PEOPLE'S EDITION

BRIHAT

KAVYA-DOHANA

OR

SELECTIONS FROM THE GUJARATI POETS

IN TEN PARTS-PART FIRST

COMPILED BY

ICHHARAM SURYARAM DESAI

REVISED SEVENTH EDITION

THE "GUJARATI" PRINTING PRESS
Sassoon Buildings, Circle, Fort
BOMBAY

PRICE Rs 3-8-0

Printed by Madanlal Itcharam Desai at
THE "GUJARATI" PRINTING PRESS,
Sassoon Buildings, Circle, Fort, BOMBAY
and Published by Natverlal Itcharam Desai and
Babubhai Itchharam Desai at the above place.

સામાજિક આવૃત્તિ

બૃહત્

કાવ્યદોહન

દશા પ્રથમા-ગ્રંથ ૧ લો

સંગ્રહ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ

સુધારેલી સાતમી આવૃત્તિ

મુંબઈ,

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, સાસુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ

ઇ. સ. ૧૯૨૫ સંવત્ ૧૯૮૧

કિમ્મત રૂ. ૩-૮-૦

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

"ગુજરાતી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

સાસુન બિલ્ડીંગ, સર્કલ, કોટ, મુંબઈ.

મુદ્રક—મદનલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ

પ્રકાશકો—નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ

બાબુભાઈ ઇચ્છારામ દેશાઈ

સ્થાન—"ગુજરાતી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ સાસુન બિલ્ડીંગ્સ, સર્કલ, કોટ—મુંબઈ.

સાદર સમર્પણ

ગુજરાતના કાવ્યપ્રેમીજનોને

પ્રકાશકો

સાતમી આવૃત્તિનો ખુલાસો

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરની કૃપાથી અને પ્રાચીન ગૂર્જર કવિઓના પ્રભાવથી બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ પહેલાની આજે સાતમી આવૃત્તિ પ્રકટ થાય છે આ સગ્રહ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો છે, તેમા તો કઈ શક નથી અને આમા કરાયલો સગ્રહ વિદ્વાનોને સતોષજનક જણાયો છે આ આવૃત્તિમા કેટલોક ફેરફાર કરવામા આવ્યો છે, તે વિષે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે દરેક કવિઓના કાવ્યો કાળજીપૂર્વક તપાસીને સુધારવામા આવ્યાં છે અને કેટલાક તો મૂળ પ્રતો સાથે સરખાવી સુધારવામા આવ્યાં છે અને કોઈ કોઈ સ્થળે કવિ અને આખ્યાનના પરિચયમા પણ થોડી વિશેષ માહિતી આપવામા આવી છે જૂની હાથ પ્રતો તપાસતા જૂદા જૂદા નકલ કરનારાઓએ મૂળ ગ્રન્થમાં ઘણી ગડબડ કરી છે અને મનસ્વી ઉમેરા તથા ફેરફારો કરેલા જણાય છે, એટલે કવિનો રચેલો મૂળ પાઠ સિદ્ધ કરવાનુ કામ પુષ્કળ મુશ્કેલીવાળુ થઇ પડે છે તેનો દાખલો સામળભટ્ટની રચેલી અગદ વિષ્ટિ અને પ્રેમાનદનુ ઓખાહરણ છે જે કવિઓ લોકપ્રિય થયેલા છે તેઓનાં કાવ્યોમા ઘણો ફેરફાર થયેલો જણાય છે બીજો એક મહત્વનો ફેરફાર કરેલો છે તે તરફ વાચનારાઓનુ ધ્યાન ખેંચીએ છીએ દયારામ જેવા મહાન્ કવિના પરચુરણ પદો વગેરે અત્યાર સૂધીની આવૃત્તિઓમા છાપેલા હતા, તે કાઢી નાખીને તેના પ્રબોધ બાવની, ષડ્ઋતુ વિરહ વર્ણન અને ચાતુરીને આ ભાગમા સ્થાન આપેલા છે, જે વિદ્વાનોને તથા વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે તે ઉપરાત મુક્તાનદ કવિની લાબી ઉદ્ધવગીતા કાઢી નાખી તેને સ્થાને પ્રાચીન રસીક કવિ બ્રહ્મદેવની રસમય ભ્રમરગીતા મૂકી છે, અને ભાલણ કવિના નમાલા પદોને સ્થાને નિતરા પવિત્ર વત્સલરસથી છલકાતા ધનશ્યામ શ્રીરામચરિત્રનાં પ્રાપ્ત થયા તેટલા પદો છાપ્યા છે વળી નિષ્કુલાનદ કવિના

ચરિત્રનો સાર આપ્યો છે એ સિવાય પરચુરણ કવિઓના પદોમાથી નમાલા લાગ્યા તેવા પદો કમી કર્યા છે એટલે કવિઓની સખ્યા આગલી આવૃત્તિઓ પ્રમાણે છે, પણ કાવ્યો અને પદોમા વધઘટ કરેલી છે આ સર્વ ફેરફાર અને વધઘટ છતા કાવ્યોની મૌલિકતા અને રસમયતામા કશું પરિવર્તન થયુ નથી, એમ વાચકવર્ગને જણાયા વિના નહિ રહે

આજકાલ શાળા પાઠશાળાઓમા પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે ચલાવવા માટે ટીકા ટીપ્પણવાળા નાના નાના પુસ્તકો ઘણા બહાર પડે છે, અને તેઓ ૧૦૦ થી ૨૦૦ પાનાના ભાગ્યે જ હોય છે તો પણ તેની કીંમત ભારે રાખવામા આવે છે જ્યારે આવા પુસ્તકો જે ૯૦૦ પાનાના છે, તેની કીંમત રૂ ૩ થી ૪ રાખવામા આવે તો કેટલાકો બુમ પાડે છે પણ સમજુ વાચક વર્ગ ધ્યાન દઇને તપાસ કરશે તો કાવ્યદોહનના પુસ્તકો, તેનુ પુર જોતા કોઇ પણ પસદ કરેલા કાવ્યોના પાઠ્ય પુસ્તકો કરતા સસ્તા અને સારા છે, એમ ખાત્રી પૂર્વક જણાશે, અને આ કાવ્ય-સાહિત્ય સસ્તામાં સસ્તુ અને વાચવા મનન કરવા લાયક છે મુબઇમા છાપવાના સાધનો અને મજુરીની મોંઘવારી અસહ્ય છે તેથી જગદ્વ્યાપી યુદ્ધ પહેલાની કીંમતે આ ગ્રન્થો આપવા પોસાતા નથી, પણ જે કીંમત રાખવામા આવી છે તે સરખામણીમા સસ્તી છે, એવી અમારી ખાત્રી છે

અતમાં અમારે નમ્રતા પૂર્વક પ્રજાવર્ગને જણાવવાનુ કે મૂળ સગ્રહકર્તા અમારા પિતાશ્રીએ આ પુસ્તકની ચોથી આવૃત્તિ પ્રકટ કરતા જે વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે પ્રમાણે આજે પણ બન્યુ રહે એવી ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

મુબઈ
વિ. સ ૧૯૮૧ શ્રીદત્તજયતી

નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ

ચોથી આવૃત્તિના બે બોલ

અપ્રસિદ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યોનુ સશોધન કરી ગુજરાતી પ્રજામા ફેલાવવાનો જે પ્રયત્ન આરભ્યો છે તેમા પ્રસિદ્ધકર્તા કેટલે અશે વિજયી નિવડ્યો છે, તે આ ચોથી આવૃત્તિ બતાવે છે. ગુજરાતના જૂના કવિઓના કાવ્યોપર પ્રજાનો પ્રેમ છે ને તેનો સત્કાર કરવામા તે સદા તત્પર છે, અને આ રીતે ગુજરાતના કવિઓની સેવા બજાવવામા સશોધન કર્તા પ્રજાની સેવા બજાવવામા ભાગ્યશાળી થયો છે, તે માટે તે જૂના કવિઓની જ કૃપા માને છે

ગુરુપૂર્ણિમા,
૧૯૫૭ } ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ

ગુજરાતી કવિતા

કોઇ પણ દેશનો ભાષા–વિદ્યા–જ્ઞાન વ્યવહાર સબંધી પ્રારભ પ્રયત્ન તે કવિતામા હોય છે યૂરોપ, એશિયા, અમેરિકા અથવા આફ્રિકાના સિધિઓના મુલકની ભાષા જાણવાને જે સૌથી પહેલુ સાધન આપણા હાથમા આવશે, તે કવિતા છે ભરતખડની પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ સર્વમાન્ય સસ્કૃત ભાષાનું પહેલવહેલુ જો સ્વરૂપ આપણને જોવુ હોય તો તે કવિતા સિવાય બીજે કોઈ પ્રકારે આપણને મળી શકશે નહિ ભરતખડના કવિઓએ પોતાની વાણીનું પહેલવહેલુ સ્વરૂપ દર્શાવ્યુ, તેમા માયા ને મહેશ્વર, એ એના વર્ણન હતા, જે સર્વોત્તમ ગ્રથ મનાય છે તેમા દેવતાઓની સ્તુતિ સિવાય બીજા કશાયનું વર્ણન જોવામા આવતુ નથી એ કવિતાગ્રથમા અક્ષરવૃત્તથી શુદ્ધ મનોવૃત્તિના ઉદ્ગાર પ્રાર્થનાદ્વારે દર્શાવ્યા છે પુરાણોમા ઈશ્વરસ્તુતિ સાથે ઐતિહાસિક કથન કથેલુ જોવામા આવે છે, ને તેમા વેદના કાળથી જે છદો ઉપયોગમા આવતા હતા, તેમા ઘણો વધારો શ્રીવેદવ્યાસે કીધેલો જણાય છે પણ કવિતાના વિષયની પસદગીમા ઈશ્વર સિવાય બીજો કોઇ પણ વિષય પૂર્વના આર્ય કવિઓએ પસદ કીધેલો જણાતો નથી કાળે કાળે સસ્કૃત ભાષાની પડની થઈ, ને તેમાથી ઘણાક પ્રકારની પ્રાકૃત ભાષા થઇ, જેમાનો એક ફાટો તે આ ગુજરાતી ભાષા છે ગુજરાતી ભાષાનુ પ્રારભસ્વરૂપ પણ કવિતામા છે ગુર્જર પ્રજાની રીતભાત તથા દેશાચાર ને ધર્મ ભક્તિ સબધી જે કઇ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે માટે કવિતા સિવાય બીજું કોઇ સાધન નથી પણ ગુજરાતી ભાષા જેટલી ખેડાયલી હોવી જોઇયે તેટલી તે નથી તે પોતાની બહેન વ્રિજ, હિદુસ્તાની અને મરેઠી કરતા ભાષા ને વિદ્યાસગ્રહમા ઘણી પાછળ પડી છે, તેથી તેનું જે ખરેખરુ ભાષાસ્વરૂપ બાધી શકાય, તે કાળ હજી વેગળો છે

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો સગ્રહ અને તેના ગદ્યનો સગ્રહ અત્યાર સૂધીમાં જે પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે પરથી મારે કહેવુ પડશે કે, સામ્પ્રત કાળના વિદ્વાનો આ ભાષાને જેવી તુચ્છ ગણે છે, તેવી તે નથી કવિતાના--રસાલકાર ને પિંગલના ભેદમાં આ ભાષા મરેઠી ને હિંદુસ્તાનીથી ઘણી ઉતરતી છે, તદપિ મનને આનદ આપવામા, પોતાની કુમળી વાણી દર્શાવવામા તે બીજી ભાષાની કવિતા કરતા ઉતરતી નથી જ, અલબતા જે વિષયોની પસદગી કરવામા આવી છે, તે ઈશ્વર સબધી છે તેમા સઘળા જ કવિઓ પોતાનુ ઐશ્વર્ય બતાવવામા વિજયી થયા નથી,

પણ જે ત્રણ ચાર કવિઓએ પોતાની છટાદાર બાનીમાં રસજ્ઞાન દર્શાવ્યુ છે, તે બીજી ભાષાના ઉત્તમ કવિઓની સાથે થોડે કિવા ઘણે દરજ્જે પણ સ્પર્ધા કરી શકે છે—ને અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષાના ફાંટાઓમા ગુજરાતી ભાષાની કવિતા કરુણા-રસ દર્શાવવે પહેલે સ્થાને બિરાજે છે રસાલકારમા ને કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમોનુ દર્શન કરાવવામા મરેઠી ને હિદુસ્તાની ભાષાએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા ઘણી વધારી છે, પણ કવિતાની કોમળ રસમય લાલિત્યમય વાણીમા ગુજરાતી ભાષાની કવિતાએ કશી પણ ઓછપ રાખી નથી, ને જ્ઞાન માર્ગમા ગુજરાતી ભાષાની કવિતા જો કે ઘણી થોડી છે, તોપણ તે થોડી કવિતા જૂના કવિઓની કીર્તિ ઉજ્જવલ રખાવે એવી છે.

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો આ પહેલો સગ્રહ અમારી તરફથી બહાર પાડતા આપણી આ સુદર કવિતા ને કવિ સબધી સહજ સક્ષિપ્ત વર્ણન આપવાની વિશેષ અગત્ય હોવાથી, આ ઘણો દુર્ઘટ વિષય અમે હાથ ધર્યો છે, ને જો તેમા કદાપિ અમારા વિચાર જૂદા પડે તો તે વાસ્તે વિદ્વજ્જનો પ્રત્યે અમારી ક્ષમા માટે પ્રાર્થના છે અગ્રેજી કાવ્યશક્તિની કીર્તિ આજ કાલ આપણા દેશમા ચોમેર ગાજી રહી છે, ને તેને મૂકાબલે દેશી સાહિત્યની ઘણી અવગણના થાય છે પણ આટલુ તો નિર્વિવાદિત છે કે, જે માર્ગે ગુર્જર ભાષાના કવિઓએ પોતાની કવિત્વ શક્તિ દર્શાવી છે તે માર્ગ, ને અગ્રેજી કવિઓનો માર્ગ તદ્દન નિરાળો છે જેમા ગુર્જર કવિઓ કીર્તિ ખાટ્યા છે, તેમા અગ્રેજી કવિઓ કીર્તિ મેળવવાનો દાવો બાધી શકે તેમ નથી અલકાર અને કાવ્ય ચતુરાઇ એ અગ્રેજી કવિઓમા ઘણાં થોડા જોવામા આવે છે, ને તેઓએ તે બાબતપર જોઇતુ લક્ષ દેવા યત્ન કીધેલો હોય, એવુ થોડા જ કવિઓની કવિતામા જણાય છે, અને જ્ઞાનમાર્ગની કવિતામા તેઓ પાછળ છે, એમ કહિયે તોપણ ચાલી શકે અગ્રેજી કવિઓની કવિતાની શ્રેષ્ઠતા તેમના કાવ્યકૌશલ્યમા નથી, પરન્તુ તેઓ કુદરતના ચિત્ર ચિતરવામા ઘણા આગળ વધી ગયા છે, તથા બહુ પ્રકાશી રહ્યા છે કવિતા એ મનુષ્યની મનોભાવનાની સામાન્ય કાળની ઉર્મિઓ દર્શાવવાનુ સાધન હોવાથી, તેવી આબેહૂબ તાદશ્ય છબીઓ તરફ આપણો પ્રીતિભાવ ઘણો છૂટે છે એવી કવિતાની આપણી ભાષામા ઘણી ખોટ છે, એ તો આપણાથી ના પડાશે નહિ. અગ્રેજીમા તે જથાબધ છે કવિતાની જે બે પાઠશાળા અગ્રેજી વિદ્વાનોએ સ્થાપી છે, તેમા "લેક પોયટ" અને "આર્ટસ્ પોયટ" છે અગ્રેજોનો મોહ 'લેક પોયટ' પ્રત્યે ઘણો છે, ને તેના પક્કા ઉસ્તાદ વર્ડસ્વર્થની કવિતાપર સૌ વારી જાય છે, પણ આવી કુદરતી કવિતા રચવાપર ગુજરાતી ભાષાના કવિઓમા એકાદ બે સિવાય બીજા કોઇએ લક્ષ જ દીધુ નથી—તેમની એ બાબતમા શક્તિ નહોતી, એમ કહેવાનો દોષ

અમે વહોરી લઇશુ નહી—ને તેથી અગ્રેજી સાથનો મુકાબલો વ્યર્થ છે, મુકાબલો સરખી વસ્તુનો જ થઈ શકે છે

કવિતાના ત્રણ ભેદ ને ત્રણ ઉપભેદ રાખવામા આવ્યા છે ગીત કવિતા, વીર કવિતા ને શ્રાવ્ય કે દશ્યનાટ્યકાવ્ય કવિતા, અને ત્રણ ઉપભેદમા વન અથવા કુદરત સબધી કવિતા (જે વર્ડસ્વર્થ પછીના કવિઓએ ઘણી પસદ કીધી છે,) બોધ-કવિતા ને વર્ણન કવિતા છે અગ્રેજી કવિઓની કીર્તિનો ઝળહળતો પ્રકાશ વીર, શ્રાવ્ય ને દશ્યનાટ્ય કાવ્યમા ઘણો છે, અને ત્રણ ઉપભેદમા વનકવિતામા વિશેષ છે ગીત કવિતા તે અગ્રેજોની નહિ જ—તેમા તેઓ ઘણા મોળા છે એ બાબતનુ સઘળુ માન એશિયાના જ કવિઓને માટે રાખવુ જોઇયે પણ ગુજરાતી ભાષામા વીરકવિતા, નાટ્ય ને વનકવિતા વગર બીજી ભેદ ઉપભેદની બાબતમા બહુ બહુ કાવ્યચતુરાઈ ઘણાક કવિઓએ બતાવી છે (જુઓ પ્રેમાનદનો વિવેક વણજારો, જીવરાજ શેઠની મુસાફરી) એક જ વિષય પસદ કરીને તેપર કાવ્યરચના કરવાને કોઈપણ ગુર્જર કવિએ પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કીધો નથી, ને તેથી અમુક પ્રકારનો તે કવિ છે એમ કહી શકાતુ નથી અને તેજ કારણે ગુજરાતી કવિઓ પાછળ પડેલા અગ્રેજી ભણેલાની નજરમા આવે છે

અગ્રેજીમા આદિ કવિ હોમર કહેવાય છે સસ્કૃતમા વાલ્મીકિ, તેમ ગુજરાતીમા નરસિહ મહતાને[1] તે પદ પ્રાપ્ત થયુ છે પણ એક શોધક એમ જણાવે છે કે, સ્થભ-તીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ છે[2] વિષ્ણુદાસનો કાળ સવત્ ૧૩૦૦ નો, સમય સૈકા ૧૪ નો જણાવવામા આવે છે, પણ તે કાળની ભાષામા જ એકે પુસ્તક હાથ લાગે નહિ ત્યા સૂધી તેને આદિ કવિ ગણવો મુશ્કેલ થઇ પડશે તેથી તુરતને માટે[3] આદિ કવિનુ પદ તો નરસિહ મહેતાને માટે જ રાખવુ પડશે પણ નરસિહ મહેતાના કાળની જૂની ભાષા મળવી દુર્લભ છે મારા મિત્ર રા હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે જૂની ભાષાનો એક ઘણો જૂનો—લગભગ ૩૦૦ વરસપર લખાયલો એક ગ્રથ મારા હાથમા મૂક્યો હતો, તેમા આ ગ્રથમા આવેલા પહેલા જ ૧૩

૧ વિ સ ૧૪૭૦–૧૫૩૩ આશરે   ૨ સ્થભતીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ નથી, તેના ખુલાસા માટે બૃહત્ કાવ્યદોહનમા ભાગ ૮મામા આપેલુ તેનુ જીવન ચરિત્ર જુવો

૩ નરસિંહ મેહેતા પૂર્વે ઘણા જૈન કવિઓએ ગુજરાતી ભાષામા કાવ્ય ગ્રથો-રાસાઓ રચ્યા છે, એમ હવે સિદ્ધ થયું છે, પણ નરસિંહ મેહેતા પૂર્વે થઈ ગયેલા કોઈ સારા જૈનતર કવિની શોધ થઈ નથી, એટલે વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળનારી પ્રજામા એ આદિ ગણાશે, અને તેઓમા એ કવિ પ્રથમ પ્રકાશમા આવ્યો છે તેથી પણ આદિ મનાશે જ આદિ વિશેષણથી નરસિંહ મેહેતાની પૂર્વે ગુજરાતી ભાષામા કાવ્ય કરનારા કવિઓ નહોતા એમ માનવાનુ નથી જ

પદો હતા, જે કંઈ પણ ફેરફાર કર્યા વગર જેવી ને તેવી ભાષામા દાખલ કીધા છે, એપરથી નિશ્ચયપૂર્વક એમ કહી નહિ શકાશે કે, નરસિંહ મહેતાના કાળની ખરેખરી ભાષા તે એ જ છે નરસિંહ મહેતો જૂનાગઢનો જ્ઞાતે નાગરબ્રાહ્મણ હતો પરાપૂર્વથી નાગરો મુત્સદ્દી વર્ગના, કેળવાયલા ને નગરના સહવાસી હોવાથી તેમની ભાષા વિશેષ શુદ્ધ હોવાનો સભવ રહે છે, ને તેથી કદાપિ નરસિંહ મહેતાની ભાષા પહેલા પદોમા છે તેવી હોય, પણ બીજી તેની કવિતામા બહુ વિકૃતિ થઈ ગઈ છે, પરતુ નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ ભાલણ છે,[1] ને એ બનેની ભાષા થોડે દરજ્જે એક બીજાને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે હાલમા જે કવિતાનો સગ્રહ બહાર પડ્યો છે, તેમા જેટલી કવિતાઓ નરસિંહ મહેતાની છે, તેમા થોડી સિવાય ઘણીક કવિતાની પ્રકૃતિ વિકૃતિ થયેલી જણાય છે એટલે નરસિંહ મહેતાની કાવ્યશક્તિ કેવી ને કેટલી હતી, તે બરાબર રીતે કહી શકાશે નહી, તથાપિ એ કવિની કવિતામા પ્રેમભક્તિ ને તે સાથે સામાન્ય બીજા કવિ કરતા વનવર્ણન કવિતાનો વિશેષ ભાગ છે પ્રભાતના વર્ણનમા જે કુદરતનુ વર્ણન નરસિંહ મહેતાની કવિતામા જોવામા આવે છે તેવુ બીજા કોઈ ગુજરાતી કવિની કવિતામા નથી

ગુજરાતીમા આદિ કવિ નરસિંહ મહેતો છતા, પહેલા વર્ગમા પહેલે સ્થાનકે શોભતો એવો તો પ્રેમાનદ છે,[2] અને બીજે સ્થાનકે દયારામ છે[3] આ બને કવિઓનુ કાવ્ય જેટલુ પ્રગટ થયુ છે, તેપરથી એટલુ તો કહી શકાય કે, તેઓ કુદરતી કવિઓના વર્ગના હતા જનસ્થિતિ ને વર્ણન શક્તિમાં પ્રેમાનદે જે શક્તિ પ્રકાશ કીધી છે, તેમા જ તેની કીર્તિ સમાયલી રહેતી નથી, પણ સસારચિત્ર દર્શન કરાવે ને વર્ણનશૈલીમા, રસ અને અલકારમા, મનોભાવ અને સ્થિતિદર્શનમા બીજો કોઈ એના જેવો ગુજરાતી કવિ થયો જ નથી તેનુ નળાખ્યાન એ સર્વોપરી ને ઉત્તમ કાવ્ય છે, ને તેમા રસ અલકારચિત્ર, જનસ્થિતિ ને કહીં કહી કુદરતનો, એ સઘળાનો સામટો ચિતાર આપ્યો છે પ્રેમાનદનુ ઓખાહરણ એ શૃગાર કાવ્યમા સર્વોપરી ગણાય છે, ને વીર કવિતામા તેનો રણયજ્ઞ મનોરજક છે ઇલિયડમા જે જે યુદ્ધના ભેદ હોમરે વર્ણવ્યા છે, તેમાના કેટલાક એ કાવ્યમા જોવામા આવે છે– ને આપણે એટલું તો ખાત્રીથી જાણિયે છિયે કે, હોમરના ઇલિયડનુ નામ નિશાન પ્રેમાનદના જાણવામા નહોતુ દયારામે મનુષ્યવૃત્તિ અને હૃદયભાવનુ ચિત્ર મુખ્યત્વે કરીને આપ્યુ છે, ને તેમાં પોતાની શક્તિ એટલી હદબહાર બતાવી છે કે, તેના કાવ્યનો ભાવ હૃદયપર પરિપૂર્ણ છાપ મારનાર થઈ પડ્યો છે એની કવિતા એ

૧ વિ સ ૧૫૦૦–૧૫૭૦ આશરે ૨ વિ સ ૧૬૯૦થી–૧૭૮૦ આશરે
૩ વિ સ ૧૮૩૩–૧૯૦૯ આશરે

ગુજરાતી સ્ત્રી ને પ્રજાનું હૃદય છે, ને તેમા કઈ કઈ તાદૃશ ચિત્ર પડેલા છે, તે છક કરી નાખનારા છે સામળભટ્ટ[1] એ પહેલા વર્ગનો કવિ છે, પણ તેણે કુદરત વર્ણનપર બહુ થોડુ લક્ષ આપ્યુ છે—ને જે આપ્યુ છે તે થોડું ને લુખુ છે પણ એની કવિતામાં તર્કશક્તિ ને બોધ બહાર પડતો છે સામળે દૃષ્ટાત આપવામા કશી કચાસ રાખી નથી આ દૃષ્ટાતનો મોટો ભાગ છપ્પામા છે ને તે છપ્પા એટલા બધા સુરસ છે કે, એક કવિએ કહ્યુ છે કે —

"છદ ચદ, પદ સૂરકે, દુહો બિહારીદાસ,
ચોપાઈ તુલસીદાસકી, છપ્પય શામળ ખાસ"

તેમ છપ્પા તો સામળના જ કેહેવાય ગુજરાતી કવિઓમા પ્રભાતિયા નરસિંહ મહેતાના, છપ્પા સામળભટ્ટના, ગરબા વલ્લભના અને ગરબીઓ દયારામભાઇની[2] પોતાની જ ખાસ ગણાય છે એ વિષયમા બીજા કવિઓની કવિતા દાવો કરી શકે નહીં.

પહેલા વર્ગમા શોભતા ચાર કવિઓની કવિતા ગમે તેવી ઉંચા પ્રકારની હોય, તોપણ તે કવિતાઓ, જે ભાષા ખેડાયલી છે, પૂર્ણપણાને પામી છે તેવી અગ્રેજી ભાષાની કવિતા જોડે મુકાબલામા લાવવા યોગ્ય નથી, એટલુ જ નહિ પણ મરેઠી ને હિંદુસ્તાની સાથે પણ થોડો મુકાબલો થઈ શકશે ભાષા હજી પણ ખીલી નથી તેમ પૂર્ણ ખેડાયલી નથી, એટલે તેમાં બહુ ઉંચી કાવ્યશક્તિ ખીલી નિકળવી મુશ્કેલ છે, તથાપિ પહેલા વર્ગના કવિઓની કવિતાપરથી આટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, ખીલતી ગુજરાતી ભાષાની એ કવિઓની કવિતા, ભાષા પૂર્ણપણાને પામ્યા પછી કોઈ પણ પ્રકારે પ્રીતિમા ઉતરતી થશે નહીં એ કવિતાઓ ભાષામા મોરા રૂપ રહેશે જ

બીજા વર્ગમા ઘણા કવિઓ છે તેમા વલ્લભભટ, રત્નો, કાળિદાસ, મુક્તાનદ, બ્રહ્માનદ, પ્રેમાનદ સ્વામી ને ધીરો ઘણા સારા વખણાયલા છે સઘળા કવિઓએ ઈશ્વરભક્તિ, કૃષ્ણકથા અને કૃષ્ણનો શૃગાર ગાયો છે વલ્લભભટની કવિતામા શક્તિની ઉપાસના છે, પણ એની કવિતામા જેવો જુસ્સો છે તેવો બીજા કોઈ પણ ગુજરાતી કવિએ ગાયો કે વર્ણવ્યો નથી એ કવિમા દેશભક્તિનો પૂર્ણ ભાવ હતો, તે પોતાના કળિકાળના ગરબામા સ્પષ્ટપણે બતાવે છે વીરકવિતામા જે જુસ્સો જોઇયે—ને વીરરસને શોભે તેવો—તો તેમા વલ્લભ આગળ પડતો છે. જો એણે પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય કોઈ લખાણ વીરરસના કાવ્યમા દાખવ્યુ હોત તો એ બહુ

---

૧ વિ. સ ૧૭૪૦–૧૮૨૫ આશરે ૨ કાફી ધીરાભગતની અને આખખા ભોજભગતના મનાય છે

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી–કહો કે ભરતખડના સઘળા–કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય ઈશ્વરભક્તિ સિવાય બીજા વિષયમા બતાવ્યુ નથી–ને તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે રત્નાએ ઋતુના વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે તે સિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવુ જણાતુ નથી કાળિદાસનુ પ્રહ્લાદાખ્યાન ઘણું ખરુ રૌદ્ર–વીરરસથી ભરપૂર છે–જો કે તે રસ ઉંચ પક્તિનો નથી સ્વામીનારાયણ સપ્રદાયના સઘળા કવિઓના કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજાનદની સ્તુતિપર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પક્તિનો છે ધીરાના કાફીના પદોમાં વીરરસનો જોસ્સો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ઘણુ ઉંચુ છે આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ઘણુ કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલુ જ નહી પણ તેઓના કાવ્યો પહેલા વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર ઝીલે તેવા છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામા અખો ભક્ત ઘણો બહાર પડતો છે એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે –એણે પોતે લખ્યુ છે કે, "જ્ઞાનીને કવિમા ન ગણીશ" તો પણ કવિ તરીકે એનુ કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવુ છે કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચાતુર્યપર એનુ લક્ષ જણાતુ નથી એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધુ છે એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક મારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે વિચાર એટલા બધા તો પ્રૌઢ ને ગૂઢ છે કે, સહજમા સમજાય નહી, ને તેમા પડિતો પણ હાર પામી જાય જે જે ઉચા વિચાર ભભકભરી વાણીમા એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમા ઉતરી શકે નહી તેવા છે જે ૭૪૬ છપ્પા આ ભાગમા આપવામા આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજાવી શકે નહીં તેમ ઘણા ટુકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિદુ તથા ચિત્તવિચારસવાદમા તો મોટા મોટા પડિતો પણ ગોથા ખાય છે, ત્યા બીજાના તો આશરા શા ? પ્રીતમદાસે વેદાત તથા શૃગાર બને ગાયા છે, પણ એનો વેદાતનો વિષય અખા જેવો પ્રૌઢ નથી.

સ્ત્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજપૂતાણી છતા ભક્તાણી મીરાબાઇની કવિતા લોકોમા એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, ઠામેઠામે ને ગામેગામે તેનુ નામ ગવાય છે ને તેને ભક્તિમાન્ પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુભારાણાની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઇને દ્વારકાં જતા તે ગુજરાતમા રહી હતી–તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલા કહેવાય છે, પણ તેમ માનવા કરતા તેની કેટલીએક હિદુસ્તાની કવિતા ઘસાઇ ઘસાઇને ગુજ-

રાતીના રૂપમા બદલાઇ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતણો, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાચતા રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે પુરીબાઇ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી, તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમા છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે એ સિવાય તેની બીજી કવિતા ઘણી ધારવામા આવે છે ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણા જ થઈ છે તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાતનો જ સઘળો ભાગ છે કવિ દલપતરામે "કવિના નામ વિનાની કવિતા"ના મથાળા નીચે સીતાજીની કાચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કોઈ કૃષ્ણાબાઈ નામની નાગરણની એ કવિતા જણાય છે કવિ દલપતરામના સગ્રહમા કેટલીક તુકો ઓછી છે આ નાગરણનુ નામ લગ્ન અવસરના ગીતોમા ઘણુ જોવામા આવે છે તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે

ગુજરાતી કવિતાના સબધમા એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે જૈન ધર્મ સબધી ઘણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં ભાષામા ઘણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામા આવે છે, જેથી તે કર્ણકઠોર થઈ પડી છે તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે

આટલુ તો ખરેખરુ છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમા કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ઘણા થોડા છે ઘણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે બીજા ભાગમા વણો ભાગ કવિના નામ તળે આપ્યો છે તેમા ઘણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓના સઘળા કાવ્યોમા કૃષ્ણ–ગોપીનો શૃગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતા ભક્તના નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળીમા કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામા આવે છે પણ એ સઘળો સગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમા તો ઉમેરો કરવામા ઉપયોગી થાય જ નવીન કલ્પિત વિષય પસદ કરવામા સામળભટ્ટ સિવાય બીજા કોઇએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાથી જ પોતાના વિષયો ચુટી કાઢેના છે પુરાણની ઉપકથાઓ [illegible] ઓમા પોતાની તરફના [illegible]

[illegible] કવિતાઓ

અજમાયસ થઈ શકે નહી સામળભટે એ કે ત્રણ વાર્તાઓ કલ્પિત બનાવી છે, તોપણ તેમાએ ફારસી આદિ જૂની કવિતાઓમાથી કઈજ સહાયતા લીધી નથી, એમ કહી શકાય નહીં

બ્રહ્મભજન, ઈશ્વરયજન ને કૃષ્ણકીર્ત્તન એ ગુજરાતી ભાષાના કવિઓના મુખ્ય વિષય થઈ રહ્યા છે, ને તેમા કેટલીક કવિતાઓ ગીત કવિતામા ગવાતા આનદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને તલ્લીન થઈ જવાય છે તેની કોમળ મધુરી વાણીથી આનદસાગરમા જાણે તરતા હોઇયે તેમ ભાસ થાય છે ગમે તેમ કહેવામા આવે તથા ગુર્જરી પ્રજાનુ આ કવિતા સાહિત્ય ભાષાશાસ્ત્રમા એક રુડો ભડાર છે ને તે કવિતા વાચતાં યોગાનદ, બ્રહ્માનદ ને પ્રેમાનદનુ ભાન જૂદે જૂદે પ્રસગે જૂદી જૂદી રીતે કરાવે છે એવી કવિતા વિશેષ કૌવતમદ થઈ ગુર્જરી પ્રજાનો રગ પ્રકાશિત કરે, એ રુડી ઇચ્છા દર્શાવી, આ કવિતાવિવેચન પૂર્ણ કરીશુ

गुजराती भाषाना जय श्रीरंग विराजो

મુબઈ
ઈ સ ૧૮૮૬

[signature]

અનુક્રમણિકા

बृहत्

કાવ્યદોહન

નરસિંહ મેહેતા*

જુનાગઢનો વડનગરો નાગર–ગુજરાતનો
સૌથી જુનો ભક્ત કવિ

સુદામા ચરિત્ર

પદ ૧ લુ

જદુપતિ નાથ તે, મિત્ર છે તમતણા, જાઓ વેગે કરી, કૃષ્ણ પાસે,
પ્રીત પૂરવતણી, હેત ધરશે હરિ, મનના મનોરથ સફળ થાશે જદુપતિ
ઘેર બાળક સહુ, દુખ પામે બહુ, અન્ન ને વસ્ત્રથી રહે છે ઊણાં,
નિરધન સરજિયા, પુણ્ય કીધા વિના, કર્મના દોષ તે આવી પૂણ્યા જદુપતિ
જદુપતિ જાદવો, ભક્તિવશ માધવો, કરશે કરુણા પ્રભુ દીન જાણી,
ગોમતીસ્નાનથી, કોટી અઘ નાસશે, નિર્ભતા કૃષ્ણને પ્રેમ આણી જદુપતિ
કૃષ્ણને હળિમળી, શિઘ્ર આવો વળી, જાણશે દુખ અતરજામી,
વિનતિ મનમા ધરો, આળસ પરહરો, સહાય થાશે નરસૈનો સ્વામી જદુપતિ

પદ ૨ જુ

સાભળો ભામિની, કાન ધરિ કામિની, કવણ કહાવુ હુ કૃપણ પાપી,
ત્રિભુવનનાથ તે, મહિપતિ માધવો, કેમ બોલાય ત્યા વાત ચાપી સાભળો
દિવસ ઝાઝા થયા, બાલપણને ગયા, નરપતિ ન‍ પ્રીછે પ્રીત જુની,
દુરબલ રક હું, ભિક્ષુક બાપડો, નવ લહું ચોકશી ખોટી ચુની સાભળો

---

* નરસિહ મેહેતાના ચરિત્ર માટે 'નરસિહ મેહેતા કૃત કાવ્ય-સગ્રહ' જૂવો

ઉગ્રસેન અક્રુર, ઓદ્ધવ છે ત્યહા, બળિભદ્ર ને અનિરુદ્ધ પાસે,
કોટી જોદ્ધા જ્યહા, ઉભો ગ્હીશ કયા ? કોણ આવી મ્હારો હાથસહાશે ' સાભળો
જડિત રત્નો મણિ, કાંતિ ભાસે ઘણી, તિમિર નાવે તેની જ્યોત પામે,
ત્યા કેમ બોલી શકુ, વેણુ વદતો થકુ, ધમણ ધમતો રહુ શ્વાસોશ્વાસે સાભળો.
મૌન બેસી રહો, સુખદુ ખ સઉ સહો, ભોગવો કર્મ જે ભાગ્ય ચોટયુ,
દુરિજન લોક તે, છોને લવતા રહે, નરસૈના સ્વામીનુ બિરદ મોટુ સાંભળો

પદ ૩ જુ

સ્વામિ સાચુ કહ્યુ, બોલવુ નવ રહ્યુ, કથના વચન તે વેદવાણી,
ભવતણુ નાવ તે, ભક્તિ ભૂધરતણી, તેહ હુ પ્રીછવુ સ્નેહ આણી સ્વામિ
નથિ હરિ વેગળા, ભક્તિ ભાવે મળ્યા, રાય ને રક જ્યાં એક ધાટે,
લખપતી કોટિધ્વજ, મન નાણે રતી, શક્ર સરિખા ત્યાહા નહિરે સાહે સ્વામિ.
બ્રહ્મણ્યદેવ, દયાળ શ્રીકૃષ્ણજી, નિજ જન જાણિને સુખ લેશે,
પ્રીતની રીત તે, જાય નહિ વીસરી, બાળલીલાતણા ચરિત્ર કહેશે સ્વામિ
નથિ કાંઈ ઓઢવા, ભેટ લઈ જવા, કેમ કરી જાણશે કૃષ્ણ કામી,
દત્ત નથિ આપણુ વદન લજામણુ, નિરખતા લાજે નરસૈનો સ્વામી સ્વામિ

પદ ૪ થુ

વિનતિ વળી કહુ, ભેટ લાવી દઉ, પોતિયે તાદુલ ગાઠ બાધો,
જાણશે થોડે ઘણુ, ભાવ ભોજનતણુ, ધન્ય કૃષ્ણસુ સ્નેહ સાંધો વિનાત
ભિલડિના બોર તે, ભાવે આરોગિયા, જૂઠુ અન્ન આહિરનુ લીધુ,
ભક્ત વિદુરની, ભાજી ભાવે જમ્યા, ભૂપનુ નોતરુ પાછુ દીધુ વિનતિ.
પેરે પેરે પાંડવ, કષ્ટ નિવારિયાં, ભક્ત કારણ કઈ દુષ્ટ તાર્યાં,
ઊંચ ને નીચનુ, એને છે પારખુ, પતિત અધર્મિ કઈ કોટી તાર્યાં વિનતિ.
ભક્તિવશ વિઠ્ઠલો, સૂત સાથે મળ્યો, સમોવડને નવ ચૂકે ટાણે,
સત સમરે ત્યહા, આવી ઉભો રહે, ભકતના મનતણો ભાવ જાણે વિનતિ
જાઓ વેગે કરી, નિરખો મુક્તિપુરી, ધન્ય ધન્ય તારુણી સ્નેહ ન્યાળો,
નરસૈના નાથને, નિરખો નિશ્ચય કરી, કામનિયે કથને બાહે ઝાલ્યો વિનતિ

પદ ૫ મુ

ચાલિયો વાટમા, જ્ઞાનના ધાટમા, મિત્ર મોહનતણુ નામ લેતો,
ધન્ય એ નાર અવતાર ' સફળ કર્યો, કૃષ્ણ હે કૃષ્ણ મુખ એમ કહેતો ચાલિયો.
માગવુ મૃત્યુ પ્રમાણ છે પ્રાણિને, લોભ કીધે ત્યાંહા પ્રીત તૂટે,
કહ્યુ મેં અબલા, સૂખે બેસી રહો, માગતાં તો બધો મર્મ ફૂટે ચાલિયો.

માગિયુ મે નથી, શુ મુખે કહુ કથી, ભોગવુ કર્મ જે ભાગ્ય લાવ્યો,
શ્રીપતિનાથે મને રંક સરજાવિયો, એમ કરતો દ્વિજ દ્વાર આવ્યો ચાલિયો
આવી ઊભો રહ્યો, કંઠ ગદગદ થયો, કોટી સૂરજ શશિ જ્યોત ભાસે,
ઉર દયા આણિને, હરિજન જાણિને, પોળિયે જઈ કહ્યુ કૃષ્ણ પાસે. ચાલિયો.
મંદિરે તેડિયા, ચાલીને ભેટિયા, ત્રિવિધિના તાપ તે સર્વ નાઠા,
હેમસિંહાસને, લેઇ બેસારિયા, તાણતાં વિપ્રનાં વસ્ત્ર ફાટા. ચાલિયો
તેલ ફૂલેલ મર્દન કરાવિયા, શુદ્ધ ઉષ્ણોદકે સ્નાન કીધુ,
કનકની પાવડી, ચરણ આગળ ધરી, કૃષ્ણે ચરણોદક શીષ લીધુ ચાલિયો.
પુનિત પીતાંબર, પહેરવા આપિયુ, કનક થાળે પકવાન દીધા,
ભાવતા ભોજન કૃષ્ણ હાથે કર્યા, લીધુ આચમન ને કાજ સિધ્યા ચાલિયો
કૃષ્ણે પલગપર, પોતે પધરાવિયા, દધિસુતા વીઝણે વાયુ ભરતા,
સત્યભામાદિક, નારી નિરખી રહી, નરસૈંનો નાથ પદસેવ કરતા ચાલિયો

પદ ૬ ઠું

ભાગ્ય જો જો બાઈ, કૃપણ ભિક્ષુકતણુ, રુકૃમિણી આદિ સૌ નારી બોલે,
હળધર જોગ્ય તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અમરીષથી અધિક તોલે ભા
આ કૃપણરૂપ તે, પ્રગટિયુ કયા થકી, વસ્ત્ર મેલા દિસે કર્મ ફૂટ્યો,
ત્રિગુણને દુર્લભ, સેજ રમાતણી, વશ કરી નાથને પાપ છૂટ્યો. ભા
અગ અતિ કમકમે, ધમણ મોઢે ધમે, ઉધરસે ને વળી નાક લૂતો,
જો જો કૌતક હરી, દેહ દશા ફરી, કૃપણ તે કૃષ્ણને સગ સૂતો ભા
પહોડીને ઉઠિયા, સ્નાને બેસારિયા, વદન પખાળવા નીર દીધુ,
કનક ઝારી ભરી, શીત જળ આપિયુ, કનક કટોરે તે પાણી પીધુ ભા
શ્રીમુખે બોલિયા, કહોને બાધવ તમો, બ્રહ્મચારી કે ગૃહધર્મ કીધો?
કુશળ છે બાલગોપાલ સહુ તમતણાં, ભાગ્ય મોટુ મને ચિત્ત લીધો ભા
ગૃહસ્થના ધર્મમા, હુય વળગી રહ્યો, હુને મારી બધી ગત્ય ભૂલ્યો,
મિત્ર સુદામાની, શુદ્ધિ લીધી નહી, કામિની કેફમા હુ જ ડૂલ્યો ભા
સાંદીપનિ ગોરને, ઘેર આપણ ભણ્યા, ધન્ય ધન્ય દિવસ તે સફળ કહાવ્યો,
એક રેણી રહ્યા, વન વિષે આપણે, સર્પણ ભાગતા મેહ આવ્યો ભા
અન્ન લીધા વિના, ભૂખ્યા બેશી રહ્યા, ગોરાણીએ આપણી પીડ જાણી,
વિસરી ગયુ છે કે, વીર તને સાભર, સાંદીપ ગોરની અચળ વાણી ભા
ભાભીએ ભેટ જે, મોકલી મુજ ભણી, ભાવશુ ભાઈ તે લાગે મીઠી,
સકોચાતો ગાઠડી, વિપ્ર આઘો ધરે, નરસૈંના સ્વામીએ નજરે દીઠી ભા.

પદ ૭ મુ

છપ્પન ભોગ જર્યાં, કવણુ તાદૂલ ત્યા, આપતા ઉર સંકોચ આવે,
જે રે જોઇએ તે, આવી મળે કૃષ્ણુને, તાદૂલ ભેટ તે તુચ્છ કાવે છ
(પણુ) ધાઈ લીધા હરી, મૂઠી તાદૂલ ભરી, પ્રેમે આરોગિયા તૃપ્તિ પામી,
ઇંદ્ર કુબેરથી, અધિક વૈભવ કર્યો, રુક્‌મિણી કર ગ્રહ્યો શીષ નામી છ
એક રહ્યા અમો, એક બીજા તમો, ભક્તને અઢળક દાન કરતા,
પ્રેમદાએ પ્રેમના, વચન એવા કહ્યા, હાથ સહાયો ત્રીજી મૂઠી ભરતા. છ
વનિતા વચન તે, વિપ્ર સમજ્યો નહીં, ચાલવા ઘર ભણી શીખ માગી,
નરસૈંને નાથે દુર્બળપણુ ટાળિયુ, ભૂખનાં દુઃખની બીક ભાગી છ

પદ ૮ મુ

વિપ્ર ચાલ્યા વળી, કૃષ્ણુ સાથે મળી, ચિત્તમાં શોચી વિચાર કરતો,
આપ્યુ તો કાંઈ નહી, ત્રિઠ જાણી નહી, તે તણો શોચ હૃદયે જ ધરતો વિપ્ર
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ તણી, રિદ્ધિ નવનિધિતણી, સપત્તિમા રહ્યો ભાગ્ય માણી,
કામિની કથને હુ, દ્વારિકા આવિયો, અમતણી ત્રીઠ તો નવ જાણી વિપ્ર
બાલ ગોપાલ જે, વાટ જોતા હશે, તેહને જોઈ અમો શુય કહેશુ?
મિત્ર મોહનતણુ, હેત જ્યારે પૂછશે, કામનીને ઉત્તર કેમ દેશુ? વિપ્ર.
એમ ચિંતા કરે, નેત્રથી નિર ઝરે, કર્મની વાત મનમાંહિ ધારી,
નરસૈંનો નાથ તો, અતિ ઘણો લોભિયો, પીતાબરી પણુ લીધી ઉતારી વિપ્ર

પદ ૯ મુ

ધન્ય તુ ધન્ય તુ, રાય રણુછોડજી, દીન જાણી મને માન દીધુ,
નહિ મુજ જોગ તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અબરીષથી અધિક કીધુ ધન્ય.
કનકને આસને, મુજને બેસારિયો, રુક્‌મિણી કૃષ્ણુનો હાથ સહાતા,
હેત કરિ કરિ હરિ ચરણુ તળાંસિયા, ખટ રસ ભોજન ખાતે ખાતા ધન્ય
બાલપણાતણો, સ્નેહ નવ વિસરીયો, મિત્ર મોહનતણી પ્રીત સાચી,
હેતથી હળી મળી, માન દીધુ મને, રક બેસાડિયો કનક માચી ધન્ય
ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણુજી, સત સેવા કરી, ધ્યાન ધરતો હું નિજ દ્વાર આવ્યો,
રત્નજડિત મણિ, ભવન શોભા ઘણી, દેવ શુ દ્વારિકા આહિ લાવ્યો ધન્ય
કનકની ભૂમિ ને રત્નના થાભલા, અર્કની જ્યોત ઉદ્યોત દીસે,
ખાન ને પાન વિહાર સ્થાનક ઘણા, કામિની નિરખતાં કામ હીસે. ધન્ય
સપ્ત નવ વરસની, દીઠી ત્યા સુદરી, નારી નવજોબના બહુ રૂપાળી,
સોલ શણુગાર તે, અગ સુદર ધર્યા, દેવ વિમાનથી રહ્યા નિહાળી. ધન્ય.

સહસ્ર દાસી મળી, દીશે વીંટી વળી, કામિની કથની પાસ આવી,
સ્વામી રે સ્વમી હું, દાસી છુ તમતણી, ચાલો મદિર વિષે પ્રેમ લાવી ધન્ય
ગોમતી સ્નાન કરિ, કૃષ્ણજી નિરખિયા, પુણ્ય પ્રકટ થયું પાપ નાઠુ,
તેથકી સમૃદ્ધિ આ, સકલ તે સાપડી, મટી ગયુ આપણુ ભાગ્ય માઠુ ધન્ય
કૃષ્ણ કહેતા તે નિજ ધામ પધારિયા, નવલ જોબન થયા નર ને નારી,
વિનતિ ઊચારતા, રજનિ વીતી ગઈ, નરસૈના સ્વામીની પ્રીતિ ભારી ધન્ય

શૃંગાર

પદ ૧ લુ–રાગ પ્રભાત

કોણ પુન્યે કરી, નાર હુ અવતરી, શ્રીહરિ દીન થઈ માન માગે,
અમર અવિગતિ કહે, અકલ કો નવ લહે, તે કમલાવર કઠ લાગે કોણ ૧
યજ્ઞ યાગે યજી, યોગ ધ્યાને ધરી, બહુ વ્રત આદરી દેહ કષ્ટે,
તોય તે શ્રીહરિ, સ્વપ્ને ન પેખીએ, તે હરિ નિરખીએ પ્રેમદષ્ટે કોણ ૨
શેષ સુખાસન, શેજ સોહે સદા, ભુવન જસૂ વૈકુઠ કહાવે,
તેપેં અધિક જે, સદીર માહરુ, પ્રેમે પીતાબરો પલગ આવે કોણ ૩
ભક્તવત્સલતણુ બિરદ પોતે વહે, વેદ પુરાણ એમ શાસ્ત્ર વાણી,
નરસિહાચો સ્વામી ભલેરે મળિયો, કીધી કૃપા મુને દીન જાણી કોણ ૪

પદ ૨ જુ–રાગ પ્રભાત

સારમા સાર અવતાર અબળાતણો, જે બળે બળિભદ્ર વીર રીઝે,
પુરુષપુરુષાતન, શુ કરુ હે સખી, જેથી નહિ માહરુ કાજ સીઝે સાર
મુક્તિ પર્યન્ત તો પ્રાપ્તિ છે પુરુષને, સસ જો સેવકભાવ રાખે,
રસભરયુ રુસણુ, નાથ નોહરા કરે, તે નહીં નારી અવતાર પાખે સાર
ઇન્દ્ર આદિક અજ ઇશ ને મહામુનિ, ગોપિકા ચરણરજ વેહ વહે,
ગોપીથી આપનુ, અધમપણુ લેખવે, નરપણુ નવ રુચે આપ નહે સાર
વેદ વેદાત ઉપનિષદો ખટ મળી, જે મથીને રસ પ્રગટ કીધો,
તે રસ ભાગ્યનિધિ ભામની ભોગવે, અહોનિશ અનુભવ સમ લીધો સાર
સ્વપ્ન સાચુ કરે, ગિરિધર શ્યામળો, પ્રણમુ હુ પ્રાણપતિ પાણ જોડી,
પશુનું જેમ પશુ, પુઠળ વળગ્યુ ફરે, નરસૈંયા નાથજી નાથ તોડી સાર

પદ ૩ જુ–રાગ પ્રભાત

સફળ રજની હવી, આજની અભિનવી, પલગ બેસાડી વાહાલે હાસ્ય કીધુ,
કર દર્પણ ધરી વદન અવિલોકવા, પ્રેમનુ ચુબન ગાલે દીધુ. સફળ ૧
કુસુમચા ટોડર, કઠ ભૂષણ ધરી, ભૂજ ભીડી, ભુધરે હ્રદયા સાથે,
સુરત સગ્રામશુ હું, એને જઈ ભડી, જીત્યો યદુનાથ દ્વય બાહુ બાથે સફળ ૨
મદનના સૈન્યશુ માન માગ્યુ ઘણુ, જુદ્ધ જીત્યુ રણ હાથ આવ્યુ,
ચૌદ ભુવનતણો નાથ મેં વશ કર્યો, અજિત જીતાતણુ બિરદ કહાવ્યુ સફળ ૩
જેમ ગજયુવતિ માતગ મદગલીતા, સુદરી સેજ હરિસિહ આવ્યો,
નરસિહાચા સ્વામી સુભટ સુરાસુર, કેસરી કાન સાહી નચાવ્યો સફળ ૪

પદ ૪ થુ–રાગ પ્રભાત

હજી ન ધરાયો રગ તે રમતા, ચાર પોહોર નીશા નિકર નિમગતા—ટેક
અધર સુધારસ પીજી પીજી પીધિરે, કેસરી કામને મેં પુઠડી ન દીધીરે હજી
પીન પયોધર પાખર કીવીરે, સુરતસગ્રામે હુ વઢતી ન બીધીરે હજી ૧
નખ શીખા લગે તાકી તાકી મૂકીરે, કેસરી કામશુ વઢતી ન ચૂકીરે હજી
ઉદ્યો દિવાકર રજની વીતીરે, નરસિહાચા સ્વામી સગમ જીતીરે હજી ૨

પદ ૫ મુ–રાગ પ્રભાત

નીત નીત લાછવર લક્ષણ રુડાં, મોટેરા થઇએ રે લમ બોલીએ કૂડા.
માત યશોદા જાણેરે માહારો પુત્ર લાડકો, વાહાલાજીએ ઠામઠામ માંડ્યા ઘરસૂત્ર નીત
જેહનુ બ્રહ્માદિક ધ્યાન ધરે સુર મુનિ ગાયે, દષ્ટે પડી નારય વિના રમી ન જાયે
શીખ દેતા દુભશો મા શામળા કાહાન, નરસિંહાએ એ નાવ્યને દીધુ સનમાન નીત

પદ ૬ ઠુ–રાગ પ્રભાત

વાહાલાજી તમારે નહાનડીઆ, અમારે નહાંનડલાં, સરખે સરખી જોડ મળી,
પેહેલું આલિગન દો મારા વાહાલા, પછે અમો દઇશુ લળીઅલળી વા ૧
સુદરીયાચો સ્વભાવ છે એવો, પીયુને મળવા હિડે ઘણુ,
આલિગન એણીપેર દો મહારા વાહાલા, રખે હમ દેખે હક જણુ વા ૨
તમે ન્હાના હુ હજી ન્હાની, નણુદી આર્ધાં પાર્છાં ફરે,
સાસુને ઘેર એ લાડકડીરે, તે અમ વારી કેમ વરે વા ૩
શું કરે સાસુ શુ કરે નણુદી, જેહના હ્રદેમા તુ રે વસ્યો,
નરસિંહાચા સ્વામી સુજશુ રમતા, સસારમા તેને ભય કસ્યો વા ૪

પદ ૭ મુ–રાગ પ્રભાત

પાછલી રાતના, પધારિયા નાથજી, ધૂમતે લોચને અગ ડોલે,
બેહુ પાસા સુદરી, બાહે કંઠે ધરી, શોભિત ભવન કો નહીંરે તોલે પા ૧
હુંરે સન્મુખ હુઈ, રીસ મનની ગઈ, ઉભી રહી ચકિત ગતિ પ્રેમ નિરખુ,
પ્રભુયને રસભરી, સુખદાજ શર્વરી, નાર સૌભાગ્યતા જોઈરે હરખુ પા ૨
ચોકતણા ચાર, ચરણશુ મુક્તિ ધરી, પ્રભુને પધરાવિયા પલગ પીઠે,
ભોગ સજોગથી અધિક સુખ ભોગવ્યુ, એરે સુરત એણીપેર દીઠે પા ૩
ભણે નરસિહયો નિત નેહ તે નવનવા, જાહારે ગોવિદ ગુણની સમાધી,
શુ જાણે બ્રહ્મા સુર સ્નેહની વારતા, ભર્યા અધિકારની આધિવ્યાધિ પા ૪

પદ ૮ મુ–રાગ પ્રભાત

પલગ પૈયા થકે કુસુમમાળાવડે, બેહુ કર બાધ્યો લાજ લોપી,
માહરે મદિરથકિ કુણ મૂકાવશે, શુ કરશે સહુ શોક્ય કોપી પ ૧
તુ વનમાળી કાહાવે,હું કુસુમ વનવેલડી,નીર નિત સીંચતો કા અરોપી,
ભમર જાએ ફુલ, ફુલ મકરદ વશ, કમળમા હેત ન રહ્યોરે રોપી પ ૨
પ્રીતનો કરનાર પ્રેમના પાત્રશુ, તન મન પ્રાણ ત્યાં મેલે સોંપી,
ભણે નરસઇઓ, જિમ રીસ ઉતરે, સમ તુ શિખ શાણી દે રે ગોપી પ ૩

પદ ૯ મુ–રાગ પ્રભાત

સાભળો કામિની, કૃષ્ણ કાયર કહે, તાહરા મદિરથકો નહીંરે જાઉ,
અવર કો નાર, નહીં તૂજ સારખી, જેહને ફૂલે કરી હુ બધાઉં સા ૧
તુ વનવેલડી, હુ વનમાળી, સીંચવે સમર્થ દ્રષ્ટિ કરુ,
તુજ પાસ લૈ રાખુ શીતળ પાણિ ધરી, પ્રેમની વાડ કરુ સા ૨
સાભળો સુદરી એમ કહે શ્રીહરિ, જેની ફૂલમાળા કરી હુ રે બાધ્યો,
ચૌદ ભુવનતણા બધન છોડવુ, મેં જાણ્યુ તેં મોહની મત્ર સાધ્યો સાં ૩
માન તું માનની, માન માગી કહુ, નહીં તજુ મદિર કોલ દીધો,
નરસિહયાચો સ્વામી, સર્વેરસ લહ્યો, સુરતસગ્રામ આધીન કીધો સાં ૪

પદ ૧૦ મુ–રાગ પ્રભાત

મેહેલ પીતાબરા, અબર માહરુ, સુરજ ઉગ્યો સુઈ ક્યમ રહીએ,
અમ ઘર સાસુ નણદ જૂઠી વસે, કથ પૂછે ત્યારે શુંરે કહીએ મે ૧
સાવજ શબ્દ કરે અતિ સુદર, દીપક તેજ તો ક્ષીણ થાએ,
કઠથી કુસુમનો હાર કરમાઇયો, બાહેર રાગ પચમ ગાયે મે ૨

તુ તારે મંદિરે, પ્રેમશુ પોઢીઓ, મ્હારે મંદિર દૂર જાવું;
લોકની લાજ, લોપીરે લક્ષ્મીવર, હુ રે વળતી હવે નહીં રે આવુ મે ૩
ઘેન દોહવી ઘેર રે, વાછરુ વલવલે, મહીરે વલોવવુ આજ માહરે,
કંઠથી બાહર કાઢિ કમલાપતિ, કાલ આવે હવે કુણ તારે મે ૪
સુરતસંગ્રામની, શાંતિજ હુઈ, રહી રે ઉજાગરી, શીશ નામી,
નરસિંહાચો સ્વામી સુખસાગર પોઢિયો, વિરહની વેદના ત્યારે વામી મે ૫

પદ ૧૧ મુ

અમશુ કપટતણી વાતજ છાડ, મારે ઘેર આવો તો,
કાઇ ઉફાંડ મ માડ, મારે ઘેર આવો તો
જુઠાં જુઠાં મ બોલીશ, જાણુ તારી વાત,
નીશા વશી રમી નાહાશી, આવ્યો છે પ્રભાત
અગચેહેન તારે દીસે છે ઘણા, જોઇને વિમાસી બોલ્ય ચતુરસુજાણ,
ઘેર આવ્યો સૌ ન દીજે માન, નરસઇઆચો સ્વામી સુખનુ નિધાન મારે

પદ ૧૨ મુ

સમીરે સાજના સોડમાં સુતા, નણદલીએ સાદ કીધો રે,
હતુ પ્રભાત પીયુ થયો ઘેલો, ઉપરેટો જઈ સૂતો રે સ ૧
હરિનુ પીતાંબર સેજે રહ્યુરે, પાલટીને પટકૂલ ગયો,
કયમ કરી વન જાઉરે મહી વેચવા, દુર્જન લોક બોલ કહ્યો રે સ ૨
દીઠડે ડાઢ ગળે, અસતીઆ બહુ બળે, તો અભિમાન શુ કરીએ,
નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળિયો, ભવસાગર ઉતરીએરે સ ૩

પદ ૧૩ મુ

ટળતો ટળતો હીંડીશ મારે, આલિંગન દીધા વિના કયમ સરે રે,
આગે અમ ઘર નણદલ જુઠી, ઉઠીને અદેખી હરે રે ટળતો ૧
સાસુ સસરો માત પીતા રે, જે બોલે તે સહીએ રે,
પૂર્વે એશુ અનુભવ છે રે, તો મૂકી કયમ જઇએ રે ટળતો ૨
એ રસ જાણે જવલ્લો રે જોગી, કે વળી મુનિવર જાણે રે,
શુક સનકાદિક નારદ જાણે, જેને વેદ વખાણે રે ટળતો ૩
એ રસ જાણે વ્રજનીરે નારી, કે જયદેવે પીધો રે,
ઉગરતો રસ ઢળતો હૂતો, નરસિંહીએ ઑટીને લીધો રે ટળતો. ૪

પદ ૧૪ મુ

કેસર ભીના કહાનજી, કસુમે ભીની નાર,
લોચન ભીના ભાવશુ, ઉભા નદદ્વાર. કે ૧
એમા સુદર કોને કહીએ, વનિતા ને વ્રીજનાથ,
પરખી પરખી ધરો તમે, માણુકડા બેહુ હાથ કે. ૨
વેગે કુજે પધારીયા, તો લચકે થઈ ઝગઝોળ,
નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળિયો, રંગતણા બહુરોળ કે ૩

પદ ૧૫ મુ--રાગ રામગ્રી

મોહ્યુરે લટકે, મારુ મન મોહ્યુરે લટકે
ગાતર ભગ કીધા ગિરધારી, જેમગે માર્યાં ઝટકે, મારુ મન ૧
વેણુ વજાડી વહાલે મારે વનમા, રગતણે કટકે, મારુ મન ૨
મન મારુ મોળીડેરે અટકયુ, પેલે પીતાબર પટકે, મારુ મન ૩
નરસઇયા સ્વામીની સગે રમતા, રસ વાધ્યો ચટકે, મારું મન ૪

પદ ૧૬ મુ—રાગ રામગ્રી

કામણુગારોરે, કહાના તુ તો કામણુગારોરે
મને કાઈ કામણુ કીધારે, મારા ચિત્ત હરિને લીધાં, કહાના ૧
મારી સાસુડી સતાપેરે, પેલી નણુદી ઓળભા આપે, કહાના ૨
મને ભોજનીયા નવ ભાવેરે, મને નિદ્રા તે કઇપેરે આવે, કહાના ૩
મને પગની ભરાવી આટીરે, મને મુખના તબોળે છાટી, કહાના ૪
હુ તો પૂરણુ પદને પામીરે, મને મળ્યો નરસૈંયાચો સ્વામી, કહાના. ૫

પદ ૧૭ મુ-રાગ રામગ્રી

કુકુમને પગલે પધારો, રાજ કુમકુમને પગલે
મસમસતા મોહનજી પધાર્યા, ડગમગતે ડગલે, પધારો ૧
મસ્તક પાઘ પિતાબર સોહિયે, લીલા અબર રગ લે, પધારો ૨
મુખ ઉપર શ્રમજળનારે મોતી, જોતા મન હરી લે, પધારો. ૩
સાકર કેરા કરા પડ્યા છે, આગણિયે સઘળે, પધારો ૪
દૂધડે મેહ વુઠ્યો નરસૈંયાને, રસ વાધ્યો ઢગલે, પધારો ૫

પદ ૧૮ મુ

તારા દલડાની વાતો મેં જાણીરે, ગીરધર દાણીરે,
આણી શેરડીએ લુબ્ધો ને ઝુબ્યો, પેલી દેખે છે સૈયર સમાણીરે ગીરધર. ૧
સૌ સખીઓમા વહાલા સરખુરે જાણી, ના ગણે દૂધ કે પાણીરે,
છેલપણુ મૂકી દ્યોને છબીલા, અમે કહીશુ નદાજીની રાણીરે ગીરધર ૨
વૃદાવનને મારગ જાતા, મારી નવરગ ચુન્દડી તાણીરે,
નરસૈયાચા સ્વામી સગે રમતા, મારી અતર પ્રીત લપટાણીરે ગીરધર ૩

પદ ૧૯ મુ

મને રોકે છે કાનવર દાણીરે, નહિ જાઉં જમના પાણીરે,
એકવાર જમના પાણીરે ગયાતા વહાલા, મારી સાથે સૈયર સમાણીરે. મને ૧
વૃદાવનને મારગ જાતા, મારી નવરગ ચુદડી તાણીરે,
જોરે પાણી મોકલવારે હોય તો, સાથે મોકલો સૈયર સમાણીરે. મને ૨
મરકલડે મારા મન હરી લીધા, હું તો લાલચમા લપટાણીરે,
નરસૈયાચા સ્વામીની સગે રમતાં, હુ તો મોહનસગમા માણીરે મને ૩

પદ ૨૦ મુ

મારુ વૃદાવન છે રુડુરે, વકુઠ નહિ આવુ,
નહીં આવુ નદાજીના લાલ, નહીં આવુ —ટેક
બેશીને રેહેવુ ને ટગટગ જોવુ, નહીં ખાવુ નહીં પીવુરે વૈકુઠ નહિ ૧
વૈમાન મોકલો તો મોકલો વેહેલુ, હુ આવીશ સૌના પેહેલુરે વૈકુઠ નહિ ૨
બ્રહ્મના લોક તો છે અતિ કૂડા, વાસી વ્રજના રુડારે વૈકુઠ નહિ ૩
જે વિજે બે પોળીયા હતા, તેને તત્ક્ષણ મેલ્યા કહાડીરે વૈકુઠ નહિ ૪
નરસૈંયાચો સ્વામી અતરજામી, તમે સાભળોને સારગપાણીરે વૈકુઠ નહિ ૫

પદ ૨૧ મુ–રાગ કેદારો

તુ મારે ચાદલીએ ચોંટ્યો, રાજ સારા મુરતમા શામળિયો,
ક્ષણુ એક વહાલા અળગા ન થાઓ, પ્રાણજીવન વર પાતળિયો તુ મારે ૧
ખડકીએ જોઉં ત્યારે અડકીને ઉભો, બારીએ જોઉં ત્યારે બેઠોરે,
શેરીએ જોઉં ત્યારે સન્મુખ આવે, વહાલો અમૃતપેં અતિ મીઠોરે તુ મારે ૨
જમતા જોઉં ત્યારે જોડે બેઠો, સૂતા જોઉ ત્યારે સેજડીએરે,
વૃદાવનને મારગ જાતા, આવીને વળગ્યો બેલડીએરે તુ મારે ૩
પ્રીત કરે તેની કેડ ન મેલે, રસ આપે અતિ રસિયોરે,
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મળીઓ, મારા હૃદય કમળમા વસિયોરે તુ મારે ૪

પદ ૨૨ મુ

ખમખમરે ચાદલા મ કરીશ વહાણુલુ, મારા પ્રાણજીવન ઘેર આવ્યારે,
પૂરવ જનમની પ્રીત જે હૂતી, પુરષોત્તમ પધાર્યારે   ખમખમરે ૧
પેલા ભવનો વાલમીઓરે, ચૌદ ભુવનનો સ્વામીગે,
જનમ કોટી કોટી તપ કીધા, ત્યારે વિઠ્ઠલવર પામીરે   ખમખમરે ૨
બપૈયા પિયુ પિયુ કરેરે, કોયલ મધૂરે વાસેરે,
હુ તને વારુ કુકલડારે, રખે વહાણુલું પ્રકાશેરે   ખમખમરે ૩
ચદ્ર વિટચો જેમ ચાંદરણીએ, તરવર વિટચો વેલીરે,
ગોવિદ વિટચો ગોવાલણીએ, હસાગવની હેલીરે   ખમખમરે. ૪
સાહર સોહીએ લેહેરે લેહેરે, જેસી લેહેર તુરગરે,
નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીયો, ગોપીવર ગોવિદરે   ખમખમરે ૫

પથીડા. પદ ૨૩ મુ-રાગ રામકળી

પથડો નિહાળતીરે, જોતી પીતાબર પગલા,
મદનરસ ઘેલડીરે, ભરતી લડસડર્તા ડગલા   પથડો૦ ૧
ચતુરા ચાલતીરે, જાણે વન ત્રાઠી હરણી,
શુદ્ધ બુદ્ધ વીસરીરે, વહાલા તે તારી કરણી   પથડો૦ ૨
શામા શામનેરે, હીડે મારગડે જોતી,
નેણે નીર ઝરેરે, ચતુરા ચીરવડે લહોતી   પથડો૦ ૩
શામા સઉ મળીરે, કીધો એક વિચાર,
ચાલો સખી ત્યા જઇએરે, જ્યા રમતા નદકુમાર   પથડો૦ ૪
ચાલ્યા ચાલ્યા ત્યા ગયારે, આવ્યા જમુનાજીને તીર,
આ આંહી હરી બેસતારે, જમના કરમલડો ખીર   પથડો૦ ૫
આ આંહી વહાતા વાસળીરે, ગોપી સહુકો ગાતા ગીત,
તે કેમ વિસરેરે, વહાલા પૂરવ જનમની પ્રીત   પથડો૦ ૬
પુછીયુ દ્રુમનેરે, કયાંઇ મારા નાથ તણો ઉપદેશ,
અમ તજી ગયોરે, ધૂરત ધામળીઆળો વેશ   પથડો૦ ૭
જતને જાળવ્યુરે, જોબન ભુદર ભેટ કરેશ,
જો હરી નહીં મળેરે, મહારા પાપી પ્રાણ તજેશ   પથડો૦ ૮
આણે આણે મારગડેરે, આવ્યા લખચોરાશી વાર,
મનખા દેહ ભલોરે, જેણે પામ્યા નદકુમાર   પથડો૦ ૯

સરોવર પુછ્યુરે, ક્યાઇ નટ નાગર કેરી ભાળ,
નરસૈંયાચા સ્વામિ મળ્યોરે, દીનોનાથ દયાળ પથડો૦ ૧૦

પદ ૨૪ મુ–રાગ સોહુણી

મીઠડા બોલા નાથરે, આવો મારા મીઠડા બોલા નાથરે,
એક ઘડી એકાંતે આવો તો, કહુ મારા મનડા કેરી વાતરે આવો ૧
આજ આનદ મારે અતિ ઘણો, વહાલે પ્રેમે સહાયો મારો હાથરે,
તરીયા તોરણ મારે દ્વારે બધાવુ, મગળ ગવરાવુ સારી રાતરે આવો ૨
વદા તે વનની કુજગલનમા, સહુ સખીઓની સાથરે,
નરસયાચા સ્વામી સગે રમતા, હવે તો હુવો પ્રભાતરે આવો ૩

પદ ૨૫ મુ–રાગ પંચમ પ્રભાત

જાગોરે જશોદાના જીવન, વાહાણેલા વાયા,
તમારે ઓશીકે મારા, ચીર ચપાયા જાગો ટેક ૧
પાસુરે મરડો તો વહાલા, ચીર લેઉંરે તાણી,
સરખી સમાણી સૈયરો સાથે, જાવુ છે પાણી જાગો ૨
પખીડાં બોલેરે વહાલા રજની રહી થોડી,
સેજલડીથી ઉઠો વહાલા, આળસડા મોડી જાગો ૩
સાદડી *પાડુ તો વહાલા, લોકડીઆ જાગે,
અગોઠો મરડુ તો પગના, ઘૂઘરા ગાજે જાગો ૪
સાસુડી જાગેરે વેરણ, નણદી જાગે,
ઓ પેલી પાડોસણને ઘેર, વલોણુ વાગે. જાગો ૫
જેને જેવો ભાવ હોય તેને, તેવુ થાએ,
નરસઈયાચા સ્વામી વિના રખે, વહાણલુ વાએ જાગો ૬

પદ ૨૬ મુ

જશોદાના જીવન ઊભા, જમનાને તીરે,
મોરલી વજાડે મોહન, મધૂરી ધીર જશોદાના–ટેક ૧
પીતાબરની પલવટ વાળી, ઉપર લેહેકે માળા
કાનબીચ કુડળ લળકે, દીસે રુપાળા જશોદાના ૨
પરભાતે ઉઠીને ગોપી, ગૌને હેરાવે,
ઓ કાનુડા ! ઓ કાનુડા ! કહીને બોલાવે જશોદાના ૩

---

* ધીમો સાદ

આજ તો અમારી ધેને દૂધ થોડેરા દીધાં,
રખેરે શામળિયે વહાલે, દોહીને પીધાં જશોદાના ૪
સાભળરે સલૂણી શ્યામા, વાતલડી મારી,
તુજ સરખી સલક્ષણી છે, ગાવલડી તારી. જશોદાના ૫
એવાં એવાં વચન સુણી, ગોપી આનદ પાપી,
ભક્તવત્સલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈંના સ્વામી જશોદાના ૬

પદ ૨૭ મુ

ભોળીરે ભરવાડણ હરિને, વેચવા ચાલી,
સોળ સહસ્ર ગોપીનો વહાલો, મટુકીમા ઘાલી ભોળીરે-ટેક ૧
અનાથના નાથને વેચે, આહીરની નારી,
શેરીએ શેરીએ સાદ પાડે, લ્યો કોઇ મોરારી ભોળીરે ૨
મટુકી ઉતારી માંહે મોરલી વાગી,
વ્રજનારીને સેજે જોતાં, મૂરછા લાગી ભોળીરે ૩
બ્રહ્માદિક ઇંદ્રાદિક સરખા, કૌતક એ પેખે,
ચૌદ લોકના નાથને કાઇ, મટુકીમાં દેખે. ભોળીરે ૪
ગોવાલણીના ભાગ્યે પ્રગટ્યા, અતરજામી,
દાસલડાંને લાડ લડાવે, નરસૈયાચો સ્વામી ભોળીરે ૫

પદ ૨૮ મુ

વાહાલાને જોતાયે મહારી, ભૂખલડી ભાગી,
ઘરમાં રહીને શુ કરુ મહારી, આંખડલી લાગી વહાલાને-ટેક ૧
શામળી સુરતે મન, મોહીને લીધુ,
કાઇક શામળિયે વહાલે, કામણ કીધુ વહાલાને ૨
સસારીનુ સુખ હુ તો, તજીને બેઠી,
મધુરી મૂરતી મારે, પાંજરીએ પેઠી વહાલાને ૩
સોનાની સાકળીએ મુને, બાંધીરે તાણી,
મનડાની વાતોરે પેલે, મોહનિયે જાણી. વહાલાને ૪
તુજ મુજ વચ્ચે વહાલા, અતર નથી,
નરસૈયાચા સ્વામીની લોકે, કથની કથી. વહાલાને ૫

પદ ૨૯ મુ

આજનો માડવડો મારો, મોગરડે છાયો,
રાધાજીને સગે વહાલો, રમવાને આયો આજનો-ટેક ૧

ગોકૂળીએ ઘુઘરડી ઘમકે, રેશમની દોરી,
શામળીઓ શામળો રંગે, રાધિકા ગોરી આજનો ૨
ઊની દૂધ ને કરમલડો, માહી સાકર ઘોળી,
માહારા વહાલાજી આરોગે, પીરસે ભમરભોળી આજનો ૩
શોળે ને શણગાર સજ્યા સખી, ઓઢણુ સાડી,
શ્રી વૃંદાવનમા વિઠ્ઠલ સાથે, રમત માંડી આજનો ૪
અખંડ હેવાતણુ મારે, એ વર રુડો,
નરસૈયાચા સ્વામીએ, મુજને પેહેરાવ્યો ચૂડો આજનો ૫

પદ ૩૦ મું

મારેરે આંગણિયે, કોણે પંચમ ગાયો,
ધસમસ્યા આવીને વહાલે, પાલવડો સ્હાયો મારેરે ૧
પીતાંબર હાર ગળે, મૂગટ શોભતો,
મદેરે ભર્યોરે પ્રભુ, માનની મોહતો મારેરે ૨
વાંસલડી વાઇને વહાલે, મોહ પમાડી,
પ્રેમશુ પાતળિયે આવી વહાલે, હદિયાશુ ભીડી મારેરે ૩
મદરિયામાં આવી વહાલે, માંડ્યો વિહાર,
ભણે નરસૈયો પામી, પુરણ આધાર મારેરે ૪

પદ ૩૧ મુ—રાગ કાલેરો

હુ રંગરાતી ને છુ મદમાતી, શામળિયા સંગ હીંચુરે,
કોડ ભર્યો અતિ સુંદર નંદનો, આલિંગન દેઇ સીંચુરે હુ રંગરાતી ૧
હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હીંચતા કેલિ કીજેરે,
ઘુમરડી ઘુમાવે ગોકુલપતિ, લહાવો લડસડ લીજેરે હુ રંગરાતી ૨
જલ જઇએ જલવેશ્વર સાથે, વિલસત જમના માંનુરે,
લેહેરી લેતા અંગ સમાગમ, અધરપાન કીધુ છાનુરે હું રંગરાતી ૩
હીંડોળે હુલરાવુ તમને, હેતે કરીને ગાઉરે,
નરસૈયાચા સ્વામી સંગે રમતા, કાનજીને કંઠે વિંટાઉરે હુ રંગરાતી ૪

પદ ૩૨ મુ

હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હિંચતા રંગ લાગ્યોરે,
શ્યામાને શામળિયા સાથે લાજતણો ભય ભાગ્યોરે હીંડોળે ૧
શામાને સોહાવે દંપની, રસિયાશુ રસ વાધ્યોરે,
લેહેરી લેતા અંગસમાગમ, વીચતડો વર લાધ્યોરે હીંડોળે ૨

દીનાનાથ હીંડોળે હિંચે, ફૂલ્યો મદન મદમાતો રે,
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મળિયો, માનુનીમાં રગરાતો રે હીંડોળે ૩

પદ ૩૩ મુ

એ દિસે સખી મેહૂલો આવે, નાવ્યા મારા નાથ વિદેશીરે,
અનગ આહેડીએ ધનુષ્ય ચઢાવ્યુ, અમે અબળાની પેર કેશીરે એ દિસે. ૧
ઘન અતિ ગાજે ને વીજ ઝબૂકે, મેહૂલીએ ઝડ માડીરે,
નગણા નાથને શુ કહીએ મારી બેની, આણે અવસરે ગયો છાડીરે એ દિસે ૨
આગે દિન દોહેલડાની ગમ, દાદૂર મોર બીવરાવેરે,
વિરહણિયો વાહે જેમ ચાત્રક, સૂતા સાલ જગવેરે એ દિસે ૩
આણીપેરે જેણે હરિ ના ભજ્યારે, તે નર પશુડા કહીએરે,
નરસૈયાચા સ્વામી વિના દહાડલા, દૈવને લેખે લહીએરે એ દિસે ૪

પદ ૩૪ મુ

મેહૂલો ગાજે ને માધવ નાચે, રુમઝુમ વાગે પાએ ઘુઘરડીરે,
તાલ પખાજ વજાડે રે ગોપી, કૃષ્ણ વજાડે વેણુ વાસલડીરે મેહુલો
પેહેરણ ચરણા ને ચીર ચુદડી, ઓઢણ આછી લોમલડીરે,
દાદુર, મોર બપૈયા બોલે, મધુરીશી બોલે કોયલડીરે મેહુલો.
ધન વસીવટ ધન જમનાતટ, ધન વૃન્દાવનમા અવતારરે,
ધન નરસૈયાની જીભલડીને, જેણે ગાયો રાગ મહ્લારરે મેહુલો

પદ ૩૫ મુ—રાગ વસત

ગાળ કોઇને નવ દીજે મારા વહાલા, ગાળ કોઇને નવ દિજે,—ટેક
હુરે ગોરી ને તુરે શામળિયો, મારુ અગ કાળુ થાય ગાળ.
મારા ઘરમા પીંડારી માડે, નારગડે નખ લાગે,
અમ ઘેર નાવલીઓરે ખતી, સાચો ઉત્તર માગે ગાળ.
અમ ઘેર નણદી છે અદેખી, હેવા જોતી હીંડે,
નરસૈયાચા સ્વામી કહુ તુજને, સાસરિયે નહિ તેડે ગાળ

પદ ૩૬ મુ

હવે કેમ વસીયે શ્રી વૃન્દાવનમા, લૂટાલૂટ મડાણી,
નદતણો નાનડીઓ નરહરી, થઈ બેઠો છે દાણી હવે.
એકનુ ઢોળે ને એકનું ફોડે, એકનુ મહિ માથેથી પાડે,
એકને તો વહાલો અણુઘટ બોલે, એકને તો વઢાડે. હવે.

એકને આપે ચીર પાટી, એકને આપે ચોળી,
એકને વહાલો ધક્કાજ મારે, એકને નાખે ઢોળી હવે.
સકળ સૈયરો ટોળે મળિને, રમવા ભમરભોળી,
નરસૈંયાચો સ્વામી નવલ રગીલો, તે રમે છે હોળી. હવે

પદ ૩૭ મુ

આખ અણિયાળી સઉકો આજે, આન્યામા ઘણો વેહેરો રે,
ન્યાલગિ પિયુ પ્રેમે ન બોલાવે, આભરણ સઘળાં ડેહેરો રે આખ.
મોહો મચકોડે મોહન ન રીઝે, હૃદયાભ્યતર જોય રે,
આવળ કેરા ફૂલ અતિ સુદર, શીશ ન ઘાલે કોય રે આખ.
સાચે મને અને સત્ય વાદે, સદા શામળિયો રાચે રે,
નરસૈંયાના સ્વામીનો રસ ઊંડો, ભરિ લેવો ઘટ કાચે રે આખ

પદ ૩૮ મુ

મન માન્યુ શામળિયા સાથે, વશ કરિ નેણુની સાને રે,
બોલ્યુ ન ગમે બીજા કોનુ, કામણ કીધા કહાને રે મન
મોરલી વજાડે જેમ વેધાયે, મૃગનાદ સાંભળિ કાને રે,
તેમ વેધાઈ રહ્યુ મન મારુ, ગોવિંદજીને ગાને રે મન.
જે જે રાગ જેને હોય વલ્લભ, તે રીઝે તેને તાને રે,
નરસૈયો રીઝે મન ભીને, હરિરસ અમૃત પાને રે મન

પદ ૩૯ મુ

એક ગમે ગોપીનો વહાલો, અવર બીજાનુ મારે કામ કશુ,
બાપતણા સમ ખાઇને કહુ છુ, નદલાલ વસ્યે ગામ વસ્યુ એક
શામળિયો સુદર વર સજની, તેને દેખી મારુ મન વિલસ્યુ,
એને મૂકી જે બિજાને ભજશે, તેનુ કાળે લાળે* કરમ ઘસ્યુ. એક.
છેલછબીલો ને છોગાળો, ગોઠડિયાળો ગુણ ભડાર,
નરસૈયાચો સ્વામી શામળિયો, વૈષ્ણવ જન કેરો દાતાર એક.

પદ ૪૦ મુ

હળવે હળવે હળવે હરજી, મારે મદિર આવ્યારે,
મોટે મોટે મોટે મેં તો, મોતીડે વધાવ્યારે હળવે
કીધુ કીધુ કીધુ મુજને, કાંઇક કામણ કીધુરે,
લીધુ લીધુ લીધુ મારુ, ચિતડુ ચોરી લીધુરે હળવે.

* લાળ=લીઆળો=કોલસો.

જાગી જાગી જાગી હુ તો, હરિ મુખ જોવા જાગીરે,
ભાગી ભાગી ભાગી મારા, ભવની ભાવટ ભાગીરે હળવે
ફૂલી ફૂલી ફૂની હુ તો, હરિમુખ જોઇને ફૂલીરે,
ભૂલી ભૂલી ભૂલી મારા, ઘરનો ધધો ભૂલીરે હળવે
પામી પામી પામી હુ તો, મહાપદનીને પામીરે,
મળિયો મળિયો મળિયો મેહેતા, નરસૈંયાચો સ્વામીરે હળવે

મોહિની સ્વરૂપનાં પદ*

પદ ૧ લુ–રાગ સોરઠ

આ જોને કોઈ ઉભીરે, આળસ મોડે
બાયે બાજુબધ બેરખા પુચી, મનડુ મોહ્યુ છે એને મોઢે, આ જોને ૧
ઝાઝર ઝમકે ને વિછુવા ઠમકેરે, હિડે છે વાકે અબોડે, આ જોને ૨
સોવરણ ઝારીને અતિરે સમારીરે, માહી નીર ગગોદક તોલે, આ જોને ૩
નરસૈંયાને પાણી પાવાને કારણ, હરિજી પધાર્યા કોડે, આ જોને ૪

પદ ૨ જુ

મોહ્યા મોહ્યા મુનિવર રાયારે, ગોરી તારે તાજુડે,
રૂપ સ્વરૂપ કળ્યુ નવ જાયે, મેં તો જાણી છે ઇશ્વરી માયારે, ગોરી ૧
રુમઝુમ રુમઝુમ નેપૂર વાજે પાનલે, તે ચીર અતિ ચાપેરે,
ઘુવટમા મુખ એણીપેર શોભે, મોટા મુનિજનનાં મન કાપેરે, ગોરી ૨
ગોરુ શુ વદન ને ગળસ્થળ ઝળકે, ઉપર દામણી લળકેરે,
સાળુડાની કોર એણીપેર શોભે, જાણે ગગનમા વીજળી ચળકેરે, ગોરી ૩
વશીકરણ વેણુ તમે ક્યારે ગુથાવી, સુદરી શણગટ વાળીરે,
આ ચોળી તમે કયા શીવડાવી, જેને મોહી છે વ્રજની નારીરે, ગોરી ૪
ચચળ દષ્ટે ચોદેશ ન્યાળે, માહી મદનનો ચાળોરે,
નરસૈંયાચો સ્વામી જોવા સરિખડો, કોઈ સુદરીનુ વદન નિહાળોરે, ગોરી ૫

પદ ૩ જુ

હરિ આવ્યા છે નારીના વેશેરે, એને કોઈ જુવોરે,
શિવ બ્રહ્મા જેનું ધ્યાન ધરે છે, તેને જોઈ જોઈ દુ ખડા ખુવોરે એને ટેક ૧

* આ પદોની સમજણ માટે બૃ કા દો ભા ૮ નુ પૃ ૬૧૬ જુવો

બંધવ એનો તતક્ષણ ઉઠ્યો, આવ્યો મંદિર જાણીરે,
રતનબાઈ ઘણુ વ્યાકુળ ફ્રે છે, તમો હ્યોને મેહેતા જળપાણીરે એને
પરમેશ્વરે પુત્રી કરી જાણી, સભામધ્ય આણીરે,
અંતરધ્યાન થયા' અલબેલો, વાત સહુકોએ જાણીરે. એને.
જેજેકાર થયો જગમાંહી, હરખ વાધ્યો છે હઇએરે,
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મળીયો, એનાચરણ કમળ ચિત્ત લઇએરે એને ૧

પદ ૪ થુ

આ શો ચતુરાના ચિત્તનો ચાળોરે, એને કોઈ ન્યાળોરે ટેક
બ્રહ્માએ તો નથી ઘડી ભામિની, એ તો આપે બનીને આવીરે,
ત્રણ લોકનુ તેજ તારુણી, એ તો છબિ છબિલે બનાવીરે એને
ઘણુ ઘરેણુ એનેરે હાથે, હાથે ભરી છે ચોળીરે,
સાળુડે ભાત નવ નારી કુંજરની, કસુંબાના રંગમા બોળીરે એને.
વાસ પુર્યો એણે વૃંદાવનમાં, ગોવરધન થકી આવેરે,
એ નારીની જાત કોઇ જાણે, તેનો ફેરો ફાવેરે એને
કહીએ છીએ પણ કહ્યુ ન માને, એ તો નારી નહિ ગીરધારીરે,
બ્રહ્મા ઇન્દ્ર શેષ સારદા, એના ચરણતણા અધિકારીરે એને ૧
અંતર હેત પોતાનુ જાણી, એ તો આવે છે અંતરજામીરે,
વ્યભિચાર મૂકી જુઓ વિચારી, એ તો નરસૈઆચો સ્વામીરે એને. ૧

ભક્તિ

પદ ૧ લુ-રાગ પ્રભાત

જાગ્યને જાદવા, કૃષ્ણ ગોવાળિયા, તુજ વિના ધેનમા કુણ જાશે ?
ત્રણસે ને સાઠ ગોવાળ ટોળે મળ્યા, વડોરે ગોવાળિયો કુણ થાશે ? જા
દહિતણા દૈથરા, ઘીતણાં ઘેવરા, કઢિયલ દૂધ તે કુણ પીશે ?
હરિ તાર્યો હાથિયો, કાળિનાગ નાથિયો, ભૂમિનો ભાર તે કુણ લેશે ? જા
જમુનાને તીરે, ગૌધણ ચરાવતા, મધુરીસી મોરલી કુણ વાશે ?
ભણે નરસૈયો તારા ગુણ ગાઈ રીઝિયે, બૂડતા બાહેડી કુણ સહાશે ? જા

પદ ૨ જુ

ઉઠ ઉતાવળો, ચાલ્યને વિઠ્ઠલા, ગોવિંદ ગાયને વચ્છ ધાવે,
જાગ્યને જાદવા, જનની જશોદા વદે, કહાન કા ધણી તને નિદ્રા આવે. ઉઠ

દતધાવન કરો, આળસ પરહરો, રજની તિમિર ગયુ પોહો ફાટયુ,
ફૂરને કરમળો, શે ન શીરાવતો, દહિરે દામોદરા થાય ખાટુ ઉઠ
બારણા બાહાર બળિભદ્ર ઉભા રહ્યા, જોરે વાહલા તારી વાટ જોયે,
નરસૈંના સ્વામિનુ મૂખડુ દીઠડે, માતાનુ મનડુ અતિરે મોહે ઉઠ.

પદ ૩ જુ

સમરને શ્રીહરી, મેલ્ય મમતા પરી, જોને વિચારિને મૂળ તારુ,
તુ અલ્યા કોણ ને, કોને વળગી રહ્યો, વગર સમજે કહે મહારુ મહારુ. સ
દેહ તારી નથી, જે તુ જુગતે કરી, રાખતા નવ રહે નિશ્ચે જાયે,
દેહ સબધ તજે, નવનવાં બહુ થશે, પુત્ર કલત્ર પરિવાર વ્હાએ સ
ધનતણુ ધ્યાન તુ, અહોનિશ આદરે, એ જ તારે અતરાય મોટી,
પાસે છે પિયુ અલ્યા, તેને નવ પરખિયો, હાથથી બાજી ગઈ થયોરે ખોટી સ
ભરનિદ્રા ભર્યાં, રૌંધિ ઘેર્યો ઘણો, સતના શબ્દ સુણિ કા ન જાગે,
ન જાગતાં નરસૈંયા લાજ છે અતિ ઘણી, જન્મોજન્મ તારી ખાત ભાગે સ

પદ ૪ થુ

ધ્યાન ધર હરિતણુ, અલ્પમતિ આળસુ, જેથકી જન્મના દુ ખ જાયે,
અવર ધધો કરે, અરથ કાઈ નવ સરે, માયા દેખાડિને મૃત્યુ વહાયે ધ્યા
સકળ કલ્યાણુ શ્રીકૃષ્ણુના ચરણુમા, શરણુ આવે સુખપાર ન્હોયે,
અવર વેપાર તુ, મેહેલ્ય મિથ્યા કરી, કૃષ્ણુનુ નામ તુ રાખ મ્હોયે ધ્યા.
પટક માયા પરી, અટક ચરણે હરી, વટકય મા વાત સુણુતા જ સાચી,
આશાનુ ભવન આકાશ સૂધી રચ્યુ, મૂઢ એ મૂળથી ભીંત કાચી ધ્યા
અગ જોબન ગયુ, પનિત પિંજર થયુ, તોય નથી લ્હેતો શ્રીકૃષ્ણુ કહેતુ,
ચેતરે ચેત દિન ચાર છે લાભના, લીંબુ લ્હેકાવતા રાજ લેવુ ધ્યા
સરસ ગુણુ હરિતણા, જે જનો અનુસર્યા, તે તણા સુજશ તો જગત બોલે,
નરસૈંયા રકને, પ્રીત પ્રભુ શુ ઘણી, અવર વેપાર નહિ ભજન તોલે ધ્યા.

પદ ૫ મું

હરિતણુ હેત તને, ક્યમ ગયુ વીસરી, પશુરે ફેડીને નરરૂપ કીધુ,
હાડ ને છેડ કરિ, સહુ તને હાકતુ, આજ વધારીને માન દીધુ. હ
ઘાચીતુ ગાળિયુ, કઠથી ટાળિયુ, નેત્રના પાટા શ્રીનાથે છોડ્યા,
તેતણા ચરણુને, નવ ભજ્યો કૃતઘ્ની, તેં ન ગુણુ પાડના હાથ જોડ્યા. હ.

પગ ઠોકી કરી, માગતો મૂઢ મતી, ઘાસ પાણી કરી શબ્દ ઝીણા,
આજ ગોવિંદ ગુણ, ગાઇને નાચતા, લાજ આવે તને કર્મહીણા. હ.
લાખીશી ડોક ને કાકોલ ચાવતો, ઊંટ જાણી ઘણો ભાર લાદે,
આજ અમૃત જમે, હરખે હળવો ભમે, વૈકુંઠનાથને નવ આરાધે હ
પીઠ અબાડી ને, અંકુશ માર સહિ, રેણુ ઉડાડતો ધરણી હેઠો,
આજ ચુવા ચંદન, આભ્રણ અંગ ધરી, વેગે જાય છે તું વેહેલો બેઠો હ
અન્ન ને વસ્ત્ર ને ભૂષણ સર્વ જે, તેહનો તૂજને હતો ઉધારો,
નરસૈંના સ્વામિએ સર્વ સારુ કર્યુ, તે પ્રભુને તમે કાં વિસારો હ

પદ ૬ ઠું

કૃષ્ણ કીર્તન વિના, નર સદા સૂતકી, વિમળ કીધે વપૂ શુદ્ધ ન થાયે,
સકળ તીરથ શ્રીકૃષ્ણ કીર્તન કથા, હરિતણા દાસ જ્યાં હેતે ગાયે કૃ
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ, નવલ રંગી તજી, અન્ય દેવે જેનુ મન મોહે,
કોટી ચિંતામણિ, કામધેનુ તજી, મહિષિના પુત્રનું દૂધ દોહે કૃ
ગર્ગ જોશી જશ, ગાય જેનો સદા, નારદ નામ મુખથી ન મૂકે,
તે બ્રહ્મ દ્વાર આવીને ઉભા રહ્યા, ગોપિકા મૂખ જોવાને ઢુકે કૃ
અજ, ભવ, સુરપતિ, સ્વપ્ને પેખે નહી, નેતિ નેતિ કહી નિગમ વામે,
નરસૈયો રંક, જશ ગાઇને રીઝવે, સહસ મુખે શેષ પાર ન પામે કૃ

પદ ૭ મું

હરિ હરિ રટણ કર, કઠણ કળિ કાળમાં, દામ બેસે નહીં કામ સરશે,
ભક્ત આધીન છે, શ્યામસુંદર સદા, તે તારા કારજ સિદ્ધ કરશે હરિ
અલ્પ સુખ સારુ શું, મૂઢ ફૂલ્યો ફરે, શીશપર કાળ રહ્યો દંત કરડે,
પામર પલકની, ખબર તુજને નહીં, મૂઢ શું જોઇને મૂછ મરડે હરિ
પ્રાઢ પાપે કરી, બુદ્ધિ પાછી ફરી, પરહરી થડ શું ડાળે વળગ્યો,
ઈશને ઈર્ષા, છે નહીં જીવપર, આપણે અવગુણે રહ્યો રે અળગો હરિ
પરપંચ પરહરો, સાર હૃદિએ ધરો, ઉચરો હરિ મુખે અચળ વાણી,
નરસૈયા હરિતણી, ભક્તિ ભૂલીશ મા, ભક્તિ વિના બિજું ધૂળધાણી હરિ

પદ ૮ મું

બાપજી પાપ મેં, કવણ કીધાં હશે, નામ લેતાં તારુ નિદ્રા આવે,
ઉંઘ આલસ્ય, આહાર મે આદર્યાં, લાભવિનાં લવ કરવી ભાવે બાપ
દિન પુઠે દિન તો વહી જાય છે, દુરમતીનાં મેં ભર્યાં રે ડાલાં,
ભક્તિ ભૂતલ વિષે, નવ કરી તાહરી, ખાઆ સંસારના થોથા ઠાલાં બાપ

દેહ છે જૂઠડી, કરમ છે જૂઠડાં, ભીડભજન તારુ નામ સાચુ,
ફરિ ફરી વરણવુ, શ્રીહરિ તૂજને, પતિતપાવન તારુ નામ જાચુ બાપ.
તારી કરુણાવિના, કૃષ્ણ કોડામણા, કળ અને વિકળનુ બળ ન ફાવે,
નરસૈંયા રકને, જખના તાહરી, હેડ બેડી ભાગો શરણ આવે બાપ

પદ ૯ મુ

તારા દાસના દાસની, નિત્ય સગતવિના, ભ્રષ્ટ થાય ભૂધરા મન મારુ,
દુષ્ટની સગતે, દુષ્ટ મતિ ઉપજે, શ્રવણ કીર્તન નવ થાય તારુ તા
પૂર્ણ વિષપાનથી, દુરિજન દોહેલા, વિષ પીધે તન તેજ મરશે,
તુજથકી વેગળા, તેહની સગતે, જન્મ કોટીતણા સુકૃત હરશે તા
અમૃતની ઉપમા, સાધુને નવ ઘટે, રાહુની દુષ્ટતા ન ટાળી તેણે,
પ્રહ્લાદ નારદે ગર્ભસગત કરી, વશ કર્યા વૈકુઠનાથ જેણે તા
ચતુરધા મુક્તિ છે, જૂજવી જૂક્તિની, તાહરા તેહને નવ રાચે,
બેહુ કરજોડીને, નરસૈંયો વીનવે, જન્મોજનમ તારી ભક્તિ જાચે તા

પદ ૧૦ મુ

રાત રહે જ્યાહરે, પાછલી ખટ ઘડી, સાધુ પુરુષને સુઈ ન રહેવુ,
નિદ્રાને પરહરી, સમરવા શ્રીહરી, એક તુ એક તુ એમ કહેવુ ટેક
જોગિયા હોય તેણે જોગ સભાળવા, ભોગિયા હોય તેણે ભોગ તજવા,
વેદિયા હોય તેણે વેદ વિચારવા, વૈષ્ણવ હોય તેણે કૃષ્ણ ભજવા રા
સુકવિ હોય તેણે સદગ્રથ બાધવા, દાતાર હોય તેણે દાન કરવુ,
પતિવ્રતા નારિયે કથને પૂછવુ, કથ કહે તે તો ચિત્ત ધરવુ રા
આપણે આપણા, ધર્મ સભાળવા, કર્મનો મર્મ લેવો વિચારી,
નરસૈંના સ્વામિને, સ્નેહથી સમરતા, ફરી નવ અવતરે નર ને નારી રા

પદ ૧૧ મુ

નદના નદશુ, નેહ જેને નહીં, તેરે માનવ ખર શ્વાન તોલે,
ભૂતળ ભાર કરવાને એ અવતર્યા, પ્રેમની પેરે સસાર ડોલે ન
દષ્ટિથકી ટાળો, ભોગ તેના બળો, શિલા પડો તેના મુખ માથે,
જીવતા જન તે તો જમ જેવા જાણવા, પ્રીત નહિ જેહને કૃષ્ણ સાથે ન
કીર્તિ શ્રીકૃષ્ણની, જીભથી નવ ભણે, તેરે મુખે દેવરાય તાળુ,
ભણે નરસૈંયો જેણે, હરિને જાણ્યા નહીં, તેહનુ કુટુબ સદાય કાળુ ન.

પદ ૧૨ મુ

પ્રેમરસ પાને તુ, મોરના પીછધર, તત્વનુ ટુંપણું તુચ્છ લાગે,
દૂબળા ઢોરનુ કુશકે મન ચળે, ચતુરધા મુક્તિ તેઓ ન માગે પ્રેમ
પ્રેમની વાત પરીક્ષિત પ્રીછયો નહી, શુકજીયે સમજી રસ સતાડ્યો,
જ્ઞાન વૈરાગ્ય કરિ, ગ્રથ પૂરો કર્યો, મુક્તિનો માર્ગ સૂધો દેખાડ્યો પ્રેમ
મારીને મુક્તિ આપી ઘણા દૈત્યને, જ્ઞાની વિજ્ઞાની બહુ મુનિ રે જોગી,
પ્રેમને જોગ તો વ્રજતણી ગોપિકા, અવર વિરલા કોઈ ભકત ભોગી પ્રેમ
પ્રેતને મુકિત તો, પરમ વલ્લભ સદા, હેતુના જીવ તે હેતુ ત્રુઠે,
જન્મોજનમ લીલારસ ગાવતા, લ્હાણુના વહાણ જેમ દ્વાર છૂટે પ્રેમ
મેં ગ્રહ્યો હાથ ગોપિનાથ ગરવાતણો, અવર બીજું કાઇયે ન ભાવે,
નરસૈયો મહાપતી,ગાય છે ગુણ કથી, જતિ સતીને તો સ્વપ્ને ન આવે પ્રેમ.

પદ ૧૩ મુ

બળિતણે દ્વારે હરિ, વિપ્ર વામન હુવા, વેદની ધૂન ગઈ ગગન ગાજી,
ઇંદ્રપ્રસ્થથિ બળિ, આવ્યો ઉતાવળો, જે રે જોઇયે તે દ્વિજ લ્યોને માગી બ
એક પર્ણકુટિતણો, ઠામ ભણવા કરુ, બોલવુ તે મારે મૂળ સાચુ,
વિપ્ર ફરે ઘણા, લોભના વાહેલા, દાન માટે ઘણો હુ ન રાચુ બ
લ્યોને દ્વિજજી તમે, નવનવાં મદિરો, ભૂમિ શુ માગીરે ત્રણ કદમા,
લ્યોજી ભડાર બહુ કુચિયો સહિત વળિ, માગો હસ્તી મારા રાખો ઘરમા. બ
હસ્તી ભડારને, હુ લેઈ શુ કરુ, લોભિયાની નથી જાત મારી,
આગે વિધાતાયે, વામન નિરમ્યો, વતે રહેવુ મારે બ્રહ્મચારી બ
ચેતજે તુ બળી, શુક્ર કહે છળ પડ્યો, વિષ્ણુએ વામન વેશધારી,
અશ્વજગન સમે, દાન અવનીતણુ, પાત્ર એવુ ક્યાં મળે મુને મુરારી બ
હરિતણા ચરણ ઉપર નિર નામતા, નાળમા ભૃગુસુત પેઠો ચાલી,
રીસ હૃદય ધરી, ઘણુ ઘણુ રાયજી, નેત્રમા દર્ભની શેર ઘાલી બ
બાપડો બળિરાય, પગતળે ચાપીયો, પ્રભુ પાતાળનો કરીને થાપ્યો,
ભણે નરસૈયો હરિભક્ત આધીન છે, ઇંદ્ર અવિચળ અધિકાર આપ્યો બ

પદ ૧૪ મુ

ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર, નદના કુવરનુ, જેથકી અખિલ આનદ પામે,
અષ્ટમહાસિદ્ધિ તે, દ્વાર ઉભી રહે, દેહના દુકૃત તે દૂર વામે ધ્યાન.

મોરનાં પીછનો મુગટ મસ્તક ધરે, કુંડળ મકરાકૃત શ્રવણ લળકે,
નીલવટ તિલક તે, સુભગ કેસરતણું, કંઠ મુક્તાફળ હાર ઢળકે ધ્યાન.
પીતાંબર પલવટ, કટિતટ રુચિર છે, લલિત ત્રિભંગી વહાલો વેણવાયે,
કદમના દ્રુમતળે, રાધિકા રસ ભરી, હરજીને સંગ આલાપિ ગાયે ધ્યાન
મોરલીની ધુની સુણી, વનિતા ઘેલી થઈ ગોપિકા કેરડા વૃંદ આવે,
નરસૈંયાને મન, આનંદ અતિ ઘણો, પુષ્પ મુક્તાફળ લેઈ વધાવે ધ્યાન

પદ ૧૫ મું

શા સુખે સૂતો, સંભાર શ્રીનાથને, હાથ તે હરિ વિના કોણ સ્હાયે,
તાત ને માત સુત, ભ્રાત ટોળે મળ્યાં, દોહિલી વેળા સૌ દૂર જાયે શા
ઉંધે મસ્તક હતો, ઉગ્રતપ આચરી, ભક્તિ કીધી ભગવાન કેરી,
અવતરી પાશ બંધાયો માયાતણે, લપટી લાલચે લીધો ઘેરી શા
દિવસે ચોદશ ભમ્યો, રાત નિદ્રા વિષે, સ્વપ્નમાં સાંભરે મોટી માયા,
પલક પરવાર નહિ, હરિને ભજવાતણો, જ્યાં લગી જીવ સંજોગ કાયા શા.
ધન ધામે કરી મોહિ રહ્યો લોભિયો, વેદના વીસરી ગર્ભ કેરી,
નાથ ત્રિલોકના, હરિ ન સંભારિયા, જ્યારે રાખ્યો તો જઠરામાં ઘેરી શા
જાગ્યરે જીવડા, વાજ આવ્યો ઘણું, કેટલોએક પ્રતિબોધ દીજે,
નરસૈંના સ્વામીને, નિત્ય સંભારતાં, દેહનાં દુષ્કૃત દૂર કીજે શા

પદ ૧૬ મું

સાધુ સાચે ભજો, ચરણ ગોવિંદના, માનવી દેહ તે તત્ત્વ કહિયે,
કૃષ્ણ કહો કૃષ્ણ કહો, વળિ વળિ કૃષ્ણ કહો, કૃષ્ણ કહેતાં સઉ સુખ લહિયે સાધુ
કૃષ્ણ સેવાતણી, અમર ઇચ્છા કરે, મૂઢમતિ માનવી કાંઈ ન જાણે,
કૃષ્ણનું નામ રખે, હ્રદયથી વીસરે, ધન્યમાં ધન્ય કૃષ્ણ જ પ્રમાણે સાધુ
જેને જોવા મહા મુનિરાજ વન ભમે, વિઠ્ઠલો વનમાં ગાયો ચારે,
ભણે નરસૈંયો જે ચતુર નર તે ખરો, અહરનિશ કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ધારે સાધુ

પદ ૧૭ મું

પારકી હૂંશે મહત્તા કરે પ્રાણિયા, પુણ્ય પાખી સર્વ વાત ખોટી,
કે તેં તો કર્ષણ કોદરા વાવિયા, ક્યાથી જમે તું દાળ રોટી! પારકી
કે તેં તો દાન કદી આપ્યું અજા તણું, કયાથી દૂહે તું તો ઘેર ઝોટી!
કે તેં તો કથિર સોનારને આપિયું, ક્યાથી પેહેરે તું તો કનક ટોટી! પારકી
પુણ્યથી રિદ્ધિ છે, પુણ્યથી સિદ્ધિ છે, પુણ્યથી પેહેરશો ડગલો ડોટી,
ભણે નરસૈંયો તું, પુણ્ય કર પ્રાણિયા, પુણ્યથી પામશે પદવી મોટી પારકી.

પદ ૧૮ મુ

ધન્યરે ધન્ય મહા પુણ્ય જશોદતણુ, પુત્રભાવે પરિબ્રહ્મ રાજે,
નદને નદ આનદ થઈ અવતર્યા, શેષ બળિભદ્ર સગે બિરાજે ધન્યરે.
અમર આહીર અર્ધાંગ ગોપાગના, વૃક્ષવેલી સર્વ ઋષીરાણી,
ભક્તિ તે રાધિકા, મુક્તિ જશોમતી, વ્રજ વૈકુઠ તે વેદવાણી ધન્યરે
નિગમ વસુદેવજી, ગાય ગોપી ઋચા, દેવકી બ્રહ્મવિવાદ કહાવે,
બ્રહ્મા કરલાકડી, વેણુ મહાદેવજી, પચવદન કરી ગાન ગાવે ધન્યરે
ઈંદ્ર અર્જુન અહકાર દુર્યોધન, દેવતા સર્વે અવતાર લીધો,
ધર્મ તે રાય યુધિષ્ઠિર જાણજો, દાસનો દાસ નરસૈને કીધો ધન્યરે

પદ ૧૯ મુ

મારા નાથજી મુજને, ભક્તિ દેજો સદા, દીન જાણીને સભાળ લેજો,
ભક્તિ આપી ભલા, ભાવથી ભૂધરા, અતે આવી અહોનીશ રહેજો મારા
ભક્તિ કારણ મારો, દેહ દુર્બલ હજો, દેહ કારણ રખે સ્નેહ જાયે,
આજ મન સાથ જદુનાથ જો વીસરે, વળતી વલે મારી કુણ થાયે મારા
કર્મ કૂડા કરી, ખાણ ચારે ભરી, નાસવા નીસર્યો નામ બારી,
કૃષ્ણ કિર્તન વિના, જામ જાએ વૃથા, જેમ રહે જૂગટે સિદ્ધિ હારી મારા
હુ ગર્ભ નાના ફર્યો, નિત્ય ઉજાગરો, નવ ઠર્યો નાથજી શરણ પાખે,
ભવવિષે બૂડતા વા'ર ને બુમ નહિ, બાહ્યગ્રહી મુજને કોણ રાખે મારા
અલ્પ આયુષ્યમા, કલ્પના મનુષ્યને, આજ કીધુ વળી કાલ કરવુ,
શ્વાસનો શો વિશ્વાસ નહિ નિમિષનો, આશ અધુરી અને એમ મરવુ મારા
ઉત્તમ મધ્યમ, વરણ તુ વિઠ્ઠલા, પ્રકટ થઇને, દરશન પમાડો,
નરસૈંયા રકને, ટક કરુણા કરો, દીનબધુ વજ્યૌ આંક આડો મારા

પદ ૨૦ મુ

ભૂતળ ભક્તિ પદારથ મોટુ, બ્રહ્મલોકમા નાહીરે,
પુણ્ય કરી અમરાપુરી પામ્યા, અતે ચોરાસી માહીરે ભૂતળ
હરિના જન તો મુક્તિ ન માગે, જન્મોજન્મ અવતારરે,
નિત્ય સેવા નિત્ય કિર્તન ઓચ્છવ, નિરખવા નદકુમારરે ભૂતળ
ભરતખડ ભૂતળમા જનમી, જેણે ગોવિદના ગુણ ગાયારે,
ધન ધનરે એના માતપિતાને, સફલ કરી એણે કાયારે ભૂતળ
ધન વૃદાવન ધન એ લીલા, ધન એ વ્રજના વાસીરે,
અષ્ટમહા સિદ્ધિ આગણિયેરે ઊભી, મુક્તિ છે એમની દાસીરે ભૂતળ

એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે, કે જાણે શુક જોગીરે,
કાંઈએક જાણે વ્રજનીરે ગોપી, ભણે નરસૈંયો ભોગીરે. ભૂતળ

પદ ૨૧ મું

તારા દાસના ચરણુની, રેણુ મસ્તક ધરુ, જેથકી કોટિ કલ્યાણુ પામુ,
નિરખતા નેહશુ, નેહ અમૃત ઠરે, ભવ તણા પાપ તે ક્ષણુમા વામુ ટેક
ભક્તને ભેટતા, કિલ્મિષ નવ રહે, જ્ઞાનદીપકથી તિમિર નાસે,
ધન્ય ધન્ય ભાગ્ય જે, સાધુ સગત કરે, કૃષ્ણુ કીર્તનથકી કૃષ્ણુ ભાસે તારા.
એક ક્ષણુવાર જે, સતસગત કરે, ધન્ય ઘડી જતુની તે જ જાણો,
ભણે નરસૈંયો, ભવસાગર બૂડતા, હરિજન નાવ નિશ્ચે પ્રમાણો તારા

પદ ૨૨ મુ

ગિરિ તળાટી ને કુડ દામોદર, ત્યા મેહેતાજી નહાવા જાય,
ઢેઢ વરણુમા દઢ હરિભક્તિ, તે પ્રેમ ધરીને લાગ્યા પાય ગિરિ
કરજોડીને પ્રાર્થના કીધી, વિનતિતણા બહુ વધ્યાંરે વચન,
મહાત પુરુષ અમારી અરજ એટલી, અમારે આંગણે કરોરે કીરતન ગિરિ
પ્રેમ પદારથ અમો પામિયે, વામિયે જન્મ મરણુ જજાળ,
કરજોડતામાં કરુણા ઉપજી, મેહેતાજી વૈષ્ણુવ પરમ દયાળ. ગિરિ
પક્ષાપક્ષી ત્યા નહિ પરમેશ્વર, સમ દૃષ્ટિ ને સર્વે સમાન,
ગૌમૂત્ર તુલસી વૃક્ષ લીપજો, એવુ વૈષ્ણુવે આપ્યુ વાક્યદાન ગિરિ
મેહેતાજી નિશાએ આવ્યા, લાવ્યા પ્રસાદ ને કર્યો ઓચ્છવ,
ભોર થયા લગિ ભજન કીધુ, સતોષ પામ્યા સઉ વૈષ્ણુવ ગિરિ
ઘેર પધાર્યા હરિ જશ ગાતા, વાતા તાળ ને શખ મૃદગ,
હસિ હસિ નાગર તાળિયો લે છે, આ શારે બ્રાહ્મણુના ઢગ ગિરિ
મૌન ગ્રહીને મેહેતાજી ચાલ્યા, અધવધરાને શો ઉત્તર દેઉં,
જાગ્યા લોક નરનારી પૂછે, મેહેતાજી તમે એવા શુ ? ગિરિ
નાત ન જાણો ને જાત ન જાણો, ન જાણો કાંઈ વિવેક વિચાર,
કરજોડીને કહે નરસૈંયો, વૈષ્ણુવતણો મને છે આધાર ગિરિ

પદ ૨૩ મુ

એવારે અમો એવારે એવા, તમે કહો છો વળિ તેવા રે,
ભક્તિ કરતા જો ભ્રષ્ટ કેહેશો તો, કરશુ દામોદરની સેવા રે એવારે

જેનુ મન જે સાથે બધાણુ, પેહેલુ હતુ ઘર રાતુ રે,
હવે થયુ છે હરિરસ માતુ, ઘેર ઘેર હીડે છે ગાતુ રે એવારે
સઘળા સાથમા હુ એક ભુડો, ભુડાથી વળી ભુડો રે,
તમારે મન માને તે કહેજો, સ્નેહ લાગ્યો છે મને ઊંડો રે એવારે.
કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ ભાવે રે,
સઘળા પદારથ જેથકી પામે, મારા પ્રભુની તોલે નાવે રે એવારે
હળવા કર્મને હુ નરસૈયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વાહાલા રે,
હરિજનથી જે અંતર ગણશે, તેના ફોકટ ફેરા ઠાલા રે એવારે

પદ ૨૪ મુ—દ્રૌપદીની પ્રાર્થના

દ્વારિકાના વાસીરે, અવસરે આવજો રે, રાણી રુકમણિકેરા કંથ,
દુષ્ટ દુર્યોધનરે, લાગ્યો મને પીડવારે, પ્રભુ મારા ચૌદશ ન્યાળુ તારો પંથ –ટેક
સોડ તાણીને રે, શુરે સુતો શામળારે, આળસ મોડીને ઉઠો આજ,
લક્ષ્મીજી તળાસેરે, પાવન તારા પાવલારે, અમપર મેહેર કરો મહારાજ દ્વા
ગ્રાહ થકોરે, ગજ મૂકાવિયો રે, કીધી તમે સુધન્વા સહાય,
નરસિંહરૂપે રે હિરણ્યકશિપુ હણ્યોરે, પ્રહ્લાદ ઉગાર્યો લાગ્યો પાય દ્વા
છપ્પનકોડ રે જાદવ તાહરા રે, સાથ બળિભદ્ર સરીખા ભ્રાત,
કાળીનાગ નાથ્યો રે, જરાસંધ જીતિયોરે, તે બળ કયા ગયુ મારા નાથ દ્વા
વસમી વેળામારે, વહારે ચડો વિઠ્ઠલારે, ધાજો તમે છત્રપતી નિરધાર,
અસવારી કરજોરે, ગરુડની ઊપરે રે, નરસૈયો વિનવે વારવાર દ્વા

પદ ૨૫ મું

કોણુ એ સમાના, કામની દત્ત ફળિએલ રામા,
દ્રૌપદીની લજ્જા રાખવા, હરિ ઉભા છે સામા કોણુ
વહાલોજી ગયાતા વાડિયે, સર્વે સુંદરી સાથે,
શેલડીની છોઈ ઉતારતા, છરી બેઠી છે હાથે કોણુ
માનની મંદિર સિધાવિયા, ચીંથરકુ રે લેવા,
દ્રૌપદીએ ચીર વધેરિયુ, હરિને હાથે બધેવા કોણુ
ત્રિકમે તેના તાતણા, લખી રાખ્યા છે લેખે,
નવસેં નવાણુ ચીર પૂરિયા, સઘળી સભા રે દેખે કોણુ
ગરુડે ચઢીને ગોવિંદ આવિયા, આવ્યા અંતરજામી,
ભક્તઉદ્ધારણ ભૂધરો, મેહેતા નરસૈંનો સ્વામી કોણુ

બાળલીલા

પદ ૧ લુ–રાગ વસત

હવે કયા જઇએ શામળીઆ વહાલા, જોર અમારુ કીધુ,
નાનકડી ગોપીનું ગોરસ, વાટી વાટીને પીધુ   હવે કયાં
નાસતા નહિ છૂટે રે, દૃષ્ટિથકી નહિ ચૂકુ,
ઘેરીને લેઈ હુ ઘરમાં ઘાલુ, બાધીને આજ મૂકુ   હવે કયા.
ઓશિઆળો આગણીએરે ઉભો, ન્યાય થયો અપાર,
ભલે મળ્યો મેહેતા નરસૈંયાચો સ્વામી, ભક્ત તણો દાતાર   હવે કયા

પદ ૨ જુ

જસોદાજી જમવાને તેડે, નાચતા હરિ આવે રે,
બોલો મીઠડા બોલડીઆ ને, અગો અગ નચાવે રે   જસોદાજી.
મુખની શોભા શી કહું જાણે, પૂનમચદ બીરાજે રે,
નેત્ર કમળના ચાળા જોઈ જોઈ, મન્મથ મનમા લાજે રે   જસોદાજી
અજન બેઉએ નયણે સાર્યાં, ઉર લટકે ગજમોતી રે,
તિલકતણી રેખા અતિ સુદર, માતા હરખે જોતી રે.   જસોદાજી
સ્નેહ જણાવીને પુત્રનો કાયે, આવીને કોટે વળગ્યો રે,
લાડકડો અતિ લાડ કરે છે, ક્ષણુ ના મેહેલુ અળગો રે   જસોદાજી
ખોળે બેસાડીને ભોજન કરતા, માતા આનદ પામી રે,
ભક્તવચ્છલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈંયાચો સ્વામી રે   જસોદાજી.

પદ ૩ જુ

જસોદાજીને ખોળે બેઠા, સુદર વ્રજનો નાથરે,
ભોજન કરતા મેહેતે દીઠા, જેના જુઠડા હાથરે   જસોદાજી
ભોજન કરી રમવા સચર્યા, જનુનીએ બીડી બાથરે,
આભ્રણુ સઘળા એઠા કીધા, અગે વળગ્યો ભાતરે   જસોદાજી
મુખ કેરા મરકલડા જૂવે, ગોપી જનનો સાથરે,
ભણે નરસૈયો આનદ વાધ્યો, ગોવિદના ગુણુ ગાતરે   જસોદાજી

પદ ૪ થુ–રાગ માલવ

જમો જમોરે નહાના લાડકડા, માતા જસોદાના બાલકડા,
રાડ ના કીજે સામળીઆ વહાલા, તારી જનુની કરે કાલાવાલા   ટેક

મધુરો શો કાળિઓ મેહેલો મુખમાહી, વાહલા હળવે હળવે લીજેરે,
કડ્યા દૂધ સાકર સગાથે, એક ઘૂટડે પીજેરે જમો
વેણુ વાગે વાગે વાહાલાજી તમારી, બલભદ્રપે મોટી થાયરે,
ભકતશિરોમણિ જનુની વાહાલાને, એવે એવે વચને વાયરે જમો
કાતક જોતા વ્રજની ગોપી, તન મન ધન ત્યા વારેરે,
નરસૈયાચા સ્વામીનુ મુખડુ, ફરી ફરી જસોદા ન્યાળેરે જમો.

પદ ૫ મુ–પ્રભાતિયુ–નાગદમન

જલકમલ છાડી જાને બાળા, સ્વામી અમારો જાગશે,
જાગશે તને મારશે, મને બાળહત્યા લાગશે જલ ટેક
કહે રે બાલક તુ મારગ ભૂલ્યો, કે તારા વેરીએ વળાવિયો,
નિશ્ચય તારો કાળ જ ખૂટયો, અહિંઆ તે શીદ આવિયો જલ
નથી નાગણ હુ મારગ ભૂલ્યો, નથી મારા વેરિએ વળાવિયો,
મથુરા નગરીમા જૂગટુ રમતા, નાગનુ શીશ હુ હારિયો જલ
રગે રૂડો રૂપે પૂરો, દીસતો કોડિલો કોડામણો,
તારી માતાએ કેટલા જન્મ્યા, તેમા તુ અળખામણો જલ
મારી માતાએ બેહુ જન્મ્યા, તેમા હુ નટવર નહાનડો,
જગાડ તારા નાગને, મારુ નામ કૃષ્ણ કહાનડો જલ
લાખ સવાનો મારો હાર આપુ, આપુ રે તુજને દોરિયો,
એટલુ મારા નાગથી છાનુ, આપુ તુજને ચોરિયો જલ
શુ કરુ નાગણ હાર તારો, શુ કરુ તારો દોરિયો,
શાને કાજે નાગણ તારે, કરવી ઘરમા ચોરિયો જલ
ચરણ ચાપી મૂછ મરડી, નાગણે નાગ જગાવિયો,
ઉઠોને બળવત કોઇ, બારણે બાલક આવિયો જલ
બેઉ બાળયા બાથે વળગિયા, કૃષ્ણે કાલિનાગ નાથિયો,
સહસ્ર ફેણા ફુફવે જેમ, ગગન ગાજે હાથિયો જલ
નાગણ સૌ વિલાપ કરે જે, નાગને બહુ દુ ખ આપશે,
મથુરા નગરીમા લેઇ જશે, પછી નાગનુ શીષ કાપશે, જલ
બેઉ કર જોડીને વીનવે, સ્વામી મૂકો અમારા કથને,
અમે અપરાધી કાઈ ન સમજ્યાં, ન ઓળખ્યા ભગવતને જલ
થાળ ભરી શગ મોતિયે, શ્રીકૃષ્ણને રે વધાવિયો,
નરસૈંયાના નાથ પાસેથી, નાગણે નાગ છોડાવિયો જલ

જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય

—•○•—

પદ ૧ લું પ્રભાતિયાં

જે ગમે જગતગુરુદેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફોક કરવો,
આપણો ચિતવ્યો અર્થ કાંઈ નવસરે, ઉગરે એક ઉદ્વેગ ધરવો ટેક.
હું કરુ હું કરુ, એજ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે,
સૃષ્ટિ મડાણ છે, સર્વ એણીપેરે, જોગી જોગેશ્વરા કોઈક જાણે જે
નીપજે નરથી તો, કોઈ ન રહે દુ ખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે,
રાયને રક કોઈ, દૃષ્ટે આવે નહીં, ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે જે
ઋતુ લતા પત્ર ફળ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શોચે,
જેહના ભાગ્યમાં, જેહને જે લખ્યુ, તેહને તે સમે તેજ પોહોચે જે
ગ્રથ ગડબડ કરી, વાત ન કરી ખરી, જેહને જે ગમે તેને પૂજે,
મન કર્મ વચનથી, આપ માની લહે, સત્ય છે એ જ મન એમ સૂજે જે
સુખ સસારિ મિથ્યા કરી માનજો, કૃષ્ણ વિના બીજુ સર્વ કાચુ,
જુગલ કર જોડી કરી, નરસૈયો એમ કહે, જન્મ પ્રતિજન્મ હરિને જ જાચુ જે

પદ ૨ જુ

અખિલ બ્રહ્માડમા, એક તુ શ્રીહરિ, જૂજવે રૂપે અનત ભાસે,
દેહમા દેવ તુ, તેજમા તત્ત્વ તુ, શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે ટેક
પવન તુ પાણિ તુ, ભૂમિ તુ ભૂધરા, વૃક્ષ થઈ ફૂલી રહ્યો આકાશે,
વિવિધ રચના કરી, અનેક રસ લેવાને, શિવથકી જીવ થયો એજ આશે અ૦
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુડલવિષે ભેદ ન્હોય,
ઘાટ ઘડિયા પછી, નામ રૂપ જુજવા, અત્યે તો હેમનુ હેમ હોય અ૦
વૃક્ષમા બીજ તુ, બીજમા વૃક્ષ તુ, જોઉં પટતરો એ જ પાસે,
ભણે નરસૈયો એ, મનતણી શોધના, પ્રીત કરુ પ્રેમથી પ્રગટ થાશે અ૦

પદ ૩ જુ

શરિર શોધ્યા વિના, સાર નહિ સાપડે, પડિતા પાર નહિ પામો પોથે,
તાંદુલ મેલીને, તુષને વળગી રહ્યા, ભૂખ નહિ ભાગે એમ ઠાલે થોથે શ૦
રસના સ્વાદમા સર્વ રુધાઈ રહ્યા, વિગતિ ગુરુ જ્ઞાન વિના રે ગુથે,
વાણી વિલાસમા, વિવિધ વાણી વડે, પરહરી વસ્તુને વળગે સુથે શ૦

શબ્દ શીખે ખરો, સકલ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ ઊચરે આવી ઓથે,
પ્રપચ પિંડમા રહ્યો, અહકાર નવ ગયો, આથડ્યો એમ અનત કોઠે શા૦
શાસ્ત્ર કથા કહે, રજનિમા આથડે, એ અજ્ઞાનમા શીશ ગોઠે,
ભણે નરસૈંયો જે, ભેદ જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યુ પદ ચોથે શા૦

પદ ૪ થુ

જાગીને જોઉં તો, જગત દીસે નહી, ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસે,
ચિત્ત ચૈતન્ય વિલાસ તદ્રૂપ છે, બ્રહ્મ લટકા કરે બ્રહ્મ પાસે જા
પચ મહાભૂત પરિબ્રહ્મ વિષે ઊપન્યા, અણુ અણુમાંહિ રહ્યા રે વળગી,
ફૂલ ને ફળ તે તો વૃક્ષના જાણવા, થડથકી ડાળ તે નહિ રે અળગી જા
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુડળ વિષે ભેદ નોયે,
ઘાટ ઘડ્યા પછી, નામ રૂપ જૂજવા, અતે તો હેમનુ હેમ હોયે જા
જીવ ને શીવ તો, આપ ઇચ્છાએ થયા, રચી પરપચ ચૌદ લોક કીધા,
ભણે નરસૈંયો એ, તે જ તુ તે જ તુ, એને સમર્યાથી કઈ સત સીધ્યા જા

પદ ૫ મુ

જુવાનીને દહાડે રે, હરિને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યુ પરદારા સાથે મન,
કાઇકને મોહ્યો રે, કામિનીના કલ્પમા રે, કાઇએક જોડવા ધાયો ધન જુ
પચીસ ને પચાસ રે, પરપચમા ગયારે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વર્ષના દન,
સિત્તેરને સુધી રે, કાંઈ સમજ્યો નહીરે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વન જુ
આખડીએ ન સૂઝેરે, ગળે બહુ નાસિકારે, બોલે તે તો સભળાય નહીં કરણ,
માયા તો ન મૂકે રે, તૂટે નહીં તૃષ્ણારે, ઓળખાયા નહીં અશરણ શરણ જુ
સાથમાં લાકડીરે, ચરણ ચાલે નહીંરે, તૂટીને શિથિલ થયુ છે તન,
મુખમાહી દતરે, એકે દીસે નહીંરે, તોય પાપી ઉદર માગે અન્ન જુ
ભાગ્ય જેનુ ભલુરે, આ અવસરને ઓળખ્યોરે, તે તો પ્રાણી કહેવાય હરિના જન,
નરસૈના સ્વામીનેરે, સુખમા સભારજોરે, જો હોય પેલા ભવનુ પુન્ય જુ.

પદ ૬ ઠ્ઠુ

જ્યાલગી આતમા તત્ત્વ ચિન્હ્યો નહીં, ત્યાલગી સાધના સર્વ જૂઠી,
માનુષ દેહ તારો, એમ એળે ગયો, માવઠાંની જેમ વૃષ્ટિ વૂઠી જ્યા.
શુ થયુ સ્નાન સેવા ને પૂજાથકી, શુ થયુ ઘેર રહી દાન દીધે,
શુ થયુ ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે, શુ થયુ* વાળ લોચન કીધે. જ્યા.

* વાળ લોચન–લુચન કરાવવા–ચૂટાવવા તે

શુ થયુ તપ ને તિરથ કીધાથકી, શુ થયુ માલ ગ્રહી નામ લીધે,
શુ થયુ તિલક ને તુલસી ધાર્યાથકી, શુ થયુ ગગજલ પાન કીધે જ્યા.
શુ થયુ વેદ વ્યાકરણુ વાણી વદે, શુ થયુ રાગ ને રગ જાણે,
શુ થયુ ખટ્દર્શન સેવાથકી, શુ થયુ વરણુના ભેદ આણે જ્યા
એ છે પરપચ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જોયો,
ભણે નરસૈયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિતામણિ જન્મ ખોયો જ્યાં

પદ ૭ મુ-રાગ વેળાવળ

સુખ દુ ખ મનમા ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયા,
ટાળ્યા તે કોઇના નવ ટળે, રઘુનાથના જડિયાં સુખ દુ ખ-ટેક
નળ રાજા સરખો નર નહીં, જેની દમયતી રાણી,
અર્ધે વસ્ત્રે વનમા ભમ્યા, ન મળ્યા અન્ન ને પાણી સુખ દુ ખ
પાચ પાડવ સરખા બધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી,
બાર વરસ વન ભોગવ્યા, નયણે નિદ્રા ન આણી સુખ દુ ખ
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી,
રાવણુ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુ ખ પામી સુખ દુ ખ
રાવણુ સરિખો રાજીયો, જેની મદોદરી રાણી,
દશ મસ્તક છેદાઈ ગયા, બધી લકા લુટાણી સુખ દુ ખ
હરિશ્ચદ્ર રાય સતવાદિયો, તારાલોચનિ રાણી,
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નિચ ઘેર પાણી સુખ દુ ખ
એ વિચારી હરિને ભજો, તે સાહ્ય જ કરશે,
જુઓ આગે સાહ્ય ઘણી કરી, તેથી અર્થ જ સરશે સુખ દુ ખ.
સર્વે દેવને જ્યારે ભિડ પડી, સમર્યા અતરજામી,
ભાવટ ભાગી ભૂધરે, મેહેતા નરસૈને સ્વામી સુખ દુ ખ

પ્રેમાનંદ ભટ

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામા સર્વોપરી છે એ સવત્ ૧૭૦૦ થી ૧૭૯૦ સુધીના કાળમા વિદ્યમાન હતો અને વડોદરામા રહેતો હતો

ઓખાહરણ

કડવુ ૧ લુ–રાગ સામગ્રી

શ્રી ગુરુ ગોવિદને ચર્ણે લાગુજી, ગણપતિ સારદા વાણી માગુજી,
અતર્ગતમા ઈચ્છા છે ઘણીજી, ભાવે ભાખુ કથા હરિતણીજી ૧
જે સાભળતા સુખ થાયેજી, મનની તે ચિતા જાયેજી,
ચતુર્દશ લોક જેને માનેજી, તેના ગુણ શુ લખિયે પાનેજી ૨

ઢાળ

પાને તે લખ્યા જાએ નહીં, શ્રી ગણેશના ગુણગ્રામ,
સકળ કારજ સિદ્ધિ પામે, મુખેથી લેતા નામ ૩
ગજવદન ગજનાસિકા, વળી દત ઉજ્જવળ એક,
આયુધ ફરસી કર ગ્રહી, જેણે હણ્યા અસુર અનેક ૪
શુદ્ધ બુદ્ધ બે શ્યામા છે, સૂત લાભ ને વળી લક્ષ,
સિદૂર અગે શોભિતૂ, મોદિક અમૃત ભક્ષ ૫
નીલાબર પીતાંબર પેહેર્યાં, ચઢે સેવત્રા સેવ,
મારા પ્રભુજીને પ્રથમ પૂજીએ, જય દુદાળો દેવ ૬
ગૌરનદન વિશ્વનદન, ભીડભજન દેવ,
તેત્રીશ ક્રોડમા દીપતો, સુર નર કરે તારી સેવ ૭
સેવુ બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, રૂપ મનોહર માત,
બ્રહ્મચારિણી ભારતી, તૂ વૈષ્ણવી વિખ્યાત ૮
શ્વેત વસ્ત્ર ને શ્વેત વપૂ, શ્વેત વાહન હસ,
વિશ્વભરી વરદાયિની, કરે કોટી વિઘ્નનો ધ્વશ ૯
કરુણાકટાક્ષી કમલનયની, કમળભૂ કન્યાય,
વેદ કર્મ જટા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય ૧૦
બ્રહ્મવિદ્યા ને યોગ વિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ,
ગાન તાન રસાલ તાલ, એ સર્વ તારે વશ ૧૧

દુહા ગાથા ને કવિત કથા, છદ ભેદ ને નાદ,
એ તરગ તારા સરસ્વતી, છે શબ્દના સવાદ ૧૨
ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી, વર્ણવુ તારા ન્યાસ,
વૈશપાયન વાલ્મિકી, તુને માને વેદવ્યાસ ૧૩
જૈમિનિ ને સૂત પુરાણિક, તેને કૃપા તારી હવી,
તેં જ ભટ્ટાચાર્ય કીધો, કાળિદાસ કીધો કવી ૧૪
કરુણાલ તૂ ને દયાળ તૂ, હુ કિકર તારો માય,
રક જાણી આપ્ય વાણી, ગ્રથ પૂરણ થાય ૧૫
સહકાર ફળ વામણો ઇચ્છે, અપગ તરવા સિધુ,
તેમ દાસ તારો હૂ ઇચ્છુ છુ, બાધવા પદબધ ૧૬

વલણ

પદબધ બાધુ કથા કેરો, આખ્યાન ઓખાહરણરે,
વદે વિપ્ર પ્રેમાનદ માગુ, મા કરો ગ્રથ સપૂરણરે ૧૭

કડવું ૨ જુ–રાગ રામગ્રી

એણી પેરે બોલ્યા શ્રીસુકદેવજી, બાણાસુરનો ઉતાર્યો અહમેવજી,
હરે આપ્યા સહસ્ર હાથજી, ચક્રે છેદ્યા તે વૈકુઠનાથજી. ૧

ઢાળ

વકુઠનાથે હાથ છેદીને, ઉતાર્યુ અભિમાન,
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને, કહો ઓખાનું આખ્યાન ૨
વ્યાસનદન વદે વાણી, વર્ણવુ પૂર્ણાનદ,
રસિક કથા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કધ ૩
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, સુણ બાસઠમો અધ્યાય,
આખ્યાન ઓખાહરણનુ, અનિરુદ્ધહરણ કથાય ૪
પરબ્રહ્મથી એક પદ્મ પ્રગટ્યૂ, તેથી પ્રજાકર,
પ્રજાપતિનો મરીચિ, તેના કશ્યપ નામે કુવર. ૫
તેથા હિરણ્યકશિપુ, પ્રહ્લાદજી તેથી વિરોચન,
વિરોચનનો બળી બલી, તેનો બાણાસુર રાજન, ૬
તે શોણિતપુરમા રાજ કરતો, ઉપન્યો મન વિચાર,
વર પામુ ઈશ્વર આરાધુ, વશ વરતાવુ સસાર ૭

તેણે શુક્રાચાર્યને પૂછ્યું, લાગી ગુરુને પાય,
કહો ગુરુજી તપ કર્યાનો, શુદ્ધ મને ઉપાય ૮
શુક્ર બોલ્યા હેત કરીને, સુણ બાણાસુર રાજન,
સર્વથકી ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમ નિધાન ૯
ગંગા તટે જઇ તપ કરો, ઉપાસો મહાદેવ,
ભોળો શંભુ પ્રસન્ન થઇ, વર આપશે તતખેવ ૧૦
શુક્રના વાયક સાંભળી, થયો બાણ મન ઉલ્લાસ,
તપ કરવાને ચાલિયો, મન ધરીને વિશ્વાસ ૧૧
કૌભાંડ નામે મોટો મંત્રી, તેને સોંપ્યું પૂર,
કૈલાસ નિકટે ગંગાતટે, જઇ તપ કરે અસૂર ૧૨
આસાન વાળીને લાગી તાળી, જપે ભોળો દૃઢ મન,
શત વરસ એમ વહી ગયા, ઉધઇ વળગી તન ૧૩
વૃષા, શીત ને ગ્રીષ્મ વેઠે, ઓઢવા અવનિને આભ,
શ્રવણે સુગ્રીવે માળા ઘાલ્યા, મસ્તકે ઉગ્યો ડાભ ૧૪
ક્ષુધા તૃષા તજીને બેઠો, અઘોર માંડયું તપ,
માળા ફેરવે મનતણી, જપે જોગેશ્વરનો જપ ૧૫
ઇંદ્રે મોકલી અપસરા, તપધ્યાન કરવા ભંગ,
બાણાસુર ચૂકે નહી, પરભવે નહી અનંગ ૧૬
વૃષભે ચઢી શિવ આવિયા, ધરી અતીત કેરુ રૂપ,
બાણાસુરને બોલાવિયો, ભાવે કરીને ભૂપ ૧૭
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખીયું, ત્યારે દીઠા શંકર જાણ,
ધશી હશીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણ ૧૮
માગ્ય માગ્યરે મહીપતિ, એમ કહે છે ઉમિયાનાથ,
બાણાસુર કહે નાથજી, મને આપો સહસ્રજ હાથ ૧૯

વલણ

સહસ્ર હાથ આપો હરજી, ગણો ગણપતિ સમાનરે,
વિપત પડે તો આવજો, એમ કરી શિવ હવા અંતરધ્યાનરે ૨૦

કડવું ૩ જું–રાગ યમન–કલ્યાણ

આવ્યા આવ્યા ઉમયા સહિત મહાદેવ, દીઠી દીઠી અસુરતણી ઘણી સેવ,
નયણે નીરખ્યો અસુરનો દેહ, દીઠો સુકા કાષ્ઠવત તેહ ૧

તેને લાગી શભુજીસુ તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દઢ વાળી,
એવા એવા તપનો માંડ્યો અભ્યાસ, માથા ઉપર ફુટી નિકળ્યા ઘાસ ૨
એના તપનો નહીં આવ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક હજાર,
એવુ તપ જોઇને બોલ્યા ત્રિપુરારી, તમે સાભળો પાર્વતી નારી ૩
એને તપે ત્રૈલોક બાધુ ડોલે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે,
તમે કહો તો એને વર આપૂ, ને હુ સત્ય વચન કરી થાપૂ ૪
વળતાં બોલ્યા પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો શૂલપાણી,
દૂધ પાઇને ઉછેરો છો સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સતાપ ૫
પહેલા તમે ભસ્માગદ વરદાન દીધુ, વરદાન પામ્યો કારજ એનુ સીધ્યું,
વરદાન રાવણાદિકને આપ્યા, તેણે દુષ્ટે જાનકીનાથ સતાપ્યા ૬
તે માટે ઝાઝુ શુ તમને કહિયે, હારે એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે,
પછે તમને શી શીખામણ દીજે, ભોળા શભુ રુડુ જાણો તેમ કીજે ૭
જાઓ નારી પાનીએ બુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતા ન રાખીએ વારી,
એવુ કહીને બોલ્યા તે ભોળોનાથ, દીધો બાણાસુરને શિર હાથ ૮
ઉઠ ઉઠ પુત્ર તું વર માગ્ય, તુ તો સમાધી તજીને જાગ્ય,
વાણી શભુની સુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માગ્યો ૯
સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને થાપો,
એક એક હસ્ત એવો કીજે, હસ્તી સહસ્રનાણુ બળ દીજે ૧૦
અસ્તુ અસ્તુ કહિને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને થાપ્યો,
વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને બધા નગ્ર લોકેરે વધાવ્યો. ૧૧

વલણ

વધાવ્યો ત્યા લોક સર્વે, આનદ ઘણો મન થાય રે,
આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઉલટ અગ ન માય રે. ૧૨

કડવુ ૪–થુ–રાગ કેદારો

વર આપી વળ્યા વિષધારીરે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહકારી રે,
ઓખારીને કહે પામ્યો હુ જયરે, હુ તો થયો છુ અક્ષય રે. ૧
અભિમાની બોલે એમ ગર્વ વચન રે, પુર વિષે આવ્યો રાજનરે,
સહુને આનદ વાધ્યો મન રે, ૨

ઢાળ

પાય લાગે પ્રજા પુરની, આવી મળ્યો પરધાન,
સહસ્ર ભુજ અણુજ ફૂલ્યા, તરુવરને સમાન. ૩

જાણે જગમાં વડડાળ ફુલી, હસ્ત એમ રાજાતણા,
પોહોંચે પોહોંચે ઝગમગે, જેવી શેષનાગની ફણા ૪
એક એક હસ્તે સહસ્ર હસ્તિબળ, વસુધાતળ વશ કીધુ,
નાગવર્ગ ને સ્વર્ગ જીતી, એક ચક્રવે રાજ કીધુ ૫
ચોસઠ દેશ ને ચારે દિશા, બાણે વરતાવી આણ,
પાયે પૃથ્વીને ધ્રુજાવે, જુદ્ધ જુદ્ધ વદે મુખ વાણ ૬
મત્રી સાથે વઢવુ માગે, બાથ ભીડીને અગ,
માતગ મારે હયને પછાડે, પાડે પર્વત શૃગ ૭
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે ભાખે મેઘસ્વર,
વઢનાર પાખે બાણ શરીરે, પ્રગટ્યો પ્રાક્રમજ્વર ૮
ગણ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાજાન,
બાણાસુરે શકરદ્વારે, માડ્યુ સગીત ગાન ૯
થૈ થૈકાર ધમકાર ઘુઘરના, અબલા પગમા ઠમઠમતા,
મદિરમાંથી મહાદેવ નિકળ્યા, રામાની સગે રમતા ૧૦
અસુર ઈશ્વર ને અપ્સરા નાચે, તે ઇન્દ્રાદિક જોય,
ચગ મૃદગ ને વીણા રસના, શબ્દ એકઠા હોય ૧૧
મહાદેવજી રસમગ્ન હવા, રાયને થયા તુષ્ટમાન,
બાણાસુરને કહે ઉમયાવર, માગ્ય માગ્ય વરદાન ૧૨
રાય કહે પ્રભુ પ્રથમ તમે, આપ્યા સહસ્ર હસ્ત,
તે ભુજબળ મારુ કોણે ન ભાગ્યુ, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત ૧૩
સ્વામી બળ આપ્યુ તો જોદ્ધો આપો, એ માગવુ છે મારે,
તમે વઢો કે વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે ૧૪
તવ રીસ ચઢી અતર ઈશ્વરને, તુ માગતા ચુકયો મૂર્ખ,
તારા ભુજનો ભાર ઉતારશે, ત્રિલોક પૂજન પુરુષ ૧૫
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા ભુજને હણશે,
થડથી છેદીને કર તારાના, કટકે કટકા કરશે ૧૬
તવ બાણાસુરને શુદ્ધ હવી, એ તો મેં માગ્યો શાપ,
કડાક કડાક કટકા થાશે ત્યારે, કેમ ખમાશે અદાપ ૧૭
ભૂપ કહે સાભળિયે સ્વામી, તમ વચન પ્રમાણ,
એટલૂ માગુ આપ કને, આગળથી થાએ જાણ ૧૮

શિવ કહે તારી ધર્મધજા, આફળિયે ભાગી પડશે,
ત્યારે તો તુ જાણજે, રિપૂ આવી ગડગડશે ૧૯

વલણ

ગાજશે શત્રુ કહી વળાવ્યો, નગ્રમા આવ્યો સોય રે,
આસન બેશી દહાડી બાણાસુર, ધજા સામુ જોય રે ૨૦

કડવું ૫ મુ–રાગ બિલાવર

વળિ વળિ પૂછ્યુ પરિક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કથાયજી,
દેવ કન્યા પ્રગટી જેહજી, દૈત્ય પુત્રી તણો સદેહજી ૧

ઢાળ

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સત્ય,
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઓખા તણી ઉતપત્ય ૨
શુકદેવ વળતુ બોલિયા, તમે ભલી પૂછી વાત,
ઓખાની ઉત્પત કયમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત ૩
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય,
ઉમયાજી ઘેર એકલા, તેણે વિચાર્યુ મનમાંય ૪
શિવને દિવસ થાશે ઘણા, નંદી ને ભૃગી સગ,
સતાન મ્હારે કોઇ નહી, તે માટે હ્યોને સગ ૫
શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઇચ્છાથકી સ્તાન,
તપ કરવાને જાઉં છુ, ધરવાને હરિનૂ ધ્યાન ૬
એમ કહીને શકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગગાતીર,
દઢ આસન વાળીને બેઠા, મનમા રાખી ધીર ૭
દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો,
પરસેવો ઉમયાને અગે થયો, તે તો નવ ભાવ્યો ૮
માર્જન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલીન દીઠુ અગ,
સુગધી તેલ કકડાવિયા, જલ ઉષ્ણ મૂકયુ પ્રસગ ૯
પાર્વતીએ મન વિચારિયુ, મદિરમા નથી કોય,
હુ પુત્ર એક પ્રગટ કરુ, જે દ્વાર આગળ જોય ૧૦
પછે દક્ષિણ અગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યુ પુત્રનુ રૂપ,
તેના હાથ પગને ઘુટણ, પહાની, ટુકડું અગ સ્વરૂપ ૧૧
ચતુર્ભુજ ને ફાદ મ્હોટી, મ્હોટુ તે મસ્તક સગ,
કપોલ ગ્રીવા સુદર શોભે, વિચિત્ર દિસે અગ ૧૨

તેના વામ કરમાં કમળ, આપ્યું, બીજે ફરશી જાણ,
ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણ ૧૩
બાજુબંધ ને બેરખા, કુંડલ ધાલ્યા કર્ણ,
કટીએ શોભે મેખલા ને, ઘુઘરા બાંધ્યા ચર્ણ ૧૪
તેને સર્પનૂ ઉપવીત આપ્યુ, મોદિક આપ્યો આહાર,
મુષકનૂ વાહન આપ્યુ, ઉર સૈવત્રાનો હાર ૧૫
તેનૂ ઘૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યું, કાયા કાંચનની પરિધામ,
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયુ નામ ૧૬
મુખ વચન માતાજી બોલ્યા, હુ માર્જન કરુ આ વાર,
કોઈ પુરુષ આવે આગણે તો, રાખજે ઉભો દ્વાર ૧૭
એકલો બાળક બારણે બીશે, વિચાર્યુ મન માત,
એની પાસે જોડ હોય તો, બેઠાં કરે બેઉ વાત ૧૮
વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડયુ કન્યાસ્વરૂપ,
તેની શોભા શી વર્ણવુ, શુકદેવ કહે રાણ ભૂપ ૧૯
તેનુ વદન પુનમચંદ્ર સરખુ, નેન નિર્મળ જાણ,
નાસિકા શૂકચાંચ સરખી, દર્શન બીજ પ્રમાણ ૨૦
તેના અધર અતિ ઓપે રાતા, કપોલ ગ્રીવ જેહ,
ભુજદંડ જે ગજસુંઢ સરખા, કુચ બીજોરા તેહ ૨૧
તેની જંઘા જાણે કદલી સરખી, ઉર ઉજ્જવળ અંગ,
તેના ચરણ જાણે પદ્મની, કેસરી કટીનો લંક ૨૨
કર કંકણ ને મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પનો હાર,
કરણે ઝાલ ઝબુકે, પાયે નેપુરનો ઝમકાર ૨૩
મસ્તકે ગુંથી રાખડી, કંઠે મુક્તાનો હાર,
અણુવટ પગે વીછુવા, કટીમેખલા શણગાર ૨૪
તેને ચણિયો ચોળી પહેરાવિયા, શિર ઘાટડી પરિધામ,
શુકદેવ કહે પરિક્ષતને, તેનૂ ઓખા ધરિયુ નામ ૨૫
તેને ઢીંગલા ને ટોલડી, કુંડલી કોથળી જેહ,
પાંચ કોડા દાબડી વેલણુ, રમવા આપ્યા તેહ ૨૬
કુમકુમ ચંદન ચાંદલો, કાજળ સિંદુર સંગ,
તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ ૨૭

વલણ

કરી પૂજા અંગ સોહિયે, કુવરી કન્યા જેહરે,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, એમ ઓખા પ્રગટી તેહરે ૨૮

કડવુ ૬ ઠ્ઠુ–રાગ સામગ્રી

વળી વળી પૂછ્યુ પરીક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કથાયજી,
ઉમયા અંગથી ઉપની જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણો સદેહજી ૧

ઢાળ

સદેહ મ્હારા મનતણો, તે ટાળીએ ઋષિરાય,
એ ભ્રાત ભગિની દ્વારે મૂકી, રચ્યો કુણ ઉપાય ૨
ત્યારપુઠે શુ થયુ, મુને સભળાવોને એહ,
વિસ્તારીને વર્ણવે', શુકદેવજી સર્વે તેહ ૩
શુકદેવ વળતુ બોલીયા, તુ સાભળ રાજકુમાર,
ઉમયાએ ઓખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યુ તેણીવાર ૪
હુ મદિરમા માર્જન કરુ છુ, ત્યા દીધી શીખામણ,
કોઈ પુરુષ આવે આગણે તો, કરજે મુજને જાણ ૫
એમ કહીને ગયા ઘરમા, ઉતાર્યુ ઉષ્ણોદક સાર,
બાવનાં ચદન ઘોળીયા તે, કનકપાત્ર મોઝાર ૬
વસ્ત્ર આભુષણ તજીને, નહાય છે ઉમયા માત,
મોકળે કેશે નેત્ર મીંચી, બેઠા છે સાક્ષાત ૭

રાગ મારુની દેશી

ઋષિ નારદજી તેણીવાર, હૂતા બ્રહ્મસભા મોઝાર,
ઋષિએ મન કર્યો વિચાર, હુ તો જાઉં ત્યા નિરધાર ૮
શિવ ઉમિયાને વઢવાડ, માહોમાહી કરાવુ રાડ,
એવુ વિચાર્યુ ઋષિરાય, જ્યાં ઉમિયાજી બેઠા નહાય ૯
આવ્યા અતરિક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીઠી પાર્વતીએ છાંય,
જાણે પેહેરુ તે વસ્ત્ર સૂવેખે, રખે ઉઘાડુ અગરે દેખે ૧૦
તે માટે શીરના કેશ, તેણે ઢાંકયુ તે અગ સુવેશ,
જોઈ ઋષિ નારદ સિધાવ્યા, શિવ પાસે ગગાતટે આવ્યા ૧૧
આવી બોલ્યા શિવસુ વાણી, મારી વાત સુણો શૂલપાણી,
તમે ધરી બેઠા શુ ધ્યાન, ઘેર પ્રગટ્યા છે બે સતાન ૧૨

એવુ સાભળતા તત્કાળ, ઉઠી અગમા મોટી જ્વાળ,
એવુ કહિને ચાલ્યા છે મુન્ય, મહાદેવ હવા મતિ શૂન્ય ૧૩
શિવ ઘરમા પેસે જ્યારે, પેલે જોદ્ધે વાર્યા ત્યારે,
અલ્યા ચોરટો છેકે ભિખારી, નહાવા બેઠા છે માત અમારી ૧૪
માહોમાંહી થયો સગ્રામ, બેમા કોઈ ન છાડે ઠામ,
જટા સાહીને નાખ્યા છે ઈશ, મહાદેવને ચઢી અતિ રીશ ૧૫
ઢીકા પાટુ ને ગડદા સાથ, અન્યોઅન્ય ભીડી બે બાથ,
ધાયા ભૂત ભૈરવ વૈતાળ, રણે કોપ્યો ઉમિયાનો બાળ ૧૬
ઘણુ કોપ્યા શ્રીત્રિપુરારી, ગાજ્યા ગણપતિ બહૂ રીશ ધારી,
બેહૂ સરખા છે બલવત, ઘણુ કોપ્યા તે ઉમિયાના કથ ૧૭
ાપ્યા ગણપતિ તે બહુ અગ, સર્વ સૈનાનો કીધો ભગ,
નાઠી સૈના દેખી બળધીશ, કોપ્યા ગણપતિ કોપ્યા ઈશ. ૧૮
બેનુ રૂપ ભયકર ભાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે,
જટા સાહીને નાખ્યા ઈશ, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીશ ૧૯

ઢાળ

જટીલ જોગી ને ભસ્મભોગી, દીસતો અવધૂત,
આજ્ઞા વિના અધિકાર ન જાવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ. ૨૦
વચન એવુ સાભળીને, કોપીયા શિવ રાય,
ત્રિશૂલ મારી શિર છેદિયુ, જઈ પડ્યુ ચદ્રરથમાંય ૨૧
ઓખા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારુણ કર્મ,
માતાની પાસે કહેવા ન ગઈ, નવ લહ્યો આગળ મર્મ ૨૨
મહાદેવ મદિરમા ગયા, ઝબક્યા તે ઉમિયા મન,
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખિયા, શિર કેશે ઢાકયુ તન ૨૩
વસ્ત્ર પેહેરીને થયા બેઠા, પૂછીયુ શિવરાય,
બે બાલક તો બારણે મૂકર્યાં, કેમ આવ્યા મદિરમાય ૨૪
શિવ કહે શિર છેદિયુ, પેલો પુરુષ હૂતો જેહ,
સ્ત્રીહત્યા મ નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ ૨૫
એમ કહેતા ઉમિયા પડ્યા પૃથ્વી, એ શૂ કીધુ શિવરાય,
અગથકી ઉત્પન્ન કર્યા, બેઉ બાલક તમારાં થાય ૨૬

હમણાં તે મારા પ્રાણ કહાડૂ, કા જીવાડો એહ,
શિવ કહે શિર છેદિયુ, જઈ પડયુ પર્વત તેહ ૨૭
એક મુરતમાહી મસ્તક આણી, મેહેલો તે એને અગ,
નદી ભૃગીને મોકલ્યા, જઈ જોયા પર્વતશૃગ ૨૮
મસ્તક તો લાધ્યુ નહીં, એક હસ્તી દીઠો વન,
એકદત ને મહા ઉન્મત્ત, જઈ વિદાર્યુ તન ૨૯
મસ્તક લઇને આવિયા, શિવ ઉમિયા કેરી પાસ,
મહાદેવે મસ્તક ચ્હોડીયુ, વરદાન દીધૂ હાથ ૩૦
મ્હારે હાથે દુ ખ જ પામ્યો, મુજ પેહેલો પૂજાય,
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનૂ સિદ્ધ કારજ થાય ૩૧

વલણ

વરદાન એવુ આપીયુ, શિવે તેણે ઠામરે,
પેહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજવદન ધરિયુ નામરે ૩૨

કડવુ ૭ મુ–રાગ મારુ

ઉમિયાં આવ્યા તે મદીર બહાર, નવ દીઠી તે ઓખા કુમાર,
મિઠાની કોઠડી હુતી જ્યાહે, કન્યા નાશીને પેઠી ત્યાહે ૧
ઉમિયાને ક્રોધ ચડ્યો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર,
ત્યારે પૂઠે તે શુ થાય, તેની કહુ હવે કથાય ૨

ઢાળ

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાભળો કહૂ રાય,
વરસ એક લગણુ પુત્રી, રહેજે લવણુની માય ૩
વચન એવુ સાભળીને, દુ ખ પામી મન,
લવણુ મધ્યે કોમળ કાયા, કેમ જાશે વરસ દન ૪
ગદગદ કઠે ઓખા બોલી, દયા કરો મુજ માત,
અપરાધ કિચિત્માત્ર છે, તેમાં આવડી શી ધાત ૫
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય,
માતા કહે મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માય ૬
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કહ્યો માસ જ એક,
વરસ આદ્યે ઉત્તમ કહિયે, ચૈત્ર માસ વિશેક ૭
તે માસે તે લવણુ કેરો, કરે સગ્રહ જેહ,
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુ ખ પામે દેહ ૮

ચૈત્ર માસે વ્રત અલૂણુ, કરે જે સ્ત્રીજન,
સસારના સુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્રને ધન ૯
ચૈત્રકેરા દિન ત્રીશે, અન અલૂણુ ખાય,
માતા કહે સત્ય જાણજો, તે સ્વર્ગવાસી થાય ૧૦
માતા કહે મહિમા કહ્યુ, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણ,
એક માણસ અલૂણુ ન કરે, તેનૂ મિથ્યા જીવ્યુ જાણુ ૧૧
વ્રત કરીને દાન કરવુ, લવણકેરુ જેહ,
આખ્યાન સાભળે પાતક જાયે, નિર્મળ થાયે દેહ ૧૨
પાંચ દહાડા પાછલા, વ્રત કરે સ્ત્રી જન,
કરે ભોજન લવણ પાખે, એક ઉજ્જવળ અન્ન ૧૩
હુ શાપમોચન તુજને કહુ છુ, ઓખાને કહે છે માય,
શ્રી ભગવાનકુલમા વર થશે, તે ગ્રહશે તારી બાય ૧૪
સર્વે દોષ ટળશે તેથકી, સાભળ ઓખાબાઈ,
સતોષી એમ એ સર્વે કહી, આનદ પામ્યા સહી ૧૫
પછે ઓખા લવણમા પેઠી, શાપ મટાડવા કાજ,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહુ બાણાસુરનુ કાજ ૧૬

વલણ

કથા કહુ તે સાભળો, ધરીને એક ધ્યાનરે,
તે પછી શુ નીપન્યુ, વિસ્તાર રાજન રે ૧૭

કડવુ ૮ મુ–રાગ વેરાડી

એક સમે ચડાલણી, ઉભી રાજદ્વાર,
વાસીદુ વાળી કરી, કીધુ ઝાકઝમાળ એક સમે –ટેક.
રાજા તે સૂતા ઉઠીયા, અતિ પ્રાતસકાળ,
મુખ આડી સમ્માર્જની, રાખી રે ચડાળ એક સમે
તે જોઈ બાણાસુરે પૂછિયો, સઘળો વિસ્તાર,
મુખ આડી સમ્માર્જની, કેમ રાખી તેં નાર. એક સમે
ચડાલણી કહે રાયજી, સાભળો મહારાજ,
વહાણામા મુખ કેમ દાખવુ, જાણી કીધી મેં લાજ એક સમે.
રાજા કહે સત્ય બોલ તૂ, નહિકર દેશુરે દડ,
શા માટે આડી ધરી, સમ્માર્જની રડ એક સમે

વળતી ચડાળણી એમ વદે, સાભળોરે ભૂપાળ,
સાચુ બોલૂ છુ હુ હવે, રખે દેતારે ગાળ   એક સમે
પ્રાતસમે જોવુ નહીં, વાંઝીયાનૂ વદન,
તમારે કાંઇ છોરુ નથી, સાભળોને રાજન   એક સમે
તે માટે સમ્માર્જની, આડી કીધી મેં રાય,
સાચુ બોલી છુ જે ઘટે, તેવો કરજોરે ન્યાય   એક સમે
રાજાએ સત્ય માન્યુ સહી, નવ કીધોરે ક્રોધ,
રાજ મૂકી કૈલાસે ગયો, બાણાસુર જોધ   એક સમે
તપ કરવા વેગે ગયો, દૃઢ રાખી વિશ્વાસ,
ધ્યાન ધરયુ મહાદેવનૂ, મુને પુત્રની આશ   એક સમે

કડવુ ૯ મુ–રાગ મારુ

તેણે સમે રાણી કહેવારે લાગી, જોઈ રાજાનૂ રૂપ,
બાણમતી એમ બોલીયા, રાય થયો વૃક્ષસ્વરૂપ   ૧
રાય એ વરને શુ લાવીયા, તમારી કોણ આવશે સગ,
અપત્ય શે નવ લાવીયા, હૂ હુલાવત ઉછરગ   ૨
બાણમતી દુ ખ પામી કહે, બહુ બળતણૂ શૂ કામ,
સતાન મ્હારે કાંઈ નથી, શિર વાઝીયાનૂ નામ   ૩
રાયે રિધસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીયો વનમાહે,
કૈલાસ ગિરિએ આવીયો, બેઠા છે શિવજી જ્યાહે   ૪
તાતને ચરણે લાગીયો, તવ પૂછયુ શિવરાય,
સતાન મ્હારે કાંઈ નથી, કાંઈ પુત્ર પુત્રી થાય   ૫
ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયા, મારે પુત્ર એક ગણેશ,
તે તો આપ્યો જાય નહી, ત્રિલોકનો દેવેશ   ૬
અપત્ય કો આપે નહીં, જે જે પોતાનૂ સતાન,
તેત્રીશ કોટીએ પૂજા કરી, મત્યુલોકમાં માન   ૭
દેવ દૈત્યમા પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય,
વચન એવુ સાભળી, મન ઝાખો થયો છે રાય   ૮
પછે ઉમાએ શિવને કહ્યુ, પુત્રી લવણમા છે જેહ,
તેને ત્રીશ દહાડા થયા પૂરા, આપોને પુત્રી તેહ   ૯
ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાભળો મુજ માત,
કૈલાસે હૂ કયારે આવુ, સત્ય કહોને વાત   ૧૦

ફાગણ વદ તૃતીયાને દીવસ, તું આવજે મુજ પાસ,
ગોર કરીશ જો પુત્રી મ્હારી, તો પૂરીશ તારી આશ ૧૧
તે ભર્યું ભાજન લઇને ચાલ્યો, વલણ મધ્ય કુમાર,
માથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોઝાર ૧૨
પછે ભાજન ભાંગીને કન્યા કહાડી, દીઠું સુંદર રૂપ,
પચામૃતે પખાળી કરી, શણગાર સજાવ્યા ભૂપ ૧૩
ભાટ ચારણ ગણ ગાંધર્વને ત્યાં, આપીયાં બહુ દાન,
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન ૧૪
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાવ્યો રાય,
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય ૧૫
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય,
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય ૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન,
એવું જોઇને બોલિયો, કૌભાંડ જે પરધાન ૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઈ મન વિચારી જોય,
પાંચ દહાડા પુરુષને, કાંઈ છાયા ફરતી હોય ૧૮

વલણ

છાયા ફરતી પુરુષને, સરખી સદા ન હોયરે,
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજા સોયરે ૧૯

કડવું ૧૦ મું–રાગ સામેરી

બાણાસુર નૃપ ઓચર્યો, દેશું તે કન્યાદાન,
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કોટી યજ્ઞ સમાન ૧
આકાશ વાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર,
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર ૨
ત્યારે રાજા વિસ્મય પામ્યો, છે કાંઈ કારણ વાત,
આકાશ વાણી એમ હવી, કાંઈ વરતશે ઉત્પાત ૩
શુક્રાચાર્યને તેડીયા, પ્રશ્ન પૂછ્યું રાય,
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મન બહુ થાય ૪
જન્મપત્રિકા કરો એહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય,
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂછ વાળ્યો સોય ૫

શુક્રાચાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણુ નહિ કામ,
વિચારીને બેને રાજા, મનમાં મોટી હામ ૬
તે ભવિષ્ય ટાળ્યૂ નવ ટળે, સહુ જે આડે આક,
નિમિત્ત કો છૂટે નહી, ત્યા ગ્રહતણો શો વાક ૭
જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાભળ રાજકુમાર,
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર ૮
મન વિચારી રાજા બોલ્યો, શુક્ર પ્રત્યે એમ,
એ કન્યા નવ પરણાવુ, એ વાતનો મારે નેમ. ૯

વલણ

નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હુ નહીં,
વિપ્ર પ્રેમાનદ કહે ઓખાને, માળિએ ચઢાવીએ સહી ૧૦

સાખી*

એમ કહિને માળીએ, રાખી ઓખાબાઇરે,
રખવાળો બહુ મૂકીયા, સુણો પરીક્ષિત રાયરે. ૧૧

કડવુ ૧૧ મુ-રાગ લલિત

ઋષિ કહે સુણ રાય અનુભવી, એક કથા મધ્ય બીજી નવી,
બાણાસુર વર પામીને વળ્યો, તે એકલો મૃગીયાએ પળ્યો. ૧
મહા વનમા ગયો રાય બાણ, સારગને કર્યો સાવધાન,
મૃગીયાએ ગયોરે વનમા તાત, ઓખા ચિત્રલેહાયે જાણીરે વાત. ૨
ચિત્રલેહાને કહે ઓખાય, ચાલો સહિયર પૂજીયે ઉમિયાય,
ચદન પાત્ર કુસુમનારે હાર, શ્રીફળ ફોફળ મૂકયા સાર ૩
નૈવેદ્ય બીજોરા ને શર્કરા સાર, પૂજા થાળ ગ્રહી કર નાર,
ઉપહાર લઈ ચાલ્યા સતી, મનમા વિરહની થઈ ચટપટી. ૪
ગગા નહાવા ગયા ઉમિયા માત, તે ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત,
સગાથે લીધી સહસ્ર જ સખી, બાંધી આયુધ અબલા અગરખી ૫
મદને ઘેલી બન્યો રે જતી, થઈ છે ઉદય ભાગ્યની રતી,
જઈ પાર્વતીને લાગ્યા પાય, મસ્તકે કર મૂકયો ઉમિયાય ૬
લીધુ ચરણામૃત અજલિ ભરી, ષોડશોપચારે માની પૂજા કરી,
કુસુમહાર કઠે ધરાવતી, અગર ધૂપે કરી આરતી ૭

* બે પ્રતમા આ સાખી છે, ને બેમા નથી છતા આપી છે

પૂજા કરી ફરી લાગ્યાં પાય, વદે દેવી દીકરી વર માગ,
કન્યા કહે રૂપ કંદર્પ કોડ, એવા વરની માગૂ જોડ ૮
ઉમયા કહે માગ્ય બીજી વાર, તોએ તેણે માગ્યો ભરથાર,
ત્રીજી વાર કહ્યુ માગ્ય ફરી, આપો સુંદર સ્વામી ઓચરી. ૯
દેવી કહે વરદાન હશે ખરા, જા કન્યા પરણે ત્રણ વરા,*
ઓખા કહે કર્મે દઈ હાથ, ત્રણ નાથ તે મહા ઉત્પાત ૧૦
મેં પૂજ્યા તમને સ્વારથ, એમ પરણે લોકમા હસારથ,
દેવી કહે ટાળૂ સંદેહ, ત્રણવાર પરણીશ તેનો તેહ ૧૧
શુભ સ્વામી ઇચ્છે જો વરત, તો જઈ કરજે અલૂણુ વરત,
કુવરિ કહે કથનૂ શૂ જાણુ, વ્રત કર્યાનુ કુણ એંધાણુ ૧૨
દેવી કહે તેની ચિંતા કશી, વૈશાક સુદી દ્વાદશી,
ભોગવશે સ્વામી અગ તુજતણુ, મધ્ય રાત્રે આવશે સ્વપનૂ ૧૩
તુજને વ્રેહ ઘણો વ્યાપશે, ચિત્રલેહા આણી આપશે,
ગયા ઉમિયાજી કરુણા કરી, ઓખા પધાર્યા મદિર ભણી ૧૪
મૃગીયા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યાની જાણી વાત,
ચિન્તા ચિત્તમા થઈ છે ઉદે, ભય દાવાનલ પ્રગટ્યો હદે ૧૫
વિચાર ઉપન્યો અતર ઘણો, વડ સસરો જે પુત્રીતણો,
તે સગાઈ કાંઇએ નહી ગણે, નિશ્ચે મ્હારા ભુજને હણે ૧૬
પુત્રી ઘડપણ પાળે શુય, માટે ઓખાને મારુ હુય,
જ્યારે નાશ પામે ઓખારે બાઈ, નહીં વેવાઈ ને નહી રે જમાઇ ૧૭
વેવાઈ હોય તો છેદે પાણ, માટે ઓખાને મારુ નિર્વાણ,
ભૂપતિ ક્રોધાતૂર જ થયો, નગ્ન ખડ્ગ ખેંચીને ગયો ૧૮
જયા પુત્રીને મારવા જાય, ત્યા આવ્યા ઋષિ નારદ રાય,
નારદ કહે રાય ખડ્ગ જ ધરી, કયા ચાલ્યા તમે ક્રોધ જ કરી ૧૯
રાજા કહે છે માંડીને વાત, જાઉં છુ પુત્રીની કરવા ઘાત,
ઋષિ કહે સાભળ ભૂપાળ, શુ કરે પુત્રી ન્હાનૂ બાળ ૨૦
તુજને લાગશે સ્રીહત્યાય, માટે કરોને એક ઉપાય,
આપણ બાળકને પરણાવીએ કાંય, રાખ્ય કુવારી પરણાવીશ માય ૨૧
નહીં જમાઈ વેહેવાઈ કોય, પછે તારે શી ચિંતા હોય,
ગયા નારદ એવુ કહી, બાણે બાળકી મારી નહીં ૨૨

* વાર

ઢળાવ્યુ શીશ઼ દૈત્ય નરેશ, ન હોય ધરમા પવન પ્રવેશ,
દશ સહસ્ર મૂકયા રખવાળ, મેડી ઉપર ચઢાવી બાળ ૨૩
પાસે મૂકી બાળ સનેહ, વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા તેહ,
જોઇએ અન વસ્ત્ર ને પાણી, બાંધી દોરીએ લીએ છે તાણી ૨૪
રહી સખી બે મનમા મોદ, ખાઈ પી કરે હાસ્ય વિનોદ,
ઉપજે કામ દઢ મન રાખતી, ઘણુ દોહ્યલા દહાડા નાખતી ૨૫

વલણ

નાખતી દ્વિવસ દોહ્યલા, સાભળ પરીક્ષિત ભૂપરે,
એમ કરતા ઓખાને આવ્યુ, વર વરવાનુ રૂપરે ૨૬

કડવુ ૧૨ મુ—રાગ ગોડી

વર વરવાને જોગ થઈ, પ્રગટ્યા તે સ્ત્રીના ચેનજી,
ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, એક વાત સાભળને બેનરે,
સૈયર શૂરે કીજે, મારી બેનીરે, દહાડલા કેમ લીજે—ટેક ૧
જમપેં ભુડૂ મ્હારુ જોબનીયૂ ને, મદ પૂરણુ મુજ કાયજી,
પિતા તો પ્રીછે નહીં, મારો કુવારો ભવ કેમ જાય રે સૈયર ૨
સહુકો સાસરે જાય ને આવે, સૈયરો મુજ સમાણીજી,
હુ અપરાધ વણુ ઘણુરે પિડાણી, આખે ભરુ નિત્ય પાણી રે સૈયર ૩
એરે દુખે હુ દુબળી, મુને અન ઉદક નવ ભાવેજી,
આ અવાસરૂપી શૂળીરે સહેવી, નિદ્રા તે કેઈ પેરે આવે રે સૈયર ૪
ધન્ય ધન્ય તે કામની, જેણે કથને કઠ ગ્રહી રાખ્યોજી,
હુ અભાગણીએ પરણ્યા પીયુનો, અધરસુધારસ ન ચાખ્યો રે સૈયર ૫
મર્યાદા સહીત માટે માણસ, કરે આખ્યનો અણુસારોજી,
તે સુખ તો મેં સ્વપ્ને ન દીઠુ, વ્યર્થ ગયો જન્મારોરે સૈયર. ૬
સ્વામી કેરો સગ નહીં નારીને, એથી બીજુ શ નરતૂજી,
હવે આશા શી પરણ્યાતણી, મારુ જોબન જાયે ઝરતરે સૈયર. ૭
બીજી વાત રુચે નહિ, ભરથારભોગમા મગનજી,
ઇહા વર આવે તો તરત વરુ, નવ પૂછુ જોશીને લગનરે સૈયર ૮
વચન રસીક કહેતા કરુણાભેર, આવે લટકતી ચાલેજી,
પ્રેમ કટાક્ષે પીયુને બોલાવે, તે હદિયા ભીતર સાલેરે સૈયર ૯
મરકલડે મુખે ને મધુરે વચને, મર્યાદા મન આણીજી,
શાક પાક મેં પીયુને ન પીરસ્યા, આઘો પાલવ તાણીરે સૈયર. ૧૦

એવા સુખ મેં નયણે ન દીઠા, મારુ કર્મ અતિ કઠોરજી,
જન્મ મારો એળે ગયો જેમ વગડાનૂ ઢોરરે સૈયર ૧૧
જલ વિના જેવુ માનસરોવર, ચદ્ર વિના નિશા જેવીજી,
એમ કથ વિનાની કામિની, હુ અભાગણી તેવીરે સૈયર ૧૨
અરણ્યમા જેમ વેલી ફૂલી, ત્યા નહી ભોગી ભમરજી,
તેમ વપૂવેલી જોબન ફૂલ્યુ, ન મળ્યો ભોગી વરરે સૈયર ૧૩
જળ વિના જેવી વેલડી, લવણુ વિના જેમ અન્નજી,
ભરથાર વિના જેમ ભામિની, તેને દોહ્યલા નાખવા દનરે સૈયર ૧૪
એમ સૂખ હુ મિથ્યા ગણુ છુ, હૂ તો લેવાઈ મારે પાપેજી,
આ બધોગીરી કરમે કીધી, શૂળિયે ચઢાવી બાપેરે સૈયર ૧૫
અકળ ગતિ છે ગોવિદજીની, શૂ નિપજશે એનીજી,
ગોવિદજીનૂ ગમતૂરે થાશે, મનડુ મારુ રહે નહીરે સૈયર ૧૬

વલણ

મન મારુ રહે નહીં, વિરહવહ્નિ થયો ઉદેરે,
એમ વલવલતી ઓખાને દેખિ, ચિત્રલેહા વાણી વદેરે ૧૭

કડવુ ૧૩ મું-રાગ મેવાડાની દેશી

શીખામણ દે છે ચિત્રલેહા જો, તૂ તો સાભળ બાળ સનેહા જો,
એમ છોકરવાદી નવ કીજે જો, બાઈ બળિયા બાપથી બ્હીજે જો
એવુ નીચ સમજવુ તારુ જો, આપણ મ્હોટા માબાપના છોરુ જો,
એમ લાછન લાગે કુળમા જો, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમા જો.
કીજે કહ્યુ હોય જે તાતે જો, નવ જઇએ બીજી વાટે જો,
હું તો રહિ છુ રક્ષા સારુ જો, એની તૂ માણસ નહી વારુ જો.
મેં ન થયુ તારુ રક્ષણુ જો, બાઈ તુજમા પ્રગટ્યુ અપલક્ષણુ જો,
તૂમા કામકટકદલ પ્રગટ્યુ જો, હવે મારે રહેવુ નથી ઘટત જો
જોને રાય બાણાસુર જાણે જો, અત આપણુ એનો આણે જો,
મત્રી દુ ખદાયક છે વળતી જો, હુતો ભુડી કહેવાઉં તુજ મળતી જો
મારા સમ જો તુ કરે મન વ્યગ્ર જો, એમ સ્વામી ન પામીએ શીઘ્ર જો,
થાકે ડગલા ન ભરીએ લાબા જો, ઉતાવળે ન પાકે આબા જો
હૂ પ્રીછી કામનૂ કારણુ જો, બેની રાખ્ય હૈયામા ધારણુ જો,
પિયુને મળવુ કોને નથી ગમતૂ જો, સઉને જોબન હીંડે છે દમતૂ જો

તમા જ્ઞાન અક્કલ નથી અર્થ જો, કારાગૃહમા તે ક્યાંથી કથ જો,
મારી ઓખાબાઇ સલૂણા જો, તમે વ્રત કરીને અલૂણા જો
આવ્યો ચૈત્ર માસ એમ કરતા જો, પછે ઓખાજી વ્રત આચરતા જો,
અલવણુ અન્ન જમી દિન ખુવે જો, દીપક બળે ને ભૂમિએ સુવે જો
માત ઉમિયાને આરાધે જો, દેહદમન કરે મન વાધે જો,
થયુ પૂરણુ વ્રત એક માસે જો, કોણુ જાણે એકાત અવાસે જો

વલણ

અવાસ એક સ્થભ વિષે, વ્રત કીધૂ ઓખાયરે,
થયો સ્વપ્નસજોગ સ્વામીનો, તે ભટ પ્રેમાનદ ગાયરે

કડવુ ૧૪ મુ-રાગ કેદારો

નાથ વિના હૂ એકલી, કેમ કરીને રહેવાય,
કામજ્વર પ્રગટ થયો, જ્વાળા કેમરે સહેવાય નાથ વિના૦ ટેક
માતપિતા વેરી થયા, જેણે દુ ખમા નાખી,
વાક વિના વિપત ઘણી, આ શૂળીએ રાખી નાથ વિના૦ ૧
મારો હરખ રહ્યો હૈડા વિષે, રડાપો વળગ્યો,
કથ વિજોગ છે દોહ્યલો, પ્રાણુજીવન અળગો નાથ વિના૦ ૨
શણુગાર સજીને હુ શુ કરુ, દેખાડૂ કોને,
સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઊં કોના મોંને. નાથ વિના૦ ૩
ઉજડ વનમા હૂ રહુ, નહી કોને જોઊં,
તસ્કરની જેમ માતને, કોઠીમા રોવુ નાથ વિના૦ ૪
મારી દિન દિન કાયા દૂબળી, સૈયર શુ કરીએ,
કથ વિજોગ છે દોહ્યલો, ફાટીને મરીએ નાથ વિના૦ ૫
હોએ સુખ ઘણુ ગીયર વિષે, તોએ ઓછુ આવે,
ભાઇ ભોજાઇ મેણા દીએ, નઠારી કહાવે નાથ વિના૦ ૬
કોનો રે પીયુ મેં પરભવ્યો, પેલા ભવનીરે માહે,
તે દૈવે મુને દડ દિધો, આવી આ ભવ માહે નાથ વિના૦ ૭
રાત વેરણુ થઇ માહરી, નહીં વહાણુ વાએ,
પ્રેમાનદ પ્રભૂ જો મળે, તો સુખડુ થાએ નાથ વિના૦ ૮

કડવુ ૧૫ મુ-રાગ કેદારો

શુકદેવજી વાણી વદે, ઓખા ભરી છે પૂરણુ મદે,
વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હૂતી, સ્વામી સ્વામી કરતી સૂતી ૧

સુખે નિદ્રા કરે છે બાળા, તન તપે ઉઠે નેહજ્વાળા,
નેહની જ્વાળાનો તાપ ન સમે, ઘણા દોહ્યલા દિવસ નિર્ગમે ૨
સમય સજોગ સૂર્યને અસ્તે, કુચમર્દન કરે છે સ્વહસ્તે,
અધર કરડે ચુમ્બન દે ઘેલી, બેઉ ચરણ હૃદેપર મેહેલી ૩
લડથડતી આવે હીડી, ચિત્રલેહાને પાડે ભુજ ભીડી,
સૂતા સજ્જાએ એકઠાં વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી ૪
પર્યંક પ્રેમદા રમે, એમ આળે નિશા નિરગમે,
કાંઈ લખીત વાત છે ભાવી, જુગ્મ કામિનીને નિદ્રા આવી ૫
ઓખા ઊંઘમા ન જાણતી હૂતી, સખીની સેજે જઈને સૂતી,
તેને થાવા ન દે ઉફરાટી, અન્યોઅન્ય ભરાવે આટી ૬
સુતી સ્વામી સ્વામી કરતા, થાવા લાગ્યા સ્વપ્નાતર ત્યા,
થઈ સ્વપ્ને ઓખા આનદી, વર મળ્યો છે નેહનો ફદી ૭
મડપ મનુષ્યે ભરાયો ખચખચી, દીઠી નૌતમ ચોરી રચી,
એક સ્વામી તે રૂપે રસાળો, તેની સાથે મળ્યો હથેવાળો ૮
ચાર મગળ ફેરા ફરિયા, કસારના ભોજન કરિયા,
દાસી ગીત ગાયે છે વરણી, ઓખા પીયુજીશું ઉઠી પરણી ૯
લાયક સ્તભ પોતાની મેડી, ત્યાં પીયુજીને લાવ્યા તેડી,
પીળી પાઘ ને વાઘો લાલ, શીર તોરો છે ફૂલ ગુલાલ ૧૦
શોભે ભૂષણ તે નવરગ, હાથે મીંઢળ શોભે અગ,
બેઠા શય્યાએ શ્યામા ને સ્વામી, એવુ સ્વપ્ન તે પ્રેમદા પામી ૧૧
વાધ્યો વામાને નેહનો રોગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સભોગ,
નાથ બોલાવે કરી આદર, પ્હોંતી શામાની સાદર ૧૨
રતિસગ્રામ કરે છે નિ શક, ગ્રહી અધરે દેતી ડખ,
ટુટયો હાર વછુટી મેખલા, રમે રતિ સુખ આસન કળા ૧૩
સ્વપ્ને નારીને મળીઓ નૃપ, કન્યા ખલીત થઈ કદ્રપ,
ભાગી નાખ્યો તે ભોગનો ભેદ, ઉપન્યો અમૃત પ્રસ્વેદ. ૧૪
મધૂરી બોલે જતરણી, એમ મ્હોડે વાત અતરની,
સ્વપનામા રજની જાગે, તે ,તો કન્યાને રુડું લાગે. ૧૫
મનમાહી તે મન ગયૂ પેશી, ખાવુ ખાધુ તે એકઠા બેશી,
બિડી અરધી કરડી નાથે, આપી ઓખાજીને હાથે ૧૬

ખાતાં મુખ મરડતુ બિડી બેટી, પિયુને રીસ ચઢી પ્રીત ખોટી,
અનિરુદ્ધ વિમાસે મન, ચિત્ત ભાગ્યુ વિચાર ઉત્પન ૧૭
કહે મુજ કુલ ખોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રી મહારાજ,
હુ તો થઈ ગયો કામી અંધ, પરનારી સાથે શો સમંધ. ૧૮
એમ વિચારે ભરથાર, વિરહાતૂર બાણકૂમાર,
પતિને જોઈ મોહજ પામી, પછે વિરહની વેદના વામી. ૧૯
બિડી પાનની અરધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી,
ભરથારને ભ્રાત જ આવી, સેજેથી નાથ ગયો રીસાવી ૨૦

વલણ

રીસાવી ગયો રમણ કરતા, સ્વપ્નાંતરની વાતરે,
ઓચિતી ઉઠી ઓખા જાગી, સાચે માંડ્યો આસુપાતરે ૨૧

કડવું ૧૬ મુ–રાગ સામેરીની સાખી*

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલૂ માહે,
હૂ ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી છાયરે. ૧
સાહેલી સાગર ઉલટ્યો, ગતન તણાયા જાય,
કરમ હીણો ભરે મૂઠડી, તેના શંખલે હાથ ભરાયરે ૨
સેજે સુતા સ્વપનો ભયો, પિયા ગૃહી મોરી બાહિ,
ઓચિતા ઝબકી ગઈ, પીયુ ન દેખૂ ત્યાહેરે. ૩
સુણી ત્યારે પિયુ સાંભરે, જાગુ તો પિયુ જાય,
રૈન કે સ્વપ્નાંતરે, ક્યુ જિઊ મોરી માય. ૪
સ્વપ્નમે પિયુ આવીયા, ઉંઘે લાગો ધાય,
બલિહારી એ સ્વપ્નફીરે, મત સ્વપ્ના હો જાયરે ૫
સ્વપ્નાને તોરા કહા કીયા, મત જગાવે મોય,
જો મેરા પિયા ના મીલે, તો મેં મરગી સોયરે. ૬

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.–રામા ટેક.
ઉઠીને સજ્જાપર બેઠી, વિચાર વિષે પેઠીરે,
ચતુરા ચક્ષુને ચોળીને જોતી, પછે નેત્રે નિર ભરી રોતીરે રામા ૧

* જૂદી જૂદી ચાર પ્રતોમા આ સાખીઓ જોવામા આવી, તોપણ એ પ્રેમાનંદની રચેલી હશે, એમ ખાતરીથી કહી શકાય નહિ

ભુજ દઇને લલાટેરે બેઠી, વિરહ ભરી છે બાળીરે,
થરથર ધ્રુજે ને કાંઈ નવ સૂઝે, રુવે છે આસુડા ઢાળીરે રામા ૨
મુખે કરડે છે આગળી, મેં વણસાડ્યુ થોડાને કાજેરે,
મેં મુઈ મોહોડુ મચકોડ્યુ, બિડી ન ખાધી તે દાઝેરે રામા ૩
લડથડતી ચાલે ને પાલવ ઝાલે, ભમર ભોળી ભાળેરે,
કરે સ્વામીને સાદ સભારી, નૈણે તે આસુડા ઢાળેરે રામા ૪
ધબ ધબ ગઈ નારી, તપાસી બારી, દિઠી તે ભોગળ ભીડીરે,
જોઈ ચારે ખુણે, ને મસ્તક ધુણે, વિલપે વિજોગની પીડીરે રામા ૫
કરે કાલાવાલા, મનોરથ ઠાલા, ઠણુઠણુતી દે છે સમરે,
તમારે હસવૂ, મ્હારે રોઇ મરવુ, ધીરજ રાખૂ કયમરે રામા ૬
આપી સભોગ સુખ, પછી દેવૂ દુ ખ, મારી નિર્મળ કર્મની રેખારે,
અતીશે મા તાણો, દયા મન આણો, તમને બાપના સમ ઘો દેખારે રામા ૭
જુઓ પ્રીત તપાસી, હૂ છૂ દાસી, દડ દ્યો અપરાધ સારુરે,
કરો સ્નેહ, કે વ્હાલા તજુ દેહ, અતિ ઘણુ તે નહી વારુરે રામા ૮
મિટે મિટ માંડો, ને ખટપટ છાડો, ન બોલો તો કઠ નાખુ વઢાડીરે,
બીડી માટે થયા મન ખાટાં, કહો તો મુખના તબોળ લઊં કહાડીરે રામા ૯
અરે નાથજી ન જઇએ હાડે, રાડ તે ફોગટ ફાસૂરે,
અમોપર ન આવે દયા, દેખી મારી આખડીએ આંસૂરે રામા ૧૦
અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાથ આશા ભાગીરે,
વદે વિપ્ર પ્રેમાનદ, થઇ ગતિ મદ, પછે ઓખા તે રોવા લાગીરે રામા ૧૧

કડવુ ૧૭ મુ-રાગ રસિક મહ્લાર

મારો પીયુ પરદેશી થઇ રહ્યો, રિસાવ્યો ભરથાર,
રત્ન આવ્યુત હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવારરે મારો ૧
હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાસ્યમા થયુ કલ્પાત,
મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યુ, મારા નાથને પડી છે ભ્રાતરે મારો ૨
હવે વહેલા પધારોને નાથજી, મ્હારુ હૃદય ફાટીરે જાય,
સુખસાગર વહી ચાલીયો, જોબન તણાયૂ જાયરે મારો ૩
વ્યાકુળ મન કન્યાતણુ, કેશ છુટા છે ચારે દીશ,
હાથ ઘસે કલ્પાત કરે, હવે શુ થાશે જગદીશ મારો ૪
પેલે ભવે કર્મ શા કર્યા, પાપી પતિ વિજોગની જવાળ,
દુશ રહી હઇડા વિષે, રગમા ડશીયોરે વ્યાળ મારો ૫

ચો દિશા ભાળે ભામિની, ઓચિંતા દ્યો દરશન,
ઉઠે બેસે અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન મારો ૬
એમ રુદન કરે સુદરી, જાગી ચિત્રલેહા તત્કાળ,
તેણે હૃદિયા સાથે ચાપીને, ચુમ્બન લીધુ ગાલ મારો ૭
તાત તારો જો જાણશે, આપણુ બેનો આણશે અત,
સાચુ કહેને મારી બેનડી, તેં શુ દીઠુ સ્વપન મારો ૮

વલણ

ઓખા કહે સુણ બેનડી, મુને ભાવ ન લગારરે,
ભટ પ્રેમાનદ એમ કહે, પ્રાણ લાવતા શી વારરે. ૯

કડવુ ૧૮ મુ–રાગ વેરાડી

આશા ભગ થઇ ભામિની, રુવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની,
ચિત્રલેહા ભણી તે ગઇ, ઉઠ બેનિ તુ શુ સૂઈ રહી ૧
છે ચતુર કૌભાડ કુમારી, પૂછે વાત સકળ વિસ્તારી,
ચિત્રલેહા કહે સુણ બાળી, કેમ રુવે છે આંસુડા ઢાળી ૨
જાગિ સૈયર બે બાકૂળી, કેમ રવે છે કન્યા વ્યાકૂળી,
આવડી ઓખા શાને કાપી, શકે ઓથારે તુજને ચાંપી ૩
મારિ મીઠી તુ રહે છાની, તને રક્ષા કરે રે ભવાની,
કહે બેની તને શુ હવુ, સ્વપ્રમા દીઠુ કાઇ નવુ ૪
ઓખા કહે છે કર્મે દેઇ હાથ, થોડા સારુ દુભ્યો મેં નાથ,
હસતા રમતા ચઢી ગયો ક્રોધ, ફોકટ ફાસૂ થયો વિરોધ ૫
કર દિવો ને ઘર નિહાળિએ, છે તો આટલામા પિયુ માળિયે,
ચિત્રલેહા કહે ઘેલી થઇ, દેવે અહિયા અવાયે નહીં. ૬
આવિ ન શકે પ્રાણી પખના, એ તો સ્વપ્રની ઝખના,
પિયુ પિયુ કરતાં તુ સૂતી, માટે સ્વપ્રામા દીઠો પતી ૭
સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વઝા પ્રસવે તન,
જાગે ને ટાલો ઉછ્ગ, સ્વપ્ર મૃગજળના તરગ ૮
ઈંદ્રજાળની જેવી વસ્ત, ગ્રહિયે ને ટાલો હસ્ત,
લભ્ય ન થાય દીઠુ સ્વપ્ને, દર્પણ રુપ ન આવે કને ૯
ગાધર્વ નગર ને ગગન કુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્રના તેમ,
નિદ્રાવશ મન કયાહી ભમે, સ્વપ્ર સુખ નહિ સાચુ કયમે ૧૦

ચિત્રલેહાયે દીધિ હારણુ, સખી ઓખાને આપે ધારણુ,
કુંવરીનુ મનાવા મન, કીધો દીપક ફેરવ્યો ભવન ૧૧
તપાસ્યુ માળિયુ ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઇને નિરાશ,
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઇ અચેતના ૧૨
ચિત્રલેહાએ બેઠી કરી, હૃદયે ચાપી બે ભુજ ભરી,
કામવશથકી મન લાજતુ, વિરહતપ્ત છે તન દાઝતુ ૧૩
છાટી સખિયે પાયુ નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર,
ચિત્રલેહા કહે સૂણુ સતી, સાવધાન થા તુ લાવુ પતી ૧૪
કેમ વિસરચુ ઉમાનું વચન, સ્વપ્ને વરશો સ્વામીન,
ઓખા કહે મને સ્મરણા થઇ, આણી આપ પ્રભૂને અહીં ૧૫
વિધાત્રી કહે શુ તેનુ નામ, સ્વપ્ને સ્વામીનૂ કોણ ગામ,
કોણ જાત પિતા ને માત, લઇ આવુ કહે માંડી વાત ૧૬
ઓખા કહે કર્મે દઇ ભૂજ, વારે વારે શુ પૂછે મૂઢ,
મન મળવા રહ્યુ ટમટમી, તેનુ રૂપ અતર રહ્યુ રમી ૧૭
ઓખા કહે હુ તો ઘેલી થઈ, નામ ઠામ પુછાયુ નહી,
નાત જાત ને માત પિતાય, પ્રીછિ નહિ જે પ્રથમ પૂછાય ૧૮
રૂપ કળા મને મન ગમી, તે સ્વરૂપ રહ્યુ ચિત્ત રમી,
બાઇ તે નાથે મિથ્યા મને દમી, સુખ સુરજ ગયો આથમી ૧૯
નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનડુ રહ્યુ ટમટમી,
વિરહ દુ ખ ન રહેવાય ખમી, લાવ નાથને ચરણે નમી ૨૦
સખી કહે કર્મે દઇ હાથ, તુ માડી કહે બધી વાત,
મિથ્યા વાત કહે છે મને, નામ ઠામ વિના લાવુ કેને ૨૧
તુ કાઇ એક આશરો વદ્ય, તારા સ્વામીને લાવુ સદ્ય,
ઓખા બોલે છે આલપપાળ, આવે તો ઓળખુ તત્કાળ ૨૨
ઘણુ રૂપ સબળ છે સારુ, તેણે ચિત્તડુ ચોર્યું છે મારુ,
સ્વામી વિના તો જીવવુ વૃથા, માટે પિડ પાડુ સર્વથા ૨૩

વલણ

પિડ હું પાડુ સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામીરે,
ચિત્રલેહા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામીરે ૨૪

કડવું ૧૯ મું—રાગ નટની દેશી

કાગળ રંગ લીધોરે વિધાત્રી, ભાત્યભાત્યના ચિતરે સ્વરૂપ,
સ્વર્ગના સુર પાતાળના પન્નગ, લખીયા તે ભૂમીના ભૂપ કાગળ. ૧
વાયુ વરુણ ને પાવક લખીયા, જક્ષરાય ને જમ,
ઓખા કહે તૂ લઘુને મૂકીને, વૃદ્ધને દેખાડે છે કયમ કાગળ. ૨
ગણેશ ઇશ ને અષ્ટઈશ લખીયા, લખીયા તે સેનાના ધીશ,
જુગ્મ તુરૈયા સહુ જોવડાવ્યા, તોએ ધુણાવે શીશ કાગળ ૩
પ્રભાકર સુધાકર લખીયા, ગિરિજાવર ગભીર,
ઓખા કહે એમાં કોઇ નહીં, મારા સ્વામીજી કેરુ શરીર કાગળ ૪
અષ્ટ વસુ ગુણ ગાધર્વ લખીયા, લખીયા તે બારે મેહ,
સપ્ત જળનિધિ અષ્ટ ધાતુકર, લખી તે તેની દેહ કાગળ ૫
વેદ મુનિ ને જુગ્મ વિણાધર, લખીયા તે ચિત્રવિચિત્ર,
મારુત્તગણ ને લખીયા વિદ્યાધર, સપ્ત ઋષિજી પવિત્ર કાગળ ૬
શત કૌરવ ને પાંચ પાડવ, દેશ દેશના રાય,
કન્યાના કોઈ મનમા ન આવે, આકુળ વ્યાકુળ થાય કાગળ ૭
ચિત્રલેહા મનમાંહી વિચારે, મેં લખીયા તે ઠામોઠામ,
વિષયી પુરુષ ભામનીનો ભોગી, શ્રીકૃષ્ણતણુ એ કામ કાગળ ૮
ચતુરભુજ પીતાબરધારી, લખીયા તે શ્રીમહારાજ,
દીઠા શ્રી કૃષ્ણ ને ઓખા ઉઠી, કીધી વડસસરાની લાજ કાગળ ૯
અરે સહિયર એ લિયાનારે કુળમા, છે મારો ભરથાર,
તવ પ્રદ્યુમ્નને લખી દેખાડ્યો, લાજ કીધી બીજી વાર. કાગળ ૧૦
કન્યા કહે અવયવ પ્રભુના, આ પુરુષ કોઈ વૃદ્ધ,
ચિત્રલેખાએ લખી દેખાડ્યો, કાગળમા અનિરુદ્ધ કાગળ ૧૧
મુગટ ભમર પર વદન સુધાકર, નેત્ર બે અબૂજ,
ઘેલી ઓખા ધાઇને ભેટી, કાગળને ભરી ભૂજ કાગળ ૧૨
ધન્ય ધન્ય નાથજી, હાથ ગ્રહીને, ન મૂકીએ તે બીડી સારુ,
હ્રદય અબળાનુ હોય કાચુ, કુણ ગજૂ છે મારુ કાગળ ૧૩
ના ના બોલો મારા સમ છે, લાજો છો શા માટે,
ચિત્રલેહા કહે ન હોય સ્વામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે કાગળ. ૧૪

વલણ

કાગળ ફાટે કામની, ચિત્રલેહા બોલી વાણીરે,
ઓખા કહે તૂ દ્વારિકાથી, આપ્ય પ્રભુને આણીરે ૧૫

કડવુ ૨૦ મુ—રાગ મારુ

ઓખા કહે છે સુણુ સાહેલી, લાવ નાથને વ્હેલી વ્હેલી,
બાઈ તુ છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા ૧
ઓખા તને તો પડ્યા એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા,
તને પરણ્યાતણુ મન થાય, નથી લાવ્યાનો એક ઉપાય ૨
દૂર પથ છે દ્વારામતી, કેમ જવાય મારી વતી,
ત્યા તો જઈ ન શકે રાય શક્ર, રક્ષા કારણ ફરે છે ચક્ર ૩
જીવતા તો ફરી ન અવાય, નિશ્ચે મસ્તક છેદન થાય,
જાવુ જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર ૪
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડીને કન્યા કહે છે,
બાઈ તારી ગતિ છે મોટી, તને તો ન કરે કોઈ ખોટી ૫
સહિયરને સહિયર હોય વાલી, બાઈ તેં મને હાથે ઝાલી,
આપણે બે બાળસઘાતી, તુ તો પ્રાણદાતા છે વિધાત્રી ૬
માબાપ વેરી થયા મારા, મેં તો ચરણ સેવ્યા છે તારા,
ચિત્રલેખા તુ દીન દયાળ, એમ કહિને પગે લાગી બાળ ૭
ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી, પછી કાયા પક્ષિણીની કીધી,
બોલિ ચિત્રલેહા સત્ય વાણી, ક્ષણ એકમા આપુ આણી ૮
તેશુ પરણાવુ રુડી રીત, તો તુ જાણજે મારી પ્રીત,
ઓખા કહે રહેજે રુડે આચરણે, રખે અનિરુદ્ધને તુ પરણે ૯
સખિ સુદર વરને જાણી, રખે થાતી તુ પટરાણી,
એનો અતિશે છે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તુ હાથેવાળો ૧૦
બાઈ જાદવ વર છે રુડો, રખે પહેરીને બેસતી ચુડો,
બાઈ જઇને આવજે તર્તે, રખે તે સાથે મગળ વર્તે ૧૧
સખિ આવજે વહેલી વહેલી, વહાણુ વાતા પહેલી પહેલી,
બાઇ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતી મને નીરાશ ૧૨
કોઈ ન જાણે એવુ કરજે, વેગે સ્વામીને લઇને ફરજે,
જો જાણશે પિતા બાણ, તો તો આપણા લેશે પ્રાણ ૧૩

તુ તો કરજે સ્વામીનુ જતન, મુજ રાંકને હાથ રતન,
પછે પથે વળાવિ વિધાત્રી, પક્ષિણી મન વેગે જાતી ૧૪
દ્વારિકા પહોચી કામિની, છેલ્લી દોઢ પહોર જામિની,
જાવા કીધુ નગરમા મન, એવે આવ્યુ સૂદરશન ૧૫
જેવુ મરતક છેદે બળમા, કન્ના પેઠિ ગોમતિના જળમા,
એવે નારદ ઋષિ ત્યા આવી, ચક્રભયથકી કન્યા મૂકાવી ૧૬
કહે નારદ સૂદરશન, એને લઈ જવા દેજે તન,
એ તો કામ કરે છે કૃષ્ણને ગમતુ, માટે રખે તુ એને દમતુ ૧૭
પછે ઉદકની અજલિ લીધી, મત્રે વિધાત્રી નિર્ભય કીધી,
તામસી વિદ્યા ઋષિએ આપી, પછે પીઠ પ્રેમદાની થાપી ૧૮
હવે અલ્પ રહી છે રાત્રી, જા લે અનિરુદ્ધને તુ વિધાત્રી,
ગયુ ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે, ઋષિ, નારદ વળિયા આકાશે ૧૯
ચાલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ, સામસામા શોભિતા છે ધામ,
સપ્ત ભોમિના ભવન તે ભાસે, જોતા ભૂખ તરસ તે નાસે ૨૦
બહુ કળશ ધજા બિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તો લાજે,
શોભે છજા ઝરુખા ને માળ, મણિમય થભ ઝાકઝમાળ ૨૧
વાકી બારી ને ગોખે જાળી, લીલા કાચ મૂકયા છે ઢાળી,
લીપી ભીતે સોનાની ગાર, ચળકે કામ તે મીનાકાર ૨૨
મલાં ચૌટા શેરી ને પોળ, સામસામી હાટનિ ઓળ,
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુજ, કરે ભમર તે ગુજાગુજ ૨૩
મોટા માતગ ઘૂમે ને ડોલે, ગુણગાન બદીજન બોલે,
દીસે દ્વારિકા વૈકુઠ સરખી, ચિત્રલેહાયે નગરી નરખી ૨૪
દુર્ગે કોસીસા રુડા બિરાજે, ચારે પાસે રત્નાકર ગાજે,
ત્યા ગોમતિનો સગમ, ઉદ્ધરે સ્થાવર ને જગમ ૨૫
શાકે અવાસ પડશે વ્યોમ, જાણે વૈકુઠ આણ્યુ ભોમ,
ઘેર ઘેર હરિગુણ ગાય, ચિત્રનેહા તે જોતી જાય ૨૬
વસુદેવનાં ઘર નિહાળી, ગઈ જ્યા વસે શ્રીવનમાળી,
સોળ સહસ્ર નારી વિહારી, દીઠા ઘેર ઘેર દેવ મુરારી ૨૭
હરિના સાઠ લાખ છે તન, જોયા તેહ તણા ભવન,
જોયુ કામધામ ઝાતકાર, દીઠો મેડિયે કામકુમાર ૨૮

અનિરુદ્ધ સુતો છે હિંડોળે, ત્યાં દાસીઓ વાયૂ ઢોળે,
શોભે દીપક ચારે પાસ, બે ચરણ તળાંસે દાસ ૨૯
ત્યાં બાવના ચંદન બેહેકે, બહુ હિંડોળે ફૂમતા લેહેકે,
કામકુંવર તે કામ જ જેવો, ચિત્રલેહાને ચોરી લેવો ૩૦
લેવા કુંવરનું કારણ, સમર્યું નિદ્રાનૂં ધારણ,
રાતે જે કોઈ જાગતું હતું, તે તો જે જેમ તે તેમ સૂતું ૩૧
ધારણ ભારણ ભારી કાયા, વ્યાપ્તમાન થઈ જોગ માયા,
અનિરુદ્ધતણી કિંકરી, તે તો સૂતી નિદ્રાયે ભરી ૩૨
ચિત્રલેહા ઘરમાં ગઈ, પણ કુંવર જાગ્યો નહીં,
ત્યાં વિચાર અંતરમાં કીધો, કડા કાઢી હિંડોળો લીધો ૩૩
બે બે ડાંડી કરમાં ઝાલી, ખેચર રીતે તે ચતૂરા ચાલી,
કરે યત્ન અંતરમાં વહાલ, એવી ઊડિ જે આવે ન આલ ૩૪
ગોવિંદે ગોઠવણી કીધી, જાણિ જોઇને જાવા દીધી,
ઘેર ઓખા જુવે છે વાટ, નાવ્યા નાથ ને થાય ઉચાટ ૩૫
એવે સાંભળિ પાંખ જ વાગી, ત્યારે ઓખાની આરત ભાગી,
આ નાથ તારો હિંડોળે, નર નારિ મળો તમે ટોળે ૩૬

સાખી

ટોળે મળો તમે તારુણી, આ તારો ભરથાર,
પછે ઓખાયે ચિત્રલેહાને, દિધા સોળ શણગાર ૩૭

કડવું ૨૧ મું-રાગ મારુની દેશી

ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, તેં આપ્યું પ્રાણનું દાન,
સખી કહીને કેમ બોલાવું, તૂ છે દેવી સમાન ૧
દીપક જાગતો કરીને કન્યા પરણ્યાની પાસે આવી,
શું સુતા નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંડોળે સોહાવી ૨
કામકુંવરને આ શી નિદ્રા, સુવું સારું લાગે,
દૂર પંથથી કંથ પધાર્યા, તોએ સુતા નવ જાગે ૩
રજની અલ્પ રહી છે રાણા, ઉંઘ તે તમને આ શી,
જોની સખી એ ભીયા દીસે છે, કુંભકરણના ઉપાસી ૪
ઊંચે સ્વરે જઇને બોલાવે, ચરણ નેપૂર વજાડે,
હસ્યા વિષે હિંડોળો હલાવે, તોએ ન આંખ ઉઘાડે ૫

વાયૂ ઢોળે ને ચરણુ તળાશે, મુખે કરે સ્તવન,
એવે સમે અનિરુદ્ધને આવ્યુ, નિદ્રાવશમા સ્વપન ૬
કોઇક નારી મુજને લાવી છે, હીંડોળો કરીને હરણુ,
એકાંત વાસમા રાજકન્યાનુ, કીધૂ મેં પાણીગ્રહણુ ૭
તેના પિતાએ મુજને બાંધ્યો, હાક તે ચોદશ વાગી,
લાવ્ય ભોગળ મારુ સેનાને, સાચે તે ઉઠ્યો જાગી ૮
હસી ખસી ઓખા રહી અળગી, હાકી ઉઠ્યો આ શૂય,
અનિરુદ્ધ ગાભરો થઇને કહે છે, કયાં આવ્યો છુ હુય ૯
હિંડોળો એ નિશ્ચે મારો, નોહે એ મેડી મ્હારી,
દાસી ચાર દિસતી નથી, આ બે કોણુ રાજકુમારી ૧૦
ઓખાએ ચિત્રલેહાને પ્રેરી, તે બોલી શીર નામી,
હૂ તમને હરી લાવી છુ, ક્રોધ ન કરશો સ્વામી ૧૧
આ બાલા છે બાણાસુરની, ઓખા છે એનૂ નામ,
સ્વપ્નાંતરમા વરી ગયા છો, તમ આવે થયો વિશ્રામ ૧૨
આ નારી પ્રભૂજી તમારી, સમાવો તનનો તાપ,
સ્ત્રી ભરથાર બન્યો રહો છાના, ન જાણે એનો બાપ ૧૩
વચન સાભળી વિધાત્રીના, ચઢી અનિરુદ્ધને રીશ,
શુ કરુ જે ખડ્ગ નથી, નહિ તો છેદત બન્યોના શીશ ૧૪
ગામ મુકાવ્યુ ને ધામ મૂકાવ્યુ, મુકાવ્યુરે કુટુંબ સ્વજન,
કેમ વરુ અસુરની કન્યા, હુ જાદવ કુળનો તન ૧૫
પરુ જોઇને ઓખા કહે છે, જાદવ કુળ તો પવિત્ર,
વિચારીને બોલો નાથજી, જાણુ પિતામહના ચરિત્ર ૧૬
રીંછસુતા ને કુબ્જા દાસી, તેથી હુ નથી નરતી,
તાત તમારો પરણીને લાવ્યા, તે તો પ્રગટ નથી કરતી ૧૭
અનિરુદ્ધને તવ હાસ્ય આવ્યુ, રીશ ગઈ ઉતરી,
અવળે મુખે શુ રે બોલો છો, જુવોને પાછા ફરી ૧૮
એવે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા, ઈશ્વરી ઇચ્છાય,
ગાંધર્વવિવાહ તત્ક્ષણુ કીધો પરણાવ્યા વર કન્યાય ૧૯

વલણ

વરકન્યા પરણાવિયા, નારદ હવા અંતરધ્યાનરે,
નર નારી સુખ ભોગવે, ઈંદ્ર ઈંદ્રાણી સમાનરે ૨૦

નર નારી આનંદ ઘણો, વાધ્યો પ્રેમ અપારરે,
વિધાત્રી તુજને નમૂ, મુને મેળવ્યો ભરથારરે ૨૧

કડવું ૨૨ મું–રાગ ચોપાઇ

શુકજી બોલ્યા પરમ વચન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન,
મળી બેઠી બેઉ સૈયારી, બોલી વચન કૌભાડ કુમારી ૧
સુખ ભોગવે શ્યામા ને સ્વામી, ચિત્રલેહા કહે શિર નામી,
અન્ન બેનુ આપે છે રાય, ત્રીજુ માણુસ કેમ સમાય ૨
તમે નર નારિ ક્રીડા કીજે, બાઇ મુજને તો જાવા દીજે,
રડતિ ઓખા તે વળતુ ભાખે, બાઇ કેમ જીવુ તુજ પાખે ૩
તમે તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો વાત ચરચાય,
રહિ એકઠા દહાડા નિર્ગમશુ, આપણ ત્રણે વહેંચી અન્ન જમશુ ૪
બાઈ રહિશ કદી હુ ભૂખી, નહિ તુજને થાવા દેઉં દુ ખી,
તને આપીશ માગે ભાગ, નથી હમણા જવાનો લાગ ૫
દુ ખ થાશે તો દેઇશુ થાવા, પણ નહિ દેઉ બેનડી જાવા,
ચિત્રલેહા કહે સુણ શાણી, રખે આખે તુ ભરતી પાણી ૬
પ્રધાન પુત્રી કહેવાઉ છુ માત્ર, હુ છુ બ્રહ્માણિ માનવ ગાત્ર,
તુજ અર્થે લિધો અવતાર, માટે મેળવ્યા સ્ત્રીભરતાર ૭
એમ કહિને થઈ અદર્શન, ચિત્રલેહા ગઈ બ્રહ્મસદન,
ઓખારે ગેઇ આખો ભરી, કથે આસના વાસના કરી ૮
સ્વામીએ સબોધી નારી, સુખે વિધાત્રી મેલી વિસારી,
બેઉને વિસરિ વિજોગની પીડા, નર નારિ કરે કામક્રીડા ૯
આસન ભેદે બનો છે પૂરા, નર નારી રતિજુદ્ધે શૂરા,
બેની છે ચઢતી જોબન કાયા, પ્રીતિબધને બાધી માયા ૧૦
સ્નેહઅર્ણવ ઓખા નારી, ઝીલે અનિરુદ્ધ નાથ વિહારી,
જે જે જોઇએ તે ઉપર આવે, ભક્ષ ભોજન કરે મન ભાવે ૧૧
પહોત્યો ઓખાનો અભિલાષ, પછે આવ્યો વૈશાખ માસ,
જાળિયે બારિયે વાયુ વાયે, ત્યમ ત્યમ હર્ષ અધિક તે થાયે ૧૨
આવ્યા વર્ષા કાળના દિન, ગાજે વરસે ને થાય પરજન્ય,
થાય આકાશે વિજળી પૂરી, બોલે કોકિલા વાણી મધૂરી ૧૩
ત્યા તો મોર બપૈયા બોલે, મહા તપસીના મનડાં ડોલે,
માળિયા તળે સાગર ગાજે, અગે નવ સપ્ત શણગાર સાજે ૧૪

તેલમર્દન મજન અગે, ચરચે ચદન કેસર સગે,
નેત્રે અજન આભરણુ સાર, મુખે તાબુલ કેરો આહાર ૧૫
તપે નિલવટ ચાદલો તેવો, ચન્દ્ર શરદ પુનમના જેવો,
રીગ રાખડી શોભા ઘણી, ચોટલો જાણે નાગની ફણી ૧૬
શીશફૂલ સેંથે સિદૂર, તેણે મોહ્યો અનિરુદ્ધ નૂર,
કાને ઝાલ અમૂલક જોઈ, કામકુવર રહ્યો છે મોહી ૧૭
નાકે સોહે મોતીની વાળી, તેને અનિરુદ્ધ રહ્યો છે ન્યાળી,
નારિ તારિ નાસિકાનો મોર નો'ય ભૂષણ ચિત્તનો ચોર ૧૮
રક્ત અધર હસે મદ મદ, નહિ હાસ્ય એ મોહનો ફદ,
પકજમા મેઘબિદુ પડતા, મોતિ મોરના અધરે અડતા ૧૯
ચપળ નેત્ર ઝિણુ અજન, જાણે ગાલે પડ્યાં ખજન,
મોહ્યો મોહ્યો તે મુખને મોડે, મોહ્યો મોહ્યો ભ્રકુટિને જોડે ૨૦
મોહ્યો મોહ્યો સ્નેહને સધે, મોહ્યો મોહ્યો હાર ગળબધે,
મોહ્યો મોહ્યો તે હસ્તક મળે, મોહ્યો મોહ્યો ઉરગળસ્થળે ૨૧
મોહ્યો મોહ્યો અલકા લટે, મોહ્યો મોહ્યો કેસરી કટે,
મોહ્યો મોહ્યો તે પેરણુ ફાળી, મોહ્યો મોહ્યો તે ક્ષુદ્રવટાળી ૨૨
મોહ્યો મોહ્યો અગરજાને બેહકે, મોહ્યો મોહ્યો ચાલને લેહેકે,
મોહ્યો મોહ્યો ઝાંઝરને ઝમકે, મોહ્યો મોહ્યો ઘુઘરીન ધમકે ૨૩
મોહ્યો મોહ્યો તે પ્રેમને પાશે, મોહ્યો મોહ્યો તે મદ મદ હાસે,
દેખિ એક સ્થભનૂ ધામ, તેથી વિસર્યું દ્વારિકા ગામ ૨૪
ઘણુ ભક્ષ ભોજન પામ્યો આપ, તેણે વિસરિ ગયા માબાપ,
પામ્યો અધરામૃતનુ પાન, ગયુ વિસરી હરિનુ ધ્યાન ૨૫
નિરકૂશ વિષયનો સ્વાદ, તેણે વિસરી કુળ મરજાદ,
ઓખા સ્નેહતણો સાગર, તેણે વિસર્યો રત્નાગર ૨૬
અનિરુદ્ધને ચાલ છે ગમતી, હીડે નારી નેહથી નમતી,
મહિલા મહિલા એમ આચરતો, હીડે નારિની પુઠે ફરતો ૨૭
ઘેલો કીધો છે મૃગયાનેણી, નવ જાણે દિવસ કે રેણી,
અગોઅગ કામ રહ્યો રમી, ચારે નેત્રે ઝરી રહ્યો અમી ૨૮
સ્ત્રીએ મોહની મદિરા પાઈ, આલિગન દે ધાઈ ધાઈ,
શુદ્ધ બુદ્ધ તો વિસરી ગઈ, એમ ચોમાસુ ગયુ વહી ૨૯

વલણ

ગયું ચોમાસું વિષય રમતાં, આવ્યો આશ્વિન માસરે,
કન્યા ટળી નારી હવી, ઓખા પામી વિલાસરે ૩

કડવું ૨૩ મું—રાગ દેશાખ

વર્ષા ઋતુ વહી ગઈરે, રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ,
સુખ પામ્યા ઘણુંરે, તવ આવ્યો આશ્વિન માસ ૧
એક સમયે સહીરે, શરદ ઋતુ સમે નર ને નાર,
માણકઠારી પૂર્ણિમારે, ઉત્તમ દિવસ આવ્યો સાર ૨
ચંદ્રકિરણ ચાંદણીરે, બેઠાં હિંડોળે નર ને નાર,
હાસ્યવિનોદશુંરે, કરતાં ક્રીડા વિવધિ પ્રકાર ૩
રક્ષક રાયનારે, તેણે દીઠી રાજકુમાર,
કન્યારૂપ કયાં ગયુંરે, ઓખાજી દીસે છે હવે નાર ૪
ચિત્રલેહા છે નહીંરે, એકલડી દીસે છે એહ,
રાતી રાતી આંખડીરે, પ્રફુલ્લિત દીસે એની દેહ ૫
હિડે ઊર ઢાંકતીરે, શકે થયા છે નખપાત,
અધરપર શામતારે, છે કોઈ પુરુષ દંતના ઘાત ૬
સેવક સંચર્યારે, કોઈ એક દેખી મન વિચાર,
મંત્રી કૌભાંડનેરે, જઈને કહ્યા સમાચાર ૭
પ્રધાન પરવર્યોરે, જયાં છે અસુર કેરો નાથ,
રાયજી સાંભળોરે, મંત્રી કહે છે જોડી હાથ ૮
લૌકિક વારતારે, કંઇક આપણુને લાછન,
રસના છેદીએરે, હું કેમ કહું કઠણ વચન ૯
બાળકી તમ તણીરે, તે તો થઈ છે નારી રૂપ,
વારતા સાભળીરે, આસનથી ડગીયો છે ભૂપ ૧૦
ધજા ભાગી પડીરે, તે તો આફ્ડી અકસ્માત,
બાણ કોપ્યો ઘણુંરે, મંત્રી સાચી કહોને વાત ૧૧
શિવે કહ્યું તે થયુંરે, તારી ધજા થશે પતન,
ત્યારે તૂં જાણજેરે, કોઈ શત્રુ થયો ઉત્પન ૧૨
જાઓ મંત્રી તમેરે, જુઓ પુત્રીની શી છે પેર,
કોઈ જાણે નહીંરે, તેમ તેડી લાવોને ઘેર ૧૩

પરધાન પરવર્યોરે, સાથે ડાહ્યા ડાહ્યા જન,
ઓખાજીને માળીએરે, હેઠા રહીને વદેરે વચન ૧૪
કૌભાડ ઊચર્યોરે, ઓખાજી દ્યોને દર્શન,
ચિત્રલેહા કયા ગઇરે, ચાલો તેડે છે રાજન ૧૫
થરથર ધ્રુજતીરે, પડી કાંઈ પેટડીયામા ફાળ,
શૂ થાશે નાથજીરે, આવી લાગી મહા જજાળ ૧૬
તમો રખે બોલતારે, કથજી દેશો મા દરશન,
મુખ ઉડી ગયુરે, થયાં સજળ બન્યો લોચન. ૧૭
બાળા બેબાકળીરે, કપે કદલિ સરખા ચર્ણ,
કસણ કસ્યા વીનારે, કચુકી અવળા છે આભ્રણ ૧૮
બારીએ બાળકીરે, ઉભી રહી છે ત્યાં આવી,
કૌભાડે કુવરીનેરે, અભય વચને બોલાવી ૧૯
ચિત્રલેહા ક્યાં ગઇરે, તુ એકલી કયમ દેખાય,
કન્યારૂપ કયા ગયુરે, કેમ તું નારીવેશ જણાય ૨૦
શરીર સકોચતીરે, કા બેબાકળી તૂ બેહેની,
ઘરમા કુણ છેરે, શીદ્યે સાચે સાચુ કેહેની ૨૧
ગલસ્થળે કર દીસેરે, કોઈ પુરુષ દતના ઘાત,
ઘુણગટ તાણતીરે, બોલે આખી ભાગી વાત ૨૨
દિલ વારુ નથારે, કીધુ ચિત્રલેહાએ શયન,
તેણે હુ વ્યાકુળીરે, દુ ખણી ભરુ છઉ લોચન. ૨૩
મત્રી ઓચરેરે, બાઈ કાં બોલો આળપપાળ,
હેઠા ઉતરોરે, નહીં તો ચઢીને જોઈશુ માળ ૨૪

વલણ

માળ જોઈશુ તમતણો, ભાગશે તમારો ભારરે,
એવુ જાણી હેઠા ઉતરો, રાય કોપ્યો છે અપારરે ૨૫

કડવુ ૨૪ મુ–રાગ રામકલી

કન્યાએ ક્રોધ જણાવિયો, હાટકયો પરધાન,
લપટ બોલતો લાજે નહીં, ઘડપણે ગઇ સાન. કન્યાએ ૧
પાપી પ્રાણ લેવા કયાથી આવિયો, બોલતો ક્ષુદ્ર વચન,
એવા સારુ કીધી જોઇશે, જીભલડી છેદન કન્યાએ ૨

હુ તો ડાહ્યો દાનવ તુને જાણુતી, ભારેખમ કૌભાડ,
એવુ આળ કોને ન ચઢાવીએ, ભાગી પડેરે બ્રહ્માડ કન્યાએ ૩
કેહેવા દેની તુ મારી માતને, પછે તારીરે વાત,
હત્યા આપ હુ તુજને, કરુ ઝપાપાત કન્યાએ ૪
કૌભાડ લાગ્યો કપવા, પુત્રી પરમ પવિત્ર,
પછે કાલાવાલા માડીયા, ન જાણ્યુ સ્રીનુ ચરીત્ર કન્યાએ ૫
બાઈ રાજાએ મુજને મોકલ્યો, લોકે પાડ્યો વિરોધ,
પૂછ્યા માટે શુ આવડો, રક ઉપર ક્રોધ કન્યાએ ૬
એવુ કહેતા સેવક મોકલ્યો, બાણાસુરનીરે પાસ,
રાજાએ મત્રીને કહાવિયુ, ચઢી જુવોને અવાસ કન્યાએ ૭
કૌભાંડ ક્રોધ કરી ગાજીયો, વજડાવ્યા નિશાન,
માળિએથી બન્યો ઉતરો, બાણાસુરની આણ કન્યાએ ૮
દાસને આપી આજ્ઞા, સ્થભ કરોને છેદન,
ઓખાએ આસુડાં ઢાળિયા, ચપાશે સ્વામીન કન્યાએ ૯
હોકારો અસુરનો સાભળી, ઉભો થયો અનિરુદ્ધ,
મેઘની પેરે ગાજીયો, કાપી નગરીરે બદ્ધ. કન્યાએ ૧૦
મત્રી કહે સુભટ સાભળો, કો બોલ્યો જોદ્ધો અહીં,
આપણે નાદે હાંકી ઉઠોયો, મેઘ શબ્દથી સહી કન્યાએ ૧૧
ઓખાએ નાથ બાથ ઘાલીઓ, શુ જાઓ છો વર્હા,
મરડી મરડી જાઓ જુદ્ધને, દૈત્યડા જાઉં કહી કન્યાએ ૧૨
આશો ઉજમ વઢવાતણો, સામૂ નથી કામધામ,
દાનવને માનવ જિતે નહી, ન હોય ઋતુસગ્રામ કન્યાએ ૧૩
નાથ કહે સુણો સુદરી, વાત સઘળેરે થઈ,
હવે ચોરી શાની આપણે, બેશીએ બારીએ જઈ કન્યાએ ૧૪

વલણ

જઈ બેઠા નરનારી બન્યો, વાત વિપરીત કીધીરે,
છજે ભજે રામકુવર, ઓખા ઊછગે લીધીરે ૧૫

કડવુ ૨૫ મુ–રાગ રામગ્રી

જોડી જોવા મળ્યા જોદ્ધ ટોળેજી, ઓખા લીધી અનિરુદ્ધે ખોળેજી,
કઠે બાહેડી ગ્રહી છે બાળાજી, દેખી કૌભાડને પ્રગટી જ્વાળાજી. ૧

ઢાળ

જ્વાળા પ્રગટી તે ભાલ ભ્રુકૂટી, સુભટ તેઆ જમલા,
મત્રી કહે ભાઈ સબળ શોભે, જેમ હરિ ઓછગે કમળા ૨
લઘુરૂપ કોઈ લક્ષણવતો, સુતાની સગે બેઠો,
પ્રવેશ નહીં જ્યા પવનકેરો, તો માળિયામા કેમ પેઠો ૩
નિશક નિર્ભય થઈને બેઠાં, નિર્લજ્જ નર ને નારી,
કુચગ્રહણ ચુબન કરે, કાઈ લજ્જા ન આણે હમારી ૪
ઓખાએ ઉત્પાત માડિયો, ધાઈ ધાઈને દે સાઈ,
પ્રધાન કહે કોઈ પુરુષ મ્હોટો, કારણ દીસે છે કાંઈ ૫
અણુજવરણી આખડી, એ ભ્રુકુટી મુગટે ચાપી,
રોમાવળી વાકી વળી, વઢવાને રહ્યો છે ટાપી ૬
માળ ઘેર્યો સુભટ સર્વે, બોલતા અતાડ,
અહો વ્યભિચારી જન ઉતર હેઠો, એમ કહે કૌભાડ ૭
અરે અલ્પ આયુષ્યના ધણી, યમપુરીના માર્ગસ્થ,
અસુરેશ સરખો રીપૂ મસ્તક, કેમ બેઠો થઈ સ્વસ્થ ૮
બાણરાયની કિકરી, તેની અમરે ન થાયે આળ,
તે તૂ રાજકન્યાની સગે, ચઢી બેઠો કેમ માળ ૯
સાચુ કહે જેમ શીશ રહે, કુણ ન્યાત કુળ ને નામ,
જથારથ હોય તે બોલજે, કેમ સેવ્યુ ઓખાનુ ધામ ૧૦
અનિરુદ્ધ વળતૂ બોલિયો, તમે સાભળો સુભટ માત્ર,
હુ ક્ષત્રીનદન ઇચ્છાથી આવ્યો, બાણાસુરનો જામાત્ર ૧૧
મત્રી કહે અલ્યા બોલ્ય વિચારી, ઉતરશે અભિમાન,
જામાત્ર શાને બાળકા, કોણે આપ્યુ કન્યાદાન ૧૨
અપરાધી પ્રાણી ઉતર હેઠો, છે બાણાસુરની આણ,
જમદેવ તારા પ્રાણ લેશે, મરણ આવ્યુ તુજ જાણ ૧૩
જીવવાનો ઉપાય નહીં, પડી જેવારે ચૂક,
હોય કેસરી તો હાકી ઉઠે, પણ દીસે છે જબૂક ૧૪
બોલ બળના સાભળી, બળે બોલ્યો કામબાળ,
બારીની ભોગળ કરમાં લીધી, ઈચ્છા કીધી દેવા ફાળ ૧૫

વલણ

ફાળ દેશે ને અંત લેશે, હોકારો જવ કીધોરે,
ઓખાએ અનિરુદ્ધને, ઊંચલી ઘરમાં લીધોરે ૧૬

કડવું ૨૬ મું—રાગ સોરઠી

કામીનીએ જ્યારે કટક જ દીઠું, ત્યારે થઈ નીરાશ,
અરે દૈવ તેં એ શું કીધુ, મને હુતી મોટી આશ
વાલા કેમ વઢશોરે, મારા નાધડીઆ ભરથાર વાલા. ૧
બોલાવી બોલે નહીં, પડી થઈ આશા ભંગ,
ઉઠાડી બેઠી કરી, તેનુ વદન નિહાળે કંથ વાલા. ૨
સ્વામી તું કેમ સાખીઆરે, રાકને ઘેર રતન,
ધાડે કષ્ટે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ વાલા. ૩
તીવ્ર બાણ જારે છુટશેરે, કેમ સહેશો કોમળ શરીર,
એવું શ્રવણે સાંભળીને, હાકી ઉઠયો વીર વાલા. ૪
મારા પીતાનેરે જાણ થયુ છે, કટક મોકલ્યુ પ્રૌઢ,
બાણાસુર નથી જાણતો, એવો કેમ થયો છે તે મૂઢ વાલા ૫
અરે સ્વામી તમે ઠાલે હાથે, આયુધ નથીરે એક,
ચાર લાખ વીર પાઠવ્યા, સામા થતા ધરો વિવેક વાલા ૬
અબળા તુને શું કહુ રે, તુ તો થઈ રે અજાણ,
બારતણી ભોગળ કહાડીને, લેશે સર્વના પ્રાણ વાલા ૭
ઓખા તુને શું કહુંરે, તુ તો ઘેલી નાર,
તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર વાલા ૮
અજાતણાં તાહાં જૂથ મળીઆ, પચાનન મળીઓ એક,
તેનુ પ્રાક્રમ કેટલુ, તમે કહોની ॰ ।વનતા વિશેક વાલા ૯
એમ કરતા નહીં છુટીએરે, કાલાવાલા તે ફોક,
જુઓની વહાલી હું જુદ્ધ કરુ, જેમ જુએ ગામના લોક. વાલા ૧૦
આનરુદ્ધ મરડીને નીસર્યોરે, ઓખાએ સહાયો હાથ,
પ્રીતમ વઢવા નહીં દઉં, મારા મદન મનોહર નાથ વાલા ૧૧

કડવું ૨૭ મું—રાગ મારુની દેશી

ઓખા કહે કંથ એમ ન કીજે, બળીયાશું વઢતા બીહીજે,
એ ઘણા તમો એક જાતે, સેના મોકલી મારે તાતે. ૧

દૈત્યને વાહન ને તમે પાળા, નાથજી તમે ઢાલામાલા,
એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અગે સોહે પીતાબર ૨
દૈત્યને સાગ બાણ બહુ ભાલા, એ કઠણ તમે સુવાળા,
એ તો મદોન્મત્ત બહુ બળિયા, તમે સુકોમળ પાતળિયા ૩
સ્વામી પછે અસુરને ભેદો, પહેલા મસ્તક મારુ છેદો,
તમને દેખી દેખીનેરે મોહુ, તમે જુદ્ધ કરો તે કેમ જોઉં? ૪
ઇચ્છા અતરની ગઈ પીટી, દૈત્યે માળીયુ લીધુરે વીટી,
પ્રભુ પ્રાણ કપે છે મારા, મુવા દૈત્ય કરે છે હોંકારા. ૫
ધણુ ક્રોધી વીરોધી છે બાણ, હાકે ઇદ્રનુ જાએ ઓસાન,
જક્ત ભય પામે બાણની હાકે, બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે ૬
જેને નાદે મેરુ હાલે, ચક્રવર્તી સાથે નહીં ચાલે,
ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વે જિહીતો, નાથજી તમે કઇપેરે જીતો? ૭
મત્રી દાત રહ્યો છે કરડી, શુ જાઓ છો મૂછરે મરડી,
માટે પહેલા તે મુજને મારો, પછે નાથજી રણમા પધારો. ૮
શશી સૂર્યવશી નૃપ જેહ, તેની થરથર ધ્રુજે દેહ,
પ્રધાન ક્રોધી પાવકની જ્વાળ, તેથી વિશેષ બાણ ભૂપાળ ૯
એમ કહિ ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામીજ,
કથ કહે ન કરુ સગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણ ઠામ? ૧૦
અત્યે જીવતાં છૂટશુ નહીં, કા ન મરીએ સામા થઈ,
નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે ભય પામે શુ થાય? ૧૧
નાઠે લાછન લાગે કુળમા, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમા;
મોઅર બોલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો સર્પને તોલે ૧૨
ધન ગાજે કેસરિ દે ફાળ, ન ઉછળે તો જાણવો શિયાળ,
ક્ષત્રી નાસે દેખીને દળ, ન હોય પુરુષ જાણવો બયડળ. ૧૩
હાકયો વાઘ ન માડે કાન, શાર્દૂલ નહીં જાણવો શ્વાન,
ઘરમા ઘોઝારો રહે પેશી, યોદ્ધો ચરણ વહોણો રહે બેશી. ૧૪
એમ કરીને ઓખા અળગી કીધી, ભડ ગાજ્યો ને ભોગળ લીધી,
અસુર સેનાપર કોપિયો, છજે થકી ઠેકીને પડિયો. ૧૫
જેમ ગ્રાહ પેસે બહુ જળમા, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠો દળમા,
જેમ ઇન્દુ પેસે વાદળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ ધાયો બળમા. ૧૬

દૈત્યને આવ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાજ્યો અનિરુદ્ધ ધન અખાડો,
પડતામાં બહુ પડતાળ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા ૧૭
કૌભાંડે સેનાને પ્રેરી, જાદવ જોદ્ધો લીધો ઘેરી,
ગજજુથમા લઘુ કેસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી ૧૮
ચંદનને બાવળિએ ઝીંટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધો વીંટી,
દાનવ કહે માનવ શૂંય, અમે સિંહમા મૃગબાળ તૂંય ૧૯
મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરો, તો તો મૃત્યુ થકી ઊગરો,
મંત્રી વાયક એવા સાભળી, ધાયો અનિરુદ્ધ બહૂ ઊકળી ૨૦
નાંખે દૈત્ય ભારી મુદ્ગલ, તેમ અનિરુદ્ધ ભૂજભોગળ,
વીશ સહસ્ર અસૂર લૂટ્યા, એકીવારે શર બહૂ છુટ્યા ૨૧
આયુધધારા રહી છે વરસી, પડે પરીઘ પટ્ટી ને ફરસી,
દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળા, વરસે ભિંડીપાલ ને ગોળા ૨૨
થાય દુંદુભીના ગડગડાટ, થાય ખાંડાતણા ખડખડાટ,
હાકયા હસ્તી દે હલકાર, થાય ખડ્ગતણા ચળકાર ૨૩
મંત્ર અગ્નીના ધુધવાટ, બોલે બાણતણા સુસવાટ,
રથ ચક્ર ગાજે ગડગડાટ, હોય હયતણા હણહણાટ ૨૪
છૂટે બાણો સણસણાટ, થાય ગગને ધજા ફડફડાટ,
દેખિ દોહલો નાથનો ઘાટ, થાય ઓખાને ઉચાટ ૨૫
દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ,
કોઇને ઝીકયા ઝાલીને કેશે, કોઇને ઉડાડ્યા પગની ઠેશે ૨૬
કોઈને હણ્યા ભોગળને ભડાકે, કોના મુખ ભાગ્યા લપડાકે,
કોઈ અધસરતા કોઈ પૂરા, એમ સેના કરી ચક ચૂરા ૨૭
તે રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઓખા ઉલ્લાસે,
મેં તો આવડું નહોતૂ જાણ્યુ, ચિત્રલેહાએ રત્ન જ આણ્યુ ૨૮
શોણિત સ્પર્શ થયો છે દીસે, નાથજી રણ રુધીર ઝીલે,
ભડ ગાજ્યો ને પડ્યુ ભગાણુ, નાઠો કૌભાંડ લઇને પ્રાણ. ૨૯
હવુ બાણાસુરને જાણુ, એક પુરુષે વાળ્યો ઘાણુ,
અસુરેશને ચઢિયો કોપ, સજ્યા કવચ આયુધ ને ટોપ ૩૦
સર્વે સૈન્ય તે તત્પર કીધુ, ચઢ્યો રાય દદામૂ દીધુ,
પ્રલય અગ્નિ જેવો જાજ્વલ્ય, બાણરૂપ થયુ મદતુલ્ય ૩૧

ચઢયો રાય ક્રોધે ગડગડિયો, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચઢિયો,
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ ભાલા ઝાલ્યા,
વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તે તો થયું ઓખાને જાણ ૩૨

વલણ

જાણ થયું જે તાત ચઢિયો, કુણ જીતશે સહસ્ર હાથરે,
આસૂડાં ભરતી ને શોક ધરતી, ઓખા સાદ કરતી નાથરે. ૩૩

કડવું ૨૮ મું—રાગ મારુ

મારા સ્વામીજી ચતુર સુજાણ, બાણદળ આવ્યું રે જાદવજી,
દીસે સૈન્ય તે ચારેરે પાસે, હવે શું થાશેરે જાદવજી. ૧
એ બળિયા સાથે બાથ, નાથ કેમ ભીડોરે જાદવજી;
હું કહું છું તમારી દાસી, નાસીને હીંડોરે જાદવજી ૨
આ દળ આવ્યું બળવંત, દિસે રીશે રાતારે જાદવજી,
એકલડા અસૂરને મુખે, રખે તમે જાતારે જાદવજી ૩
આ ગજ આવે બળવંત, દંત કેમ સહેશોરે જાદવજી,
અસૂર અર્ણવ ધાયા, તણાયા જાશોરે જાદવજી. ૪
એવું જાણીને ઓસરિએ, ન કરિએ ક્રોધરે જાદવજી,
એકલડાને આશરો શાનો, માનો પ્રતિબોધરે જાદવજી. ૫
ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાસૂરે જાદવજી,
મારી જમણી ફરકે છે આંખ્યરે, વરસે આંસુરે જાદવજી. ૬
મને દિવસ લાગે છે ઝાંખો, નાખોને ભોગળરે જાદવજી,
તે તો ન સમજે સમજાવ્યું, આવ્યું દળરે જાદવજી ૭
તમે મુજ દેહડીના હંસ, મૂકોને જુદ્ધરે જાદવજી,
પાછા વળોજી લાગું પાય, માનો મારી બુદ્ધરે જાદવજી ૮
ઘેલી દીસે છે ઘણી, તરુણી તારી ટેવરે રાણીજી,
અમો બાણથકી નહિ ઓસરશું, કરશું સેવરે રાણીજી ૯
અનિરુદ્ધ જો રણથી ભાજે, લાજે શ્રી ગોપાળરે રાણીજી,
નાઠે અર્થ ન એકે સીઝે, શી કીજે ચાલરે રાણીજી ૧૦

વલણ

ચાલ શી કીજે અંત આવ્યો, ઉગારશે મોરારરે,
ધસ્યો નાથ ને હાથ ધસિયા, રોવા લાગી નારરે. ૧૧

કડવું ૨૯ મું-રાગ મેવાડો

ઓખા કરતી તે કથને સાદ, હોરે હઠીલા રાણા,
એ શા સારુ ઉન્માદ, હોરે હઠીલા રાણા ૧
હું તો લાગું તમારે પાય, હોરે હઠીલા રાણા,
આવી બેશો તે માળિયામાંય, હોરે હઠીલા રાણા ૨
હું તો બાણુને કરું પ્રણામ, હોરે હઠીલા રાણા,
છે કાલાવાલાનું કામ, હોરે હઠીલા રાણા ૩
એ તો બળિયા સાથે બાથ, હોરે હઠીલા રાણા,
તે તો જોઇને ભરિયે નાથ, હોરે હઠીલા રાણા ૪
એ તો તરવું છે સાગર નીર, હોરે હઠીલા રાણા,
બળે ન પામીએ પેલું તીર, હોરે હઠીલા રાણા ૫
અનેકમાં એક કોણુ માત્ર, હોરે હઠીલા રાણા,
સામા મળ્યા છે કુપાત્ર, હોરે હઠીલા રાણા ૬
મને થાય છે માનશુકન, હોરે હઠીલા રાણા,
મારું જમણું ફરકે લોચન, હોરે હઠીલા રાણા ૭
મારો ત્રૂટયો મોતીનો હાર, હોરે હઠીલા રાણા,
ડાબે નેત્રે વહે જળધાર, હોરે હઠીલા રાણા ૮
દીસે નગરી તે ઉજ્જડ રાન, હોરે હઠીલા રાણા,
દીસે ગગને ઝાંખો ભાણુ, હોરે હઠીલા રાણા ૯
રુવે શ્વાન વાયસ ને ગાય, હોરે હઠીલા રાણા,
એવા માઠાં શુકન થાય, હોરે હઠીલા રાણા ૧૦
હૂં તો ધ્રુજતી દેખું ધરણુ, હોરે હઠીલા રાણા,
એ તો સાગર શોણિત વર્ણ, હોરે હઠીલા રાણા ૧૧
આવ્યા અગણિત અસ્વાર, હોરે હઠીલા રાણા,
અહીં થાય છે હોહોકાર, હોરે હઠીલા રાણા ૧૨
ઓ દુંદુભીએ વાળિયો ધાય, હોરે હઠીલા રાણા,
એ તો સૈન્ય તમપર ધાય, હોરે હઠીલા રાણા ૧૩
ઓ આવ્યું દળવાદળ, હોરે હઠીલા રાણા,
ઓ ઝળકે ભાલાના ફળ, હોરે હઠીલા રાણા. ૧૪
પાખર બખ્તર પહેર્યા ટોપ, હોરે હઠીલા રાણા,
દૈત્ય ભરાયા આવે કોપ, હોરે હઠીલા રાણા ૧૫

ઓ વાજે ઘુઘરમાળ, હોરે હઠીલા રાણા,
અશ્વ દેતા આવે ફાળ, હોરે હઠીલા રાણા ૧૬
એ તો શૂરવીર મહા કાળ, હોરે હઠીલા રાણા,
પડે પેટડિયામાં ફાળ, હોરે હઠીલા રાણા ૧૭
નાથ જુઓ વિચારી મન, હોરે હઠીલા રાણા,
જુદ્ધ રહેવા ઘો રાજન, હોરે હઠીલા રાણા ૧૮
જો લોપો મારી વાણ, હોરે હઠીલા રાણા,
તમને પિતામહની આણ, હોરે હઠીલા રાણા ૧૯
આવ્યો બાણ તે પ્રલય કાળ, હોરે હઠીલા રાણા,
મેઘાડબર છત્ર વિશાલ, હોરે હઠીલા રાણા ૨૦

વલણ

મેઘાડબર છત્ર બિરાજે, ઉલટી નગરી બદ્દરે,
અગણિત અસ્વાર આવિયા, તેણે વિટી લીધો અનિરુદ્ધરે ૨૧

કડવું ૩૦ મુ–રાગ સામેરી

આવી સૈના સુરની, અનિરુદ્ધ લીધો ઘેરી,
કામકુવરને મધ્યે આણી, વીંટી લીધો ચોફેરી ૧
અમર કહે શું નીપજશે, ઇચ્છા તે પરમેશ્વરી,
રીપૂ ગજના યૂથમા, અનિરુદ્ધ લઘુ કેસરી. ૨
બાણરાયને શું કરે, ભોગળ લીધી ફોકટ,
વેરી વાયસ કોટી મળ્યા, ત્યાં કેમ જીવે પોપટ ૩
બાણાસુરે સુભટ વાર્યા, કોઈ ન કરશો ઘાત,
છે વીર થોડી વયતણો, હુ પુછુ એને વાત ૪
આળીએથી ઓખા નિરખે, રુદન મૂકયુ છોડી,
ઓ જીવન પુઠે યોદ્ધા ઊભા, રહ્યા બેહૂ કર જોડી ૫
બળવત બહેકે અતિ ઘણુ, સૈના છે બીહામણી,
ઓ પવન વેગી પાખરા, હય આવ્યા તે હણહણી ૬
ઓ સુભટે ભાથા બીડીયા, હીંડીયા સ્વામી ભણી,
ઓ ખડ્ગ ખેડા ઝળકતા, ચળકતા ભાલાના અણી ૭
ઓ ગજ આવ્યા સામટા, હય હીસતા હણહણી,
ટોપટોડર પહેર્યા બખ્તર, છે સૈના બીહામણી. ૮

આ દળ બળનું કેમ સહેશે, સ્વામી સકોમળ,
પ્રાણનાથને પીડશે, પ્રગટ્યાં તે કર્મના ફળ ૯
દૈવના દીધા દેસને, દયા નહીં લવલેશ,
લઘુ વયમાં છો કથજી, નથી આવ્યા મૂછે કેશ. ૧૦
ચાર દિવસનૂ આદરણુ, સુખડુ ગયુ તે વહી,
પાપી પીડે છે પ્રભૂને, કરમડા જાઉં કયહીં ૧૧
કથજી મ્હારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસૂર,
એવુ જાણીને સહાય કરજો, શામળિયા સ્વસૂર ૧૨
કષ્ટ નિવારણ કૃષ્ણજી, હુ થઈ તમારી વધૂ,
જો આશા અમારી ભાગશો, લાજશે જદુકુળ બધ ૧૩
પ્રજા પ્રતિપાલન કરો છો, પનોતા શ્રી મોરારી,
સભાળ સર્વની કીજીએ, ન મૂકીએ વીસારી ૧૪
અમને આશા તમતણી છે, અમો તમારા છોરુ,
લાજ લાગે વૃદ્ધને, કોઈ કહેશે કાળુ ગોરુ ૧૫
એવુ જાણી આવજો, છો દામોદરજી દક્ષ,
પક્ષી પલાણો પ્રભૂજી, પુત્રની કરવા પક્ષ ૧૬
ભગવત ભજતી ભામની, ભરતાર રિપુદલ મધ્ય,
કોઈ કહે પિતા બાણુને, એ બાળક ને તૂ વૃદ્ધ ૧૭
ગદગદ કંઠે ગોરડી, ગતિ ભગ જાણે ઘેલી,
એવુ ઇચ્છુ છુ જે પ્રાણ જ કાઢુ, મરુ તે સગ્રામ પહેલી ૧૮
મુખ વક્ર બીહામણા છે, મૂછ મ્હોટી મ્હોટી,
એવા અસુર આવી મળ્યા, સખ્યા થઇ સસ કોટી ૧૯
દળવાદળ સૈન્ય ઉલટ્યુ, મધ્ય આણ્યો અનિરુદ્ધ,
વીર વીંટ્યો વેરીએ, જેમ મક્ષિકાએ મધ ૨૦
ધનુષ ધરિયા પાચશે, બાણે ચઢાવ્યા બાણ,
રાગ મારુ ગાય ગુણીજન, ગડગડિયા નીશાન ૨૧
ગગને આભ જ ઢાકીયો, શોભિયો જેમ ઇંદુ,
ઉપમા તે ઉડુગણતણી, લલાટે સ્વેદનાં બિંદૂ ૨૨
લઘુ કુજરની સૂઢ સરખા, શોભિતા બે ભુજ,
શરાસન સરખી ભ્રુકુટી ને, નેત્ર બે અબ્બૂજ. ૨૩

તૃણ માત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણુને તે મહાબાહૂ,
અસુર સાથે શોભિયો, જેમ ચદ્રમા ને રાહૂ ૨૪
જાદવે જોયુ વક્ર દૃષ્ટે, રાતાં કીધા ચક્ષ,
વપુ શોભે ભુજ ફૂલ્યુ, જેમ અરણ્યનૂ વૃક્ષ ૨૫
આ સમે જો હોત કુહાડો, અથવા ભોગળે ધાર,
અસુરને હળવો કરત, ઉતારત ભૂજનો ભાર ૨૬
શૂ વસ્યુ બાણુનું દિલ છે, તેમા વસે સર્પનો સાથ,
પડમા પૂર્વજ રહ્યા, પિંડ લેવા કાઢે હાથ? ૨૭
કાષ્ઠના કે લાખના, શૂ મીંણના ચોહોડ્યા કર,
અથવા કોઈ પક્ષી દીસે છે, વિસ્તરાવ્યા છે પર? ૨૮
તવ હાસ્ય આવ્યુ બાણુને, બાળક કેવળ બાળ,
કૌભાડ કહે અજ્ઞાન નથી, રાય તમને દે છે ગાળ ૨૯
બળીસુત અતર બળ્યો, બોટયો બાળક બળવાન,
શૂ કરુ જે લાંછન લાગે, નહિ તો દેત કન્યાદાન ૩૦
સુભટ નિકટ રાય સર્વે, બોલિયા બહૂ ગર્વ,
નિપટ લપટ નથી બ્હીતો, ધાયા હણુવા સર્વ ૩૧
કુલ લજામણો કુણુ છે, તસ્કર નર નિર્લજ્જ,
અપરાધ કરી કેમ ઉગરશે, સિંહના મુખથી અજ? ૩૨
ગમ નહીં અમરને, તો કેમ આવતા ફાવ્યુ?
અજ્ઞાને આવી ચઢ્યો, કે ભૂતે મનડું ભમાવ્યુ? ૩૩
શક્રે સ્વર્ગથી નાખીયો, કાંઈ કારણુ સરખુ ભાસે,
સાચુ કહીશ તો નહીં હણુ, બાળ રહેજે વિશ્વાસે ૩૪
કોણુ કુળમા અવતર્યો, કોણુ માત તાત ને ગામ?
અનિરુદ્ધ કહે વિહીવા મળ્યો, હવે ન્યાત કુળનુ શુ કામ? ૩૫
પિતુ પિતામહ માહરા, તે પ્રસિદ્ધ છે સસાર,
ચોરી છત્રપતીની કરી, તૂ ચતુર હોય તો વિચાર ૩૬
જાદવ કુળ છે મુજતણું, મુજ નામ છે અનિરુદ્ધ,
જો છેડશો તો સમુદ્રમાહી, નાખીશ નગરી બદ્ધ ૩૭
બાણુ સામુ જોઈને, કૌભાંડ વળતૂ ભાખે,
ચોરી કરી કન્યા વરે, કુણુ વિના જાદવ પાખે ૩૮

પૌત્ર જાણી કૃષ્ણુનો, બાણે તે ધસિયા કર,
નીચ વરે કન્યા વરી, કરમડા બેઠુ ઘર ૩૯
રીશે તે અતર પરજળ્યો, ધનુષ ધરિયા બાણ,
મત્રીને મહારાજ કહે છે, જોદ્ધો મોટા જાણ ૪૦
હાકીને અનિરુદ્ધ વકાર્યો, થયો તે દારુણ શોર,
ઓખા નેત્રે નીર ભરે છે, કથને પહોંચે જોર. ૪૧
અસુર બળિયા પ્રાક્રમી, ઉછળતા દે ફાળ,
દશો દિશાથી વછુટ્યા, કહે ન જાય જીવતો બાળ ૪૨
પરીઘ પટ્ટી ગુરજ ગદા, ત્રિશૂલ ને તોમર,
મોઘરી મૂસળ સરસ કાતી, ઢાકી દીધો કુવર ૪૩
અધકાર માયા આસુરી, વરસે શલ્યાશિખર,
પડે હય હસ્તી ને ચમર, વહે માસ ને રુધિર ૪૪
હય ગજ રથ લથબથ અટકે, લટકે છે વાહન,
દુદુભી ગડગડે, ખેડા ખડખડે, રણમાં પડ્યા બહુજન ૪૫
સાગ સળકે ખડ્ગ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી,
રીપૂલાખની લાખમાં, અનિરુદ્ધ જડીયો છે મણી ૪૬
ફેરવી ભોગળ બળ કરી, રિપૂદલ દળ્યુ જદુજોદ્ધ,
તાડ્યા પછાડ્યા આડા પાડ્યા, કરી કામકુવરે ક્રોધ ૪૭
અગ રાતાં શીશ ફાટ્યા, શૂરા ધરણીએ પાડ્યા,
પલવટ વાળી પ્રાક્રમી, બહૂ જોદ્ધાને નસાડ્યા ૪૮
ભુજ વિષે ભોગળ ધરી, દેતો અનિરુદ્ધ માર,
હય ગજ રથ પાળા સર્વ નાઠા, હવો તે હાહાકાર ૪૯
પ્રહાર પૂરણ રથ ચૂરણ, ગજ અશ્વ પાછા વળ્યા,
શોણિતપૂરભણી ચાલિયા, વીર ધરણી ઉપર ઢળ્યા ૫૦
રણમા તે રોળી મૂકતો, અનિરુદ્ધ ઇંદ્ર સમાન,
અસુર સુરથી નાસતા, શાર્દૂલથી જેમ શ્વાન ૫૧
હૈકુ તે હરખ્યુ નારનૂ, સુણી નાથનો હોકાર,
અનિરુદ્ધ તારુણી દેખતા, કીધુ સૈન્ય તારેતાર ૫૨
દશ સહસ્ર જોદ્ધા બાણુના, મારી કીધા ચકચૂર,
સમુદ્રમા સગમ હવો, વહ્યુ તે શોણિતપૂર ૫૩

બુબાણુ પડીયુ રણવિષે, કરે અસુર નાસાનાસ,
ભગાણુ દેખી બાણુ ધસિયો, સજ્યો તે નાગપાશ. ૫૪
આગળ છેદી ભુજતણી, મૂકયા તે સહસ્ર જ સર્પ,
કામકુવરને બાધીયો, પછે ગાજીયો છે નૃપ ૫૫

વલણ

નરપત ગાજીયો મેઘનીપેરે, ઉતરાવી ઓખાયરે,
વરકન્યા બધન કરી, પછે બાણુ મદિર જાયરે. ૫૬

કડવુ ૩૧ મુ–રાગ રામગ્રી

બન્યોને બાણે બાંધીયા, નૌતમ નર ને નાર,
અનિરુદ્ધ રાખ્યો મુખ આગળે, ગુપ્ત રાખી કુમાર બન્યોને ૧
ચૌટામા ચાર જણાવિયો, ઢાકયો વ્યભિચાર,
છાની ઓખા મદિર મોકલી, રાખ્યો કુળનોરે ભાર બન્યોને ૨
છે શરદ ઋતુ તડકો ઘણો. તપે તાવડ શીર,
કેસર રગની અર્ચના, ભીજ્યુ સઘળુ શરીર બન્યોને ૩
લક્ષણવતો હીંડે લ્હેકતો, બ્હેકતો બહૂ વાસ,
દૈત્યનુ દળ પુઠે પળે, દોરી હીંડે છે દાસ બન્યોને ૪
પેચ છુટ્યો પાઘડીતણો, આવ્યો પાગ પ્રમાણ,
ચોર મોરજ મારીયો, કરે લોક વખાણ બન્યોને ૫
ઓખા જો પુનરપિ પરણુશે, હશે ભવ્ય ભરથાર,
તે સ્વામી શુ સુખ પામશે, લીધો એણે સાર બન્યોને ૬
કો કહે દૈવત એહમા, દીસે રૂપ રસાળ,
કટાક્ષમા કામની પડે, જોવામા મોહજાળ. બન્યોને ૭
ભુલવણી ભ્રકુટી વિષે, ભલી ભૂલેરે નાર,
કુવારી કન્યાને કામણ કરે, એવો કામકુમાર બન્યોને ૮
ચિહ્ન કંઠે કાકણતણા, પડ્યા ભામનીભૂજદડ,
ઓખાએ અમૃત ચાખીયુ, કીધો અધરને ખડ બન્યોને ૯
સખી પ્રત્યે સખી કહે, દેખી અગઅવેવ,
બાંધ્યો એ જુવે આપણુ ભણી, એની એવી શી ટેવ બન્યોને ૧૦
આશા પહોંતી માસ ચારમા, લીધો સ્નેહનો સ્વાદ,
સુખેથી ભરમ ભાગ્યો ઘણો, લાગ્યો લોકાપવાદ બન્યોને ૧૧

વલણ

લાગ્યો લોક અપવાદરે, પામ્યો દેવકન્યાયરે,
બાણાસુરે અનિરુદ્ધને રાખ્યો, કારાગૃહની માંહ્યરે ૧૨

કડવુ ૩૨ મુ–રાગ જોગી આશાવરી

શ્રી શુકજી એમ કહે કથા, સાભળ પરીક્ષિત રાય,
કામકુવર ને કન્યા રાખ્યા, કારાગૃહની માહ્ય ૧
નાના વિધના બધન બાધ્યા, કહાડી ન શકે શ્વાસ,
એકએકના મુખ દેખી દયામણા, થાય અતિ ઉદાસ ૨
બીક બાણાસુરતણી, રાણી ભરે છે ચક્ષ,
પુત્રી જમાઇને ભૂખ્યાં જાણી, છાનું મોકલે ભક્ષ ૩
બધન દેખી કથનું, ઓખા ભરે છે નયણે નીર,
અનિરુદ્ધ આપ બળે કરી, અબળાને આપે ધીર ૪
આદરુ તો અસુર કુળને, ત્રેવડુ તૃણ માત્ર,
શોભા રાખવા સ્વશુરની, બધાવ્યુ છે મેં ગાત્ર ૫
મરડીને ઉઠુ તો શીઘ્ર છુટુ, દળૂ દાનવ દઈ દુઃખ,
શુ કરુ જે સ્વશુરપક્ષમા, રાખવુ છે સુખ ૬
શા માટે ચિન્તા કરો છો, ગોવિંદ છેદશે બધ ?
અકાશ અવની એક થાશે, એવુ કરશે જુદ્ધ. ૭
અગ્ન્યાસ્ત્રની ધૂમ ચાલશે, અસુર થાશે અધ,
સહાય કરશે શામ રામજી, બેઉના છુટશે બધ ૮
મહારા સમ જો સુદરી, ઝાખો કરો મુખચદ,
આ બધનપે દુઃખ અધિક છે, ત રા આસુડાના બુંદ ૯
એમ કીધી આસવાસના, હરિ આવ્યાનુ હારદ,
કોઇએ ન જાણે તેમ કારાગૃહમા, આવિયા ઋષિ નારદ ૧૦
લજ્જા પામ્યો કામકુવર ને, નીચી કીધી દષ્ટ,
શરીર ધ્રુજે અતિ ઘણુ, બોલી ન શકે સ્પષ્ટ ૧૧
શેં લાજછ તૂ પ્રાક્રમી, હસી બોલ્ય મુજ સગાથ,
બાણુની બાળકી વર્યો, તારી પૃથ્વીમા થઈ ખ્યાત ૧૨
દીપાવ્યો વશ વાસુદેવનો, બધાએ લાછન શૂંય,
કાલ્ય માધવ મોકલૂ, જઈ દ્વારકાથી હૂય ૧૩

ઘોડે ચડે તે પડે પૃથ્વી, ભણે તે નર ભૂલે,
ઉંડલમા તેં આભ લીધો, અતર શેં નહીં ફૂલે ૧૪

વલણ

અતર શેં ન ફૂલે જુદ્ધા, મૂકાવશે ભગવાનરે,
અનિરુદ્ધની આજ્ઞા લઈ, ઋષિ હવા અતરધ્યાનરે ૧૫

કડવુ ૩૩ મુ–રાગ બેહાગ

દયા ન આવી ઓખા રડેરે, છે દૈત્યપતી દુરમત, મારી સજની
બાકરી બાંધી બીજવર સાથે, વેર વધાર્યુ સત્ય મારી સજની ૧
પાતળિયા પકજ પિયુજીને, નાગપાશના બધ, મારી સજની.
બાંધી લીધો બળ કરીને, કોમળરૂપ મદન મારી સજની ૨
ધાજોરે ધરણીધર શ્રીવર, આપદા પામે નાથ, મારી સજની
પુત્ર તમારા ઉપર પ્રહાર જ, કરે છે દૈત્યનો સાથ મારી સજની ૩
ભારે દળ કૌભાડે મહેલિયુ, વકારચો બળી વીર, મારી સજની
તોએ રણથી નવ ઓસરિયો, સાગરનૂ જેમ નીર મારી સજની ૪
ભેદ કરીને બાધી લીધો, શા નાગપાશના બધ, મારી સજની
શ્વાસ ન માયે બહૂ અકળાયે, અગ આકર્ષ્યા સધ મારી સજની ૫
તાપ સમાય નહીં સ્વામીને, હુ કરુ દેહની પાત, મારી સજની
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને, તો થાશે મહા ઉત્પાત મારી સજની ૬
કમળમુખ શ્રમથી સુકાયુ, કન્યા કરે આક્રદ, મારી સજની
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, કમળાવર ગોવિદ મારી સજની ૭
ત્રાહે ત્રાહેરે ત્રિકમજી, સુતની કરજો સહાય, મારી સજની.
વિપત વેળા વહારે ચઢીને, કરો ભગતની રક્ષાય મારી સજની ૮
ગજ ગ્રાહથી મુક્ત પમાડ્યો, કીધી હરિશ્ચદ્ર રક્ષાય, મારી સજની
દાનવ કુળ નિકદન કીધા, કીધી પ્રહ્લાદની સહાય મારી સજની ૯
આજ આખેથી આંસુડા ચાલે, જાશે મારા પ્રાણ, મારી સજની
સુખ શરીર શાતા નહીં અગે, લાગ્યો દવ નિર્માણ મારી સજની ૧૦
મનસા વાચા એ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા જાણ, મારી સજની
રૂપ અને ગુણવતો સ્વામી, સત્ય કહું છુ પ્રાણ મારી સજની ૧૧
તાત કઠોર દયા નહી હૃદયે, કોમળ મ્હારો કથ, મારી સજની
પ્રહાર કરીને બાધીરે લીધો, શ્રીહરી વેગળે પથ મારી સજની ૧૨

કોણુ સહોદર આવે અવસર, શોધ કરવાને જાય? મારી સજની
નાત ભ્રાતને જાણુ નહી તો, કુણુ ઉઠીને ધાય? મારી સજની ૧૩
પિતા પિયુજીને વેરીરે દેખે, પરભવે બહૂ પેર, મારી સજની
નાગતણા ફૂત્કાર હળાહળ, ફેરવી નાખે લ્હેર. મારી સજની ૧૪
ટળવળે અગ અગ્નીરે ઉઠ્યો, કંઠે પડીયો શોષ, મારી સજની
પૂર્વતણા કર્મે આવી નડીયાં, કોને દીજે દોષ? મારી સજની ૧૫
તાત કહે તો કાયારે પાડું, વિષ ખાઉં આ વાર, મારી સજની
સ્નેહ ન જાણે કોઈ રે મનનો, કાં પીડે ભરથાર મારી સજની ૧૬
તાતતણે મન કાંઈ નહીં, મુને સબળો લાગે સ્નેહ, મારી સજની
છોરુ પોતાનાં જાણી કીજે, દયાળ ન દીજે છેહ મારી સજની ૧૭
બાણુાસુર મહા પુરુષ જ્ઞાતા, જેથી ચૂક ન થાય, મારી સજની
બાળક ઉપર પ્રહાર શો કરવો, જદપિ હોય અન્યાય? મારી સજની ૧૮
વહાલા થઇને વેર જ વાળો, શૂ નથી આવતી લાજ? મારી સજની
નીચ પદારથ નથી કુળ નીચુ, કૃષ્ણકુવર મહારાજ મારી સજની. ૧૯
નીચુ નાક ન હોય એથી, નિરર્થક શો સગ્રામ, મારી સજની
મોટા સાથે વિરોધ ન કરીએ, નહી નિર્બળ હળધર શ્યામ મારી સજની ૨૦
સકળ પૃથ્વી ચાકે ચઢાવી, અસુરનો ફેડ્યો ઠામ, મારી સજની
વેર વધારી વિઠ્ઠલ સાથે, કયા કરશે વિશ્રામ? મારી સજની ૨૧
સ્વામી મારાને શીર સમરથ, તેને ચઢશે કોપ, મારી સજની
ભદ્ર ઇચ્છે જો તાત પોતાનૂ, વિષનું બીજ મા રોપ મારી સજની ૨૨
જુદ્ધ સમે આકાશે રહીને, જુવે છે નારદ દેવ, મારી સજની
ભય મા આણીશ અમો જાશુ દ્વારામતી, જુદ્ધ કરશુ તતખેવ મા સ ૨૩
નિર્ભય રાખી વિણાધર ગયા, પરવરિયા આકાશ, મારી સજની
પહોંતા ઋષિ ઉતરિયા હો, ભેટ્યા શ્રી અવિનાશ મારી સજની. ૨૪

વલણ

ભેટ્યા શ્રી અવિનાશને, કુશળ વારતા પૂછે વળી,
કહે નારદ અનિરુદ્ધને રાખ્યા, કારાગૃહમા દૈત્યે મળી ૨૫

કડવુ ૩૪ મુ–રાગ વેરાડીની ચાલ

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, બાંધ્યો તે જાદવ જોધ,
હવે દ્વારીકાની કહૂ કથા, જાદવ કરે શોધાશોધ. ૧

હિંડોળા સહિત કુવર હરિયો, રૂવે છે કિંકરી;
હાહાકાર હવો પુર વિષે, અનિરુદ્ધની થઈ ચોરી. ૨
રતિ અતિ આક્રંદ કરે છે, મળ્યાં વિનતાના વૃંદ,
રુકિમણી રોહિણી દેવકી, સર્વે કરે આક્રંદ ૩
જાદવે સર્વે કહ્યુ માધવને, શુ બેઠા છો સ્વામી ?
વાર વિલંબ ન કીજીએ, એમ કુળને લાગે ખામી ૪
વસુદેવ કહે શામ રામને, શુ બેઠા છો ભૂપ ?
શોધ કરો અનિરુદ્ધની, કયા ગયો કુવર અનૂપ ? ૫
ઉગ્રસેન કહે આશ્ચર્ય મ્હોટુ, કેમ હર્યો હીંડોળો ?
દેવ દૈત્ય રાક્ષસનુ કારણુ, તે ખપ કરીને ખોળો ૬
સાથને જદુનાથ કહે છે, શાને કીજે શ્રમ ?
ગોત્રદેવીને એમ જ ગમતુ, કુવર હર્યાનુ કર્મ ૭
અગીયાર વરસ અમે ગોકુળ સેવ્યુ, મામાજીના ત્રાસે,
પ્રદ્યુમ્નને શબરે હર્યો તે, આવ્યો સોળમે વરસે ૮
ફરિ અનિરુદ્ધ તેમ આવશે, સાચવશે કુળ દેવી,
કૃષ્ણે કુટુબને રોતુ રાખ્યુ, આશા દીધી એવી ૯
પાંચ માસ એમ વહી ગયા, જાદવ છે સર્વે દુ ખ,
શોણીતપુરથી કૃષ્ણુસભામા, આવ્યા નારદ ઋખ. ૧૦
હરિ આદે જાદવ થયા ઉભા, માન મુનિને દીધુ,
આદરશુ આસન આપીને, અર્ધ્યપૂજન કીધુ ૧૧
સમાચાર સર્વે કૃષ્ણે પૂછ્યા, નારદ વળતૂ ભાખે,
ઉત્પાત વાત જે તમારા કુવરને, બાણુ બાંધીને રાખે. ૧૨
ઇશ્વરી ઇચ્છાએ ઓખાને પરણ્યો, સબધ એવો સાધ્યો,
આપદા અનિરુદ્ધ વેઠે, બાણાસૂરે બાધ્યો ૧૩
વાત સાભળી વધામણીની, વજડાવ્યા નિશાન,
શામ રામ કામ થયા તત્પર, જીતવા રાય બાણુ ૧૪
સજ્જન સર્વે અતિ સુખ પામ્યા, છે કુવરને કુશળ,
ગરુડ તેડ્યો ગોવિંદજીએ, લીધી સેના સકળ ૧૫
સકર્ષણુ ને સાત્યકી, સગાથે ત્રીજો પ્રદ્યુમન,
ત્રણુ જેદ્ધા પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે ખેડ્યો ખગજન ૧૬

એક પહોરમાં પખી પહોતો, અસુરે સાંભળી પખ,
રીપૂ હૃદય વિદારવા, શામળે તે ફુકયો શખ ૧૭

વલણ

શખ ફુકયો શામળે, ઊછળ્યો સહસ્રપાણરે,
ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડયુ બહુ ભુભાણરે ૧૮

કડવું ૩૫ મુ—રાગ સારંગ

શખ શબ્દ વિષે કારણ, રીપૂ દળનુ વિદારણ,
કૃષ્ણનુ જાણ્યુ તે બાણને થયુ, બાણ પ્રાક્રમ તે કયા ગયુ? ૧
અનિરુદ્ધ કહે સુણ સુદરી, શખ વાગિયો આવ્યા હરી,
છુટયા બધન જાદવથકી, ગાજ્યા હળધર ને સાત્યકી ૨
બોલે પ્રદ્યુમ્ન મ્હોટે સ્વરે, બાણ પાણ છેદાયા ખરે,
ગોવિંદ ગત્ય ન જાએ કળી, જાદવ સૈના આવીને મળી ૩
મત્રી કહે સુણો અસુરેશ, દળ જાદવનુ ચાંપે દેશ,
અનુચર આવ્યા ને લાવ્યા વાત, દળ છે અસખ્યાત ૪
મત્રીને કીધી નેત્ર સમશ્યાય, સૈન્ય તત્પર આપી અજ્ઞાય,
દુદુભિ નાનાવિધ ગડગડે, શસ્ત્ર ધરી વીર વાહન ચડે ૫
પાતાળના ભૂપ કાહાડ્યા લખી, સેના ટોપ સજે જીવરખી,
પાખર બખ્તર ઘુઘરમાળ, ટચકારે ઘોડા દે ફાળ ૬
મોરદામણી ફુમતડા ફરકે, છાયા પોતાની દેખીને ભડકે,
ભલા અસ્વાર ઉપર લટકે, હીંસે હય હિંડેને અટકે ૭
વાદળિયા વેગે નાચત, છુટા પગ જેમ પાણિ પથ,
કાબરા કાળા ને કલકી, પખાળા ઉડે છે અબલકી ૮
કુમેદ લીલાને પચવરણા, ઉજ્જવલ આરબી ઘોડા હરણા,
પાધરા પવનવેગી ઘોડા, અશ્વાર બહુ જુદ્ધે જોડા ૯
સજળ વાદળ જેવા હાથી, તે ઉપર મોટા મહારથી,
રથ પાળા અશ્વાર અનત, ધીર ધસે ને કરડે દત ૧૦
પ્રચડ પીઠ મ્હોટા પહાડ, સળકે જીભ લલકાવે હાડ,
પૂર પોળે સેના નવ માય, હણો જાદવ કહેતા જાય ૧૧
ટોળા ઉપર ટોળા આવે, પગને પ્રહારે ધરણી ધ્રુજાવે,
રીસે અતરમા હડહડિયો, જુદ્ધે રાય બાણાસુર ચઢિયો ૧૨

દશે દીશના માર્ગ બહુ રાયા, કોટી લક્ષ સાથે પૂરાયા,
ઝટકયા ભૂજ બાણાસૂર મલ્લ, પૃથ્વી થવા માડી ઉથલ્લ ૧૩
ગર્જના કીધી મહીપાળ, ખળભળિયા સાતે પાતાળ,
બ્રહ્મલોક જઇ પહોંત્યો નાદ, શ્રીકૃષ્ણને બાણે કીધો સાદ ૧૪
ખગારૂઢ આવ્યા છો ખપ કરી, નહી જાવા દઉં કુશળે ફરી,
ઉન્મત્ત જાદવ ઉચ્છકળ, તમો દમો સસાર સકળ ૧૫
કુવારી કન્યાને કપટે વરો, ક્ષત્રી ખળના લક્ષણ કરો,
સઘળે વાકા થઇને ફરો, દરમાં સર્પ પેસે પાધરો ૧૬
કુડુ કર્મ કીધુ કુવરે, શુ આવ્યા છો તે ઊપરે,
ત્યારે હશી બોલ્યા ભગવાન, અમો લઈ આવ્યા છુ જાન ૧૭
જો વિધાત્રાએ કીધો સબધ, વર કન્યાના છોડો બધ,
બાણને મન ચઢિયો કાળ, સબધ શાનો રે ગોવાળ ૧૮
એવી આપીશ પેરામણી, સઉને મોકલુ જમપુરી ભણી,
એમ બાણાસુર બોલ્યો વક, શ્રીકૃષ્ણે સજ્યુ સારગ ૧૯
કડાઝુડ કટક બે થયા, ઉઘાડાં આયુદ્ધ કરમા ગ્રહ્યા,
નેજા ફરકે ફરે તરવાર, દ્વદ્વ જુદ્ધ થયુ તેણીવાર ૨૦
તોમર ત્રિશૂળ ધરયા મૂશળ, ગાજ્યા હળધર કર ધરી હળ,
છપ્પનકોટી જાદવ ગડગડિયા, દાનવ ઉપર ત્રૂટી પડિયા ૨૧
માનવથી દાનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય,
બોલ્યો બાણ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણતણુ ઉતારુ માન ૨૨
વાધ્યા જાદવ અસુર સમાન, બાણે ધરિયૂ શિવનૂ ધ્યાન,
અગિયાર કોટી ગણની સેનાય, લઈ પધાર્યા શકરરાય ૨૩
ભૂત પ્રેત ભૈરવ વૈતાળ, સપ્ત જ્વર વ્યાધિ ને વ્યાળ,
શંકોતરી શાકણી સિહારી, તે લઇને આવ્યા ત્રિપુરારી ૨૪
વૃષભે ચડી આવ્યા બાણનાથ, જાદવ સેનાનો કરવા ઘાત,
વાગે શીંગ ડમરુ ને ડાક, ગાજ્યા હરિહર દઇને હાક ૨૫

વલણ

હાક મારી શકરે, કયાં ગયા કેશવ રામરે,
ભટ પ્રેમાનદ કહે કથા, હરિહરનો સગ્રામરે. ૨૬

કડવું ૩૬ મું—રાગ સામેરી

આવ્યા જુદ્ધે તે શંકર રાયજી, સેવકની કરવા સહાયજી,
ભોળોનાથ ને શ્રી ભગવાનજી, દેખી રીઝ્યો અસુર રાજાનજી ૧

ઢાળ

રાય રીઝ્યો અસુરનો, તે શરણ શંકરને ગયો,
પાય લાગી પંચવદનને, સમાચાર સઘળો કહ્યો ૨
પુત્ર પ્રદ્યુમનતણો, તેણે લગાડ્યું લાંછન,
જામાત્ર પદવી ભોગવી, છાનૂં સેવ્યું ઓખાનું ભવન ૩
બંધને અનિરુદ્ધ રાખ્યો, મને હણતાં તે દયા આવી,
એવા અપરાધ ઉપર આવ્યા, કૃષ્ણ કટકને ચડાવી ૪
વાત વિરુધની સાંભળી, શિવને તે ચડિયો ક્રોધ,
જાઓ જાદવની સેના સંહારો, શિવે વકાર્યા જોધ ૫
શાકણી શીકોતરી સચરી, ભક્ષ ભક્ષ વદતી વાચ,
જુદ્ધે ચાલ્યા ભૂત ભૈરવ, પ્રેત ને પીશાચ ૬
મહા સુભટ બળિયા પ્રાક્રમી, દ્વંદ્વ જુદ્ધનું કરું શું વખાણ,
ગડગડિયા સાત્યકી અહંકારી, સન્મુખ મૂકે બાણ ૭
બાણાસુર બળિભદ્ર સામો, શંકર ને શ્રીકૃષ્ણ,
સાત્યકી ને સ્વામી કાર્તિક, નદી ને ચારુદ્રષ્ટ ૮
કૃતવર્મા કૌભાંડ સામો, સાંબ ને ધુમ્રલોચન,
શોણીતાક્ષ ને સોમકેતૂ, ગણપતિ ને પ્રદ્યુમન ૯
રથી સામા રથી આવ્યા, હસ્તી સામા હસ્તી,
જાદવને શ્રી હરી હકારે, હણો શિવના ઉપરસ્તી ૧૦
અસુર જાદવ મળ્યા એકઠા, સામેસામા ધીર,
છપન્ન કોટી ને બોતેર કોટી, વઢતાં પાડે વીર ૧૧
ભોગળે ભોગળ પડે ફરસી, ગુરજના ઝળકારા,
ગગનમાં જેમ વીજળી ચમકે, તેમ ખડ્ગતણા ચળકારા ૧૨
સાગ લીધી પરીઘ ભાલા, ભોગળ ને ભીંડીમાળ,
શૂર ચક્રથી ચૂર થાતા, વઢે વીર વિકાળ ૧૩
સરખા ને મહા સુભટ બળિયા, થયો રણસંહાર,
હસ્ત ચરણ ને શ્રવણ નાસિકા, છેદે થાય હાહાકાર ૧૪

પ્રબળ માયા આસુરી, થયો ઘોર અંધકાર,
શર ચક્રે ચૂર થાતા, વહી શોણિતની ધાર. ૧૫
અસ્તી ચર્મ ને મેદ કાદવ, જાદવ દૈત્ય દળાય,
ધર્મ ચૂકી મામ મૂકી, કાયર પુરુષ પલાય ૧૬
શોણિતની સરિતા વહી, ભયાનક ભાસે ભોમ,
પગ પ્રહારે રુધિર ઉડાડે, શુ સાયર થાશે વ્યોમ ૧૭
કુતૂહલ દેખી દેવ કાપ્યા, હવો તે હાહાકાર,
બળભગ ભુજગ હવો, કેમ સહેશે તે ભૂમી ભાર ૧૮
નયણે નિરખી નવ શકે, શ્યામ રુધીરપ્રવાહ,
જોગણીનું ભક્ષ ચાલ્યુ, સુખી સીંચાણુા થાય ૧૯
વ્યાઘ્ર સિહ ને ભૂત પ્રેત, શિવ સેનાની વૃત્ય,
સતોષ પામી શાકીણી, કલ્લોલ કરતી કૃત્ય ૨૦
ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રોલાણા તે રાણિ જાયા,
કુસુમ સજ્જાએ પહોડતા, તે રુધિર નદીએ તણાયા ૨૧
સાગરશુ સગમ મલ્યો, શોણિતની સરીતા રહી,
અસ્થી ચર્મ ને માંસની, બે પાળ બધન થઇ રહી ૨૨
માતગ અગ મસ્તક વિના, શુ ગ્રાહ છે વિકાળ,
કુભસ્થળ જાણે કાચબા, નર શીશકેશ શેવાળ ૨૩
ભાસે ભુજગ સમ નરકરો, મુખ કમળશુ કમળ,
નેત્ર મચ્છ ને મુગટ બગલા, નર નામ શુ વમળ ૨૪
પ્રવાહે તણાયા રથ જાતા, શોભીતા શુ વહાણુ,
દેખીને દારુણ નદી, કોપે ચઢયા ત્રીશૂલપાણુ. ૨૫

વલણ

ત્રીશૂલપાણી સાંઢીયા, વૃષભ હાકયો ભુધર ભણી,
ભટ પ્રેમાનદ કહે કથા, હવે કહુ રાડ હરિહર તણી ૨૬

કડવુ ૩૭ મુ–રાગ સારગ

શકર આવ્યા છે સગ્રામે, ધર્યુ ચાપ તે સુદર શ્યામે,
ગાજે ગરુડે છેલછબીલો, હાંકે પોઠીયો હરજી હઠીલો. ૧
કૃષ્ણે ચક્ર ચડાવ્યુ ચાક, ગ્રહ્યુ શકરે પીનાક,
આવી મળિયા બે ભગવાન, થયો સસાર આકુલમાન. ૨

વાગી હરિહર તણી હાક, પુરમા રાખ્યા રહ્યા છે પાક,
ચળ્યા વિધાત્રિના લેખ, ધ્રુજે ધરા ને સળકયો શેષ ૩
ફાટયુ આકાશ તુટયા અભ્ર, પડ્યા ગર્ભવતીના ગર્ભ,
કરી ચાપતે મડલાકાર, શિવે બાણ મૂકયા છે બાર ૪
જાદવસેના નાખી ઉરાડી, લઈ સમુદ્રમાહી પાડી,
આવે બાણ તે મેઘની ધાર, કરે ભૂત પ્રેત પોકાર ૫
તે પૂઠે મૂકયા પચવીશ, છેદ્યાં આવતા શ્રીજુગદીશ,
શત સહસ્ર અયુત લક્ષ કોટ, વરસે બાણ તે દોટાદોટ ૬
છૂટે બધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે ક્રોધે ભિડીમાળા,
સણસણતાં શર બહુ છૂટે, તેણે કપાળ ભડના ફૂટે ૭
વળગે ભૂત પ્રેત આવર્ણ, વઢે ચુડેલ અવળે ચર્ણ,
મસ્તક શગડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે ૮
હરખી શાકિણી ડાકણી સર્વ, આવ્યુ જાણે ઉજાણીનુ પર્વ,
ચુસે કઠને ઘુટડા ભરે, મુખે રુધિરના રેલા ઉતરે ૯
કેટલી વારુણીમા થઈ મગ્ન, વસ્ત્ર વેણી ફરે છે નગ્ન,
ગ્રહી ભમાવે જોદ્ધ ગગ્ન, જાદવ સેના કીધી ભગ્ન ૧૦
કેટલીને તે આખ્ય કપોળ, કોના મુખ જાણે મ્હોટી પોળ,
લબસ્તની વિપરીત વાન, કોના ભૂમીએ ભરાએ કાન ૧૧
જીભ સળકે સર્પાકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર,
ઘણા જાદવ ખાધા કરડી, નાઠી સેના તે મારગ મરડી ૧૨
ધાયા રાક્ષસ દેતા માર, જદુસેનાએ ખાધી હાર,
છૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાઠા જાદવ ટોળે ટોળા ૧૩
પ્રગટયો મહાદેવને વળી ખાર, વાળ્યો જાદવનો સહાર,
વઢે ડાકિની શાકિણી સહારી, એમ કોપ્યા શ્રીત્રીપુરારી ૧૪
નાઠું સૈન્ય દીઠુ ચોપાસ, ત્યારે કોપ્યા શ્રીઅવિનાશ,
હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂકયુ સુદર્શન ચક્ર ૧૫
છેદ્યા ડાકિણીશાકિણીના શીશ, રડા નાસે ને પાડે ચીસ,
કોને ભાલા વાગ્યા ભચોભચ્ચ, કોઈનાં નાક છેદાયાં ટચ્ચ ૧૬
છેદ્યા હસ્ત શ્રવણ ને ચરણ, નયણે ઉડે રુધીરના ઝરણ,
ફરી જાદવ જુદ્ધે વળિયા, ઠામઠામથી આવીને મળિયા ૧૭

આવ્યા સામા જાદવ જન, દેખી ખીજ્યા પચવદન,
મૂકે શિવ અપરિમિત બાણુ, ભલા સુભટ તજે છે પ્રાણુ ૧૮
કૃષ્ણે મૂકયુ મોહાસ્ત્ર બાણુ, મોહ પામ્યા પીનાકપાણુ,
કીધુ પોઢિયા ઉપર શયન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન. ૧૯
રણે કોપ્યો બળીનો બધ, ધાયા ગણુપતિને વળી સ્કધ,
મહાક્રોધ અભ્યતર આણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી ૨૦
ઘણી જાદવ સૈના મારી, ક્રોધ થકી કો ન ઉગારી,
ધસ્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમા થયો હાહાકાર ૨૧
ત્યારે ધાયો સાત્યકી શૂર, કીધી અસુર સેનાને ચૂર,
પ્રગટયુ માયા તણું તિમિર, મત્રે નીવારે તે જદુવીર ૨૨
છેદ્યા કવચ ભાલા તે છેક, નાઠા અસુર મૂકીને ટેક,
ગાજ્યો બાણુાસુર ઉન્મત્ત, તાણ્યા ધનુષ તે પચ શત ૨૩
નાખે બાણુ તે દાનવ દક્ષ, શત સહસ્ર અયુત ને લક્ષ,
નાઠી સૈના તે ભડભડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ ૨૪
પડે જાદવમા બહૂ ભગ, ત્યારે કોપ્યા શ્રી સારગ,
શામે આકર્ષ્યું સારગ, બાણે ભેદ્યુ તે બાણુનૂ અગ ૨૫
કૃષ્ણે છેદ્યો ધ્વજાનો દડ, રથ કીધો તે શતખડ,
છેદ્યુ છત્ર અતિ અનોપ, કાપ્યા કવચ આયુદ્ધ ને ટોપ ૨૬
બાણે પાડ્યો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણુને ચડિયો કોપ,
કીધા વાહન વીના વીર, ગતિ ભગ થયાં શરીર ૨૭
છેદવા માડ્યા જ્યારે હાથ, આવી બાણુાસુરની માત,
કોટરા એવુ તેનું નામ, દેખી નગ્નને લાજ્યા શામ ૨૮
નવ મૂકયુ સુદરશન, નાશી છુટ્યો બાણુ રાજન,
પાછો ક્રોધ કરી તે વાર, થયો જુદ્ધ કરવા તૈયાર ૨૯
રાયે ફરી કટક સજ કીધુ, બાણે વધવા દદામુ દીધુ,
જ્યા ઉભા શ્યામ ને રામ, આવી કીધો મહા સગ્રામ ૩૦
પછી માડ્યુ આસુરી કર્મ, વરસે માસ રુધિર ને ચર્મ,
ધાયો સમુદ્ર વાધે જેમ પર્વ, વરસે અસ્થિ ઉપદ્રવ ૩૧
નાસે જાદવ બળિયા સર્વ, ભલા સુભટ તજે ગર્વ,
હલધર નાઠા મૂકી મામ, દૈત્યે દારુણુ કીધો સગ્રામ. ૩૨

નાખે કર્દમ કાટા સર્પ, વરસે શલ્યા દાનવ નપે,
પાડ્યુ જાદવમા ભગાણુ, નાઠા હલધર લઇને પ્રાણ ૩૩
દાનવ રાય મૂકે દોટ, કોની ગ્રહીને મરડે કોટ,
એના ગ્રહી અફાળે શીશ, ખેદ પામ્યા શ્રી જુગદીશ ૩૪
ગરુડ થયો છે ગતિ ભગ, શલ્યા પ્રહારે ભાગ્યુ અગ,
રથ વોણા કીધા રામ, મૂકી મામ ને નાઠા કામ ૩૫
સુદર શ્યામજી કીજે સહાય, જાદવ કરે છે ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય,
દેખીને દેવ પામ્યા બીક, બાણે વાળી રુધિરની નીક ૩૬
ખીજ્યા કૃષ્ણ બેઠો ખગજન, અતિ ક્રોધ ચઢ્યો છે મન,
ચક્ર લીધુ છેદવા હાથ, કીધી ઇચ્છા તે વૈકુઠ નાથ ૩૭
એમ કોપ્યા શ્રી જદુનાથ, હવે છેદૂ બાણના હાથ,
મૂકયુ ચક્ર તે બીજીવાર, દૈત્યમા થયો તે હાહાકાર ૩૮
નાઠો બાણ વાળીને મૂઠ, હરિયે ચક્ર તે મૂક્યુ પૂઠ,
અગો અગમા લાગી જ્વાળ, જેમ છેદે કો વડની ડાળ ૩૯
એમ કપાય બાણના પાણ, ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય વદે મુખ વાણ,
અગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણના તે વાર ૪૦
આવી બેઠુ સુદરશન, અકળાયો બાણ રાજન,
જેમ છેદે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ ૪૧
જેમ ઝુડે વૃક્ષને વન, તેમ કર કીધા છેદન
પછે રાખ્યા કર ત્યાં ચાર, પડ્યો બાણ તે ભુમી મોઝાર, ૪૨
અગે રુધિર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણ,
સૂતો કરે શિવનૂ ધ્યાન, પ્રભુ રાખો સેવકનુ માન ૪૩

વલણ

બાણાસુર પૃથ્વી પડ્યો, પીડા પામ્યો પડરે,
વળી સદાશિવ કોપે ચઢ્યા, કપ્યા ચૌદ બ્રહ્માડરે ૪૪

કડવું ૩૮ મુ—રાગ રામગ્રી

જાગ્યોરે જોગી પુરાણ ક્રોધજી, છેક તણાયા વાધ્યો વિરોધજી,
બાણને લાગ્યો ઉચલી કૌભાંડજી, સેવક દીઠો માંસનો પિંડજી ૧

ચાલ

પિંડ જાણે માસનો એવી, દીઠી અસુરની કાય,
વિશ્વ પ્રલેની ઇચ્છા કીધી, ધનુષ ધર્યુ શિવરાય ૨

ક્રોધે ભાળી કહે કપાળી, તે ટાળી મારી મરજાદ,
એ પણ મારુ જે સર્વ, સહારુ ઉતારુ ઉન્માદ ૩
વૃષભ હાંક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર,
મત્ર ફૂક્યો ને કૃષ્ણ ઢૂક્યો, મૂક્યો કાળજ્વર ૪
જાદવ સૈના થઈ આકળી, તાવે તે પીડ્યા તન,
કૃષ્ણે મૂક્યો એકાતરો, તેણે ખીજ્યા પચવદન ૫
શિવે હકાર્યો ટાઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશન,
તરિઓ મૂક્યો ત્રીકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જન ૬
પશુપાળે મૂક્યો પિત્તજ્વર, વાતજ્વર મૂક્યો લક્ષ્મીવર,
મહાદેવે પછે મૂક્યો, સઘાત કાળજ્વર ૭
લોહદડ તેના હાથમા, છે નેત્ર લોહીવરણ,
ધસ્યો પણ પાછો ખસ્યો, જોઈ અશરણશરણ ૮
કૃષ્ણે મૂક્યા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ,
સમજ્વર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છો મહારાજ ૯
જ્વરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા ભજે જેહ,
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજો તેની દેહ ૧૦
ઓખાહરણ જે સાંભળે, અતર આણી વહાલ,
કષ્ટ હોએ જો જ્વરતણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ ૧૧
પછે અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂક્યુ શકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશન,
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ પ્રેર્યો પરજન્ય ૧૨
વરસાદે વહ્નિ સમાવીઓ, થઈ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ,
પવનાસ્ત્ર મૂક્યુ શકરે, ટાળ્યુ અસુરનુ કષ્ટ ૧૩
ધૂળ કોટ થયો વાયુથી, રજે ભરાણાં જાદવ ચક્ષ,
સર્પાસ્ત્ર મૂક્યુ ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ ૧૪
સેના નાસે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર,
પછે મહાદેવે ગરુડાસ્ત્ર મૂક્યુ, તેણે કીધો નાગસહાર ૧૫
ખગે ચચના પ્રહાર માર્યા, દમ્યા જાદવ શૂર,
કૃષ્ણે શસ્ત્ર કોટ પ્રગટી, ગરુડ કીધા ચૂર ૧૬
શકરે વજ્રાસ્ત્ર મૂક્યુ, પર્વત કીધા શત ખડ,
ભૂધરે બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યુ, ડોલ્યાં ત્રણ બ્રહ્માડ ૧૭

મહાદેવે રૂદ્રરૂપ કીધું, બાળુ સર્વ સંસાર,
પશુપતાકા કહાડીઊં, ત્યારે હવો હાહાકાર ૧૮
ધ્રુજે ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, ખળભળ્યાં પાતાળ,
સાગરે મરજાદ મૂકી, ડોલ્યા દશ દિગ્પાળ ૧૯
શિવને ક્રોધે શેષ સળકયો, ડોલીઆ દિગ્ગજ,
ચંદ્ર સુરજ ઝાંખા થયા, આપદા પામ્યો અજ ૨૦
અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમીએ, થઈ સુકી વનસ્પતી સર્વ,
જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાંપ્યા, અપ્સરા ને ગંધર્વ ૨૧
ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત,
ક્રોધજ્વાળા જોગેશ્વરની, બળે સઘું જગત ૨૨
ત્રૈલોક્યમાં ળુમાળુ વરત્યુ, થાએ ગર્ભના પાત,
વાયુ રુંધાયો વિશ્વનો, થઈ કોટી જીવની ઘાત ૨૩
કષ્ટ જાણી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદરભી વલ્લભ,
બાણ મૂક્યું સજીવન, થયું જગત નવ પલ્લવ ૨૪
પુનરપિ પ્રલ્લે માંડીઓ, વિષ્ણુએ માંડ્યો વાદ,
મુનિવર અમર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ. ૨૫
સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન,
તોએ ક્રોધ મૂકે નહીં, પછે આવ્યા કમલાસન ૨૬

વલણ

કમળભૂ અંતરિક્ષથી આવ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કેવી કરે ૨૭

કડવું ૩૯ મું–રાગ કેદારો

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માયરે, નમો નમો, હું તો બેઉને લાગુ પાયરે, નમો નમો
છો ત્રિભોવનના તાતરે, નમો નમો, કાંઈ આરભ્યો ઉત્પાતરે, નમો નમો
બ્રહ્મા જોડી ઉભા હાથરે, નમો નમો, જુદ્ધ મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો નમો
છો ગંગાધર પશુપાલરે, નમો નમો, તમો ગરુડ ચઢ્યા ગોપાળરે, નમો નમો
જટાધારી ભસ્માધારરે, નમો નમો, મોર પીંછના ધરનારરે, નમો નમો
ઉમીયાવર જોગેશ્વરે, નમો નમો, મહા સિદ્ધ છો ઋષીકેશરે, નમો નમો
જય પિનાક ત્રીશૂલપાણીરે, નમો નમો, સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો નમો
તમે જગતપિતા કહેવાઓરે, નમો નમો, પ્રજાને કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો નમો

। આપી દુઃખ કોઇ નાપેરે, નમો નમો, ઉછેરી વૃક્ષ કોઈ ન કાપેરે, નમો નમો
ઘરમા ન કીજે ઘાતરે, નમો નમો, સુધા કહિએ વિશ્વની વાતરે, નમો નમો
ન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો નમો, નવ નાખીએ ઉંચા ચડાવીરે, નમો નમો
ઘટે સ્નેહ તમ તૂટેરે, નમો નમો, તો પ્રજાનુ આયુષ ખૂટેરે, નમો નમો
જે યુદ્ધ કરતા માતગરે, નમો નમો, થાય ◌મવેલીનો ભગરે, નમો નમો
મા સાગર જુદ્ધે જાયરે, નમો નમો, તેથી જગત બાધુ તણાયરે, નમો નમો
। માંઞો સદાશીવેરે, નમો નમો, તો પ્રજા કઈ પેરે જીવેરે, નમો નમો
વી સ્તવે છે ઋષિ સપ્તરે, નમો નમો, સ્વામી વિશ્વ થયુ છે તપ્તરે, નમો નમો
રે ભારતી રહી એકમનરે, નમો નમો, ગુણ ગાય ચાર નીગમરે, નમો નમો
રે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો નમો, સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો નમો
તાપસ ને સન્યાસીરે, નમો નમો, સ્તવે સહસ્રઋષિ અઠ્યાશીરે, નમો નમો
। દૈત્ય થયા કાયરરે, નમો નમો, કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો નમો
ય સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો નમો, ન મૂકે શિવે વાત લીધીરે, નમો નમો.
રી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો નમો, ક્રોધ પૂરીત કમળાવરરે, નમો નમો
। દૃષ્ટિ અન્યો અન્યરે, નમો નમો, વ્યાપ્યો કાળ બન્યોને મનરે, નમો નમો
રે વાદ વિપરીત માઞોરે, નમો નમો, બેઉએ ભાર બ્રહ્માજીનો છાઞોરે, નમો નમો
। વનવાસી ગોવાળરે, નમો નમો, હુ પીછૂ છુ પશુપાળરે, નમો નમો
મ બહુ શામાના સજોગીરે, નમો નમો, ખરા ભિલડીકેરા ભોગીરે, નમો નમો
હલાએ દેહ થઈ કાળીરે, નમો નમો, શુ કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો નમો
નિર્દય મામાના મારણરે, નમો નમો, હો સ્વસુરના સહારણરે, નમો નમો
જાચી ઋષિની નારીરે, નમો નમો, ખરા જન્મતણા ભીખારીરે, નમો નમો
। જન્મ ઓઢતાં કાબળીરે, નમો નમો, કઈ કથા રુડી ન સાંભળીરે, નમો નમો
બળિના દ્વારપાળરે, નમો નમો, છોજી બાણ નગ્ર રખેવાળરે, નમો નમો
તુ કહેતા શિવ દાઝ્યારે, નમો નમો, ગયા હાડ બન્યો જુદ્ધે બાઝ્યારે, નમો નમો

વલણ

બાઝ્યા બન્યો મરજાદ મૂકી, જગત પ્રલે થાય રે,
વાહન મૂકી ધસ્યા બન્યો, મધ્યે પડ્યા બ્રહ્માયરે

કડવું ૪૦ મું–રાગ કેદારો

। સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, નમો નમો, વિનય વાયક ઓચરે, નમો નમો
ય જય ત્રિભુવનરાયરે, નમો નમો, શિવ તમને નમૂ છુ પાયરે, નમો નમો

જે જે વૈકુંઠરાયરે, નમો નમો, જે જે પતિ કૈલાસરે, નમો નમો
જે જે દેવમુરારીરે, નમો નમો, જે જે ત્રીપુરારીરે, નમો નમો.
જે જે ત્રીગુણાતીતરે, નમો નમો, જે જે ઈંદ્રજીતરે, નમો નમો
જે જે ગરુડારૂઢરે, નમો નમો, જે જે વાહનપશ્ચ પ્રૌઢરે, નમો નમો
જે જે કમળાવરરે, નમો નમો, જે જે ઉમિયાધરરે, નમો નમો
જે જે કોટીમદનરે, નમો નમો, જે જે પચવદનરે, નમો નમો
જે જે પીતાબરરે, નમો નમો, જે જે વાધાબરરે, નમો નમો
જે જે રૂપે ચિત્ત ચોરરે, નમો નમો, જે જે કર્પૂરગૌરરે, નમો નમો
જે જે પરાત્પરરે, નમો નમો, જે જે દિગાબરરે, નમો નમો
જે જે પ્રભૂ પરમેશ્વરરે, નમો નમો, જે જે જોગેશ્વરરે, નમો નમો
જે જે પતિવૈકુઠરે, નમો નમો, જે જે નીલકઠરે, નમો નમો
જે જે ટાળો જગના તાપરે, ન૦ ન૦ જે જે ઉતારો બેઉ ચાપરે, ન૦ ન૦
જે જે સ્તવે ચતુર્મુખરે, ન૦ ન૦ ત્યારે શિવે નાખ્યુ ધનૂષરે, ન૦ ન૦
જે જે અશરણશર્ણરે ન૦ ન૦ જે જે ઉતર્યા ધર્ણરે, ન૦ ન૦
જે જે આદિ અતરે, ન૦ ન૦ જે જે ભોળા બળવતરે, ન૦ ન૦
દીન વચન બ્રહ્માએ ભાખ્યારે ન૦ ન૦ ત્યારે ધનુષ બન્નોએ નાખ્યારે, ન૦ ન૦
વઢતા હરિહર ભેટાડ્યારે, ન૦ ન૦ પડિયા જોદ્ધા ફરીને ઉઠાડ્યારે, ન૦ ન૦
પછી તેઓ બાણાસુર રાયરે, ન૦ ન૦ તે તો નમ્યો હરિને પાયરે, ન૦ ન૦

વલણ

સસાર આનદ પામીયો, પ્રસન્ન થયા બ્રહ્માયરે,
વિપ્ર પ્રેમાનદ કહે કથા, હવે વિવાહ કેઈ પેરે થાયરે

કડવુ ૪૧ મુ–રાગ સારગ

વળી શુકજી વદેરે વચન, સાભળ પરીક્ષિત રાજન,
બ્રહ્માએ હરિહરને ભેટાડ્યા, પડ્યા જોદ્ધા તે ફરીને ઉઠાડ્યા ૧
તમો બન્યો કરો એવાં કામ, તો પૃથ્વીનો કુણ ઠામ,
ઈંદ્રે કીધો અમૃત પરજન, ઉઠ્યા જોદ્ધા તે નવ જોબન ૨
છુટ્યુ બધન અનિરુદ્ધ મળિયા, ઘણા દિવસના વિજોગ ટળિયા,
બાણાસૂર તે પાયે નમીયો, હાથ કાપ્યા તે દુ ખ સમીયો ૩
જ્વર પ્રગટ્યા હુતા જે સાત, બ્રહ્મા પ્રત્યે કહે છે વાત,
વરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યુ, સ્વામી આજ્ઞા આપો ત્યા રહું ૪

બ્રહ્માજી કહે છે વાણી, તમે રહેજો જગતમા જાણી,
અર્ધો મનુષ દેહને દ્વાર, અર્ધો વનસ્પતી મોજાર ૫
ત્યા રહેજો તમારો વાસ, એમ જ્વરની પૂરી આશ,
ઓખાહરણ સુણે ધરી ભાવ, તેનો જાય અજીરણ તાવ ૬
શુકદેવ કહે સુણ રાય, હરિહરતણો સમુદાય,
કહે હરિને તેડાવો જાન, વિધિએ આપુ કન્યાદાન ૭
આપી આજ્ઞા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવો સમજાવી,
અક્રુર સાત્યકી બન્યો ગયા, જાદવ કુટુબ સહૂ લાવીયા ૮
હીંડે જાદવરાણી મોડામોડ, ટોળે થાતી તે છપ્પન કોડ,
રાય લખી લખી પત્ર તેડાવે, ઠામ ઠામથી સહુકો આવે ૯
રાયે રચના કીધી સારી, લીપ્યો મડપ કનકની ગારી,
હેમગિરી વિંધ્યાચળ બોલાવ્યા, ઉદયાચળ અસ્તાચળ આવ્યા ૧૦
ત્રિકુટાચળ, મેરુ મૈનાક, ગધમાદનગિરિ ચક્રવાક,
અજમેલ ગિરિ સુશીલશૃગ, બ્રહ્મગિરિ નતાલ અભગ ૧૧
માગ્યા તુગ્યા શહેરમા ભેર, ધડ માદવગિરિ ક્ષાટહેર,
દેવગિરિ કનકાચળ પધરાવ્યા, અષ્ટકૂળ પર્વત ત્યા આવ્યા ૧૨
આવ્યા દેવ કોટી તેત્રીશ, ઋષિ સર્વે દે આશીશ,
નવ કુળ તેડાવ્યા નાગ, આવ્યા મોટા રાય સુહાગ ૧૩
તેડ્યા રાજકુળ છત્રીશ, જાચક જન આવ્યા બહુ દીશ,
અનિરુદ્ધને પીઠી ચોળાય, શુભ નારીયો મગળ ગાય ૧૪
પીઠી ચડાવો પટરાણી, જાદવ સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી,
પચ શબ્દ દુદુભીનાદ, વાજે વાજીત્ર શોભા વાદ ૧૫
જોવા ત્રીભૂવનથી સહુ આવ્યા, રાય બાણુને મન ઘણૂ ભાવ્યા,
બાણુ ઉતારે ઉતરાવે, કૃષ્ણજી ગ્રહશાતિક કરાવે,
વિવાહ મગળની રચનાય, સજાઇ વરઘોડાની થાય ૧૬

વલણ

વરઘોડો ચઢે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર થાયરે,
બાણાસુરને માડવે, જાદવ રાણી ગીત ગાયરે ૧૭

કડવુ ૪૨ મુ–રાગ દેશ

આદિતની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રાદલને જાગવોરે. ૧

બ્રહ્માની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવોરે ૨
ચદ્રમાની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
જીયાવરને તેલ સીંચારો કે, રોહીણીને જાગવોરે ૩
શ્રી કૃષ્ણની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવોરે ૪
પ્રદ્યુમ્નની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો,
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રતિ વહુને જાગવોરે ૫
મહાદેવની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, ઉમિયાને જાગવોરે ૬
ગણપતિની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, સુધબુધને જાગવોરે ૭
બાણાસુરની ઘરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો,
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, બાણમતીને જાગવોરે ૮

વલણ

તેલ ચપેલ ચડાવો સજની, સર્વે મળીને આવો,
નિદ્રામાથી જાગૃત થઈને, ગીત મધુરા ગાવો ૯

રાગ ધોળ

પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પટરાણીરે, મગ દળો મગ દળો હો રાણીરે
પગ ધુવો પગ ધુવો વરની ભાભીરે, ઓખાજી તો રહેજો અખડ સોહાગીરે
ચદન ચરચ્યા છે અપારરે, ભૂષણ પહેરાવ્યા છે સારરે.
વર તો વરઘોડે ચડિયારે, અશ્વ અનુપમને હીરા જડિયારે
તેના તેજતણો નહીં પારરે, આ તો નિરખે છે નરનારરે
નિરખી નિરખી દીએ છે આશિશરે, જીયાવર જીવજો ક્રોડ વરીશરે.

કડવુ ૪૩ મુ—રાગ ધન્યાશ્રી

વળી તે વિહિવા માડીયો ને, જીત્યા જાદવરાય,
રુક્મિણી મન આનદ ઘણોરે, ત્યાતો માનુંની મગળ ગાય

અનિરુદ્ધજીની ઘોડલી

સજન સહૂ ટોળે મળ્યાને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર,
પાનના આપ્યાં બીડલા, તેપર શ્રીફળ ફોફળ સાર અનિરુદ્ધજીની.

સુવા ચદન છાંટણારે, કેસર કુમકુમ સાર,
ભાટ બદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર અનિરુદ્ધજીની
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણા ને, માંહી ભેરીનો નાદ,
ઢોલ દદામા ગડગડેરે, ત્યાં તો સરણાઇએ લીધો વાદ અનિરુદ્ધજીની
અપ્સરા નાચે ઈદ્રની, માંહી નારદ તુબરુ ગાય,
મધુરીસી વેણા વાજતી, એનો આનદ ઓચ્છવ થાય અનિરુદ્ધજીની
સાબેલા સર્વે શોભતા ને, અસ્વાર થયા વરરાય,
થનગનતેજી નચાવતારે, એવા સુર નર અતિ હરખાય અનિરુદ્ધજીની.
શોણીતપૂર પાટણ ભલુરે, ફુલડે સોહાવી વાટ,
અનિરુદ્ધ વરઘોડે ચઢ્યારે, ત્યાં શેરીએ સોહાવ્યા હાટ અનિરુદ્ધજીની
ચચળ ચાલે ચાલતી ને, રગે રાતે વાન,
મખીઅરડે મોની જડ્યારે, ઘોડીનુ પચકલ્યાણી નામ અનિરુદ્ધજીની
પલાણ પરવાળાતણાં ને, નગ પીરોજા સાર,
રતન જડિત્ર એ પિંગડાંરે, તેની ઝગમગ જ્યોત અપાર અનિરુદ્ધજીની
ઘાટ તે પહેર્યો શોભતોને, રામણ દીવો હાથ,
મોડ બાંધ્યો રાણી રુકૂમિણીરે, જેને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાથ અનિરુદ્ધજીની
છત્ર ચામર ને વાવટારે, દીવાનો નહીં પાર,
પુઠે તે આવે જાનરડીરે, તે તો મગલ ગાતી નાર અનિરુદ્ધજીની
વર વહેલા થઈ તોરણ ચડ્યારે, સાળો છાંટે નીર,
તેને મનવાચ્છિત આપ્યુરે, પછે બાજ્યે ઉભા વીર. અનિરુદ્ધજીની.
સાસૂ આવી સજ થઇરે, પોહોતી મનની આશ,
ઓખાને અનિરુદ્ધ પરણુશેરે, ગુણ ગાય પ્રેમાનદદાસ અનિરુદ્ધજીની.

કડવું ૪૪ મુ–રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

અનિરુદ્ધ ત્યાં મડપે આવ્યા, બાણાસુરને મન ઘણ ભાવ્યા
મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂખે પારવતી પટરાણી
ધુશળ મૂશલ રવાઈ ને ત્રાક, પૂખી તાણ્યૂ જીયાવરનુ નાક

બિભાસ

ધુસળે મા પૂખીશ ઉમયા, ધુશળે વૃષભનુ જોતરુરે,
મૂસળે મા પૂખીશ ઉમયા, મૂસળે અમૃત ખાડણુરે ૧
રવાઇએ મા પૂખીશ ઉમયા, રવાઇયે મહિનું વલોવણુરે,
તરાકે મા પૂખીશ ઉમયા, તરાક એ વિશ્વનુ ઢાકણુરે ૨

સરૈયે મા પૂખીશ ઉમયા, સરૈયા વૃષભનૂ ચારણુરે,
ઇંડી પીંડીએ મા પખીશ ઉમયા, ઇંડી પીંડી એ ઉદર વોખણુરે ૩

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

કોતી નાખી છે ઇંડી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હીંડી,
ગળે ધાટ ઘાલીને તાણ્યા, જીયાવરને માયરામા આણ્યા ૧
આડા અતરપટ ધરાય, હસ્તેહસ્ત મેલાપક થાય,
જોશી કહે છે સાવધાન, ગર્ગાચાર્યને દે અતિ માન ૨
સહૂ મળી ત્યા મગળ ગાય, એવા આનદ ઓચ્છવ થાય,
આવી બેઠા મોટા રાજાન, બાણુાસૂર તે દે ઘણુ માન ૩

વલણ

કોડ પોહોંતા મનતણાં, પ્રેમે આપ્યા પાનરે,
વર વહુ આવ્યા ચોરીયે, દે બાણુ કન્યાદાનરે ૪

કડવુ ૪૫ મુ—રાગ ધન્યાશ્રી

સુર અસૂર તો આવી મળ્યા, મનમા તે આનદ ભર,
બાણુરાય ને પ્રદ્યુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક ૧
હરિ હર સભામા બેઠા, સુર તે તેત્રીશ કોડ,
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ ૨
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણા ને, બદીજન કહે નુસ કૃત્ય,
રાગ રગ થઇકાર થાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય ૩
શુક્રાચાર્ય કહે બાણુરાયને, ઘોને કન્યાદાન,
આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાનિધ્ય શ્રી ભગવાન. ૪
બાણુરાય કહે શીઘ્ર મગાવૂ જે જોઇએ તે આજ,
કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રી મહારાજ ૫
જળપાત્ર કુમકુમ દધી દૂર્વા, શ્રીફળ ફોફળ જેહ,
કનકપાત્ર કર ગ્રહીને, રાણીજી લાવ્યા તેહ ૬
વેદમત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજા તતખેવ,
પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને ઋષિ દેવ ૭
કર અજલિ લેઇને, પછે બોલિયો રાય બાણુ,
કન્યાદાન લીયો અનિરુદ્ધજી, જોડુ છુ બે પાણુ. ૮
અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમા અતિ ઉલ્લાસ,
ઓખા અનિરુદ્ધ રાજી થયા, કીધુ નેત્રમા હાસ્ય ૯

સુતાનો સકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ,
તે દાનની દક્ષિણા પછી, આપિર્યા કોટિક દાન ૧૦
ગજ અશ્વ ને ભૂમિ, દાસી, કનકપાત્ર અનેક,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતા ન આવે છેક ૧૧

કડવુ ૪૬ મુ-રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

મગળ ફેરા સારે ફરાય, મળી માનુની મગળ ગાય,
હર્ષ ધરે બાણ મનમાય, સાનિધ્ય શ્રી વૈકુઠરાય ૧
પહેલે મગળે ત્યા સાર, આપ્યા રથ સહિત તોખાર,
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુજરકેરી હાર ૨
ચોથે કુચી સહિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર,
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, સપુટ કરી બે પાણ ૩
હુ તો સેવિશ તમારા ચર્ણ, સુખ રાખજો અતરકર્ણ,
એમ રાયે કન્યાદાન દીધુ, વિવાહ કર્મ સપૂર્ણ કીધુ,
હરિનો કોઈ ન જાણે પાર, બન્યો કીધા સ્રી ભર્તાર ૪

વલણ

કારજ પૂરણ મગળ વરત્યા, જોવા મળ્યો સસારરે,
ચોરીમા દપતી બનો, આરોગે કસારરે ૫

કડવુ ૪૭ મુ-રાગ બિભાસ

કસાર જમો જમોરે જમાઇ, તારી રુડી દીસે છે કમાઈ,
છોરા તુ તો કાળો ન કળીયો, છોરા તુ તો સીગોમાથી સળીયો ૧
છોરા તુ તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છૈયા છાનો,
મારી ભોળી ઓખા બેન, તારા ચોરતણા છે ચેન ૨
મારી કન્યા ન જાણે કાઈ, તેને કપટે કીધુ તેં સાઈ,
છૈયા છત્રપતિએ ઝાલ્યો, કેવો કારાગૃહમા ઘાલ્યો ૩
તારા બાપનો બાપ તેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો,
તારી કમળા માતા છે ઘાડી, તુને નવ દેખાડે ઘીની વ્હાડી ૪
તારો પિતા જે છે કામ, તેનૂ ચચળ ચિત્ત નહીં ઠામ,
શામરામે શૂ લડાવ્યા લાડ, જેણે ખાધુ અન ભરવાડ ૫
અમને દાનવ માનવને જોતા ખામી,નીચ વરે ઉંચ કન્યા પામી,
તારોવશ તો કીયો કામ, તેણે લજાવ્યૂ બાણાસુરનૂ નામ ૬

ક્યાથી પેઠો તુ ખખોળી, તેં તો છેતરી ઓખા ભોળી,
તારા પુણ્યતણો નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીંડાર ૭
રુડી વહૂ પામ્યો તૂ રાય, એક વાર અમ આગળ નાચ,
એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત ૮
વળતી દેવકન્યા ગાય વરણી, તે તો કેશવની જાનરણી,
તમે લાબી શુ લૂલી હલાવો, રૂપે ભુડણ સરખી ભાવો ૯
અમારે અનિરુદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામા ગયો વરી,
કન્યાને મન એ વર ભાવ્યો, તેણે આદર દઇને તેડાવ્યો ૧૦
વર વહુ બન્યો એકઠાં મળીયા, બાણાસુરના તે હૈડા દળીયા,
તેણે કીધો એ ઉપર કોપ, ભાગ્યા કવચ ને વળી ટોપ ૧૧
શુ થયુ સિહસૂતને સહાયા, હરિ હળધર કેવા ધાયા,
અમારા શ્યામ રામ જ્યારે રૂઠા, ત્યારે વેવાઇ કીધા બૂઠા ૧૨
રણમા રઝળ્યા રાણાના અગૂઠા, છોડી આપિને જીવતા છૂટયા,
મહા મારીને કન્યા લીધી, ઘેર વસાવવા વહૂઅર કીધી ૧૩
એમ ગીત ગાય છે વરણી, વર કન્યા તે ઉઠ્યા પરણી,
ઋષિ સહસ્ર અઠ્યાશી ધીશ, દે છે વધૂ વરને આશીશ ૧૪
માગણ ઉચિત પામ્યા દાન, સહુને સતોષે ભગવાન,
અતિ આનદ ઓચ્છવ થાય, નારી ગીત અનૂપમ ગાય ૧૫

વલણ

ઘર વસાવવા વહૂઅર કીધી, ઘેર જાશૂ આનદરે,
પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે ભટ પ્રેમાનદરે ૧૬

કડવુ ૪૮ મુ-રાગ રામગ્રી

સાભળો પરીક્ષિત રાયજી, કસાર પૂરો થાળી માયજી,
ઘૃત ખાંડ નાખી લાવીજી, રાણી માયરા મધ્યે આવીજી ૧

ઢાળ

કસાર રીતે ને પરમ પ્રીત, આરોગે નર નાર,
સ્વજન નરખે ને મન હરખે, ઉલટ અગ અપાર ૨
જાદવ સઘળા જાનઇયા, માનીયા જેમ દેવ,
તેલ મર્દન અગ મજન, કરે છે સેવક સેવ ૩
ખાન પાન ભક્ષ ભોજન, નાનાવિધ પકવાન,
જાનને ઘણુ માન દીધુ, રીઝવ્યા ભગવાન ૪

ઘુઘરા ઘમકે ઢોલ ઢમકે, થાય છે સગીત ગાન,
અપ્સરા નાચે ને રાય રાચે, જાચક પામે દાન ૫
હાથા તોરણ બારણે, કેસર અગ ઢોળાય,
ભાતભાતના સુગધાદિક, અગ લેપન થાય ૬
મડપ શોભા મહા મનોહર, વિધવિધ પેરના કામ,
કહે કવિ સા રૂ વખાણુ, દીઠે પહોંચે હામ ૭
શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય બેઠા, જાદવ છપ્પન ક્રોડ,
અનિરુદ્ધ ઓખા બીરાજતા, જાણે માલતી ચપક છોડ ૮
શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વદે વાણી, સાભળો બાણરાય,
પેરામણી પ્રદ્યુમ્નને કરીને, જાન કરો વિદાય ૯
વિદાય આપો રાય અમને, થાય છે બહુ દિન,
બાણાસુર કહે વેગે કરીને, આજ્ઞા દેશુ સ્વામીન ૧૦
ચરણરેણુ હુ તમારો, માગો શો અધિકાર,
જે જોઇએ તે લખાવો, હૂ આપી કર નમસ્કાર ૧૧

કડવુ ૪૯ મુ—રાગ ધન્યાશ્રી

સાત્યકી કહે છે લખો કાગળમા, એક લાખ માતગ, રાયજી
સાજસગાથે પાણીપથા, પચ લાખ તુરગ, રાયજી
રથ પટકુળ પામરી સુરભી, ઘટે જે રોકારોક, રાયજી
મન ઇચ્છયુ અમે માગીને લીજે, ન રહે મનમા શોક, રાયજી
છપ્પન ક્રોડ જાદવને કાજે, આયુધ સહિત શણગાર, રાયજી
જાદવજુવતી જે કોઈ ઘેર છે, તેને પટકુળ સાર, રાયજી
દેવકી રુક્મિણી રોહણી રેવતીને, આપો સોળ શણગાર, રાયજી
સુભદ્રાને ચીર પાચ વરણુ, વળી સોળે શણગાર, રાયજી
અનેક ગામ ને દેશ જ આપો, તો હાથ ધરે શ્રીરામ, રાયજી
લક્ષ ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભૂને પ્રણામ, રાયજી.
રોક જોઇએ તો સોનુ રૂપુ, બળીભદ્રને પુછો તેહ, રાયજી
પ્રદ્યુમ્ન વેહેવાઇ તમારો, મનગમતી વસ્તુ જેહ, રાયજી
ઘણુ અમે શૂ લખવાવિયે રાણા, સગપણ સાધ્યા હાડ, રાયજી
જમાઇ જે માગે તે આપો, તેમા અમને શો પાડ, રાયજી
ભુરસી દક્ષિણા બ્રાહ્મણને આપો, તેનો અહી સો આક, રાયજી
જણ જાચકને સહુ કોઇ આપે, જે હોય દરિદ્રી રાક, રાયજી

રીતભાત સાત્યકીએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણુ રાય, રાયજી
કર જોડીને ઉભો સન્મુખ, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યો પાય, રાયજી

વલણ

પાય નમ્યો પરિબ્રહ્મને, આનંદ અંગ ન માયરે,
છપ્પન ક્રોડને પેરામણી કરી, પૂજ્યા ત્રિભુવન રાયરે
ત્રિભુવનપતિ સંતોષિયા, આપ્યા વસ્ત્ર વાહનરે,
પુત્રી આપી પાયે લાગ્યો, કીધી સ્તુતિ સ્તવનરે

કડવું ૫૦ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

પુત્રી પધારોરે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારુંરે, તૂનના કુણ કરે,
અમે અપરાધી બહુ, અવગુણ ભર્યા, પુત્રી તમનેરે, અતિ દુખિયા કર્યા

રાગ બીભાસની

દુ ખ પામી દીકરી તે, મરણ લગી કેમ વીસરે,
માતા પિતા વેરી થયાં તારા, મનની ખટપટ કેમ નીસરે ૨
બાઈ બાપે તુને બંધનમાં રાખી, દુ ખ વેઠયુ બહુ દીકરી,
મોટુ ઘર કુળ પામી તે તો, તુ તારે ભાગ્યે કરી ૩
ઉગ્ર પુણ્યે ઓખાબાઈ તમો, પામ્યા અનિરુદ્ધ નાથને,
તે સુખ આગળ દુ ખ વિસાર્યુ, જોખમ બાણના હાથને ૪
શિક્ષા દઉ તને દીકરી, મારી તારી લાજ વધારજે,
જો પ્રીતે પીયુ આજ્ઞા આપે, તો પિયરભણી પધારજે ૫
ઉગ્રસેન હળધર પ્રદ્યુમન, વાસુદેવ ત્રિભુવન ધણી,
શ્વસુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંમની, સેવા ભક્તિ કરજે ઘણી ૬
રુકૂમિણી જાબુવતી ને ભદ્રા, સત્યભામા સત્યા સુંદરી,
લક્ષ્મણા કાલિંદી વૃંદા, અષ્ટ પટરાણી ખરી ૭
રતી રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી,
રખે દીકરી આળસ કરતી, તુ ચરણ તેના સેવતી. ૮
રુડી ભુંડી વાત સાંભળિ હોય, કોઈ આગળ નવ ચેહેરીએ,
ઉઘાડા કેશ ન મૂકીએ, ઘણુ ઝીણુ વસ્ત્ર ન પેહેરીએ. ૯
કામ ઘરનાં બતાવ્યા કરિયે, ન કરિયે કાંઈ અરુપરુ,
પૂછ્યા પૂઠે સૂક્ષ્મ સાદે, બોલીએ જઇને ખરુ ૧૦
પાત્ર પગે નવ ઠેલિયે, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે,
આવુ ઓઢી ચાલિએ, રાખીએ દષ્ટ ભૂમિપરે. ૧૧

સતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણિયે,
લક્ષ દુ ખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જણાવિયે. ૧૨
દાસી માણસનો સગ ન કીજે, નીચને મળે માઠુ સહી,
સાસુ રીસ કરે ઘણી પણ સામો બોલ કરિયે નહિ ૧૩
સાસુ નણદ ને જેઠાણીની, સેવા ભક્તિ કરજો ઘણી,
પર ઘેર નિત્ય જઇએ નહીં, ગયે હલકાઇ થાયે આપણી ૧૪
મ્હોટે સ્વરે હસીએ નહીં, કોઈ સાથે તાળી નવ દીજીએ,
ઉભા રહી ઉઘાડે માથે, પુત્રી પાણી ન પીજીએ ૧૫
ભરથાર પહેલુ જમીએ નહી, બાઈ ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનુ,
તુકારીએ નહીં સેવક આદે, મન રાખીએ સર્વ સાથનુ ૧૬
માત પિતા ને ભ્રાત ભગિની, પિયર સુખ ન સભારીએ,
આવો બેસો જીજી કહીને, કુળની લાજ વધારીએ. ૧૭
સહુને ગમતુ બોલીએ, બાઈ અહકાર કરીએ નહી
હસતુ વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુ ખ સમાન ગણીએ સહી ૧૮
દિવસે ન સુઇએ દીકરી, બેહેન વચન પિયુનુ પાળીએ,
સાસુજી જ્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી ઉત્તર આલીએ ૧૯
સ્વસુર જેઠની લાજ કીજે, ન બોલીએ ઉચે સ્વરે,
એમ ઘણી શિક્ષા દઈ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે. ૨૦

વલણ

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપારરે,
માત પિતા વળાવવા આવ્યા, સાથે કુટુબ પરિવારરે ૨૧

કડવુ ૫૧ મુ—રાગ ધન્યાશ્રી

બાણાસુર મળી ઘેર જાયરે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાયરે,
અનિરુદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાયરે, ત્યા જાદવ હસતા જાયરે. ૧
સાહેલી મળી સહુ ટોળેરે, અન્યોન્ય મળીને બોલેરે,
પછે ગીત ગાય છે વરણીરે, ઓખાને લઇ જાય છે પરણીરે ૨

રાગ ફટાણાની ચાલ

આવ્યો આવ્યો દ્વારકાનો ચોર, એના વડપિતાએ ચાર્યા ઢોર,
લાખેણી લાડી લઇ ગયોરે ટેક.
એનું શુ કરીએ વખાણ, એણે જિત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી.
આવ્યો આવ્યો કામકુમાર, જદુકુલનો એ શૃગાર, લાખેણી.

આવ્યો આવ્યો નદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કસનો કાળ, લાખેણું
આવ્યો આવ્યો હળધરકેરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણું
આવ્યો ગોપીઓનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નદકીશોર, લાખેણું
એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણું
એને મન આનદ બહુ થાય, સખી ઓખાને લઈ જાય, લાખેણું
એમ સૈયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી
તીહા આનદ સહુને થાય, ભટ પ્રેમાનદ જશ ગાય, લાખેણું

રાગ કેદારો

ઓખા બાઈ ચાલ્યા ચાલણ હાર, સાથ મૂકયો સહિયરતણોરે,
મૂકયા માતપિતા પરિવાર, સાથ લીધો જાદવતણોરે ૧
ઓખા બાઇએ ભરીયા નયણે નીર, મનમાં આનદ અતિ ઘણોરે,
ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી ઓખાતણોરે ૨
બન્યો ભેટ્યાં હૈડા સાથ, મનમા આનદ પામ્યારે,
ભલે પામી તુ અનિરુદ્ધ નાથ, દુ ખ તે સવળા વામ્યારે ૩
આપણ રમતા સહિયર સાથ, સુખમા તે બહુ મહાલતારે,
હવે લીધો બાઈ જાદવ સાથ, અમને મૂકી થયા ચાલતારે ૪
મોહોટુ ઘર પામી સહિયર તુ, રાજી હુ મનમા થઇરે,
સુખમા તારે બાકી શુ, પીડા તુજ મનતણી ગઇરે ૫
બેની ડાહ્યા થાજો આપ, માયા મનમા રાખજોરે,
બોલ્યુ ચાલ્યુ કરજો માફ, વેહેલા તે દર્શન દાખજોરે ૬
ત્યારે કહે છે ઓખાબાઈ, ચિત્રલેહાને પાયે પડીરે,
બેની તુજ સાચી સગાઈ, સહુ સહિયરમાં તુ વડીરે ૭
બાઈ તેં ઝાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે,
મેળવી આપ્યો તેં અનિરુદ્ધનો નાથ, દયા આણી તેં ઘણીરે ૮
જ્યારે જપતિ પતિ મનની માહી, વ્યાકુળ બેની હુ થતીરે,
સુબોધ કરતી મુજને ત્યાહી, સમજ મુજમા ન હતીરે ૯
અનેક ગુણ છે તારા બેન, તે મુજને નહીં વીસરેરે,
તુજ વિના મુજને નહી ચેન, હેતે મુજ હૈડુ ઠરેરે ૧૦
બાઈ તુજને કહુ આપોઆપ, સહિઅર કો દિન આવશુરે,
અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા અમો કહાવશુરે ૧૧

એમ કહી ભરતી નયણે નીર, ચિત્રલેહા છાની રાખતીરે,
બેની ભીંજે તારા ચીર, હૈડા સાથે ચાપતીરે, ૧૨
એટલે આવી ઓખાની માત, નયણે નીરધારા વહેરે,
પુત્રી મારી સાભળ વાત, મુજ શિખામણ મન લહેજે ૧૩
તુજને કહેતી ગુજની વાત, દૂર પધારશો દીકરીરે,
હવે મુજને કોણ કરશે શાત, કોને જોઇને રહુ ઠરીરે ૧૪
બેની મધુરી બોલતી વાણ, તે મુજને બહુ સાભરેરે,
વહાલી તુ તો મારા પ્રાણ, વિસારી નહી વિસરેરે ૧૫
બેની રુડા તારા ભાગ્ય, દીપાવ્યો જાદવ સાથનેરે,
પુત્રી રહેજો અખડ સૌભાગ્ય, પામ્યા અનિરુદ્ધ નાથનેરે ૧૬
એમ દીધો ત્યા આશીર્વાદ, મહિયર વહેલા આવજોરે,
સેવો પવિત્ર સાસુના પાદ, દુ ખ હોય દોહ્લા કહાવજોરે ૧૭
ઓખાબાઈ રહેજો દ્વારીકામાહી, ત્યા અમને સભારજોરે,
ગોમતી નહાજો જઇને ત્યાહી, ત્રણે પક્ષને તારજોરે ૧૮
એમ કહી દૂર રહી ત્યા માત, નિરખે છે નયણા ભરીરે,
એટલે આવ્યો સહિયર સાથ, મળવા તૈયારી કરીરે ૧૯
સાસરે જાઓ છો તમે બેન, ગમશે નહી અમને કઇરે,
તુજ વિના નહીં અમને ચેન, સહિ તુ સમી કો નહીરે ૨૦
બેની રમતા આપણ સાથ, સહિયર ટોળે સહુ મળીરે,
હવે પામ્યા અનિરુદ્ધ નાથ, પાછા પિયર આવજો વળીરે ૨૧
બેની તુ મા આસુ પાડ, છાની રહેને તુ જરીરે,
એટલે ત્યા આવ્યો કૌભાડ, બેની વાત કહુ ખરીરે ૨૨
અદકી ઓછી કહી હોય વાત, તે મનમા નવ રાખજોરે,
ક્ષમા કરજો મહારી માત, વહેલાં મુખડુ દાખજોરે ૨૩
એમ સર્વે મળી ભેટ્યા ત્યાહે, માતપિતા સહિયર સહુરે,
વાત કરે છે માહોમાહે, મનમા આનદ છે બહુરે ૨૪

વલણ

ઓખાને સતોષિયા, ન્યૂન ન રાખી કાયરે,
જાનીવાસે ગોત્રજ આગળ, દોરડો કેમ છોડાયરે. ૨૫

કડવું પર મુ–રાગ ધોળ મગળ

બ્રહ્માએ વાળી ગાઠ, છબીલી દોરડો નવ છુટે,
તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે ૧
તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે,
તારો ગણપતી ભ્રાત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે ૨
તારો બાણાસુર બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે,
તારી બાણમતી માત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે ૩
તારો કૌભાડ કાકો તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે,
સગા સર્વેને વેગે કહાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે ૪
હવે કન્યાની જાનરડી ગાય, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
ત્યા તે આનદ ઓચ્છવ થાય, છબીલા દોરડો નવ છુટે ૫
બ્રહ્માએ વાળી ગાઠ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે ૬
તા'રો પ્રદ્યુમ્ન બાપ તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
તારો હળધર કાકો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે ૭
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
તારી ગોવાળ મડળીને કહાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે ૮

વલણ

એમ રીતભાત ત્યા કરી, ગોત્રજને લાગ્યા પાયરે,
ગોર આશીશ દે ઘણી, બાણાસુરની કીધી રક્ષાયરે ૯

કડવુ ૫૩ મુ—રાગ સિંધુરો

પવિત્ર કીધુ અસુર કુલ જે, વેહેવાઈ વિશ્વભર થયા,
પુણ્ય મારા પૂર્વ જન્મના પ્રભુજીએ કીધી દયા ૧
પ્રહ્લાદ અર્થે નૃસિહ હવા ને, હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધારિયો,
બલિ કારણ વામન હવા, મારા ભુજનો ભાર ઉતારિયો ૨
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા, એમ બાણે વાણી ઓચરી,
સર્વપેં મુને ઘણી કૃપા જે, અનિરુદ્ધે ઓખા વરી ૩
અપરાધ મારો ક્ષમા કરિયે, હરિ તમ સામો હુ વઢ્યો,
એવુ કહીને રાય બાણાસુર, કૃષ્ણને પાગે પડ્યો ૪
બેઠો કીધો કર ગ્રહી, શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ,
જદુકુલ દીપાવ્યુ અમારુ જે, તમ પુત્રી થયા વહુ ૫

અન્યોન્યે માન દીધુ, જાદવ સહુ તત્પર થાય,
સાસરે વળાવી ઓખાને તે વારે, માતા તે શિક્ષાય ૬
પુત્રી પિયરને દીપાવજો, જો પામ્યા મોટુ સાસરુ,
જશ કમાજો દીકરી, ડહાપણુ જશ રાખો ખરુ ૭
એમ કહીને ઓખા વળાવ્યા, ભેટ્યા પુત્રી માય,
જાન વળાવી વળ્યો પાછો, આનદે બાણુરાય ૮
કૈલાસ ગયા ગિરજાપતિ, કૃષ્ણુ પધાર્યા દ્વારામતી,
ઓખા અનિરુદ્ધ ઘેર આવ્યા, ભેટયા રુકૂમિણી રેવતી. ૯
ઉત્તમ કથા ભાગવતતણી, સાભળતા સુખકારી,
પાપ સઘળા પ્રલય થાયે, પરમ પદ પામે ભારી. ૧૦
વ્યાધિ ને સપ્ત જ્વર સમે, જો સાભળે સ્નેહે કરી,
સુખ સપત્તિ પરિવાર વાધે, મનકામના પૂરે હરી ૧૧
શ્રી રામચદ્ર પ્રતાપથી, પદબધ કથા હવી,
કાલાવાલા માની લેજો, જથારથ કહે કવી ૧૨
વીરક્ષેત્ર વડોદરુ, ગુજરાત મધ્યે ગામ,
ચતુર્વશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણુ, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનદ નામ ૧૩

વલણ

નામ નારાયણતણુ, ભાગે ભવજાળરે,
ભટ પ્રેમાનદ કહે કથા, ભજો શ્રી ગોપાળરે ૧૪

[જૂની હાથપ્રતો તપાસતા જણાય છે કે મહાકવિ પ્રેમાનદે સૌથી પહેલા ૨૯ કડવામા ઓખાહરણ રચેલુ હોવુ જોઇએ તે પછી તેમણે લગ્નાદિ વિષયના મગળગીતો વગેરે ઉમેરીને ૩૫ કડવામા બાંધેલુ આ કાવ્યનું રચ્યા વર્ષ કવિ નર્મદાશકરે એક ઠેકાણે વિ સ ૧૭૨૩ છે એ પ્રમાણે નોધેલુ છે પ્રેમાનદના સમયમા અને તે પછીના કાળમા આ કાવ્ય લોકોમા અત્યત પ્રિય થઇ પડ્યુ, અને વિવિધ ગાનારાઓ અને માણભટ્ટોને હાથે ચૈત્ર માસમા કથા લબાવવાને ઘણા કડવાઓનો તેમા ઉમેરો થતો ચાલ્યો, ને ૫૨, ૫૬, ૬૭, ૯૨, ૧૦૮ કડવા સુધી તે વધેલું છે એમા પણ પ્રેમાનદની પૂર્વે થઈ ગયેલા નાકર કવિના ઓખાહરણનો તેમજ તેના પછી થયેલા કહાન નામના કવિની કૃતિઓનો સગ્રહ ૯૨ અને ૧૦૮ કડવાવાળા ઓખાહરણમા થયેલો છે, અને એ સર્વ વધારાઓ નકામા અને ફીકા છે આ ૫૩ કડવાવાળા ઓખાહરણમા પણ પુનરુક્તિ દોષો પુષ્કળ છે, પણ લોકોમા વિશેષ કરી એ પ્રચલિત છે ૫૬ કડવાવાળુ ઓખાહરણ રાજારામ સુત ગોવિદરામનુ સ ૧૮૫૬ મા વધારેલુ છે અને ૬૭ કડવાવાળુ કવિ દયારામનુ સુધારેલુ વધારેલુ છે]

દાણલીલા

કડવુ ૧ લુ–રાગ સામેરી

શ્રી ગુરુ ગણપતિને શિર નામી, પ્રથમે પ્રણમુ ત્રિભુવનસ્વામી,
દેવી સરસ્વતી વાણી દીજે, દાણલીલા પદબંધ કીજે ૧

ઢાળ

પદબંધ કરુ એક દાણલીલા, માંહી શબ્દના બહુ સ્વાદ,
હરિજનને પ્રિય લાગશે, કૃષ્ણ ગોપીનો સંવાદ ૨
લોભીને ધન વઝાને તન, તસ્કરને કાળી જામની,
ત્યમ હરિજનને વલ્લભ લાગે, કથા સુંદર શ્યામની ૩
માનુષી દેહ દોહેલે પામ્યો, સ્મરણ કીર્તન નવ કર્યુ,
નિષ્ફળ જન્મ તેનો ગયો, યૌવન માતાનુ હર્યુ ૪
સંવાદ ગોપી કૃષ્ણનો, જે ગાય શીખે સાંભળે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, તેને સાચી પ્રીતે સદ્ય મળે ૫

રાગ–કાનડો

મોહનજી મથુરાને મારગ, થઈ બેઠા છે દાણીરે,
મહિયારીના મહી લૂટે, એ વાત રાધાજીએ જાણીરે મોહન ૧
ચંદ્રાવળી રાઈ ચંદ્રભાગા, લલિતા વિશાખા દાસીરે,
મનોરમા, રત્નાવળી રૂપા, તેડી સાત *સાહેલી પાસરે મોહન ૨
બોલબંધ કીધો સખી સાથે, ચાલો આપણ જમના જઈયે,
ગોરસની ગોળી લ્યો માથે, સહુકો મહિયારી થઈયેરે મોહન ૩
સખી કહે કાં નહિ રાધાજી, સહુ અલબેલી સોડીરે,
દાણ રીત ભાજે ભૂધરની, નથી આપવી એક કોડીરે મોહન ૪
ઘેર ઘેરથી ગોપી થઇ ટોળે, ગોષ્ઠિ ગોવિંદની વહાલીરે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જિતવા સહુકો ચાલીરે મોહન ૫

કડવુ ૨ જુ–રાગ મારુ

બોલબંધ કીધો વ્રજનારીએ, આજ જિતવા કુંજવિહારીરે,
એમ બોલ્યા રાધિકા રાણીરે, જોઇએ કેમ થવા પ્રભુ દાણીરે ૧

---

* અત્રે કવિની ભૂલ જણાય છે શ્રી રાધિકાજીની અષ્ટ સખી છે ને તેના નામ આ પ્રમાણે છે - લલિતા, વિશાખા, ચંદ્રભાગા, ચંદ્રાવળી, તુંગભદ્રા, શ્યામા, ભામા ને તુલસી

રખે કો આપો એકે કોડીરે, સહુ ઝગડો કરવા દોડીરે,
આપ આપણા સાથની ટોળીરે, માથે લીધી ગોરસની ગોળીરે ૨
તાજી છાસને સદ્ય વલોવીરે, કઢ્યા દૂધમા સાકર ઘોળીરે,
દધી માખણ ને ઘૃત થીણારે, મેવા મીઠાઈ મગદળ પીણ્યારે ૩
ભાતભાતના ભોજન ભરિયારે, પ્રેમદાએ મસ્તક ધરિયારે,
પચરંગી ઓઢાણી માથેરે, બાજુબંધ ચૂડલા હાથેરે ૪
વીંટી અંગુઠી કંકણ ચૂડીરે, જોતા અબલા દીસે ઘણુ રૂડીરે,
શીષફૂલ રાખડી ને ત્રોટીરે, જાણે દિનકર પ્રગટ્યા કોટીરે ૫
નાકે વેસર ભાલે ટીલીરે, શોભે આખ આંજી છે રસીલીરે,
ગલુબંધ ગોફણો માળારે, શોભે દાંત રંગ્યા છે કાળારે ૬
ઝમકે ઠમકે કંકણ કેલીરે, જાણે જુગ્મ થઈ હેમવેલીરે,
કેસર ચંદન ને કસ્તૂરીરે, વપુલેપન વાસ મધુરીરે ૭
પેરયા ચીર ચરણા ને ચોળીરે, લાબી લોબરી સાળુ પટોળીરે,
કોઈ પદ્મની ચિત્ત ચકોરીરે, કોઈ શામલડી કોઈ ગોરીરે ૮
કોઈ મુગ્ધા બાળકિશોરીરે, કોઈ છેલછબીલી છોરીરે,
નાખે પ્રેમ પાસની દોરીરે, લે માધવનુ ચિત્ત ચોરીરે ૯
કરે વાત દેઈ દેઈ તાળીરે, આજ જિતવા શ્રી વનમાળીરે,
એમ બોલ્યા રાધિકા રાણીરે, તમે સાભળો સહિયર સમાણિરે ૧૦
તમે બીશો મા મન બાઈરે, કદી આવે ગોવાળા ધાઈરે,
તમો ઉત્તર હાકીને દેજોરે, સુખે નામ જ અમારુ લેજોરે ૧૧
આજ જિતવા કુંજબિહારીરે, સહુ ટોળે મળી વ્રીજનારીરે,
તમે સૈયર રાખજો ટેકરે, નથી આપવી કોડી એકરે. ૧૨
અમો ઝગડો હરિશુ કરશુરે, આજ જિતીને પાછા ફરશુરે,
જો હુ કૃષ્ણનો નાદ ઉતારુરે, તો નામ રાધિકા મારુરે ૧૩
દીઠા દૂર થકી શ્રી વનમાળીરે, બીજે માર્ગ ગઈ વ્રજબાળીરે,
ભટ પ્રેમાનંદના સ્વામીરે, સહુ સમજ્યા અંતરજામીરે ૧૪

કડવુ ૩ જું-રાગ સાખી

વ્રીજનારી આણંદ ભરી, તેણે દીઠો દાણનો ઘાટ,
તે મારગને પરહરી, ગોપી લીધી બીજી વાટ ૧
જાતી દીઠી સુંદરી, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અવિનાશ,
ગોપને આપી આજ્ઞા, તેડી લાવો મારી પાસ. ૨

વલણ

મદોન્મત્ત સહુ જાતિ દીઠી દૂરથી, વ્રજબાળારે,
શ્રી હરિએ તે અવસરે, હકાર્યા સહુ ગોવાળારે ૩

ભુજંગી છંદની ચાલ

માથે માટ ગોરસના જાય ગોપી, ચાલી ચોરટી આપણું દાણ લોપી,
જઈ રીત ક્યો આપણી રાખો ખાળી, નાપે દાણ તો લાવજો પાછી વાળી ૧
ધાયા ગોપ ઉતાવળા ચરણ ખેડી, ગ્રહી લાકડી પાવડી હાથ ગેડી,
આવ્યા વેગે ધાઈ પહોતા પાઉપ્યાદા, ઉન્મત્ત અદ્દભૂત આહીરજાદા ૨
રહ્યા આણ દઈ આતરી વાટ રોકી, કયહા જાઓ છો ચોરટી નાર ટોકી,
નંદલાલ સાથે તમે રાઢ માડી, કયહા જાઓ છો પાધરો પથ છાડી ૩
આ દાણ દયાળનુ ગોપ માગે, જાવા દીજે તો અમારી રીત ભાગે,
ઘેરી વાટ ગોવાળીયા ગર્વ ભાખે, બોલી બોલ સખિયો કો નવ સાખે ૪
રોકો પ્રેમદાને મહીમાટ માથે, બોલી નાયકા બોલ સખિ સર્વ સાથે,
ઓળખ્યા વિના રાઢ મિથ્યા વધારો, ગુણ હીણ ગોવાળિયા ગાય ચારો ૫
કરો વાત મોટાઇની વેર વધારો, બોશો લાજ કે આજે પાછા પધારો,
નહી દાણ પામો તમો એક કોડી, હુતી તાત મીરાત કે આવ્યા ખોડી ૬
ઘણો લાભ લેશો તમો આજ બેટી, કાને સાભળી છે બ્રખૂભાન બેટી,
છઉં ધણિયાતા નહીં જાઉ હાર્યા, આજ રાધિકા આહિ પોતે પધાર્યા ૭
સુણી ગોપનો સાથ બહુ ખેદ પામ્યો, આવ્યો કૃષ્ણ પાસે ત્યાં ગોપ સુદામો,
કહે ગોપ ગોવિંદને ગદ્દ ગદ્દ વાણી, છે એ ગોપીના જુથ્થમા રાધા રાણી ૮
બોલાવી ન બોલે અહીં નવ આવે, ધાયે મારવા સર્વ કોને બિહાવે,
આપો આજ્ઞા તો જઈ જુદ્ધ કીજે, બ્રખૂભાનસુતાથકી નવ બીજે ૯
કરી આંખ રાતી વદે કૃષ્ણ વાણી, એવી રાધિકા કોણ રાજાની રાણી,
મુને ગોપીએ જાણ્યો આહીર ભોળો, ફોડો માટ માથાતણા મહીરે ઢોળો ૧૦
આવે ઇંદ્ર રાણી તોય દાણ લેશુ, લૂટો ગોરસા રે અમો જવાબ દેશુ,
સુણી ગોપ કોપ્યા ભડ સબળ ધાયા, તાણી તારુણીના ત્યા પાલવ સાહ્યા ૧૧
ગેડી આકડે મોતીની માળા ત્રૂટે, પડે લાકડી પાવરી માટ ફુટે,
પીયે છાસ ગોવાળિયા મહીરે લૂટે, નાના ગોપના ગોપીઓ ગાલ ચુટે ૧૨
બોલ્યાં રાધિકા ગોપિકા સર્વ વારી, ચાલો કૃષ્ણ પાસે સહુકો મહિયારી,
પશુપાળ પિડારિયા દાણ માગે, ખોટા વાદ વિવાદમા ખોડ લાગે,
વઢવાડ વણસાડવા વિવેક લાવી, પ્રેમાનંદ પ્રભુતણે પાસ આવી. ૧૩

કડવુ ૪ થુ-રાગ મારુની દેશી

આવી મદોન્મત્ત સહુ નાર, જ્યાં વનમાળી છે,
છે ઝગડો કીધાનો વિચાર, ગોપે ખાળી છે ૧
સભળાય પરસ્પર વાત, એટલે ઉભી છે,
જેના ફોડ્યા મહીના માટ, ગોવાળે દૂભી છે ૨
છે ક્રોધે રાતી આખ, મનમા મળવુ છે,
મનમાહે છે અભિલાખ, જિતીને વળવુ છે ૩
જેણે ફોડ્યા મહીના માટ, તેના કર સાહ્યા છે,
તેને છોડાવવાને ગોપ, બીજા સૌ ધાયા છે ૪
જેહેને થયુ છે જાન, તે વઢવા ચાલી છે,
ભાગી ઢોળી નાખી છે છાશ, ગોળી કર ઝાલી છે ૫
રાધાએ મોકલી નાર, નામ તેનુ રાઇ છે,
છે રૂપે સુદર બાળ, ઘણુ એક ડાહી છે ૬
આવી અલબેલી તત્કાળ, જ્યા વનમાળી છે,
છે યૌવનનુ અભિમાન, શોભા સહુ ન્યાળી છે ૭
બેઠા જ્યા ગોકુળનાથ, કદમની છાયા છે,
કદર્પ કોટિ લાવણ્ય, પ્રભુની કાયા છે ૮
આવી રાઇએ કર્યો પ્રણામ, જી વિનતિ મારી છે,
ગોકુળની આ સહુ નાર, દાસી તમારી છે ૯
માહોમાંહે લેવુ શું દાણ, એ લઘુતાઈ છે,
જાશે નદરાયની લાજ, જે પ્રભુતાઈ છે ૧૦
ભોળી ગોકુળની સહુ નાર, જે વાયક સાખ્યુ છે,
જાણશે કસાસુર કાળ, નદને વાંકુ છે ૧૧
બીજી નારી કને લો દાણ, તેમા શી બાધા છે,
આજ નથી લીધાનો લાગ, ટોળામાં રાધા છે ૧૨
વારો ગોવાળિયાને નાથ, ઘણુ સતાપે છે,
પ્રેમાનદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ, ઉત્તર શો આપે છે ૧૩

કડવુ ૫ મુ-રાગ કાલેરો

અરે રાઈ તુ ડાહી થઈ આવી, પ્રીતમા ભય દેખાડરે,
કહે તારી રાધા રાણીને, જે દાણ અમારુ પહોંચાડરે અરે રાઈ ૧

ગોકુળ વૃદાવન છે મારુ, તેમાં કસતણુ શુ ચાલેરે,
જો રાધિકાનો પિતા આવે તો, દાણ અમારુ આલેરે અરે રાઈ ૨
ડહાપણ આણી બોલે છે વાણી, તુ રીત અમારી ભાગેરે,
દાણ દધીનુ આપતા ગોપી, એવડુ દુખ શુ લાગેરે અરે રાઈ ૩
વઢો ઝગડો કે સાજ પડો, પણ દાણ ગોરસનુ લેશુરે,
એ વાતે જે જન દુભાશે, તેહને ઉત્તર દેશુ રે અરે રાઈ ૪
આજ્ઞા આપી ગોપ સર્વને, જાવા નવ કો પામે રે,
પ્રેમાનદ પ્રભુને ચરણે, રત્નાવળી શિર નામે રે અરે રાઈ ૫

કડવુ ૬ ઠ્ઠુ-રાગ ખટ

સુદર શ્યામળારે, ઓ પ્રીતમ પાતળા રે—ટેક
પ્રાણજીવન પ્રભુ છો મારા, નાગર નદકિશોર,
અમે મહિયારી પારકી નારી, ન કીજીએ આવડુ જોર સુદર ૧
નદરાયની આણ માનુ છુ, શ્યામ સાભળ કાન,
મહી માટે ઉખળશુ બાધ્યો, તોય ન આવી સાન સુદર ૨
કહણ રાજ છે કસનુ રે, આવડો ન કરિયે વાદ,
કોઈ મળશે માથાની નારી, ઉતારશે તારો નાદ સુદર ૩
ભલા ગોપની વહુ બેટીના, નિત્ય ભગાવો માટ,
દાણ નોહે પણ ભીખ માગવી, લોકમા કહેશે લાઠ સુદર ૪
લાઠ કહો કે ભીખ કહો કે, કોહો કૃષ્ણ અજાણ,
પ્રેમાનદ પ્રભુ કહે ગોપીને, આપો અમારુ દાણ સુદર ૫

કડવુ ૭ મુ-રાગ કાફી

દાણ માગે રે, કાનુડો દાણ માગે રે,
આજ લગે નહીં સાભળ્યુ, કોણે લીધુ આગેરે કાનુડો ટેક
આગે સવાયાનુ ગોરસુ, તારે પૈસો જોઇએરે,
વેપાર દીઠો આ વ્રજનો, શૂ મૂળમાથી ખોઇયેરે કાનુડો ૧
મટુકીમા મિરાત આ મોટી, છે છાશનુ પાણીરે,
તે છત ઉપર નહોતુ જાણ્યુ, કોઈ બેસશે દાણીરે કાનુડો ૨
દાણની દોલત જોડતામા, મૂળગુ ખોશો રે,
મહિમા જાશે નદનો તે, લાલજી જોશો રે કાનુડો ૩

ભાગી કોડી ભૂધરા, નહીં આપિયે મ્હોણી રે,
અમો ફરી જાશુ ગોકુળ, રાખો છાશની દોણી રે કાનુડો. ૪
પ્રેમાનદ પ્રભૂ બોલિયા, શાને આકળા થાઓ રે,
છાશની દોણી શુ કરુ, દાણ આપીને જાઓ રે કાનુડો ૫

કડવુ ૮ મુ–રાગ પરજ

શ્યામ સોહામણારે, કહાન કોડામણારે,
સાભળ અલ્યા શ્યામળિયારે, ગોકુળના શોહામણારે –ટેક
તુ પતિવ્રતાનો બધુ કહાવે, તારી કીકીમાહે કામણરે શ્યામ ૧
તુ ચોર ચિત્ત નવનીત તણો, ખુટ્યા ગૌના દામણરે,
માત જશોદાએ ઉખળે બાધ્યો, તોયે ન લાગી શીખામણરે સ્યામ ૨
તેં તો ગોકુળ રાખ્યુ રેલતુ, ધરિયો ગોવર્ધનરે,
માસી મારી ધાવતા, તેં વશ કર્યા વ્રજજનરે શ્યામ ૩
બ્રહ્માદિકને ભોળવ્યા, તેં પીધો દાવાનળરે,
ચૌદ ભુવન માતાને દેખાડ્યા, એવુ તારુ બળરે શ્યામ ૪
કસરાયનુ કોણ ગજુ, તેં માર્યો છે દશસ્કધરે,
મન માને તે કરો પ્રભુજી, કહે ભટ પ્રેમાનદરે સ્યામ ૫

કડવુ ૯ મુ–રાગ ખટ

મૂકયા પિડારિયા પ્રેરી, રાધાને લીધી ઘેરી,
હ્રદેમા રોશ આણી, બોલ્યા પછે ચક્રપાણી ૧
જાએ કયમ દાણ લોપી, મળી આવી છે ગોપી,
દાણની રીત ભાગે, ગોપને લાજ લાગે. ૨
ખળકે વેણ કાળી, ધૂતારી ધાબળા વાળી,
મહીના માટ માથે, સોનેરી ચૂડો હાથે. ૩
હીડે છે કેડ ઘોળી, કસમસ થાયે ચોળી,
લટકે નાકે મોતી, મરકલડે જાય જોતી. ૪
ફેરવે કીકી કાળી, માંહો માંહે દેતી તાળી,
મનમાં ગાળ દેતી, મુખે કઈ જાય કહેતી ૫
પોતાના ગુણને ગાતી, મહિયારી મદમાતી,
છેડો ન આઢે શીશે, જોબનનુ જોર દીશે ૬

લટકે પાગ માડે, પોતાની હઠ ન છાડે,
એની જો હઠ મૂકાવુ, તો દાણી નામ કહાવુ ૭
વઢતા વાય જો વહાણું, સહુને વાજ આણુ,
પ્રભુનો રોશ જાણી, રાધાજી બોલ્યા વાણી ૮

વલણ

રાધા કહે સહુ નારને, તમે રખે મેલો ટેકરે,
પ્રેમાનદ પ્રભુ કૃષ્ણને, નથી આપવી કોડી એકરે ૯

કડવુ ૧૦ મુ–રાગ સોરઠી

લૂટે લૂટેરે મારગમા ચોર, વસ્તીની વાટે,
એ તો નાગર નદકીશોર, જમનાને ઘાટે–ટેક

કયમ જઈએ મથુરા નગરી, બેઠો દાણી જમના ઘાટેરે,
ગોપીજનને ખાળી રાખે, દાણની કોડી માટેરે વસ્તી૦ ન૦ લૂ૦ ૧
કસરાયની આણ ન માને, એને વાધ્યો ઘણો ઉન્માદરે,
વ્રજનારીના દૂધ દહીનો, શ્યામળિયો લે સ્વાદ વસ્તી૦ ન૦ લૂ૦ ૨
નદ સાધુ ને સતી જશોદા, આ કાનુડો કોણ સરખોરે,
સર્વાંગે ચચળ ખોટારો, નખ શિખ બાઈ તેને નરખોરે વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦ ૩
એણે ઘેલા કીધા ગોપ ગોપીને, વળી વશ કર્યુ વ્રજગામરે,
જમના ઘાટે દાણ દધીના, કાઢયુ કુળમા નામરે વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦ ૪
ઘરમાથી મહી માંખણ ચોરે, વળી માર્ગમાહી મહી લૂટેરે,
પ્રેમાનદ પ્રભુએ મુખ માગ્યુ, દાણ આપે તે છૂટેરે વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦ ૫

કડવું ૧૧ મુ–રાગ કાફી

એની મેં જાત જાણી, નદનો કુવર દાણી,
ચોરીને છાશ પીતો, હાકતા ત્યારે બીતો–ટેક. ૧
મેં જાણ્યુ જે કસરાયે, બેસાડ્યો છે દાણી,
ચાલો ચોરને લઇને આપણ, મથુરામા તાણી એની મેં ૨
મા બાપે બહુ લાડ લડાવ્યા, તેણે પડી કુટેવ,
તો નામ મારુ રાધિકા, એનો ઉતારુ અહમેવ એની મેં ૩
મોરલીમાહે મારી નાખે, બોલે મીઠા વેણ,
સાધવી નારીના સત્ય ચૂકાવે, કામણગારાં નેણ એની મેં. ૪
કદમ ઉપર ચઢીને બેઠો, ચોરી આપણા ચીર,
ઘરથકી ધૂતારો લપટ, જોયા નગ્ન શરીર એની મેં ૫

પાપણ ઉપર પાઘ જ લેહેકે, લોબરી ઓઢી લાલ,
એ આવે આપણી ભણી, એની લટકતી છે ચાલ એની મેં. ૬
મુખે વાણી વઢવાની ને, અતરમા આહ્લાદ,
પ્રેમાનદ કહે કૃષ્ણલીલા, રાધા કૃષ્ણનો સવાદ એની મેં ૭

કડવુ ૧૨ મુ–રાગ ખટ

શ્રીકૃષ્ણ–ધૂતારી ઘુમટાવાળીરે, આજ્યા વિના આખડી કાળીરે,
જાઓ કાહા આપ્યા પાખીરે, રાધાને રોકી રાખીરે
વઢતા વાયે વહાણુરે, સહુએને વાજ આણુરે–ટેક.
ઉંચી ને અલબેલડી રે, મુખ વણુ ગુમાન,
જોબનિયાનુ જોર જણાવે, હુ ઉતારુ અભિમાન ધૂ આ.
રાધિકા–નાનડી વયમા નામ જ કાઢ્યુ, લોક કરે વખાણ,
મો ખાયે આખ જ લાજે, માહો માહે શુ દાણ.
ચાલો પાધરી વાટેરે, સાંખુ છુ નદને માટે રે–ટેક
શ્રીકૃષ્ણ–આ ગોકુળમા વસે ઘણી રે, મોટી જાત આહીર,
વહેવારની વાતે લજ્જા શાની, દીસે વઢકણુની પીર ધૂ આ.
રાધિકા–પાધરી વાટે તે લડેરે, જેને હોયે બે બાપ,
દાણની શુ તેં મહોર કરાવી, કમે કીધી શુ છાપ ચા સા.
શ્રીકૃષ્ણ–છાપ તો તારો બાપ કરાવે, રાકડો વૃષભાન,
અમો કુવર નદજીતણા, કોની નવ માનુ આણ ધૂ આં.
રાધિકા–સમજી બોલો શ્યામળા વહાલા, લોક સાથે શા લાડ,
ભીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. ચા સા.
શ્રીકૃષ્ણ–ગોપી ગાળ દીયો અદકેરી, છે જોરાવરનો પોરો;
ભીખ માગ્યાની પેર કહુ, તુ કાન ધરની ઓરો ધૂ. આં.
રાધિકા–કાન ધર્યાનુ કામકાજ શુ છે, સમજ્યા મનની વાત,
એવો કો દેખતી નથી જે, મુને અડાડે હાથ ધૂ આ.
શ્રીકૃષ્ણ–જો આવે રાણી ઇંદ્રાણી, તો મૂકી જાએ માન,
તારુ સર્વસ્વ લેઉં સુંદરી, તો નામ ધરાવુ કાન ધૂ આ.
રાધિકા–તુ છ વરસનો છોકરો ને, ચોરી પીતો છાશ,
સર્વસ્વ આપુ શ્યામળા, તુ આવે જો મુજ પાસ. ચા. સા.

શ્રીકૃષ્ણ–તું મદમાતી આહીરડી, હું નિપટ નાનું બાળ,
બાળપણું દેખાડશું, થવા દેની સખ્યા કાળ ધુ આ

રાધિકા–સંવાદ કરતાં દિવસ વીત્યો, અબળા આકળી થાય,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જાવા દીજે, ગોપિકા લાગે પાય ચા સાં

કડવું ૧૩ મું—રાગ કાફી

સુંદર શ્યામળા રે, અમો હાર્યાં ને જિત્યો તુંયરે,
ત્યારે લેતો તે લે હમણાં, તારે જોઇએ શુય ? સુંદર શ્યામળારે –ટેક ૧
દિવાકર અસ્તાચળ પહોચ્યો, પડી પ્રભુજી સાંજરે,
પરણ્યા પિયુજીને ઉત્તર દેવા, કયમ તજીએ વર માઝ શું શ્યામ ૨
સાસુ વાઘણ નણદી નાગણ, જેઠ તે જેવો જમરે,
સુરભિસુત સરખો સ્વામી, તેને ઉત્તર દીજે કયમ શું શ્યામ ૩
અતે લ્યો તે ટ્યો હમણાંથી, અસુરૂ અમને થાય રે,
ગૃહસ્થાશ્રમની બેડી મોટી, જઈ દોવી છે ગાય શું શ્યામ ૪
તમો પુરુષ ને અમો નારી, દોહલો લોકાચારરે,
ટુંકારા માટે મરવું પડશે, અબળાનો અવતાર શું શ્યામ ૫
તમો અમ સાથે કૌતક કીધું, અમો કીધું છે હાસરે,
આજ થકી તમારી ત્રિકમ, મૂને લીધી દાસ. શું શ્યામ ૬
પ્રથમ આવીને તમ સઘાતે, કીધો જે સંવાદરે,
અઘટતું બોલાયું હોય તે, ક્ષમા કરો અપરાધ શું શ્યામ ૭
અમો આવશું મહી વેચવા, તમો તે લેજો દાણરે,
ગોરસકેરું શું ગજું છે, અમે તે સોપ્યા પ્રાણ શું શ્યામ ૮
અમને તો નવે ગમે દીઠું કો, તમ વિણ ગોકુળનાથરે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, વેચાયા તમારે હાથ શું. શ્યામ ૯

પદ ૧૪ મું–રાગ ખટ

જિત્યા જીવણને હારી સુંદરીરે લોલ,
લોકાચાર ને ઘર ગઈ વાસરીરે લોલ ૧
વિઠ્ઠલજીએ વાહી વાસળીરે લોલ,
ગોપી વિહ્વળ થઈ સહુ વ્યાકુળીરે લોલ ૨
અકળ ગતિ તે નવ જાયે કળીરે લોલ,
ગોકુળ ગઈ તે ગોપની મંડળીરે લોલ ૩

દાણ વિવાદ ત્યાં ભાંગી ગયોરે લોલ,
રસ બોધ હૃદયા હર્ષજ થયોરે લોલ ૪
શ્યામળિયોજી તો ત્યાં સજ થયારે લોલ,
ગોપી સાથે તે કુંજભવન ગયારે લોલ ૫
ગોરસ ગોળી મેલી તે સહુએ વેગળીરે લોલ,
સહૂ વહાલાજીને વીંટી વળીરે લોલ ૬
ત્યારે રાધાજીને કહે શ્રીહરિરે લોલ,
લજ્જા મનથી મૂકો પરહરીરે લોલ ૭
એવું સુણતામાં રાધા હસીરે લોલ,
ભાગ્યો ઘુંઘટ, ચીર ગયું ખશીરે લોલ ૮
દીધું આલિંગન હેત વ્યાપિયુંરે લોલ,
કુંજમાંહે રહી રતિ સુખ આપિયુંરે લોલ ૯
જેટલી હૂતી વ્રજ સુંદરીરે લોલ,
તેટલાં રૂપ ધરિયાં શ્રી હરિરે લોલ ૧૦
દાણ મિસે તે લીલા બીજી થઈરે લોલ,
રંગવિલાસમાં રજની વહી ગઈરે લોલ ૧૧
ગયો ચંદ્ર ને ભાનુ ઊગ્યો સહીરે લોલ
ત્યારે વ્રજ વનિતાને સાન થઈરે લોલ ૧૨
પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાયે પડીરે લોલ,
સહુ ગોપીએ વિદાય માગી વળીરે લોલ ૧૩

પદ ૧૫ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

નમો નારાયણ રાધા રાણી, દુઃખ ભંજન દામોદર દાણી,
ઘેર ગઈ ગોપિકા આનંદ આણી, પ્રભુજીની માયા કોણે ન કળાણી નમો ૧
પડોશણ સાસુ નણંદ જેઠાણી, કરે વાત પરસ્પર અંગ એંધાણી,
સુણે ભણે દાણલીલા ધન્ય તે પ્રાણી, જમકિંકર ન શકે તેનેરે તાણી નમો ૨
એ અદ્‌ભુત લીલા બુદ્ધ સારુ વખાણી, જેમ સાગરથી ભર્યું ચંચળ પાણી,
તેમ પ્રેમાનંદે દાણલીલા વખાણી, શરણાગત રાખો સારંગપાણી નમો ૩

નળાખ્યાન

કડવુ ૧ લુ-રાગ કેદારો

શભુસુતનુ ધ્યાન જ ધરુ, સરસ્વતીને પ્રણામ જ કરુ,
આદરુ, રુડો નૈષધનાથ રે ૧

ઢાળ

નૈષધનાથની કહુ કથા, પુણ્યશ્લોક જે રાય,
વૈશપાયન વાણી વદે, અર્ણિક પર્વ મહિમાય ૨
રાજ્ય હારી ગયા પાડવ, વસ્યા દ્વૈત વનમોઝાર,
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાસે, આરાધ્યા ત્રિપુરાર ૩
પશુપતાકાસ્ત્ર પશુપતિયે આપ્યુ, પછે ગયો સ્વર્ગમાહે,
કાલકેતુ પુલોમા માર્યો, પચ વર્ષ રહ્યો તાહે ૪
યુધિષ્ઠિરરાય અતિ દુ ખ પામ્યા, ઉપન્યો ઉદ્વેગ,
પુનરપિ પારથ નહીં આવ્યો, ભાઇએ કીધો તાહા નવો નેગ ૫
એવે સમે એક તાપસ આવ્યો, બૃહદશ્વ એવુ નામ,
પૂજા કીધી પાડવે, આપ્યો વસવાનો ઠામ ૬
ચાતુર માસ તાહા રહ્યા, કુતીસુત કરે સેવાય,
રાત રાતના વારા ફરતી, પાડવ ચાપે પાય ૭
એક વાર યુધિષ્ઠિર બેઠા, તળાસવાને ચર્ણ,
તે સમે અર્જુન સાંભર્યો, ભરાયુ અતરકર્ણ ૮
ધર્મરાયને ઋષિજી પૂછે, જળે ભીના પગ માહારા,
શે દુ ખે સતવાદી રાજા, નેત્રે ભરે જળધારા ૯
ધર્મ કહે સાભળીએ સ્વામી, ઉઠી ગયો અર્જુન,
અવળા સવળી સાલે સવ્યસાચી, માટે કરુ છૌ રુદન. ૧૦
ભીમસેનની પાસે જો હુ, માગુ દાતણ પાણી,
બડબડતો જાએ રીસાવી, લાવે વૃક્ષ મોહોટુ તાણી ૧૧
પ્રાત સામગ્રી નકુળ પાસે, કદાપિ જો મે માગી,
એક પોહોર તો વાર લગાડે, એટલી કરે વરણાગી ૧૨

સહદેવને જો કામ દેઉં, સાધુ મન ન આણે રોષ,
પણ મધ્યાહ્નને ઘરમાંથી નીસરી, જોતો જોતો જોષ ૧૩
દક્ષિણ દિશાએ જોગણી જો, જાઉં તો દુઃખ પામુ,
પૂર્વ દિશાએ પરવરુ તો, ચદ્રનુ ઘર છે સાહામુ ૧૪
એવી રીત તો ત્રણે ભાઈની, મુજથી નવ સહેવાય,
દ્રૌપદીને મોકલુ તો, હરણ કરી કો જાય. ૧૫
વણ માગે વેળાએ આપે, જે જોઈએ તે આણી,
ફળ જળ મુખ આગળ લેઈ મેહેલે, તે તો ગાજીવપાણી ૧૬
તેહના ગુણ હુ નથી વિસરતો, રહ્યો છૌ હૃદયા રાખી,
સુખ સતોષ વિના છૌ સૂનો, મુનિ હુ પારથ પાખી ૧૭
નિ શ્વાસ મૂકી ધર્મ એમ પૂછે, કોહોને બૃહદશ્વ ઋખી,
વન વસવુ ને વિજોગ પડીઓ, હુ સરખો કો દૂખી ૧૮
રાજ્યાસન ધન ભુવન રિધ, તેહ અમો સર્વ હારી,
એહવુ કોને હવુ હશે સ્વામી, પીડા પામે નારી ૧૯
વળતા વાણી વદે બૃહદશ્વજી, શુ આણે વેરાગ,
નળ દુઃખ પામ્યો અરે પાડવ, નથી તેહેનો સોમો ભાગ ૨૦
રૂપ રાજ્ય ને ધન બળ તે, ન મળે નળસમાન,
અનેક કષ્ટ તેહના જેવુ, કો ન ભોગવે રાજાન. ૨૧
ભીમકકુમારી નળની નારી, રૂપ શુ કહુ મુખ માડી,
તે રાણી જાહા નહીં ફળ પાણી, નળે વનમા છાડી ૨૨
દાસીરૂપ ધર્યું દમયતી, કુબ્જ થયુ નળગાત્ર,
તેહના દુઃખ આગળ યુધિષ્ઠિર, તાહરુ દુઃખ કોણ માત્ર ૨૩
કર જોડીને ધર્મ એમ પૂછે, કોહો મુજને ઋષિરાય,
ઘણું દુઃખ પામ્યો નળરાજા, શા કારણ કહેવાય. ૨૪
કોણ દેશનો નરેશ કહાવે, કેમ પરણ્યો દમયતી,
તે રાણી નળે કેમ છાંડી ને, કાહા મૂકી ભમયતી ૨૫
ઉતપત્ય કોહો નળદમયતીની, અથ ઇતિ કથાય,
દુખીઆનુ દુઃખ સાંભળતા માહારી, ભાગે મનની વ્યથાય ૨૬

વલણ

વ્યથા ભાગે માહારા મનની, કહે યુધિષ્ઠિર રાજાનરે,
વદે વિપ્ર પ્રેમાનદ તે, નળતણુ આખ્યાનરે. ૨૭

કડવું ૨ જુ–રાગ ગોડી

બૃહદશ્વજી મુખ વાણી વદે, રાય યુધિષ્ઠિર ધરતા હદે,
નૈષધ નામે દેશ વિશાળ, રાજ્ય કરે વીરસેન ભુપાળ ૧
તેહને સુરસેન બાંધવ જન, તે બેહુને એકેકા તન,
તે રૂપે કુટડા જેવા કામ, નળ પુષ્કર બન્યોના નામ ૨
પછે નળને આપી રાજ્યાસન, પિતા કાકા બન્યો ગયા વન,
ચલાવે રાજ્ય નળ મહામતિ, પુષ્કરને કીધો સેનાપતિ ૩
જિત્યા દેશ વધારી ખ્યાત, શત્રુ માત્ર પમાડ્યા શાંત,
ભૂપતિ સર્વ નૈષધને ભજે, નર પુષ્કરે કીધો દિગ્વિજે ૪
પ્રજા સુએ ઉઘાડે બાર, ન કરે ચોરી ચોર ચખાર,
સત્યે યમપતિ કીધો સાધ, પુરમાંહે કોને નહીં વ્યાધ ૫
કનક ભરીઆ છે કોઠાર, જેહવા ધન તેવા દાતાર,
જાચકના દારિદ્રય કાપીઆ, નળે મુખ માગ્યા દાન આપીયા ૬
ભિક્ષુક કહે ભલુ નળનુ રાજ, ગયુ દુ ખ હોલાણી દાઝ,
કીર્તિ થઈ નળની વિસ્તીર્ણ, જેમ સૂરજના પસરે કીર્ણ ૭
પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યુ નામ, વૈષ્ણવ કીધુ બાધુ ગામ,
ઘેર ઘેર હરિકીર્તન, એકાદશી વ્રત કરે હરિજન ૮
ચારે વરણ પાળે નિજધર્મ, ધ્યાયે દેવ વ્યાપક પરિબ્રહ્મ,
નળે લીધો એટલો નેમ, માગ્યુ દાન આપે કરી પ્રેમ ૯
જો આવે મસ્તક માગનાર, તો આપતા ન લગાડે વાર,
ઉત્તર દક્ષિણ પૂરવ પશ્ચ, વીરસેન સુતનો વાધ્યો યશ ૧૦
ત્યારે પુષ્કરને થઇ અદેખાઈ, મુજ થકી વાધ્યો પિતરાઈ,
નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હુ પામ્યો અસ્ત ૧૧
એહવુ જાણી મન આણી વૈરાગ્ય, ગયો વન ઘર કીધુ ત્યાગ,
નળનો વાળ્યો તે નવ વળ્યો, દારુણ વનમા પોતે પળ્યો ૧૨
જઇને સેવ્યુ પર્વત શૃગ, તળે વહે છે નિર્મળ ગગ,
શલ્યાનુ કીધુ આસન, પાદડાનુ કીધુ છત્ર રાજન. ૧૩
માનસી રાજ માડ્યુ વનતણુ, કોકિલ ગાન કરે છે ઘણુ,
આ મૃગ તે અશ્વ માહારે કારણે, દ્રુમ પ્રતિહાર ઉભા બારણે ૧૪
ભુડ હસ્તી પૃથ્વી પરજગ, એ રાજ કેમે ન પામે ભગ,
કો લુટી લેવા આવી નવ ચડે, ઉવાડ બાર ખાતર નવ પડે. ૧૫

એણીપેરે માંડ્યું રાજ્યાસન, અણચાલતે વશ કીધું મન,
એ કથા એટલેથી રહી, નળ રાજા શું કરતો તહીં ૧૬
જ્યારે પુષ્કર ઉઠી વનમાં ગયો, ભાઈ વિના ભૂપ એકલો રહ્યો,
નિષ્કંટક રાજ્ય એકલો કરે, ધર્મ આણ રાજાની ફરે ૧૭
માગાં મોકલે દેશ દેશના ભૂપ, નળ જોવડાવે કન્યાનું રૂપ,
શરીર કુળમાંહે કહાડે ખોડ, કહે ન મળે કો મારી જોડ ૧૮
બત્રીસ હોય લક્ષણ સંપૂર્ણ, તેનું હું કરું પાણીગ્રહણ,
એમ કરતાં વહી ગયા દિન, એવે આવ્યા નારદ મુન ૧૯

વલણ

નારદ મુનિ પધારીઆ, સુણ યુધિષ્ઠર ભૂપાળરે,
પછે વેણા પાણીએ કેમ મેળવ્યું, નળનું વેવીસાળરે ૨૦

કડવું ૩ જું–રાગ રામગ્રીની દેશી

એણીપેર બોલ્યા બૃહદશ્વ વાણીજી, નળને ઘેર આવ્યા વેણાપાણીજી,
વીરસેનસુતે દીધું માનજી, અર્ઘ્યપાદ્યે પૂજ્યા ભગવાનજી ૧

ઢાળ

પૂજ્યા નારદ આદર આણી, હૃદેમાં અતિ પ્રેમ,
અન્યોન્યે પૂછીઓ, સમાચાર કુશળ ક્ષેમ ૨
રાજ્યાસન સૂનું નળનું દેખી, નારદ ઋષિ એમ પૂછે,
પટરાણી દિસતાં નથી એ, કોહોની કારણ શું છે? ૩
આસને બેસવું રાણી વિના, તેહનો મોટો દોષ,
પછે પ્રતિઉત્તર વિચારી નળ, બોલીઆ ધરી શોષ ૪
નળ કહે તમો પ્રજાપતિના, પુત્ર વેણાધારી,
જાણતા હશો બ્રહ્માજીએ, માહરે નિરમી છે કો નારી? ૫
સપ્તદ્વીપ નવખંડમાંહે, કાંઈ કન્યા કોટા કોટ,
ઋષિ હું વરું એવી નવ મળે શકે છે કન્યાની ખોટ? ૬
રૂપ તાહાં કુળ નહીં કુળ તાહાં નહીં ચાતુરી ચાલ,
કો સકળ લક્ષણ હોય પૂરણ, તો હું પરણું તત્કાળ? ૭
નારદ ઋષિ તવ ઓચર્યા, એમ ન કીજે ભૂપ,
તારા સરખું નવ મળે, કો શ્યામાનું સ્વરૂપ ૮
પણ એક કન્યા અલૌકિક છે, વેદ જેહેને વરણે,
તે ઈંદ્રને ઈચ્છે નહીં તો, તુને કાહાંથી પરણે? ૯

નળ કહે એ મહા મુનિ તે, કન્યાનું કોણ નામ ?
કવણ રાયની દીકરી ને, કવણ તેહનું ગામ ? ૧૦
નારદ કહે સકળ દેશ મધ્યે, ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ,
તાહા રાજ્યાસન કરે છે, ભીમક નામ નરેશ ૧૧
તેહને ઘેર એક તારુણી, વજ્રાવતી નામ અભિધાન,
પુણ્યદાન અપાર કીધાં, પણ પેટે નહી સંતાન ૧૨
એવે સમે એક દમન નામે, આવીઓ તાપસ,
આતિથ્ય કીધું તેહનું ને, જમાડ્યો ખટ રસ ૧૩
ઘણા દિવસની ગઈ ક્ષુધા, ને પામીઓ સંતોષ,
ત્રિકાળ જ્ઞાને જાણીઓ, રાણીનો વઝા દોષ. ૧૪
પૂછીને ત્યાં ખરું કીધું, નિશ્ચે નહિ સંતાન,
કરુણા આણી આપિયું, રાય રાણીને વરદાન ૧૫
ત્રણ પુત્ર ને એક પુત્રી, હશે રૂપના ધામ,
એંધાણી રાખજે એટલી, જે મહારે નામે નામ ૧૬
એહેવું કહીને ઋષિજી, પામીઆ અંતરધાન,
કેટલે દિવસે રાણીને પછે, આવીઆ સંતાન ૧૭
દમન દંતુ દુર્દમન, દમયતી નામ જ ધર્યાં,
હર્ષ પામ્યો ભૂપતિ, બાળક ચારે ઉછર્યાં ૧૮
દમયતી જે દીકરી તે, મુખે વરણી ન જાય,
અંગ તણી તો ઉપમા, નળ કશીએ ન અપાય. ૧૯

વલણ

ઉપમા ન અપાય નળ મેં, એમ બોલ્યા વેણાધારી રે,
નળ કહે નારદ પ્રત્યે, તેહનું રૂપ કહો વિસ્તારી રે ૨૦

કડવું ૪ થું–રાગ આશાવરી

નારદના વચન સુણી, બોલ્યા નૈષધધણી,
ભીમક તણી કુંવરી છે, કેહેવી ફુટડી રે. ૧

ઢાળ

ફુટડી કેહેવી દમયતી, કહો તેનું વીખાણ,
નારદ કહે રે સાંભળો, વીરસેન સુત સુજાણ ૨
ગુણ ચાલ ને ચાતુરી, અદ્દભુત સુંદર મેશ,
તેહને હું કેમ વર્ણવું, વર્ણવી ન શકે શેષ. ૩

બુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીનુ, કરુ છુ વરણુન
જ્યમ સાગરમાથી ચાચ જળની, ભરે પક્ષીજન ૪
દમયતીનો ચોટલો, દેખી અતિ સોહાગ,
અભિમાન મૂકી લજ્જા આણી, પાતાળ પેઠો નાગ. ૫
ભીમક સુતાનુ વદન સુધાકર, દેખીને શોભાય,
ચદ્રમા તો ક્ષીણ પામી, આભમાં સતાય ૬
સૃષ્ટિ કરતા બ્રહ્માજીએ, ભર્યું તેજનુ પાત્ર,
તે તેજનુ પ્રજાપતિયે ઘડયુ, દમયતીનુ ગાત્ર ૭
તેમાથી કાઈ શેષ વાધ્યુ, ઘડતા ખેરો પડિયો,
બ્રહ્માએ એકઠુ કરીને, તેનો ચદ્રમા ઘડિયો ૮
નળ કહે નારદને, એ વખાણુ ભાવ ન પહોંતો,
દમયતી હમણા અવતરી, ચદ્ર પહેલો નહોતો? ૯
નારદ કહે બ્રહ્માજીએ, સઉ પહેલી ઘડીને રાખી,
પણ પૃથ્વિમા અવતારી નહિ, ભરથાર એવા પાખી ૧૦
વિરચિએ વૈદર્ભી નાખી, ઉદય હવડે પામી,
તે જો અહિયા અવતરી, તો નિર્મ્યો હશે કો સ્વામી ૧૧
નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ ભેદ મેં સાભળિયો,
ચદ્ર પહેલી ચતુરા, સદેહ મનનો ટળિયો ૧૨
નારદ કહે સાંભળો રાજા, મીન ને મધુકર,
નેત્ર ભ્રુકુટી દેખિને, જળ કમળ કીધા ઘર ૧૩
નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કીર,
તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયા, ધારી શક્યા નહિ ધીર ૧૪
દમયતીના અધર દેખી, પેટ વેધ્યુ પ્રવાળી,
એ કામિનીનો કઠ સાભળી, કોકિલા થઈ કાળી ૧૫
રસના વાણી સાભળી, સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ,
કુવારી પોતે રહી, સસાર કીધો ત્યાગ ૧૬
દત દેખી દાડમ ફાટયુ, કપોત સતાડે મ્હોને,
તે નાદ કરતો ફરે વનમા, કહે દુ ખ કહુ હુ કોને? ૧૭
દમયતીના કુચ દેખી, હાર્યું કુજર કૂળ,
તે હિડતા ચાલતાં હાથી, માથે ઘાલે ધૂળ ૧૮

હસ્તકમળથી કમળ હાર્યું, જળમા કીધુ ઘર,
ઉદર દેખી દમયતીનું, સુકાયુ સરોવર ૧૯

વલણ

સરોવર સુકાયુ સાભળી, નળરાય મનમા રજ્યા,
દમયતીની જઘા દેખી, કેળ રહી કાક વઝા ૨૦

કડવુ ૫ મુ-રાગ સામેરી

દમયતી છે દોષ રહીતા, તેના ગુણુની ગાઊં ગીતા,
નારદજી વાયક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોલે
દમયતી દોષ રહીતા, તેના ગુણુની ગાઊં ગીતા ટેક ૧
જોઈ ભિમક સુતાની કટી, સિહની જાત વનમા ઘટી,
હસને પણુ થઈ ચટપટી, ચાલ્ય ગોરીની આગળ મટી દમયતી ૨
રામા અગની રોમાવળી, વનસ્પતી દવે મરે છે બળી,
તેના વસ્ત્ર રહ્યા જળહળી, દેખી આભમા પેસે વીજળી દમયતી ૩
પગપાનીથી હાર્યો અળતો, રહે અબળાને પાગે લળતો,
નેપુરનો નાદ સાભળતો, રહે ગાધર્વનો સાથ બળતો દમયની ૪
વરણુથી ચપક નવ ભજિયો, માટે મધુકરે તેને તજિયો,
એવુ રૂપ બ્રહ્માએ સજિયુ, બીજુ કોઈ નથી નીપજિયુ દમયતી ૫
હવે શ્રણુગાર વખાણુ સોળ, મજન ચીર હાર તબોળ,
ઉઠે સુગધના કલ્લોલ, અગે અરગજાના રોળ દમયતી ૬
શીશફૂલ રત્નરાખડી, શોભે ભમરમા ચુની જડી,
ગોફણો રહ્યો અગશુ અડી, કટિમેખલાશુ પડે વઢી. દમયતી ૭
ગળુબધ કઠે નવરગ, મુક્તાહાર છે બે સગ,
શકે ગિરિ કરીને ભગ, સ્તન મધ્યે વહે છે ગગ દમયતી ૮
વાયે ઓઢણી રહિ છે ઉડી, ખળકે કકણુ ને કર ચુડી,
રૂપે રતિ તો સભ્રમે બુડી, એની કોઈ મળે નહિ રુડી દમયતી ૯
વાજે નેપુર કેરો ઝણકો, અગુઠે અણુવટનો ઠણકો,
અગુલિયે વીછવાનો રણકો, બોલે મધુર ઝાંઝરિનો ઝણકો દમયતી ૧૦
જેણે દમયની નવ જોઈ, તેણે ઉમર એળે ખોઈ,
જાણે કાયા કનકની લોઈ, એવી જગમા બીજી ન કોઈ દમયંતી ૧૧
જેમ નદીમા ભાગીરથી, તેમ સ્યામામા શ્રેષ્ઠ સર્વેથી,
ત્રણુ લોકમા જોડી નથી, જાણે સાગરથી કાઢી મથી દમયતી ૧૨

ઈંદ્રાદિક પરણવા ફરે, મહીલા મનમાં નવ ધરે,
અશ્વિનીકુમાર આગળ પળે, તે ન આવે આખ્યજ તળે દમયતી ૧૩
જ્યારથી એ પુતળુ અવતરિયુ, નારી માત્રનુ માન ઉતરિયુ,
દમ્યુ જગત સ્વરૂપ ઉદે કરિયુ, માટે દમયની નામ ધરિયુ દમયતી ૧૪
જોગી થઈ તજ્યુ હશે સર્વસ્ત, તીર્થે નાહ્યો હશે સમસ્ત,
ગાળ્યા હશે હીમાળે અસ્ત, તે ગ્રસશે દમયતીનો હસ્ત દમયતી ૧૫
વખાણ સાભળિને સબળ, રુધિર અટવાયુ પળ પળ,
નારદ પ્રત્યે બોલ્યો નળ, સ્વામી પરણવાની કહો કળ? દમયતી ૧૬
નારદ કહે માર કહેણુ ન લાગે, હુ નવ જાઉં તારે માગે,
મને મોહનાં બાણ વાગે, બ્રહ્મચર્યવ્રત મારુ ભાગે દમયતી ૧૭
એવુ કહી પામ્યા અતરધાન, મોહ પામ્યો નળ રાજાન,
લાગ્યુ દમયતીનુ ધ્યાન, કામજ્વર થયો વહ્નિ સમાન દમયતી ૧૮
વૈદ મોટા મોટા આવે, વગડાની ઔષધિ લાવે,
તાપ કોઇયે ન શમાવે, મત્રી કહે શુ થાશે હાવે દમયતી ૧૯

વલણ

હવે શુ થાશે કહે મત્રી, વિચારે છે મનરે,
નીલા વસ્ત્ર પહેરી અશ્વે બેશી, નળ રાય ચાલ્યો વનરે ૨૦

કડવુ ૬ હુ-રાગ વસત

અનગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો, વન ગયો વહ્નિ સમાવા,
હયે બેઠો ચિતામા પેઠો, લાગ્યો આકુળ વ્યાકુળ થાવા અનગ ટેક ૧
નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો, મૃગયાનો શણગાર,
અઘોર વનમા રાયે દીઠુ, માનસરોવર સાર અનગ ૨
સુભટ સાથે કોય મળે નહિ, એકલો ન પડે ગમ્ય,
હયથકો હેઠો ઉતરીને, વન જોવા લાગ્યો રમ્ય અનગ ૩
વૃક્ષ વારુ ચારોળીના, ચદન ચપા અનક,
નાનાવિધના પુષ્પને ભારે, વળિ રહ્યા છે વક અનગ ૪
મોગરો મરડાઈ રહ્યો ને, મગી અરણી ને મરેઠી,
આંબલિ આવળ ને અગથિયા, એખરા ને અરેઠી અનગ ૫
કદલિ થભ શોભે અતિ સુદર, સાકર સરખી શેલડી,
લવિગલતા ને લિંબુ લલિત વળી, વિરાજે વૃક્ષવેલડી અનગ ૬

નાળીએરી નારંગી નૌતમ, નીચા નમ્યા બહુ નેત્ર,
ફોફળિ ફાલસિ સુંદર દીસે, ખજુર ખારેકના ક્ષેત્ર અનંગ ૭
પીંપળા પીંપળિ વડ ને ગુલર, દાડમડી ને પલાશ,
અશ્વથિ ઉતરી નળ રાજાયે, વન નિરખ્યું ચોપાસ અનંગ ૮
જળ ફળ સબળ દેખી નળ હરખ્યો, ઉત્તમ આંબા સાખ,
બાબચિ બીજોરી ને ચિનિકબાલા, ઝુંબે ઝુમખા દ્રાખ અનંગ ૯
સુંદર કુમુદનિ સરોવરમાંહે, વાયુ પ્રહારે નમતી,
દેખી અનળ તે બમણો વ્યાપ્યો, સાંભરી દમયંતી અનંગ ૧૦
શીતળ વાયુ વહ્નિ સરખો, લાગે રાયને તન,
નગ્ન વૃક્ષ છે કદળીના, તેને દેતો આલિંગન અનંગ ૧૧
રભન ચુંબન કરે કેળને, થડથી મરડી પાડે,
મુખથી શબ્દ કરે જેમ કોઈ, મોટો મેગળ ત્રાડે અનંગ ૧૨
એવે સમે બહુ હંસ ત્યાં દીઠા, સુવર્ણના છે અંગ,
તે દેખી દમયંતી વિસરી, ટળી ગયો અનંગ અનંગ ૧૩
નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું, આવ્યો દીસ અનુક્રમી,
આવી કનકની જાત પંખીની, બ્રહ્માયે ક્યારે નિરમી? અનંગ, ૧૪
એકે હાથ પડે એમાંથી, પાળું પાસે રાખું,
રમાડું જમાડું એને, દુ ખદહાડા ખોઈ નાખું અનંગ ૧૫
શરપ્રહાર કરું જો એને, તો એ થાય નિધન,
ગ્રહણ કરવું જોઈએ જીવતું, ભૂપ વિમાસે મન અનંગ ૧૬
એવે સકળ પંખીનો રાજા, દીઠો પૃથ્વીમાંય,
વૃક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને, ઉભો છે એક પાય અનંગ ૧૭
તેને દેખી નળ મનમાં હરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો,
અંબર ઓઢી અંગ સંકોડી, શ્વાસ રુંધન કરિયો અનંગ ૧૮
દ્રુમ થડ પુંઠે નળ ભડ આવ્યો, બેશી આઘો ચાલ્યો,
લાંબો કર કરી લઘુલાઘવીમાં, પંખીનો પગ ઝાલ્યો અનંગ ૧૯

વલણ

ઝાલ્યો પંખી જાગી ઉઠ્યો, નળને કીધા ચંચના પ્રહારરે,
પછે પોતાની વાણીએ કરી, કરવા લાગ્યો પોકારરે ૨૦

કડવું ૭ મું–રાગ મારૂ

હસે માંડ્યોરે વિલાપ, પાપી માણસારે, શું પ્રગટ્યું મારૂ પાપ પા૦
એ કાળા માથાના ધણી, પા૦ જેને નિર્દયતા હોયે ઘણી પા૦
એ તો જીવને મારે તતખેવ, પા૦ હવે હું મુઓ અશ્વમેવ પા૦
ટુંપી નાખશે માહરી પખાય, પા૦ મુને શેકશે અગ્નિમહાય પા૦
કોણ મૂકાવે કરી પક્ષ, પા૦ માહારે મરવું ને એહેને ભક્ષ પા૦
આ મજ સરખું રતન, પા૦ તે એળે થાશે નીધન પા૦
ટળવળી મરશે માહરી નાર, પા૦ તે જીવશે કેહેને આધાર પા૦
ગ્રહ્યો નારીએ દીઠો નાથ, પા૦ ધાયો સહસ્ર સ્ત્રીનો સાથ પા૦
નાથ ઉપર ભમે સ્ત્રીવૃંદ, પા૦ ઘણું કરવા લાગ્યાં આક્રંદ પા૦
હસીએ દીધો શાપ, પા૦ તારી સ્ત્રી એમ કરજો વિલાપ પા૦
હંસ નારીને કહે વચન, હસી સાભળોરે,
તમે જાઓ સર્વ ભુવન, આહાથી પાછા વળોરે
જે કાંઈ લખ્યું હશે બ્રહ્માય, હ૦ તે અક્ષર નવ ધોવાય આ૦
કેમ છૂટીએ કર્મના બંધ, હ૦ આપણે એટલો હશે સબંધ આ૦
જો અણઘટતું કીધું અમે, હ૦ મને વેરી રાખ્યો નહિ તમે આ૦
આપણે વસવું વૃક્ષ ને વ્યોમ, હ૦ આજ મેં નિદ્રા કીધી ભોમ આ૦
જે થાએ થાનકભ્રષ્ટ, હ૦ તે પામે મહારી પેર કષ્ટ આ૦
સર્વને દેઉં છૌં શીખામણ, હ૦ તમો ધરણિ મા મૂકશો ચર્ણ આ૦
એમ કહેતો સ્ત્રીને ભરતાર, હ૦ દેખી નળે કીધો વિચાર આ૦
પખી સર્વ પામ્યાં છે રોષ, હ૦ તે દે છે મુજને દોષ આ૦
તમો હંસ ધરો વિશ્વાસ, હ૦ હું નવ કરવાનો નાશ આ૦

વલણ

નવ કરવાનો નાશ એહેવી, વાણી નળે કહીરે,
વચન સુણી નળરાયના, હંસને વાચા થઈરે

કડવું ૮ મું–રાગ મારૂ

મનુષની પેરે પખી બોલ્યો, મુને મુકી જુઓ એક વાર,
પ્રાણદાન તું આપીશ તો, કાંઈ કરીશ ઉપકાર ૧
મૂક મુજને સર્વથા આ, રુવે છે સહસ્ર સુંદરી,
એહેને આસના વાસના કરીને, હું આવીશ તુજ કને ફરી ૨

વચન સુણી વીર વિસ્મે પામ્યો, અલ્યા હવે નહિ ચૂક,
રૂપ ને વાણી બે ગુણ તુજમાં, મરતા લગે નવ મૂકું ૩
હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો બ્રહ્માના વાહન,
આકાશ અવનિ એક થાયે તો, જુઠું ન બોલું વચન ૪
નળ કહે હું વીરસેન સુત છો, નૈષધ માહારુ ગામ,
દેશપતિ ને ક્ષત્રી કેવળ, નળરાય માહારુ નામ ૫
હુથી વિઘ્ન થાયે નહી, પ્રાણની પેરે પાળુ,
અમો રાજવંશીને રૂડું લાગે, તારૂં બોલવું રઢીઆળું ૬
ખટપટ ટાળો મરણની ને, રખે આણો શોક,
એમ જાણી રોહો મુજ પાસે, જાનાની આશા ફોક ૭
પંખી કહેરે પુણ્યશ્લોક માહારી, માતા રોઇ રોઈ મરશે,
એકનો એક છૌ તેહને, માતા કેહેને જોઈ ઠરશે ૮
એક સહસ્ર સ્એ છે નારી, ઘેર ત્રણ છે પટરાણી,
માહારૂં બંધન જાણી સર્વકો, તત્ક્ષણ તજશે પ્રાણી ૯
વાહાલી સ્ત્રીએ પુત્ર પ્રસવ્યો, મેં તેહનું મુખ નથી જોયું,
અરે નળરાજા હું રંકનું તેં, સુતનું સુખ કાં ખોયું ? ૧૦
આપણ બન્યો મિત્ર થયા, તેહેનો સૂરજ દેવતા સાખી,
રૌરવ નરકે હું પડું જો, ન પાળુ વાચા ભાખી ૧૧
ગુરુદ્રોહી સ્વામીદ્રોહી, એ પાતિક લાગે મુજને,
જો નારીને મળી આવી, શીશ ન નમાવું તુજને ૧૨
ત્રાહે ત્રાહે કરી નળ બોલ્યો, મૂકું છું નિરધાર,
તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણો વિચાર ૧૩
પ્રતિજ્ઞા માટે મૂકું છું, મળવાને તારી નાર,
નહિ આવે તો શું કટક ચઢાવું, કે તુને કહાડું ન્યાત બહાર ? ૧૪
એહવું કહીને પંખી મૂક્યો, હંસ ઉડ્યો આકાશ,
રુદન મા કરશો એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ ૧૫
સમાચાર કહ્યો શ્યામાને, સમજાવી સુંદરી,
વળાવી નારીને પોતે, આવ્યો નળકને ફરી ૧૬
જેમ કો અંધ આનંદ પામે, ફરી આવે લોચન,
તેમ રાયનું હંસને દેખી, હરખ્યું અતિસે મન ૧૭

ભૂપ કહે આ કાળને વિષે, પખી બહુ સતવત,
પ્રતિજ્ઞા પાળી પોતાની તુને, વાહલા હશે ભગવત ૧૮
હસ કહે હો ભૂપતિ, સાભળ માહરા મિત્ર,
બોલ્યુ વાચક પાળીએ નહિ તો, કાગ ને અમો શો અત્ર ? ૧૯

વલણ

અતર શો અમો કાગ કરતા, મિત્ર જો અમારી પેર રે,
હસ સાથે અશ્વ બેસી, નળરાય ચાલ્યો ઘેર રે ૨૦

કડવુ ૯ મુ–રાગ દેશાખ

નળરાજા મદિર આવીઓ, સુભટ હસ સાથે લાવીઓ,
સૈન્ય સઘળુ સહામુ જાય, હમને દેખી વિસ્મે થાય ૧
આ વસ્ત કાંહાથી પામ્યા રાજાન, એણી પેરે પૂછે પરધાન,
નળ કહે સરોવર માન, તાહાથી મૂને આપ્યો ભગવાન ૨
એ માહારે થયો છે વીર, એમ કહી આવ્યો મદીર,
કનકનુ કીધુ પિંજર, હસને રહેવાનુ ઘર ૩
એકઠા બેસી બન્યો જમે, દ્યૂત ક્રીડા તે રસિયા રમે,
અન્યોન્ય કાઢી લે તબોલ, મુખે વાણી કરતા કલ્લોલ ૪
હસવિના ન ચાલે ઘડી, પ્રેમ રેહેણે પ્રીત જે જડી,
અશોક વાટિકામા એક વાર, બન્યો બેઠા ગુણ ભડાર ૫
હસે વાત સ્નેહેની કરી, ત્યારે નળને દમયતી સાભરી,
દૂમો જામ્યો અકસ્માત, નેત્રે કીધુ આસુપાત ૬
હસ પૂછે મારા વીર, તાહારે નયને કા વહે છે નીર ?
નળ કહે શુ પૂછે મૂને, એટલુ સૂજ નહીં પડે તૂને ? ૭
પરણ્યા કુવારા ન જુઓ અમો, ઘરમા ભાભી દીઠી હશે તમો ?
હસ બોલે ને કર ઘસે, મેં જાણ્યુ ભાભી પીહેર હશે ૮
તમો કુવારા ન જાણ્યા માટ, શુ પૃથ્વીમા કન્યાનો દાટ ?
પોતાની પાખે લોહુ જળ, ખગે રેનો રાખ્યો નળ ૯
મરકલડુ કરી મહીપતિ, મિત્ર સાથે બોલ્યો વીનતિ,
જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શુ વિસરી ગયા ? ૧૦
તેં કહ્યુ નળ મૂક એક વાર, કાંઈ હુ એ કરીશ ઉપગાર,
ભાઇતે બોલ્યુ કહી એ પાળશો, એ મોહોટુ દુ ખ ક્યારે ટાળશો ? ૧૧

વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખું કાંઈ સોંપો કાજ,
મહા કઠણ જે કારજ હશે, તે હું સેવકથી સર્વે થશે ૧૨
નળ કહે તમો કરો સર્વથી, પણ મ્હારી જીભ ઉપડતી નથી,
કપટ કામ કેમ દેવાય, કદાપિ થાય કે નવ થાય ? ૧૩
ન થાય તો તમો પામો ખેદ, લાજે ઘેર નાવો વાયક વેદ,
હંસ કહે અમથો નવ વળું, હું રીસાવાનું નોહું પૂતળું ૧૪
ચૌદ લોકમાં ગયાની ગત્ય, તાહરું કારજ થાશે સત્ય,
નળ કહે હો પંખીજન, શરીર સુનાનું ચંચ રતન ૧૫
એહેવી તમારી દીસે દેહ, કાહાંથી વર પામ્યા ભાઈ એહ,
હંસ ભણે સાંભળ હો નળ, સરોવરમાં છે સોનાનાં કમળ ૧૬
નિસ ભોજન કરવું તેહ, જેવું જમવું તેવી દેહ,
પાળ પગથીએ જડ્યાં રતન, ચંચ ઘસું અમો પંખીજન ૧૭
તેહેની વળગે છે રેખાય, માટે રત્નજડિત ચંચાય,
હવે મા પૂછરો આડી વાત, કામ શું છે કોહોની ભ્રાત ? ૧૮
નળ કહે એક વિદર્ભ દેશ, કુંદનપુર ભીમક નરેશ,
તેહને દમયંતી દીકરી, કારણરૂપે તે અવતરી ૧૯

વલણ

કારણરૂપે તે અવતરી, વણ દીઠે મોહ થયો અમને,
તે નારીસું વેહેવા મેળવો, એહવું માગું છૌં તમકને ૨૦

કડવું ૧૦ મું–રાગ રામગ્રી

હસીને બોલ્યો વિહંગમ વાણીજી, ભ્રાત શું માગ્યું લજ્જા આણીજી ? ૧

ઢાળ

માગી માગીને શુંરે માગ્યું ? એક દમયંતી નારી ?
દેવકન્યા આણી આપું તો, કવણ ભીમક કુમારી ? ૨
વિદ્યાધરી ને કિન્નરી, ગાંધ્રવી તે રૂપનિધાન,
તે નારીના રૂપ આગળ, દમયંતી મૂકે માન ૩
કોટી કન્યા પરણાવું, પદ્મની ગૌર ગાત્ર,
તેહેની કાંતિ આગળ દમયંતી, તે દીસે દાસી માત્ર ૪
અતળ વિતળ સુતળ તળાતળ, રસાતળ પાતાળ,
ત્યાં પેસી નાગકન્યા આણી આપું, કોણ ભીમકની બાળ ? ૫

નળ કહે હુ સકળ શ્યામા, પામ્યો પખી રાય,
કોટી કારજ તેં કર્યાં, મેળવ વૈદર્ભીસુ વેહેવાય ૬
એક માસનો વાયદો, હસે કર્યો સુજાણ,
ત્યારે નળ કહે ત્રીસ દહાડા, ત્રીસ જુગ પ્રમાણ. ૭
ત્યારે દિવસ આઠની અવધ કરી, કહેતો ગયો ગુણવાન,
પીઠી કરજો રાજાજી, તત્પર કરજો જાન ૮
ભૂપ કહે પ્રયાણ તે, હસ મેં ન કહેવાય,
હુ તો તુ વિના એકલો, પ્રાણ વિના જેમ કાય ૯
હવે એમ જાણી વિલબ મા કરશો, રખે કરતા કોસુસ્નેહ,
જો અવધ ઘટશે આવ્યાની તો, પડશે માહારો દેહ ૧૦
વિશ્વાસ આપ્યો વીરને, પછે પરવર્યો ખગેશ,
થોડે કાળે આવીઓ, જાહા વિદર્ભ દેશ ૧૧
ભીમક રાયના ઘરની વાડી, ત્યા દમયતીનુ ધામ,
તે વાડી મધ્યે આવી હસે, લીધુ નળનુ નામ. ૧૨
ચદ્રમા મસ્તકે આવ્યો, પૂર્ણિમા મધ્ય જામની,
સખી સાથે દ્યૂત રમે છે, દમયતી જે ભામની ૧૩
તેણે સમે તાહા હસલે, વખાણ્યો નળ ગજાન,
શબ્દ સુદર સાભળી, શ્યામાએ ધરિયો કાન ૧૪
હરિ વદનીએ હસ દીઠો, બેઠો ચપક છોડ,
આ શુ સુનાનું સાવજુ, થયુ ઝાલવાનુ કોડ ૧૫
શોભતુ ને બોલતુ, કરે નળની વિખાણ,
એ પખી કર ચડે નહીં તો, તજુ માહારો પ્રાણ ૧૬
અબળા હેઠી ઉતરી, ઝાઝર કાઢ્યા તત્કાળ,
હસે દીઠી કામની, ત્યારે બેઠો નીચી ડાળ ૧૭
દોડે આડી અવળી અગના, કરે ઝાલવાનો ઉપાય,
હાથમાથી હસ નહાસે, ચપળ નવ ઝલાય. ૧૮
પખી કેહેરે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર,
નળ વિના કો ન ઝાલે, તુ કોણુ જે ગ્રેહેનાર ? ૧૯

વલણ

ગ્રેહનાર તુ કોણ મૂર્ખી, તુને કાહાંથી નળની શુદ્ધરે ?
વચન સુણીને વામાએ, વિચારી ઝાલવાની બુદ્ધરે ૨૦

કડવુ ૧૧ મુ-રાગ મારુ

ચતુર ભીમકની કુમારી, તેણે અકલીત વાત વિચારી,
નથી હસ દેતો મુને સાહાવા, પણ નવ દેઉ એહેને જાવા ૧
પખી ધીરે કમળને કાજે, હાથ આપ્યા મને મહારાજે,
જોગવાઈ જગદીશે મેલી, મારી કમળ જેવી હથેલી ૨
શરીર સઘળુ કહીએ સતાડુ, પાણપકજ એહેને દેખાડુ,
પોતાના વસ્ત્ર દાસીને પહેરાવી, બેઠી ચેહેબચામા આવી ૩
મસ્તક મૂકયુ પલાશનું પાન, વિકાસી હથેલી કમલ સમાન,
મધ્ય મૂકયુ જાબુનુ ફળ, જાણે ભ્રમર લે છે પીમળ ૪
પોતે નાસિકાએ ગણગણતી, ભામા ભમરાની પેરે ભણતી,
હસે હરિવદની જાણી, ન હોય પકજ પ્રેમદાનો પાણી ૫
બેસુ જઈ થઈ અજ્ઞાન, પરણાવવો છે નળ રાજાન,
આનદ આણી અબુજભણી ચાલ્યો, બેસતા અબળાએ ઝાલ્યો ૬
દમયતી કહે શેં ન નાઠો, હલ્યા ગાઢુઓ થઇને ગાઠો ?
મુને દોડાવી કીધી દુ ખી, મુઆ પહેલા હુ ન ઓળખી ? ૭
તારા અવગુણ નહીં સભારુ, મુને બાપના સમજો મારુ,
હસ કહે શુ જાઓ છો ફૂલી ? નથી બેઠો હુ ભ્રમે ભૂલી ૮
હુમા પ્રાક્રમ છે અતિ ઘણુ, ચચપ્રહારે તારા હસ્ત હણુ,
દમયતી કહે, હસ ભાઈ, તારે મારે થઈ મિત્રાઈ ૯
અન્યોન્યે તે બોલ જ દીધો, હાથેથી મૂકીને ખોળે લીધો,
તમો વિખાણ કીધુ સમળ, તે ભીઆ કોણ છે નળ ? ૧૦
તેના કોણ માત ને તાત ? મુને વિખાણી કહો વાત,
હસ બોલ્યો મુખે તવ હસી, અબળા દીસે ઘેલી કશી ૧૧
તેના ગુણ બ્રહ્મસભામા ગવાય, નળ તે વિષ્ણુ આગળ વખણાય,
એ ભીઆ મોટા ચતુરસુજાણ, જે હુ નળની કરુ વિખાણ ૧૨
નળ દીઠો નહી તે નર રોઝ, સાંભળ્યો નહી તે વ્રખડો જ,
જોયો નહીં તેના લોચન કહેવા ? મોરપીછ ચાદલીઆ જેવા ૧૩
એટલામા મન વિહ્વલ કીધુ, ચિત્ત મહિલાનુ આકરષી લીધુ,
બેહુ કર જોડીને નમયતી, હસ પ્રત્યે કહે દમયતી. ૧૪

હું પૂછુ જો બીહીતી બીહીતી, નળની કથા કહો અથ ઇતિ,
છે બાળક વૃદ્ધ જોબન ધામ, શે અર્થે નળ ધરાવ્યુ નામ ૧૫
તમે આવડો જીમે વરણ્યો, છે કુવારો કે પરણ્યો,
એવાં વચનને સાભળી, ત્યારે હસ બોલ્યો કળકળી ૧૬
નળ છે કુવારો નથી કન્યા, છે બ્રહ્માનો મોટો અન્યા,
અમો કોટાનકોટ નારી નિરખી, ન મળે નળને પરણવા સરખી ૧૭
એકવાર બ્રહ્માએ શુ કરીઉં, સકળ તેજ એક પાત્રમા ભરીઉં,
તે તેજનો ઘડ્યો નળરાય, કાંઇએક રજ વાધી પાત્રમાય ૧૮
તેની એક થપોલી હવી, આકાશે ઉપન્યો રવી,
વહાણે સાજે નળ બાહેર નીસરે, તેજવત વનમા ફરે ૧૯
સૂરજ ઝાખી કહાડે કોર, વહાણુ સાજ તેણે ટહાડો પોહોર,
અદ્દષ્ટ જ્યારે થાય રાજાન, નિશ્વત ભાનુ તપે મધ્યાહ્ન ૨૦

વલણ

મધ્યાહ્ને નળ જાય મદિરમા, માટે સૂરજ તપે વણ,
હસ કહે હો હરિવદની, શુ વિખાણુ કરુ તે નળતણુ ૨૧

કડવુ ૧૨ મુ–રાગ જેતશ્રી

હસ ભણે હો ભામિની, બ્રહ્માડ ત્રણ જોયા સહી,
નળની તુલના મેળવુ પણ, મહીતળમા તૂનના કો નહી –તુલના૦ ૧
જુગ્મ રવિસુત રૂપ, આગળ જાય નાખી વાટ,
ગભીરતાએ વર્ણુવુ, પણ અરણવમા ખારાટ –તુલના૦ ૨
શીતળતાએ શશિ હાર્યો, મૂકી કળા પામે કષ્ટ,
તેજથી આદિત ફરે નાઠો, મેરુ કેરી પૃષ્ઠ –તુલના૦ ૩
ઐશ્વર્ય યુદ્ધ ઇંદ્ર હાર્યો, ઉપાય કીધા લાખ,
નળ આગળ મહિમા ગયો માટે, મહાદેવ ચોળે રાખ –તુલના૦ ૪
નૈષધ રાયના રૂપ આગળ, દેવને થઇ ચિતાય,
રખે આપણી સ્ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માડી રક્ષાય –તુલના૦ ૫
લક્ષ્મીનુ મન ચચળ જાણી, વિષ્ણુ મન નિમાસે,
પ્રેમદાને લઇ પાણીમા પેઠા, બેઠા શેષને વાસે –તુલના૦ ૬
હીમસુતાને હર લેઇ નાઠા, ગયા ગૂફામાય,
સહસ્ર આખો ઇન્દ્રે કરી, કરવા નારીના રક્ષાય –તુલના૦ ૭

સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધીરે નહી, રાખે ગણપતિ અહોનિશ પાસ,
ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઈ નાઠા, જઈ રહ્યા વનવાસ -તુલના૦ ૮
પાતાળમા લેઈ પદ્મનીને, વસિયા વરુણ તે ભૂપ,
સ્વાહાને સાચવવા વહ્નિયે, ધર્યાં અડતાળિશ રૂપ -તુલના૦ ૯
ચંદ્ર ને સૂરજ નાઠા ફરે છે, રખે વરતી નારી,
નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારી -તુલના૦ ૧૦
હંસ ભણે હો ભામિની, એમ સહુએ શ્યામા સતાડી,
નળના વપુના નામથી, સર્વે સૃષ્ટિ કષ્ટ પમાડી -તુલના૦ ૧૧
પુરુષને અદેખાઇનુ બળવુ, નારીને દહે કામ,
અનલ પ્રગટ્યો સર્વને, માટે નળ ધરાવ્યુ નામ -તુલના૦ ૧૨
જપ તપ વ્રત જેણીએ કર્યાં હશે, સેવ્યો હિમપર્વત,
તે નારી નરને પરણશે જેણે, કાશી મૂકાવ્યુ કરવત -તુલના૦ ૧૩
બ્રહ્માજીની સૃષ્ટિમા કો, ન મળે જાચક રૂપ,
નળને દાને દારિદ્રય છેદ્યા, ભિક્ષુક કીધા ભૂપ -તુલના૦ ૧૪
ત્યારે નરમ થઈ દમયંતી બોલી, નિર્મળ નળ ભૂપાળ,
જેમ તેમ કરતા ભાઈ મારો, ત્યા મેળાવ વેવિસાળ -તુલના૦ ૧૫
હંસ કહે ફોકટ ફાફા જેમ, વામણો ઇચ્છે આમાફળ,
તેમ તુજને ઇચ્છા થઈ, ભરતાર પામવા નળ -તુલના૦ ૧૬
હજાર હંસ હુ સરખા ફરે છે, નૈષધપતિના દૂત,
ખપ કરી પરણાવીએ, તો તુ સરખુ કંઈ ભૂત -તુલના૦ ૧૭
વચન સુણી વિહંગમના, અબળાએ મૂક્યો અહંકાર,
ભુંડા એમ શુ મુને નિભ્રછો, આપણે મિત્રચાર -તુલના૦ ૧૮
સ્નેહ છે સત્કર્મનો એમ, વદે વેદ ને ન્યાય,
એમ જાણી પરણાવ મુજશું, લાગુ તારે પાય.-તુલના૦ ૧૯

વલણ

પાયે લાગુ ને નળ માગુ, હવે આવી તારે શર્ણેરે,
નહીંતર પ્રાણ જાશે મહારા, ને પીંડ પડશે ધર્ણેરે ૨૦

કડવુ ૧૩ મુ-રાગ વેરાડી

હંસ ભણે હો ભગિની મારી, ભીમક રાજ કુમારી,
નિશ્ચય નળ તુજને પરણાવુ, મુને દયા આવે છે તારી હંસ ભણે.

અમો મળતા ને પ્રાણુ જ આપુ, પૂરુ મનની આશ,
તારો મોહ લગાડું નળને, નાખી ઉંચા નીચા પાશ હંસ ભણે ૨
એક જડીબુટ્ટી સુંઘાડુ નળને, તત્ક્ષણ થાશે ઘેહેલો,
આફણીએ આહા આવીને રહેશે, વહેલો સર્વની પેહેલો. હંસ ભણે ૩
નળને તુ નિરધાર પરણશે, એ માહારો સંકેત,
રખે ત્યાર પેહેલી કોને વરે, પછે હુ થાઉ ફજેત હંસ ભણે ૪
આવશે નળના રૂપ લેઇને, દેવતા મોટા ઘાતી,
વણ તપાસે વરીશ મા, રખે ડાહી થઈ વાહતી હંસ ભણે ૫
નળ અમરમાં વેહેરો શું છે, ઓળખાવ્યો તે વેશ,
દેવ રહેશે અત્રિક્ષ ઉભા, નવ મળે નીમેષ હંસ ભણે ૬
સ્વયવર તુ ઘર રચાવે, વળી કરે એક વાનુ,
તારો પિતા નોહોતરુ મોકલે, તુ પત્ર લખજે છાનુ હંસ ભણે ૭
હંસરાયનાં વચન સુણીને, વામા કરે વિદાય,
જાઓ કહું તો મારી જીભ કાપુ, ગયા વિના કામ ન થાય હંસ ભણે ૮
હોરે વિહગમ હોરે વિહગમ, મારો વિરહનો વ્હનિ સમાયો,
વીરસેનસુતને વિવાહ અર્થે, વીરા વેહેલા વેહેલા લાવો હોરે વિ૦ ૯
તારો વહોણી નળનો વિજોગ છે, હુ એખે દુ ખે દુ ખાળી,
અન્ન ન ભાવે નિદ્રા ન આવે, મેળાપ તમારા ટાળી હોરે વિ૦ ૧૦
વિશ્વાસ આપીને વાત વેહેવાની, રખે જાતા વીસરી,
સ્વયવરમા નળ નહીં આવે તો, પ્રાણ જાશે નીસરી હોરે વિ૦ ૧૧
જો તમો નાથ આણી નહિ આપો, તો કોણ આપશે વળતુ ?
મોટુ પુન્ય છે મનુષ્ય રાખ્યાનુ, અનગ અગ્નિથી બળતુ હોરે વિ૦ ૧૨
માત તાત ને સગા ભાઈ, હુ તેને લાજુ કહેતી,
કેમ કહુ નળને પરણાવો મુને, સર્વે કહે અસેતી હોરે વિ૦ ૧૩
ગુહ્ય વાત તે મિત્રને કહીએ, વહાલાની હોય ચોરી,
વણ રોગે આ વપુની વેદના, તુ હંસ જાણે મોરી હોરે વિ૦ ૧૪
તારી આશા સૂત્રનો તતુ, પ્રાણ રહ્યો છે વળગી,
વિહવા વાત મિથ્યા સાભળતા, દેહ થાશે પ્રાણથી અળગી હોરે વિ૦ ૧૫
વિશ્વાસઘાતનુ પાપ છે મોટુ, તમો ડાહ્યાને શુ કહીએ,
વૃદ્ધની વાત કરી જાઓ છો, નથી કીધી નાહાને છૈએ હોરે વિ૦ ૧૬

હસ કહે હો ભામિની, નિશ્ચે રહે તુ વિશ્વાસે,
એમ કહીને ખગ તાહાથકી, ઉડી ગયો આકાશે હારે વિ૦ ૧૭
આવી મળ્યો નળ રાજાને, વાત કહી જે વીતી,
સમાચાર કહ્યો જઈ હસે, નળને અથ ઇતિ હારે વિ૦ ૧૮
પખી કહે હો પુણ્યશ્લોકજી, વીતી વાત શુ કરુ ?
દિન દશ પાંચમા આવ્યુ દેખશો, પરણવાનુ નોહોતરુ હારે વિ૦ ૧૯

વલણ

નોહોતરુ આવશે સ્વયવરનુ, હસે વાત નળને કહીરે,
વેવિશાળ મળ્યુ, દૂતત્વ ફળ્યુ, તેમા કાઈ સદેહ નહીરે ૨૦

કડવુ ૧૪ મુ—રાગ મહલારની દેશી

બન્યો મિત્ર મળીને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળજી,
વીર વિહગમ કોહોને વારતા, કેમ મેળ્યો વેવિસાળજી ૧
નામ ઠામ ને રૂપ ભૂપ ગુણ, ગોત્ર ને આચરણજી,
સવ ગે સપૂર્ણ શ્યામા, માન્યુ તારુ અતરકર્ણજી ૨
કેમ ગયો કેમ દૂત થયો, વાત કહો મુને માડીજી,
તે કન્યા કેમ બોલી તુજ સાથે, લજ્જા મનની છાડીજી ૩
પખી કહે સાભળીએ સ્વામી, કન્યા વર્ણન વિવેકજી,
શેષ છેક ન પામે સ્તવતા, શુ કહુ જિહ્વા એકજી ૪
કુદનપુર તે કુદન જેવુ, જોતા મોહ ઉપજાવેજી,
વૈકુઠ સા આપ્યુ પૃસ્થાને, અમરાપુરીને લજાવેજી ૫
ચારે વર્ણ ધર્મને પાળે, જે પોતાના કર્મજી,
સુખનિવૃત્તિ નિરભે પ્રજા ને, આણ ભીમકની ધર્મજી ૬
આનદ ઓચ્છવ ને હરિસેવા, ઘેર ઘેર વાજિત્ર વાજેજી,
વાસવ વિષ્ણુ વિરચિ ઇચ્છે, વાસ સુખને કાજેજી ૭
વિદ્યા મૂકાવી નિશાચરની, તે શીખ્યા દિશાચાર કામજી,
જુગમ કપાટ વિજોગપુરમા, જુઆ રહે અષ્ટ જામજી ૮
કર્મત્યાગ પારધિએ કીધાં, ગુણિકાએ ગ્રહી લજ્જાજી,
ઉચાટ એક અધર્મીને વર્તે, સકપ એક ધ્વજાજી ૯
ભુવન ભવ્ય ભૂપ ભીમકના, ભુવન ત્રણ વ્યતિરેકજી,
ધરની વાડી પરમ મનોહર, મધ્યે અવાસ છે એકજી ૧૦

સપ્ત ભોમ તે વ્યોમ સમાને, ફરતી બારી જાળીજી,
દશ સહસ્ર નારી આયુધધારી, કરે કન્યા રખવાળજી ૧૧
ચદન ચપક ચારોળી ને, વટ વાળો વેલડીજી,
ફણસી ફોફળી ને શ્રીફળી, આબા સાખ સેલડીજી. ૧૨
બીલી કોઠી દ્રાખ દાડમી, નારગી ને નેત્રજી,
અખોડ ખજુર ને લવગલતા, બહુ ખારેકના ખેત્રજી ૧૦
શીતળ જળાશય કમળ કેતકી, કુસુમપૂરણુ કુજજી,
મલિયાગર મોગરા માલતી, ખટપદ ગુજાગુજજી ૧૪
વેલા વાલોળ પરવળનાવળી, શીતળ વાય સમીરજી,
વયણુ પખી રયણુ બોલે, ડોલે ઘેર ગભિરજી ૧૫
સાગ શીશમને શરગવા, સાદડીઆ તાલ તમાલજી,
કરેણુ બદામ બામચી બદ્રિકા, જાવત્રી જાયફલજી ૧૬
વાડ વાટિકા વક વેલામણી, કેળવન બીજોરીજી,
બેલડીએ સાહેલડી વળગી, હીંડે ગુણવત ગોરીજી ૧૭
તે વનમાહે હુ ગયો ને, હવો તે હર્ષ પૂર્ણજી,
વૃક્ષજુથમા પેસી બેઠા, ગોપવીને ચર્ણજી ૧૮
દાસી સર્વ થઈ નિદ્રાવશ, ઇદુ આવ્યો માથેજી,
દમયતીએ દ્યુત આરભ્યુ, માધવી સખી સાથેજી ૧૯
તેણે સમે મેં તમો વર્ણવ્યા, શ્યામાએ ધરીઆ શ્રવણજી,
ઉઠી બાળી અટારીએ આવી, જોતી નેત્રે તીક્ષ્ણજી. ૨૦
પાસે દાસી બન્યો રાખી, ચતુરા ચોદશ ભાળેજી,
આ વનમા કોઈ જન આવ્યો છે, બોલી કરે આ કાળેજી ૨૧

વલણ

આ કાળે બોલી કોણ કરે છે, જુએ વનમા ફરી ફરીરે,
હસ કહે હુ હવો વિસ્મય, શુ વખાણુ એ સુદરીરે ૨૨

કડવું ૧૫ મુ–રાગ ધનાશ્રી

ભૂપ મે દીઠી ગર્વઘેલડી, સખી બે મધ્ય ઉભી અલબેલડી,
કદળીસ્થભ જુગલ સાહેલડી, વચ્ચે વૈદર્ભી કનકની વેલડી ૧

ઢાળ

વેલ જાણે હેમની, અવેવ ફૂલે ફૂલી,
ચકિત ચિત થયુ મારુ, ને ગયા દૂતત્વને ભૂલી ૨

સામસામા રહ્યા શોભે, વ્યોમ ભોમ બે સોમ,
ઇંદુમાં બિંદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણ ભોમ ૩
ઉભે અમિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યા, કળા થઈ પ્રકાશ,
જ્યોતેજ્યોતથી સ્થભ પ્રગટ્યો, શું એથી થભ્યો આકાશ! ૪
કામિનીનો પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ,
શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચઢ્યો ચદનવૃક્ષ ૫
કુરંગ મીનની ચપળતા, શું ખંજન જાળે પડિયા!
નેત્રઅણિઅગ્રે શ્રવણ વિધ્યા, સોઈ થઈ નીમડિયા ૬
શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળા અબૂજ,
ભ્રુવ શરાસન દૃષ્ટિ શર, હાવ ભાવ બે ભૂજ ૭
ગળસ્થળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઇંદુ અંકોટી,
અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિહ્વા જાણે કસોટી ૮
કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, કોયલ બોલે અણુછતી,
વનલતાપર પખી બેઠો, નવ રહેવાયું મારી વતી ૯
અધરરસ પર શ્વેત બિંદુ, મેં જાણ્યું કરુ ગ્રાસ,
ઉદર સર આભરણ અબુજ, જઈને પૂરુ વાસ ૧૦
નાભી નીકટ મેખલા, રહે ગમન સાથ અમારો,
રોમાવળિ દ્રુમ કુચ ટોડા, ઉર મડળ શું ઉતારો! ૧૧
અંગ રગ તરંગ યૌવન, જોતાં તૃપ્ત ન થઇયે,
ક્ષુધા તૃષા પીડે નહીં, રૂપસુધામા રહિયે ૧૨
કુચભૂષણ કદળી પત્ર ઉપર, શબ્દ તેનો ઊઠે,
તા બોલે પચાનન પ્રહારથી, શું લાગો મેંગળ પૂઠે! ૧૩
ફૂળશાખાયે જલજ જુગમ ચઢ્યા, ગજ એથી પામે ખેદ,
યુગ્મ અબુજ તાહાં મળીયા, મળ્યા મધુકર વેદ ૧૪
સ્કંધ પદના તે કદળી સરખા, ખટ તોયજ તોય પાખે,
સુદ્ધ બુદ્ધ નવ રહી મારી, હું બોલિ ઉઠયો અભિલાખે ૧૫
વદી વાણી વ્યોમચરની, પડ્યો મૂર્ચ્છા ખાઈ,
હાટક રૂપ દેખી સખિ સાથે, ભુજને ગ્રહવા ધાઈ ૧૬
મોહવારુણી પી પડ્યો, કન્યાયે ગ્રહ્યો આવી,
ભુજઅબુજ મેં પણ ભેદ્યા, તોએ મન ન લાવી. ૧૭

નાત ગામ ને નામ પૂછ્યુ, સ્વામી તારો કૂણ?
રટણ રસનાયે કરે બાધી, એવો વરણ નિપૂણ   ૧૮
સ્વામી નળ ને વર્ણન નળનુ, દૂત નળનો છુય,
ગિરિ તરુવર કે ધાતુ ફળ કે, કુસુમ નળ તે શુય?   ૧૯
પ્રાણ નળ કે ઉદર નળ, કે જળ નળ ગ્રેહનો,
રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણુ તેની દેહનો.   ૨૦
પર અગ્ર વૃશ્ચિક આકડો, ભેદ્યુ નિજ ભુજતળ,
શકે તારા નાથની એવી, કાયા છે કોમળ   ૨૧
શબ્દ સુણી શ્યામા તણો, હુ સહિ રહ્યો તે કાળે,
તમ પ્રતાપે તારુણીને, મેં નાખી મોહજાળે   ૨૨
અમૃતઘટ થયો જે ઊણો, અમર પાન જ્યારે કરે,
વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી, લેઈ કુભ પૂરો ભરે   ૨૩
વિનતાવદન વિધિએ કીધુ, સાર શશીનુ લીધુ,
નક્ષત્રનાથને લાંછન ભાસે, કલક લાગટ કીધુ   ૨૪
ગ્રહેશ ને સર્વરીપતિ તે, ગોપ્ય ઉભા ફરે,
વૈદર્ભીના વક્ત્ર આગળ, અમર તે આરતિ ફરે   ૨૫
કુચસમૂહની રાવ કરવા, વિધિકને કળાધર ગયો,
કર અધર ચદ્ર કાઢ્યો ટેશે, તે અદ્યાપિ અતરિક્ષ રહ્યો   ૨૬
સસાર સર્વનુ સાર લીધુ, દિવ્ય દેહડી થવા,
ઘડિ દમયતી ને ભુજ ખખેર્યાં, તેના તો તારા હવા   ૨૭
જજ્ઞ જાગ ને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધા હશે સમસ્ત,
તેને પુણ્યે પુણ્યશ્લોકજી, ગ્રહશો દમયતીનો હસ્ત   ૨૮
ભાગ્ય ભૂપ એ તમતણુ, જે વશ વૈદરભી વળી,
વેવિશાળ મળ્યુ ને દૂત ફળ્યુ, નવ શકે તેનુ મન ચળી   ૨૯
કાલ આમત્રણ આવશે, તમે કરો તત્પર જાન,
એ વાત નિશ્ચે જાણજો, તેના સાક્ષી શ્રીભગવાન   ૩૦
આનદ નળ પામ્યો ઘણો, પણ સ્વપ્ના સરખુ ભાસે,
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વિવાહ કેઈ પેરે થાશે   ૩૧

વલણ

થાશે સબધ ભિમકસુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટુ સર્વથા,
કહે પ્રેમાનદ કહુ હવે, દમયતીની કથા   ૩૨

પદ ૧૬ મુ–રાગ ગોડી

હંસ વળાવીને વળી વનિતા, જ્યાં પોતાનું ધામ,
દમના લાગ્યો દમયંતીને, નળના વિરહનો કામ ૧
વખાણમાણ શ્યામાને વાગ્યા, પંખી ગયો મોહ મેલી,
રોમે રોમે વહ્નિ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી ૨
ઘડિયે ઘરથી બહાર નિસરે, બેસે જઇને અટાળી,
ચંદ્રકિરણ અગ્નિથી અદકા, મારશે મુજને બાળી ૩
વણ પરણ્યાને વ્યાકુળ કરવા, વ્યોમ વસ્યો છે પાપી,
શું કહિયે કમળાપતિને રાહુનું, મસ્તક નાખ્યું કાપી ૪
સિંહિકાસુતને શરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી,
સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી ૫
જળપાત્ર વિષે ઇંદુબિંબ દીઠું, સખીને કીધી સાન,
લાવ્ય ભોગળ રિપુને મારું, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન ૬
એમ કરતાં પ્રાત કાળ થયો, તારુણીને આવ્યો તાવ,
અન્ન ન ભાવે નિંદ્રા ન આવે, વાતતણો નહિ ભાવ ૭
અગ્નિના તણખા સરખા લાગે, ટાઢક ચરચે જેહ,
વાયુ વ્યાધના બાણ સરીખો, નિસરે સોંસરો દેહ ૮
દુખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વસ્ત્ર ઉઘાડી,
ચુમન કરીને પૂછે માતા, શું દુ:ખ છે તને માડી? ૯
લાડકવાઈ ક્યાં થકિ જીવે? છે કર્મ અમારાં દોખી,
અક્ષત ઉતારો દૃષ્ટિ બેઠી હોય, કોઇની મેલી ચોખી ૧૦
પરણ્યાનો ઓરિયો નવ વીત્યો, જાત સાસરે સમોતી,
રત્ન દીકરી ક્યાંથી જીવે? ત્રણ ભાઇની બેહેન પનોતી ૧૧
આવડો તાવ તે તારુણિને શો! દૈવને ઘેર વજ્યો દાટ,
કહે કુંવરી અંતરની આપદા, અમને થાય ઉચાટ ૧૨
મુખ મરડી દમયંતી બોલી, ઘરડાં માણસ નઠોર,
પરણ્યા કુંવારા કાંઈ ન પ્રીછે, ફોકટ કરવો સોર ૧૩
હું સમાણી જાય સાસરે, તેના જોને ભોગ,
તેનીપેરે મારે થાશે, આફુરો જાશે રોગ ૧૪
વચન સુણીને સમજ્યા રાણી, પુત્રી થઇ પરણનારી,
ભામિનીએ કહ્યું ભીમકને, પુત્રી કાં લગી રાખશો કુંવારી ૧૫

વહાણુ વાય ને દુ ખવા આવે, જો જીવે આ વારકી,
કોહોને ભાએગે કાળથી ઉગરે, પરણાવી કરો પારકી ૧૬
દીકરી માણુસ મોટી થઈ સારે, પીહેર નવ સોહાયે,
સ્વયવર કરીને પરણાવો, જાહા એની ઇચ્છાયે ૧૭
રાયે પુત્ર તેડાવ્યા પોતાના, કહ્યુ બેનને પરણાવો,
દેશ દેશના જે રાજા, દૂત મોકલી તેડાવો ૧૮
અન ધન તૃણુ સામગ્રી, મડપને રચાવો
ધવળ મગળ ગીત નફેરી, અપછરા નચાવો. ૧૯
સ્વયવરની સામગ્રી માડી, મોટા મળ્યા રાજાન,
નળને તેડવા ભીમકે મોકલ્યો, સુદેવ નામે પ્રધાન

વલણુ

પ્રધાનને નૈષધ મોકલ્યો હસે, કીધુ હતુ વીખાણુરે,
દમયતીએ પત્ર પાઠવ્યો, વાચી નળે દીધા માનરે ૨૧

કડવુ ૧૭ મુ–રાગ સારગ

આવી સુદેવે આપ્યો કાગળ, હ્રદયા ચાપી વાચે નળ,
સ્વસ્ત શ્રી નૈષધપુર ગામ, પુણ્યવત પુણ્યશ્લોક નામ ૧
છે કાલાવાલાની કકોતરી, લખીતગ દમયતી કિકરી,
આહા આવી ગયા ખગપત, કહે તે વારતા માનજો સત ૨
મેં તમને સમર્પ્યું ગાત્ર, આ સ્વયવર તે નિમિત્ત માત્ર,
મીન નીરને જેવી પ્રીત, માહારા સરખુ રાખજો ચિત્ત ૩
વાચ્યો કાગળને હરખ્યો નળ, તત્પર કીધુ જાનનુ દળ,
અતિ શીઘ્રે સાચરે રાય, શુકને મળી સવચ્છી ગાય ૪
કોરગ કોરગનીને સાથ, સાહામા ઉતર્યા દક્ષિણુ હાથ,
હસ ભણે ભલા શુકન, તુ દમયતી પામે રાજન ૫
વિદર્ભ જઇને સિધ કીજીએ, મને આજ્ઞા હવે દીજીએ,
વળિ કો સમે આવિશ રાજન, તું છે મારો પ્રાણજીવન. ૬
ભાઈ તુજને કહુ વીનતી, દ્યૂત ના રમશો નૈષધપતી,
નવ કરશો સ્રીનો વિશ્વાસ, એ બે થકી થાય વિનાશ. ૭
ચાલ્યો ખગપતિ વીનતી કરી, નળરાજાએ આખડી ભરી,
હસ કહે સાંભળ રાજન, એમ કરીએ ન કાચુ મન ૮

માત પિતા સુત બાધવ જેહ, સર્વે વેર સબધે મળ્યુ તેહ,
તારે કાજે મેં રાજા એહ, ખગપતિનો ધાર્યો દેહ ૯
હુ છુ બ્રાહ્મણ ને તુ છે ભીલરાય, પૂર્વ જન્મની કહુ કથાય,
મારા ઘરમા હુ દુખિયો થયો, કાશી કરવત મૂકાવા ગયો ૧૦
એવો સમો મનમા ધરી, ચાલ્યો વનમા સમર્યા હરી,
અઘોર વનમા ભૂલો પડ્યો, તારે સ્થાનક આવી ચડ્યો ૧૧
તેવામાહે રજની થઈ, દ્વાદશ કોશમા વસ્તી નહી,
તેવા વનમાહે રહેતો તુય, ત્યા આવીને ચડિયો હુંય ૧૨
તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો, ત્યા તુ પણ ચિંતાતુર થયો,
મારી આગતા સ્વાગતા કરી, પણ સૂવાની ચિંતા ધરી ૧૩
નાહાની હતી ગુફા છેક, આવ્યુ માણસ માય ન એક,
તારી સાધવી નારી સુજાણ, મારુ આસન કર્યું તિરવાણ ૧૪
તુ તો વીરા બાહર રહિયો, રાક્ષસે આવી તને મારિયો,
માસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યુ, નવ જાણુ તેનુ શુ થયુ ૧૫
તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યા પ્રાણ, કાષ્ઠ ભક્ષ કરી નિરવાણ,
મરતા એવુ બોલી સતી, એ જ વર દેજો કમળાપતિ ૧૬
એવુ જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન, ત્યારે મેં વિચાર્યું મન,
શુ જીવુ હત્યા લઈ કરી, એને તુ મેળવજે હરી ૧૭
એવુ કહીને હુ તે વાર, પડ્યો બળતા અગ્નિમોજાર,
તે માટે પખી અવતાર, લીધો નૈષધમા આ વાર ૧૮
એવો બોલ ખગપતિયે કહ્યો, શીર નામીને ઉભો રહ્યો,
આજ્ઞા આપો તો તત્પર થાઉ, અમો અમારે સ્થાનક જાઉં ૧૯
એવી વિનતી હસે કરી, નળરાયે આખડિ ભરી,
એ શુ બોલ્યો તુ મારા વીર ? તારા વિના ધરુ કેમ ધીર ? ૨૦
આપ્યુ તેં મને પ્રાણનુ દાન, તુ છે મારો બધુ સમાન,
હસ કહે તેં ખરુ કહ્યુ વીર, પણ સાભળ પરમ સુધીર ૨૧
તારુ રુણ છુટ્યો હુ ભ્રાત, હવે રહેવાની કરિશ ન વાત,
એમ કહીને ઉડ્યો આકાશ, ત્યારે નળે મૂક્યો નિશ્વાસ ૨૨
નળ પોહોતો વિદર્ભ દેશ, તાહા મળ્યા મોટા નરેશ,
ચોહોફેર શિબીરના ધામ, વસ્યા રાજા તેટલાં ગામ ૨૩

સાગરમા નાવ હોયે જેમ, ભીમકનુ નગ્ર દીસે તેમ,
ગજદળ હયદળ ને માનવ, તેણે અન થયુ મોઘુ સરવ ૨૪
રસકસ સાહમુ નવ જોવાય, તૃણ જળ ટાંકે તોળાય,
રાંક લોકની ચાલે અરજના, માગ્યા મૂલ આપે ગરજના ૨૫
ભીમક લે સર્વનો તપાસ, જે જોઇયે તે ફેરવે દાસ,
નગર ભરાયુ ખચખચી, રાયે મડપ રચના રચી ૨૬
હીંડોળા બાધ્યા ધારણે, કદળીસ્તભ રોપ્યા બારણે,
ચિત્રામણ ચિતરિયા ભીત, નાના પ્રકારની કરી ગીત ૨૭
મડપ લીપ્યો કનકની ગાર, સાહામા સાહામી આસનની હાર,
જેહને જાહા બેઠાનો ઠામ, તાહા રાજાના લખિયા નામ ૨૮
એ કથા એટલેથી રહી, એક નવીન વારતા થઈ,
નારદને કલહની ટેવ, ગયા સ્વર્ગ જાહા બેઠા દેવ ૨૯
પૂજ્યા અર્ચ્યા પ્રીત અપાર, તવ ઈન્દ્ર પૂછે સમાચાર,
કહો ઋષિ પૃથ્વીની પેર, કો પુરુષ ન આવે અમારે ઘેર ૩૦
પૃથ્વીમા પડતી સાધુની કાયે, તે આવતા સ્વર્ગ માહે,
અમરાવતીનો સુનો ઘાટ, જમપુરીની વહે છે વાટ ૩૧
જમપુર ભરાઈ વસ્યુ, આહા કો નાવે તે કારણ કશુ ?
કહે નારદ સાભળીએ સત્ય, હવડા મનુષ જાયે અવગત્ય ૩૨
દમયતી દમયતી કરતા મરે, તે સર્વ જમપુરી સાચરે,
ત્યા સ્વયવર મડાયો આજ, મળ્યા છે પૃથ્વીના રાજ ૩૩
શુ અપ્સરાના વોહો છો વના ? દમયતીની દાસી દેવાંગના,
વિદર્ભ દેશ ને કુદનપૂર, જાઓ જોવા શુ બેઠા સૂર ? ૩૪
કહી નારદ થયા અતરધાન, ચાર દેવ થયા સાવધાન,
સભારી રૂપ મનમા ફૂલતા, ચાર દેવને લાગી લૂલતા,
ઈંદ્ર અગ્નિ વરુણ ને જમ, ઉઠી ચાલ્યા જે જયમ ત્યમ ૩૫

વલણ

જયમ ત્યમ ચાલ્યા દેવતા, ધરી જુજવા રૂપરે,
વિદર્ભ ગયા મનભગ થયા, દેખી નળનુ રૂપરે ૩૬

કડવુ ૧૮ મુ–રાગ સારગ

નળને જોવા ઈંદ્ર રહ્યા છે, એટલે આવ્યા જમજી,
અગ્નિ વરુણ પૂઠેથી આવ્યા, પૂછે માહોમાંહે કયમજી ૧

અન્યોન્યે ચોરી કરતા, બોલે જુજવા કામજી,
ચારે દેવ માંહોમાંહે છેતરે, ન લે પરણ્યાનું નામજી ૨
અગ્નિ કહે, શું અધર્મ બોલવું? સર્વે દમયતીના લોભીજી,
મનના મનોરથ રાખો મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભીજી ૩
પછે તાળી દેઇ હસ્યા માંહોમાંહે, કપટ કીધું સાગજી,
સ્વયંવરમાં ચારે જઈ જોઇએ, કોહોનું ભળશે ભાગ્યજી ૪
વરુણ ભણે વૈદર્ભી વર્યાની, મૂકો મનની આશાજી,
પરણશે નળ આપણી ફજેતી, છેદાશે આપણી નાસાજી ૫
અગ્નિ કહે હો વાસવ રાજા, મૂકો હૈયાનો હર્ષજી,
દમયતીને તમે ન પામો, જો તપો શત વર્ષજી ૬
ભીમક સુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયાં આપણાં ગાત્રજી,
વીરસેન સુત આગળ વિષ્ણુ ન પામે, તો આપણ કોણ માત્રજી ૭
જદપિ મનસા નળની મૂકી, આપણી મમતા કરે જી,
ગુણ વોહોણી જો હોય દમયતી, ભલા આપણી વરેજી ૮
લક્ષણ વોહોણી દમયતી છે, રૂપ યૌવન ઉન્મત્તજી,
ગોળ મૂકીને ખોળને ખાયે, નોહે ચતુર પશુવતજી ૯
બહુ પ્રકારે એહેને ન વરવી, માટે પાછા ફરવુંજી,
માણસ વરે ને દેવ ફરે એથી, આપે ભલું મરવુંજી ૧૦
શક્ર કહે નળરાજાને, જમરાજ લો જમલોકજી,
આફણીએ આપણને વરશે, થશે હસતું કીધું ફોકજી ૧૧
ધર્મ ભણે જે એ શી લલુતા, વણ ખુટે મરે કેમજી?
એમ ચાલતું હોય તો લઊં દમયતીને, એમ કહેવા લાગ્યા જમજી. ૧૨
અગ્નિ કહેરે ભલો શ્રમ કીજે, કદાપિ થાય સાચોજી,
દમયતી ભણી દૂત થૈ જાય, ચારે નળને જાચોજી ૧૩
પછે નળ પાસે આવ્યા સ્વર્ગવાસી, વેશ વિપ્રનો ધારીજી,
ત્રિપુંડ તાણ્યાં પુસ્તક કરમાં, અહી સુંદર ઝારીજી ૧૪
નળે નિર્મળ બ્રાહ્મણ દીઠા, આપ્યા આદર માનજી,
આસન આપી પૂજા કીધી, પછે પૂછે રાજાનજી ૧૫
કામકાજ અમ સરખું કહીએ, હરિ મોહોટા છે કરનારજી,
વિપ્ર કહે અમો આવ્યા છૈયે, તુને જાણી ગુણભંડારજી ૧૬

નળ કહે જે માગો તે આપુ, માનજો અવશ્યમેવજી,
વચન લેઈ વિપ્ર વેશ મૂકીને, થયા પ્રત્યક્ષ દેવજી ૧૭
વજ્ર પાશ જ્વાળા ગ્રહી, જમે ગ્રહ્યો જમદંડજી,
જળહળ મંદિર થઈ રહ્યા, જાણે ઉગ્યા ચાર માર્તંડજી ૧૮
ચકીત રાજા થઈ રહ્યો, કરતો દંડપ્રણામજી,
નળ વિના કો દેખે નહીરે, દેવ રૂપનાં ધામજી ૧૯

વલણ

રૂપધામ જે દેવતા, તે વિનતિ નળરાયને કરેરે,
તુ દૂત થઈ જા કન્યા કને, જે દમયંતી અમને વરેરે ૨૦

કડવુ ૧૯ મુ-રાગ બેહાગડો

દેવ કહે હો રાજા મિત્ર, પુણ્યશ્લોક પરમ પવિત્ર,
કૃપા કરી કન્યા કને જાઓ, વેવીશાળિયા અમારા થાઓ ૧
મહિલાને મારો મોહના બાણ, ચારે દેવના કરજો વખાણ,
ભાગ્ય હોશે તેહને તે વરશે, જેહેના કર્મનુ પાદડુ ફરશે ૨
નળ કહે રક્ષક બળીયા હોય, મને પેસવા નવ દે કોય,
દેવ કહે જાઓ જોગીને વેખે, દમયંતી વિના કો નવ દેખે ૩
ચારે કરે નળને અણુસારા, બે ગુણ અદકા બોલજો મારા,
એવુ સાભળી ચાલ્યો નળરાય, ત્યારે દેવને વિમાસણ થાય. ૪
રૂપવત નળનેરે જોરો, કન્યાનુ સધે મન મોહોશે,
વાત કહે નહીં આપણી વરણી, વેવીસાળિયો બેસશે પરણી ૫
દ્દષ્ટે દ્દષ્ટ જ્યારે મળશે, ગુણ આપણા નવ સાભળશે,
નળને લેવરાવ્યો જોગીનો વેષ, શીખવ્યુ તેમ કરજો વિશેષ ૬
રૂપ પાલટીને નળ પળીયો, દેવે અનુચર એક મોકલીઓ,
દૂતને દેખે નહીં નળરાય, આગળ પાછળ બન્યો જાય ૭
પેઠા ઘરમા પાધરા દોર, કો નવ દેખે દિવસના ચોર,
જ્યા દમયતિનુ અત પૂર, ત્યા આવ્યો નળરાય શૂર ૮
દીઠી દેવકન્યા જેવી દાસ, જે રમતી રાણીને પાસ,
કોઇ નાયકા તો ત્યા નાહાતી, કોઈ કન્યાના ગુણ ગાતી. ૯
કોઈ શ્યામળી ને કોઈ ગોરી, કોઈ મુગ્ધા ને કોઈ છોરી,
કોઈ કામ કરતી હાલે માલે, કોઈ વસ્ત્ર બાધે ઘડી વાળે. ૧૦

રહે આપઆપણે સાજે, હાર ગુથતી કન્યા કાજે,
એમ જોયો હેઠલો માળ, પછે બીજે ચઢ્યો ભૂપાળ ૧૧
ત્યા દાસીનુ જુથ જોયુ, પછે ચઢ્યો જ્યા ત્રીજુ ભોયુ,
વસે છે દમયની નારી, સહસ્ર દાસી સેવા કરનારી ૧૨
કેટલી ગાન કરે સ્વર ઝીણા, કો નાચે વજાડે વીણા,
વાતે રીજવતી ચતુરસુજાણ, કેટલી કરતી કન્યાનું વિખાણ ૧૩
એકાંત ત્યા છે ઓરડી, હીંડોળે હીર દોરડી,
હરિવદની બેઠી હીચે, દાસી કેશમા ધૂપેલ સીંચે ૧૪
કિકરી પાસે માથુ ગુથાવે, કહે સેંથો રખે વાંકો આવે,
ભીંત માહે જડીઆ ખાપ, વણ ધરે દીસે છે આપ ૧૫
આગળ દમયતી પાછળ દાસી, સાહામા પ્રતિમિબ રહ્યા પ્રકાશી,
મુખકમળ કન્યાનુ ઝળકે, સામો ચદ્ર બીજો જાણે ચળકે ૧૬
શોભે નારી જોબનધામ, મુખે નળરાજાનુ નામ,
એવુ ભૂપતિએ રૂપ જોયુ, મોહબાણે મનડૂ પરોયૂ ૧૭
અગરગથી આડો આક, મોલ્યા દેવતણો શો વાક,
ચારમા કોનુ ભાયગ ભળશે, રત્ન આ કર કોને ચઢશે ૧૮
મુને પરણુત મનની રચે, અત્રાઈ થયા દેવ આવી વચે,
ભલુ ભાવી પદાર્થ થયો, નળે વિવેક મનમાં ગ્રહ્યો ૧૯

વલણ

ગ્રહ્યો વિવેક શોકને તજી, જ્ઞાન તે હૃદયે ધરેરે,
સત્ય પોતાનુ પાળવા, દેવનુ માગ્યુ કરેરે ૨૦

કડવુ ૨૦ મુ–રાગ સામેરી

બેઠી દમયતી શીશ ગુથાવા, સ્વયવરમા સાતરી થાવા,
સામી ભીતમા જડી છે ખાપ, વણ ધરે દીસે છે આપ ૧

ઢાળ

આપ દીસે વણુ ધરે, પ્રતિબિબ જોતી દષ્ટ,
દાસી ને દમયતી બેઠા, નળ આવી રહ્યો છે પૃષ્ઠ ૨
પ્રતિબિંબ પડ્યુ દર્પણુમાં, પ્રેમદાએ દીઠો પૂર્ષ,
ગઈ ભુણે નાહાસી તેડી દાસી, શુ બેસી રહી છે મૂર્ખ ? ૩

માધવી વળતી વદે બાઈ, શા માટે નાહાસી ગયાં ?
મેં કો ન દીઠું તમે દેખી, આવડું શું વિસ્મય થયાં ? ૪
ઘેલી તાહારી મીટ મસ્તકમાં, મેં દર્પણ રાખ્યું દૃષ્ટિમાં,
સ્વરૂપ દીઠું દિવ્ય નળનું, ન મળે બીજે સૃષ્ટિમાં ૫
વેશ છે વૈરાગીનો જાણે, નાટક કોએક લાવ્યો,
શકે તો એ પ્રાણજીવન, નળરાય નિશ્ચય આવ્યો ૬
સાહેલી કહે પ્રીછો તમો, કાં દીઠું છે જે ઝખના,
નળ આવીને કેમ શકે જ્યાં, ના આવે પ્રાણી પખના ? ૭
કામની કહે તે પ્રીછીયું, તું દાસી માણસનો અવતાર,
ન માને તો આવ કૌતક, દેખાડું બીજીવાર ૮
પુનરપિ બેઠા પુઠાપૂઠે, દર્પણમાં મીટ જોડ,
સ્વરૂપ નળનું દેખાડતું, જેની કાંતિ કંદર્પ કોડ ૯
દાસી રાણી થયાં બેઠાં, ઝબકારે ઝબકી વિજળી,
દમયંતી કહે દાસીને, કાં માહારી વાત કેવી મળી ? ૧૦
પછે સ્તુતિ માંડી શ્યામાએ, અંતરપટ આડો ધરી,
દેવસ્વરૂપ થાઓ દેખતાં, ત્યારે નળે દેહ પ્રગટ કરી ૧૧
આપી આસન કરી પૂજન, પછે પૂછે કિંકરી,
કહો દેવપુરુષ કાંહાથી આવ્યા, વેશ જોગીનો ધરી ? ૧૨
નળ કહે તું નીચ માણસ, કેમ વદું હું કિંકરી ?
દમયંતી પૂછે તો બોલું, નહીંતર જાઉં પાછો ફરી ૧૩
દમયંતી કહે દેવ જદપી, પણ થઈ આવ્યા સન્યાસી,
કપટ રૂપને કન્યા કેમ પૂછે ? માટે પૂછે છે દાસી ૧૪

વલણ

દાસી સન્યાસી જોગ છે, કેવળ નોહે અતીતરે,
વચન સુણીને નળ મન હરખ્યો, હરી લીધું ચિત્તરે ૧૫

કડવું ૨૧ મું–રાગ મારુ

મન મોહ પામ્યો મહિપતી, ધન્ય દેવ જે વરશે સતી,
ભોગી ભૂપને ભામિનિ ભોગ્ય, ઘટે દેવને અમો અયોગ્ય ૧
નારિ પ્રત્યે નળ એમ કહે છે, જો તું જોગીરૂપને લહે છે,
અમો ન જાઉં વિષયાની વાટે, અહિયાં આવ્યો હું સાધવી માટે ૨

હુ તો દૂત છુ દેવતા તણો, પણ 'કુ આચાર આપણો,
તારુ પૂર્વ જનમનુ પૂન્ય, ભાગ્યમાહિ કાંઈ નથી ન્યૂન ૩
જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો,
અળગુ કરોને અતરપટ, કરુ વાત આણીને ઉત્કટ ૪
અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરુ, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કરુ,
સાભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા ૫
પરિસ્વેદ મુક્તા રહ્યા ટબકી, બહાર નીસરિ વીજળી ઝબકી,
હિડતા હાલે જ્યમ દ્રુમવેલી, નળ નિકટ ગઈ ગર્વઘેલી ૬
તારુણીનો પ્રતાપ ન માયો, ઝબકારે નળ ઝખવાયો,
દીઠી મદપૂરણ માતગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠગી ૭
ઘુઘરિ ઝાંઝરની ઝણઝણતી, પગને અગુઠે પૃથ્વી ખણતી,
કર દીધો છે ગળસ્થળે, એવી નારી દીઠી નળે ૮
પ્રેમે પ્રેમે થયા બે ભેળા, મોહ્યો મહીપતિ દેખી મહિલા,
સત્યવાદિએ સત્ય જ રાખ્યુ, મનથી પરણવુ કાઢી નાખ્યુ ૯
રખે ઇન્દ્ર નારીને નરખે, નળ મન પાછુ આકરખે,
બેઠો આસને આસન વાળી, માડી વાત તે સત્ય સભાળી ૧૦
પરમારથે દેવની વતી, ગોષ્ઠિ માડિ છે નૈષધપતી,
અહો લલિતા અબુજલોચની, સુપર્વણિ દુખમોચની ૧૧
બેસો આસને લજ્જા છાડી, પૂછુ વાત કહો મુખ માડી
કન્યા કહે કહો જે કહેવુ, મુને ઘટે છે ઉભા રહેવુ ૧૨
પર પુરુષ બેઠા કેમ બેસુ? જાણે નળ તો કહેશે એ શુ?
વારુ થયુ જે તમે મળીયા, શુ નૈષધનાથે મોકલીયા? ૧૩
વળી કહોને કહાવ્યુ જેહ, સાભળવા ઇચ્છુ છુ તેહ,
વળતા બોલ્યા વીરસેનસુત, નહિ હુ નળનો દેવનો દૂત ૧૪
નળ નળ મુખે શુ ભાખે? તજી સુધા વિષ કા ચાખે?
તજી સ્વજન શત્રુને કેમ મળીએ, મુકી ચદન કા વળગે બાવળીએ? ૧૫
તજી રત્ન કોડી કો આણે, તજી મદગળ મહીષ પલાણે?
તજી ધેનુ અજા કો બાધે, તજી સાળ કુસકા કોણ રાધે? ૧૬
માટે હુ છોં તારો વગીયો, દેવ તેજપુજ નળ આગીયો,
ઘેલી નળ માનવ શા લેખે? અમરને તુ કા ઊવેખે? ૧૭

વાસવ વહ્નિ ને વરુણરાય, જમ આદે વર્યાની ઇચ્છાય,
મોકલ્યો છૌં મળીને ચારે, તો હુ આવ્યો છૌં માનવી દ્વારે ૧૮
તુ ત્રિભોવનપતિને ભજ, નળ અલ્પ જીવને તજ,
માગ અમરાવતીનો વાસ, અમર પ્રભુ ને નળ ધાસ. ૧૯
સુર પરણે તુંને નહીં મર્ત, નળ વરે દુ ખનુ નહીં નિવર્ત્ત,
સુરસગે ભોગવવા ભોગ, નળ અલ્પ આયુષ ભર્યો રોગ. ૨૦
મનુષ્યને વ્યાધિ શત ને આઠ, મરિ મરિ અવતારનો ઠાઠ,
મનુષ્યને વિજોગ પીડે, આયુષ્ય ઉતાવળુ હીંડે ૨૧
મનુષ્યને ઘડિયે શત ઘાત, પીડે જ્વર શિત સન્નિપાત,
માનવ ભર્યા હોય મળ મૂત્ર, ઘેલી તે સાથે શા ઘરસૂત્ર ? ૨૨
ગગાજળ તજી કૂપનું અણાવે, તજી કીર કો કાગ ભણાવે ?
દેવ સુખ સમૂહના દાતા, નવ ઓસરે અમૃત પાતા ૨૩
ઇંદ્ર મદિર હીંડોળે હીંચ, તુથી દેવાંગના વૃદ નીચ,
પી સુધા ભોગની વારુણી, થા ત્રૈલોકપતિની તારુણી ૨૪
થઇશ અમર સુધાને પીતી, પરણુ ઇંદ્રને જગ જિતી,
છાસઠ સહસ રભા આદે, થઈ તૃપ્ત વાસવસગ સ્વાદે ૨૫
ઇન્દ્રાણીને છે તારી બીક, રખે દમયતી થાતી અધીક,
પરણી ઇંદ્ર સાચવ આ તક, જેની કલ્પવૃક્ષ પારિજાતક ૨૬
રથ ઐરાવતનુ સુખ લેરે, વરવા વાસવને હા કહેરે,
કરી શણગાર સર્વાંગે, ઘટે રહેવુ ઇન્દ્ર અર્ધાંગે ૨૭
વર વહ્નિને હો બાળી, નહીં સમો આવે વળી વળી,
સર્વ દેવતાનુ એ વદન, અગ્નિરૂપ તે કોટી મદન ૨૮
વળી વરવા ઇચ્છે છે જમ, તેને ના કહેવાશે કયમ,
છે વરુણને ઇચ્છા ઘણી, રઢ લાગી છે તમતણી ૨૯
મૂકો બાળ અવસ્થાની ટેવ, ફરી માગુ ન મોકલે દેવ,
હસ મિથ્યા કરી ગયો લવ, રૂપ હીણુ છે નળ માનવ ૩૦

વલણ

નળ માનવ કદરૂપ કાયા, નળ નિભ્રછયો નળેરે,
પોતે પોતાનુ આપ નિભ્રછ્યૂ, તે દેવતાનો દૂત સાભળેરે. ૩૧

કડવું ૨૨ મુ–રાગ રામગ્રી

નળને નિંદ્યો પ્રેમદા દાધીજી, દૂતત્વ ન સીખ્યું વિષ્ટિ ન વાધીજી
એ દુઃખ દાધી ગુણવંત ગોરીજી, વહ્નિ વિજોગનો મૂકયો સકોરીજી ૧

ઢાળ

નિન્દા કીધી નળતણી છે, વિજોગ વહ્નિ પ્રથમ,
કોમળ કદળી કુહાડાના, ઘાવ સહે કહો કયમ? ૨
વિરહિણી ઘણી વિકળ થઇને, પડી પૃથ્વી માહે,
સાહેલી ચાંપે હૃદે ને, મુખે વદે ત્રાહે ત્રાહે ૩
આશ્વાસના કરતી કિંકરી, વળી શ્યામાને સાન,
દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા, શું કરું સુર રાજાન ૪
અપ્રાપ્તિ અમને અમરની ને, અલ્પ માનવ કાય,
જઈ કહો તમો દેવને જે, એ કારજ નવ થાય ૫
ઉત્કૃષ્ટ અમર નિકૃષ્ટ નળ મેં, તમથી જાણ્યું આજ,
પણ નૈષધપતિને પિંડ સોંપ્યો, અન્યતણું નવ કાજ ૬
અકળ અજ ને અનંગ અરિ જો, વરવા આવે ત્રણ,
તોહે પણ મૂકું નહી, ચિત્ત ચોહોંટયું નળને ચર્ણ ૭
વીરસેન સુતનો દૂત હંસ, મેં દીધી તેને આશ,
ના કહું તો લાજે જંતુની, જનમાં હોએ હાસ ૮
તમો પધાર્યાં દૂત થઇને, દેવનું કરવા હેત,
શકે તો નળ વિષ્ટિએ આવ્યા, સુરસું કરી સંકેત ૯
જથારથ બોલો રે જોગી, ભોગી છો ભૂપાળ,
મનમાં છો તેવા દેખું છૌં, હસે નાખી મોહ જાળ ૧૦
સન્યાસી કહે સુંદરી, કોણ માત્ર નૈષધપત્ય,
દેવ વિના નોહે મનુષ્યને, અગોપ આવ્યાની ગત્ય. ૧૧
બુદ્ધિ હીણ બાળા દેખાય છે, માનવ ઉપર મોહ,
સ્વર્ગ સદન મૂકીને, કાં ઇચ્છે નળ ધર ખોહ ૧૨
તું નહી વરે તો દેવ ચારે, કરશે બલાત્કાર,
કલ્પવૃક્ષ તુને તાણી લેશે, જો જાચશે સુર લગાર ૧૩
દમયંતી કહે દેહ પાડું, જળમાં કરું જળશાઈ,
વરુણ વસે છે નીરમાં તુને, સદ્ય જાશે સાહી ૧૪

પાવક પ્રગટી કાષ્ઠ સીચી, માહે કરુ ઝપાપાત,
નહૂનિ વરવા રહ્યો બેશી, વારુ વિવાહની વાત ૧૫
કઠપાશ કરુ કે વિષ પીયુ, જેમ તેમ પાડુ કાય,
તો અવગતે જમલોક પામે, સઘ વરે જમરાય. ૧૬
અનશન વ્રતે તપ કરુ, મરુ ગુફામા પેસી,
તે પુન્યે તુ સ્વર્ગ પામશે, ઇન્દ્ર રહ્યો છે બેસી ૧૭

વલણ

બેસી રહ્યો છે સુરપતી, તુ મુએ ન છુટશે ઘેલીરે,
અતે અમર વરે ખરા માટે, પરણુ પ્રેમદા પહેલીરે. ૧૮

કડવુ ૨૩ મુ—રાગ દેશાખ

દૂત કહે સાભળ સુદરી, અમર ન મૂકે પરણે ખરી,
તવ કન્યા કહે જોગી જન, તમારુ નળના જેવુ રે વદન ૧
જેવુ હસે રૂપ વર્ણવ્યુ, તેવુ તમારુ દર્શન હવુ,
તે હુ નળ, દેવનો દાસ, નારી કહે ન આવે વિશ્વાસ ૨
બ્રહ્મા કરે કોટી ઉપાય, નળ જેવો અન્ય નહીં નિરમાય,
જો સત્યવાદી હો તો સત્ય વદો, તાતના સમ જો મિથ્યા વદો ૩
સાભળી નળને આવ્યુ હાસ્ય, દેખી દમયતી ગઇ પ્રભુ પાસ,
શીદ નહાસો છો અરાપરા, પ્રીછ્યા સ્વામી તમે ખરા ૪
તોએ નળ સત્યથી નવ ચળે, તે સર્વ દેવનો દૂત સાભળે,
ધસી દમયતી ગઈ પ્રભુ પાસ, નળ અતર્ધાન હવો આકાશ. ૫
જ્યારે મીટામીટ જ ટળી, ત્યારે ભીમક તનયા ધરણી ઢળી,
મૂળ સ્વામીની લેહ છે સદા, મળી જાતા વાધી આપદા ૬
દાસી પ્રતિબોધે છે સબળ, બાઈ તમને વરશે નળ,
વદે બૃહદશ્વ હો ધર્મરાય, નળ પહેલો દૂત શીઘ્રે જાય ૭
વદે સેવક ઇંદ્રને નમી, શે અર્થે રહ્યા છો ટમટમી?
નળનુ કાઇએ ન લાગ્યુ કહેણુ, ન છૂટે હસે ઝાળ્યુ પ્રેમ રેણ. ૮
કામિની કુદન નળ હીરો સાર, જડનારો હસ સોવ્રણકાર,
નળે દૂતત્વ મન મૂકી કર્યું, પણ કન્યાયે શ્રવણે નવ ધર્યું ૯
જેમ ગતિ કરે બળીયો મારુત, તેમ વર્ત્યો વીરસેનનો સૂત,
નળને સત્યે મેઘ વૃષ્ટિ કરે, નળને સત્યે ધરા શેષ ધરે. ૧૦

નળ નોહે તો મેરુ નિશ્ચે ડગે, ધર્મે રહ્યા છે નળરાય લગે,
તમે ન પરણો તો કર્મનો વાક, બાકી નળે વાળ્યો આડો આંક. ૧૧
એવે સમે રાય આવ્યા તહીં, અથઈતિ વાર્તા સહુ કહી,
સ્વામી મારુ કહ્યુ મન ન ધરે, બીજો મોકલો જેનું કહ્યુ કરે ૧૨
મારે વિષે લીનતા તો હવી, બીજી ન ગમે વાર્તા નવી,
ત્યારે દેવતા કરે વિચાર, ફરી જાતા હસે સસાર ૧૩
આપણો શ્રમ કેમ જાએ વૃથા, તે માટે વરવી સર્વથા,
જો કન્યાને ગમ્યો નળ ભૂપ, તો આપણુ લીજે નળનાં રૂપ ૧૪
દેવ કહે સુણો નૈષધરાય, અમો ધરુ તમારી કાય,
પચ નળ રહિયે એક હાર, ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર ૧૫
નળ કહે રે કા નહી સ્વામ, મેં આવવુ તમારે કામ,
માનવ ક્યાથી સુરની સગત, દેવ ચારની પામુ પગત ૧૬
બોલ બધ કીધો નળદેવ, કાલે એમ કરવુ અવશ્યમેવ,
એ કથા રહી ધર્મ એટલે, હવે કન્યાની કોણ થઇ વલે ૧૭
ગઈ દમયતી જ્યા છે માત, તવ સ્વયવરની કીધી વાત,
લાડ વચન કન્યાના ગમે, ધરમા ભીમક આવ્યા તે સમે ૧૮
પુત્રીને શીર મૂકયો ભુજ, કાલે વરને વરજે તુજ,
ઝખના તુને છે જેતણી, તે આવ્યો છે નૈષધધણી ૧૯
પુત્રી મનમા પ્રસન થઈ, પોતાને અત પુર ગઈ,
રાય ભીમક સભામાં આવ્યા, શત પડાદારને તેડાવ્યા. ૨૦
આગના દીધી વૈદર્ભ રાય, જાઓ વજાડો પડો સૈનામાહે,
આવજો સભામા રાજકુમાર, કાલ કન્યા આરોપશે હાર ૨૧
પ્રાણી માત્ર આવજો સજ થઈ, જાઓ પડો વજાડો એમ કહી,
જેણે શિબિર ઉતર્યા હોય ઘણા, ત્યા સેવક ફરે ભીમકતણા ૨૨
ઠામ ઠામ પડા વાજતા, ક્ષત્રી શણગારે સાજતા,
મળસ્નાન કરે ને અગ ઉલટ, ફરી ફરી બાંધે મુગટ ૨૩
રાતમા શીખે ચાતુરી ચાલ રખે વીસરી જાતા કાલ,
આખી રાત થયા સાતરા, ઢળી ઢળી પડે છે ઉજાગરા ૨૪

વલણ

ઉજાગરા આખી રાતના, સણગાર સજતાં થયુ વહાણુંરે,
સ્વયવરમા ભૂપતિ મળિયા, કવિ કહે શું વખાણુંરે. ૨૫

કડવુ ૨૪ મુ-રાગ સોરઠી

વૈશંપાયન કહે રાજન, સાભળ સ્વયવરનુ વર્ણન,
પડો વાજ્યો સુણ્યો સર્વ રાતે, ઉઠ્યા ઉજમ થાતે પ્રભાતે. ૧
શીઘ્રે જઇએ વર્યાની તર્કે, તેડા મોકલ્યા ભાઇયો ભીમકે,
નોહે અતિ કાળ કીધાનુ કામ, માંડવે નવ મળશે બેસવાનો ઠામ ૨
ભીડ ભરાઈ ગામ ભાગળથી, રક જાયે રાય આગળથી,
મળે શૂકન સામા તેડે, શૂકન વદે ને રથ ખેડે ૩
કરે તિરસ્કાર સેવકપર રીસ, પડે મુગટ ઉઘાડા શીશ,
જાયે અસ્વાર બહુ અલબેલા, હય હીંડે જાણે જળના રેલા ૪
ભરાયે રથ માહોમાહે અટકે, ત્રાડે હસ્તી ઘોડા ભડકે,
અસ્વાર પડે છે નીસરી, તે મળે કહીંએ નવ ફરી ૫
વાહન પડવાનો ચાલ્યો છબ, ચરણ રેણએ છાયો નભ,
થઈ રહ્યુ છે અધારુ ઘોર, પડી રહ્યો છે શોહોરાશોહોર ૬
બોલે દુદુભીના બહુ ડક, અકળામણનો વર્જ્યો અક,
સર્વને દમયતીનુ ધ્યાન, પ્રાણી માત્ર વર નહિ કો જાન ૭
સ્વયવર જોવા કારણે, પ્રજા મળી મડપ બારણે,
દ્વારે ઉભા છે જયેષ્ટિકાદાર, તેડે જેને જેવો અધિકાર ૮
ડાહ્યા થઈ મડપમા પેસે, નામ વાંચે ને આસને બેસે,
એક મત્રી સેવક ખવાસ, ત્રણ ત્રણ સેવક રાયને પાસ ૯
કોણરૂપ મડપની રચના, વર્ણવી શકે શુ એક રસના,
કદલીસ્તભ રોપ્યા દ્વારે, માડ્યા આસન હારો હારે ૧૦
યશગીત બદીજન બોલે, મહા ઉન્મત્ત મેગલ ડોલે,
નાનાવિધ ચિત્ર ચિતરીયા, જાણે દેવવૃદ ઉતરીયા ૧૧
ઉડે અબીલ ગુલાલના છટા, વાજે ઢોલ ને ઘુઘરા ઘટા,
સભા માહે બેઠા મહા મુનિ, લાગી વેદશાસ્ત્રની ધુની ૧૨
જતિ જોગી બેઠા પાવન, રાયના ભાટ ભણે ભાવન,
રાયને છત્ર ચામર ઢળે, મુગટે મણિ જળહળે ૧૩
અગર ધૂપ લ્યા ઉવેખે, વાજીત્ર નાદ આવે અલેખે,
નટુઆ કરે છે નર્ત, ફરે ફૂદડી કહાડે સર્ત ૧૪
બોલે ઘુઘરી કેરા રણુકા, ગર્વ ઘેલી નાચે ગુણિકા,
પગ પાનીએ શોભે ઘરા, વાજે કકણ ને ઘુઘરા ૧૫

ગીત ગાએ કોકીલસ્વરા, અનંગ વધારે અપ્સરા,
જાણે મંડપ નગરી અમરા, નાચે નારી નરચિત્તહરા ૧૬
ભીમક ભૂપને દે છે માન, આવી રહ્યા સર્વ રાજાન,
ગાનારી ગાએ ગીત ગાથા, બાંધ્યા તોરણ દેવાય હાથા ૧૭
વસ્ત્ર કેસરમાંહે ઝકઝોળ, બેસે આસને આરોગે તંબોળ,
વર થઈ બેઠા પ્રાણી માત્ર, સમા કન્યા છે વરવા ગાત્ર ૧૮
શરીર ક્ષુદ્ર કાષ્ઠના ખોડ, તેને દમયંતી પરણ્યાના કોડ,
બાળ યૌવન ને વળી વૃદ્ધા, તેને દમયંતી પરણ્યાની શ્રદ્ધા ૧૯
કો તો મોટા ઘરના કુંઅર, કો કહે આદ્ય અમારું ઘર,
આશા અભિમાને ભર્યા નર, વાંકા મુગટ ધર્યા શિરપર ૨૦
ઘરડા થયા નાના વર, વર્ત્તા કરાવતા વાગ્યા છર,
તનમન કન્યાને અર્પણ, આગળથી નહીં ટાળે દર્પણ ૨૧
કેટલાક કરે તિલકની રેષ, કેટલાક કરે માંહોમાંહે દ્વેષ,
કેટલાક કરે પૂછાપૂછ, હું કહેવો કહી મરડે મૂછ ૨૨
જેનાં મુખ માંહે નહી દંત, તેને પરણવાનું ચંત,
કેવળ વૃદ્ધ ડાચા ગયા મળી, તે બેઠા ટુંપાવી પળી. ૨૩
જોશીની પ્રણિપત્ય કરી, દેખાડે હાથ ને જન્મોતરી,
જો દમયંતી મુને પરણે, તો જોશી હું લાગું ચરણે ૨૪
જેના બેસી ગયા ગળસ્થળ, મુખમાં રાખ્યાં બબ્બે ફોફળ,
એમ ઉંચા કરી ગલોઠાં, ઘેલા જુએ કાચમાં કોઠા,
પૂરણ આશાએ સર્વ કોય, પણ કન્યા નળની વાટ જોય ૨૫

વલણ

વાટ જુએ છે નળતણી, દાસીને કહે છે સતીરે,
હું મંડપમાં પછે આવું, પ્રથમ આવે નૈષધપતીરે ૨૬

કડવું ૨૫ મું–રાગ રામગ્રી

મંડપમાંહે ભૂપતિ મળિયાજી, અભિમાને ભર્યા રૂપબુદ્ધિ બળીયાજી,
તેડો કન્યાને ભીમક ઓચરેજી, વૈદર્ભી શણગાર અંગે ધરેજી ૧

ઢાળ

શણગાર સજતી સુંદરી તે, શોભતી શ્રીકાર,
નળ નથી આવ્યો મંડપે, માટે લગાડે વાર ૨

કૃષ્ણાગર મર્દન વાસવર્ધન, મહીલા કરે મજન,
બહુ નાર આવે વધાવે, વરસે મુક્તા પરજન ૩
શુભ વચન બોલે શકુન વદે, ઉદયો હર્ષ અનત,
ભેરી નાદ થાયે ને ગીત ગાયે, બહુ કિંકરી નાચત ૪
માનપૂરણ માનુની, મહીપત મોહવા કાજ,
સ્વયવરના સુભટ જિતવા, ધરે શ્યામા સાજ ૫
પ્રેમપાશ લીધો પ્રેમદા, નાખવા મડપ ક્ષેત્ર,
ભ્રુકુટીધનુષ આકર્શિયુ ને, બાણ બન્યો નેત્ર ૬
તારુણીને તેડા મોકલે, રાય ભીમક વારેવાર,
કુવરી બાહેર નીસરો, કરમાં ગ્રહીને હાર ૭
વાજીત્ર વાજે ઘોષ ગાજે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ,
રાજા માત્ર જુએ બારણે, કેમ મળે દષ્ટે દષ્ટ ૮
એ કન્યા આવી એ કન્યા આવી, ઘોષ એવો થાય,
શર શબ્દ વાજે ગાન થાએ, વાંકા વળી જુએ રાય ૯

વલણ

જુએ રાજા ફરી ફરી, કેવુ હશે કન્યાનુ રૂપરે,
એવે સમે દેવ ચાર સાથે, આવિયો નળ ભૂપરે ૧૦

કડવુ ૨૬-મું રાગ મારુ

વાગી સ્વયરમા હાક, તે નળ આવ્યોરે,
ભાગા ભૂપ સર્વના નાક, એ નળ આવ્યોરે ૧
જાણે ઉદયો નૈષધભાણ, તે નળ આવ્યોરે,
અસ્ત થયા સહુ તારા સમાન, એ નળ આવ્યોરે ૨
તેજ અનત અનગનું અગ, તે નળ આવ્યોરે
જાણી કનક કાયાનો રગ, એ નળ આવ્યોરે ૩
ઝળકે ઝળહળ જ્યોત, તે નળ આવ્યોરે,
મુગટપર ચળકે ઉદ્યોત, એ નળ આવ્યોરે ૪
જ્યોત રવિની પેર કુડળ લહેકે, તે નળ આવ્યોરે,
અરગજા અગે બેહેકે, એ નળ આવ્યોરે ૫
શોભે વદન પુનેમનો ચદ, તે નળ આવ્યોરે,
કમળનયન પ્રેમના ફદ, એ નળ આવ્યોરે ૬

જાણે નાસા કીરની ચચ, તે નળ આવ્યોરે,
કોયે ન દેખે સરખા પચ, એ નળ આવ્યોરે ૭
કંઠે ગજમુક્તાનો હાર, તે નળ આવ્યોરે,
કર કુંજર શુંડાકાર, એ નળ આવ્યોરે ૮
હૃદે નાભિકમળ શોભાળ, તે નળ આવ્યોરે,
કટીએ જિત્યો કુંજરકાળ, એ નળ આવ્યોરે ૯
ચાલતો શાર્દૂલની ગત્ય, તે નળ આવ્યોરે,
નિરાશ થયા નરપત્ય, એ નળ આવ્યોરે ૧૦
એ તો દમયતીનો પ્રાણ, તે નળ આવ્યોરે,
હવે એ પરણે નિર્વાણ, એ નળ આવ્યોરે ૧૧
કન્યાને થયુ તવ જાણ, એ નળ આવ્યોરે,
જેનુ હસે કીધુ વિખાણ, તે નળ આવ્યોરે ૧૨
તેજે તો તપે જાણે ભાણ, એ નળ આવ્યોરે,
શીતળતાએ સોમ સમાન, તે નળ આવ્યોરે. ૧૩
ગતે કરીને જેવો વાય, એ નળ આવ્યોરે,
મહીમાએ શકર રાય, તે નળ આવ્યોરે ૧૪
મન સ્થિરતાએ જેમ મેર, એ નળ આવ્યોરે,
જાણે ધને બીજો કુબેર, તે નળ આવ્યોરે ૧૫
સત્યવાદી શિબિ સમાન, એ નળ આવ્યોરે,
ઐશ્વર્યે નિઘોષ રાજાન, તે નળ આવ્યોરે ૧૬
એ તો જુદ્ધે જાણે ઈંદ્ર, તે નળ આવ્યોરે,
ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, એ નળ આવ્યોરે. ૧૭
વિદ્યાયે ગુરુ શુક્ર જેમ, તે નળ આવ્યોરે,
દુ ખહર્તા ધન્વતરિ તેમ, એ નળ આવ્યોરે. ૧૮
દમયતી ઘણુ હરખે, એ નળ આવ્યોરે,
રખે વાર લાગે મન ફર્કે, એ નળ આવ્યોરે ૧૯
એક આસને બેઠી નાર, એ નળ આવ્યોરે,
દાસી ઉચલી ચાલે ચાર, એ નળ આવ્યોરે ૨૦
શોભે સુદર અતિ સકુમાર, એ નળ આવ્યોરે,
જઈ પહોતા મડપદ્વાર, એ નળ આવ્યોરે ૨૧

વલણ

બાહેર પધાર્યાં પ્રેમદા, ચતુરા ઉંચલે ચારરે,
નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિંતતી તેણી વારરે ૨૨

કડવું ૨૭ મું–રાગ સારંગ

મંડપ મધ્યે માનુની, આસન બેઠી જાય,
સ્વયંવર સુભટ ને સુંદરી, વર્ણવું તે શોભાય ૧

છંદ હરિગીતની ચાલ

નૃપભિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગપૂરણા,
નર અંગના દેવાંગના, માનિની મનમદ ચૂરણા ૨
દુ:ખમોચની મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવતિ એ,
નિજ મન ઉલાસી, વેણાવાસી, અલકલટ વિલસતિ એ ૩
રાખડિ અમુલ્યે, શીશ ફુલે, સેંથે સીંદુર શોભિયા,
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપના મન લોભિયા ૪
મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભ્રુકુટિ ભમર બે ગુંજ છે,
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા કુંજ છે ૫
આંજેલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયા,
પડ્યા રાય શૂરા, જાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયા ૬
જુએ વિવિધ પેરે, નયનઘેરે, તિલક ભાલે કીધલા,
દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરના મન લીધલા ૭
શોભીત દાડમ બીજ રદ જ્યમ, ચિબુક મધુકર બાળરે,
ગળબંધ જુગતા, હાર મુક્તા, માણિકમય શોભાળરે ૮
અબળાના અંબુજ, જ્યમ જુગ્મ ભુજ, બાજુબંધ ઝુમતા ઝુલે,
થાય નાદ રણઝણ, ચૂડી કંકણ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે ૯
દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોત જ્યમપુખરાજ છે,
ફૂલના મનોહર, હાર ઉપર, આભૂષણ બહુ સાજરે ૧૦
પડિ વેણિ કટિપર, જાણે વિષધર, આવી કરે પયપાનરે,
ગુચ્છ કુસુમ ઉદે, કુચ હૃદે, કુંજર કુંભસ્થળ માનરે ૧૧
અલકાવલિ લલિતા, વહે સલિતા, ઉદર પોયણપાનરે,
છે ચિત્રલંકી, કટી વંકી, મેખલા ઘુઘર ગાનરે ૧૨
બે જંઘા રંભા, તણા થંભા, હંસગત્ય પગ છાંડતી,
સુખપાળ મૂકી, રાય ઢુંકી, જાય પગલા માંડતી ૧૩

નેપૂર ઝમકે, અણુવટ ઠમકે, ઘુઘરિનો ઘમકાર છે,
ઘાઘરે ઘુઘર, અમુલ્ય અબર, પુલેલ છાટ્યા અપાર છે ૧૪
ત્યા અગરબત્તિબળે, ચમર શિર ઢળે, રસિલિ રામા રાજતી,
ગાય ગીત કલોલક, ચગ ઢોળક, મૃદગ વેણા વાજતી ૧૫
વળિ કીર્તિ અતિ ઘણિ, બોલે બદણિ, ચાલે જ્યેઠિકદાર ત્યા,
પચ કામબાણે, કરિ સધાણે, રાજપુત્રને માર ત્યા ૧૬
ભરમાઇને ભુપ, પડ્યા મોહકુપ, પ્રેમપાશે બાંધિયા,
ઠામથી ડગિયા, સ્વાર્થે રગિયા, સામી મીટે સાધિયા ૧૭
કો આડા ઉતરે, ખુખારા કરે, ભામિનિ નિચુ ભાળેરે,
કો આસને પડ્યા, લડથડ્યા, શકે આવી લીધો કાળેરે ૧૮
બોલી ન શકિયા, ચિત્ર લખિયા, કો નમે વારે વારેરે,
કો સમિપ ધશિયા, મુગટ ખશિયા, પુઠેથી સેવક ધારેરે ૧૯
કો કનક કાપે, લાચ આપે, સાહેલીને સાધેરે,
જોઇયે તે લીજે, વખાણુ કીજે, વિવાહ મારો વાધેરે ૨૦
લાભિ ડોક કરતા, નથી નરતા, કહે હાર આરોપરે,
ફરી મુગટ બાધે, પ્રેમ સાધે, પડ્યા નવ ગ્રહ કોપરે ૨૧
રાય ગોરા ગાત્રે, તૃણુ માત્રે, તારુણી નવ લેખતી,
જોઈ મૂખ મરડે, આખ થરડે, સર્વને ઉવેખતી ૨૨

વલણ

અનેકને ઉવેખતી, આઘી ચાલી નારરે,
ગઈ એક નળ જાણી કરી, દીઠી પચ નળની હારરે ૨૩

કડવુ ૨૮ મુ–રાગ સારગ

મન ઇચ્છા નૈષધ રાય તણી, કન્યા ગઈ પચ નળ ભણી,
જુએ તો ઉભા છે નળ પચ, કન્યા કહે આ ખોટો સચ ૧
હસનુ કહ્યુ અવરથા ગયુ, નળનાથનું વરવુ રહ્યુ,
એક નળ સાભળીઓ ધરા, આ કપટી કો આવ્યા ખરા ૨
પાચે નળ ચેષ્ટાને કરે, લેવા માળ કઠ આગળ ધરે,
ત્યારે દમયતી થઈ ગાભરી, દીઠુ વિપરીત ને પાછી ફરી. ૩
આવી જાહા પિતા ભીમક, અરે તાત જુઓ કૌતક,
હુ એક નળને આરોપુ હાર, દેખી પચને પડ્યો વિચાર, ૪

ભીમક કહે આશ્ચર્ય જ હોય, તુ વિણુ પચ ન દેખે કોય,
શકે દેવતા તાહાં નિરધાર, થઇ આવ્યા નળને આકાર ૫
એ પરીક્ષા નિમેષ નહી ચક્ષ, વીરજ વસ્ત્ર ઉભા અતરીક્ષ,
વાત સાભળી ભીમકતણી, કન્યા આવી પચ નળ ભણી ૬
પિતાએ મારગ દેખાડ્યો, નારીએ નળ શોધી કહાડ્યો,
દમયતી જેમ વરવાને જાયે, ધસી ઇંદ્ર નળ આગળ થાયે ૭
એક એકને અળગા કરે, લેવા હાર કઠ આગળ ધરે,
નહીં આવે સચ ફરી, ત્યારે દમયતી થઈ ગાભરી ૮
ઇંદ્રે મનમા શાપ્યો હુતાશન, વાદરના જેવુ થયુ વદન,
અગ્નિએ જાણ્યુ એ ઇંદ્રનું કાજ, રીંછમુખ થાજો મહારાજ ૯
વરુણે શાપ મનમાહે દીધો, જમને માજર મુખ કીધો,
ધર્મે અતર ઇચ્છયુ એવુ, વરુણનું મુખ થાજો શ્વાનના જેવુ ૧૦
રીંછ, વાનર, શ્વાન, માંજાર, કન્યા કહે વર રુડા ચાર,
ઈંદ્ર રાય વાણી એમ ભણે, ખાધાવેધ માગ્યો આપણે. ૧૧
જમ કહે કા હસાવો લોક, શાપ કીધા માંહોમાંહે ફોક,
દમયતી વિચારે વળી, સમાન શોભે પચ નળી. ૧૨
કોને વરીએ કોને ઉવેખીએ, વરમાળ કોને આરોપીએ,
જોવાને મળ્યા રાજકુમાર, તે એક નળ દેખે નિરધાર. ૧૩
બુદ્ધિમાન નારી છે ઘણુ, માન મૂકાવે દેવતાતણુ,
ચારોને પૂછે કરી પ્રણામ, તમારા તાતનાં શા શા નામ ૧૪
લોભવિશે નહીં ગણ્યુ પાપ, વીરસેન પાચેનો બાપ,
કન્યા વળતી કરને ઘસે, સખી સામુ જોઈ જોઇ હસે ૧૫
સખી કહે શું ઘેલા થયા, શુ કપટરૂપને વળગી રહ્યા?
બીજા પુરુષ છે રૂપનાં ધામ, સાભળો દેશ દેશના નામ ૧૬
દેશ સકળ નરેશના નામ, દાસી કહે વર્ણવી ગુણગ્રામ,
તોયે કન્યાને ન ગમ્યા કોય, ફરી ફરી પાચે નળને જોય ૧૭
હું હુ નળ પાચે ઓચરે, પણુ કન્યા કોને નજ વરે,
નારદજી અતરીક્ષ આવીઆ, ઇંદ્રાણી આદે તેડી લાવીઆ ૧૮
ચારે દેવની ચારે નાર, ગગને દીઠી ભરતાર,
લજ્જા પામ્યા લોભી ઘણુ, એ કારજ તે નારદતણુ. ૧૯

કન્યાએ દીઠી દેવાગના, અમર જાણીને માડી વદના,
અમો અલ્પ જીવ કરૂપ, તમો ભારેખમ છો ભુપ ૨૦
અમો જમ જરાથી ત્રાસીએ, પુજનીક તમને ઉપાસીએ,
તમો અમને ભીમક રાજાન, હુ તમને પુત્રી સમાન ૨૧
એમ કહીને ભરીયા ચક્ષ, લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ,
ઇંદ્ર વરુણ વહ્નિ જળરાય, શોભે મડપે જય જય થાય ૨૨
નળને થયા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગો વરદાન,
બબ્બે વર આપે સુરરાજ, નળનુ સહજે સરીયુ કાજ ૨૩
કમળમાળ આપી ઇંદ્રરાય, લક્ષ વર્ષે નહી સુકાય,
અશ્વમત્ર આપ્યો રાજન, દિન એકે હીંડે શત જોજન ૨૪
કહે અગ્નિ નવ દાઝે તુય, જ્યાં સમરે ત્યા પ્રગટુ હુય,
ધર્મ કહે ભોગવે રાજભોગ, ત્યાં લગે પુર મધ્યે નહી રોગ ૨૫
જે કરશે તારી કથા વાછના, તેને નવ હોયે જમજાચના,
વરણ ભણે સાભળ નળ રાય, સુકુ વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય. ૨૬
સમર્યુ જળ ઉપજે તત્કાળ, આઠે વર પામ્યો ભૂપાળ,
પછી દમયતીને આપ્યો વર, અમૃતસ્ત્રાવીયા થજો તુજ કર ૨૭
સર્વે સ્તુતિ કીધી દેવતણી, વિમાને બેસી ગયા સ્વર્ગભણી,
દમયતી હરખી તત્કાળ, નળને કઠે આરોપી માળ ૨૮
સાધુ રાજા સર્વે બેસી રહ્યા, અદેખિયા ઉઠીને ગયા,
વરકન્યા પરણ્યા રીત કરી, ભીમકે પહેરામણી ભલી કરી ૨૯
લાડ કોડ પહોતા કુવરીતણા, નળને વાનાં કીધા ઘણા,
નળ દમયતી બન્યો જાય, વોળાવી વળ્યો ભીમક રાય ૩૦
વાજતે ગાજતે નળ વળ્યો, એવે કલિયુગ સામો મળ્યો,
વરવા વૈદર્ભી નારદે મોકલ્યો, આવે ઉતાવળે શ્વાસે હળફ્લ્યો ૩૧
બેઠો મહીષ ઊપર કળીકાળ, કઠે મનીષના શીશની માળ
કરમા કાતુ લોહશૃગાર, શિર સગડી ધીકે અગાર ૩૨
જૈ વક દમયતી રૂપનિધાન, જુએ તો મળી સામી જાન,
જાણ્યો કન્યાને નળ વર્યો, કળી ક્રોધે પાછો ફર્યો ૩૩
જો નળે પરણવા દીધો નહીં, આજથી લાગુ પૂઠે થઈ,
નળ રાજા આવ્યા પુરવિખે, કરે રાજ નારી સુસુખે. ૩૪

ભોગવે ભોગ વિવિધ પેર, સ્વર્ગતણું સુખ પામે ઘેર,
પ્રભુ પત્નીને વાધ્યો પ્રેમ, સાચવે બહુ સત્ય ને નેમ ૩૫
ચોહો વર્ણ પાળે કુળધર્મ, ચાલે યજ્ઞાદિકનાં કર્મ,
તેણે કળીનું ચાલે નહીં, હીંડે છિદ્ર જોતો અહીં તહીં ૩૬
નગર પૂઠે ફેરા બહુ ખાય, સત આગળ પ્રવેશ ન થાય,
સહસ્ર વર્ષ વહીને ગયાં, દમયતીને બે બાળક થયા ૩૭
જુગ્મ બાળ સાથે પ્રસવ્યા, પુત્રપુત્રીરૂપે અભિનવાં,
નળ દમયતી હરખે ઘણું, બાળકવડે શોભે આંગણું ૩૮
એક દિવસે નળ ભૂપાળ, મગાવ્યું જળ થયો સધ્યાકાળ,
રહી પાહાની કોરડી ધોતા પાગ, કળી પામ્યો પેઠાનો લાગ. ૩૯
સધ્યાવદન કીધુ રાજાન, પ્રવેશ કળીનો થયો તે સ્થાન,
જ્યા શય્યા સૂતો ભૂપાળ, સર્વાંગે વ્યાપ્યો કળીકાળ ૪૦

વલણ

કળીકાળ વ્યાપ્યો રાયને, ભ્રષ્ટ થયો નૈષધધણીરે;
હવે વહરાડું પીત્રાઇને, કહી ચાલ્યો પુષ્કર ભણીરે ૪૧

કડવું ૨૯ મુ–રાગ કહાલેરો.

કળીજુગ દ્વાપર મળીને આવ્યા, પુષ્કરકેરે પાસરે,
હસ્ત ઘસે ને મસ્તક ધૂણે, મુખે મૂકે નિશ્વાસરે કળીજુગ ૧
વેશ વિપ્રનો ધર્યો અધર્મી, ને બન્યો મસ્તક ડોલેરે,
નૈષધપતિ બેઠો તપ કરવા, થઈ તરણાને તોલેરે કળીજુગ ૨
એક કુળમા ઉદય બન્યોના, તુ જોગી નળ રાણોરે,
તે ભોગ ભોગવે નાના વિધના, તારે નહી જળ દાણોરે કળીજુગ ૩
કળિ કહે છે જો જો ભાઇયો, કર્મે વાળ્યો આડો આકોરે,
એક જ બોરડીના બે કાટા, એક પાધરો એક વાંકોરે કળીજુગ ૪
તારા પિતાસુ અમારે મૈત્રી, તે માટે હિત કીજેરે,
એમ કહી કર ગ્રહી ઉઠાડ્યો, આવ આલિગન દીજેરે કળીજુગ. ૫
ભેટતામાં પિંડ પુષ્કરના મધ્યે, કીધો કળીએ પ્રવેશરે,
તેડી ચાલ્યો નૈષધપુર ભણી, કરવા નળસુ કલેશરે કળીજુગ ૬
વાટે જાતાં વારતા પરઠી, ન મળવુ નાખો જાશરે,
કળી કહે તુ દ્યૂત રમજે, હુ થાઉં બે પાશારે કળીજુગ. ૭

પ્રથમ પોણુ કરજે વૃષભનુ, દ્વાપર થાશે પોઠીરે,
સર્વસ્વ હરાવી લેજે નળનુ, એ વાત ગમતી ગોઠીરે કળીજુગ ૮
જદ્યપિ પુષ્કર પવિત્ર હુતો, નોહોતી રાજની અભિલાષારે,
ઉપજી અરિશ્યા નળરાય ઉપર, મલ્યા જુગ બે અદેખારે કળીજુગ ૯
વૃષભવાહન પાસા કરમા, આવ્યો રાજસભાયરે,
બાંધવ જાણી દયા મન આણી, નળ ઉઠી બેઠા થાયરે કળીજુગ. ૧૦
ભલે પધાર્યા પુષ્કર ભાઈ, જોગી વેશને છાડોરે,
આ ઘર રાજ તમારુ વીરા, રાજની રીતિ માડોરે કળીજુગ ૧૧
આસન આપી કરે પૂજન, પૂછે કુશળી ક્ષેમરે,
નળને કહે બીજી વાતે ન રાચુ, દ્યૂત રમવાનો પ્રેમરે કળીજુગ ૧૨
નળ કહે બાંધવ દ્યૂત ન રમીએ, એ અનર્થનુ મૂળરે,
તુ જોગેશ્વર કા ઉપજાવે, ઉદર ચોળીને શૂળરે કળીજુગ ૧૩
પુષ્કર કહે મારો પાચ મુદ્રાનો, પોઠી જિતુ કે હારુરે,
એકી પાસે બળદ મારો, એકી પાસે રાજ તારુરે કળીજુગ ૧૪
કળીને સગે પુણ્યશ્લોકને, પાપતણી મતિ આવીરે,
દ્યૂત રમવુ અપ્રમાણુ છે પણ, વાત આગળ ભાવીરે કળીજુગ ૧૫

વલણ

ભાવી પદારથ ભૂપને, વેઠવુ છે બહુ કષ્ટરે,
દ્યૂત રમવા બેઠો રાજા, કીધો કળીએ ભ્રષ્ટરે ૧૬

કડવુ ૩૦ મુ-રાગ મેવાડો

નળ રાજાએ દ્યૂત આરભ્યુ, સત્ય થયુ સર્વ શોકજી,
નગ્ર મધ્યે વારતા જાણી, ત્રાહે ત્રાહે કરે લોકજી ૧
દમયતીએ નળને કહાવ્યુ, બળદ ભણી મા જોશોજી,
એ વૃષભમા વેરી છે કારમો, રાજ રમતા ખોશોજી. ૨
ડાહ્યા લોક નગરના વારે, ઘણુ વારે પરધાનજી,
કળીજુગે બુદ્ધ ભ્રષ્ટ જ કીધી, કહ્યુ કોનું ન ધરે કાનજી ૩
બેઠા બાંધવ પોણુ પરઠીને, ડોલે પુષ્કર રાયજી,
જે હારે તે રાજ મેલી, ત્રણ વરસ વન જાયજી. ૪
ત્રણ વરસ ગુપ્ત જ રહેવુ, વેષ અન્ય ધરીજી,
કદાચિત્ પ્રીછ્યુ પડે તો, વન ભોગવે ફરીજી ૫

મહિમા મોટો કળીજુગ કેરો, નળને ગમી તે વાતજી,
નળ કહેરે નાખ પાસા, ત્યારે વરસ્યો શોણિત વરસાદજી. ૬
હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, વાયુ સામટો વાયજી,
નાખ્યા પાસા પુષ્કર જિત્યો, સર્વસ્વ હાર્યો રાયજી ૭
હાર્યો નળ ને પુષ્કર જિત્યો, જૈ બેઠો સિંહાસનજી,
આણ પોતાની વર્તાવી પુરમા, કહે નળને જાઓ વનજી ૮
વનફુળ પહેરી વન વસો ને, કરો વનફળ આહારજી,
એક વસ્ત્ર રાખો શરીરે, બાકી ઉતારો શણગારજી ૯
સર્વ તજી એક વસ્ત્ર રાખી, ઉઠયો નળ ભૂપાળજી,
દમયતીને કહાવિયુ તુ, પીયેર જાજે આ કાળજી. ૧૦
રુદન કરતી રાણી આવી, બાળક ઝાલ્યા હાથજી,
શીશ નામીને સ્વામીને કહે, મુને તેડો સાથજી ૧૧
સુખ દુ ખની કહીએ વારતા, એકના નવ સોહાયજી,
હુ સેવાને આવુ સહીરે, થાકો તો ચાપું પાયજી ૧૨
કથ કહે હો કામિની, તુ આવે મુજને જજાળજી,
એ દુ ખ સઘળા વેડીએ પણ, ટળવળી મરે બને બાળજી ૧૩
રોતી કહે છે કામિનીરે, જેમ છાયા દેહને વળગીજી,
તેમ હું તમારી તારુણીરે, કેમે ન થાઉં અળગીજી ૧૪

વલણ

જો અળગી કરશો નાથજી, તો પ્રાણ તજુ તત્કાળરે,
નળ કહે આવો વન વિષે તો, પીયેર વળાવો બાળરે ૧૫

કડવુ ૩૧ મુ–રાગ મેવાડો

મોસાળ પધારોરે, મોસાળ પધારો,–
મોસાળ પધારો બાકુઆરે, મારા લાડવાયા બે બાળ,
નમાર્યાં થઈ વરતજો, સહેજો મામીની ગાળ –મોસાળ૦ ૧
હૃદયા ચાપેરે, રાણી હૃદયા ચાપે,–
હૃદયા ચાપે પેટનેરે, એ છેલ્લુ વેહેલુ લાડ,
હવે મળવાં દોહલારે, મળીએ તો પ્રભુનો પાડ –મોસાળ૦ ૨

થયા માત વોહોણારે, થયા માત વોહોણા,–
માત વોહોણા થયા દામણારે, નહીં કો રુડો સાથ,
રુએ રાણી હૃદયા ફાટે રે, કોણ માથે ફેરવશે હાથ –મોસાળ૰ ૩
મદિરના ગુરુજીરે, મદિરના ગુરુજી,–
મદિરના ગુરુજી સુદેવજીરે, તમારે ખોળે સોંપુ બે તન,
જઇ કહેજો મારી માતનેરે, જીવની પેરે કરજો જતન –મોસાળ૰ ૪
પુત્રી જમાઈરે, તમતણા પુત્રી જમાઇ,–
પુત્રી જમાઈ તમતણા, કહેજો વનમા પૂર્યો વાસ,
જઈ કહેજો મારા તાતનેરે, અમ જોગીનો લે તપાસ –મોસાળ૰ ૫
ચુબન કરતીરે, માવડી ચુબન કરતી,–
ચુબન કરતી માવડીરે, ફરી ફરી મુખ જોય,
હૈયેથકા નવ ઉતરેરે, એમ કહી દમયતી રોય –મોસાળ૰ ૬

વલણ

રોયે રાણી અતિ ઘણું, વત્સ સોંપ્યા ગુરુકર મદિરે,
ઋષિ સાથે બે બાળકાં, વોળાવ્યાં નળરાયેરે. ૭

કડવુ ૩૨ મુ–રાગ વેરાડી

બાળકા વોળાવ્યા ઋષિ સગાતે, દમયતી કરે આક્રદ,
હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, મળ્યા સહિયરના વૃદ ૧
પડો વાગો પુષ્કર પાપીનો, નળને કો નવ રાખે,
એક અજળી જળ ન પામ્યા, જો ભમ્યા પુર આખે ૨
દ્વાર અડકાવે નળને દેખી, જે પોતાના લોક,
તરશી દમયતી પાણી ન પામી, કઠે પડીઓ શોષ ૩
એક રાત રહ્યા નગરમા, ચાલ્યા વાહાણુ વાતે,
પુણ્યશ્લોકની પૂઠ જ લીધી, કળી થયો સગાતે ૪
જ્યા વાવ સરોવર કુવા આવે, પાકા ફળની વાડી,
રીપુ કળીજુગ આગળ જઇને, સર્વ મેહેલે ઉડાડી ૫
ફળ જળ ને પત્ર ન પામ્યા, રાણી કરે આસુપાત,
વનમાં ફરતાં રુદન કરતા, વહી ગયા દીન સાત ૬
એકેકુ પટકૂળ પહેરયુ, પ્રેમદા કોમળ કાયા દાઝે
પાય પકજપત્ર જેવા, ત્રીવ્ર કાટા ભાજે. ૭

એક માન સરોવર આગળ આવ્યુ, તેમા દીઠુ પાણી
કળજુગથી તે ફોક થયુ નહિ, જઈ પીધુ રાયરાણી ૮
વારવાર પાણી પીએ ને, બેસે વળી હીડે,
નર નારી વારિએ તૃપ્ત થયા, પણ ક્ષુધા પાપણી પીડે ૯
સ્વામી કહે સાસતા થઇયે, શ્યામા બેશ થઇને સ્વચ્છ,
જૈ સરોવરમા શોધી લાવુ, જો જડે એક બે મચ્છ ૧૦
થોડા જળમા પેઠો નળ રાજા, ઢીમરનુ આચરણ,
સાધુ રાયને શ્રમ કરતા, મીન જડીઆ ત્રણ ૧૧
આણીને અબળાને આપ્યા, વામા કહે થયુ વારુ,
નળ કહે આપણુ બે પ્રાણીને, શુ હોશે એટલા સારુ ? ૧૨
ભાર્યાના ભુજ મધ્યે સોંપી, ભૂપ ગયો બીજી વરા,
કળીજુગ સર્પ થઇને બીહાવે, મચ્છ નાશે અરાપરા ૧૩
નળે શ્રમ કીધો ઘડી બે, મચ્છ ન ચઢીયા હાથ,
પેલા ત્રણે મચ્છ વહેંચીને લીજે, વિચાર્યુ મન સાથ ૧૪
નળ આવ્યો નિરાશ થઇને, ત્રણ મીનમા ચિત્ત,
એટલે અતરમા દમયતીને, થઈ આવ્યુ વિપરીત ૧૫
અમૃત સ્રવિયા કર અબળાના, સજીવન થયા મચ્છ પળમા,
હાલ્યા મહીલા મૂકી દીધા, ઉડી પડ્યા જઈ જળમા ૧૬
ઘેલી સરખી મીનને કાજે, પાણીમા વેવલા વીણે,
હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપીશ ? રુદન કરે સ્વર ઝીણે ૧૭
વીહીલે મુખ દીઠી વૈદરભી, નાથ આવતો નીરખે,
ચોહોદશ ભાળે આસુ ઢાળે, સ્વાતિબિદુ શુ વરષે ! ૧૮
રોતી પત્ની પતિએ દીઠી, ધોળુ મુખ થયુ દીન ?
કહેરે પાપિણી શકે મુજ પાખે, ભક્ષ કર્યા તેં મીન ૧૯
હુ ક્ષુધાતુર ફરીને આવ્યો, રઝળ્યો પાણી માહે,
દોઢ દોઢ મચ્છ ભોજન કીજે, લાવ પાપિણી કાહે ૨૦
હૃદે ફાટતે બોલી રાણી, આસુ પડે મોતી દાણા,
ક્ષુધા પાપિણીએ મચ્છ ભખાવ્યા, મેં ન રહેવાયુ ગણા ૨૧
નળ કહે હસે શીખામણ દીધી, વિદાય થયો આકાશ,
એક દ્યૂત ન રમીએ બીજુ, ન કીજે નારીનો વિશ્વાસ. ૨૨

બે વાના વાર્યાં તે કીધા, હાથે દુઃખ લીધું માગી,
હું ભુખ્યો ને તેં મચ્છ ખાધા, શું આગ પેટમાં લાગી ? ૨૩
દમયંતી હા હા કરે, જાણે સમ ખાઉં સાને,
સજીવન થયા ઉડી ગયા, કહું તો રાય નવ માને ૨૪

વલણ

ન માને રાજાએ આશ્ચર્ય મોટું, ઉઠી ચાલ્યો નળ રાયરે,
અણુતેડી રાણી દમયંતી, પતિની પૂંઠે ધાયરે ૨૫

કડવું ૩૩ મું–રાગ વેરાડી

આગળ નળ પૂંઠે પ્રેમદા, સતીને અંતર આપદા,
નળ તિરસ્કાર હીંડતા કરે, હૃદે ફાટે અંમળા આંખ ભરે ૧
ખાધા મચ્છ હશે શક્તિ ઘણી, તો હીંડે છેગે પાપિણી,
પીરે પાણી ફરી ફરી, કાં જે મચ્છ ખાધા પેટ ભરી ૨
બે મારગ આવ્યા આગળે, વિદાય કીધી નારી નળે,
તું નહી નારી હું નહીં કંથ, આ તારા પીયરનો પંથ ૩
મારો સંગ તુજને નહીં ગમે, પીયરમાં પેટ ભરીને જમે,
મુને નાથજી કરજો ક્ષમા, મારે નથી પીયરની તમા ૪
ફોકટ કરો મુજપર રીસ, અણુગત આળ ચડાવો શીશ,
દેવતાનું મુને વરદાન, તે કાં નવ જાણો રાજાન ૫
હોતી વાત કામિનીએ કહી, કળીને જોગે નળ માને નહી,
આગળ પાછળ બંને જાય, કળીએ કીધી બગની કાય ૬
થોડી પાખ ને માસજ ઘણું, લોભાણું મન રાજાતણું,
પંખીમાં દિપે ઘણો ભાર, નર નારીનો પૂરણ આહાર ૭
કોણ પ્રકારે બગને હણું, ઉપર વસ્ત્ર નાખું મુજતણું,
ઉફરાટી કરી સુંદરી, નળ ચાલ્યો દેહ નગ્ન કરી ૮
લાજ્યા પંખી ને લાજ્યું વન, લાજ્યો સૂરજ મીચ્યા લોચન,
સ્વાદ ઇંદ્રિયે પીડ્યો મહારાજ, થયો નગ્ન લોપીને લાજ. ૯
પીતાંબર ઝાલી ભૂપાળ, જેમ માછી ગ્રહી નાખે જાળ,
બગ નિકટ ગયો જવ રાય, તેમ તેમ કળી આઘેરો જાય ૧૦
ધાઈ વસ્ત્રનો નાખ્યો પાસ, કળીજુગ લૈ ઉડ્યો આકાશ,
એક વસ્ત્ર પંખી ગયો લઈ, નળ બેઠો કપાળે કર દેઈ ૧૧

અરે દૈવ તેં એ શુ કરયુ, વસ્ત્ર જતાં કાંઇ ન ઉગરયુ ?
ગયુ રાજ છત્ર મહિમા ઘણો, ન રહ્યો અગે સૂત્ર તાતણો ૧૨
વિહગમ વસ્ત્ર ગયોરે હરી, દમયતી મા જોશો ફરી,
પાછે પગે ગઇસ્ત્રીજન, આપ્યું અર્ધું વસ્ત્ર સ્વામી ઢાકો તન ૧૩
એક્કેકો છેડો પેર્યો ઉભે, તીરથ નાહે તેવા શોભે,
અન્ન વિના અડવડીયા ખાય, સતને આધારે ચાલ્યા જાય ૧૪
મહાવનની આવી જાખરાજાળ, તે સ્થાનકે થયો સધ્યાકાળ,
બને બેઠા દ્રુમને તળે, ચુટી પત્ર પાથર્યાં નળે ૧૫
દુ ખની વાત કરી નવ નવી, દમયતી નિદ્રાવશ હવી,
ક્ષુધા અગોઅગ ગ્હી વસી, મુખ જાણે પૂનેમનો શશી ૧૬
નળે સુતી દીઠી સુદરી, નિ શ્વાસ મૂકયો બે નયણા ભરી,
કોણ દિવસ આવ્યો શ્રીહરી, એ દુ ખે પ્રાણ ન જાય નીસરી. ૧૭
વૈદરભી વસુધાવશ પડી, દુ ખ નોતુ દીઠુ એક ઘડી,
ઘણે દોહેલે વરી મેં એહ, રુએ રાજા જોઇને દેહ ૧૮
નખથી નિરખતા જોયુ મુખ, ત્યારે મનમા લાગુ દુ ખ,
કળિ વળી તેનું ચિત્ત ફેરવે, રાજા મનમા દ્વેષ મેળવે ૧૯
શી સગાઇ પરતનયાતણી, દુષ્ટ દમયતી એ પાપિણી,
પ્રીત છેહ દીધો જેણીએ, હુ વિના મચ્છ ખાધાં એણીએ ૨૦
મલીન મન એનુ નિર્ધાર, કો સમે મારો કરે આહાર,
ન ઘટે એસુ રહેવુ મળી, રાયને ઉપજાવે બુદ્ધિ કળી ૨૧
તે સમેની હૃદેની દાઝ, મૂકુ વનમા એકલી આજ,
બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ મન રાજાતણુ, કળીનો પ્રેર્યો ક્રોધે ઘણુ ૨૨
મનમાહે આશકા ગણે, એક વસ્ત્ર પહેર્યુ બે જણે,
મધ્યે ચીર ફાડુ બળ કરી, થાય શબ્દ જાગે સુદરી ૨૩
હોય છુરી તો છેદુ પટકૂળ, કળી થયો કાતુ અનર્થનુ મૂળ,
નળે લીધુ છુરીકા શસ્ત્ર, વચ્ચેથી વહેર્યું અડધુ વસ્ત્ર ૨૪
કટકા બે પટકુળના કરી, મૂકી નળ ચાલ્યો સુદરી,
ગયો ડગલા સાત જ ભરી, પ્રીત શ્યામાની સાભરી. ૨૫
નળ વિમાસણુ મનમાં કરે, એકલી એ ફાટીને મરે,
વરી મને દેવને પરહરી, વળી વનમા સાથે નીસરી ૨૬

ત્રૈલોક મોહનિ એ માનિની, કેમ વેદના સહેશે રાનની?
ન ઘટે મૂકી જાવું મને, નળ આવ્યો દમયંતી કને ૨૭
દીઠું મુખ અંતર પરજળ્યો, સભારી મચ્છ ને પાછો વળ્યો,
કળી તાણે વાટ વનતણી, પ્રેમ તાણે દમયંતી ભણી ૨૮
વિચાર વારિનિધિમાં પડ્યો, આવાગમન હીંડોળે ચઢ્યો,
સાત વાર આવ્યો ફરી ફરી, તજી ન જાયે સાધુ સુંદરી ૨૯
બળ પ્રબળ કળીનું થયું, પ્રેમ બંધન ત્રુટીને ગયું,
સર્પ કંચુકીને તજે જેમ, મેં દમયંતી તજવી તેમ ૩૦
વૃક્ષ પત્રને જેમ પરહરે, પુનરપિ તે અંગી નવ કરે,
જેવું હોય વમનનું અન્ન, તેવી મારે એ સ્ત્રી જન ૩૧
કો વેળા મુને મારે નેટ, હુંયે વહાલું એને પેટ,
એવું કહીને મૂકી દોટ, ઉજાટે દોડ્યો સાસોટ,
ત્યાં લગે ધાયો ભૂપાળ, રહ્યો જ્યાં થતો પ્રાત કાળ ૩૨

વલણ

કાળ ઉદે અરુણ તણો, ત્યાં લગે ધાયો ધીશરે,
જાગ્યો હ્રદે થયું દુઃખ, ઉદે જ્યારે દીઠો દીશરે ૩૩

કડવું ૩૪ મું–રાગ રામગ્રી

નળ જળ નયણે ભરે ને, કરે વિવિધ વિલાપ,
વ્યાકુળ અંગ પોતાતણું, અવની પછાડે આપ ૧
વૈદરભી વામા, રંક રામા, એકલડી વન મધ્ય,
ભય ધરશે, ને ફાટી મરશે, જીવ્યાની ટળી અવધ્ય, ૨
નહીં મળે ફરી, કોકીલા સ્વરી, શો ઉપન્યો વિખવાદ,
મનગમયતી, બોલ દમયંતી, નળે માંડ્યો સાદ ૩
વિશ્વ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુંદરી સુજાણ,
વિરહિણી વલ્લભ, દર્શન દુર્લભ, બોલ પિયુના પ્રાણ ૪
વન ફરતો, રુદન કરતો, જોતો આવ્યાની વાટ,
કળીએ ચરણ ધરણના ભુસ્યા, વન કીધું નિર્વાટ ૫
ચડડાળે ભૂપાળ વળગ્યો, તે રુએ હૃદયા ફાટે,
મોહ ધારણ, કર્મ કારણ, કહે ભૂજ દેઈ લલાટે ૬

રાય વિલપે, ઘણુ કળપે, સભારે સુખ સ્નેહ,
કબુધ આવી, મન ભાવી, અન્યાએ દીધો છેહ ૭
અજગર, વાઘ, વરુ નાગ, છે દારુણ વનની હદ્ય,
કરાડ કોતર, સિહના સ્વર, શ્યામા ફાટી મરશે સદ્ય ૮
દોહલે પામી, ગજગામી, દેવ ગયા નિર્મુખ,
સ્વયવર સાથ, સાભળી વાત, સર્વ પામશે સુખ ૯
કોણુ નેત્ર લુહે, રાય રુએ, એવે શબ્દ સાંભળ્યો ગાઢો,
જો પ્રેમજળ, મૂકાવ રાય નળ, બળતાને બાહેર કાઢો ૧૦
સાભળી વાણી, જાણી રાણી, રોઈ રોઈ બેઠો સ્વર,
હરખે ભરાયો, સ્વરે ધાયો, વીરસેન કુવર ૧૧
પાડે બરાડા, બળે દવાડા, તરફડે મોટો વ્યાળ,
કહે દયાસિધુ, દીનબધુ, કાઢ નળ ભૂપાળ ૧૨
વહ્નિ વરદાન, ગયો સુજાણ, નાગે કીધો નમસ્કાર,
આપ પ્રાણદાન, હો ગુણવાન, કાઇ હુ એ કરીશ ઉપકાર ૧૩
વિષથી ન બીધો, નાગ લીધો, જોજન દેહ પ્રમાણ,
ખાધે ચહડાવી, મુકયો બહાર લાવી, શાતા પામ્યો પ્રાણ ૧૪
પુણ્યશ્લોક સાચા, પાલી વાચા, મળ્યો વૈદર્ભીકાત,
પૂછે નળ, દાધો સબળ, મુને કહે માડી વૃત્તાત ૧૫

વલણ

વૃત્તાત કહે ભાઈ કોણ છે, પામ્યો બહુ પરિતાપરે,
સર્પ કહે રાય સાભળો, મુને હવો ઋષિનો શાપરે ૧૬

કડવુ ૩૫ મુ–રાગ દેશાખ

બોલ્યો નાગ કરી પ્રણામ, રાય મારુ કરકોટક નામ,
હુ પ્રાચીન કર્મે પામ્યો સતાપ, સપ્ત ઋષિએ દીધો શાપ ૧
વિમાન જાતુ હતુ સ્વર્ગ ભણી, અજ્ઞાનતા જાગી મુજ તણી,
ફુત્કારી ફણા નાખી જ્વાળ, દાધા સપ્ત ઋષિ ચહડ્યો કાળ ૨
પતિત તેં નાંખી વિષની લેહેર, બળ દવમા અવની ઉપેર,
બહુ કાળ લગે વસો વહ્નિમાય, ભોગવ દુ ખ જીવ નહીં જાય ૩
મેં જાણ્યુ શાપ ટળે નહીં ખરો, મુને શાપનો અનુગ્રહ કરો,
વહ્નિ વેદના દોહેલી ગણુ, કહ્યુ દર્શન થાશે નળતણુ ૪

પુણ્યશ્લોક બાહેર કહાડશે, તે તુને શાતા પમાડશે,
તે દિવસનો વન દાઝુ છૌ અહીં, સાત સહસ્ર વરસ ગયા વહી. ૫
તે તમો આજ દુ ખ ટાળીયુ, પુણ્યશ્લોકપણુ પાળીયુ,
મારી દેહને અતિ સુખ થયુ, ઋષિ વચનનુ ફળ લહ્યુ ૬
એવુ કહીને સર્પ જ ધસ્યો, કરકોટક નળને કંઠે ડસ્યો,
લાગી વિષજ્વાળ દાધો ભૂપ, કાળી કાયા થયુ કુમકુ રૂપ ૭
કાજળપેં શ્યામતા વિશેષ, વાકુ મુખ પચવર્ણા કેશ,
છતે દાતે ડાચા ગયા મળી, નીસરી ખુધ કટી બેવડ વળી ૮
નળ કહે ધન્ય કદ્રુકુમાર, ઘણો રુડો કર્યો ઉપકાર,
તુને મેં આપ્યુ પ્રાણદાન, તેં હુને કીધો સાહી સમાન ૯
નાગ કહે રે રખે દુ ખ ધરો, જોતા એ ઉપકાર છે ખરો,
ગુપ્ત રહેવુ સવત્સર ત્રણ, કો નવ ઓળખે એવુ વર્ણ ૧૦
ત્રણ વસ્ત્ર આપુ છઉં ભૂપ, પરિધાને થાશે મૂળગુ રૂપ,
તે જોયા પહેરી પરીક્ષા કરી, તત્ક્ષણ કાતિ ભૂપની ફરી ૧૧
હરખ્યો નળ થયુ દિવ્ય કામ, નાગે બાહુક ધરિયુ નામ,
ભૂપાળ વ્યાળ થયા વિદાય, ગયો અયોધ્યા નૈષધરાય ૧૨
દેખી માણસ નાહાસે અરાપરા, ધાયે બાહુક પૂઠે છોકરા,
જે જે મારગ મહિપતિ પળે, ત્યા માણસ જોવાને મળે ૧૩
હસે લોક રૂપે લીહ વાળી, પૂઠે છોકરા પાડે તાળી,
રાજસભામા રાજા ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખસીને રહ્યો ૧૪
હસી સભા હસ્યો ઋતુપર્ણ, વિધિએ આ કયા નિર્મ્યુ વર્ણ,
હારે કાજળ ને જાબુફળ, જાણે રૂપે બીજો નળ ૧૫
કહો કોણ છો સ્વરૂપના ધામ, કેમ આવવુ પડ્યુ, શુ કામ ?
નળ કહે મારુ બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવા કામ ૧૬
અશ્વમત્ર જાણુ રાજન, એક દિવસે ખેડુ શત જોજન,
કહે ઋતુપર્ણ મોટુ કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ ૧૭
નળ ઇંદ્ર વિના કો જાણે નહી, મત્રપ્રાપ્તિ તુને કયાથી થઈ ?
મત્રપાઠ કરતા નળરાય, હુ નળનો સેવક શીખ્યો વિદ્યાય ૧૮
કો સમે પ્રકાશી ભણતા તેહ, ત્યાથી વિદ્યા હુ પામ્યો એહ,
નૈષધનાથ તે વનમા ગયો, તે દુ ખે હુ આવો થયો. ૧૯

આવ્યો છઉં રહેવા તમકને, અનવસ્ત્ર આપજો મને,
નહી કરુ હુ નીચુ કામ, નહીં ધરાવુ સેવક નામ ૨૦
રાયજી તમને નહી નમુ, સ્વયપાક કરીને જમુ,
રાજા કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ ૨૧
હયદાસપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર,
જદ્યપિ માન પામે ઘણુ, પણ કહેવાયે દાસત્વપણુ. ૨૨
અશ્વપતિ મહારાજા થયો, હયશાળામા વાસો રહ્યો,
છે વિજોગની વેદના ઘણી, નિત્યે સુએ શ્લોક એક ભણી ૨૩

श्लोकः स्वागतावृत्त

आतपे धृतिमता सह वध्वा यामिनीविरहिणा विहगेन ।
सेहिरे न किरणा हिमरश्मेर्दुःखिते मनसि सर्वमसह्यम् ॥

ભાવાર્થ-વસતતિલકા છદ*

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સગ રગ રમતા રવિતાપ સાંખે,
રાતે વિજોગથકિ ચદ્રપ્રકાશ ખૂચે, જો દુ ખ હોય દિલમા કશુએ ન રુચે

રાગ ચાલતો

એવુ કહિને કરે શયન, વિસ્મય થાય પાડોશી જન,
બાળ બીહામણો આવી વસ્યો, કદ્રૂપને વિજોગ તે કશો
તે સ્ત્રીએ સુકૃત શુ કર્યુ, જેણે આ સ્વરૂપને વર્યુ,
વારુ થયુ જે વીપત પડી, આ ભૂતથી છૂટી બાપડી

વલણ

બાપડી છૂટી લોક કહે, રહ્યો રાયને રીઝવીરે,
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, દમયતીની શી ગત હવીરે ૨૪

કડવુ ૩૬ મુ-રાગ દોહરા

સ્વપ્નુ આવ્યુ નારને, મૂકી જાય છે નાથ,
જાગી ઉઠી અચાનકે, ગ્રહેવા પ્રભુનો હાથ ૧
વૈદર્ભી થઇ ગાભરી, વળી જુએ ચોપાસ,
અમ અબળાના હૃદે કારમા, બીહુ તમારે હાસ
જોયુ વન ફરી ફરી, સમ દેઇ કીધા સાદ,
પછી રુએ બહુવિધ કરી, પામી અતિ વિષ ૮ ૩

---

* કિરાત સર્ગ ૯ શ્લો ૩૧

રાગ મારુ

અમો અબળા માણસ બીજે નવ કીજે હાસ, હો નળરાય,
કેમ ધીરજ ધરુ હુ નારી, તમારી દાસ, હો નળ૦
રાત્ર અધારી તો માહરી, વલે કોણ થાશે, હો નળ૦
તમ ચરણકેરી આણ, પ્રાણ મુજ જાશે, હો નળ૦
આહા તો બોલે સાવજ, નાગ વાઘ ને વરુ, હો નળ૦
બોલો બોલો વાહો છો ક્યમ, સમ હુ તો મરુ, હો નળ૦
હાંહાજી જાઓ છો હાડ, રાડ થશે ફાંસુ, હો નળ૦
અગોપ રહ્યા ન આવે દયા, દેખી આખડીએ આંસુ, હો નળ૦
તમારા પગલા નવ પેખુ કથ, પથ કેમ લહુરે, હો નળ૦
નિશા અધારી ભયાનક, સ્થાનક કેમ રહુરે, હો નળ૦
નૈષધ દેશની રાણી, તાણી અતીસેં ગેયરે, હો નળ૦
પ્રભુજી અગ અવેવ મારા, તારા જોયરે, હો નળ૦
ઘેલી સરખી ચાલે, વહાલે વછોડીરે, હો નળ૦
મોટુ વનડુ માડ્યુ જોવા રોવુ મૂક્યુ છોડી, હો નળ૦
વલવલતી વૈદરભી વાટે, ઉચાટે ભરી, હો નળ૦
કારણ સ્વામી શુય, હુય પરહરી, હો નળ૦
વહાલા નવ દીજે છેહ, નેહ વિચારો, હો નળ૦
કર્મે વાળ્યો આડો આક, વાક શો મારો? હો નળ૦

વલણ

શો અપરાધ માગો સ્વામી, દારુણ વનમાં મૂકી ગયારે?
અલ્પ ભ્રાંતે હુ તજી, અતર ન ઉપજી દયારે

કડવુ ૩૭ મુ–રાગ રામગ્રી

વૈદરભી વનમા વલવલે, અધારી રાત,
ભામિની ભય પામે ઘણુ, એકલડી જાત વૈદરભી ૧
રસનાયે નામ જ નળતણુ, મુખ જપતી જાય,
શુદ્ધ નથી શરીરની, ભાંજે કાટા પાય. વૈદરભી ૨
રોઈ રોઈ રાતી આંખડી, ખૂટ્યુ આસુનું નીર,
નયણે ધારા બે ઝરે, વહે છે રુધીર વૈદરભી ૩
હીંડતી તે આખડે, વાગે પાયમા ઠેસ,
ચાલતી ઉભી રહે, ભરાયે કાંટામા કેશ વૈદરભી. ૪

અંગે ઉઝરડા ઘણા, વહે શોણિતધાર,
ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, બીજો નહી વિચાર વૈદરભી ૫
ઉંડા કોતર ઉતરે, ચઢે ગિરિ કરાડ,
અશુદ્ધે ઉઘડકે નહી, પાડે વાઘ બરાડ વૈદરભી ૬
વાકી વાટ ટીંબા ટેકરા, ભયાનક ખોહ,
રાફ્ માહે સાપ ફુફવે, ઘણુ ઘુઘવે ઘોહ વૈદરભી ૭
શબ્દ પશુ પખીતણા, ન પડે કાંઈ પ્રીછ,
વરુવણીઅર બીહાવે, ધાયે પુઠે રીછ વૈદરભી ૮
શૂકર રોઝ છિકારવા, ચીતરા કે ફાળ,
ફાલુ નાદ હોયે ઘણા, બહુ બોલે શીઆળ વૈદરભી ૯
આબા આબલી લીમડા, એખગ છે અપાર,
શીમળ સાદડી સેકટી, ન સૂઝે પથ વિચાર વૈદરભી ૧૦
ખેર ખાખર ને કાચકી, ડટાળી થુએર,
બાવળીયા બહુ બોરડી, સરગુવા સમેર વૈદરભી ૧૧
આખડી પડતી સુદરી, ચરણે વેલા વિટાય,
છૂટા કેશ કામિનીતણા, ઝાખરે ઝટીયા ભરાય વૈદરભી. ૧૨
વૃક્ષ અથડાએ અગસુ, મૂકે કાંટામા પાય,
શુદ્ધ નથી રે શરીરની, ભજતી નળરાય વૈદરભી ૧૩
દિવસ નિશા પ્રીછે નહીં, એવુ ધાડું અરણ્ય,
દમયતી ભૂલી ભમી, ત્યા દિવસ ત્રણ વૈદરભી. ૧૪
અન ઉદક પામી નહી, નહિ બેસવુ શયન,
ત્રણ દિવસ એમ વહી ગયા, ભમયતા વન વૈદરભી ૧૫

વલણ

વન ભયાનક ભામિની ભમી, દિવસ ત્રણ ગયા વહીરે,
વાટ ઘાટ ને ગામ ઠામ કાંઈ, પ્રેમદા પામી નહીરે ૧૬

કડવું ૩૮ મુ–રાગ રામગ્રી

ભૂલી ભમે છે ભામિની, નૈષધનાથની નારરે,
ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, ભીમકરાજ કુમારરે ભૂલી ૧
ધોવાયુ કાજળ આસુએ કરી, વેદનાએ વ્યાકુળરે;
અર્ધ ઉઘાડી દેહડી, નાથે ફાડયુ છે પટકુળરે ભૂલી. ૨

એવે દીઠો એક ચીતરો, ધાઈ દમયંતી ઉલટરે,
પૂછે ભાળ નળ ભૂપાળની, છે તારા જેવી કટરે ભૂલી ૩
શાર્દૂલ દીઠો વાટમાં, વૈદરભી પૂછે ધરી વહાલરે,
નૈષધનરેશ વાટે મળ્યા, છે તારા જેવી ચાલરે ભૂલી ૪
સાવજ થાયે ગાભરા, ભય પામી નાશી જાયરે,
રખે વનદેવી અમને ઝાલતી, પશુ ઘણા કંપાયરે ભૂલી ૫
પૂછે ઉંચા દ્રૂમને, તારી ગગને ગઈ ડાળરે,
તરુવર જો મારી વતી, કહી દીસે ભૂપાળરે ભૂલી ૬
પર ઉપકારી સદા તમો, વળી શીતળ તારી છાયરે,
નૈષધનાથ કયહુ દીઠટા, જોઉં છૌ વનમાયરે ભૂલી ૭
તરુ ઉતર આપે નહી, તેમ તેમ રાણી રોયરે,
પુણ્યશ્લોકે જ્યારે પરહરી, શત્રુ થયા સર્વ કોયરે ભૂલી ૮
અજગર પડ્યો છે વાટમા, વીકાશી મુખ ભાગરે,
દમયંતીએ જાણ્યુ નહી, તેના મુખમા મૂક્યો પાગરે ભૂલી ૯
ચરણ ગળ્યો જાનુ લગે, વિષ ચઢી ગયુ શરીર રે,
પડી ભોમ સાદ નળને કરે, મુખે પાડે રીર રે ભૂલી ૧૦
અજગર આનંદ પામીઓ, ભલુ જડયુ ભક્ષ રે,
વૈદરભી ઘણુ વલવલે, ઉંચાં ચઢી ગયા ચક્ષ રે ભૂલી ૧૧
કંઠે બંધાઈ કાયકી, મુખે પડીઓ શોષ રે,
મરણ સમે મૂકે નહીં, હંદે રસના પુણ્યશ્લોક રે ભૂલી ૧૨
રોતી રાણી સાભળી, પારધી આવ્યો ધાઈ રે,
પગ દીઠો અજગર મૂખમા, તેણે શ્યામાને સાહી રે ભૂલી ૧૩
પારધીએ અજગર મારીઓ, કોહોવાડાને ઘાય રે,
જત્ન કરીને મુકાવીઓ, નળપત્નીનો પાય રે ભૂલી. ૧૪
વૈદર્ભીને વિષ ચઢ્યુ નહી, છે વાસવનુ વરદાન રે,
કરતળ વાસ સુધાતણો, દેહી રહી પરમ નિધાન રે ભૂલી ૧૫

વલણ

દેહી રહી પરમ નિધાન, હળાહળ ગયુ ઉતરી રે,
કહે ભટ પ્રેમાનંદ પછે, શું દુ:ખ પામી સુંદરી રે ૧૬

કડવુ ૩૯ મુ-રાગ મારુ

વિષધર માર્યો વ્યાધે આવી, મહીલા મૃત્યુથકી મૂકાવી,
વ્યાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો દમયતી તેડી સાથે ૧
પારધી હીંડ્યો જુગતે જુતી, વૈદર્ભી જાય બીહીતી બીહીતી,
ગયો એક તળાવની તીર, પ્રક્ષાલન કીધુ સર્પ શરીર ૨
દેખતા દમયતી પ્રત્યક્ષ, વ્યાધે અજગર કીધો ભક્ષ,
મુખનુ પાસુ રહેવા દીધુ, બાકી શરીરનુ ભોજન કીધુ ૩
દમયતી વિસ્મય હવી, આ તો વાર્તા દીઠી નવી,
જીવાંતક કહે હો નારી, તમો દીઠી વિદ્યા અમારી ૪
મનની ખટપટ સઘળી છાડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજપર માડો,
હુ તો પારધીપતિ છૌ વ્યાધિ, પટરાણી કરુ ભલે લાધી ૫
કુણ માત તાત કુણ સ્વામી, વન નીસર્યા વૈરાગ પામી,
એકલા આવ્યા આણી દશે, કોણ નામ બોલો રળી રસે ૬
કોણે વચન કહ્યુ કવરધુ, કા અબર અગે અરધુ?
શુ નળ નળ મુખે જપો? છો ડાહ્યાં ઘેલામા ખપો ૭
જદ્યપિ દુ ખ તમને પડિયુ, પણ ભાગ્ય મારુ ઉઘડિયુ,
એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબલા લાગી ઓસરવા ૮
ધસ્યો રાહુ ચદ્રને ચાપે, તેમ દમયતી થરથર કાપે,
મા ભરિશ ઓરુ ડગ, તુજ પર તૂટી પડશે ખડ્ગ ૯
હુ તો ભીમકરાયની બાળી, અલ્યા હુ નહિ ચૂકવાવાળી,
હુ તો દમયતી નળની નારી, પારધિ કહે ભાગ્યદશા મારી ૧૦
એવુ કહીને પારધિ ધસિયો, અબળાને ક્રોધ મન વસિયો,
મૂર્ખ કહ્યુ માનરે મારુ, હો જમપુરના વટે સારુ. ૧૧
ઉપકાર તારો હુ જાણુ, તે માટે હુ દયા કાઈ આણુ,
બળ મા કર તુ મુજ સાથે, મૂર્ખ મરણુ ચઢયુ છે માથે ૧૨
કેમ જાવા દેઉ ભોળી ભામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ,
હુમા શો અવગુણુ જ દેખો, મને શા માટે ઉવેખો ૧૩
મારે મદિર સ્ત્રી છે તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ,
આપણુ બે જીવ જીવશુ જડિયા, કોણ સુકૃતથી સાપાડયા ૧૪
થનાર હશે તે દેઇશ થાવા, પણ નહિ દેઉ તમને જાવા,
સુખે પારધિ વશમા વરતો, હુ નળથી નથી કાઈ નરતો ૧૫

લક્ષણવતિ મને લોભાવો, પૂરી વાસ સદન શોભાવો,
અન્ન વસ્ત્ર વિના ન દુભાવો, લ્યો ગૃહસ્થાશ્રમનો લાવો ૧૬
ભક્ષ દુ ખ ન ધરશો ચિત્ત, શત પશુ વેધુ છુ નિત્ય,
ઉંચુ જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમયતીનો દાતા ૧૭
મારી કર્મ દશા છે ચઢતી, વૈદર્ભી પામ્યો રડવડતી,
દેવ નહીં પામ્યા ખપ કરતા, મને વાર ન લાગી વરતા ૧૮
તૃણનો મેરુ ને મેરુનુ તરણ, તારી લીલા અશરણશરણ,
ભોગવી ન શક્યો નૈષધ સ્વામી, નળે ખોઈ નારી મેં પામી ૧૯
શુ નળ નળ જપના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી!
શે લોભે લ્યો નળનુ નામ, જેણે દુખિયા કીધા આમ? ૨૦
બોલો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિગન,
ક્રોધે સતિએ સભાળ્યુ સત્ય, રોઈ સમર્યાં કમળાપત્ય ૨૧
વિઠ્ઠલજી ચડજો વારે, હુ તો રહી છુ તમ આધારે,
છો વિપત સમેના શ્યામ, મધુસૂદન રાખો મામ ૨૨
આપ્યુ પદ ધ્રુવને અવિચળ, ગ્રાહથી મૂકાવ્યો મદગળ,
રાખ્યો પ્રહ્લાદ વસિયા થભ, રક્ષા કરો ધરો ન વિલબ ૨૩
સત્ય હોય સદા નિરતર, અસત્યથી હોઉ સ્વતતર,
ન મૂક્યા હોય નળ મનથી, કુદષ્ટે ન જોયુ હોય અન્યથી ૨૪
આપત્કાળ રહી હોઉં સત્યે, નળ સમરી રહી હોઉં શુભ મતે,
પચ મહાભૂત સાક્ષી ભાણ, ન ચૂકી હોઉં નળનુ ધ્યાન ૨૫
સત્ય બળે દેઉ છૌં શાપ, ભસ્મ થાજો પારધી આપ,
વચન નીસર્યુ મહિલાના મુખથી, અગ્નિ લાગ્યો પગના નખથી ૨૬
સ્તવન કીધુ એહ કર જોડી, નમતામા થયો રાખોડી,
પ્રેમદા પામી પરિતાપ, ઉપકારીને દીધો શાપ ૨૭
જદ્યપિ વ્રત ન ભાગ્યુ, પણ લૌકિક લાછન લાગ્યુ,
લોકને પારધિનો સદેહ, માટે પાડુ હુ મારી દેહ ૨૮
પ્રાણત્યાગે નથી હુ બીતી, શું કરુ સ્વામી પાખે જીવી,
કેશનો પાગરો ગુથી ગ્રથે, લેઈ ભરાવ્યો ફાસો કઠે ૨૯
હે વિષ્ણુ એટલુ માગતી મરુ, નળની દાસી થઈ અવતરુ,
એવે કળજુગે ધાર્યું મન, કરુ કૌતક હુ ઉત્પન્ન ૩૦

મરણથી ઉગાર્યા લીધી, ત્યા માયા કળીએ કીધી,
તાપસ આશ્રમ દીઠી વાડી, ગઇ દમયતી ફ્રસિો કાહાડી ૩૧
નગ્ન દિગબર છે મહન, ગઇ પામે હરખ્યુ ચત,
બોલે કળીજુગ નાસા ગ્રહી, અપ્રીત મચ્છ માટ થઈ ૩૨
શકે ભીમકસુતા દમયતી, તજી નાથે હીડે ભમયતી,
અલ્પ અપરાધની ભ્રાંતિ, કામિની તજી છે કાંતિ ૩૩
ભીમકસુતા આનદી અપાર, જોગી જગદીશને અવતાર,
ફરી ફરીને પાગે નમે, નળનુ પ્રસ્ન કરોજી તમે ૩૪
મુનિ કહે નળને છે ક્ષેમ, પણ ઉતર્યો તુજથી પ્રેમ,
નળ નારી શોધે છે અન્ય, તુ કરજે જે ઉપજે મન ૩૫
તવ હરખ્યો પ્રેમદાનો પ્રાણ, મારા પ્રભુને છે કલ્યાણ,
લક્ષ નારી કરો રાજાન, પણ મારે તો નળનુ ધ્યાન ૩૬
ઠરી ઠામ થયો જાણી નળ, નારીએ લીધા જળ ફળ,
પામી વિરામ કીધુ શયન, નિદ્રાવશ થઇ સ્ત્રીજન,
સ્વમાતર દીઠા નળ રાય, જાગી તો દુ ખ બમણુ થાય ૩૭

વલણ

નળની સ્ત્રી નિદ્રામા, સ્વપ્નવિષે પુણ્યશ્લોકરે,
ચાર ઘડીએ જાગી ચતુરા તો, આશ્રમ વાડી ફોકરે ૩૮

કડવુ ૪૦ મુ–રાગ મહલાર

ભીમકસુતા જાગી કરીને, ચારે દિશાએ જોયરે,
નહી તાપસ વન બીહામણું, નળની નારી રોયરે ૧
હુ પાપિણીને પગલે કરીને, મુનિએ મૂકયો ઠામરે,
મેં કોણ કૃત્ય રે આચર્યા જે, વિપત પડે છે આમરે. ૨
હીડે સાદ કરતી વનમાં, ત્રિભોવનનાયક નરરે,
ગગને રહ્યા હરખે ઘણુ, જે ઉવેખ્યા અમરરે ૩
લક્ષણવતે લોક હસાવ્યા, સ્વયવરના શત્રુ સર્વરે,
આજ રિપુને વહી જાય છે, કૌતક કરુ પર્વરે ૪
એવુ જાણી મારા નાથજી, દાસીની લેજો સભાળરે,
હો વિહગમ વેવિશાળિયા, મને મૂકી નળ ભૂપાળરે. ૫
હો વજાવતી માવડી મારુ ઢાંક ઉઘાડુ ગાત્રરે,
હો ભીમક મારા તાતજી, શોધી મનાવજો જામાત્રરે. ૬

હો નૈષધ દેશના રાજીયા, અણુચિંત્યું દો દર્શનરે,
ભૂપરૂપને જાણી ભામણે, હો સગુણા સ્વામીનરે ૭
વેદરભી નાથ વિજોગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીરરે,
ચતુરાને વન ચાલતાં, આવ્યું સરિતા તીરરે ૮
આનદી અબળા અતિ ઘણુ ઉતરતા દીઠા લોકરે,
ધાઇને પૂછે પ્રેમદા ભાઈ, દીઠા કહી પુણ્યશ્લોકરે ૯

વલણ

પુણ્યશ્લોક છે એ સાથમા, પૂછે નળની નારીરે,
નદી ઉતરતા આશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારીરે ૧૦

કડવુ ૪૧ મુ–રાગ મારુ

શ્વાસ ભરી પૂછે સતી, વેપારીરે, કયહુ દીઠા છે નૈષધપતિ, વેપારીરે
પ્રભુ ગયા છે પરહરી, વેપારીરે, છે તમમા વાત કહો ખરી, વેપારીરે
કાંઈ દેખાડો નળ નાથને, વેપારીરે, રુડુ હજો સબળા સાથને, વેપારીરે
સાચુ બોલો જળ તીર છો, વેપારીરે, તમે વિપત સમેના વીર છો, વેપારીરે
રૂપે બ્રહ્માએ વાળી હદરે, વેપારીરે, મારો સ્વામી ઓળખીએ સદરે, વેપારીરે
છે અદ્ભુત ગોરુ ગાત્રરે, વેપારીરે, દીઠે અડસેઠ વળે જાત્રરે, વેપારીરે
ગોરુ મુખ મુછ વાંકડી, વેપારીરે, મોટી આખ ચાલ છે ફાકડી, વેપારીરે
ચાલ જેની છે લટકતી, વેપારીરે, કાતિ મણિ જેવી ચળકતી, વેપારીરે
કંઠે મોતીનુ લેહેરીયુ, વેપારીરે, અરધુ પટકુળ પહેરીયુ, વેપારીરે
મુગટે માણેક ચળકતા, વેપારીરે, કરણે કુડળ લળકતા, વેપારીરે
અધર આબાની કાતળી, વેપારીરે, વિશાળ હૃદે કટિ પાતળી, વેપારીરે
બોલ સાકરપેં મીઠડા, વેપારીરે, એવા નૈષધનાથ દીઠડા, વેપારીરે
વણજારા એમ ઓચરે, સુણ શ્યામારે, નિર્લજ વનમા શુ ફરે, સુણ શ્યામારે
કો કહે કૃત્યા વનવસી, સુણ શ્યામારે, કો કહે દીસે રાક્ષસી, સુણ શ્યામારે.
કો કહે ત્યા મોટી પાપિણી, સુણ શ્યામારે, કો કહે દીસે શાકિણી, સુણ શ્યામારે
કો કહે હુ નૈષધપતિ, હા ઘેલીરે, આવ આલિગન દીજે સતી, હો ઘેલીરે.
વાકી દષ્ટે જોયે ઘણા, હો ઘેલીરે, દુખ પામ્યામા નહીં મણા, હો ઘેલીરે
રોતી નાવે બેઠી સુ રી, સુણ રાયરે, લોકમાહે મગી ઉતરી, ધર્મરાયરે
વેપારી ત્યા વાસો રહ્યા, સુણ રાયરે, બે પોહોર નિશાના ગયા, ધર્મ૦
નયણે આસુડા ગળે, સુણ રાયરે, દમયતી બેઠી ઝાડ તળે, ધર્મ૦
ગજજૂથ જળ પીવા આવ્યા, સુણ રાયરે, સિહ થઇ કળીએ બીહાવીઆ, ધર્મ૦

ભડકી મેગળ મડળી, સુણ રાયરે, વેપારી માર્યા મગદળી, ધર્મ૦
જે સતીને કુત્સિત વાક્ય બોલીયા, સુણ રાયરે, તે પાપી ગજે રગદોળીયા, ધર્મ૦
અધિષ્ઠાતા વેપારીતણો, સુણ રાયરે, તેઓ જીવતો સાથ આપણો, ધર્મ૦
ભાઇઓ કુતૂહલ મોટુ હવુ, સુણ રાયરે, મુને ઘટે છે વન બીજે જવુ, ધર્મ૦
એવે કળીજુગ પાપી આવીયો, સુણ રાયરે, વેષ તે જોશીનો લાવીયો, ધર્મ૦
તિથિપત્ર વાચીને એમ કહે, સુણ રાયરે, ચેતો વેપારી કો જીવતો ન રહે, ધર્મ૦

વલણ

નહીં રહે કો જીવતા, ઉત્પાત દારુણ હોયરે,
એ કૃત્યા આવી કાલની, તેણીએ ખાધા સર્વ કોયરે

કડવુ ૪૨ મુ-રાગ મેવાડો

દેખાડી દીધી હો, કળિયે સુદરી, ધાયા વેપારી હો, લાવ્યા બધન કરી.
સર્વે ઠરાવી હો, અબળા શાકિણી, નળને સમરે હો, મધુર ભાષિણી
બોલ્યો અધિકારી હો, મારો સર્વે મળી, પડ્યા ત્રુગી હો, અબળાને નાખી દળી
ગડદા ને પાટુ હો, પહાણા ને લાકડી, એણી પેરે મારી હો, બાઝા બે ઘડી
ગ્હુ બોલાતુ હો, કઠે કાટા પડે, બધન ત્રુટયુ હો, નાહાસતી આખડે
હુ વધૂ દેખી હો, પૂર્વજ લાજીયા, મુજને રાખો હો, નૈષધ રાજીયા
ત્રાસે ને નાસે હો, પાછુ ફરી જુએ, રાજ માર્ગે હો, દમયતી રુએ
અગે ઢીમા હો, રુધિર ધારા ઝરે, બહુ સળ ઉઠ્યા હો, અવિલોકન કરે
ઉષ્ણ જ રેણુ હો, ચરણે દાઝેરે, કળી પુઠે પડીયો હો, દેવા દુ ખ કાજેરે
નગ્ર એક આવ્યુ હો, અબળા ઉલ્લાસીરે, રાજ કરે છે હો, ભાનુમતી માસીરે.
પુરમા પેઠી હો, આપત અવસ્તારે, ઘેલી જાણી હો, લોક સહુ હસતારે.
બાળક પૂઠે હો, તાળી પાડેરે, શે ઢાકે કાયા હો, રેણુ ઉરાડેરે
વૈદરભી વીહીલી હો, શેરી ચહુટે ફરેરે, નાખે કાકરા હો, કર આડો ધરેરે.
છજે બેઠી હો, માસી ભાનુમતીરે, દયા તેને આવી હો, તેડાવી સતીરે

વલણ

સતી તેડાવી રાણીએ, જૈ અબળા ઉભી રહીરે,
ભાણેજે માસી ઓળખી પણ, માસીએ ભાણેજ ઓળખી નહીંરે.

કડવુ ૪૩ મુ-રાગ ગોડી

દમયતી મદિરમા પળે, અવાસ ન આવે આખડી તળે,
ભાનુમતી જોઈ વિસ્મય હવી, કહે પ્રેમદા કોણે પરભવી? ૧

પ્રભુતા તારા તનમા રમે, ભાગ્યવાને દીસે કા વન ભમે?
છો રુદ્રાણી બ્રહ્માણી કે વૈષ્ણવી, કોણ કારણ રૂપ ધર્યુ માનવી? ૨
લૌકિક કષ્ટ વેઠો છો માત, કહો મન મૂકી જથાગથ વાત,
બાઈ હુ માનવી સર્વથા, કર્મ જોગે ભોગવવી વ્યથા ૩
નર નારીએ તીર્થ જાત્રા માડી, અતરિયાળ પ્રભુ ગયા છાડી,
ન જાણીએ શુ દુ ખ મનમા ધરી, નિશાએ નાથ ગયો પરહરી ૪
કર્મ કથા એ માતા મારી, માસી કહે સાંભળ નારી,
કહી એક તુ દીઠી છે ખરી, જાણે ભગિનીની દીકરી ૫
પણ તેને નોહે અવસ્થા એવી, રૂપે છે તુ દમયતી જેવી,
સુખે રહે સદનમાં સતી, તુ મારે જેવી ઈદુમતી ૬
સુબાહુ મારો સુત જેહ, બેન કહીને રાખશે તેહ,
કહે દમયતી રાખી મામ, નહીં કરુ હુ નીચુ કામ. ૭
દહાડી એક વિપ્રને આપુ અન, હવિષ્યાન્ન કરુ ભોજન,
એવુ સાભળી હરખ્યા રાણી, રાખી પ્રેમદા ઉલ્લટ આણી ૮
સતી નામ ધરાવી રહી, દમયતી ઓળખાઈ નહીં,
રાત દિન કરે નળનુ ધ્યાન, વિદેશી વિપ્રને આપે આમાન્ન ૯
તેડાવે ટેહેલીઓ વાટે જતો, જાણે નળ સ્વામી થાય છતો,
હવિષ્યાન્ન જમે ને અવની સૂએ, દેહ દમન કરી દિન ખૂએ ૧૦
સાભરે સુખ ત્યારે તન તપે, રાત દિવસ નળને જપે,
એમ ઘણા દિવસ ગયા વહી, કળીને મન ચિન્તા થઈ ૧૧
નળથી મન ચળે નહીં સતી, તો કેમ વરાય મારી વતી,
જો દ્વેષ આણે નળ સાથે, તો દમયતી આવે હાથે ૧૨
કાઈ વળી વિપત પાડુ, એને માસી સાથે વઢાડુ,
માસીની કુવરી ઈદુમતી, એક દિવસે નહાતી હતી ૧૩
દમયતી પાસે તે સમે, સગ ઈદુમતીને ગમે,
મોતીનો હાર કંઠેથી કાહાડ્યો, ભીતને ટોડલે વળગાડ્યો ૧૪
ટોડલામા પેઠો પાપી કળી, મુક્તાફળની માળા ગળી,
ઈદુમતીએ માડ્યો શણગાર, જુએ તો નવ દીઠો હાર ૧૫
અરો પરો તે ખોળ્યો ઘણુ, વિચાર્યું એ કૃત્ય દાસી તણુ,
પૂછ્યુ તેડીને એકાત, બાઈ તુજપર આવે છે ભ્રાત ૧૬

લાવ વહેલી કયા મૂકી માળા, દમયતીને લાગી જ્વાળા,
બાઈ બેન મા ચહડાવો આળ, પૃથ્વી જાશે રસાતાળ,
જોઈ બોલવુ વદને વાક, સ્વામીદ્રોહી પડે કુભીપાક ૧૭

વલણ

કુભીપાક પડે સર્વથા, સાચુ ન બોલે જેહરે,
ઘેર રાખી રક જાણી, હશે કાં આપો છેહરે

કડવુ ૪૪ મુ–રાગ પરજીયો

ઇંદુમતી કહે બાઈ સાભળ, લોકને કા સભળાવો ?
કહે વૈદરભી વણ ચોરીએ, શા માટે અકળાવો ? ૧
હાથમાહેથી હાર લઇને, ના કહે કેમ ચાલે ?
તસ્કર કરીને તો બાધે, જો વસ્તુ હાથે ઝાલે ૨
મિથ્યા હુ કહેતી નથી, કોણ માળા લે તુજ પાખે ?
એવી ચોરટી હું હઉં તો, રાજમાતા કેમ રાખે ? ૩
માતા મારીએ માન દીધુ, સતી સરખી જાણી,
અસાધવી મુને કેમ ઓળખી, શુ લેતા ગ્રહ્યો છે પાણી ? ૪
અમે પરીક્ષા તારી કરી, જો ભરતારે પરહરી,
બાઈ હુ મેણા જોગ થઈ, તમારા ઘરની પેટભરી ૫
ચોરી કરવી આંખ ભરવી, એ તે કયાનો ન્યાય !
એવે રાજમાતા પધાર્યા, રોઈ બને કન્યાય ૬
આપ આપણુ દુ ખ કહે માતાને, નયણે ઢાળી આસુ,
એક કહે મારો હાર લીધો, એક કહે ચોરી ફાસુ ૭
ચતુર શિરોમણિ રાજમાતા, અતરમા વિમાસે,
માળા ગઈ તે મોટુ અચરજ, સતીને કેમ કહેવાશે ? ૮
તુ તો દેવી જેવી દીસે, છે નારાયણની દાસ,
આપો હાર કલેશ નિવર્તે, જો કીધુ હોય હાસ ૯
સરખે સરખામા હોય કૌતક, આપો હાર મોતી તણો,
રાજકુવર રીસાળ ઘણુ છે, જાણે થશે કલેશ ઘણો ૧૦
માળા હોયે આપણા ઘરની, તો ફરી શોધ નવ કીજે,
છે શ્વસુર પક્ષની સર્વે જાણે, તેને શો ઉત્તર દીજે ? ૧૧
હૃદે ફાટતે કહે દમયતી, અપવાદ દીધો એવો,
હા હા બાઇજી હાર તમારો, લીધો છે મેં દેવો ૧૨

ન ઘટે રાજમાતાજી તમને, દુ ખ દેવુ વેર રાખી,
અમો ન હોઉં ચોરી કરનારા, છૌં જશના અભિલાખી ૧૩
ઇન્દુમતી કહે આપે છૂટશો, શો શોહોર કરવો ઠાલો?
માળા મારી કરમા મૂકો, જો જશ હોયે વહાલો ૧૪
સેવક સખીઓ એમ કહે છે, એણીએ માળા લીધી,
મારો બાંધો તાણો પછાડો, અબળા આકળી કીધી ૧૫

વલણ

કીધી એ નિશ્ચે ચોરટી, રાજમાતાએ જણાવી રીસરે,
દમયતી દુ ખ પામી ઘણુ, પછે સમર્યા શ્રી જુગદીશરે ૧૬

કડવુ ૪૫ મુ-રાગ મારુની દેશી

હો હરિ સત્યતણા સઘાતી, હરિ હુ કહીએ નથી સમાતી
હરિ મારે કોણુ કર્મના કરતુ, પ્રભુ ચોરીથકી શુ નરતુ? ૧
હરિ હુ શા માટે દુ ખ પામુ? પ્રભુ જુઓ હુ રાકડી સામુ,
હરિ તમે ગ્રાહથી ગજ મૂકાવ્યો, તો હુ ઉપર શો રોષ આવ્યો? ૨
હરિ હુ નથી દુ ખની ધીર, તમો છો વિપત સમેના વીર,
હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે અનાથ બધુ કહાવો ૩
હરિ હુ હરખે હણાઈ, હરિ હુ ચોરટીમા ગણાઇ,
હરિ હુ કેની ને કોણુતણી, હરિ જુઓ હુ રાકડી ભણી ૪
હરિ હુ તારી સેવા ચૂકી, તો નળે વનમા મૂકી,
હરિ મેં વિપ્ર ન પૂજ્યા હાથે, તેથી શુ તરછોડી નાથે? ૫
હરિ મેં શિવ ન પૂજ્યા જળે, તો શુ રોતી મૂકી નળે?
હરિ દોહેલે ઉદર ભરવુ, હરિ મુજને ઘટે છે મરવુ ૬
હરિ હું ભરતારે છાડી, હવે દુ ખ કહુ કેને માડી?
હરિ મેં કોણુ પાતક કીધા? હરિ મેં સાધુને મેણા દીધા ૭
હરિ મેં રાખ્યુ હોય સત્ય, જો વહાલા હોય નળપત્ય,
મારા કોટિક છે અવગુણ, પણ તમો તો છો રે નિર્ગુણ ૮
અપરાધ સર્વ વિસારી, ચઢો વિઠ્ઠલા વહારે મારી,
જો નહિ આવો જગદીશ, તો પ્રાણુ મારો હુ તજીશ ૯
એવુ કહિને આખે ભર્યું જળ, અમો અબળાતણું શુ બળ,
એવુ મનમા ધરીયુ ધ્યાન, સતીની વારે ચઢ્યા ભગવાન ૧૦

અતરજામીએ બુધ દીધી, સતીએ આખ રાતડી કીધી,
કહે માસીને કરી ક્રોધ, ફરી કરો હારની શોધ. ૧૧
સાખી સૂરજ વિષ્ણુ ને વાય, જો મેં કીધો હોય અન્યાય,
બાઈ હાર તમારો જડજો, લેનારો ફાટી પડજો ૧૨
એવુ કહેતામા કળીજુગ નાઠો, ત્યારે તડાક ટોડલો ફાટ્યો,
માંહે થકો પડ્યો નિસરી હાર, સતીને ત્રુઠ્યા વિશ્વાધાર ૧૩
અત્રિક્ષથી અકસ્માત, વરસ્યો હારતણો વરસાદ,
એક એકપેં અદકા મોતી, રાજમાતા ટગટગ જોતી ૧૪
પછે દમયતીને પાગે, રાજમાતા ફરી ફરી લાગે,
બાઈ તુ છે મોટી સાધ, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ,
ઈદુમતી થઈ ઓશીયાળી, મુખડુ ન દેખાડે વાળી ૧૫

વલણ

વાળી મુખ દેખાડે નહી, સત સતીનુ રહ્યુ રે,
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, વૈદર્ભ દેશમા શુ થયુ રે ૧૬

કડવુ ૪૬ મુ–રાગ દેશાખ

બૃહદસ્વજી કહે કથારે, સુણો ધર્મ ભૂપાળ,
સુદેવ સાચર્યોરે, લેઇને તે બને બાળ ૧
માધવી કેશવીરે, સખી દમયતીની જેહ,
શોભે સાહેલડીરે, જેમ પ્રાણ વેહોણી દેહ ૨
કુદનપુર આવિયારે, ઋષિ સખી ને સૂત,
દેખીને દોહેલારે, ભીમકે જાણ્યુ થયુ અકૃત ૩
છોરુ છેહ પામીયારે, રાયે હ્રદયાસુ લીધાં,
માબાપે મૂકીયારે, દીસે દામણા બીધા ૪
સુદેવ શોકે ભર્યોરે, દુખે દાધી દાસીની જોડી,
મીટે મીટ મળીરે, મોટે સ્વર રુદન મૂક્યા છોડી ૫
જાતા જામાત્રનેરે, જાણ્યુ જોગી થઇને જાવુ,
સજન સાભર્યુ રે, માડ્યુ નળના ગુણનુ ગાવુ ૬
પૂછે વજૂવતીરે, બોલો સુત સાહેલી,
દીકરી ક્યા ગઇરે, બે બાળકડાંને મેલી ૭
નાથ નૈષધતણોરે, ગયો માથા ઉતારી,
સુદેવે વાર્તારે, ભૂપને કહી વિસ્તારી. ૮

વિલપે વિદર્ભપતીરે, નિ શ્વાસે સાગર સૂકે,
ભીમકની ભામિનીરે, બાળક હૃદેથી નવ મૂકે ૯
કુટુબ ટોળે મળીરે, ભૂમિ સ્વયવરની નીરખે,
દમયતીએ જ્યા નળ વાર્યોરે, હીંડ્યાના પગલા પરખે ૧૦
રાણી કહે રાયજીરે, ફરી શોધ પૂજ્યની કીજે,
જમાઇજી નવ જડેરે, તો આપણુ જોગવટો લીજે ૧૧
શોધી કહાડો સર્વથારે, જો મારુ જીવવુ જાણો,
દીકરી મળ્યા વિનારે, મુખે નવ મૂકુ જળ દાણો ૧૨
ભીમકે મોકલ્યારે, સેવક સહસ્ર એક,
ખપ કરી ખોળજોરે, કહાડજો ક્ષિતિ કેરો છેક ૧૩
ઉડતી વાર્તારે, ભીમકે સાભળી કાન,
દમયતી એકલીરે, નળે રોતી મૂકી રાન ૧૪
વણજારે કહ્યુરે, અમે દીઠી સરિતાને તીર,
રૂપ ઘણુ હતુરે, જાણ્યુ શક્તિનુ શરીર ૧૫
કેશ છૂટા હતારે, વસ્ત્ર તે અડધુ અગ જાણુ,
વાત ખરી મળીરે, વદતી હતી નળ નળ વાણ ૧૬
માતા વિલપે ઘણુરે, દુ ખે દાઘુ અત કર્ણ,
મેળાવો ક્યા હશેરે, દીકરી રવડી પામશે મર્ણ ૧૭
વજ્રવતી માતનેરે, નીર આવે નેણ અષાડ,
પુત્રીને શોધવારે, સુદેવને ચહડાવ્યો પાડ ૧૮

વલણ

પાડ ચહડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણીને રાયરે,
ગુરુજી તમ વિના અર્થ ન સરે, એમ કહી લાગ્યા પાયરે ૧૯

કડવુ ૪૭ મુ–રાગ રામગ્રી

બ્રાહ્મણ ચાલ્યો અનુચર વેશજી, અટણ કરતો દેશદેશજી,
કળા પાડી વરવુ ગાત્રજી, જીર્ણ વસ્ત્ર ગ્રહ્યુ તુબીપાત્રજી ૧

ઢાળ

પાત્ર કરમા રહિત જોખમ, જયેષ્ટિકા જીર્ણ વસન,
દુ ખી દરિદ્રી સરખો દેખીએ, જદ્યપિ છે સપન ૨
નિરખે ઓવારા નવાણના, જ્યા નીર ભરતી નાર,
જોયા જુથ જુવતીતણા, પણ ન જડી ભીમકકુમાર ૩

તીર્થ જાત્રા જગન જાગ્રણ, જ્યા સ્ત્રીઓનો સંવાય,
અજાણ્યો થઈ જુએ બ્રાહ્મણ, શીશ ધુણીને જાય ૪
પગે અટણ રસનાએ રટણ, મુખે દમયતીનુ નામ,
એમ કરતા સુદેવ આવ્યો, રાજમાતાને ગામ ૫
વિપ્ર પુરમા આવિયો, વધામણી પામ્યો તર્ત,
સાભળ્યુ જે રાજમાતા, ઉજવે છે વર્ત ૬
પૂર્ણાહુતિ વેળા હુતી, જોવા મળ્યા બહુ જન,
દાસી સાથે દમયતી, કરે પથીનુ દર્શન ૭
અપૂર્વ મનુષ્યનુ કરે દર્શન, નીરખે નરની કાય,
વિચાર એવો વૈદર્ભીને, આવી મળે નળરાય ૮
વેદ અધ્યયન કરે વાડવ, અભિષેક આશીર્વાદ,
કિકરી બહુ ગીત ગાયે, હોય ભેરી નાદ ૯
દીક્ષા લેઈ સુબાહુ, બેઠા તેજસ્વી જન,
હુતદ્રવ્ય હોમાએ વિવિધ પેરે, ધુમ્ર ગયોરે ગગન ૧૦
દાન આપે ગાય સવચ્છી, રાય ભર્યો અહમેવ,
જગન કેરા કુડની આગળ, આવી રહ્યો સુદેવ ૧૧
દેહ દુર્બળ રેણુએ ભર્યો, જ્યેષ્ટિકાએ તુબી ભરાવ્યુ,
સભા સર્વ ખડખડ હસી, આ રત્ન ક્યાથી આવ્યુ ૧૨
જગ્નમડપ જોયો નહીં, નહીં જોયો દિક્ષિત નરેશ,
ઘેલો જસો આવ્યો ધસ્યો, સર્વને મારે ઠેસ ૧૩
લોક કહે હો ઘેલીયા, ટેહેલીયા અતરના અધ,
ભિક્ષુક ભ્રષ્ટ વિકળ દષ્ટ, શો સ્ત્રી સાથે સબધ ૧૪
કહ્યુ કોનું નવ સાભળે, છે કલેવરમા કષ્ટ,
એવે સુદેવ ને દમયતીની, મળી દષ્ટે દષ્ટ ૧૫
નિમેષ થાતી રહી નયણે, વિચારમા પડ્યા બેહ,
મારે પિયરથી પધારિયો, સુદેવ સાચો એહ ૧૬
વિપ્ર કેરા વિદર્ભનો એ, નહાનપણ મધ્ય નેહ,
માહોમાંહે જોયા કરે, સર્વને થયો સદેહ ૧૭
ગુરુએ ગોરી ઓળખી, જડ્યુ અબળાનુ એંધાણ,
ભામિનીના ભાલ ઉપર, વિધિએ નિર્મ્યો ભાણ. ૧૮

અગોપ રાખતી માસી મદિર, કેશકેરી લટ,
ખસી વેણી સૂરજ ઝળકયો, હદે ભરાયુ ઉલટ ૧૯
સમીપ આવ્યા સામસામા, નેત્ર જળ જેમ નેવ,
સાથે બન્યો બોલિયાં, હો દમયતી સુદેવ ૨૦

વલણ

સુદેવ દમયતી મળ્યા, ધરણી ઢળ્યા મૂર્ચ્છા હવીરે,
સભા સર્વ વિસ્મય થઈ, આ તો વાર્તા દીસે નવીરે ૨૧

કડવું ૪૮ મુ–રાગ વેરાડી

મૂર્ચ્છાંથી મહીલા જાગી, પૂછ્યુ ગોરને પાગે લાગી,
શકે છો ધરના મુની, હા દીકરી કાં તુ સુની ? ૧
દુર્બળ કોણ કારણે, દાસી માસીને બારણે,
ઓળખી નહી તુને માડી, મેં દેહીની કળા પાડી ૨
શુ માસીએ દુ ખ દીધુ ? નાજી વાછળ* કીધુ,
નાથજીએ તને કા મૂકી, હુ નેટ કાંઈ એક ચૂકી ૩
નથી બાઈ તુ ચુકવાવાળી, નહીં તજે અન્યા ટાળી,
માતા પિતા જે તારા, રોતા હશે તે ચોધારા ૪
પીયરથી આવ્યો સતી, શુ પ્રગટ્યા નૈષધપતી ?
હા નળની થઈ છે શોધ, મુજને દ્યો છો પ્રતિબોધ ૫
હા નિશ્ચય નળ પ્રગટ, છે વાણીમાહે કપટ,
છોરુને છેહ કા આપ્યા ? છતે બાપે થયા નબાપાં ? ૬
રાજમાતાજી એમ પૂછે, ઋષિ તારે ને એને શુ છે ?
એ કોણ કોને જાણેજી, એ તો તમારી ભાણેજી ૭
કેઈ ભાણેજી એ મારી ! દમયતી નળની નારી !
એ વાત તે કેમ નીપજી, ભરતારે એને કા તજી ? ૮
દ્યૂત રમીને નૈષધ હાર્યા, તે માટે વન પધાર્યા,
શુ જાણીએ શા કાજે, ત્યાજ કરી મહારાજે ? ૯
તુ દમયતી દીકરી, હા થઈ રહી ફિકરી,
સુણી માસી ધરણી ઢળી, સભા થઇ વ્યાકુળી ૧૦
સુદેવ કહે છે નાટ, એમ ભુલ્યા તે શ્યામાટ ?
જે પોતાનુ પેટ, તેને કેમ વિસરીએ નેટ ? ૧૧

* વાત્સલ્ય

હું વરાંસી રે બાપ, એમ માસી કરે વિલાપ,
ત્યા થઈ રહ્યો હાહાકાર, સુદેવ કહે સૌને ધિક્કાર ૧૨

વલણ

સુદેવ કહે ધિક્કાર રે, ઓળખી નહીં સુદરી સતીરે,
રાજકુવર લાજ્યો ઘણુ, રુએ અતિસે ઇંદુમતીરે ૧૩

કડવુ ૪૯ મુ–રાગ ગોડીની દેશી

કાયા કુસુમરૂપે કિકરીને, દેખી દાધો સુદેવ,
અજાણ્યાં થઇને ઇહા રહ્યા, થઈ દાસી કીધી સેવ ૧
અન્યોન્યે વાત પૂછી ને, હ્રદયે પામ્યા શોક,
રાજમાતા સુબાહુને, સુદેવે દીધો દોષ ૨
માસી મૂર્છા પામિયા રે, હવો હાહાકાર,
દમયતી પરદાસત્વ ભોગવ્યુ, ઓળખ્યો નહિ પરિવાર ૩
રાજમાતા લજ્જા પામ્યારે, આવ્યા દમયતી પાસ,
દીકરી દુખે દહાડા નિર્ગમ્યારે, વરત્યા થઇને દાસ ૪
અધર્મે આળ ચહડાવિયુરે, ઓછુ આપ્યુ અન્ન,
ભોજન પેટ ભરી નવ પામિયારે, વસતુ લેખ્યુ વન ૫
છબીલી તુ મુજને છાનુ કહેત, તો નિશ્ચય ન પ્રગટત નેટ,
પરાધીન પિંડ પોખિયોરે, પરવશ ભરિયુ પેટ ૬
રત્ન મારી દીકરી, મેં ગણી ઠીકરી સમાન,
વેદરભી વિપત વેઠી ઘણીરે, ખોયુ વપુનુ વાન ૭
દાસપણે રહી બાપડીરે, તેણે દુખે હુ બાળી,
દુર્બળ દારિદ્રય જણાવિયુરે, નહી વાલની વાળી ૮
સુવાને કાજે સાથરોરે, વસ્ત્ર પહેરવાને જાડુ
શીતળ નીરે નાહી દીકરી ને, નહીં નહેરી ને નાડુ ૯
દાધુ કલેવર મારુરે, ચીરી કોયલા કહાડુ,
ફુલફુલી મારી દીકરી રે, અન્ન જમી દીધુ ટહાડુ ૧૦
હવે જીવીને શુ કરુરે, વિષ ખાઇને પહોડુ,
થઈ ગોઝારી બેન આગળેરે, શુ દેખાડીશ મહોડુ? ૧૧
ઇંદુમતી મુખ સતાડતીરે, હુ થઈ છેક છછોરી,
હુ ભુડી ભવોભવ વાર્તારે, ચહડાવી હારની ચોરી. ૧૨

લજ્જા સાગરમા બૂડી ગયોરે, મસીઆઈ જે સુબાહુ,
સુત સૂરજને આવી ગ્રસ્યોરે, અપરાધ રૂપીઓ રાહુ ૧૩
એમ ઓશિયાળા સર્વે થયારે, બોલી દમયતી વાણ,
માસી તમ વેર સુખ પામી ઘણુરે, સાખી સારગપાણ ૧૪
દોહેલા દહાડા ઉતર્યારે, રહી મારી લાજ,
પુત્રી સરખી હુ ગણીરે, ન દીધુ નીચુ કાજ ૧૫
માસી ભાણેજ બન્યો મળ્યારે, ઓળખ્યાના આલિગન,
શત સહસ્ર સ્નાગત માડી પછેરે, માન્યો ઘણુ મુનિજન ૧૬
વસ્ત્ર વાહન આપિયારે, વિનવિયો વિપ્રરાય,
વણએક દમયતીને આપ્યુરે, માસી લાગી પાય ૧૭
સુબાહુ સાથે મોકલ્યોરે, વળાવ્યાં કુન્દનપૂર
સુખ શોભાએ જાયે સુદરીરે, પથ ઘણા છે દૂર ૧૮
ભાનુમતી ભેટી ઘણુરે, દીકરી મારી સાધ
તુ છો છત્રપતીની અગનારે, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ ૧૯
પગે લાગી માગી આજ્ઞારે, બેસી બેઠી સુખપાલ
બેન મામી જાતા માગીયુરે, વૈદરભી રાખે વહાલ ૨૦

વલણ

વહાલ રાખે વૈદરભી, ક્ષેમે મળજો નૈષધધણીરે,
થોડે કાળે પહોંતી પ્રેમદા, પીયર ગઈ વધામણીરે ૨૧

કડવુ ૫૦ મુ–રાગ મેવાડો

હરખ ભર્યા સુદેવે વાણી ભણી, હો દમયતી
ઓ આવી નગરી ભીમકતણી, હો દમયતી
કહો તો લઈ જાઉં વધામણી, હો દમયતી
પીયર પુરી જુઓ, નળની વિજોગણી, હો દમયતી
ઓ દીસે ગઢકેરા કાગરા, હો દમયતી
ઓ હસ્તી સાકળ લાગર્યા, હો દમયતી
ઓ પેલા ઘર વાડી ઝાડુઆ, હો મુનિજી
શુ કરતા હશે મારા બાળુઆ, હો ગુરુજી
કેમ જીવી હશે બે સાહેલડી, હો મુનિજી
મુને દેખીને માતા થાશે ઘેલડી, હો ગુરુજી
ઓ જાય સ્ત્રીનાં જોડલા, હો મુનિજી
ઓ હણહણે બાપજી કેરાં ઘોડલા, હો ગુરુજી

ઓ દીસે સ્થળ સ્વયંવરતણું, હો મુનિજી
જ્યાં હાર્યું દેવે દેવતાપણું, હો ગુરુજી
મુને ન વિસરે અવસ્થા રાનની, હો મુનિજી
ક્યારે દેખું જાત જજમાનની, હો ગુરુજી
પિયુ વિના પિયરિયું ગ્રસે, હો મુનિજી
નળ વિના ઉજ્જડ કો નવ વસે, હો ગુરુજી
શ્વાસ ભર્યો સુદેવ પુરમાં સાંચર્યો, સુણ રાયજી
વધામણી વધામણી એમ ઓચર્યો, સુણ રાયજી
સભા સર્વ વિસ્મય હવી, સુણ રાયજી
જાણે પ્રગટ્યો નૈષધ રવી, સુણ રાયજી.
હરખે ભીમક પૂછે ફરી ફરી, હો મુનિજી
એ આવે રાય તમારી દીકરી, કહે મુનિજી
ચાલ્યો ભીમક કુંવરી ભણી, ક્યાં દમયતી
વજૂતી જાતી હરખે ઘણી, ક્યા દમયતી
ધાયા ભાઈ ને ભોજાઈ લજ્જા વિસરી, ક્યા દમયતી
હરખે ભર્યાં ઝાંઝર પડે નિસરી, ક્યા દમયતી
ઘેલી સરખી સાહેલી મળવા ધસી, ક્યા દમયતી
શીશ ઉઘાડાં પાલવિયા જાય ખસી, ક્યા દમયતી
વાયુ ભર્યા કેશ શોભે મોકળા, ક્યા દમયતી
અંબર છૂટે ત્રુટે કટિમેખલા, ક્યા દમયતી
આવીરે પીયર પ્રજા સોહામણી, હો દમયતી
દીઠીરે દીકરી દુઃખે દામણી, હો દમયતી
ભૂજ ભરી મહિયરીયાને મળે, હો દમયતી
જુએ માવડી ભુજ મૂકી ગળે, હો દમયતી
મારી માવડી આવડી શે દુર્બળી, હો દમયતી
શું પૂછે માતપ્રીત પીયુની ટળી, કહે દમયતી.
આંસુ ફેડી તેડી મંદિરમાં ગયા, સુણ રાયજી
દાસી વેષના વસ્ત્ર મૂકાવિયાં, સુણ રાયજી

વલણ

મૂકાવ્યો વેષ માત તાતે, બાળક મૂક્યા ખોળેરે
બે વરસે બાળકા તે, માતાને મળીયા ટોળેરે.

કડવું ૫૧ મું—રાગ આશાવરી

વૈશંપાયન વાણી વદે, સુણ જનમેજય ભૂપાળરે,
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, મળ્યા બન્યો બાળરે ૧
સાથ ભ્રાત ને ભોજાઈ મળ્યા, માતા ને વળી તાતરે,
દમયંતીને નાથ વિયોગે, અંતર માંહિ અશાતરે ૨
કુટુંબ સર્વે પૂછે પ્રેમે, શી શી વાર્તા વીતિરે,
ઘટે તેવો સમાચાર સતીએ, કહ્યો અથ ઇતિરે ૩
ફરી શોધ નળની મંડાવી, ભીમકે મોકલ્યા દાસરે,
પ્રભુ પાખે દમયંતી, પાળવા લાગી સંન્યાસરે ૪
અલવણ અન અશન કરવું, અવનીપર શયનરે,
આભૂષણ રહિત અંગ અબળાનું, કાજળ વિના નયનરે ૫
નિયમ રાખ્યો નાનાવિધનો, ઉગ્ર આખડી પાળેરે,
પતિવ્રતા તો પિયુને ભજે ને, અન્ય પુરુષ નવ ભાળેરે ૬
નામ નળનું, ધ્યાન નળનું, સખીસું નળની વાતરે,
દુઃખે જાયે દિવસ ને રયણી, નયણે વરસે વરસાદરે ૭
પરદેશી પંચ વિપ્રને, નિત્ય આપે આમાનરે,
વૈદરભી જાણે વાડવ વેષે, આવી મળે રાજાનરે ૮
એવે આવી ઋતુ વર્ષાની, વૈદરભી વિરહ વધારણરે,
ગાજે મેહ ઉધડકે દેહ, સખી આપે હેયાધારણરે ૯
વિનતા હીંડે વાડી માહે, દ્રુમ લતાને તળેરે,
સુગંધ સંઘાતે બિન્દુ શીતળ, ગોરી ઉપર ગળેરે ૧૦
કોકિલા બપૈયા બોલે, તે શબ્દ ભેદે અંગરે,
વિરહિણી તે વીજળી જાણે, ભેદે હૃદયા સંગરે ૧૧
વર્ષાકાળે વિજોગ પીડે, માનિનીને મન ભાલોરે,
વેદરભીને વર્ષાકાળ વીત્યો, આવ્યો શત્રુ શિયાળોરે ૧૨
આકાશ અગિયા અંબુજ ઉઘડ્યાં, નિર્મળ ઇંદુ શરદેરે,
પતિવિજોગ પીડે છે પાપી, સતિ રહે છે સંત્ય બરદેરે ૧૩
દુઃખે દિવસ નાખે દમયંતી, એક વરસ ગયું વહીરે,
ત્રણ સંવત્સરની અવધ વીતી, નાથ આવ્યો નહીંરે ૧૪
સુદેવની તેડી સ્તુતિ કીધી, આંસુ નયણે ઢાળીરે,
નૈષધનાથને કોણ મેળવે, હો ગુરજી તમ ટાળીરે? ૧૫

જન્મના તમો છો હેતસ્વી, કારજ મનથી કરવુરે,
ન ઘટે કહ્યાની વાટ જોવી, શોધવા નિસરવુરે ૧૬
ધીરજ આપી નૈષધનારને, વેશ નાનાવિધ ધરતોરે,
દમયતીએ શીખવ્યો હીંડે, ટેહેલ સઘળે કરતોરે ૧૭
રથે બેઠા ફરે મુનિવર, સેવક સેવા કરેરે,
જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડી, વેશ ટેહેલીઆનો ધરેરે ૧૮
ડોઢ માસ ગયો અટણ કરતા, આવ્યો અયોધ્યા માઝરે,
સભા માહે ટેહેલ નાખી, જ્યા બેઠા ઋતુપર્ણ રાયરે ૧૯
"અલભ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઇ, પરિત્યાજ તેનો કીધોરે,
ધર્મધોરિધર ધિક્ક તુજને, ફરી તપાસ ન લીધોરે ૨૦
રંકે રત્નનુ જત્ન ન થાયે, જાત નીવડી નેટરે,
વિલપે છે વસ્તુ વોહોરતીઆ વિના, કા ભરે પરઘેર પેટરે ? ૨૧
કુળ લજાવ્યુ કરમી માણુસે, કીર્તિ કીધી ઝાખીરે,
જ્ઞાની પુરુષ વિચારી જો જો, ટેહેલ સુદેવે નાખીરે" ૨૨
સભા સહુ વિસ્મય થઈ કાંઈ, ટેહેલ છે મરમાળીરે,
ગેહેલીયો ટેહેલીયો કરીને કહાડ્યો, કોઈ ઉત્તર નાપે વાળીરે ૨૩
સુદેવ ગયો હયશાળા મધ્યે, ટેહેલ નાખી તેણે ઠારરે,
મહીલાના કહાવ્યા વચન સુણીને, બાહુક નિસર્યો બહારરે ૨૪
કદ્રુપ કાયા કામળ ઓઢી, કરમાહે ખરેરોરે,
પ્રગટ ખારે ખખારીને બોલ્યો, તીખો ને તરેરોરે ૨૫
કારમો સરખો કપોળ ચહડાવે, ટુકડા કર નચાવેરે,
નાસિકાએ સડકા તાણે ને, નયણા મચમચાવેરે ૨૬
'ભારે વચન કહ્યા તેં બ્રાહ્મણ, નિસર્યો મેહેણા દેવારે,
વસ્તુને વિપત, તો વોહોરતીઓ કરતો હશે પરઘેર સેવારે. ૨૭
વોહોર્યુ તે કાંઈ રત્ન જાણીને, કાચ થઈ નીવડીયુરે,
તત્ત્વ રહિત માટે તજ્યુ છે, નથી છૂટી પડીયુરે ૨૮
તેહ મિત્રને તજીએ જેનું, મળવુ મન વિના ઠાલુરે,
તે સ્ત્રીને પરહરિએ જેનું, પિયુ કરતા પેટ વહાલુરે. ૨૯
વાક નહીં હોયે વોહોરતીઆનો, રહ્યો હોશે નિજધર્મેરે,
વસ્તુ વિપત પામતી હશે તે, પોતે પોતાને કર્મેરે" ૩૦

ગૂઢ વચન કહી ઘોડારમા, બાહુક જઇને બેઠોરે,
સુદેવ તો સાસામા પડ્યો, પ્રાણ વિચારમા પેઠોરે ૩૧
એ બોલી તો નૈષધનાથની, હારદ અનાહુતરે,
નળ ભૂપ એને કેમ કરી માનુ, રૂપે બીજો ભૂતરે ! ૩૨
જઠરભરણ કો રીસનુ જાળૂ, ફરી ન જાય બોલાવ્યોરે,
પડોશીને પૂછી કહાડ્યુ, ત્રણ વરસ થયા આવ્યોરે ૩૩
રાજાએ પ્રીત કરીને રાખ્યો, અશ્વવિદ્યા કોઈ જાણેરે,
પવિત્ર નૈવેદ્યને પાળે, વિજોગનુ દુ ખ આણેરે ૩૪
એવુ સાંભળી સુદેવ ચાલ્યો, આવ્યો વિદર્ભ દેશરે,
વૈદર્ભી તવ આનદ પામી, વિપ્ર પૂજ્યો વિશેષરે ૩૫
શ્યામાએ સમાચાર પૂછ્યો, કહી સ્વામીની ભાળરે ?
સુદેવ કહે નિસાસો મૂકી, જડ્યો નહીં ભૂપાળરે ૩૬
દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામ, અવની ખોળી બાધીરે,
અટણ કરતા અયોધ્યામા, શોધ કાંઈ એક લાધીરે ૩૭
સભા નવ સમજી ઋતુપર્ણની, રહ્યા મસ્તક ડોલીરે,
બાળબીહામણો ઘોડાર માહેથી, બાહુક ઉઠ્યો બોલીરે ૩૮
સ્વરૂપ જોઈ હુ છળ્યો છઉ, સ્વપ્નામા બીહાવેરે,
નાઠો આવ્યો છઉ ફરી ફરી જોતો, રખે પૂઠેથી આવેરે ૩૯
ભૂત પિશાચ કે જમકિકર, પ્રેત અથવા રાહુરે,
અયોધ્યમા રોતા રાખવા, બાળકને તે હાઉરે ૪૦
તેણે ટેહેલનો ઉત્તર આપ્યો, કાંઈ સ્વાદ ઇન્દ્રિનો વાકરે
કહે વસ્ત ખોટી થઈ નીવડી, શુ કરે વોહરતીઓ રાકરે ? ૪૧
પિયુજનથી પેટ જ વહાલુ, તેનો સગ તે માઠોરે,
બેહુને દુ ખ સરખા હોશે, કહી ઘોડારમાં નાઠોરે ૪૨
એ બોલી તો બાહુકીઆની, જુઓ વિચારી બાઇરે;
મર્મ વચન સુણી મહિલાનુ, હૃદે આવ્યુ ભરાઇરે ૪૩

વલણ

ભરાયુ હૃદે રાણીતણુ, ને આસુ મૂક્યા રેડીરે,
બાહુક નોહે એ નૈષધપતી, સુદેવ લાવો તેડીરે ૪૪

કડવું પર મું-રાગ સોરઠી મારુ

આસુ ભરીને કામિની કરે, વાણીનો વિચાર, ગુરુજી
એ નોહે બાહુકના બોલડા, હોયે વીરસેન કુમાર, ગુરુજી
એ જીવન પ્રાણાધાર, ગુરુજી, જાઓ મા લગાડો વાર, ગુરુજી ૧
ભ્રાંત પડે છે રૂપની, તે પ્રગટયા મારા પાપ, ગુરુજી
રૂપ ખોયુ કહીં રાયજી, એ કોણે દીધો હશે શાપ, ગુરુજી
મારા જાએ તનના તાપ, ગુરુજી, તમવડે થાય મેળાપ, ગુરુજી ૨
અશ્વરક્ષકનો નોહે આશરોરે, જાણે અતરની વાત, ગુરુજી
બોલે બોલ જ મારીઓરે, નોહે ઘોડારીઆની ઘાત, ગુરુજી
હુ જાણુ બોલ્યાની જાત, ગુરુજી, હોય પુષ્કરજીનો ભ્રાત, ગુરુજી ૩
પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વસે છે જાહે, ગુરુજી.
પરીક્ષા એ પુણ્યશ્લોકની, એક દિવસે આવે આહે, ગુરુજી
જાઓ અયોધ્યામાહે, ગુરુજી, હવે બેસી રહ્યા તે કાહે, ગુરુજી ૪
જઈ કહો ઋતુપર્ણ રાયને, તજી વૈદર્ભી નળ મહારાજ, ગુરુજી
સ્વયવર ફરી માંડિયોરે, છે લગ્નનો દહાડો આજ, ગુરુજી
એ વાતે નથી લાજ, ગુરુજી જેમ તેમ કરવુ કાજ, ગુરુજી ૫
કપટે લખી કંકોતરીરે, ઋતુપર્ણને નિમત્રણ, ગુરુજી
સુદેવ તેડી લાવજો, જોઇએ બાહુકીઆના આચરણ, ગુરુજી
એનુ કેવુ છે અત કર્ણ, ગુરુજી, એના જોઇએ વપુ ને વર્ણ, ગુરુજી. ૬

વલણ

આચરણ અશ્વપાલકતણા, હ્યા આવે ઓળખાયરે,
પત્ર લેઇ પરપચનો સુદેવ, આવ્યો અયોધ્યા માયરે

કડવું પ૩ મું-રાગ સામેરી

સુદેવ સભામા આવિયો જ્યા, બેઠો છે ઋતુપર્ણ,
કરમાંહે આપી કંકોતરી, ઉપર લખ્યુ નિમત્રણ ૧
પ્રીત વિશેષે પત્ર લીધુ, કીધુ અવિલોકન,
સ્વસ્તિ શ્રી અયોધ્યાપુરી, ઋતુપર્ણ રાય પાવન ૨
વિદર્ભ દેશથી લખીતગ ભીમક, નળે દમયતી પરહરી,
એને દેવનુ વરદાન છે માટે, સ્વયવર કીજે ફરી ૩
પૃથ્વીના ભૂપતિ આવશે, તમો આવજો ખપ કરી,
સૂરજ વશીને વરવો નિશ્ચે, કુવરીએ ઇચ્છા ધરી ૪

ભૂપતિ આનંદે ભર્યો, સભામાહે એમ ભાખે,
ભાઇ વેદવાણી દમયતી, કોને નહીં વરે મુજ પાખે ૫
અધર ડસે કર ઘસે, વિપ્ર ઉપર આંખ કહાડે
નોહોતરીયો નિર્માલ્ય દીસે, આવ્યો લગ્નને દહાડે ૬
સુદેવ કહે હુ કયમ કરુ, વેગળુ તમારુ ગામ,
શત ઠામ થાતા આવવુ, કંકોતરીનુ કામ ૭
ધાઇ ગયા સર્વ ભૂપ જે, પ્રથમ રૂપના પળકા,
ઋતુપર્ણ આસનથી ઉઠે બેસે, થાય પરણુવાના સળકા ૮
આહા ગઈ દમયતી હાથથી, કંકોતરી આવી મોડી,
એક નિશાનો આતરો હોત તો, જાત જેમ તેમ દોડી ૯
ત્રાહે ત્રાહે બોલે મસ્તક ડોલે, નિસાસા મૂકે ઊંડા,
વૈદરભી વરતા વેર વાળ્યુ, અરે બ્રાહ્મણુ ભુડા ૧૦
સાઢ તો સાપડી નહીં, નહીં પવનવેગી ઘોડા,
કસાર દમયતીના કરનો, નહી જમે આ મોહોડા ૧૧
સભામા બેઠો નિરાશ થઈ, પ્રધાન બોલ્યો વચન,
પેલો બાહુકીઓ શે અર્થ આવશે, બેઠો વણુસાડે અન ? ૧૨
ઋતુપર્ણ આનદ પામ્યો, મોકલ્યો સેવક,
લાવ તેડી બાહુકીઆને, જે જાણે ગયાની તક ૧૩
શ્વાસ ભરાયો દાસ આવ્યો, અશ્વપાલકની પાસ,
ઉઠો ભાઈ ભૂપ તેડે છે, ગ્રહો પરોણો રાસ ૧૪
બાહુક ચાલ્યો ચાબક ઝાલ્યો, મુખે તે બડબડતો,
આવ્યો નીચી નાડે નરખતો, નાકે તે સરડકા ભરતો ૧૫
સભા મધ્યે સર્વ હરખ્યા, આ રત્ન રથખેડણુ,
ઋતુપર્ણ બોલ્યો માન દેઈ, આવો દુ ખફેડણુ ૧૬
ઘણે દિવસે કારજ પડ્યુ છે, રાખો અમારી લાજ,
તમો પરણાવો વૈદરભીને, વિદ્રભા જાવુ આજ ૧૭
સમુદ્ર સેવ્યો રત્ન આપે, મેં સેવ્યા એમ જાણી,
આજ વિદર્ભા લેઈ જાઓ, ગ્રહુ દમયતીનો પાણી ૧૮
બાહુક વળતો બોલિયો, ફૂલાવિને નાસા,
આ ભિયા પરણુશે દમયતીને, અરે પાપિણી આશા. ૧૯

હસ કન્યા કેમ કરે, વાયસસુ સકેત ?
નિર્લજ્જની સાથે અમે આવુ, તો પછે થાઉ ફજેત ૨૦
છછોરા ન થઇએ રાયજી, પરપત્નીસુ તલખાં,
કેમ વરે વર જીવતે તો, મિથ્યા મારવા વલખાં ? ૨૧
પુણ્યશ્લોકની પ્રેમદા ને, ભીમક રાજકુમારી,
તમો વિષયીને લજ્જા શાની, થાય ફજેતી મારી ૨૨
રાય કહે હયપતિ, મારીવતી હયને હાંકો,
મારે તો સર્વસ્વ ગયુરે, તમો જેવારે ના કોહો. ૨૩
બાહુક વળતો બોલિયો, જ્યા હોયે સ્વયવર,
અતર નહી સેવક સ્વામીમા, આપણુ બન્યો વર ૨૪
હાસ્ય કરીને કહે રાય, વર તમો પરથમ,
ભાગ્ય ભળશે કન્યા જડશે, ત્યા જઇએ જ્યમ ત્યમ ૨૫
દુબળા ઘોડા ચાર જોડ્યા, રથ કર્યો સાવધાન,
શીઘ્રે ત્યા શણગાર સજવા, સાચર્યો રાજાન. ૨૬
રાણી કહે ઋતુપર્ણને, પરહગી હુપર પ્રેમ,
ક્ષત્રી થઇને કરો ઘઘરણુ, નવ હોયે અતે ક્ષેમ ૨૭
પતિએ તજી તે અણુછતી, કાંઈ એક ગોરી ગૂથ,
બાહુક વડે પરણુવી રાય, થયુ ઉજળુ દૂધ ૨૮
સૂરજ વશતણી એ શોભા, તમથી ઝાખી હોય,
રીસ ચડી ઋતુપર્ણને, પછી ધણીઆણીને ધોય ૨૯
અમો ભ્રમર કોટિ કુસુમ સેવુ, તુ શુ ચલાવીશ ચાલ ?
વીજળી સરખી લાવુ વૈદરભી, કરુ સોક્યનું સાલ ૩૦
એમ કહી સભામા આવ્યો, દુદુભિ રહ્યા છે ગાજી,
રીસ કરી કહ્યુ બાહુકને, કા જોડ્યા દુર્બળ વાજી ૩૧
કરણુ લૂલા ને ચરણુ રાટા, બગાઈ બહુ ગણુગણે,
અસ્થિ નિસર્યા ત્વચા ગાઢી, ભયાનક હણુહણે. ૩૨
ચારે નોહે ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઊંચા,
ખુધા ને ખોડે ભર્યા, બે કરડકણા બે બૂચા ૩૩
ઋતુપર્ણ જોઈ શીશ ધુણાવીને, બોલ્યો વળતી ખીજી,
એ જોડી શુ કુરૂપ લાવ્યા, જોડ ઘણી છે બીજી. ૩૪

પવન વેગે પાણીપંથા, શત જોજન હીંડે ઠેઠ,
એવા ઘોડા મૂકીને કાં, જોડ્યા દૈવની વેઠ ૩૫
બાહુક કહે શી ચેષ્ટા માંડી ? શું ઓળખો અશ્વની જાત ?
જે પુષ્ટ હયને જોડશો તો, હું ન આવું સાથ ૩૬
એ અશ્વ રાખવો ને રથ હાકવો, ચડી બેઠો ભૂપાળ,
રાસ પરોણો પછાડીઓ, બાહુકને ચડ્યો કાળ ૩૭
આટલીવાર લગે લજ્જા રાખી, બોલ્યો નહી મા મૂચ,
તું આગળથી રથે કેમ બેઠો, હુંપેં તું શું ઉચ ? ૩૮
ઋતુપર્ણ હેઠો ઉતર્યો, વિવિધ વિનય કરતો,
જાય રાય પાસે બાહુક નાસે, તે રથ પૂઠે ફરતો ૩૯
પ્રણિપત્ય કીધું ઋતુપર્ણે, હયપતિ હઠ મૂકો,
ઉપકારી જન અપરાધ મારો, બેઠો તે હું ચૂકો ૪૦
બાહુક કહે યદ્યપ રાસ ઝાલું, બેસીએ બન્યો જોડે,
તુને હરખ પરણ્યા તણો ત્યમ, હુંએ ભર્યો છૌં કોડે ૪૧
સામસામા ચક્ર ધરીને, બને સાથે ચઢ્યા,
એડી દીધી બાહુકે ત્યારે, અશ્વ ઢળીને પડ્યા ૪૨
મુગટ ખસી ગયો રાયજીનો, માન શુકન હુઆ,
બાહુકે અશ્વ ઉઠાડિયા, હાકે ને કહે ધણીમુઆ ૪૩
અન એવા અશ્વ નિર્બળ, ખાચે ખીજી ખીજી,
રાય કહે લોક સાભળે, એ વિના ગાળ દ્યો બીજી ૪૪
સુદેવ તાણી બેસાડીઓ, રાય કહાડે છે ડોળા,
શેરીએ શેરીએ જાન જોવા, ઉભા લોકના ટોળા ૪૫
દુર્બળ ઘોડા દરિદ્ર બ્રાહ્મણ, જોગ સારથિનો જોડો,
વૈદરભીને વરવા ચાલ્યા, ભલો ભજ્યો વરઘોડો ૪૬
હાકે ને હીંડે પાછા પાછા, ઝુસરી કહાડી નાખે,
તાણી દોડે ઘરભણી, ઉભા રહે વણ રાખે ૪૭
પૃષ્ઠ ઉપર પડે પરાણા, કરડવા પાછા ફરે,
પોહોળે પગે રહે ઉભા, વારે વારે મળ મૂત્ર કરે ૪૮
રાય કહે હો હયપતિ, નથી વાત એકો સરવી,
બાહુક કહે ચિંતા ઘણી છે, મારે દમયંતી વરવી ૪૯

ઘણે દોહલે ગામ મૂકયુ, રાયે નિસાસા મૂકયા,
પુણ્યશ્લોકે હેઠા ઉતરી, કાન અશ્વના ફૂકયા ૫૦
અશ્વમત્ર ભણ્યો ભૂપતિએ, ઈંદ્રનુ ધર્યુ ધ્યાન,
અશ્વ ચારે ઉતપત્યા, ઉચ્ચશ્રવા સમાન ૫૧
અવનીએ અડકે નહીં, રથ અતરિક્ષે જાય,
દોટ મૂકી બેઠો બાહુક, રથે પડતા રાય ૫૨
માહોમાહે વળગીને બેઠા, ભૂપ ને બ્રાહ્મણ,
રાય વિમાસે વરે કન્યા, વરુઆમા વશીકણ ૫૩
કામણગારો કાળિયો, એના ગુણ રસાળા,
ત્રણ કોડીના ટટુઆ, એણે કર્યાં પખાળા ૫૪
હસી રાજા બોલિયા, થાબડી બાહુકની ખધ
તારે પુણ્યે મારે થાશે, વૈદર્ભીસુ સબધ ૫૫
વાજીવિદ્યા વાસવની, તુજ કને પરિપૂર્ણ,
નાની વાત નોહે ભાઈ, રહે વિદ્યાનુ સ્મરણ ૫૬
ઐરાવત ને ઉચ્ચૈશ્રવા, હાર્યો ગરુડનો વેગ,
તારે હાકવે હમણા થઈશુ, વિદર્ભ ભેગાભેગ ૫૭
વિખાણે પોતાના ભાગ્યને, ભૂપ કહાડે ઘેલા,
જો દમયતી મુજને વરે તો, બાહુક પૂજુ પહેલા. ૫૮
ભીમકસુતાસુ હસ્તમેળાપક, જો થાશે હયપતિ,
બાહુક કહે વિલબ શો છે, પ્રબળ તારી રતિ ૫૯
વાટ ઓસરે વાત કરતા, ઉડતા ચાલે અશ્વ,
રાય વિદ્યાને વખાણે, ન જાણે મત્રનુ રહસ્ય ૬૦
તાણ્યા ન રહે ત્રેહેકતા, દે દોટ ઉપર દોટો,
એક ઝાખરે વળગી રહ્યો, રાયની પામરીનો જોટો ૬૧
હા હા રાખ કહેતા હય દોડ્યા, રથ ગયો જોજન,
બાહુકે રથ રાખ્યો, કહે લઈ આવો રાજન ૬૨
રાય વળતો બોલિયો, શ્રમ મન વિચારી,
દમયતીના નામ ઉપર, નાખી પામરી ઓવારી ૬૩
જા લાવ બાહુક તુને આપી, પામરી બેહુ જોડ,
બાહુક કહે દમયતી ઉપર, તુ સરખા ઓવારુ ક્રોડ ૬૪

રાય મોટા દાનેશ્વરી બોલ્યા, બાહુક જાચક તુ થા,
પરણવા જાઉં દમયની, લેઉં તારી પામરીના ગુથા ૬૫
એવુ કહી રથ બેઠીઆ ને, રાય મન નિમાસે,
રંક હોય તો સદ્ય લાવે, મોટો કેમ વરાસે ૬૬
હયપતિ તમમા વિદ્યા મોટી, ગુણે વળિયો છેક,
તારે પ્રતાપે મુજ કને છે, વિદ્યા અનુપમ એક. ૬૭
ગણિત શાસ્ત્રને હુ જાણુ છઉં, કહો તો દેખાડુ કરી,
એટલે બેહેડાનુ વૃક્ષ આવ્યુ, બન્યો પડ્યા ઉતરી ૬૮
રાય પ્રત્યે કહેરે બાહુક, ગર્વ વચન શા આવડા ?
બેહેડાની જમણી ડાળે, કેટલા છે પાદડાં ? ૬૯
રાયે વિચારીને કહ્યુ, સહસ્ર ત્રણ ને શત ત્રણ,
બાહુકે જઈ વૃક્ષ છેદી, ડાળ પાડી ધરણ. ૭૦
ગણી જોયા બાહુકે, ઉતર્યા તનોતન,
ઉત્કૃષ્ટ વિદ્યા દેખીને, હરખ્યુ નળનુ ચત ૭૧
ફરી આવ્યો રથ પાસે, કહ્યુ રાય તમો ધન્ય,
ભૂપ કહે જો મન મળે તો, વિદ્યા લીજે અન્યોન્ય ૭૨
માહોમાહે મત્ર આપ્યા, મને મન ગયા મળી,
પરીક્ષા કરવા વિદ્યાની, નળે ડાળ છેદી વળી ૭૩
કહ્યા તેટલાં પત્ર ઉતર્યા, ગણિતસખ્યા મળી,
બીજી વિદ્યાને પ્રતાપે, દેહમાંથી નિસર્યા કળી ૭૪
પાડાનું ચર્મ પહેરીયુ, ઉટ ચર્મના ઉપરણા,
ટુકડા ચરણ ને શ્યામ વરણ, કેશ છે પચવરણા ૭૫
કરમા કાતી આખ રાતી, મુખે રુધિરના ઓત્રરાળા,
ભર્યો રીસે સગડી શીશે, ઉડે અગ્નિની જ્વાળા ૭૬
નિસરી નાઠો ભયે ત્રાઠો, ઉઠ્યો નળ નરેશ,
લપડાક મારી સગડી પાડી, ગ્રહ્યા કળીના કેશ ૭૭
વીજળી સરખુ ખડ્ગ કહાડ્યુ, ન જાય જીવતો પાપી,
રાજભ્રષ્ટ કીધો દુ ખ દીધુ, રહ્યો દેહમા વ્યાપી ૭૮
રગદોળ્યો રેણુ માહે રોળ્યો, કેમ પ્રજા હુનો પૂઠે ?
આખ તરડે દાત કરડે, મારે ખડ્ગની મૂઠે ૭૯

ઉઠે અડવડે અવની પડે, અકળાવ્યો અલેખે,
બાહુકના હસ્ત કળીના મસ્થ, ઋતુપર્ણ નવ લેખે ૮૦
રુદન કરતો આંખ ભરતો, કળી પાએ લાગે,
પુણ્યશ્લોકજી ઉગારીએ, નવ મારીએ ઘણુ વાગે ૮૧
અરે અધર્મના મૂળિયા, તુને જીવતો કેમ મૂકુ?
અમો ઘણુ તેં રવડાવ્યા, નથી નેત્રનું જળ સૂકયુ ૮૨
અરે પાપી ધર્મછેદન, વિશ્વ વેદનાકારી,
વિજોગદાતા છેદન શાતા, તેં તજાવી નારી ૮૩
અવગુણ એવા કરાવી સેવા, પારકે મદિર,
વદે દીન વાણી મરણ જાણી, નેત્રે ભરિયા નીર ૮૪
મહારાજ વળતી મારજો, ગુણુ અવગુણુ બે જોઈ,
નળ કહે અવગુણ ભાજન, તેં સૃષ્ટિ સર્વ વગોઈ ૮૫
સ્વામી બે ગુણુ મોટા મુજમા, અવગુણુના છેદન
નળ કહે ગુણુ અવગુણુ તુ, બેઉનુ કર વર્ણન? ૮૬
સ્વામી પ્રથમ અવગુણુ વરણવુ, મારુ જે આચરણુ,
જ્યા હુ ગયો ત્યા ધર્મ નહી, ને ભ્રષ્ટ ચારે વર્ણ ૮૭
દભી લોભી ને લલૂતા, બ્રાહ્મણુને કરુ ભ્રષ્ટ,
અલ્પ આયુષ ને અલ્પ વિદ્યા, અલ્પ મેઘની વૃષ્ટ ૮૮
અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનત આભડછેટ,
સિદ્ધ હોય સન્યાસી શીળિયો, ભ્રષ્ટ કરુ હુ નેટ ૮૯
મર્યાદા લાજને મૂકાવુ, ઉન્માર્ગે મડાવુ,
જપ તપ તીરથ ને જાત્રા, દાન દયા છડાવુ ૯૦
ધ્વસ કરુ હુ ધ્યાનમા, તાપસને ડોલાવુ,
અભક્ષાભક્ષ અસ્પર્શાસ્પર્શ, અસત્ય વાયક બોલાવુ ૯૧
સ્વજન વૈર ને પરશુ મૈત્રી, હોય નીચ સગત્ય;
વૈષ્ણવતા ફેડી વિષય સ્થાપુ, એવી મારી મત્ય ૯૨
માત પિતાને પુત્ર ઊવેખે, દેખે શ્યામામાં સાર,
ક્રીડા કામે આઠે જામે, સ્રીમા તદાકાર. ૯૩
વિખવાદ કરતાં જન્મ જાય, ગાય ગોરીના ગુણગ્રામ;
લપટ નિર્લજ થઈ અતિ, જપે નારીનુ નામ. ૯૪

હેલામા બ્રહ્મચર્ય મૂકાતુ, જતિ પડે મોહમાંજ,
પાખડી લાઠ સુખે જીવે, એવુ મારુ રાજ ૯૫
હુ વ્યાપુ ત્યા હરિહર નહી, નહિ દેવ દેવસ્થળ,
જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કથા નહી, એવુ મારુ બળ ૯૬
સ્વામીદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી નર ઘણા,
વચનદ્રોહી ને બ્રહ્મદ્રોહી, એ સઉ ગુણ આપણા ૯૭
પ્રજા ખોટી રાજા લોભી, નિરકુશ લપટ નાર,
વ્યભિચારિણી, દ્રોહકારિણી, ભમતી હીંડે બહાર ૯૮
ભરથાર પહેલી કરે ભોજન, સૂએ સ્વામી પહેલી,
થાકે નહીં તે વાત કરતા, વઢકણી મન મેલી ૯૯
ક્રોધમુખી ને ચોરટી, લોભણી ને લઢતી,
સાચી વાત મળે નહી ને, આઠે પહોર બડબડતી ૧૦૦
થોડા બોલી સાધુમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે,
પૂછ્યો ઉત્તર આપે નહિ ને, બોલે પેચે પેચે ૧૦૧
અભડાવે રસોઇ અન્ન ચાખે, જણાય પરમ પવિત્ર,
કળી કહે છે મારે પ્રતાપે, એવા સ્ત્રીના ચરિત્ર ૧૦૨
પડિત દુખિયા ને મૂર્ખ સુખિયા, ભોગી રોગે ભરિયા,
અસાધુ સુખે અન્ન પામે, સાધુ ઘડિયે નહિ ઠરિયા ૧૦૩
દાતાર ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહી ત્યાં ધન,
ખાનાર ત્યા અન્ન નહી, ખાનાર નહી ત્યા અન્ન ૧૦૪
રૂપ હોય ત્યા ગુણ નહી, ને ગુણ ત્યા નહી રૂપ,
શા શા અવગુણ વરણવુ, છે પ્રતાપ મારો અનૂપ ૧૦૫
શિષ્યની સેવા ગુરુ કરે, સાધુઅસાધુનુ આચરણ,
સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી, શૂદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ. ૧૦૬
છળ છળભેદ અધિક અધિકારી, અઘટિત કરે અન્યાય,
અન્ન વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય. ૧૦૭
પરપત્નિસગ ને પરનિદા, ઇર્ષ્યા અપલક્ષણ,
ઉપવીત અન્ન સીમત અન્ન, ક્રિયા અન્ન ભક્ષણ ૧૦૮
કન્યા વિક્રય ભૂમિવિક્રય, કરે અકરાવ્યુ કામ,
શય્યા લે ને ગોદાન લે, ને બોળે બાપનુ નામ. ૧૦૯

વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, માંહોમાહે વૈર સાધે,
પચ દેવનુ પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે ૧૧૦
વેરાગી વિષયી ને જોગી તે ભોગી, ખોટા વણજ વેપારી,
વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે, નવ વરસની નારી ૧૧૧
સુરભિ દૂધ થોડુ કરે ને, દુકાળ ને દુર્ભક્ષ,
શોક રોગ વિજોગ ઘેર ઘેર, સદા ભરે જળ ચક્ષ ૧૧૨
કોનું રુડુ નવ દેખી શકુ, મારે કો સાથે નહિ સ્નેહ,
કળિ કહે નળ રાયજી, છે અવગુણ મારા એહ. ૧૧૩
વિશેષ કેશ આમળી ઝાલ્યો, ચડી રાયને રીસ,
હવે ન મૂકુ અધર્મી, હુ છેદુ તારુ શીશ ૧૧૪
અધર્મી અવનિ વિષે, આવડો તારો ઉન્માદ,
તારો વધ જાણી મને, સઉ દેશે આશીર્વાદ ૧૧૫
ભયને ધરતો રુદન કરતો, રાયને કહે કળિ,
પછે મુજને મારજો, બે ગુણ મારા સાભળી ૧૧૬
કૃત ત્રેતા દ્વાપરે, શત વર્ષ તાપસ તાપે,
તોય તેને હરિહર બ્રહ્મા, દર્શન કોય ન આપે ૧૧૭
કળી કહે મારા રાજ્યમાહે, ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે,
તો તેને ઇષ્ટદેવતા તે, આવી મળે ખટ માસે, ૧૧૮
એ ગુણ છે એક માહરો, હવે બીજો કહુ વિસ્તારી,
શતવાર દાન કરે ત્રણ યુગે, એકવાર પામે ફરી ૧૧૯
ભાવે કભાવે મારા વારામાં, જે હેતે નર નાર,
પુણ્ય કરે જો એક વારે, તો પામે શતવાર ૧૨૦
નળ કહે જા નહિ હણુ, ઉપજી મુજને માયા,
અનત અવગુણ તાહરા, તે બે ગુણે ઢકાયા ૧૨૧
મારા રાજ્યમા તુ નહિ, જો હોય જીવ્યાનું કામ,
કળિ કહે હુ ક્યા વસુ, વસવાનો આપો ઠામ ૧૨૨
જ્યા જાઉં ત્યાં નામ તમારુ, તો ક્યાં રહું હુ દાસ,
નળ કહે બેડાના દ્રુમમાહે, સદા તારો વાસ ૧૨૪
જ્યા કથા હોય મહારી, અથવા હરિકીર્તન,
એવે સ્થાનક તુ નહીં, તેનું લીધુ વચન ૧૨૩

રાય બેઠો રથ ઉપર, ઋતુપર્ણ સમજ્યો નહી,
હર્ષ પૂર્ણસુ હય હાંકયા, જાણે પ્રેમસરિતા વહી ૧૨૫

વલણ

વહી ચાલ્યો પ્રેમરસ, રથ ગાજતો ગડગડાટરે,
કહે ભટ પ્રેમાનંદ નાથની, વૈદરભી જુએ વાટરે ૧૨૬

કડવુ ૫૪ મુ–રાગ ગોડી

દમયતી કહે દાસીને, સુણ સાધવી,
છે વિપ્રનો વાયદો આજ, મહિલા માધવી ૧
દેહથી ઋતુપર્ણ આવશે, સુણ સાધવી,
જો હોશે નળ મહારાજ, મહિલા માધવી ૨
અવધ પહોંતી આવ્યા તણી, સુણ સાધવી,
થયા ત્રણ સવત્સર, મહિલા માધવી ૩
એવડા અવિનય શા વસ્યા, સુણ સાધવી,
પ્રભુ ફરી ન તપાસ્યુ ઘર, મહિલા માધવી ૪
ન સભાર્યા બાળક બાહુઆ, સુણ સાધવી,
કઠણ પુરષના મન, મહિલા માધવી ૫
હુ મોઈ જીવી જોઈ નહી, સુણ સાધવી,
વેઠ્યુ હશે કેમ વન, મહિલા માધવી ૬
એ વાયસ બોલે બારણે, સુણ સાધવી,
મન ઉપજે હરખ તરગ, મહિલા માધવી ૭
આજ ફરકે ડાબી આંખડી, સુણ સાધવી,
વળી ફરકે ડાબુ અગ, મહિલા માધવી ૮
શુ મનનો માન્યો આવશે, સુણ સાધવી,
થાશે શુકનકેરાં ફળ, મહિલા માધવી ૯
શ્રવણે વધામણી સાભળુ, સુણ સાધવી,
કો કહે પધાર્યાં નળ, મહિલા માધવી ૧૦
વધ થાશે વેરી વિયોગનો, સુણ સાધવી,
ગયો જડશે સજોગ, મહિલા માધવી ૧૧
વીરસેન સુત આવશે, સુણ સાધવી,
ત્યારે ટળશે સઘળો રોગ, મહિલા માધવી ૧૨

કો પાશે આવી વધામણી, સુણ સાધવી,
નથી આપવા સરખી વસ્ત, મહિલા માધવી ૧૩
અર્પીશ હાર હૃદયા તણો, સુણ સાધવી,
પ્રણમીશ જોડીને હસ્ત, મહિલા માધવી ૧૪
બારીએ બેસી નિહાળીએ, સુણ સાધવી,
એવે ઉડતી દીઠી રજ, મહિલા માધવી ૧૫
આ રથ આવે છે ગરજતો, સુણ સાધવી,
વળી ફરકે ગગને ધ્વજ, મહિલા માધવી ૧૬
એ પડઘી પડે અશ્વચરણની, સુણ સાધવી,
એ હાકણીમા છે વિચાર, મહિલા માધવી ૧૭
ઓ પરોણો ઉંચો ઉછળે, સુણ સાધવી,
હોય નળ મુખનો ડચકાર, મહિલા માધવી ૧૮
રથ આવ્યો ગામને ગોંદરે, સુણ સાધવી,
હા હા હોય અયોધ્યાભૂપ મહિલા માધવી ૧૯
દીસે સુદેવ મેલે લુગડે, સુણ સાધવી,
પણ હાંકણહાર કદરૂપ, મહિલા માધવી, ૨૦

વલણ

કદરૂપ ખેડણ રથ તણો, કયમ કહીએ એ નળરાયરે,
અવસ્થા જોઇ ગામની, ઋતુપર્ણ દુખિયો થાયરે ૨૧

કડવું ૫૫ મુ–રાગ કેદારો

ઋતુપર્ણ કહે વિપ્રને, એ શુ કારણ સુદેવરે?
ભ્રાંત પડે છે મુજને, નથી સ્વયંવરનો અવેવરે ૧
મુનિ મુને મિથ્યા લાવિયો, કાંઇ દીસે છે કપટરે,
રિપુલોક હસાવીયા, ફેરો પડ્યો ફોગટરે ૨
વિવાહકર્મ નથી દીસતુ, નથી રચ્યો માડવરે,
દુદભિ શે નથી બોલતા, નથી થતુ તાડવરે? ૩
સુદેવ વળતો બોલિયો, છે છાનુ વિવાહનુ કર્મરે,
કંકોતરી કોને લખી નથી, નહીં ભાજવો ભીમકને ભર્મરે ૪
ક્ષણએક રહી આવજો, પુઠેથી મહારાજરે,
આગળથી તે સાચર્યો, વધામણી લેવા કાજરે ૫

વૈદરભી જુએ વાટડી, વિપ્ર આવ્યો ઘરમાંયરે,
હરખે ભરી તવ સુંદરી, મુનિને લાગી પાયરે ૬
રુડી કહેજો વધામણી, શું પધારે પ્રાણનાથરે?
બાઈ રુડીપેરે નથી ઓળખ્યો, શતજોજન કીધો સાથરે ૭
છે રૂપ તેહનું બીહામણું, જાણે બીજો નળરે,
બાહુકને પરીક્ષાને તેડજો, એકાંત વાડી સ્થળરે ૮
દમયંતી હરખે ઘણું, જો આવ્યા છે ઋતુપર્ણરે,
નગર લોક હસે ઘણું, જોઈ સારથિકેરો વર્ણરે ૯
ભીમક રાય સામા ગયા, રથથી ઉતર્યા રાયરે,
ત્રણે રાજકુંવર આવી મળ્યા, ઉઠી સર્વ સભાયરે ૧૦

વલણ

સભા સર્વ બેઠી થઈ, આસને બેઠો ભૂપરે,
ભીમક આદે સર્વ કો, જુએ સારથિનું રૂપરે ૧૧

કડવું ૫૬ મું–રાગ કેદારો

ભૂપ ભીમક સ્તુતિ કરે ઘણીરે, ભલે પધાર્યા અયોધ્યા ધણીરે,
થાકા અવેવ દીસે દેહનારે, એકલા શેં નથી સેનારે? ૧
હય દુર્બળે વળાયો છેકરે, સારથિ સંસાર વત્રેકરે,
કાંઈ અટપટું સરખું દીસેરે, એહવે બાહુક બોલ્યો રીસેરે ૨
ઋતુપર્ણ મુકો રથ તાણીરે, ઉઠો ઘોડાને કરો ચારપાણીરે,
નાખ્યો પરોણોને રાસરે, જઈ બેઠા ઋતુપર્ણ પાસરે ૩
આવે વળગતો રાય આવો ખસેરે, સભા મુખે વસ્ત્ર દેઈ હસેરે,
તેમ મચમચાવે આંખડીરે, ખોળામાં વસ્ત્રની ગાંઠડીરે ૪
ઋતુપર્ણને બાહુક પૂછેરે, કાં વેહવાનો વિલંબ શું છેરે?
રાજા રાખે સાને વારીરે, તેમ બાહુક બોલે ખખારીરે ૫
ઋતુપર્ણને પૂછે ભીમકરે, આ શું સખા કરે છે જકરે?
એ મિત્ર ક્યાથી ઉપજ્યોરે, જેથી કામ હીડે છે લાજ્યોરે? ૬
કોહો કાહાથી આવ્યા રાણારે, ઘણું થાકા રેણ ભરાણારે?
ઋતુપર્ણ કહે આ ભીયા ગુણીરે, નથી એકુ વિદ્યા ઉણીરે ૭
કોઈ વિદ્યાએ ન જાય વાધીરે, તે માટે મૈત્રી બાંધીરે,
રથહાંકણી વિદ્યા હાથેરે, મેં મૃગયા તેઆ સાથેરે ૮

વન ભમતા થયો અતિકાળરે, આહા આવી ચહક્યા ભૂપાળરે,
ભીમક કહે કીધી કરુણારે, આજ સહેજે સ્વામી પહરુણારે ૯
ભૂપ ભીમકે હલમલ કીધીરે, રસોઇની આજ્ઞા લીધીરે,
ભૂપ બાહુક છે તે ભેદીરે, આ બીયા છે આત્મનિવેદીરે. ૧૦

વલણ

આત્મનિવેદી છે સારથી, હસ્યો ભીમક ભૂપાળરે,
અન વમન થાય દર્શને તો, આવડો શો સુગાળરે ૧૧

કડવુ ૫૭ મુ-રાગ નટ

બાહુક મોકલ્યો વાડીમાહે, રસોઇસ્થળ એકાત,
કહે વૈદરભી કીજે પરીક્ષા, પુણ્યશ્લોકની પડે ભ્રાંત ૧
ભીમક રાયે આજ્ઞા આપી, અશ્વનો લ્યો તપાસ,
ઋતુપર્ણ ઉતર્યાં ભવ્ય ભુવને, કરે સેવા દાસ ૨
દમયતીયે ભીમકને કહાવ્યુ, આજ્ઞા તમારી લીજે,
બાહુકમા છે ગુણ નળરાયના, અમે પરીક્ષા કીજે ૩
એકાત વાડી દમયતીની, કીધુ રસોઇનુ સ્થળ,
ઠાલો કુભ આણીને મુકયો, મુકર્યા કાષ્ટ નહીં અનળ ૪
બીજા પાત્ર મુકયા નાનાવિધ, મુકયુ નહીં મેક્ષણુ,
માધવી કેશવી મુકી સેવાને, જાણે સર્વ લક્ષણુ ૫
દમયતી બેઠી ઝરુખે, અતરપટ આડો બાધી,
તેડી લાવો રૂપાળાને, જુઓ કેમ જમે છે રાધી ૬
દાસી એક તેડવાને આવી, ચાલો કદર્પ કોડ,
અમારી વાડીને શોભાવો, ચાલો ચપક છોડ ૭
ઉઠ્યો નળ ચાલ્યો અત પુરમા, આનદ અતર આણી;
સખી સાહેલી આશ્ચર્ય પામે, હસે તે સણુગટ તાણી ૮
જુએ હેરીને દમયતી, વિસ્મે થઈ મનમાહે,
આ સ્વરૂપની ન મળે જોડી, જોતા ત્રણ ભુવનમાહે ૯
શરીર દીસે દવનું દીધુ, સ્કધે જાડો પગે પાતળો,
ટુકડા કર ને નાસા નીસરી, મોટા પેટનો નળો. ૧૦
કાહાં નળ કાહા બાહુક, કાહાં સુરજ રાહુ મડળ!
વાકુ મુખ ને મસ્તક મોટુ, પાઘડી ઉંડળ ગુડળ ૧૧

એ સાથે શી ગોઠડી, ઋતુપર્ણને ભાવેટ લાગી ભવની,
હીંડતા પગને સ્પર્શે કરીને, કાળી થાય છે અવની ૧૨
પણ એહેને વિદ્યા હય હાકયાની, આશ્ચર્ય સરખુ દીસે,
કતરાતો આવે નાક ફુલાવે, ભ્રુકુટી ભરી છે રીસે ૧૩
દમયતી પાસે હસતી હસતી, ભાભી આવી ત્રણ,
બાઈ આ પુતળુ કયમ પધરાવ્યુ, વારુ રૂપ ને વર્ણ? ૧૪
કદાચિત નળજી નીવડશે, ને રહેશે એહેવુ અગ
કોહો બાઈ તમો એ પુરુષનો, કહી પેરે કરશો સગ? ૧૫
શાપ હશે કોઈ તાપસનો, તો રહેશે એવો સર્વાંગે,
આ ભીયા આસન બેસશે, તમો કેમ રહેશો વામાગે? ૧૬
જાહાં હશે તાહાથી કાલ આવશે, બાઈ તમારો સ્વામી,
એમ વલખા શુ મારો છો? કાઈ ધીરજ ધરો ગજગામી ૧૭
વૈદરભી કહે કૌતુક મુકો, બેસી કરો પરીક્ષા,
જાઓ સેવા કરો બાહુકની, દાસીને દીધી શિક્ષા. ૧૮
કેશવી માધવી બને આવી, બાહુકજીની પાસ,
હદે ભરાયુ નળરાજાનુ, ઓળખી બનો દાસ ૧૯
સુકા વૃક્ષને સ્પર્શ કર્યો તે, તે થયુ નવપલ્લવ,
દાસી તવ આનદ પામી, હોય વૈદરભીનો વલ્લભ ૨૦
કહ સહીયારી હો આચારી, મન ન આણુશો ધોકો.
દ્રુમ તળે સ્થળ પવિત્ર કીધુ, અમો દીધો છે ચોકો. ૨૧
નહાવાનુ તાહા વસ્ત્ર પહેરે, પાગડી પછેડી વરજે,
જધાયે ગુચ્છળા કેશતણા ને, શરીર ભર્યું છે ખરજે ૨૨
નિચુ ઉચુ ભાળે શરીર ખજવાળે, દાસીયે અવિલોકન કીધો,
રાટે પાયે હીંડે બડબડતો, ઠાલો કુભ જઇ લીધો ૨૩
વરણમત્ર ભણ્યો નળરાયે, તત્ક્ષણ કુભ ભરાયો,
વીસ વડા રેડ્યા શીર ઉપર, ઉભો રહીને નાહાયો ૨૪
દાસી અતિ આનદ પામી, કૌતુક દીઠુ વળતુ,
ચુહલા મધ્યે કાષ્ઠ મુકયા, અગ્નિવિણ થયુ બળતુ ૨૫
ઉભરાતુ અન કરે હલાવે, કડછીનુ નહીં કામ,
દાસી ગઈ દમયતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ. ૨૬

વાજી વૃક્ષ ને જળ અનળ, એ ચાર પરીક્ષા મળી,
અન લાવો અભડાવી એહેનુ, વૈદરભી કહે જાઓ વળી ૨૭
રમતી રમતી નેહે નમતી, નિરખતી નિજ ગાત્ર,
એકે બાહુક વાતે વળગાડ્યો, એક લેઈ નાઠી અનપાત્ર ૨૮
અરે પાપિણી કહી બાહુક ઉઠયો, દાસીયે મૂકી દોટ,
માધવી કહે ફરી કરો રસોઇ, હુ દેઈ આપુ અખોટ ૨૯
ફરી પાક નીપાવ્યો નળરાય, બેઠો કરવા ભોજન,
પછે દમયતીયે જોયુ ચાખી, અણાવ્યુ જે અન ૩૦
સ્વાદ ઓળખ્યો એ નળ નિશ્ચે, પાક છે પરમરસાળ,
કિકરી ફરીને મોકલી ત્યારે, સાથે બને બાળ ૩૧

વલણ

સાથે બને બાળ લેઈ, નળ કને આવી કિકરી,
બાહુકે દીઠા બાહુકે તારહે, આખડી જળે ભરીરે ૩૨

કડવુ ૫૮ મુ–રાગ રામગ્રી

બાહુકે દીઠા બાહુઆ, ઉલટયુ અત કર્ણ,
દામણા મહારા બાળકાને, દેખીને આવે મર્ણ બાહુકે૦ ૧
કળજુગે કલ્પાત જ કીધુ, બાળક વરત્યા મોસાળ,
કોણ કૃત્ય મેં આચર્યા, તજી અબળા અતરિયાળ બાહુકે૦ ૨
સજોગ સાગર ઉનટયો, નયણા વર્ષા સમાન,
આલિગન દેવા કારણે, સુતને કીધી સાન બાહુકે૦ ૩
મળવાને તેડ્યા મીઠડા, કર લાબા કીધા ધીશ,
છળ્યા બીના બાળકા તે, પાડે ચીસે ચીસ બાહુકે૦ ૪
દાસીએ ચાપ્યા હદે સાથે, કીધો બાહુકનો તિરસ્કાર,
રહેવા દે તારુ રમાડવુ ભાઈ, રુએ છે રાજકુમાર બાહુકે૦ ૫
બાહુક કહે બાળકને મુને, સાઇ દેવાનો સ્નેહ,
નારે ભાઇડા ભેટતા થાયે, કાળી કુવરની દેહ બાહુકે૦ ૬
છે છત્રપતિનાં છોકરા, તુને મળવાનુ કેમ મન,
શે દુખે થાય છે ગળગળો, રોતા ફૂટશે લોચન બાહુકે૦ ૭
બાહુક વળતો બોલિયો મારે, એવા બાળકની જોડ,
આ દેખીને તે સાભર્યા, થયુ રમાડવાનુ કોડ બાહુકે૦ ૮

દાસીએ કહ્યું દમયંતીને, બોલ્યો બાહુક જે વાત,
બાઈ આશ્ચર્ય દીઠું અતિઘણું, કાળો કરે આંસુપાત બાહુકે૦ ૯
દમયંતીએ પૂછ્યું ભીમકને, નળની પડે છે ભ્રાંત,
આજ્ઞા હોય તો બાહુકને, પૂછું તેડી એકાંત બાહુકે૦ ૧૦
ભીમક કહે સતી સુતા, તુંને શું દેઉં શીક્ષા,
સુખે બોલાવો બાહુકિઆને, કરો નળની પરીક્ષા બાહુકે૦ ૧૧
વૈદરભી આવ્યાં અંત પુરમાં, જ્યાં પોતાની મેડી,
આજ્ઞા આપી દાસીને, લાવો બાહુકને તેડી બાહુકે૦ ૧૨
શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અંતરમાંહી ઉલ્લાસ,
ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, દમયંતીની પાસ બાહુકે૦ ૧૩
રાયજી વળતો બોલ્યો, હું છું દીન કંગાલ,
વારુવા સાથે વૈદર્ભીને, વાત કર્યાનું શું વહાલ? બાહુકે૦ ૧૪
સોમવદની સુંદરી, સારંગનયની સુજાણ,
વાત કરતાં બ્રહ્મચર્ય ભાગે, વાગે મોહના બાણ બાહુકે૦ ૧૫
પરઘરમાંહે અમો નવ પેસું, સ્ત્રીનાં ચંચળ મન,
સાધુ પુરુષને સંઘ પાડે, આવીને દે આલિંગન બાહુકે૦ ૧૬
દાસીને તવ હાસ્ય આવ્યું, દૈવનાં કૌતુક જોય,
વિશ્વમોહિની દમયંતી તે,આ ભિયાને કયમ નહિ મોહોય બાહુકે૦ ૧૭
બોર ન ખાય કો કરતણાં, વિપરીત વપુનું વાન,
એવા ઉપર વળી કર્મ લખ્યાં, વળી રૂપનું અભિમાન બાહુકે૦ ૧૮
બલાત્કારે તેડ્યો બાહુક, દાસી થઈ બાંહેધર,
નીચી નાડે નળ ચાલીયો, જ્યાં ગૃહણીનું ઘર બાહુકે૦ ૧૯
જાતાં કહે છે કિંકરીને, બ્રહ્મચર્યને છે ઘાત,
વૈદરભી વિકારે ભરી, મને વશ કરવાની વાત બાહુકે૦ ૨૦
માધવી કહે બોલ વિચારી, કોણ ભાગે છે ધર્મ,
વૈદરભી તને કયમ નહિ વરે, કરે અગ્નિ કર્મ? બાહુકે૦ ૨૧
નથી આશરો ગયા તણો, કહિ ભીડાવ્યાં કપાટ,
દાસીએ દેખાડી આંખડી, ત્યારે ચાલ્યો પાધરી વાટ બાહુકે૦ ૨૨
બાહુકને બારણે બેસાડ્યો, ઢળિ રૂપાનો બાજઠ,
દમયંતી ઉમરા ઉપર બેઠી, આડું ધરિ અંતરપટ બાહુકે૦ ૨૩

બાહુક ખુખારે આળસ મોડે, માઝા વિષયિના ચિહ્ન,
ચિત્ત મળ્યુ ત્યા ચક કશોગે, જો નથી ભિન્નાભિન્ન બાહુકે૦ ૨૪

વલણ

જો નથી ભિન્નાભિન્ન તો, મધ્યે અતરપટ કશુ,
નહિ બોલો જો મન મૂકી, તો અમો ઉઠીને જશું ૨૫

કડવુ ૫૦ મુ–રાગ કાફી

વિયન સગાથે બોલ્યા, વૈદરભી સુદરી,
શા માટે ઉઠી જાઓ છો, તેડાવ્યા ખપ કરી ૧
અમને રહેવુ ઘટે, બાધી અતરપટે,
બોલુ કેમ પ્રગટે, પરપુરુષ નિકટે ૨
બેસોજી બાજઠે, બોલોજી ઉલટે,
ન પૂછુ કપટે, બોલવુ નિર્મળ ઘટે ૩
પુરુષ છેડાયો હઠે, ચાલે પોતાની ચટે,
હીંડે નારીને નટે, લાજે નહીં રાજવટે ૪
જે નર મન કાળા, મુખે વિષની જ્વાળા,
મૂકે વિજોગના ભાલા, કેમ કહી શકે બાળા? ૫
બાહુકજી છો આચારી, સુણો વિનતિ મારી,
કા મૂકિયે વિસારી, દોહેલે પામી નારી ૬
નવનવા નેહ ઉદે, વહાવાના વાયક વદે,
ભરી હોય જો મદે, પુરુષના કઠણ હ્રદે ૭
વળગી હીંડે કાડે, નવનવી પ્રીત માડે,
જણાય દુખને ટાડે, સ્નેહીને નિશ્ચે છાડે ૮
જાણિયે મળિયે વહેલા, દેખીને થઇયે ઘેલા,
નારી ન પ્રીછે પહેલા, પુરુષના મન મેલા ૯
વહાલપણા કહીંએ ગયા, મુખે કહેતા આલૈયા,
વજ્રપે કઠણ હૈયા, તરછોડ્યા નાના છૈયા ૧૦
બ્રહ્માએ પુરુષ ઘડિયા, નારિને જીવે જડિયા,
દુખના દહાડા પડિયા, વેરડા થઈ નિમડિયા. ૧૧
પ્રીતડી જેની વ્યાપિ, તેને મારે અદ્યાપિ,
ફળ બે રુડા આપે, વૃક્ષને થડથી કાપે ૧૨

રખે મારી વેન શૂકે, પ્રવાસ જળ વહેતુ મૂકે,
તે જાણી ચતુરા શુ ચૂકે, ફરી આવી ન ઢૂકે. ૧૩
જે સ્થળનુ જળ પીજે, શલ્યા ત્યા કેમ દીજે,
જેપર દયા ધરીજે, તેનો જીવડો નવ લીજે ૧૪
જેનો હાથ ગ્રહીએ, તેને મૂકી નવ જઇએ,
અમો અબળા છઇએ, વેદના કોને કહીએ ૧૫
જેને પામી માનવ જને, દેવના ન આણ્યા મને,
તેને ન મૂકીએ વને, રાખીએ પોતાકને ૧૬
બેસી એક પાટે, કામિની કનકત્રાટે,
થોડા અન્યાય માટે, ન મૂકીએ ઉજડ વાટે ૧૭
અબળાના કોણુ બળ, કદળીપેં કોમળ,
નયણે ભરે જળ, કડવા કર્મના ફળ ૧૮
વનમાં વાઘ ગાજે, પાવલીએ કાટા ભાજે,
બીજા લોકને દાઝે, શઠ સ્વામી નવ લાજે ૧૯
વનમા રામા રવે, કોણ આસુડા લોએ,
ફરી તપાસો ન જુએ, પોતાનુ કુળ વગોએ ૨૦
આધી ધરે અલેખે, વગડામા ઉવેખે,
સ્વામી ન આવે લેખે, વેરીડા દૈવ દેખે ૨૧
ન જાણે નાર મોરી, છે છત્રપતિની છોરી,
અજગરે ગળી ગોરી, ચતુરાની શી ચોરી. ૨૨
નયણે આસુ રેડે, પારધિ લાગો કેડે,
તારુણીને તેડે, છબીનીને છછેડે ૨૩
મળ્યા લપટ લોકો કામી, કેમ જીવે ગજગામી,
કુળને લાગે ખામી, ન જાણે શઠ સ્વામી ૨૪
નીચપણુ નફેટ, કુળ લજાવ્યુ નેટ,
કરી માસીની વેઠ, પ્રેમદાએ ભર્યુ પેટ ૨૫
કર્મની લાબી દોરી, ચઢી શિર હારની ચોરી,
ન જાણે નાથ અઘોરી, ભાગો શીર ઇંધણુધોરી. ૨૬
ન કરે પ્રેમદાની મીટ, વળી હવે આણી લીટ,
પુરુષ હૈયાના ધીટ, મન જેહવા વજ્રકીટ. ૨૭

કહેતા નહી આવડે, દુખે હૈયાં ધડધડે,
ખોટુ આળ ચહડે, ગગન ત્રુટી પડે ૨૮
પૃથ્વી જાય પાતાળે, સતીને જૂઠે આળે,
વિચાર ભણી ન ભાળે, ન જાણે કૂડી ગાળે ૨૯
જે કો વિશ્વાસ કરે, પુરુષનો આધાર ધરે,
તે ઘેલી શીદ ઠરે, રોઈરોઈને મરે ૩૦
ખપ કરીને વરી, દુખણી અતે કરી,
બાહુક કહો વાત એ ખરી, તેને કાંઈ પૂછશે હરિ ૩૧
છે કર્મની વસમી ગતિ, ભૂશી નવ જાયે રતિ,
શત્રુ થયો પ્રજાપતિ, બ્રહ્માને દયા નથી ૩૨
ભલાનો વેરી બ્રહ્મા, કઠણ તે કૃતવર્મા,
લખે લેખ કર્માધર્મા, કલેશને ઘાલે ઘરમા ૩૩

વલણ

કલેશ ઘાલે ઘરવિષે, પ્રજાપતિ કઠણ ઘણુ,
બાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે, જોયુ ડહાપણુ તમતણુંરે ૩૪

કડવુ ૬૦ મુ—રાગ છંદ ભુજંગીની ચાલ

દહિ દેહ વિજોગની ઝેહજવાળી, મારે મર્મના બાણ પૂછે પ્રશ્ન બાળી,
તારી બુદ્ધ બાહુક બળવત દીસે, કાઇ જાણવા ભેદ મમ મન હીસે ૧
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે, ભલુ કીધુ પધાર્યા ભીમક નગ્રે,
વિનય યુક્ત દિસો સર્વ સિદ્ધિવાન, ભૂત ભવિષ્ય જાણો તમો વર્તમાન ૨
એક શોભિતા પુરુષ તે મૂર્ખ મોટા, જેવા સીપમા મોતીના દાણા ખોટા,
એક રૂપહીણ પુરુષ બહુ ગુણ ભરિયા, જેમ હીરા સાચા સુવર્ણે જ જડીયા. ૩
બાહુક આપના સમ જો વૃથા ભાખુ, તમ ઉપર વિશ્વ ઓવારી નાખુ,
ઇંદ્રવારુણીના ફળ કરમા સાયે, પણ ભક્ષ કરતા તેના પ્રાણ જાયે. ૪
એક રૂપવત નારી કો નર નીરખ્યો, તેજવત શોભે કોટિ કદર્પ સરખો,
ધરે છત્ર સર્વત્ર જેની આણ વરતે, કરે નવનવા ભોજનો નિત્ય પ્રત્યે ૫
એવા પુરુષને મોહી કોઈ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી જીવે ગર્વ ઘેલી,
વર અમર મુનિવરતણી આશ ત્રોડી, પખીરાજના વચનપર પ્રીત જોડી ૬
તજ્યા માત ને તાત પિયર પડોશી, નવ જાણ્યુ જે નાથજી છે સદોષી,
સોંપ્યાં તન મન પ્રાણ નિર્દોષ જાણી, સુણો બાહુકજી કહું કર્મ કહાણી. ૭

જેમ પારધિ કપટના કણુ ચણાવી, પાડે પખીને ફદમા સ્નેહ જણાવી,
વેધે મૃગને જેમ વટા વજાડી, તેમ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી ૮
બહુ રગ વિલાસના સુખ દેખાડી, ગયા હાડ અતે તે વિપત પાડી,
જ્યા કદ ને મૂળ નહી ફળ પાણી, તેવે ઠામ મૂકી કરી અનાથ રાણી ૯
ન કોઈ કરે એવુ કર્મ કીધુ, અપરાધ પાખે ઘણુ દુ ખ દીધુ,
શત ખડ કીધી તે વિજોગ શસ્ત્રે, ફરી વનમાં તારુણી અર્ધ વસ્ત્રે ૧૦
ત્રણ દિવસ ત્રણ રયણી વનમાહે ભટકી, નિર્દય નાથને વાત નવ મન અટકી,
ગ્રહી અજગરે સુદરી દુ ખી કીધી, મળ્યો પારધી ઈશ્વરે રાખી લીધી ૧૧
મળ્યા વાટમા વાટ જાતા વેપારી કહી ડાકિણી શાકિણી માર મારી,
ચહડી ચોરી માથે મોતી માળકેરી, કરતા પ્રીત વહાલા થયા સર્વ વેરી ૧૨
પરાધીન થઇને નીચુ કામ કરિયુ, ધરી દાસી નામે પેટ ભરિયુ
ત્રણ વર્ષ નાખ્યા શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી, નહી કુકુ કાજળ નહી નાડુ લહેરી ૧૩
હવિષ્યાન્ન પરાધીન અન્ન પામી, તોય તેણીએ ન તજ્યો નિજ સ્વામી,
તપ નિયમ રાખી નિજ દેહ બાળ્યો, ગૃહસ્થરાજની નાગે સન્યાસ પાળ્યો ૧૪
કહો બાહુક રાય એ ધર્મ કેવો, ઘટે નાથને એવો છેહ દેવો?
સર્વ પાપમાં શ્રેષ્ઠ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કહો કાઈ વૈકુઠનાથ ૧૫
બાહુક એહ પ્રશ્નનો ઉત્તર દીજે, એવા કપટી પુરુષને શુય કીજે?
સુણી નર્મવાણી નળનાથ રીઝ્યો, જોવા પ્રિત વિશેષ મહારાજ ખીજ્યો ૧૬
સુણો પ્રશ્નના ઉત્તર ભીમક બાળા, તે પુરષને પ્રભવી પ્રેમજ્વાળા,
વરી સુદરી પ્રેમદા સાચુ જાણી, મોહ્યો નાથ તેને કીધી પટ્ટરાણી ૧૭
બીજી નારીના સામુ સ્વપ્ને ન જોયુ, ગુણહીન સ્ત્રીસાથ આયુષ્ય ખોયુ,
સગા મિત્રની પ્રીત તે નાથે ફેડી, ગયો પુરષ વનમા નારી સાથ તેડી ૧૮
વને સાત અપવાસ ભમતારે કીધા, મચ્છ રાખવા નારને ત્રણ દીધા,
કીધો શ્રમ બીજા મચ્છ નવ લાધ્યા, પેલી પાપિણી નારે તે મચ્છ ખાધા ૧૯
કહો ભીમકબાળા થઇ વાત એવી, પૂછે બાહુક પ્રશ્ન તે નાર કેવી?
જોતા છે અપરાધ એ નોહે નહાનો, તેને મૂકતા નાથનો વાક શાનો? ૨૦
ગ્રહી અજગરે સુદરી આસુ ઢાળે, તેમ કથ ડસ્યો હશે સર્પ કાળે,
થયુ શાકિનિ નામ અપવાદ એવો, કહ્યો હશે ભરતારને ભૂત જેવો ૨૧
જેમ સ્ત્રીએ કીધી પરઘેર વેઠ, તેમ તેણે ભરયુ હશે પરઘેર પેટ,
કોણુ કોના દુ ખને કહીને રોશે, બુદ્ધિવાન પ્રાણી કર્મ સામુ જોશે. ૨૨

ધોળો સાળુ પહેરી સ્ત્રીએ પિંડ પીંજ્યો, કાળો કામળો ઓઢીને કંથ હીંડ્યો,
એ પ્રશ્ન ઉત્તર કહ્યા મેં વિચારી, વળી પૂછવું હોય તો પૂછ નારી ૨૩
કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાગ્યો ભેદ મનમાંહે ઉત્સાહ આણ્યો,
એવી ગુહ્ય વાણી બીજો કોણ ભાખે, એવું કોણ બોલે નળ નાથ પાખે ૨૪
થયું ભેટવા મન મર્યાદ નાઠી, અંતરપટનું વસ્ત્ર ગયુંરે ફાટી,
ગજગામિની ભામિની મદમાતી, આવી નાથ પાસે ગુણગ્રામ ગાતી ૨૫
કરી પ્રદક્ષિણા પછે પાય લાગી, બોલો નૈષધનાથ કહ્યું માન માગી,
અપરાધ અબળાતણા કોટિ હોયે, પરિબ્રહ્મ તો કરુણા મીટ જોયે ૨૬
વન માંહે મૂકી અપરાધ પાખી, છે મચ્છ આહારના વિષ્ણુ સાખી,
તમ ચરણ વિષે મમ મન રાખું, તમ પાખે હું પેટમાં વૂળ નાખું ૨૭
અમો અબળા નારીમાં બુદ્ધિ થોડી, કરે વિનતિ પ્રેમદા પાણ જોડી,
નથી રૂપનું કામરે ભૂપ મારા, થઈ કિંકરી અનુસરું ચરણ તારા ૨૮
સુણી વિનતિ નારની દીન વાણી, ઉઠ્યો બાહુક અંતરે પ્રીત આણી,
કરકોટક નાગનો મંત્ર ભાખી, જીર્ણ કામળું દૂર દીધુંરે નાખી ૨૯
ત્રણે નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીધાં, હરખી સુંદરી કારજ સર્વ સિધ્યાં,
જવ મૂળગું રૂપ મહારાજે ધરિયું, શ્વસુર ધામનું તિમિર તે સદ્ય હરિયું
જેમ તરુવર પુઠે વિટલાય વેલી, તેમ કંથને વળગી રહી હર્ષવેલી. ૩૦

વલણ

હર્ષ ઘેલી સુંદરી, ભેટી ભીડી બાથરે,
જયજયકાર ઘરમાં થયો, દેખી નૈષધનાથરે ૩૧

કડવું ૬૧ મું–રાગ સારંગ

વરત્યો જયજયકાર હો, નૈષધ નાથને નિરખીજી,
ફરી ફરી લાગે પાય હો, સાહેલી હૃદયા હરખીજી ૧
નળ દમયંતી જોડી હો, જોઇ દોડી દાસજી,
સાસ ભરી સાહેલી હો, આવી ભીમકની પાસજી ૨
રાયજી વધામણી દીજે હો, અદ્ભુત હર્ષની વાતજી,
ઋતુપર્ણનો સેવક હો, નિવડિયો નળનાથજી ૩
બાહુક રૂપ પરહર્યું હો, ધર્યું મૂળગું સ્વરૂપજી,
સુણી સૈરંધ્રિની વાણી હો, હરખ્યો ભીમક ભૂપજી ૪

વાજે પંચશબ્દ નિશાન હો, ગુણીજન વધાઈજી,
પુણ્યશ્લોકને મળવા હો, વર્ણ અઢારે ધાઇજી ૫
નાના ભાતની ભેટ હો, પ્રજા ભૂપને લાવેજી,
કરે પૂજા વિવિધ પ્રકારે હો, મુક્તાફળ કુસુમ વધાવેજી ૬
તોરણ હાથા દેવાએ હો, માનુની મંગળ ગાએજી,
દે મુનિવર આશિષ હો, અભિષેક બહુ થાએજી ૭
વાજે ઢોલ નિશાન હો, મૃદંગ ભેર નફેરીજી,
સમગ્ર નગરે આનંદ વરત્યો હો, શણગાર્યાં ચૌટા શેરીજી ૮
મન ઉત્સાહ પૂરણ વ્યાપ્યો હો, ભીમક દીયે બહુ દાનજી,
ગયા અંત:પુરમાં રાય હો, દીઠું રૂપનિધાનજી ૯
કાંતિ તપે ચંદ્ર ભાનુ હો, વિલસે શક્ર સમાનજી,
કંદર્પ કોટિ લાવણ્ય હો, દીઠો જમાઈ જાજ્વલ્યમાનજી ૧૦
પડ્યો ભીમક પૂજ્યને પાયે હો, હસી આલિંગન દીધુંજી,
આપ્યું આસન આદરમાન હો, પ્રીતે પૂજન કીધુંજી ૧૧
અર્ઘ્ય આરતિ ધૂપ હો, ભૂપતિને પૂજે ભૂપજી,
નખ શિખ લગે ફરી નિરખે હો, જોઈ જોઈ રૂપજી ૧૨
શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, શાલક શાળાહેલીજી,
દમયંતીને ઘણું પૂજે હો, ગાયે દાસી સાહેલીજી ૧૩
લક્ષ્મીનારાયણ શિવઉમયા હો, તેવા દંપતિ દીસેજી,
દીધું માન શ્વસુરવર્ગે હો, પૂછ્યું નૈષધ ઇશેજી ૧૪

વલણ

નૈષધનાથને પૂછિયું, કુશળ ક્ષેમની વાતરે,
સમાચાર પરસ્પર જાણ્યો, હરખ્યો સઘળો સાથરે ૧૫

કડવું ૬૨ મું–રાગ સામેરી

નળરાયનું રૂપ પ્રગટ સાંભળી, સંસાર સુખિયો થાયરે,
પરમ લજ્જા પામિયો, દુ:ખી થયો ઋતુપર્ણ રાય. હાવાં હું શું કરુંરે.
મેં સેવક કરીને બોલાવિયો, નવ જાણ્યો નૈષધરાયરે,
ધિક્ક પાપી હું આતમા, હવે પાડું મારી કાય. હાવાં હું શું કરુંરે
જવ મન કીધું દેહ મૂકવા, તવ હવો હાહાકારરે,
જાણ થયું અંત:પુરમાં, નળ ભીમક આવ્યા બહાર. હાવાં હું શું કરુંરે.

હા હાં કહીને હાથ ઝાલ્યો, મળ્યા નળ ઋતુપર્ણરે;
ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ, જઈ પડ્યો નળને ચરણ હાવા હું શું કરુંરે
પુણ્ય શ્લોક પાવન સત્ય સાધુ, જાય પાતિક લેતા નામરે,
તેવા પુરુષને મેં કરાવ્યું, અશ્વનું નીચું કામ હાવા હું શું કરુંરે
જેનું દર્શન દેવ ઈચ્છે, સેવે સહુ નરનાથરે,
તે થઈ બેઠા મમ સારથિ, ગ્રહી પરાણો હાથ હાવા હું શું કરુંરે
શત સહસ્ર જેણે જગ્ન કીધા, મેરુતુલ્ય ખરચ્યા ધનરે,
તે પેટભરી નવ પામિયા, હું પાપીને ઘેર અન હાવા હું શું કરુંરે
જેના વસ્ત્રથી લાજે વિદ્યુલ્લતા, સ્ફટિક મૂકે માનરે,
તે મહારાજ મારે ઘેર વસ્યા, કરી કાબળુ પરિધાન હાવા હું શું કરુંરે
મેં તુંકારે તિરસ્કાર કીધો, હસ્યા પુરનાં લોકરે,
ત્રણ વરસ દોહેલે ભોગવ્યા, મેં ન જાણ્યા પુણ્યશ્લોક હાવા હું શું કરુંરે.
આળસુને ઘેર ગંગા આવ્યા, ઉઠી નહીં નાયો મૂર્ખરે,
તે ગતિ મારે આજ થઈ, મેં જાણ્યા નહી મહા પુરુષ હાવા હું શું કરુંરે.
શ્રાવણકીટને ઘેર જાયે, જેમ ધરાધર શેષરે,
જેમ નીચ મનુષ્યને ઘેર જાયે, ભિક્ષાને મહેશ હાવા હું શું કરુંરે.
જેમ ચકલીને માળે આવે, ગરુડ ગુણભંડારરે,
તેમ મારે ઘેર આવી વસ્યા, વીરસેનકુમાર હાવા હું શું કરુંરે
જેમ કૃપણને ઘેર કમળા વસિયા, પેર ન પ્રીછે વ્યયતણીરે,
તેમ મારે ઘેર નળ વસ્યા જેમ, ભીલને ઘેર પારસમણી હાવા હું શું કરુંરે
જેમ અંધ પત્નીતણું આભૂષણ તે, વૃથા જાએ સંસારરે,
જેમ તીવ્ર આયુધ કાયરને કર, મર્કટ મુક્તાહાર હાવા હું શું કરુંરે
કળશ અમૃતનો ભર્યો કો, મુરખને પ્રાપ્તિ થઇરે,
છે ભૂર ભોગી વારુણીનો, સુધાપાન પ્રીછે નહીં હાવા હું શું કરુંરે.
નિ શ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, થઈ ભૂપને વેદનાયરે,
અપરાધ વિચારી પોતાનો, ઋતુપર્ણ દુ ખિયો થાય. હાવા હું શું કરુંરે.
પુણ્યશ્લોકને પાયે લાગે, ફરીફરી કરે વિનતિરે,
એ કૃતકર્મના કોણ પ્રાયશ્ચિત્ત, ભર્યા લોચન ભૂપતિ. હાવાં હું શું કરુંરે.
પાવકમાહે પરજળું કે, હાળાહળ ભક્ષ કરુંરે,
જીવવું મારું ધિક્ક છે, દેહ હું નિશ્ચે પરહરું હાવા હું શું કરુંરે.

વલણ

પરહરું દેહ માહરો, ગોજારો જીવીને શું કરશે,
ઋતુપર્ણનું પરમ દુઃખ દેખી, સમાધાન નળે કરયુંરે

કડવું ૬૩ મું–રાગ મારુ

ઋતુપર્ણની પીડા જાણી, નૈષધ નાથ બોલ્યા ત્યાં વાણી,
ન થઇએ કાયર આંસુ આણી, એમ કહી લોહ્યાં લોચન પાણી ૧
આપત્કાળ કર્મ શું કહીએ, જે જે દુઃખ પડે તે સહીએ,
કોને આશરે નિશ્ચે જઇએ, પચ રાત્રિ સેવક થઈ રહીએ ૨
ગુપ્ત રહ્યાનું કારજ સીધ્યું, મારું દુઃખ તમે હરી લીધું,
જે જનુનીનું પય મેં પીધું, તેણે એવડું સુખ નથી દીધું ૩
દશ માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક થાય તો ઓછું ભાખે,
ત્રણ વરસ લગી કોણ રાખે, ભલાઇ તમારી થઇ જુગ આખે ૪
જ્યાં લગે સંપત્તિ હોય, ત્યાં લગે પ્રીત કરે સર્વ કોય,
ફર્યો સમો ત્યારે સદ્ય વિયોગ, નમતા તે સામું ન જોય ૫
જે લોભના લીધા માયા માડે, થાય પરીક્ષા દુઃખને દહાડે,
ક્ષત્રી જણાએ ઉઘાડે ખાડે, ભુંડા મિત્ર તે ભીડે છાડે ૬
કર્મકથા મેં મારી જાણી, ચોહો વર્ણના પોષ્યા પ્રાણી,
જ્યારે વન નીસર્યા હું ને રાણી, પ્રજાએ ન પાયું પાણી ૭
થયો પુષ્કર બાંધવ વેરી, અકેકું અબર નીકળ્યા પહેરી,
કીધાં કૌતક લોકે શેરી શેરી, તે દુઃખસાગરની આવે છે લહેરી ૮
મને ભાઈ પ્રજાએ કહાડી નાખ્યો, સ્વાદ સંસાર સગાઇનો ચાખ્યો,
ઋતુપર્ણ તમો શરણું રાખ્યો, તે ઉપકાર ન જાયે ભાખ્યો ૯
શત કલ્પ કરે કો ગંગાસ્નાન, કરે કોટી જગન દે દાન,
કુરક્ષેત્ર કરે જપધ્યાન, નહિ ફળ શરણદાન સમાન ૧૦
દુઃખ દેખી કલ્પે પુરના લોક, ગુભ સમે આંસુ ભરો તે ફોક,
એમ કહી ભેટ્યા પુણ્યશ્લોક, ટાળ્યો ઋતુપર્ણનો શોક ૧૧
ત્યારે ઋતુપર્ણ કહે છે શીશ નામી, અપકીર્તિ મેં બહુ પામી,
તમો સકળ નરપતિ સ્વામી, સ્વારથ અંધ થયો હું કામી ૧૨
ભીમકતનયા જનેતા જેવી, પતિવ્રતા સાધવી દેવી,
તે ઉપર કુદૃષ્ટિ એવી, એથી અન્યાય વાત બીજી કેવી. ૧૩

વલણ

કેની વારતા અધર્મ છે, શુ કરુ હુ દેહ ધારીરે ?
વૈદરભી મુજમાતા જેવી, વરવાની મેં ભુવ કરીરે ૧૪

કડવુ ૬૪ મુ—રાગ ધવલ ધન્યાશ્રી

લજ્જાકૂપમા ભૂપતિ પડિયો, ઉંચુ, નશકે ભાળીજી,
ચતુરશિરોમણિ નૈષધનાથે, વેળા વાત સભાળીજી ૧
ભીમકરાયના પુત્રની પુત્રી, સુલોચના એવુ નામજી,
દમનકુવરતણી તે કુવરી, શુભ લક્ષણ ગુણધામજી ૨
અનગ અગના સરખી સુદર, દમયતી શુ બીજીજી,
ઋતુપર્ણને તે પરણાવી, દમયતીની ભત્રીજીજી ૩
પહેરામણી ઘણુ પ્રીતે આપી, સતોષ્યો ઋતુપર્ણજી,
અયોધ્યાપતિ ચાલ્યો અયોધ્યા, નમી નળને ચર્ણજી ૪
પરસ્પરે આલિગન દીધા, નળે આપી અશ્વવિદ્યાયજી,
પચ રાત્રી રહ્યા સ્ત્રી પુત્ર સાથે, પછે વિદાય થયા નળરાયજી ૫
પ્રજા સર્વ સગાથે લઇને, ભેટી નૈષધ જાયજી,
નાના વિધના વાજીત્ર વાજે, શોભા ન વર્ણી શકાયજી ૬
ચતુરગ સૈન્ય બહુ ભીમકે આપ્યુ, સાથે ચયો નરેશજી,
નળ રાજા ઘણા જોદ્ધા સગાથે, આવ્યા નૈષધ દેશજી ૭
તે સમાચાર પુષ્કરને પોહોતો, તેમ જ ઉઠ્યો રાયજી,
પ્રજાસગાથે સામો મળવા, પ્રીતે પાળો પળાયજી ૮
હયદળ પાયદળ ગજદળ રથદળ, કળ ન પડે કેકાણુજી,
પ્રબળદળ સકળ પુરવાસી, નિરખવા નળ તરસે પ્રાણુજી ૯
વાહન કુજર ધજા અબાડી, મેઘાડબર છત્રજી,
કનક કળશ ઘટા બહુ ધમકે, શોભે સુરીયાં પત્રજી ૧૦
ભેરી ભેર મૃદગ દુદુભી, પટહ ઢોલ બહુ ગાજેજી,
વેણા વેણુ શરણાઇ શખધુની, તાળ ઝાંઝ ઘણુ વાજેજી ૧૧
ઉદધિ પર્વણી જાણે ઉલટ્યો, ચદ્ર પૂર્ણ નળ માટજી,
શ્રવણુ પડ્યુ સભળાય નહી, થઇ ભારે ભીડ પુરવાટજી ૧૨
ભીમકનદન કહે નળ પ્રત્યે, સૈન્યને આજ્ઞા દીજેજી,
પુષ્કર આવ્યો ક્રોધ ધરીને, સજ થાઓ જુદ્ધ કીજેજી ૧૩

નળ કહે ત્રણે શાલક પ્રત્યે, મિથ્યા વિરોધ વિચારજી,
પુષ્કરનું મન થયું નિર્મળ, નાશ પામ્યો કળી વિકારજી ૧૪
સાધુ પુરુષને કુબુદ્ધિ આવે તે તો પૂર્વકધર્મનો દોષજી,
પુષ્કરે કીધું કળીનું પ્રેર્યું, કહે વિચારી પુણ્યશ્લોકજી ૧૫
ધ્રુવ ચળે રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાવક શીતળ થાયજી,
વિધિ ભૂલે નિધિ સાતે સૂકે, પુષ્કર ધનુષ ન સાહેજી ૧૬
એમ ગોષ્ઠિ કરતા પુષ્કર આવ્યો, બંધન કરી નિજ હાથજી,
દંડવત્ કરતો ડગલાં ભરતો, ઘણું લાજતો મન સાથજી ૧૭
નળ ઉઠ્યો બાંધવને દેખી, ગ્રહી કર બેઠો કીધોજી,
મસ્તક સુંઘી પ્રશંસા કીધી, ભુજ ભરી હૃદયા લીધોજી ૧૮
એક આસને બેઠા બંને બાંધવ, શોભે કામ વસંતજી,
ત્યારે પ્રજાએ ઘણી પૂજા કીધી, આપી ભેટ અનંતજી ૧૯
પુષ્કરે ઘણું દીન જ ભાખ્યું, થયા સજળ લોચનજી,
હું કૃતઘ્ની કઠણ ગોઝારો, મેં દંપતી કહાડ્યા વનજી ૨૦
વણ અપરાધે વિપરીત કીધું, દીધું દારુણ દુઃખજી,
સાત સમુદ્ર ન જાય શ્યામતા, ધોતા મારું મુખજી ૨૧
પુષ્કર વીરને નળે સમજાવ્યો, કહીને આતમજ્ઞાનજી,
એક ગજે બેઠા બેહુ બાંધવ, આવ્યા પુરનિધાનજી ૨૨
ધ્વજા પતાકા તોરણ બાંધ્યા, ચિત્ર સાથિયા ગેરીજી,
અગર ધૂપ આરતિ થાયે, વાજે ભેરી નફેરીજી ૨૩
ધવળ મંગળ કીર્તન ગાથા, હાથા કુંકુમ રોળજી,
ચહુટા ચોક રસ્તાને નાકે, પ્રજા ઉભી ટોળે ટોળજી ૨૪
કુસુમ મુક્તાફળે વધાવે, ગોખ ચહડી નર નારીજી,
નૈષધ નગરીની શોભા સુંદર, શું અમરાપુરી ઉતારીજી, ૨૫
અભિજિત લગ્ન મુહૂર્ત સાધી, નળ બેઠો સિંહાસનજી,
મળવા સર્વ સગાં આવ્યા તે, વોળાવ્યા રાજનજી, ૨૬
સેનાપતિ પુષ્કરને કીધો, નળે કીધા જગન અનંતજી,
ધર્મરાજ કીધું નળરાયે, વરસ સહસ્ર છત્રીશ પર્યંતજી ૨૭
નળના રાજ્યમાં બંધન નામે, એક પુસ્તકને બંધનજી,
દંડ એક શ્રીપાવને* હાથે, ધન્ય વીરસેનનંદનજી ૨૮

* સંન્યાસી

કપારવ ધજાને વરતે, પવન રહે આકાશજી,
કુળકર્મ પારધિયે મૂકયા, જીવનો ન કરે નાશજી ૨૯
ભય એક તસ્કરને વરતે, કમાડને વિજોગજી,
દ્યૂત રમે દંપતિ લગ્ન દિન, ત્યાગ વ્યસનનો ભોગજી ૩૦
ચતુરવર્ણ તો સર્વે શૂરી, જ્ઞાનખડ્ગ તીવ્ર ધારેજી,
દેહ ગેહ મધ્યે ખટ તસ્કર, પીડી ન શકે લગારેજી ૩૧
શૌચ ધર્મ દયા તત્પરી, આપે તે ગુપ્ત દાનજી,
યાજન અધ્યાપન અધ્યયન, સેવામા સાવધાનજી ૩૨
હરિભક્તિ નથી તેનુ નામ દરિદ્રી, જેને ભક્તિ તે રાજાનજી,
તેહ મુઆ જેની અપકીર્તિ પુઠે, અકાળ મૃત્યુ ન થાયજી ૩૩
માગ્યા મેહ વરસે વસુધામા, દૂધ ઘણુ કરે ગાયજી,
માતપિતા ગુરુ પ્રિય વિષ્ણુની, સેવા કરે સર્વ કોયજી ૩૪
પર નિંદા પરધન પરનારી, કુદૃષ્ટે નવ જોયજી,
એવુ રાજ નળનાથે કીધુ, પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યુ નામજી ૩૫
પછે પુત્રને રાજ આપી ગયા, તપ કરવા ગુણગ્રામજી,
અનશન વ્રત લેઇ દેહ મૂકયો, આવ્યુ દિવ્ય વિમાનજી ૩૬
વૈકુંઠ નળ દમયતી પહોંતા, પામ્યા પદ અવિધાનજી,
બૃહદશ્વ કહે હો રાય યુધિષ્ઠિર, એવા હવા ન હોયજી ૩૭
એ દુ ખ આગળ તારા દુ ખને, યુધિષ્ઠિર શુ રોયજી,
કાલે અર્જુન આવશે રાયજી, કરીને ઉત્તમ કાજજી ૩૮
કથા સાંભળી પાયે લાગ્યો, મુનિવરને મહારાજજી,
યુધિષ્ઠિર કહે પરિતાપ ગયો મનનો, સાભળી સાધુ ચરિત્રજી ૩૯
અવિચળ વાણી ઋષિ તમારી, સુણી હુ થયો પવિત્રજી,
થોડે દિવસે અર્જુન આવ્યા, રીઝ્યા ધર્મરાજાનજી ૪૦
વૈશપાયન કહે જનમેજય, પૂર્ણ થયુ આખ્યાનજી,
શિખે શુણે કે આપે પુસ્તક, સર્વ તીર્થ ફળ સ્નાનજી ૪૧
કરકોટક ને નળ દમયતી, સુદેવ ઋતુપર્ણ રાયજી,
એ પાચેના નામ લેતાં, કળજુગ ત્યાથી જાયજી ૪૨
પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ, પામે વળી નર નારજી,
બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ ટળે ને, ઉતરે ભવજળ પારજી ૪૩

વીરક્ષેત્ર વડોદરૂ કહાવે, ગરવો દેશ ગુજરાતજી,
કૃષ્ણસુત કવિ ભટ પ્રેમાનંદ, વાડવ ચોવીસા ન્યાતજી ૪૪
ગુરુપ્રતાપે પદબંધ કીધો, કાલાવાલા ભાખીજી,
આરણ્યક પર્વની મૂળ કથામાં, નૈષધ લીના દાખીજી ૪૫
મુહૂર્ત કીધું સુરતમાહે, થયું પૂર્ણ નંદરબારજી,
કથા એ નળ દમયંતી કેરી, સારમાહે સારજી ૪૬
સંવત સત્તર બેતાળો વર્ષે, પોષ સુદિ ગુરુવારજી,
દ્વિતીયા ચંદ્ર દર્શનની વેળા, થઇ કથા પૂર્ણ વિસ્તારજી ૪૭
તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, ગ્રંથ પુનિત પદબંધજી,
શ્રોતા વક્તા સહુને થાશે, શ્રીહરિકેરો સંબંધજી ૪૮

નળાખ્યાન સંપૂર્ણ

મામેરું

કડવુ ૧ લુ–રાગ આશાવરી

શ્રીગુરુ ગણપતિ શારદા, હુ સમરુ સુખે સર્વદા,
મનમુદા કહુ મામેરુ, મહતાતણુરે ૧

ઢાળ

મામેરુ મહેતાતણુ, પદબધ કરવા આશ,
નરસિંહ મહેતો ભક્ત બ્રાહ્મણ, જુનાગઢમાં વાસ ૨
ભાભીએ એક વચન કહ્યુ, મેહેતાને લાગી દાઝ,
પરિત્યાગ કીધો ઘરતણો, મહેતો વન ગયા તપકાજ ૩
તે વનવિષે એક દહેર દીઠુ, અપૂજ્ય શિવનુ લિગ,
નરસૈયે તેની પૂજા કીધી, અતરમાહી ઉમગ ૪
ઉપવાસ સાત મહેતે કર્યા, તવ રીઝયા શ્રીમહાદેવ,
કમળની પેર લિગ વિકાશ્યુ, પ્રભુ પ્રગટ થયા તતખેવ ૫
કર્પૂર ગૌર સ્વરૂપ શોભા, ધર્યા ઉમયા ડાબે પાસ,
બિરાજે જટામાં જાહ્નવી, નિલવટ ચદ્ર પ્રકાશ ૬
છે રઢમાળા સર્પભૂષણ, વાઘાબર ગજચર્મ,
વાજે ડાક ડમરુ શખ શગી, મહેતે દીઠા પરીબ્રહ્મ ૭
તવ નરસૈયો જઈ પાયે લાગ્યો, ત્યારે મસ્તક મૂકયો હાથ,
માગ્ય માગ્ય હુ કૃપાળ છુ, એમ બોલ્યા ઉમિયા નાથ ૮
મહેતો કહે મહાદેવજી, એક માગુ છુ સ્વામીન,
તમતણુ દર્શન પામિયો, હવે વિષ્ણુનુ દર્શન ૯
ધન્ય ધન્ય સાધુ શિવ કહે, તને ભક્તિની છે આશ,
અખડ વ્રજમા ગયા તેડી જ્યા, હરિ રમે છે રાસ ૧૦

વલણ

રાસમડળતણી રચના, લીલા શી વખાણે કવી,
નરસૈયો કૃતારથ થયો, તે કૃપા શ્રીહરની હવી ૧૧

કડવુ ૨ જુ–રાગ ધન્યાશ્રી

અદ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેજી, દર્શન કીધે ભવદુ ખ ભાજેજી,
ગોપિકા ગાય વાજિત્ર વાજેજી, મહા સુખ દીધુ શિવ મહારાજેજી ૧

ઢાળ

મહારાજ શિવ મહારાજજીએ, ગ્રહ્યો મહેતાનો હાથ,
તે સદાશિવને દેખીને, સામા આવ્યા વૈકુંઠનાથ ૨
હરિ હર હરખીને મળ્યા, નમી ગોપી શિવને પાય,
નરસૈયો જઈ નમ્યો નાથને, તવ પૂછે ગોકુળરાય ૩
કહો સદાશિવ આ કોણ છે, તમે દેખાડ્યો આ ઠામ,
મહાદેવ કહે એ દાસ તમારો, વિપ્ર નરસિંહ નામ ૪
ભક્તિ ઇચ્છે તમારી, કીર્તન કરે ગુણ ગાય,
કરુણા કરો શ્રીકૃષ્ણજી, તવ બોલ્યા વૈકુંઠરાય ૫
હાથ ગ્રહી તમે તેડી લાવ્યા, સદાશિવ ભગવાન,
એ નરસૈયો મેં ભક્ત કીધો, ઉદ્ધવ વિદુર સમાન ૬
મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી, કહે શ્રીગોપાળરે,
દુઃખ વેળા મને સભારજે, હું ધાઈ આવીશ તત્કાળ ૭
કરજે તું કીર્તન ભક્તિ મારી, તરીશ ભવસંસાર,
આ દીઠી તેવી લીલા ગાજે, કેવળ રસ શણગાર ૮
પછી રાસમંડળનણી રચના, દેખાડી તેણીવાર,
નરસિંહ મહેતા પ્રત્યે બોલ્યા, સ્વામી શ્રીત્રિપુરારીરે ૯
રખે લોકાચાર મનમાહિં ગણતો, મસ્તક સાટે ભક્તિ,
રાધાકૃષ્ણનો વિહાર ગાજે, જુએ તેવી જુક્તિ ૧૦
અંતર્ધ્યાન થયા એમ કહિને, ભોળા શંકર દેવ,
પળ માત્રમાં નરસેને મૂક્યો જુનેગઢ તતખેવ ૧૧
થઈ નરસૈંયાની નિર્મળ વાણિ, કવિ શક્તિ ભક્તિ અપાર,
રાધાકૃષ્ણ શું રંગ લાગ્યો, ગણે તૃણવત સંસાર ૧૨
પછી તાલ વાતા ગીત ગાતા, પધાર્યા પુરમાંય,
નરસિંહ મહેતો જઇને નમિયા, ભાભીકેરે પાય ૧૩
તમને ગોરાણી મેં પ્રમાણી, હને કહ્યું કઠણ વચન,
હરિ હર બને મુજને મળ્યા, તે ભાભી તમારું પુણ્ય ૧૪

વલણ

પુણ્ય તમારું માત મારી, મને મળ્યા શ્રીપરિબ્રહ્મરે,
છે સાધવી સ્ત્રી મહેતાતણી, પછી માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમરે ૧૫

કડવુ ૩ જુ–રાગ વેરાડી

મહેતે માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મે,
દામોદરની સેવા કરે, માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે ૧
સાધુ વેરાગી વૈષ્ણવ સગ, શખ તાળ ને વાજે ચગ,
ચોક માહી તુળસીના વન, અહર્નિશ થાયે કિર્તન ૨
નહિ ખેતી ઉદ્યમ વેપાર, હરિભક્તિમા મહેતો તદાકાર;
જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે, ગુણ ગાઇને દહાડા નિર્ગમે ૩
વિશ્વભર પૂરુ પાડે અન્ન, વિશ્વાસ ઘણો મહેતાને મન,
એ સતાન આપ્યા ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક જ બાળ ૪
શામળદાસ કુવરનુ નામ, તે પરણાવ્યો રુડે ઠામ,
કુવરબાઇ નામે દીકરી, પરણાવ્યા રુડો વિવાહ કરી ૫
પામ્યાં મરણ પત્ની ને પુત્ર, મહેતાનુ ભાગ્યુ ઘરસૂત્ર,
પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઇ, કુવરબાઇ તે કુશળી રહી ૬
સ્ત્રી પુત્ર મરતે રોયા લોક, મહેતાને તલ માત્ર ન શોક,
ભલુ થયુ ભાગ્યો જજાલ, સુખે ભજશુ શ્રીગોપાળ ૭
કુવર બાઇ પછે મોટી થઇ, આણુ આવ્યુ ને સાસરે ગઇ,
સસરો શ્રીરગમહેતો નામ, મોટુ ઘર કહાવે બહુ દામ ૮
છે સાસારિયાને ઘણુ અભિમાન, ધનનુ તે અતિ કરે ગુમાન,
નણદ જેઠાણી વાકુ ભણે, કુવર બાઇને દુબળી ગણે ૯
આવો વૈષ્ણવની દીકરી, સાસરવેલ સૌ પાવન કરી,
ચેષ્ટા કરે સાસુ ગર્વેભરી, કુવર બાઈ નવ બોલે ફરી ૧૦
છે લઘુવેષ નહાનો ભરથાર, તે નવ પ્રીછે વિવેક વિચાર,
કુવરબાઇનુ આવ્યુ સીમત, સાદર વાત ન પૂછે કથ ૧૧
રૂપ દેખી અતિ વહુવરતણુ, સાસરિયા મન હરખે ઘણુ,
કહે મહેતો હરિનો છે દાસ, મોસાળાની શી કરવી આશ? ૧૨
વહુનો ઓરિયો વીને ખરો, કાઇક મોસાળુ ઘરથી કરો,
દુર્બળની દિકરી રાકડી, આચાર કરી બાધો રાખડી ૧૩
ન કહાવ્યુ પિયર ન કોને કહ્યુ, પચમાસી તો એળે ગયુ,
શ્રીમતના રહ્યા થોડા દન, કુવરબાઇને થઇ ચિતા મન ૧૪
ઓશિયાળી દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુ ભણી,
બોલી અબળા નામી શીશ, બાઇજી રખે કરતા રીશ ૧૫

આપણો ગોર પઞો ખોખલો, જુનાગઢ સૂધી મોકલો,
મોકલો લખાવી કંકોતરી, તવ સાસુ બોલી ગર્વે ભરી ૧૬
કા વહુવર તને ઘેલુ લાગ્યુ? મા મુઈ ત્યારે મહિયર ભાગ્યુ,
તાળ વજાડે કીર્તન કરે, નાચી ખુદીને ઊદર ભરે ૧૭
દરિદ્ર ઘરમા ફેરા ફરે, તે મોસાળુ કયાથી કરે?
જે સગાથી અર્થ નવ સરે, શુ થાયે તેને નોતર્યે? ૧૮
મહેતાને વહાલુ હરિનુ નામ, જોવા મળશે બાધુ ગામ,
તમને ડોસો મળવાનુ હેત, અમો નાતમા થઇએ ફજેત ૧૯
તમારો સસરો લાજે બાઇ, વણ આવે સરશે વેવાઇ,
કુવરબાઇ તવ આસુ ભરી, સાસુ પ્રત્યે બોલી ફરી ૨૦
બાઇજી એમ બોલતા શુ ફગો? દુર્બળ પણ પોતાનો સગો,
અહિ આવી પાછા જાશે ફરી, એ મિષે મળશુ બાપ દિકરી ૨૧
સાસુને મન કરુણા થઈ, પોતાના સ્વામીને પૂછ્યુ જઈ,
રહ્યા સીમતના થોડા દહાડા કુવર વહુ લે છે આડા ૨૨
લખી મોકલો કંકોતરી, મળવા દ્યોને બાપ દીકરી,
વેવાઇને લખીએ એક પત્ર, જેમ તેમ કરતા આવજો અત્ર ૨૩
શ્રીરગ મહેતો પરમ દયાળ, કાગળ એક લખ્યો તત્કાળ,
સ્વસ્તિશ્રી જુનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો વિશ્રામ ૨૪
નાગરી નાતતણા શણગાર, સાધુ શિરોમણિ પરમ ઉદાર,
ભક્ત નાયક વૈષ્ણવના ધણી, સદા કૃપા હોય કેશવતણી ૨૫
સર્વોપમા જોગ કરુણા ધામ, મહેતા શ્રીપચ નરસે નામ,
અહિ સહુને છે કુશળ ક્ષેમ, લખજો પત્ર તમો આણી પ્રેમ ૨૬
એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારા ભાગ્યતણો નહિ પાર,
કુવર વહુને આવ્યુ સીમત, અમ ઉપર તૂઠા ભગવત ૨૭
માઘ શુદિ સપ્તમી રવિવાર, મુહૂર્ત અમે લીધુ નિર્ધાર,
તમો તે દિન નિશ્ચય આવજો, સગા મિત્ર સાથે લાવજો ૨૮
ન આણશો મનમા આશક, તમ આવે પામ્યા લખટક,
ઉજળો સગો આવ્યો બારણે, સોનાનો મેરુ કીજે વારણે ૨૯
જો મહેતાજી નહિ આવો તમો, ખરેખરા દૂભાઇશુ અમો,
આપ્યુ પત્ર ગુરુના કરમાય, પઞો ખોખલો કર્યો વિદાય ૩૦

કુવર બાઇએ તેડ્યા ઋષિરાય, એકાંતે બેસાડી લાગી પાય,
ત્યાં બે દહાડા પરુણા રહેજો, મહેતાને સમજાવી કહેજો ૩૧
કાંઈ મોસાળુ સારુ લાવજો, સપત્ત હોય તો હ્યાં આવજો,
કાંઈ નામ થાય જો પૃથ્વી તળે, સાસરિયાનુ મેણુ ટળે ૩૨
જો અવસર આ સૂનો જશે, ભવનુ મેણુ મુજને થશે,
બોલબાણુ નણદી મારશે, શત્રુનું કામ દિયર સારશે ૩૩
રખે નાગરી નાતે કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠરાય,
પછો ખોખલો કીધો વિદાય, સદ્ય પોહોંતો જુનાગઢ માય ૩૪

વલણ

જુનાગઢમા આવ્યા, મહેતો લાગ્યા પાય રે,
સ્તવનસ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માડી પાટ સુખદાયરે ૩૫

કડવુ ૪ થુ–રાગ ધનાશ્રી

ખોખલે પડે પત્ર જ આપ્યુ, મહેતાજીને હાથજી,
વધામણી કાગળમા વાચી, સમર્યા વૈકુંઠનાથજી ૧
મામેરુ પુત્રીને કરવુ, ઘરમા નથી ખોટો દામજી,
ત્રીકમજી ત્રેવડમા રહેજો, દ્રવ્યતણુ છે કામજી ૨
ભોજન કરાવી દક્ષિણા આપી, મહેતો લાગ્યા પાયજી
મોસાળુ લેઈ અમો આવિશુ, પછો કીધો વિદાયજી ૩
નરસે મહેતે ઘેર તેડાવ્યા, સગા તે વૈષ્ણવ સતજી,
મોસાળુ લઈ આપણે જાવુ, છે કુવર બાઈનુ શ્રીમતજી ૪
જુની વેલને ધૂસરિ વાકી, સાગી સૌટા ભાગીજી,
કાના તળાયા ને કાની પિજણિયો, બળદ આણ્યા બે માગીજી ૫
મેહેતોજી મામેરે ચાલ્યા, સમર્યા શ્રી જગદીસજી,
ત્રણ સખિયો સઘાતે ચાલી, વેરાગી દશ વીશજી ૬
સપુટ ત્રાબાની ડાબલીનો, તેમા બાળમુકુંદજી,
કંઠે હાર કરીને નાખ્યા, દામોદર નંદનંદજી ૭
બલની પૂઠે કોથળો બાધ્યો, માંહી ભર્યા વાજિત્રજી,
ગાઠડી એક ગોપીચંદનની, તુળશી કાષ્ટ પવિત્રજી ૮
મોસાળાની સામગ્રીમાં, તિલક ને તુળસી માળજી,
નરસૈયાને નિર્ભય છે જે, ભોગવશે ગોપાળજી ૯

બળ હીણ બળદો શું હીંડે, હેઠે વૈષ્ણવ સાથજી,
સોર પાડે ને ઢાળ ચઢાવે, જે જે વેકુંઠ નાથજી ૧૦
એક બળદ ગળિયો થઇ બેસે, આખલો તાણી જાયજી,
પછાને પુચ્છ ગ્રહી ઉઠાડે, કૌતુક કોટી થાયજી ૧૧
સાલે સાલ જૂજવાં દીસે, રથતણાં બહુ ચક્રજી,
સાગીનો શબ્દ જ ઉઠે, ચૂચવે છે બહુ છક્રજી ૧૨
ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામકૃષ્ણનું નામજી,
મધ્યાહ્ને મહેતાજી આવ્યા, જોવા મળ્યું ઉંના ગામજી ૧૩
શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિષયીપુરના લોકજી,
કોડ પહોંતા કુંવર વહુના, મામેરું છે રોકજી. ૧૪

વલણ

રોક મામેરું મહેતો લાવ્યા, જુઓ વૈષ્ણવની વસાતરે,
એકેકી માળા આપશે તો, પહેરશે નાગરી નાતરે ૧૫

કડવું ૫ મું—રાગ મારુ

સુણી શ્રીરંગ મહેતો આવ્યા ધાઈ, ભાવે ભેટ્યા બંને વેવાઈ,
મળ્યો જમાઈ જમાઇનો ભ્રાત, મળ્યો સહુ નાગરનો સાથ ૧
કપટે ભેટી પાછા ખસે, જોઈ જોઈ સામગ્રીને હસે,
ઉતરવા ઘર આપ્યું એક, ઝાઝા ચાચર મચ્છ વિશેક ૨
ખાડા ટેકરા વસમો ઠામ, ઉપર નળિયાંનું નહિ નામ,
કોહ્યું છાજ ને જૂની વળી, ભીંતો દોદશ બેવડ વળી ૩
ઝાઝા માકણુ ઝાઝા જૂઆ, ત્યાં મહેતાના ઉતારા હૂવા,
વેવાઈ ગયા ઉતારો કરી, બોલે હસણી નાત નાગરી. ૪
કુંવર વહુનો વૈષ્ણવ બાપ, દર્શન કરીને ખોઇએ પાપ,
મહેતાને જોવા હરખે ભરી, ઘેર ઘેરથી ચાલી સુંદરી ૫
મન વિના મહેતાને નમે, સારું થયું જે આવ્યા તમે,
માહો માંહિ કહે સુંદરી, મહેતો દીઠે દીઠા હરિ ૬
જુઓ સાથ કેવો ફૂટડો, એને પરમેશ્વર ત્રૂઠડો,
કુંવર વહુનું ભાગ્યું દુખ, એવું કહીને મરડે મુખ ૭
જુઓ બળદ મહેતાજી તણા, બગાઇઓ શબ્દ કરે છે ઘણા,
વજાડશે મંડપમાં ચંગ, નાગરી નાતમાં રહેશે રંગ ૮

આ ગાઠડી વળગાડી લટકે, તારના જોડા બાંધ્યા પટકે,
તુલસી કાષ્ઠતણો એ ભારો, હવે મામેરાનો શો ઉધારો ૯
છાબમા તુલશી દળ મૂકશે, ઉભો રહીને શખ ફૂકશે,
વેરાગી હરિના ગુણ ગાશે, એટલે મોસાળુ પૂરુ થાશે ૧૦
એમ નાગરી કૌતુક કરે, ટોળ કરીને પાછી ફરે,
કુંવર બાઇએ જાણી વાત, મોસાળુ લઈ આવ્યા તાત ૧૧
ઉતાવળી મળવાને ધશી, બોલી નણદી મર્મે હશી,
આ શુ પિતા પુત્રિનુ હેત, શાને કરવા આવ્યો ફજેત? ૧૨
લજાવ્યુ સાત પેઢીનુ નામ, સાથે વેરાગીનુ શુ કામ?
શુ મળવા ચાલ્યા એકલા? એ બાપથી નબાપા ભલા. ૧૩
કઠણ બોલ એવો સાભળી, કુવર બાઈ બોલી પાછી વળી,
નણદી શુ મચ્છર આવડો, પુઠળથી બાઈ શુ બડબડો? ૧૪
સુખી પિતા હશે જે તણો, તે પુત્રિને લાભ જ ઘણો,
કોનો પિતા લખેશરિ કહાવે, તે તો મારે શે ખપ આવે? ૧૫
રાંક પિતા આવ્યો મુજ વેર, એક કાપડુ સોનાનો મેર,
તમે મન માને તે કહો, એ પિતા મારે જીવતો રહો ૧૬
મર્મ વચન નણદીને કહી, પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઇ,
દૂરથકી દીઠી દીકરી, મહેતાએ સમર્યા શ્રીહરિ ૧૭
અન્યોન્ય નયણા ભરી, ભેટયા બેઉઓ આદર કરી,
મહેતે મસ્તક મૂકી હાથ, પાસે બેસાડી પૃછી વાત. ૧૮
કુવર બાઇ કહો કુશળ ક્ષેમ, સાસરિયાં કાઇ આણે છે પ્રેમ,
રુડો દિવસ આવ્યો દીકરી, તો મોસાળુ કરશે શ્રીહરિ ૧૯
કુવરબાઈ બોલી વીનતિ, મોસાળુ કાઈ લાવ્યા નથી;
નાગરી નાતે રહેશે કેમ લાજ, વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ? ૨૦
નિર્માલ્ય નિર્ધનનો અવતાર, નિર્ધનનુ જીવ્યુ ધિક્કાર,
નિર્ધનને કોઇ નવ ગણે, નવ રાખે ઊભો આંગણે ૨૧
ચતુરપણુ નિર્ધનનુ જેહ, ઘેલામાહી ગણાએ તેહ,
લોક બોલાવે દુર્બળ કહી, એથી માઠુ કાઈ બીજુ નહીં ૨૨
પિતાજી કાઇ ઉદ્યમ નવ કરો, ધનનો નવ રાખો સધરો,
આ અવસર સચવાશે કેમ, પિતાજી તમે વિચારો એમ ૨૩

નથી લાવ્યા કંકુની પડી, નથી લાવ્યા મોડ નાડાછડી,
નથી માટલી ચોરી ને ઘાટ, એમ શું આવ્યા બારેવાટ? ૨૪
કેમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શે ન મુઈ મરતે માત
માતા વિના સુનો સંસાર, માતા વિના તે શો અવતાર! ૨૫
જે બાળકની માતા ગઈ મરી, બાપની સગાઇ સાથે ઉતરી,
જેવું આથમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત ૨૬
સુરભિ મરતાં જેવું વચ્છ, જળ વિણ જેવું તલફે મચ્છ,
ટોળા વછોઈ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી ૨૭
લવણ વિના જેવું ફીકું અન્ન, ભાવ વિના જેવું ભોજન,
કીકી વિના જેવું લોચન, મા વિના તેવું બાપનું મન ૨૮
ઘડો ફૂટે રઝળે ઢીંકરી, મા વિના એવી દીકરી,
ગોળ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સૂનો સંસાર ૨૯
શીદ કરવા આવ્યા ઉપહાસ, સાથે વેરાગી પાંચ પચાસ?
શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ મોસાળું કરવાના ઢંગ ૩૦
ન હોય તો પિતા જાઓ પાછા ફરી, એવું કહીને રોઇ દીકરી,
મહેતે મસ્તક મૂકયો હાથ, કરશે મોસાળું વૈકુંઠનાથ ૩૧
પહેરામણી કરવી હોય જેટલી, આસામી લખી લાવો તેટલી,
લખજો સાસરિયાં સમસ્ત, વિસારશો મા એકે વસ્ત ૩૨
વચન મહેતાજીનાં સુણી, કુંવર બાઈ આવ્યાં સાસુભણી,
મારે પિતાએ મોકલી હૂંય, લખો કાગળમાં જોઇએ શુંય ૩૩
મુખ મરડીને બોલી સાસુ, શો કાગળ ચીતરવો ફાસુ,
છાબમાં તુળસીદળ મૂકશે, ઊભો રહીને શંખ ફૂંકશે ૩૪

વલણ

ફૂંકશે શંખ ઊભો રહી, નરસૈંયો મોસાળું શું કરે?
સંવાદ વહુઅરનો સાંભળી, પછે વડ સાસુ એમ ઓચરે ૩૫

કડવું ૬ ઠું-રાગ સામેરી

વડ સાસુ ઘણું ભારે માણસ, બોલ્યાં પરમ વચન, વહુજી,
વડી વહુઅર તમે કાંઈ નવ જાણો, છે મહેતો વૈષ્ણવજન। વહુજી ૧
જેને સ્નેહ શ્યામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ, વહુજી,
પહેરામણી મન ગમતી માગો, કરો નાગરી ગોઠ વહુજી ૨

કુવરબાઇને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવુ જેમ, વહુજી,
રુડો વેવાઈ આગણે આવે, કોડ ન પહોચે કેમ વહુજી ૩
લખો પાચ શેર કકુ જોઇએ, શ્રીફળ લખો સે સાત, વહુજી,
વીશ મણ વાંકડિયા ફોફળ, મળશે મોટી નાત વહુજી ૪
પાચ વસ્ત્રના પચવિશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ, વહુજી,
લખો પછેડી પદર કોડી, પટોળાં પચાસ વહુજી ૫
સાઠેક મુગટા ને સોએક સણિયાં, ચીર લખો ચાળીસ, વહુજી,
ધોતિયા તો બ્રાહ્મણને જોઇએ, તે લખો કોડી સાર વહુજી ૬
બે કોડી જરકશીની સાડી, રેશમી કોડી બાર, વહુજી,
સાદિ સાડિયો લખો ત્રણસેં, છાયલ લખો સેં ચાર વહુજી ૭
ઘરસાડી લખો દશ ત્રિશ કોડી, સોળ કોડી લખો ઘાટ, વહુજી,
છીટ મોરવી ટુકડી સોએક, નવ કોડી લખો નાટ વહુજી ૮
મશરુ ગજિયાણી દરિયાઈ, લખો થાન પચાસ, વહુજી,
હજાર બારસેં લખો કાપડા, લોક કરે બહુ આશ વહુજી ૯
સોલસેં લખો શેલા સાળુ, તેલપાનનો શો આક, વહુજી,
આશરા પડતુ મેં લખાવ્યુ, બાપ તમારો રાક. વહુજી ૧૦
તમને સોળ શણગાર ઘડાવે, બાપ લડાવે લાડ, વહુજી,
ઘટે જમાઇને સોનાનાં સાકળા, તેમા અમને શો પાડ વહુજી ૧૧
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, કહેતા પામુ ક્ષોભ, વહુજી,
ઘરડા અમે માટે ધર્મે લખાવ્યુ, ન મળે ઝાઝો લોભ વહુજી ૧૨
એ લખ્યાથી અદકુ કરો તો, તમારા ઘરની લાજ, વહુજી,
તવ મુખ મરડી નણદી બોલી, સિદ્ધ થયા સર્વ કાજ. વહુજી ૧૩
ભારે મોટા બે પહાણ લખોની, જે મહેતાથી અપાય, વહુજી,
ડોશી કહે રો શોર કરો છો, લખતા તારુ શુ જાય વહુજી. ૧૪

વલણ

શુ જાય લખતાં તાહરુ, વડ સાસુ વિકરાળ રે,
કાગળ આપ્યો હાથમાં, પડી પેટડિયામા ફાળ રે ૧૫

કડવુ ૭ મુ–રાગ મારુ

ડાટ વાળ્યોરે, ડોસીએ ડાટ વાળ્યો રે,
વડ સાસુ વેરણ થઈ મારી, હરખ હૈયાનો ટાળ્યો રે. ડોસીએ ૧

મીઠાં વચની ને થોડા બોલી, હીડે હરિગુણ ગાતી રે,
પગમારથી થઈ પત્ર લખાવ્યુ, મનમા મોટી કાતી ડોસીએ ૨
કાગળ લઇને કુવર બાઈ આવ્યા, પિતા કેરે પાસે રે,
વડ સાસુએ વિપરીત લખાવ્યુ, કહો હવે શુ થાશે ડોસીએ ૩
લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરુ, એવુ માહી લખાવ્યુ રે,
સાધુ પિતાને મહા દુ ખ દેવા, મુને સિમત શાને આવ્યુ ? ડોસીએ ૪
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, વસ્ત્રતણુ નહિ લેખુ રે,
તાતજી હુ તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખુ ડોસીએ ૫
પિતાજી તમો પાછા પધારો, અહિ રહે ઇજ્જત જાશે રે
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહો તમે વિશ્વાસે,
ડોસીએ રુડુ કીધુરે, આપણુ કારજ સિધ્યુ રે ડોસીએ ૬
શ્યામળિયો અવસર નહિ ભૂલે, તુ કા આસુડા પાડે ર,
દામોદર કાઇ નથી દોહલો, નહિ કરજે કાઢે ડોસીએ ૭
કુવરબાઈ તમે ઘેર પધારો, આપણુ એમા શુ જાશે રે,
જો મામેરુ હરિ નહિ કરે તો, ઉપહાસ એનો થાશે ડોસીએ ૮
પચાળીના પટકુળ પૂર્યા, નવસેં ને નવાણુ રે,
તે રીતે મામેરુ કરશે, તુ થાવા દેને વહાણુ ડોસીએ ૯
વિશ્વાસ હ્રદેમા રાખો તમો, છો વૈષ્ણવની બાળ રે,
આપણુ એ પ્રતિપાલન કરશે, શ્યામળિયો ગોપાળ ડોસીએ ૧૦
હૈડે હેત દીકરીને આવ્યુ, સુણી તાતની વાણી રે,
કુવરબાઈ ફરી મન્દિર આવ્યા, વિશ્વાસ ઉરમા આણી ડોસીએ ૧૧

કડવુ ૮ મુ–રાગ ગોડી

જો જો રે કૌતક કલીજુગના, વૈષ્ણુવની ચેષ્ટા થાયરે,
વાકા બોલી નાત નાગરી, સહેજે બોલે અન્યાયરે કૌતક ટેક ૧
ભોજન કરવા મહેતાજી તેડ્યા, સાથે બહુ વેરાગીરે,
ટોળે મળે સહુ નાત નાગરી, જોઈ જોઈ હસવા લાગીરે કૌતક ૨
ચીર્યાં તિલક ને તુળસીની માળા, છાપા અગ બીરાજેરે,
વેવાઇના રૂપ જુઓરે બાઇઓ, કોટિક કદર્પ લાજેરે કૌતક ૩
મલાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાદરે,
પ્રસાદ કરતા થાળ ગાશે, જમશે જાદવનાથરે. કૌતક ૪

સ્નાન કરી સઉ નાગર બેઠા, જેને જેશુ મળતુરે,
મહેતાજીને નાહવા અર્થે, જળ મેલ્યુ કળકળતુરે કૌતક ૫
જેમ તેલ કઢા તાતી ઉકાળી, સુધનવાને તળવારે,
તેમ વેવાણે જળ ઉકાળ્યુ, મહેતાજીને છળવારે કૌતક. ૬
ઉષ્ણોદક ઉકળતુ દેખીને મહેતે, માગ્યુ ટાઢુ પાણીરે,
મર્મ વચન મુખ મરડીને બોલી, કુવરબાઇની જેઠાણી કૌતક ૭
માગ્યા મેહ વરસે મહેતાજી, તો અમ પાસે શુ માગોરે ?
બાજઠે બેઠા તાળ મગાવી, બોલ હ્રદેમા વાગ્યો કૌતક ૮
સ્મરણ કીધુ શ્યામળિયાનુ, આલાપ્યો રાગ મલારરે,
નાગર લોક જોવાને મળિયા, બોલે વ્યગ ઉચ્ચાર કૌતક ૯

કડવુ ૯ મુ–રાગ સોરઠ મલાર

મહેતાજી બેઠા બાજઠે, સમર્યા શ્રીગોપાલ,
મલાર ગાયો પ્રીતશુ મેઘ ગર્જ્યો વજાડી તાળ મહેતાજી ૧
ઉપહાસ થાય તારા દાસનો, શ્યામળા કરો સહાય,
નાખ્યુ ઉષ્ણોદક અતિ ઉકળ્યુ, શ્રીકૃષ્ણ ફાટી જાય મહેતાજી ૨
જેમ કઢા ઉકાળી તેલની, કોપ્યો હસધ્વજરાય,
તારી કૃપાએ ટાઢુ થયુ, ઉગાર્યો સુધન્વાય મહેતાજી ૩
હુડી શીકારી તે શ્યામળા, આપ્યા રૂપૈયા સે સાત,
તે વિશ્વાસે વળગી રહ્યો, વિઠ્ઠલ મોકલજો વરસાદ મહેતાજી ૪
સમોવણુ નહિ આપો શ્યામળા, કરશો મામેરુ કયમ ?
વિનતિ નરસૈયાની સાભળી, પ્રેર્યો ઘન પર્જન્ય મહેતાજી ૫
પળમાહિ આભે ઘટા થઈ, ચોદશ ચઢયો અધકાર,
ગગન વિષે ઘન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર મહેતાજી ૬
ઉડે કોરણુ બહુ કાકરા, વરસે મૂશળધાર,
વહેવાઇના ઘરમા જળ ધસ્યુ, કરે લોક પોકાર મહેતાજી ૭
સર્વ નાગરીઓ પાયે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ,
અમો અજ્ઞાને ન ઓળખ્યા, તમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી ૮
શ્રીરગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે માન,
વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધુ મહેતાજી સ્નાન મહેતાજી ૯
ઠગ નાગર કહે થયુ માવઠુ, એમ થાય છે બહુ વાર,
પ્રતીત ન પ્રત્યક્ષ પારખે, કલિજુગનો પ્રકાર મહેતાજી. ૧૦

વલણ

મહેતોજી ભોજને બેઠા, કરમા લીધી તાળરે,
ટોળુ વૈરાગી તણું, તેણે ગાવા માંડી થાળરે ૧૧

કડવુ ૧૦ મુ–રાગ સામેરી

મહેતે ગાઇ પ્રસાદની થાળી, આરોગાવ્યા શ્રીવનમાળી,
લીધો પ્રસાદ પૂરણ પ્રીતે, પછે શુ થયુ રજની વીતે ૧

ઢાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતા, થયો પ્રાત કાળરે,
કુવરબાઈ આવ્યા પિતા પાસે, હવે મોસાળાની કરો ચાલરે ૨
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઈ ન્યાતને તેડા કરો,
વિશ્વાસ આણી મડપમાહી, એક છાબ ઠાલી જઈ ધરો ૩
જ્ઞાતિ સગા સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુબ પરિવારજી,
છે વાર જ્ઞાતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાળાની વારજી ૪
કુવરબાઈ કહે તાતજી મને, કેમ આવે વિશ્વાસરે,
ઠાલી છાબ હુ કેમ ધરુ, થાય લોકમા ઉપહાસરે ૫
મહેતાજી કહે પુત્રિ મારી, છો વષ્ણુવની દીકરી,
તારે મારે ચિંતા શાની, મોસાળુ કરશે શ્રીહરિ ૬
મર્મ વચન સુણી તાતનુ, સાસુ કને આવી વહુ,
મારો પિતા મોસાળુ કરે છે, સગા મિત્ર તેડો સહુ ૭
બોખલે પણે તેડા કીધા, મેળવ્યુ બધુ ગામ,
વહેવાઈ વરગ એણીપેરે બોલે, મેહેતો મૂકીને જાશે મામ ૮
મડપમાં મહેતોજી આવ્યા, હાથ ગ્રહી છે તાળરે,
નાગર સઉ ઉભા થઈ, કહે પ્રેમે જેગોપાળરે ૯
મગાવી એક છાબ ઠાલી, તે ચોકમા આણી ધરી,
મહેતાજીએ શખ પૂર્યો, વિનતિ શ્રીહરિની કરી ૧૦

કડવુ ૧૧ મુ–રાગ મારુ

મહેતે વજાડ્યો શખ, સમર્યાં વનમાળી,
લાગી હસવા ચારે વર્ણ, માહોમાહિ દે તાળી ૧
જુઓ મોસાળાના ઢગ, વહેવાઇએ માડ્યા,
નાગરના વહેવાર, એણે સર્વ છાડ્યા ૨

છાપા તિલક ને તાળ, જુઓ તુળશી માળા,
નરસૈંયો કરશે નૃત્ય, ગાશે ટોપીવાળા ૩
જોવા મળી નાગરી નાત્ય, બહુ ટોળે ટોળા,
મુખ મરડી કરે વાત, આપશે ધરચોળા ૪
બહુ નહાની મોટી નાર, મડમા જ મળી,
કરે વાકી છાની વાત, સાકરપેં જ ગળી ૫
મહેતાને કરે જેશ્રીકૃષ્ણ, હશી પરુ જોતી,
મુખ ઉપર લળકે સાર, વેસરના મોતી ૬
સજ્યા સોલ શણગાર, ચરણાને ચોળી,
જોબન મદભરી નાર, કરે બહુ ઠઠોળી ૭
માળા મોતી હાર, ઊરપર લળકે છે,
જડાવ ચૂડો હાથ, કકણ ખળકે છે ૮
સમી રહી ઓઢે ચીર, શણગટ વાળે છે,
અણિયાળા લોચન, કટાક્ષે ભાળે છે ૯
છૂટે અંબોડે નાર, વેણી લાંબી છે,
ઝાંઝર ઝમકે પાય, કડલા કાંબી છે ૧૦
કેસર તિલક વિશાળ, ભાલે કીધા છે,
કોઇએ નાહાના બાળ, કેડે લીધા છે ૧૧
કોઇ જોવા ઢાલી છાબ, અબળા ઉઠે છે,
કોઇ વહુવારૂ લજવાળ, નણદી પુઠે છે ૧૨
કો શીખવી બોલાવે બાળ, વારી રાખે છે,
કો વાકા બોલી નાર, વાકુ ભાખે છે ૧૩
એવા કૌતક અનેક, સહુકો દેખે છે,
સહેજે બોલે અન્યાય, હરિને લેખે છે ૧૪
બાઈ કુવર વહુનો બાપ, કરશે મામેરુ,
લઈશ પટોળી સાર, સાડી નહિ પહેરુ ૧૫
વૈષ્ણવને શી ખોટ, કોટે માળા છે,
વહેવારિયા દશ વીશ, ટોપીવાળા છે ૧૬
કુવર વહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પનોતી છે,
બાપે વગાડ્યો શાખ, સાદર પોતી છે ૧૭

વાંકા બોલા વિપ્ર, બોલે ઉપહાસે,
મૂકો છાબમાં પાણુ, વાયે ઉડી જાશે ૧૮
મૂક્યો દીકરીએ નિઃશ્વાસ, આવી પિતા પાસે,
મહેતે કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે ૧૯

વલણ

વિશ્વાસ રાખો દીકરી, કરમાં લીધી તાળરે,
કાગળ મૂક્યો છાબમાં, મહેતે સમર્યા શ્રીગોપાળરે ૨૦

કડવું ૧૨ મુ–રાગ સારંગ

ઢાળિ છાબમાં કાગળ ધરિ, નરસિંહ મહેતે સમર્યા હરિ,
વૈરાગી સર્વ પુંઠે ગાય, નાગરને મન કૌતક થાય ૧
વાંકાં વચન બોલે વેદિયા, મહેતો માધવમાં ભેદિયા,
જુઓ છાબમાં મૂક્યું સાર, એ દિસે કમખાની હાર ૨
તે બોલ અંતર નવ ધરે, મહેતો સ્તુતિ માધવની કરે,
જય દામોદર બાલમુકુન્દ, નરકનિવારણ નંદાનંદ ૩
વિશ્વેશ્વર વૃન્દાવનચંદ, દેવકિનંદન આનંદકંદ,
ગોપનાથ ગોવિંદ ગોપાળ, અનાથબંધુ દીનદયાળ ૪
હું સેવકની લેજો સંભાળ, મોસાળાની કરજો ચાલ,
મુખે કીર્તન હાથે તાળ, નાચ નાગરી બોલે આળ ૫
છે દોહલો લોકાચાર, લજ્જા રાખજો આણીવાર,
મારો શેઠ તું નંદકુમાર, શું કરશે પાપી સંસાર? ૬
તમો પ્રતિપાળો પોતાના દાસ, માટે મુજને છે વિશ્વાસ,
અંબરીષનો નિવાર્યા ત્રાસ, તમે ભોગવ્યા છે ગર્ભવાસ ૭
લીધો મચ્છતણો અવતાર, શંખાસુરનો કીધો સંહાર,
કચ્છપરૂપ ધર્યું મોરાર, ચૌદ રત્ન મથી કાઢ્યા બહાર ૮
માર્યો હિરણ્યાક્ષ મહા પાપી, ધરણી સ્થિર કરીને સ્થાપી,
અજામેલ સરખો મહાપાપી, પુત્રને નામે પદવી આપી ૯
પ્રલ્હાદની દોહલી જાણી વેળા, પરમેશ્વર પ્રગટ થયા વહેલા,
ધ્રુવનો જન્મમરણ ભય હર્યો, અવિચળ પોતા સરખો કર્યો ૧૦
પોપટ પઢાવતી પુંશ્ચલી, વૈમાને બેસી વૈકુંઠ પળી,
તમો ઉચ્છિષ્ટ આરોગ્યા બદરી, તો પરમગતિ પામિ શબરી ૧૧

લગાર ચરણ નમાવ્યુ શીશ, વિભીષણ કીધો લકાધીશ,
તાર્યો કુટુબ સહિત તે માછી, નવ પામ્યો જન્મ પીડા પાછી ૧૨
છો દોહેલી વેળાના સાથી, તમે ગ્રાહથી મૂકાવ્યો હાથી,
બટુક વેષ થયા વામન, જાતુ રાખ્યુ ઇંદ્રાસન ૧૩
પ્રભુ પાચાલિનું દુ ખ જાણ્યુ, પૂર્યાં ચીર નવસેં નવાણુ,
કૌરવથી જિતાડ્યો પારથ, કુરુક્ષેત્રમા હાકયો રથ ૧૪
રુક્માગદ તાર્યો સસાર, હરિશ્ચદ્રની કીધી વાર,
શખ પૂજતો રાજકુમાર, ચદ્રહાસ રાખ્યો ત્રણ વાર ૧૫
તમે સુધન્વા બળતો રાખ્યો, જો પિતાએ કઢામા નાખ્યો,
વહેરાતાં નવ રોયો રજ, મુક્તિ પામ્યો મોરધ્વજ ૧૬
ખાડવ વન ખગ લીધા રાખી, ગજઘટા તે ઉપર નાંખી,
વિદુરની આરોગ્યા ભાજી, તેની પ્રીતે થયા તમો રાજી ૧૭
સુદામાના લેઈ તાંદુલ, નવનિધ આપી તે અમૂલ્ય,
મદ મઘવાના મનનો હર્યો, લીલાએ ગોવર્ધન ધર્યો ૧૮
દાવાનળ પીધો જદુરાય, બળતા રાખ્યા ગોપી ગાય,
કુબ્જાની તમે લીધી અર્ચા, તમે લોકતણી સહિ ચર્ચા ૧૯
અનાથબધુ દીનદયાળ, હુ સેવકની લેજો સભાળ,
તમો છો દામોદર દક્ષ, હુ સરખા સેવક છે લક્ષ ૨૦
મારે એક તમારી પક્ષ પરમેશ્વર થાજો પ્રત્યક્ષ,
મારે માથે દુ ખનાં વૃક્ષ, તેથી લાજે તમારો પક્ષ ૨૧
ધનવત છે નાગરી નાત, તેમા દુર્બળ મારી જાત,
દુ ખે દુભાએ તેત્રીસ ક્રોડ, કલ્પવૃક્ષને લાગે ખોડ ૨૨
શોભા વૈષ્ણવની જો ગઈ, કળા તમારી ઝાખી થઈ,
મુને સગા થઇ લાગ્યા જમ, તમને નિદ્રા આવે કયમ ? ૨૩
સગા સૌ બેસાડ્યા આણી, પુત્રીના કરમાહિ પિંગાણી,
છે કકુવોણી કકાવટી, પુત્રીને થાએ ચટપટી ૨૪
મધ્યાહ્ન ઉપર થઇ બે ઘડી, વહેલા આવો વેળા વડી,
કુવરબાઈ તારે આશરે, હુ દુર્બળથી અર્થ ન સરે ૨૫
શુ સૂતો વૃદાવન માય, ત્યા શુ રાધાજી ચાપે પાય ?
લલિતા વિશાખા ચદ્રાવળી, તને ઉત્તમ નારી કો મળી ૨૬
રગમા જાએ શર્વરી, તેણે ભક્ત ગયો વિસરી,
જાગી જોરે જાદવપતિ, સાભળ સેવકની વીનતિ ૨૭

કબીરને જેમ કરુણા કરી, સમર્થે દર્શન દીધુ હાર,
ભક્ત એક દામોદરજી, તેનુ પય પીધુ તમે હરજી ૨૮
ત્રિલોચનનુ મહા દુખ હર્યું, સેવક થઇને પાણી ભર્યું,
અભયદાન કોળીને દીધુ, મીરાંબાઈ તણુ વિષ પીધુ ૨૯
શેના માટે નાપિક થયા, વપન કરવાને પ્રભુજી ગયા,
હુ તમને કદી નવ સભારતો, લાવતો ઘાસ મહિષી ચારતો ૩૦
નવ જાણતો ઘોળાપર કાળો, ભાભીએ મને કીધો ગોવાળો,
સદાશિવે મને કીધો દાસ, દેખાડ્યો મને અખડ રાસ ૩૧
મેં જોયો તમારો વિલાસ, તેવો મેં કીધો અભ્યાસ,
લોક બોલે મને ઉપહાસ, મારે મન તારો વિશ્વાસ ૩૨
બોલાવિએ પોતાનો કહી, તેને ત્રિકમ તજિએ નહી,
ખીચડો જમાડવા આવ્યા નાથ, હુ માટે કીધા પચ હાથ ૩૩
હુ મધ્ય રાતે તરશ્યો જાણી, ઝારી લઈ પાયુ પાણી,
મને સાચો કીધો કોટી વાર, હુડી શિકારી શ્રીમોરાર ૩૪
તમો તે રીતે મોસાળુ કરો, ઠાલી છાબ સોનૈએ ભરે,
જો નહિ આવો સુદરશ્યામ, તો નાગર સાથે છે કામ ૩૫

વલણ

નાગર સાથે કામ છે, સમજી લેજો વાતરે,
સુણી નરસૈંની વિનતિ, ઉઠી ધાયા વૈકુંઠનાથરે ૩૬

કડવુ ૧૩ મુ–રાગ પ્રભાતી*

ઉધડકી ઊઠિયો, વેગે વૈકુંઠપતિ, ગરુડ કયા ગરુડ કર્યા વદત વાણી,
ચાલ્ય ચતુરા ચતુર્ભુજ ભણે ભામિની, નષ્ટ નાગરે મારી ગત્ય જાણી ઉ ૧
નરસૈંયો નાગરો, ભક્ત તે માહરો, છાબ ભરો તેહની શીઘ્ર થાઓ,
જન ઘણા હઠ કરે, ગયા વિના નવ સરે, રિદ્ધિ સિદ્ધિ લેઇ સખી જાઓ ઉ ૨
હાથ હેમ સાકળા, નગ બહુ નિર્મળા, શુભ શણગાર જઇ અગ સારો,
રીત ને ભાત્ય, રોકડ રખે વિસરી, દીન થઈ કરગરે દાસ મારો ઉ ૩
ચીર ચરણા ઘણા, હોય ચતુરે વણ્યા, અધિક એક એકથી અમૂલ્ય જાણો,
સ્વપ્ને કો નવ પડે, નામે કો નવ જડે અગ આળસ તજી તેહ આણો ઉ ૪

---

* પ્રભાત રાગના આ પદના ખુલાસા માટે બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ આઠમાની પ્રસ્તાવના તથ એ જ ભાગમા પ્રકટ થએલુ વિશ્વનાથ જાનીકૃત નરસિંહ મહેતાનુ ચરિત્ર તેમજ નરસિંહ મહેતા કૃત કાવ્ય-સગ્રહ જુવો

ઇંદ્ર બ્રહ્મા જેનો, પાર પામે નહી, માગે મુખબોલતા વદત વાણી,
નાથ લક્ષ્મીતણો, એણીપેરે આવિયો, અગણિત ગાડડી સગ આણી ૭ ૫

રાગ મારુ

ભક્ત નરસૈયાનુ દુ ખ જાણીરે, ઉઠી ધાયા પુરુષપુરાણીરે,
થયા શેઠ તે સારગપાણીરે, સાથે લક્ષ્મી થયા શેઠાણીરે ૧
નદ સુનદ ગરુડ સાથેરે, વસ્ત્ર ગાઠડિયો તેને માથેરે,
રથે બેઠા શ્રીગોપાળરે, ધમકે ઘોરીને ધુત્તરમાળરે ૨
લોક આેળખ્યા નહિ જગદીશરે, સાથે વાણોતર દશ વીશરે,
સર્વે જોઈ જોઈ વિસ્મય થાયરે, પ્રભુ આવ્યા મડપમાયરે ૩
છડીદારે વાડ મૂકાવીરે, નાગરી નાત જેવાને આવીરે,
આ વહેવારિયો કોઈ આવ્યોરે, સાથે ગાઠડિયો વણી લાવ્યોરે ૪
કોઈ જાણે ન ત્રિભુવન ભૂપરે, વહાલે લીધુ વણિકનુ રૂપરે,
રથ ઉપરથી ઉતરિયારે, હરિ સભામાહી સાચરિયારે ૫
ખટ દર્શને ખોળ્યો ન લાધેરે, જેને ઉમિયાવર આરાધેરે,
ન જડે ધ્યાને દાને બહુ જાગેરે, તે હરિ અણવાણે પાગેરે ૬
જે ચૌદ લોકનો મહારાજરે, મહેતા માટે થયા બજાજરે,
વાઘો શોભે કેશર છાટેરે, માથી પાઘડી અવળે આટેરે ૭
કાને કુડળ હીરે જડિયારે, નેત્ર પ્રલમ શ્રવણે અડિયારે,
એક લેખણ કાને બોશીરે, નામ ધર્યું દામોદર દોશીરે ૮
ઝીણા જામા ને પટકા ભારેરે, હરિ હળવે હળવે પધારેરે,
ખાંધે પછેડી ઓઢી નાથેરે, બેઉ છેડા ગ્રહ્યા છે હાથેરે ૯
વિટી વેઢ દશે આગળીએરે, સાદા મોજા પહેર્યા સામળીએરે,
ઘણા વાણોતર છે સાથેરે, કોણે ઝોળા ગ્રહ્યા છે હાથેરે. ૧૦
ઘણા સેવક સેવામા સજરે, ઉદ્ધવના હાથમા ગજરે,
પ્રભુ પુંઠે કમળા રાણીરે, સભા મોહી જોઇ શેઠાણીરે ૧૧
ઉતર્યા નાગરીઆેના અભિમાનરે, જાણે ઉગ્યા શશિયર ભાણુરે,
ભલુ ભાલ ભમર રુડી રાજેરે, રત્ન જડિત્ર રાખડી છાજેરે ૧૨
વિશાળ લોચન ચચળ ચાલેરે, કે શુ ખજન પડિયા ગાલેરે !
છે અધર બિબપર વાળીરે, મસ્તક ઉપર વેણુ વિશાળીરે ૧૩
બાજુબધ ગલુમધ માળરે, નાક વેસર ઝાકઝમાળરે,
કટી ધમકે ક્ષુદ્રઘટાળીરે, પહેરણુ ચપકવરણી સાડીરે ૧૪

ઝમકે ઝાંઝર ઉજ્જવલ પાગેરે, વિછુના અણવટ બહુ વાગેરે,
જડાવ ચૂડો કકણુ ખળકાવોરે, માયા મહેતી રૂપે આવેરે ૧૫
મોહી સભા લક્ષ્મીને નિરખીરે, દેવી દીસે વાણિયણુ સરખીરે,
લલિતા વિશાખા બે ખવાસીરે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસીરે ૧૬
આવ્યા સજોડે દેવાધિદેવરે, મહેતે હરિ ઓળખ્યા તતખેવરે,
ભલે આવ્યા શેઠ શ્યામળિયારે, મહેતા માધવજીશુ મળિયારે ૧૭
મળતા બોલ્યા સુદરશ્યામરે, મારુ પ્રગટ ન લેશો નામરે,
રખે વાત અમારી ચરચોરે, તમારે જે જોઇએ તે ખરચોરે ૧૮
કુવર બાઈના પૂરો કોડરે, એમ કહી બેઠા રણછોડરે,
પછે સભા સહુ સાભળતારે, હરિ વચન બોલ્યા છે વળતારે ૧૯
જાઓ શેઠાણી દુ ખ કાપોરે, કુવર બાઇને હૃદિયાશુ ચાપોરે,
એવુ કહેતામા કમળા હીંડ્યારે, કુવર બાઇને હૃદિયાશુ ભીડ્યારે ૨૦
મારી મીઠી ન ભરીએ આસુરે, તેડો કયા છે તમારી સાસુરે,
મળી નાગરીઓ સૌ બેચારરે, જોઈ રૂપ મેલ્યો અહકારરે ૨૧
વેવાણુ કમળાને એમ પૂછેરે, મહેતા સાથે સગપણ શુ છેરે ?
કોકિલા સ્વરે અમૃત વાણીરે ? ત્યારે હસીને બોલ્યા શેઠાણીરે ૨૨
વેવાણુ તમોએ શુ નવ જાણિયારે, તમો બ્રાહ્મણ ને અમો વાણિયારે,
વેપાર દેશોનો ઘેર કોઠીરે, અમારે આથ નરસૈયાની મોટીરે ૨૩
અમો ધન મહેતાજીનુ લીજેરે, વેપાર કાપડનો કીજેરે,
અમો આવ્યાં મોસાળુ કરવારે, ઠાલી છાબ સોનૈએ ભરવારે ૨૪
મહેતે જે જે વસ્ત્ર મગાવ્યારે, અમો લખ્યા પ્રમાણે લાવ્યારે,
એવુ કહીને બેઠાં શેઠાણીરે, સહુ નાગરી સાસે ભરાણીરે ૨૫
તેડ્યા શ્રીરગ મહેતો વહેવાઇરે, ભાવે ભેટ્યા શ્રીજદુરાઇરે,
ત્યારે વિસ્મય થયા સહુ નાગરરે, છાબ ભરી તે કરુણા સાગરરે,
મહેતાને કહે વનમાળીરે, કરો પહેરામણી સભાળીરે ૨૬

વલણ

સભાળી કરો પહેરામણી, એવુ કહે સુદરશ્યામરે,
વળી વરે તે માગજો, અમો વાણોતર સરખુ કામરે ૨૭

કડવુ ૧૪ મુ—રાગ મારુ

મહેતે તેડાવી દીકરી, આ છાબ જુવો સોનૈએ ભરી,
પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અવસર નહિ આવે ફરી ૧

કકાવટીને કરમા ધરી, સાસુ પાસે વહુ સચરી,
હાકીને ગર્વે ઓચરી, જુઓ છાબ સોનૈએ ભરી ૨
વૈષ્ણુવ કહીને દેતાં ગાળ, એ શુ મોસાળુ કરશે કપાળ,
તમો નિદતા તુળસી ને તાળ, તેણે વશ કીધા ગોપાળ ૩
જુઓ કમાઈ દુર્બળતણી, જીવે છે હરિના ગુણ ભણી,
જો લખ્યાથી આશા હોય ધણી, તો માગી લેજો પહેરામણી. ૪
સાભળી કુવર વહુની વાણી, સાસુએ તેડ્યા ગોર ગોરાણી,
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી, આઠ વસ્ત્ર આપ્યા તેને આણી ૫
પછે નાગરની ભીડ ધણી ભાળી, પછેડીની પલવટ વાળી,
આવ્યા છાબ પાસે વનમાળી, છોડે ગાઠ આપ વસ્ત્ર ટાળી ૬
મહેતાજી કહે લ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી,
ગડી જરકશી વાધાની કરી, હેમ સાકળી ઉપર ધરી ૭
એ વરના મુખ આગળ ધરો, નીચુ જોઇને પાછા ફરો,
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગલુ પાછુ ભરો ૮
સજોડે તેડ્યા જેઠ જેઠાણી, આઠે વસ્ત્ર ત્યા આપ્યા આણી,
પ્રીતે પૂજ્યાં દીયર દેરાણી, ખૂસટિયો તવ બોલ્યા વાણી ૯
જ્યા નરસૈયો ત્યાં નવ નીધ, દીયરિયો બેઠો હઠ કીધ,
પચ મોર સોનાની લીધી, પછી પહેરામણી ચાલતી કીધી ૧૦
પહેરામણી નણદીએ અટકાવી, કુવરબાઈ પિતા કને આવી,
બે તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી
આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર પહેરાવી કીધો નમસ્કાર,
તવ કોપ્યા વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુટુબનો કીધો તિરસ્કાર ૧૨

વલણ

તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરુ નહીરે,
વડી વહુઅર આગળ થઈ, ને હુ ધરડી બેશી રહીરે ૧૩

કડવુ ૧૫ મુ—રાગ મેવાડો

વડી વહેવાણુ રીસાયા જાણી, લક્ષ્મીજી પાસે આવ્યાજી,
સારુ ખીરોદક ખાધે મૂકી, ડોસીને સમજાવ્યાજી ૧
જે જેકાર થયો મડપમા, ગીત ગાય છે રામાજી,
મોસાળુ તે મહેતાજીનું, બીજા સર્વે ભામાજી ૨
પોતે પોતાના સગા તેડ્યા, જેનો જ્યાં સગવેડજી,
મનવાંછિત પહેરામણી દેખી, માડી તેડાતેડજી. ૩

ઘેર ઘેર વાત થઇ નાગરમા, મહેતો કરે મામેરુજી,
વિચાર કરતી અબળા દોડી, મનમાની સાડી પહેરુજી ૪
ચાર વરણુ સઉ ચરણે ચાલી, આવ્યા મડપમાયજી,
પલવટ વાળી શ્રીવનમાળી, તતક્ષણુ આવ્યા ત્યાયજી ૫
મહેતોજી ઉભા તાળ વગાડે, ગાય વેરાગી ગીતજી,
વડસાસુ કુવર વહુને કહે, પહેરામણીની રીતજી. ૬
શ્રીરગજીને શામળ મહેતો, પામ્યા ધોળા શેલાજી,
હેમજી ખેમજી મહેતાને, દશેક ખાધે મેલ્યાજી ૭
કળાય કોને પામરી પટકા, નામ ન જાયે ગણિયાજી,
કોને મુગટા કોને પિતાબર, કોને શેલા ચણિયાજી ૮
મગિયા દોરિયા અસાવળી કોને, શેલા પટુ સાલજી,
ગુચ્છ પેચ પાઘડીઓ તોરા, દીસે ઝાક ઝમાલજી ૯
પાયજામા નીમા પછેડી, જામા અવળા બધજી,
વસ્ત્રતણો તો વરસાદ વરસ્યો, જ્યા દોશી કરુણાસિધજી ૧૦
બાજુબધ બેરખા અતિ સુદર, વેઢ વીટીયો છાપજી,
દુગદુગી માળા ને માદળિયા, આપ્યા મોતી અમાપજી ૧૧
કોને કદોરા ને કડી પોંહચી, કોને સાંકળી માળજી,
કનક કડા ને કાને કુડળ, જડાવ ઝાક ઝમાળજી ૧૨
પહેરામણી પુરષોને પહોંતી, તેઓ અબળા સાથજી,
પિયળ કાઢીને ખાધે મૂકયા, પટકુલ નાના ભાત્યજી ૧૩
ગગા વહુને ગજીયાણી સાડી, સુદર વહુને સાળુજી,
ગોરે અગે સુદર શોભે, માહે કાપડુ કાળુજી ૧૪
છબીલી વહુને છાયલ ભાગે, ભાત્ય તે રાતી ધોળીજી,
કોડ વહુને કલગેર આપી, પ્રેમ વહુને પટોળીજી ૧૫
રામકુવર ને કૃષ્ણુ કુવરને, આપ્યા ઉત્તમ ઘાટજી,
છેલ વહુને છીંટ જ આપી, નહાની વહુને નાટજી ૧૬
પાન વહુ તો પીતાંબર પહેરે, તાકે બચ્ચીબાઇજી,
રૂપકુવરને રાતો સાળુ, દેવકુવર દરિયાઇજી ૧૭
શ્યામકુવરને સોનેરી સાળુ, ગુણકુવરને ઘરચોળુજી,
લક્ષ્મી વહુને, લાછા વહુને, લાલ વહુને પટોળુજી ૧૮

જશ્નમદિ જશોદા જીવી, જમુના જાનકી વહુજી,
ચરણા ચોળી ને ધર સાડી, પહેરી ઉભા વહુજી ૧૯
માનબાઇને વેલ વહુ ને, રભાવતી ને રૈયાજી,
જૂના કાઢીને નવા પહેરાવ્યા, હેઠા મૂકી છૈયાજી ૨૦
છાબની પાસે છબીલો બેઠા, જે જોઇએ તે આપેજી,
મશ્નરુ ગજિયા ને ગજિયાણી, ગજ ભરીને કાપેજી ૨૧
પાટ પીતાંબર અતલસ અબર, ચોળે રગે ચીરજી,
શોભે સુદર ભાત્ય નવરગી, પુતળીઓને કીરજી ૨૨
સાડી જરકશીની ઓઢણી, ચળકે સુદર જોરજી,
કેસર છાટચા ધોળા સાળુ, ફરતી કસબી કોરજી ૨૩
ચદ્રકળા ને મોરવી શોભે, દરિયાઇમા દોરજી,
અતલસ પાચ પટા આભૂષણ, સોનારૂપાની મહોરજી ૨૪
કોને અકોટી કોને ટોટી, ગળુબધ બહુ મૂલજી,
કોને ભમરી કોને સેંથો, ત્રસેંથિયા શીશ ફૂલજી ૨૫
કો મહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડેજી,
કેટલીએક પોતાના બાળક, મહેતા આગળ ઓડેજી ૨૬

વલણ

ઓડે બાળક જાણે આપે, મનવાછિત પામ્યા સહુ,
સાસરિયાનુ મહેણુ ટળ્યુ, પિયર પનોતી કુવર વહુ ૨૭

કડવુ ૧૬ મુ—રાગ ધનાશ્રી

કોડ પહોંત્યા કુવર વહુના, ભાગ્યુ ભનુ મહેણુજી,
મનવાછિત પહેરામણી પામ્યા, જેને જેવુ લેણુજી ૧
નાગરી નાત્ય કુટુબ પાડોશી, ચાકર કોળી માળીજી,
પહેરામણી સહુ કોને પહોંતી, વાચા પ્રભુએ પાળીજી ૨
સોળે શણગાર કુવર બાઇને, આપી દીધુ માનજી,
કનક પહાણુ બે છાબમા મૂક્યા, હરિ થયા અતર્ધ્યાનજી ૩
સભા સહુકો વિસ્મય પામી, અલૌકિક શેઠશેઠાણિજી,
મહેતાને સહુકો પાયે લાગે, ભક્તિ સાચી જાણીજી ૪
કુવર બાઇની નણદી આવી, બડબડતી મુખ મોડેજી,
પહેરામણી કોઇને નવ પહોંતી, વેવાઇને અવખોડેજી ૫
પહેરામણી પરનાતિ પામ્યા, ઘરના માણુસ ગયાં ભૂલીજી,
એક કટકો કાપડુ નવ પામી, પુત્રી મારી ફુલફુલીજી ૬

મને આપ્યુ તે લ્યો ભાભી પાછુ, રાખડી બધામણુજી,
નામ મહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણજી ૭
કુવરબાઇ પિતા કને આવી, તાત હવે શુ થાશેજી ?
આટલુ ખરચતે મેણુ રહ્યુ તે, હવે કયમ જીવાશેજી ? ૮
વિસરી દિકરી નણદિ કેરી, નાનબાઈ તેનું નામજી,
છ મહિનાની છે તે છોકરી, એક કાપડાનુ કામજી ૯
મહેતાજી કહે પુત્રી મહારી, સમરો શ્રીગોપાળજી,
એક તાતણો મુજથી ન પામો, બેઠો વજાડું તાળજી ૧૦
ફરી ધ્યાન ધર્યું માધવનુ, ત્રિકમ રાખજે ટેકજી,
પચરગી ત્યા કાપડું સુદર, આકાશથી પડ્યુ એકજી ૧૧
નણુદી સતોકી કુવર બાઇની, મહેતાજી માગે વિદાયજી,
સહસ્ર મહોર સોનાના પહાણ્યા, મૂક્યા તે છાબમાયજી ૧૨
નાગર લોક સહુ પાયે લાગે, પ્રજા કરે વખાણુજી,
નાગરી ન્યાતે મોટો નરસિહ, માથે સારગપાણુજી ૧૩
ધન્ય મહેતાજી તમ સમોવડ, આ કલીયુગમા નોયજી,
નાગરી નાત્યનો મહિમા રાખ્યો, ઉજળુ કીધુ સહુ કોયજી ૧૪
અમને તો વિશ્વાસ નોતો જે, મહેતો કર મામેરજી,
સર્વની લજ્જા પ્રભુએ રાખી, મેણુ ટળ્યુ ભવકેરુજી ૧૫
પછે મહેતાજી વિદાય માગે, બોલે બેઉ કર જોડીજી,
કુવર બાઇને વોળાવો, વેલ્ય આણી છે જોડીજી ૧૬
પછે કુવરબાઈ વેલે બેસી, જુનેગઢ તે જાયજી,
સહુકો વોળાવી પાછા વળિયાં, ધન્ય ધન્ય વૈકુઠરાયજી ૧૭
વીરક્ષેત્ર વડોદરુ, ગુજરાત મધ્યે ગામજી,
ચાતુર્વશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનદજી નામજી ૧૮
સવત સત્તર ઓગણુચાલો, આસોશુદિ નવમી રવિવારજી,
પૂરણ ગ્રથ થયો તે દિવસે, યથા બુદ્ધિ વિસ્તારજી ૧૯
પ્રીતે કરી જે ગાય સાભળે, દારિદ્રય તેનુ જાયજી,
એવુ જાણી ભક્તિ કરે તેને, સન્મુખ વૈકુઠ રાયજી ૨૦

વલણ

વૈકુઠ નાથ સન્મુખ હોય, જો નિર્મળ મને સાભળે,
ભટ પ્રેમાનદ કહે કથા, તેને માધવજી નિશ્ચે મળે ૨૧

સુદામા ચરિત્ર

કડવુ ૧ લું–રાગ કેદારો

શ્રીગુરુદેવ ને ગણપતિ, સમરું અબા ને સરસ્વતી,
પ્રબળ ગતિ, વિમળ મતિ, અતિ પામીએરે ૧
રમારમણ હ્રદેમા રાખુ, ભગવદ્લીલા ભાખુ,
ભક્તિ રસ ચાખુ, જે ચાખ્યો શુકસ્વામીએરે ૨

ઢાળ

શુક સ્વામી કહે સાભળ રાજા, પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર,
દશમસ્કધ અધ્યાય એંશીમે, કહુ સુદામાચરિત્ર ૩
સાદીપનિ ઋષિ સુરગુરુ સરખા, વિદ્યાવત અનત,
તેને મઠ ભણવાને આવ્યા, હળધર ને ભગવત ૪
તેની નિશાળે વડો વિદ્યાર્થી, ઋષિ સુદામો કહાવે,
પાટી લખી દેખાડવા રામ કૃષ્ણ, સુદામા પાસે આવે ૫
સુદામો, શ્યામ, સકર્ષણ, અન્ન ભિક્ષા માગી લાવે,
એકઠા બેસી અશન કરો તે, ભૂધરને મન ભાવે ૬
સાથે સ્વર બાંધીને ભણતા, થાય વેદની ધુન્ય,
એક સાથરે શયન કરતા, મોરલિધર, બળ મુન્ય ૭
ચોસઠ દહાડે ચૌદ વિદ્યા, શીખ્યા બેઉ ભાઈ,
ગુરુસુત ગુરુદક્ષિણામા આપી, વિઠ્ઠલ થયા વિદાઈ ૮
શ્રીકૃષ્ણ સુદામો ભેટી રોયા, બોલ્યા વિશ્વાધાર,
માનુભાવ ફરીને મળજો, માગુ છુ એકવાર ૯
ગદ્ગદ્ કઠે કહે સુદામો, માગુ દેવ મોરારી,
સદૈવ તમારા ચરણ વિષે, મનસા રહેજો મારી ૧૦
મથુરાથી કૃષ્ણ પધાર્યા, પૂરી દ્વારિકાવાસી,
સુદામે ગૃહસ્થાશ્રમ માડ્યો, મન જેનુ સન્યાસી ૧૧
પતિવ્રતા પત્ની છે પાવન, પતિને પ્રભુ કરી પ્રીછે,
સ્વામી સેવાનુ સુખ વાછે, માયાસુખ નવ ઇચ્છે ૧૨
દશ બાળક થયા સુદામાને, દુ ખ દરિદ્રે ભરીયા,
શીતળાએ અમીછાટો નાંખ્યો, થોડે અન્ને ઉછરિયા ૧૩

અજાચક વ્રત પાળે સુદામો, હરિ વિના હાથ ન ઓડે,
આવી મળ્યુ તો અશન કરે, નહિ તો ભુખ્યા સાથરે પોઢે ૧૪

વલણ

પોઢે ઋષિ સતોષ આણી, સુખ ન ઇચ્છે ઘરસૂત્રનુ,
ઋષિપત્ની ભિક્ષા માગીને લાવે, પૂરુ પાડે પતિ પુત્રનુ ૧૫

કડવુ ૨ જુ–રાગ વેરાડી

શુકજી કહે સાભળ નરપતિ, છે સુદામાની નિર્મળ મતિ,
માયાસુખ નવ ઇચ્છે રતિ, સદા મન છે જેનું જતિ. ૧
મુનિનો મર્મ કોઈ નવ લહે, સઊ વેલો ઘેલો દરિદ્રી કહે,
જાચ્યા વિના કોઈ કેમ આપે, ઘણે દુ ખે કરી દિન કાપે ૨
ભિક્ષાનુ કામ કામિની કરે, કોના વસ્ત્ર ધુએ ને પાણી ભરે,
જેમ તેમ કરીને લાવે અન્ન, નિજ કુટુમ પોષે સ્ત્રીજન ૩
ઘણા દિવસ દુ ખ ઘરનુ સહ્યુ, પછે પુરમા અન્ન જડતુ રહ્યુ,
બાળકને થયા બે ઉપવાસ, તવ સ્ત્રી આવી સુદામા પાસ ૪
હુ વિનવુ જોડી બે હાથ, અબળા કહે સાભળીએ નાથ,
બાળક ભૂખ્યા કરે રુદન, નગરમા નથી મળતુ અન્ન ૫
ન મળે કદ મૂળ કે ફળ, બે દિવસ થયા લેઈ રહે જળ,
સુખશય્યા ભૂષણ પટકૂળ, તે કયાંથી? હરી નથી સાનકૂળ ૬
ભૂખ્યા બાળક જુએ માનુ મુખ, સ્ત્રી કહે સ્વામીને દુ ખ,
કહેતામા લાગીશ અળખામણી, સ્વામી જુઓ આપણા ઘર ભણી ૭
ધાતુપાત્ર નહીં કર સહાવા, સાજુ વસ્ત્ર નથી સમ ખાવા,
જેમ જળવિણુ વાડી ઝાડુવા, તેમ અન્નવિણુ બાળક બાહુવા ૮
વાયે ટાઢ બાળકડા રૂએ, ભસ્મમાહિ પેસીને સૂએ,
હુ તે ધીરજ કોઇપેરે ધરુ, છોકરાનુ દુ ખ દેખીને મરુ ૯
નીચા ઘર ભીંતડિયો પડી, શ્વાન માજર આવે છે ચડી,
અતિથિ ફરી નિર્મુખ જાય, ગવાનક નવ પામે ગાય ૧૦
કરો છો મત્ર ભણીને સેવ, નૈવેદ્ય વિના પૂજો છો દેવ,
પૂન્ય પર્વણી કો નવ જમે, જેવો ઊગે તેવો આથમે ૧૧
આ બાળક પરણાવવા પડશે, સત કુળની કન્યા કયાથી જડશે?
શ્રાદ્ધ સવત્સરી સહુકો કરે, આપણા પિત્રી નિર્મુખ ફરે ૧૨

અન્ન વિના પુત્ર મારે વાગલા, તો ક્યાથી ટોપી આગલા,
અબોટિયુ ધોતિયુ નવ મળે, સ્નાન કરો છો શીતળ જળે ૧૩
વાધ્યા નખ ને વાધી જટા, માહિ ઉડે રક્ષાની ઘટા,
દર્ભતણી તૂટી સાદડી, નાથજી તે પર ર્‌હો છો પડી ૧૪
બીજે ત્રીજે પામો છો આહાર, તે મુજને દહે છે અગાર,
હુ તો દરિદ્રસમુદ્રમા બૂડી, હેવાતણુમાં અકેકી ચૂડી. ૧૫
સૌભાગ્યના નથી શણગાર, નહિ કાજળ નહિ કિડિયા હાર,
નહિ લલાટે દેવા કકુ, અન્ન વિના શરીર રહ્યુ સુકુ ૧૬
હુ પૂછુ છુ લાગી પાય, આવુ દુ ખ ક્યા સૂધી સેવાય ?
દહાડી તમો કહો છો ભરથાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર ૧૭
જે રહે કલ્પવૃક્ષની તળે, તેને શી વસ્તુ નવ મળે ?
જે જીવ જળમા ક્રીડા કરે, તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે ? ૧૮
પ્રગટ કરી સેવે હુતાશ, તેને શીત આવે ક્યમ પાસ ?
અમૃત પાન કીધુ જે નરે, જમકિકરનો ભય ક્યમ ધરે ? ૧૯
જેને સરસ્વતી જીભે વશી, તેને અધ્યયન ચિંતા કશી ?
સદ્‌ગુરુના જેણે સેવ્યાં ચરણ, તેને શાનુ માયાવરણ ? ૨૦
જે જન સેવે હરિને સદા, તેને જન્મ મરણ શી આપદા ?
જેનુ મન હરિચરણે વસ્યુ, તે પ્રાણીને પાતક કશું ? ૨૧
જેને સ્નેહ શામળિયા સાથ, તેનુ ઘર નવ હોય અનાથ,
છેલ્લી વિનતિ દાસીતણી, પ્રભુ પધારો ભૂધર ભણી. ૨૨
તે છે ચૌદ લોકના મહારાજ, બ્રાહ્મણને ભીખતા શી લાજ ? ૨૩

વલણ

લાજ ન કીજે નાથ મારા, માધવ મનવાછિત આપશેરે,
દીન જાણીને દયા આણી, દરિદ્રનો દ્રુમ કાપશેરે. ૨૪

કડવુ ૩ જુ–રાગ ગોડી

જઈને જાચો જાદવરાય, ભાવઠ ભાગશેરે,
હુ તો કહુ છુ લાગીને પાય, ભાવઠ ભાગશેરે
ધન નહિ જડે તો ગોમતિમા મજ્જન દર્શન ફળ નહિ જાય, ભાવઠ–ટેક
સુદામો કહે સ્ત્રીને, નથી માગતા પ્રતિવાય,
પણ મિત્ર આગળ મમ મૂકી, માગતાં જીવ જાય. મામ ન મૂકીએ રે.

ઉદર કારણે નીચ કને જઈ, કીજે વિનય પ્રણામ,
તો આ સ્થાનક છે મળવાતણું, મામે વધશે કામ ભાવઠ
જાદવ સઘળા દેખતાં કેમ, ઓડું જમણો હાથ?
હું દુર્બળનું રૂપ દેખીને, લાજે લક્ષ્મીનાથ મામ ન
જે પુરુષ તે ઉદ્યમીરે, જઈ કરે પોતાનું કાજ,
બ્રાહ્મણનું કુળકર્મ છે, તેમાં ભીખતા શી લાજ? ભાવઠ
અંતર્યામી અજાણ નથીરે, સ્ત્રી તમને કહું વારવાર,
દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણીની, રક્ષા કરે મોરાર મામ ન
શો ઉદ્યમ કરિયે એવું જાણી, સંતોષ આણિયે મન,
સુખલીલામાં હરિ વિસરે, ભાવ થાય આપણો ભિન્ન મામ ન
જાચવા ન જઇયે ને પડિ રહિયે તો, ક્યમ જીવે પરિવાર,
એકવાર જાચો જાદવા, તમને નહિ કહું બીજીવાર ભાવઠ
રાજા થઈ વિભીષણ જાચ્યા, મહાવીર ધીર જગદીશ,
અખંડ પદની પામીયા, ધર્યું મેઘાડંબર શીશ ભાવઠ
જોડવા પાણી ને દીન વાણી, થાય વદન પીળું વરણ,
એ ચિહ્ન છે જાચકતણાં, જાચવાથી રુડું મરણ મામ ન
જગતના મનની વાર્તા જાણે, અંતરજામી રામ,
ઇહાં બેઠા નવનીધ આપશે, ત્યાં ગયાનું શું કામ? મામ ન
સુદામો કહે નારને, ક્યમ ચાલે મારા પાય?
મિત્ર આગળ મામ મૂકિયે, ધિક્ક પડો મારી કાય મામ ન
કહેવું નહિ પડે કૃષ્ણજીને, નથી અંતરજામી અજાણ,
ઘટ ઘટમાં વ્યાપી રહ્યો છે પૂરણ પુરુષ પુરાણ. ભાવઠ
દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણી શો કરે ઉદ્યમ?
એવું જાણી સંતોષ આણો, હરિ વિસારશે ક્યમ? મામ ન
તમો જ્ઞાનિ વૈરાગી ત્યાગી થઈ બેઠા, પંડિત ગુણભંડાર,
હું જુગતે જાચું ક્યમ કરી, અબળાનો અવતાર ભાવઠ ભાગશે રે

વલણ

અવતાર સ્ત્રીનો અધમ કહિને, ઋષિપત્ની આંસુ ભરે,
દુઃખ પામતી જાણી પ્રેમદા, પછે સુદામોજી ઉચરે

કડવું ૪ થું—રાગ રામગ્રી

પછી સુદામોજી બોલિયા, સુણ સુંદરી રે,
હું કહું તે શિખ માન, ઘેલી કાણે કરી રે ૧

જે નિર્મ્યું છે તે પામિયે, સુણ સુદરી રે,
વિધિયે લખી વૃદ્ધિ હાણ, ઘેલી કાણે કરી રે ૨
સુકૃત દુકૃત બેઉ મિત્ર છે, સુણ સુદરી રે,
તે જાય આત્માને સાથ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૩
દીધા વિના કયાથી પામિયે, સુણ સુદરી રે,
નથી આપ્યુ જમણે હાથ, ઘેની કાણે કરી રે. ૪
જો ખડધાન ખેડી વાવિયે, સુણ સુદરી રે,
તો કયાથી નિપજે શાળ, ઘેલી કાણે કરી રે ૫
જળ વહી ગયે શી શોચના, સુણ સુદરી રે,
જો પ્રથમ ન બાંધી પાળ, ઘેલી કાણે કરી રે ૬
એકાદશી વ્રત નવ કર્યાં, સુણ સુદરી રે,
નવ કીધા તીર્થોપવાસ, ઘેલી કાણે કરી રે ૭
અગ્નિ તૃપ્ત કીધા નહીં, સુણ સુદરી રે,
નહિ શ્વાન વાયસ ગૌગ્રાસ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૮
બ્રહ્મભોજન કીધા નહીં, સુણ સુદરી રે,
નથી કીધા હોમ હવન્ન, ઘેલી કાણે કરી રે ૯
અતિથિ નિર્મુખ વાળિયા, સુણ સુદરી રે,
તો કયાથી પામિયે અન્ન, ઘેલી કાણે કરી રે ૧૦
પ્રીતે હરિપ્રસાદ લીધો નહો, સુણ સુદરી રે,
નિત્ય અશુદ્ધ કીધો આહાર, ઘેલી કાણે કરી રે ૧૧
આપ ઉદર આપે પાપે ભર્યું, સુણ સુદરી રે,
છૂટયા પશુતણો અવતાર, ઘેની કાણે કરી રે ૧૨
સતોષ અમૃત ચાખિયે, સુણ સુદરી રે,
હરિચરણે સોંપી મન, ઘેલી કાણે કરી રે ૧૩
ભક્તિયે નવનિધ્ય પામીયે, સુણ સુદરી રે,
ધરો ધીર તમે સ્ત્રીજન, ઘેલી કાણે કરી રે ૧૪
આંખ્ય ભરી અબળા કહે, ઋષિરાયજી રે,
મારુ જડ થયુ છે મન, લાગુ પાયજી રે ૧૫
એ તો જ્ઞાન મને ગમતુ નથી, ઋષિરાયજી રે,
રુએ બાળક લાવો અન્ન, લાગુ પાયજી રે ૧૬

અન્ન વિના ચાલે નહી, ઋષિરાયજી રે,
મોટા જોગેશ્વર હરિભક્ત, લાગુ પાયજી રે ૧૭
અન્નવિણ ભજન સૂઝે નહી, ઋષિરાયજી રે,
જીવે અન્ને આખુ જગત, લાગુ પાયજી રે. ૧૮
શિવે અન્નપૂર્ણા ઘેર રાખિયા, ઋષિરાયજી રે,
સૂર્યે રાખ્યુ અક્ષયપાત્ર, લાગુ પાયજી રે ૧૯
સપ્ત ઋષિ સેવે કામધેનુને, ઋષિરાયજી રે,
તો આપણે તે કોણ માત્ર, લાગુ પાયજી રે ૨૦
સુર સેવે કલ્પવૃક્ષને, ઋષિરાયજી રે,
મનવાછિત પામે આહાર, લાગુ પાયજી રે ૨૧
ધર્મ પ્રાણ અન્ન વિના નહી, ઋષિરાયજી રે,
ઉભો અન્ને સકળ સસાર, લાગુ પાયજી રે ૨૨
ફેરાનુ ફળ જાશે નહી, ઋષિરાયજી રે,
જઈ જાચો કૃષ્ણ બળદેવ, લાગુ પાયજી રે ૨૩
વિધિયે લખ્યા અક્ષર દરિદ્રના, ઋષિરાયજી રે,
ધોશે ધરણીધર તતખેવ, લાગુ પાયજી રે ૨૪

વલણ

તતક્ષણ ત્રિકમ છેદશે, દરિદ્રકેરા ઝાડ રે,
નાથ પધારો દ્વારિકા, હુ માનુ તમારો પાડ રે ૨૫

કડવુ ૫ મુ–રાગ રામગ્રી

કહે શુક જોગી સાભળો રાયજી, ફરી ફરી પ્રેમદા લાગે પાયજી,
વિપ્ર સુદામો આપ વિચારેજી, નિશ્ચે જાચવા જવુ પડશે મારેજી ૧

ઢાળ

જાવુ પડશે સર્વથા, ઘણુ રુએ અબળા રાંક,
અન્ન વિના બાળક ટળવળે, એમા માતતણો શો વાક ૨
પત્નીપ્રત્યે કહે સુદામો, તમો જીત્યાં ને હાર્યો હુંય,
કહો ભામિની ભગવત આગળ, જઈ ભેટ આપુ શુંય ? ૩
કાકા કહીને નિકટ આવે, કૃષ્ણસુત સમુદાય,
ખાવા માગે મુજકને, ત્યારે શુ મેલુ કરમાય ? ૪

સુણી હરખ પામી પ્રેમદા, ગઈ પાડોશણુની પાસ,
બાઈ આજ કામકરો મારુ, જાણે વણમૂલે લીધી દાસ ૫
દ્વારામતી મમ પતિ જાય છે, જાચવા જાદવરાય,
અમે બમણુ કરીને આપશુ, કાંઈ આપો ઉછીતુ માય ૬
પાડોશણુને દયા આવી, જો દુર્બળ આવી માગવા,
સુપડુ ભરીને કાગ આપ્યા, આ બાઈ તમારે દેવા ૭
ઉખળે ઘાલી ઓખણ્યા, તેને કીધા શ્વેત,
તગતગતા કરી કરમાં આપ્યા, ઋષિજી પામ્યા હેત ૮
મારગમા છોવાય નહીં, છે ત્રિકમના તાદુળ,
લેઇ જાવા છે જુગતે કરી, નથી બાધવા પટકૂળ ૯
ઉપરાઉપરી બધન બાધ્યા, ચીથરા દશ વીશ,
રત્નની પેરે જત્ન કીધુ, જયમ ચડે છોડતા રીશ. ૧૦
ઋષિ સુદામાને કહે બાળકડા, કરીને રોતા મુખ,
પિતાજી એવુ લાવજો, જેણે જાય આપણી ભૂખ ૧૧
દીન વાણી સાંભળીને, મુનિએ મૂકયો નિશ્વાસ,
સુદામો કહે પુત્રને, પરિબ્રહ્મ પૂરશે આશ ૧૨
ઋષિ સુદામો સચર્યા, વેળાવી વળ્યો પરિવાર,
ત્યાગી વૈરાગી વિપ્ર છે, ને ભક્તના શણગાર ૧૩
ભાલ તિલક ને માળા કંઠે, રસનાએ ભણતો જાય,
મુખ કુખનુ* જાળુ વાધ્યુ, કદ્રુપ દીસે કાય ૧૪
પવન જટામાથી ભસ્મ ઊડાડે, ધૂમ્ર ગોટાગોટ,
ઉપાનરેણુએ અભ્ર છાયે, જોજન કોટાન કોટ ૧૫
ધસમસે ને ધાય મુનિવર, મુખે શ્વાસ ન માય,
જે મારગમા સામુ મળે તે, દેખી વિસ્મય થાય ૧૬
તૈલાભ્યગ સ્વપ્ને ન ઇચ્છે, છે લૂખુ ઋષિનું ગાત્ર,
એક હાથમા ગ્રહી જેષ્ટિકા, બીજે હાથે તુબિપાત્ર ૧૭
કૌપીન જીરણુ વસ્ત્રનુ, વનકૂળ છે પરિધાન,
પણુ ભાગ્ય ભાતુ ઉદે થયો, હરિ કરશે આપ સમાન ૧૮

---

* કુખનું—કુશનુ, કુશનું જાળુ વાધ્યુ અર્થાત્ ડાભના ભોથાની માફક ઉગેલા અને ઓળ્યા ચોળ્યા વગર જાળાની માફક લાગતા મોંપરના વાળ વધેલા તે

વલણ

આપ સમાન કરશે કૃષ્ણજી, શુકજી કહે સુણો નરપતિ,
થોડે શ્રમે ઋષિ સુદામો, પહોંતા પુરી દ્વારામતિ. ૧૯

કડવુ ૬ ઠુ–રાગ સારંગ

ઋષિ કહે સાંભળ નરપતિ, સુદામે દીઠી દ્વારામતિ,
કનક કોટ ચળકારા કરે, મણિમય રત્ન જડ્યા કાંગરે ૧
કોઠા કોશિસાં શોભે પર્મ, જેવુ વિશ્વકર્માનુ કર્મ,
દુર્ગે ધજા ઘણી ફરફરે, દુદુભિ ઢોલ ત્યા ગડગડે ૨
સુદર્શન ફરતુ ત્યા શોહે, ગભીર નાદ સાગર મન મોહે,
ગોમતી–સાગર સગમ થાય, ચારે વર્ણ ત્યાં આવી નહાય ૩
પરમ ગતિ પ્રાણી પામે ઘણા, નથી મુક્તિપુરીમા મણા,
ઋષિ સુદામે કીધુ સ્નાન, પછી પુરમા પેઠા ભગવાન ૪
રૂપ જોઈ જોવા સૌ મળે, ખીજવે બાળક પુઠળ પળે,
જાદવસ્ત્રી તાળી દેઈ હસે, ધન્ય નગર આવો નર વસે. ૫
કીધાં હશે વ્રત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી હશે આ ભરથાર,
કોઈ કહે ઇદુ, કોઈ કહે કામ, એને રૂપે હારશે કેશવ રામ ૬
પતિવ્રતાના મોહશે મન, મર્મ વચન બોલે સ્ત્રીજન,
કોઈ કહે હાઉ આવ્યો વિકાળ, દેખાડો રોતા રહેશે બાળ ૭
વણી ચેષ્ટા પુઠળથી થાય, સુણી સુદામો હસતા જાય,
પુઠે બાળક કાંકરા નાખે, ઋષિજી રામકૃષ્ણ મુખથી ભાખે ૮
પાડે તાળી વજાડે ગાલ, પુઠે ફરિ વળ્યા નહાના બાળ,
કોઈ વૃદ્ધ જાદવે દીઠા ઋખી, સાધુની દૃષ્ટિ તેણે ઓળખી ૯
તેણે બાળક સહુ કાઢ્યા હાકી, પૂછ્યા સમાચાર ઊભા રાખી,
કહો કૃપાનાથ ક્યાથી આવિયા, આ પુરને ક્યમ કીધી મયા ? ૧૦
તવ પ્રીત વચન બોલ્યા ઋષિજન, મને હરિ દર્શનનુ મન,
તે જાદવે કીધો ઉપકાર, દેખાડી દીધુ રાજદ્વાર ૧૧
હરિ મદિર આવ્યા ઋષિ રાય, રહ્યા ઉભા નવ ચાલે પાય,
દ્વારપાળ દિગ્પાળ સમાન, ધામ જ્યોત શુ દ્વાદશ ભાણ ૧૨
શોભે હાટ ચૌટા ને ચોક, છજા ઝરુખા બારી ગોખ,
અટારી જાળી મેડી માળ, જડિત્ર કઠોડા ઝાકઝમાળ ૧૩

ચળકે કામ ત્યા મીનાકારી, શુ અમરાપુરી નાખુ ઓવારી?
સભામાં સ્ફાટિકમણિના થભ, થઈ રહ્યો છે નાટારભ ૧૪
મૃદગ ઉપાગ મધુરાં તાળ, ગાયે ગુણીજન ગીત રસાળ,
રમક ઝમક ત્યા ઘુઘરી થાય, તે સુદામોજી જોતા જાય ૧૫
ધજા પતાકા કળશ બિરાજે, જાગડ જાગડ દુદુભિ વાજે,
બોલે શરણાઈ ભેર નફેરી, ઉત્સવ મગળ શેરિએ શેરિ ૧૬
હરતા ફરતા હીંડે ઘોડા, બાધ્યા હેમતણા અછોડા,
ડોલે મદગળતા માતગ, ગજશાળાનો નવલો રગ ૧૭
હેમકળસ ભરી લાવે પાણી, તે દાસી જાણે ઈંદ્રાણી,
છપ્પન કોટી જાદવની સભા, નવ રાખે દાનવની પ્રભા ૧૮
અનત યોદ્ધા ઉભા પ્રતિહાર, સાચવે શામળિયાનું દ્વાર,
ત્યા સુદામો ફેરા ફરે, સકલ્પ વિકલ્પ મનમા કરે. ૧૯
ગહન દિસે છે કર્મની ગતિ, એક ગુરુના વિદ્યારથી,
એ થઈ બેઠો પૃથ્વીપતિ, મારા ઘરમા ખાવા રજ નથી. ૨૦
રમાડતો ગોકુલમા માકડા, ગુરુને ઘેર લાવતો લાકડા,
તે આજ બેઠો સિહાસન ચડી, મારે તુબડી ને લાકડી ૨૧
વળી ઋષિને આવ્યુ જ્ઞાન, અલ્પ જીવ હુ એ ભગવાન,
એકવાર પામુ દર્શન, તો હું જાણે પામ્યો ઈંદ્રાસન ૨૨
છે વિવેક હરિના છડિદાર, પૂછ્યા સુદામાને સમાચાર,
માનુભાવ કેમ કરુણા કરી? તવ સુદામે વાણી ઓચરી ૨૩
હુ દુર્બલ બ્રાહ્મણ અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર,
પ્રભુને જઇ કહો મારો પ્રણામ, આવ્યો છે વિપ્ર સુદામો નામ ૨૪

વલણ

નામ સુદામો જઈ કહો, ગયો ઘરમા પ્રતિહાર રે,
એક દાસી સાથે કહાવિયો, શ્રીકૃષ્ણને સમાચાર રે ૨૫

કડવુ ૭ મુ–રાગ મારુની દેશી

સૂતા શય્યાએ શ્રી અવિનાશ રે, અષ્ટ પટરાણીઓ છે બે પાસરે,
રુક્મિણી તળાસે પાય રે, મિત્રવિન્દા ઢોળે છે વાય રે ૧
ધર્યું દર્પણ ભદ્રા નારીએ રે, જાબુવતિયે ગ્રહી જળ ઝારી રે,
યક્ષ કર્દમ સત્યા સેવે રે, કાલિંદીજી અગર ઉસેવે રે ૨

લક્ષ્મણા તાંબુલ લાવે રે, સત્યભામા બીડી ખવરાવે રે.
હરિ પોઢ્યા હિંડોળા ખાટે રે, પાસે પટરાણી છે આઠે રે ૩
બીજી સોળ સહસ્ર શત શ્યામા રે, કોઈ હંસગતિ ગજગામા રે,
મૃગાનેણી કો એક ચકોરી રે, કોઈ શ્યામલડી કોઈ ગોરી રે ૪
કોઈ મુગ્ધા બાળકીશોરી રે, ખળકાવે કંકણ મોરી રે,
ચપળાક્ષી ચિતડું લે ચોરી રે, કોટે હાર કચુકી કોરી રે ૫
કોઈ ચતુરા સંગિત નાચે રે, કોઈ રીઝવે ને ઘણું રાચે રે,
એક બીજીને વાત વાસે રે, સરખા સરખી ઉભી પાસે રે ૬
હરિ આગળ હરિગુણ ગાતી રે, વસ્ત્ર વિરાજે નાનાભાતી રે,
ચંગ ઉપંગ મૃદંગ ઘણા ગાજે રે, શ્રીમંડળ વેણા વાજે રે ૭
ગાંધર્વી કળા કોઈ કરતી રે, શુભ વાયક મુખ ઉચરતી રે,
ચતુરા નવ ચૂકે તાળી રે, બોલે મર્મવચન મરમાળી રે ૮
તેના પોહચે વાંછિત કોડ રે, જેથી રીઝે શ્રીરણછોડ રે,
એમ થઇ રહ્યો થેઈ થેઈકાર રે, રસમગ્ન છે વિશ્વાધાર રે ૯
એવે દાસી ધાતી આવી રે, જોઈ નાથે પાસે બોલાવી રે,
બોલી સાહેલી શિર નામી રે, દ્વારે દ્વિજ આવ્યો કોઇ સ્વામી રે ૧૦
ન હોય નારદ અવશ્યમેવ રે, નહી વસિષ્ઠ ને વામદેવ રે,
ન હોય દુર્વાસા ને અગસ્ત્ય રે, મેં તો ઋષિ જોયા છે સમસ્ત રે ૧૧
નહી વિશ્વામિત્ર કે અત્રી રે, નથી લાવ્યો ચિઠ્ઠિ કે પત્રી રે,
દુ ખી દરિદ્ર સરખો ભાસે રે, એક તુંબીપાત્ર છે પાસે રે ૧૨
પિંગળ જટા ભસ્મે ભરિયો રે, ક્ષુધારૂપી નારીએ વરિયો રે,
શેરિયે ઉભા છે થોકાથોક રે, તેને જોવા મળ્યા સહુ લોક રે ૧૩
તેણે કહાવ્યુ કરી પ્રણામ રે, મારુ વિપ્ર સુદામો છે નામ રે,
એમ દાસી કહે કર જોડ રે, ખરો ખરો કહે રણછોડ રે ૧૪
મારો બાળ સ્નેહી સુદામો રે, હુ દુ ખિયાનો વિસામો રે,
ઉઠી ધાયા જાદવરાય રે, નવ પહેર્યાં મોજાં પાય રે ૧૫
પીતાંબર ભૂમિ ભરાય રે, રાણી રુક્‍મિણી ઉચ્યા સાય રે,
અતિ આનંદે ફૂલી કાય રે, હરિ દોડે ને શ્વાસે ભરાય રે ૧૬
પડે આખડે બેઠા થાય રે, એક પળ તે જુગ જેવી જાય રે,
સ્ત્રીઓને કહી ગયા ભગવાન રે, પૂજા થાળ કરો સાવધાન રે ૧૭

હુ જે ભોગવુ રાજ્યાસનરે, તે તો એ બ્રાહ્મણનુ પુન્ય રે,
જે કોઈ નમશે એના ચરણ ઝાલી રે, તે નારી સહુપે મને વહાલી રે ૧૮
તવ સ્ત્રી સહુ પાછી ફરતી રે, સામગ્રી પૂજાની કરતી રે,
સહુ કહે માહોમાહી બાઇ રે, કેવા હશે શ્રીકૃષ્ણના ભાઇ રે ૧૯
જેને શ્યામળિયાશુ સ્નેહ રે, હશે કદર્પ સરખો દેહ રે,
લઈ પૂજાના ઉપહાર રે, રહી ઉભી સોળ હજાર રે ૨૦
બાઈ લોચનનુ સુખ લીજે રે, આજ જેઠનુ દર્શન કીજે રે
ઋષિ શુકજી કહે સુણ રાય રે, શ્યામળિયોજી મળવા જાય રે ૨૧
છબીલોજી છૂટી ચાલે રે, દીધી દોટ તે દીનદયાળે રે,
સુદામે દીઠા કૃષ્ણ દેવ રે, છૂટ્યાં આસુ શ્રાવણ નેવ રે ૨૨
જૂએ કૌતક ચારે વર્ણ રે, કયા આ વિપ્ર કયા અશરણશર્ણ રે,
જૂએ દેવ વિમાને ચડિયા રે, પ્રભુ ઋષિને પાય પડિયા રે ૨૩
હરિ ઉઠાડ્યા ગ્રહી હાથ રે, ઋષિજી લીધા હૈડા સાથ રે,
મળ્યા જાદવ જેવા પૂઠે રે, પ્રેમના આલિગન નવ છૂટે રે ૨૪
મુખ અન્યોન્યે જેયા રે, હરિના આસુ સુદામે લોયા રે,
તુબિપાત્ર ઉલાળિને લીધુ રે, દાસત્વ દયાળે કીધુ રે ૨૫
ઋષિ પાવન કર્યું મુજ ગામ રે, તમે પવિત્ર કર્યો રક ધામ રે,
તેડી આવ્યા વિશ્વાધાર રે, મદિરમા હરખથી અપાર રે ૨૬
હસ્ત ઝાલી હરખે મુરારી રે, જેઇ હાસ્ય કરે સહુ નારી રે,
ઘણુ વાકા બોલ્યાં સત્યભામા રે, આવા ફુટડા મિત્ર સુદામા રે ૨૭
હરિ તેને ઉઠીને શુ ધાયા રે, ભલી નહાનપણાની માયા રે,
ભલી જેવા સરખી જેડી રે, હરિને સોંઘો એને રાખોડી રે ૨૮
જે કોઈ બાળક બાર નિસરશે રે, તે તો કાકાને દેખી છળશે રે,
તવ બોલ્યા રુક્મિણી રાણી રે, તમે બોલો છો શુ જાણી રે? ૨૯

વલણ

શુ બોલો વિસ્મય થઈ, હરિભક્તને ઓળખો નહીં,
બેસાડ્યા મિત્રને શય્યા ઉપર, ઢોળે વાયુ હરિ ઉભા રહી ૩૦

કડવું ૮ મુ–રાગ સોરઠી

ભક્તાધીન દીનને પૂજે, દાસ પોતાનો જાણી,
સુખ શય્યાપર ઋષિને બેસાડી, ચમર કરે ચક્રપાણીરે ભક્તા ૧

નેત્રશમસ્યા નાથે કીધી, આવી અષ્ટ પટરાણી,
મંદ મંદ હસે સત્યભામા, આધો ઘુંઘટ તાણી રે ભક્તા ૨
કનકની થાળી હેઠળ મેહેલી, રૂક્મિણિ નાખે પાણી,
સુદામાના પાગ પખાળે, હાથે સારંગ પાણી રે ભક્તા ૩
જેના નાભિકમળથી બ્રહ્મા પ્રગટ્યા, આ જગ પળમાં કીધું,
જેણે મુખમાં જગત દેખાડ્યું, માતાનું મન બીધું રે ભક્તા ૪
વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને, દોહેલે દર્શન કીધું,
તેણે સુદામાના પગ પખાળી, પ્રીતે પાદોદક પીધું રે. ભક્તા ૫
ષોડશોપચારે પૂજા કીધી, અગર ધૂપ ધૂમાય,
કર જોડી પ્રદક્ષિણા કીધી, હરિને હરખ આંસુ થાય ભક્તા ૬
પોતાને ઓઢવાની પીત પછેડીએ, લોહ્યા ઋષિના પાય,
ઊભા રહી કર વિંઝણો ગ્રહીને, વિઠ્ઠલ ઢોળે વાય રે ભક્તા ૭
થાળ ભરી વૈદર્ભી લાવ્યા, ઘૃત શાક પાક પકવાન,
શર્કરા સંયુક્ત ઋષિને, કરાવ્યાં પયપાન રે ભક્તા ૮
શુદ્ધાચમન કરીને ઉઠ્યા, પ્રીતે ખવરાવ્યાં પાન,
વાધ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે, આરોગ્યા શામળવાન રે ભક્તા ૯
જે સુખ આપ્યું સુદામાને, તે હર બ્રહ્માદિકને નાપે,
ફરી ફરી મુખ જૂએ મુનિનું, આનંદ મુકુંદને વ્યાપે રે ભક્તા. ૧૦
સુદામાને ચિંતા મોટી, રખે દેખે કાયા કાંપે,
પેલી ગાંઠડી તાંદુલતણી તે, જંઘા નીચે લેઇ ચાંપે રે ભક્તા ૧૧

વલણ

જંઘા નીચે ચાંપે ઋષિ, ગાંઠડી તંદુલતણી રે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જાણ્યાતણી ગત્ય છે ઘણી રે ૧૨

કડવું ૯ મું–રાગ મલ્હાર

ગોવિંદે માંડી ગોઠડી, કહોને મિત્ર અમારા,
સાંભળવા આતુર છું, સમાચાર તમારા ગોવિંદે ૧
શે દુખે તમો દૂબળા, એવી ચિંતા કેહી?
મન મૂકીને કહો મને, મારા બાળ સનેહી ગોવિંદે ૨
કોઈ સદ્‌ગુરુ તમને મળ્યો, તેણે કાન શું ફૂંક્યો?
વૈરાગી ત્યાગી થયા, સંસાર શું મૂક્યો? ગોવિંદે ૩

શરીર પ્રજાળ્યુ જોગથી, તપે દુ ખે દેહી,
શે દુ ખે તમે દૂબળા, મારા પૂર્વ સનેહી? ગોવિંદ ૪
કે શત્રુ કોઈ માથે થયો, ઘણા દુ ખનો દાતા?
કે કાંઈ ચોરીએ ગયુ, તેણે નહિ સુખશાતા? ગોવિંદ ૫
કાંઈ ધાતુપાત્ર કને નહીં, આવ્યા તુબડુ લેઈ,
વસ્ત્ર નથી શેં પહેરવા? મારા બાળસનેહી. ગોવિંદ ૬
કે સુખ નથી સસારનું, કાંઈ કર્મને દોષે?
ભાભી અમારા વઢકણાં, તે શુ લોહિડુ શોષે? ગોવિંદ ૭
કે શુ ઉદર ભરાતુ નથી, તેણે સુકી દેહી?
એ દુ ખમાં કીયુ દુ ખ છે, મારા પૂર્વ સનેહી? ગોવિંદ ૮
પછી સુદામોજી બોલિયા, પ્રભુને શીશ નામી,
તમારુ અજાણ્યુ કાંઈ નથી, છો અતરજામી ગોવિંદ ૯
અમને તો દુ ખ વિજોગનુ, નહીં પ્રભુજી પાસે,
આજ હરિ હુંને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટ જ થાશે ગોવિંદ ૧૦
જેને તમારુ સ્મરણુ છે, તેને ચિંતા કેવી?
સુખ દુ ખ બેઉ સમાન છે, મારા અતિરે સનેહી ગોવિંદ ૧૧
ગોઠ સુણી ગોવિંદની, સુખ પામ્યો દેહી,
એ સુખ નથી સ્વર્ગ વૈકુંઠમાં, મારા બાળ સનેહી ગોવિંદ ૧૨

કડવુ ૧૦ મુ–રાગ રામગ્રી

પછી શામળિયોજી બોલિયા, તુને સાભરે રે,
હાજી નહાનપણાનો નેહ, મુને કેમ વિસરે રે
આપણુ બે મહિના પાસે રહ્યા, તુને હાજી સાંદીપની ઋષિને ઘેર, મુને
અન્નભિક્ષા માગી લાવતા, તુને હાજી જમતા ત્રણે ભ્રાત મુને
આપણ સુતા એક સાથરે, તુને સુખ દુ ખની કરતા વાત, મુને
પાછલી રાતના જાગતા, તુને હાજી કરતા વેદની ધુન્ય મુને
ગુરુ આપણા ગામે ગયા, તુને હાજી જાચવા કોઇક ભૂપ, મુને
કામ દીધુ ગોરાણિયે, તુને કહ્યુ લેઈ આવોને કાષ્ઠ. મુને
ગોરાણીએ ખાવુ બધાવીયુ, તુને ચણા પોચા વળી સાર, મુને
તમો છાના આરોગીયા, તુને. તમે કહ્યો દરિદ્રી મહારાજ મુને
શરીર આપણાં ઊકળ્યાં, તુને હાજી માથે તપ્યો અરીષ્ટ, મુને
સ્કધે કહોવાડા ધર્યા, તુને. ઘણુ દૂર ગયા રણછોડ મુને

આપણે વાદ વદ્યા ત્રણે બાંધવા, તુંને હાજી ફાડ્યું મોટું ખોડ, મુંને
ત્રણે ભારા બાંધ્યા દોરડે, તુંને હાજી આવ્યા બારે મેહ મુંને.
શીતળ વાયુ વાયો ઘણો, તુંને ટાઢે થરથર ધ્રુજે દેહ, મુંને
નદિયે પૂર આવ્યું ઘણું, તુંને ઘન વરશ્યો મૂશળધાર મુંને
એકૂ દિશા સુઝે નહીં, તુંને. થયા વીજતણા ચમકાર મુંને
ગુરુજી ખોળવા નીસર્યા, તુંને કહ્યું સ્ત્રીને કીધો તેં કેર મુંને
આપણને હૃદિયાશું ચાંપિયા, તુંને પછે તેડીને લાવ્યા ઘેર, મુંને
ગોરાણી ગૌ દોતા હતા, તુંને હતી દોણી માગ્યાની ટેવ મુંને
મેં નિશાળેથી કર વધારિયો, તુંને હાજી દીધી દોણી તતખેવ, મુંને
જ્ઞાન થયું ગુરુપત્નીને, તુંને તમને જાણ્યા જગદાધાર મુંને
ગુરુદક્ષિણામાં માગિયું, તુંને હાજી મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર, મુંને
મેં સાગરમાં ઝંપાવિયું, તુંને તમો શોધ્યા સપ્ત પાતાળ મુંને
હું પાંચજન્ય શંખ લાવિયો, તુંને. હાજી દૈત્યનો આણ્યો કાળ, મુંને
સંયમની પુરી હું ગયો, તુંને પછે આવી મળ્યો જમરાય મુંને
પુત્ર ગોરાણીને આપિયો, તુંને હાજી પછે થયા વિદાય, મુંને
આપણે તે દિનથી જૂદા પડ્યા, તુંને હાજી ફરિને મળિયા આજ મુંને
હું તુજ પાસે વિદ્યા ભણ્યો, તુંને હાજી મોટો કર્યો મહારાજ મુંને

વલણ

મહારાજ લાજ નિજ દાસની, વધારો છો શ્રીહરી,
પછિ દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, સૌમ્ય દૃષ્ટિ શ્યામે કરી

કડવું ૧૧ મું–રાગ વસંત

અઢળક ઢળિયોરે શ્યામળિયો, મુષ્ટિ તાંદુલ માટે,
ઇંદ્રનો વૈભવ સેજમાં આપ્યો, સ્વલ્પ સુખડી સાટે અઢળક ટેક
સકળ સુંદરીઓ દેખતાં, ગોષ્ટિ ગોવિંદે કીધી,
પછે દરિદ્ર ખોવા દાસના, ગાંઠડી દૃષ્ટિમાં લીધી અઢળક
મનવાંછિત ફળ આજ હું પામ્યો, મિત્રજી મળવા આવ્યા,
કાંઈ ચતુર ભાભીએ ભેટ મોકલી, કહો સખા શું લાવ્યા ? અઢળક
ચરણ તળે ચાંપી રહ્યો સુદામો, કૃષ્ણજી કહે છે કહાડો,
અમજોગ જો ભેટ ન હોય તો, દૂરથકી દેખાડો અઢળક
એ દેવતાને દુર્લભ દીસે, જાચે જાદવરાય,
જો પવિત્ર સુખડી પ્રેમે આપો, તો ભવની ભાવટ જાય અઢળક

ભગવાનની સ્ત્રીઓ ભર્મમા ભૂલી, જૂએ મળી સમસ્ત,
અમૃત ફળ કે સજીવન મણિ, હરિ ઓાડે છે હસ્ત અઢળક ૬
આમ હરિ જ્યારે હાથ લગાડે, ઋષિ ખસેડે આમ,
ભક્તહેત પોતે દેખાડે, સઉને સુંદરશ્યામ અઢળક ૭
અવલોકવા ઊભી સઉ નારી, કર ધરી કનકના પાત્ર,
જદુપતિને જાચે સઉ નારી,અમને આપજો તિલ માત્ર અઢળક ૮
સુદામો ચિંતામાં પડયો, લજ્જા મારી જાશે,
ભર્મ ભાગશે તાંદુલ દેખી, કૌતક સરખુ થાશે અઢળક ૯
સ્રીને કહેથી હુ થયો લોભી, તુચ્છ ભેટ અહિયા આણી,
લજ્જા લાખ ટકાની ખોઈ, ઘર ઘાલ્યુ ધણિયાણી અઢળક ૧૦
સુદામાના મનની શોચના, શ્યામળીએ સઉ જાણી,
હસતાં ખસતા પાસે આવી, તાંદુલ લીધા તાણી અઢળક ૧૧
હેઠળ હેમની થાળી મેલી, વસ્તુ લેવા જગદીશ,
છોડે છબીલો પાર ન આવે, છે ચીથરા દશ વીશ અઢળક ૧૨
પટરાણિઓ જોઈ અચરજ પામી, છે પારશ કે રત્ન,
અમર ફળ કે સજીવનમણિ, આવડું કીધુ છે જત્ન અઢળક ૧૩
કણ વેરાણા ને પાત્ર ભરાણુ,જોઈ રહ્યાં જુવતીનો સાથ,
તાદુલના કણ હદિયે ચાપી, બોલ્યા લક્ષ્મીનાથ અઢળક ૧૪
સુદામા મે આ અવનીમા, લીધા બહુ અવતાર,
આ તાદુલનો સ્વાદ છે એવો, નથી આરોગ્યો એકે વાર અઢળક ૧૫
મોટા મોટા મિત્ર સેવક મેં જોયા, ધ્રુવ અબરીષ પ્રહ્લાદ,
આ તાદુલનો એકે મિત્રે, દેખાડ્યો નથી સ્વાદ અઢળક ૧૬
તુચ્છ ભેટ ભારે કરી માની, વિચાર્યું ભગવાન,
સાત જન્મસુધી સુદામે, નથી કિધા પુણ્યદાન અઢળક ૧૭
જાચક રૂપ થયા જગજીવન, પ્રીત હદેમાં વ્યાપી,
મુખમાં મુષ્ટિ તાદુલ મૂક્યા, દારિદ્રય નાંખ્યા કાપી અઢળક. ૧૮
કર મરડીને ગાંઠડી લીધી, સાથેના દુ ખ મોડ્યાં,
જેમ ચીથરા છોડ્યાં નાથે, તેમ ભવના બધન તોડ્યા. અઢળક ૧૯
જ્યારે તાદુલ મુખમા મૂક્યા, ઉડી છાપરી આકાશ,
તેણે સ્થાનક સુદામાને થયા, સપ્ત ભુમિના અવાસ અઢળક ૨૦

ઋષિપત્ની થયાં રુકૂમિણી સરખા, સામ્બ સરીખા પુત્ર,
એ વૈભવને કવિ શુ વખાણે, જેવુ કૃષ્ણનુ ઘર સૂત્ર   અઢળક ૨૧
બીજી મુઠી જ્યારે મુખમા મૂકે, ઝાલ્યો રુકૂમિણીએ પાણ,
એમા શું ઓછુ છે સ્વામી, કે અમને આપો ચતુરસુજાણ   અઢળક ૨૨
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધી, તે મોકલી વણ માગી,
તે સુદામો નથી જાણતા, જે ભવની ભાવઠ ભાગી   અઢળક ૨૩
હાથી ડોલે ને દુદુભિ બોલે, ગુણિજન ગાયે સાખી,
જડિત્ર હિંડોળો હેમનો બાધી, હીચે છે હરિણાક્ષી   અઢળક ૨૪
હીરા રત્ન કનકમય કોટી, હાર્યો દ્રવ્યે કુબેર,
કોટિધ્વજ લાખેણા વાજે, છાપ્પન ઉપર ભેર   અઢળક ૨૫

લવણ

વાજે ભેર અખુટ ભડારની, ત્રુઠા શ્રીગોપાળ રે,
એમ રાત વાતમા વહી ગઈ, થયો પ્રાત કાળ રે

કડવુ ૧૨ મુ–રાગ મેવાડો

શુકજી કહે સાભળ રાજન, પરમ કથા પ્રૌઢી પાવન,
વળી વિચારે કમળાપતી, મેં સુદામા સરખુ આપ્યુ નથી   ૧
એકેકો કણ જે તાંદુલતણો, ઇંદ્રાસનપેં મોંઘો ઘણો
દુર્બળ દાસના ભાવની ભેટ, પ્રેમ વિધિએ ભરાયુ પેટ   ૨
હુ એ સરખો થઈ વનમા તાપુ, વૈકુઠની રિદ્ધિ એને આપુ,
સોળ સહસ્ર સાથે રુકૂમિણી, સેવા કરે સુદામાતણી   ૩
દ્વારિકા આપવા ઇચ્છા કરી, વળિ મુઠી શ્રીનાથે ભરી,
ત્યારે રુકૂમિણીએ સહાયો હાથ, અમે અપરાધ શો કીધો નાથ ?   ૪
સામુ જોઈ રહ્યા દપતી, સોળ સહસ્રમા પ્રીછતી નથી,
સકળ નારીને કરુણા કરી, તાદુલ વહેંચી આપ્યા હરિ   ૫
તેમા મૂકયો સ્વાદ અપાર, શ્રી આગળ રાખ્યો મિત્રનો ભાર,
હાસ્યવિનોદ કરતા વહી શર્વરી, થયો પ્રાત સુદામે જાગ્યા હરિ   ૬
મને વિદાય આપો જગજીવન, હરિ કહે પધારિયે સ્વામીન,
વળી કૃપા કરજો કોઈ સમે, ઠાલે હાથે નરહરિ નમે   ૭
પ્રભુ પોળ લગી વોળાવા જાય, કોડી એક ન મૂકી કર માય,
સત્યભામા કહે સુણો જાબુવતી, કૃપણ થયા કેમ કમળાપતિ ?   ૮

બ્રાહ્મણુ વળિ મિત્ર પોતાતણો, દરિદ્ર દુ ખે પીડેલો ઘણો,
તેને વાળ્યો નિર્મુખ કરી, રુકૃમિણી કહે શું સમજો સુદરી ? ૯
બેલડિયે વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામે જાતા કર્યો વિચાર,
એના વૈભવ આગળ વળિયો છેક, પણુ મને ન આપી કોડી એક ૧૦
સ્ત્રીની ચોરી મનમા ધરી, પણુ કાઇક ગુપ્ત વાટમા આપશે હરિ,
પાય લાગી નારી સહુ ગઈ, હશે તેઓએ પણુ કાંઈ આપ્યુ નહિ ૧૧
માધવ માર્ગે વોળાવા ગયા, પછી સુદામોજી ઊભા રહ્યા,
વિઠ્ઠલજી હવે પાછા વળો, તવ ભેટીને રોયા શ્યામળો ૧૨
વળ્યા કૃષ્ણુ ફરિ મળજો કહી, પણુ કરમા કાંઈ મૂકયુ નહી,
ઋષિ સુદામે મૂક્યો નિ શ્વાસ, ચાલ્યો બ્રાહ્મણુ થઇને નિરાશ ૧૩
ઋષિ પામ્યો મનમા સતાપ, નિદા કરવા લાગ્યો આપ,
હુ માગવા આવ્યો મિત્ર કને, તેણે મૃત્યુ શે નાવ્યુ મને ? ૧૪
સ્ત્રીજિત નર તે શમ સમાન, રડાવે ઉપજાવ્યુ અપમાન,
એકાતરા જો મળે જે અન્ન, વારકદમૂળ કીજે પ્રાશન ૧૫
ભૂખે મરે બાળક નહાનડા, ખવરાવિયે સૂકા પાદડા,
વા પવન આગીને ભરીએ પેટ, કે નીચ પુરુષની કરીએ વેઠ ૧૬
કાષ્ઠ કે તૃણુનો વિક્રય કરી, અથવા પર ઘેર પાણી ભરી,
અથવા વિષ પીને પોઢીએ, પણુ મિત્ર કને કર નવ ઓડિયે ૧૭
અજાચક વ્રત મૂકયુ આજ, ખોઈ લાખ ટકાની લાજ,
દામોદરે મને કીધી દયા, મૂળગા મારા તાદુલ ગયા ૧૮
કૃપણુને ઘેર ધન હોયે ઘણુ, માટે નગર છે સોનાતણુ,
બાધી મુઠી ને મિત્રાચાર, મોટો નિર્દય નદકુમાર ૧૯
એને આપતા શું ઓછુ થાત ? હુ દુર્બળની ભાવઠ જાત,
સામા મળી મને ભેટ્યા હરિ, પાગ પખાળીને પૂજા કરી ૨૦
આસન વ્યજન ભોજન ભલુ, મુજ રાકને કોણુ કરે એટલુ,
એ સર્વ ધૂર્ત કપટની સેવા, લટપટ કરી મારા તાદુલ લેવા ૨૧
જેનું લે તેનો નવ રાખે ભાર, હરિને નિદુ તો મને ધિક્કાર,
જો ગોપીનાં મન લીધા હરી, તો કમળાનુ સુખ પામ્યાં સુદરી. ૨૨
ઋષિપત્નીનાં ખાધાં અન્ન, તો સાયુજ્ય મુક્તિ પામ્યા જીજન,
જો ચદન કુબ્જાજીનુ લીધ, સ્વરૂપ લક્ષ્મી સમાણું કીધ ૨૩

જે ભાજીપત્રનો કીધો આહાર, તો વિદુર તાર્યો સંસાર,
કૃપા કરી મને જગદાધાર, પણ મારું કર્મ કઠોર અપાર ૨૪
વિવેક જ્ઞાન સુદામે ગ્રહ્યું, ધન નાપ્યું તો સારું થયું,
ધને કરી મદ મુજને થાત, ભક્તિ પ્રભુની ભૂલી જાત ૨૫
કૃષ્ણે મુજને કરુણા કરી, દારિદ્રય દુઃખ નવ લીધું હરિ,
સુખમાં વ્યાપે ક્રોધ ને કામ, દુઃખમાં સાંભરે કેશવ રામ ૨૬

વલણ

રામ સાંભરે દુઃખ વૈરાગ્યથી, ઋષિ જ્ઞાન ઘોડે ચઢ્યા,
વિચાર કરતા ગામ આવ્યું, ધામ દેખી ભૂલા પડ્યા ૨૭

કડવું ૧૩ મું–રાગ રામગ્રી

શુકજી ભાખે હરિગુણ ગ્રામજી, દીઠું સુંદર કંચન ધામજી,
મેડી અટારી અદ્‌ભુત કામજી, ઋષિ વિચારે શું ભૂલ્યો ઠામજી? ૧

ઢાળ

ઠામ ભૂલ્યો પણ ગ્રામ નિશ્ચે, ધામ કોઈ ધનવંતના,
એ ભુવનમાં વસતા હશે, જેણે સેવ્યા ચરણ ભગવંતના ૨
એવું વિચારી વિપ્ર વળિયો, બધું નગર અવલોકન કરી,
ઋષિ એંધાણી સર્વ જોતા, તે ભુવન પાછળ ફેરા ફરી ૩
પછી સુદામો પડ્યા સાસામા, વિચાર કરે વેગળા જઈ,
આ ભુવન કોણે કર્યાં હશે, પર્ણકુટી મારી ક્યાં ગઈ? ૪
એ વિશ્વકર્માએ રચી રચના, મનુષ્ય પામર શું કરે!
કુટુંબ મારું ક્યાં ગયું? ઋષિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફરે ૫
કોઈ કીર્તિ બોલે હસ્તી ડોલે, હયશાળામાં હય હણહણે,
દાસી કનક કલશે પાણી લાવે, ઉભા અયુત સેવક આંગણે ૬
દુંદુભિ ગાજે ઢોલ ગાજે, મંડપ તાંડવ થાય છે,
મૃદંગ ધમકે ઘુઘરી ધમકે, ગીત ગુણિજન ગાય છે ૭
જોઈ સુદામે નિઃશ્વાસ મૂક્યો, કોઈ છત્રપતિનાં ઘર થયા,
આશ્રમ ગયાનું દુઃખ નથી, પણ બાળક મારાં ક્યાં ગયાં ૮
હોમશાળા રુદ્રાક્ષમાળા, મારી પવિત્ર કુશની સાદડી,
ગોપીચંદન સન્માર્જની ગઈ, વિપત્ય આવડી ક્યમ પડી! ૯
દૈવની ગત્ય ગહન દીસે, પડ્યો પ્રાણુ કર્મ આધીન,
કુટુંબ વિજોગની વેદના, હુને દૈવે દીધો દીન ૧૦

તુટી સરખી ઝુપડી ને, લુટી સરખી નાર,
સઆ સરખાં છોકરા, નવ મળ્યાં બીજી વાર ૧૧
સકલ્પ વિકલ્પ કોટી કરતા, ઋષિ આવાગમન હિડોળે ચઢયા,
બારીએ બેશી પથ જોતા, નિજ કથ સ્રીની દૃષ્ટ પડ્યા ૧૨
સાહેલી એક સહસ્ર લેઇને, સતી ગઇ પતિને તેડવા,
જળ ઝારી ભરીને નારી જાએ, જાણે હસ્તિની કલશ રેડવા ૧૩
હસગામિની ને હર્ષ પૂરણુ, અભિલાષ મનમા ઇચ્છિયા,
ઝાઝર ઝમકે ઘુઘરી ઘમકે, વાજે અણુવટ વીછિયા ૧૪
સુદામે જાણી આવી રાણી, ઇંદ્રાણી કે રુકૂમિણી!
સાવિત્રી કે સરસ્વતી, કે શકિત શકરતણી! ૧૫
સાહેલી સહુ વીંટી વળી, પદ્મિની લાગી પાય,
પૂજા કરીને પાલવ ગ્રહ્યો, તવ ઋષિજી નાઠા જાય ૧૬
થર થર ધ્રુજે ને કાંઈ ન સૂજે, છૂટી જટા ઉપાડે શીશ,
હસ્ત ગ્રહેવા જાય સુદરી, તવ ઋષિજી પાડે ચીશ ૧૭
હુ તો સેજે જોઉ છુ ઘર નવા, મને નથી કપટ વિચાર,
હુ તો વૃદ્ધ ને તમો જોબન નારી, છે કઠણુ લોકાચાર. ૧૮
ભોગાસક્ત હુ નથી આવ્યો, મને પરમેશ્વરની આણુ,
જાવા દ્યો મને કા દમો છો, તમને હજો કલ્યાણુ ૧૯
આંગણામા કોઈ નર નથી, શકે દીસે સ્રીનુ રાજ્ય,
પાપણિયો તમને પરમેશ્વર પૂછશે, હુને કા આણો છો વાજ્ય? ૨૦
ઋષિપત્ની કહે સ્વામી મારા, તમે રખે દેતા શાપ,
દારીદ્રય ગયા નવાં ઘર થયા, શ્રીકૃષ્ણુ ચરણુ પ્રતાપ. ૨૧
એવુ કહી કર ગ્રહીને ચાલી, તુ સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ,
સુદામો પેઠા પોળમા, થયુ કૃષ્ણુ સરખુ રૂપ ૨૨

વલણુ

રૂપે બીજા કૃષ્ણુ જાણે, જરા ગઈ ને જોબન આવિયુ,
બેલડિયે વળગ્યા દપતી, રતિ કામ જોડુ લજાવિયુ ૨૩

કડવુ ૧૪ મુ–રાગ ધનાશ્રી

નિજ મદિર સુદામો ગયા, તતક્ષણુ કૃષ્ણુજી સરખા થયા,
દપાત રાજ્ય શોભાએ ભર્યાં, શ્રીકૃષ્ણે દુ ખ દોહિલા હર્યાં ૧

ઢાળ

દોહેલા ગયા ને શોહેલા થયાં, ભર્યાં ભવન લક્ષ્મીવડે,
એક મુષ્ટિ તાદુલે જે વિભૂતિ આપી, તે લક્ષ જન્મે નવ જડે ૨
વસન, વાહન, ભોજન, ભૂષણ ભવ્ય ભડાર,
ચામર, આસન, છત્ર બિરાજે, ઇન્દ્રનો અધિકાર. ૩
મેડી અટારી છજા જાળી, ઝળકે મીણાકારી કામ,
સ્ફાટિક મણિએ સ્થભ જડ્યા છે, કૈલાસ સરખુ ધામ. ૪
વિશ્વકર્મા ભૂલો ભમ્યો, જોઈ ભવનનો ભાવ,
માણુક મુક્તા રત્ન હીરા, ઝવેર જોસ જડાવ ૫
ગોળી ગોળા ઘડા ગાગર, સર્વ કનકના પાત્ર,
સુદામાના વૈભવ આગળ, કુબેર તે કોણ માત્ર ૬
ત્યા જાચકના બહુ જુથ આવે, નિર્મુખ કોઈ નવ જાય,
જેરે સુદામો દાન આપે, લક્ષપતિ તે થાય ૭
ઋષિ સુદામાના પુર વિષે, ન મળે દરિદ્રી કોય,
કોટિધ્વજ ને લક્ષદીપક, અકાળ મૃત્યુ ન હોય ૮
યદ્યપિ વૈભવ ઇન્દ્રનો પણ, ઋષિ રહે છે ઉદાસ,
વિજોગ રાખે જોગનો, થઈ ગૃહસ્થ પાળે સન્યાસ ૯
વેદાધ્યયન અગ્નિહોત્ર હોમે રાખે પ્રભુનુ ધ્યાન,
માળા ન મૂકે ભક્તિ ન ચૂકે, એવા વૈષ્ણવ ઋષિ ભગવાન ૧૦
સુદામાનુ ચરિત્ર સાભળે, તેનુ દુ ખ દારીદ્રય જાય,
ભવ દુ ખ વામે મુક્તિ પામે, મળે માધવરાય ૧૧
વીરક્ષેત્ર વડોદરુ, ગુજરાત મધ્યે ગામ,
ચતુર્વશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનદ નામ ૧૨
સવત સત્તર આડત્રીશમા, શ્રાવણ શુદી નિદાન,
તિથિ તૃતીયા ને ભૃગુવારે, પદબધ કીધુ આખ્યાન ૧૩
ઉદર નિમિત્તે સુરત સેવ્યુ, ને ગામ નદરબાર,
નદીપુરામા કીધી કથા, જથા બુદ્ધિ અનુસાર ૧૪

વલણ

બુદ્ધિમાને કથા કીધી, કરનારે લીલા કરી,
ભટ પ્રેમાનદ નામ મિથ્યા, શ્રોતા બોલો જે હરિ. ૧૫

સુદામા ચરિત્ર સપૂર્ણ

અખો*

અમદાવાદનો સોની તથા સહુથી શ્રેષ્ઠ વેદાતી કવિ

વિ સ ૧૭૦૦ ના વર્ષમા એ હૈયાત હતો

છપ્પા

વેષનિંદા અગ

સૂતર આવે ત્યમ તુ રહે, જ્યમ ત્યમ કરિને હરિને લહે,
વેષ ટેક છે આડી ગલી, પેઠા તે ન શકે નિકળી,
અખા કૃત્યનો ચડશે કષાય, રખે તું કાઇ કરવા જાય ૧
રગ ચઢે તે જાણો મેલ, પોત રહે તે સામુ સેહેલ,
આપે આતમ સ્વયપ્રકાશ, કર્મધર્મનો કાઢી પાશ,
અખા એવી સદ્દ્ગુરની કથા, સમઝે નહીં તો વાધે બલા. ૨
ખટ્દર્શનના જુજવા મતા, માહોમાહી ખાધા ખતા,
એકનુ થાપ્યુ બીજો હણે, અન્યથી આપને અધિકા ગણે,
અખા એ જ અધારો કુવો, ઝગડો ભાગી કોય ન મુવો ૩
'સમજી રહે' તો સઘળો લાભ, કાયકલેશે વાધે ગાભ,
'હુ માને' તો હોય સતાન, આતમતાનુ થાએ જાન,
અખા હરિ જાણી હુ† ટાળ, જન્મ કોટિની ઉતરે ગાળ. ૪
માની ત્યાં માયાનો ભાગ, માને માયા પામે લાગ,
કેવળમા જે બીજુ ભળે, કલ્પિત ભ્રમ ટાળ્યો નવ ટળે,
અખા નિજ આતમને સાધ્ય, ઓષધ વોણી જાયે વ્યાધ્ય. ૫
હુ ટાળી અછતો થઇ રહે, હરિ પ્રભા માહેથો વહે,
પોતાપણેથી જે નર ટળે, અણઆયાસે હરિમા ભળે,
અખા વાત સમજી લે વિધ્યે, જ્યા છે ત્યાં આકાશ જ મધ્યે. ૬
પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહીં તે કહો શું ખુવે?
ટાઢુ ઉનુ નોહે આકાશ, પાણીમા નોહે માખણ છાશ,
બ્રહ્મજ્ઞાન એવુ છે અખા, જ્યા નહિ સ્વામીસેવક સખા ૭

---

* અખા કવિના જીવન ચરિત્ર માટે બુદ્ધિપ્રકાશ ભાગ ૩ જો જુવો † હુ-હુપણુ.

એક નહીં ત્યાં બીજું કશું, જાણ નહીં શું વાસો વસુ,
પચ નહીં ત્યાં કેની શાખ્ય, વણ રસના અચવ્યો રસ ચાખ્ય,
અખા સમજે તો સમજી જુવે, બાપના બાપને ઘેલા રુવે ૮

આભડછેટ અંગ

આભડછેટ અંત્યજની જણી, બ્રાહ્મણવૈષ્ણવ કીધા ઘણી,
બારે માસ ભોગવે એ એય, સૌને ઘેર આવી ગઇ રેય,
અખા હરિ જાણે જડ જાય, નહીં તો મનસાવાચા પેશીરે કયાય ૯
પોતાના પડખા નવ જુવે, હાડ ચામડા મૂરખ ધુવે,
શુદ્ધ કેમ થાય જો ચામડું, મોટુ માહે એ વાકડું,
હરિ જાણ્યા વિના ભૂલ્યા ભમે, અખા પાર ન પામે કયમે ૧૦
ઇશ્વર જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર,
મીઠા મહુડાં માન્યા દ્રાખ, અન્ન નોય અન્નમાની રાખ,
સોનામુખી મોતુ નવ થાય, અખા આધળીને પાથરતાં વાણુ વાય ૧૧

ગુરુ અંગ

ગુરુ થઇ બેઠો હોંશે કરી, કહે પહાણુ શકે કયમ તરી,
(જયમ) નાર નાનડી હવુ પ્રસૂત, વળતી વાધે નહી અદ્ભુત,*
શિષ્યને ભારે ભારે રહ્યો, અખા એમ મૂળગેથો ગયો ૧૨
પોતે હરિ નહીં જાણે લેશ, કાઢી બેઠો ગુરુનો વેશ,
સાપને ઘેર પરોણો સાપ, મુખ ચાટી ચાલ્યો ઘેર આપ,
એવા ગુરુ ઘણા સસાર, તે અખા શુ મૂકે ભવ પાર ! ૧૩
તુ તારુ સમજીને બેશ, કા ચોળે દિલે પ્યારી† મેશ ?
તુમડુ જયમ માંહેથુ મરે, જે લઇ પેશે તે સૌ તરે,
તરવર ફળ દેવા નવ જાય, અખા આવી જાચે તે ખાય ૧૪
પહેલો તુ પરમારથ પ્રીછ, પછે ગુરુ થાવાને ઇચ્છ,
પારો મુવો તે રોગ નિર્ગમે, પછે ભોજન બોળુ તે જમે,
લમ નિરાશે મળે નારાયણ, અખા તુ પહેલે એવુ જાણ ૧૫
તુ તારા મનમાહી પ્રીછ, શાને મોટપ લે છે, શીશ ?
ઝીણુ મળતા મોટુ થાય, મોટુ કણ્યકા થઇને જાય,
અખા તાત વિચારે વિધ્યે, રિધ્ય ઘણી તો રહે સાનિધ્યે ૧૬

* શરીરનો બાધો † પારકી

આપે આપ પૂરણ બ્રહ્મ હરિ, પોત પસાર્યું રચના કરી,
ચૈતન્ય બ્રહ્મશલાનું ચિત્ર, ઋષિ જક્ષ માનવ પશુ પિત્ર,
થાય જાય એ માયાભેદ, અખા ચૈતન્ય નોહે ઉચ્છેદ ૧૭

સહજ અંગ

ધર્મ સતવાદી ભીમ બળવંત, સહદેવ જોશી જાણે તંત,
અર્જુન બાણાવળી નકુળ ચતૂર, સહાય જેને શ્રીકૃષ્ણ હજૂર,
વન ભોગવતા દુઃખિયા થયા, પામી રાજ્ય અધૂરા ગયા,
સહેજે જે થાયે તે થાય, કર્ત્તવ્યનું બળ અખો ન ગાય ૧૮
સુધુ સમજી સુખિયો થા, મૂકી આપ* ઈશ્વરમાં જા,
ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ, એ માયા પગ મૂક્યાં ઠામ,
નિઃસ્પૃહી તે નિરાળો રહે, અખા લાલચિયો લીધે વહે ૧૯
સમજે ત્યાં અવગુ છે તાન, બીજું ઇચ્છે એહ જ જાન,†
સોના માંહે બીજું ભળે, મૂળ રૂપ તેનું જ્યમ ટળે,
જ્યમ છે ત્યમ એ છે આતમા, અખા કેની એવી છે ક્ષમા? ૨૦

કવિ અંગ

કવિતા ઘણા કવિ કવી ગયા, અદ્યાપિ કવે પ્રત્યક્ષ રહ્યા,
વળી આગળ કવસે બહુ કવિ, મનની વૃત્ય જો જો અનુભવિ,
અખા મનાતીત ત્યમનું ત્યમ, મનની વૃત્તિમાં મનની ગમ ૨૧
જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ, કિરણ સૂર્યનાં કેમ વરણીશ?
શબ્દ તણો છેડો કેમ થાય, આકાશને કેમ તોળ્યું જાય?
એવું વચન અલિંગીતણું, અખા નહિ કોઈ પર આપણું ૨૨
સ્થિતિ નહીં આપાપર‡ તણી, પિંડ બ્રહ્માંડનો થાએ ધણી,
અચંબ્યું સરખું દીસે આપ, ભૂત ભવિષ્યનો નોહે થાપ,
અખા જોતાં ચિદઆકાશ, આવિર્ભાવ વિના શ્યો નાશ ૨૩

વૈરાગ્ય અંગ

જો ઉપજે તો ભલો વૈરાગ્ય, બીજા કૃત્યનો ન છબે§ પાગ,
હેલામાં હરિ પામે વેદ,‖ જો ઉપજે સાચો નિર્વેદ,
જ્યમ ફુલ પાછળથું ફળનિદાન, અખા વૈરાગ્ય તે પરમ નિધાન ૨૪

---

* હું પણું † જાન=નુકશાન ‡ આપાપર=પોતાપણું અને પારકાપણું § છબે=જામે, લાગે
‖ વેદ–વેત્તા=જ્ઞાની

વૈરાગ્ય વિના તે ઉપજે ખેદ, મારુ તારુ ભેદાભેદ,
એ સત્ય વૈરાગ્ય ગોળીની ખોટ, લાગે તો થાએ લોટપોટ,
જો ભાગે અખા પરકે પાગ, તોય તળે તે ઉડવા લાગ ૨૫
સત્ય વૈરાગ્ય શામીનુ* હદે, મહા પુરુષ સર્વે એમ વદે,
જે વૈરાગ્ય દેખાડે કરી, એ તો મન કેરી મશ્કરી,
પલકે પલકે પલટે ઢગ, એ તો અખા માયાના રગ ૨૬
સૂરજ તેમ સાચો વૈરાગ્ય, પડતા ન જુએ જાગ્ય કુજાગ્ય,
સહુને તેજ કરે તે સહી, પડછાયો પોતામા નહીં,
જ્યા ઉપજે સાચો નિર્વેદ, નોહે અખા ત્યા ભેદાભેદ ૨૭
સત્ય વૈરાગ્ય સ્વય જાણો હરિ, ત્યા માયાને શુ ગ્રહિયે આદરી,
જેમ નવ ગ્રહના રત્ન મૂલવાય, પણ પારસનુ મૂન કોએ નવ થાય,
અખા તે વૈરાગ્ય વિચાર, વેશ તુને નહિ મૂકે પાર ૨૮
પતિ કહાવે તો મનને જિત્ય, બાકી જે કરશે તે રીત્ય,
ચાર વર્ણ ને આશ્રમ ચાર, જ્યાં અનતરે ત્યા વેષ વહેવાર,
અખા વાત પામ્યો શી નવી, એ લાગુ તે છૂટ્યો ભોગવી ૨૯
એમ સમજે નર પામે પાર, જે તુ પ્રથમ હતો કર્તાર,
મુજ જાતે જે રે છે હરિ, વચ્ચે હુ રહ્યો માથે કરી,
અખા એમ વિચારી રહે, શીશ પોટલો નાખી વહે ૩૦
ગોળે મરે કા શોધે વખ, તપી ભમી કા પામે દખ,
ફરતા ફરતા દીસે ઘણા, જેમ તાતી વેળુમાહે ચણા,
અખા ઉડી જો અળગો પડે, વસ્તુ વિચાર સદ્ગુરુથી જડે ૩૧
હેત વિના પ્રવૃત્તિ વધે, હોંસે કુબુદ્ધિ બેસે ગધે,
દેખાદેખી સહુ કોઇ કરે, કોણ જુવે જે શુ છે સરે,†
અખા જો વિચારી જુવે, રોતાં દેખી સહુ કોઈ રુવે ૩૨
ધરમા ધાયલ મન કામના, કરે કર્મ મોટા દામચામના,
કુલે શેકે કેમ નિર્વાણ, જો નહીં ઉપજે આતમ જ્ઞાન,
સૌનામા સૌ ઉપજે મરે, અખા સમજ તે મોટી શરે. ૩૩
ભૂના ભાડ એક જોતા શરુ,‡ લાગ્યો અગ્નિ કહાવ્યુ ઠીકરુ,
તેમ જીવ શિવ વસ્તુગત એક, અહતા કેરી લાગી ટેક;
અખા જીવ અહતા ભાગ, ઉજ્જ્વલમા જેમ કાળો દાઘ ૩૪

* શામી=ષટ્સાધનસપન્ન † સરે=અતે ‡ શરુ=માટીનું કાચુ શાખલુ

અગમ પથમા મોટો ભલ્લ,* ચાલી શકે કોય એકલ મલ્લ,
સામો મળે નવ વાંકો જાય, નિજ બળ બળિયો ત્યા ઠેરાય,
બાકી અખા હોકારા કરે, ભૂમિ વિના પગ કાઇક ધરે ૩૫
વણ ખાડે જગતીમા જિસ, જો કોઇ સમજે આતમ રીસ,
જાઇશ મા ખોવા પામવા, ઇચ્છિશ મા ટળવા ને થવા,
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે બે, જો અખા તો એ ઘેર રહે ૩૬

વિચાર અગ

આપ વિચારે મળશે રામ, વણ સમજ્યો લે કોનુ નામ,
બોલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેખે નવ ગણે,
કેમ અખા હરિ મળશે તને, કઠે હાર પાછળ પડ્યો કને? ૩૭
પૂરો તે જે પૂરણ લહે, બીજા વેહતાકેડે વહે,
જે નર દેખે સઘળે હરિ, પૂર્ણ ભક્તિ તો તેણે કરી,
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો રામ, અખા સઘળા એના નામ ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતુ રાખ્ય, કર્મ શાસ્ત્રની ન પૂછે સાખ્ય,
આગળ મને વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડે રચી,
અખા મોટુ છે એ વાંકડું, જેમ કરજુ વિછીએ માકડું ૩૯
સાચુ કહેતા જૂઠું સમે,† પણ સુધી વાત સૌને નવ ગમે,
જેમ દીવે અધારુ ટળે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાને પરપચ પળે,
જગતતણી જુગતીશુ પ્રીત, અખા ન સમજે આતમ રીત. ૪૦
ત્રણ ગુણનો સઘળો સસાર, ગુણવડે ચાલે દેહવ્યાપાર,
કાલ ભરાવ્યે ચાલે ગાડ, મન આદિ સઘળો આ ઠાઠ,
અખા વસ્તુની ચૈતન શક્તિ, જે સમજ્યા તે પામ્યા મુક્તિ. ૪૧
હું નહીં ગુણ ઇંદ્રિ દેહવાન, પ્રકૃતિ પુરુષનું નહિ મુજ માન,
મુજમા સહુ, હું સર્વાતીત, હું છુ ત્યા નહીં દ્વૈતાદ્વૈત,
અખા એમ સમજી રહે જેહ, જિવન્મુક્ત યોગેશ્વર તેહ ૪૨
પ્રીછે તો ગુણ પારે રહે, ગુણમા આવે તેને દહે,
જે ઉડ્યો જાયે આકાશ, તે નોહે પૃથ્વીની પાસ,
અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી‡ સુંદરી ૪૩

---

* ભલ્લ રીંછ † સમે=લાગે ‡ દરી=ગૂફા

અહ બ્રહ્મ જાણીને રહે, શબ્દપ્રવાહમા શેને વહે,
વસ્તુવિચાર વિના અન્ય અભ્યસે, જેમ કચન તે કથીરે ઘસે,
અખા સમજીરે તુ મનમાહ્ય, બીજાની નવ ઝાલીશ બાહ્ય ૪૪

દોષ અગ

દોષ ન જોઇશ કેના ભૂર, તો હરિ દેખીશ બહુ ભરપૂર,
મેલી આખે કયમ દીસે વસ્ત, જેણે જોયા આમિષ ને અસ્ત,
અખા તો જ દીસે આતમા, જો નાવે રસના તાસમા ૪૫
હરિજન સ્વે હરિ, નહિ માનવી, જેમ સરિતામા ભલી જાહ્નવી,
તેની નિંદા કરતા ક્રૂર, નિજ આતમથી પડશે દૂર,
હરિજન સર્વાગે હરિવડે, અખા વેલો તાણ્યો આવે થડે ૪૬
પુરષાકારે પૂરણ બ્રહ્મ, જેણે સમજ્યો મૂળગો મર્મ,
કર્મવાકય જીવબુદ્ધિ ગાય, સ્વય વિના સિદ્ધાંત ન થાય,
નિજનુ જ્ઞાન નિજરૂપે હોય, પાળો* અખા જયમ થાયે તોય ૪૭
પૂરણતામા સર્વ સમાય, નદીવડે સાગર ન ભરાય,
જેમ દાવાનળ બાળે સર્વ, તેમ જ્ઞાન દોષ દહે સર્વ,
દેહવિકાર હરિજનને કશા, અખા જેહની મોટી દશા ૪૮
અણુલિગ હરિજનની કળા, કર્મ ન બાંધે આથી બલા,
અહતા પોત વિના નોહે ભાત્ય, દિવસ વિના તે શેની રાત્ય,
લૌકિક લેખુ રહે લોકમા, અખા જિત નહિ ફોકફોકમા ૪૯
રૂડુ જાણી નથી રાખવા, કૂડુ જાણી નથી ત્યાગવા,
તન તપાશી સુજને સોધ્ય, બાહ્ય ઉપચાર મૂકી બુધ્ય બોધ્ય,
તજ્યા ભજ્યા વણ તે યોગેશ, અખા જો માને ઉપદેશ ૫૦
તજતા ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનુ તજ્યે મન લાગે નવે,
જ્યા જેવો જીવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ,
મનની રીત્ય જે ગુથે જાળ, કાઢ્ય અખા આતમની ભાળ્ય ૫૧
હાર જાણીને સુવે નચત્ય, સુલભ મારગ સમજ્યા સત,
સનકાદિકે ન ભજ્યો પ્રપચ, જનકાદિકે ન તજિયો રચ,
તજવુ ભજવુ તે સસાર, અખા સમજતા આવે પાર ૫૨

---

* પાળો=બરફ

સર્વાતીત શ્રુતિ કહેતા હવા, માયા રંગ બીજા નવનવા,
મનને જોડ માયાશું ઘણો, કરે ઉપાય તે ભજવાતણો,
વસ્તુ વિષે છે મનનો અંત, તેહ અખા લહે વિરલા સંત ૫૩
હું નહી, તું નહીં, તે ન કહેવાય, જે જોતા જોનારો જાય,
ત્રણ પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેઠો મનનો વેમ,
નહી પદાર્થ જોવા ઝાલવા, અખા સરખુ છે નહિ પ્રીછવા ૫૪
વસ્તુ અનોપમ છે તે માંય, તો તે કહીએ કેમ ઉપાય?
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે ત્યા કૈવલ્યે નહિ અડે,
અખા વસ્તુ ગુગાનો ગોળ, ત્યા ઉપમા તે માયાની ટોળ ૫૫
સગુણને ઉપમા સર્વે ઘટે, જે ઉપમા ને ગુણ બને વટે,
જ્યા થાવા ને જાવા નથી, ત્યા વાણી શુ કાઢે કથી?
અખા તેવડે સર્વે જાણ્ય, તો તેને કથી શકે ક્યમ વાણ્ય? ૫૬

માયા અંગ

માયાના ગુણ કર્મ રૂપ નામ, માયાના ગુણ શ્વેત ને શ્યામ,
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ એ માયા થકા,
માયાના ગુણ જ્યા નવ છબે, તેને અખા તે કોણ આલબે ૫૭
વસ્તુ નથી ઇન્દ્રિયને ગ્રાહ્ય, શાથી જત ટળે શુ બાહ્ય,
બાહ્ય મધ્ય અતરપટવડે, અતરપટ માયા રહી ઘડે,
માયાનાં કૃત્ય માયા લગે, અખા વિચારે પડશે વગે ૫૮
ક્ષર પિંડ ને અક્ષર આતમા, જે સમજ્યો સરજ્યો વાતમા,
તત્ત્વ ચોવીશતણો સમુદાય, ભુજવડે સહુ આવે જાય,
હુ પૂરણ ચૈતનઘન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક,
અખા જે સમજ્યો તે આવ્યો, જેણે એ માર્ગ અનુભવ્યો. ૫૯
મનશું વાત વિચારી અખે, જ્ઞાની તે જે માયા ભખે,
નાઠો છૂટે નહી એથકી, અળગી નહી છાયા દેહથકી,
જે આશ્રમ દર્શનને ગ્રહે, રસબસ થઈ માયા ત્યા રહે ૬૦
ભેદુ માયા સમૂળી ગળે, સામુ ટળે ને આપે ટળે,
આપાપર ટળતે ઉગરે, સેજ લક્ષ તેમા સ્થિત કરે,
અખા જિત્યાનું ન ધરે માન, જિત્યો હારે ઝાલે કાન ૬૧

મહા વળગણી માયા પાપિણી, જેમ સેવતા ડસે સાપણી,
સિદ્ધિ કાજે યોગી જન, થાવા અજર કરે છે જતન,
મત્ર અઘોર* ખવાડે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક ૬૨
દેહ ઇદ્રિય ગુણનાં સવ કૃત્ય, દીસે માયા કરતી તર્ત,
તે ક્યાથી તાણી લે અખા, માન વિના પણ રહેશે કખા,
સર્વે જાણે ભૂતવિકાર, સમજે સોજે પામે પાર ૬૩
અખા જીવતણી એ વજા, અજને ઠામે પૂજે અજા,
ઇદ્રિય ગ્રાહ્ય નહીં હરિલિંગ, જીવને જોઇએ નાના રગ,
રગ ઢગ માયામા ઘણા, સૌકો સેવક માયાતણા ૬૪
સૌકોની માયા છે માત, મળવા ન દીએ કેને તાત,
પિતાતણુ વદન જે જુવે, માતાને ખોળે નવ સુવે,
તાત ભજતા આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય ૬૫
મુક્તિ વાચ્છવી એ જ બધન નામ, (જેમ) ઘડી માપતા પ્રગટ્યો જામ,
વસ્તુ અમોઘ ઇંદ્રિયગુણવર્ત,† માયાની જાણે સસૃત્ય,‡
અખા વિચારે ત્યમનુ ત્યમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ ૬૬
જ્યેમ સર્પે નર સમણે ડસ્યો, તે દેખે વેખે મસ્તક જશો,
મણિમત્ર મેલી ઔષધિ, મૃત્યુ પામ્યો કરતા વિધિ,
સર્વ મત્ર ઔષધ ઉપચાર, જાગે અખા ટળ્યો સસાર ૬૭
અખા સર્વ માને ત્યા ભેદ, માને તેને વિધિ નિષેધ,
બધ મોક્ષ ચૈતનને કશા, જોતા જડની જડશે દશા,
એ તો વિચાર વિના ઉધરે, દીસે ફરતુ ફરતાં ફરે ૬૮
માનણુહાર શોધ્યે નવ જડે, વણશોધ્યે નવ ભમવુ પડે,
પડછદો નર માન્યો નરે, જેમ બોલે તેમ ઉત્તર કરે,
મૂળ તપાસી જેયુ અખે, મારો ભ્રમ પૂર્યો મુજ વિખે § ૬૯
અણુલિગી કરતાની કથી, માહી બહાર ચસમાને નથી,
તો તેજ બળ પોખે આખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાખ્યને,
કહેતામા તે સમજી જશે, અખા ગુરુનો કર શિર હશે ૭૦

* અઘોર=અઘોરી લોકો † વર્ત=અતીત ‡ સસૃત્ય–સૃતિ=સસાર § વિખે=વિષે

ક્ષમા અંગ

કિલ્બિષ જન્મ કાલનાં જાય, જેના નામતણો મહિમાય,
એવા નામતણો જે ધણી, તેની મોટપ જોતા ઘણી,
તેની ભક્તિ કરે ઓળખી, એ સમરેથી અખા નર સુખી ૭૧
જે બોલે ચાલે સાભળે, કરતાથકો કેમા નવ ભળે,
નર નારી ને નપુંસકલિંગ, જળચર થળચર ખેચર અંગ,
કર્તા ભર્તા હર્તા જેહ, અખા ભક્ત જે જાણે એહ ૭૨
પૂજ્ય તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુખી,
નરવેશે હરિ પૂરણ બ્રહ્મ, સૂક્તે* કરી સમજાવે મર્મ,
ગુણાતીત ગુણ અંગી કરી, આપે આપ સમજાવે હરી ૭૩
પૂજતા પ્રતિમા ગુણ સેજ, પણ બોલતી મૂર્તિમા હરિ છેજ,
જડ મૂર્ત્ત મુખ બોલે નહીં, ચેતન કે તુજ સેવા સહી,
પિંડ ન જોઇશ જોજે વસ્ત, અખા મળે હરિ હસ્તેહસ્ત ૭૪
અખિલ જગત્ મૂર્તિ રામની, મહા જ્ઞાનીની મૂરત કામની,
જડથી ચૈતન મૂરત ભલી, જ્ઞાની મૂરત સર્વોપરી,
કારણ તેનું એક વિશેષ, અખા હું ન મળે જ્યા શેષ ૭૫
કોટિ વર્ષ પ્રતિમા પૂજિયે, પણ જ્ઞાની મૂરત પામી સેવિયે,
પોતા સરખો હરિજન કરે, મોટુ માહતમ જ્ઞાતા ધરે,
જડ ચૈતન્ય ગમે તે પૂજ, અખા સેવન તેની સૂજ ૭૬
પૂજાનો એ ભાળે ભેવ,† જે પૂજી નિપન્યા શુકદેવ,
જનક વિદેહી સેવ્યા દ્વિજે, તે બેઠા જ્ઞાનીને ધ્વજે,
અખા જ્ઞાનીનો મહિમા ઘણો, ઇશે ઈશ રખે કોઈ ગણો ૭૭
દીસે સૌ સરખાં વરતત, ખાતા પીતાં મરતા જત,
એક અધિકતા જ્ઞાની ધરે, હરિશુ વૃત્તિ સ્વતત્ર જ કરે,
અખા તે વૃત્તિમા બહુ ભાવ, જળને ભારે તર્યું જાય નાવ ૭૮
ભક્તિ એકાસી પૂરી થઇ, બ્યાસીમી બુદ્ધિ આવી રહી,
તેવો ભકત જ્ઞાનીને ભજે, નવની‡ કાશ§ નહીં રહે રજે,
પચ કરે તે સૌકો કરે, અખા એવુ વિરલા મન ધરે. ૭૯

---

* સૂક્ત=વેદમત્ર † ભેવ=ભેદ ‡ નવની=નવધાભક્તિ § કાશ=પીડા

સોળે અંશે હરિ જાણી હદે, જેની વાણી બીજું નવ વદે,
જેમ અગ્નિથી દિવો થયો, દીવામા દાવાનલ રહ્યો,
તે માટે હરિજન સ્વે હરી, અખા રખે કો પૂછો ફરી ૮૦

તીર્થ અંગ

તીર્થ કોટિ હરિજનને ચરણ, કૃપા હશે તે જાશે શરણ,
બારે કાળે હરિજનને હદે, હરિ બોલાવે તે જન વદે,
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખા થાય હરિ આપેઆપ ૮૧
જો મુક્તિ વાછે માનવી, તો એ કાશી એ જાહ્નવી,
પ્રગટ મુક્તિ આપે હરિદાસ, હરિ દેખાડે સર્વાવાસ,
અખા નહી ઉધારે પડી, હરિજન મુક્તિ આપે રોકડી ૮૨
રામ રડવડતાં કેહેને મળ્યો, ઘેલો તે ઘર સુખથી ટળ્યો,
હુ મારુ ખોયાશુ કામ, મળે અખા ઘર બેઠાં રામ,
હરિવણ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ધોયે હીર ન થાયે વાળ ૮૩
છળ નિદા જો નહી વિસરે, ખડિયો કાધે શુ નિસરે,
મન જાણે હુ પાવન થયો, પણ રેખ દોષ પેલો નવ ગયો,
અખા પડી એ સઘળી વેઠ, જો નહી લાધી હરિની પેઠ ૮૪
હેતેશું હરિજનને મળે, મૂકી માન માર્ગમા ભળે,
હરિની તુ પ્રીછી લે પેર, પછી ફર કે બેશી રહે ઘેર,
અખા આ તન જોને હાડ, દહી મથી ઘી અળગુ કાઢ. ૮૫
એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી બીજો તે સસાર,
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, વને તપે બેસી રહેજે ઘેર,
કાળા ધોળા સઘળા કેશ, અખા હરિ જાણીને બેશ ૮૬
લોભે લોકબડાઇતણો, ઊંદર કાજે ડુગર ખણો,
આગળ એક રીઝવવુ મન, તેને કાજે બહૂ જતન,
અખા શું છે કીધે થવા, વ્યસની ચાલ્યો ખાવા હવા ૮૭
જે કરતવ મોટા આદરે, કરતા દેખી સૌ કો કરે,
માયા મન નિરતર સાવ, સૌ બેઠા પણ એક જ નાવ,
અખો તેહને મોટો વદે, જેને રામ રમે છે હદે ૮૮
ધન્ય તને કોય મોટો કુળે, કોય વિદ્યા કોય ખાડા બળે,
એ મોટમ સઘળી જાય ટળી, આતસબાજી પલકે બળી,
અખા કારણ વિના વડપણ વડું, જેમ અલ્પ મૂલે તારે તુંબડું ૮૯

કૃત્યે ન મળે વસ્તુ અમૂલ, મટે જાણ્ય તો ભાગે ભૂલ,
કોય શૂર કોય દાતા દયા, કોય તપસી સતવાદી થયા,
સૌને જોડ અધિક થઇ મળે, અખા વસ્તુથી સૌ કો ટળે ૯૦
સાચી વાત ન માને રગે, સૌ લાગ્યા માયાની ઠગે,
પ્રત્યક્ષ દેવ પોતામાં વસે, મૂરખ સામો જાણી ધસે,
જેમ છે તેમ ન શકે ઓળખી, અખા શી પેરે થાશે સુખી ૯૧
ચુસે અસ્થિ શ્વાન મહા દુખે, નિસરે રુધિર પોતાને મુખે,
રાતો રગ દેખી મલકાય, પણ કારણ પણ પોતામાંય,
સધળે રચાણું તારુ મન, અખા ગમે તેમ કરે જતન ૯૨
શબ્દતણી માંડી છે જાળ, ચાળા કરે છે માયા કાળ,
ચણ મૂકે માહી ફળકામના, ભોલા પશુ પડે દામચામના,
ત્રણ ભુવનમા એક પારધી, અખા કોક ઊગરે સારધી * ૯૩
જ્યારે ઊપની મન કામના, ત્યારે ફેર પડ્યા ગામના,
સેજે નર થાયે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જાવો રામ,
જેમ સૂર ઉગેથી વાદળ ટળ્યુ, અખા ધામ દિસે નિર્મળુ ૯૪
અર્થ સમજે છૂટે અનર્થ, જ્યમ અળગો છોડી નાખ્યો રથ,
કટકે નામ જુજવા સહી, પણ વે'લ વચ્ચેથી દિસે નહી,
અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે તું રાખે નિર્ધાર ૯૫
સ્વામીનુ પદ સર્વાતીત, જે કોય સમજે આતમ રીત,
ચુબક દેખી લોહ ચેતન થાય, ચુબક તેમનો તેમ છે પ્રાય,
ત્રણ ગુણ તેમ છે દેહ વ્યાપાર, અખા આતમા આપ વિચાર ૯૬

સ્વાતીત અંગ

દેશ કાલનો મહિમા ક્રમ, ભાવ ભેદ નહીં પદ પરમ,
સત્ય જુગ ત્રેતા દ્વાપર કળી, લઘુ દીર્ઘ હસ્તે આગળી,
અખા હાથ ચેતન તેમ એક, એમ સમજવો વસ્તુવિવેક ૯૭
હીસે મન જુગ મહિમા સુણી, અદકે ઓછે નહી કોય ધણી,
જુગ જુગના વર્તમાન, ક્યા રે જપ તપ યજ્ઞ ને ધ્યાન,
અખા એ માયા વિસ્તાર, ચારેના ઊદરમાં ચાર ૯૮

* સારધી=સાર ગ્રહણ કરનાર

મુક્તિબંધ નહીં જુગ માટ, અણજાણ્યા જીવ બાંધે ઘાટ,
સાઠ સહસ્ર સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન,
ત્યારે અખા કલિજુગ ક્યાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯
અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણ, કાંઈ દેશ કાળનું નહીં પ્રમાણ,
જેમ અકસ્માત્ પડે પર્જન્ય, ઋતુ કુઋતુ નહી મેઘને મન્ય,
વય વર્ણ દેશ કાળ જ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા ૧૦૦
ધર્યા અવતાર ચોવિશે વિષ્ણુ, તેમાં પૂરણ બ્રહ્મ કહાવ્યા કૃષ્ણ,
તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બહુ દેવતા,
છતે પિંડે કેવળ કૃષ્ણ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા ૧૦૧
કૈવલ્યને આધારે સહુ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ જ બહુ,
સહુ તેમાં થઈ રહે જાય, અદકી ઓછી વસ્તુ ન થાય,
તું તદ્રુપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સઘળા મોં રખા ૧૦૨

ચેતના અંગ

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યો તો ચેતે ઘરથી,
જ્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઇંદ્રિય મુકી જાશે સંગ,
ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાગ્યે ઘડે પાણી કેમ રહે ૧૦૩
તાપ મેલે જેમ લોઢાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઈ થોડો ઘણો,
તકેતક થઈ આવે કાજ, હાજર રાખે સઘળો સાજ,
એમ અખા પરમેશ્વર ભજે, પછે મને કાંઈ નહી નીપજે ૧૦૪
અવસર ચેતે તે નર ભલો, શૂરો જેમ ઝુઝે એકલો,
મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન,
જેમ તેમ કરી સારે નિજ કાજ, અખા જાઓ કે રેજો લાજ ૧૦૫
વૃદ્ધ થયો વઠયુ મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટયુ ધન,
ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કોહ્યું કાપડ સોદો થાય,
અખો ભજી નહી જાણ્યો નાથ, ભોંયે પાડ્યા ચારે હાથ ૧૦૬
હરિ ભજતા જોઈએ હેત પ્રીત, માહે આતુરતા સતની રીત,
સદ્ગુરુનું શરણ ગ્રહેવું ખપે, હરિને કાજે મન બહુ તપે,
તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એ જ ભજવાનો ભેદ ૧૦૭

* ખપે=જરૂરનું છે

આરત વિના ભજે શુ થશે, પીતળ સોનામા કેમ જશે,
દુ ખિયો દુ ખ નિગમવા કાજ, નવરો રુડી ચલાવા બાજ,
કથા કિર્તન બહુ કરતા ફરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે ૧૦૮
આતુરતા આણી આરાધ, સન્મુખ થઈ સદ્‌ગુરુને સાધ્ય,
સદ્‌ગુરુ મળે તો સૌજે તરે, સમજ વિના સૌ ફેરા ફરે,
હરિ વિના ફોકટ ફાંફા જાણુ, અખા રામ નોહે પાણી પહાણુ ૧૦૯

કૃપા અંગ

પૂરણ બ્રહ્મ પ્રીછવા કાજ, નવધા ભક્તિ વૈષ્ણુવ સાજ,
જેમ કશી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતા પાછી જડી,
અલ્પ આદરે જો આવે હાથ, તો અખા કાજ શુ શોધ્યા સાથ ૧૧૦
હરિમણિ કહે પોતાને અમૂલ્ય, તે પડ્યો જાણી બહાર ખોળે વૃળ,
ત્યા કર્મ કાચની કણિકા જડી, તેને વ્યસને લાગો કાઢે હડી,
અલ્પ પ્રાપ્ત ને અતિ આયાસ, અખા ન જાણે આતમ પાસ ૧૧૧
હરિની ઇચ્છાયે હરિ મળે, તે તો અખા અતરમા ગળે,
જનક ખટ્વાગે કયા નવધા કરી, વિચાર કરતા પામ્યા હરી,
કૃપા હરિ હસ્તિણીશુ કાજ, ઢોળે કળશ તો પામે રાજ ૧૧૨
સાત દને પરીક્ષિત રાજાન, ભ્રમ ગયો ભેટ્યા ભગવાન,
બીજા બહુ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની સુણતા કથા,
તે તેવાના તેવા રહ્યા, અખા હરિની જોઇએ મયા, ૧૧૩
અખા કામ છે સમજ્યા સાથ, પણ કૃપા રુપિણી જોઇએ આથ્ય,*
બીજો સઘળો દેહવ્યાપાર, જન્મ મરણ ન ટળે સસાર,
કૃપા સમજ અર્થે સર્વે કૃત્ય, જો ઉપજે તો પામે તર્ત ૧૧૪
વણુ સમજે સબળો સસાર, સમજે જાયે સઘળો ભાર,
જેમ જેમ સાચુ માને જન, તેમ તેમ વાધે દને દન,
અખા પ્રેત બીહીનાને ખાય, (પણ) ધીરજવાન તે કુશળો જાય ૧૧૫
એક અફીણ બીજો સસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ,
જેમ જેમ અધિકુ ખાતો જાય, અગે અકલે હીણો થાય,
જો મૂકે તો મુવે સરે, નહીં તો અખા તે ખાતો મરે ૧૧૬

* આથ્ય–અર્થ=પુંજી

ત્યમ એ ભોગતણો સસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આહાર,
નવો નીપજે તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાએ ભવની વ્યાધ,
અખા ખસ જેમ સસાળ્યે થાય, (અને) ઘસી ફેદી તો સમૂળી જાય. ૧૧૭
જાય સમૂળો તેમ સસાર, કરતા આત્માતત્ત્વવિચાર,
અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બધ બધાએ નવા,
કર્મ કરતા નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ ૧૧૮

ધીરજ અગ

બ્રહ્માદિક નવ પામ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર,
અગમ અગોચર સૌને હરિ, બ્રહ્મા કીટ લગી માયા આવરી,
અખા હરિ જો મળનારા થાય, ન ગણે ઉંચનીચ રકરાય ૧૧૯
કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપી મૂર્ખ ત્યા ન જુવે હરિ,
જેમ વાયની વલણે લાગે લાય, પણ ડાબુ જમણુ ન ગણે વાય,
ત્યમ ઊંચ નીચ ન ગણે નારાયણુ, અખા એમ ખરાખરી જાણુ ૧૨૦

સુજ અગ

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજ વિના સૌ ચાપ્યા ચામ,
સુજે દુ ખ તે સુખ નીવડે, સુજ્યા વિના જ્યા ત્યા આથડે,
અખા સુજ આલે નરહરિ, અણલિગી સુજ આવી ખરી ૧૨૧
સુજે ભજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે ભીખે ઘેરથી,
દુ ખ સુખ કાળે આવે જાય, પણ સુજાળો તે ઘણી ન થાય,
અખા સુજ વોહોણી તે હાણ્ય, રાજે ભીખે ન ટળે તાણ્ય ૧૨૨
સુજાળાને સરખુ સદા, કારણુ વિના તે પામ્યો મુદા,
ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, (પણુ) જુગ બળ તેને નવ આવરે,
સુજે વસ્તુ નિરતર ભજે, અખા અચાનક જો ઉપજે ૧૨૩
જ્યારે હવી અણલિગી સૂજ, આપપર વિનાની જે બુજ,
એકલમલ અણલિગી ઓજ, ચિદ અચાનક પામી ચોજ,
તે સ્થળનો સાક્ષી ત્યાં તેજ, ધારવુ જેનુ ગુણ પારે હેજ * ૧૨૪
નિર્ગુણમા ગુણુની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વાધ્ય,
ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા હદે, તે ધ્યેય ધ્યાતા સત્ય જાણી વદે,
દ્વૈત રોગ લાગ્યો મન વિખે, અખા અદ્વૈતપણુ સમજ્યા પખે ૧૨૫

* હેજ=સ્નેહ

સાધન લખિએ વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ્ય,
ધ્યે ધ્યાતા જાણવા એક, નવધા ભક્તિનો કીધો વિવેક,
સાબુ ખારે પટ ઉજ્જવળ થાય, અખા ભક્તિ વૈરાગ્યે દ્વૈત પળાય. ૧૨૬
ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સૈજ કલ્લોલ કરે છે ચિદા,
નાટક ચાલ્યુ જાય સદાય, કો કહે કર્મ કો કહે માય,
પણ એવાનું એવુ અખા, વચે અણછતી કરે પખપખા. ૧૨૭
અત જુઓ જેની નહીં આદ્ય, કોયે કાળ પડે નહીં ખાધ્ય,*
નિત નિત થાતું જાય નવુ, (પણ) કો ન કહે મુજ આગળ હવુ,
અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીશ નહીં તુ દેહને ૧૨૮
જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઉંઠ† હાથને ન રહે તને,
દિસે સ્વતત્ર ભૂતમા ભૂત, અદકુ ઓછુ નહીં અદ્ભૂત,
અખા વિચાર વિના રૂસાર, જો સમજે તો ઘરમા પાર ૧૨૯
જન કોય ભૂખ્યો ઊંઘી ગયો, કરે આહાર સ્વપ્નવશ થયો,
ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીને ઠાલી રહે કુખ,
તેમ અખા સઘળો સસાર, ત્રિગુણ ભોગનો કરતો આહાર ૧૩૦
પ્રત્યક્ષ મૂકી જુવે પરોક્ષ, કર્તવ્યને શિર મૂકે દોષ,
સભર ભરાઈ રહ્યા છે નાથ, હિંડતાં લાગે હરિને હાથ,
અખો કહે ફેરવવુ મન, જો જાણો તો જાણો જન ૧૩૧
એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે કયાથુ મન,
દેહ હરિ ઇચ્છાએ થયો, અણછતો હું તે આવી ગયો.
તારુ કર્યુ ને તુ છે નાથ, એમ જાણી અખે ઝાટકયા હાથ ૧૩૨
અહકાર વિચારે કર્યો નિરધાર, હરિસાગરનો જોઇએ પાર,
અહકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેશી રહ્યો,
પાર કાઢતા અહકાર ટળ્યો, વિચાર અખા વર્ત્યો‡ હરિ ભલો ૧૩૩
મળે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજા સરોડાઈ§ કા સામરો,
કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારુ લહે સદ્વિચાર,
ગુણ ગુણને કાજે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માહરે. ૧૩૪
જેને જગત માને હરિ કરી, તે કૃષ્ણે ગીતા ઉચરી,
અર્જુન મહારે નહીં અવતાર, ગુણ ગુણ શું વરતે નિર્ધાર,
મારુ ને હું બે જ્યાં નહીં, તે જ શકે અખા મુજ લહી. ૧૩૫

* ખાધ્ય=ટોટો, ખાટ, કમતી † ઊંઠ=સાઢાત્રણ ‡ વર્ત્યો=પાર ઉતર્યો
§ સરોડા=નકામી ડાખળીઓ

હરિના હોય તે હરિને લહે, બીજા હરિની મોટમ કહે,
સાગર ઉદર માહેલો મર્મ, માલમ* જાણે જે કુળધર્મ,
બીજા જળવડે કરે વ્યાપાર, અખા જ્ઞાનિજન લે નિર્ધાર ૧૩૬
હરિ સેવકને કો હરિપુત્ર, કુવરનુ બાધ્યુ ઘરસૂત્ર,
સેવક તે જાણે નિજ દાસ, આપ અન્યને રાખે પાસ,
આતમ જ તો છે એક આત્મા, ત્યા અખા કેની શી તમા ૧૩૭
તાત્પર્યમાં તાણાતાણ, સેજમા† નહિ વૃદ્ધિ ને હાણ,
સેજ તે જ સ્વે હરિનું રૂપ, તાત્પર્ય તે જીવ સ્વરૂપ,
અખા તે માટે સેજ જ સાર, ચૈતન્ય તે પરમેશ્વર નિર્ધાર ૧૩૮
માયા મૂકીશ મા તુ અખા, નવરો થઇને સુઇને જા,
મરતાં પહેલો જાને મરી, અણુહાલ્યુ જળ રહે નીતરી,
ત્યાં કર્મરૂપિયાં ધાલ્યા ઢોર, મેલુ મન અધારુ ઘોર ૧૩૯
અખા જીવનો અવળો ન્યાય, મેલુ વેલુ ફાટી જાય,
ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓઘ કરે નહીં નવો,
જેમ છુટી ઘેનુ મારતી ફરે, અધારે બાધે ટેવ વિસરે,
અખા તે જાણી કર્યો ઉપાય, ત્યાં સિદ્ધિરૂપી લાગી બગાય ૧૪૦
એક જ્ઞાની બીજા સાધનવત, બેનો લક્ષ મળે નહીં તત,
સ્થિતિ બાંધી સૌ સાધન કરે, અચવ્યુ આપ તજ્જ્ઞ‡ જ ઉચ્ચરે,
જેમ અનલ અવનિપર નાવે કયમે, અખા ભૂચર તે ભૂપર શમે ૧૪૧

મહાલક્ષ્ય અગ

તત્ત્વમસિ પદ કહાવે ત્રણ્ય, વેદે જેનું કર્યું વિવર્ણ,
કૈવલ્ય ઈશ્વર ત્રીજો જત, તેને જાણે પડિત સત,
જુક્ત ભલી સમજાવા મન, એ જ અખા અધ્યારોપણ અન્ય. ૧૪૨
જેમ છે તેમ રહી શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ધરથી,
અતર્ભૂતને પ્રેરે માય, સકલ્પ વિકલ્પ મન કરતુ જાય,
અખા એ બીજો અહકાર, આપ નહીં તો નહીં સસાર ૧૪૩
થયુ નોતું હમણા નથી થવા, રહ્યા સકલ્પ ઉપજતા નવા,
નિયતા ઈશ્વર હુ નિમિત્ત જીવ, મારે પુરાતન કર્મ સદૈવ,
એમ કેવાને કો નવ રહ્યો, જ્યારે અખા ભ્રમ મૂળગો ગયો ૧૪૪

* માલમ=વહાણનો મુખી, કપતાન † સેજ=સહજ સ્વરૂપ આત્મામા ‡ તજ્જ્ઞ=તે પદનો જ્ઞાતા

અંતર ઉપજી મોટી બલા, હુ ભુડો ને હરિ તે ભલા,
બે આરોપણ એને વિષે, એને વેદ માયા કરી લખે,
અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાયે જાણે કૈવલ્ય તેહ. ૧૪૫
અદબદમાં ઉપજે તે જીવ, જીવના કલ્પ્યા ઈશ્વર શિવ,
જ્યારે જતે તપાસ્યુ આપ, રજ્જુ નહિ તો શેનો શાપ,
અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધ મોક્ષ વણસમજ્યા ગાય ૧૪૬
વાત અલૌકિક અનુભવતણી, પ્રપંચ પારે રહેણુ આપણી,
પંખી ઓછાયો પડિયો જાળ, પણ પોતે ઉડે અલગ નિરાળ,
અખા જ્ઞાનીની એવી કળા, વર્ત્યાં જાય તે ઉપરછળા. ૧૪૭
અખા સમજ તે સાધન રાજ, બેઠાં બેસાર્યાં શીઝે કાજ,
નર નૌકામા આસન કરે, બેઠો બાધી પૃથ્વી ફરે,
કાયક્લેશ કરવો નવ પડે, સૂજ સમજમા સર્વે જડે ૧૪૮
સૂજ વિના સઘળા સાધન, વાધે અદકાં દનેદન,
ધાણીનો બળદ ઘરમાં ફરે, દશ ડગમાંહે થાકી મરે,
એમ અખા સઘળો સસાર, સમજવિના નહીં પામે પાર ૧૪૯

વિશ્વરૂપ અંગ

આળાં ચર્મ કેરા બહુ રૂપ, નટ દેખાડે ભાસ અનૂપ,
ચામ ખેડામાં બેઠો છપી, રમી રૂપ છપાવી લે ખપી,
ખેલ ચાલે જે દીપકવડે, તેને અખા કાયે નવ નડે ૧૫૦
લક્ષ ચોરાશી ખાણે જત, પડતા ન મળે ઈશ્વર અંત,
દીપક તે પર્મ ચૈતન બ્રહ્મ, જેવડે ચાલે ઈશ્વર કર્મ,
અખા એમ સમજી રે જેહ, તેને નથી કોય કાળે દેહ ૧૫૧
પ્રભુ પામવા મારગ એક, સદ્ગુરુ શરણે જ્ઞાન વિવેક,
બીજા મારગ કોટાનકોટ, રહે આવર્યાં ગુણની ઓટવ,*
અખા નૌકાના મુખક જથા, વાર પાર ન જાણે કથા. ૧૫૨
વસ્તુ જાણુવા સાધન કાજ, આરોપી બોલ્યા કવિરાજ,
ફળ તેનુ તે જ્ઞાનવિવેક, જેમ તેમ કરિ હરિ જાણે એક,
સમઝી અખા સર્વે ધોઈ કાઢય, નહીં તો હરિ માર્ગમા થાશે આઢ. ૧૫૩

---

* ઓટવ=પડદો.

સ્વભાવ અંગ

સ્વયં ભાવે નભ ઉલ્લસે સદા, જેમ હેમ પર્વત અદબદા,
ઘન ઘટા વિના થાયે વૃષ્ટ, એમ જ્ઞાની તે હોએ પુષ્ટ,
ગળી પાલો ગંગા થઈ વહે, ત્યાં અખો શું સાધન કહે? ૧૫૪
નિરાધાર નાટક અટુપટુ, સ્વતઃ સિદ્ધ દીસે સામટુ,
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સેજે થાય, પ્રવાહતણી પેરે ચાલ્યું જાય,
તેમાં આચાર્યે કીધી જુક્તિ, કલ્પ્યો બંધ ને માની મુક્તિ ૧૫૫
દર્શન ભેદ દાવા મત ઘણા, ગઢ બાંધી રહ્યા આપ આપણા,
એક એકપેં હુકી રહ્યા, અમે પામ્યા બીજા વહેતા ગયા,
અખા નાટકની એવી રીત, મન લાગે છે દ્વૈતાદ્વૈત ૧૫૬
જે છે તે ત્યાં આપોઆપ, બીજો તે નારાયણ થાપ,
સમી સમજ સમજ્યાવિના સૌ, આપાપણા મત તાણે બૌ,
અખા ચાલ્યો મત માયાતણો, દ્વૈત અધ્યાસ સૌને છે ઘણો ૧૫૭
પંડિત ડાહ્યા વિચારે સાત, પણ સાત વાતની એક જ વાત,
જો પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, ત્યાં સાધન ધર્મ ન જુવે કાંય,
અખા સાધન બીજાં જે બૌ, કાળ કર્મ કર સોંપ્યા સૌ ૧૫૮
ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ,
વ્યાકરણ વેદ સમાધિ અભંગ, જોતાં સર્વ માયાનું અંગ,
અખા અણુલિંગી પદ અનૂપ, જ્યાં ધ્યેય ધ્યાતા ન રહે રૂપ ૧૫૯
પૂર્વજન્મ કર્મ અનુસાર, ઉત્તમ મધ્યમ ભોગ સંસાર,
જેણે હું મમતા સત્ય માન્યો દેહ, ત્રિવિધ કર્મ કલ્પે છે તેહ,
પ્રાય અખા જ્યાં દ્વૈત અભાવ, ત્યાં પૂર્વ જન્મનો શિયો ઠરાવ ૧૬૦
મહાવિચાર વિચાર્યો અખે, જે ગગનચંદ નાવે જલવિષે,
વચ્ચે લહરી તરંગ જુદજુદા, બિંદુ વિકાર ઇંદુને નહિ કદા,
એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ, તે પરમાત્મા જાણે ભૂમંડ* ૧૬૧

પ્રપંચ અંગ

પ્રાય પ્રપંચ આળ પંપાળ, પંડિતે તના ગુથ્યાં જાળ,
શ્લોક શુભાષિત મીઠી વાણ્ય, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ,
કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત કરી લખે ૧૬૨

* ભૂમંડ=પૃથ્વીનો શણગાર અથવા ભૂમંડળ

કવિએ શક્ય જણાવા કાજ, ગાજે જેમ રોહિણીનો ગાજ,
વૃષ્ટિ થવાને નવ ગડગડે, સામો અવધ્યથો પાછો પડે,
મિથ્યા સંસાર સાચો કરિ કવે, રએ અખા તું એવું લવે ૧૬૩
પૂજાવા મનમાં બહુ કોડ, શબ્દતણા જોડે છે જોડ,
ભૂખ્યો નર બહુ તક્ર જ પિયે, જાણે ઉદર ભરીને પુષ્ટિ પામિયે,
તેણે ધરાય નહીં ને વાધે રોગ, એમ અખા નોહે આતમભોગ. ૧૬૪
કવિ થઇને અધિકું શું કવ્યું, જોતા નહીં બ્રહ્મ અણચવ્યું,
રાગ દ્વેષની પૂંજી કરી, કવી વ્યાપાર બેઠો આદરી,
તેમાં અખા શું પામે લાભ, વાએ ગયો જેમ સ્રીને ગાભ ૧૬૫
કહે અખો હું ઘણુએ રટ્યો, હરિને કાજે મન આવટ્યો,
ઘણા કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોય ન ભાગી મનની દાઝ,
દર્શન વેષ જોઇ બહુ રહ્યો, પછે ગુરુ કરવાને ગોકુળ ગયો ૧૬૬
ગુરુ કર્યા મેં ગોકુળનાથ, ગુરુએ મુજને ઘાલી નાથ,
મન ન મનાવી સદ્‌ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરાનો રહ્યો,
વિચાર કહે પામ્યો શું અખા, જન્મ જન્મનો કયા છે સખા? ૧૬૭
બહુ કાળ હું રોતો રહ્યો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો,
ત્રણ મહા પુરુષ ને ચોથો આપ, જેના ન થાયે વેદે ઉથાપ,
અખે ઉર અંતર લીધો જાણ, ત્યાર પછી ઉઘડી મુજ વાણ ૧૬૮
પરાત્પરબ્રહ્મ પ્રગટ થયા, ગુણ દોષો તે દિનના ગયા,
અચ્યુત આવ્યાનું એ એંધાણ, ચવ્યું ન ચાવે અખો અજાણ,
જે નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીછશે ૧૬૯

જ્ઞાની અંગ

સકળ લોક ત્યમ જ્ઞાતા પુરુષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ,
દેહ વિષે સૌ સરખા ગણે, જેમ કંચન તાર ત્રાપડમાં વણે,
અખા અમૃત તે પાણી નોય, રસ જાણી ગણશો મા તોય. ૧૭૦
જ્ઞાનીનો લક્ષ પરપંચપાર, જેમ નાવ ચાલે ધ્રુવને આધાર,
વણવાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણ કરે ઉદધી,
જેમ દીપક ફેરી ગયા ગગન, એમ પરબ્રહ્મમાં અખા તું ગણ ૧૭૧
સહજ સ્વભાવે સર્વાતીત, દ્વૈત તેજ ભાસ્યું અદ્વૈત,
જેમ દુમાસ વિષે બહુ દીસે ભાત, પણ પોત થકી નહિ અળગી જાત,
અખા જ્ઞાતા દેખે અશું, અદ્‌ભુત કારણ જ્યાં ઉલસ્યું ૧૭૨

સમજ્યો સમજ્યાની ગત લહે, જેમ સ્વપ્ન સાખ્ય બીજો નવ કહે,
નિજ પિંડ આદે ચૌદે લોક, વસતા રહે તે દેખે ફોક,
સમજણહાર વિના સમજવું, કહે અખો હું એવું કવું ૧૭૩
ભવન ત્રણ સ્ફુર્યું મનતણું, જેમ સૂર્ય કારણ રેણી દિનતણું,
સૂરજ વિના નોહે દિન રાત, તેમ તે વિના કોણ દેખે ભાત,
અખા તેમ જે મનને લહે, ત્યારે સેજે પરમ કારણ રહે ૧૭૪
પરાપાર પરમેશ્વર વસે, સેજે સહજ ત્યાંથી ઉલ્લસે,
આપે આપની પામે ભાળ, ત્યારે જાય જગતજંજાળ,
અખા વાત એ સાચી જાણ, તેહ વિના મનરખતી વાણ. ૧૭૫

જીવ ઈશ્વર અંગ

કામ સકળ હરિથી નીપજે, પણ હરિ શિર પોતે નવ લે રજે,
જીવથકી કાંઇ નવ થાય, હું હું થૈ ફોગટ બંધાય,
શકટ તળે જેમ ચાલે શ્વાન, એમ અખા ધરવું સૌ માન ૧૭૬
ભલું જાણ તો હરિમાં ભળ, વાંકો જાતો વાટે વળ,
કર્મ કરે ને ફળની આશ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ,*
લોભે લાગો ચાલે ગામ, અખા સુવાનું નાવે ઠામ ૧૭૭
ખરા વગુતા પંડિત જાણ, કર્મતણું બાંધ્યું બંધાણ,
ભણી ગણી થઈ બેઠા પૂજ, પણ અળગું રહ્યું આત્માનું ગુહ્ય,
ભેદ ન લહ્યો વાંચ્યાં ફાકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યા માકડા ૧૭૮
હરિજન તો હરિલક્ષણે રહે, બાહ્ય ઇંદ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે,
અંતર રહે અકર્તા થઇ, ત્યારે કર્મ કરતાં લાગે નહીં,
તેમ ભાંજે ઘડે સેજે સંસાર, પણ અકર્તા રહે કિરતાર. ૧૭૯
દેહદમન મુંડાનું કર્મ, મૂરખ જાણે માંડ્યો ધર્મ,
પીડે પિંડ તે પેટને કાજ, કાયા કશી જાચે મહારાજ,
વિષે વળૂધ્યો વ્યસની થયો, અખા આત્મપરિચય ગયો ૧૮૦
ભક્ત જક્તને વેર સદાય, હરિજન આપ્યું હરિનું ખાય,
દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વચ્ચે વેહેતાગરો† જીવ વહે ઉપકાર,
એ તો હરિનો શત્રૂકાર, સ્થાવરજંગમ પામે આહાર,
એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણ વળે ૧૮૧

* મેવાસ=અઘોર વનમાં લુટારાનું ઠેકાણું † વેહેતાગરો=ભાર ઉપાડનારો

આપોપું ગાળે અર્થ સરે, મન મૂકી અણુછતું ઉભું કરે,
મિથ્યા હુંપણું માને સત્ય, કર્મ સંધાથે તેને રત્ય,
પચ્યા વિના બહુ કાચા મરે, અખા સદ્‌ગુરુ ન મળ્યો શું સરે. ૧૮૨
શિર ફેરે શિવ જાણ્યા માટ્ય, જીવતે મૃત તે બેઠું નહીં ઘાટ,
કાળ કર્મ ને પિતૃ ગ્રહ દેવ, કેડે થઈ વહેતો અહમેવ,
હરિ અણુજાણ્ય સર્વે ખરુ, અખા પ્રભુ પ્રીછે પાધરુ ૧૮૩
હરિજન હોય તો હીંશી બોલ, રાજપુત્રને શેની દોલ્ય,*
ચાલ મલપતો નહિ ચાસધ,† ભર્મ કર્મના ભાગ્યા બંધ,
અર્કથકો નાશે અંધકાર, અખા હરિજનને શો સંસાર ૧૮૪
હરિજન જક્તની અળગી દશા, જળચર સ્થળચર એકઠા વસ્યા,
અવની ઉપર લાગી લાય, જળચર હોય તે જળમાં જાય,
ભૂચરની કાંઈ બીજી પેર, એમ જાણી અખા આદેર ૧૮૫
હરિના હો તો હરિ ઓળખો, વણુચાખ્યું બીડું કાં ભખો?
સ્વાદ ન આવે રંગ ન થાય, તેમ ભક્ત ભક્ત કહિ લોકો ગાય,
જ્યાં હું હુવો ત્યાં હરિ તો ખરો, વદો તેની નિંદા કાં કરો? ૧૮૬
જેમ મચ્છ પ્રત્યે માછી દે દાન, તેમ દમે ભક્ત દુભાય ભગવાન,
લોક લોભ ઉપાય બહુ કરે, જેમ જમતા રમતાં સુખ સરે,
તે દેખી ન શકે સંસાર, કરે નિંદા અખા લે શિર ભાર ૧૮૭
ભક્ત તો તે જે પ્રીછી ભજે, ફોતરાં ભાગે નહીં તાંદુળ તજે,
સર્વાવાસ લહે હરિ મળે, નહીં તો બેઠો કંકોડી દળે,
એક સ્વામી સઘળે વિસ્તરો, એમ અખા જાણો તે કરો ૧૮૮
ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગો આવી પ્રીછી લે,
જંગી ઢોલ ઘણા ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે,
નિરદાવાના જનને ખોળ, તે અખા બેસાડે બોલે બોલ ૧૮૯
પાને પોથે લખિયા હરિ, જેમ વેળુમાં ખાંડ વિખરી,
સંતે ખાધી કીડી થઈ, અને વચકે તો સણુદ્ધિ વહી,
તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખા સંગ પારંગત થયા ૧૯૦
ભણ્યું ગણ્યું તે એટલું કરે, જેમ બેસે વાયુ સુકઅ‡ વૈતરે,
તેણે ફળે કરી પંડિત પૂજ્ય, સંતને સુકઅની પડે સૂજ્ય,
સંત તે જ હરિધનના ધણી, અખા ગત્ય આપે આપણી ૧૯૧

* દોલ્ય=દુખ † ચાસધ=જાહેર—ચાસન ‡ સુઅ્ય વૈતરે=વાયુ સુખડની ગંધ લઈ જાય છે

પડિત તે વિદ્યા કર્ષણી, સત તો છે ફળના ધણી,
બી પાણી હરિનું નિર્ધાર, ઉપાય કરાવી આપે આહાર,
અખા ભોગી ભોગીને કાજ, વઢે સેવક રાજાને રાજ ૧૯૨
પુલિશ મા નામ વેષ્ણવ ધરે, શુ થયુ ઘેર ઘેર ખાતો ફરે,
કાઈ રાજા નામ ધર્યો નોય રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ,
અખા અર્થ ઇચ્છિશ મા કશા, અખા તે જ મોટાની દશા. ૧૯૩
કોય આળસ કોય ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો,
નહિ મહેનત વેઠે નહિ સાધ, વદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય,
હરિને અર્થે અખા એક વિચાર, પછે સમુ પડે તેમ રહે સસાર ૧૯૪
વિશ્વ વિચારે કાઈ નવ લહે, વહેતા સાથે સૌ કો વહે,
આડમ્બર કરે મોહે કરી, જે જ્યા ત્યા બેઠા ઠરી,
અખા પશુ જેમ પવનને હળે, મહાજન મૂકી તે સગે પળે ૧૯૫
અણસમજ્યો જીવ ને બીજું ઝાખરુ, જ્યા દેખે ત્યા વળગે ખરુ,
પ્રકૃતિ મળે તો ત્યા તે અડે, નહી તો પાછુ વાટે પડે,
એમ અખા સઘળો સસાર, ઝામર ઝોળે* કરે વ્યાપાર ૧૯૬
ભલું જાણે તો પાછો ભાજ, પય ટજે જેમ પ્રગટે આજ,†
દૂધ રહે તો થાય નહીં નવુ, ઘૃત સહિત પડે ડાટવુ,
એમ અખા વિશ્વ કાચુ શમે, જામણ વિના બહુ ઘૃત નિર્ગમે ૧૯૭
વિશ્વ વસ્તુમાં શાનો ફેર, જે મણ એકના ચાલીશ શેર,
નાના કાટલે સઘળા પિંડ, મણ કહિયે વૈરાટ બ્રહ્માંડ,
હરિમા વિશ્વ ને વિશ્વમા હરિ એમ અખા સૌ ઘરનુ ઘર કરી ૧૯૮
વિશ્વ ભજતા વસ્તુ ભજાય, નીર નદીના સાગરે જાય,
લોક સકળ હરિ વેદ જ વદે, બ્રાહ્મણ મુખ ને સતને હૃદે,
મુખે જમે વાણી ઉચ્ચરે, પણ હરી હૈયામા હોય તે કરે,
તે માટે હરિ ભજવા સત, અખા ભવનો આણે અત ૧૯૯
મોટપ દીધી હરિજન ખમે, હરિશુ બોલે હરિશું રમે,
જનને દીઠે હરિ સાભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે,
જેમ દીવે સમરસ ઉજાસ, એમ અખા હરિ ને હરિદાસ ૨૦૦

---

* ઝામરઝોળ=ખોટો ડોળ † આજ=ઘી

હરિજનને ગ્રહ કહો શું કરે ? જે ગ્રહ બાપડા પરવશ ફરે,
રવિ ભમતો ને શશિનો ખે, રાહુ તો ધડવોણો વહે,
કાણો શુક્ર ને લુલો શનિ, બૃહસ્પતિએ સ્ત્રી ખોઈ આપણી,
ગ્રહે નહિ ગ્રહ હરિ મુજ હૃદે, અખા દીન વચન કોણ વદે ૨૦૧
એક પરમેશ્વર ને સઘળા પંથ, એ તો અળગુ ચાલ્યુ જુથ,
જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રહ્યો, અને ધુવાડો આકાશે ગયો,
અળગો ચાલ્યો તે કેમ મળે, એમ અખા સૌ અવળા વળે ૨૦૨
જાજરો જીવ જુગત શુ કરે, પ્રકૃતિ પાપિણી પૂઠે ફરે,
જે જે સાધન સાધિ સહાય, તેજ વાતના મળ બધાય,
અખા અમર થયાનું કામ, રાખવા હીડે સૌ કો નામ ૨૦૩
કીધુ સર્વ હરિનુ થાય, મૂરખ કર્મતણા ગુણ ગાય,
નૃગ રાજા કાકિડો કર્યો, વિભીષણને શિર કર ધર્યો,
સત્ય પાળતો હરિશ્ચંદ્ર દુખી થયો, જરાસુત વેરી તે વૈકુંઠ ગયો,
એવો અસભાવ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આળસ્યો ૨૦૪
ક્રય વિક્રય બાબત શોભવા, સ્વામી સેવક રંગ નવનવા,
વચ્ચે લોભની વીટણુ કરી, રસથી જીવ કરે આદરી,
આપે લે નિશ્ચે નારાયણ, અખા તુ તે એવુ જાણ ૨૦૫
કર્મ નામ તે હરિના વતા, તુમાં પ્રથમ સકળ ક્યા હતા ?
મનુ ઊપજતા ક્ષત્રી થયા, સનકાદિક તે યોગી રહ્યા,
જગત નોતુ ત્યાં ક્યાથી કર્મ ? અખા હરિનો મોટો મર્મ ૨૦૬
જીવ ભક્તિ કરે શ્યાવડે, સામગ્રી હરિની નીવડે,
તેનુ લાવી તેને સજે, પોતાને તો મળે નહીં રજે,
જાણ્યુ આપ સમર્પું હસ્ત, તે તો નીવડી તેની વસ્ત,
અખો જે જે કરવા ગયો, ત્યા એમ અણબોલ્યો રહ્યો ૨૦૭
સમજી રહિયે તો સમુ પડે, નહિ તો કાઇનુ કાંઈ નીવડે,
જે જે કરવુ તે અહકાર, તે ત્યા હરિને લાગે ભાર,
ભાર ચઢ્યો નિશ્ચે ઉતરે, એમ જાણિ અખો શુ કરે ? ૨૦૮
ધામધૂમ તે ધનનો ધગા,* મોહ અહકાર મહેલીને ગા,
માવઠે મેહ વરસે ગડગડે, ફળ ન ઉમટે† ને લાગા પડે,
રત વિના કર્ષણ ક્યાંથી ફળે, એમ અખા હરિ ક્યાથી મળે ૨૦૯

* ધગા=તાપ † ઉમટે=પેદા થાય

મર્મ ન સમજે ભર્મે પડ્યા, કરે અહંકાર હીંડે ઉથડ્યા,
ટીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારગ પણ છે મેવાસ,
વદે ચરણ ને નદે પિંડ, ભક્તિ નોયે અખા પાખંડ ૨૧૦
પોતે પરતક્ષ દેવ ઉપાસ્ય, અન્ય ઉપાસન માયાહાસ,
જેમ જેમ મેલ ચઢે લૂગડે, તેટલું ધોયે પોત ઉઘડે,
આદરવો આતમઅભ્યાસ, અખા સભાળે આપણુ પાસ. ૨૧૧
કુબુદ્ધિ જીવ અને કપાસ, તે પીલ્યા વોણ્યા નાવે રાશ,
તે માટે કહે છે ભગવાન, જાણે દેહદમને આવે સાન,
ધેન ઉછળતી ને ડેહેરો* ગળે, અખા જો હરિ વળણે વળે. ૨૧૨

ચાનક અંગ

હઠ કરિ નહિ ઓળખ્યા હરી, કાચો જીવ જાશે નિસરી,
જેમ નિભાડે ભાજન કાચુ રહ્યુ, ન સર્યુ કામ માટીથુ ગયુ,
છતી બુધ્યે હરિ નહિ અભ્યસ્યો, તો ડાહ્યા થતા ઠેકાણે થશો ૨૧૩
ભણ્યા ગણ્યા ભલ પાકે પચ, ન્યાય ઉકેલે જાણે સચ,
સભાપતિ થઈ બેસે મધ્ય, આતમની ન જાણે વિધ્ય,
અખા ક્યાંય ન કુવારિ ગાય, ઠાલા આવ્યા ને ભૂલા જાય ૨૧૪
મૂકય મચ્છર ને પરહર માન, ચતુરાઈ સામુ છે જાન,
કરકરો† થયે કાળ નવ બિયે, જોરે જમ જિત્યો છે કિયે,
ગલિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ ૨૧૫
નિત્ય નિમિત્ત બે માથે પડ્યા, જેમ બાળક હીંડે કાંધે ચડ્યા,
પુન્ય ન લાગે પાડ ન થાય, પેટ પડ્યા કેમ નાખ્યા જાય,
નિષ્કર્મ થઈ નર હરિને જાણ્ય, તોજ અખા ટળશે તુ જ તાણ્ય. ૨૧૬

ભક્તિ અંગ

ભલુ ભૂડુ કહે પૂરવતુ નથી, પેરે પેરે મેં જોયુ મથી,
એક પિંડ અવેરતાં‡ બહુ, નામ રૂપ ગુણ કર્મ તેમ સહુ,
એક શરીર અવેવ તે ઘણાં, ઉત્તમ મધ્યમ ઈંદ્રિય હરિતણાં ૨૧૭
જે ઈંદ્રિયે જે કષાય કર્યું, તેથી કામ ત્યાં તેવુ સર્યું,
મુખે બોલ બોલે છે બહુ, અને ગુદે બોલે તો નદે સહુ,
કુબુદ્ધિ એ જીવ છે હરિવડે, અખા એ ઠામે જોડ નવ પડે ૨૧૮

* ડેહેરો=હરેડી તોફાની ગાયને ગળે બાંધવાનુ લાકડુ † કરકરો=જાડો. ‡ અવેરવુ=એકઠુ કરવુ, સભાળી લેવુ

સત્યવાદી ને સૂર્ય એ બે, બોધ પ્રકાશ સૌ કોને દે,
જેમ અર્કે ઉદેલુ કમળ શમે, તેમ કુબુદ્ધિને સાચુ નવ ગમે,
અખા અદ્રોહી બુદ્ધે બોલે સમ, રવિની રીત જે ટાળે તમ. ૨૧૯
જ્ઞાની થઈ કહિ મારે ગાલ, મુક્ત થઈ વઢવાનો ખ્યાલ,
ભક્તિ જ્ઞાન ત્યા ઠામે હશે, એ તો બેઉ લઢે છે રસે,
અખા એ જ નિ કારણુ વેર, જેમ ચૌટે ભેંસ ને વઢવાડ ઘેર ૨૨૦
ભક્ત દેખે સઘળે ભગવત, તેને દુભે તો શાના સત,
જ્ઞાનીને નિર્દાવો ઘટે, તે નિત્યે બેશીને આથડે,
ભક્તિ જ્ઞાન નોહે એ ખેદ, વઢા જીવ અખો કહે વેદ ૨૨૧

દોષ અંગ

નહિ પાપી ને નહીં પુન્યવત, એકલમલ તે સાચા સત,
કાળચક્ર તે સ્વભાવે ફરે, સેજે ઉપજે સેજે મરે,
એમ જાણીને અખા જા ભળી, પુનરપિની કચકચ ગઇ ટળી ૨૨૨
ગ્રથમાહી જેમ હોય તેમ હો, પણુ તરી નીસરે તેને શેનો ભો,
તું જાને જીવતો મરી, પછી દેણું લેણુ રેશે ઠરી,
તાણ્યો જીવ અખા ગયો ટળી, હવે શાશો વાણો રેશે મળી ૨૨૩
સદ્ગુરુ મારગ સદા અળગ, જેમ પખીને ગત્ય સળગ,
પગ નહિ દીસે પથ કપાય, તેમ સદ્ગુરુ મારગ ઉપર જાય,
ઉપાય અખા નહિ લક્ષ શુ કામ, કર્મ ધર્મ તો જ્યા રૂપ નામ ૨૨૪

ચાણુાકય–કુટીલતા અંગ

ડાંડી પાઘડા કર ને ઠામ, જો નહીં જાણો આતમરામ,
મરડી મૂછ મુખ વાંકા બોલ, કાલ વળગશે ઢીલા ઢોલ,
અખા વરણાગી વણુશી જશે, ભૂંડા ભગળ ઉઘાડા થશે ૨૨૫
ખાટા થઇને નહિ ખટી વળો, કા ધાટા* થઈ ગોવિદથા ટળો,
એક મેલો મત્ર ને બીજો કુતર્ક, સાધક ને મુખે મૂકે નર્ક,
અખા ઇશ્વરને નહીં છેતરે, લાખો દાતો વેલો ખરે ૨૨૬
કળ વકળ કાળ મન કશી, શુ બાળક છે, જે છેતરશો હશી,
હિરણ્યકશ્યપેં વર માગ્યો છળે, હરિયેં તે ઘાટ ઘાલ્યું કળે,
તો અખા તે હરિશું શી હોડ, હથેલીથી ઉજળો તે કોઢ ૨૨૭

* ધાટા=ઘણાપણુ

અણછતો જીવ તું ક્યાં થાય છતો, જેને વિચારિ પહેલો કર્યા હતો,
જે કાળથી નિરમ્યા જીવ, ભાર પહેલો ત્યા હતો શિવ,
વચ્ચે બીજું ક્યાંથી વળી, એમ જાણી અખા જા ટળી. ૨૨૮
વા પાણી સઘળો સસાર, તેનો શુ આણે ઇતબાર,
મારુત માટીને લઇ ચઢે, તેનુ નામ તે પિડ જ પડે,
વટોળે તે વપુ વાવડે, અખા આત્મને કાઈ નવ અડે ૨૨૯
વડપણુ મેલી વસ્તુ વિચાર, તન તપાસી રહે સસાર,
કોઇ વર્ણ વેષ અહકારે મરે, વહાણુ સોનાનુ તે નવ તરે,
એક મીશાલે બ્રહ્મા કીટ, જોઇ વિચારી અખા ગુરુ મીટ * ૨૩૦
ભૂત પચનો આ સસાર, મુરખ વહે તે વરણ અહકાર,
ભાત ચનવા વર્ણાવર્ણ, કોહી મસ્તક હસ્ત કટી ચર્ણ,
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શૂદ્ર, હરિનો પિડ અખા કોણુ ક્ષૂદ્ર ૨૩૧
જાણુપણુ મેલીને જાણ, આફણિયે રે'શે નિરવાણુ,
જાણ થયે જાણ્યુ નહિ જાય, જાણણહારો બીજો થાય,
ઓછાયો નરને શું કળે, સ્વય થાય અખા જો પોતે ટળે ૨૩૨
પિંડ બ્રહ્માડે ને બ્રહ્માડ પિંડે, વસ્તુ વિચારે જોને અખડ,
શુ શાથી કો અળગુ પડે, જો સમરસ પિડ બ્રહ્માડ જ વડે,
જેમ વૃક્ષને પત્ર આવે ને ખરે, તો સ્વર્ગ નર્ક અખા શું કરે ? ૨૩૩
ભ્રમે ભાવના બીજી થઈ, જેમ જાગ્રત અવસ્થા સ્વપ્ને ગઈ,
તેજ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહકાર, સ્થૂલ થઈ પસર્યો સસાર,
સ્વપ્ન સસાર જાગ્રતમા ટળે, એમ અખા વિશ્વ બ્રહ્મમા મળે ૨૩૪
જ્યારે આશ્રમે મન જેતણુ, તેને નિદ્રા ઘેરે ઘણું,
નિજ રૂપે ત્યા રહી નવ શકે, નાના કર્મ ધર્મ બહુ બકે,
મધ્યે વ્યસન લાગે કરી જીવ, અખા આદિ અત્યે તે શિવ. ૨૩૫
કોઈ એક ઉત્તમ વ્યસની થયા, કોઇ એક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા,
ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મદ્ય કપુર બે ઘેરે તન,
સત્કર્મ વિકર્મ બેયે વિકાર, અખા નિજરૂપ રહે નિરધાર ૨૩૬

પ્રાપ્તિ અગ

બાધુ બોલે આવ્યુ રાજ, બેઠા બેસાર્યા સીધ્યુ કાજ,
વણુ કીધે હરિ લેખે લહ્યો, પ્રીતે કરી પારગત થયો,
હવે મારે સઘળે સુખરાસ, અખા સ્વપ્નવર દીઠો વાસ ૨૩૭

---

* મીટ=દૃષ્ટિ, દેખવુ તે

કામ સકળ મુજ પૂરણ થયુ, બ્રહ્મ સાગરમાહિ મળી ગયુ,
બોલુ ચાલુ હરિની સાથ, અતિ પોતે જે રૈને આથ,
હુ હરિમા અને મુજમા હરિ, એમ અખા નખશિખ રહ્યો ભરી ૨૩૮
આવવુ જાવુ જો અળગો હોય, જેમ વેંધ્યુ માર ન ભૂલે કોય,
વ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કહો આકાશે કેમ વહેર્યું જાય,
સલગ જાણ્યું ત્યા તો તું અળગ, પાખ આવી પડતું રહ્યુ ખગ. ૨૩૯
મારે એમ પણ પાધરુ, હુંપણુ મટયુ એ જ આદર્યું,
કર્મ અહકારતણુ ગયુ મૂળ, જેમ આકડાના ઉડે તૂલ,*
ન લહ્યા સરખુ મેં ત્યાં લહ્યુ, એમ અખા જથારથ થયુ ૨૪૦
વાકુ સમુ જાણ્ું ત્યા હરી, હુ તો મારે બેઠો ઠરી,
ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપ્યુ હરિમાય,
છીંડુ ખોળતા લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ ૨૪૧
બાવનથી બુધ આઘી વટી, ભય્યા ગણ્યાથી રહિ ઉધટી,
ઉધડ ભાગ્યુ ટાળ્યું આપ, સેજે ટળિયો દ્વૈતનો થાપ,
હવે રહ્યો તે હું કે હરી, વિગત કરે અખો શ્યે કરી ૨૪૨
મારે મોટો હુનર જડ્યો, જે ઈશ્વરરૂપી જહાજે ચડ્યો,
પચ સહિત ઉતરિયો પાર, પગ નહીં બોળુ જળ સસાર,
હુ હસ્તો રમતો હરિમા ભળ્યો, અખો જાણે તે વળણે વળ્યો. ૨૪૩
એ સુખમારગ મેલીને શઠ, કાયક્લેશ કરે કા હઠ,
ગીતામા ગોવિંદ મુખ કહે, જે મારુ શરણ ગ્રહિને રહે,
મુજ વાયક જે માને અખા, તેને સ્કધ લહિ ઉતારુ સખા ૨૪૪
પરમ ગુહ્ય હરિનું એ હદે, મહા પુરુષ મુનિ એમ વદે,
જે અહબ્રહ્મ જાણીને રહે, શરણ જાવુ શિવ એને કહે,
અળગુ નથી અખા શુ ઠળો, આકાશને કેમ લાગે શળો ૨૪૫

ભાષા અગ

ભાષાને શું વળગે ભૂર, જે રણમા જિતે તે શૂર,
સસ્કૃત બોલે તે શુ થયુ, કાંઈ પ્રાકૃતમાથી નાશી ગયુ,
બાવનનો સઘળો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમો જાણે પાર ૨૪૬

* તુલ=રૂના પૂમડા જેવો હલકો પદાર્થ

સસ્કૃત પ્રાકૃત જે વડે ભણે, જેમ કાષ્ઠ વિષે રહ્યો ભાથા કણે,
તે છોઙ્યા બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃત વિના સસ્કૃત તે વ્યર્થ,
બધા દામ વેપારી લખે, અખા વ્યાજ નોય છુટા પખે ૨૪૭
હરખે કરખે અનુભવ કશા, આકાશ ઉદરમા વરતે દશે દિશા,
જ્યારે જેનુ રાજ જ જાણુ, ત્યારે માનવી તેની આણુ,
જ્ઞાન ગગનમા નોહે દેશ કાળ,એ તો અખા અજાણ્યા બોલે આળ. ૨૪૮
જ્ઞાનાધિક નોય સિદ્ધિ વડે, સિદ્ધિ નામ શણગારે પડે,
એકમની કહાવે સાધવી, તેમ સહજ ન ઇચ્છે સિધિ વાધવી,
અખા અણુલિગી નાવે સસાર, એ તો ફોકટ માયા ઉડાવે વાર ૨૪૯
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઈશ્વરને વિખે, તેને વેદ માયા કરિ લખે,
તેની કણીકા તે આ જીવ, તો સિદ્ધિ સહિત કેમ થાએ શિવ,
લોક પતી જે તે સિદ્ધિ વડે, અખા અનુભવને કાઈ ન અડે ૨૫૦
મૂળગો અહરોગ નહીં ટળ્યો, તેમા સિદ્ધિરૂપી ભરમજ ભળ્યો,
જેમ પેલો ઘેલો હોય બુદ્ધિવિખે, વળી વ્યસને લાગ્યો માદક ભખે,
અખા અહકારને ટાળી જોય, તું ન રહેતો સિદ્ધિ સાથે સિદ્દ મો'ય ૨૫૧
પોત ન લહ્યુ છે પોતે થયા, ઉત્તમ મધ્યમ વ્યસને વહ્યા,
માયાકૃતનો નાવે અત, માને નહીં તો જો વેદાત,
અખા ઉપનું ન માને આદ્ય, ક્રય વિક્રય વિના શી વ્રાધ્ય * ૨૫૨
પ્રપચ પ્રીછી જોયો ખરો, નહીં ઉપજ ને નહીં તો વરો,
જ્યાથુ ઉપનું નવ ઘટે, શઠ ન વળે જ્યા જઈ આવટે,
જાતુ મરતુ દીસે ખરુ, અતે અખા ભસ્યાનું ભસ્યુ ૨૫૩
જેમ દુધે ફીણુ ફીસોટા થાય, તોલ ન વધે આકાશ રુધાય,
જેમ અગ્નિ જોગે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગત અવતરે,
વકર્યા તત્ત્વ ધરે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત્ત લે ઠામનુ ઠામ ૨૫૪
પચતણા પચવીશેં તત્વ, વાસનાલિગ તે તેનુ સત્ત્વ,
ભૂત ભૂત પ્રત્યે વિચરે, મૃત્યુ નામ પરપોટો મરે,
ભૂતકલ્લોલ સદા સર્વદા, ચિદ્વિલાસ અખા મન મુદા ૨૫૫
ચલન વલન તે ચેતનતણી, પચરૂપે આપે થયો ધણી,
આપ આપમાહી વિસ્તર્યું, ન કર્યા સરખુ તે ત્યાં કર્યુ,
જેમ છે તેમનુ તેમ છે જાણુ, સમજે સાન અખા નિર્વાણ ૨૫૬

* વ્રાધ્ય=વૃદ્ધિ

પ્રતીતિ અગ

હરિ પામવા સૌ તપ કરે, અખો હરિમા મેળે ફરે,
મારે સમરસ સેજ સજોગ, સાવ સ્વતતર પામ્યો ભોગ,
જેમ ભર સાગરે તીમિંગલ* રમે, હુ હરિમા તો દેહ કોણ દમે ? ૨૫૭
પેરે પેરે મેં જોયુ મથી, જે હરિવિના પદારથ નથી,
તો આઠ વેંતનો હુ જે ઘડયો, તે તે કયા અળગો જઇ પડયો,
એમ જોતાં હરિ લાગ્યો હાથ, ટળ્યો અખો ને એ રહી આથ † ૨૫૮
ઉમેરણુ જે ઉસરણુ કર્મ, હરિમારગમા જાણે શ્રમ,
સ્યાથુ લઇને શ્યામાં ભરુ, અખડ બ્રહ્મની ખડણા કરુ,
અખા એ ત્યાં છે અદબદ, અહપણાની ચૂકી હદ ૨૫૯
અનુભવી જ્ઞાન ત્યા એવુ કથે, કર્મધર્મ ભાજી કરે જથે,
આતમતત્ત્વ માંહેથી ધરે, નામ રૂપ કુચા શુ કરે,
એમ અખા લા કીધી આથ, હવે કામ શું ઝાલે હાથ ૨૬૦
છાછળ માછળની નહીં વાત, એ તો રમવી વાત અઘાત,
ખોવુ મનને લેવી વસ્ત, નાખ્ય નસક લાધે નહીં અસ્ત,
કે તુટે કે અડે ન આજ, અખા હરિ અર્થે હડિયુ કાઢય ૨૬૧
કયાથો અવસર પામ્યો વળી, મોતી વેહે પરોવો વીજળી,
મરે ત્યા તો સૌ કો મરે, પણ સુરતે જે સ્વામી અર્થ કરે,
અખા પામુ હરિ કે ખોઉં સસાર, સર્વ નિગમુ કે પાડુ બાર ૨૬૨
તપ તીરથ શ્યા વડે હથિયાર, પુરુષ ચીંથરાનો એ સસાર,
તે ઉપર આયુધ શ્યાં વહે, મારિશ કેને તે તુ કહે,
પેસ ખેતરમાં ઘાલી હામ, ભ્રમ કશો ન અખા રૂપ નામ ૨૬૩

ખળજ્ઞાની અગ

જ્ઞાન કથી શું કીધુ ઘાટ, અતર અવિદ્યાયે વેધ્યા હાડ,
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિંદા દીસે નહીં ક્ષમા,
અખા કથ્યુ પણ ન લહ્યુ જ્ઞાન, શું ગુરુ આગળ માંડયાતા કાન. ૨૬૪
ભલો કહાવ્યો પણ ભલપણ કયા, જેમ ગોખરું‡ હિંડે ગોધણુમા,
વેષ પે'રે વીટબના વધી, વઠયુ દૂધ થયુ નહિ દધી,
કવિતા થયે ન કાઢયુ કર્મ, અખા ન સમજે મૂળગો મર્મ ૨૬૫

---

* તિમિંગલ=મગર † આથ=પૂજી ‡ ગોખરુ=ગાયોમા ઉછરેલો ગધેડો

મહા પુરુષ કહાવે માંઇબલી, વેષ પેર્યો પણ ટેવ ન ટળી,
સ્તુતિનિંદા અદેખાઇ આદ્ય, પે'રે ખાય પણ વાધી વ્રાધ્ય,
અખા કૃપા વિના જીવ કુબુધી, પાકુ ઇંદ્રવારણું ને કટુતા વધી. ૨૬૬
કથા સુણી શ્રોતા શુ ખટચો, ગુણ ગાઇને ગાનારો વટચો,
થયા ગયા પોથે લખ્યા, પણ વણ થયાની લહો પારખ્યા,
વણ થયો વગત સર્વે કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે ૨૬૭
બાણુ બાંધ્યા ને સૌ કો મોહે, પણ બાણાવળીને કોઇઃ જોય,
શ્રોતાવક્તા બિજુ બાણ, ટળે બે ને રહે નિવારણ,
નામ રૂપ વચકને સભા, અખા સહુ વહે કાળની પ્રભા ૨૬૮
સાચો જૂઠાના ગુણ ગાય, જૂઠે સાચો નવ લેવાય,
દર્પણ તો મુખ સુખને ગ્રહે, પ્રતિબિંબ કેમ બિંબને લહે,
આદર્શસ્થાની* જે નામ રૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિભૂપ ૨૬૯
અખે વિચાર વિચાર્યો ખરો, જે વાંક સર્વ આપણમા ભર્યો,
બુદ્ધિ વોણો જીવ લૈ નવ શકે, પઢે જક્ત દોષ મુખ બકે,
સદ્ગુરુ જો ઉઘાડે બાર, અખા હરિ દીસે સસાર ૨૭૦
કામ ક્રોધ જે જકત આચરે, તે દેખી જીવ નિંદા કરે,
એ તો પાચે રૂપ માયા રમે, કળ ભરાવિને ભવમાં ભમે,
વિચાર વિચારી હરિને જાણ, નિંદા કરે અખા છે હાણ ૨૭૧
ઊંચ નીચ દેખે તે ભર્મ, ભર્મે થાપ્યા કર્તાકર્મ,
વળી ડાહ્યો ભ્રમ કર્ત્તા રહી, પણ વસ્તુ વિચાર ગયો વિસરી,
ધર્મ કર્મ નહી કર્તા કોય, અખા પોત વિચારી જોય ૨૭૨
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગધ, વ્યસને જીવ પમાડ્યો ધધ,
લોભ મોહ પાંચે થયા છતા, પ્રાય પ્રકૃતિ ઉદરમા હતા,
તેણે મોહ્યો જીવ રોગિલો થયો, ત્યારે અખા વસ્તુવિચારજ ગયો ૨૭૩
વર્ણધર્મ તુ રહે મૂળગે, જેણે સર્વ પડે ત્યા વગે,
જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારો તુજમા,
તેં જાણ્યો છે તે નોહે ધર્મ, અખા કુસકા કુટચે શ્રમ. ૨૭૪
ધરે પિંડ પણ કાંઇ એકતા કરે, તેમાં જીવ આપોપુ ધરે,
જડ દેહ સગે જડતા ગ્રહે, ચૈતન પક્ષ મૂકીને દહે,
અખા કુબુદ્ધે પ્રીછે પિંડ, પણ આતમા પ્રીછે છે અખડ ૨૭૫

* આદર્શ=અરીસો.

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, પંચ ભૂતનો એ સંબંધ,
પ્રાણ પ્રકૃતિ છે સંસાર, વિચરે ભૂત ધરે અવતાર,
અખા તન તપાશી જુવે, કા જીવપણે જન્મારો ખુવે ૨૭૬
જ્ઞાની સુર સૌ કો થઈ ફરે, સુભટ તે જે અવસરે મરે,
સુખે ઘેર બેઠા સૌ જાણ, પણ વરતે જેથો ભે* ધમસાણ,†
અખા કથણીથી અનુભવ તે અલગ, ઉંચા ચડે આકાશે જ સલગ. ૨૭૭
પ્રપંચ આધારે પરબ્રહ્મને કથે, મહી વિના પાણી જેમ મથે;
શ્રમ કરે પણ નાવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર,
એમ અખા નોહે સદ્જ્ઞાન, માદક કેમ કરે જળપાન ૨૭૮
કર્મ ધર્મ એ ભર્મને ભલા, અકે ન રહે એક એકલા,
બુધ વોણી ધેનુ ચાટે ચર્મ, કર્મ ત્યાં ભર્મ, ભર્મ ત્યાં કર્મ,
વસ્તુવિચાર પશુને કશો, અખા ભર્મે ભર્મ અભ્યસો. ૨૭૯
મરતુ દીસે તે નોય મર્ત્ય, ચાલે સચરાચર કાળનું કૃત્ય;
વેતું કરવત કાઢે ગાર, તેમ શને શને મરે સંસાર;
તો અખા પરને ક્યાં રુવે, આપ વિચારી શે નવ જુવે. ૨૮૦
નહીં ઉપજ ને નહીં ત્યાં વરો, ક્યાં આકાશને ભેળું કરો,
એ ભર્મે ભ્રમ માન્યો ઉપન્યો, પ્રાણ સુવર્ણને ક્યાંથો બન્યો,
અખો નહીં તો કેને કવે, થાશે માપ માપણહાર સુવે. ૨૮૧

જડભક્તિ અંગ

પડ પખાળે પૂજે પાણ, મનમાં જાણે હું તે જાણ;
આપે આતમ બારે ભમે, મુરખ સામું માડી નમે,
ડાહ્યો પંડિત થઈ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે. ૨૮૨
ગુણ જોઇએ તો ગુરુને શોધ, જે ગુરુ આપે તત્ત્વનો બોધ,
પરને વળગ્યો હીંડે અંધ, આખ્યાળો નવ વળગે ખંધ,
સદ્ગુરુ વિના ગળે બાંધી શલા, એમ અખા ભર્મ્યાં ભલભલા. ૨૮૩
હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વસે, તેને જાણ કાયા કાં કસે,
બ્રહ્મજ્ઞાનમાં સર્વે વળે, જેમ બહુ મહોર સોનું એકલે,
તૃણ માર્યે કેમ પાડો મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે. ૨૮૪

* ભે=ભય † ધમસાણ=સોરબકોર, ઘોંઘાટ

ગુણ ગાવા તે ગુણિનુ કર્મ, ધારણા ધ્યાન યોગીનો ધર્મ,
ભક્તિ વૈરાગ્ય વૈષ્ણવ કહે કથી, પણ વસ્તુપણામાં કર્ત્તવ્ય નથી,
અખા પ્રપચ હોય વિધવિધે, જ્ઞાન પિધુ સાધકે જે દીધુ સદે ૨૮૫
સુધ માહી સાધન તે કશુ, તેજમા રૂપ કાઈ વાસો વસ્યુ,
જેમ મીનને તરવુ તે સહેજ, પખી જેમ આકાશે રેહે જ,
તેમ જ્ઞાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સાનિ કરી બુઝ ૨૮૬
બોલે ચાલે તે હરિ વડે, પશુ પથ્થરને લાગી પડે,
કોય પત્ર સેવે કોને વસ્ત્રપૂજ, એમ ગઈ આતમની સૂઝ,
મોહ ભર્યો માને નહીં વાત, અખા અણજાણે આતમઘાત ૨૮૭
હરિમા રહે તે ગુણ શુ ગાય, પાપી પાવન થાવા જાય,
કુવારી લે વરનુ નામ, સદા શોહાગણ સગે સ્વામ,
પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાનો વાદ ૨૮૮
હરિ મળે જન રસબસ થાય, જે અળગો તે લેવા જાય,
કાઈ તરે શુ કહેતુ ફરે, કહોને વ્યડળ કેને વરે,
દ્વૈત નહીં ત્યાં રીત જ કશી, એમ અખા જોજો અભ્યસી ૨૮૯
કર્તા કોણ ને સાધન કશુ, સુણિ માની મન કરવા ધસ્યુ,
વાને વાત વાધ્યો વિસ્તાર, જેમ ધુવાડો થયો નવસાર,
અખા વિચારી જોતા ફોક, જેમ ઊડો કુવો ને ફાટી બોખ * ૨૯૦
ઉંઘ્યો કહે ઉંઘ્યો સાભળે, તેણે જડપણું બેનુ નવ ટળે,
જેમ ચિત્રામણના દીવા વડે, કેમ રાત અધાની દષ્ટે પડે,
શુ સાભળે ને અખો શુ કહે, જો માયા લાલચથી બીહે ૨૯૧
પ્રપચ પારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારુ ધામ,
તેવડે ચાલે આ સસાર, આગમાપાઈ† તે નીરધાર,
અખે રામ ઓળખિયો તેહ, ઉદર અભ્યતર નાવે જેહ ૨૯૨
શબ્દજાળ કર્મના ગ્રન્થ, એમા સાર ન લાધે અત,
સાચુ સાધન જે કો કરો, વાગવિલાસ સકળ પરહરો,
શબ્દાતીતને જાણે જેહ, અખા સાચુ સાધન એહ ૨૯૩
સાચુ સાધન શુદ્ધ વિચાર, જે હુમારાનો કાઢે પાર,
એ મૂકી અન્ય સાધન કરે, જેમ ભ્રમરોગી વિજ્યા વાવરે,
નિજ આત્મ જાણ્યા વિન ભર્મ, અખા નહિ છૂટે કર્તા કર્મ ૨૯૪

* બોખ=કુવામાથી પાણી કાઢવાની ચામડાની પખાલ તે † આગમાપાઈ=ઉત્પત્તિ નાશાન ણુ

શબ્દજાળ માયાનુ કુડ, ત્યાં નર પશુ પડે મતિ મૂઢ,
શણગારી વાણી સૌ ગાય, ભોળા જીવ સાભળવા જાય,
અખા શુ વાંચ્યુ સમજ્યો કશું, જેમ આંખનુ કાજળ ગાલે ઘસ્યુ ૨૯૫
અજ્ઞાની ને ઉંટ બચકુ, ઝાલ્યુ મૂકે નહિ મુખથકુ,
અખા અણજાણ્યે પેઠુ કાન, ચાલ્યો પથ દર્શન ને માન,
ક્રને કર્તા ન જાણ્યો જડે, વઢે ઢીકે ને કટારી કડે ૨૯૬
ભણે ગણે શી સાધી વાત, અવળા પડ વળ્યા વળી સાત,
ઊંચ નીચ હૃદિયામા હતા, અખા થાપીને કીધા છતા,
પાડિત્ય કરતા લાગુ પાપ, પાઇ દૂધ ઉછેર્યો સાપ ૨૯૭
શુ સમજ્યો ગુરુ શરણે જઇ, જો ભ્રાત્ય છોત્ય ઘર વાસે રહી,
અજ્ઞાન તો રચે નવ ગયુ, વાધ્યો ભર્મ એ અદકુ થયુ,
અખા હલાવ્યો હાલો હળ્યો, એ સગુરાથી નગુરો ભલો ૨૯૮
પ્રાપત રામ કરે તે ગુરુ, બીજા ગુરુ તે લાગ્યા વરુ,
ધન હરે ધોખો નહિ હરે, સબધ સસારી સાચો કરે,
અખા શુ સમજ્યો ગુરુ કરી, સચરાચર દીઠા નહીં હરી ૨૯૯
કર્મ કરી શુ હરખે હળ્યા, એ તો દામ ઉલેખે પળ્યા,
જેને લેખે જીવ જ ટળે, તે જ સમજતા નામુ વળે,
તત્ત્વજ્ઞાન વિણ બીજુ અખા, તે રમતુ જેમ કાચ કાચકા ૩૦૦
કહે અખો મુજ આવે હસું, એ કહ્યુ ટીખળ મનમા વસ્યુ,
હિરણ્યગર્ભ* હાર આપોઆપ, ત્યા દ્વૈત અચાનક લાગ્યુ પાપ,
કોણ સુણે ને અખા કોણ કહે, હરિની વાત તો એહજ લહે ૩૦૧
હુ તુ થૈ બોલ્યા એ ખરુ, તે હું જ નહીં તો શુ ઉચરુ,
જેમ સૌઅરમા વાજે સાદ, એકલો ગારુડી પૂરે નાદ,
એહ અખા એવો શો ભેદ, તો હુ માને શો વિધિ નિષેધ ૩૦૨
આપે આપમા ઉઠી બલા, એક કહે રામ ને એક કહે અલ્લા,
અલ્લા રામ તે કેનું નામ, કોણ સભાળે તે નિજ ધામ,
કહે અખો ઉપજાવ્યો કળો, કળકલે બાળ રમે એકલો ૩૦૩

સગુણભક્તિ અગ

સગુણ ભક્તિ મોતી ઘુઘરી, મનમોહન દીસે તે ખરી,
અતર તાપ ક્ષુધા નવ સમે, સામા મનોરથ પેરે દમે,
એ અખા સમજ દેહ વેહવાર, જન્મ મરણ ન ટળે સસાર ૩૦૪

* હિરણ્યગર્ભ=૧ બ્રહ્મા, ૨ સૂર્ય, ૩ ઈશ્વર

પડતું સુવર્ણ ને બીજું મન, તેનુ ધોવુ ધાવુ નોય જતન,
જો મર્મેખાર અગ્નિને મળે, તો થાય ચોંદુ મન પાછુ વળે;
મનની કીધી સર્વે ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
અણજાણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત્ય પટોળેથી* કેમ ખડે,
અવળા શબ્દ પેઠા કાનમા, વાધ્યો રોગ નાવે માનમાં,
અખા આત્મ વિન અવળી વજા, ફરે કાજી પણ ન ફરે કજા ૩૦૬
બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્ણનાભિ† મૂકે નિજ લાળ,
જીવ બુદ્ધયે કરી ગુથ્યા ગ્રથ, મમતે સહુ વધારે પથ,
પણ જ્ઞાન તો છે આતમસૂઝ, અખા અનુભવ હોય તો બૂઝ. ૩૦૭
મુક્તિ ભક્તિ બે વાછે ભ્રમ, પણ બેઉથી અળગો આતમ ધર્મ,
જીવ થઇ થાપે ભક્તિ ભગવત, જીવ થઈ મુક્તિ મન માને જત,
એ તો તેમનુ તેમ છે અખા, દ્વૈત વિના નોહે પખપખા. ૩૦૮
આત્મ લક્ષમાં નહિ પર આપ, વણ સતાને કેનો બાપ,
વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબ પ્રતિબિંબની કોણ કહે કથા,
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય ૩૦૯

દભભક્તિ અગ

જો હરિ માર્ગે ચાલે જત, વેષ અભિમાન શુ કાઢ્યા દત,
જેમ તેમ પથ કાપ્યાસું કામ, તો આવે હરિરૂપી ગામ,
અખા મોહ્યો પથે ભમ્યો, વાદ કરતાં આયુ નિર્ગમ્યો ૩૧૦
વેષતણુ રાખે અભિમાન, સામુ તેણે થાયે જાન,
સસારી મળ ધોવા કાજ, સાબુ મેલને દીધે વાજ,
અખા મેલ જો નવ નીકળે, તો મેલુ તે કઇ પેરે ટળે ૩૧૧
નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ સમણાનું ધન, ઉધ્યો નર તેનું કરે જતન,
જાગ્યે રુડું કુડું ટળે, જ્ઞાની તે જે પાછો વળે,
અખા પ્રપચ નહીં પરમાણ, ઠાલો શુ થઇ બેસે જાણ ૩૧૨
તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્મત્ત આવે વાજ,‡
ફળ સભળાવી કીધુ ખરુ, હરિ મળવાનુ કારણ પરહર્યું,
અખા એ સર્વે નનનો તોર, કોડી વટાવે નાવ મોહોર ૩૧૩

---

* પટોળુ=ઘણા રગની ભાતવાળું રેશમી કપડું, ચીર † ઉર્ણનાભિ=કરોળીઓ।
‡ વાજ=હારવુ, કુલવુ

હરિ જાણીજેં તે હરિવડે, મન જનથી જે અગળે પડે,
બીજા કર્મે મનથી નીપજે, મન સૂધે જે તેને ભજે,
અખા તે માટે ત્યાં રહી ચેત, જ્યા રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
અખા તેજ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉફરો,*
ઊંઠ હાથમા સૌ કો રમે, જાગ જોગ એટલામા ભમે,
મુક્તિ ચતુર્ધા એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે ૩૧૫
અણુલિંગી મોહોટો ઉપદેશ, જે ઇચ્છે અજ વિષ્ણુ મહેશ,
લિંગ ચતુષ્ટયથી પર યથા, જ્યા ન મળે જક્ત સબધી કથા,
અખા એ ત્યા ચિદ આકાશ, પણ પ્રાય શબ્દ નોહે સમાસ ૩૧૬
ભક્તિ કરતા ભરમે બહુ, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ,
જ્યા શુચિ અગ્ર રહેવા નહીં ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ,
ત્યા તો કરતા દીસે ધાત, તો એમ અખા કેમ ધાતે વાત ૩૧૭
પેલેં ઓળખ્ય હરિ પછી ભજે, કા વોરે જોયા વિના વજે,
ચૈતન્ય બ્રહ્મ કહે વેદ વાણુ, તું તો માને પીતળ પાણુ,
આતમની અવગણના કરે, અખા ભક્તિ કેમ પડશે વરે ૩૧૮
જ્ઞાન વિના ભક્તિ તે અશી, ભસતે શ્વાન જેમ ઉઠે નશી,
લારે લાર જેમ ચાલ્યો સોર, ત્યા કોણે દીઠો તો ચોર,
જે જેણે દીઠું સાભળ્યુ, અખા તે તે વળણે વળ્યુ. ૩૧૯
જેવી શાસ્ત્ર સત વાણી વદે, તેવુ નરને આવે હૃદે,
હું મમતા દેહ જો ઓળખાય, સર્વાવાસ હરિ ત્યારે જણાય,
સચરાચર જાણ્યાવિણુ હરિ, અખા દ્રોહબુદ્ધિ જ્યા ત્યા કરી. ૩૨૦
જ્ઞાન વિના ભક્તિ નવ થાય, જેમ ચક્ષુ હીણો જ્યાં ત્યા અથડાય,
તે માટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સભરો ભર્યો,
ગુરુજ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧
જોતા વિચારી સ્વે નિજધામ, ઉપાધિ અસવવા નોતુ ઠામ,
આવી અચાનક ઉઠી બલા, સુખી દુખી નર ભુડા ભલા,
પડિત જાણ થાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછ્યો મર્મ. ૩૨૨
નિજ શક્તિએ કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હવો પ્રકાશ,
અશે અશ ભૌતિક પિડ થયા, સત્તા બળવડે ચાલી ગયા,
જેમ ખડકર્યાં પાત્ર અગ્નિથી ઉષ્ણ, એમ અખા બળ વ્યાપ્યુ વિષ્ણુ. ૩૨૩

* ઉફરો=નિરાતવાળું

પાત્ર માત્રમા હોય વરાળ, પિડ સાથે હોય મનની જાળ,
મનને જોઇયે સર્વે વિષય, પણ મૂળ અગ્નિને નવ લખેય,
વિષયિને મન તે આ સસાર, અખે એવી વિધ્યે કાઢયો પાર ૩૨૪
મુજ જોતા એ મન સુખી દુ ખી, પણ મનાતીત ન શકે પારખી,
મનના માર્યાં જાએ એહ, એમ સમજણ નહિ સમજે તેહ,
ચૌદ લોક રૂપે મન થયુ, અખા મનાતીત જેમનું તેમ રહ્યુ ૩૨૫
પ્રપચપાર પરમેશ્વર રહે, કા ગુણના કૃતનેં તે સાચા કહે,
ગુણ તે જાય મરે અવતરે, તેને સત્ય જાણે તે ફેરા ફરે,
ગુણ પારે જેનો અભ્યાસ, અખા તે નોહે સ્વામી દાસ ૩૨૬
અખે જગતથી અવળુ કરવુ, જીવત મૂકી મૃતક આદર્યું,
મૃતક થમુ મીઠુ કાઈ નથી, સારમાથી સાર કાઢયુ મથી,
પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ જીવતાને ભય, પણ અખા મુવો તે નિર્ભય રહે ૩૨૭
રામ નામ પ્રીછે ગુણ ઘણો, જેમ અમૃતમા ગુણ પીધાતણો,
વણ સમજ્યો સુડો નિત્ય કહે, રામ કઠ પજરમાં રહે,
કયા પુજ્યો ગાયો પરીક્ષિતે, અખા મુક્તિ પામ્યો પ્રીછતે ૩૨૮

આત્મલક્ષ અગ

આકાશ આધેરી જાણો વસ્ત, ત્યા નહિ મળે ઉદય ને અસ્ત,
ઉદય અસ્ત તો જ્યા આકાર, તે જાણો સઘળો સસાર,
તે સસાર સ્થાને છે શૂન્ય, આંહીં અખા રાખે જો મૂન્ય ૩૨૯
જે આકારને માને સત્ય, તે શૂન્યવાદી તેમા નહિ વત્ત,
આકાર નિરાકારને જે કે નથી, મિથ્યાવાદ કરતા મરે બે મથી,
શૂન્યવાદી એ બેનુ નામ નામ, અખા બેથી પર હરિનુ ધામ ૩૩૦
ગુણવાદી ગુણને કહે હરિ, તે માયા રચિત જાય ઉસરી,
તે માટે ગુણને સ્થળ શૂન્ય, ખટ દર્શન મત પાપ ને પુન્ય,
કુટજ્ઞાની* કહે સત્ય આકાશ, અખા એ મિથ્યા અભ્યાસ ૩૩૧
વસ્તુને ઉપમા શૂન્યતણી, તે માટે વસ્તુ તે શૂન્ય જ ઘણી,
તે માટે શૂન્યવાદી નામ, શૂન્ય કને લઘુ મૂળગૂ ધામ,
તે માટે તે તેવા અખા, પ્રપચ પાર નવ ગયા લખા ૩૩૨

* કુટજ્ઞાની=ખોટો જ્ઞાની

અતિ ઘણો આઘો પરમેશ, મન તણો ત્યાં નોહે પ્રવેશ,
અમન તે નર આઘેરો જાય, ત્યાં શબ્દ પહોંચે નહિ કાંય,
સહુ ઊપાસે મનની વૃત્ય, અખા ન લાધે હરિની નર્ત્યે * ૩૩૩
શૂન્યવાદિ શૂન્ય કુચા ભખે, પણ શૂન્ય તત્ત્વને નવ ઓળખે,
સાકારી આકારને ગાય, તે ત્યાં કાળે પીટી જાય,
તે માટે તત્વદર્શી ખરો, અખા જે સર્વે ઉફરો. ૩૩૪
સાચો અંતરજામી ગોર, બીજો ગુરુ બાજીગર મોહોર,
તેનો અર્થ કહેવા શોભવા, સંસારીનું મન લોભવા,
પણ રીઘ આવે જેમ રૂપૈયાવડે, તેમ અખા આતમથી આતમ જડે ૩૩૫
શ્યાપર પરપંચ બેસે ઘાટ, જેનું મૂળ મિથ્યા છે નાટ,†
જગત થયું તે ત્રણ ગુણ વડે, ત્રણ ગુણને તે માયા ઘડે,
તે માયા તો નહીં પ્રમાણ, તો અખા શું થાએ જાણ ૩૩૬
ઉંઘ્યા બરલે‡ પંડિત કવી, જે મનની વૃત્તિ રહ્યા અનુભવી,
એક એકનું બોલ્યું નવ મળે, ખટ દર્શન જુજવાં આફળે,
સૌને હુમારાનો થાપ, અખા ન સમજે આપો આપ ૩૩૭
૯૯ પદારથ થાએ ફોક, ચર અચર ને ચૌદે લોક,
ગુથે ગ્રંથ વાંચે સાંભળે, તે ત્યાં કાળે સઘળા ટળે,
અખો શો રાખે નિરધાર, જે બોલું તે થાય સંસાર ૩૩૮
મનવા કરતા મનશું અખે, પ્રપંચ દીઠો ચૈતન વિષે,
નિર્મળ દર્પણ હોય અતિ સાર, તેમાં ભાસે બહુ આકાર,
જેમ તે તેમ જાણે આત્મા, તે નર કહિયે સર્વોત્તમા ૩૩૯
આતમ સમજ્યો તે નર જતી, શું થયું ધોળા ભગવાવતી,
બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ ઊપલો જંજાળ,
પ્રીછીને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ ૩૪૦
વણ સમજે દાવાગિર ઘણા, વેષ વખાણે આપ આપણા,
ટળવું ઘટે ત્યાં સામો થાય, વણ સમજે એમ વાંકો જાય,
પેર્યો વેષ ને વાધી ટેક, એમ અખા કેમ થાએ એક ૩૪૧
અખો શું કવિતાપણું કરે, જો વાત કશી ન પહોંચે શરે,
કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો આ આઘેરુ રહે,
એવું કવતાં આવે લાજ, સમજ્યા સરખો છે મહારાજ. ૩૪૨

* નર્ત્યે=ક્રિયા † નાટ=નાટક ‡ બરલે=બબડવુ, બકવુ ઉંઘમા માણસ બકે છે તે ક્રિયા

ઉકેલ પડે તે જોડયુ ખરુ, જેણે જીવપણું જાયે પરું,
બાકી સઘળો મોહ જોડાય, મનનું ગમતું સૌ કો ગાય,
અખા અર્થ સહિત કહે જો સાત, નાચે પૂત તવ લાજે માત ૩૪૩
આપ ઇચ્છાએ સગુણ જ થયો, ત્યા કોણ શિખામણ દેવા ગયો,
પસર્યું પોત તે અકસ્માત, કાળ કર્મ ઇશ્વર મૂકે વાત,
અખા તે ઇચ્છા છે સદા, પણ જક્ત સત્ય માનીજે જદા ૩૪૪
જક્તભાવ નહીં જ્યાં લેશ, ત્યા સત્ય મિથ્યાનો શુ ઉપદેશ,
કેનો જન્મ કર્મ રૂપ નામ, સીમ કશી, જ્યા ન મળે ગામ,
અખા નહીં જ્યા પ્રાય પિંડ, એ તો જેમનું તેમ અખડ ૩૪૫
કૈવલ્યને કો કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શુ સૂચવે,
દ્વૈત વિના નહીં બેસે ઘાટ, એકલો ત્યાં નવ બોલે નાટ,
અખા લક્ષ સહિત જે દ્વૈત, તે કહેતે કવતે છે અદ્વૈત ૩૪૬
કોઇક સત્ય થાપે સસાર, કોઇક સત્ય કહે નિરાકાર,
બેના થાપણહારા ટળે, જેમ છે તેમ ત્યા કો નવ કળે,
અખે મૂળ વિચાર્યું આપ, થાપણહારનો રાખ્યો થાપ ૩૪૭
સગુણ નિર્ગુણ કથવો રહ્યો, બાધ્યો રુઠ્યો સ્વામી લહ્યો,
સદા હરિ બોલતો ચાલતો, ખાતો પીતો ને માલતો,
અખો કહે વેદાતનો સાર, કૈવલ્ય બ્રહ્મ પ્રભા આકાર ૩૪૮
જોગ ધ્યાન તપ તીરથ ત્યાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ,
વિષય વર્ત્ય નાના વિધ ભોગ, ચાલ્યો જાય છે ચેતન જોગ,
અખા સર્વ સ્વામીના રગ, સદા સર્વદા આપ અભગ. ૩૪૯
અખા જોતા ત્યા વસ્તુ વડે, બીજું આપોપું નવ જડે,
એમ જોતા કોણ કેને ભજે, પામણહાર ન લાધે રજે,
અદબદસ્વામી* અટલ અનાદ્ય, એ સમજ્યા વિના સઘળો વાદ ૩૫૦
હાથ પગાળો સુદર શ્યામ, એવો અટકળ્યો લોકે રામ,
એવા પ્રભુતણા અમે દાસ, જેનો હશે વૈકુઠમા વાસ,
કયારે કહે તે લે અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર. ૩૫૧
સકળ ચરણ શિર કર અવેવ, સકળ શબ્દ જે બોલે દેવ,
તેમા ઉગી નીકળ્યુ સહુ, નિત્ય ખરે નિત્ય વાધે બહુ,
કેમ કહું કો કાળે અવતાર, જો તે વડે ચાલે સંસાર ૩૫૦

* અદબદ=અદ્દભુત.

પૃથ્વી અપ તેજ વાય આકાશ, એ જાણજો પોતે અવિનાશ,
કદલીસ્થભ* ઘણા પડ વળે, વચમાથી લુબ્ધો† નીકળે,
જક્ત કાતરો‡ કેલ મહાભૂત, જેવડે રભા§ તે અદ્ભુત,
અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઈ, પૂર્વપક્ષ ન કરશો કોઇ ૩૫૩
એમ અખાને હરિ સા જડ્યો, કાયકલેશ કરવો નવ પડ્યો,
ત્યાં લગે ધૂપ પૂજાપર વાહાલ, જ્યાં નહિ લાધી હરિની ભાળ,
અજ્ઞાન સહુને મૂસળ માંય, અળગા અળગા સૌ કો ધાય ૩૫૪
તરણા ઓથે ડુંગર રહે, એવો ઉખાણો સર્વે કહે,
તરણ તે જીવનો અહકાર, તે પાછળ રહ્યો કર્તાર,
અખા અહકાર, વધાર્યો ગમે, તે માટે જીવ ભવમા ભમે. ૩૫૫
કર્મ ગ્રહે એવુ શું સદા, સુખમાથી આવે આપદા,
જેમ વગડામા કીજે તાપણું, તેણે સૂઝે ન સૂઝે થોડું ઘણુ,
કર્મતણી એવી ચકચુધ,|| અખા ન ભાગે મનની રૂધ¶ ૩૫૬

જ્ઞાનદગ્ધ અંગ

જ્ઞાનદગ્ધ તે બળ્યા ઓગણા,$ કથતા વધતા દીસે ઘણા,
વાવ્યા ન ઉગે અન્ન ન થાય, તેમ બ્રહ્મ કર્મ બેઉથા જાય,
કહે અખો નર વઢ્યા શરે, નર નારીની નિંદા કરે. ૩૫૭
બ્રહ્મ કર્મ ઉભેથા× ભ્રષ્ટ, જેમ અધછેદ્યા કુકટને કષ્ટ,
સપ્રદાય શુદ્ધ નાઠ્યુ જ્ઞાન, મનમા તે જ્ઞાનીનુ માન,
કહે અખો નર મુક્તા ફરે, નગર છૂટી ધેનુ ઓખર** ચરે. ૩૫૮
દોષદૃષ્ટિ દુર્મતિ નવ ટળી, તો શુ સાધ્યુ કથા સાભળી,
ગુરુવચન પાળે તે સત, ઘાટ ઘસેરા કાઢે દત,
કહે અખો હરિની નહિ મયા, સાભળીને સામા શઠ થયા ૩૫૯
એક સુકુ જ્ઞાન કથે દામણા,†† તે હરિ ફળ પામે વામણા,‡‡
પાપ પુણ્યના ભેદ અમો લહ્યા, જે હતુ તે સમઝી રહ્યા,
કરે આપે મૂકે વાધે માન, અખા એહ તે સુકુ જ્ઞાન ૩૬૦

* કદલી=કેળ † લુબ્ધો=ઝુમખો. ‡ કાતરો=ઝુમખો § રભા=કેળ રૂપવાળી સ્ત્રી
|| ચકચુધ=ચોળાચોળી, ખાચખુચ ¶ રૂધ=ગાઠ, ગુચવાડો $ ઓગણા=બળેલો પણ શેકાઇને ફુલેલો નહિ એવો દાણો × ઉભેથા=બેઉથી (સ ઉભયત) ** ઓખર=નરક ખાવુ તે †† દામણા=દોરડા ‡‡ વામણા=ઠીંગણા

સુકુ જ્ઞાન ને વ્યડળ મૂછ, કરપી* ધન, કુતરાનુ પૂછ
એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામુ એબ ઉઘાડે કાય,
અખા અમલવિન હાકમ જશે, કથ્યુ જ્ઞાન પણ હરિ નવ વસે ૩૬૧
જ્ઞાનીના નોયે ટોળા ટોળ, મુક્તા નોયે સર્વ ગજકપોળ,
શબ્દવેધિ જોદ્ધા કોય તત, શખ સકળ નોય દક્ષણાવત,
બહુમા નિપજે કો એક જન, બાકી અખા રમાડે મન ૩૬૨

વિભ્રમ અગ

કોને કયા થઈ બેસે જત, જોતા સૌનો આવે અત,
જેતુ જેતુ વાછે શરણુ, તે ત્યા સઘળા પામે મરણુ,
જેમ નાળગોળે તુમડીની આડ્ય, અખા એમ ન ભાગે મનની જાડ્ય ૩૬૩
ત્યારે મન પામ્યુ નિજ ભાન, જ્યારે થઈ રહ્યુ સર્વ સમાન,
સપ્ત પુરી મધ્ય મારુ આજ્ય,† સર્વે સરખુ જ્યારે ભાગી જાજ્ય,
જેમ કરી‡ કવાથ રોગીને વિષે, અખા અરોગી સર્વે ભખે ૩૬૪
હોશે જીવ કર્માધીન થાય, વ્યસને વ્યસની માદક ખાય,
પોતે જોતા પૂરણુ બ્રહ્મ, ભ્રાતે જોતા સર્વે ચર્મ,
ચૌદે લોક અખા એક ઠાઠ, ત્યાં ઉંચ નીચ તે મનનો ઘાટ ૩૬૫
અખા શોધીને શળ§ બેસાર, સદ્ગુરુ સગે જાઈશ પાર,
ઈંદ્રિય ગ્રાહ્ય પરમેશ્વર નથી, ભર્મે કાઈ ન મરશો મથી,
દષ્ટ પદારથ માન્યે સિધ, તારો સકલ્પ જાણુ તે વિધે ૩૬૬
સ્વય પરમેશ્વર વ્યાપી રહ્યો, અનત કોટિ રૂપે એક થયો,
જેમ જાર છોડ સહિત પાનોઢ્ય,‖ તેમ એક બ્રહ્મ સઘળે આઢોઢ્ય,
એમ જોતા તુ બીજો નથી, ફોકટ અખા તુ ન મરીશ મથી ૩૬૭
મૂળ ડાળ પત્ર ફળ ફૂલ, સુવર્ણ ઝાડ જેમ એક જ મૂલ,
રૂપ રગ શોભા એકાત, તેમા બીજુ દેખે ભ્રાત,
અન્ય નથી અખા કો કાળ, આપ આદે દઈ એવુ ભાળ ૩૬૮
શ્વાન સ્વપચ ગા બ્રાહ્મણુ જોય, રામ થકી અળગો નહીં કોય,
તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણુ કર્મ અનેક,
આપે અખા ચલાવે ખેલ, એમ સમજતા પડે ઉકેલ ૩૬૯

* કરપી=(સ કૃપણુ) કજુસ † આજ્ય=આડી દીધેલી વસ્તુ ‡ કરી=પથ્ય
§ શળ=બરાબર ‖ પાનોઢ્ય=ઝાડ ઉપર નવી પાદડી થાય તે

ઉંચ ખરા તે ઉંચ ન જાણુ, નીચ તે નાહે નીચ નિર્વાણ
ઉંચમા રામ બમણો નથી ભર્યો, નીચ પિંડ હાલો નથી કર્યો,
કહે અખો સ્વપ્નામાં બકયો, જેમ છે તેમ જોઇ નવ શકયો. ૩૭૦
મૂલ સૂજ જેને ઉપજે, તે નર કાંઈ ભજે ન કે તજે,
માલ જોઇને વેરે ઘાટ, અધિકુ ન ગણે નખશિખ માટ,
અખા સઘળો મોહવ્યાપાર, જોતા વસ્તુ વિચારે પાર ૩૭૧
એક જ્ઞાની ને બીજુ નાવ, તર્યા તાર્યાનો બેને ભાવ,
ભૂપતિ ભીખારી ગર્દભ ગાય, ચૈતન જાણી તાર્યો જાય,
આદ્ય અત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુવિચારે રહે ૩૭૨
સર્વાતીત સર્વ રૂપે સદા, એવુ ચૈતન સમજે જદા,
તેમા આવ્યા ચૌદે લોક, અદકુ ઓછુ થઈ ગયુ ફોક,
અખા મોટા તે અનુભવત્રડે, હૈયે ઉપાધ્ય કરવી નવ પડે ૩૭૩
કા પરોક્ષ જુવે પરમેશ, તે રહેશે આપોપુ શેષ,
ભાવાતરનો પડિયો ફેર, અહભાવ મોટુ અધેર,
અહ બ્રહ્મ સત્ય માનો ભાવ, ત્યારે અખા સ્વતત્ર જ સાવ ૩૭૪
અહ બ્રહ્મ રોપી રહે થભ, પ્રાય પરમેશ્વર ઉગ્યો શભ,*
સદા સર્વદા ચાલ્યુ જાય, તુ અણછતો ઉભો શાને થાય,
અખા તપાસી જો તુ તુને, તન જડે બાર જે ભૂલ્યો કને ૩૭૫
વેદ વચન માને સત્ય કરી, અપોપુ સભાળે ફ્રરી,
એ મૂકીને થઇશ મા ભલો, તો વલોણે પડશે વલો,†
નહીં પામો આતમ નવનીત, અખા આણ્ય તુ નિજ પરતીત ૩૭૬
પુણ્ય રાખ્યે નવ જાએ પાપ, અગ્નિ રાખ્યો તો રાખ્યો તાપ,
જોત્ય કરે પણ લાગે ઝાળ, શોભે તેમ વધે જજાળ,
અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર ૩૭૭
વસ્તુ વિચારે એટલો લાભ, નિર્વિકાર સદા રહે આભ,
કોટિ બ્રહ્માડ ઉદરમા રમે, આપ આયાસ નહી કો સમે,
અચળ્યો લક્ષ એવો છે સદા, અખા નોહે દ્વૈત આપદા ૩૭૮
સર્વે સુખની સીમા જ્ઞાન, જે સકળ તેજનુ આપે ભાન,
રવિ રથ બેઠે જે નર ફરે, તેને તિમિર કેમ આવરે,
લક્ષાલક્ષ વિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પક્ષાપક્ષ ૩૭૯

* શભ=નિરાકાર † વલો=છાસમાથી માખણ વિખરાઈ જઇને હાથમા ન આવે તે

જ્યા પ્રાણી ત્યા છે પ્રાણેશ, તું જોતો હીંડે પરદેશ,
પેલુ ત્યા એક વાંકુ થયુ, અખા અપોપુ વિસરી ગયુ,
વિસર્યું તો સતને જઈ પૂછ, તોડે જોડે કાં ડાઢી મૂછ ૩૮૦
જીવતણી છે અવળી સૂજ, ધાય ધૂપે કો પાટલ પૂજ,
બાહ્ય કર્મ કરતા ધુચાઈ, મતદર્શનના મળ બધાઈ,
અખા જાઓ છે અહતા કાટ, ત્યા બીજા છે કર્મકપાટ ૩૮૧
ષટદર્શન કરતા વિખવાદ, મધ્યે માયા પોષે સ્વાદ,
દાન દયા શીળ કહેતાં જાય, મત્ર જાપ તીરથ મહિમાય,
અખા બાળકની પેરે થયુ, બોરા સાટે ઘરેણુ ગયુ ૩૮૨
ખરાબ થયો જીવ વ્યસને કરી, કર્મ વોહર્યા ને ખોયા હરિ,
આગલ્યા ભવને સારુ કરે, ધન તન મન ત્યા બહુ વાવરે,
મને જાણે એ હરિ ભજન, વાધિ વેળ અખા એ અવતરણ. ૩૮૩
અતિ જુની મહા મોહની જાળ, કંઠે પડ્યાં થયા બહુ કાળ,
અળગાં ઉપાસન અળગા દેવ, કરી હિમ્મત બાધિ અહમેવ;
અખા એહ મોટો ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર કર્યાની વાત ૩૮૪
સાર હતું તે કયાંયે રહ્યુ, વ્યસની મન કયાયે વહી ગયું,
ચોર બોલાવ્યા સાથે ઘણા, તે ઠગતા જાય થઈ આપણા,
પરબ્રહ્મ મૂળગુ ઘર અખા, કેમ પામે જેને એવા સખા ૩૮૫
કોય કહે મોટો શિવદેવ, કોય કહે વિષ્ણુ મોટો અહમેવ,
કોય કહે આદ્ય ભવાની સદા, બુધ કલ્કીના કરે વાયદા,
જૈન કર્મની સદા દે શીખ, યવન માને કલમે શરીફ,
અખા સૌ બાધિ બાકરી, કોય ન જુવે હરિ પાછો ફરી ૩૮૬
ઘણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યુ ધ્યાન,
કોય મુશળ પરવાહે વહ્યા, કોઈ શબ્દને ગ્રાહે ગ્રહ્યા,
એમ ગોથા ખાતો સસાર, અખા વિના વસ્તુ વિચાર. ૩૮૭
લોક ચૌદ ચૈતનનો ઠાઠ, નિપજતાં જાય ઘાટ ઘાટ,
સુર અસુર પશુ નર નાગ, સેજે પડતા જાએ ભાગ,
પિંડ પહેલો ત્યા નોતો જીવ, અખા પરવા છે એમ જ સદૈવ ૩૮૮
પ્રવાહ પુરાતન ચાલ્યો જાય, આગળ દીસે ને પાછળ ભુસાય;
મોઢે ફૂલ ને પાછળ અદીઠ, ખપે ખરુ ને રહે અનીઠ,*
અખા જો બેસે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટાટ † ૩૮૯

* અનીઠ=પરાણે-જોરથી ન બને તે † અટાટ=સાર વગરનુ

પોતામાં વીખે વીખણુ, નહી સંભાળે ઘર આપણુ,
થઈ ગયુ ને વળિ આગળ થશે, તેની વાત કરે સૌ રસે,
એમ ચાલ્યો અવળો સંસાર, અખા ઘરમાં ખોયો સાર 390
વેલ ન દીસે, દીસે પાન, દીસે કીરણુ, ન દીસે ભાન.
પ્રવાહ ન દીસે, દીસે તરંગ, તેમ ચિદ્દ ન દીસે, દીસે અંગ,
અખા દેખણહારો દ્વૈત, ટળતે રહે તે સર્વાતીત. 391
સર્વાતીતમાં ઉત્પત્તિ અંત, શેષનાગ વૈકુંઠ પરજંત,
ચેતન કારણુ, કાર્યે ભૂત, પટ કાર્ય, ને કારણુ સૂત,
અખા જાણુ અરૂપી વડે, તે જોતા અનુભવ નીવડે 392
એમ જાણ્યા વિણુ ડાહ્યા સહુ, ઘણુ આચરણુ આચરે બહુ,
સર્વે સ્વમાંતરના ભોગ, જપ તપ સંયમ સાધન જોગ,
કહે અખો જે ખરો જાગશે, તેને એવો અનુભવ હશે 393
લોહના બાર ને રૂપાના દેવ, એક દેરાસરમાં થાતી સેવ,
તેમાં આવી પારસ રહ્યો, સર્વે સાજ સોનાનો થયો,
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે 394
અખા સમસ્યા સરખી ખરી, જો સમજો તો નીપજે હરી,
ઉંડા જળમાં રત્ન જ પડ્યુ, કેમ ડબકી ખાય કને તુબડું,
છોડ તુંબીફળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોટુ જત્ન 395
ડહાપણુ ભોળપણુ છાંડી રહે, આજ્ઞા કરે હરિ મારગ બે,
ભોળાને અસુજની આજ્ઞ, વિચક્ષણુ પક્ષો ચતુરાઈની ખાજ્ઞ,
અખા તરવુ તેને માથે ભાર, હીરા છાર બે નાખે પાર. 396
ઘણું પંડિત ડાહ્યા ગુણુવાન, ન્યાય પારખુ સંગિત ગાન,
અષ્ટાવધાની પિંગળ કવી, મંત્રભેદ ઔષધ અનુભવી,
અખા એટલે જો હરિ નવ ખટ્યો, તો ભોળાપણુથી આધો શું વટ્યો? 397
જેમ શિલા એક ટાંકી ચીતરી, અણુઘડી બીજી મેલે ભરી;
બે નાખી ઉંડા જળ વિષે, પણુ સરખી બેઉ તરવા વિષે;
પંડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખા દ્વૈતને રૂપક ચડે 398
ચતુર તે જે ચતુરાઈ વમે, વર્ત્તન માત્ર જગતમાં રમે,
લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત, વહ્નિને લાગે નહીં શીત,
ભવજલથી કોરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે. 399

અખા રામ સ્વતંતર ભાળ્ય, જેણે જાય સર્વ જંજાળ,
ઉઠ હાથનું ગણુતા આપ, તે નર જાણે નહીં અમાપ,
ઉત્પત્તિ લય કહેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનુ પાત્ર ૪૦૦
તે તારાની વિદ્યા સરે, સામે પ્રવાહે જે કોઇ તરે,
કર્મ ધર્મનો વહે છે પ્રભા, તેમા તણાતા ઠોકે સઉ ખભા,
અખા જે બ્રહ્મ સામો જાય, તેવા ભક્તને ગીતા ગાય. ૪૦૧
પરબ્રહ્મ પ્રાય પોતામા વસે, સદ્‌ગુરુગમે તે જો અભ્યસે,
ત્રાંબા પીતળ નિપજે ધાત, પ્રાય છે સુવર્ણની જાત,
કાઇ પાષાણુ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનતણુ બીજુ તેમ ૪૦૨
તુ તીરથ કા સામુ જુવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રુવે,
એવી બુધ જેણે આદરી, તેણે આપથી બીજો કીધો હરિ,
તુ કલ્પદ્રુમ કા કલ્પી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ શમે ૪૦૩

આત્મા અંગ

તન તીરથ તું આતમ દેવ, સદા સનાતન જાણે ભેવ,
અડસઠનુ આધદૈવત સદા, તે જાણે ટળે કોટી આપદા,
તીરથ માર્જન કીધુ અખે, જન્મ મરણુ નહી તેને વિષે ૪૦૪
જમલો છે જોજે જગદીશ, તુ પડછંદો ને તે ઈશ,
ઉલટ ભેદ પામે આરામ, જો તારુ મૂળગુ નિજ ધામ,
અખા અક્ષર તું ક્ષર નોય, પ્રતીત તુને જો તારી હોય ૪૦૫
સુધુ કહેતા ન માનો દુ ખ, વેહેતે જળે ન દીસે મુખ,
ઠેરાણે* ભાસે જેવુ યથા, વણુ ઠેરાણે પામ્યો વ્યથા,
જ્ઞાન એક સઘળે પિંડ વસે, અખા કૃત્સની પૂજા હશે ૪૦૬
અહમાયા બહુ રૂપે કરી, આપોપે સહુએ આદરી,
કોય કહે દેખુ પચરંગ, કોય શેષશાયી દેખે સુચંગ,
કોને મુક્તાફળ દષ્ટે પડે, કોય કહે મારે જ્યોતિ જળહળે,
મનના મત સર્વ આદર્યા, અખેપદથી સત્રળા ખર્યા ૪૦૭
દીઠાને કા વળગે ભૂર, અણુદીઠુ વેધે તે શૂર,
દષ્ટ પદારથ જુઠો થશે, વૈકુંઠાદિ સર્વે જશે,
ધ્યાન ધરે દીસે જંજાળ, અખા નોય એ હરિની ભાળ. ૪૦૮

* ઠેરાણે=સ્થિર થયેના પાણીમા

ધ્યાને દીસે તે જાગ્યે જાય, ખોટાનો શો કરો ઉપાય,
ઇન્દ્રજાળની વિદ્યા કો મોહોય, એ તો કર્ત્તવ્ય છોકરાં જોય,
ભરમીશ મા એ દેખી ભાત, અખા કૃત્ય રહિત છે વાત ૪૦૯
કર્ત્તવ્ય સઘળું મનનું જાણ, મન ઉભેથી ટળે નહિ તાણ,
મન ઉભે ઉભો સંસાર, ફોકટ કેમ વહે છે ભાર,
અર્થ અખા તો થાએ ખરો, જો ઉપાય મન અમનતો કરો ૪૧૦
કલ્પે જલ્પે કથતે જ્ઞાન, વળી નવરો થઇને ધરશે ધ્યાન,
મર્કટ રાજ બેસાડયું જેમ, ફળ દીઠે વળિ હું તું તેમ,
અખા એમ નહિ રીઝે રામ અંતરના સાક્ષીથી કામ ૪૧૧
નિગમે ગાયો સમ્યક્ નવ લહ્યો, નવ આવ્યો ને નવ તે ગયો,
સદા સનાતન છે અવિકાર, છતે અહંકારે ન લહે પાર,
અખા વસ્તુ સરીખો થાય, તો હીરે હીરો વેંધાય ૪૧૨
વર્ણાશ્રમ શું વળગે અંધ, જાણે એ માયાનો ફંદ,
લેહેરે વળગ્યો કો નવ તર્યો, નિજ બળ આવ્યું તે ઉગર્યો,
હાડ ચર્મ કાં દેખે ભૂર, અખા બ્રહ્મ રહ્યો ભરપૂર ૪૧૩
અણુછતો બોલ સૌ કાને ચડયો, પણ કોણ ક્રીયાથો અળગો પડ્યો,
પાચતણી સઘળી માંડણી, આપે બોલે માંહે ધણી,
આપોપાથી ભુખ્ય જ પડી, અખા દ્વૈતની કાળપ ચડી ૪૧૪
પ્રીછીને હરિભક્તિ આદરે, તો અંત્યે પડે સહુ વરે,
હું તે કોણ હરિ શી વસ્ત, જે જાણી બ્રહ્મ જઈ હસ્ત,
એમ જાણી જપે મળે ભગવાન, નહિ તો અખા વરવોણી જાન ૪૧૫
સદ્વિચાર તે સાચિ ભક્તિ, જેણે જીવ શિવની લહિયે વ્યક્તિ,*
જીવશિવતણું લીધું હેત, તે પોંહત્યો જ્યાં વેદ કહે નેત,
એમ ભક્તિ આવે કણસડે, નહિ તો અખા જુગજુગ રડવડે ૪૧૬
એક મૂળ મંત્ર સાંભળજો સત્ય, જેણે પદાર્થ લહિયે નિત્ય,
જીવતણું જે જીવજપણું, અને ઐશ્વર્ય જે ઇશ્વરતણું,
એ બેના બે વિકાર જો તજે, તો શેષ ભાગ અખા નીપજે ૪૧૭
જીવપણું વિચારે વળગે, સદ્ગુરુવચને પડશે વગે,
રજ્જુ ભુજંગ જેમ દીપકડે ટળે, વણુ વિચારે ભર્મ જ ફળે,
ભર્મ કર્મનો વ્યસની થયો, ત્યારે અખા ઇશ્વિર સાક્ષી રહ્યો, ૪૧૮

* વ્યક્તિ=(સં વ્યક્ત) દેખીતુ, પ્રત્યક્ષ

જીવ ટળવા સૌ જતન જ કરે, તેમ તેમ તે બોહોળો વિસ્તરે;
જેમ મૂર્ખ ખસ ખણી નિર્ગમે, તેમ તેમ તે ઘણુ ઘણું દમે,
ઔષધ્યે કડુ થાએ શાંત, તેમ સદ્વિચારે અખા જીવ શાંત. ૪૧૯
ભક્તિ જ્ઞાન કથે વૈરાગ, દેહદર્શન તે ન કરે ત્યાગ,
ત્યાં લગે એકે નવ ફળે, શુદ્ધ સૂરો* ઉપરથો બળે,
અંતર અગ્નિ ન લાગે કથમે, ફોકટ દન અખા નિર્ગમે. ૪૨૦
વિચારે ભક્તિ થાય વણુ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણુ પામે હરિ,
વણુ ત્યાગે જ ફળે વૈરાગ્ય, સદ્વિચાર જ્યારે આવ્યો ભાગ્ય,
હરિ જાણ્યા વિણુ જે જે કરે, તેને અખા કલેશ ઉગરે. ૪૨૧
તપ તીર્થ દાન વ્રત નેમ, ઘર બેઠા તે પામે એમ,
સદ્વિચાર થડ જેણે ગ્રહ્યુ, તેને શાખા પત્ર બારુ નવ રહ્યુ,
સદ્વિચાર વિણુ કરે જે ઘણુ, તે ધુંઆ ઉપર અખા લીપણું ૪૨૨
રહેણી વિના કહેણી જે કથે, મહિ વિના પાણી જે મથે,
જેમ કોયલસુતને પાળે કાગ, વસંત ઋતુએ ઉડિ જાએ જાગ,
લક્ષ વિના કેહેણી જોઈ અખે, ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે ૪૨૩
જ્ઞાની છે હરિનું નિજ રૂપ, ચિહ્ન વિના કેમ કહિયે ભૂપ,
રાજપુત્ર દળણું નવ દળે, કાળ માયા જેને દ્વારે રળે,
શેષ શંકરનુ જીવન જ્ઞાન, એવી નિધિ ખોઈ અખા વિણુ સાન ૪૨૪
કુબુદ્ધિ કુતર્ક ને જ્ઞાનજ કહે, વિષય દંભ ભક્તિ કરી ગ્રહે;
ક્રોધિ ક્રોધને કહે વૈરાગ, હંસ આસને બેસાડ્યો કાગ,
ત્રણને નાવ્યો અખા હરિ હાથ, જેમ રૂપા ભરોસે શીપની બાથ. ૪૨૫
જ્ઞાનતણો મહિમા અતિ ઘણો, તે જાણે જે વિરલો જણ્યો,
ધ્યે ધ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી,
કથ્યા ભણ્યાનુ નહીં ત્યાં કામ, જો પ્રીછે અખા નિજ ધામ ૪૨૬
ઉંડ હાથ તરુ ચંદનતણો, ઉગે વણુ વાવ્યો હોય નહીં ઘણો,
બ્રહ્મવેત્તાનું એ દૃષ્ટાંત, કૃત્ય રહિત જો હોય મહાંત,
એકે ચિહ્ન ન હોય તે વિષે, તે સરખો અખા તેને લખે ૪૨૭
છાયા તરુએ તરુ નવ ફરે, તેમ બ્રહ્મવેત્તા કાંઇએ નવ કરે,
કૃત્ય એક નોહે તે વિષે, અચિંત તરુ કેરા ફળ ભખે,
નિજપદ બેઠા રહે તે વીર, નિત્યાનંદ અખા છે ધીર ૪૨૮

* સૂરો=સૂરોખાર

જેમ કલ્પદ્રુમથી રિધ નીપજે, પોતે કાંઈ ભજે નવ તજે,
સામાનો સંકલ્પ જ ફળે, પોતાનો અનુભવ ન ચળે,
વિદેહી તણી હોય એવી રીત, ગ્રહે અખા જો ઇચ્છે જીત ૪૨૯
બ્રહ્મરસ જેને ઘટ ઠરે, તે ત્રિલોકની સ્થિતિ નવ કરે,
નવ દિસે તેને પદ રહે, દિસે તેને જાણી ખહે,
થાતા પહેલો જેવો હતો, તે એવો અખા છે છતો ૪૩૦
ધ્યાતા ને ધ્યેય જો બે રહેય, તો ફૂલ નખુટે ન ટળે ભેય,
ધ્યાતા ધ્યેમય જ્યારે થાય, તો દ્વૈત ઉપાધિ સર્વે રહી જાય,
કથે રહે સ્વસ્વરૂપ જ વિષે, તેને જ્ઞાનવંત અખા વેદ લખે ૪૩૧

વેષવિચાર અંગ

દર્શન વેષતણી કહું વાત, પંથ પુરાતન સઘળી ધાત,
સ્વેચ્છાએ અવધૂત જ રહ્યા, પછે ચાલ્યા આવ્યા કયા તેને ગ્રહ્યા,
શિવે વેષ ધર્યો અભિનવો, તે પહેલો અખા કેણે અનુભવ્યો? ૪૩૨
રાજવેષ ધરે નોય રાજ, પંથ રહે કાંઈ ન સરે કાજ,
અતકારણ એનુ કાંઈ નથી, નિર્ભાવે વર્તે તે જતી,
સેજમાંહે મહાપુરુષ જ રહે, બાહ્ય દૃષ્ટિ અખા વેષને ગ્રહે ૪૩૩
શેષ શંકર મુનિ જે પદ રમે, તે પદ પ્રીછ અખા કાં ભમે,
શુક મોટા કહાવ્યા જે વડે, રખે કબુધ તુને આશા નડે,
જ્ઞાન ભ્રષ્ટ તે આશા કરે, સત્ત્વ છાડી અખો નહીં ગ્રહે. ૪૩૪
જીવ કલંક અખા ટાળે ટળે, આશાએ જીવ ભ્રમમાં ભળે,
આશાવાનતણુ નામ જીવ, પદ નિરાશ બેઠો તે શિવ,
મર્કટ મન તે આશા લગે, જોય વિચારે અખા તુ વગે ૪૩૫
જક્તનામ જગદીશજ તણું, જોયામા કારણ છે ઘણુ,
ચિત્ત સહિત જોતા તો જક્ત, ચિત્ત રહિત હરિ છે અવ્યક્ત,
શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે ૪૩૬
મોટુ વૈગુણ્ય ચિત્તનુ પડ્યુ, વસ્તુ વિષે દ્વૈત પડ ચડ્યુ,
પડે ભાત નાનાવિધતણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અત્ય ઘણી,
માદક પુરુષને ઘેલો કરે, સ્વસ્વરૂપ અખા તેને વીસરે ૪૩૭
ચિત્ત સમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય,
શિવતણે પદ દ્વૈત જ નથી, ચિત્ત ઉપાધિ વાધી અણછતી,
ચિત્ત કલ્પિત અખા અવતાર, એ સત્શાસ્ત્ર જાણો નિર્ધાર ૪૩૮

વિષય માદક પુરુષે ભક્ષ કર્યો, ત્યારે બુધ નેત્રે ભર્મ જ સ્ફુર્યો,
ભ્રમ પડતે હરિ દૃષ્ટિ ગઈ, નેત્રે માયા આવી રહી,
માયાબળ છે અખા પ્રચડ, તેના દર્શન છતુ પાખડ ૪૩૯
સર્વ વિકાર એ મનનો જાણ, ચૌર્યાશી લક્ષ ને ચારે ખાણ,
દૃષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ઘર્યો, ચિત્તવત એને ચિત્તમુ જગ્યો,
ચિન્તરૂપી રોગ મનને થયો, અખા આપોપુ ભૂલી ગયો ૪૪૦
મેલુ મન તે સામુ ધસ્યુ, જઈ માયા કેરે ચિત્ત વસ્યુ,
માયા તણો ત્યા બહુ વિસ્તાર, હરિને પરઠ્યા દશ અવતાર,
ચિત્ત અગી કરતે ભ્રષ્ટ થયો, અખા દોષ હરિનો ગ્રહ્યો ૪૪૧
અખિન્ન બ્રહ્મનો શુ અવતાર, ચિત્ત ઉપાધિતણો વિસ્તાર,
કહી જાય તો ફરી અવતરે, વણ સમજે દોષ સ્થાપન કરે,
ચિદ અર્ણવ* સદા ભરપૂર, અખા ઉત્પત્ય લય લહેરે પૂર ૪૪૨
ચિદાનદ કેરા સૌ રૂપ, દૃષ્ટ પદારથ આપે ભૂપ,
અખિલ ભુવનમા રહ્યો પરવરી, નિત્યાનદ આપે કરે હરી,
સદા સર્વદા છે અવિનાશ, અખા નિરતર સર્વાવાસ ૪૪૩
વણ વિચારે વિશ્વનુ ભાન, જ્યા લગે નવ કાઢતુ માન,
વસ્તુ વિચારે વિશ્વ જ નથી, હરિને કર્તા કહુ શ્યાવતી,
હરિ કર્તાને કહો શ્યાતણો, જો કલ્પિત ભ્રમ અખા આપણો ૪૪૪
ગુરુ મારે એમ જ પ્રીછવ્યો, હરિ દેખાડ્યો તે અણુચવ્યો,
વિશ્વનિયતા જો કહેવાય, અખડ બ્રહ્મની ખડણા થાય,
ગુરુ ગોવિદ જેને ત્યા હશે, અખા અપોપુ દેખાડશે ૪૪૫
સાચો ગુરુ કેને નવ ભજે, જુઠાથી કાઈ નવ નીપજે,
રસાયન કેને નવ મળે, ધૂર્ત વિત્ત લઇને પળે,
એ બે બેની સદાએ ખોટ, અખા નહી મળે કોટાનકોટ ૪૪૬
સાચો ગુરુ જાણી જે જક્ત, કનક કામની નોહે આસક્ત,
બીજા સઘળા આળપપાળ, ધનને અર્થે માડે જાળ,
તેથી કહો તે શું નીપજે, અખા અતર માયાને ભજે ૪૪૭
ગુરુ શિષ્યની ત્યા એવી વાત, શુદ્ધ પારસને સઘળી ધાત,
શુદ્ધ પારસને જે જે અડે, તે તે કચન થઈ નીવડે,
તે આદર કેનો નવ કરે, સેજ ઐશ્વર્ય અખા તે ધરે ૪૪૮

---

*અર્ણવ=સમુદ્ર

સદ્ગુરુ શિષ્યને વચન જ કહે, જિજ્ઞાસુ શિષ્ય તત્ક્ષણ ગ્રહે,
મોરપત્નિ પડતુ બિંદુ ધરે, તેનો તદ્ગત બરહી* થઇ પરવરે,
પડયુ ગ્રહે તેની થાય ઢેલ, ગુરુ શિષ્યનો અખા આ ખેલ ૪૪૯

ગુરુ શિષ્ય કેરી સાભળ જુક્ત, સ્વાતિબુંદે જેમ જામે મુક્ત,
જેવે આદરે કરીને ગ્રહે, તેવુ મુક્તા જામી રહે,
આદરવંત તે વચન જ ઠરે, જો અખા સદ્ગુરુ આદરે ૪૫૦

ગુરુ શિષ્યની સાભળ તંત્ર, એકે પોહોરે મુદ્રા જંત્ર,
કર્તા ધર્તા હોય સાવધાન, ઉઠે મુદ્રા સઘળી સમાન,
યંત ચળે જો એકેતણુ, મિથ્યા કાર્ય હોય અખા ઘણુ ૪૫૧

ભક્તિ જ્ઞાન અને વૈરાગ, પદાર્થ એક ત્રણ નામ વિભાગ,
તેને અજાણ્યો કહે જુજવા, સમઝયાને તે એક જ હુવા,
અનુભવતા જાણીજે ભેદ, ભક્તિ જ્ઞાન અખા નિર્વેદ ૪૫૨

જક્તભાવ હ્રદેથી ગયો, ત્યારે ત્યા વૈરાગ જ થયો,
જ્યાં જુવે હરિ દષ્ટે પડે, ત્યારે ભક્તિ સરાણે ચડે,
દ્વૈતભાવ અખા જ્યારે ગયુ, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન જ થયુ ૪૫૩

જો ભક્તિ કરે ને નદે જ્ઞાન, તો ભક્તિ નદી આણે અભિમાન,
વૈરાગી કહે જુદ્દા બેય, સાચો સસાર મૂકી રેય,
એ દ્વૈષે હરિ કહિએ રહિ ગયો, અખા અહંકાર આગળ થયો ૪૫૪

હરિમય સર્વ દેખે તે ભક્ત, જ્ઞાની આપે છે અવ્યક્ત,
અહર્નિશ મન જો વેધ્યુ રહે, તો કોણ નદે ને કોને કહે,
વણ પામે બકવાદ જ કરે, ગળે ગર્જના અખા ઉગરે ૪૫૫

કુળવધૂ તે પરને નવ ભજે, તેમ સાધની તે ત્યા નીપજે,
આપ છુપાડે પોતાતણુ, કથમાન હોયે ત્યા ઘણુ,
તે ભક્તની ત્યા એવી રીત, નમ્રપણે અખા છે જીત ૪૫૬

જ્ઞાનીને પર કોયે નથી, મન અમન થયુ તે વતી,
ઉત્તમ મધ્યમ સવળુ ગયુ, મન જાને સર્વે લીન થયુ,
ગત દિવસનુ સ્વપ્ન જ જેમ, હુ તુ ભાવ અખા થયો તેમ ૪૫૭

જીવ અંગ

સ્થાવર જંગમ કેરી વાત, નિકટ દેખાડયુ છે સાક્ષાત,
પંચ મહાભૂત તે સ્થાવર જાણ, જંગમ ચૈતન્ય એ વેદ વાણ,
એક પિંડમા વરતે બે, ઉગ્ર બુદ્ધે અખા જોઈ લે ૪૫૮

* બરહી=મોર

સ્થાવર જંગમ કેરો ભેદ, બુદ્ધિમાને કહું માને વેદ,
બહાર જોતા નાવે પાર, પંચભૂતમાહિ વિસ્તાર,
જંગમ પવન નીર ને તેજ, સ્થાવર આકાશ મહિ એજ ૪૫૯
પિંડને લેખે છે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા આદિ કીટ ને અંડ,
પ્રાક્રમ વિષે અધિકુ ન્યૂન હોય, કારણ પ્રત્યે સમતા સોય,
અખા એ અનુભવ હ્રદે રાખ, જેની ભાગવત ગીતા પૂરે સાખ ૪૬૦
એમ જોતા ભાસે નહીં ભિન્ન, માયાચિત્રથી ઉતરે મન,
કારણવેધી બુદ્ધિ જ રહે, કારજકેરુ ચિત્ત ન લહે,
ચિત્તવિચિત્ર દષ્ટેથુ ગયુ, ત્યારે અખા ધામ મૂળગુ રહ્યુ ૪૬૧
મૂળગે પદ તો દ્વૈત જ નથી, સ્વપ્ન ઉપાધ્ય જાગ્રત નહી રતી,
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મકાંડ જોગ, નિદ્રાવાનને સઘળો ભોગ,
જાગતાને સ્વપ્નના કૃત્ય, મૂલગી વૃત્યે અખા છે વૃત્ય ૪૬૨
આપ થાતે વ્યાપે સત્ય થયો, વ્યાપ્યો આપોપુ ભૂલી ગયો,
ચતુર પુરષ જેમ શિથિલ થયો, સ્વસ્વરૂપ તેને વિસરી ગયો,
અખા નિજ બુદ્ધે આગી કરે, શિથિલપણુ સમ્યક વિસ્તરે ૪૬૩
ચિદ્ અર્ણવકેરા બુદબુદા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા,
અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કેવાય, નરછાયા જેમ સાથે થાય,
સૂરજધામ કે'વાને બે, એમ જીવ શિવ અખા જોઈ લે ૪૬૪
નવ દીસે તેને સત્ય જાણ, દીસે તેને નાશ પ્રમાણ,
દષ્ટ પદારથ જુઠો થાય, ઘાટ દષ્ટ હેમે ઠેરાય,
પસરયુ આપ સચરાચર વિષે, એમ જોતા પદ પામ્યુ અખે ૪૬૫
અણછતે છતાનો ભ્રમ, પણ બ્રહ્મવેત્તા જાણે એ મર્મ,
વાગ્વિલાસ તે સાચો થયો, જૂઠે સાચુ ભૂલી ગયો,
માયા ઇચ્છા નારદને થઈ, ત્યારે પૂર્વ બુદ્ધિ અખા ભૂલી ગઈ ૪૬૬
અરૂપીનો પંચ આવાસ, પંચે પસર્યો સર્વાવાસ,
ઇંદ્રજાળ અવિદ્યાનુ જાળ, દીસે સત્ય ને આળ પંપાળ,
અણચવિયુ આપાપુ લખો, એટલા ઉપર શું કહે અખો ૪૬૭

સત અંગ

દશરથ પહેલો હતો જે રામ, નંદ વસુદેવ પહેલુ કૃષ્ણ નામ,
ચોવીશે તેમાંથી થાય, પણ તે કાંઈ આવે ન કે જાય,
અવિનાશી લેશે તે સત, ત્યા કારણ નહિ દર્શન ને પંથ ૪૬૮

દ્વૈતભાસી તે નોહે સંત, જેમ બે બાજુના હસ્તીદંત,
મનમા આશા માયાતણી, કીરત બહાર ચલાવે ઘણી,
બ્રહ્મભરોસે આવ્યો ભ્રમ, અખા સરાડે ઉમર્યો શ્રમ ૪૬૯
અગમ પંથને જઈ નવ શકે, જૂઠુ અન્ન શ્વાન જ ભખે,
પરાધીન રહે દેહવાન, બુદ્ધિવોણુાને નહિ ત્યાં સાન,
અખા અણુજાણ્યુ રહ્યુ આપ, જન્મ ધરે સાથે પુણ્ય પાપ ૪૭૦
જો બુઝ તું છે ચિદ્ અંશ, જોને વિચારી તારો વંશ,
તુ રાજપુત્ર કા દીનમા ભળે, કા ત્રિચારવોણ્યો ઘરઘર ફરે,
નિજ પદ બેસ ટળી જા જંત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત ૪૭૧
હંસ ભખે કમળના તંત, તેમ આપ વિચાર કરે મહંત,
કલણુારહિત કોઈ નિર્બંધ, નર આકારે અખા ગોવિંદ ૪૭૨
નિર્દ્વંદ્વિ અંતર્ગત મુદા, કૃપાવાન ધીરજવંત સદા,
રાગ વિરાગ નહિ તે વિષે, અહંકાર નિરહંકાર કો નવ લખે,
નિરાધાર અખો કે વીર, જગત તૃણુવત્ સહિત શરીર ૪૭૩
બ્રહ્મવેત્તા રહે તુર્યાપાર, તો બાહ્યદષ્ટિ શો કરે નિર્ધાર,
ત્રણ અવસ્થા સૌને વિષે, તુર્યા ઉલ્લઘીને કોણ લખે,*
જેહ લખે તેવો તે થાય, જથારથ અખા રહીને જાય ૪૭૪
બ્રહ્મવેત્તાને જીવ નવ કળે, રાત દિવસ એકઠા નવ મળે,
ત્યા કળણુ નહીં ને જીવ અચેત, શિવપદ બેઠા સર્વ લે હેત,
ઉંચે આસન બેસે કોય, નીચી ભૂમિકા દેખે સોય. ૪૭૫
જગતદૃષ્ટિ તે ચર્મને વિષે, બોલનારાને કોય નવ લખે,
પાચ તત્ત્વની ઓથે રહે, હાથોહાથ અખા બોલે લહે,
દર્શ્યો હોય તો કહેજો હા, વિનદર્શન મન વાયો વા ૪૭૬
સુવર્ણાગર† સોનીને ભોગ, બીજા લોકને ન મળે જોગ,
તે સસલાં જાણી મૂકી જાય, અનુભવી હોય તે કરે ઉપાય,
અનાયાસે થાય એક ભવી, રિદ્ધ પામે અખા અભિનવી ૪૭૭
અણુપામી સિદ્ધિનુ ઘર લહ્યુ, ચિત્ર વિચિત્ર જેને વિષે રહ્યુ,
શુદ્ધ બુદ્ધે વિચાર જ કર્યો, બીજો ઉપાય નથી ઉફરો,
ઉત્તમ મધ્યમ સ્વપ્નના ફૂલ, જાગે અખા થાય સર્વે વ્યર્થ ૪૭૮

---

* લખવુ=જાણવુ † સુવર્ણાગર=સોનાનો ડુંગર

દેહ સૌ એની દૃષ્ટે પડે, દેહી કોય ન મીટે ચડે,
ભાત પડે છે પોતજ વિષે, રચન ઘાટ ઘાલે પારખે,
કે'વામા ઓછે જે સાન, અખા અગમનુ આવે માન ૪૭૯
બીજે ઉપાયે હરિ નવ મળે, કોટી જન્મ લગે આફળે,
કમળ ઉપર જળ ઝાકળ પડે, તેમ તેમ તે સૂકે કે સડે,
જેથી ઉપન્યો તેજ હજૂર, બીજે ઉપાય અખા પડે દૂર ૪૮૦
જેને તુ જાણે આકાશ, તે તુજ વિચારી જોને પાસ,
તે નોહે ખૂણે ખાચરે, પ્રત્યક્ષ મુખે મુખ વાતો કરે,
સકલ્પ ચઢ્યા ન દીસે દેહ, તેમ અખા રહ્યો છે તેહ ૪૮૧
ભોગ કાજ ઉદ્યમ કા કરે, તુજને ભોગ ખોળતો ફરે,
વણ વાછ્યો આવે જેમ રોગ, એણે લેખે જાણે ભોગ,
કર્તાએ કીધુ તુજ કાજ, નવ મૂકે અખા મહારાજ ૪૮૨
કાળે દ્રુમ વિણ વાછા ફળે, ઋતુવિના ફળ શોધ્યા નવ મળે,
જેમ મૂર્ખ સૂર્યને લેવા જાય, વાણે ઉદય આકણીએ* થાય,
અખા એમ કાં લેવાને ધસે, અવધ વોણો તે કેમ આવશે ૪૮૩
એમ જાણી ધીરજ મન ધરે, અજગર વ્રત મહાપુરુષ આદરે,
જો જાણે મધ્યે કિર્તાર, કોકટ હુ થઈ કાં વહે ભાર,
ચક્રચૂડામણ તારો તાત, ધીરજ ધરે અખા સાક્ષાત ૪૮૪
આહાર આશાએ જીવ સૌ થાય, આશાએ દેવ ક્ષીરસાગર જાય,
આશાએ તપિયા દેહને દમે, આશાએ વ્રત તીર્થ સૌ ભમે,
રાય રક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાશ ૪૮૫
જ્યારે પદ બેઠો નૈરાશ્ય,† ત્યારે સ્વય જ્યોતિ હોય પ્રકાશ,
કૃતકૃત્ય કહીએ મહાપુરષ, જેનો આશાપાસ ગયો અમ્રખ,‡
જેમ વાદળ ટળે નિગળો સૂર્ય, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર ૪૮૬
જીવશિવમા અતર કાંઈ નથી, જેમ રુપુ તરુ કહાવે જળવતી,
જળે નાસે રૂપુ સત તેમ, આશા વટે શિવ અવ્યક્ત જેમ,
સદ્વિચારે આશા જાય, અનાયાસે અખા વસ્તુ થાય ૪૮૭

---

* આકણીએ=પોતાની મળ વિના મહેનતે † નૈરાશ્ય=કેવળ આશાથી રહિત
‡ અમ્રખ=અમર્ષ-હર્ષ

સદ્વિચાર વડે હરિ મળે, બીજે ઉપાયે ક્લેશ નવ ટળે,
જેમ જેમ તેનો કરે ઉપાય, તેમ જીવપણું જાડું થાય,
જ્યારે પદ બેશે નૈરાશ્ય, ત્યારે સ્વે અખા સચરાચર વાસ ૪૮૮

દશવિધ જ્ઞાની અંગ

દશવિધ જ્ઞાનિ લક્ષણ લક્ષ, તેનાં કહુ આચરણો મુખ્ય,
નામ એક પણ લક્ષણ જુજવા, પૃથ્વી એક ને ભિન્નાભિન્ન કુવા,
રૂપ રૂપ જુજવા નિ સ્વાદ, એમ અખા મન વણિયા વાદ ૪૮૯
શુષ્કજ્ઞાની કહાવે કેટલા, જ્ઞાનદગ્ધ જોતા એકલા,
કો વિતડા કહાવે નરા, જ્ઞાનખળ કેટલાએક ખરા,
નિંદક જ્ઞાની નિપજે ઘણા, કો ભ્રમજ્ઞાની અખા મનતણા ૪૯૦
હઠજ્ઞાની ઘણા મન વિષે, શઠજ્ઞાની સૂધુ નવ લખે,
શૂન્યવાદી તે નવમો જાણ્ય, શુદ્ધ જ્ઞાની દશમો પરમાણ,
એ દશે નામ જ્ઞાનીના કહ્યાં, હવે લક્ષણ કહુ અખા જે રહ્યા ૪૯૧

(૧) શુષ્કજ્ઞાની નીરસ હોય હદે, વાણી જાણી લુખુ વદે,
હિસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચેતન જાણી નોય ઉલ્લાસ,
એ લક્ષણ શુષ્કજ્ઞાનીતણુ, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે ભણુ ૪૯૨

(૨) જ્ઞાનદગ્ધ હોયે આપબળ્યો, સત સમાગમે રહે તે મળ્યો,
બાહ્ય કર્મે ઝનાણી ભકલ્ય, માંહિ આપોપુ હતા સત્ય,
અનુભવ અંકૂર ન ફૂટે ત્યાહા, જેમા અખા દગ્ધ છે સ્પૃહા ૪૯૩

(૩) વિતડ નર હોએ તે અમો, પોતાને નિશ્ચય નહી કશો
વાદ કર્યાં ઉપર બહુ હામ, લક્ષ વિના વિદ્યાની મામ,*
ક્લેશ કરતા કાપે કાળ, અખે વિતડની કાઢી ભાળ ૪૯૪

(૪) જ્ઞાનખળને ખળતાનો થાપ, કુટિલ જુક્તિ ઉપજે બહુ આપ,
જ્ઞાનવચનને આગળ કરે, ઓથે રહિ વિક્રમ આચરે,
વદે ખરો પણ ખળતા કાજ, અખા તે સરખો અતબાજ ૪૯૫

(૫) હવે નિંદકજ્ઞાની કહિયે સોય, પહેલુ દોષનુ દર્શન હોય,
સત સમાગમમાં તે ફરે, લાછન જોઇને હદિયે ધરે,
આત્મજ્ઞાનતણી કરે વાત, પણ નિંદકની અખા એવી ધાત ૪૯૬

* મામ=મોટાઈ

(૬) ભ્રમજ્ઞાનીને અતર ભર્મ, હૃદે વસ્યુ પણ ન સમજે મર્મ,
અતર અન્ય ઉપાસન કરે, કર્તા હર્તા આપ ઉચ્ચરે,
અખા તે ન સમજે સાગ ઉપાગ, ભ્રમે ન ટળે વાસના લિગ ૪૯૭
(૭) હઠજ્ઞાની સિદ્ધિને વસ્તુ લખે, કહે બ્રહ્મ જ્ઞાન નોહે સિદ્ધિ પખે,
કહે ચૈતન્યે ભર્યુ બ્રહ્માડ, સિદ્ધિ વિના પણ કાચો પિડ,
અખા લક્ષ હઠજ્ઞાની તણો, સિદ્ધિ ત્યા પૂર્ણ બ્રહ્મ ગણ્યો ૪૯૮
(૮) શઠજ્ઞાની તે ગ્રન્થ બહુ સુણે, બહુ વાચે બહુ પાઠ ભણે,
ગ્રન્થ પ્રતીતે માને વાત, સમ્યક ભાસે નહી શાક્ષાત,
શઠપણે ન ટળે ચક્ચૂષ્ય,* અખા અતરથી ન ટળે રુષ્ય ૪૯૯
(૯) શૂન્યવાદીને શૂન્યે શૂન્ય, વિશ્વ નહીં, નહી પાપ ને પુન્ય,
ઉત્પત્તિ નહીં, નહીં સમાસ, સ્વપર નહી, નહીં સ્વામી દાસ,
એમ વર્તે શૂન્યવાદી ખરો, પણ અખા ન ચાલે શૂન્ય ઉફરો ૫૦૦
(૧૦) શુદ્ધજ્ઞાની તે રૂપ અરૂપ, માહિ નિધ આશે છે તદ્રૂપ,
સર્વ સહિત છે સર્વાતીત, જે પોષક આદ્યે ઉદ્ગીત,†
અખા અનિર્વચનીય તે આપ, લક્ષ લાગે તે લહે અમાપ ૫૦૧
દશ પ્રકારના જ્ઞાની લખ્યા, પણ નવે તે દશમા વિણ મથ્યા,
નવેનો લક્ષ ત્યારે શુદ્ધ થાય, જ્યારે અનુભવ દશમા ઘેર જાય,
અખા જે છે સદા અવાચ્ય, જો સમજે તો સમજી રાખ્ય ૫૦૨

વેદ અગ

વેદે વિચારી જોયો બ્રહ્મ, વિશ્વ તે શું ને કેનો કર્યો મર્મ,
વિચાર કરતા બેઠુ ઘાટ, એમ ચાલ્યો જાય સત મિથ્યા ઠાઠ,
સત ચૈતન્ય ને મિથ્યા માય, અખા એમ દીઠો પરવાહ ૫૦૩
ઠેરાવીને લખિયો લેખ, પચભૂતને તેનુ શેષ,
તત્ત્વે તત્ત્વની ઉપજ ગણી, માય ચૈતન્યના ચેતન ધણી,
લક્ષ ચોરાશી બીબે ભાત, એ અખા વેદના મનની વાત ૫૦૪
પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એણે મર્મ, જીવાપત્તિ આળેખ્યા કર્મ,
તેર કાડ ધુમ મારગ લખ્યો, છેલ્લી વારે અર્ચી ઓળખ્યો,
ઉપન્યા કેરો કર્યો નિષેધ, અખા ઉપનિષદ માચુ વેદ ૫૦૫
નેતિ નેતિનો એહ જ અર્થ, ઉપન્યુ ગયુ તે જાણ્યુ વ્યર્થ,
શેષ લહી કહ્યુ નેતિ નેત, હાથ ખખેર્યો એણે હેત,
અખા ચૌદસુ પ્રિછ્યા પખે, જીવ ગુથાણો તેરને વિષે ૫૦૬

---

* ચક્ચૂષ્ય=ખાચ ખોચ † ઉદ્ગીત=વેદમા ઉચ્ચે સ્વરે ગાયેલુ

તેર કાંડ માયાનું જાળ, કર્મફળ જીવ ઈશ્વર કાળ,
એ સર્વ ઘાટ બેસાડ્યું વેદ, ત્રિપદ કલ્પિ કીધો ભેદ,
અખા ખટકે નહિ જે તેર, ચૌદ વાળિ તે ચાલી શેર ૫૦૭
વેદની જુક્તિ પુરાણે ગ્રહિ, તેણે ઈશ્વરપદ રાખ્યું સહિ,
મોટાં ચરિત્ર ત્યાં ઈશ્વર કહ્યા, સાધારણ તે જીવમાં ગયા,
સામર્થ્ય દેખી બાંધ્યું માન, અખા એ પુરાણતણું નિદાન ૫૦૮
વેદનો લક્ષ તે કૈવલ્ય* રહ્યો, ઈશ્વર લક્ષ તે પુરાણે ગ્રહ્યો,
ઈશ્વરના ચોવીસ અવતાર, તે માંહે વળી સાર ઉદ્ધાર,
તેને સ્થળ વળી પ્રતિમા કરી, એમ અખા માયા વિસ્તરી ૫૦૯
ચારે જુગનું એ વર્તમાન, પરંપરા જોતાં અનુમાન,
જ્ઞાનતણી નિરંતર સૂન્ય, પ્રવાહ પડે કર્મ પ્રતિમા પૂજ્ય,
અખા ન ટળે દેહ અભ્યાસ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે વાસ ૫૧૦
છે પોતે પરમેશ્વર આપ, રાખ્યો ત્યારે દ્વૈતનો થાપ,
એ આશ્ચર્ય તે કોને કહું, જે પોતા સરખું સૌને લહું;
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, પૂછ્યું ત્યાં પરતંતર ભાત ૫૧૧
જ્યાં જેમ થાય તેમ સેજે થાય, કર્તવ્ય ને શિર તે દેવાય,
અટક્યું ન રહે કાંઈ કાજ, આગળ આગળથી થાએ સાજ,
કરણહાર ન દીસે કોય, અખા સૌ એ કર્તા હોય ૫૧૨
અખા પરમેશ્વર જોતાં અશો, કહ્યો ન જાએ કોયે કશો,
કોણ કળે ને કેને કળે, એકવડે સઘળાં ચળવળે,
જેમ મેઘ બહુ બુંદે કરી, બિંદુ મેઘને જુવે કેમ ફરી ૫૧૩
માંહિ બહાર ન જાયે કહ્યો, બાંધ્યો રચ્યો પોતે લહ્યો,
સહેજ સહજ ફુલ્યું આકાશ, ઉપજ સાથે અખા સમાસ,
આગળ સગુણ નિપજતું જાય, પાછળ નિર્ગુણ થઈ ભૂસાય. ૫૧૪
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ચાલ્યું જાય સદા, કોઈ સંભાળી જુવે જદા,
નિર્વેદ† વિના સર્વે અવિવેક, મહાનિધમાંથી સર્વે ભેવ,
રમી રમી પાછે રસ થાય, અખો રામ એવાને ગાય. ૫૧૫
જે ઉપજે તે પાછું વળે, ચૌદ લોક લોકપાળે ટળે,
સૂનું ન રહે ફીટવા માટ, તેમનું તે એવું રહે ઘાટ,
દૃષ્ટ પદાર્થ તે દૃષ્ટમાન, અખા તેમનું તેમ નિધાન ૫૧૬

* કૈવલ્ય=મુક્તિ—મોક્ષ † નિર્વેદ=ઇચ્છા—આતુરતા. ૨ વૈરાગ્ય.

એમ જોતા અખો તે કશો, બાધા મેઘમા એક બુદ જશો,
કોરાનુ તે શું પ્રમાણ, સાવ નિરતર પાણી જાણ,
જેમ છે તેમ તે છે જ નિદાન, અળગુ જાણ્યુ એહ જ જાન. ૫૧૭

અખે રામ એવો ઓળખ્યો, કાગળ મશે ન જાયે લખ્યો,
ફરતે બેઠુ તે નવ મળે, નખશિખ લગે તે નવ ચળે,
સહેજે સહેજ ઘલાણી હામ, અખા નિરતર ફ્રાવ્યો રામ ૫૧૮

વસ્તે અસ્ત પામ્યુ મન જદા, દરિદ્ર હો કે હો સપદા,
દરિદ્ર નવ ઘેન સુખનુ માન, જ્યારે પામ્યુ મૂળ નિધાર,
આદ્ય કર્મ કીધે જીવ થયા, કારણ આદ્ય શાના પર રહ્યા ૫૧૯

અખા વિચારે બેઠુ ઘાટ, આપેઆપ ચેતનનો ઠાઠ,
પડિત જ્ઞાની કહો એ મર્મ, અણજાણે શુ સાધન ધર્મ,
વ્યક્ત કરે તે વક્તા ખરો, અખા અણજાણે ભૂલા ફરો ૫૨૦

કરતો રહે તો ખૂટે કર્મ, એ આશય જાણ્યાનો મર્મ,
જો તુ જીવતો કર્તા હરી, જો તુ શિવ તો વસ્તુ ખરી,
અખા એમ જાણે તે આપોઆપ, ગીતા વિષે હરિ રાખ્યો થાપ ૫૨૧

ગીતાને અધ્યાય સાતમે, ભક્ત ચાર કહ્યા તે સમે,
તેમા ત્રણુતણો હરિ કહે હુ ભૂપ, પણ જ્ઞાતા તે મારુ નિજરૂપ,
કાર્ય પ્રત્યે બહારે રમુ, અખા અતે ત્યા વિસમુ ૫૨૨

સાને સમજે તે નર ખરો, ભણ્યે ગણ્યે માણે આફરો,
ભણિયા બહુ ભમતા ભવમાય, ભાત ઉભાત વચ્ચે ન રહેવાય,
રઢ્યથી વાત કરે હરિતણી, અખા અક્ષર મતિ નહિ આપણી. ૫૨૩

જે વિરલા રસિયા હરિતણા, કેસરિસિહ દીસે નહિ ઘણા,
સુભટના સૈન્ય મધ્યે વિચાર, તેમ માળા મુદ્રા સારોદ્ધાર,
અનળ પખી અતિ ઉંચો ચડે, અખા કોય દર્શન નવ કરે ૫૨૪

અખા અક્ષરપદ તુ ત્યા રમે, જ્યાં ચવે નહિ ત્યાં વિસમે,
નિત્ય નિવેદન એહ જ જાણ્ય, આત્મતત્ત્વ સઘળે પરમાણ,
ત્યારે સર્વ પડે પાધરુ, જ્યારે હુપણાનુ આવે આરુ ૫૨૫

ઓળખ આપ હવડાં હરિ મળે, બાહ્યથકા અતર્ગત વળે,
અન્વય વ્યતિરેકે હરિ ભાળ, તુષને ત્યાગે રહે તે સાળ;
અક્ષર આપ અવસ્થા ફરે, અખા તુજ આઘે મધ્યે સરે ૫૨૬

પહેલી હરિશુ લાગી પ્રીત, તેણે ભાગી લૌકિક રીત,
એમ કરતા સગપણ નીકળ્યુ, તેણે ત્યા કાઇ કહેવુ ટળ્યુ,
સ્વામી સેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણુ અખા સ્વતતર સાવ. ૫૨૭
માતા તન સઘળો સસાર, પિતા પુત્રનો એક નિર્ધાર,
પિતા પુત્રને શરીર જ નથી, ભાસે તે ભ્રમની મોરથી,
માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતા પુત્ર અખા નિ શ્રેય ૫૨૮
કાંઈ ન જાણ્યે જાણ્યો રામ, જાણપણે ભૂલો નિજ ધામ,
જેમ જેમ અદકુ જાણતો જાય, તેમ તેમ હુંના મળ બધાય,
યદ્યપિ કથે જીવ બ્રહ્મજ્ઞાન, તોય અખા નહીં મૂકે માન ૫૨૯
જાણ થાય બહુ વિદ્યાવડે, તેમ તેમ આવરણ અદકા ચડે,
નિત્ય ધોતાં પટ રાતુ થાય, પાણીનુ પડ ચડતુ જાય,
મૂળગુ પટ જોતાં તે મેલ, અખા અણત્રિગીપણુ અલેલ * ૫૩૦
નિજપણુની ભૂલ્યે કરિ જીવ, ભૂલ ટળી તો સદા એ શિવ,
તે શિવ તો પોતે છે સદા, વિદ્યાના મળ નોહે કદા,
અખા વસ્તુ તો સહેજે સહેજ, જીવ રહે તો પ્રાય મળ રહેજ ૫૩૧
સમજ્યો નર શો બાધે ઘાટ, આપાપર ટળી ગયો છે નાટ,
અકસ્માત ઉપન્યો વિચાર, અસત્ય નિત્ય બાધો સસાર,
અનત બ્રહ્માડનો દ્રષ્ટા આપ, અખો કહે શરીર આદે દઇવ્યાપ ૫૩૨
અખા વિચાર્યાં સરખી વાત, વિચાર્યાં વિના થાય ઉત્પાત,
વેદ ચાર બ્રહ્માના કહ્યા, સ્મૃતિ પુરાણુ ઋષિ ઉચ્ચર્યા,
ચવ્યો પદારથ સર્વે કહ્યો, અચવ્યો ત્યા અભોગત રહ્યો ૫૩૩
જે રહિયો વ્યાપી વિસ્તરી, તેની ત્યાં કથા નવ કરી,
ધર્મે કર્મે લાગ્યા બહુ લોક, સોદો ન થયો રોકારોક,
નગદ માલ ઉધારે પડ્યો, એમ અખા જીવ તો રડવડ્યો ૫૩૪
ઇયા અખા કોઈ શુ કરે, જો માયા આડિ પરપચ ધરે,
જેમ અશ્વ અશ્વિનીને ભોગવે, નેત્રે પટ બાધ્યો જોગવે,
પટ છોડી દેખાડે તુરિ, અખા એવી નિપજે ખરી ૫૩૫
એણી પેરે એ ત્યા થાય, જે વડે પરવાહ ચાલ્યો જાય,
તેનો કોય ન જાણે મર્મ, દેખે જીવને જીવનાં કર્મ,
અદૃષ્ટ પદારથ થાય દૃષ્ટમાન અખા સમજ તો સમજે સાન ૫૩૬

* અલેલ=હીસાબ, નિયમ

અમૂર્તિની મૂર્તિ આ સહુ, અણુનામીનાં નામજ બહુ,
અકર્તા કર્મ સર્વે કરે, અનિર્વચનીય વચન ઉચ્ચરે,
અખા એમ ખરા તે માન, બીજી વાત ન ઘાલીશ કાન ૫૮૭
પરબ્રહ્મ જોવાને મન, બહુ ભાતનાં કરે જતન,
પૂતળિને કેમ જુવે ચક્ષ, દેખણહાર પૂતળિ છે મુખ્ય,
દર્પણ માંડિ જોવા જાય, તેહ અખા નિજ છાયા પ્રાય ૫૩૮
રૂપધારિ રામ જોવા કાજ, શરીર કૃત કરતા બહુ બાજ,
દયે ખાતા થઈ આવે સેજ, એ તો ચેતનમાં ગુણ છે જ,
જીવ બ્રહ્મને બાથે સાય, એ અખા હોય જ નહિ પ્રાય ૫૩૯
વિચાર અણલિંગી કેમ ઉપજે, જેમ કોય નરને ઘેલા ભજે,
શિથિલ થઇ જાય તેની વૃત્ય, તેમ કેવળપણ પામે તર્ત,
ભાવના ફેર પડે છે મન, અખા નહી કો સાક્ષી અન્ય ૫૪૦
પ્રાયે સર્વ ચૈતન્યનો ઠાઠ, સત્ય મિથ્યા રૂપ આઠ કાઠ,
શેષનાગ વૈકુંઠ પર્યંત, મણિગણ બહુ ને એક જ તંત,
દેવ નર નાગરૂપ સિદ્ધમા ફેર, સમજે અખા ટળે અધેર ૫૪૧
સર્વ એક કારજના રૂપ, કારણ સમજવુ તે જ અનૂપ,
કારજ કીટ પતગ બ્રહ્માય, કારણવડે સૌ આણુ જાય,
જે ઘટ અખા કારણ ઉલ્લસે, તે તો સ્વયં થઈ વિલ્લસે. ૫૪૨
લોક ચૌદ હીરાની ખાંણ, ઓપાણો તે થયો નિર્વાણ,
વણ ઓપાણે સૌ કાંકરા, જાત વિષે સર્વે આકરા,
જે ઘટ હુવો પોત પ્રકાશ, તે અખા નાથ સ્વામી દાસ. ૫૪૩
આદ્ય અવિદ્યા સૌને વિષે, તેણે આપોપુ નવ ઓળખે,
ભરમે દેહ અધ્યાસી થયો, કર્મ કરી ચૌદ લોકે વહ્યો,
તેહ ભૂલ ટાળવા માટ, અખા ભક્તિ ઘાલી છે ઘાટ ૫૪૪
જાણ્યુ જીવ નવધા આદરે, ભક્તિરસે કર્મરસ વિસરે,
ઈશ્વર સાથે રતિ બધાય, તો કાંઈ સુરત ચેતનમય થાય,
ત્યાં સગુણભક્તિ ગાયો સાકાર, અખા મડાણો મોહવ્યાપાર. ૫૪૫
ભક્તિ દેખાડી એટલા માટ, કર્મ ગહનમાં પાડી વાટ્ય,
જાણ્યુ સુધે મારગ જશે, સર્વાવાસ હરિને જાણશે,
અખા અવતારી ધ્યેયને બકે, પોતાથી છૂટી કેમ શકે. ૫૪૬

સર્વીવાસ જાણ્યા વિણુ રામ, અખા થયુ નથી કેનું કામ,
બીજી ભક્તિ તે મોહનો ઘાટ, રાજમાર્ગમા પડે છે વાટ,
પુષ્પિત વાણી તે મેવાસ, સુખ સરખુ પણ મહા આયાસ * ૫૪૭
એક વસ્તુવિચાર વિચાર્યો મને, પરબ્રહ્મ જાણવો જને,
આપ આદ્યે દે ચૌદે લોક, પચભૂત કેરા સૌ થોક,
લોક લોક પ્રત્યે લોકપાળ, એવુ ઘર છે અખા વિશાળ ૫૪૮
વૈકુઠાદિ ઉચા માળ, નીચા જોતા આદિ પાતાળ,
તેમા બળિયા બળિયા બહુ, એક અધિપતિને પ્રજા સહુ,
અખા જોતા એક માડણી, મહા કારણુ તે અળગો ધણી. ૫૪૯
તેમા નિધ સઘળે પોષાય, અવિરલ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય,
વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવ ને શેષનાગ, ઐશ્વર્ય ઓછા અદકા ભાગ,
ત્રિગુણાતીતવડે એ સહુ, અખા સમજે તો સારુ બહુ ૫૫૦
લોક ચૌદ ત્રણ ગુણના કર્યાં, અષ્ટાદશ વર્ણે આવર્યાં,
એણે લેખે બહુ બ્રહ્માડ, બ્રહ્માડ બ્રહ્માડે સહુ વિધિ માડ,
લૌકિક લેખુ એ ત્યા કહ્યુ, અખા અલૌકિક અળગુ રહ્યુ ૫૫૧
જેમ ચિતારો ચિત્રશાળા કરે, અનત ભાત્યના રૂપ ચિતરે,
અનત અવયવ ભાવ ભેદ નામ, જોતા ચિતારાના કામ,
દીઠી સુણી વાત બહુ લખે, અખા ન નિપજે જોયા પખે ૫૫૨
એ ચિતારાની પેરે નથી, જે સર્વ કાઢ્યુ અપામાહીથી,
રૂપે રૂપે સચાર્યું આપ, તેણે ચૌદે વ્યાપો વ્યાપ,
કળને ભરાવી ચૈતનવિષે, માટે તે નાટક છે અખે ૫૫૩
અદ્ભુત કળા ચિતારાતણી, આપે આપની નીપજ ઘણી,
બીબે બીબુ ભરાતુ જાય, ચૌદ લોકની નીપજ થાય,
થાય ભાત પણુ સામર્થ્ય પોત, એમ અખા જો ઓત પ્રોત ૫૫૪
અરૂપી તે રૂપે બહુ થયો, સ્વસ્વરૂપે જેમ હતો તેમ રહ્યો,
જેમ અગ્નિથી દીપક થાય, પછે દીવા ચાલ્યા જાય,
હુતાશન તેમનો તેમ અખે, હાણુ વૃદ્ધિ નહીં ચૈતન વિષે ૫૫૫
નાટકનો એમ નિપજે ભેદ, હુ નથી કહેતો કહે છે વેદ,
જેને સ્વસ્વરૂપ પામ્યાનો અર્થ, માયા મોહ કરવો હોય વ્યર્થ,
પ્રગટ પ્રમાણુ કહે છે અખો, જાણો તે એ પેરે લખો ૫૫૬

---

* આયાસ=મહેનત

સુખિયા દુ ખિયા દીસે બહુ, પણ માયાના કીધા છે સહુ,
સુખિયા પલમા દુખિયા થાય, ધન તન લજ્જા ફીટી જાય,
રક હોય તે થાએ રાય, અખા એહ માયામહિમાય ૫૫૭
માયાના મર્કટ સહુ લોક, પલકે સુખ ને પલકે શોક,
કપિને જેમ શણગાર્યો નટે, ભીખ મગાવે રહ્યો ચૌવટે,
અખા લે સર્વે ઉદાલ્ય,* કઠે દોરડી પૂઠે કાળ. ૫૫૮
પલ રિધ સિધ આવે ઘણી, જીવ જાણે હુ સૌનો ધણી,
જેમ વરઘોડે મળિ બહુ બિના, પલક રહીને થાએ ઝના,
અખા માયા કરે ફજેત, ખાતા ખાડ ને ચાવતા રેત ૫૫૯
બાળકર્પે ઘરડો તે શૂન્ય, સત્ય માન્યુ સ્વપ્નાનુ ધન,
બાળક રમતને માને ફોક, ઘરડો સત્ય માને હર્ષ શોક,
પશુ મુવો કે ભૂત ન થાય, માણુસ અખા અનગત કહેવાય. ૫૬૦
પચ ઇંદ્રિયનુ અતિશય જ્ઞાન, એ માણસને આપ્યુ માન,
સામુ તેને ચડ્યો અહકાર, કર્યા મૂક્યાનો રાખે ભાર,
અવળી સુઝ્ય અખા જીવની, અતર માયા અતિ પ્રિય મની ૫૬૧
કાઈ ન દીસે જીવને હાથ, થઈ બેસે તે સૌનો નાથ,
ધન તન દોલત ઉડી જાય, રહ્યો રુવે પણ કાઇ ન થાય,
મરડે મૂછ પણ માહે કલૈબ્ય, અખા એહનુ લક્ષણ જીવ ૫૬૨
નાટક ચાલે માયાતણુ, સકળ જીવ શણગારી ઘણુ,
કાળ ફેરવે ચાદ ચૌવટે, એકને આપે એકનુ ઝટે,
અખા વગોવે માયા કાળ, જાણ પડિત શ્રીમત ભૂપાળ ૫૬૩
બાળક જેમ રમાડે શ્વાન, દૂરથકી દેખાડે ધાન,
પુછ હલાવે ચાટે લાળ, ઉચુ કરી ભરાવે ફાળ,
લલચાવ્યો દેશાતર જાય, અખા એમ રમાડે માય ૫૬૪
આશા જનને બહુ ભરમાવે, દેવ આગળ જઈ દુ ખ દાખવે,
દશે આગળા મુખમા ધરે, દીન વચન નેત્રે નિર ભરે,
ત્યાથી ટાક ન પામે ધૂળ, અખા લાલચે ન મળે મૂળ ૫૬૫
કહે અમને કોણ શકે છેતરી, એવુ બાધે બરદ આદરી,
ક્ષણે ક્ષણે લુટાતો જાય, ધન તન સજ્જન સૌને ખાય,
છાનો નહીં પ્રગટે ઠગે કાળ, પડિત જાણ શ્રીમત ભૂપાળ ૫૬૬

* ઉદાલ્ય=સાર વિનાનો વેષ

ઝોટી લે રાજાના રાજ, તપસીના તપ કરે અકાજ,
શ્રીમત કેરા ધનને હરે, પંડિતની વિદ્યા ભક્ષ કરે,
યુવતીના યૌવન હરે કાળ, તોય અખા નવ જાગે બાળ. ૫૬૭
કાગળમાંથી જાય કપૂર, શોકે સૌને એવું નૂર,
ગર્વ ગાઢથી મોહે અજાણ, સૌને પીલે એક જ ઘાણ,
ખોખા કરી નાખે તત્કાળ, અખા એવો કરડો કાળ ૫૬૮
ઘોડાપૂર આવે જેમ નદી, ક્ષણમાં સંપત દીસે વધી,
પળમા તેનો થાયે વરો, જેવો છાસતણો આફરો,
એમ સંસાર આવે ને જાય, અખા તેને કયા પ્રતિમાય ? ૫૬૯
સહિત દેશ વૈકુંઠ ગયા ગામ, કુળ લઇ કૃષ્ણ પહોંતા નિજ ધામ,
પ્રાકૃત જીવ તણી શી વાત, મોટે ઠામે ઘાલ્યો ઘાટ,
થયો પદારથ ટાળે કાળ, વળગ અખા નિર્ગુણની ચાલ ૫૭૦
પુન્ય પાપ લખિયા ઋષિ જને, જેણે જેવુ માન્યુ મને,
બ્રાહ્મણ કહે સત્ય કરવા યજ્ઞ, પશુવધ કીધે હોય પુન્ય,
જૈન કહે એ હિંસા પાપ, અખા ધર્મ પણ જુજવા થાપ ૫૭૧
લખ્યા પ્રમાણે સહુ કો વદે, ધર્મ રાખવો સૌને હદે,
બોલ્યુ ન મળે કેનુ એક, આપ આપણી રાખે ટેક,
જાગડ રાખી સૌ ઓચરે, અખા સહુ કો વદતા મરે ૫૭૨
માણસપેં દેવ ઉત્તમ લખે, ત્યા મદ્ય માંસને ભખે,
તેને માથે ન ગણે પાપ, બળી આપીને સૌ કહે બાપ,
અખા ગહન એ ચાલ્યુ જાય, રામ જાણે નિસ્તારો થાય ૫૭૩
બહુ સામર્થ્ય હોય છે જ્યાં, બુધનુ બળ નહિ ચાલે ત્યાં,
દેવી દેવ રાક્ષસ સિદ્ધિવંત, તેના ચરિત્ર ન સમજે જંત,
તેને શિર ન ગણાએ પાપ, અખા બુધ્ય લગણ આલાપ ૫૭૪
બુદ્ધિ પ્રમાણે લખી લખી ગયા, બુદ્ધિ પ્રમાણે વાચે રહ્યા,
બુદ્ધિ પ્રમાણે સૌ સાંભળે, બુધ્યાતીતથી સૌ ચળવળે,
તેને અખા સમજે તે કોય, જે પરાતીતથી પોષણ હોય. ૫૭૫
જેમ અરૂપ અગ્નિ રહે ચકમક વિષે, પ્રગટ થયા પછિ સહુ લખે,
રૂપ ધરી બહુ પરાક્રમ કરે, બુદ્ધિ વિલાસ સહુ કો આદરે,
પણ પ્રગટ્યાને કાળની દધા, અરૂપ અખા સદોદિત સદા ૫૭૬

અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દ્રુમ વિષે જેમ નિર પરવરે,
થડ મૂળ શાખા પત્રને ફૂલ, રગેરગે નીર ચડયુ અમૂલ,
પાણિ સદા અખા અવિનાશ, પણ થઇ આવ્યુ તે થાએ નાશ ૫૭૭
ફળ જોના હીંડે નીરને, પણ કેમ દેખે અનરથી હીરને,
ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ,
અખા જોતાં તો સર્વે રાન, પણ ઉપન્યુ તે ટળે રૂપ નામ ૫૭૮
અખા એમ જ ધરજો ધ્યાન, આફણિયે જડશે સ્વસ્થાન,
બીજું તે મનની શોચના, અંતર જાય ન ટળે રોચના,
પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ઘસસે હાથ ૫૭૯
પિંડ શોધે પ્રાણેશ્વર જડે, બીજુ તેને રૂપક ચડે,
પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ,
ગળી ચોપડી સઘળી વાત, લુખો રામ અખા સાક્ષાત ૫૮૦
રામ નોહે પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વય રહેશે આપોપુ શોષ,
ત્રિગુણ ધુવાડે આખ બહુ ભરી, ચૌદ લોક રહ્યા આવરી,
આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણની લાગી દધા ૫૮૧
સૂઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કલ્પે ઉપલો વહેવાર,
વાદળ ખોખુ શોષે નીર, કાદવમાથી પીએ હીર,
એમ પ્રપચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી ચાખી કહે ૫૮૨
સ્વામી અખાનો સઘળે મળે, લોક ચૌદે તેમા આફળે,
બ્રહ્મા આયુષ પથમાં જાય, રામરૂપ પૂરુ ન મપાય,
એવુ અદબદ એળે જડયુ, તે માયલુ સર્વે ઘાટે ઘડયુ ૫૮૩
અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત,
ભવ્ય જીવ કહે એ ભલુ, સિંહનું બાળ રમે એકલુ,
કેશરીકેરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો બિયે શિયાળ ૫૮૪
પ્રાય પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેરુ શીત,
શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હીંડી જાય,
વસ્તુ વડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે હરિજન. ૫૮૫
જળ જામે ને જળ વિધરે, તે બાધી અવની પરવરે;
હીમ ન દીસે તેમા રચ, તેમ એ જાણો મનના સચ,
ત્યા હીમ તેમ હ્યા રામ, અખા મન સત્તાનાં કામ ૫૮૬

અખા લાઘવ સમઝવા માય, જો અંતર્યામી થાએ સહાય,
સામો હોય તો સાહે હાથ, પોતે પોતામાં લેખો નાથ,
છે હુમાયુ* પખીની પઠે, કોય હેતુ વાદ કરશો મા હઠે ૫૮૭
અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃશક,
નિજ ઇચ્છાયે બાળે કાય, સ્વાત શુદ્ધ ફરિ પરગટ થાય,
એમ અખા હોય બ્રહ્મવિચાર, ઉત્પન્ન લય જ્યાં હું તું સાર ૫૮૮
અખે વિચાર્યું મનની સાથ, જો કાંઈ ન દીસે તારે હાથ,
તો ફાંશી શિદ રાખે મામ, કશુ ન નિપજે તો શું કામ,
શરીર તારુ તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કહીં ૫૮૯
ઈંદ્રિય વણુશે વણુશે કાય, ગમે નહિ વાળ ધોળા થાય,
સ્વર્ગ સુધી તે ઘાલે હામ, પોતાનું નિર્ખાયે ચામ,
ફોકટ ગાડાં લૂટી પડે, અખા ન કોયે પારે પડે ૫૯૦
અખા ઇચ્છે જો આતમભોગ, નિવૃત્તિ વિના તે ન મળે જોગ,
કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાઘ તેને મુક્ત ન પામે જાગ,
મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાઘ જો પાંજર વસે ૫૯૧
છૂટા છો પણ બાંધ્યા હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ,
ઉડે ખરો પણ નાવે જાય, પેટે બાંધ્યો દોર તણાય,
અખા એમ નિવૃત્તિ વિના, જીવને તે ન ટળે એમના ૫૯૨
અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની ભલો, જો મન વડે ચુકાવ્યો કળો,
પણ વર્ત્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાખ જેમ પોપટની કાઢી પાખ,
કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાહ્ય. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ

અજ્ઞાને જે પહેરે વેષ, બહાર નીકળે દેખાદેખ,
જેમ વાઘ ગૌધણને હળ્યો, વર્તી તે માંહી રે ભળ્યો,
તેને છે આમિષનો† આહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ધાત,
જેમ કો ભાડે રથ બેઠો જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય,
નોહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સત્ય વિચાર. ૫૯૫

* હુમાયુ=એ જાતના બે પક્ષિઓ કે જેને એક આંખ, એક પગ, એક પાખ હોય છે ને તેમાં એક આંકડો હોય છે, તેથી બે વળગીને ઉડે છે આ કવિ સૃષ્ટિનું પક્ષિ લાગે છે
† આમિષ=માંસ

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને બેઠો વરી, જેમ વેશ્યા રાખી ગૃહિણી કરી,
પ્રસગ મળે કરતી તે કરે, વિચાર વિના સૌ એમ આચરે,
મન ઇન્દ્રિય ત્યા ન કરે કહ્યુ, અખા એમ એક વાકુ વહ્યુ ૫૯૬
યથાગ્થ વર્તે તો જ્ઞાન, જેમ કો રક થયો રાજાન,
જેમ કરતો તેમ વળતુ કરે, જૂઠુ છળ વિક્રમ આચરે,
અખા કરી ન જાણ્યુ રાજ, શુ થયુ જો તે પામ્યો સાજ ૫૯૭
જો અખા ઓળખે આતમા, તો સર્વ વાતની ભાગે તમા,
લાલચ લોભ જૂઠો પ્રતિકાર, સૂર્ય ધામમાં નોહે અધકાર,
શીખી સાભળી વાતો કરે, પોતે અગ્નિ કેમ ટાઢે મરે ૫૯૮
જ્ઞાનતણો છે સત્ય ઉપદેશ, ત્યા તો જૂઠુ ન રહે લેશ,
સાચી કથણી કથતા જાય, ઉદર અર્થે કરે અન્યાય,
કહે અખો એનુ શુ ભણ્યુ, ગુજાતાપ વાનરતાપણુ ૫૯૯
જ્યારે જ્ઞાનનો ઉગ્યો રવી, રાત ગઈ રત પ્રગટી નવી,
કૃત્ય જાશે અધારાતણા, મોહ નિશામાં કરતા ઘણા,
અખા નોય દરિદ્રની વાત, અમૃત ભોગ કે લાઘણ સાત ૬૦૦
આતમાનુ તે કરે અડાજ, સસારની તે રાખે લાજ,
દેહસુખને આતમસુખ કહે, જેમાનુ કાઇએ નવ રહે,
જીવને મૃત્યુ છે જેરડે, એક સત્ય વાક્યે તે શુ તૂટી પડે? ૬૦૧
ધન આયુ વિદ્યા બળ રૂપ, સ્વર ચાતુરી ન્યાય સિદ્ધ ભૂપ,
જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ્ય, ચારે વ્રત તપ તીરથ ત્યાગ,
અખો કહે સર્વે એ ભાલ, જોતા આપે આપનો માલ ૬૦૨
જીવ જીવને રે અનુમાન, તાણ્યુ ધનુષ આવીરે કાન,
જે જે દ્વારોમા જીવ ભળે, તેજ રૂપી કલણમા કળે,
મૂળગુ અખા અદબદ છે ઓજ,* સમજે તો સમજી લે ચોજ ૬૦૩
જેને નથી રૂપ ગુણ નામ, જોતા તેના સઘળા કામ,
પસર્યુ આપ વિચિત્રતા ભાત, વેદે કહી એ મુખની વાત,
બહુ મુખનો મોટો મહારાજ, તો અખો શુ કહે તેના કાજ ૬૦૪
પ્રણુવ પ્રકારે ઘાટ્યો ઘાટ, એક બાહેર દેખાડી વાટ,
જે છે તે ત્યા અસખ્યાત, શબ્દે કહિયે શબ્દની વાત,
જે છે તેને અખો કેમ કહે, તેની વાત તો તેજ જ લહે ૬૦૫

* ઓજ=પરાક્રમ

કહે અખો મૂકી નિ શ્વાસ, હુ તો છુ તારો આભાસ,
તારી વાત કરે છે તુ, ઓછાયા મધ્યે વર્ત્યો હું;
બહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે શેષ ઓછાયો ગયો ૬૦
અખા સઘળો આ વસ્તુવિનોદ, હાસી કહો કે તત્ત્વનો બોધ;
પોતાની ઠગ પોતા સાથ, ઇચ્છા અમલ ખાધો તે હાથ,
તારુ ઘેલપણુ તે હું, સાજો તે ત્યા તુનો તુ ૬૦૭
એમ અખા સહીયારી વૃત્ત, હાથોહાથ દીસે છે તત,
નટતણી હાલે આગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી,
તેનો બોલ પોતે નટ કહે, ઉડે વિચારે અમથુ રહે ૬૦૮

મુક્તિ અગ

મુક્તિ પામવા મુખ્ય વૈરાગ્ય, જો બેઉ પાસથો છૂટે રાગ,
ધ્યેય ધ્યાતાથી આઘો વટે, તે અનુભવતા ચોક ચોવટે,
બીજી અખા રસાળી વાત, સર્વાતીત નોહે સાક્ષાત ૬૦૯
જે કીજે તે સર્વે રાગ, રાગ વિના નવ ઉપડે પાગ,
રાગ જેવારે પાછો વળે, ત્યારે નિજ આતમને મળે,
દષ્ટ પદારથસુ વૈરાગ, ત્યા અખા જડે તુજ ત્યાગ ૬૧૦
જન જાણે છે જે વૈરાગ, તે ત્યા સામો ઉપજે રાગ,
વૈરાગ હોય ત્યા નોહે દ્વેષ, તે ત્યા સામો બાધે કલેશ,
આપોપાનો થાયે ત્યાગ, ત્યારે અખા સાચો વૈરાગ ૬૧૧
જેહ વડે તપ તીરથ કરે, વિષય ભોગ કે સુખ આદરે,
જેણે કરી નિપજે બહુ કામ, તે શોધી કાઢવો આ ઠામ,
તે વિણુ જાણો રાગ વિરાગ, અખા ઉછળી ભાગવો પાગ ૬૧૨
જેમ તેમ કરી સમજવો મર્મ, હુ તે શુ ચૈતન કે ચર્મ,
એ જ સમજવુ પરથમ જને, પછે ઘેર રહેજે કે જાજે વને,
એ સમજ્યા વિણ ગૃહસ્થ અતીત, વર વિવાહ વિણ ગાવા ગીત ૬૧૩
સમજણુમા નથી રાગ વિરાગ, જેમ વાયુ હીડે વિના પરાગ,
લોક ચૌદ લગી પરવરે, સમજણુથી અર્થ સઘળો સરે,
અખા રામ નથી ઘેર કે વને, જ્યાં જાશે ત્યા પોતા કને ૬૧૪
પાદ પાણી નેત્ર મુખ નાક, સકળ અગનો સમજો તાક,
એમાનુ એકે જો જાય, ધણી માટે જીવે ન રખાય,
અખા ન દીસે તારો લાગ, પર સાથે શો રાગવિરાગ ૬૧૫

વેલ પરાઈ બેઠો જન, હુ જ ધણી, એમ માને મન,
કાળ સદા ખેડે સારથિ, બેઠો ફરે અવિનાશી રથી,
અખા એમ જાણે સઘળી મજ્ય, લેવુ મૂકવુ ટળે પાખડ. ૬૧૬
ગેબી નીપજ થઈ પિડતણી, ત્યારે તુ ત્યા નહોતો ધણી,
સહેજે ઉપન્યુ વઠ્યુ તન, ત્યારે કાંઈ ન ચાલ્યુ મન,
વચ્ચે શિદ પાડે છે ડાઘ, અખા કશો તુજ રાગ વિરાગ ૬૧૭
ઉપર છજ્યો માર્ગ લે અખા, નહી કો સાથી નહીં કો સખા,
ધણી થયામા સઘળો ધધ, જેમ રૂપ નહીં દેખે અધ,
ગગનગામિને નહી અટકાવ, ભૂવર્તિને બહુ ભેદ ભાવ ૬૧૮
ઉધ્યાને સ્વપ્નાતર ઘણા, ઉત્તમ મધ્યમ વેદે ભણ્યા,
જાગ્યા ઉંધ્યાથી અળગુ હૃદેય, ત્યા અખો આરોપી વદેય,
સમજ્યાને છે સરખુ સદા, અણસમજ્યો ભોગવે આપદા. ૬૧૯
અખો જેહ નર રહે અમન, તેવુ કરવુ સર્વ જતન,
જેમ જિહ્વા પચામૃત ખાય, ખાતી કરતી નહીં લેપાય,
વણ ખાધે કર થાય ચીકણો, એવો ભેદ અણલિગીતણો ૬૨૦
અખા અલિગી વાત અગાધ, લિગી નરને નહી તે સાધ્ય,
સકળ લોક તે વૃક્ષ જ કહે, પણ તે ન કહે જે બીજે રહે,
જોતા સઘળો લક્ષમા ફેર, લક્ષ ઉદ્યોત ને લક્ષ અધેર ૬૨૧
સામો કો દુ ખ દાતા નથી, જેમ તાળી ન પડે એક હથી,
સ્વપ્ને દીસે નરો અનત, તેમ જ અછતાં પ્રગટે જત,
અખા વસ્તુપણે જાગશે, તેને એનો અનુભવ હશે ૬૨૨
અછતો દ્વેષ ને અછતો રાગ, રાગ દ્વેષ માયાનો ભાગ,
જે તજશે તે દ્વેષે કરી, જે ભજશે તે રાગ આદરી,
સ્વસ્વરૂપ ત્યા બેઉએ નથી, ગુરુલક્ષે અખા જો વેરથી ૬૨૩
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના સઘળા વેશ, ભિક્ષુક થા કે થા જ નરેશ,
રમત રમે છે માયા કાળ, મધ્ય અહકાર વહે છે ગાળ,
મહાનિધમા રાજાની દૃષ્ટ, અખા રમત પામે નહીં સ્પષ્ટ ૬૨૪
કારણ દૃષ્ટિ હોયે જન, તેનો અનુભવ નોય અસન,
દેખે કીરણ સરિખા સૂર, જેતુ વસ્તુ વિષે છે ઉર,
અખા ચક્ષુ આજે ગુરુદેવ, તે કોઈ સમજે એનો ભેવ. ૬૨૫

સમજુ તે અણુસમજુ થાય, અણુસમજુ સરખુ સમજાય,
એની કોયે દીયે નહિ સાખ્ય, અનુભવ જે ઉપન્યો તે દાખ્ય,
નિજ ઘર વરતી જે કો હશે, અખા તે એહમા પહોંચશે ૬૨૬

કુટકળ અંગ

તિલક કરતાં ત્રેપન વહ્યાં, જપમાળાના નાકાં ગયાં,
તીર્થ ફરી ફરી થાકયા ચર્ણ, તોય ન પહોંતા હરિને શર્ણ,
કથા સુણી સુણી ફૂટયા કાન, અખા તોય નાવ્યુ બ્રહ્મજ્ઞાન ૬૨૭
એક મૂર્ખને એવી ટેવ, પત્થર એટલા પૂજે દેવ,
પાણીને દેખી કરે સ્નાન, તુળશી દેખી તોડે પાન,
એ તો અખા બહુ ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ કયાની વાત ૬૨૮
મુક્તિ બધ પૂછે મતિમદ, શોધી જોનાં સ્વે ગોવિંદ,
પ્રાણ પિડમા હુ કે હરિ, જો જુવે અખા વૃત્તિ કરી,
બધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશ કુસુમનો નોહે હાર ૬૨૯
પિડ જોતા કો મુકતો નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી,
સકળ ઈંદ્રિયપેં છૂટો રમે, રાગ દ્વેષ કોએ નવ દમે,
સત્ય સંકલ્પ ને અમર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય,
ત્યારે અખા મુમુક્ષુ મન, જાણે તે જાણી લે જન ૬૩૦
જે ધરિ આવ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કહ્યો નવ જાય,
કાળ સત્તામા તે ત્યાં ખરો, એ તો મન કાઢો કાંકરો,
મન વચન કર્મ હરિમા ઢાળ, અખો સમજીયો સશે સોળ ૬૩૧
ગહન ગતિ છે કાળજતણી, તેણે જે જે વાતો ભણી,
તે તેનાં પામ્યા પરમાણ, પડછંદાની પેરે જાણ,
માહોમાહે દુર્લભ અગાધ્ય, અખા જીવને નાવે સાધ્ય ૬૩૨
અનુભવી આગળ વાદ જ વદે, ઉંટ આગળ જેમ પાળો ખદે,
ઉંટતણા આધા મેલાણ, પાળાના તો છડે પ્રાણ,
અખા અનુભવી ઈશ્વર રૂપ, સાગર આગળ શું કુદે કૂપ? ૬૩૩
આવી નગરીમા લાગી લાય, પખીને શ્યો ધોખો થાય,
ઉંદર બિચારા કરતા સોર, જેને નહીં ઉડ્યાનુ જોર,
અખાજ્ઞાની ભવથી કયમ ડરે, જેની અનુભવ પાખ આકાશે ફરે ૬૩૪

જો જો રે મ્હોટાના બોલ, ઉજ્જડ ખેડે વાગ્યો ઢોલ,
અંધે અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમાહિ કોદરા ભળ્યા,
ત્રેસ ન થાય ન થાયે ધાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી ૬૩૫
આંધળો સસરો ને શણગટ વહુ, એમ કથા સુણવા ચાલ્યુ સહુ,
કહ્યુ કાંઈ ને સમજ્યા કશુ, આંખ્યનુ કાજળ ગાલે ઘસ્યુ,
ઉંડો કુવો ને ફાટી બોખ, શિખ્યુ સાભળ્યુ સર્વે ફોક ૬૩૬
વ્યાસ વેશ્યાની એક જ પેર, વિદ્યા બેટી ઉછેરી ઘેર,
વ્યાસ કથા કરે ને રડે, જાણે દ્રવ્ય અદકેરુ જડે,
જો જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કા ન વાચે પોતે ઘેર? ૬૩૭
ગજા પ્રમાણે પ્રબોધે જીવ, બધનમાહી રાખે સદૈવ,
સાચી વાતને સત જ વદે, તેને મૂર્ખ ઉલટો નિન્દે,
અખા આંધળે લુટ્યો બજાર, સત ગુરુનો એવો વિચાર ૬૩૮
જગત્પ્રમોદી દાઝ ન ટલે, કુવાડામાથી કાઢે જલે,
સમજુને છે સરખો ભાવ, તે ગુરુના મનમાય અભાવ,
એમ જાણીને રીશે બળે, અખા જ્ઞાનીની નિંદા કરે ૬૩૯
વિષયી જીવથી પ્રીત જ કરે, તત્ત્વદર્શી ઉપર અભાવ જ ધરે,
ખાન પાન વિષયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શીને સર્વે રોગ,
અખા તે ગુરુના મનમાં ખરા, જીવ આવકાર દઈ બેસાડે અરા ૬૪૦
ગુરુ થઇ બેઠો સેનો સાધ, સ્વામીપણાની વળગી વ્યાધ,
તે પિડાથી દુ ખિયો થયો, રોગ કરાર અનુભવથી ગયો,
વાયક જાળમા વુચની મરે, અખા જ્ઞાનીનું કહ્યુ કેમ કરે ૬૪૧
જ્ઞાનીને તો સર્વે ફોક, બ્રહ્માદિ લગી કલ્પ્યા લોક,
ત્રણ કાડ કાળની માડણી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી ગણી,
તેની વાત ન જાણે ગૂઢ, અખા ગુરુ થઈ બેઠો મૂઢ ૬૪૨
સ્વામી થઇને બેઠો આપ, એ તો મનને વળગ્યુ પાપ,
શિષ્ય રાખ્યાનો શિરપર ભાર, ઉપર ત્યાગ ને અતર પ્યાર,
આશા રજ્જુને બાધ્યો પાશ, અખા શુ જાણે જ્ઞાનીની આશ ૬૪૩
જ્ઞાની ગુરુ ન થાયે કેનો, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર તેનો,
અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિત્ય કાઢે હડી,
મોજ સુભાવે વાત જ કરે, અખા ગુરુપણુ મનમા નવ ધરે. ૬૪૪

ગુરુ થઈ મૂરખ જગમા ફરે, બ્રહ્મવેત્તાની નિદા કરે,
ભૂત કાળમા જે થઈ ગયા, તેની મનમા ઇચ્છે મયા,
અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિત્ય વાચે મડદાની કથા ૬૪૫
જે પગલા અગ્નિમા જળે, તેને શરણે કાળ કેમ ટળે,
પડતુ પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગના તે આપે વાસ,
નહી પગલાને શરણે જા, ત્યારે અખા ભવની મટે અજા ૬૪૬
ચરણ શરણ તો ખોટી કરી, વણ ચરણોનો દીઠો હરી,
ચરણ જળે કે ભૂમા દાટ, કે શ્વાન શિયાળિયા કરડે કાટ,
તેની શરણ અખો શું ગ્રહે, જે સમજે તે એવુ લહે. ૬૪૭
જો જો રે ભાઈ વાતનુ મૂળ, પેટ ચોળી ઉપાડયુ શૂળ,
એક સમે ખર ભાડે ગયો, કાદા દેખી ગળિયો થયો,
ખરે આપી તેઝને પેર, એવુ જાણી અખા જુતો ઘેર ૬૪૮
કથા કરી તે શુકજી ખરી, પરીક્ષિતને મેળાવ્યા વરી,
શીખ થઈ ત્યારે આપ્યુ શુ, નગ્ન થઈ ગયા વનમા પશુ,
નિસ્પૃહિની એવી છે કથા, અખા બીજી પેટ ભર્યાની વ્યથા ૬૪૯
એવુ જદુરાજની વાત જ કહે, દત્ત ભરથનુ ઓઠુ લહે,
અજગર વરતી વનમા પડ્યા, તે કયાઇથી આવી ચડ્યા,
તેને પોતા સરખા કર્યા, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કહ્યા ૬૫૦
દેહાભિમાન હતુ પાશેર, વિદ્યા ભણતા વાધ્યુ શેર,
ચરચા વદતા તોલુ થયો, ગુરુ થયો ત્યા મણમા ગયો,
અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાન તે મૂળગુ ખોય ૬૫૧
શશશૃગનુ વહાણ જ કર્યું, મૃગતૃષ્ણામા જઇને તર્યું,
વઝ્યાસુત એ વ્હાણે ચડ્યા, ખપુષ્પના વશાણા ભર્યા,
જેવી શેખશલીની કથા, અખા હમણા આગળ એવા હતા ૬૫૨
જ્યા જોઇએ ત્યા કૂડે કૂડ, સામે સામા બેઠા ધૂડ,
કોય આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ જઇ ચાચ જ ધરે,
અમારે હજાર વર્ષ અધારે ગયા, તમે આવા ડાહ્યા કયાથી થયા,
અખા મોટાની તો એવી જાણ્ય, મૂકી હીરો ઉપાડ્યો પાણ ૬૫૩
લીલા વૃક્ષને ઓથે રહે, જેમ પારધી પશુને ગ્રહે,
એમ હરિને ઓથે ધૂતારા ઘણા, ઉપાય કરે કનક કામનીતણા,
અખા ગુરુ શું મૂકે પાર, જેના શિષ્ય ગર્દભ ને ગુરુ કુભાર ૬૫૪

અગ આળસ ને તપશી થયો, ઘર મેલીને વનમા ગયો,
કામબાણુ ન શકયો જાળવી, રડવડતી એક આણી નવી,
શ્વાન ભસાવે હીંડે છકયો, અખા હગ્યો નહી ને ઘર નવ રખ્યો ૬૫૫
ગોરીના થાવા વડ ભાગ, માતા પામે આજ્ઞા માગ,
બળદની તે કેમ થાય ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય,
જ્ઞાન વિના તે સાધન એવા, અખા તેમા ન લેવા દેવા ૬૫૬
સો અધામા કાણો રાવ, આધળાને કાણુાપર ભાવ,
સૌના નેત્રો ફૂટી ગયાં, ગુરુ આચાર્ય જ કાણુા થયા,
શાસ્ત્રતણી છે એક જ આખ, અખા અનુભવની ઉઘાડી નહિ ઝાખ ૬૫૭
મુડ મુડાવી હરિને કાજ, લોક પૂજે ને કહે મહારાજ,
મન જાણે હરિએ કૃપા કરી, માયામા લપટાણો ફરી,
સૌને મન તે કરે કલ્યાણ, અખા એને હરિ મલ્યાની હાણ ૬૫૮
જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, પચના ગુરુ તે સવળો વેશ,
ઘર ઘર માહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામ ચામનાં જતન જ કરે,
અખા જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચુ કહેતા ખીજે સાત ૬૫૯
હરિને કાજે ઘાટ જ ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે,
પાણો કહે હું પર્વત લહુ, એ આશ્ચર્ય તે કેને કહુ,
અખાથકી તે બીજો હરી, જેમ પર્વતમાંથી પાણો જ ખરી ૬૬૦
જાણુપણામા જાડા થયા, ડહાપણુ ડોળી રોબડ રહ્યા,
નીર હતુ તે કીચમા ગયુ, આત્મ થકી તે અળગુ રહ્યુ,
છે તો ઘણો નવ દીસે ચદ, કહે અખો માયાનો કદ ૬૬૧
અનત કળામાં અદકા ખરા, બ્રહ્મવેત્તા એ સૌથી પરા,
વેદ બ્રહ્માએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ જજ્ઞનો દૂરી,
ભૂત ભવિષ્ય ને અજપા જાપ, અખો નહી તો શેનો થાપ ૬૬૨
વૈષ્ણુવ ભેખ ધારીને ફરે, પ્રસાદ ટાણે પત્રાવળા ભરે,
રાધ્યા ધાન વખાણુતા જાય, જેમ પીરશે તેમ ઝાઝા ખાય,
કીર્તન ગાઇને તોડે તોડ, અખો કહે જુવાનીનુ જોર ૬૬૩
જ્યારે મન પામ્યુ નિજ ભાન, ત્યારે સર્વે થયુ સમાન,
સપ્ત પુરી મધ્યમ મારુ આઙ્ગ, સર્વસ્વ હાર્યે ભાગે જાઙ્ગ,
જેમ કરી કવાથ રોગીને વિષે, પણુ અખા અરોગી સર્વે ભખે ૬૬૪

કે આળસ કે ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો,
નહિ મહેનત વેઠે નહિ શાય, વદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય,
હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમુ પડે તેમ રહે સસાર ૬૬૫
જાય સમૂળો સઘ સસાર, કરતા આત્મતત્ત્વ વિચાર,
અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બધ બધાએ નવા,
કર્મ કરતા નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ ૬૬૬
અખા વસ્તુ વિચારે બ્રહ્મ, અતરભૂત જાણવા કર્મ,
જેમ પ્રત્યક્ષ પોગર દિશે લોહ માય, ગાળે ત્યારે ફીટી જાય,
પાછો વળી ઘડાએ ઘાટ, ત્યમનો તેમ પોગરનો ઠાઠ ૬૬૭
તે જ લોહનુ જ્યારે દર્પણ કરે, શિકલ કરીને મસકલો* ફરે;
તેજ નીકળે પોગર ઢકાય, આપોપુ દીસે તે માહે,
અખા જ્ઞાનની એવી પેર, કોટી જુગે કા આજ આદેર્ય ૬૬૮
લોહ ગળતે દીસે પોગર ગલ્યા, ઘાટ થાતા તે પાછા વળ્યા,
અહતારૂપી લોહ છે સદા, ઘાટ થયા વિના રહે કદા,
અખા અહતા લોહુ માર, મર્યા પછી તે તરશે વાર ૬૬૯
જે જળમા લોહ બૂડી જતુ, તે ઉપર દીસે રમતુ,
તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો, જ્યારે આપોપાનો ભાર જ ગયો,
અખા મધ્યથો જા તુ ટળી, બધ ને મોક્ષ કથીશ મા વળી ૬૭૦
અખા બ્રહ્મ છે બાધુ નામ, તે મધ્યે અળગા અળગા ગામ,
જેમ બાધુ જોતા એક જ ઝાડ, વિગતે જોતા ભાગે જાડ્ય;
રગ સ્વાદ પત્ર ફળ ફૂલ, સદ્‌ગુરુ મળે તો ભાગે ભૂલ. ૬૭૧
જાગ જોગ મત્ર ફળ ને સિદ્ધિ, એ બ્રહ્મ ઉદરમાહેલી રિદ્ધિ,
અશી નર ઉંઘ્યો આપમાહી, સ્વપ્ને ભોગવે ત્રણ તાપ ત્યાહી,
વિધિ સહિત પરબ્રહ્મને જાણુ, ત્યારે અખા ટળે ભવતાણુ ૬૭૨
આત્મલક્ષમા નહિ પર આપ, વણ સતાને કેનો બાપ,
વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિમ પ્રતિબિબની કોણ કહે કથા,
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૬૭૩
બ્રહ્મજ્ઞાની બહુ ભેળા થઈ, બ્રહ્મના દેશની વાત જ કહી,
બ્રહ્મવિદ્યા રહી બ્રહ્મને દેશ, પોતામા નવ આવ્યો લેશ,
થઈ થઈ વાતો સહુ કોઈ કહે, અખા અણુચવ્યો કોક જ રહે ૬૭૪

* મસકલો=ઘ્હોરો દેવાનુ હથિયાર

અણચવિયાના એ એંધાણ, જે સારા માઠા ઝીલે બાણ,
અધ્યાત્મ ન જાણે આત્મ થકી, નોખો નોખો કહે છે બકી,
પોતે જાણે હુ આત્મવેત્તા થયો, તે થાવામા દેહભાગ જ રહ્યો ૬૭૧
પોતે ટળીને સઘળુ ગ્રીછ, વાટે ચાલતા આખ મ વીચ,
અદ્વૈત દ્વૈતનાં કરે છે કામ, સગુણ નિર્ગુણ ધાર્યા નામ,
સગુણ નિર્ગુણ એ બે છે જોગ, પોતે ટળશે તેને પડશે ભોગ ૬૭૬
પોતે ટળ્યા તે પ્રિછ્યા જાણ, તેને શોભે સઘળી વાણ,
પોતે ટળ્યા વિન્યા શા કામના, એ તો અકૃતે વધારી કામના,
કહે અખો કા ફોકટ ફુલ, ભણ્યાગણ્યા પણ ન ટળી ભૂલ ૬૭૭
ભણ્યાગણ્યા તો તે પરમાણ, જો જાણપણુ ટાળીને જાણ,
મૂળ સ્વરૂપે જે કોઇ થયો, તેને ભણ્યાનો સ્નભાવ ગયો,
અખા એમ સમજ્યા તે મહત, તેને સત્ચિત્ આનદ વદે વેદાત ૬૭૮
વેદાતે વાત વિચારી અશી, ને શ્રોતા વક્તા સમજ્યા જશી,
વેદાત વાચક મોટો ભેદ, આસુરીનો કર્યો ઉચ્છેદ,
દૈવી તો છે ધણીનુ રૂપ, અખા અસુરી ઉંડો કૂપ ૬૭૯
આસુરી દૈવીને ગડબડ થઈ, દીસે દૈવી તેમા આસુરી રહી,
માટે જ્ઞાની ટળતા ફરે, જેમ રુડે ઘેર જાતાં શ્વાનથી ડરે,
અખા શ્વાન જો પ્રત્ને થાય, તો રુડાનેં ઘેર રુડો જાય ૬૮૦
ઘર તો સઘળા રુડા કર્યાં, ત્યા આસુરી રૂપે ભસે કૂતરાં,
સમજુ ઘણા પણ શ્વાનનો સગ, વણ ટેવે જેમ વણશે રગ,
અખા આસુરી કુતરા જાણ, આશાની ભક્તિ મોટી હાણ ૬૮૧
નિરાશી ભક્તિ જે કોઈ કરે, તેનુ સહેજે કારજ સરે,
સ્વરૂપ તે અરૂપે અદ્વૈત થાય, દ્વૈતાદ્વૈતનો લેશ જ જાય,
આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહકાર તે પામે નાશ ૬૮૨
અહકૃતિ તજી સ્મરણ કરો, મન ક્રમ વચન હરિવડે આદરો,
ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાઓ, હરિના છો ને હરિના થાઓ,
અહતે અણછતા ન થયા, છતા ધણીથી છેટા રહ્યા ૬૮૩
છતો ધણી તુ છબીલો જાણ, જેની શોભે સઘળે વાણ,
છતો ધણી છે વાણી રહિત, છતો ધણી છે શબ્દાતીત,
એમ વાચ્યઅવાચ્ય જેને સમજુ ઠર્યું, અખા તેહનુ કારજ સર્યું ૬૮૪

સાચો મારગ જે કોઈ લિયે, મિથ્યા મારગ મૂકી દિયે,
અટળ વસ્તુને અહોનિશ ધાય, ટળણે બાધણે બાધ્યો ન જાય,
ટળમાં રહે અટળશુ પ્રીત, અખા એવા પુરુષની થાશે જીત ૬૮૫
જાણી વસ્તુને ઉપનો વૈરાગ, અણુછતુ આવણ ન પામે લાગ,
ઓળખ્યા ચોર ને સાવચેત થયા, વળતા તે તો કુશળ રહ્યા,
અચેતને ચોર લુટી ગયા ભાઈ, સાવચેતને ઘેર આનદ વધાઈ ૬૮૬
આનદ વધાઈ અનુભવથી થાય, અજ્ઞાન ગાઠો છૂટી જાય,
અનેક જુગનું આવણ જેહ, જ્ઞાનવજ્રથી ભાગે તેહ,
ધન ધન જ્ઞાની જનનુ ગાત્ર, જગત જાણ્યુ જેણે તૃણમાત્ર ૬૮૭
જ્ઞાની તે જે કરે વિચાર, પરપચ તજે ને સધરે સાર,
સકળ કામના સવળી કરે, વાસના વપુ ઠેકાણે ઠરે,
ટાળે આપ ને ભાળે ઈશ અખા એવા પુરુષને મળે જગદીશ ૬૮૮
મોટી તાણ છે પથજતણી, નહી જુજવા એક છે ધણી,
પોતાના ઇષ્ટની પાળવી ટેક, સકળ ઇષ્ટનો અધિપતિ એક,
જેમ રાજા એક ને પ્રજા જુજવી, અખો એ રીતે જુવે અનુભવી ૬૮૯
રાજાનુ જેમ શેહેર જ એક, પ્રજા જુજવી વર્ણવિવેક,
દભી હોય તે રહ્યા ચડભડે, તેનુ નામ તે ખરડે પડે,
સર્વેને મળતો થઈ જાય, અખા આખુ શહેર તેના ગુણ ગાય ૬૯૦
એ દષ્ટાત ન સમજે કોય, સહુનુ બળ સહુમાહે હોય,
જ્ઞાની જ્ઞાને કરીને કહે, મતિયો મતના મતમા રહે,
જાવા દ્યો જાણે તેમ થાઓ, આપણ આપણા અવગુણ ગાઓ ૬૯૧
અવગુણ મ જોશો પ્રભુ મહારાજ, તમારા બાનાની તમને લાજ,
જેમ કોઈ કેના થઇને ફરે, તે તો તેની પક્ષ જ કરે,
તમે તમારાની પ્રભુ કરો સાર, અખા કરુ વિનતિ તજી અહકાર. ૬૯૨
અહકાર તજીને આશે રહ્યો, મન કર્મ વચને તમારે થયો,
જેમ કાષ્ઠની પુતળી નાચે નરી, તે કળ સુતારે તમારે કરી,
વાજા વજાડો તો વાજે તદા, વેણુ વજાડયુ ન વાજે કદા ૬૯૩
વાજુ હું તમો વજાવણહાર, તે વાજુ શ્યાને ધરે અહકાર,
તે જોતા સર્વ તમારા કામ, આ અછતાનું અછતુ નામ,
ધણધણુ વાજુ ધ્વનિકર થવે, અખા આસુરી કર્તવ્ય અવણુ નવે. ૬૯૪

આસુરીના ફેરા ફરે છે જન, તે નવ જાણે વસ્તુ તન;
મૂળ આસુરી નવ ઓળખે અધ, તો દૈવીનો કયા મળે સબધ,
ચોર શાહની ચિંતા કરે, અખા વળતો શાહ ચોરથી ડરે. ૬૯૫
ડર્યા શાહ તે પારે થયા, જખ મારીને ચોર જ રહ્યા,
કાઢી મૂકયા ક્રોધ ને લોભ, સાથી કીધા શીળ સતોષ
જ્ઞાનેન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિય જેહ, સર્વે સવળી થઇ છે તેહ,
અત કરણ કહિયે જે ચાર, થાય અહર્નિશ જ્ઞાનવિહાર ૬૯૬
જ્ઞાની વિહારી ગોપી જશા, તેજ જ્ઞાની જેને ગોપીની દશા,
ગોપી ભૂલી ઘર ને બાર, ગોપી ભૂલી કુટુમ્બ પરીવાર,
પોતાની દેહ પણ ભૂલી ગઇ, અખા કામની કુળવત થઇ ૬૯૭
પ્રસન્ન થઇ પ્રભુ પ્રેમે મળ્યો, જેમ જોગારથ કરવો ટળ્યો,
વિધિ નિષેધ ને થાપ ઉથાપ, સકલ્પ વિકલ્પ ટળ્યો સતાપ,
પ્રગટ્યો ઉરમા પ્રેમાનદ, પિયે સુધારસ પ્રેમદા વૃદ,
સખી સમાગમ સદા નિજધામ, અખા અખેરસ તેનુ નામ ૬૯૮
અખેરસની ચાલે છે નદી, તે બ્રહ્મવેત્તા પીએ ભગવદી,
આળપપાળ જેને આળસ્યુ, સમ દૃષ્ટિ સમજ્યા તે સમુ,
કઇ કઇ કહેણી કથતા ફરે, અખા બ્રહ્મવેત્તા ભાગ્યે નીસરે ૬૯૯
બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શે ભાઈ, જે બ્રહ્મ કળામા રહ્યા સમાઈ,
મેલી આખે જે કોઈ ધાય, બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શ્યા જાય,
અખા આખ જો ઉપજે નવી, તો બ્રહ્મવેત્તા દર્શે અનુભવી. ૭૦૦
મેલી આખને બેસે મળો, કથા કીર્તન કરે થઈ ભલો,
પછી સામસામા થઈ કરે જમાપ, અહકૃતિ જ્ઞાને વાધે આપ,
કેટલાકને જુદ્ધ કથ્યાનુ જોર, અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે બકોર ૭૦૧
સમજુને સમજુનો સગ, અણસમજુને આપે અગ,
સમજુ અણસમજુ મર ભેળા ભમે, ભેળા બેસે ને ભેળા જમે,
અણસમજુ તે આધળા કુવા, સમજુ સજ્જન સરસો ગૌ જુવા ૭૦૨
વસે વેગળા મર સમજુ સજ્જન, તોયે ત્યાથી અર્પે મન;
પ્રપચ રીતે ન રાચો ભાઈ, એવી પરાપરની છે સગાઈ,
એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વિષાણા પખે. ૭૦૩
નેહે વેંધ્યો તે જાણે આપ, સાજાને શ્યો વ્રેહેનો સતાપ,

સાજો તે સાજાને ગાય, એહની વેદના વેંધ્યાને થાય,
સાજા તો શાકટને* જાણુ, એહનો વેંધ્યો તે જ્ઞાની વખાણુ   ૭૦૪
શાકટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર,
તે તો તેનુ માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુખ,
શાકટને લાગે સુધારસ બાણુ, પણ જ્ઞાનીના તો વેંધે પ્રાણુ.   ૭૦૫
જ્ઞાની વજને સુધા કરિ ગણે, શાકટ તો સુધાને વિષ ભણે,
શાકટ જ્ઞાની બેઉ જાણવા માય, અળગા કોઇ મ કહેશો કયાય,
શાકટનો પ્રવૃત્તિ પરિવાર, જ્ઞાનીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર   ૭૦૬
એ બેઉને કરિયે એક, તો ગાદિયે બેસે જ્ઞાન વિવેક,
જ્ઞાની વિવેકી ઠેરાવ્યા રાય, ત્યારે આસુરીના થાણા ઉઠી જાય,
અદલ થયુ ત્યારે સવ્વાશેર, વિષ્ટિ કરતા ચૂકયુ વેર   ૭૦૭
આનદ મગળ ઓચ્છવ થાય, હરિના જન તે હરિજશ ગાય,
હરિજશ ગાય તે શુ કહે, આપ ટાળી ભજનના રહે,
પછી અખા શહેરની શોભા નવી, જેમ વીતી રજની પ્રગટયો રવી.   ૭૦૮
હુ હું રૂપી વીતે રાત, તેને ટળતાં થાય પ્રભાત,
જેને પુરુષોત્તમ થાય પસાય, તેને સર્વે સવળુ થાય,
અખા વસ્તુ આફરડી નવ મળે, આરત રાખી ધણીને બળે   ૭૦૯
આરત વિના ન ઉપજે હેત, આરત વિના પૂજારો પ્રેત,
પુશ્ચલી ભેંશ ન માડે પગ, જોર કરીને થાક્યા ઠગ,
ઉપાડે ઘણા પણ ઉભી ન થાય, અખા જોર કરનારા પાછા જાય   ૭૧૦
નથી વાક વિશ્વભર તણો, જે કહિયે તે વાક આપણો,
જેમ કોઈ ભોજન જમાડવા કરે, ત્યા રિશાણો તે રિશે ફરે,
પૂર્ણાનદ પીરસનારો રહે, અખા અભાગિયાને કોણ કહે   ૭૧૧
પૂર્ણાનદ તો પૂર્ણ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સભાળ,
દયા સારુ લે દશ અવતાર, અસુર નિકન્દન ભક્ત ઉદ્ધાર,
દયાએ કીધુ ગીતા ભાગવત, દયા કરી સરજાવ્યા સત,
દયા સારુ દાખવ્યા ધર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ   ૭૧૨
આત્મ ઉપકાર કઈ પેરે કરે, કોણ ઉપકારે આત્મા ઠરે,
ભક્ત યથારથ જે કોઈ હોય, આત્મા સહિત સમર્પે સોય,
કરી સમરણ નિર્મળો થાય અખા ધણીના થકા ઠેરાય   ૭૧૩

* શાકટ=અધર્મિ

દેહ કાળ દૂત પદને નડે, જેમ સજીવન સાથે સજીવન લડે,
પણ જીવન્મૃતક જે વિરલા ભમે, તેને તે સજીવન શુ દમે,
જડ ચૈતન્યતે શમની સમાન, અખા તે જ સજીવન જેને વસ્તુજ્ઞાન ૭૧૪
જગત પ્રપચ એમ ચાલ્યો જાય, જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય,
જડવત્ જીવને એવો મતો, જીવન્મૃત જ્ઞાની ગણવો અણછતો,
મૃતકજ્ઞાની તે સજીવન સહી, અખા જીવપણે જીવે તે જીવતો નહી ૭૧૫
મૂળ સ્વરૂપ કહ્યુ નવ જાય, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેવાય,
પ્રભુ આકાશથી ઉચા ઘણા, ઉંડાપણની નહિ કઈ મણા,
દશે દિશામા વ્યાપક અનૂપ, એ હૃદયે થાય કેમ અકળ સ્વરૂપ,
પૂર્ણાનદે કરી વિચાર, સ્વરૂપ ધારણ કર્યો ઉપકાર ૭૧૬
જેને જડતુ તેને સમુ ફળ્યુ, જેમ બીબે રૂપ ઢળેનણ ઘડતુ,
વણ ઘડ્યો જેમ ઉપજે ઘાટ, અહકૃત જ્ઞાન એ મોટો ઉચ્ચાટ,
નિત્ય અનિત્ય સમજાયુ ખરુ, અખા પ્રપચતે મેલે પરુ ૭૧૭
સમજુ શાખી અર્ધી આચરે, તેની તરોવડ શુ પડિત કરે,
પડિતને પડિતાઇનુ જોર, પણ અન કરણમા અધારુ ઘોર,
અખા તેથકી પ્રાકૃત ભલા, જો આવે સમજનાની કળા ૭૧૮
શબરી સસ્કૃત શુ ભણી હતી ભાઈ, કયા વેદ વાચ્યા કરમાબાઈ,
વ્યાધ તે શુ ભણ્યો તો વેદ, ગણુકા શુ સમઝતી ભેદ,
વળી સ્વપચની સમઝ્યો ગીત, અખા હરિ તેના જેની સાચી પ્રીત ૭૧૯
જાણી માયા ને છાની છરી, મીઠી થઇને મારે ખરી,
વળગી પછી અળગી નવ થાય, જ્ઞાની પડિતને માહિથી ખાય,
પણ ઝીણો થઇને ઝીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે ૭૨૦
નહાયા ધોયા ફરે ફુટડા, ખાઇ પીને થયા ખુટડા,
જગત પ્રમોદે જાડા થઈ, પણ ઝીણી માયા તે માહી રઈ,
કાય કરે તે ઝીણીની પક્ષ, તે ઝીણી જાડાને કરશે ભક્ષ ૭૨૧
છતી આખને જઇ આથડે, જેમ પતગિયો દીવામા પડે,
જો કદાપિ ઉપજે વૈરાગ, તો મીઠી માહિથી ન દીએ માગ,
કોઈ કમાય ને કોઈ ખાય, કહે અખો મુડી કયાથી થાય ૭૨૨
મુડી વણ કઈ મહીપતિ વહ્યા, મુડી વણ કઈ લોકજ રહ્યા,
મુડી વણ કઈ કહાવે મહત, મૂડી વણ કઈ ભેખ અનત,

મુડી વણુ કઇ ધનવત ઘણા, હીરા માણેકની નહીં કઇ મણા,
અખા રહેણી આક લખ્યો નહિ એક, એમ એકડાવોણા મીંડા અનેક ૭૨૩
અનેક રૂપે માયા રમે, ત્યા તેવી જ્યા જેવુ ગમે,
વળી જો કાઇને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઇને ભેળી ભજે,
જે કર્મ હોય મૂકવા જોગ, અખા તેનો જ પડાવે ભોગ ૭૨૪
એવા માયાના ઘણા છે ઘાટ, જ્યા જોઇયે ત્યા માયાના હાટ,
હાટે હાટે વહોરતા હોય, કોય ખાટે કોય મૂળગુ ખોય,
ધન વોહોરનિયા જેણે વસ્તુ જોઇ, અખા પ્રેમનાં પાત્ર વડા નર સોઇ ૭૨૫
મોહ માયા નરમાઇને શુ કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળમા ઠરે,
તૃણ તરુવરને અગ્નિનો ભેય, આકાશ દાઝ્યુ તે કોય ન કહેય,
એમ અલ્પ આનદિ સદા અલ્પાય, અખા પ્રેમાનન્દનો પ્રલય ન થાય ૭૨૬
પ્રેમાનદની ભક્તિ આકરી, વસમી વાટ મહા ખરે ખરી,
કામ રહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાની પડિતને ન લાધે દેશ,
પ્રેમાનદી જ્યા ગાય ને વાય, અલ્પાનદીને અટપટુ જણાય ૭૨૭
અલ્પાનદી પોતાને પ્રેમાનદી ભણે, જેમ વાઝણી પુત્ર ખોળામા ગણે,
વાઝણી પુત્ર તે શોભા અભિમાન, પણ ઉદરમાં નથી ઉપન્યુ ગણે સતાન,
એમ અલ્પાનદી પોતાને ગણે ભલ, અખા પ્રેમાનદથી ઉપન્યો પલ ૭૨૮
એમ ગાય વજાડે ગુણિજન ઘણા રગે રૂપાળા નહિ કાંઈ મણા,
કઠે સુર તાળી ને તાન, ગમે ગધર્વને પાતરનુ ગાન,
પણ અખા એ તો કસબણ કહેવાયે, પ્રતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ગાય ૭૨૯
પતિવ્રતા તે જે પિયુને ભજે, અનાયાસે અવરને તજે,
તેના વસ્ત્ર સાધ્યા જેમ તેમ, તેની બરાબરી વેશ્યા કરશે કેમ,
અખા પતિવ્રતા કરૂપણી હોય, પણ મોટો ગુણમાહે પતિવ્રત જોય ૭૩૦
પતિવ્રતા તે જે સાચુ વદે, સાચુ બોલ્યુ કેને ન સદે,
સાચુ જેમ લીંબડાનું પાન, તેમ કડવુ લાગે સર્વે જ્ઞાન,
કડવે રોગ કાયાનો જાય, અખા મીઠાણે રોગ બમણો થાય. ૭૩૧
રોગીને તો કડવુ ઘટે, લીંબડો પીધે લોક માહિથી મટે,
નિર્ગુણ લીંબડો જો રોગ નિર્ગમે, તો સગુણ ભોજન સુખે જમે,
નિર્ગુણ થઇ સગુણમા મળે, તો અખા દૂધમા સાકર ભળે ૭૩૨
વિષય સગુણ તે વિષનું રૂપ, હરિ લીલા સગુણ તે અમૃત રૂપ,

વિષ અમૃત જો ભેળા થાય, તો વળતુ સર્વે વિષ થઈ જાય,
નિર્વિષપણે કરે પ્રેમકલ્લોલ, અખા સર્વે મીઠુ જેમ ઘી ને ગોળ ૭૩૩
નિર્વિષપણુ તે સજીવન દશા, વિકાર સહિત તે મુડદા જશા,
મુડદાની આભડશેઠ ઘણી, તે આભડશેઠ કોઇએ નવ ગણી,
અળગી આભડશેઠ જોવા જાય, પોતાની આભડશેઠ પરને ન થાય ૭૩૪
પોતાનુ કોઈ ન જુવે મૂળ, કોણુ છે જીવ ને કોણુ છે સ્થૂળ,
કયો જીવ ને કયો એ દેશ, કયાથી આવી કર્યો પ્રવેશ,
જાતો કયા તે સમાસે જઈ, અખા એ અજાણપણુ સર્વે માહી ૭૩૫
અજાણી વસ્તુ મહા અનૂપ, ધણીના અંશ ને ધણીનુ રૂપ,
જેમ અર્ણવ જળ રણમા પરવરે, જામે ત્યારે નામ તેનુ નોખુ ઠરે,
તેમ ધણીના અશમા પરવર્યા ભાઈ, આસુરી રણમાં રહી સમાઈ ૭૩૬
અજ્ઞાની કહે હરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ઘણુ વગોય,
સુખિયો દુ ખિયો થઇને દળાય, એવી ગડબડ કહો કેમ કળાય,
અખા તેનો આજ જવાબ, જે સુખ દુ ખથી હરિ અળગા આપ ૭૩૭
જેમ લુણ આવી આધ્રણમા ઉકળે, તો અર્ણવ તેથી શે ન બળે,
તેમ સુખ દુ ખ સઘળા જીવને, તેમાંથી કાંઈ નથી શિવને,
લુણજળ થઈ જળમા ભળે, એમ સુખદુ ખ અખા દાસ થયે ટળે ૭૩૮
લુણ તો જળમા જઇ જળ થયું, ત્યારે લુણપણાનું નખોદ ગયુ,
ઘણા કહે જ્યોતમા જ્યોત સમાઈ, એમ દાસનુ નખોદ ન હોય ભાઇ,
જળનુ લુણ તે જળમા ખપે, અખા હરિના દાસ તે હજુરમા જપે ૭૩૯
નકલ એમ ઉરમા નહિ આણ, હરિજન રૂપ અસલ કરી જાણ,
એ દિઠે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જુજવા ગ્રથ,
થડથકી તો ડાળે ચહડાય, અખા ડાળેથી થડે ઉતરાય ૭૪૦
થડને ગ્રહો એમ સઘળા કહે, પણ ડાળ વિના ફળ કયાથી લહે,
એકલુ થડનુ થડ જો હોત, તો કોણ કહેનાર ને કોણ આ જોત,
અખા ડાળ પત્ર પુષ્પફળ થડમા, તેમ લીલા અવતાર નામ સર્વેઅટલમા ૭૪૧
ઉપમા સહિત જે આત્મા કથે, તે મહી વિના જેમ પાણી મથે,
પાણી વિના જે મહી ડોળવુ, તે ભાગે ઘણું પણ થાય ઘોળવુ,
જુગતી જાણ્યાવિના જો એકલુ દ્રાય, તો અખા એકલે નવનીત થાય ૭૪૨
તેમ આપ ટાળી જો જુગ આચરે, તો ગુણવડે ગુણાતીતને વરે,

ગોરસને જળ ભેગા મળે, મથે તો રૂપ મહી જળનુ ટળે,
મથતા માખણુ થાય પ્રકાશ, અખા પછી રહી તે પરથી છાશ ૭૪૩
નવનીત કમાયો જુગતેકરી, જેમ દેહઆત્માવડિયે ઓળખ્યા હરી,
તે વિવેકી સદ્‌ગુરુએ વલોવ્યુ જદા, નવનીત નિરાળુ પામ્યો તદા,
અનુભવ અગ્નિએ કિધુ તૂપ, અખા ભાળ એ બ્રહ્મસ્વરૂપ ૭૪૪
મન મૂકી જેણે ભક્તિ કરી, તેણે દીઠા નિરતર હરી,
પૈની પેરે ઘરમા વસ્યો, તે શોકે ન રોયો ન હર્ષે હસ્યો,
અખા તે જ નર સુખિયો થયો, દ્વદ્વાતીત નર સુખમાં રહ્યો ૭૪૫
આદિ કર્મ કીધે જીવ થાય, જેને કારણુ અહતા પરઠાય,
પડિત જાણે કર્તાનો મર્મ, અખો જાણે જીવ સાથે ધર્મ,
એ વિગત કરે તે વક્તા ખરો, અણુજાણ્યે ભૂલા કા ફરો. ૭૪૬

છપ્પા સપૂર્ણ

સામળભટ

સાંસારિક વાર્તાઓ રચનાર એક મહાકવિ*

(આ કવિ સવત ૧૭૪૦ થી ૧૮૨૩ સુધીમા વિદ્યમાન હતો)

નંદબત્રીશી

ચોપાઈ

શ્રી શારદાને નમાવુ શિષ, આરાધુ ઉમયાપતિ ઈશ,
શ્રી ગણપતિના પૂજુ પાય, જેથા કામ સકલ સિદ્ધ થાય ૧
શ્રી ધિંગડમળ શ્રી રણછોડ, આરાધુ બેહૂ કરજોડ,
બટુકનાથ મોટો મહારાજ, લક્ષવસા એ રાખે લાજ ૨
નોધારાની વાહારે ચઢે, સકટ સમયે આવી અડે,
બહુચર માતની કરુણા ઘણી, કહુ કથા નદબત્રીશીતણી ૩
કવિતા સહૂતણો પરતાપ, વરધ ખોટ સહુ કરજો માફ,
બ્રાહ્મણ ભાટ ચારણ સહુ વરણ, વદુ શ્રીગુરુતણા તે ચરણ,
પદમધ ચાતુરી લીલવિલાસ, કહે કરજોડી સામળદાસ ૪

દોહરા

પશ્ચિમ દિશાએ નન્દનગર, નન્દસેન રાજાન,
રાજ્યકાજ અધિકાર છે, વૈલોચન પરધાન ૫
તે રાજા ઘણો શિળગુણી, ભોજસમો દાતાર,
કોકસમાને રૂપ છે, કામતણો અવતાર ૬
સકલશાસ્ત્ર જાણે જુક્તિસુ, ચતુર શિરોમણિ સ્હોય,
હાસ્ય નાદ નાટક વિષે, નહિ સમોવડ કોય ૭
(મહાભક્ત ભગવાનનો, કામ સમાને રૂપ,
અવિદ્યા એકે નહીં, શિનવત ભડ ભૂપ) ૮
મકર પચીસે મલપતો, છે ઈશ્વર સમ તેજ,
પ્રજા પાળે પ્રીતશ, સહુથી રાખે હેજ ૯

* શામળભટના જીવન ચરિત્ર વિષે "ઉદ્યમ કર્મ સવાદ"નુ છુટુ છાપેલુ પુસ્તક જુઓ.

દાન દયા કરે ઘણુ, લાયક સકલ શુભ ધામ,
ધીર વીર કાવ ચાતુરી, કરે પરમારથ કામ ૧૦
સ્ત્રી શોભે ભલી ભાતશું, ચતુર શિરોમણિ હોય,
નવરસ ગુણ જાણે નવલ, જોગ વાત મન જોય ૧૧
પ્રતાપવત પ્રધાન છે, રાજ્યતણો સૌ ભાર,
અષ્ટાદશ સહુ વર્ણ જે, દક્ષ અને દાતાર ૧૨
નગર અતિ રળિયામણું, ઇંદ્રપુરી નિર્વાણ,
રાજ પડિત પ્રધાન સૌ, નીતિ સકલના જાણ ૧૩
ઘેર ઘેર મડપ દ્રાક્ષના, વારુ એલચી વન,
પાન ફોફળ લીલા ઘણી, કદલી આમ્રના વન ૧૪
કમળ ખીલ્યા સરોવર વિષે, બોલે ચાતક મોર,
વેલ ફૂલી વાડિયો ભલી, શુક મૈના ચકોર ૧૫
ઘેર ઘેર દદામા ગડગડે, ઓચ્છવ અધિકો હોય,
વર્ણન કરીએ કેટલા, સાચુ કહુછુ સોય ૧૬
ગામરાજ સરીખડું, કોઇને ન ગાજે કોય,
રાજા અને રકજન, ધર્મે રાજે સૌ સ્હોય ૧૭
ભાર અઢાર ફળે સદા, સુખ પામે સહુ લોક,
વ્યાધિ રોગ વ્યાપે નહિ, નહિ સકટ નહિ શોક ૧૮

ચોપાઈ

એક સમે પોતે રાજન, મહિપતિયે વિચારયુ મન,
તેહ સમે ગઈ છે મધરાત, રાય વિચારે હૃદિયા સાથ ૧૯
બધા નગરની ચર્ચા જોઉં, મારા મનનો સદેહ ખોઉ,
અનેક વાત તે કેમ બોલાય, ન્યાય અન્યાય કેવો તોળાય. ૨૦
સુણી વાત બધી બહુમુખી, જોઉં પ્રજા સુખી કે દુ ખી,
નિશા ચર્ચા જોવા થયો તૈયાર, અગે ધર્યા ધનુષ હથીયાર. ૨૧
વારુ ઘર મડપ જોઈ વળ્યો, આપ એકલો પથે પળ્યો,
જોયુ ચૌટુ ચાવડિ ને ચોક, જોયા મ્હોલ મેડિ ને ગોખ ૨૨
ગલી કુચી શેરી ને પોળ, જોઈ દુકાન દોશીની ઓળ,
જોયા વેપારી કેરા હાટ, જોઈ દશ દરવાજા વાટ ૨૩
જોયુ નગર પછિ આવ્યો બહાર, દીઠુ સરોવર ભરીયુ વાર,
તે વેળા એક ધોબી ધૂવે, તે તો રાજા દષ્ટે જૂવે ૨૪

કરે વિચાર નગરનો ધણી, આ વેળા કોણ ધોયાતણી,
ભૂત પ્રેત કે વ્યતર હશે, બોલાવતામાં નાશી જશે ૨૫
છાનોમાનો પાસે ગયો, એટલે ધોબી ધોતો રહ્યો,
સગાથે બોલ્યા બેહુ જણા, ભય પામ્યા તે મનમા ઘણા. ૨૬
કોણ કોણ, કહીને દીધો સાદ, માહોમાહે લાગ્યો વાદ,
રાજા જાણે કોઈ ધોબી મુવો, અવગત જીવે ભૂત જ થયો. ૨૭
પરિયટ જાણે કોઈ આવ્યો પ્રેત, કપટે કરવા મુજશુ હેત,
એવો મનમા સદેહ પડ્યો, રાજાને મન ક્રોધ જ ચડ્યો ૨૮

દોહરા

રાજા કહે તુ કુણ છે, આ વેળા આ દિશ,
બોલ સાચુ ઉતાવળો, નહિ તો છેદુ શીશ ૨૯
ભૂત ભેગો બિતો નથી, ડાકણ કહાડુ દૂર,
રાક્ષસને રોળુ અમો, તુજને કરુ ચકચૂર ૩૦
ત્યારે પરિયટ બોલિયો, આણી મનમા તાપ,
તુજથકી બિહિતો નથી, શુ છે ભૂતના બાપ? ૩૧
રાજા કહે પ્રથમ કહુ, હુ તો મારુ નામ,
ત્યાર પછી કહે તાહરુ, થાય આપણું કામ ૩૨

છપ્પો–સમસ્યા

કરુ રકને રાય, રાયને રક કરીજે,
મારે વશ સહુ કોય, કોઈ વશ અમો ન રહીજે,
અનમી ને હકારિ, સાર વાત દિલમાં દાખુ,
પુત્ર મિત્ર સહુ જન, તેમને લેખે રાખુ,
મારણ પાલણ માનવ અમો, પરદેહી જીવ ધાલુ નહીં,
લક્ષ જીવ સાથે નિત નિસરુ, તે એકલો આવ્યો અહીં (રાજા) ૩૩

ચોપાઈ

તે પરિયટે વિચાર્યુ મન, એ તો મારો નદરાજન,
ચતુરશિરોમણિ એ છે રાય, હું છુ પણ એની પ્રજાય ૩૪
એણે નામ સમસ્યામા કહ્યુ, લક્ષણ જોતામા મેં લહ્યુ,
મારા મનની રાખુ મામ, કહુ પટતરે મારુ નામ ૩૫

છપ્પો–સમસ્યા

ધરે અગ રાય ને રક, રક રાજાશો દીસે,
શોભે શાહ સુલતાન, માન પામે મન હીસે,

એક વસાનો જન, કરુ હું લક્ષ વસાનો,
મુજ રીસથી બને, માનવી અર્ધ ટકાનો,
જે ઢાંકણુ સહુ જગ વિષે, રૂપ સમારે તાહરુ,
અમો સમારુ તેહને, નામ સમજી લ્યો માહરુ (ધોબી) ૩૬

ચોપાઈ

અરસ પરસ ઓળખિયા બેય, ભાંગ્યો મનતણો સદેહ,
હરખ બેઉના મનમા થયો, રાજા પરિયટ પાસે ગયો ૩૭
આ વેળા તે શુ છે કાજ, એકલા કેમ આવ્યા મહારાજ ?
નહિ સાથે હસ્તી ઘોડલા, નહિ સાથે પાયક જોડલા ૩૮
રૂપ અનૂપમ કોમળ જાત, કાળી અધારી આજમરાત,
સુણુ રે પરિયટ, રાજા કહે, કહું સક્ષેપે તે મનમાં લહે. ૩૯
નગરચર્ચા જોવા આવિયો, માટે સાથે નથિ કો લાવિયો,
સદેહ એક ઉપન્યો છે મુને, તે માટે પૂછુ છુ તુને ૪૦
(મધ્ય નિશાએ કેમ આવિયો, શા કાજે કોના લાવિયો ?)
અધરાતે તુ બેઠો ધૂવે, બીક કોની મનમા નવ જૂવે ૪૧
સાચી વાત કહેને આજ, લેશ માત્ર નવ રાખિશ લાજ,
પરિયટ કહે સાભળીએ રાય, એ સમજી લેજો સમસ્યાય,
કહુ સમસ્યા તે મનમાં ધરો, સુણી વાત ને પાછા ફરો ૪૨

છપ્પો—સમસ્યા

લિયે લક લપટેણુ, ઠેઠ નહિ રામ જ રાવણુ,
હરણુ સીતને નામ, કામ નહિ પતિત રાવણુ,
હણ્યા કૌરવ જે વીર, પેર જો જો મન વિચારી,
કામિનીને મન નેહ, ન શોભે તેવણુ નારી,
એક દતધાવનની બે કરો, તેના નામે નામ,
તેહ સમારણુ કારણે, આવ્યો છુ આ ઠામ (ચીર) ૪૩

ચોપાઈ

નવસેં નવાણુ પૂર્યાં શ્રીહરી, સમસ્યા પરિયટે પૂરી કરી,

નદરાય—

દિવસે સમારે નહિ શામાટ, અરધી રાતે કેમ આવ્યો ધાટ ૪૪
એ અચરત તો મુજને ઘણું, સાચુ વચન સુણુવા તુજતણુ,
એણી પેર બોલ્યો રાજન, ત્યારે પરિયટે કહ્યુ વચન. ૪૫

છપ્પો—સમસ્યા

દો લોચન, ખટ ચરણ, વરણ તો શ્યામ સરખો,
ઘોર નાદ, મુખ પીત, સ્વાદિયો તે પુરુષ રસિઓ,
પીએ પ્રેમ નિશદિન, શીશ મોટો સહુ અંગે,
રસિક મધુર કરિ ગાન, રહે સુગંધી સંગે,
સુઘડ નારીના સ્વેદનો, મદ પરિમલ છે અતિ ઘણું,
તેથી આવ્યો છું આ સમે, મુજને ભય છે તે તણું (ભમરો) ૪૬

ચોપાઈ

રાજા મનમાં રીઝ્યો ઘણું, વચન સુણીને પરિચટતણું,
અરે ભાઈ એવી કુણ નાર, મેં તો નવ દીઠી સંસાર ૪૭
જેના પરિમલ પટકૂલ પાસ, દેખી ભમર ઉતરે આકાશ,
એવી રામા રાણી કો તણી, પૂછે એમ નગરનો ધણી ૪૮
દેવાંગના એવી નવ હોય, શીઘ્ર મહીપતિ બોલ્યો સોય,
તે સંભળાવો મારા વીર, મારે હેડે નવ રહે ધીર ૪૯
કહે પરિચટ, સાંભળો હો રાય, મારા મુખથી કેમ બોલાય,
સતી નિંદા કેમ કરીએ આપ, થાએ સ્ત્રીહત્યાનું પાપ ૫૦
સ્ત્રીનિંદાથી ખોઇએ પ્રાણ, સમજે કોઈ ચતુરસુજાણ,
નારીનો નેહ થોડો કરે, તો ભવસાગર સહેજે તરે ૫૧

श्लोक—अहिक्रीडा वणिङ्मित्र लीलया विषभोजनम् ॥
त्यजेच्च योषिता संग यदि कल्याणमिच्छति ॥ ५२ ॥

ચોપાઈ

નંદ રાજા એમ પૂછે ફરી, પ્રબોધ શિક્ષા પરિચટે કરી,
રાજા કહે શું દેછે શાખ, એવી હું જાણુંછું લાખ ૫૩
સાંભળજે નરપતિ શ્રી નાથ, આખર તારો ઉપર હાથ
જે સમસ્યા અમો કીજીએ, તે એંધાણે ઓળખી લીજીએ ૫૪

છપ્પો—સમસ્યા

વર્ણે સહુથી રંક, અંક રાજાથી ઝાઝો,
વરતે અધિકી આણ, લોક માને જશ આઝો.
તમને જીતે તેહ, તે તમથી ન જિતાયે,
નેહ વચન તમને કહું, એ નર જિતો હો રાય,

ભોગી તમ સરખો ઘણો, આદ્ય અધિકાર અતિ ઘણે,
પરખો જાત પ્રમદાતણી, પદ્મિની નાર ઘર તે તણે (વણિક પ્રધાન) ૫૫

ચોપાઈ

આપ ઘેર આવે જે કામ, તેનું જે કહેવાએ નામ, (પર)
રાંધ્યું અન જેને કહેવાય, તેનું નામ વિચારો રાય (ધાન) ૫૬
એ બેનો કરો એક વિચાર, મેં કહ્યું તે નરગેર નાર,
પખી ઉડે જેને જોર, એ વાતનો એટલો આકાર (પંખ) ૫૭
જેને આધારે રહે છે પ્રાણ, ચેતો નામરે ચતુરસુજાણ, (ધાન)
એ બે પ્રીછી કરીએ પેર, મેં કહી સ્ત્રી છે તેને ઘેર ૫૮
ચેત્યો રાજા સર્વે લહ્યું, પરિયટે જે વચન જ કહ્યું,
પ્રીત કરીને લીધો પાર, જુગતે તેને કરિયો જુહાર ૫૯
સ્ત્રીનુ નામ સમજ્યો સાનમાં, ગુણવત રાય ગયો ગામમા,
થયાં અગ ને ચિત્ત પરવશ, જીવ થયો તે સ્ત્રીને હસ્ત ૬૦
થયુ મન ચિતાતુર અગ, લાગ્યો તે રામાસુ રગ,
મોહ પામ્યો મન વ્યાકુળ થયો, રગ મહોલમા રાજા ગયો,
ન આવે નિંદ્રા ન ભાવે અન, વ્રેહે વ્યાકુળ રાજાનુ મન ૬૧

श्लोक—दर्शनाद्धरते चित्त स्पर्शनाद्धरते बलम् ॥
समोगाद्धरते वीर्य नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥ ६२ ॥

છપ્પો

કાને સુણી તબ ક્રોડ, લાખ્ખ જબ નયણે નરખી,
બોલી તબ હજાર, સોએક વાત દિલમા પેખી,
નજર ભઈ રસમસ, દશ મૂલ પાલવગ્રહી
આલિગન તબ એક, અધેલી ચુમન ઘટ જોઈ,
સ્ત્રી ભાર પટતરે, અમૂલખ કોડી દ્રામકી,
ચાખી તબ ચિત્તસેં ગઈ, નહિ કોડી કામકી ૬૩

ચોપાઈ

કાને સુણી તવ લાખ કરોડ, માટે મહિપતિને લાગી હોડ,
દુખે પાપે વીતી જામિની, વિચાર કરે જોઇશું કામિની ૬૪
જો જાણે મારો પરધાન, એ વાતે ઘટે મુજ માન,
આપ હૈયે રચ્યો પ્રપચ, સ્ત્રીને મળવા કીધો સચ ૬૫

પ્રાતસ્કાને ઉઠ્યો રાય, સપૂર્ણ કીધી સભાય,
તે વેળા આવ્યો પરધાન, મન થકી દીધાં બહુ માન ૬૬
કહે રાજા હુ કહુ તે કરો, કચ્છ દેશમા જઈ પરવરો,
લ્યો ટકા દશ વીસ કરોડ, લાવો ઘોડા મનગમતી જોડ ૬૭
સર્વ સૈન્ય સુઢાડો સાથ, દ્રવ્ય અનન રાખોની હાથ,
જે જોઇએ તે લેજો સહી, કશી વાતની ન્યૂનતા નહીં. ૬૮
બીજી વાત મા કહેશો વળી, ઉઠો શીઘ્ર કરો આ ઘડી,
જો મુજને ઉપજાવો સુખ, એ વાતનુ ન ધરશો દુખ ૬૯
કહે પ્રધાન સાંભળો મહારાજ, શુ ઘોડાનું હમણા કાજ,
રિક્તા તિથિ વિષ્ટિ વ્યતિપાત, આજ જાતાં થાએ ઉત્પાત
કાલ પરમ માહે ચાલશુ, અશ્વ તમને આણી આલશુ,
કહે રાજા સાભળરે ભ્રાત, મારા મનની ન લહે વાત ૭૧
જે વાતનો કેડો લીજીએ, સિદ્ધ પાર તેનો કીજીએ,
સભા મધ્ય જો જાય વચન, ત્યારે હુ શાનો રાજન? ૭૨
અવજોગ તે તો પહેલો મુને, ત્યાર પછી તો નડશે તુને,
હમણા જાવાનુ ન કરો સહી, આજથકી પરધાન જ નહી ૭૩
ચાકર તે જે પાળે બોલ, માણુસ તે જે પાળે કોલ,
સ્ત્રી જે પાળે પતિવ્રત ધર્મ, બ્રાહ્મણ જે પાળે ખટકર્મ ૭૪
પવિત્ર તે પાળે આચાર, હરિજન જે મૂકે સસાર,
રાજા જેહ પ્રજાપ્રતિપાળ, સત્યવાદી નવ બોલે આળ ૭૫
પડિત જે પરખે પુરાણ, સાહસિક જે હોએ સુજાણ,
જોગી તે જે પાળે જોગ, વૈદ જે પારખે રોગ ૭૬
વર્તિક તે જે વ્રત આચરે, દુખભજન તે સૌ દુખ હરે,
પુત્ર તે જે ગયાએ જાય, જિત્યો તે જે ગગા નહાય ૭૭
ધનપતિ તે જે ધારે ધરમ, સન્યાસી જે જાણે બ્રહ્મ,
રળ્યો તે જે ખરચે હાથ, સારી સ્ત્રી જે સ્વર્ગે સાથ ૭૮
જ્ઞાની તે જે જ્ઞાને સજે, ભક્ત હોય તે ભગવાનને ભજે,
વૈભવ તે જે વિભૂતિ ધરે, આશા ત્યાગી તે આશ ન કરે ૭૯
મહિપતિનું જે રાખે માન, તેનુ નામ પૂરો પરધાન,
મારો વજીર ખાસો છે તુ, જા આ વેળા કહું છુ હું ૮૦

કહે પ્રધાન સુણો પુરપતિ, રીષ મા કરશો રાજા રતિ,
જે પાસો પડે તે દાય, જે રાજા બોલે તે ન્યાય. ૮૧
જે નિર્ધન બોલે તે નોય, બોલ પાળે તે શાહ જ હોય,
પચ પ્રમાણ કરે તે ન્યાય, જે મારે મરે તે ધાય. ૮૨
નાઠો રાહ જડે ત્યાં જાય, આચાર ભ્રષ્ટ તે તો અન્યાય,
ભૂખ્યો તે જે જડે તે ખાય, વઠ્યો તે જે ગમે તે ગાય ૮૩
અણુચાલે થયુ તે થાય, બહેકયો મન ગમે ત્યા જાય,
ધનવતી ચિંતવે તે થાય, અતિ બળિયો જે વજ્જરકાય ૮૪
આંધળો જાર જે ઘરમા રમે, બેહ્યા નાર ગમે તે કરે,
આચળ સુખ આપે તે ગાય, ઓસડ તે જે રોગ મૂકાય ૮૫
જે પૃથ્વી પાળે તે રાય, પય પાન કરાવે તે સત માય,
કાયા ચિત્ત વશ કરે તે સુન્ય, અતિ બળિયો જેનુ બહુ પુન્ય. ૮૬
દુખિઓ જેહ વિદેશે જાય, ગૃહસ્થ તે જે લ્હાણું લાય,
પૂજ્ય તે જે પરમારથિ થાય, સુખિયો જે નીરોગી કાય ૮૭
ભલુ કરે તે ભૂપત રાય, વાક વિના કોપે અન્યાય,
ચતુર તે જે કીર્તિ ચાહે, વિવેકી જે વિચારે મનમાહે ૮૮
રાજા કહે તે સારો આદેશ, ચાકર બોલ ચડાવે શીશ,
એમ કહી ઉઠયો તે ઘડી, સેના સુઠાડી પોતા તણી ૮૯
લક્ષ્મી અનર્ગળ લીધી ઘણી, આજ્ઞા માગી મહિપતતણી,
પ્રધાન ચાલી કચ્છમા ગયો, રાજાને મન ઓચ્છવ થયો ૯૦
અરુણ આથમ્યો ને પડી છે રાત, રાયે વિચાર્યું હૃદિયા સાથ,
બીજા કોઇને નવ કહિ વાત, આપે એકલો ચાલ્યો જાતો જાત ૯૧
કયાંહા નર ને વળિ કહિયે નાર, જારને મન શાનો વિચાર,
પહોંચે કે નવ પહોંચે હામ, કરે મનનું ગમતુ કામ ૯૨

श्लोक—कामातुराणा न भय न लज्जा ह्यर्थातुराणा न च बधुमित्रम् ॥
चितातुराणा न सुख न निद्रा क्षुधातुराणा न बल न तेज ॥ ९३ ॥

ચોપાઇ

જાર બુદ્ધિ જેને મન વસી, લાજ મર્યાદા તેને કશી,
ગુણિકાને મન શેની લાજ, આળસુને મન શેનુ કાજ ૯૪
ભિક્ષા તેને શાનો ભોગ, જોરાવરી તે શાનો જોગ,
ભગીને મન શાની નાત, વ્યસનીને મન શાની જાત. ૯૫

મદ્યપાન પીએ તે શાનો પવિત્ર, ભુંડું તાકે તે શાનો મિત્ર,
અકરમીને મન ઉદ્યમ કશો, સૂમ હોય તો શાનો હશો ૯૬
શેઠાઇમા તે શાનુ સત્ય, પટેલાઇમા શાની પત્ય,
પરમારથમા શાનુ પાપ, સિદ્ધાઈ ત્યારે શાનો શાપ ૯૭
સત્ય વિના તે શાની સતી, પીડા દે તે શાનો પતિ,
સતોષીને શાનુ દુખ, ધન વિના તે શાનુ સુખ ૯૮
દાતાને મન શાનુ ધન, શૂરાને મન શાનુ તન,
ભામિની ભલી વિના શો ભોગ, શુદ્ધ ચિત્ત વણ શાનો જોગ ૯૯
દરિદ્રી હોય ત્યા ડહાપણુ કશુ, પુત્ર વિના ઘર સૂત્ર જ કશુ,
નાત નહિ ત્યાં શાની રીત, હેત વિના તે શાની પ્રીત ૧૦૦
ગુણ વિના તે શાનુ રૂપ, પ્રજા પીડે તે શાનો ભૂપ,
વિવેક વિના તે શી વિદ્યાય, નિર્લજને મન શી નિદાય ૧૦૧
કઠ વિના તે શાનું ગાન, તાલ વિના તે શાનુ તાન,
દયા વિના તે શાનું દાન, મોટમ પાખે શાનુ માન ૧૦૨
હરિજનને શાનો સસાર, ખરી વાતમા શાનો ખાર,
કહ્યુ કથે તે શાનો કવિ, શીખી વાત તે શાની નવી ૧૦૩
ચોર્યું કહે તે શાનો ચાડ, પરદ્યુ લે તે શાનો પાડ,
વેહેવાર નહિ તો શો વેપાર, કમાઈ નહિ તો શાનો કાર. ૧૦૪

જાર જનને ભય નહિ મન, નિર્ભય થઈ ચાલ્યો રાજન,
દરબાર પરધાનનો દોઢીનો ડોર, આવ્યો રાત ગઈ એક પ્હોર ૧૦૫
વજીર મહોલે છે લોહનાં બાર, કીધો રાયે કરનો પ્રહાર,
ધીર પ્રતિહાર ત્યા જાગિયો, મનમાહી બિહિવા લાગિયો. ૧૦૬

જાગે જે કોઈ ધનનો ધણી, જાગે જેને ચિન્તા ઘણી,
જાગે રાત અધારી ચોર, જાગે ઘન વરસને મોર ૧૦૭
જાગે જેના ઘરમા સાપ, જાગે દીકરીઓનો બાપ,
જાગે જેને માથે વેર, જાગે જેહ કરે બહુ કેર ૧૦૮
જાગે જે જપતો જુગદીશ, જાગે જેને દેવુ શીશ,
જાગે જે કોઈ હોયે જાર, જાગે કુલ સકુલની નાર ૧૦૯
જાગે જેના દેહમાં રોગ, જાગે જે કોઈ સાધે જોગ,
જાગે જે કોઈ ચોકી કરે, જાગે જે પ્રતિહારુ કરે ૧૧૦

કોણુ છે રે ભાઈ માઝમરાત, જે હોય તે આવજે પ્રભાત,
નહિ ઉઘાડુ મારુ બાર, ખોટી થશો ને લાગશે વાર ૧૧૧
તેવારે બોલ્યો નન્દરાય, મનમા ધરતો બહુ લજ્જાય,
લાજે જે કોઈ હોયે જાર, લાજે જે સુકુલની નાર ૧૧૨
લાજે મૂરખ બ્રાહ્મણુ ભાટ, લાજે મોટા માનભગ માટ,
વચનભગથી લાજે રાય, તપભગથી યોગી લજવાય ૧૧૩
લાજે પડિત ચૂકે બોલ, લાજે ત્રિયા ઉતરે જ્યા તોલ,
નીચ કામે નરપતિ ગયો, લજ્જા પામીને બોલ જ કહ્યો ૧૧૪
ઉઘાડ ભાઈ હુ નદ નરેશ, પ્રધાન ઘેર કરવો છે પ્રવેશ,
ઘણુ જરૂરતુ મારે કામ, તે માટે આવ્યો આ ઠામ,
શીઘ્ર ઉઘાડી ચરણે લાગ, જે જોયે તે મૂજપાસે માગ ૧૧૫

દોહરા

રાય પ્રત્યે કહે પોળીઓ, સાંભળિયે રાજન,
બાર તો નહિ ઊઘાડીએ, વરત્યુ ત્યા મન ૧૧૬
આ વેળા તસ્કર નીસરે, (કે) રમવા નિસરે જાર,
માટે જાઓ પાછા ફરી, રાખી આપનો ભાર. ૧૧૭
પ્રધાન ઘેર નહિ માહરો, સ્ત્રી સાથે શુ કામ?
અરધી રાતે એકલા, ક્યમ આવ્યા આ ઠામ? ૧૧૮

ચોપાઈ

ઉંદર બિલાડીને શાનો મેળ, અજા વાઘતણો શો ખેલ,
સિહ ગજ એકઠા કેમ રમે, ગરુડ સર્પ એકઠા કેમ ગમે ૧૧૯
અગ્નિ ઘૃત કેમ થાએ એક, વિપરીત એ દિસે છે વિવેક,
તમો રાય પુરુષની જાત, વિનતાશુ શી કરવી વાત? ૧૨૦
રાજા કહે, ઘડે શા ઘાટ, ઉઘાડ બાર જાવા દે વાટ,
હુ જેમ જેમ રાખુ છુ ભાર, તેમ તેમ તુ લગાડે વાર. ૧૨૧
હમણા વાત કરુ છુ સહેલ, નહિ તો ચીરાવુ છુ મહેલ,
પ્રધાનના તો પ્રાણુ જ લેઉં, ભારે દડ તો તુજને દેઉં ૧૨૨
ત્યારે તારુ શુ છે જોર? નગર વિષે તુ મારો ચોર,
રુડુ ચિતવ જો સ્વામિતણુ, આપ માન મુજને તો ઘણુ. ૧૨૩
જો રાખે દોહોણી ને દૂધ, તો તુ કાઈ વિચારની બુદ્ધ,
મારે મન તો નથી કાઈ ખેદ, તુ મનમાં આણે કાં ભેદ ૧૨૪

મૂરખ મિત્ર વેરીને ઠામ, વણસાડે સ્વામીનું કામ,
મનમાં ડહાપણુ હોયે આજ, ઉઘાડ તુજના સરસે કાજ,
આવડો શો રાખે છે અક, આખર હુ રાજા તુ રક ૧૨૫

દોહરા

કહે પ્રતિહાર રાજા સુણો, હુ મિવરાવ્યો નહિ જાઉં,
મન સમજી લાલચ દિયો, કાંઇક પ્રસન્ન થાઉં ૧૨૬
રાય એક જેને કબજ, બીજો તક જે રાય,
ત્રીજો રાજા ગરજીઓ, ચોથો ઓશિયાળો થાય ૧૨૭
કુડળ કાઢ્યા કાનથી, મૂલ જેનુ નવ કોડ,
આપ્યા રાયે પ્રતિહારને, જેહ અમૂલખ જોડ ૧૨૮

ચોપાઈ

દ્રવ્ય દેખી સહુ કરે પ્રીત, દ્રવ્ય દેખીને કરે વિપરીત,
દ્રવ્ય દેખીને નારી ચળે, દ્રવ્ય દેખી મન લોભે ભળે ૧૨૯
દ્રવ્યે લાભ ને દ્રવ્યે હાણુ, દ્રવ્યે આસવાસના જાણુ,
દ્રવ્યે જીવ જાએ ને રહે, દ્રવ્યે ઘેલાને ડાહ્યા કહે ૧૩૦
દ્રવ્યે કાયર ને દ્રવ્યે શૂર, દ્રવ્યે મેલો ને દ્રવ્યે નૂર,
દ્રવ્યે ચોર ને દ્રવ્યે શાહ, દ્રવ્યે રક ને દ્રવ્યે રાહ ૧૩૧
દ્રવ્યે કરપી (ને) દ્રવ્યે દાતાર, દ્રવ્યે ઉગારે ને દ્રવ્યે માર,
દ્રવ્યે શત્રુ ને દ્રવ્યે મિત્ર, દ્રવ્યે નીચ ને દ્રવ્યે પવિત્ર ૧૩૨
પૃથ્વીનું કારણ તે દ્રવ્ય, દ્રવ્ય થકી તે શોભે સર્વ,
કુડળ જવ દીઠા પ્રતિહાર, તવ તેણે ઉઘાડ્યા બાર ૧૩૩
ગયો મહેલ મધ્યે રાજન, દીઠુ જેવુ ઇંદ્રાસન,
દીઠો પ્રધાનકેરો મહેલ, તે આગળ શોભા સહુ સહેલ ૧૩૪
દીઠુ પાજરુ પોપટતણું, પચરગે રગેલુ ઘણુ,
તે હેઠળ માંડ્યો છે પાટ, રાજા ચાલી આવ્યો વાટ. ૧૩૫
બેઠી દીઠી ત્યા કામિની, એવી નહિ ભૂતળ ભામિની,
ચદ્રવદની મૃગનેણી શુભ વાક, સિહાકારે કટિનો લાક ૧૩૬
હસાગામની ગજગામિની, શરદચદ્ર શોભે જામિની,
જેવી પુષ્પ લતાની વેલ, જેવી વાડીમાની કેળ ૧૩૭
જેવી ચપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝબૂકે ભલી,
જેવી રત્નાકરકુવરી, જેવી શોભે સુરસુદરી ૧૩૮

જેવી કોઈ દીપે નાગણી, નહિ શામા એની સામણી,
(જેવી રત્નકમળ દીવડી, જેવી કાશ્મીરી પુતળી) ૧૩૯
જેવી ઈંદ્રતણી અપ્સરા, એવી એ માનુની મનહરા,
કામિની તેહ કમળનો વૃન્દ, મુખ જાણે શરદનો ચંદ્ર ૧૪૦
અંબુજદલ આકારે નેણ, અમૃત જેવા બોલે વેણ,
પોયણપાન સરીખા પાય, કણેરકાબ સરખીશી કાય ૧૪૧
લાયક તેમા લક્ષણ ઘણા, જે કહીએ તે સોહામણા,
રામા રૂપતણો ભંડાર, નવ દીઠી એવી કોઈ નાર ૧૪૨

દોહરા

ચપળ નેન ખંજન સમા, ચકવાક જુગ જોડ,
કનકકળશ ઉર ઓપતા, ક્ષણમાત્ર નહિ ખોડ ૧૪૩
ઉદર ઉપર ત્રિવળી પડી, પેટ તે પોયણ પાન,
ગ્રીવા કપોત સરીખડી, ઉજ્વળ ઓપિત વાન. ૧૪૪
નખશિખ શોભા નિરખતા, ચતુરા ચતુરસુજાણ,
વહે વ્યાપિક રાજા થયો, વાગ્યા મોહના બાણ ૧૪૫
પાષાણ ઘર્ષણે અગ્નિ ઝરે, અગ્નિથી જેમ ઘૃત,
અંગ અનંગ અગ્નિ વધ્યો, આકળો થયો તર્ત ૧૪૬
ધર્મ કર્મ સહુ વિસર્યો, થયુ કામવશ અંગ,
બીજુ કાઈ સૂઝે નહિ, રામાશું લાગ્યો રંગ ૧૪૭
વિસર્યો ઇષ્ટ ગુરુ દેવતા, વિસર્યો કુળ મરજાદ,
વિસર્યો મહેલ ને મેડિઓ, પ્રેમદા શું લાગ્યો વાદ. ૧૪૮
આવ્યો નિકટ તે નિરખતા, ભયભીત તે ઘનઘોર;
દૃષ્ટિ ન ચૂકે તે થકી, જ્યમ ચન્દ્રથી ચકોર ૧૪૯

ચોપાઈ

પોપટ પદ્મિની બેઠા જ્યાય, મહોલે મહિપતિ આવ્યો ત્યાંય,
સમજ્યો પોપટ સમજી નાર, ચતુર મળી બે કરે વિચાર ૧૫૦
આવતામાં વરત્યુ છે મન, કામ આકળો છે રાજન,
ઈશ્વર આપણી રાખશે લાજ, કામિની કહે શું કરવુ કાજ ? ૧૫૧
કહે પોપટ નવ ધરશો બીક, દેઊં છુ નંદ રાજાને શીખ,
એમ કરતા તે બોલ્યો વાણિ, અધિક ચાતુરી મનમા આણિ,
તુ મુજને જાણે છે અજાણ, આજ થાઉં હું ચતુરસુજાણ ૧૫૨

દોહરા

કહે પોપટ ભલે આવિયા, પૃથ્વીપતિ ભૂપાળ,
આનંદકંદ નંદરાયજી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળ ૧૫૩
તાત તમો છો જગતના, પ્રધાન તમારો પુત્ર,
હુ જાણુ છુ નિહાળીના, આવ્યા છો ઘરસૂત્ર ૧૫૪
તન નથી ઘેર તાહરો, હાજર છે સુતનાર,
પણ તે તારે આસરે, તમ પુત્રોને ઠાર ૧૫૫
ખબર લેવી તમને ઘટે, ઘેર નથી જવ તન,
પુત્ર પ્રજા સૌ તાહેરી, પિતા નંદ રાજન ૧૫૬
રાજા તે તો તાત છે, પ્રજા તે તો પુત્ર,
શાસ્ત્ર સાખ પૂરે સદા, સાચો અક્ષર સૂત્ર ૧૫૭
બાઈ આવો બેસો બારણે, આવ્યા છે તમ તાત,
પિતા પાસે બેસો જઈ, કરો સુખદુ ખની વાત. ૧૫૮
બાઈ આવોની બારણે, એહ તાત નન્દરાય,
સાસરવાસો લેઈ આવિયા, તેની શી લજ્જાય ? ૧૫૯
આપણ એના છોકરાં, એહ આપણો તાત,
પિતા પાસ બેસો સુખે, કહો મનની સા વાત ૧૬૦

ચોપાઈ

નારી બોલી આણી ધીર, સાંભળ પોપટ મારા વીર,
અધિક બોલ તુ ના બોલીશ, ચઢશે નંદ રાજાને રીશ ૧૬૧
હુકમ રાજાજીનો લીજીએ, પછી ઉત્તર તેનો દીજીએ,
એ છે ધર્મતણો અવતાર, જાણે સકલ વિવેક વિચાર ૧૬૨
એ છે ચૌદ વિદ્યાગુણુ જાણુ, માટે ઘણુ શુ કરુ વખાણુ ?
ચતુર પુરુષ માટે સાખશે, મૂરખ કોઈ મારી નાખશે ૧૬૩
તે માટે છાનો રહે ભ્રાત, અધિક શાને કરે છે વાત ?
વિવેક વાત માહારે દિલ વસી, નંદરાયને શિખામણ કશી ૧૬૪
નિશાળગરણુ સરસ્વતીને કશુ, કચન આગળ તે શુ રરયુ,
હનુમાન આગળ શા ઠેકડા, કરોડ આગળ શા એકડા ૧૬૫
ચૌદ જાણે તેને શા ચાર, સત્યવાદીને શાનો ભાર,
પુત્ર આગળ બીજી શી પ્રીત, વેદ આગળ બીજા શા ગીત ૧૬૬

પરબ્રહ્મ આગળ શા પાખડ, દૈવગત આગળ તે શો દડ,
દારિદ્ર આગળ બીજુ શુ દુ ખ, સ્ત્રી સતીથી બીજું શું સુખ ૧૬૭
વિપ્ર આગળ બીજી શી નાત, ખરો કહેવાય તેની શી ખ્યાત,
જાર આગળ સ્ત્રીનું નવ જોર, હેમગિરિ આગળ નવ હોય ચોર ૧૬૮
ગગા આગળ બીજી શી નદી, સુગલ આગળ બીજી શી બદી,
શિવપૂજન આગળ શી સિદ્ધ, રાજરસોઈ આગળ શી રિદ્ધ ૧૬૯
ભીખથકી તે ભુડુ કશુ, રૂડુ સુખ સતોષી જશુ,
ચન્દ્ર આગળ તે તારો કશો, રવિ આગળ આગીઓ જશો ૧૭૦
મૂરખ આગળ શી દુ ખની વાત, મર્ણથકી બીજી શી ઘાત,
પુણ્ય આગળ બીજુ શુ કામ, રામ આગળ બીજું શુ નામ ૧૭૧
કાશી આગળ બીજો શો વાસ, સુગધમા જેવો બરાસ,
નદરાયને શિખ દે જેહ, બ્રહ્માએ સર્જ્યો નથી તેહ. ૧૭૨
સ્વર્ગતણુ તે સુખ જ ઘણુ, વખાણુ કરી શકે કેમ તેતણુ,
તેને વશ વરતે સહુ લોક, તે આગળ ડહાપણુ સહુ ફોક,
નારી કહે સુણુ પોપટ સહી, એ સરખો કો ભૂતળમા નહિ. ૧૭૩

દોહરા

ત્યારે પોપટ બોલીઓ, સાભળ મારી બેન,
માબાપ આગળ ચાયે સહી, જે કરીએ તે ચેન ૧૭૪
બાળક અતિ અન્યા કરે, મન ન ધારે માબાપ,
એવુ જાણીને હુ કહુ, વેદ પૂરાણે છાપ ૧૭૫
ગાડુ ઘેલુ બોલતુ, મનમાં ન આણે સોય,
તેમ હુ રાજાને કહુ, ખેદ મ ધરશો કોય. ૧૭૬

ચોપાઈ

વાડ થઇને ચિભડા ગળે, સોંઘી વસ્તુ કયાથી મળે ?
ખળુ ખાતુ હોય જો અન્ન, તો જીવે નહિ એકે જન ૧૭૭
કલ્પવૃક્ષ જો કેરી ખાય, તેનો ચોર કયા પેદા થાય,
નવાણુ પીતુ હોયે નીર, જીવજતુ કયમ ધરે શરીર ? ૧૭૮
મા મારે પય પીતા બાળ, સત્યવાદી જો બોલે આળ,
રાજા થઇને લૂટી લેય, પ્રજા કોણુ આગળ જઈ કહેય ? ૧૭૯
(રામ જપતા નર્કે જશે, કહો કલ્યાણ જ કોનું થશે ?
પિતા પુત્રીશુ રમશે જાર, તે વાતનો કો પ્રીછે પાર ?) ૧૮૦

ગગા ન્હાતા પાપી થશે, વેદવચન કેમ સાચા હશે,
વાહાર ત્યાથી આવે ધાડ, તો પછી કયાની કરશુ આડ ? ૧૮૧
મેઘ વરસતા પથ્થર પડે, તેનો વાક કોને શિર ચડે ?
ધણીને વિખ દે ઘરની નાર, કોણ સાચવે તેણે ઠાર ? ૧૮૨
પુષ્પહાર થઈ વળગે સાપ, ત્યા તે કોણ જાળવશે આપ ?
અમૃત જાણી આપે પીજીએ, વિખ થાય દોષ કેને દીજીએ? ૧૮૩
કુડળ કરડી ખાએ કાન, કોણ આગળ જઈ કરિયે જાણ ?
ચદન જાણી ધરીએ આપ, થાય અગ્નિ તો પૂરણ પાપ ૧૮૪
મોટા જાણી જઇએ શરણ, દે ઘાત તો પામિયે મરણ,
ઘરનો દિવાન ચાડી ખાય, તો તે દુ ખ કોને કહેવાય ? ૧૮૫
જો રળનારો ચોરી કરે, તો ભડાર શી પેરે ભરે ?
છાની થાપણ લોભે લે, તો શાખ આવી કુણ દે ? ૧૮૬
કોઈ જાણી દુ ખ દિયે પ્રચણ્ડ, તેને તો રાજા દે દડ,
(પણ) રાજા થઈ લૂટી લે આપ, તો પરજાનુ પૂરણ પાપ. ૧૮૭
રઇયત ઉપર કોપે રાય, રાક માણસ શો કરે ઉપાય ?
તેને પુછનારો ઈશ્વર એક, વેદવચન કરિ જુવો વિવેક ૧૮૮
રાજા પ્રજાને દુ ખ જ દે, તો તે આગળ નહિ સુખ લે,
મોટા જો કરે કૂડા કાજ, તો નહિ પામે રુડા રાજ. ૧૮૯

સાભળ શ્યામા તુજને કહુ, એહતણુ હેતારથ લહુ,
જોવા કારણ આવ્યા એહ, આપણે ઘેર દૂધે વુઠા મેહ ૧૯૦
આળસુને ઘેર પધાર્યાં ગગ, ઉચ્છવ આપણે રૂડો રગ,
દોને માન સજાઈ પેર, ભલે પધાર્યાં આપણે ઘેર ૧૯૧

શ્યામા શુક બે વાતો કરે, રાજા નન્દ રુદેમા ધરે,
ભયભીત થઇને જ આવિઓ, કાંઇક જ્ઞાન રુદે લાવિઓ ૧૯૨
એ કહે છે પુત્રી ને બ્હેન, તે આગળ કયમ થાએ ચ્હેન,
એકે વાતનો ન સૂઝે ઘાટ, રાજા જઇને બેઠો પાટ ૧૯૩
આગતાસ્વાગતા દીધા માન, આગળ મહેલ્યા ફોફળપાન,
બોલ્યો શુક, સૂણ તું સુદરી, બોલો તાતસુ હેત જ કરી ૧૯૪
પુત્રી ધર્મ કરી થાપશે, મનવાછિત માગ્યુ આપશે,
લાવ્યા પસલી આપણે ઘેર, રાજા આવ્યા રુડી પેર ૧૯૫

ભ્રાત તાત ને એ મોશાળ, આપણુ ઉપર અદકુ વ્હાલ,
એ છે નોધારા આધાર, એને શિર પૃથ્વીનો ભાર 196
બેટી બ્હેન ને તું ભાણેજ, તુજ ઉપર અદકુ છે હેજ,
હેત કરીને દગો જો દેય, નરકતણા ફળ તે તો લેય,
નાના મોટા વ્યાપક જન, શરણાગતનું એ છે ધન 197

દોહરા

માનિની મુખ સનમુખ કરી, શુકસુ કીધી વાત,
કામભર્યો જો કોપશે, તો કરશે બેઉની ઘાત 198
કામી કામે આધળો, ન ગણે બ્હેન ને બાઈ,
માટે તુજને મારશે, છાનો રહેને ભાઈ 199

ચોપાઈ

જોબનમદ પ્હેલો આધળો, બીજો અધ કામે આકળો,
ત્રીજો અધ ધનમદ જેહને, ચોથો મદ જેની દેહને 200
પચમ અધ જે જીવ આદરે, છઠ્ઠો અધ જે કોપે ભરે,
સાતમો અધ દમાણો જેહ, આઠમો અધ વ્યસનીની દેહ,
એટલા અધ વિચાર ન કરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે. 201

દોહરા

વચન સુણી વનિતાતણુ, શુક કહે સાભળ વાત,
કામમદ જોબન શું કરે, જગતપિતા સાક્ષાત 202
અજ્ઞાન અબળા તુ સમી, મેં નવ દીઠી કોય,
કહું વાત પટતરે, મનમાં સમજી જોય 203

ચોપાઈ

રાજા આવે કપટે કરી, તો કોણુ પૂછે એને ફરી?
ગામ પ્રધાનને શિદ મોકલ્યો, આપ કેમ આવે એકલો? 204
એને કરવુ સઘળુ સહેલ, ખરે બપોરે ચિરાવે મહેલ,
પ્રધાનને રાખે કારાગૃહ વિષે, કોણુ જોરાવર છે એ પખે? 205
એને માથે બળિયો ધર્મ, તો કૂડા કયમ કરશે કર્મ?
નદરાયનું જાશે સત્ય, શી થાશે પરજાની ગત્ય? 206
જો ચૂકે રાજાની દેહ, તો વૃષ્ટિ કેમ કરશે મેહ?
વણુ વાક રાજા દે દડ, નિશ્ચે તુટી પડે બ્રહ્માડ 207

જો નદરાય ચડાવે આળ, નિશ્ચે પૃથ્વી જાય પાતાળ,
જાણો એમને રુડા તાત, જાણો માડી જાયા ભ્રાત ૨૦૮
દિયો માન સમજી બહુ પેર, ભલે પધાર્યાં આપણે ઘેર,
પોપટે જેહ વચન જ કહ્યુ, સુણતા જ્ઞાન રાજાને થયુ ૨૦૯
એઠો આસન હેત જ કરી, પાસે ઉભી છે સુદરી,
માનિની કહે સુણિયે મહારાજ, કાંઇક કહો અમ સરખુ કાજ. ૨૧૦
દર્શન થયુ પિતા તાહરુ, પવિત્ર મદિર થયુ માહરુ,
અમો આશરે છુ તમતણે, અમપર હેત રાખો છો ઘણે ૨૧૧
(પછે) પ્રમદા મદિરમા પરવરી, શાક પાક સામગ્રી કરી,
કરવા માડ્યા ઉત્તમ પાક, રસોઈ બત્રિશી સુદર શાક ૨૧૨
મીઠા મધુરા ને ખાયરાં, ખાટા તીખા ને તુયરા,
વાર ન લાગી એકે ઘડી, જુગતે કરી રસોઈ ત્રેવડી. ૨૧૩
કસ્તૂરી લેપન કર્યું શરીર, નહાવા કારણુ મૂકયુ નીર,
મર્દન કીધુ રાયે શરીર, લુછી પીતાબર પહેર્યું ચીર ૨૧૪
જ્ઞાનધારી થયો નરેશ, પછે રસોડે કર્યો પ્રવેશ,
માડી થાળ જે કચનતણી, પીરશી માહે સામગ્રી ઘણી ૨૧૫
ભાવથકી કીધુ ભોજન, રિઝ્યો ઘણો મનમાં રાજન,
ભાત વેળા થઈ જાહરે, સ્ત્રી સામુ જોયુ તાહરે ૨૧૬
માનિનીએ વરત્યુ છે મન, (હજી) કામ આકળો છે રાજન,
વનિતાએ ત્યાં કર્યો વિવેક, દેખાડ્યુ દષ્ટાત જ એક. ૨૧૭
ત્રાબા પાત્રથી કાઢ્યો ભાત, તેનો રગ ઉજ્જવળ સાક્ષાત,
બીજે પીરસ્યો રૂપાથકી, દીધો રગ પીળો નવલખી. ૨૧૮
ત્રીજે પીરસ્યો સોનાને પાત્ર, લીલો રગ દીધો તે ભાત,
ચોથો પીત્તળ ને પાત્ર સુચગ, દીધો કસુબીતણો રગ ૨૧૯
પાચમો પીરસ્યો માટીને ઠામ, ત્યા પણ રગ જ દીધો શ્યામ,
જુવે ભાત પચરગીતણો, રાજા અચરત પામ્યો ઘણો. ૨૨૦
રગ જૂજવા ખુબી અનૂપ, હદિથે વિસ્મય પામ્યો ભૂપ,
ભરે કોળિયો આણી ભેદ, મુખમા જાતાં એક જ સ્વાદ. ૨૨૧
જમે કોળિયો રગ વિશેક, મુખમા સ્વાદ આવે છે એક,
શ્યામ શ્વેત કસુબી ખાય, મુખમા એક અમીએ જાય. ૨૨૨

માત્ર દિઠાનું છે તે સૂખ, ગળે ગયું તવ મોળુ મૂખ,
દેખતામા શોભા છે ઘણી, મુખમા એક મજા તે તણી ૨૨૩
રાજામા લક્ષણ બત્રીશ, હૈડામા નવ આણી રીશ,
સમજ્યો શીખામણ છે એહ, ભાગ્યો મનતણો સદેહ ૨૨૪
અજ્ઞાન હતું તે સર્વે ખોયુ, યુવતીનાં મુખ સામુ તવ જોયુ,
કામિની કહે કરવો અન્ય ઉપાય, રખે મન કાચો રહે રાય ૨૨૫
મનમાહે વિચારી બુદ્ધ, ધોળી ધેનનું દોહુ દૂધ,
કાળી રાતી ધેનુ કાબરી, મૂકયા દૂધના પ્યાલા ભરી ૨૨૬
વિવિધ પ્રકારે કર્યો વિવેક, સ્વાદ દૂધનો સર્વે એક,
પામ્યો શીખામણ સઘળી તેહ, ભાગ્યો મનતણો સદેહ ૨૨૭
અર્ધું મન પોપટથી પળ્યુ, અર્ધું નારી ગુણથી ગળ્યુ,
ઉઠયો ભોજન સપૂરણ કરી, આપ્યુ બીડુ શુભ સુદરી ૨૨૮
અમૂલખ અગુઠી જેહ, પદ્મિની કરમાં સોંપી તેહ,
મનમા ન આણ્યો બીજો મર્મ, ઈશ્વરે રાખ્યો બેઉનો ધર્મ ૨૨૯
કરી પ્રણામ તે પાછો વળ્યો, પ્રતિહારને જઇને મળ્યો,
ઉઘાડ રે મદિર તાહરુ, કુડળ આપ પાછુ માહરુ ૨૩૦
તે પ્રતિહારે કહ્યુ વચન, સાભળ હો રુડા રાજન,
સત્યવાદી મોટો છે રાય, તારી શોભા કહી નવ જાય. ૨૩૧

દોહરા

કહે પ્રતિહાર સુણ નરપતિ, કહાવો ચતુરસુજાણ,
સઘળાં ડહાપણ તુજમા, કાં બોલો થઈ અજાણ ૨૩૨
આપી કુડળ ને ગયા, રાય મદિર મોઝાર,
પાછુ માગો છો વળી, તે કયાનો વહેવાર? ૨૩૩
રાયવચન—જે કામે કુડળ આપિયા, કર્યો ઘરમા પ્રવેશ,
તે કામ કર્યા વિણ આવિયો, માટે કુડળ લેશ. ૨૩૪

ચોપાઈ

કહે પ્રતિહાર સાંભળો રાય, મુજ આગળ અન્યા નહિ થાય,
બોલ્યુ અબોલ્યુ કરશો તમો, કુડળ પાછુ આપશુ અમો ૨૩૫
વળી કહુ બીજા દષ્ટાંત, જો રાજાજી છો એકાંત,
જ્યારે પશુને તરશ્યા થઈ, ઘાલ્યા ઢોર હવાડે જઈ. ૨૩૬

કોઈ પીએ ને કોઈ નહિ પીએ, કોશિયો પીયાવો ભરિ લીએ,
ધેનુ હાકી ગોવાળો જાય, કોઈ બેશે કોઈ તરણુ ખાય   ૨૦૭
ગોવાળાનો શાનો વાક? લે ચરાઈ તે આડે આક?
ગામ જમાડે રુડી પેર, દિયે નોતરુ ઘેરે ઘેર   ૨૩૮
કોઇના અગમા હોયે દુ ખ, કોઈકને નવ લાગે ભૂખ,
જમાડનારો તે શુ કરે? ચતુર હોય તે મનમા ધરે   ૨૩૯
ખેતર વાવવાને આપિયુ, તે ગણવત કરીને થાપિયુ,
પડતર રાખ કે બમણું વાવ, પરઠ્યા પ્રમાણે ભરણુ લાવ   ૨૪૦
લીધો બળદિયો વરને કામ, પતીજ જોઇને આપ્યા દામ,
ગાળયો થાય કે મોતે મરે, વેચનાર તેમા શુ કરે?   ૨૪૧
રાખે ચાકર ઇચ્છા ધરી, રહ્યો કબૂલ કરી નોકરી,
બેસાડી મેલે કે દે કામ, માસ થયે કે લે તે દામ   ૨૪૨
ગૃહસ્થતણે ઘેર આવ્યો પુત્ર, શોભાવ્યુ બધુ ઘર સુત્ર,
વધામણીએ બોલ જ કહ્યો, પામ્યો દામ ને ન્યાલ જ થયો   ૨૪૩
રાજક દૈવક તેને થાય છે, પાછુ લેવા કોણ જાય છે?
વેવિશાળીઓ વિવાહ કરે, વર રુડો કન્યાને વરે   ૨૪૪
મોજ કરે કે ભૂખે મરે, વેવિશાળીઓ તે શુ કરે?
બાપે સમૃદ્ધિ મૂકી ઘણી, થયો પુત્ર સર્વેનો ધણી   ૨૪૫
રમ્યો જૂગટુ હાર્યો સર્વ, ઘરબાર સહિત ખોયુ દ્રવ્ય,
તેમા શુ કરે મા ને બાપ? ઊંધુ કર્મ કુવરનુ આપ   ૨૪૬
નહાનો પુત્ર મૂકે નિશાળ, ગુરુએ ભણાવ્યો આણી વહાલ,
બત્રીશ લક્ષણો કીધો ઘણો, સગ થયો પછી ગુણિકાતણો   ૨૪૭
વિસરી વિદ્યા આડે આક, તેમાં ભણાવનારનો શો વાક?
એવા કૌતિક લાખ કરોડ, કહુ તમ આગળ બેહુ કર જોડ   ૨૪૮
શુ જાણુ શા કામે ગયા, સર્યો અર્થ કે અમથા રહ્યા?
તે વાતનો હુ નહી જમાન, હુ બેઠો રહુ મારે સ્થાન   ૨૪૯
ઊઘાડીને જાવા દેઉં, તેટલા માટે કુડળ લેઉં,
રાખુ બહાર તો પાછા ફરો, બીજે દહાડે જાણો તે કરો   ૨૫૦
મે તો મારો ધર્મ મૂકીઓ, કુડળને લોભે ચૂકીઓ,
તે કુડળ કેમ આપ્યુ જાય, ઘેર જાઓ સમજીને રાય.   ૨૫૧

તમે નહિ કરયુ હોય કૂડું કર્મ, આગળ જાતા રહેશે ધર્મ,
તરે સત્ય ને બૂડે પાપ, તેની વેદ પુરાણે છાપ ૨૫૨
ઉપજ્યુ રાજાને મન વહાલ, કુડળ ઉપર આપી શાલ,
સાબાશ કહ્યુ તે રુડી પેર, મહીપતિ આવ્યો પોતાને ઘેર ૨૫૩
રાજા પોપટ ત્રીજી નાર, ચોથો એક જાણે પ્રતિહાર,
સમજી સહુ રહ્યુ છે મન, કોઈ વાત નવ જાણે અન્ય ૨૫૪
એ વાત એટલેથી રહી, પ્રધાનની ત્યા શી ગત થઈ,
કવિ કહે હું કાંઈ નવ લહું, પ્રભુ પ્રતાપે આગળ કહુ ૨૫૫

દોહરા

પચ માસ પૂરણ થયા, વૈલોચન પરધાન,
રાજસભામા આવિયો, મહીપતિ દીધા માન. ૨૫૬
લાવ્યો ઘોડા અતિ ભલા, હરખ્યું સહુનુ મન,
વજીર વાસ પધારિયો, હુકમ કર્યો રાજન ૨૫૭
મલપતો મોહોલે આવિયો, પ્રતિહારે દીધા માન,
કુડળ જે નવ કોટીના, દીઠા તેને કાન ૨૫૮
શાલ દીઠી સવા લાખની, જે ઓઢી પ્રતિહાર,
બળીને પ્રલ્લે થઇ ગયો, ક્રોધ વ્યાપ્યો અપાર ૨૫૯

ચોપાઈ

પ્રતિહાર ઉપર કીધી રીશ, ભમર આપ ચઢાવી શીશ,
મેં સોંપ્યુ હતુ તુજને કામ, કેમ સૂનો મૂકયો તેં ઠામ? ૨૬૦
કોણુ આવ્યુ ને કોણુ જ ગયુ, લોભે મન તારુ વશ થયુ,
રેઢો મૂકે નહિ જે ઠામ, પ્રતિહારનુ તે પૂરણ કામ ૨૬૧
પાપી દ્રવ્યથકી ચિત્ત ચળ્યુ, ફટ ફટ તારુ જીવ્યુ બળ્યુ,
અરે પાપી તુ ફરતો ફરે, એમ કહીને ક્રોધ જ કરે. ૨૬૨
સાચુ બોલ રે, કહેને વાત, નહિ તો તારી કરીશ ઘાત,
પ્રતિહાર કહે સુણો વજીર, આપ હદેમા રાખો ધીર ૨૬૩
જુઠા સાથ દાવો તાહરો, તલ માત્ર વાક નથી માહરો,
જે દિવસના ગયા છો ગામ, સૂનો નથી મૂક્યો મેં ઠામ ૨૬૪
રાક માણુસ નહિ જાએ કોય, આપ મંન વિચારી જોય,
જે પ્રત્યે નવ ચાલે તમો, વારી કેમ શકિએજી અમો ૨૬૫

અમે તેહ રોકયો નવ જાય, મૂકુ દામ તો માર્યો જાય,
તસ્કર હોય પ્રકટ કયમ કરે, ઘરને ખૂણે જઇને ધરે ૨૬૬
હૈડામા અન્યા ન સમાણીં, તમ આગળ ચુગલી કયમ ખાણીં,
ચુગલરૂપી કુડળ ને શાલ, સમજો મનમા જોઈ માલ ૨૬૭
મેં જાણ્યુ હું પામીશ વહાલ, વધામણીમાં પામ્યો ગાળ,
પ્રતિહારના વચન સાભળી, પ્રધાન રહ્યો મનમાહે બળી,
બની વાત તે પ્રતિહારે કરી, મેહેલે ગયો તે તેની ઘડી ૨૬૮

દોહરા

રાખી રીસ હ્રદિયા વિષે, આવ્યો મદિર માંય,
પોપટ પદ્મિની બે જણાં, વાટ જુવે છે ત્યાય ૨૬૯
વૈલોચન ત્યા નિરખિયો, કૃતાત સરીખો કાળ,
રીશે ભમર ચઢાવિયુ, અતિ રાતો વિકાળ ૨૭૦
પોપટ પદ્મિની સમજ્યા, પગે નમાવ્યુ શીશ,
ક્ષેમ કુશળ છે આપને, છાડો હ્રદેથી રીશ ૨૭૧
કહે પોપટ આ અવસરે, રખે કરો મન ભર્મ,
તારા પુણ્ય પ્રતાપથી, પ્રભુએ રાખ્યો ધર્મ ૨૭૨
પ્રણામ કરીને પદ્મિની, બોલી પતિની સાથ,
વિટી ત્યા નદગાયની, દીઠી જમણે હાથ ૨૭૩
અગ્નિ ઝાળ અદકી હતી, તેમા રેડયુ ધૃત,
અગ્નિ રાળ ગધક ઘણો, ભડકો ઉઠ્યો તર્ત ૨૭૪
નવ ખાએ નવ જળ પીએ, સુખે નિદ્રા નવ થાય,
એકે વાત ઉકલે નહી, ચિત્ત લાગી ચિતાય ૨૭૫
તે તો ટાળી નહિ ટળે, લાગી હ્રદયા સાથ,
જ્યમ અક્ષર છટ્ટીતણા, (ને) પડી પટોળે ભાત ૨૭૬

ચોપાઈ

કહે છે શુક નામીને શીશ, તજો રાજ હ્રદેથી રીશ,
સમજો મનમા આણી પેર, નથી ખાપણ આવી તમ ઘેર ૨૭૭
તે વાતે પ્રતિજ્ઞા કરુ, દેઉં વાચા સત્ય ધીરજ હુ કરુ,
વાત વીતી તે માડી કહી, વિસ્તારીને સઘળી સહી ૨૭૮
હરિએ તો રાખ્યુ છે આપ, જૂઠુ બોલતા બેશે પાપ,
સમજાવ્યો વજીર બહુ રીત, કહે પાણ જોડી બહુ પ્રોત ૨૭૯

જાર આવ્યો તે જનક જ થયો, પસલી આપી મંદિર ગયો,
કહી બહેન મુખ આણી વહાલ, આપી વિંટી આપી શાલ ૨૮૦
તે વાતે સૂરજ સાખિયો, સતિનો ધર્મ રામે રાખિયો
સાચી વાત કહુ તમ સાથ, કહો તો અગ્નિમા ઘાલુ હાથ ૨૮૧
પદ્મિની પોપટે કહ્યા બહુ ભેદ, તેણે તો નવ મૂકયો ખેદ,
જેમ જેમ બે જણ વાતો કરે, તેમ તેમ રોશ અદકેરો ધરે ૨૮૨
એને મારુ કે હુ મરુ, ભારે દુ ખ હૃદયમા કેમ ધરુ?
એને મારુ તો કોપે રાય, પ્રધાનપણુ તો મારુ જાય ૨૮૩
હળવે હળવે વેર લઇશુ, રાજાને ઘણુ દુ ખ દેઇશુ,
એવો મનમા રાખ્યો ક્રોધ, માને નહિ કોઇનો પ્રતિબોધ. ૨૮૪

વૈલોચનવચન–મૂરખ પોપટ ગુણહિણ ગૂઢ, શુ મુખથી બોલે છે મૂઢ,
મુજને કાઢી મૂકયો જે દન, તે દહાડે મેં વરત્યુ મન ૨૮૫
કાને સાભળી તારી ખ્યાત, આપી કુડળ રહી ગયો રાત,
કામમદ ભરી જેની દેહ, દૃષ્ટિ પડી કેમ મૂકે તેહ? ૨૮૬
ભાઈ બાપની વાતો ઘણી, તે તો મુજને કહેવાતણી,
મૂરખ નારે એ જિત્યો રાય, તેના ગુણ મુજ આગળ ગાય. ૨૮૭
સ્ત્રી ચરિત્ર વખાણો તમો, તે ડહાપણ કેમ માનુ અમો?
હું સ્ત્રી ચરિત્ર ભણ્યો છુ ઘણુ, જાણુ ચેન ચતુરાતણુ ૨૮૮
કોઈ ડાહી થઈ કુડી નવ થાય, શૂરી થઇને બાળે કાય,
સમ પ્રતિજ્ઞા ઝાઝી કરે, દેહ બાધી અગ્નિમા ધરે ૨૮૯
વળી દુ ખિણી થઇને રોય, એળે જીવ પોતાનો ખોય,
કોટી લાખ કરે ઉપાય, તેહ આપે જૂઠી નવ થાય,
ભામિની સ્નેહ માને ભરથાર, ગુણ હીણો ને હોય ગુમાર ૨૯૦

દોહરા

પ્રતિજ્ઞા હું માનું નહીં, જે જે બોલો બોલ,
કામાતુરની વારતા, ગણવી મૂરખ તોલ ૨૯૧
જેમ ઘી લોઢા ઉપરે, પડી પટોળે ભાત,
જેમ અક્ષર છઠ્ઠીતણા, જેમ બીજુ તેમ જાત ૨૯૨
અનેક ઉપાય તમો કરો, પથ્થર ઉપર નીર,
સંદેહ ટળે નહિ માહરો, ક્યમ કરી રાખુ ધીર ૨૯૩

એ પાણીએ મગ નવ ચડે, સો મણ બાળો કાષ્ટ,
ઇશ્વિર આણુ માનું નહી, પડી હૈડે જે ગાંઠ ૨૯૪
પડી ભાત ફીટે નહીં, સ્ત્રી ચરિત્રના ઠાઠ,
છોડી પણ છૂટે નહીં, પડી હૃદેમા આટ ૨૯૫

ચોપાઈ

સ્ત્રીના સમ વ્યસનીની પ્રીત, ધૂત સાચુ, ભગીની રીત,
ઓરમાઇનુ હેત, ગુણીકાની લાજ, દુશ્મન દુ ખ, વઠયુ કાજ ૨૯૬
મદ્યપાની ડાહ્યો, કાગ પવિત્ર, વિષધર અમૃત, રાજા મિત્ર,
સ્વદેહે ઓલગ, પાલક પુત્ર, ઇચ્છે સ્વર્ગ ઉપાસે ભૂત ૨૯૭
સોની સાહ, ભિક્ષુક શો ભોગ, નાગર સ્નેહ, જતિનો જોગ,
જારિણ જાત, લપટનો કોલ, સ્ત્રીના સમ ફોગટના બોલ ૨૯૮
મોંઢે મુછ, નપુસકનુ નૂર, વેરી વિશ્વાસ, કુશકાનો ક્રૂર,
વિપ્ર હિમત, કણુબી કુલ રૂપ, ઘર ગોઝારો, ભિક્ષુક ભૂપ ૨૯૯
નિર્લોભી, નાતરાનુ પુન્ય, જોગીનું ગાણુ, નાપિકનુ મુન્ય,
કવિ સાચો, ભોળો જન ભાટ, વાળદ વેશ્યા તે કૃત્રિમ ઠાઠ. ૩૦૦
ચૂગલ સાચો તે ચોરનુ ચિત્ત, અસુર આચાર, રજપૂતની પ્રીત,
આચારે અન્યા, ગુણીકા સતી, ભીખ માગતો દીઠો નરપતી ૩૦૧
એટલા વાર્તા માને જેહ, મૂરખનો મહીપતિ કહીએ તેહ,
શુક કહે એ સાચુ કહ્યુ, લક્ષણ જોતામા મેં લહ્યુ ૩૦૨
હુ નહી પક્ષીની જાત, મારી સાચી માનો વાત,
અધિક રાજાનો શો વિશ્વાસ, કૂડ રાખે હૈડાની સાથ ૩૦૩
સર્વ સરખુ નથી સા કોય, કહુ પટતર તે તુ જોય,
એક શખ નદિમા પડ્યો, બીજો વિષ્ણુને કર ચડ્યો ૩૦૪
એક શીપ શખલા સમતુલ્ય, બીજીમા મોટી અણમૂલ્ય,
એક પથ્થર દેવળ પૂજાય, બીજો પરિયટ શલ્યા થાય ૩૦૫
એક કવિ પાખડ જ ભણે, બીજો ગુણ શ્રીહરિના ગણે,
એક માણનુ કોડે કામ, બીજા મણિનુ દોકડે દામ. ૩૦૬
એક નારિ હોયે શખિણી, બીજી પદ્મિની કે ચિત્રિણી,
એક પુત્રથી પરિયા તરે, બીજો કુળ સહારણ કરે ૩૦૭
એક પુત્ર ગયા શ્રાદ્ધે જાય, બીજો કુળ ડુબાડવા જાય;
એક કણબી પસાયતુ કરે, બીજા ચોરી ચાડીએ ધન હરે. ૩૦૮

એક વિપ્ર તે ખેતી કરે, બીજો ચાર વેદ ઉચ્ચરે,
એક નીર સરોવર તીર, બીજું ગંગા કેરું નીર 309
એક બધુ દુર્બલ હવાલ, બીજો તે બેશે સુખપાલ,
એક કાષ્ઠતણા ઈંધણા, બીજાં બાવનાં ચંદનતણા 310
એક સૂત્ર સવાયે શેર, બીજું બેસે મોઘુ મેર,
એક તિલ ઘાણી પીલાય, બીજે શિવશંકર પૂજાય 311
એક ડાબો કર અશુદ્ધ ગણાય, બીજે જમણે ભોજન થાય,
એક અગ્નિ હુતદ્રવ્ય હોમાય, બીજો ઠામ કુઠામે જાય 312
એક ધોરી તે હળને વહે, બીજો રાજ દરબારે રહે,
એક જળ તે ખાળનુ નીર, બીજું, ગંગોદક સુચીર 313
એકને પાંચ પુત્ર જ હોય, બીજો વાંઝીયો સુતવિન રોય,
એકને વહાણ તણો વેપાર, બીજો શીર ઉપાડે ભાર 314
એક તો નાગરવેલનું પાન, બીજા રખડે આડે રાન,
એક અમરે ફુલ શ્રીકાર, બીજું ફુલ આવળનો હાર 315
એક નારી સ્વામીસુ બળી, બીજી જાર પુરુષસુ હળી,
એક ઘર ઘર ભીખે જોડલા, બીજો લે ઘણા ઘોડલા 316
એકને ગામ પોતાનું જાય, બીજો રાય પૃથ્વીપતિ થાય,
એક તુંબીએ જોગી ભિક્ષા ભરે, બીજી જત્રદરબારે ઉચ્ચરે 317
એક લોઢું શેર પૈસે ઘણું, બીજું અમૂલખ સમશેરતણું,
એક વસ્તુ તે દોકડે ગજ, બીજી વસ્તુ અમૂનખ ધજ. 318
એક નર શૂરાતણ ભણે, બીજો કાયર પોબારા ગણે,
એક શાળ અમૂલખ પ્રમાણ, બીજો સામો કણકી જાણ 319
એક ઓદન ભલૂ ભોજન, બીજું કુશકાકેરુ અન્ન,
એક જન પરમારથ કરે, બીજો પ્રાણ લોકોના હરે 320
એક સદાવ્રત આપે શીખ, બીજો ઘર ઘર માગે ભીખ,
એક ભાઈ હસ્તીપર ચઢે, બીજો અણવાણો રડવડે. 321
એક શાસ્ત્ર નવ નિત્યે ભણે, બીજો ભૂલી ફરી સ્વર ભણે,
એક અનેરા વાસે ગામ, બીજો ઉદવસ્ત ટાળે ઠામ 322
એક રોપાવે વૃક્ષો આજ, બીજો કાપે સર્પણ કાજ,
એક કુંજમાં મહાલે રોજ, બીજો રણમાં ઉપાડે બોજ. 323

એવાં કહું દૃષ્ટાંત અનેક, જો જો મનમા કરી વિવેક,
નામ એક પણ ગુણ છે ઘણા, એક રાય બી રજપુતતણા,
સૌને સરખાં ગણો ન આપ, તે વાતે લાગે મહા પાપ ૩૨૪

દોહરા

કહે પ્રધાન તુ શુ કહે, એ તલમા નહી તેલ,
મારુ મન માને નહીં, મિથ્યા લવરી મેલ ૩૨૫
પ્રધાને પરહરી પદ્મિણી, તે જઈ રહી પિયેર,
અનેક દિવસ એમ વહી ગયા, કોઈ ન જાણે પેર ૩૨૬
રાજા તો ભોળવાઈ ગયો, વજીરતણે મન વેર,
હૃદયે વેર જવ વ્યાપિયુ, રાખ્યુ હૃદેમા ઝેર ૩૨૭
એક વરસ એમ વહી ગયુ, થયુ રાયને જાણ,
મુજ માટે તો પરહરી, ચતુરા ચતુરસુજાણ ૩૨૮
પેરે પેરે બહુ પ્રીછવ્યો, વૈલોચન પરધાન,
હેત દેખાડે અતિ ઘણુ, દે ભરી સભામા માન ૩૨૯
તેણે તો માન્યુ નહીં, તેડી નહીં ઘેર નાર,
એક દિવસ નદ રાયજી, કીધો મન વિચાર ૩૩૦
રાય પ્રધાન બે નીસર્યા, રમવા શુભ શિકાર,
સૈન્ય સાથે બીજુ નહી, પ્રધાન રાજકુમાર ૩૩૧
રમી શિકાર પાછા ફર્યા, નયનાવતી શુભ ગામ,
નેનકમલશા વહેવારીયો, આવ્યો તેણે ઠામ ૩૩૨
તે સસરો પ્રધાનનો, આવી લાગ્યો પાય,
આદરભાવ અદકો કર્યો, બહુ વિધિ કરી પસાય ૩૩૩
ધન્ય ગામ ધન્ય ગોદરુ, ધન્ય આજનો દીસ,
રાય પ્રધાન પધારિયા, પ્રસન્ન થયો મુજ ઈશ ૩૩૪
ઢાળ્યો પાટ કનકતણો, વેર્યા પુષ્પ ચોપાસ,
કુમકુમ છાટા દેવડાવિયા, રગમહેલ આવાસ ૩૩૫
તરિયાં તોરણ બાધિયા, મોતિયે પુરાવ્યા ચોક,
દૂધે ઉમર ધોવડાવિયા, અજુવાળ્યા બહુ ગોખ ૩૩૬
ચદન ને વળિ અરગજા, મર્દન કર્યુ શરીર,
ફુલેલ અગે સારિયાં, ઉત્તમ ગગોદક નીર ૩૩૭

ભાવતાં ભોજન કરાવિયા, વિવિધ મેવા પકવાન,
મુખવાસ લવિંગ એલચી, બીડલે બાસઠ પાન ૩૩૮
ભોજન કરીને ઉઠિયા, ઢાળ્યો ઢોલિયો એકાંત,
આણ્યા પાસા સોગઠા, ભાગવા મનની ભ્રાંત ૩૩૯
વહેવારીયો કરે ચાકરી, દીપક સ્ત્રીને હાથ,
રાય પ્રધાન સો બેઊ છે, અન્ય નહીં કો સાથ. ૩૪૦
રાય વનિતાની વાત જે, જાણે છે સાહ આપ,
સતી કન્યા સલક્ષણી, એ વેદપુરાણે છાપ ૩૪૧
વાત કહાડી રમવાતણી, પવિત્ર વાત વિચાર,
ચાર વિના રમવુ કશું, એનો શો વહેવાર ૩૪૨
રાય પ્રધાન ભિલ્લુ થયા, જોવા સરખી વાત,
એક મેર તો પદ્મિની, સામો તેનો તાત ૩૪૩
ચારે જણુ બહુ ચતુર છે, જોવા સરખી વાત,
લાગી ઝડ પાસાતણી, સહુ હરખે મન સાથ ૩૪૪
પહેલી વાત સસરો કહે, ભાગવા મનનો ભેદ,
હવે પોબાર પડે જેહના, તે સત્ય સાચો વેદ ૩૪૫
ન પડે (તો) જૂઠો જાણવો, ખેદ ન કરશો કાય,
એમ કહીને ઢાળિયા, ચોપટ પાસા ત્યાય ૩૪૬
પ્રધાન કહે અરજ કરી, નાંખો પાસા સત્ય,
પડશે તેને પાધરુ, નહિતર જાશે પત્ય ૩૪૭
સાહ કહે સાખી સત્યનો, ઈશ્વિર આપોઆપ,
સાચુ જૂઠુ સહેજમા, પરઠે પૂણ્ય ને પાપ ૩૪૮
વચમા ઈશ્વિર આણિયા, સત્ય સાક્ષી કહેવાય,
રમત ત્યા હાજર કરી, ન્યાય અન્યાય તોળાય ૩૪૯
શેઠ—ગંગોદક નિર્મળ જસુ, સદા પવિત્ર જ સાર,
તેવુ કુળ હોય માહરુ, પડ પાસા પોબાર ૩૫૦
રાજા—હંસ ગયો સરોવર વિષે, દીઠુ અમૃત વાર,
પિધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસા પોબાર ૩૫૧
પદ્મિની—સિંહ મૂછ, ભોરિંગમણી, કરપી ધન, સતિ નાર,
જીવતા પર કર જાય નહિ, પડ પાસા પોબાર ૩૫૨

વૈલોચન—જે માર્ગે સિંહ સાચર્યો, ઊભા તરણુ અપાર,
તે તૃણુ ઊભા મૂકશે, પડ પાસા પોબાર ૩૫૩

ચોપાઈ

પ્રથમ નાંખ્યા સસરે તે ઠાર, ખરા પડ્યા તેના પોબાર,
નદરાયને હાથે ચડ્યા, તેના તરત પોબાર જ પડ્યા ૩૫૪
ઢાળ્યા કામિની ત્રીજી વાર, બહુ વિધથી પડિયા પોબાર,
ચોથી વાર નાખ્યા પરધાન, ન પડ્યા પોબાર ઉતર્યુ માન ૩૫૫
હસી પડ્યા માહોમાંહિ સાથ, પરસ્પરે તાળી દઈ હાથ,
ત્યારે વજીર વાણિ બોલિયો, મનતણો પડદો ખોલિયો ૩૫૬
બીજી વારના ખોટા પડે, મારે મન અચરત તો અડે,
એક વાર પાધરુ આવે સોય, તે સાચુ નવ માને કોય ૩૫૭
ત્યારે સસરો બોલ્યો વાણુ, સાભળો સર્વે ચતુરસુજાણુ,
સાચો ઈશ્વર પૂરે સાખ, નાંખો વાર હજારો લાખ ૩૫૮
ઉદ્ધા તેલ તે ટાઢા કરે, દુ ખ પડે માણુસના હરે,
એમ કહી હસિયા સાથમા, લીધા પાસા સસરે હાથમાં ૩૫૯

દોહરા

શેઠ—આબે અબફળ નીપજે, કેળા કદળી સાર,
બરાસ વાસ તજે નહીં, પડ પાસા પોબાર ૩૬૦
રાજા—દેવળ દેખીને ગયો, દર્શન કરવા દ્વાર,
દર્શન પણુ સ્પર્શન નહીં, પડ પાસા પોબાર ૩૬૧
પદ્મિની—તેજી ન સહે તાજણો, શૂરો ન સહે માર,
કુવચન સતી સહે નહીં, પડ પાસા પોબાર ૩૬૨
પ્રધાન—શ્યામા સેજે સચર્યો, સદ્ય દેખિ વળી નાર,
રમવાને મન ગમ્યુ નહી, તો પડ પાસા પોબાર * ૩૬૩

ચોપાઈ

સસગો રાજા ત્રીજી નાર, ત્રણુ જણુના પડિયા પોબાર,
ન પડ્યા પ્રધાનના ઝાખો થયો, ક્ષણુ એક રહી બોલ જ કહ્યો ૩૬૪
ત્રીજી વાર પડે પોબાર, તો હુ વાત માનું નિરધાર,
કહેતામા ગ્રહ્યા તે વાર, નાખે છે લેઈ તેણી વાર ૩૬૫

* પાઠાન્તર—સમારગ જે સચરે, તે કમારગ કેમ જાય,
એહુ અન્ન મારે નહીં, તો પડ પાસા પોબાર

દોહરા

શેઠ—સીતા સરિખી સુદરી, કીધા ધર્મવિચાર,
સોને શ્યામ અડે નહી, પડ પાસા પોબાર 366

રાજા—અમૃત પિરસ્યુ થાળમા, આપે કરવા આહાર,
દીઠુ પણ ચાખ્યુ નહીં, પડ પાસા પોબાર 367

પદ્મિની—ઈશ્વિર બેલી સર્વનો, નોધારા આધાર,
સત્ય રાખે સતીતણું, પડ પાસા પોબાર. 368

પ્રધાન—મીની આગળ પય રહે, અગ્નિ આગળ ઘૃત સાર,
ભૂખ્યા આગળ ભોજન રહે, પડ પાસા પોબાર 369

ચોપાઈ

પડ્યા પોબાર હરખ્યા જણ ત્રણ, વજીર વાત સભળાવે કરણ,
વેદ વચન કહેવાયે ચાર, તો તે વાત માનું નિરધાર 370

સસરો હરખ્યો તત્ક્ષણ લીધ, નાખ્યા દાવ કરીને સિદ્ધ,
રાખ્યુ સત્ય જે વેદતણુ, તે ત્રણ મનમા હરખ્યા ઘણુ 371

દોહરા

શેઠ—સત્યે બાધી મેદિની, સત્યે બાધ્યો સસાર,
હોય સત્ય જો આ સમે, પડ પાસા પોબાર 372

રાજા—રત્ન અમૂલ્ય સોહામણુ, લોભે ગયો તે હાર,
દીઠુ પણ લીધુ નહીં, પડ પાસા પોબાર 373

પદ્મિની—સત્ય યુક્ત જો સાધવી, ધરા ન ઝીલે ભાર,*
તે ગુણ હોયે મૂજમા, પડ પાસા પોબાર 374

પ્રધાન—અરુણ આગળ આગિયો, ઇંદુ આગળ અધકાર,†
જાર આગળ જુવતી રહે, પડ પાસા પોબાર. 375

ચોપાઈ

પડ્યા પોબાર ત્રણે જણ તણા, ન પડ્યા પ્રધાન નાખ્યા ઘણા,
વજીર અપમાન થયો બહુ પેર, તેણે રાખ્યુ હૃદિયામાં ઝેર 376

પચમા ભૂડો કહે છે સહુ, મનમા ખેદ પામે છે બહુ,
પચ પ્રમાણ કરે છે ખરુ, બાકી સર્વ જૂઠુ તાહરુ 377

---

* પાઠાન્તર—નવસેં નવાણુ પૂરિયા, દ્રૌપદીને જે સાર,
તે ગુણ હોય જો આપમા, પડ પાસા પોબાર

† પા૦ અધા આગળ આરસી, અરુણ આગળ અધકાર

પચ કહે તે જે નવ કરે, તે સુકૃત પોતાનુ હરે,
એકવાર સહુ નાખો આપ, ફરિ બોલે તેને શિર પાપ. ૩૭૮
પચવારથી પાછો જાય, તે હીણો કૂડો કહેવાય,
એવા વાયક સુણીને કરણુ, હરખ્યા પેલા જે જણુ તરણુ,
લીધા પાસા ત્રણે હાથમા, નાખ્યા સત્યવાદી સાથમા ૩૭૯

દોહરા

શેઠ—અહલ્યા તારા દ્રૌપદી, સીતા મદોદરી નાર,
તેવુ કુળ હોય માહરુ, પડ પાસા પોબાર ૩૮૦
રાજા—રત્ન અમૂલક અતિઘણુ, શોભા નિરખી સાર,
લેવા લાલચ નવ કરી, પડ પાસા પોબાર ૩૮૧
પદ્મિની—પાપ રહે કાશી ગયે, બ્રહ્મ નિદે બ્રાહ્મણુ સાર,
સ્વામી વિયોગે સતી રહે, તો પડ પાસા પોબાર ૩૮૨
પ્રધાન—અહીમુખે અમૃત ઝરે, ચોર આગળ ભડાર,
કામી આગળ રહે કામિની, તો પડ પાસા પોબાર ૩૮૩

ચોપાઈ

ન પડ્યા બાર ને ઝાંખો થયો, બોલ્યાનો મારગ નવ રહ્યો,
પ્રધાન કષ્ટ પામ્યો બહુ પેર, હદિયામાહે રાખ્યુ ઝેર ૩૮૪
ઠસી વાત હૃદયામા સહી, નારી વેર સહેવાએ નહી,
શસ્ત્રતણો ઘા રુઝે સહી, કુપત્ની વેર વીસરે નહીં ૩૮૫
કોઈને મુખે નવ કહેવાય, પટાતરે તે પારખી જાય,
હસતે રમતે વીતી રાત, પોહો ફાટ્યો ને થયુ પ્રભાત. ૩૮૬
પ્રધાનનુ નવ માન્યુ મન, અશ્વ ચડી ચાલ્યા બે વન,
વનિતાને કરિયો વાયદો, કાયામા રાખ્યો કાયદો ૩૮૭
ઝેર રાખી ચાલ્યો પરધાન, સતીવચન નવ સુણિયુ કાન,
મહા ભયાનક વનમા જાય, નથી બીજો કોઈ સાથ સહાય ૩૮૮
સુદર વાવ્ય ને શીતળ નીર, ઝાડ ચપાનું તેને તીર,
જઈ ઉતરિયા તેની છાય, જળ પીવા નૃપ પેઠો માંય,
પીધુ નીર ને શાતા થઈ, લખ્યો દોહરો ભીતે જઈ ૩૮૯

દોહરા

રાય–(૧) હણે વાઘ સહુ જીવને, માસાહારિ ગણાય,
દ્દઢ વિશ્વાસ કરે સહુ, આપ બચ્ચા ન ખાય ૩૯૦

એમ લખી પાછો વળ્યો, આવ્યો જળથી બહાર,
પછી પ્રધાન પીવા ગયો, લખ્યા આક જે ઠાર ૩૯૧
વાચી અક્ષર ખીજ્યો ઘણું, પોતે લખ્યો અક,
આપે ડહાપણુ શું કરે, પરનો કહાડે વક ૩૯૨
પ્રતિઉત્તર પોતે લખ્યો, સૂઝે જેવી પેર,
સાચો હોય શિદ પરવરે, કપટ કરી મુજ ઘેર ૩૯૩
પ્રધાન-ભૂખ્યાને મન ભાવ શો, અનાથની શી આથ,
જારને મન શી દીકરી, વણશે કોઇની સાથ ૩૯૪
બીજી વાર જળમા ગયો, રાયે વાચ્યો લેખ,
ખોટો આણે ખરખરો, દુ ખ ન ધરતો રેખ ૩૯૫
રાય-(૨) ગજેંદ્ર વશ અકુશને, નારી તે વશ શર્મ,
અર્ણવ વશ મરજાદને, રાજા તે વશ ધર્મ ૩૯૬

ચોપાઈ

એહ લખી આવ્યો રાજાન, જળ પીવા પેઠો પરધાન,
તે વાચી ઉત્તર આપે લખ્યો, ક્રોધ અતિશે મનમા રખ્યો. ૩૯૭

દોહરો

પ્રધાન-તરસ્યો જાય તળાવમા, દેખી અમૃત તોય,
જોયે તરસ છિપે નહીં, પાછો ન વળે કોય. ૩૯૮

ચોપાઈ

એમ લખીને આવ્યો બહાર, પછી રાજા ગયો તે ઠાર,
વાચ્યા અક્ષર ચેત્યો ચિત્ત, કોપ તજીને લખ્યુ કવિત ૩૯૯

દોહરો

રાય-(૩) ઘેર બેઠા મોતી નવ હોરીએ, પ્રમાણુ કરીએ બહુ પેર,
કબુલ સૌ (તે) ખોટુ કરે, (જો) ગરજે જાએ ઘેર ૪૦૦

ચોપાઈ

વજીરે આપે વિચાર્યું ચિત્ત, જોવા ચાલ્યો વાવડી ભીંત,
વાચી વિચાર્યુ મનડા સાથ, લીધો રમને આડે હાથ. ૪૦૧

દોહરો

પ્રધાન-મન વશ હોયે જેહનુ, સત્ય તજે ન નિર્વાણ,
કપટ કરી નવ મોકલે, લેવાને કેકાણુ ૪૦૨

ચોપાઈ

એમ લખી બાહેર આવીયો, ખાર હૃદેમા અધિક લાવીયો,
વળી રાયે લખ્યો એક મર્મ, રાખવા શ્યામા કેરી શર્મ ૪૦૩

દોહરા

રાય-(૪) નીચ દૃષ્ટિ તે નવ કરે, જે મોટા કહેવાય,
શત લાવણ જો સિહ કરે, તોએ તૃણ નવ ખાય ૪૦૪
રત્ન જડિત હોય મોજડી, શીશ ન બાધે નેટ,
કનક છરી હાથે ધરી, કોય ન મારે પેટ ૪૦૫

ચોપાઈ

વળી પ્રધાને તો વાચિયુ, અદકુ વેર દિલમા સાચિયુ,
ફરી લખ્યુ દિલ આણી દુ ખ, જો મુજને ઉપજાવે સુખ ૪૦૬

દોહરા

પ્રધાન-હેતે શુ વિખ પિજીએ, સૌ અમૃતને ખાય,
પેટે પાળી ન મારીએ, વેળા તેવી રક્ષાય ૪૦૭
તે વાચી રાજા લખે, છેલ્લો અક્ષર આક,
ચતુર ચિત્ત ક્ષમા કરે, પરનો હોય જો વાક ૪૦૮
રાય-(૫) મૂરખ તો માને નહીં, માને ચતુરસુજાણ,
સત્ય ગયુ સર્વે ગયુ, બોલે વેદ પુરાણ ૪૦૯
સત્ય આધારે મેદની, સત્ય દિવાકર સૂર,
તે સત્ય જેણે મૂકિયુ, તેને હત્યા પૂર ૪૧૦

રાખી પ્રીત પટાતરે, તે વારુ વહેવાર,
જેણે પડદો ભાગિયો, ત્યારે ભાગ્યો ભાર ૪૧૧
તેહ વજીરે વાચિયુ, લખિયો છેલ્લો ભેદ,
પ્રધાન-અજા બાપડી શુ કરે, સિંહસુ રાખી ખેદ ૪૧૨
પુત્ર મિત્ર વાહાલા નહી, નહી સ્વારથ કે દામ,
પડિત પ્રિય વહાલા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૩
સત્ય શીલ ડહાપણ ગયુ, જાયે નિર્મળ નામ,
સત્ય પાણી વહેતુ રહ્યુ, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૪
નાત જાતનો ભય નહીં, ગોત્ર નહીં ગુણગ્રામ,
રાજા પ્રજાનો ભય નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૫

અળખામણી આખી મેદિની, અળખામણા શિવ શ્યામ,
આત્માનાત્મા નવ જુએ, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૬
સુખ નહિ સૂતાસેજડી, સુખ નહિ આઠે જામ,
જળ ભોજન નિદ્રા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૭
ગમે ન ઘર પુર મેડિઓ, ગમે ન ઉદ્યમ ઠામ,
ગમે ન વાત વિદ્યાતણી, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ ૪૧૮

ચોપાઈ

એવા લખ્યા પ્રધાન વચન, તે રાજાને લાગ્યા મન,
કોઈ કોઇને મુખે નવ કહે, લખી પટાનરે છાના રહે,
રાજા કહે લખુ એક વાર, જો મૂરખ મૂકે અહકાર ૪૧૯

દોહરા

રાય-(૬) કમળ જળમા નિત્ય રહે, નિમેષ ન ભેદે નીર,
કામ ન ભેદે તેહને, જેનુ શુદ્ધ શરીર ૪૨૦
જીભને ચિકટ અડે નહીં, સોને અડે ન શ્યામ,
ગુણને અવગુણ નવ અડે, જ્ઞાનીને ન અડે કામ ૪૨૧
નીરને અગ્નિ નવ અડે, દુષ્ટ હ્રદે નહિ રામ,
લોભને લાજ અડે નહીં, જ્ઞાનીને ન અડે કામ ૪૨૨
બ્રહ્મને કર્મ અડે નહી, સતોષીને ન અડે દુ ખ,
જોગીને ભોગ અડે નહીં, રોગીને ન અડે સુખ ૪૨૩
અરુણને તિમિર નવ અડે, સિદ્ધને નવ અડે શ્રાપ,
સિહને શિયાળ અડે નહીં, પરિબ્રહ્મને ન અડે પાપ ૪૨૪
વેદને ભેદ અડે નહીં, ખળને ન અડે સત્ય,
સાચાને જૂઠ અડે નહીં, જો પ્રભુ રાખે પત્ય ૪૨૫
અગ્નિ બાળે સર્વેને, જીવ બાળ્યો નવ જાય,
મન્મથ જિતે સર્વને, જ્ઞાની નવ જિતાય ૪૨૬
વહાલા પાખડ અજાણને, હરિજનને વહાલા રામ,
સત્યને વહાલો ધર્મ છે, પાપીને વહાલો કામ ૪૨૭

ચોપાઈ

રાય લખી આવ્યો બારણે, પ્રતિત પ્રધાનતણે કારણે,
પ્રધાને લખ્યો એક જ બોલ, ઉતારવા રાજાનો તોલ ૪૨૮

દોહરા

પ્રધાન–ઉમયા ઇશે નવ જિત્યો, જિત્યો નહિ શ્રીરામ,
બ્રહ્માદિકે જિત્યો નહિ, એવો અજિત છે કામ ૪૨૯
જિત્યો નહિ મહા મુનિવરે, નવ જિત્યો રવિ ચંદ્ર,
જિત્યો નહિ વ્યાસ વિચક્ષણે, જિત્યો નહિ સુર ઇંદ્ર ૪૩૦
જિત્યો નહિ પાંચ પાંડવે, જિત્યો ન રાવણ રાય,
જિત્યો નહિ જોરાવરે, કામ અજિત કહેવાય ૪૩૧
જિત્યો નહિ કો દેવતા, જિત્યો નહિ કો લોક,
જિત્યો કોઈ કહે કામને, તે તો જાણવો ફોક ૪૩૨
વેદ પઠન કવિ ચાતુરી, સઘળી વાત છે સહેલ
કામદહન મન વશકરણ, ગગનચઢણ મુશ્કેલ ૪૩૩
મૂર્ખ જિત્યો કહે કામને, માનો તેના પાપ,
સહુને હૃદે વ્યાપી રહ્યો, કામ અજિત છે આપ, ૪૩૪
કોઈ ડાહ્યો થઈ બોલશે, રાખી પોતાનો ભાર,
તેને લેજો ઓળખી, મૂરખનો સરદાર ૪૩૫
પંચ કણ પ્રાશે અન્નના, ચિત્ત ભંગ થાયે નેણ,
ઉઠી બેઠું થવાય નહિ, (પણ) કામ ન મેલે ચેન ૪૩૬
કાં નારી કાં નર પશુ, વૃદ્ધ જોબન ને બાળ,
કાં મૂરખ પંડિત વડા, કામતણે વશ કાળ ૪૩૭
મર્યાદાથી માન રહે, અણુસમર્થ રહે આપ,
એકાંતે આરાધન રહે, વેદ પુરાણે છાપ ૪૩૮
કાં મન્દોદરિ દ્રૌપદી, અહલ્યા સીતા શરીર,
રાખ્યું આપ જ ઇશ્વરે, કામને વશ છે હીર. ૪૩૯
નહૂષ સરખો સાધવી, શત યજ્ઞનો કરનાર,
કામ અર્થે વિપ્ર જોડિયા, પીછી લેજો પાર ૪૪૦
પારાશર પંડિત ઘણો, નવ ખંડ જેનું નામ,
મચ્છગન્ધા મનમાં વસી, કર્તવ્ય કહિયે કામ, ૪૪૧
ઇંદ્ર સરીખો અધિપતિ, ઇંદ્રાસન સુખ ધામ,
ગૌતમ નારી સંગે રમ્યો, કર્તવ્ય કહિયે કામ ૪૪૨
ચતુર ચંદ્ર સરીખડો, રોહિણી સરખી રાણ,
ગુરુની નારી ભોળવી, કર્તવ્ય કહિયે કામ ૪૪૩

કહેતા પાર ન પામિયે, પ્રકાશિયે શિદ પાપ,
ગરુડારૂઢની સાખ છે, જાણો આપોઆપ ૪૪૪
હવે અક્ષર રખે લખો, ડાહ્યા થઇને આપ,
મને સિદ્ધ માન્યુ અમો, (લખે) બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ ૪૪૫

ચોપાઈ

બેઠા બેઉ જણ સ્થાનક ઠરી, હેત પ્રીતશુ વાતો કરી,
વીસારી મૂકી તે વાત, સ્નેહ વધાર્યો મનડા સાથ. ૪૪૬
ઉષ્ણ કાળ અગ્નિની જ્વાળ, ખરા થયા મધ્યાહ્ન જ કાળ,
પ્રધાન ખોળે મૂકયુ શીશ, સૂતો રાજા તેણે દીશ ૪૪૭
ભર નિદ્રા થઈ જ્યાહરે, વજીરે વિચાર કર્યો ત્યાહરે,
જેના હૈડામાહે છે ડાઘ, આવો કયાથી પામીશ લાગ ૪૪૮
અર્થી દોષ મનમા કેમ ગણે, જોગી ભોગીને કેમ બને,
શૂરા કાયરનો ન મળે મેળ, પાપી ધર્મીને ન હોય બેલ ૪૪૯
સતી ગુણિકાને ન હોય પ્રીત, રાય રકની ન હોય એક રીત,
મૂર્ખ પડિતને ન દે માન, સાચ જૂઠનુ ન એક તાન ૪૫૦
રાજા સાચો વહેમી પ્રધાન, ત્રીજું નહિ તેમા અનુમાન,
અરુપરુ ચોપાસે જોય, માનવી માત્ર મળે નહિ કોય ૪૫૧
કહાડી ખડ્ગ ને રાખ્યુ તળે, પાપીએ વાહી રાજાને ગળે,
થયો દુષ્ટ અવમ અજાણ, તરત ગયા રાજાના પ્રાણ ૪૫૨
ન ગણી હત્યા પોતે મન, મૂકયો અશ્વ છોડીને વન,
ચાલ્યો રાયને ભોમી ખણી, પાપ શકા મનમા નવ ગણી ૪૫૩
ચપે બેઠાતો માળી ચડી, દીઠુ અચરત નજરે અડી,
મનમાહે થરથર ધ્રૂજિયો, સઘળી વાતે મનમા બૂઝિયો ૪૫૪
નિશા સમે તજિયો તે ઠામ, આવ્યા વજીર પોતાને ગામ,
પ્રથમ વેર રાજાને ગયો, વાત જાણી સપરાણો થયો ૪૫૫
સૂતા છે કે બેઠા રાય, ગયા વાડી કે છે ઘરમાય?
ગયા એકઠા જુજવા કેમ વળ્યા? પાચ દિવસ થયા નથી મળ્યા ૪૫૬
મળ્યા વર્ણ અઢારે લોક, સહુ કોને મન પ્રગટ્યો શોક,
આવ્યો અશ્વ વનથી રડવડ્યો, ધાસ્કો પ્રજા સહુ કોને પડ્યો. ૪૫૭

રાણી પુત્રે દુઃખ બહુ ધર્યું, જે કરવુ ઘટતુ તે કર્યું,
ચિત્તમાં ચિંતા વાધી ઘણી, આશા મૂકી રાજાતણી ૪૫૮
વાટ જોતા થયો એક માસ, મનસા સિદ્ધથી મૂકી આશ,
કાંઇક શોક કર્યો મન લાજ, પછી પુત્ર બેસાડ્યો રાજ ૪૫૯
મોટો વજીર ને નાનો રાય, કારભાર એમ ચાલ્યો જાય,
માળી આવ્યો પોતાને ઘેર, નિરખી પાપી પ્રધાનની પેર ૪૬૦
સમજીને રહ્યો હૃદિયા સાથ, વાત ન સોંપી પરને હાથ,
મોટા જનની વાતો કયમ કરુ, શાને વણ ખૂટે હુ મરુ ૪૬૧
*ચેત્યો પોપટ પોતે મન, પાપીએ માર્યો રાજન,
શુ કર જે લૂણ જ ખાઉં, નહિ તો હમણા ચેતાવા જાઉં ૪૬૨
અનેક પાપ બીજા છે ઘણા, નથી કો લૂણ હરામી તણા !
એનુ કર્યુ ભોગવશે એહ, એહ વાતનો નહિ સદેહ ૪૬૩
એમ કરતા સવત્સર થયુ, ત્યાર સૂધી સૌ છાનુ રહ્યુ,
કો કોને મોઢે નવ કહે, પાપ કરયુ કેમ છાનુ રહે ? ૪૬૪
છાનો ન રહે થયો પ્રભાત, છાની ન રહે પડી જે રાત,
છાનો ન રહે ઓઘા રૂપ, છાનો ન રહે પાપી ભૂપ ૪૬૫
છાનુ ન રહે દેહમા દુઃખ, છાની ન રહે લાગી ભૂખ,
છાની ન રહે સ્રીની પ્રીત, ઉત્તમ મધ્યમની એ રીત ૪૬૬
છાનુ ન રહે જે અમલ પીએ, છાનુ ન રહે જે દાન જ દીએ,
છાની ન રહે વ્યસનીની જાત, છાની ન રહે ભીંતરની દાઝ ૪૬૭
છાની ન રહે કીર્તિ કોઈતણી, છાની ન રહે વિદ્યા ભણી,
છાનો ન રહે દાતાર ઝુઝાર, છાનો ન રહે રાગ મલાર ૪૬૮
છાની ન રહે વાતો જે નવી, છાનો ન રહે કહેવાયો કવિ,
છાનો ન રહે ખશખોઈ જેહ, રુડી કે પછી ભુડી તેહ ૪૬૯
છાનો ન રહે વૂઠ્યો મેહ, છાનો ન રહે દુખિયો દેહ
મની ઉદરમાં ન રહે ખીર, છાનુ ન રહે નપુસકનું નીર ૪૭૦
પારો પડે તેમા ન રહે ટુકડો, છાનો ન રહે બહુચરનો કુકડો,
છાનુ ન રહે કોઇનું આપ, છાનું ન રહે કર્યું જે પાપ,
ઇશ્વરને ધર્મ વહાલો સહી, માટે માળીએ દીઠુ તહીં ૪૭૧

* વધારાની લીટી પાઠાતર -એમ વિચારી છાનો રહ્યો, પરપચ હતો તે કેને નવ કહ્યુ

દોહરા

ચપો લઇને ચાલિયો, વજીર તણે તે ગેર,
કાં તુ અસુરો આવીયો, વજીરે કહી બહુ પેર ૪૭૨
કર્યો પ્રહાર ત્યા દંડનો, હ્રદે ધરીને રીશ,
આજથકી તક ચૂકશે, છેદીશ તારુ શીશ ૪૭૩

ચોપાઈ

ઘેર આવ્યો માળી વન તણો, વ્યાપ્યો ક્રોધ હ્રદેમા ઘણો,
પેલી વાત થઈ જેટલી, તારુણી આગળ કહી તેટલી ૪૭૪
એ વજીર પાપી કહેવાય, માર્યો આપણો એણે રાય,
ચપા ઉપરથી મેં લહ્યુ, આજ મેં તુજ આગળ તો કહ્યુ ૪૭૫
માલણ કહે રાણી પાસે જાઉં, તે વાતની વધામણી ખાઉં,
રાજાનું લેવડાવુ વેર, કેમ સાખુ હુ એવડું ઝેર? ૪૭૬
ત્યારે માળીએ ઘસીયા હાથ, મેં સીદ કરી સ્ત્રીથી વાત,
ત્યારે માળી બોલ્યો અક, એ મોટા ને આપણુ રક ૪૭૭
રક વર્ણ ના જીરવે ધન, ન જીરવે લાવણ કરીને અન,
કાયરને મન ના રહે ધીર, બિલ્લી પેટમા ન રહે ખીર ૪૭૮
વનિતા પેટમાં ન રહે વાત, રુડી કે ભુડી સાક્ષાત,
માલણ માળીની વારી ન રહી, ચેતાવા રાણી પાસે ગઈ ૪૭૯
કહ્યુ સર્વ પેલુ વૃત્તાત, સુણી વાત ભાગી મનની ભ્રાત,
ચપા હેઠળ માર્યો રાય, હજી અસ્થિ પડ્યા છે ત્યાય ૪૮૦
માન્યુ રાણીએ સાચુ સૂત્ર, પાસે તેડાવ્યો પોતાનો પૂત્ર,
સર્વ વાત સમજાવી કહી, નિશ્ચા કુવરને પૂરી થઈ ૪૮૧
અત કરણમા વ્યાપી રીશ, પગની જ્વાળે ભેદ્યુ શીશ,
તેઓ વજીર પાસે ત્યાહા, કહે તાત માર્યો છે કયાહા? ૪૮૨
રખે વજીર જૂઠુ ઓચરે, આવ્યો કાળ વણ ખૂટે મરે,
નહિ મૂકુ તુજને આ દીશ, નીચ પાસે છેદાવુ શીશ. ૪૮૩
પ્રધાન ત્યાહા નામુક્કર ગયો, જાણી વાત સપરાણો થયો,
તેને સાથે તેડી પૂર પળે, ગયો વૃક્ષ ચપાને તળે ૪૮૪
દાટ્યા હતા તે કહાડ્યા અસ્થ, નીકળી સાચે સાચી વસ્ત,
નગર લોકે તે દીઠુ દૃષ્ટ, કોટિ પ્રકારે પામ્યા કષ્ટ ૪૮૫

નાખ્યાં અસ્થ ગગાને તીર, ઘેર આવ્યા મન રાખી ધીર,
પ્રધાનને બાંધી આણિયો, પિતા તણો ખૂની જાણિયો ૪૮૬
બોલ સાચુ ઉભો રહી ઘાટ, મહીપતિને માર્યો શા માટ ?
જૂઠી વાત રખે તુ કરે, આવ્યે કાળ ખૂટે તુ મરે ૪૮૭
કહે વજીર સુણુ નૃપના પુત્ર, સાચુ કહુ તમ આગળ સૂત્ર,
મુજને હય લેવા મોકલ્યો, રાતે મહોલે આવ્યો એકલો ૪૮૮
પ્રતિહાર કર કુડળ દીધ, પ્રવેશ ઘર મારામા કીધ,
યુવતી સાથે ભોજન જમ્યો, વીટી આપી રગે રમ્યો ૪૮૯
કામ આધળો થયો તે જાર, તે માટે મુજને લાગ્યો ખાર,
નારી પોપટ ત્રીજો રાય, મારે સુખે નામુકકર જાય ૪૯૦
તે તો ખાર હઇડે ધારિયો, તાગ્યે તાત તેથી મારિયો,
કામ વાસના એણે કરી, પાપ બુદ્ધિ મેં હૈડે ધરી ૪૯૧
માર્યો મહીપતિ મેં નિ શક, સાચો અક્ષર એ છે વાક,
જૂઠી વાત રખે મન ધરો, પછે જે જાણો તે કરો ૪૯૨

દોહરા

કહે કુવર વજીરને, એવો નહિ મુજ બાપ,
પતીજ પાડો મૂજને, તો ખૂન કરુ હુ માફ ૪૯૩
જારબુદ્ધિ થઈ જનકને, તે જો સાચુ હોય,
સુખે મદિર પરવરો, પૂછી ન શકે કોય ૪૯૪
પોપટ આણ્યો પાજરે થકી, હત્યા દીધી ચાર,
કોઇની પક્ષ રાખીશ મા, કહેજે સત્ય વહેવાર ૪૯૫
શુક કહે મેં પહેલુ કહ્યુ માન્યુ નહિ પરધાન,
શુ કહિયે એ મૂઢને, હૃદયે રહી નહિ સાન ૪૯૬

ચોપાઈ

કહું સક્ષેપે શુક કહે વાણુ, જૂઠુ બોલુ તો ઈશ્વિર આણુ,
આ ઉપર રાયે મન ધરયુ, કહાવ્યો પ્રધાનને તે પણ ખરુ ૪૯૭
જારબુદ્ધિ કે જોવા કાજ, તે તો જાણે શ્રીમહારાજ,
કુડળ બે આપ્યા પ્રતિહાર, મધરાતે આવ્યો તે ઠાર ૪૯૮
કહ્યો મે અતિશય પ્રતિબોધ, નવ આણ્યો નદરાયે ક્રોધ,
પદ્મિનીએ કીધી બહુ પેર, ભલે પધાર્યા મારે ઘેર ૪૯૯

દેખાડ્યુ પટાતરે ઘણુ, ગળ્યુ મન નંદ રાજાતણું,
રાજા સત્યવાદી તે ગળ્યો, પસલી આપી પાછો વળ્યો ૫૦૦
કુંડળ સાલ પોળીઆને આપીયા, વજીરાણી બેન કરી થાપીયા,
તે વાતે સુરજ સાખીયો, સતિ ધર્મ રામે રાખીયો ૫૦૧
ઘેર વજીર આવ્યો જ્યારે, સાચા દ્રષ્ટાંત દીધા ત્યારે,
મેં ત્યારે સમજાવ્યો મર્મ, રાખ્યો ઈશ્વરે બેઉનો ધર્મ ૫૦૨
એ મૂર્ખતણો શો વાક, દીઠા સાચા અક્ષર આક,
મારુ કહ્યુ તે એ કયમ કરે, સહુ કોને તો વેરીજ ધરે ૫૦૩
એને તો મન માન્યુ ખરુ, જેનુ હૈડુ કપટે ભરયુ,
દુર્બળ પરોણો કોણુ રાધે ખીર, કાબળીએ કો ન ધીરે ચીર ૫૦૪
એ તો સાચુ બોલ્યા અમો, મન માણો તે કરજો તમો,
એવી વાત પોપટ કહી રહ્યો, ફટ ફટ પ્રધાનને સહુએ કહ્યો
બહુ અન્યા તેં કીધો ખરો, માટે સહુ કહે તે ચિત્ત ધરો ૫૦૫

દોહરા

કહે વજીર મેં મારીયો, પોપટને બહુ માર,
માટે મુજને મરાવવા, રાખે છે બહુ ખાર, ૫૦૬
આજ હું સકટમા પડ્યો, જે કરશો તે સ્હેશ,
વણ વાંકે જો મારશો, પેલે ભવ વેર લેશ ૫૦૭
ઈશ્વર આગળ અરજ કરુ, પ્રણામ કરુ બહુ પેર,
પેલે ભવ તારી કને, લેઇશ મારુ વેર ૫૦૮

ચોપાઈ

કહે કુંવર સાંભળ રે તું, ખરા વિના નહિ મારુ હુ,
તેડી આણી વજીરની નાર, તેને હત્યા દીધી ચાર ૫૦૯
સાચુ બોલ જે હોય વહેવાર, ઉગરશે તારો ભરથાર,
નહિ તો એને મારુ આ દીશ, તે હત્યા બેસે તુજ શીશ ૫૧૦
વળતી બોલી છે નાર, સહુ કોને કરીને નમસ્કાર,
સતી જૂઠું બોલે જ્યાહરે, પહાડ તૂટી પડે ત્યાહરે ૫૧૧
સતી નાર જો બોલે આળ, તો પૃથ્વી જાએ પાતાળ,
સતી સત્ય જો મૂકે આજ, તો વિશ્વાસનું કોણુ રહે કાજ,
અસત્ય નવ બોલુ નિર્ધાર, સત્યનો ધુરણીને આધાર ૫૧૨

દોહરા

સતી સત્ય જો ચૂકશે, શેષ ન ઝીલે ભાર,
બ્રહ્માડ બધું ભાગી પડે, રહે તે સત્ય આધાર ૫૧૭
સતીનો સૂરજ સાખીઓ, સત્યનો બેલી સહુ કોય,
સતી સત્ય ચૂકે નહીં, જો કુળ ઉજ્જવલ હોય ૫૧૪
કહો તો અગ્નિ ઉપાસિયે, કહો તો રાધુ ખીર,
હસ્તી બાધુ (કાચે) તાતણે, એટલી રાખુ ધીર ૫૧૫
કહો તો જળ બાધુ ગાઠડે, કહો તે કરુ ઉપાય,
પૂરણ દેખાડુ પારખુ, જેમ પતિજ તમારી થાય ૫૧૬

ચોપાઈ

કહે પ્રધાન જેને માથે પડે, તે વણ પાગે મેરુ ચડે,
રાધે ખીર અગ્નિમા જાય, સતી નહી શરી કહેવાય ૫૧૭
કાચે તાતણે બાધે ગજ, તે સ્ત્રીચરિત્ર ઉપાસન ધજ,
તે માટે જૂઠી છે નાર, જો ગમે તો વણ વાંકે માર ૫૧૮
એક વાત ન પહોંચે સાખ, જોઇ સતી કરોડાં લાખ,
અન્યોન્ય લાં વાતો કરે, દ્વિધા ચિત્ત કોનું નવ ઠરે ૫૧૯
કો જૂઠુ કો સાચુ કહે, જેવુ જેના મનમા લહે,
કોઈ કહે નારી જૂઠી એહ, કોઈ કહે સાચી સતી નિઃસંદેહ ૫૨૦
કોઈ કહે સાચો પરધાન, કોઈ કહે જૂઠો છે રાજાન;
સાચા જૂઠાની પરીક્ષા થાય, ન્યાય અન્યાય ત્યા તોળાય ૫૨૧
કોઈ કહે સતવાદી એ ભૂપ, એવી વાતો થાય અનૂપ,
હાલે જીભ જેમ પીપળ પાન, કામિનીએ સાભળિયુ કાન ૫૨૨
વિપરીત વાત લોકોની સુણી, સ્ત્રી ચાલી તે સરિતાભણી,
કૌતુક જોવા મળિયા લોક, સાથે ધાઈ ચાલ્યા સહુ થોક ૫૨૩
નદીમાંહી જઈ નહાવણ કરતુ, ઈશ્વરનુ તે ધ્યાન જ ધરયુ,
રેતતણો કીધો અબાર, તે ઉપર જઈ બેઠી નાર ૫૨૪
અગ્નિ ઈંધણ નહી કઈ પાસ, સકળ લોક કરે ઉપહાસ,
સ્તુતિ કરે છે સૂરજતણી, "તુ છે નોધારાનો ધણી ૫૨૫
મહારાજ રાજ મોટા સુરપતિ, રાખો લાજ હું છુ સતિ,
જૂઠી લોક કરે છે આળ, ઉતાર મુજ માથેથી ગાળ,
જૂઠી હોઉં તો નિર્મુખ મેલ, નહિ તો સહૂ સતીમા ભેળ ૫૨૬

વિના અગ્નિ બાળે મૂજને, પ્રત્યક્ષ દેવ જાણુ તૂજને,
સ્તુતિ કીધી વટિકા જ્યાહરે, આપ આદિત્ય આવ્યા ત્યાહરે ૫૨૭
પ્રત્યક્ષ દેવનુ પ્રગટયુ રૂપ, ભામિનીએ દીઠો તે ભૂપ,
સાક્ષાત્કાર જગતનો નાથ, આવી આડા દીધા હાથ ૫૨૮
તે તો અન્ય ન જાણે કોય, નારી એકલી દૃષ્ટે જોય,
કહે પદ્મિણી સુણુ હે સ્વામ, મહેલ તુ મનથી અભિમાન ૫૨૯
અગ્નિ વિના બાળુ હુ દેહ, તો તારા મનનો ભાગે સદેહ,
એમ કહીને નારી નમી, તેહ વાત સહુ કાને ગમી ૫૩૦
જો સત્યવાદી હશે પુરપતિ, વિના અગ્નિ બળશે એ સતી,
સાચુ સાચુ કહે સહુ કોય, વજીર તે તો દૃષ્ટે જોય ૫૩૧
એહ વાત માની સહુ મન, ત્યારે બોલ્યો રાયનો તન,
પ્રધાન પાપી સાંભળ વાત, તારે મુખે કહે સાક્ષાત ૫૩૨
વિના અગ્નિ સતી બાળે દેહ, તુ જૂઠો ને સાચી એહ,
રખે હવે કોઈ સાથે વઢો, લોક દેખતા શૂળી ચઢો ૫૩૩
તારે મોઢે નક્કી વાક, ચઢાવીશ શૂળી આડે આક,
કુવર કહે સાભળરે તુ, ઘણુ વિચારી મારીશ હુ ૫૩૪

દોહરા

કહે વજીર સુણ રાયજી, સાચો માનો મર્મ,
સુખે મને તુ મારજે, નવ ચૂકિશ તુજ ધર્મ ૫૩૫
માનિની માથા ઉપરે, વરસે અગ્નિમેહ
બાધી એહ બળી રહી, શુ બળશે હવે દેહ ૫૩૬
ઉદરમાં અગ્નિ ભર્યો, તે બાળે જળ અન્ન,
તેને એહ પ્રગટ કરે, તેથી બાળે તન ૫૩૭
નિશા જાળ નારી લહે, જાણે નોળી કર્મ,
તેથી દેહ બાળી શકે, તેમા શાનો ધર્મ ? ૫૩૮
એક શૂરાપણુ એહમા, બીજો દેહમાં ક્રોધ,
ત્રીજુ કલક ઉતારવા, દે છે બહુ પ્રતિબોધ ૫૩૯
જૂઠો રાજા મેં હણ્યો, જૂઠી બળશે નાર,
જૂઠો તુ મારિશ મુને, એમા શો વહેવાર ? ૫૪૦

ચોપાઈ

અબળા બળતી હતી જેટલે, કાને વચન સુણ્યુ તેટલે,
જે અગ્નિમા દેહ બાળીને મરૂ, તોએ કલંક નવ ઉતર્યું   ૫૪૧
અગ્નિમાથી ઉભી થઈ, કર જોડીને વાણી કહી,
સાભળો સહુ નગરના લોક, વજીરનો સમે કેમ શોક   ૫૪૨
કી વાતે એ માને મૂઢ, પૂછો એ પાપીને પ્રૌઢ,
મહેલી મામ કેમ શૂળી ચઢે, એને મન કેમ અચરજ અડે   ૫૪૩
એની કેમ હોલાએ દાઝ, તે પ્રતીત દેખાડુ આજ,
સાચુ તેમાં સઘળુ જોર, જૂઠુ તે તો માનવો ચોર   ૫૪૪
*સહુકોએ પૂછ્યુ પ્રધાન, ઉતારીએ માનિનીનુ માન,
તુ કહે તે સર્વે કરે એહ, તો સાચી નારીની દેહ   ૫૪૫
પછે વાત માનો નહિ તમો, પચ ઇટાળી કરશુ અમો,
સાચાનો પરમેશ્વર બેલ, જૂઠાતણો વળી શો મેળ
એહ વાતનો પાર જ લઉ, પછે શૂળીએ તમને દઉ   ૫૪૬

દોહરા

વલોચન કહે સહુ સુણો, સાચી હોય જો આપ,
સતી જાણુ હુ એહને, જીવે કુવરનો બાપ   ૫૪૭
સાચી હશે તો ઉઠશે, સજીવન રાયજી થાય,
તો મન માને માહરુ, એ સતવાદી કહેવાય   ૫૪૮
ટાઢાં તેલ ઉના કરે, ઉના શીતળ હોય,
જળને સ્થાનક સ્થાળ કરે, પાર ન પામે કોય   ૫૪૯
બ્રહ્માડ રામ ભાંગે ઘડે, આપ છે અકળ સ્વરૂપ,
પતિત મુજને સાચી પડે, જો એ જીવે ભૂપ   ૫૫૦
ત્યાર વિના માનુ નહિ, સાચો અક્ષર એક,
જો રાજા થાય જીવતો, તો માનુ મુજ વક   ૫૫૧
(પછે) પચ ઇટાળી સહુ કરો, માગો મુજને હાર,
એને વધાવજો મોતીએ, છે સાચો વહેવાર   ૫૫૨
બાકી પતિત દેખાડવી, એ તો આળપપાળ,
કરે મુવાને જીવતો, એવો દીનદયાળ   ૫૫૩

---

* વધારાની લીટી—લોક આવ્યા પ્રધાનની પાસ, કહે ભાઈ તાહરે શી છે આશ

ચોપાઈ

સહુ સાભળીને છાના રહ્યા, પ્રતિઉત્તર તેના નવ થયા,
અચરજ વાત અનેરી હોય, સ્ત્રી સામુ ત્યા સહુકો જોય ૫૫૪
તાળી પાડી લોક જ હસ્યા, મર્મ બોલ વનિતાને વસ્યા,
કામનીને મન ભેદ્યુ કષ્ટ, પ્રત્યક્ષ દેવ દેખાડે દષ્ટ ૫૫૫
મહારાજ મોટો મહીપતિ, સ્તુતિ કરવા તવ મડી સતી,
સુધન્વા તેલ તળ્યો જ્યારે, શીતળ તેલ કરયુ ત્યારે ૫૫૬
કષ્ટ ભાગવા સતિયાં તણુ, શેષાદિક નાગે કારણ કરૂ,
પચાળીના પૂર્યા ચીર, અનેક ભક્તની રાખી ધીર ૫૫૭
સીતાજીની વાહરે ચઢ્યા, રાણા રાવણુ સાથે વઢ્યા,
પ્રહ્લાદની વારે ધસ્યાં, લક્ષ્મીવર લાકડમા વસ્યા ૫૫૮
ચદ્રહાસ રાખ્યો શ્રીહરિ, વિષ ફેડી વિષયા કરી,
ભક્ત બહુના કીધા કાજ, તે માટે મુજને છે વિશ્વાસ ૫૫૯
મહારાજ સકટ અતિશે પડયુ, કલક વણુવાકે શિર ચડયુ,
એમ કહીને જોડ્યા હાથ, ધરતી વેહેર દેજો મુજ માત ૫૬૦
દીધો વેહેર માતાએ માગ, સ્ત્રીએ જાવાનો જોયો લાગ,
સ્ત્રી ધરતીમા જાય જેટલે, કૌતુક એક થયુ તેટલે ૫૬૧
થયો કડાકો મહા ઘનઘોર, અધકાર અધિક જુગજોર,
પ્રલય કાળમા થાય છે જેમ, આ વેળામા થયુ છે તેમ ૫૬૨
ધરતીએ જ્યા દીધો માગ, સાક્ષાત ત્યા આવ્યો શેષનાગ,
મહાજોગેશ્વરકેરુ રૂપ, અમૃતકુપ હાથે અકળ સ્વરૂપ ૫૬૩
નારી ઉપર આણે સ્નેહ, મનુષાકાર દેવાંશી દેહ,
પ્રમદાએ જોડ્યા બેઉ પાણુ, બોલ્યા જોગેશ્વર સત્ય વાણુ ૫૬૪
કહે જોગી સાંભળ રે સતી, જીવતો થશે નગરનો પતિ,
ચપા તળે દાટ્યો રાય જ્યાં, પડ્યો છે અસ્થિનો કકડો ત્યા ૫૬૫
ચપા ઝાડ તળે તુ જા, આશા તૃપ્ત કરવાને ધા,
અમરત છાટજો જીવશે રાય, શા માટે પાતાળે જાય ૫૬૬
નદ નરેશ ત્યા જીવતો થશે, સહુના મનના સદેહ જશે,
હુ શેષનાગ આવ્યો તુજ સહાય, તારો વધારવા મહિમાય ૫૬૭
હૃદિયા માહે રાખી ધીર, અસ્થ ઉપરે સીંચજે નીર,
તારા દુ:ખનો લહ્યો મેં ભર્મ, ઇશ્વર રાખશે સૌનો ધર્મ ૫૬૮

આજ્ઞા દીધી શ્રીશેષનાગ, નારી પામી નવલો લાગ,
પછી નાગ અલોપ જ હોય, તે તો અન્ય ન દેખે કોય ૫૬૯
પ્રકાશ રવિતણો ત્યાં થયો, રાયના પુત્રે બોલ જ કહ્યો
કારે બાઈ સતી છે તુ, તે તો એકલો જાણુ હુ ૫૭૦
કુડા આળ બોલે સહુ લોક, આળપપાળ બોલે છે ફોક,
આ જન માને તેવુ કરો, નહિ તો મદિર પાછા પરવરો ૫૭૧
મુવે કલક તારુ નવ જાય, મેણુ તારા શિરપર થાય,
સતી નારી પાછી કયમ વળે, ગઈ ઝાડ ચપાના તળે ૫૭૨
નિકળ્યો અસ્થિનો કકડો એક, જોયુ દષ્ટે કરી વિવેક,
વિશ્વનાથનુ દેહરુ જ્યાય, નાખ્યુ અસ્થ જઇને ત્યાય ૫૭૩
તે ઉપર તવ ઢાકયુ ચીર, સિચ્યુ અમૃતકેરુ નીર,
ઘટિકા ત્રણ થઈ જ્યારે, સજીવન પુરુષ થયો ત્યારે ૫૭૪
સાચાનો બેલી ઈશ્વર એહ, એ વાતનો નહી સદેહ,
સાચી વાતે દેવ પ્રગટ હોય, પ્રત્યક્ષ જાણો સહુ કોય ૫૭૫
અતરિક્ષથી ઉતર્યો ધર્મ, જો હોય સાચો મહિમા મર્મ,
સાચી સતી કહે સહુ કોય, સાચી સતીને સૌ જન જોય ૫૭૬
અધવસો સત્યનો છે સાર, તેણે બધો ચાલે સસાર,
પાપે બૂડે સત્યે તરે, સત્ય થકી સૌ સકટ હરે ૫૭૭
સત્ય સ્વર્ગ ને સત્યે મોક્ષ, સત્ય થકી જાયે સૌ દોષ,
સત્ય આધારે રહે છે આકાશ, સત્ય તેજ પૂરણ પ્રકાશ ૫૭૮
સત્ય જળમા પૃથ્વી રહે, સત્યે તરે તે સહુકો કહે,
સત્યે સાક્ષી બોલે સહુ વેદ, સાચુ સત્ય તેમા નહિ ભેદ ૫૭૯
સત્ય ત્યા ઈશ્વરકેરો વાસ, સત્ય તણો દીનાકર દાસ,
સત્યે કોટી બ્રહ્માડ જ જેહ, સત્ય આધારે વરસે મેહ ૫૮૦
સત્યે બાધ્યુ પાકે અન, સત્ય વસે જ્યા નહિ અભિમાન,
ક્ષણુ માત્ર સુધી સુણે સૌ ધર્મ, એ વાતનો જાણ્યો સહુએ મર્મ ૫૮૧
સત્યનુ મૂળ ગયુ જ્યારે, પ્રલય કાળ થયો ત્યારે,
સૃષ્ટિ પહેલુ સરજ્યુ સત્ય, મોટા પુરુષ વિચારો મત્ય ૫૮૨
સત્ય હોનાર હોય તે હોય, સત્ય વિના બીજુ નહિ કોય,
આદ્ય પુરુષ જેનુ છે કૂળ, સતી સત્ય કેરુ છે મૂળ ૫૮૩

અસત્યથકી ઈશ્વર છે દૂર, સત્ય તે નારાયણનુ નૂર,
સ્રજનાર તે સત્ય જ હોય, સત્ય વિના બીજુ નવ કોય ૫૮૪
સત્ય તે ઈશ્વર કેરો અશ, સત્યે સત્ય પૂરણ પ્રશસ,
આદિ નિરજન કરતા કામ, સત્ય સ્વરૂપ તે તેનુ નામ ૫૮૫
સત્ય ધરા ધરે નાગેન્દ્ર, સત્યે તપે દિવાકર ચદ્ર,
અસત્ય ત્યા અદકેરુ દુ ખ, સત્ય વાતમા સઘળુ સુખ ૫૮૬
જિત્યો જગ જેનુ સત્ય રહ્યુ, સત્ય મૂકયુ તેનુ સર્વસ્વ ગયુ,
સ્વર્ગે જવાની વાટ જ જેહ, સત્ય નામે ઓળખાયે તેહ ૫૮૭
બ્રહ્મ પદમા મોટેરી મત્ય, તેનુ તત્ત્વ સાચુ તે સત્ય,
સત્ય ઉપર જેની હોડ, તે આગળ ઈશ્વર રહે કરજોડ ૫૮૮
સત્ય સાથે જેનો વહેવાર, તે જાણવો ઈશ્વર અવતાર,
સત્ય ઉપરે નિર્મળ સ્નેહ, તે જાણવો દેવાશી દેહ ૫૮૯

સત્ય આધારે સજીવન થાય, આળસ મરડી ઉઠયો રાય,
રાય જીવતો થયો સહી, સાક્ષાત સતી સહુ લોકે કહી. ૫૯૦
જેજેકાર જુગ બાધે થયો, પાપી પ્રધાનને સૌએ કહ્યો,
પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ અવશ્યમેવ, સાક્ષાત કારણ રાજાની દેહ ૫૯૧
નથી નદ રાજાને જ્ઞાન, કે શા કારણે બાધ્યો પ્રધાન?
શા માટે બાધ્યો પ્રધાનને, શા માટે મારો એ રાકને? ૫૯૨
કહો મુજને એના વાકને, ત્યારે ખબર થાએ મને,
પૂવ વૃત્તાંત રાજાને કહ્યુ, ત્યારે જ્ઞાન પોતાને થયુ ૫૯૩
રાજાજી બોલ્યા તેણીવાર, સાભળરે કુવર નિરધાર
જોતામાં છે મારો વાક, શુ કરે એ બાપડો રાક? ૫૯૪
અતિ અઘટિત મેં આચરણ કર્યુ, એને તેથી દુ ખસાગર ભર્યુ,
સ્રી વેર દવ નવ થાય, કામ અજિત તે નવ જિતાય ૫૯૫
એ શુ જાણે સતિ ને રાય, નિસ્સશય મન કેમ એનુ થાય?
ભલે એણે માર્યો છે મને, ભલો ન્યાય તો સૂઝયો તને ૫૯૬
એમ કરતા સતિપણુ સિદ્ધ થયુ, કલક એ નારીનુ ગયુ,
હવે એને મારશો મા કોય, હોનાર વસ્તુ તે મિથ્યા નવ હોય ૫૯૭
છોડો વજીર સરપાવ જ દીયો, જીવ્યાથકી તે વ્હાલો કીયો,
તે પર નવ રાખી દાઝ, પોતાના કુવરને બેસાડ્યો રાજ ૫૯૮

ભલિ ભાત રાખી માનિની કથને સોંપી કામિની,
જોયા તેહ વજીરે હાથ, સ્તુતિ કરી રાજાની સાથ ૫૯૯
હુ છઉ અપરાધી તાહરો, હવે સદેહ ભાગ્યો માહરો,
મોતીપુષ્પે વધાવી નાર, ગયા સહૂ પોતાને ઠાર ૬૦૦
નિશ્ચે નિષ્કલક નારી દેહ, સત્યવાદી નદરાયનો સ્નેહ,
માનતા નારીની ચાલી ઘણી, સાચી શક્તિ તે દેવી તણી ૬૦૧

દોહરા

પ્રીત કરે પરનારની, કોઇક વેલા જોશે પ્રાણ,
લેશે અત પરનારનો, તે નર જાણો અજાણ ૬૦૨
નારી કહેશે કૂટડી, તેને રુઠયો દૈવ,
પરનારીની પ્રીતથી, જાશે સુખ સદૈવ ૬૦૩
ચતુર હોય તે ચેતજો, એક ઘડીનુ સુખ,
પરનારીના ભોગથી, લક્ષ કોટિધા દુ ખ ૬૦૪
પરનારી પાળીથકી, ભુડી જાણો એહ,
ક્ષણુ ક્ષણુ કાયા કાપશે, સદૈવ દમશે દેહ ૬૦૫
પરસ્ત્રી દીઠે દુ ખ છે, ખોય છે ખેદે જીવ,
પરસ્ત્રી કેરી પ્રીત કરે, જાણે રૂઠયો શિવ ૬૦૬
આ લોકે અતિ દુ ખ છે, પરલોકે બહુ પીડ,
પરનારી નરકની ખાણ છે, કોટિ લક્ષધા કીડ. ૬૦૭
પરનારી નિરખી નહીં, તે જિત્યો સસાર,
જોગી જન તે તો ખરો, ઉતર્યો તે ભવપાર ૬૦૮

ચોપાઈ

રાવણે દશમુખ કીના લાજ, ખોયુ લકાગઢનુ રાજ,
સ્ત્રીથી ખાંપણુ લાગી ચદ્ર, સહસ્ર ભગ પામ્યો આપે ઈદ્ર ૬૦૯
સ્ત્રીથી કૌરવો સોએ શમ્યા, સ્ત્રીથી પાડવ વનમા ભમ્યા,
સ્ત્રીથી કીચક હોડે હણ્યા, સ્ત્રીથી દુ ખ પામ્યા નર ઘણા ૬૧૦
સ્ત્રીસગથી થયા એ હાલ, સ્ત્રીસગથી આવેરે કાળ,
પરનારી તે જીવનો કાળ, માથે મૂકે જૂઠુ આળ ૬૧૧
પરનારીને તો પગે લાગીએ, માતા સમાન તેને જાણીએ,
સ્ત્રી તે આદ્યશક્તિ કહેવાય, અજિત એ જિતી નવ જાય ૬૧૨

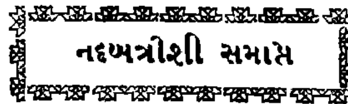
સ્ત્રી ખાણ રત્નાકરતણી, સ્ત્રી બળવંત અતીશે ઘણી,
સૃષ્ટિનું મંડાણ સ્ત્રીથી હોય, તેમાં સંદેહ ન રાખો કોય ૬૧૩
ઘણાક ગુણ સ્ત્રીમાંહે હોય, નારી જિતી શકે ન કોય,
નિરઘોષ ને વિક્રમ રાય, તે પરદુઃખભંજન કહેવાય ૬૧૪
ભોજરાજ જેવો ભડ ભૂપ, સકળ સૃષ્ટિ રામાથી રૂપ,
કર્ણ વિકર્ણ યુધિષ્ઠિર જોય, જનક સરખા જુગતેથી હોય ૬૧૫
વ્યાસ વસિષ્ઠ માર્કંડેય મુની, લાગી વેદતણી ત્યાં ધુની,
અનમી અહંકારી જે શૂર, નારીથી પ્રગટ્યા એ નૂર ૬૧૬
જોગી ભોગી સિદ્ધ સુજાણ, સૌના વનિતા થકી વખાણ,
પંડિત ન્યાયી ડાહ્યા ઘણા, તે સૌ તન છે તરુણીતણા ૧૭
નારી મોટી નરથી ઘણું, સર્વે તેજ તે નારી તણું,
સ્ત્રી અબે આરાસુરતણી, તેશું પ્રીત કીજે અતિ ઘણી ૬૧૮
તે આગળ રહીએ કર જોડ, જુગમાં સ્ત્રીકેરી નહિ જોડ,
તેથી જશ જગમાં પામિયે, વેદના દુઃખ સર્વે વામિયે ૬૧૯
પરનારીપર ન ધરો કામ, રાખે પ્રીત તો રુઠ્યો રામ,
પરનારી તે વિષની શૂળ, ડાહ્યા નર તે રહેજો દૂર ૬૨૦
પરનારીપર ધરે જે સ્નેહ, તેના તો વાંકા નવ ગ્રેહ,
કામિનીને જિતી જેહણે, જુગ બાધો જિત્યો તેહણે,
છેલ્લો અક્ષર કહું છું સહી, પરનારી સંગ કરવો નહીં ૬૨૧

દોહરા

નંદરાયતણી કથા, કવિત ચાતુરી ભેદ,
શ્રોતા વકતા સાંભળો, કોય ન ધરશો ખેદ ૬૨૨
કથા પુનિત નંદરાયની, સુણે શીખે કે ગાય,
વિજોગ ભાગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય ૬૨૩
જ્ઞાન હૃદેમાં ઉપજે, કુબુદ્ધિ ન વ્યાપે દેહ,
સત્ય ઉપર મનસા રહે, નારાયણસું સ્નેહ ૬૨૪
સત્ય રાખ્યું સતીતણું, રાખ્યું જગમાં નામ,
લાજ રાખો સહુ લોકની, કરજો રુડું કામ ૬૨૫
*શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, અમદાવાદમાં વાસ,
સુત શ્રી વીરેશ્વરતણો, વારુ બુદ્ધિવિલાસ ૬૨૬

* પાઠાંતર—શ્રીગોડ બ્રાહ્મણ શામકી, અમદાવાદમાં વાસ,
નંદકથા તેણે કરી, કહે કવિ શામળદાસ

સેવક સહુ કવિઓતણો, શિવપૂજન પરતાપ,
સામળભટ કવિ કહે, ઇષ્ટ કૃપાએ આપ ૬૨૭
માતર પ્રગણામા રત્નિ, સિહુજ સકળ શુભ ગામ,
કણબી કરણ સમો વસે, રખીયલ રુડું નામ ૬૨૮
તેણે કાને સાભળી, સામળભટની શાખ,
તેડુ તેણે મોકલ્યુ, પસાય કરી લક્ષ લાભ ૬૨૯
કવિ રાખ્યો કોડે કરી, સતોખ્યો દઈ માન,
વસ્ત્રાભૂષણ આપ્યા ભલા, ભાવે ભૂમિ દાન ૬૩૦
ધન કણબી કુળ કાઉજી, માવજી સુત મેરાણ,
રખીદાસ છે ભોજ સમો, સકળ શાસ્ત્રનો જાણ ૬૩૧
(નદરાયતણી કથા, સુણી જે સસ્કૃત માંહે,
કરો પ્રાકૃત તમો પ્રીતશુ, ઇષ્ટ ઉપાસી આહે) ૬૩૨
શ્રીગોડ માળવી શામકી, વેગણુપુરમા વાસ,
શ્રીનદરાય તણી કથા, કહી કવિ સામળદાસ ૬૩૩
શામળભટે શુભ કહ્યુ, નદતણુ આખ્યાન,
સુણે શીખે ને સાભળે, તેને ગગા સ્નાન ૬૩૪
શ્રોતા વક્તા સહુ સાભળો, કરે કવિ કરજોડ,
શામળભટ મુખથી કહે, બોલો જે જે શ્રીરણછોડ ૬૩૫

પંચદંડ

દોહરા

શ્રી સરસ્વતિને હુ નમુ, પ્રીતે પૂજુ પાય,
કરુણા દષ્ટે જુઓ તમો, સફળ મનોરથ થાય ૧
આદ્યશક્તિ તું ઇશ્વિરી, આરાસુરપતિ જેહ,
નવે ખડ વ્યાપી રહી, સ્થાવર જગમ તેહ ૨
જેને તુજ કિરપા હવી, હવુ તેને કલ્યાણ,
ન્યૂનતા એકે નવ રહી, જોતા એહ પ્રમાણ ૩
દશરથનદન હુ સ્તવુ, નરકનિવારણ નામ,
મહારાજ રાજરાજેશ્વર, રાજીવલોચન રામ ૪
ભોજરાજ મન હરખિયો, લાયક મુહૂરત લીધ,
સિહાસન શુદ્ધ કરાવ્યુ, શોભા વિધવિધ કીધ ૫
પડિત પુરાણિક વેદિયા, મળિયા વિપ્ર સુજાણ,
કીધી શોભા અવનવી, જાણે ઝળકયો ભાણ ૬
સિહાસનપર પગ ધરે, ભૂપતિ ભોજ રાજાય,
બોલી હસા પૂતળી, હાં હા ન ધરશો પાય ૭
એ સિહાસન ઇંદ્રનું, અતુલ તેજ મહામુલ્ય,
એ ઉપર બેસો તમો, થાવો વિક્રમ તુલ્ય. ૮
એ આસન છે દેવનુ, ઇંદ્રાસનનુ સાર,
આભૂષણ એ સ્વર્ગનું, તેજતણો અબાર ૯
પાળક ગૌબ્રાહ્મણતણો, પરનાર સહોદર જેહ,
એવો જે ઉત્પન્ન થશે, આસન બેશે તેહ ૧૦
કહે ભોજ સુણ પૂતળી, આસન એ અણમુલ્ય,
વિક્રમ હાથ કેમ આવિયુ, સ્વર્ગસુખ સમતુલ્ય ૧૧
પચદડ એને જડ્યા, તેણે તે શુ થાય ?
તે કયમ જિતી લાવિયો, પોતે વિક્રમરાય ? ૧૨
શું દડે પરાક્રમ કરયુ, પ્રતાપ કર્યો શી પેર ?
જિત્યા દડ શા પરાક્રમે, હતા કોણને ઘેર ? ૧૩

પરાક્રમ તેણે શુ કર્યું? શું કરિયુ પરકામ?
તેવા પરાક્રમ હુ કરુ, તો બેશું એ ઠામ ૧૪

ચોપાઈ

હસા પુતળી બોલી વાણુ, સાભળ રાજા ચતુરસુજાણુ,
ઉજ્જેણીનુ કરતો રાજ, અસત્ય અન્યા તેને લાજ ૧૫
તેણે પરાક્રમ કીધુ ઘણુ, ચકવે રાજ તે વિક્રમતણુ,
ધર્મવત સહુ પુરના લોક, નહીં કોને વ્યાધિ કે શોક ૧૬
સિહાસન સોનાનુ પત્ર, મસ્તક ફરે પચદડ છત્ર,
ઉતપત તે સિહાસનતણી, વિસ્તારી કહી શોભા ઘણી ૧૭
કહી વાત તેની વિસ્તરી, શુણ્યુ મહારાજા હેતે કરી,
નગર ઉજ્જેણી અતિ અનૂપ, રાજ કરે વિક્રમ નર ભૂપ. ૧૮
અતિ પવિત્ર અષ્ટાદશ વર્ણ, કૃષ્ણકથા શુણે નિત્ય કર્ણ,
વિપ્ર સહૂકો અગ્નોતરી, વેદપાઠી ને અગનોતરી ૧૯
ક્ષત્રી રણવટ કૂદી પડે, ગૌ બ્રાહ્મણની વહારે ચડે,
વૈશ્ય કરે વેપારી હાટ, ધર્મતણી ચલાવે વાટ ૨૦
શીલવ્રત સહુ લોક જ અતિ, પતિવ્રતા ધર્મ પાળે સતી,
એવો રાજા ચતુરસુજાણુ, કોઈ કોઈની નવ લોપે આણ ૨૧

દોહરા

એક સમે રાજા ચઢયો, દેઈ દદામે ડોર,
ધમકારે પૃથ્વી ગડગડે, વાજે વાજા ઘોર ૨૨
આગળ હાર હસ્તીતણી, મદ ઝરતા માતગ,
અબાડી કચન તણી, સિદૂર ઓપિત રગ ૨૩
ધજા નેજા અતિ ફરકતા, ઐરાવત આકાર,
બીજા ગજ તો અતિ ઘણા, એવા સહસ્રજ બાર ૨૪
હય અરબી કચ્છી ભલા, ખુરાસાની કાશ્મીર,
કુતલ કાળા કાબરા, શૂરપૂર રણધીર ૨૫
ઉજ્જવલ અબલખ ભૂખરા, નીલા પીળા રગ,
જડિત પલાણ હીરે જડ્યા, અતિ અતળી બળઅગ ૨૬
ગગાજલા ને હરમજી, પાણી પથા અમૂલ,
સોરગી સોરઠા સુજાણપત્ય, તેજી તુરગી અરબ ૨૭

અનેક રથ ને પાલખી, અનમી ઉપરિ અસવાર,
ચઢ્યા વેડાગ બહુ વાકડા, ઝાઝા મહા ઝુઝાર ૨૮
વાઢાલા દાઢાલા ભલા, ઘોડે જોડે પૂર,
રમઝમ કરતો નીસર્યો, સિદ્ધ શિરોમણુ શૂર ૨૯
કઈ પાળા કઈ પાખર્યાં, કઈ વાજા ચેહેચાટ.
કઈ નાટક ચેટક ભલા, ભણુતા ભૂપતભાટ ૩૦
જશવતોના જશ ભણે, પિંગળ પાઠ પુરાણુ,
ગુણુ ભેદ ગણુ બહુ ગણે, દે મનગમતા દાન ૩૧
વિક્રમ વાડી સચર્યો, રમવા કારણુ આપ;
શેષનાગ લાગ્યો સળકવા, દુશ્મન લાગ્યો તાપ. ૩૨
સામદ સાથે સચર્યા, તેથી શોભે દેહ,
ચઢ્યા રાય દેઈ દુદુભિ, જેમ અષાડો મેહ ૩૩
જેમ ગાજે સિંહ વન વિષે, જેમ પરાઠી પૂર,
વિક્રમ સગ સેના ચઢી, સામદ સઘળા શૂર ૩૪
જેમ ચઢે લંકાપતિ, જેમ અવનવો ઈંદ્ર,
જેવો ગાડીવધર ચઢે, તારામા જેમ ચદ્ર ૩૫
સૂરજ સરીખો ઉજળો દાતા જેવો કરણુ,
રૂપે કાળ સરીખડો, ચપા જેવુ વરણુ. ૩૬
પુણ્ય તણો પરતાપ છે, જેવો ઉગતો ભાણુ,
એહ પ્રકારે નિસરયો, વિક્રમ વિર સુજાણુ. ૩૭
આવ્યો વાડિએ મલપતો, દિવસ ચઢ્યો ઘડી ચાર,
નૃત્ય કરે છે નાયિકા, શોભા અપરમ પાર ૩૮
રગ ઓછવ અદકો કરયો, સજ્જનને સન્માન,
પુણ્ય કરયા બહુ પ્રીતશું, દાનપાત્રને દાન ૩૯
તે શોભા સુખ નિર્ખતા, દાતા હરખે મન,
કરપી કળાઈ ખાઈ મરે, ને સૂમ છડે તન ૪૦
દિવસ પોહોર રહ્યો પાછલો, ફરી અસવારી પેર,
કચન મેહ વરસાવતે, જાવા માડયુ ઘેર ૪૧
જાણુ ઉજેણુ મધ્યે થયુ, આવે રુડો રાય,
શોભા જોવા કારણે, નર નારી સૌ ધાય ૪૨

કામ અધવચ કોના કહ્યા, અધવચ મહેલ્યા અન,
વેપાર મૂકયો વેપારીએ, તરુણી મહેલ્યા તન ૪૩
વણિક તોળતા ત્યાં રહ્યા, કરયો લાભ તે સાજ,
બ્રાહ્મણ ભણતા ઉઠિયા, નરપત જોવા કાજ ૪૪
કોઈ મહેલે કોઈ માળિએ, કોઈ ઘરમા કોઈ બહાર,
અટારિયે નારી ચઢે, ન્હાના મ્હોટા નરનાર. ૪૫
રાજાનું મુખ નિરખવા, ઉલટ અગ અપાર,
ઇશ્વરને વહાલો ઘણો, દાતાને ઝૂઝાર ૪૬
એમ વિચારી સચરે, ન્હાના મ્હોટા લાગ,
મળી અસખ્ય મેદનિ તહીં, નહિ પગમેલણુ માગ ૪૭
કાન પણ સભળાય નહિ, વાજે ઘોર નિશાન,
એ રીતે આવ્યો નગરમાં, વિક્રમ વીર સુજાણ ૪૮
ગજ ઉપર વાહન કર્યુ, છત્ર ફરે છે શીશ,
સ્નેહ સાથ બહુ સચર્યા, પોહોર પાછલે દીશ ૪૯
પુર અધવચમા આવિયુ, જ્યા ધાયણનુ બાર,
ત્યા એક કૌતુક નિપજ્યુ, કહુ સક્ષેપે સાર ૫૦

(અભેદ દડની વાત)

ચોપાઈ

દેવદમની ધાયણનુ નામ, એ સ્ત્રી ગ્હે તેણે ઠામ,
મહિપત આવ્યો મોહોલ્લા પાસ, તેણે ઘેર બોલાવી દાસ ૫૧
જાઓ માળિએ વાળો છાર, કરો અજવાળુ ઘર ઘર બાર,
કહે દાસી કાંઈ આણો લાજ, આવે છે વિક્રમ મહારાજ ૫૨
હવડા છાર તે ક્યમ વાળિયે? ઊડે રજ મોહેલે માળિયે,
તો આપણે સિર દડ જ થાય, ઘરબાર ખુચી લે રાય ૫૩
વચન સાભળ્યુ દાસીતણુ, દમની મનમા કોપી ઘણુ,
છાર વાળ રે ભુડી રડ, મોટો રાય શુ દેશે દડ? ૫૪
તને મારે તો દડ જ દઊં, કહે તો સર્વસ્વ ખૂચી લઊં,
કહે તો ઉડાડુ આકાશ, એટલુ જોર રાખુ હુ પાસ ૫૫
તારો રાજા ક્યમ કહું હુ, મારુ વચન ક્યમ લોપે તુ?
જા ઉતાવળી વાળજ છાર, રાજા જાય ને લાગે વાર ૫૬

સુણી વાત વિમાસણ પડી, તત્ક્ષણ દાસી મેડે ચડી,
ઉડાડી રજ દશોદશ ઘણી, આવી અસ્વારી રાયજીતણી ૫૭
ઉડતી દીઠી અદકી ખેહ, રજે ભરાણી નૃપની દેહ,
ઉડાડે રીસે બહુ છાર, છાર છવાઈ થયો અધકાર ૫૮
ફટ ફટરે એ રડ ગુમાર, શું ઉડાડે છે હમણા છાર?
અધિપતિ આવે ઊગ્યો ભાણુ, કયમ રડા છાટે અણજાણુ? ૫૯
તે વારી કોની નવ રહી, જયમ વારે ત્યમ બમણી વહી,
ત્યા છૂટયા દશ વીશક જોધ, અત કરણમા આણી ક્રોધ. ૬૦
કોણે મુકકી કોણે લાત, કોણે કુદાકેરી ઘાત,
છૂટી હાથથી નાઠી ત્યાહ, આવી બેઠી દમની જ્યાહ. ૬૧
તમારે કહે હુ તો ગઈ, અર્ધમુઈ મારથકી હુ ગઈ,
મારી લઠ ને ભાગ્યા હાડ, તુજમા બળ હોય તે દેખાડ ૬૨
મુજને મારી મહોકમધણુ, તેથી પાણી ગયુ તમ તણું,
કોપી દમની શુણતા વાત, લીધો દડ ઘરમાથી હાથ. ૬૩
આગળ જ્યા હાથીની હાર, શ્યામા આવી તેણે ઠાર,
કોપી વાત શુણીને કરણુ, મારગ રેખા કીધી તરણુ ૬૪
રસ્તા વચ રેખા ત્રણ કરી, ઘેર પોતાને પાછી ફરી,
અકસ્માત ભીતો ત્રણ થઈ, અસ્વારી થભી ત્યા રહી ૬૫
રોકયા મારગ રુધી વાટ, જઈ ન શકે કો આગળ ઘાટ,
સૈન્ય સહુકો થભી રહ્યુ, જાણ્યુ રાય વિક્રમને થયુ. ૬૬
કોક કામિનિયે કીધો કોપ, મારગ વાટ થઇ છે લોપ,
રુધી વાટ જાવાની ચાપ, રાજા આવ્યો આપોઆપ ૬૭
ન ખોદી ખોદાય, ન પાડી પડે, અધિપતને મન અચરજ અડે,
અનેક પેરે કીધા બહુ ભેદ, તોયે પાર ન પામ્યા ખેદ ૬૮
અડાઆ હાથી તે સાથ, એલદાર વળગાડ્યા હાથ,
ટાકે ટાકી નવ ટકાય, ખુણો એક ઓછો નવ થાય ૬૯
આવી દમની દડ લઈ હાથ, બોલી રાય વિક્રમની સાથ,
બળતણું નહીં રાજા કામ, અભેદ ભીત છે એનુ નામ ૭૦
પચદડ (છત્ર) ધરાવે જેહ, પાછી ભીત કરે જન તેહ,
એ ભીત પાછી નહિ થાય, બીજે મારગ જઇએ રાય. ૭૧

દોહરા

સુઠ તણો એક ગાઠિયો, નથી ખાધો કો માય,
નથી મૂછ મુખ કો તણે, જે બીત પાછી હઠાય ૭૨
વચન સાભળ્યુ તે તણું, મનમા થયો ઉચાટ,
પાછો ફરિયો રાયજી, બીજી લીધી વાટ ૭૩
ઘેર આવ્યો મહા દુ ખમા, નવ કીધુ ભોજન,
પ્રાત કાળ સભા કરી, બેઠા ત્યા રાજન ૭૪
અચરત પામ્યા લોક સહુ, દીઠુ પ્રાક્રમ પ્રોઢ,
કોને કામ સુઝે નહિ, થઈ રહ્યા દીગમૂઢ ૭૫
ઠામ ઠામ વાતો કરે, ટોળે ટોળા લોક,
શત્રુને સુખ ઊપન્યુ, રાયજીને મન શોક ૭૬
રાયે તેડુ મોકલ્યુ, માનથી દમની ઘેર,
મહેણું દીધુ પચદડનું, પ્રીતે કહો તે પેર ૭૭
પચદડ એ નામ શુ? તે છે કોને દ્વાર?
કેવુ છે કારજ વડુ? હુ જાઉં તેણે ઠાર. ૭૮
તે મુજ શુ બોલો તમો, સાચી જે શુભવાણ,
તેમા ભેદ ધરુ અમો, તો ઈશ્વરની આણ. ૭૯

ચોપાઈ

દમની કહે સમ ન વદો તમો, હવડા નવ કહીએ તે અમો,
વગર સમજે કહુ જો વાણુ, પૃથ્વીપત ખોશો કઈ પ્રાણુ ૮૦
કન્યા અમારે ઘેર અનૂપ, પ્રથમ તેહને જિતો ભૂપ,
રમત સહુ કરો એકઠી, સેત્રજ ગજીફા સોકઠી ૮૧
રમો તમો જે ઉપર હોડ, મારી પુત્રી કેરી જોડ,
એ જીત્યાનો જશ કહાવશો, પચદડ જિતી લાવશો,
નહિ જિતો પુત્રીની પાસ, પચદડ જિત્યાની મૂકો આશ ૮૨

દોહરા

તેને જો તમો જિતશો, તો મુજને વિશ્વાસ,
નહિ તો કામ સરે નહીં, મૂકો દડની આશ ૮૩
એવુ કહી પાછી વળી, મદિર તે તત્કાળ,
કુવરી તેડુ મોકલ્યુ, રાજાએ સુખપાલ. ૮૪

શણગાર અંગ સોળે સજ્યા, મોતી પરોવ્યાં વાળ,
પીતાંબર પટ પહેરિયા, ભલું તિલક છે ભાલ ૮૫
હાવ ભાવ મૃગલોચની, સિંહલંકી સુજાણ,
વનિતા સોળ જ વરસની, ભ્રુગુટી કામનું બાણ ૮૬
દેવદમનીની દીકરી, નિર્મળ દમની નામ,
શશિવદની મૃગલોચની, રૂપતણું કંઈ ધામ ૮૭
પાન સરિખૂં પેટડૂં, અધર જાણે પરવાલ,
પોપટવરણી નાસિકા, ગજના સરખી ચાલ. ૮૮
નાગફેણુશો ચોટલો, ભ્રૂકુટી ધનુષાકાર,
પયોધર પદ્મ સરીખડા, સોળ કળા વિસ્તાર ૮૯
શીખ લેઈ માતાતણી, ચાલી ચતુરસુજાણ,
અહંકાર અતિ મન ધર્યો, રાજા તરણા સમાન ૯૦
સુખપાલેથી ઉતરી, રાયે દીધાં માન,
આદરભાવ જ કરી ઘણો, મહેલ્યા ફોફળ પાન ૯૧
શી શી રમત જાણો તમો, તે ઓચરીએ આજ,
તમો કહો તે સાંભળું, કરિયે રુડાં કાજ ૯૨
દમની કહે તમને ગમે, રમત માંડો જે જોડ,
હું કહું તે પછે પરઠિયે, હારજિતની હોડ. ૯૩

ચોપાઈ

હરખ્યો રાજા મનમાં ઘાટ, માંડ્યો ત્રણ પાસાનો પાટ,
રાજા કહે જે તારે કોડ, તેની મુખથી બોલો હોડ,
તું કહે તે મારે મન ખરું, કોટિ ઉપાય કરયે નવ ફરું,
રાજા એમ વિચારે મન, સ્ત્રી હવે કહે છે વચન. ૯૪

દોહરા

દમની કહે હારું અમો, મૂલ ખરીદી દાસ,
પરણું તમને પ્રીતથી, રહું તમારી પાસ ૯૫
જો તમો હારો રાયજી, દેશ કરાવું લાજ,
સેવક કરિ રાખું અમો, ભોગવું ઉજેણી રાજ ૯૬
ચાર દિવસનો વાયદો, થોડે અદકી ઘાટ,
તેનો સૂરજ સાખિયો, ફરિ બોલે જે વાત ૯૭

ચોપાઈ

રાજા બાંધ્યો કોલે કરી, રમત રાજ સભામા ધરી,
વાયુવેગે વાતજ થઈ, મધા નગરમા ચર્ચા થઈ ૯૮
પ્રધાન પડિત જોઇને રહ્યા, સુણી વાત સહુ અચરજ થયા,
રમત રમે બે પહોરજ હોય, નવ હારે નવ જિતે કોય ૯૯
રાજાને નવ સૂઝે વાટ, અતરમા ઉપજ્યો ઉચ્ચાટ,
તે દિવસ રમત એમ રહી, દમની ઘેર પોતાને ગઇ ૧૦૦
દેવતાર્ચન કીધુ રાજન, ભાવતાં કીધા ભોજન,
બીજે દિવસ વહાણે જેટલે, ગઈ રાજસભામા તેટલે ૧૦૧
પહેલે દિવસે હુતિ જેમ, રમત બીજે દિન માડી તેમ,
કોઈ કોઇથી નવ પામે હાર, ઢાળે પાસા વારવાર ૧૦૨
બે પહોર મધ્યાહ્ન જ થયા, રાજમહોલમા રાજા ગયા,
ગઈ જુવતી પોતાને ઘેર, કરે કામ મન વાછિત પેર ૧૦૩
દુરાચાર બોલે સહુ લોક, રાજાને મન પ્રગટ્યો શોક,
ત્રીજે દિવસ થયુ પ્રભાત, નગર વિશે ચાલી વિખ્યાત ૧૦૪
રાજસભામા નારી ગઈ, રમત હતી તે જારી થઈ,
અનેક ઉપાય રાયજી કરે, તેણે અર્થ એકે નવ સરે,
ખરા મધ્યાહ્ન થયા જ્યારે, રમત ઢાકિ મૂકી ત્યાહરે ૧૦૫

દોહરા

રાજાને દમની તવ કહે, રહ્યો કાલનો દીસ,
કાલે પહેલા જિતશો, પાગ નમાવુ શીશ ૧૦૬
ચેતાવુ છુ ચતુર નર, સભા સુણતા પરમાણ,
વળતી કહેશો કહ્યુ નહિ, પાળુ પરઠણ વાણ ૧૦૭
કાલ પહેલા જિતો નહીં, તો પાળુ મારુ વ્રત,
સેવક સહુ દેખતા કરુ, રાજ તજાવુ તરત ૧૦૮
વિક્રમ કહે વનિતા સુણો, રહેશે હુસ તમ પાસ,
તુજ સરખી લાખો કરી, મૂલ વિનાની દાસ ૧૦૯

ચોપાઈ

એવુ કહી સ્વસ્થાનક ગઈ, રાજાને મન ચિંતા થઈ,
રખે રાંડ જિતીને જાય, તેનો કાંઇક કરુ ઉપાય ૧૧૦

નિશા ચર્યા જોઉં બાધે ગામ, લોક વેહવાર બોલે તે ઠામ,
અદૃશ્ય વિદ્યા આપે કરી, જોવા આવ્યો બાધે ફરી ૧૧૧
ગલી કુચીને હાટેહાટ, ચોરે ચકલે વાટેવાટ,
માનવી ટોળે મળિયા બહુ, કરે વાત મુખેથી સહુ ૧૧૨
જિતે કાલ ધાયણની બાળ, લેશે રાજાજીનો માલ,
કોઈ કહે એ માઠુ થયુ, રામરાજ વિક્રમનુ ગયુ ૧૧૩
કોઈ કહે એ તો વિપરીત, નીચ સમાથે શાની પ્રીત!
કોઈ કહે રાજા ઘેલો થયો, મમતે બોલ કામિનીને કહ્યો ૧૧૪
કો કહે થાશે બીજી વાત, એને માથે હરસિદ્ધ માત,
કો કહે એ વાચા ચૂકશે, કામિનીને કહાડી મૂકશે ૧૧૫
કોઈ કહે માઠો કરશે મરમ, કેમ મૂકશે રાજા ધરમ?
કોઈ કહે હાથદર્પણ શું કરે? જે તે કાલ વહાણામા ઠરે ૧૧૬
એવુ સાંભળે વિક્રમ વીર, સ્ત્રીઓ ભરે જ્યાં નિર્મળ નીર,
જુથ્થ મળ્યાતા જુવતીતણાં, વર્ણન થાય રાજાના ઘણા ૧૧૭
એક કહે એ રુડુ થયુ, માન મોટમ રાજાનુ ગયુ,
દહાડી ઊઠી ચરચા જુવે, સૌ લોકોની નિંદા કરે ૧૧૮
કોઇએ છાની વાત ન થાય, ઘેર જઇને ઢુકે રાય,
કોઇએ હશી ન ગવાએ ગીત, કોઇએ કોઇશુ ન થાયે પ્રીત ૧૧૯
સખી સખીમા સુખ કે દુખ, બોલી ન શકે કોઇએ મુખ,
જાણે રાજા સુણશે કાન, એમ સ્ત્રીના ઊતર્યાં માન. ૧૨૦
ધાયણને પાયે લાગીએ, એની જાતી આપણુ માગીએ,
શાબાશ રાજાશુ કીધા વાદ, ઊતરશે નરપતનો નાદ ૧૨૧
બહુ મુખે બહુ વાતો કરે, હસે તાળી દઈ પાણી ભરે,
કોઈ માઠુ કોઈ રુડુ કહે, લક્ષણવંતો મનમા લહે ૧૨૨
જ્યાં જ્યાં રાજા દૃષ્ટે જોય, બીજી વાત કરે નહિ કોય,
લીધો ગામ બધાનો પાર, નવ સુઝે એકે વિચાર. ૧૨૩
પડી પૂર નિશા જ્યાહરે, મન વિચાર કરે ત્યાહરે,
મોટા જન માન ભગ જ થાય, પ્રાણ તજે કે વિદેશે જાય ૧૨૪
માટે પ્રાણ તર્જુ સર્વથી, ઉપાય બીજો એક નથી,
કોઇને વાત જણાવી નહીં, વાત આપ હૃદેમા લહી ૧૨૫

ભરી પૂજન સામગ્રી સાથ, વૈતાળ વીર લીધો છે હાથ,
જ્યાં છે હરસિદ્ધ મોટી માય, પાળો પથ ગયો છે રાય ૧૨૬
ચાચર દેવી નગરજતણી, ચાલ્યો મહિપતિ માતા ભણી,
ત્યાં ધરણીપતે ધરિયુ ધ્યાન, ધૂપ દીપ ને ફોફળપાન ૧૨૭
કુમકુમ ચદન અક્ષત ઘણા, પૂજા બહુ વિધ કરિ નહિ મણા,
પ્રથમ પહોર એક નિશા ગઈ, પૂજા પૂરણ ત્યારે થઈ ૧૨૮
ખડગ પોતાની કોટે ધર્યુ, આવાહન ચડીનું કર્યુ,
પ્રસન્ન થઈ છે મોટી માત, મા મા કહિને ઝાલ્યો હાથ ૧૨૯
શા માટે તજે છે પ્રાણ, માગ માગ રે વીર સુજાણ,
માતા સર્વે જાણો તમો, મુખથી શુ કહુ આજે અમો? ૧૩૦
અતરમા પેઠી છે લાજ, પાળો લાજ ને સારો કાજ,
નીચ જાત ધાચણુ છોકરી, મહેણુ દીધુ તે ડોકરી. ૧૩૧
પચદડ ધરાવે જેહ, રમે દ્યૂત દમનીશું તેહ,
તે સગાથે પાડી હોડ, જિતાડો તો પહોચે કોડ,
દિગ્વિજય તે સાથે કરુ, પચદડ શિર છત્ર જ ધરુ ૧૩૨

દોહરા

ત્યારે હરસત બોલિયા, એની ઉત્તમ જાત,
એમા પ્રાક્રમ છે ઘણુ, આગળ જોશો ખ્યાત ૧૩૩
પ્રપચ એ જિત્યાતણો, તે તમને કહું આજ,
તમે જાઓ ઇંદ્રાસને, ત્યા રહેશે તમ લાજ ૧૩૪
વૈતાળ સગાથે પરવરો, મારો તુજ શિર હાથ,
ઇંદ્રાસન શોભા ઘણી, ત્યા મળશે સઉ વાત, ૧૩૫
કામ કરી ઘેર આવશો, પહોંચશે મનના કોડ,
એ જુવતીને જિતશો, હુંશ કરીને હોડ ૧૩૬
છત્ર મળે પચદડનું, થાશે જુગજુગ નામ,
તુજને જિતી નવ શકે, એ નહિ સહેલુ કામ ૧૩૭
પુણ્યે ગ્રહ પીડે નહીં, પુણ્યે નાસે પાપ,
ત્રિદશ વશ એક પુણ્યને, ત્રૂઠે ઈશ્વર આપ ૧૩૮
વચન શીશ ચડાવિયુ, તેઓ વીર અનૂપ,
પવન પહેલો પરવર્યો, વીર તે વિક્રમ ભૂપ ૧૩૯

ત્યા ઓચ્છવ છે અતિ ઘણો, શોભા નોતમ હોય,
નાચ કરે દમની તિહા, રાજા દષ્ટે જોય. ૧૪૦
અચરજ પામ્યો અતિ ઘણું, જેશુ પાડી હોડ,
નૃત્ય કરે તે તો અહીં, ઊર્વશીની જોડ. ૧૪૧
દમની નહિ, કોઇ દેવતા, નહિ માનવીનું રૂપ,
એ જિતે અચરજ કશુ, ભાગ્યો સદેહ ભૂપ ૧૪૨
સભા સહૂ ભરપૂર છે, પછવાડે છે વીર,
અદશ્ય રાજા ત્યાં રહ્યો, મનમા આણી ધીર ૧૪૩
રાય ઈંદ્ર રીઝયો ઘણુ, દીઠી રમત અપાર,
દમનીને ત્યાં આપિયો, અમૂલ્ય એકાવલ હાર. ૧૪૪

ચોપાઈ

પાછળ હાથ દમનીએ કર્યો, હાર વીર વૈતાળે હર્યો,
તે દમની નવ જાણે કોય, રહ્યા દેવ સહુ દષ્ટે જોય ૧૪૫
બીજી રમતે આપ્યાં પાન, પામી દમની મોટપ માન,
પાછળ આપ્યા પાન તે ફરી, વૈતાળે લીધા તે વળી ૧૪૬
પછે કાનની લીધી ઝાલ, એવો વીર મોટા વૈતાળ,
પછે પગનુ લીધુ ઝેર, દમનીને નિદ્રાની ઘેર. ૧૪૭
ઉગ્યો સૂર ઊઠી સભાય, આપ આપને સ્થાનક જાય,
નવ જાણે દમની તે પેર, પ્રભાતે આવી નિજ ઘેર ૧૪૮
દીધા માન તે મનસું ગમ્યા વિક્રમ રાજ સૂરપતિને નમ્યા,
જાઓ વળી કાલે આવજો, વીર વૈતાળ સાથે કહાવજો. ૧૪૯
પ્રણામ કરીને શીખજ લીધ, ઉજેણી પ્રયાણુ જ કીધ,
પુર મધ્યે પ્રયાણુ જ કર્યુ, સ્નાન દાન વ્રત પુણ્ય આચર્યુ,
આવી બેઠા રાજ સભાય, દમનીને ઘેર તેડુ જાય. ૧૫૦

દોહરા

કયમ ઘર સુખે સુઈ રહી, પ્રીતે માની પાસ?
રાજા તુજને જિતશે, મૂલ ખરીદી દાસ, ૧૫૧
નોહે કામ નાહાતણું, મોટાશુ પાડી હોડ,
બોલ્યાં બોલ અહકારનો, પહોંચાડો તે કોડ. ૧૫૨

ચોપાઈ

બેઠી સુખપાલે તે નાર, આવી રાજાને દરબાર,
મહિપતિએ મુછ નાખ્યો હાથ, વદ્યો વચન દમનીની સાથ ૧૫૩
ત્રણ દિવસ રમાડ્યા તમો, તેમા પરાક્રમ જોઇએ અમો,
છેલ્લે દહાડે જિતે હોડ, પહોંચે તેના મનના કોડ ૧૫૪
ત્યારે દમની બોલી વાણ, સાંભળ રાજા ચતુર સુજાણ,
મારાથી કઈ હારી ગયા, તે તો મારા સેવક થયા ૧૫૫
મૂકયો વાદ બેઠા તે ઠરી, રમત હતી તે જારી કરી,
જોવા મળ્યુ છે બાધુ ગામ, અચરજ બોલે ઠામો ઠામ ૧૫૬
એમા કોનુ પાણી જાય, જોરાવરિની જિત જ થાય,
ઘડી એક બે રમત જ થઈ, (રાયે) દમની પ્રત્યે વાણી કહી ૧૫૭
સ્વમાકેરી કહું એક વાત, દીઠુ ગઈ રાતે સાક્ષાત,
જોયો ઇંદ્રાસનનો તાછ, નારી તુ કરતીતી નાચ ૧૫૮
રીઝયો નરપત તુજશું સાર, હેતે આપ્યો એકાવલ હાર,
તે સાચી કે જૂઠી વાણ' સાચ્ કહે જે હોય પ્રમાણ ૧૫૯
ત્યારે જુવતી ઝાખી થઇ, જૂઠી વાત રાજા તેં કહી,
આળપપાળ જૂઠુ એ હોય, સ્વપ્નુ સાચ્ કદી ન હોય ૧૬૦
પ્રત્યક્ષ ત્યા દેખાડ્યો હાર, ઝાખી દમની નવ લાગી વાર,
માનભગ થઈ જેટલે, ચુકી દાવ દેતા તેટલે ૧૬૧
ચટકી અદકી પેઠી ચિત્ત, એક ભાગ રાજાની જિત,
બીજી વાર બોલ્યા છે ભૂપ, સાભળ નારી વાત અનૂપ ૧૬૨
(હુ) પાસે બેઠા તો ઈંદ્રતણે, નૃત્ય કરતીતી હેતે ઘણે,
માનિની તુજને દીધા માન, તુજને ઈંદ્રિ આપ્યા પાન ૧૬૩
તે દમની કહે સર્વ જૂઠ, તમે વાત લઈ આવ્યા ઉઠ,
(રાયે) પ્રત્યક્ષ બીડા થાપીયા, ખીસેથી કાઢી આપીયા ૧૬૪
દીઠાં પાન ઝાખી થઈ ગઈ, બેહબાકળી જોતામા થઈ,
એ ભાગે જિત્યો તે રાય, વિમાસણ વનિતાને થાય ૧૬૫
ત્રીજી ઘડિયે બોલ્યો રાજન, કહું વાત તે ધરજો મન,
હુ ગયો તો ઇન્દ્રાસન ભણી, ત્યાં બેઠા સુરનાયક ધણી ૧૬૬
તારી રમત દીઠી તે ઘડી, ઝાલ કાનની તારી પડી,
તે આવી મારા હાથમા, મેં લીધી તે સહુ સાથમાં ૧૬૭

દમની કહે એ જૂઠી પેર, ઝાલ ઉતારી મૂકી ઘેર,
રાજા કહે તુ સાચી હોય, આપી ઝાલ પ્રગટ તુ જોય,
જ્યા ઝાંખી થઈ તે નાર, ત્રીજી હાર થઈ તે ઠાર ૧૬૮

દોહરા

એ ક્યાથી ઇદ્રાસને, લાધ્યો ખરાં એંધાણુ,
પડી વિમાસણુ માનિની, પરવશ પડિયો પ્રાણુ ૧૬૯
કહે રાજા સુણુ કામિની, જૂઠી જાતે ફેર,
કહો નારી તે ક્યા ગયુ, પગ તારાનુ ઝેર? ૧૭૦
સ્રી કહે મૂકયુ ઘર વિષે, પડી પેટમા ફાળ,
મનથકી મહિપત વદે, તરુણીશુ તત્કાળ. ૧૭૧
તુ નૃત્ય કરતી ઇન્દ્રાસને, અમો દ્રષ્ટે જોઈ,
ત્યા નેપૂર લીધુ અમો, અન્ય ન જાણે કોઈ ૧૭૨
મૂકયુ ઝેર તે આગળે, નરમ થઈ તે નાર,
પાણીથી થઈ પાતળી, ચૂકી ગઈ તે ઠાર ૧૭૩
પછે તે પાસા ઢાળતા, થર થર ધ્રૂજે હાથ,
હારી હારી સહુ કહે, હસી પડ્યો સહુ સાથ ૧૭૪
વાગી હાક હાસ્યાતણી, જિત્યો વડહથ વીર,
પ્રતાપ પુન્ય પોતાતણો, રાખ્યુ પ્રભુએ નીર ૧૭૫
વાગ્યા વાજા જિતના, ગડગડિયાં નીશાન,
હારી દમની હોડશું, જિત્યો વીર સુજાણુ ૧૭૬
ગાધર્વ વિવાહ સહિ કર્યો, ક્ષણુ ન લાગી વાર,
તે વનિતા વિક્રમ વર્યો, શોભા અપરપાર ૧૭૭
સાસુને વિક્રમ કહે, જોડીને બે હાથ,
વાત કહો પચદડની, જે બોલ્યાં મુજ સાથ ૧૭૮
સુણો આપે સજ થઈ, ધીર વીર સજ થાવ,
પ્રથમ કહુ છુ એટલુ, કુકણુ દેશે જાવ ૧૭૯
ધ્યાન ધરો પરશુરામનુ, સોપારાધડ ગામ,
તેમા વિપ્ર એક વેદિઓ, શિવશર્મા છે નામ ૧૮૦
રહેજો વાસો ઘેર તે, જો જો એ એંધાણુ,
સ્રી ઉમાદે તેહની, ચતુરા ચતુર સુજાણુ ૧૮૧

ચર્ચા જોઇને આવજો, ગામ ઠામ ઘર એહ,
જાગશે તો તો જીવશો, ઊંઘે ખોશો દેહ. ૧૮૨

૧ ઉમયાદે નારિ પાસેથી ઉડણ દડની પ્રાપ્તિની વાત

ચોપાઈ

રાયે મન માન્યુ તે સાચ, માની દમની સાસૂ વાત,
વડા વજીરને સોંપ્યુ રાજ, ચાલ્યો કુકણુ જોવા કાજ ૧૮૩
વૈતાળ સાથે તેઓ વીર, ચાલ્યો મન ધરીને ધીર,
અનેક દિવસ હિંડતાં થયા, કોડ ધરી કુકણુમાં ગયા ૧૮૪
દીઠું નગર થયો આહલાદ, દીઠો શિવ સુદર પ્રાસાદ,
હરખ્યો મહીપતિ પોતે મન, પ્રીતે કીધુ છે પૂજન, ૧૮૫
પામ્યો મોહોર પુજારો સાત, કર જોડીને પૂછી વાત,
શિવશર્મા છે વિપ્રજ નામ, કોને ભાઈ વસે કુણ ઠામ ? ૧૮૬
કહે પુજારો બ્રાહ્મણ ઘણા, શિવશર્માની શી છે મણા,
ઊંચા નીચા ને વામણા, કો ગોરા દેહે દામણા ૧૮૭
કાંઈ તેનુ એંધાણુ જ હોય, તેહ વિના પ્રીછે નહિ કોય,
શુભ એંધાણુ રાખ્યુ છે સાર, ઉમાદે જેને ઘેર નાર ૧૮૮
જાઓ ડાબી પોળ નિશાળ, બેઠો વિપ્ર ભણાવે બાળ,
શીતળ છાયાને કારણે, વૃક્ષ આંબલીનું બારણે ૧૮૯
તેનું વચન હૈડામા ધરી, લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી,
રાજવશી રઢિયાળુ રૂપ, શિવશર્મા ઘેર આવ્યો ભૂપ. ૧૯૦
દડવત પ્રણામ કર્યો, ચરણામૃત લઈ મુખમા ધર્યો,
વિદ્યા ભણવા આવ્યા અમો, કૃપા કરી રાખોજી તમો ૧૯૧
ગોરાણી બાહેર નીસરી, જોઈ વિક્રમને દષ્ટે ભરી,
આનદ અદકો મનમાં થયો, રીઝીને રાજા ત્યા રહ્યો ૧૯૨
ઘેર વિદ્યાર્થી મારે ઘણા, સુખે રહો અહિયા શી મણા,
માનુભાવ મોટો જે મુખી, વિદ્યાર્થી થયો ત્યા સુખી ૧૯૩
કરે ગોરાણી હેત જ ઘણા, આપે સાકરિયા ધાણી ચણા,
ઉદરતણો જેવો હોય તન, એથી અદકુ રાખે મન ૧૯૪
બાસઠ પહેલા નાના તન, ત્રેસઠમો વિક્રમ રાજન,
રમે જમે ભણે મન મોહ, રાત દિવસ તે ચર્ચા જોય ૧૯૫

એક દિવસ ગઇ મધરાત, સુતા માનવી જાતો જાત,
સહુ કોને છે ધારણ ઘણુ, જાગે રાજા વિક્રમ ભણુ ૧૯૬
ઊઠી ઊમાદે પ્રચડ, લીધો હાથમા ઊડણુ દડ,
નિકળી બહાર રાખી મન ધીર, તે તો દીઠુ વિક્રમ વીર ૧૯૭
માઝમ રાત ને જાતે નાર, કેમ નીકળી એકલી બહાર,
અરુપરુ જોયુ અર્ધઘડી, વૃક્ષ આંબલી ટોંચે ચઢી ૧૯૮
આબલિ થડ પોલી ગુફાય, અદષ્ટ થઈ ત્યા બેઠો રાય,
ચઢી ઝાડ ઉમાદે નાર, કીધા દડના ત્રણુ પ્રહાર ૧૯૯
ઊડ ઊડ કહ્યુ મુખથી વળી, ગયુ વૃક્ષ બાધુ ઉચળી,
ઉપર ઉમાદે હેઠો રાય, સો જોજન સૂધી તે જાય ૨૦૦
ત્યાં એક પ્રૌઢુ છે મશાણુ, સઘળુ ભૂતળનુ રાણુ,
ભૂત પ્રેત અગ્નિ દવ બળે, સિદ્ધ લક્ષ ચોરાશી મળે ૨૦૧
બાવન વીર ચોસઠ જોગણી, બારે ભોગતણી ભોગણી,
ચોસઠ બેઠી ચામુડા જ્યા, દેવ દુદુભિ વાજે ત્યાં ૨૦૨
તે ઠેકાણે શોભા હોય, વર્ણન કરી શકે નહિ કોય,
જુહાર જુહાર ઉમાદે કહે, જોગણી સહુ સાભળવા રહે ૨૦૩
જૂઠી જૂઠી સહુકો કરે, ઉમાદે હેઠી ઊતરે,
તું સાચી ન પડી એક દીસ, આવે દુ ખવા દહાડી શીશ ૨૦૪

દોહરા

ઉમાદે કહે જોગણી, સાચી છુ હું આજ,
ચોસઠમો આવી ભળે, થાય આપણું કાજ ૨૦૫
બાસઠ ઘેર પહેલા હતા, ત્રેસઠમો મુજ કથ,
ચોસઠમો આવી મળ્યો, આનદ ઉપન્યો મન ૨૦૬
બત્રીસ લક્ષણો મળ્યા નહી, તો શી કરિયે પેર?
ભોગ આપવા ભવાનીને, થયા ચોસઠ મુજ ઘેર ૨૦૭
તમો કહો તેમ હું કરુ, ટાળે આપણો રોગ,
મને કરો તમો જોગણી, ભરુ ભરપૂરણુ ભોગ ૨૦૮

ચોપાઈ

હરખ્યાં જોગણી પ્રીતે પાસ, ઉમાદે તુજને શાબાશ,
અમો કહું તે મનમા ધરો, ચૌદશ દિન નૈવેદ જ કરો. ૨૦૯

વડાં બાકળા લાડુ ખીર, કરો પાક મન આણી ધીર,
ચોસઠને સ્નાન કરાવજે, હાર કરેણના ધરાવજે ૨૧૦
સિંદુર તીલક કરજો ભાલ, પાસપાસે બેસાડી બાળ,
ભાણા માંહિ ભરજો ખડ, હાથથી હેઠા મૂકજો દડ ૨૧૧
તે પાછળ પ્રદક્ષણા કરો, ઉંડા ઉંડા મુખથી ઓચરો,
ઉદક અજલી ભરવી હાથ, લેજો ભોગ ભવાની માત ૨૧૨
અમો હુકારો ત્યારે દેઇશુ, અકેકો વેહેંચી લેઇશું,
આવ્યા અમો પાછા નહિ ફરૂ, નહિ તો તુજને ભક્ષ જ કરૂ ૨૧૩
એવી તેણે દીધી શીખ, વિદાય થઈ મન આણી બીક,
માર્યા દડ તેણે પ્રત્યક્ષ, ચઢી આંબલીકેરે વૃક્ષ ૨૧૪
એક ઘડીમા આવી ઘેર, નરપત નિરખે સઘળી પેર,
ઉતરી હેઠી ઘરમા ગઇ, રાજાને મન ચિંતા થઈ ૨૧૫
દેખાઠી સાસુએ વાટ, મોકલ્યો વડવા મારો ઘાટ,
વેઠું દુખ મારી દેહને, ઉગારુ ત્રેસઠ એહને ૨૧૬
પરાક્રમ એમા છે પ્રચડ, કરામત સઘળી તે દડ,
આવે હાથ તો જિતી લઉં, નહિ તો પ્રાણ આ સ્થાનક દઉં ૨૧૭
કર્યો વિચાર પોતાને મન, પ્રાત કાળે ઉગ્યો દન,
શિષ્ય સર્વ સૂતા જાગિયા, ગુરુજીને પાયે લાગિયા ૨૧૮
સર્વે નહાવણુ કરવા ગયા, વિપ્ર કર્મ કરી સુખિયા થયા,
નરપત કહે જોડીને હાથ, ગુરુસગે બેઠા સહુ સાથ ૨૧૯
એક પ્રશ્ન જુઓ ઋષિજન, આપણે માથે કાંઈ વિઘન,
જુઓ જ્ઞાન વિચાર જ કરી, સ્વપ્નામા ભય મન ધરી ૨૨૦
ત્યારે સહુકો બોલ્યા બાળ, સ્વપ્નુ એ તો આળ પપાળ,
આજ કાલનો તુ આવિયો, ડાહ્યો થઈ ડિગ જ લાવિયો ૨૨૧

દોહરા

ત્યારે ગુરુજી બોલિયા, તમો ન સમજો કોય,
હા ભાઈ કહે તુ મુજને, સ્વપ્નું શુ તુજને હોય? ૨૨૨
આજથકી ચોથે દિવસ, છે ચૌદશનો દન,
ઉમાદે નૈવેદ્ય વહેંચશે, કરશે ચડીપૂજન ૨૨૩
બેસાડી ખડ પૂરશે, કઠ આરોપશે માળ,
ભાગ આપશે ભવાનીને, ચોસઠ ખૂટ્યો કાળ ૨૨૪

બત્રિશ લક્ષણા સર્વ છે, તેણે માન્યુ સત્ય,
ગુરુ સમેત કળે સહુ, કહે તે કરિયે ગત્ય ૨૨૫
બિહિને નાશી નવ જશો, નહિ દેવા દેઉં નામ,
કહુ તે મારગ ચાલજો, થશે તમારુ કામ ૨૨૬
દડ લેઈ નાશુ અમો, કેડે આવજો તરત,
પાછુ જોવા જે રહે, તે તો પામે મરત. ૨૨૭
ધિરજ રાખી સહુ કો રહ્યા, થાશે શુભ કલ્યાણુ,
જો એ સાચુ માનજો, નહિતો કહેજો અજાણુ ૨૨૮
કો કહે જૂઠુ બોલિયો, કો કહે સાચુ ખાસ,
સાચુ માન્યુ ગુરુજીએ, કીધો દઢ વિશ્વાસ. ૨૨૯
પ્રતિજ્ઞા કરી આવીઆ, કોઇનું ન બેઠુ મન,
ત્રણ દિવસ એમ વહિ ગયા, આવ્યો તેરશ દન ૨૩૦
ત્યારે ઉમાદે ઊચરી, સાભળો મારા સ્વામ,
મારે બાધા નૈવેદની, કહો તો કરું શિરનામ ૨૩૧

ચોપાઈ

વારુ કહીને દીધી આજ્ઞ, સૌને આવ્યો દઢ વિશ્વાસ,
દાળ પલાળી અડદ જ તણી, સામગ્રી તે કીધી ઘણી ૨૩૨
નોતર્યા સર્વ વિપ્રના તન, વહાણામા ચૌદશને દન,
રસોઇ સર્વે કીધી સાર, તેડી વિપ્રતણા કુમાર ૨૩૩
તમો બેસજો સર્વે સાર, સકલ્પ કરવો મારે હાથ,
ચોસઠ જોગણી સતોખવી, પૂરણ પ્રીતે તે પોંખવી ૨૩૪
સમજાવ્યા પોતે રાજન, કોઈ બીક ધરશો મા મન,
નાહ્યા સર્વ તે ક્ષુધારથી, છે પરવશ સૌ વિદ્યારથી ૨૩૫
ગુરુપત્નીનુ વચન જ જાય, વિદ્યા ભણી તે મિથ્યા થાય,
કુમકુમ ચદન સિદુર સાર, ઘાલ્યા કઠ કુસુમના હાર ૨૩૬
ભાણામા પીરસ્યા ભોજન, સ્વામી સહિત બેઠા સૌ જન,
પચામૃત લાડૂ ને ઘૃત, પીરસી પાક સામગ્રી તરત ૨૩૭
કહાડીકુડ વચ્ચે આણિયા, બત્રીશ લક્ષણુ જુગતે જાણિયા,
ઉમાદે વચમા આવિયા, ઉડણુ દડ કરમાં લાવિયા. ૨૩૮
મત્ર હતો તે સુણમા લીધ, જોગણીનુ આવાહન કીધ;

મહેલ્યો દડ ને નીચી વળી, પ્રદક્ષિણા કરવાને ફરી,
ઉડો ભવાની લેજો ભોગ, મનવાછિત ટાળો મુજ રોગ ૨૩૯

દોહરા

એટલે વિક્રમ ઉઠીઓ, મારી હાક પરચડ,
નાઠો ચેતાવી સર્વને, લીધો ઊડણુ દડ ૨૪૦
ગુરુ સહિત તે દોડિયા, પાછુ ન જુવે કોય,
એટલે આવી જોગણી, કારમું કૌતુક હોય ૨૪૧
ખાઉં ખાઉં કરતી ઉતરી, નર ન દીઠા તે ઠાર,
વેહેંચી ભાગ ચોસઠ કર્યા, ભક્ષ કરી તે નાર ૨૪૨
હાહાકાર સઘળે થયો, કોપ્યા ત્યાના લોક,
ચોસઠ ખાધા ભવાનિએ, સજ્જન પામ્યા શોક ૨૪૩
નાઠા ચોસઠ એકલા, કર્યો મન વિચાર,
વહાણુ વાતે નીસર્યા, ત્યાથી જોજન બાર ૨૪૪

ચોપાઈ

થાકયા ઘણી લાગી છે ભૂખ, સહુ કષ્ટી વેઠે મહા દુઃખ,
નગર સીમાડે આબો એક, રાજા બોલ્યો કરી વિવેક ૨૪૫
સહુ બેસો ઠરીને આ ઠામ, હુ જઇને જોઈ આવુ ગામ,
રહો અહિંયા ન તજશો આ ઠાર, ભક્ષ ભોજન લાવુ આહાર. ૨૪૬

(૨-રાક્ષસ પાસેથી અજિત દડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

રહ્યા ત્રેસઠ ઠરી તે ઠામ, રાજા ચાલ્યો જોવા ગામ,
વળ્યો નગર ભણી તે વાટ, નહિ માનવી ઉઘાડા હાટ ૨૪૭
ભર્યા માલ ખજાના દ્રવ્ય, મનુષ્ય વિના સુનુ છે સર્વ,
હાટ ઉઘાડા દોસીતણાં, ભર્યાં વસ્ત્ર અમૂલક ઘણાં ૨૪૮
પારખ સુખડીઆ સોનાર, દુકાન હાટ છે અપરમપાર,
પોળ પાડો પરા ને કોટ, નહિ પશુ પખી માનવી ઓટ ૨૪૯
અચરત પામ્યો અદકુ રાય, જોતો જોતો આઘો જાય,
રાય ધીર મનથી નવ ડરે, કાયર નિશ્ચે બિહિને મરે ૨૫૦
જોયું નગર ને લીધો પાર, એટલે આવ્યો રાજદરબાર,
પેઠો મોહોલા ઉપર અડ્યો, ઊંચી અટારી ઉપર ચઢ્યો ૨૫૧
પાથરી છે શય્યા એક ત્યાંહે, બેઠી બિલાડી એક માહે,
જાઇ રહ્યો છે તેને ભૂપ, નહીં બિલાડી કારણરૂપ ૨૫૨

સુના મંદિરમા બેશી રહ્યા, નગરતણા માણુસ ક્યા ગયા ?
હું ઉજ્જણપતિ વિક્રમ રાય, આવ્યો તારા મોલ જ માય. ૨૫૩
બિલ્લી બોલ શું છે રે દુ:ખ? ઈશ્વર તારી ભાંગે ભુખ,
બીલાડીએ સાન જ કરી, કાજળ ડાબલી આગળ ધરી ૨૫૪
અંજન કીધુ છે જેટલે, નવજોબના થઈ તેટલે,
રાજા કહે તારુ શુ નામ, ઉજ્જડ થયુ ક્યમ તારુ ગામ ૨૫૫
ત્યારે સ્રી ત્યા બોલી વાત, ચંદ્ર શેખર તે મારો તાત,
દૈત્યે માર્યા માણુસ ઘણા, નગર ઉજ્જડ કીધા અમતણા ૨૫૬
લોક સહુ તો દુખિયા થયા, કોઈ ખાધા કોઈ નાશી ગયા,
મને એકલી ઝાલી બાહ, રાખી છે કારાગૃહમાંહ. ૨૫૭
અંજન કરી બિલાડી કરે, ચારા અર્થે વનમા ફરે,
આવે છે રાતે આ ઠાર, બીજે અંજનથી કરે છે નાર ૨૫૮
મુજ પર રાખે છે બહુ મન, જેવી પેટની હોયે તન,
હવડા આવશે કરતાં વાત, જોતા કરશે તુજની ઘાત ૨૫૯
તારો ડરાવ્યો તે નહિ ડરે, કોઇનો માર્યો તે નહિ મરે,
એવુ બળ છે મહા પ્રચંડ, અજિત એની પાસે દંડ ૨૬૦
તે દંડ જ્યારે વાગે શીશ, એ પાપી મરશે તે દીશ,
તે દંડની નિત્ય પૂજા કરે, તે પાછળ પ્રદક્ષિણા ફરે ૨૬૧
હેઠો મૂકે એટલી વાર, તેનો છે એને આધાર,
લીધી વાત એના મનતણી, વળતી બોલ્યો ઉજેણી ધણી ૨૬૨
છાનો રાખ મને તુ ઘેર, હુ જ કરુ પાપીની પેર,
સ્રીએ જોઇ તેની સૂજ, ઠામ એક દેખાડી ગૂજ ૨૬૩

દોહરા

અંજન આજ્યું એહને, કરી બિલાડી ત્યાહ,
રાજા જઈ છાંનો રહ્યો, તેનાં મન્દિર માહ ૨૬૪
એટલે પાપી આવિયો, સૌજ હતી જ્યા ઠાર,
અંજન આજ્યુ તેહને, તત્ક્ષણ થઇ તે નાર. ૨૬૫
સ્નાનકર્મ તેણે કરયુ, પછે કરયુ સ્મરણ,
દંડ હતો જે હાથમા, તેને મેલ્યો ધરણ. ૨૬૬

પ્રદક્ષિણા પોતે કરી નમીને લાગ્યો પાય,
નિરખીને પછે નિસર્યો, મહા બળિયો તે રાય ૨૬૭
ચેત ચેત રાજા કહે, ચઢાવીને બહુ રીશ,
દડ હતો તે ઝાપટ્યો, તે પાપીને શીશ ૨૬૮

ચોપાઈ

તરફડી પડ્યો દૈત્ય ત્યા તરત, પામ્યો એક પલકમા મરત,
વાયુ વેગે વાત જ થઈ, ખબર દશ દિશા ફરી ગઈ ૨૬૯
તરત લોક આવી ત્યા વસ્યા, સુખ પામ્યા સહુ હેતે હસ્યા,
સ્ત્રીને ઘેર આવ્યા માબાપ, ટાળ્યા સહુ લોકોના તાપ. ૨૭૦
ન રહ્યુ દુ ખ કોને મન કશુ, તરત આવીને ગામ જ વસ્યુ,
ત્રેસઠ જે પોતાના જન, મનવાછિત પામ્યા ભોજન ૨૭૧
રાયે જાણ્યા વિક્રમ રાય, તત્ક્ષણ જઇને પડિયા પાય,
મુજને ઓશીંગણ કીજીએ, એ કન્યા રાયજી લીજીએ ૨૭૨
તે કન્યાને પ્રીતે વરી, કુકણમાં તે આવ્યા ફરી,
પ્રકાશ થયુ પોતાનું નામ, મળવા આવ્યુ બાધુ ગામ ૨૭૩
કુકણ રાયે વિનતિ કરી, પરણાવી પોતે દીકરી,
પુરોહિતને ઘેર કન્યા એક, ગુરુને પરણાવી વિવેક ૨૭૪
વિદ્યાર્થીને ઘેર મોકલ્યા, રાય ઉજેણ આવ્યા એકલા,
ત્રેસઠના ત્યાં ટાળ્યાં દુ ખ, ભાગી જન્મ જન્મની ભૂખ ૨૭૫
બેય દડ બે કન્યા રૂપ, લઈ આવ્યો ઉજ્જેણીભૂપ,
ચતુરા લાવ્યા ચતુરસુજાણ, હરખે ગડગડિયાં નિશાન,
મેહેલે ઉતર્યા તે નર નાર, સુદર શોભા તેણે ઠાર ૨૭૬

દોહરા

જઈ દમની ચરણે નમ્યો, પોતે વિક્રમ રાય,
દડ જિત્યા દેખાડિયા, મહેલ્યા જઇને પાય ૨૭૭

(૩) રતનમજરી પાસેથી અભયદડની પ્રાપ્તિની વાર્તા

ધન્ય અજિત ધરણીપતી, ત્રબાવટીએ જાઓ,
જો જે ચર્ચા મહોત્સની, મહિસાગરમા નહાઓ ૨૭૮
કરે રાજ ત્રબાવટી, ત્રબક તેનુ નામ,
ત્રબકસેન તો બહુ થયા, પણ એ સાચુ નામ ૨૭૯

વચન લઈ તે સચર્યો, સાસુએ દીધી શીખ,
સાથે વીર વૈતાળ છે, મન નવ આણી બીક ૨૮૦
પહોંત્યો ગઢ ત્રબાવટી, નિશા સમે તે ભૂપ,
અદષ્ટ વિદ્યાએ કરી, દીઠુ નગર અનૂપ ૨૮૧
મહિસાગર નાહ્યા જઈ, જોયા ઘાટે ઘાટ,
નગર જ નિરખ્યુ સ્નેહશું, ગયા રાજની વાટ ૨૮૨
જોયા ઘર પુર મેડીઓ, જોયા મહેલ અવાસ,
ચઢ્યો ઊંચે અટારીએ, સ્ત્રી દીઠી તે પાસ ૨૮૩
ત્રિયા તેર વરસતણી, લક્ષણ ગુણ શુભ રૂપ,
તે ઠામે ઠરિને રહ્યો, પોતે વિક્રમ ભૂપ ૨૮૪
ચર્ચા જુએ તેહની, નિશા ગઈ છે પહોર,
સાઢ ઉપર વાહન કરી, આવ્યો દૂત તે ઠોર ૨૮૫
મેલી ઉંટને બારણે, આવ્યો ઘરમા તેહ,
વાટ જોતીતી માનિની, જેમ બપૈયો મેહ ૨૮૬
તારી સાથે આવુ છુ, બેસો બહાર જ ઠામ,
એટલે પોપટ આવિયો, દામોદર શુભ નામ ૨૮૭
કાગળ કોટે બાધિયો, આવ્યો સ્ત્રીની પાસ,
પ્રણામ કીધો પોપટે, સ્ત્રીએ દીધી આશ ૨૮૮
રાજા વિક્રમ તે જુવે, પરાક્રમ તેના પ્રૌઢ,
પોપટ દીઠો પોતાતણો, થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ ૨૮૯
કાગળ ઉકેલ્યો કામિની, તે વાચીને જોય,
પાછળ રાજા ઉભો રહ્યો, તે નવ જાણે કોય ૨૯૦
સ્વસ્તિશ્રી ત્રબાવટી, રતનમજરી નામ,
લખિતગ ઘાચણુ દમની, વાસ ઉજેણી ગામ ૨૯૧
સમાચાર એક પ્રીછજો, પાડી વિક્રમશુ હોડ,
મુજને જિતી તે વરયો, લાગી મુજને ખોડ ૨૯૨
હુંશ ન પોહોંતી આપણી, જે ધારીતી પેર,
કાળાગ્રહે પડી કામિની, વિક્રમસેનને ઘેર ૨૯૩
ભલુ દુખ દારિદ્રયનું, ભલી વેઠવી ભૂખ,
તેથી ભૂડુ ભૂપ ઘર, સ્ત્રી માણસને દુખ, ૨૯૪

વાત કોયશું થાય નહિ, બહાર નવ જવાય,
રુડું ભૂડું જણાય નહિ, રહિ કાળાગૃહમાય ૨૯૫
વચને બાંધી હું રહી, જોડીને બે હાથ,
આપણુ રહિયે એકઠા, વાત કરુ તમ સાથ ૨૯૬
તમ ભણી રાજા મોકલ્યા, આવ્યા છે તુજ પાસ,
તેને તો વરજો તમો, પહોંચે મનની આસ ૨૯૭
લખનાર નાર પોતાતણી, અચરત મોટું એહ,
પોપટ ઘર પોતાવણો, મહિપત મન સદેહ ૨૯૮

ચોપાઈ

રતનમજરિયે વાંચ્યો પત્ર, રાય વિક્રમે વાચ્યો તત્ર,
તેનો ઉત્તર લખિયો ઓટ, બાંધ્યો તે પોપટની કોટ ૨૯૯
ત્યા જઇને તો કેજો નાથ, રતનમજરી વરે કોઈ રાય,
સુણી શુક ચાલ્યો જેટલે, કાગળ ફાડી નાખ્યો તેટલે. ૩૦૦
ઘેલી રાડ ઘાયણુ દીકરી, તારુ પાપ જે એને વરી,
મારુ રતનમજરી નામ, નવ રહુ વિક્રમ ગુલામ. ૩૦૧
એવા કઈ આવે કઈ જાય, વિક્રમ તો તુજને ગધાય,
હશી પડી તે સૈયર સાથ, જો આવે વિક્રમ મુજ હાથ. ૩૦૨
મહિપત બાધુ મારે ઘેર, કોઈ ન જાણે તેવી પેર,
દાસીને હેઠી મોકલી, ઉપર રહી રાણી એકલી ૩૦૦
આવ્યો’તો જે પેલો દૂત, તેઓ ઘરમા ભગડભૂત,
કહો તમે કયાથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા? ૩૦૪
ઘણુ સભારે વિરભમ રાય, ઘડી ઘડી વડસાસો થાય,
તમને નરપત તેડે આજ, સરચા સર્વ આપણુના કાજ. ૩૦૫
શાને વાર લગાડો વડી? થાઓ શીઘ્ર ઉઠો આ ઘડી,
લીધા ઘરમાંથી શણુગાર, બીજો માલ તો અપરમપાર ૩૦૬
રત્ન પેટી લીધી અભેદડ, આપ્યાં દૂતને તે પરચડ,
જાઓ મૂકો ઊંટ ઉપર જઈ, પછી આપણુ બે જઇએ વહી ૩૦૭
સાઢણી ઉપર તે તો ધરચુ, પછે વિક્રમે મન વિચારચુ,
દડ પ્રતાપે નાશી જશે, હાથ ન રહી તો શી ગત થશે? ૩૦૮
દડ પેટી ઉંટપર મૂકયો, મૂરખ મન તે તો ચૂકિયો,
વૈતાળ ગયો તે વસ્તુ જ હરી, બેઠો રાય ધીરજ મન ધરી ૩૦૯

ચેતવ્યા વણુ તો નવ મારિયે, ક્ષત્રી ધર્મ તે કયમ હારિયે,
પૂછે રાય, કોણુ કરે જોર? દૂત જાર કે સ્રીનો ચોર? ૩૧૦
ત્યારે દૂતને ચઢી છે રીશ, ગાળો દીધી ત્યા દશ વીશ,
મારચુ ખડગ લીધા છે પ્રાણુ, પડ્યો વાટમાં તેહ અજાણુ ૩૧૧
પછે દૂતનું લીધુ રૂપ, સ્રી પાસે આવ્યો છે ભૂપ
જો ગમે તો આવો તમો, ચાલો ખોટી થાઉં છુ અમો. ૩૧૨
ઉઠી નાર તે આગળ થઈ, ઉંટ ઉપર બેઠી તે જઈ,
બીક ન આણી કોની ચત, બેઠી સાઢણી લીધો પથ ૩૧૩
પૂર્વ દિશા હાકયો જેટલે, નારી તે બોલી તેટલે,
આપણે જવુ પશ્ચિમ દેશ, કેમ કરો પૂર્વમા પ્રવેશ? ૩૧૪
મારે શુ પશ્ચિમનુ કામ, તેડી જાઉં પૂરવ મારે ગામ,
વાકુ વચન તે સાથે કરચુ, રૂપ પોતાનું પ્રગટ જ કરચુ ૩૧૫
દંડ અને પેટી તો ગઈ, તે નારી તો નરવશ થઈ,
પેટી દંડનુ ભાગ્યુ જોર, થઈ ગઈ નારી ત્યા તો ચોર. ૩૧૬
શુ નામ તહારુ કયા રહે, કર્યા લઈ જાઓ મુજને કહે?
મારુ તો જૂગારી નામ, વસવુ મારે માળવ ગામ,
કરુ કામ અણુચિતવ્યા ઘોર, સ્રીમાણુસનો હું છુ ચોર ૩૧૭

દોહરા

નિ શ્વાસ મૂકયો નારીએ, દૈવ ન પહોંતી આશ,
મનનો માન્યો મૂકીઓ, પડ્યાં જુગારી પાસ ૩૧૮
જુગારી હાથે સાકળ, મર્કટ કંઠે હાર,
ઘેલી સ્રી શિર બેડલુ, રહે કેટલી વાર? ૩૧૯
ભગી વ્યસની આળસુ, લપટ જુગારી આપ,
એવો કથ જે કામિની, તેના પૂરણુ પાપ. ૩૨૦
નમેરો નિદ્રાળુઓ, દીન દયાહિન રોગ,
એવો કથ જે કામિની, તે કામિનીના ભોગ. ૩૨૧
કાગળ પોપટ લાવિયો, મુજ સહિયરનો મર્મ,
તે વિક્રમને નવ વરી, ત્યાં ફૂટચુ મુજ કર્મ ૩૨૨
પરદુ ખભજન સુખકરણુ, અજિત અભેદી આપ,
એવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, ભોગવુ તેના પાપ. ૩૨૩

નવ ખડ જેની નામના, પવિત્ર જેનો દેહ,
તેવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, તેનુ ફળ આ તેહ ૩૨૪
સુરજ દેવ સાક્ષી તમો, નિર્મળ તારુ નામ,
મેળો કરજો મહીપતિ, કરો કામિનીનુ કામ ૩૨૫
અલ્યા શાપ દેઉં છુ તને, હુ અબળા સ્ત્રી જાત,
કયમ લાવ્યો મને છેતરી, કીધી મોટી ઘાત? ૩૨૬

ચોપાઈ

ત્યારે તે બોલ્યો રાજન, તારુ કોના ઉપર મન?
ત્યા પહોચાડી મૂકુ તને, શાને રીશ કરે છે મને?
તારા મનમા જે હોય આપ, સત્ય ન કહે તો તુજને પાપ ૩૨૭

દોહરા

ત્યારે નારી બોલિ સહિ, વિક્રમ ઉજેણ ભૂપ,
સકળ કળા ગુણ જાણ છે, શીળવત સ્વરૂપ ૩૨૮
રાજ રાજેશ્વર છે ગુણી, હરસત માત હજૂર,
તેને મળવા મન ઘણુ, જે નારાયણ નૂર ૩૨૯
વચન પાળ તુ તહારુ, મેળવ વિક્રમ રાય
સરે અર્થ તવ માહરો, હૈડુ શિતળ થાય ૩૩૦
ત્યારે જુગારી બોલિયો, કઈ વિક્રમ એંધાણ?
તેને તુ કયમ ઓળખે, બોલ ચતુર સુજાણ? ૩૩૧
પગે પદ્મ છે તેહને, ઢીંચણ સૂધી હાથ,
જમણે હાથે ચક્ર છે, તે પૃથ્વીનો નાથ ૩૩૨
કમળપત્રશા નેત્ર છે, અરુણનત છે તેજ,
ચદ્રવદન ચચળ મતિ, નારાયણશુ હેજ ૩૩૩
છોડ્યો મણિ ગાંઠે થકી, આપ્યો સ્ત્રીને હાથ,
જાણે દિનકર ઉગીઓ, દીઠો તે નરનાથ ૩૩૪
પાગે લાગી પદ્મિની, શુ છે તમારુ નામ?
વીશ વશા વિક્રમ તમો, તેજપુજ મહા કામ ૩૩૫
કર જોડીને ઉભી રહી, નમીને લાગી પાય,
મહારાજ મેં તમને ઓળખ્યા, તમો તે વિક્રમરાય ૩૩૬

ચોપાઈ

સાબાશ શ્યામા ડાહ્યાં તમો, જોયા વિક્રમ તે તો અમો,
નગર ચર્ચા જોવા આવિયો પોપટ કાગળ ત્યા લાવિયો ૩૩૭
તે પૂઠેથી મેં વાચિયો, પેટી દડ મ તો સાંચિયો,
દૂત હતો તે મે મારિયો, ચેતાવ્યો જુદ્ધે હારિયો ૩૩૮
તમને બેસાડી સાંઢે કરી, લાવ્યો પથે તમને હુ હરી;
મારા સમ તમને હોય મન, ત્યાં પહોંચાડુ આણે દન ૩૩૯
વચન સાભળ્યુ વિક્રમતણુ હરખી નાર તે મનમા ઘણુ'
ગાધર્વવિવાહ હેતે કરી, રતનમજરી વિક્રમશુ વરી ૩૪૦
ચાલ્યા આવે છે તે વાટ, મટ્યા મનતણા ઉચ્ચાટ,
એહ વાત અહિંયાંથી રહી, પેલા પોપટની શી ગત થઈ. ૩૪૧

દોહરા

કાગળ રતનમજરીતણો, લેઇને ચાલ્યો પથ,
તેણે વિચાર્યુ આવતા, થઈ વિમાસણુ ચત ૩૪૨
દીઠુ રતનપુર વાટમા, જુગતે જોતો જાઉં,
મળે જો મારો બધવો, સહેજે સુખિયો થાઉ ૩૪૩
મળવાને પરદેશડે, બાધવકેરે કાજ,
તે રહે છે આ ગામમા, ભાગુ મારી દાઝ ૩૪૪
એમ કહિ વળિયો ગામમા, મળવા મિત્ર જ પેર,
બાધ્યો રહે તે પાજરે, નીચી ગુણીકા ઘેર ૩૪૫
બાધ્યુ પાજરુ બારણે, ગગારામ છે નામ,
ત્યાં દામોદર આવિયો, બધવકેરે ઠામ ૩૪૬
દૃષ્ટે દૃષ્ટ મળ્યા બેહુ, પહોંત્યા મનના કોડ,
ગુજ કરવા માડી ત્યહા, બાધવ જુગતે જોડ ૩૪૭
કહો બાધવ કયમ આવિયો ? ગયા હતા કુણુ દેશ ?
સુખ દુ ખ કહો તમતણું, કાં વેઠો પરદેશ ? ૩૪૮
ઉજેણીપત રાજીઓ, પવિત્ર મનશુ પેર,
પરણ્યો બાયણ દીકરી, હુ છુ તેને ઘેર ૩૪૯
કાગળ લઇને નીસર્યો, ગયો ત્રમાવટી ગામ,
તે રાજાની બેટડી, રતનમજરી નામ ૩૫૦

મહારાજ વિક્રમ આવિયા, ચર્ચા જોવા કાજ,
ફરે રાજ શ્રી રામનુ, મોટા જે મહારાજ, ૩૫૧
રતનમજરી પરણુશે, મારા કાગળ માટ,
વહાણુ વાતે આવશે, આજ ગામની વાટ ૩૫૨
શુભ અસ્વારી સાંઢ તે, રતન પેટી પરચડ,
કન્યા છે તે પદ્મિની, પાસે અભેજિત દડ ૩૫૩
તે પહેલા હુ નિસર્યો, ખાઉં વધાઇ વરત,
તે દમની મને આપશે, હાર અમુલક તરત ૩૫૪
સુખશાતા છે અતિ ઘણી, આનદ અદકો ચત,
મળ્યા ભેટ્યા શીખ દ્યો, જાઉં મારે પથ ૩૫૫

ચોપાઈ

વારુ કહી તે થયો વિદાય, એક એકની કહી કથાય,
પેલે પોપટે વચન જ કહ્યુ, તે ગુણિકાએ સર્વે લહ્યુ ૩૫૬
સુણ્યુ વચન એ મારુ ભાગ્ય, એવો હુ પામુ ક્યા લાગ !
પ્રપચ કરુ હવે રુડી પેર, પેટી પદ્મિની આણું ઘેર ૩૫૭
એવો મનમા ઘડિયો ઘાટ, જઈ બેઠી રોકીને વાટ,
પ્રાત કાળ થયો જેટલે, આવી સાઢ નિકટ તેટલે ૩૫૮
હેઠા ઉતર્યાં નર ને નાર, તેણે મનમા કર્યો વિચાર,
ભક્ષ ભોજન અહિંથી લીજીએ, પછે પથ આપણ કીજીએ ૩૫૯
ગયા રાય તો ગામજ માંહ, નાર સાઢ રહી રણમાય,
એટલે આવી ગુણિકા પાસ, મળી ભેટીને દીધી આશ ૩૬૦
મુજને તુજશુ અદકુ હેત, તુ તો મારી સગી ભાણેજ,
તુ સગી ભગિનીની દીકરી, વારુ થઈ વિક્રમશુ વરી ૩૬૧
વિક્રમ ઉતર્યાં મારે ઘેર, તેડવા મોકલી તમને ઘેર,
તેનું કપટ તો નવ જાણિયુ, જ્ઞાન હ્રદેમા નવ આણિયુ ૩૬૨
મળ્યાં વળગ્યા બાહે હાથ, ગઈ નારી તે ગુણિકા સાથ,
રતન પેટી ને સાઢ જ લીધ, કારજ ગુણિકાનું તો સીધ ૩૬૩
રતનમજરી ગઈ ઘરમાહ, ચર્ચા ભુડી દીઠી ત્યાહ,
કયા ગયો મારો ભરથાર, જે મારો હઇડાનો હાર ૩૬૪
તે નર પાખે દેહ ન ધરુ, કરડી જીભને હવડા મરુ,
તારા કુળમા શો વહેવાર, મુજને કયમ લાવી આ ઠાર ? ૩૬૫

દોહરા

ત્યારે ગુણિકા ઉચરી, સજો રુડા શણગાર,
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી લે ભરથાર. ૩૬૬
ગુણિકા જાત છે આપણી, મોટા જનશુ પ્રીત,
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રગ નિતનિત. ૩૬૭
પલગ પાન ને હારડા, શુભ સુકોમળ સેજ,
નર રુડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ. ૩૬૮
રાજાને તો સ્ત્રી ઘણી, સભવે નહિ સભોગ,
વારો ન આવે વરસમાં, ત્યા તો પૂરા ભોગ ૩૬૯
નીચ વાત નારે સુણી, અગે ઉઠી ઝાળ;
કે મારુ કે હુ મરુ, આણું મારો કાળ. ૩૭૦
પરવશ પડી તે શુ કરે, ધારણ રાખી મન,
મોટા મદિર માળિયા, ભામિની રહી ભૂવન. ૩૭૧
સોદો લીધો વિક્રમે, આવ્યો તેવો આપ,
વનિતા ન દીઠી વાટમાં, તનમાં પ્રગટ્યો તાપ ૩૭૨
વળ્યો ગામમાં વીર તે, દડ પોતાને હાથ,
ગલીકુચીએ ખોળતો, વિચાર કરે મન સાથ ૩૭૩
એમ કરતાં નિશા થઈ, દુ ખ પામી તે નાર,
તે નાઠી ઘરમા થકી, બૂમ મારતી બહાર ૩૭૪
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ જોતા વાટ,
તે નગરના નરપતિયે, જાણી સગળી વાત ૩૭૫
કહે બાઇ તુ ક્યાં રહે, શુ દુ ખ નિશ્ચે દેહ ?
વિજોગ પડ્યો પરણ્યાતણો, સાચુ માનો એહ ૩૭૬
કાષ્ઠ ભક્ષિને હુ મરુ, એટલુ મારે કામ,
બીજા શુ બોલુ નહીં, કોય ન લેશો નામ ૩૭૭
કાષ્ઠ ભરાવ્યા શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર,
એટલે જોવા ત્યા ગયો, પોતે વિક્રમ વીર ૩૭૮

ચોપાઈ

પોતાનો પતિ દીઠો દૃષ્ટ, ગયુ મન થકી સઘળુ કષ્ટ,
દીઠી પ્રીત બે જણની ઘણી, પૂછ્યુ ગામધેર તે ધણી ૩૭૯

ક્યાથી આવ્યા કુણ જ ગામ, પ્રકાશ કરો પોતાનું નામ?
દેવરૂપ દેવાશી દેહ, અધિક પૃથ્વીપતિ પોતે તેહ ૩૮૦
કહ્યો સર્વ માંડીને વર્ત, ઓળખ્યો વિક્રમ રાજા તર્ત,
ઘેર તેઓ બહુ વાધ્યો રગ, આળસુ ઘેર પધાર્યાં ગગ ૩૮૧
કહી પ્રતિજ્ઞા સાચી વાત, ઓળખિયો ઉજેણીપતિ તરત,
તેઓ ઘેર દેઈ બહુ માન, મૂકયા પાન મેવા પકવાન. ૩૮૨
કગાલને કરુણા કીજિએ, કાંઈ હુકુમ મુજને દીજિએ,
તારા નગરમા નીલી નાર, તેને તેડાવો આ ઠાર ૩૮૩
અણાવી સાઢ પેટી ને ગર્થ, ઘેર બોલાવી સાર્યો અર્થ,
શીશ મુડી ખર વાહન કરી, બધા નગરમાહે ફેરવી ૩૮૪
ઠરી રહ્યો ત્યાં વીર સુજાણ, ત્રબાવટીએ થયુ છે જાણ,
કોએક ચોર પેદા થયો, રતનમજરી ચોરી ગયો ૩૮૫
પગલે પગલે કટક જ ચઢયુ, પગલુ રતનપુર માહે પડ્યુ,
લાગી રાઢ આણીને ક્રોધ, માહોમાહે વળગ્યા જોધ ૩૮૬
વઢતા દિન વીત્યા છે ચાર, રતનરાયે કર્યો વિચાર,
આપણા ઉપર ત્રમક વઢે, શે વાકે સૈના એ ચઢે? ૩૮૭
ગયા ભાટ નિવારણ કાજ, વઢો કુણ દિવસની દાઝ?
તારા નગરમા મારા ચોર, તેણે કામ કર્યુ છે ઘોર ૩૮૮
રતન પેટી ને રતનમજરી, તે તો ચોર લાવ્યો છેતરી,
તેને કહાડી આપો મને, તો તો જીવતો મૂકુ તને ૩૮૯

દોહરા

રાજા શુ જાણો નહીં? મન વિચારો જાણ,
રતનમજરી લાવિયો, વિક્રમ વીર સુજાણ ૩૯૦
સુણતે આનદ ઉપન્યો, શીતળ થઈ સૌ કાય,
પ્રદક્ષિણા દેઇને નમ્યો, વિક્રમ કેરે પાય ૩૯૧
ધન હું, ધન એ દીકરી, ધન મારો અવતાર,
હેતે આવો નગરમા, શોભે સહુ સસાર ૩૯૨
રતનપુરનો રાજિયો, બોલ્યો રતનરાય,
વરો બેટિ એક માહરી, સકળ મનોરથ થાય. ૩૯૩

ચોપાઈ

એક પરણી તેની કન્યાય, પાછા ત્રબાવટીએ જાય,
રીત ભાત તે પૂરણ કરી, બીજી વાર તે કન્યા વરી ૩૯૪
હરખે વાગ્યા ઢોલ નિશાન, આવ્યો વિક્રમ વીર સુજાણ,
કન્યા પેટી દડ રતન, લાવ્યો ઘેરે કરી જતન ૩૯૫
ઓઓ ઉતારી મહોલા પાશ, દેવદમનીને દીધી આશ,
વચન તમારુ મસ્તક ધરુ, હવે હુકમ દો તેવુ કરુ,
આવ્યા ત્રણ દડ તે દીશ, કહો તે વાત ચહડાવુ શીશ. ૩૯૬

(૪ બ્રાહ્મણની પુત્રી પાસેથી વિષધર દડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

દોહરા

કહે સાસુ કહુ તે કરો, આપ નગર ભૂપાળ,
વીર ભટ નામે વિપ્ર છે, તેડીને ધન આલ ૩૯૭
બાળક પુત્રી તેહની, તેનું સરસ સ્વરૂપ,
ચર્ચા જો જો તેહની, ભોળા ન થશો ભૂપ. ૩૯૮

ચોપાઈ

પ્રાત કાળ થયો જેટલે, વીર ભટ તેઓ તેટલે,
માન દીધુ રીઝીને રાય, કુમકુમ ચદન પૂજી પાય ૩૯૯
રત્નથાળ તે આગળ કરી, હેતે હેમની મોરો ધરી,
મહારાજ હેતે લીજિએ, પતિતને પાવન કીજિએ ૪૦૦
લાગ્યુ બ્રાહ્મણને અદકુ દુ ખ, રાજા ઉપર મરણ મૂખ,
ભાઈ મારે શો એનો અર્થ ? રાજદ્વારમાં જોઈએ ગર્થ ૪૦૧
માંસ રુધિરનો ભુડો આહાર, રાજપ્રતિગ્રહ ભારે ભાર,
દશ ખાટકી કરે જેટલુ, એક ચક્રીને ઘેર તેટલુ ૪૦૨
દશ ચક્રી કરે જે આપ, તેટલુ એક ગુણિકાનુ પાપ,
દશ ગુણિકાતણુ અઘ જેહ, એક નરપતિને ઘેર તેહ ૪૦૩
નિંદા કરીને નાશી ગયો, કોડી એક લેવા નવ રહ્યો,
એમ કરતા પડી જવ રાત, રાયે વિચાર્યુ હૃદિયા સાથ ૪૦૪
જોઉં ચર્ચા એના ઘરતણી, સમૃદ્ધિ છે એને ઘેર ઘણી,
વાળ્યો કાછડો ફેંટો કશી, ચાલ્યો તે બ્રાહ્મણ ઘર ધશી ૪૦૫

કોઇને વાત ન કહી તે રાય, છાના વીર ધીર બે જાય,
અદૃષ્ટવિદ્યા મનમા ધરી, ઘર ચર્ચા જૂએ તે ફરી ૪૦૬
ઘટિકા બેય નિશા વિસ્તરી, બ્રાહ્મણની પુત્રી નીસરી,
સકલ કળા ગુણ જોબન સાર, લક્ષણ બુદ્ધિવત છે બાળ ૪૦૭
તેની પાસે દડ જ એક, તેની શોભા વિવિધ વિશેક,
નિકળી ઘર મેલી બારણે, રાય નિકળ્યો જોવા કારણે ૪૦૮
ચૌટે જઇને ઊભી રહી, પ્રધાનપુત્રી તે સ્થાનક ગઈ,
ત્રીજી તનયા વણિકજવણી, તે સહુની શોભા છે ઘણી ૪ ૯
ચોથી છે ક્ષત્રીની નાર, મળ્યા એકઠા ટોળે ચાર,
મળી સહૂ વિચાર જ કરે, અરાપરા ચૌટામા ફરે ૪૧૦
લીધા પાન ફોફળ ને હાર, લીધા મેવા અપરમપાર,
લીધી સામગ્રી પરણ્યાતણી, લીધો ચૂડો ચુદડી ઘણી ૪૧૧
વસ્ત્રતણો લીધો અબાર, થયો બહુ ઝાઝેરો ભાર,
આપ માથે કોઈ નવ ધરે, તુ લે તુ લે, એમ સૌ કરે ૪૧૨
લાવો મજુરને આણે દીશ, આપે લઈ ઉપાડે શીશ,
એક આધી તેડવાને ગઈ, ઊભો રાય મજૂર જ થઈ ૪૧૩
ભાર ઉપાડવાનુ છે મન, પેટ ભરી જમાડો અન,
ઉપાડ ગાસડી તુ અમતણી, આપશુ અન સામગ્રી ઘણી ૪૧૪
કગાળ સરખુ દીઠુ રૂપ, નવ ઓળખાણો ભારે ભૂપ,
પોતાના મદમાં ચાલી જાય, ન ગણે કોને લેખામાય ૪૧૫
અલ્યા તુ રહે છે કુણ ગામ, તારુ શુ કહે છે સહુ નામ ?
માટકો મજુર જ નામ માહરુ, કામ કરુ નિત્યે તાહરુ ૪૧૬
બોલ્યો બોલ ગરીબ કગાળ, હસે સહુ લાગે છે વહાલ,
રાજાને શિર મેલ્યો ભાર, નિકળ્યા નગરથકી તે બહાર ૪૧૭
વહેળા પર્વત નદી ને પહાડ, જે દેખીને ધ્રુજે હાડ
વિષધર દડ જે હાથે લીએ, તે કોઇથી નવ બીએ ૪૧૮
ચાલે ચારે ચતુરસુજાણ, જ્યાં હતું ગાઢ્રતુ મસાણ,
જ્યા હરસત તણો પરસાદ, તેમા ગયા આણી આહ્લાદ. ૪૧૯
ભૂત પ્રેત ને વ્યતર ઘણા, ટોળા જક્ષ કિન્નર તે તણા,
અનેક જોગણી આકાશે ભમે, તે આવીને ચરણે નમે ૪૨૦

જઈ હરસતની પૂજા કરી, નૈવેદ્યતણી તે થાળી ભરી,
સતુષ્ટ કરીને અંબે માત, પછી તેહને પૂછી વાત ૪૨૧
મળ્યા એકઠા આપે ચાર, કયમ આવ્યા છો આણે ઠાર ?
ત્યારે બોલી ચારે જણી, પરણે છે સધ્યર અમતણી ૪૨૨
પાતાળે વસે છે તેહ, કુમકુમ વરણી તેની દેહ,
પરણવા આવી હશે ત્યા જાન, અમને દેશે ઝાઝાં માન ૪૨૩
કુમકુમવતી પરણે જેહને, અમ ચારે પરણુ તેહને,
અમને જાવા આપો માગ, આજે વર વરવાનો લાગ ૪૨૪
દડતણી ત્રણ રેખા કરો, સુખે તે સ્થાનક પરવરો,
માટકા તું બેસી રહે આહ, અમો આવશુ વહાણાંમાહ ૪૨૫
ત્યારે માટકો અદકુ રોય, મુજને મારી નાંખે કોય,
હુ તો નહિ જવા દેઉં તને, હતો ત્યા મૂકી આવો મને ૪૨૬
અનેક ચરિત્ર એવાં બહુ કહ્યા, સજની ચારે મનમાં લહ્યા,
એક કહે એને મા છેડ, સુખે આપણી સાથે તેડ ૪૨૭
ખાશે પેટ ભરીને ધાન, કહીશુ તે કરશે નિદાન
તે સ્થાનક માર્યો એક દડ, પડી ગુહા એક મહા પ્રચડ,
પેઠા સહુકો વળગી હાથ, તેઓ માટકો પોતા સાથ ૪૨૮

દોહરા

નગર સમીપે જઈ રહ્યા, દીઠુ સરોવર નીર,
નહાવા કેરે કારણે, જઈ ઉભી તે તીર ૪૨૯
દડ વસ્ત્ર ને ગાઠડી, બીજા શુભ શણગાર,
તે સોંપ્યુ મજુરને, ક્ષણ ન લાગી વાર ૪૩૦
થઈ નગ્ન નહાવા ગઈ, જળમા ઝાકમઝોળ,
છાટે નીર એક એકને, કરે આપ કલ્લોલ ૪૩૧
સમર્યો વીર વૈતાળને, પ્રત્યક્ષ પ્રગટ હોય,
વસ્ત્ર દડ હરી ગયો, પાર ન પ્રીછે કોય ૪૩૨
વર આવ્યો ત્યાં પરણવા, તિલક કર્યુ તુ ભાલ,
તેને વીર હરી ગયો, જાનમાંથી તત્કાળ ૪૩૩
જળમા રહીને માગિયા, માટકા લાવ શણગાર,
હાથ ખખેરી ઊઠીઓ, બોલ્યો મુખ ઉચ્ચાર ૪૩૪

એ તો કોઇક લેઈ ગયુ, ન રહ્યુ મારી પાસ,
માતા હવે હુ શુ કરુ? બોલ્યો મૂકી આશ. ૪૩૫
ફટ ભુડા જા ગામમા, કુમકુમવતીની પાસ,
જળમાં સૌ ઉભા રહ્યાં, થઈ મોટી ઉપહાસ ૪૩૬
કહ્યુ જાણુ જઇ માટકે, મોકલાવ્યા શણગાર,
થઈ પાચે ઘેર એકઠી, ક્ષણુ ન લાગી વાર ૪૩૭
લગ્ન વેળા તતપર થઈ, હુ જોતીતી વાટ,
ભલે આવ્યાં તમે આ તકે, મનનો ટળ્યો ઉચ્ચાટ ૪૩૮
લાવો વર ઉતાવળો, લગન જ વેળા જાય,
વર તો કયાય જડે નહીં, આકુળવ્યાકુળ થાય ૪૩૯
વિક્રમ રૂપ પોતે ધર્યુ, ગયો આવી જ્યાં જાન,
દીઠો સુદર મહિપતિ, દીધા ઝાઝા માન ૪૪૦
હવડા એ પરણાવિયે, રીતભાત કરી પેર,
પછે હાકી કહાડશુ, કન્યા લઇશુ ઘેર ૪૪૧

ચોપાઈ

પીઠી ચોળી રાય શરીર, પચરગી પહેરાવ્યા ચીર,
લગ્નતણી તો વેળા થઇ, બેસાડ્યો ચોરીમા જઈ ૪૪૨
દીઠો વર શરદનો ચન્દ્ર, દીઠો અવનવો જેવો ઇન્દ્ર,
દીઠો જેમ ઉગમતો ભાણુ, તેવો વિક્રમ વીર સુજાણુ ૪૪૩
હેત પ્રીત નારીને કરી, પાચે કન્યા તે વર વરી,
મગળ વર્ત્યાં ખાધા કસાર, સજ્જન કહે જિત્યો સસાર, ૪૪૪
યાચકને બહુ દીધા દાન, સૌ કોયે દીધાં બહુ માન,
ગોત્રજતણી જઈ પૂજા કરી, વર જોઈ સહુની આખડી ઠરી ૪૪૫

દોહરા

રાજા કહે તમે બોલિયાં, પાળો તેહ વચન,
હુ તે પેલો માટકો, આપોને ભોજન ૪૪૬
મુજને ભાડે મોકલ્યો, જે આવી છે જાન,
તેને ઘેર જશો તમો, શુ દો છો મુજ માન? ૪૪૭
હુ તો સમજી આવ્યો, પેટ ભરવાને કાજ,
શિખ દ્યો તો અમો સચરુ, તમો કરોજી કાજ ૪૪૮

સુણીને સહુ વિસ્મે થયુ, ન હોય માટકાનુ કામ,
એ તો ઉજેણપત ખરો, વિક્રમસેન જેનુ નામ ૪૪૯
પ્રદક્ષિણા કરી પાચે નમ્યાં, કીધા શિવપૂજન,
અજાણે અધિપત વર્યાં, સફળ થયો એ દન ૪૫૦

ચોપાઈ

વીર હરી ગયો જેટલુ, તરત જ આપ્યુ છે તેટલુ,
વિક્રમે ત્યાં સાધી ગતી, નાની બહેન એક તેની હતી ૪૫૧
જાનવાળો વર ત્યા આણિયો, રાક આપ હ્રદયે જાણિયો,
બીજી કન્યા પરણ્યો અનૂપ, માન દેઈ બોલાવ્યો ભૂપ ૪૫૨
ઓળખ્યો રુડો તે રાજન, નગર હરખ પામ્યુ સહુ મન,
ધન્ય ભાગ્ય આ ધરતી તણુ, આવાગમન થયુ તમતણુ ૪૫૩
કન્યા પાચ ને લાવ્યો દડ, કર્યુ કામ ભારે પરચડ,
ઘેર આવ્યો ઉજ્જેણી રાય, જઈ સાસુને લાગ્યો પાય,
વળી કહો તે હુ આચરુ, વચન તમારુ મસ્તક ધરુ ૪૫૪

(૫. કોચી કહોયણ પાસેથી પ્રતાપ કે જ્ઞાનદડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

દોહરા

કહે દમની સુણ રાયજી, જુઓ ઉજેણી ગામ,
એક વૃદ્ધ વહેવારીઓ, ધનવત શેઠ છે નામ ૪૫૫
ચર્ચા જુઓ ઘેર તેહને, જાળવજે શુભ પેર,
ત્યાથી કામ સઘળુ થશે, બેશી રહો પછી ઘેર ૪૫૬

ચોપાઈ

સભા ભરીને બેઠો રાય, સૌ કોને પૂછે છે ત્યાય,
ધનવત શેઠ તે કોનું નામ, વસે આપ ઉજ્જેણી ગામ ૪૫૭
એક વજીર કહે છે વાત, એ નામે વસે છે સાત,
એક કહે નવ કરશો રીશ, ધનવત શેઠ તો છે દશવીશ. ૪૫૮
બીજે એક કર્યો વિચાર, મારી પાસે છે દશબાર,
નવ તેરી ઉજ્જેણી ગામ, ધનવત શેઠ હજારો નામ ૪૫૯
નાત અડક કાંઈ છે એંધાણુ? શી છે પેર તેની પરમાણુ?
સર્વતણી વાતો સાભળી, નાવ્યો મનમાં એકે વળી. ૪૬૦

આવ્યો એકજન પ્રીતે પાસ, કર જોડીને કીધુ હાસ,
મારી પાસે ધનવતો સાર, થયા વરસ એક સો ને બાર,
વૃદ્ધ જરા જૂરણુ આધળો, ગાત્ર શિથિલ ને છે પાગળો ૪૬૧

દોહરા

ધન અલેખે તેહને, પેટ નથી કાંઈ તન,
સેવા કારણે ઇચ્છતો, પરણ્યા ઉપર મન ૪૬૨
તેને કુણુ દે દીકરી, કાણો વૃદ્ધ કરૂપ,
દીપક હાથે લેઇને, કોણુ પડે જઈ કૂપ ૪૬૩
(વળી) સોળ વરસની બેટડી, શ્યામ કુવર છે નામ,
ભર જોબનમા ભામિની, રહે ઉજ્જેણી ગામ ૪૬૪
મહાસત્યવતી સાધવી, સતીતણો અવતાર,
વ્રત કુવારુ આચરે, રૂપ તણો ભડાર ૪૬૫
મા બાપ પરણવા કહે, એહ ધરે નહિ મન,
ધર સૂત્ર માડુ નહીં, જુવે નહીં નર જન ૪૬૬
વિશ્વ આવીને વિનવે, તોય ધરે નહિ કાન,
શુ કરુ હુ છુ જોબના, નહિતર જાઉં રાન. ૪૬૭
નરનુ મુખ જોવુ નહીં, નરશુ ન કરુ પ્રીત,
કુવારી થઈને રહુ, રાચૂ એણી રીત ૪૬૮
પડિતે એને બહુ પ્રીછવી, વિખાણુ કરીને વેદ,
શાસ્ત્ર વચન તમને કહુ, ખરી વાતે શો ખેદ? ૪૬૯
ધર્મ શાસ્ત્ર એવુ કહે, કુવારી શિર પાપ,
બાપણુ માથે તેહને, સતી તણો છે શાપ ૪૭૦
કુવારી અમળા રહી, મૂકે પૃથ્વી પાય,
બ્રહ્મહત્યા એક ડગ ભરે, નિત્ય પોકારે ન્યાય ૪૭૧
ભક્તિ કરે જે ભરથારની, નિત નિત ગગાસ્નાન,
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વી તણી, ડગે ડગે ગૌદાન ૪૭૨
શાસ્ત્ર નારીએ સાભળ્યુ, સુખ કરયુ સૌ તાજ,
તેહ વરી ધનવતને, સેવા કરવા કાજ ૪૭૩
ચરણુ તળાસે તેહના, પીરસે તે ભોજન,
ભક્તિ કરે ભલી ભાતશું, માનિની નિર્મળ મન ૪૭૪

અવિદ્યા એકે નહીં, સતી શિરોમણુ નાર,
દર્શન કરવા કારણે, આવે લોક અપાર ૪૭૫
આભૂષણુ આ દેશમા, દર્શન દિવ્ય સ્વરૂપ,
એક ધનવત તો એહ છે, માન્યો ભારે ભૂપ ૪૭૬
પોળને મોઢે પીંપળો, તેની રુડી છાય,
ત્રીજુ ઘર તો તે થકી, ધનવત રહે છે ત્યાય ૪૭૭

ચોપાઈ

વારુ કહી તે રાજા હસ્યો, તેનો બોલ હૃદયમા વસ્યો,
શાને જોઉં હુ બાધુ ગામ? થાશે મારુ એથી કામ ૪૭૮
રાજા ઉઠી બેઠા થયા, સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા,
પડી ઘોર નિશા જ્યાહરે, જોવા સજ્જ થયો ત્યાહરે ૪૭૯
વાળ્યો કાછડો ધાટડી ઘણી, ચાલ્યો વીર ધુરધર ધણી,
સાભળ્યુતુ ઘરનું એંધાણુ, ત્યાં જઈ બેઠો ચતુરસુજાણુ ૪૮૦
બેઠો બારણે સ્થાનક કરી, વિપરીત વેશ પોતાનો ધરી,
અદૃષ્ટ વિદ્યા આપ હોય, નવ દેખે તે માનવી કોય ૪૮૧
જેવી કહીતી તેવી સતી, ચર્ચા જૂએ પૃથ્વીપતી,
કરે ભરથારની આપે સેવ, જેવી દયાળુ દેવી દેવ ૪૮૨
કથ કેરાં ચાપે છે ચરણુ, પછે આપ પોઢે છે ધરણુ,
દીન બે ચારેક જોયુ રાય, ચિત્તમાં લાવે છે ચર્ચાય ૪૮૩
એક દિવસ જૂએ જેટલે, કૌતક એક થયુ તેટલે,
મધ્યરાત ગઈ છે ઘનઘોર, એટલે એક ત્યા આવ્યો ચોર ૪૮૪
પાડી ખાતર પેઠો ઘરમાહ, બળે દીપક જોત જ ત્યાહ,
દીલે જાડો ને કૂટડો, તેવો સ્ત્રીની દષ્ટે પડ્યો ૪૮૫
રક્ત ફેંટો બાધ્યો છે શીશ, સુ ર ધાટડી ભીડી દીશ,
રુડો કાછ પહેર્યો છે પાય, બળવત છે વળી તેની કાય ૪૮૬
જ્યા પોઢીતી ધરણે નાર, આવ્યો તસ્કર તેણે ઠાર,
તસ્કર તે નારીએ દીઠ, અમૃતથી લાગ્યો તે મીઠ ૪૮૭
રામા રુદેમા તે ઠામ, તતક્ષણુ પ્રગટ્યો તેને કામ,
અગ્નિથકી ગળે જેમ ઘૃત, ગળી નાર તસ્કરથી વૃત ૪૮૮
વિચાર તેના મનમાં થયો, જન્મારો એળે મુજ ગયો,
ભોગવ્યો નહીં સપૂરણુ ભોગ, વાત કરી નવ સાધ્યો જોગ ૪૮૯

કથસ્વાદ કાયા નવ અર્પ્યો, એ જન્મારો છૂટી પર્યો,
એવો ઘડીઓ મનમા ઘાટ, દીઠો તસ્કરનો બહુ ઠાઠ ૪૯૦
નિરખ્યુ રૂપ તે તસ્કરતણુ, હરખી નારિ હૈડામા ઘણુ,
ક્યમ આવ્યો છે અડધી રાત ? સાચી કહે તુ મૂજને વાત ૪૯૧
ત્યારે તસ્કર બોલ્યો વળી, દીઠી નારી ચિત્તે ચળી,
મારે મન છે એટલો અરથ, આવ્યો ચોરવા ઘરથી ગરથ ૪૯૨
શિર માટે આવ્યો અહીં હુ, પુછે છે તો સાભળ તુ,
પાડે બૂમ કે બોલે વાણ, મારી ખડ્ગ કાડુ તુંજ પ્રાણ ૪૯૩

દોહરા

તરુણી તસ્કરને કહે, પ્રીતિ અમશુ જોડ,
હેતે વર આપુ તને, પહોંચાડુ મનકોડ ૪૯૪
મુજશુ મન કરી રમો, ટાલ વ્રેહેની આગ,
નિત્યે દહાડી આવજે, જેહ ગમે તે માગ ૪૯૫
ત્યારે તસ્કર બોલિયો, માનિની સાભળ મર્મ,
દેખે કથ આ તાહરો, તે નહી મારો ધર્મ ૪૯૬
લોપુ લાજ નહિ એહની, જે નવ દેખે દષ્ટ,
એ સન્નિધ તુજશુ રમુ, તો થાઉં હુ ભ્રષ્ટ ૪૯૭

ચોપાઈ

કામિની કહે કથ મારુ હુ, ફરીફરી શું કહે છે તુ,
તસ્કર કહે મારો એહને, સગ કરુ તાહારી દેહને ૪૯૮
ઢીંચણ મુકી પાસા તળે, અગુઠો દીધો જઈ ગળે,
પલક એકમા નીકળ્યો પ્રાણ, જુવે વિક્રમ વીર સુજાણ ૪૯૯
હરખ ઉપન્યો બેહુને ઘણો, સગ કર્યો પછે તસ્કર તણો,
તેને આપ્યુ અદકુ ધન, અમ્રત જેવા કહ્યા વચન ૫૦૦
નીત નીત રમવા આવજે, સામગ્રી સાથે લાવજે,
ચોર કાઢી મૂક્યો બારણે, રહ્યો રાય જોવા કારણે ૫૦૧
દીઠો તે તસ્કરને દષ્ટ, મહિપતિ મનમા પામ્યો કષ્ટ,
ખુની તસ્કર ને ત્રિજો જાર, એને માર્યાનો વહેવાર ૫૦૨
મહેલ્યુ ખડ્ગ કરીને રીસ, છેદ્યુ તે તસ્કરનુ શીશ,
પડતાં શીશ નાખી તે ઠાર, ત્યા સ્ત્રીએ ઉઘાડ્યા બાર. ૫૦૩

દીઠો બારણે તસ્કર પડ્યો, સ્રીને મન અચરત અભ્યા,
દીઠી રાત અધારી ઘોર, માર્યો ચોકીવાળે ચોર ૫૦૪
નારી મનથી મુકી મામ, મૈં તો કુડુ કીધુ કામ,
કથની હત્યા માથે લીધ, કારજ એકે નવ પામુ સીધ ૫૦૫
હેડુ મે નવ રાખુ હાથ, કાયા વટાળી તસ્કર સાથ,
અરે રાયના લોક જ ધાઓ, મારી જનારાને તો સાઓ ૫૦૬
મળ્યા એકઠા લાખેક લોક, શેઠ માર્યો તે પામ્યા શોક,
પૃથ્વીપતે જોઈ છે પેર, આવ્યો રાય પોતાને ઘેર ૫૦૭

દોહરા

પ્રાત કાલ જ્યારે થયો, સ્રીએ વિચાર્યું મન,
દાનપાત્ર મળ્યા ઘણા, લુટાવી દીધુ ધન ૫૦૮
મ્હેલ મેડિ ને માળિયા, વળી જે કણુ કોઠાર,
કૃષ્ણાર્પણ સર્વે કર્યુ, અન્ન વસ્ત્ર શણગાર ૫૦૯
ચાલ્યો ફેલ એ નગરમા, ફોગટ બાધે દેશ,
સતી થાય છે સાધવી, જોબન બાળાવેશ. ૫૧૦
સતી સુદરી નીસરી, સજ્યા સોળ શણગાર,
ચોખા વેરે ચોદશા, અશ્વિનીએ અશ્વાર ૫૧૧
વાજા વાજે અતિ ઘણા, શરણાઇઓ ચોહેચાટ,
જોવા નગર બાધુ મળ્યુ, જશ કહે ભારે ભાટ ૫૧૨
માગણ જાએ માગવા, દક્ષણા લેવા દેવ,
નમે લોક સહુ નગરના, બહૂ કરે છે સેવ ૫૧૩
મળ્યા દુખિયા રોગિયા, ભુવન ભુવનથી ધાય,
નાના મોટા નગરના, જુવતી જોવા જાય ૫૧૪
થાપા દે કુમકુમતણા, ઉડે અબિલ ગુલાલ,
જે જે બોલે મુખ ઘણા, ભરી ફૂલની થાળ ૫૧૫
કોને કહે સુત આવશે, કોને આપે ધન,
કોને કહે જશ પામશે, એમ મનાવે મન ૫૧૬
લોક મળિને આવિયા, જ્યા બેઠાં છે રાજ,
સતી થાય છે સાધવી, હુકમ કરો મહારાજ ૫૧૭
રાજા કહે ક્યા છે સતી, મારુ મન પરસન,
છડી અસ્વારી આવશું, કરવા સતી દરશન. ૫૧૮

શુભ કામે સતી સચરે, દેહે વેઠે દુખ,
ક્ષિપ્રા તીરે આવશુ, જોવા તેનુ મૂખ ૫૧૯
પ્રધાન રાયે સાભળી, કામ કર્યા છે તાજ,
ગયા મશાણે મહિપતિ, સતિ સત જોવા કાજ ૫૨૦
મળિ છે ત્યાં બહુ મેદની, થાય ઘણા કલ્લોલ,
થાપા દે છે હોંશથી, કરે છે કુમકુમ રોળ ૫૨૧
રાખ્યા સહુને વેગળા, રાય ઊભો સતિ પાસ,
પ્રણામ કરીને પ્રેમશુ, દીધી તેણે આશ ૫૨૨
રાજા કહે પાછા વળો, જાઓ તમારે ઘેર,
ખાઓ પીઓ ખેલો જઈ, રમો જમો શુભ પેર ૫૨૩

ચોપાઈ

કોપ કરીને તે બોલી નાર, હુકમ આપ લાગે છે વાર,
મારે કથને છેટુ પડે, દેવ સતીને તે તો નડે ૫૨૪
રીઝુ તો પ્રસન થઇશ આપ, જો કોપુ તો દેઇશ શ્રાપ,
રીઝુ તો ચાલે તૂજ રાજ, કોપુ તો જગ હોયે તાજ ૫૨૫
ડાહ્યાને શુ કહિએ કથી, તુ સતિને ઓળખતો નથી,
માટે લાગ્ય તુ મારે પાગ, વરદાન જેહ ગમે તે માગ ૫૨૬
દે હુકમ ખોટી થાઉં છુ, સ્વર્ગભુવન પ્રત્યક્ષ જાઉં છુ,
કદાચિત ક્રોધ હુ હૈડે ધરુ, તુજને બાળી ભસ્મ જ કરુ ૫૨૭
પુષ્પ વૈમાન ખોટી થાય છે, દેવ દરશન મારુ ચ્હાય છે,
સતવાદી માટે સાખિયે, નિકર હવડાં ઉંધો નાખિયે ૫૨૮
કદાચ કોપ હૈડામા ધરુ, તો તુજને હું પ્રાજે કરુ,
સાભળ્યો તેહ સતીનો બોલ, દીઠા ફુલ રાયે અતોલ. ૫૨૯

દોહરા

કહે વિક્રમ સાભળ સતિ, જાણુ સઘળો મર્મ,
કાલતણી સમી સાજનો, જોઉં છુ તારુ કર્મ ૫૩૦
ફોગટ ફુલ કરે ઘણી, દેખે બાધુ ગામ,
જા તુ મદિર તાહરે, રાખી મનની મામ ૫૩૧
અગુઠો દીધો ગળે, પ્રથમ જ માર્યો કથ,
પછે જારવિદ્યા રમી, તે જ વિચારો મન ૫૩૨

પછી તેને ધન આપિયુ, કાઢી મૂકયો બ્હાર,
મેં ત્યા મારી નાંખિયો, જાણ્યો તસ્કર જાર ૫૩૩
તેં દીઠો તસ્કર પડ્યો, સાભળી જ્યારે ચીસ,
ઘરમા જઇને છેદિયુ, ધનવત કેરુ શીશ ૫૩૪
પછે માલ લુંટાવિયો, સતી ધરાવ્યુ નામ,
ફેલ કરે છે તુ ઘણુ, દેખે બાધુ ગામ ૫૩૫
શિશ મુડણુ ત્હારુ કરુ, ચુનો ચોપડુ તાહ,
ખરવાહન કરી ફેરવુ, બધા નગરની માહ ૫૩૬
કાન નાક છેદાવશુ, છેદૂ પગ ને હાથ,
મારુ માથે મોજડા, જે બોલે મુજ સાથ. ૫૩૭
અડધી ડટાવુ બેટમા, પચઇટાળી માર,
જીભ કઢાવુ તાળવે, દેખે સહુ સસાર ૫૩૮
માનિની સમજી મન વિષે, સાચાં સરવ એંધાણુ,
બાધુ એશુ બાકરી, થાય હસારથ હાણુ ૫૩૯

ચોપાઇ

ત્યારે વળતી બોલી સતી, મહારાજ સુણો મહિપતિ,
ફેલ કરયાતા તે જાણિયા, મારા મનમા પરમાણિયા ૫૪૦
જાણી સારીપેરે મને, રાયજી ફરી શુ કહિયે તને!
કરવા દો મુજને મુજ કાજ, લોક દેખતા રાખો લાજ. ૫૪૧
ઝાઝુ ડહાપણુ નવ કીજીએ, કેડો નારીનો નવ લિજીએ,
ઘેર ઘેર નારી છે એહ, તેમા રાખશો મા સદેહ ૫૪૨
સર્વ સૃષ્ટમા સરખી નાર, અતર આણો નાજ લગાર,
લાખે એક કોઈ નારી નરી, કોટી વાર શુ કહિયે ફરી! ૫૪૩
મસ્તક મારે ચરણે ધરો, જગત દેખતા મોટી કરો,
સહુ સરખી તે કયમ કહેવાય, રાજા કહે કયમ સદેહ જાય ૫૪૪
નારી કહે પ્રીછો તે પેર, જાઓ કુચી કદોયણુ ઘેર,
ત્યાં જતા સદેહ ભાગશો, કામ કરી પાગે લાગશો ૫૪૫
રાયે તેનુ માન્યુ વરત, સ્ત્રીને બળવા દીધી તરત,
રાખ્યો તે નારીનો ભાર, વળ્યો રાય આપે દરબાર ૫૪૬
રાખ્યો જશ સતી તે થઈ, મળી મેદની તે ઘેર ગઈ,
એમ કરતા વિતી ગઈ રાત, રાયે વિચાર્યુ હૃદયા સાથ ૫૪૭

કુચી કદોયણુ રહે જ્યા, ગયો એકલો રાજા ત્યા,
અદશ્યવિદ્યા આપે કરી, રહ્યો કુચીના ઘરમા ઠરી ૫૪૮
કુચીને મન અદ્દકુ જ્ઞાન, મહિપતને દીધા બહૂ માન,
ધન્ય ભાગ્ય અમારુ આજ, આવ્યા છો નરપત શા કાજ ? ૫૪૯
અદષ્ટવિદ્યા મનમા ધરે, તેથી અરથ એક નવ સરે,
કપટકાજ આવ્યા છો તમો, તે સરવે જાણુ છુ અમો ૫૫૦
રાજાએ બે જોડ્યા હાથ, બોલ્યો તે શ્વામાની સાથ,
મોટી વિદ્યા જે માહરી, તે કયમ દષ્ટ પડી તાહરી ? ૫૫૧
પૃથ્વીમા નવ પ્રીછે કોય, તે કારણુ તુજમા કયમ હોય ?
કુચી કહે જાણુ હુ પેર, જ્ઞાનદડ છે મારે ઘેર ૫૫૨
મજ આગળ ચાલે નહીં ચોર, ભૂત પ્રેત કરે નહીં જોર,
ઘડી એકમા બાધિ ફરુ, કામ ચિતવ્યાં કોડે કરુ ૫૫૩
આવ્યા છો મારે ઘરબાર, મોકલ્યા ધનવન્તની નાર,
પ્રથમ નારી નરને નમી, તસ્કર સાથે રગે રમી ૫૫૪
પછે તેણિએ માર્યો પતિ, સવારે થવા ગઈ સતી,
કૌતક તે સઘળા તેં લહ્યા, કામિની આગળ માંડી કહ્યા ૫૫૫
સરખી નારી સરવે કહી, ત્યાથી ચાનક તમને થઈ,
તેણે પારખુ જોવા કાજ, મોકલ્યા છે મહિપત મહારાજ ૫૫૬

દોહરા

ત્યારે વિક્રમ બોલિયો, ખરી તમારી ખ્યાત,
આગળથી તમે ઓળખી, વીગતકેરી વાત ૫૫૭
અદશ્યવિદ્યા કેમ પારખી, કયમ દીઠો મૂજ દેહ ?
ગૌહત્યા તુજ શીર છે, ભાગ મૂજ સદેહ ૫૫૮
કદોયણુ તવ ઉચરી, કહુ એક તુજને ગજ,
તપાસુ ત્રણુ લોકને, એવી મારી સૂજ ૫૫૯
પ્રતાપદડ મુજ પાસ છે, જે દુર્લભ છે દેવ,
તેથી જાણુ જક્ષ છે મને, સદા કરુ છુ સેવ ૫૬૦
રાજા કહે તુ છે ભલી, પ્રથમ સદેહ ભાજ,
સ્ત્રીઓ સરવે એક છે, તેની મોટી દાજ. ૫૬૧
દખાડો તે પારખુ, માને મહારુ મન,
સદેહ ભાગવા મનતણો, આવ્યો આણે દન ૫૬૨

વચન સાત પરિયાતણુ, આપો મુજને હાથ,
દેખીને દાઝો નહીં, તો ઉચરૂ તમ સાથ ૫૬૩
વચન દીધુ ત્યા વિક્રમે, કુચી કરમા આપ,
જો કોપે કો ઉપરે, સ્રીહત્યાદિક પાપ ૫૬૪

ચોપાઈ

કુચી કહે સાભળ રે રાય, કૌતક જો મમ મદિર માંય,
ઘરમા બેઠા ખાઓ પાન, એટલે ત્યા આવ્યો પ્રધાન. ૫૬૫
ગુપ્ત મજુસમા ઘાલ્યો રાય, પ્રધાનને દીધો પસાય,
આવો બેસો સુખે રહો, કામ હોય તો મુજને કહો ૫૬૬
સાભળ કુચી મહારી વાત, આજ રાણિએ કરાવી વાત,
સ્રીહત્યાદિક ખાધા સમ, માટે મહોલ જાઉં નહિ ક્યમ ? ૫૬૭
મહિપતકેરો મહોલ જ જ્યાહ, હવડા મુજને મોકલ ત્યાહ,
વડી રાણી જે વિક્રમતણી, તે શુ પ્રીત મારે છે ઘણી ૫૬૮
જાવાનો નવ પામુ લાગ, મનુષ્ય આગળ કો નથી માગ,
મોકલ્યા તેડા રાત જ સાત, મેળવવાની કરને વાત ૫૬૯

દોહરા

કહે કુચી મજુસપર, આપ અસ્વારી થાઓ,
કરો પ્રહાર ત્રણ દડના, સુખે મ્હોલમા જાઓ ૫૭૦
તાળુ દીંધુ પેટિએ, પોતે રાજા પાસ,
પ્રધાન બેઠો ઉપરે, રાણી મળવા આશ ૫૭૧

ચોપાઈ

ઉડી મજુસ તે પ્રીતે કરી, જઈ રાણીને મહોલે ચઢી,
મનસા સિધ દીધા બહુ માન, આપ્યુ બેસણુ પૂરણુ પાન ૫૭૨
આજ તાપ હૈડાનો ગયો, સફલ જન્મ અમારો થયો,
ન્હાડી ઉઠી જોતી વાટ, આજથકી ભાગ્યો ઉચાટ ૫૭૩
પ્રધાન રાણી પાસે રહ્યો, પ્રીતેથી પ્રભાત જ થયો,
વનિતા કહે વહેલા આવજો, વધાઇ આગળથી કહાવજો ૫૭૪
વજીર જઈ મજુસે ઠર્યો, પ્રહાર દડનો ઉપર કર્યો,
આવ્યો પ્રધાન કુચીને ઘેર, નિરખી રાજાએ સઉ પેર ૫૭૫
વાટ જોશે શ્રી વિક્રમ રાય, એવુ કહીને થયો વિદાય,
નિકળ્યો નરપત ત્યાથી તેહ, મન તણો ભાગ્યો સદેહ ૫૭૬

સતવાદી તે સાખી રહ્યો, પ્રતિઉત્તર કોને નવ કહ્યો,
કુચી કહે સાભળરે રાજ, સફળ થયાં તારા મનકાજ ૫૭૭
પ્રતાપદડ છે મારે ઘેર, તુજને આપુ પ્રીતે પેર,
બીજા દડ જિતે જેહને, પ્રતાપદડ આપુ તેહને ૫૭૮
મૃત્યુ લોકમાં શોભા જેહ, પચદડમા વશી છે તેહ,
મારે મન હતુ એક વરત, તે મેં તમને આપ્યુ તરત,
નાવ દુ ખ દેહનાં વામિયો, પચદડ પુણ્યે પામિયો ૫૭૯

દોહરા

માન જ દીધાં મહિપતે, કહિ દમનીને વાત,
જિત્યો જશ પૃથ્વીતણો, વાધી છે જુગ ખ્યાત ૫૮૦
વાગ્યા જજીર જીતના, ભારે હુતી ભીંત,
કરી નાખી તે કરકડા, આપે થયો નચિત ૫૮૧
અખિલ રાજ તેણે કર્યુ, અજિત રહ્યો નહિ કોય,
શક ચાલ્યો છે શાસ્ત્રમા, જોતીક લખિયો જોય ૫૮૨
પચદડ પરતાપથી, થયુ ઇદ્રને જાણુ,
કરામત બાધા કલ્પની, પામ્યો એ પરમાણુ ૫૮૩
ઉણી એકે નવ રહી, થયો ઇદ્રવત તેહ,
માનવરૂપે મહિપતિ, થયો દેવરૂપ દેહ ૫૮૪
દૈવત ઈંદ્રાસનતણુ, ઈંદ્રતણુ આસન,
મન રીઝીને મોકલ્યુ, ભૂપતને ભોવન ૫૮૫
અતરિક્ષ વિમાન ઉતર્યુ, શુભ સભા મધ્ય સાર,
પાછળ જડિત્ર પૂતળી, પૂરણ વિશ ને બાર ૫૮૬
સાક્ષાત્કાર કચનતણુ, જડિત રત્ન અમૂલ,
વરતુલ આકાર તેહનો, જેવુ કમળનું ફૂલ ૫૮૭
ફરતુ ગજ બતરીસનુ, અતુલ્ય તેજ અપાર,
હાથ હાથ છેટે પુતળિ, શણગાર સહિત તે સાર ૫૮૮
વાજા તેના હાથમા, વસ્ત્ર વિવેકે અગ,
શોભા કોણ કહી શકે, રાજસ રુડો રગ ૫૮૯
પચદડ તેણે જડ્યા, પુહળ શોભા પત્ર,
સ્ફાટિક મણિ હીરે જડ્યુ, શિર સોહાવ્યુ છત્ર ૫૯૦

મહા પુણ્યથી પામિયો, દેવને દુર્લભ જેહ,
સ્વર્ગપુરીથી ઉતર્યુ, શુભ આસન તો તેહ ૫૯૧
અધિપતિ આસન ભોગવ્યુ, બેઠા એ આસન,
પછે સ્વર્ગ રાજા ગયો, મહિપતિ મોટે મન ૫૯૨
શાલિવાહન શક કર્યો, સ્વર્ગ ગયો ભડ ભૂપ,
પૃથ્વીમા આસન ઉતર્યુ, જેનુ રુડું રૂપ ૫૯૩
કહે પૂતળી ભોજ સુણુ, એવો થયો તે રાય,
તેવા જે પરાક્રમ કરો, ધરો સિહાસન પાય ૫૯૪
વિક્રમ* મહિમા સાભળે, આણીને મન ભાવ,
વ્યાધિ શોક પીડે નહીં, સ્વપ્ને નાવે તાવ ૫૯૫
હરસત કિરપા કરે, મહાકાળેશ્વર નાથ,
ગાય શિખે ને સાભળે, નવનિધ ઉપર હાથ ૫૯૬

---

* ફાર્બસ સભાની પ્રતમા નીચે પ્રમાણે પાઠાતરવાળી કડીઓ છે

એહેવો પરાક્રમ જે કરે, તે ધરે સિહાસન પાય,
મન વિમાસીને જુઓ, અધિક પુણ્ય ભોજરાય।
એહ કથા જ સાભળે, કરે વિવધ પેરે દાન,
આ લોકે જશ પામશે, પર લોકે સનમાન
દુશ્મન તો ગજે નહી, નહી પીડા, દેહ રોગ,
ધર્મ સખા હવો જેહને, તે પામે અષ્ટ ભોગ
સહુથી મોટો ધર્મ છે, કરો વિચારી આપ,
વિક્રમે દિગ્‌વિજય કર્યો, (તે) પુણ્ય તણો પ્રતાપ
ધર્મ થકી લક્ષ્મી મળે, ધર્મ થકી વશ લોક,
જેહને પુણ્ય મનમા વસ્યૂ, એકે દીન નહિ શોક
એક ગણૂ અહીં આપશે, લક્ષ ગણૂ તિહા થાય,
પુણ્ય કરજો બહુ સગતે, સર્વે રક ને રાય
રામકથા નવૂ ચરિત્ર, સુણે નરનારી જન,
એક એક અક્ષર સાભળે, રેવાન દરશન
એહેવા પરાક્રમ છે કરે, તે બેસે આસન,
કહી કથા જે પુતલી, સુણી ભોજ રાજન
એહવૂ કહીને પુતલી, હસા ગઈ આકાશ,
અષ્ટ કથા પૂરણ થઈ, કહે કવિ સામલદાસ

પરમારથપર પ્રીતડી, સાહસિક ને શૂર,
દાતા જનને દીલ વસે, નિર્ગુણ જનને દૂર ૫૯૭
ચરિત્ર એ ચિત્તમા ધરે, કરે પુણ્ય મહા દાન,
આ લોકે સુખ ભોગવે, પરલોકે જશ માન ૫૯૮
એવુ કહીને પૂતળી, આપે ગઈ આકાશ,
એહ કથા પૂરણ થઈ, કહે કવિ સામળ દાસ ૫૯૯
શ્રોતા વક્તા સાભળો, કહે કવિતા કરજોડ,
સામળભટ કહે બોલજો, જે જે શ્રી રણછોડ ૬૦૦

પચદડની વાર્તા સપૂર્ણ

અંગદવિષ્ટિ

શ્રીપતિ ગણુપતિ સરસ્વતિ, કર કોટિ શુભ કામ,
કવિ સામળ કર જોડી કહે, ચરિત્ર હૃદે ધરી રામ ૧

ઝુલણા છંદ

એક છે રદન વર, વદન ગજશુંઢ શુભ ચિંતામણી શીર છત્ર છાજે,
મદનકદનનો પુત્ર પુણ્ય પરાક્રમી, રિદ્ધિ સિદ્ધિ નિધિ રહે રામ રાજી,
આદ્ય આ શક્તિએ જક્ત જનુની ઉમા, ભક્ત વત્સલ મોટી માત માજી,
સેવ્યરે સેવ્યરે દેવના દેવ એ, ગુણુ નિધ્ય ગરૂઓ ગણુપત્ય ગાજી, ૨
આરાધુ અન્નપૂરણા ચિંતા કર ચૂરણા, કરુણા કર તુ ઘણુ કામ થાશે,
પૂજ્ય પરબ્રહ્મને ધારીએ ધરમને, કરમ ને શરમથી વરધાસે,
ભંડાર અભરે ભરે સુખસાગર તરે, સકળ સંકટ હરે ગંગ ન્હાશે,
કહે કવિરાજ રાખે લખ લાજ, જે કોઈ બહુચરી ચરણુ સ્હાશે ૩
ધરમ ને અરથ ને કામ સફળ ફળે, મોક્ષ મહિમા મળે ધરમ ધામે,
સૂત્ર ને પુત્ર સપુત સુખસાગરે, દિવ્ય દાતાર ઠાર ઠામ ઠામે,
સત્ય ને શીળ સતોપ શ્રીવતસુખ, કોટિક જનમથી ક્રોધ કામે,
કહત સામળ સજો તાપ વિવિધ તજો, રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ શ્રીરામનામે ૪

(રામ–અંગદ સંવાદ) દોહરા

શ્રી રાજરાજેશ્વર રામજી, જગત પાવન જશરૂપ,
લંકાગઢ કોશીસવડે, પોત્યા ભારે ભૂપ ૫
સેતુપાજ બાંધી સબલ, ઉતરીયા ત્રઠ તીર,
દયાવંત દાતા નિધિ, શ્રીરાજેશ્વર રઘુવીર ૬
શ્રીરામે હૃદે વિચારિયુ, પૂરણુ આણી પ્રીત,
જુદ્ધ જોર થાએ નહી, તો તો રુડી રીત. ૭
વિચારયુ વિષ્ટિ કારણે, નર કોણુ નિર્ભે હોય,
એમ વિચારી આપથી, સેના સામુ જોય ૮

છપ્પય

હનુમાન હઠિલો હોય, જોતા રાડ જ માંડે,
દુકારો નવ સહે તન, મનથી રોષ ન છાંડે,

સુગ્રીવ સિહાસન ઠામ, કામ કયમ એવુ કહિયે?
નલ નીલ જાબુવાન, ચિત્ત વિશ્વાસ ન લહિયે,
શૂરપૂર દઢ ધીર મહા, સાહસીક લાયક લહુ,
માન સન્માન સુભટ સહિત, કથન અગદ પ્રત્યે કહું ૯

દુહા

નિર્મળ નજર નિશ્ચળ કરી, ચાતુર નર ચિત ચહાય,
પ્રીછ્યો અગદ પ્રેરીને, પ્રીતે પ્રણમ્યો પાય. ૧૦
અગદ–મહારાજ મુને શી આગન્યા, હુકમ ચડાવુ શીશ,
વાત તમારા મનતણી, ધારી મે જગદીશ ૧૧

કાવ્ય છંદ (હિન્દી)

રામ–અગદકુ કહે રામ, કામ કરએકુ જાઓ,
રાવનસેં કર બાત, વિષ્ટિ કર બેગે આઓ. ૧૨ (૬)
જ્યોં બાઢે નહિ બેર, પેર ઐસી તુમ કીજે,
રાજ કરો ગઢલક, સીત લછમનકુ દીજે ૧૩ (૭)
તકસિર બકસિર તોય, કોય નહિ બેર હમારે,
પાછી દીજે સીત, ચિત્ત ક્યોં ચાહ તુમારે? ૧૪ (૮)

છપ્પય

નતરુ ચઢે કપિરાજ, લાજ લોપે ગઢ ભેલે,
જાહા સુખસજા ઠામ, ગામમેં આદર ખેલે,
મશ વિઅેકો તન, મનસુ રાઢ ન સાધે,
નતરુ હરે સબ જોર, ચોર કર પલમેં બાંધે,
પુનિ રાવનકુ રીઝાવ લ્યો, કહો સીત દેવે સહી,
સામળ કહે ઐસી બાતમે, કો રોષ દોષ દેવે નહી ૧૫ (૯)

દુહા

અ–કહે અગદ કર જોરકે, નિર્ગુનસો કહા નેહ!
કહા અગર ખર કાકકુ, જૈસા ઉખર મેહ! ૧૬
રામ–સ્વભાવ યહ સત બાતકો, અકલ બડીકો અક,
રામ કહે અપનો પ્રીછે, બડા ન કાઢે બક ૧૭

છપય

અગદ–કહા કપૂતકુ ધન! મન કહા મૂરખ સગા!
કહા કાકકુ કનક! કહા ગર્દભકુ ગગા!

કહા ખરકુ અગર! કહા નિર્ગુનસોં નેહા!
કહા સુમકી સેવ! કહા ધરુની બિન ગેહા!
પુનિ કહા બહેરેશુ ગાન! કહા ચોરસોં ચાતરી!
કહા રાવનસુ રીઝબન! જૈંમે દેવ એમી પાતરી! ૧૮

દુહો

રામ–બ્રહ્મરાક્ષસ એ ભૂપતિ, ખરી રત્નાકર ખાણ,
દશે શીશ રણ રોળતા, હણતા મોટી હાણ ૧૯

છપય (હિન્દી)

અ–કહા મૂરખસેં મેલ! કહા કાયાબિન માયા!
કહા રકસેં રુઠ! કહા સેના બિન રાયા!
કહા નપુંસકસુ નાર! અપગસુ કહા અટારી!
કહા દરિદ્રકો દામ! કહા પરસ્ત્રીસેં યારી!
પુનિ કહા કુદસકો કૂટનો! કહા પંડિતસોં પારસી!
કહા રાવનકો રીઝબન! જ્યોં અંધે આગે આરસી! ૨૦

દુહો

રામ–ઈશકો શિષ્ય દશકંધ એ, રિધ સિધ રુડે રાજ,
સીતા દે તો સોંતિએ, ક્રોધ કરુ કુણ કાજ? ૨૧

છપય (હિન્દી)

અ–કહા લડકુ લાજ! કહા ચાડીસુ ચાતર!
કહા ભીખમે ભોગ! કહા જસબિન ઝુઝા નર!
કહા જૂકેકી જીત! કહા ગોવિંદબિન ગાનો!
કહા ડાપણુ દારિદ્ર! કહા સતબિને જ્યુ શાનો!
પુનિ કહા મરકટ કઠે મનિ! જુહારી ઘર ઘોડલા!
કહા રાવનકુ રીઝબન! જ્યોં બાવરીકે શિર બેડલા! ૨૨

દુહો

રામ–ગુન કેડે અવગુણ કરે, એ પાપીની પ્રીત,
અવગુણ કેડે ગુણ કરે, તે જ રુડાની રીત ૨૩

છપય

અ–કહા પાલકે સગ ખ્યાલ! કહા કુશિષ્યકુ બિદ્યા!
કહા ભિક્ષ્મસો બેર! કહા નિર્મલકી નિંદા!

કહા ભેદસો ભેદ, કહા નિર્ગુનસો નેહા,
કહા બેરી બિસવાસ, કહા બિન રતકો મેહા,
પુનિ કહા કીરત કહો સુમકી, કહા રામનામ બિન બોલનો,
રાવનકુ કહા રીઝબન, જ્યૌ કૌવચકો ફળ ફોલનો ૨૪
રામ–સો બાતનકી બાતયે, મોકુ સીત મીલાઓ,
તો અગદ તુમ લકમેં, બિષ્ટિ કર બેગે જાજો ૨૫
રામ* કહે અગદ સુનો, વિષ્ટિ કરને જાઓ,
રાવનસોં બાતા કરો, મિલ સીતા ફિર આઓ ૨૬
રાવનકુ ઈતનો કહો, સીતા દે ગૂમાર,
નતરુ હમસેં જુધ કરો, ઘડી મેં લ્યાઓ બાર ૨૭

ઝુલણા છદ

અ–આજ મહારાજ કરુણા કરો તો કહુ, પ્રીતશુ દીજીએ પાણ જોડુ,
ગડગડે નાદ નિશાણુ નિર્વોષના, તે તણા ટેક જઇ તર્ત તોડુ,
કોડશુ જોડ બેઠો દશાનનતણો, કોટિ બાણુતણા માન મોડુ,
દુષ્ટની સેવથી દેવ મૂકાવીને, ગ્રહ છય ત્રણનણા તોડુ ૨૮

સોરઠા (હિન્દી)

રામ–રામ કહે સુન બીર, ધીર બડે જ્યૌ હારીએ
જો લોં મરે ગુડ ખીર, તો લોં વિષ ન મારીએ ૨૯
અ–કહો લ્યાઉં દશ શીશ, બાંધી લ્યાઊ સબ ધીરસુ
કહો તોડુ ગઢ બક, નાખુ લક સબ નીરસુ ૩૦
રામ–સુન અગદ કહે ગમ, કહો વચન જો તુમ ઘટે,
અબ તો એહી કામ, બિષ્ટિ કરવે બાતસુ ૩૧

ઝુલણા છદ

અ–કથન અગદ કહે શીશ નામી પ્રભુ, કોડ મુજને અતિ હોડ હાસુ
આગન્યા હોય તો જાઉં એ ગામમા, નામ પ્રતાપથી નહિ જ નાસુ,
શીશ દશ છેદીને ભુજ વીશ ભેદિને, દુર્ગ પાડી કરુ ક્ષેત્ર ખાસુ,
રાવણો રક રજ ચરણ પ્રતાપથી, લક ઉદ્દવસ્ત કરી હરણ વાસુ ૩૨

---

* વિ સ ૧૮૦૨ મા ઉતારેલી પ્રતમા અગદવિષ્ટિનો આરભ ૨૬ મી કડીથી છે છાપેલ અને બીજી લખેલી પ્રતોમા મળી આવતુ મગળાચરણ એમા નથી

દુહો

રામ–કરુનાનિધ કહે કા કહું ? અંગદ જો સુન આજ,
વચન ન માને બાવરો, કરવો ઇસ બિધ કાજ ૩૩ (૧૧)

કવિત

અં૦–કહો તો બલવત બાનુ કોડકુ મેં બાધ લ્યાઉં,
કહો તો આકાશમેં, ઉડાઉં છેક છેકમેં
કહો તો સાઠ લાખ, કામનિકે કેશ ગ્રહુ,
કહો તો નગર ઝધર, નિર્બંશ કરુ નેકમેં,
કહો તો દશકધકે, દશકધકુ નિકદ કરુ,
કહો તો કર બીસકે, ચાળીસ કરુ ટેકમેં,
કહો તો લઙ્ક અક ભરી, નાખુ હો નિસક નીર,
પાઉં હુકમ લાઉં સીત, આઉં ધડી એકમેં ૩૪

દુહો

રામ–ડાપણુ છે દશ કોટિધા, અંગદ તુજમાં એન,
એ વિદ્યાએ વિષ્ટિ કરો, ચિત્ત ચતુરાઇ ગ્હેન ૩૫

સોરઠો

અં૦–અંગદ કહે મહારાજ, ક્ષમા કરો મોયે બકકુ,
બિશ્વપતિકો બચન, કા કહુ રાવન રકકુ ? ૩૬ (૧૦)

દુહો

રામ–બેર બેર મેં કા કહુ, અંગદ તુજસેં આપ ?
ગુન્હો તકસિર દશકધકો, મેલ કરો તુમ માફ ૩૭

(ઝુલણા છંદ)

[અં૦–એ પાપીનો વધ કરતાંમાં, પાપ પુણ્યતણુ શુ માપુ ?
દુષ્ટ દાનવને દડ જ દેવા, છ શાસ્ત્રતણુ છે છાપુ,
તમો કહો તો શીશ વઢાવુ, ફરી ઉત્તર એહનો ન આપુ,
જો હુકમ કરે શામળનો સ્વામી, દશકધના દશકદ કાપુ
રામ–રામચદ્ર કહે સાભળ અંગદ, રાઢ રોષ ન કરશો રીસે,
એક ચૌદ ચોકડીનુ રાજ્ય પામો તો, એવુ વરદાન આપ્યુ'તુ ઇશે,
સીતા શ્રાપ પરતાપીક પડે, દેહવટ થાશે દિન દશ વીશે,
હુકમ કહે શામળનો સ્વામી, કરો કહ્યુ તો મારૂ મન હીસે]*

* આ બે છદો એક પ્રતમા વધારે હોવાથી અત્રે આપેલા છે

અ૦-ઘોડલા જોડલા ટોડલા એહના, પોળિયા પોળ પરચડ પાળા,
મેડિયા ડેડિયા માળિયાં જાળિયા, રાવણા કેરલા રખવાળા,
રોળિયે ઢોળિયે નીરમા બોળિયે, ચોળિયે એહના ચિત્ત ચાળા,
પ્રતાપ એ નામનો હુકમ હોય રામનો, લંક બાળી કરુ સ્તભકાળા ૩૮

દુહો

રામ-લંક બાળવી નવ પડે, રૈયત નવ લૂટાય,
શત ગાયોના શિંગડા, તેથી ટાઢાં થાય ૩૯

છપ્પય

અ-કહો તો ઉદયાચળ ઈંદ્ર, સહિત અસ્તાચળ ઓપુ,
કહો તો મેરુ મડાણુ, રીત પ્રાચીદિશ રોપુ,
કહો તો ભૂ બ્રહ્માડ, તોલ તરતીબે તોળુ,
કહો તો લંક પરલંક, બહુ જલનિધમા બોળુ,
રજ માત્ર સેવક હુ રામનો, કયમ જાઉ કાસદ કારણે ?
સિહની વાત શિયાળવા ધરે, બને ન બહુ સ્તુત બારણે. ૪૦

રામ-સાબાશ કહે શ્રી રામ, અગદ પચાયન પૂરો,
વીરાધિવીર દઢ ધીર, પૂર સામદ શુભ શૂરો,
બુદ્ધિનિધાન બત્રીશ, બાબત બોતેરી બૂઝે,
સોળકળા સપૂર્ણ, શાસ્ત્રગત સઘળી સૂઝે,
ડહાપણ તત્વ ત્રિલોકનુ, ક્રોડવાર શુ કહું કથી !
સકળ સૈન્ય મેં નિરખ્યુ, નર બીજો નિર્ભય નથી ૪૧

અ-મહારાજ રાજઅધિરાજ, તનુ તનુ સેવક તારો,
વાક ગુન્હો તકસીર, ક્ષમા કરોજી મારો,
એક કરુ છુ અર્જ, રીસ ન કરો તો બોલુ,
કિંકરનો કિંકર કહેણુ, પ્રીત પટતર ઓલુ,
કોને સોંપો છો મોરચા, (કોને) શૂર સામદ ગુણ સૃષ્ટિએ ?
કયમ મુજને સોંપ્યુ કાસદુ, જે વાત વિખણો વિષ્ટિએ ૪૨

દુહો

રામ-પદ્મ અઢાર પ્લવગમા, બહુ રીછ બોતેર ક્રોડ,
વિષ્ટિ કામ વાલી સુતવિણ, જડે ન બીજી જોડ ૪૩

સવૈયો

અગદ-હુકમ હોય હજુરી કેરો, સોષી નાખુ બાવો સાયર,
હુકમ હોય હજુરી કેરો, મહાકામ કરવા છુ માયર;

હુકમ હોય હજુરી કેરો, જુધે જોર કરુ ત્યા જાહર,
કાસદ કામ સોંપ્યુ કયમ મુજને, છેક મુને કેમ કીધો કાયર ? ૪૪

દુહો

રામ–કાયર તુજને ક્યમ કહુ ? સાયર શુર સરદાર,
જાહર છો મહા જોદ્ધમા, અપરપાર અપાર ૪૫

સવૈયો

અ–અગદ કહે આજ્ઞા દો મુજને, જોરે જુદ્ધ કરુ ત્યા ઝાઝુ,
હાથી ભાથી સાથી એના, દેખી મારા દિલમા દાઝું,
મત્ર રામનો મુખ છે મારે, ભડના ભૂપતથી નહિ ભાજુ,
નીચ કામ કાસદનુ કરવા, લકામા જાતા હુ લાજુ. ૪૬

દુહો

રામ–કાસદ કામ એ તો નહિ, એ મોટમ પદ મેર,
લકપત શુ છત દાખવે, તેજ સવાયો શેર ૪૭

ઝુલણા છદ

અ–કોતો ગઢ લકના સહસ્ર કટકા કરુ, ઢઢોળિને કરુ ધુળધાણી,
કાતો હું સાત સાગરજળ સોષિને, આળ પપાળ કરુ પૂરપાણી,
કાતો રાક્ષસ બધા રોળી નાંખુ વળી, જો વદો મહારાજ વદનવાણી,
કાતો દશકધનુ દેહવટ વાળિને, રોનરાવુ બધી રાવરાણી ૪૮

સવૈયા*

રામ–રામ કહે સાભગારે અગદ, ધર્મબુદ્ધિ હમણા તો ધારો,
કહ્યુ કરશે નહીં એ હકારી, ભારે સર્પતણો છે ભારો,
સોગટિ નામે માર કહ્રું નહિ, મોટા વાક ન કાઢે મારો,
પાપી પ્હેલ કાઢે આગળથી, પૂઠે રાજ તમારો વારો ૪૯

અ–કાતો બાધી સાહું બળવતો, લકાપતી લકાથી લાવુ,
કાતો અશોક વાડીને સોધુ, કાયર નામ કયમે નહિ કહાવુ,
કાતો પુત્ર એના પરજાળુ, જરુર એકે નવ પામે જાવુ,
હુકમ દિયો સામળના સ્વામી, એક ઘડીમા શરણે આવુ ૫૦

રામ–બ્રહ્મરાક્ષસ એ ભૂપત ભુડો, સઘારવો ન પડે તો સારુ,
લુટાય નહિ લકાની લક્ષ્મી, ધર્મબુદ્ધિ તે માટે ધારુ,

* એક મતમા સવૈયાને ઠેકાણે લાવણી એમ લખેનુ છે

ઈંદ્રજીત સરખુ રત્ન રોળાશે, માટે મન માને નહિ મારુ,
વિષ્ટિ કરે માને નહિ મૂરખ, કામ પડશેજી તારુ ૫૧
અ–વિષ્ટિ કામ કરવુ તે શાને, કરગરિ બોલ શા માટે કહિયે?
નગર ઝધર કરવુ નિરવશી, શત્રુવચન શા માટે સહિયે?
સુત પરિવાર સઘારુ એના, હવે રાજ બેશી કયમ રહીયે?
લક્ષવસા સીતા અહીં લાવુ, જરુરપણે અયોધ્યા જઇયે ૫૨
રામ–અધિકા બોલ કહો છો અગદ, શૂરપણુ જાણે છે સૃષ્ટિ,
મારુ મન તેથી નવ માને, રાડથકી નવ થઇએ રૂષ્ટિ,
શિવસેવકને માર્યો ઉપર, નથી ચાલતી મારી દૃષ્ટિ,
મુજને સુખ ઉપજાવો અગદ, વિવેકવાત કરો ત્યા વિષ્ટિ ૫૩
અ–રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલુ, જાણે હુકમ થયો તે જવાયુ,
ગુણહીણો દેશે મુખ ગાળો, ભાડ બોલશે એહ ભવાયુ,
શત્રુવચન ક્યમ સાખી રહિશું? તેહ દુખે મુજ તન સવાયુ,
સામળ સ્વામી કહો તે કહિયે, લક્ષવસા એ વચન સવાયુ ૫૪

છપ્પા

રામ–સામદ શૂર સાબાશ વખાણ કરુ શા વાતે?
હેતે મૂકયો શિર હાથ, રીઝથકી રઘુનાથે,
મમત ન મૂકશો માન, નૃપતિને ન કરો નમણા,
ગુણહીણો દે ગાળ, બોલ કહેજો ત્યા બમણા,
વળિ સામ દામ ભેદે કરી, વિષ્ટિ વધારી વાધજો,
મૂરખનું* મન માને નહી, શૂરપણુ ત્યા સાધજો ૫૫
અગદ હરખ્યો મન, હવે મન માન્યુ મારુ,
ગમતી કરશુ ત્યા ગોઠ, ધીરજ મનમા ધારુ,
સવાયો દોઢો શત સહસ્ર, વાદ કરતા વાધે,
રઢિયાળો રાવણ રાય, શત્રુવટ શોભિત સાધે,
પછે પરાક્રમથી પ્રાજે કર, અગદે વિચાર્યું અકમા,
સામળ કહે સેવક રામનો, જઈ લૂટ પડાવુ લકમા ૫૬

કવિત

બચન ચઢાયો શીશ, ધાયો મહા ધીરધીશ,
દિસ ઘડી ચાર ચઢે, ગયો ગુન ગાય કે

* રામ કહે અગદ સુણીયે, જઈ નામ આપણુ સાધજો

લંક સૌ અતિ અનૂપ, દેખતહી રીઝયો ભૂપ,
કૂપ બાગ ફુલ ફલ, ચેત્યો ચિત્ત ચહાયકે,
મહીપત મહેલ આગે, જોર ચેલ પેલ દેખ,
પહેલ પ્રતિહાર ઠાડો, વજ્ર કર સહાયકે,
બિકટ બાત ટેડી ડેઢી, પર સાત માલ મેડી,
ગઢેલા પર રહ્યો ઉભો, અગદ જ્યોં આયકે. ૫૭ (૧૨)

છપ્પા (લંકાવર્ણન)

સરોવર સમુદ્રકાર, પંકજ સહસ્ર ખીલે,
સ્ફાટિક મણિની પાળ, ગોપ ગુણવંતા ઝીલે,
કસ્તુરી બહેક બરાસ, વેર્યાં કેસર બહુ વાટે,
હીરાજડિત ધણી ઘેડ, ઘુમર ધણી ઘાટે ઘાટે,
ઈંદ્રપુરીની ઉપમા, કહેતા વિમાસણ કરે કવિ,
લંકનીલા લખ કોટિધા, નિરખે અગદ નવનવી ૫૮
[લવિંગ તણી લીલાસ, અધિક એલચી વન ઝુમે,
બોલે ચાતુર મોર, ભ્રમર ગુંજારવ વન ઘુમે,
ઉપર વનીતા છાજત, વનસ્પતિ ભાર અઢારી,
નારંગર વેલ્ય વસત, સ્વર્ગથી શોભા સારી,
રળી માગ્યા મેહ વસુવા વહે, અવિક ઉપમા શી અકમા,
સુખસાગર સમરથ ધસી, લીલા લહી લક્ષ્મી લંકમા. ૫૯
પુરમા શિવપ્રસાદ, છમ છબીતાં છાજે,
કનકેશ્વર મહાદેવ, ઈશશીષ આપ બિરાજે,
નિજ કુળની માતા, રાવણી નિરમળ નામે,
વસે સૌ શુભ ઠામ, શોભિત નિજ કામે,
ઈન્દ્ર જીત્યો ઈન્દ્રજીતે, સમૃદ્ધિ લૂટી લાવ્યો ધણી,
વૈકુંઠ વાસ્યુ વસુવાપરે, એ લીલા લહેર લંકાતણી] ૬૦
નક્ષત્ર સરખી નાર, ઝવેરની જ્યોતે સરખી,
ચંપક વરણા ચીર, પદ્મિની પૂરણ પરખી,
કનક મણિમય કુંભ, પ્રેમદા પરવરી પાણી,
આભૂષણ ઉપમાય, ઈંદ્રકેરી ઈંદ્રાણી,
એ લખ જિહ્વાએ કવિ કહે, ભાટ ભાત ન શકે ભણી,
સામળ કહે હું કેમ કહી શકું, લીલા લહર લંકાતણી ૬૧

દુહા

ચાલ્યો અગદ ચોંપથી, મુખ જપતો શ્રી રામ,
વેગે આવ્યો પાસરો, જ્યા રાવણનુ ધામ ૬૨
રિદ્ધ સિદ્ધ ઉપમા રાવણતણી, કેત્તિ કહે કવિરાજ,
મહિપત મહેલ મઘવા સમા, લક દેશકે લાજ ૬૩
પ્રતિહાર બેઠો પોળપર, બોલ્યો મુખથી વાણ,
કહા જાયરે વાદરા, મૂરખ મહા અજાણ ૬૪

છપ્પા

જળહળ જ્યોત ઉદ્યોત, મણિ જળહળતા જડિયા,
ચિતામણિ ભરભીત, નવે ગ્રહ આવી અડિયા,
પરવાળા પર પોળ, સ્ફટિક સ્તભ ઠર્યા છે,
ચુડામણિ ચોપાસ, કનક કોઠાર કર્યા છે,
અષ્ટમાસિદ્ધિ નવનિધિ રિવિ, મહાલક્ષ્મિ વાસે વસી,
શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યા, ત્યા ઉપમા કરવી કશી ૬૫
ઓળગ કરે જ્યા ઈદ્ર, ચદ્ર જ્યાં છત્ર ધરે છે,
દિવાકર કર દીપ, વરુણ જ્યા નીર ભરે છે,
ચાર વદનથી વેદ, બ્રહ્માજી પાઠ ભણે છે,
ધલહલ તજી ધર્મરાય, ગાનગુણ એહ ગણે છે,
રતન ખાણ રતનાવળી, કલ્પદ્રુમ મોટા મણી,
રિદ્ધિ ઘણી રાવણ ઘરે, અલખત રાયઇન્દ્રતણી ૬૬
સાત સોનેરી કોટ, એક એકપે અતિ ઉચા,
પાચસેં પાસઠ પોળ, ઓળ ખરી જ્યા ખાંચા,
દરવાજા દશ વીશ, બસેં બાસઠ છે બારી,
ત્યા બેઠા બળવત, ધીર નર ધનુષો ધારી,
વણ આજ્ઞાએ વિચરે નહીં, વાયુ સરખો પણ જિહા,
એ અતળિબળ અગદ અધિક, પલક એક પોહત્યો તિહા ૬૭
કરે ગાન સહસ્ર સગીત, વિવિધ પેર વાજા વાજે,
ઘટ ઘડિયાળા ઘોર, ઘણા નિશાન જ ગાજે,
નવ લખ નવે હજાર, નવિન નૃત્ય કિન્નર નાચે,
નાટક ચેટક નવરગ, રાય દેખી મન રાચે,

વળી દેવદુદુભિ ગડગડે, શોભા સુરનાયકતણી,
માણુ ક્રોડ સામદ સહિત, લાયક બેઠો લકાધણી ૬૮
પુખરાજ પ્રવાળા પાટ, ઝવેરની જ્યોતે જડિયા,
ચોરાશી જોજનચોક,મહેલ મણિમાણુક મઢિયા,
જોજન સોલ સભાય, સિંહાસન શોભા સોહિયે,
મઘવાથી મોટમ માન,મહેલ દેખી મન મોહિએ,
તેમાન દેવ વૈકુઠના, શિવ આપી સમૃદ્ધિ ઘણી,
બહો સમૃદ્ધ વિધ બારણે, લાયક બેઠો લકાધણી ૬૯
સત્તર અક્ષૌણી સૈન્ય, શોભે રાવણની સાથે,
મદરાચળ મડાણુ, હેતે ધરે એક હાથે,
સાઠ લાખ સરદાર, પ્રેમદા પ્રીતે પરણી,
અણુવરી એંશી લાખ, વિવિધ રૂપાળી વરણી,
છે સાત લાખ સીત્તેર સુત, ઇંદ્રજિત આદે અતિ,
અનમી અહકારી અશપતિ, રાવણુ મોટો મહિપતિ ૭૦
એક છત્ર ધર રાજ, પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રૌઢે,
દેવ દાનવ નર નાગ, કિકરો સહુ કર જોડે,
દશ મસ્તક ભુજ વીશ, ઈશ વરદાન જ દીધુ,
ચૌદ ચોકડી રાજ, કણુન એ કર્મ કીધુ,
કાઈ થયો નથી થાશે નહીં, બળવત રાવણુ સારખો,
રામ વણુ કોઈ જિતે નહીં, પડિત રુડે પારખ્યો ૭૧
પાંચ લાખ પરધાન, પાચ અયુતો પાગેરી,
છે દશ લાખ દિવાન, વીશ હજાર વજીરી,
સામદ સોલ હજાર, લાખ બહોતેરે રાજા,
મડળિક છત્રીશ લાખ, મુગટધર જોદ્ધા ઝાઝા,
બાણું કરોડ બેઠા રહે, આઠ જામ હરનિશ જિહા,
સામળ કહે અગદબળ અધિક, પલક એકે પહોંત્યો તિહા ૭૨

(અગદ પ્રતિહાર સવાદ)

દુહો

પ્રતિહાર અચરજ પામિયો, લેખી લીલા લગૂર,
રહે રહે ઉભો વનચરા, સામદ બોલ્યો શૂર. ૭૩ (૧૩)

છપ્પો

પ્રતિ–પેશી ન શકે પવન, ભવન ઉભો રહે ઇંદર,
સુર સહુ સેવા કાજ, ચાકરીમાં રહે ચદર,
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણુ અવનીમા જેની,
ઈશ સરીખા ધીશ, રહે આજ્ઞામા એની,
તુ પશુ પોળે ક્યમ પરવરે, હજુ લગણુ ધીરજ ધરુ,
જારે જ્યાંથી આવ્યો તિહાં, નહિતર કોટી કટકા કરુ ૭૪

દુહો

અણસમજ્યો આગુ ચલે, દેખત ઘોળે દીશ,
મારુ મુદ્ગર જોરથેં, તોરૂ તેરો શીશ ૭૫ (૧૪) (૧૭)

ઝુલણા છદ

અ–કહે અગદ પ્રતિહાર સુણ પુરતણા, રાત દહાડો બેઠો દેહ દાખે,
ઓળખે નહિ અલ્યા મૂઢ મૂરખ મને, ભાર ખોવા ભલો ભૂર ભાખે,
હાથ દીઠા નથી હોસશું માહરા, ચોરટા તેહનો સ્વાદ ચાખે,
સચ કહેરે અલ્યા કેમ બેઠો અહીં, કોતણાં ઝુપડા રીઝી રાખે ? ૭૬ (૧૫)

દુહો

પ્ર–એ મદિર રાવણતણાં, હીરા કનક જડાવ,
તુ જાવા સમરથ નહી, બહારહીં પાઉ ટીકાવ. ૭૭ (૧૬)
અ–પ્રતિહારકુ કહે પુકારકે, કેસી તેરી લક ?
રાવણની સમૃદ્ધિ કહે, રાવણ રાય કે રક ? ૭૮

ઝુલણા છદ

પ્ર–લક શોભા તે લગૂર તુ શુ લહે, ચિંતામણિ ચદ્ર ચોપાસ ચળકે,
ઇંદ્રજિત ઉપમા પૂછ તુ ઇંદ્રને, શૂરપણુ સાંભળી શેષ સળકે,
દશકધ ડરથી દિગપાળ ડોલે દશે, કોડ પચાસ પ્રતિ પ્રાણ પલકે,
પોળિયો કહે પશુ પેર પ્રીછે નહી, કુભકર્ણ દેખી તુજ કુળ ટળકે ૭૯
અ–નકલીલા લગૂર લખ લૂટશે, મેલ મૂરખ મન માન મટકાં,
ઇંદ્રજિત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયુ, ચાર દિવસતણા ચોળ ચટકા,
દશકધશીશ દશરથસુત રોળશે, લૂટિ લેશે તાહારા લાખ લટકાં,
શ્રીરામ પરતાપથી કામ એ તો કરુ,કુભકરણકાયાતણા કોડ કટકાં ૮૦
પ્ર–લાજ ને કાજ લોપે ક્યમ માહરી, જાહરી જોખમા કેમ જાઉ,
કેમ જાય દોટિયે માનશુ મેડિયે, મારશુ ગેંડિયે પૂછ સાહુ,

પ્રાજે કરુ પિંડ આકાશ ઉડાડિશ હુ, ચચળપણુ તારુ ચિત્ત ચહાઉં,
પ્રતિહારકે પશુતણી ગાળ કયમ સાખુ હુ, લકપતિનુ અમો લૂણ ખાઊં? ૮૧
અ–કપિવર કોપિયો લાજ લખ લોપિયો, કોપિયો આપથી ક્રોધ કૂડી,
રણજગ રોપિયો ચોદિશ ચોપિયો, ભમર ચઢાવિયા દષ્ટિ ભુડી,
ગેલશુ ખેલશુ રેલશુ નગરમા, દેશ બાધામા તે દાખુ દુડી,
તારે મન અલ્યા લકપતિ છત્રપતિ, મારે મન લકપતિ એક લુંડી ૮૨

દુહા

છત્રપતિ તો એક છે, રિદ્ધિપતિ રઘુનાથ,
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સહાયો હાથ ૮૩
પ્ર–વણુ આજ્ઞાએ વાદરા, પાગ ધરે પુરમાય, *
કાયા ક્રોડ કટકા કરુ, રહે રહે ઉભો ત્યાય ૮૪
અ–અંગદ હસીને બોલિયો, રાવણુ કેટલે બહુ દૂર ?
જાવાને અટકાવ કયમ, દશકધની હજૂર ? ૮૫ (૧૮)
પ્ર–વડો મૂરખ તુ વાદરા, વડિ વડિ કરે શુ વાત ?
ખિરકી બીજીએ પાઠવુ, દિન ઉભો રહે સાત ૮૬ (૧૯)
એવી ખિરકી સાત છે, દિન જાયે પચાશ,
અરજ સુણે જો રાયજી, મનની પહોંચે આશ ૮૭ (૨૦)
કહા મળવા તુ આવિયો, શુ લાવ્યો છે ભેટ ?
શું આપે છે મૂજને, વાત પહોંચાડુ ઠેઠ ? ૮૮ (૨૧)
અગદે મન વિચારિયુ, મળવા ન દે આ દિશ,
કોપ કરીને કર ગ્રહ્યો, પ્રતિહાર ચઢી રીશ ૮૯ (૨૨)

છપ્પો

પોકારી પ્રતિહાર, ધીર ઉપર તે ધાયો,
દીધી ગાળ દશ વીશ, પૂછ શત્રુનો સહાયો,
અગદપર એક પ્રહાર, કોપ કરીને કીધો,
ક્યમ લોપે મુજ લાજ, દાવ દોષીએ દીધો,

---

* પાઠાતર –પ્રતિહાર ઠાડો પોલપર, બોલ્યો મુખથેં વાણુ,
કિત જાતા ઈત બાદર,, મુરખ તુહીં અજાણ
અગદ હસકર બોલિયો, રાવણ કેત્તિક દૂર,
મોકુ મહિપત્ય કબ મિલે, એકહી કાજ અધૂ

પછિ અગદ ખીજ્યો અગમા, ધાટ પ્રથમ એનો ઘડું,
સામળ કહે સેવક રામનો, નરપતિને વળતે નડું ૯૦

કવિત

પ્રતિહારે દીધી ગાળ, અગદને ઉઠી ઝાળ,
ઉઠ્યો ત્યાંથી તતકાળ, દાવે દાત કરડીને,
બે ચારેક ભરી ફાળ, કૃતાત સરીખો કાળ,
અધિક કરતો આળ, ઘણી રીસ ઘરડીને,
સવાયો ગવાયો વાળ, ભલેરુ તિલક ભાળ,
બુદ્ધિનિધિતણો બાળ, બાઝ્યો વપુ વરડીને,
પકડ્યો ત્યા પ્રતિહાર, મહોકમ દીધો માર,
કહ્યુ કેત્તી વાર ? લીધા પાચે શીર મરડીને ૯૧

દુહો

દુસરી ખિડકી સચર્યો, બીહીક નહી કછુ મન,
વે પાચુકો તુર્ત હને, યે બાનરકો તન ૯૨ (૨૩

કવિત

દપટાવીને દીધી દોટ, ચાતુરીથી કીધી ચોટ,
ક્યો લોટપોટ સહુ, ધીરપણે ધાઇને,
મસ્તકની માણી મોટ, કુદ્યિેા કનક કોટ,
અધિક જોરની ઓટ, ચઢ્યો ચિત્ત ચાહીને,
હલાવતો હાથ હોઠ, પૂછતો પ્રહાર પોટ,
ઘણા ગુણુતણો ગોટ, ગયો રાપ ગુણ ગાઇને,
બેઠો જિહા લકાધીશ, હદેમાહે રાખી રીસ,
પાતરીશ શીશ ઉભો, સભામાહે સાહીને ૯૩

ઝુલણા છદ

ચતુર નગર ચાલિયો, મન સમો માલિયો, પાળિયો બોલ અધિક એશુ,
નગર શુભ નરખતો, હૃદયમાં હરખતો, વરખતો ઝેહેરનો વરખવેશું,
દશકધશુ ડોલશુ, બહૂ વિધ બોલશુ, બોલશે લડ તો દડ દેશુ,
ગુરવીરપણુ સાધશુ, વિષ્ટિયે વાધશુ, રામની પાસથી લાણુ લેશુ ૯૪

(અગદનો ત્રાસ) છપ્પા

હાલક હુલક ત્રાસ, પડ્યો ડોઢી ને ડેઢી,
બૂબારવ ચોપાસ, વિકટ વાટો જ્યાં ટેઢી,

પ્રાજે કીધા પ્રતિહાર, દ્વાર ઉઘાડી ધાયો,
પાત્રીશ શીશ કરમાય, અતિ અહંકારી આયો,
તે જોદ્ધા સહુ જોઇ રહ્યા, કર ઊંચો કો નવ થયો,
સામળ કહે સેવક રામનો, તે ધાહડ મલ ઘરમા ગયો ૯૫

ધાયો અગદ ધીર, નીર ઉતાર્યાં નરના,
દેહવટ કીધો દરબાર, વખાણ શા કહું વાનરના !
પુરમાં પડ્યો પુકાર, છેક હિમ્મત છુટાણી,
વાયે ચાલી વાત, લંક બાધી લુટાણી,
સા ખલક બાધિ ખળભળી, નાસવા લાગી નારિયો,
કોઈ ઉંચી ચઢે અટારિયે, બધ કરે કોઈ બારિયો ૯૬

લપેટી વાટે લાખ, ઝપેટી કીધો જોરો,
અટપટી કરતો આળ, ટેક દેખાડ્યો તોરો,
કરતો હૂકાહૂક, ઊડતો એ આકાશે,
કુદતો કરતા પ્રહાર, વખાણ ઘણેરા વાસે,
પ્રતિહાર પ્રાજે કરી પરવર્યો, ઘાટ ઘણા જણનો ઘડ્યો,
પછી રાવ થઈ ત્યાં ગવલે, રાવણ પણ રોષે ચઢ્યો ૯૭

ગઢલંકા ઘેર ઘેર, વાત વાયુવત વાધી,
ચઢયુ રામનું સેન, લંક લૂટાણી બાધી,
(કો) કહે માર્યો કુંભકર્ણ, કહે રાવણ રણ રોળ્યો,
(કો) કહે ઇંદ્રજિત અજિત, તે ચાચડવત ચોળ્યો,
ગુલબાન ઘણું ગલિ કુચીએ, લાખ કરોડ લોકે લહ્યો,
કહે રુઠયો રામ રાવણપરે, ઉલ્કાપાત એવો થયો ૯૮

દેશ બધે ડમડોલ, થયો લંકા ગુણ ગામે
લૂટ્યા મહીપના મહેલ, કીધી અસ્વારી રામે,
માથે લીધા માટ, રૈયત નાઠી દશ દેશે,
બહાયે લીધા બાળ, કામિની છૂટે કેશે,
કહે ફટ ફટરે તું રાવણા, સતિ સીતા શાને હરી ?
સામળનો સ્વામી કોપિયો, કનકલંક લોહની કરી ૯૯

થયુ રાવણને જાણ, દેશમા દુંદી વાહી,
પ્રતાપવંત પ્રધાન, ચઢ્યો ચોખુટે ચાહી,

દીધિ રૈયતને ધીર, વીર હકાર્યો વાટે,
જોરાળા મહા જોદ્ધ, મૂક્યા બહુ ઘાટે ઘાટે,
તાપ લાગ્યો સહુ તરફ્જા, ધૈર્ય કોઇનુ નવ રહ્યુ,
સામળ કહે સેવક રામનો, અંગદ જાતાં એટલુ થયુ ૧૦૦
પ્રતિહાર પરાક્રમી પાચ, પ્રાજે કીધા પળ પાચે,
બીજા તેથી બળવત, અગે લીધા આચે,
સાત પાચ પાત્રીશ, શીશ કરમા શોભતો,
રામ રામ કરતો માગ, લાજ સહુની લોપતો,
હલકા હોલ હલહલ થયો, ડર નવ આણ્યો દશકધનો,
વાળ વાકો નવ થયો વાલિસુત, બધન છોડાવ્યો બધનો ૧૦૧
પાત્રીશ હણી પ્રતિહાર, શીશ ગ્રહ્યા છે હાથે,
જોરાળા વડ જોદ્ધ, બહુ વળગ્યા છે બાથે,
હનુમત થકી હજાર, ઘણો જોરાવર જાતે,
આવ્યો સભામા શૂર, પ્રાજે કરતો પ્રભાતે,
કલ્પાંત કોલાહલ કૂદતો, ક્રોદ્ધ એનો શુ કહુ કથી,
કોઇને ગણતીમા નવ ગણે, નિમિષ માત્ર નમતો નથી ૧૦૨
પુરમા પડ્યો પુકાર, ઢોલ ઢમકાવ્યા ધીરે,
બહુ ભણુગા રણતૂર, વિપરીત વજડાવ્યા વીરે,
ભારે ફૂકી ભેર, બુમારવ બૂમ પડાવી,
દરવાજે દીવાન, ચોપખે નાળ ચઢાવી,
વળી હલહલ કરી હજુરિયે, હલકારો હિત હામનો,
મહારાજ રાજ સુણ મહિપતિ, કોઈ સેવક આવ્યો રામનો ૧૦૩

(અંગદ રાવણસભા પ્રવેશ)

દુહા

વાત ગઈ બહુ વેગથી, રાવણ રાય હજુર,
પ્રતિહાર પાત્રીશ મારિને, આવ્યો વાદર શૂર ૧૦૪ (૨૪)
અધિપતે મન વિચારિયુ, આવ્યો એ હનુમાન,
કનકપુરી ઘડી એકમા, બાળી કીધુ રાન ૧૦૫ (૨૫)
મનમાંહે વિચારીને, કીધી વિપરિત વાત,
ઉચ્છર્યો સિહાસનથકી, ઘડવા તેનો ઘાટ ૧૦૬ (૨૬)
સભા મધ્ય બધન કરી, કોટ રચ્યો તે દીશ,
નીચો થઇને આવશે, નમાવશે પછી શીશ ૧૦૭ (૨૭)

અગદ જ્યા આગળ ગયો, ખિડકી જોઈ દષ્ટ.
રામ અરિને શુ નમુ? મનમા પામ્યો કષ્ટ ૧૦૮ (૨૮)
ક્રોધ કરીને કુદિયો, કરી જોર અપાર,
કોટ ઓળગી હુલકિયો, ગયો સભાને ઠાગ ૧૦૯
આભ અવનિ એકત્ર કરી, કીધો હુલકાપાત,
અગદ ઉતર્યો આકાશથી, ગર્જ્યા કડકડાટ ૧૧૦
દીગ્મૂઢ થયા સહુ દેખતા, દીઠો કૃતાત કાલ,
પર્વત સરખો પ્રચડ નર, ફરિને દીધી ફાલ ૧૧૧

છપ્પો

અગદ ઉઝ્યો આકાશ, કોટ કૂદી નાહે પડિયો,
બાણુ ક્રોડ બળવત, આપ તે મધ્યે અડિયો,
પ્રલય કાળની આચ, ક્રોધિનો જમદૂત સરખો,
પડ્યો ત્રાસ ચોપાસ, નરેંદ્રાદે સહુ નરખ્યો
સભાળી શસ્ત્ર કો નવ શકયા, શુદ્ધ બુધ સર્વે ભૂલી ગયા !
સામળ કહે સેવક રામનો, દીઠે જોધ ઝાખા થયા ! ૧૧૨

ઝુલણા છદ

ક્રોધે દત કરડિયો, મુખ મૂછ મરડિયો, આપ આધકાર અધિપત એઠો,
હીસે બહો હાથિયા, શોભિતા સાથિયા, ભાથિયા ભીડી રીસાળ રેઠો,
શૂર મહા પૂર એ કૂર કોપે ભર્યો, નૂર નરપતિ બળવત બેઠો,
શુભ સભા સાથમા પાંત્રીશ હાથમા, પોકાર બહુ કરતો બહુ પ્લવગ પેઠો. ૧૧૩

છપ્પા

લક્ષપતિ એક લક્ષ, બેઠા બળવતા એ બહુને,
સિહાસન છત્ર ને ચામર, શોભે સુખ સાગર સહુને,
એક એક કેડે બાણુ કરોડ, ધીર રણુ ધનુષો ધારી,
કૃતાત સરીખા કાળ, અતલિબળ અપરપારી,
જઈ અગદ તે મધ્યે અડ્યો, સભા દેખી દિલમા હસ્યો,
મહિમા દેખાડુ માહરો, વિચાર એવો મનમા વસ્યો ૧૧૪
મરડતો મૂછ ને પૂછ, ઢીગ જઈ પોત્યો ઠેઠ,
પાત્રીશ શીશ જે પાણ્ય, ભૂપતને કરશુ ભેટ,
કો સાથ કરશુ વાત, કો સાથ બોલજ બોલુ,
મુજ પરાક્રમ બળબુદ્ધ, તે કો આગળ જઈ ખોલુ,

વાર્કા વેણ વદ્યા વિના, એ જૂઠો જાહર નહીં જડે,
અગદ એમ વિચાર કરી, નરપતને વચને નડે ૧૧૫

દુહો

દશકધને દુખ મનાવવા, અધિપત ઓળખવા એન,
ઇષ્ટસભારી અગદો તિહા, વદ્યો વિપરીત વેણ ૧૧૬

(અગદ–સામદ સવાદ)

કવિત

અ–બહોતસેં બેઠે તેસે, દેખે જબ અગદને,
ભૂપકો હે રૂપ કોન, બોલ્યો ક્રોધ કરકે,
નકાપત એક સુન્યો, બાલીકી કક્ષમાકો,
માસ ખટ પાસ રહ્યો, ભાગ્યો પાઉં પરકે,
દુજે કાર્તવીર્ય વર, બાધ લિયો પારણેમેં,
માલકકી પીછાડીસેં, પડી ટાલ સિરકેં,
નગાશીર કરે જો તો, એધાનીસેં ઓલખુરે,
જપટ લરાક ચોર, લાયો રતન હરકે. ૧૧૭ (૨૮)

સા–સામદ એક સભાકો, બોલ્યો બલ જોર આપ,
ત્રિલોક સકલ માને, લકાપત સાજકો,
બોલી તુ જાને નહી, મહીપકે મુખ આગેં,
જગલી જટીલ જેસો, કાસદ કે કાજકો!
તનુ ટુક ટુક કરેં, તારો અબ શાયત મેં,
ગુદતાહો ગુન્હો તેગે, ઈષ્ટ બલી આજકો,
અકલસેં ઓળખ લે, ભૂપ રૂપ રાવનકો,
નતરુ અવસાન આયો, તેરી દેહ તાજકો ૧૧૮ (૩૮)

ઝુલણા છદ

અ–બોલિયો બળ કરી બુદ્ધિ નિધાન ત્યા, અગદ કહે સાભળો ધર્મધૂતી,
કોણ ઘડાએ રાવણો જનમિયો, વૃશ્ચિકી સર્પણી હરણિ કુત્તિ,
કરકટી મર્કટી કે અજા અર્ભકી, જૂઠ જપે તે તો ખાય જૂતી,
સદેહ ભાગો અલ્યા સેવકા માહરો, રાવણની માત તે કવણ હૂતી? ૧૧૯

સા–વચ પૂછ્યા અલ્યા લડ લવરી કરે, મૂરખા મન ગમી મોજ માણે,
કાસદા દાસડા લેખ લખી લાવિયો, નીચ નિર્માલ્ય ગુણ ગાન નાણે

ક્રોડ તેત્રીશ કર જોડી ઉભા રહે, હોડ હારે જેકો તેડ તાણે,
જશતણો રૂપ એ ભૂપ ભૂમડળે, લકપતને ત્રણ લોક જાણે. ૧૨૦
અ–ઓળખાવ અજાણ અલ્પબુદ્ધઅધિપતિને, તો પાડ ક્રોડ માનીશ તારો,
ગાળ તુકાર તારો નહી સાખીએ, પેર પાત્રીશ ત્યમ તારો વારો,
રિદ્ધિ રાવણ તણી પુણ્ય પરવારિયુ, આવી રહ્યો એહનો આયુઆરો,
દશકધ એ અધ એ ધધ ધાયે ઘણો, ચિત્તમા ચેત એ ચોર મારો ૧૨૧
સો–ઉંધડમાં અલ્યા અભાગિયા વાનરા, ચેતરે ચેત ચોપક્ષ ચિત્તે,
કોણ ગજું તાહરુ કિકરા કાસદા, બોલી ન જાણે નરપતિ નીતે !
પાગ લાગ પરણામ કર જોડીને, પામીશ લહાણ પુરપત પ્રીતે,
રાજ મહારાજ રાજેંદ્રનો રાજીઓ, રાજસભાતણી બોલ રીતે ૧૨૨

છપ્પા

અ–રામચદ્રની નાર, સતિ સિતા માતા મોટી,
દૈત્ય દાનવ કો દુષ્ટ, ચડાળ કરી લાવ્યો ચોરી,
દયાનિધિ દાતાર, ધર્મ હજુ મનમા ધારે,
પાછી આપે જો સીત, તો એને નવ મારે,
નહિતર દેશ દેહવટ કરે, એવી આજ્ઞા આપી મુને,
ચતુર હોય તો ચેતજે, ચેતાવા આવ્યો તુને ૧૨૩
સો–મરદ મુછાળો વીર, રામની રામા લાવ્યો,
શૂર પૂર દઢ ધીર, ક્રોડ કદર્પવત કહાવ્યો,
દશકધ નામ દરિયાવ, તરવાર તાતી ત્રિલોકે,
જેર હોય તો જુઓ, સિતા મૂકી અશોકે,
પાછી લેતામા પ્રીછશો, અદકુ બોલે અનર્થ થશે,
લાડ કરતા આવો છો લકમા, જરૂર જીવ સહુના જશે ૧૨૪

દુહા

અ–જનની કુણ રાવણ તણી, બહુ ઉપજાવ્યા બાળ,
જાત શ્વાન કે સુવરી, ભુડણ કે શિયાળ ૧૨૫ (૩૧)
કે વીંછણ કે નાગણી, કે કરકટની નાર,
કે આજ એ કોણ છે, બોલત નહીં ગમાર ૧૨૬
બોલત નહિ કછુ નીચ હો, કે મુગા કે ઢોર,
કે અમારો દીન હો, કે જાતિકે ચોર ૧૨૭
પૂછત હુ બડિ બેરકો, ફેર ન પાઉં ભ્યાન,
કે ફૂટીહેં આખડી, કે સુનતે નહિ કાન ? ૧૨૮

ઝુલણા છંદ

પોકાર કરતા ઘડી પાચ પૂરણ થઈ, બોલતા શે નથી કર્મ ફૂટ્યા
રીસ ચઢશે મુને શીશ તમ તોડશુ, કૃતાન કોપતા કાળ ખૂટ્યા,
ચોર માટે બીહો છો સહુ ચિત્તમા, તોલ અહકારના ટેક ટૂટ્યા,
અગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આખ કે કાન ફૂટ્યા ? ૧૨૯

(અગદ-રાવણ સવાદ)

દુહા

વાકા વચન શ્રવણે સુણી, ચડિ રાવણને રીશ,
પગથી જ્વાળા પ્રગટિ તે, જઇને ભેદી શીશ ૧૩૦
વાઘને વળી વકારિયો, શુભ છછેડ્યો સાપ,
સિહ પખાળો પાખરો, અતલીબળ એ આપ ૧૩૧

ઝુલણા છંદ

દેહ દાઝયો દશાનન ઘણુ દિલ વિષે, એક આપે થયો તેહ તાથે,
ઉછળ્યો એક કર આપ આસન થકી, મુખ મૂછ મરડિ હીત હોડ હાથે,
રા-કોણ તુજ નામ ને ગામ ને ઠામ કહે, કામ કશુ છે પશુ ભૂપ સાથે ?
કો તણો મોકલ્યો હ્યા લગી આવિયો, આભ બાથી ભરે બાથ બાથે ? ૧૩૨ (૩૧)
અ-વાળીનો પુત્ર ધરસૂત્ર શુભ પર્વતે, નામ અગદ મારુ હરખ એવા,
શરણે રહુ છુ રઘુનાથના ચરણમા, દેવનો દેવ અધિદેવ દેવા,
ધુમ્રપાને કરી ધ્યાન જોગી ધરે, ઇંદ્ર બ્રહ્મા કરે ઈશ સેવા,
તે તણી નારને તસ્કરી લાવિયો, લક લગિ આવિયો સૂધ લેવા ૧૩૩ (૩૨)

દુહો

રાવણ-કહેરે અગદ કોન હે, વાળી બડેરો ઝટ ?
મુખસે બોલ સમાલકેં, જાનુ ભરિયો ઘટ ? ૧૩૪ (૩૩)

કવિત

અ-તાતકી નિશાની એહ, દેહ પરચડ જાકો,
મેઘ ઘન ગાજે એસો, તોર રહે તનમ,
શૂર મહા સુભટ હે, પૂરહેં પ્રતાપનકો,
નારાનકો નૂર આપ, પશુ જાત જનમેં,
સુગ્રીવકો સહોદર, મિત્ર હનુમાન જુકો,
નામ નવ ખડ જાને, બાલી નિકટ બનમેં,

કક્ષિપટ રાખ્યો પાસ, પૂરે ખટમાસ તોકુ,
જ્ઞાનપને જ્ઞાન આન, સમઝ મૂઢ મનમેં ૧૩૫ ૬૩)

દુહો

રાવણ—અમ તેરો આદર ભયો, અંગદ આયો અત,
સાચો બોલ બતાય તું, કોનહિ હૈ હનુમત? ૧૩૬

કવિત

અં૦—બુઝ્યો હનુમાનજી જો, સેવક શ્રી રામજીકો,
અજની કુમાર હે, આધાર યહ રકકો,
પવનકો પુત્ર, અવતાર મહારુદ્રજીકો,
મહેરાણુકો તારન, મારન દુષ્ટ બકાકો,
જનમકો જતિ આપ, સતીકો શોક હરન,
ફૂરન બન ખડનમેં, કરત નાદ હકાકો,
અક્ષયકુ માર ડાર્યો, સધાર્યો પ્રધાન તેરો,
અગદ કહે રાવનસુ, સુણુ એ લૂટનહાર લકાકો ૧૩૭

દુહા

શત યોજન સાયર તર્યો, શિરકર લછમન હોય,
અગન ઉડાઇ લકમેં, વે હનુમતો જોય ૧૩૮
રાવણુ—સુગ્રીવમેં ક્યા સાનપન, કહા સુગ્રીવમેં શૂર,
બાનર બાનરકી ઉપમા, નીચ ગમાવે નૂર ૧૩૯

છપ્પા

અં૦—શુ (પૂછે) સુગ્રીવતુ શૂર, ચતુરપણે લે ચાહી,
વાળી સરખા વડહથ, ભુપ ભારે ગુણુ ભાઇ,
હનુમત સરખો બળવત, હરોલ હઠીલો હાથી,
લૂટી લીધી લક, તેહ સુગ્રીવના સાથી,
અનમી નરો નમાવિયા, બળિયાશુ બાધે બાકરી,
અઢાર પદ્મ બોતેર ક્રોડ નર, તે કરે સુગ્રીવની ચાકરી ૧૪૦

દુહા

પ્રાજે કરે પલ એકમાં, કરે જે ઉપર ક્રોધ,
શૂર સામદ સુગ્રીવનો, જાબુવાન છે જોધ ૧૪૧
રાવણુ—અધિક બોલે કયમ અગદા, જાબુવાન તે કોણુ?
નથી દીઠો નથી સાંભળ્યો, કયમ પેદા થયો ઓણુ! ૧૪૨

છપ્પા

અ–જોબનવત જશવત, અધિક પરાક્રમ આપે,
કરે સુગ્રીવ જે રાજ, તેહ એને પરતાપે,
નલ નીલ જેનાં નામ, તેહ કિંકર છે જેના,
અઢાર પદ્મને પ્રધાન, તોલ ત્રહો પક્ષે તેના,
જિતે જામ્બુવાનને, સરજ્યો નથી કોઈ સૃષ્ટમા,
સામળ કહે અધિક પરાક્રમી, નથી વર્ણ્યા કોઈ વૃષ્ટમા ૧૪૩

દુહો

રાવણ–નલ વાનર તે કોણ નર, વાનર કરે વખાણ?
નીચ ઉપમા કરે ઊંચ તુ, અગદ નામ અજાણ ૧૪૪

છપ્પા

અ–નલ વાનર નર તેહ, હોડ કરી તે હાર્યો,
નલ વાનર નર તેહ, પાણ પાણી પર તાર્યો,
નલ વાનર નર તેહ, સાગર ખાબડ કીધો,
નલ વાનર નર તેહ, પયોધિ પયવત પીધો,
જળ ઉપર જેણે સ્થળ કર્યો, વિકટ વાટ જળવકમા,
સામળ કહે નર તે નીલ નલ, લશ્કર લાવ્યો નકમા ૧૪૫

દુહો

રાવણ–કિંકર ઉપમા સિદ કરે, નીચ જાત કોણ નીલ?
મારે મન તો પિપીલિકા, તારે મન તો ફીલ ૧૪૬

કવિત

અ–સહસ્રાર્જુન સુર બડો, નવ ખડકો નરેંદ્ર,
જાકે દરબાર ઠાઢો, રાવણ તું રહ્યોહે,
રમાક્યો જમાક્યો રીત, પશુ જાન પ્રીત કીની,
દીની શીખ દોડ આયો, લછન સમ લહ્યો હે,
એક દીસ નીલ ગયો, નરેન્દ્રકે નગરમેં,
પકરી પૂરપતિકુ, આકાશ બીર બહ્યો હે,
કર જોરકે પ્રનામ કિયો, નીલમનિ ભેટ દિયો,
લિયો જશ ઘેર આયો, નીલ નામ કહ્યો હે ૧૪૭

દુહા

નીલ નરકુ નહિ જાનીયો, તાકો નામ અજાન,
દશકંધ જાન તુ દિલ બિખે, બાનરકો બિખાન ૧૪૮
સહસ્રાર્જુનકી પેશકશ, લ્યાયો નીલ ગુનગ્રામ,
નિરખ્યો નિલમનિ નગ્રમે, નીલ ધરાયો નામ ૧૪૯
લાયક લછમન સારખો, પ્રીતે રખે જે પાસ,
ઓલખ લો તુમ આપસેં, બસસે તોરે બાસ ૧૫૦
રાવણ–કહે કે લછમન કોન હે, જાકો કરે બિખાન ?
જૂઠી બાત જલ્પે યહા, તો પરહે તુજ પ્રાન ૧૫૧

કવિત

અ–સુમિત્રાજીકો નદન, જગતકો હે બદન,
દુષ્ટકો નિકદન, ચદનતરુ શિદ્ધ કો,
રઘુબરકો બીર, ધર્મકો ધુરધર ધીર,
શુદ્ધ હે શરીર સત્ય, જતિ જોગ દછાકો,
નરપતકો નાયક, સબ ગુનમેં લાયક,
સાહક કવિ સામલજુકો, પૂર્ન પ્રીત પછાકો,
આપ ઘેર જાય પૂછ, બૂઝવે લછમનજીકો,
કાન નાક છેદે તેરી, બેન સૂર્પનછાકો ૧૫૨

દુહા

(તેરી) ભગિનીકુ જ્યોં ભેટિયો, હોડસુ બાધી હાથ,
કાન નાક દો છેદિયે, સોઈ રામકો ભ્રાત ૧૫૩
રાવણ–કેસો તેરો રામ હૈ, કિસ બિધ કીનો કામ ?
ફેર ફેર બકે બહો, રસનામેં શ્રી રામ ૧૫૪

કવિત

અ–પુછે કહા શ્રીરામનકુ, જગતકો સર્જનાર,
ઇસ જેસેં ધ્યાન ધરે, જ્યાકો તુ ચોરહે,
ગરીબનકો નિવાજ, નાથ હે અનાથ નરકો,
પતિતકો પાવન, પ્રતિપાલ ભગત કેરોહૈં,
તાટકાકો પ્રાન લિયો, ખર દૂખર દૂર કિયો,
ત્રિશિરાકુ તોર્યો અબ, આદર તો તેરો હે,

સામળ કહે સધારે, પાનીપર પહાન તારે,
પલકમેં સિલ્યા તાગી, સોહી મેરા રામ હૈ ૧૫૫ (૩૮)

દુહો

ત્ર્યબક ત્રોડ સીતા વર્યો, નીચે આયે પાન,
તોકુ છોડાયો તિહા, સોહી રઘુબર જાન ૧૫૬ (૩૯)

ઝુલણા છંદ

રાવણ–વખાણ કરે અલ્યા વાનરા રામનું, કેટલું સાભળ્યું જાડ જેવુ ?
સીત સાટે કરી લક લગિ આવિયો, લોભિયુ લાભનું શુંજ લેવુ ?
દેહ માનવતણી એહમા બળ કશુ, સિદ્ધ શ્રો જાણીને શી૰ સેવુ ?
જાણતો હોય તો કહે અલ્યા વાનરા, જોર કરતૂત પ્રાક્રમ કેહેવુ ? ૧૫૭ (૪૦)

છપ્પા

અ–હણ્યો જેણે હિરણ્યાક્ષ, સાક્ષ પ્રહ્‌લાદા દીધી,
ફરશીધર ફરશુરામ, નેક નક્ષત્રી કીધી,
બલિ ચાપ્યો પાતાળ, સહજેમા અહલ્યા તારી,
દુષ્ટનો ફેડ્યો ઠામ, વાળિને નાખ્યો મારી,
પાષાણ તાર્યા પયોનિધિ, સેતુપાજ બાધ્યો સબ,
મમત મૂઢ મૂરખ કરે, એ નર ઓળખશો અબે ૧૫૮ (૪૧)

રાવણ–મૂરખ મૂઢ અજાણ, પહાણથી દીસે પોઢો,
શઠ તણો સરદાર, જગતમા નહિ કો જોડો,
બાપડિયા કાપડિયા, જટાળ જોઢા જોગી,
ભુખ દુ ખ ભિખારી ભૂર, કહે તેને એ ભોગી,
એવા અસખ્ય અલેખવા, ચરણ ચાપે નિચ માહરા,
મુજ* સાથે જુદ્ધ એ શુ કરે, રામ લક્ષ્મણ એ તાહરા ! ૧૫૯ (૪૨)

અ–રિદ્ધિ હિરો રઘુનાથ, પથ્થર રાવણ પરિયટનો,
તે શું જાણે તોલ, રાજસભા નિવટનો !
રિદ્ધિ અમૃત રઘુનાથ, ઝેરથી રાવણ કડુઓ,
દાતાને દુ ખ દેનાર, બુદ્ધિહીણ બુદ્ધિ બડુઓ,
વળિ ઉપાસક તું ઈશનો, જેવડે તુ જોરા કરે,
અગદ કહે ઈષ્ટ મારાતણુ, અહર્નિશ ધ્યાન ધર્મે ધરે. ૧૬૦ (૪૩)

---

* પાઠાતર –તેનો કિકર તુ કહાવિયો તોલ જાણ્યા મેં વાહરા

ઝુલણા છંદ

રાવણ—જા અલ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ કેમ આવિયો ધામ ધાતો,
દેહ દીઠી નથી તેં દશાનન તણી, કાન સુણી નથી તેનુ વાતો,
કુંભકર્ણ આળસ તજી ઉઠશે, લાખ સવા મણુ ખીચ ખાતો,
કોડ બોતેર ને પદ્મ અઢારમા, ઝાખશો નહિ કોણુ એક જાતો ૧૬૧ (૪૪
અં—અલ્યા રામ આગળ કશી વાત તે તાહરી, શ્વાનની વાત શી સિંહ સાથે,
રંક કીરત કશી રાજ રાજેંદ્રને, લાભ શો લીજીએ તેહ ત્યાથે !
દેખાડ તાહરો ડાહ્યરો દળપતિ, માહરો બળ સહે બાથ બાથે,
કોડ કુંભાતણા માન મોડુ અમો, એવી હોંસ રાખુ ધણી એક હાથે ૧૬૨ (૪૫)

દુહા

રાવણ—વઢવા આવ્યો વાદરા, તો તે કરીએ પેર,
જા મુકુ છુ જીવતો, ઘણા હેતથી ઘેર ૧૬૩ (૪૬)
અં—નહી લઢને મેં આયો હુ, કહેને આયો બાત,
જો સુનો તો મેં કહું, જો કહાવી રઘુનાથ ૧૬૪ (૪૭)
રાવણ—દેઊં દુહાઈ રામકી, જો મુખ બોલે જૂઠ,
એક બાત ઐસી કહે, પ્રતિ ઉત્તર લે ઉઠ ૧૬૫ (૪૭)

(વિષ્ટિ) કવિત

અંગદ—સુનો યુ લંકાધીશ, દસહી ધરાયો શીશ,
ઇસકે પ્રતાપ આપ, બેઠે હો જુ પાચમે,
રામજીકુ સીત દીજે, રાજ બેઠે લંક કીજે,
બીજે નહીં કોઈ સિદ્ધ, પામોગે સાચમે,
ન તો ગઢ લંક લૂટ્યો, જાનો આપ કાલ ખુટ્યો,
રુઠ્યો જબ રામ નામ, કાલે લિયો ચાચમે,
સામળકી યેહિ બાત, અંગદ જ્યુ કહે સાચ,
મન રાય નાચ કરે, થયે આઇએ આચમે ૧૬૬ (૪૮)
રાવણ—બાનરા બિપ્રીત બાત, કહા કહે રામજીકુ,
તેરે કછુ ચાહીએ, મનમેં કા મોર હૈ?
જા તુ તેરે રામ આગુ, શીશહિ પછાર કે,
બેગે આઓ લંકમેં જ્યોં, લરનેકો કોર હૈ,
જંગલી પ્રધાન જાકો, મહિમામેં જાકે દેખો,
દેખો હે તું દૂત જેસો, એસો તેરો જોર હૈ,

એકહી ગુલામ મેરા, મારી ચકચૂર કરે,
રામ જૈસે સેવકહિ, લાખહિ કરોર હૈ ૧૬૭ (૫૯)

અ–સુન બે દશકધ અંધ, ઓરતકો તું હૈ ચોર,
જગતમાતા જાનકી, ફિકર હર લાયો હૈ,
અબ તેરી સમૃદ્ધ ગઈ, ગઈ લકા ઓર જાન,
નવ ગ્રહ છોર ડારે, દેવ સુખ પાયો હૈ,
વાકુ તું નવ બુઝે, સુઝે નહીં તોય જાયે,
તુ પ્રતીત જાકે ગુન, બેદ જેસે ગાયો હૈ,
પ્રચડ દડ તોકુ દેગો, અબે કહ્યો મેરો માન,
તેરો ધાટ ધડનેકુ, આપ રામ આયો હૈ ૧૬૮ (૫૦)

રાવણ–મસ્તકમેં જટાધારી, કહાવત હૈ બ્રહ્મચારી,
બનફલ અહારી સારી, આયુધ ધરી ફરતા હૈ,
કહા જાને કોન કાજ, ગામ લોક કિયે તાજ,
સગ નહીં કોઉ સાજ, રાજ કાકે કરતા હૈ?
દેખનેમે બીર દોઇ, ઐસે નહિ ધીર કોઈ,
અપની ઓરત ખોઈ, બાનર મે ડરતા હૈ,
સામલ કહે સુવેખી, સેના મેં બહોત પેખી,
માંકડે અલેખે દેખી, રાવણુ કા ડરતા હૈ? ૧૬૯ (૫૧)

દુહો

લખમણિયા ઘોષા ગડગડે, પોઢા જેની પીઠ,
મરોડે મણિ મણિધરતણી, કયા ડરે દેડક દીઠ? ૧૭૦

અગદ–ધકેટમેં ધર ધ્રુજે, બેહમે ન દિન સુઝે,
બુઝે નહિ તોય માન, મરદુકે મોરેગો,
નાલ ગોલ બાન છુટે, ગામ કોટ લક લૂટે,
રડેગો રામ દાઓ, દેખકે ગ્રહ છોરેગો,
હનુમાનકુ હકારે, ડરેગો તુ ડચકારે,
નગારે સબ ફૂટ ફૂટ, પીટફાટ ફોરેગો,
સામલ કહે બેર બેર, આયો હેં અજીત શેર,
નેઞ લેગો કરી રીશ, અબ રામ તોરેગો ૧૭૧ (૫૨)

ઝુલણા છંદ

રા–અંગદા અંગમાં શે તું સમજે નહીં, કૂખ કાયરતણી તું જ આવ્યો !
કપુત વાળીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે શકે નીચનું થાન ધાવ્યો !
શતખંડ કટકા કર્યાં તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમાં ભૂર ભાવ્યો !
વાનરા સર્વનો ઘાટ ઘડાવવા, લખવસા લક્ષ્યમણો આહીં લાવ્યો ! ૧૭૨ (૫૩)
અં–પાષાણ અજ્ઞાને પ્રીછવું કેટલું, જેહમાં ગુણ નહિ જ્ઞાન જ્ઞાતા !
વીશ છે નેત્ર પણ અંધવપુએ થયો, શોધતો શે નથી ચિત્ત ચહાતા ?
જે કરે જેટલું ભોગ તે ભોગવે, તે તમે દેખશો ધંધ ધાતા,
વળી વૈકુંઠ પદ પામિયો પ્રીતથી, શ્રીરામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા ૧૭૩ (૫૪)
રા–કાપડી વેષ લઈ વન વિષે જે ફરે, શીશ જટા ધરે સંગ સારો,
સીતની શુદ્ધ નવમાસ નિરખી નહીં, આજ સાગર તણો દીઠ આરો,
લાવિયો રીંછ લંગૂર લખ કોટિધા, માનવી મૂળ મુખવાસ મારો,
લંકપતિ છત્રપતિ રાય રાવણ સાથે, રાઢમાં જીતશે રામ તારો ! ૧૭૪ (૫૫)
અં–એક કિંકર અહીં આવશે રામનો, તે નહીં તાહરો બોલ સાંખે,
તાત મારાતણી કીર્તિના કવિ તમો, હું ખમું બોલ જે ભુંડ ભાખે,
અન્ય જણને ઓશિઆળ શી તાહરી, જો ઘડી એકમાં જોર ઝાંખે,
લંક પરલંક એ અંક એકે ભરી, નિમિષમાં નિધિતણે નીર નાંખે ! ૧૭૫ (૫૬)
રા–કહે દશાનન સુણો વાળીના દીકરા, પ્રીત સભાર તું પેર પૂઠી,
રામ ઉપર તને હેત કેમ ઉપજે, (જેને) તાતને મારિયો કાળ કૂટી,
પિંડ પાળે તારું વેર વાળે નહીં, પેટની વેહમાં વાટ ઉઠી,
કર અહિ ચાકરી બાંધ્ય આ બાકરી, રામશું રાઢ કર આવ્ય રૂઠી ૧૭૬ (૫૭)
અં–બુદ્ધિબળહીણ તું ક્ષીણ આયુષ થયો, રાવણ મૂઢ મુખ શું જ ભાખું ?
રાજમહારાજ અધિરાજજી કેરડા, દર્શનો નિત્ય હું દિવ્ય દાખું
એહ અમૃત રસખાણ પૂર પ્રેમની, તે તજી ઝેર નીરવત ચાખું,
સ્વામી સામળતણા ચરણ પ્રતાપથી, તુજ સમા કિંકરા ક્રોડ રાખું ! ૧૭૭ (૫૮)
રા–વેદ અવસાન આવ્યો હવે વાનરા, પશુય જાણી નોતા દંડ દેતા,
પંડ તારો શતખંડ કટકા કરે, ક્રોધથી ઉઠશે જોધ જેતા,
ખાલ નખ નખ લઈ દુ:ખ દઈને દમે, લંકથી છુટશો લાભ લેતા !
શ્રીરામની આણ જો સત્ય તું કહે નહીં, જે તું સમા સૈનમાં સુભટ કેતા ? ૧૭૮ (૫૯)
અં–શુભ સુભટ ઘણા જુગત જોડે જમા, તે થકી લક્ષધા હરખ હેમે
રૂપાતણા રાચમાં ભોજ્ય ભાવે કરે, કાંસની થાળ કઈ પત્ર પ્રેમે,

મૃત્તિકામાંહી અશન કઈ કોટિવા, એમ મરજાદ સહુ નરત નેમે,
તેતણી જુઠ વીણી અમો જીવીએ, હું હનુમત બે ખાસ એમે ૧૭૯ (૬૦)

છપ્પા

૨૦-મૂરખ મૂઢ અજાણુ, જૂઠું બોલે કયમ ઝાઝુ ?
કોણુ ગણતીમા રામ ? લવરી સુણુતા હુ લાજુ,
કોઠ બીલા ખાનાર, લગૂરા કોટિક લાવ્યો,
વાઘણુ કેરા દૂધ, મણિધર મણિ લેવા આવ્યો,
વળી તારુણી મારી તાટિકા, તે પરાક્રમ દીઠુ તમો,
વળી હોય પરાક્રમ રામનુ, કહે કિકર સુણિયે અમો ૧૮૦

ઝુલણા છદ

અ-કરતૂક પૂછે કસ્યા એહ કરતારના, જેહમા જોરના જુગત ઝાઝા,
કોટિ બ્રહ્માડ મડાણુ સૃષ્ટિતણો, મોક્ષ મહીમાતણો મૂળ માઝા,
અવતાર અશે કરી વશ્ચ દિલીપ કુળ, કીધ પરમારથ કોટિ કાજા,
ગરવરાગુણુનિધિ તારીયા તુંમ જ્યમ, શીશ રણુ રોળશે રામ રાજા ૧૮૧ (૬૨)
ના-ત્ર્યબતુ વેણુ વદે અવના વનચરા, કેટલી બુદ્ધિ તરતીબ તારી !
પ્રાશન કરે પિલવા વાલિઓ વાનરો,મોટાઈ જુઓ એને નાખ્યો મારી !
તાટકા તારુણી રાકડી રડ એ, જીતિયો નીચ નિર્માલ્ય નારી,
રામનાં કામ જાણે બધા જગતમા, ધીર એ વીર બે ધર્મધારી ! ૧૮૨
અ-ત્ર્યબક ત્રોડિયુ માન તુજ મોડિયુ, છોડિયો લા તુને ધર્મ ધાર્યો,
દશ મસ્તક (જે) દક્ષમા રાખિયો કક્ષમા, પલક એક પક્ષમાં હોડ હાર્યો,
કોટિ રાક્ષસ હણ્યા, ભય તેના નવ ગણ્યા, વેદ ભણિયા હવે તુજ વારો,
મારવો રકને લૂટવી લકને, પાપથી ઓસરે રામ મારો ! ૧૮૩
રાવણુ માનવી માનવી સગ રહે છે સહુ, માકડા સાથ મન એનું મોહ્યુ,
નાનપણા માહિથી નામ કાઢયુ જુઓ, પરવર્યા પુરથકી રાજ ખોયુ,
ક્ષત્રીવટ ખોઇને જોગ જટા ધરી, શરમ તે કરમ ને ધરમ ધોયુ,
મત્રી તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, દશકધ કહે રામનુ જોર જોયુ. ૧૮૪

ચોબોલો

અગદ-મત્રી તે પુણ્યવતા પૂરણુ, ઘર બેઠા લખ લૂટે છે,
શ્રી દશરથના નદન સાથે, ધારા વેદની છૂટે છે,

લાયક લીલા લક્ષ્મણ સાથે, અમૃતના ધન ઉઠે છે,
અભાગિયો અક્કરમી અંગદ, રત્ન પથ્થરશુ ફૂટે છે! ૧૮૫

છપ્પા

રાવણ-બોલે વધતા બોલ, તોલ ખુવે છે તારુ,
રવિ સામા નાખે રેણુ, માન ધટે નહિ માર,
આયુષ તારુ અલ્પ, એક ઘડીમા આવ્યુ,
તાતનુ લેતા વેર, ભાગ્ય તુજ ભુડુ ભાવ્યુ,
અવતાર અફળ તારો ગયો, વેર ન વાળ્યુ વેઠમા,
શત્રુને જઈ શરણે રહ્યો, પાવક ઉંડો તુજ પેટમા! ૧૮૬
અંગદ-અન્યાઈ બોલે આળ, ગાળ ગુણ હીણા દે છે,
અધર્મી અવતાર, ભાર શું માથે લે છે!
મુજને તુજપર હેત, ખેદ રાખી નહી ખીજુ,
આપણુ બન્ને ભ્રાત, બતાવુ કારણ બીજુ,
જો વાળિ તાત છે આપણો, છૈયે સહોદર સુખમા,
તુજને રાખ્યો તો કાખમા, મુજને રાખ્યો તો કૂખમા! ૧૮૭
રાવણ-વાળી સરખા કેંક્રોડ, ચરણ મારા ચાપે છે,
સુગ્રીવ સરખા લાખ, કૃત્ય દેખી કાપે છે,
ઈંદ્ર આદિ સુર સાથ, હાથ જોડે જણ ઝાઝા,
નથી સાભળ્યો કાન, રિદ્ધિપતિ રાવણ રાજા,
રોલાવુ દશ દિક્‌પાળને, સળકાવુ શેષ ધામને,
તુ અલ્પ બુદ્ધિ સમઝે નહીં, રહ્યો વખાણે રામને ૧૮૮
અંગદ-શેષતણો અવતાર, તેહ લક્ષ્મણજી લાયક,
ફરશીધર ફરશુરામ, ગામ નરપતનો નાયક,
મહાલક્ષ્મી અવતાર, માત એ સીત સતી છે,
એકાદશમો જે રુદ્ર, જોગ હનુમાન જતી છે,
ખસબોઈ કેસરતણી, બહો ગુણ બેહેક બરાસનો,
તરણ તારણ ત્રૈલોકનું, તે સ્વામી સામળદાસનો ૧૮૯

સવૈયો

રાવણ-કીડીથી કુંજર કયમ બીહીશે? ડકર કરી દેખાડે ડકરી,
સ્વપ્નામા સીતા નહીં આપુ, પકર અમે પકરી તે પકરી,

જીવજાન તુજ જોખમ થાશે, મેલ જનાવર ઝાઝી જકરી,
શાર્દૂલ શેર સિંહસો રાવણ, બીજા બળવતા તે બકરી ! ૧૯૦

ઝુલણા છન્દ

અ–જોડિને કર કહુ વાત તુજ કામની, નરપતિ ગર્વ તુજ એ બે જાશે,
સીત શું પ્રીત તે મોતની રીત છે, ચાંચડવત ચોળશે ચિત્ત ચહાશે,
ઈશ હતા તૂજ શીશ પર ગાજતા, તે સાથે શત્રુતા બહુજ થાશે,
સામળતણા સ્વામીની નીચ નિંદા કરે, ચોકડી ચૌદનુ રાજ જાશે ૧૯૧

સવૈયો

રા–રાંકની જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો ?
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે તે, ઠાઠ શુ જાણે ઠાકરનો ?
મેરુતણો મહિમા નવ પ્રીછે, કરે વખાણુ તે કાકરનો,
"ખાખરની ખીલોડી" અગદ, સ્વાદ શુ જાણે સાકરનો ? ૧૯૨

ઝુલણા છન્દ

અ–આરોગિયા અમૃત ફળ જેણે અતિ ઘણાં, તેહને ઝેર તે કુણ લેખે !
હાર પહેર્યા જેણે હેમ મોતીતણા, કાચ કથીર કુણ પૂઠ પેખે !
પદ્મિની પારખી જેમણે પ્રેમદા, શખણી દાખુ તે લાભ લેખે,
રામ હૃદે વસ્યો ત્યાંય રાવણ કસ્યો ? માન સાચુ નહીં મીનમેખે ૧૯૩
રા–કપુત ઉઠ્યો અલ્યા પેટ વાળીતણે, તાતની દાઝ તો તેં ન જાણી,
તાત જેણે હણ્યો, ભય તેનો નવ ગણી, પેટ ભરે તેના ગુણ વખાણી,
મુખ શુ લેઈ મુજ સાથ બોલે બકે ? એહ પ્રતીતથી જોર જાણી,
એ જીવ્યાપેં મળ્યુ મોત માથે ભલુ, બુડ ભરિ ઢાકણી પૂર પાણી ૧૯૪
અ–મંદોદરી શુભ સતી તેહનો તુ પતિ, તેટલા માટે હું બોલ્યુ સાખુ,
દિવસ દશ બારમા મોત હવે આવિયુ, સભાર કોઇ ઇષ્ટને સત્ય ભાખુ,
કુંજરતણે આગળે કીટ શું કોપશે ? એ વિષે તાહરુ જોર ઝાખુ,
રામ દે આજ્ઞા હવડા હું કરુ, લંક બાંધી તુંને નીરે નાખુ ૧૯૫
રા–કરગરે કોડ દહાડા થઈ કિંકરો, કામિની કાજથી દીન દાસ,
લેતો નથી પ્રાક્રમ લક્ષપતિ કેરડા, દેવ દાનવ રહે ઘેર વાસ,
આપ અસ્વાર આસન થકી ઉઠશું, બાંધશુ નરપતિ નાગ પાસ,
કારાગૃહ નાખીને કોડ પહોચાડશું, આજ અયોધ્યાતણી મેલ આશ ૧૯૬ (૬૭)

કવિત

અગદ-કહા જાને મૂરખ, તુ દશરથકે નદનકુ,
સનકાદિ જોગી જેસેં, પીર ધ્યાન ધરત હે,
પતિતકો પાવન એ, ખાવન હે ખલકકો,
ભક્તનકો બચ્છન, કામ કરુના કરત હે,
શશિ શેષ શારદ જુ, નારદ બસિષ્ઠ બર,
ભૂપર જીવા જો ન વાકુ, ભરતપુર ભરત હેં,
સામળ જ્યુકે સ્વામીકી, પ્રતિત તુ પર્ખ દેખ,
ગિરિવર ગભીર ધીર, નીર પર તરત હેં। ૧૯૭

ઝુલણા છદ

રા-સીત લેતા ઘણુ સમજશો સો વસા, વાટ વાંકી ઘણી વિકટ વાંટા,
બિણુક સૂકા બળે લક્ષ લાગે નહીં, ચોહ પથ્થર પડે છે છેક છાટા,
રેત પીલ્યા થકી તેલ તે કર્યા થકી, અધિક અતર વિષે આડ આંટા,
રામને કામ છે સાથ રાવણુતણે, ખાવો છે ગુદ મહિ કોડ કાટા। ૧૯૮ (૯૩)

છપ્પો

અગદ-અધ થયો દશકધ, ધન્ધ ધારી શુ બેઠો?
કુળ અગારો આપ, પાપરૂપી થઈ પેઠો,
દશ છેદાશે શીશ, દીસ થયા તુજ વકા,
ઈશ થવા ઉફરાટ, લક્ષ લૂટાશે લકા,
પુત્ર તારા પ્રાજે થશે, વિધવા નાર તારી થશે,
સમઝ મૂઢ મન મૂરખ મને, ચૌદ ચૌકડી ચોવટ જશે ૧૯૯

(રાવણનો કોપ-ગર્વ)-ઝુલણા છદ

રા-શૂર સામદ છે સુભટ કો હાજરે, વાનરો મૂરખો મોજ માલે,
પૂછે ગ્રહી ફેરવો શીશ પાછળથકે, વખાણુના નામની લાણુ આલે !
કોડ પહોંચાડો કરતૂક એના તણા, જીભ ઝાલી કરી ચિત ચાલે,
એન એનું જુવે તેમ કટકા કરો, પેસવા લકમા ન કો હામ ઘાલે ૨૦૦ (૬૮)
અ-સૃષ્ટિ બ્રહ્માતણી સરજિયો કો નથી, રામ સેવક તણે મુખ બોલે,
ત્રિલોકના નાથના ચરણુ સેવુ અમો, તેહ પ્રતાપ તુ કોણુ તોલે,
રાવણુ રક જાણી તને ગુજરુ, લક ઉદવસ્ત કરુ ખાત ખોલે,
સામળતણા સ્વામીની રેણુ વદનથકી, લેઉં વેંચાતી હુ માન મોલે. ૨૦૧ (૬૯

કવિત

રાવણ—અર્ણવકો નીર આટે, કનકકો દુર્ગ કોટ,
ખોટ એક નહીં લક, દેખનેકી જાત્રહૈ,
ઓલગ કરત ઈંદ્ર, અહર્નિશ દશ દીશ,
ભુજ બીજ ઈશ ધીશ, પૂજવેકો પાત્રહૈ,
સામલકે સદા જોર, સાત લાખ પુત્ર કોર,
તોર ટેક દેખ મેરો, પ્રૌઢ ગુન ગાત્ર હૈં,
બાલ સૂત વાલકેરે, ઉતારુ અકાર તેરે,
મેરે આગુ રામ લક્ષ્મન, માનવી કુન માત્ર હૈ ? ૨૦૨ (૭૦)

અગદ—રઘુવંશી રઘુપત, નિર્મળહૈં જાકી મત,
સેનાપત સુગ્રીવ જેસેં, જુક્ત જોડ જોડ હૈ,
શુભકે સુભટ સિંધુ, લક્ષ્મનકે બાય બંધુ,
દ્રુપત અજોધાકે, બદી છોડ છોડ હૈં,
સેવકકુ સાધારન, દુષ્ટનકુ નિવારન,
તારક કવિ સામલકો, હિત હોડ હોડ હૈ,
પતિતકો પાવન ગુની, જન જશ ગાવન,
રાવન જેસેં રામ અગે, રોમ કોડ કોડહૈં ૨૦૩ (૭૧)

છપ્પો

રાવણ—દશે શીશ ભુજ વીશ, ઈશનો આદ્ય ઉપાસી,
ધરે છત્ર શિર ચંદ્ર, ઈંદ્ર ઘેર ખાસ ખવાસી,
વરુણ ભરે નિત નીર, વીર કુંભકર્ણ અભીતો,
અગ્નિ નિપાવે અન્ન, તન જેણે શક્રકુ જિત્યો,
બ્રહ્મા ભણે ઘેર વેદ, ખેદ કરે નહીં કોઈ,
વિષ્ણુ માને શરમ, કરમ જોરાવર હોઈ,
રછપતિ જમરાય, વાયુ મુજ મહેલ સમારે,
નવ ગ્રહ કરે સબ સેવ, દેવ જુદ્ધસેં હારે,
કહે સામળ સમૃધ ઘણી, શશિલક ઘેર ગામડા,
રાવન કહે અગદ સુનો, કોન માત્ર હૈં રામડા ? ૨૦૪ (૭૨)

અગદ—માનકે આગે મોહોર, મેર આગુ જ્યોં કકર,
રાયકે આગુ રંક, લંક આગુ જ્યોં છપર,

પંડિત આગુ ભેદ, ભેદ આગુ જ્યૌં જોનો,
કુંજર આગુ કીટ, ગીત આગુ જ્યોં રોનો,
લછમન આગે કુંભ, કોયલ આગે જ્યોં કગ્ગા,
સિહકે આગુ શ્વાન, હંસ આગુ જ્યોં બગ્ગા,
અમૃત આગુ બિખ જ્યૌં, ઈશ આગુ જ્યોં (ખંડ) ખાવના,
અંગદ કહે એહી પટતરે, રામકે આગુ રાવના ૨૦૫ (૭૩)

ઝુલણા છંદ

૨૧-ક્રોડ તેત્રીસ તો દેવ સેવે સદા, સાત સાગરતણી ખાડ ખાઈ,
ધરસૂત્ર કંચનતણા પુત્ર શત લખસવા, કુંભકો પ્રાક્રમી ભરત ભાઈ,
દશ શીશ વીસ ભુજ બાહુબળ બળ ઘણું, જગત જીવે મારા ગુણ ગાઈ,
અંગદ અંગ શતખંડ તારા કરું, કરે રામની વાનરા શી બડાઈ? ૨૦૬ (૭૪)
૫-શેષની આગળે અળશિયા જ્યમ ફરે, સિંહને આગળે શ્વાન સોનું,
કંચન કથીર જ્યમ કેળ ને કાચકીને, અમૃતરસ આગળે વિખબોણું,
વેદ જોડે જ્યમ ભેદ પાખંડના, (દેવ) દર્શન આગળ જોષ જોણું,
રામજી આગળે રાવણ ત્યમ તમો, ગાનગુણ આગળે રાડરોણું ૨૦૭ (૭૫)

કવિત

૨૧-ચલતી હૈ આગુ આગુ બનચર જીભ તેરી,
ગુંદર્તાં હુ ગુહ્ના તેરા, પશુ જાત જાની મૈં.
બહાવરે આગુ કહૈ, બાત તો બનાય બડી,
મેરે આગુ સ્વરૂપ સબે, પથર જ્યું પાનીમૈં,
અનમિ અહંકારી નૃપ, નવખંડ ભૂમિ મૈં કે,
બલમેં બતા કો દેઉં, મુજ સમો માની હૈ?
તેરી તે રસનાહિ મેં, તાલુસેં નીકાલ ડાલુ,
બાદારેલ તેલ કાઢુ, પીલુ ધમ્મર ધાનીમેં? ૨૦૮ (૭૬)
અ-મેરી તો બલાય બોલે, મૂરખકે ભૂપ આગુ,
ચલતા ચેતાય તોકુ, જો તુ ચિત્ત ચહાયગો,
ખાવન હુકમ નહિ, તેરે સાથ લઢનેકો,
નતરુ સમઝાવુ તોયે, આપ દુઃખ પાયગો,
બતાઉં ઉપાય એક, રાવન તુ ઉગરે તો,
સીત દેકે શીશ નામ, શેષ ગુન ગાયગો,

સામલકે સ્વામી સાથ, રાવન તુ રુઠા રહે,
અંગદ કહે અધ તુહી, બાત માર ખાવગો ૨૦૯ (૭૭)

ઝુલણા છંદ

રા–દેવ દાનવ સહુ જિતિયા જગતપત, આણુ ત્રણ લોક અહંકાર મારો,
સૂર્ય ને ચંદ્રમા ઇંદ્ર તે જિતિયા, શેષથી આદ્ય સંસાર સારો,
પશુ પખી માનવી દેવ ને દાનવી, ચેતરે ચિત્ત ચિંતવ્યો ચારો,
રાવણુ કહે અંગદા એક છે જિતવો, ભૂપતિ નરપતિ રામ તારો ૨૧૦ (૭૮)
અ–રામ અજિત એ કોણે નથી જિતિયો, વેદ વચનથકી થીર થાપી,
તમે કહ્યા જેટલા તેટલા કિંકરા, અલખત ભોગવે એની આપી,
ભકતવત્સલ એહ નાથ અનાથનો, નાખે કોટિક કલિ કષ્ટ કાપી,
સામળતણા સ્વામીને સાધુજન ઓળખે, પ્રીછે નહીં રાવણો દુષ્ટ પાપી. ૨૧૧ (૭૯)
રા–ખડખડ હસ્યો દશાનન દશ વદનથકી, તારા તનનુ તોલ તોલ્યુ,
તાતના વૈરથી તન વધાર્યું તુએ, ગુણપણુ તારુ ઘેર ઘોલ્યુ,
માંકડતણો મહિપતિ કહે તુ તે નરપતિ, જોગ લીધો જેણે રાજ રોળ્યુ,
બાળબુદ્ધિ ડહાપણ અલ્યા તાહરુ, તાત વાળીતણું નામ બોળ્યુ. ૨૧૨ (૮૦
અ–લંક બાધી બળી તોય સમજ્યો નહિ, અશોક વાડીતણો શોક કીધો,
આળપપાળ કર્યાં તીર અર્ણવતણા, પ્રૌઢ પયોનિધિ પાજ પીધો,
કુવર તુજ રત્નશ્યો રણુમા રોળિયો, સીત આણ્યાથી શો લાભ લીધો ?
જા વિભીષણુ મળ્યો (તારો) ભ્રાત રઘુનાથને, દેશ લંકાતણો દાન દીધો ૨૧૩ (૮૧)
રા–કહો એક પુત્રથી આહિ ઓછુ કશુ, જેમ પટ આગળે એક ધાગો,
સમૃદ્ધ ધણી ભાઇની ભોમ લીધી અમો, એક એકાકીએ ભુર ભાગ્યો,
રત્નચિંતામણી ખાણુ કઈ કોટિધા, નાગા નર જેવાને એક વાગો,
સિંધુમા બિંદુ મુડામાંય મુઠડી, "એક ખજુરાતણો ચરણુ ભાગ્યો !" ૨૧૪ (૮૨)
અ–દુષ્ટ દુર્જનને સજ્જન તે કસ્યો, ભ્રષ્ટ પાપિષ્ટ આચાર કહાવ્યો,
જાર જન જુવતીને જનેતા કહે જ્યા, જાર તે શું કરે ચિત્ત ચહાયો ?
અધર્મી અકર્મી ધર્મ ધારે નહિ, પાપની બુદ્ધિનો પાય પાયો,
નફટ પૂઠે વૃક્ષ બાવળ ઉગીઓ, "તો કહે મારે ઠીક છાયો !" ૨૧૫ (૮૩)
રા–બાપનુ નામ બોલ્યુ બુદ્ધિહીણુ તેં, સેવક થઇ શત્રૂને રહે છે શરણે,
પેટને કાજ પ્રપંચ એ શ્યો કરે ? વખાણુ કરે વેરીનાં વિવિધ વરણે,
લાજરે લાજ કંઇ માલ હોય મૂળમા, તાત હણુનારના ચાપ ચરણે,
અંગદ તુજ સમો અખિલ અવનિ વિષે, કપૂત નથિ સાભળ્યો કોઇ કરણે ૨૧૬

છપ્પય

અગદ–કપૂત નામ તો તેહ, સતાડે સીત સતીને,
કપૂત નામ તો તેહ, જપે નહીં જોગ જતીને,
કપૂત નામ તો તેહ, રામ શું રાઢે રીઝે,
કપૂત નામ તો તેહ, ખરુ કહેતામા ખીજે,
અહકારી વિચારો એ આપમાં, મોત ભાગા મનમા બિયો,
સામળ કહે સેવક રામનો, કપૂત રાવણથી બીજો કિયો? ૨૧૭

રાવણ–બોલે બીજો બળવત, મુછાળો હોયે મારુ,
પૂછાળો મારે પાપ, હોડ તે માટે હારુ,
વાનર વનચર જાત, જનાવરપર શો જોરો?
શત્રુને રહે શરણ, તેહ ઉપર શો તોરો?
કાન કાસદીઆ તણા, છેદેથી મોટમ નહિ મૂને,
લકપતિ કહે રે લગુરિયા, તેથી જીવતો મુકુ તૂને! ૨૧૮

અગદ–જોનાર મુજ સામુ કોય, નથી જન્મ્યો કો જાતે,
જોનાર મુજ સામુ કોય, સુઠ નથી ખાધી કો માતે,
જોનાર મુજ સામુ કોય, નથી સરજ્યો બ્રહ્મસૃષ્ટે,
જોનાર મુજ સામુ કોય, નથી વર્ષ્યો કો વૃષ્ટે,
મુજ સામુ નથી બોલતો, જીવ રહ્યો સા જડી,
બોલે આયુશ આવિ રહ્યુ, જમલોક પહોંચાડુ તે ઘડી ૨૧૯

રાવણ–જમ ચોકી કરનાર, લક કેડે હરનીશે,
ગ્રહે નવ દે કોઈ નામ, વરદાન એ આપ્યુ ઇશે,
ચાપે પનોતી ચરણ, કરમ કર જોડી રહે છે,
અષ્ટોત્તર શત વ્યાધ, ખમા ખમા નિસ કહે છે,
નિકટ મોત નહીં નગરમા, માઝા કુણ લોપે મારી,
જશવતા રાવણ ગ્રીને જશ, જુગ બાધામા જારી ૨૨૦

અગદ–ઈશ હતા તુજ શીશ, તે ગુણ બાટ ઘોળાણુ,
ચૌદ ચોકડી રાજ, રિદ્ધ સિધ સર્વ રોળાણું,
આયુશ થઈ ગયુ અલ્પ, સતી સીતાને શાપે,
પરવાર્યું જપ તપ પુણ્ય, પ્રેમદા હરિ તે પાપે,
દિવસ બે ચાર દશ બારમાં, લકાગઢ તારુ ગયુ,
હજુર મોત આવ્યું હવે, રાજ વિભીષણનું થયુ ૨૨૧

રાવણ–વિભીષણ કેરી ભોમ, લક્ષ્મી મેં લીધી લૂટી,
પ્રેમદા સહિત પરિવાર, કઢાઢચા લંકાથી કૂટી,
પોઠી પચાણુ કોટ, ઝવેરખાતું જે જાણ્યુ,
એ કેડે અશ્વ ને રિદ્ધ, અલખત સર્વે ઘેર આણ્યુ,
સજ્જન દીધા એના શૂળીએ, જમલોકને તે જઈ મળ્યા,
મૂરખ મન વિચાર કર, પ્રથમ રામ તેને ફળ્યા ૨૨૨

અંગદ–લોભીને શી લાજ, નિર્લજને શી નરનારી!
પાપીને શું પુણ્ય, અધર્મિને શો ધર્મધારી!
વ્યભિચારી શો વિવેક, શી ભગિની શી માતા!
ચંડાળતણું શું ચિત્ત, કા પિતા કા ભ્રાતા!
લોભી લંપટ નીચ નર, કુળમા અંગારા અતિ,
સકળ સજ્જન સહારવા, મોટા અવતર્યાં મહીપતિ ૨૨૩

રાવણ–લંકાની લીલા લહર, મૂર્ખ ત્યાં તું નહિ માયર,
કનકકીરમય કોટ, શોભિત તે પેઠે સાયર,
વરૂણ વાયુ કુબેર, અધિક ભેટો તે આપે,
દિવાકર દશ દિક્પાળ, વચન મારુ થીર થાપે,
છન્નુ કોટિના છત્રપતિ, કિંકર કર જોડી રહે,
રિદ્ધ સમૃદ્ધિ રાવણતણી, લંગુર જાને તે શું લહે? ૨૨૪

અંગદ–સાત લાખ સીન્તેર, પુત્ર તારા છે પ્રૌઢા,
ઇંદ્રજિત કુંભકરણ, જુગ જાણીતા જોડા,
બાણું ક્રોડ બળવંત, શોભિતા સામંદ સાથી,
છન્નુ કોટિ છત્રપતિ, ભારે ભૂમિપતિ ભાથી,
એ સર્વેને સંધારવા, પાપે કુંભ ભારે ભર્યો,
હૃદે વિચાર રે રાવણા, કાળરૂપે તું અવતર્યો ૨૨૫

ઝુલણા છંદ

રા–આબલા ઓઢવા ઉબરા વીણતાં, લાવિયો વાનરાં વેર લેવા!
માંકડા રાંકડાં રીંછડા પીંછડા, સિદ્ધ જાણી કરે એહ સેવા!
ઢુકતા કુદતાં ઢુંકતા પુદતા, જિતવા આવિયા જોધ જેવા!
નરપતિ છત્રપતિ ઇંદ્રપતિ પાસથી, સીતને પામશો તર્ત તેવા! ૨૨૬

અ–લોક કહે લંકપતિ ફોક મારે મને, અશોક શોકવંત નગર નરખું!
લંકને વંક તે અંક રજ રંકવત, નિશ્શંકપે પૂરો પખ પરખું!

ઇંદ્રજીત કુંભકર્ણ તુંબકાં તોલવત, હુબકાં દેખીને હિત હરખુ !
ચરવણું ચાવણુ ભૂખનુ ભાવણુ, રાવણુ ધાવણું બાળ સરખુ ! ૨૨૭

છપ્પા

રાવણ–જુઠું બોલ્યાનુ જોર, તોર દીસે છે તારો,
રખે વખાણો રામ, મેળ નહિ આવે મારો,
એવા લક્ષ કરોડ, હોડ કરતાં હાર્યા,
નમ્યા તે જીવ્યા જન, માન કર્યું તે માર્યા,
ડહાપણુ ડીંગ માર્યાતણું, ગાઢ ગુણુ તુજમા ઘણુ,
શુ વિખાણુ કરે વાનરા, રામતણું મોટમપણું ! ૨૨૮

અંગદ–કુબેર તણા વિમાન, સુખસાગર સુખ સેજે,
ઝવેર જડિત્ર મહેલ, તપે તરણીવત તેજે,
સાઠ લાખ શ્યામા સહિત, હીંચે હીંચોળા ખાટે,
અલખત અપરપાર, પુખરાજ પરવાળા પાટે,
દશાનન તુજપર દયા, અંગદ કહે આવે મૂને,
લગુર લકા લખ લૂટશે, તે માટે કહુ છુ તૂને ૨૨૯

કવિત

રાવણ–આવ્યા છો અનેક જન, વાનર વિવેક વિના,
ખાસો મોકમ માર સૌ, જાસો જીવ ખોઇને,
સેવો છો શુ જાણી એને, રાજ ભ્રષ્ટ થયો રામ,
ગામ ધામ કામ કુળ, રહ્યો ધર્મ ધોઇને,
સિદ્ધિપણુ રિદ્ધિપણુ, નિધિપણુ નેક નહીં,
સેવક કે શહાનેકી, કર નહિ કોઇને,
સતી સીત હરી જ્યારે, તોલ અમો કર્યું ત્યારે,
જીવતા મૈલ્યા તે દીસ, શીશ જટા જોઇને ૨૩૦

અંગદ–રક્ષપતિ તારા તે, મારા લેખામા કુણુ,
મરોડીને લેઉં મામ, દેઉં માર માર માર,
કનકના કોટ ઓટ, દપેટી દેવટ કરુ,
ફેરુ હરુ, ફોજ માય, ભાજુ ભાર ભાર ભાર,
ચેતાવુ અચેત તુને, ચેત ચેત ચેત ચિત્ત,
આયુષ્યનો આરો તારો, પામ્યો પાર પાર પાર,
રામચદ્ર રાજ રુઠ્યો, કામી તારો કાળ ખુટ્યો,
લકાસરખી લાખ તારી, લૂટુ લાખ લાખ વાર ૨૩૧

છપ્પા

રાવણ–રામના દૂતમા દેઈ, સિતાજી હું હરી લાવ્યો,
રોતો ફરતો રાન, દશ માસે અહિ આવ્યો,
પામરકેરી પેર, ભીખારી ભાવે ભમતો,
માંકડ કુકડમાંય, રહ્યો રાજી થઈ રમતો,
મરદ મૂછાળા પાસથી, કઠણ લેવી છે કામિની,
જાઓ જાઓ મુકુ જીવતા, જરૂર આજની જામિની ૨૩૨

અગદ–મરદ મૂછાળો હોય, તેહ શિદ થાય ભિખારી?
નરપતિ હોય નરેંદ્ર, ચોરે તે કા પરનારી?
સામદ હોયે શૂર, રિદ્ધિપતિ રાત્ર કે રાણા,
તે શિદ પાડે બુમ, કાર્મુકે કર ચપાણા?
ઉંચા અધર્મ નવ આચરે, ભુડા બોલે ભાડમા,
તોલ ધટે તુને મારતા, રામને મન તુ રાડમા ૨૩૩

રાવણ–સાત લાખ છે પુત્ર, એક મારે શુ થશે?
લાખ એંશી હજાર, જામાત્ર પ્રૌઢ છે પાસે,
એક વિભીષણ ભ્રાત, ભૂર ભડો થઈ ભાગ્યો,
જયમ ચુડેલનો પાગ, પટ આખે એક ધાગો,
લગુર મૂઢ લવરી કરે, મમત ન મૂકે મનમા,
કાસદ કિકર કયમ મારિયે। તોલ વિચારુ તનમા ૨૩૪

ઝુલણા છદ

અગદ–કુવર લાખ તારાકેરી કામિનિ કરુ, વાઝણી એટલી ધીર ધારુ,
શ્યામા સાઠ લક્ષ તરુણ ઘર તાહરે, ગર્ભ ગાળુ રડે તુજ સારુ,
ક્રોડ બળવતનો અત આણુ અલ્પા, હોડ હઠ કોડથી નવ્ય હારુ,
રામ(ચરણ) રજ અશ એ પુણ્ય પ્રશસએ,કરુ હુય નિર્વંશ એ નગ્રતારુ ૨૩૫ (૮૬)

રાવણ–માકડા રાકડા જા ઘેર જીવતો, વાકડા ફાંકડા બોલ કેવા?
કાયાતણા કટકડા કોડ કરાવશે, વનચરા પાસથી લાણુ લેવા,
મૂખતણા મટકડા ભાવ ભૂલી જશો, ચટકડા સેવશો સિદ્ધ સેવા,
લટકતા શીશ રેશે ધડ જુજવા, રામ નહીં આવશે હાથ દેવા ૨૦૬ (૮૭)

અગદ–રાકડો જાણિ કહે તુ મને માકડો, આકડો મેલશો તોજ જીવો,
સકટ ઘણુ સાકડો પાપ પૂરણ ઘડો, ચોર ચિત્તે ચઢ્યો કાજ કીવો,

પાપ પાસે પડ્યો ઘાટ તારો ઘડ્યો, સીત હરવા અડ્યો ઝેર પીવો,
માન મોટમ મોટ્યો આયુષ્ય અવસ્ય ઘટ્યો, વક્ર વર્ત્યો નહિ સાખ દીવો ૨૩૭(૮૪)
રાવણ–ક્રોધ પૂરણ કરી રાય બોલ્યો ફરી, હઠ કરી તુ હરી ધીર ધારી,
દૃષ્ટિ જો મેં કરી, જાશે તુ સહજ મરી, શુ જાવુ નથિ ફરી પુઠ પારી,
ખાંત રાખે ખરી તો રહે નહિ ઠરી, રીસ જુઠી ભરી માન મારૂ,
વાત તારી સુણી ભ્રાત નહોતી કરી, જાન જોખમ કરુ તર્ત તારૂ ૨૩૮ (૮૫)

છપ્પય

અગદ–શ્રીરામચદ્ર પરતાપ, કોણ મુજ સામુ જોશે ?
શ્રીરામચદ્ર પરતાપ, જીવ નિજ દુશ્મન ખોશે,
શ્રીરામચદ્ર પરતાપ, કોણ મને શસ્ત્રજ મારે ?
શ્રીરામચદ્ર પરતાપ, ક્રોડ તુજ સરખા હારે,
શ્રીરામચદ્ર પરતાપથી, જળને સ્થાનક સ્થલ કરુ,
કવિ સામળ અગદ કહે, કહે તો આભ ઉંડળ ભરુ ૨૩૯

ઝુલણા છદ

રાવણ–હવણા તો વશ ગયુ અલ્યા વાલીનું, મરત છે ટુકડું તરત તારુ,
તાળવે જીભ કાઢુ તજી તાહરી, હજુ લગી દીલમા ધર્મ ધારુ,
ચરણ ગ્રહી ફેરવુ તરણવત તુજને, રામ ગુણ ગાય તો નિશ્ચે મારુ,
આકાશ ઉડાડશું પવનવત પલકમા, દેખશે દળ કપિસેન સારુ ૨૪૦ (૮૭)

કવિત

અગદ–ગયો તેરો તેજ સબે, હેજ હેતકારી કોય,
ગયો દમ નામ ઠામ, ગયી કીર્ત કેહેનેકી,
ગયો ઘરસુત પૂત, અરથ ગરથ ગયો,
તખત અલખ ગઈ, તર્તીબ જ્યોં તાનકી,
ઘોડે જોડે ગયે પોઢે, ગયે પરતાપ તેરે,
હાથી સાથી ભાથી ભૂપ, મમત ગઈ માનકી,
જાન ગઈ જોખમ ગઈ, રાજરિદ્ધિ રેખ ગઈ,
જ્યા દિનતેં લ્યાયો મૂઢ, જગતમાત જાનકી ૨૪૧ (૮૮)

છપ્પો

રાવણ–રામતણા ગુણ ગાય, છેક તે ક્યમ રે છાનું ?
રામતણા ગુણ ગાય, મૂઢ તે ક્યમ હું માનું ?

રામતણા ગુણ ગાય, વચન માનુ કિમ તારુ ?
રામતણા ગુણ ગાય, ડગે કિમ મનડુ મારુ ?
અલ્યા રામતણા ગુણ ગાયા થકી, જોખમ તારે જાને થશે,
ઉડાડી દેઉં આકાશમા, એટલે રામચરણે જશે ! ૨૪૨

અંગદ–ગયુ રાજ ધરસૂત્ર, પુત્ર સહોદર સાથી,
ઘોડા જોટા જોખ, રોખરિદ્ધ વિધ હિન હાથી,
ગયુ તેજ હિત હેજ, સિંહાસન વિમાનવાસી,
દેવ કરતાતા સેવ, ગયા દિવાન ને દાસી,
પુણ્ય સર્વે પરવારિયુ, મમત ગયુ મૂઢ માનકી,
વળી ઈશ ગયા તૂજ શીશથી, જે દિન લાવ્યો જાનકી ૨૪૩

ઝુલણા છંદ

રાવણ–પૂત કપૂત તુ કૂળ લજામણો, ભૂપ સાથે ભિડે બળ ભારી,
દેશપતિ દીકરો દૂત થઈ આવિયો, ટેક તરતીબ એ જોઈ તારી !
ક્રોડ બોતેર તે પદ્મ અઢારમા, રામ ને લક્ષ્મણ કારભારી,
એ સર્વ ગર્વ તે સેલ મારે મને, ચિંતવુ તે દિન ચાર મારી. ૨૪૪ (૮૯)

અંગદ–ઈશના ઈશને શીશ નામ્યુ હશે, રીસ ખમુ તારી તેહ માટે,
જગદીશ એ શીશ છેદશે તાહરા, વેદ વહ્યા જશે સ્વર્ગ વાટે,
હરનિશ દિનેશ જે દીપ દેખાડતો, તે ટળ્યુ આજથી જ્ઞાન ઘાટે,
વીશ વસાએ જીવ તારો જશે, સીત હરી તેહ પાપ સાટે ૨૪૫ (૯૦)

છપ્પો

રાવણ–રાંક ઉપર શી રીશ ! કરવી તે ન ઘટે મુજને !
દેઉ છુ જીવતદાન, જીવતો મૂકુ તુજને,
કાસદકેરા કાન, વાઢતામા હુ લાજું,
તરણાપર શો ટેક ? દીલ મારામા દાઝુ,
તુ બુદ્ધિહીણુ બકતો રહે, કૂથલી શી ઝાઝી કરે ?
ગમાર જાણી નહિ ગુદરુ, ફરી બોલે નિશ્ચે મરે ૨૪૬

ઝુલણા છંદ

અ–વૈષ્ણવ વિપ્રના વશમાહે તમો, ચિંતા તાહરી ઘણી ચિત્ત મ્હાવુ,
કરતા ઉપદેશ કદાચ તુ ઉગરે, સહજના સધમા ગંગ ન્હાવુ,
મૂરખને મન તે શીખ શોભે નહીં, બેહેરા આગળે કોણ ગાવુ ?
શીખની રીત શી રાવણ આગળે, "ગાંઠનુ ખાઈ ઘેલા સાથે જાવુ" ૨૪૭ (૯૨)

છપ્પા

રાવણ-ઓ પેલી મહેલી સીત, અશોક વન વારુ વાડી,
ત્યા છે અટપટી જાગ, ખેલ રત્નાકર ખાડી,
લક્ષ્મણ સરખા કોટ, રામ સરખા બહુ રાજા,
જાવુ ન પામે કોય, જન જોરાવર ઝાઝા,
તુ કિકર થઇને કરગરે, કર ઓઢે ભીખારી થઈ,
જો બળ હોય બુદ્ધિ હીણુમાં, તો તુ તેડી જા તહી ૨૪૮

કવિત

અગદ-પૂર્વ જન્મ પાપ થકી, સીતાના શાપ થકી,
અક્કલ ઓછી આપ થકી, સૈજ પજ્યો શૂળમા,
અક્ષરના અકથકી, વિધાતાના વકથકી,
રજાક્યા કો રકથકી, ધન મેલ્યુ ધૂળમા,
અહકાર અતિ આણ્યાથકી, મમત મૂઢ માણ્યાથકી,
નિરગુણ નાણ્યાથકી, તણાયો તુ પૂરમા,
છેક બુદ્ધિ છોછી થકી, અક્કલ આપ ઓછી થકી,
રાવણ તેં હાથ ઘાલ્યો, ગોખરુના મૂળમા ૨૪૯ (૯૪)

(અગદ બધન)

ઝુલણા છદ

કવિ-દષ્ટિ ભુડી કરી રીસથી રાવણે, રાજમદ જોરથી રાજ રૂઠયો,
જાવુ ન પામે હવે જીવતો વાનરો, એમ કહી આપ અધિપત્ત ઉઠયો,
ગુરજ ગુપ્તિ ગ્રહી સામદો સચર્યા, કોટ કોટયાન જેમ રાફ છુટયો,
પુત્ર વાળીતણો વીંટીઓ વિધ વિધે, બાણનો શિર વરસાદ વુઠ્યો. ૨૫૦ (૯૫)
હાલક હુલક હલકાર, હળ હળ થયો, મારો મારો કરી ભુડ ભક્ષા,
અધિપતિ આજ્ઞા કોણ લોપી શકે ? શૂર સામદતણી દીધ શિક્ષા,
વીંટીઓ વાળી સૂત ઘેર ઘુમ્મર ઘણે, રીસ તે દનતણી ક્રોધકક્ષા,
લખવસા લાજ કોણ લઈ શકે એહની, જેહને શીર શ્રીરામરક્ષા ! ૨૫૧ (૯૬)
એક શ્રીરામનુ નામ રસના જપે, જન્મ કોટિતણા તાપ ત્રાસે,
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધ વાસે,
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, નિમિષમા પાપના ઓઘ નાસે,
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, બેસી વૈમાન વૈકુઠ જાસે ૨૫૨ (૯૭)

શ્રવણે સુણે રામનુ નામ જો સ્વપ્નમાં, તેહને ભવતણી ભીડ ભાજે,
ઇંદ્ર કઈ કોટિધા તેહ નરને નમે, છત્ર ચિંતામણિ છાય છાજે,
અચળ ને અમર વૈભવ વૈકુંઠના, અનહદ નાદની વેણુ વાજે,
ઉણમ કશી તેહને દેહમા દુ ખ કશુ સામળતણો સ્વામી જે શીશ ગાજે ૨૫૩ (૯૮)

અ–રીજ કે ખીજથી રામ હૃદે રહે, જપ જાપ કે તપને મૂળ માને,
દેહ દાતાર નવ રામ કોડે કહે, સમજ્યો તે ઘણુ શાસ્ત્ર શાને,
ઓધારિયા આપ ઇકોતરા તે નરે, પોખિયો દેહ અમૃત પાને,
મરણ સમયાતરે કરણ કિંચિત સુણે, યમદૂત નાસે જ્યમ હરણ રાને ૨૫૪

રા–શી ઝીત કિડિ પરે, કટક તે શું ચઢે, તૃણના ઊપર તે શા કુવાડા !
રકપર રુઠવુ રાજની રીત એ, તુચ્છ પેટે કશી તાન તાડા !
ગુદરુ છુ ગુહનો વાર ઘણી થઈ, બુદ્ધિહીણા બકે બોલ આડા,
લાજ ને કાજથી મૂકુ છુ જીવતો, કહેશે કાસદ તણા કાન વાઢયા ૨૫૫

છપ્પો

અગદ–જપે રામનુ નામ, દૂત લખ જોજન નાસે,
જપે રામનું નામ, વાસ વૈકુંઠે વાસે,
જપે રામનું નામ, દોહલા દેહવટ જાયે,
જપે રામનુ નામ, અગર જળ શીતળ થાયે,
રામનામ જપતા જેહજન, લજ્જા કોણ લોપી શકે ?
શસ્ત્ર ઘાવ વાગે નહીં, રામ નામ જો હૃદે રખે ૨૫૬

(અગદને શિક્ષા)

કવિત

રાવણ–દાવે બોલ્યો દશકધ, ધાકડો કરે છે ધધ,
બાંધી લ્યોને એને બધ, મારી નાખો મૂઢને,
ફેડી નાંખો એનો ફદ, છછેડીને કરો છદ,
મોટમ એની કરો મદ, કહાડી નાખો કૂડને,
મૂછ પૂછ કૃછ કાપો, તન એનુ તાપે તાપો,
અધિક એ લાણુ આપો, પ્રાજે કરો પ્રૌઢને,
વાનરો આવ્યો છે વાસે, પોકાર કરે છે પાસે,
ઉડાવી નાંખો આકાશે, આકડાના તૂરને ૨૫૭

ઝુલણા છંદ

અ–નામ નર કોઇનુ રામ હોય રીતમા, બોલાવતે કોટિ કલ્યાણુ કાયે,
રામ કહી નહાય કો છિક જઈ છિદ્રમા, સહેજ ફળ ગગ તરગ થાયે,
અજાણુ કે મૂર્ખ રસનાથકિ રામ કહે, પચ પદારથ પ્રીતે પાયે,
સામળ કહે રામ અક્ષર એક બોલતે, દુ ખ દરિદ્ર દેહવટ જાયે. ૨૫૮
રા–આપ અજાણુ અજાણુના કિકરા, પુત્ર અજાણુના કૂડકારી,
બાધિયા નવ ગ્રહ જે અલ્યા બારણે, વેદ ભણે ઘેર બ્રહ્મચારી,
અહર્નિશા ઓળગે ઇંદ્ર ઉભો રહે, ધર્મ ધલહલ રહ્યો ધર્મધારી,
દિલીપકુલ દશરથ દેહને દીકરો, ભૂપ સાથે ભિડે બ્રહ્મચારી ૨૫૯ (૧૦૦)
અ–દેખ અલ્યા દાનવી, એ નહી માનવી, એણે સૃષ્ટિ આ સ્થિર સ્થાપી,
એકવીશવાર નક્ષત્રી અવની કરી, કોટિધા ભક્તનાં કષ્ટ કાપી,
બળીને પૂછ બળ પ્રાક્રમ એહનુ, ત્રણ ડગે લીધી ત્રિભોમ માપી,
અગદ કહે કહુ અજાણુને કેટલુ, પ્રીછિ નહિ રાવણો મૂઢ પાપી ૨૬૦ (૯૯)

છપ્પો

કવિ–તરકસતિ તલવાર, બાણુ વરસાદ જ વરસે,
કરડતા કરે કોપ, ધીર ધસમસતા ધરસે,
નાળ ગોળા રણતૂર, માર બહુ દૈત્યે દીધો,
વીંટ્યો વાળીનો પુત્ર, ધુમ્મરમા ઘેરી લીધો,
લા માર માર સહુકો કરે, પ્રહાર પગે પાટુતણા,
બહુ અગદ કીધો આકળો, જેદ્ધા આવ્યા અતિઘણા * ૨૬૧

કવિત

અ–અગદ કહે એહિ સભામે, હેં કોઉ બુદ્ધનિધ,
લૂત લખ લાજ રખે, સામદ સિફારસી,
બુઝવે વેં બાવરેકુ, જીવ જાન રખો ચહે,
ભોગવેં ધરસુત પૂત, કર કોઉ કારસી,
રાનીકો જાઓ ભહિ, કોઉં રાજબીજ નહિ,
સબીહિ સરિખ ખર, ખરી નીવિ ખારસી,
ગ્યાન કહા ગુમારનકુ, કાકકુ કપૂર કહો !
મર્કટકુ માનક કહા, કા અધેકુ આરસી ! ૨૬૨

* પાઠાતર–લકપત્ય કાપ્યો લખવસા, મોહોકમમા નહિ મણુ.

(અગદ પુન બધન)

ઝુલણા છદ

રા–એક વાર સીતાહરી, જો તુ હવે ફરી, જાઉં અયોધ્યા ભણી ધીર ધાયો,
ઉદવસ્ત કરુ એહની આણુ જ્યા લગી ફરે, જાણજો ભ્રાતને બાય સહાયો,
નરનાર લખ કોટિધા લક લગી લાવશુ, ચિતવુ તે ઘડી ચિત્ત ચહાયો,
અગદા સહિત બાળુ સહુ અરણુવે, જાણજો કૈકસી કૂખ જાયો ! ૨૬૩ (૧૦૧)

ક–એ વિધે વાક્ય સુણ્યા જવ અગદે, ચિત્તથી કોપ ચોપાસ ચઢિયો,
નિકટ નરપતિતણે વિકટ બહુ બોલિયો, અટપટી અકથી આપ અડિયો,
ઝટપટી ઝાલિયો કર દશાનનતણો, ચટપટી જીભની જલ્પ જડિયો !
અ–બોળિયુ કુળ અલ્યા બાપના બાપનું, કૈકસીપેટ તુ પહાણુ પડિયો ! ૨૬૪ (૧૦૨)

ક–તુચ્છકારો કરી સાથકી ઉઠીઓ, રીસ ઝાઝી કરી રિદ્ધ રાજા,
ગુદરો કયમ ગુહ્નો, એહ ગુણુહિણનો, મટે મહિપતતણી એહ માઝા,
ફેરવી નઝર ચોપાસ એ નરપતે, ધસમસ્યા ધીર તરતીબ તાજા,
પ્રૌઢ આયુધ પડે અગદા ઉપરે, માર જોરાવરી જોધ ઝાઝા ૨૬૫ (૧૦૩)
બાંધવા માડિયો બળ કરી બહુ જણે, ચોગમા બાણુની ચોટ નાખી,
વકારે વિમાનેથકો રાય રાવણુ ઘણું, શૂર સામદ કેમ રહે સાંખી ?
હડબડાવ્યો ઘણુ કહી હો હો કરી, તરવર્યા જોધ જ્યમ મધમાખી,
રામનુ નામ અગદતણે અતરે, પડે જ્યમ શસ્ત્ર અગફૂલ પાખા ૨૬૬ (૧૦૪)
આપ જોરે કરી ઉછળ્યો અગદો, કારમો કોપ આકાશે કીધો,
વળી ગયા હાથ તે તો રહ્યા હીચતા, દોષી દેહવટ કરી દાવ દીધો,
બ્રહ્માડ ભાગી પડે એમ ભૂપર થયુ, મધ્ય પડ્યા જ્યા શૂર સીધા,
નાઠા નૃપતિ સહિત દાનવો દશદિશા, પાચ કોટિતણા પ્રાણ પીધા ૨૬૭ (૧૦૫)
બુમ પાડી બધા દેશમાં બહોવિધે, રૈયત ઘણુ નાસવા છેક છૂટી,
પ્રાજે કરી પૂછવડે કપક પરાક્રમી, હિમ્મત હઠીલાતણી ટેક ત્રૂટી,
વિદાર્યા ઘણુ વાનરે નખ વડે નર ઘણા, આયુષ અયુતાતણી ખાત ખૂટી,
વ્યાપી વાત વીપરીત સૌ વિશ્વમા, વાનરે એકલે લક લૂટી ૨૬૮ (૧૦૬)
નાસતા નર દીઠા ઘણા નરપતે, વાસ બાધા નાહે ત્રાસ પેઠા,
લગૂરનુ જોર લેખે લખધા લહ્યુ, અહકાર તજે કયમ એહ એંઠા ?
હુકાર ને હોડ એ મોડ કોડે કરી, ફરી ભૂપ સભા ભરી ઘાટ પેઠા,
દત કરડી મહા મૂછ મરડી પછી, આસને રાય બળવત બેઠા ૨૬૯ (૧૦૭)

નાગપાશ અણુવિયુ જોર જણાવિયુ, તાણિયુ બાણ ટકાર કીધો,
ગાળ દશ વીશ ત્યાં દીધી રીસે કરી, વાળીસુત ઘુમ્મરે ઘેરી લીધો,
રા–સભાર કોઈ ઇષ્ટને આ સમે અંગદા, પલક એકમાં તુજ પ્રાણ પીધો,
નામ ટાળ્યુ તારુ રામ તુજ શત્રુએ, દાદો ત્યમ દીકરો દાવ દીધો. ૨૭૦ (૧૦૮)
અં–કુંડ બોલે અલ્યા કુંવર કૈકસીતણા, નાક છેદન કરુ નિમિષ નાથે,
જીવતા જોર દેખાડવા માંડિયુ, જોર હોતે તો વળગ્યા બાંય બાથે,
પ્રીતથી પ્રત્યુત્તર કરે તો હુ પરવરુ, હુકમ નથી રાઢનો તુજ સાથે,
લેખ લખ્યા બ્રહ્મતણા લક્ષવસા, રાવણ તણુ મોત શ્રીરામ હાથે ૨૭૧ (૧૦૯)

(અંગદ રાવણ વિવાદ)

કાવત

રાવણ–રાવ કહો રાવણની, રામ આગે રીસ કરી,
પરવરે પુરમાથી, પેર કહુ પ્રીતની,
જોર હોય જુદ્ધ કરો, રાઢ રણજગમાય,
લક્ષ્મી સહિત લંક લીજે, જાગીર વાહો ઝીતની,
કાયર હો સાયરથી, નાસો નિરમાલ્ય થઇ,
નાસતાને મારુ નહી, રંક જેવી રીતની,
લખ કોટિ વીસ વસા, ઉત્તર કહે અંગદ તું,
દેહ જીભે આપુ નહી, આશ મૂક સીતની ૨૭૨ (૧૧૦)
અંગદ–જાણું છુ જરૂર હવે, પ્રીછ્યો પૂરો પાર તારો,
આવી રહી રેખા તારા, આયુષના અંકની,
બારમો છે રાહ તુને, પનોતી હજુર હૈયે,
વાંકા એક આઠ ઈશ, વિધાતાના વંકની,
એ તો વાત રહી અહીં, કેવી નથી કોયે તહી,
રાવ કશી રામ આગે, રાવણ તું રંકની,
વરદાન ઇશે દીધુ, તુજ પાસે લાચ લીધુ,
સામળ કહે કાર્ય સિધ્યુ, લાલચ મેલ લંકની. ૨૭૩ (૧૧૧)
રાવણ–તરુણી હણી તાટકા, રોળ્યો રાક્ષસ રંક જેવો,
જે જે કીધુ કામ રામે, હર્ષ હેત હાથનો,
બાપડો બચારો પેલો, ત્રિશિરાને તર્ત હણ્યો,
દાખ્યુ અને દૈવત મેં, શોભા સમરથનો,
જાણુ જમનારો પેલો, વાદરીનો વાળિ બેટો,

જોર તો જણાયુ એનું, દિકરો દશરથનો,
દેખાડશે દેહ દુજા, દશ શીશ વીશ ભુજા,
જિતવો અજિત રાય, રાવણુ દશ મત્થનો   ૨૭૪ (૧૧૨)
અગદ-ત્રોડવુ તરણુ તુચ્છ, જમવુ ઘી ખીચડીનું,
કીડી સાથે કુજરનુ, હોડે જેવુ હારવુ,
ઉષ્ણ કાળે નીર પીવુ, પાપ ધન લેતા બીહીવુ,
સ્હેજ દિને શ્રાદ્ધ જેવુ, સોદરનુ સારવુ,
સૂમને નકારો કે'વુ, દાતા પાસે ધન રેવુ,
કહેવુ કથન કથ આગે, નીર તુમ તારવુ,
સામળ કહે સત્ય માન, અગદ કહે જ્ઞાન આણુ,
રામ હૃદે ધરે એમ, રાવણુને મારવુ   ૨૭૫ (૧૧૩)

છપ્પો

રાવણુ-નથી મારતાં વાર, રજકમા રણુ રોળુ,
અગદ તારુ અગ, ચિત્ત ચાંચડવત ચોળુ,
કાઢુ તાળવે જીભ, વદે જો વેર વાણીમા,
વાદરેલ કઢાવુ તેલ, પીલાવુ હુ ઘાણીમા,
જોર હોય તો જુદ્ધ કરે, મુજ કિકરના સાથમા,
એમ કહી અગદને તિહા, લીધો બળવતે બાથમા   ૨૭૬

ઝુલણા છદ

દશકધ કેમે માર્યો મરશે, ચદ્રશેખર ચરચ્યા છે ચદન,
દશકધ કેમે માર્યો મરશે, વૈદનાથના કીધા છે વદન,
દશકધ કેમે માર્યો મરશે, નવ નાડનું કર્યું નિકદન,
અગદ-ઈશ્વર ગત ઈશ્વર સૌ જાણે, દશકધ હણુશે દશરથ નદન ૨૭૭ (૧૧૪)

કવિત

રાવણુ-બાધે છે સમશેર સહુ, ઝુઝવાને જાય રણુ,
શોભા તેમા શૂર કેરી, ઘાએ મુખ ખાય છે,
શ્યામ કહે સઉ સતી, પતિ માને આપ પતિ,
રતિવત રામ જેવો, પાવકે પળાય છે,
દાતા દાતા કહે સહુ, બોલે ન અદાતા બહુ,
સૌ લખણુ લાખ જર, દેતાસા જણાય છે,

કોટિ કોટિ કરે કામ, દુઃખથી જોડાવે દામ,
ચાડિયાની જીભ માહે, જર તો ગણાય છે. ૨૭૮ (૧૧૫)
અંગદ–ચાડિ ચતુરાઇ કહે, ચિત્ત તારા માહે ચહે,
સે તો કહુ વાત અર્થ, પરમાર્થ કામનુ,
કેવુ પડશે ત્યાં સાચુ, કામ થાશે તારુ કાચુ,
રાચે રાય રાવણ તું, દેખી જોર દામનુ,
ગગા કદિ ઉલટી વહે, નેવે નીર મોભે ચઢે,
પડે ધ્રૂવ પલકમા, મેરુ ડગે મામનું,
પૂર્વ રવિ પ્રાચી જાય, એટલુ કદાપિ થાય,
અફળ ન જાય એક, બોલ બાણુ રામનુ. ૨૭૯ (૧૧૬)
રાવણ–ઉગ્યો તે આથમ્યો દીસ, દુ ખવાને આવ્યુ શીશ,
રીશ કરુ કેત્તી તુને, ઠગવાનો ઠાઠ છે!
આવરદા દીસે તારુ, મન કોમળ થયુ મારુ,
હારુ એક વચન મૂઢ, કાસદા તુ માટ છે?
જા જઇને કહે તહીં, શુ બકે છે ઉભો અહીં,
જાહે જશે જીવ તારો, લખ્યુ એ લલાટ છે,
મોકલ્યો છે શીખ દેઈ, લોભે લાભ લાચ લઈ,
એ ભલાઈ બોલે શકે, ભૂપતનો ભાટ છે ૨૮૦ (૧૧૭)
અંગદ–કીરત કરે રામની, શેષ રવી શારદા જુ,
મહા રુદ્ર ઇંદ્ર ચદ્ર, જપ્યા જોગ જાપ છે,
વરુણ વાયુ વિશ્વેદેવ, નગ નાગ નદી નદ,
નક્ષત્ર જેતા ગ્રહ તારા, છયે ઋતુ છાપ છે,
ત્રણ દેવ ત્રણ ભોમ, ત્રણ નાદ ત્રણ વેદ,
ત્રણ કાળ ત્રણ રૂપ, અલખ એ આપ છે,
સામળ કહે અહર્નિશ, પુણ્યવત રામ જપે,
રામ જેને નહિ હદે, તેના પૂર્ણ પાપ છે. ૨૮૧ (૧૧૮)
રાવણ–રામ જપ રામ ભજ, રામ સાથે સ્નેહ કર,
રામજીને રીઝવીને, રામ રાખ્ય મનમા,
રામ કેરુ કર કામ, રામ કેરે વશ ધામ,
રામ રામ રાલે કહે, રામ કહે કનમા,

રામપે મરાવ્યો તાત, રામ સાથે કરી વાત,
જાત જશે રામ કેતા, તેહ લાભ તનમા,
બધો ભાવ રામ કહ્યો, અગદ શુ ન્યાલ થયો ?
બીલા કોઠા વીણી ખાઈ, વશે જઈ વનમા ૨૮૨ (૧૧૯)
અગદ–કોટી કોટી ઈદ્રપદ, કોટિક કૈલાસ સૂખ,
કોટિ રવિ તેજ જેહ, બુદ્ધ લેહેર ધામમાં,
કોટિ કોટિ વેદવાણુ, કોટિ ચિંતામણી ખાણુ,
કોટિક કલ્યાણુ વિધ, વૈકુઠના વામમા,
કોટિ કોટિ કામધેન, કોટિ કલ્પવૃક્ષ ફળ,
કોટિક અમૃત અત, કરુણા એ કામમા,
કોટિ જપ કોટિ તપ, કોટિ તિર્થ કોટિ દાન,
સામળ કહે સર્વ સુખ, વસે રામ નામમા ૨૮૩ (૧૨૦)
રાવણ–જેને મન જેશુ નેહ, તેને મન મોટો તેહ,
એહ તારે દિલ વસ્યુ, ચિત્ત ચોટ ચાખ્યુ છે,
પૂજ્ય પદ પાગે લાગ્ય, તેહ પાસે વર માગ્ય,
જાઓ માગી ખાઓ સર્વ, ભાગ્ય એહ ભાગ્યુ છે,
કહે લાખ લાખ વાર, મારુ હદે રહે ઠાર,
ભાગ્યુ મન ભાર કહેતે, હદે માંહે રાખ્યુ છે,
પ્રીછે મન માહે પેર, ગુણુ જાણે ઘેર ઘેર,
જન્મ જન્મ વેર રામ, રાવણુને લખ્યુ છે ૨૮૪ (૧૨૧)

છપ્પા

રાવણે પૂજ્યા ઈશ, ત્યારે એ અજિત કહાવ્યો,
રાવણે પૂજ્યા ઈશ, ત્યારે સીતા એ લાવ્યો,
રાવણે પૂજ્યા ઈશ, દશ મસ્તક એ પામ્યો,
રાવણે પૂજ્યા ઈશ, દુ ખ સઘળુ તે વામ્યો,
ઈશ પૂજ્યા તે પરતાપથી, રામચદ્રને જિતશુ,
દીઠા મૂકયા છે જીવતા, એહ ધર્મની રીતશુ ૨૯૫
અગદ–કનકેશ્વર મહાદેવ, કનકપૂરીપર કોપ્યો,
સીતા રૂપિયુ વૃક્ષ, ઝેર તેં રાવણુ રોપ્યો,
ખાતે ફળ તે ખાઓ, ઝેર પીધે કેમ જીવો,
રૂઠયો રઘુપતિ રામ, દેશમા નહિ રહે દીવો,

નિશ્ચકુભલા નારાયણી, જનક જનેતા જાણુજે,
માતા હરવા તેં મન કર્યુ, મોત અખુટે આણુજે ૨૮૬

ઝુલણા છંદ

રા—વાત વિવેકની તે તુ શઠ શુ લહે, જગથી જટ કુડા કર્મ ફૂટે,
આકના તૂરની પેર ઉડી જશો, જે દિવસ માહરા બાણુ છૂટે,
જાનવર જાણીને મૂકીએ જીવતો, લાજ લગૂરની કોણ લૂટે,
પ્રાજે કરી નાખશે પલકની પલકમાં, એકલો ઇંદ્રજિત આપ ઊઠે ૨૮૭

કવિત

અંગદ—માન કહ્યુ મૂઢ મતિ, જ્ઞાનહીણુ ગૂઢ ગતિ,
શ્રાપ દીધો સીતા સતી, પડ્યો પાપ પાશમા,
મોકલ્યો કાસદ કામે, હુકમ ન દીધો રામે,
નહિ તો વાસુ ઠામ ઠામે, વાનરા અવાસમા,
હદે નથી રહેતી રીશ, ત્રોડી નાખુ તારુ શીશ,
ભાગુ ભુજ વીશ હજુ, હેત રાખુ હાસમા,
ભલપણુ ભાખુ ભાખ, શાસ્ત્રતણી દેઉં સાખ,
ઇંદ્રજિત જેવા લાખ, ઊડાડુ આકાશમા ૨૮૮

ઝુલણા છંદ

રા—ઉંડરાં દાદુરા ખેલતા ખાબડે, તેહને હોંસ થઈ સિંધુ તરવા,
કાગલા બગલા મેડકાં માણતા, ચાહ્ય તે ચિત્ત મોતી જ ચરવા,
કાપડ્યા બાપડિયા ડાભડા પહેરતા, આવિયા ઊડળે આભ ભરવા,
કીડને પાંખ આવી તે તો તરફડે, મરણ આવ્યુ માથે મેલ મરવા ૨૮૯

કવિત

અંગદ—લાખવરા દૂધવડે, કાલવીએ કાજળને,
શામતા ન શમે તેની, કાલવર્તા કાયરી,
બ્હેકની બરાસ માય, લસણ લોટાઓ લાખ,
ગંધ ગુણ ઘણી ઘણી, શોભે નહીં સાયરી,
કોટિ કલ્પ કાગ વસે, માનહિ સરોવરમા,
થાય નહિ હંસ હેત, જુગમાહે જાહરી,
દશકંધ ધંધ ધાયે, ચતુર ન ચિત્ત ચાયે,
અંગદ કહે ટેવ તેવી, કર્મ ફૂટ્યા તાહરી ૨૯૦

(રાવણનો ક્રોધ)

કુ—રીસ ચઢી રાવણને, કોપિયો કૃતાંત કાળ,
હુકમ કર્યો હાથ વડે, હઠીલે હજૂરમા,
રાવણ—મારી નાખો મૂરખને, મેત્ત કરે માન માટ,
શું જુઓ છો સભા સહુ, શોક ભાર શૂરમાં ?
શીદ એનું બોલ્યું સાખો? ઊડાડી આકાશે નાખો,
કાપો પૂછ કિંકરનું, નાક છેદો નૂરમા,
વડા શું વિવાદવડે, ફરી ન કો આવી ચઢે,
પ્રાજે કરો ત્રાસ પડે, લાખીણા લગુરમાં ! ૨૯૧

કુ—શિંગાળા ધીંગાળા ધાયા, અંગદના પ્રાણ સહાયા,
દેખે રાય સાણા શૂર, શોભા પામે સાથમા,
ઝબકે તલવાર તીર, વીંટીઓ વાનર વીર,
અંગ શતખંડ કરો, વકારે ખો વાતમા,
મારો મારો કહે મૂઢ, પ્રાક્રમ દેખાડે પ્રૌઢ,
ગૂઢ ઘણા ઘાવ કરે, હથિયારો હાથમા,
જીવતો ન પામે જાવુ, ખરે દિસે આપો ખાવુ,
કીધો કોડ જોધ, બળવંત લીધો બાથમા ૨૯૨

(અંગદ રાવણ યુદ્ધ)

છપ્પા

રુઠયો રાવણરાય, ધીર ધસમસતો ધાયો,
મારી મુઠ મરોડ, શર પુછેથી સહાયો,
પાગરણ પરિયટ પેર, ઝાપટી ઝીંકે જ્યારે,
અંગદે સમર્યા રામ, તનથી ફુલ્યો ત્યારે,
મસ્તક પછવાડે ફેરવ્યો, સધારવા માડ્યો સાથથી,
સામળ કહે સેવક રામનો, હઠ કરી છુટ્યો હાથથી. ૨૯૩

અંગદે સમર્યો ઇષ્ટ, દાવ દોખીને દીધા,
પાચ સહસ્ર પ્રચંડ, કિંકરો કૂટો કીધા,
પટક્યા પાપી પ્રાણ, ચચાળ કંઈ ચાપ્યા ચરણે,
પ્રાજે કીધા કંઈ પૂછ, ધીર ઢોળ્યા બહુ ધરણે,
કરડ્યા વતરડ્યા કંઈ દંતથી, અધિક જન લીધા અંકમાં,
ડમડોલ થયો બહુ દેશમા, લૂટ પડી ગઈ લંકમાં. ૨૯૪

નાસે નરપતિ નાર, સમ સવણની સણી,
માર માર સભળાય, વિપરીત બોલાએ વાણી,
શેરીમા રોયાં શ્વાન, કાગણ કળકળવા લાગી,
જાગ્યો ઘુવડ ગભીર, ભયભિત થઈ રૈયત ભાગી,
મદોદરિએ માણસ મોકલ્યા, જરૂરપણે જઇને જુઓ,
બૂમ પડી શી નગરમા, ઉલ્કાપાત એ શો હુઓ ? ૨૯૫

ઈંદ્રજિત થઈ જાણુ, અધિક કોપેથી ચડિયો,
સજ્યા અગ હથિયાર, આપ પોતે જઇ આડિયો,
ભમર ચઢાવ્યા શીશ, શૂર સામદ શુભ સાધ્યો,
પૂછ ચરણુ પ્લવગ, બહો જોરથી બાધ્યો,
જ્યમ મેરુ શૃગ પર મેઢ પડે, ત્યમ માર અગદ ઉપર પડ્યો,
તવ કાયા લાગિ કપવા, ચતુર નર કોપે ચઢ્યો ૨૯૬

હ્રદે સમર્યા શ્રીરામ, કામ કીધુ તે વેળા,
ઉડ્યો ત્યાથી આકાશ, ભૂપત સહુ કીધા ભેળા;
તૂટ્યા બધ તરતીબ, કાયર કોટિ કપાણા,
પડ્યો સભામા શૂર, ચડાળ ચરણો ચપાણા;
અ—જો જોર હોય તો જુદ્ધ કરો, નહિતર આજ્ઞા દો મુને,
તુ ચેત ચેતરે ચતુર નર, તરતીબવત જાણ્યો તુને ૨૯૭

રાવણ—નવ ગજ જેને નાક, દત ગજ દશ દીસતા,
ચાર હજાર ગજ ચર્ણ, હજાર હાથ હિસતા,
પચાણુ ગજની પુઠ, પ્રતાપ પચાયણ પ્રોઢો,
ત્રણ હજાર તન ટેક, જગતમા નહિ કો જોટો;
છે કાય કારમી કુભકર્ણની, કારણ કોયે નવ કળે,
જાઓ જગભિયો જીવતા, ખડી એકમાં સૌને ગળે. ૨૯૮

અગદ—વાનર ઝેરી વછનાગ, ખાનારો ક્ષણમાં ખૂટે,
રીંછ સાપનો રાફ, તેને અડતા તન ત્રૂટે;
રામ કાળનો કાળ, શત્રુવટ શોભા સાટે,
તન અતિબળ આપ, અવતાર લીધો તમ માટે;
છે જોગણીરૂપ એ જાનકી, ઘાત થશે ખપ્પર ભરે,
રણજગ રાવણ જ્યારે રોપશે, ભુપ માસ ભક્ષણ કરે. ૨૯૯

રાવણ–બધિે બહુ શમશેર, ઝુઝવા કારણ જાયે,
શૂરાતણા વિખાણ, ધાઓ જે શિરપર ખાયે,
સ્ત્રીઓ સહુ કહેવાય, કોઇ એક સતી નિકળશે,
પોતાના સ્વામી સાથ, સહુ અગ્નિમા બળશે,
વિખાણ કરે તું વાનરા, તેણે મન મારુ કઢે,
મરદ મૂછાળા જાણુ, જો ઇંદ્રજિત સામો વઢે ૩૦૦

અંગદ–અંગદ કહે સાબાશ, મૂળ મન માન્યુ મારુ,
રણસગ્રામે શૂર, દૃઢ મન રાખે તારુ,
હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ, વેર ઝાઝેથી વઢિયા,
સાક્ષાત્કાર વૈકુઠ, સ્વર્ગ સમીપે ચઢિયા,
આદ્ય અત ને મધ્ય લગણ, સ્થિરતા મન એવુ હશે,
અગદ કહેરે સુણ રાવણા, કોટિ કલ્યાણ તારુ થશે ૩૦૧ (૧૨૨)

રાવણ–રામ સરખા રણરાય, રાખુ છુ હુ હજારા,
અટવાશે જીવ અનેક, વાનર તે રીંછ બચારા,
ઇંદ્રજિતની આણ, હાક ફરશે રણ માંહે,
દૃઢતા થઇને પાગ, કોણ ટકાવે ત્યાહે?
કુભકર્ણ ભૂપ ભૂખાળવો, દેખે તે પ્રાશન કરે,
મૂરખ મન વિચાર કર, વાનર દેખી તે કયમ ડરે? ૩૦૨ (૧૨૩)

અગદ–વાનર તે તો વાળિ, કક્ષમા રાખ્યો તુજને,
એકસો સિત્તેર દિન, મૂર્ખ કહેવડાવે મુજને,
વાનર તે હનુમાન, અશોક વન બાળ્યુ જેણે,
વાનર તે નળ નામ, પહાણ તાર્યા જળ તેણે,
એ વાનર અગદ સારખા, રક કિંકર શુ કહું કથી?
સુગ્રીવ સુભટ નર સારખા, નરપત તેં દીઠા નથી ૩૦૩ (૧૨૪)

રાવણ–રાજા કહેવાય રણરાય, રાતે જે ઘુવડ બોલે,
રાણા ગોલા કહેવાય, કરે વાહન જે ખોલે,
રાજા કહેવાયે ભાટ, હીંડે કવિ કીરતન કરતા,
રાજા સર્વ કોકિલ, વસ્ત્ર લોકોના હરતા,
એકેક ગામના અધિપતિ, એમ રાજાઓ અનેક છે,
પણ આણ સ્વર્ગ પાતાળમા, રાજા રાવણ એક છે ૩૦૪ (૧૨૫)

અંગદ—સકળ જનાવર માંય, પ્રૌઢ ગુણ સિંહ પરવરિયો,
નવ કુળમાંય નરેંદ્ર, શેષ અવનિ શીર ધરિયો;
આઠ અધિપત માય, મેરુ ગઢ મોટો કહે છે,
પખી માહે પ્રૌઢ, ગરુડ હરિ શરણે રહે છે,
રાક્ષસમા મોટો રાવણો, દેશમા લકા ગુણગ્રામ છે,
અગદ કહે ઉતપત કારણ, સામળનો સ્વામી રામ છે. ૩૦૫ (૧૨૬)
રાવણ—રામ અયોધ્યામાય, કાલ અવતરિયો આપે,
શ્રવણ હણ્યો તો વિપ્ર, બાણથી એને બાપે,
ખાવા પીવા જોગ, થયા જોરાવર જોદ્ધા,
કાઢી મૂકયા વનવાસ, પ્રતાપએ જો જો પ્રૌઢા,
કનક કુરગ નવ ઓળખ્યો, ધાયો કરમા ધનુષા લિયે,
અગદ અક્કલ ગઇ તાહરી, એ બળથી રાવણ કયમ બિહિયે? ૩૦૬ (૧૨૭)
અંગદ—દશ અવતારીક રામ, નામ તે સર્વે એના,
પાણી પવન આકાશ, પચમહાભૂત જન જેના,
રસ ગધ સ્વર સ્વાદ, જાગ્રત સ્વપ્ન મન માને,
મનસા વાચા કર્મ, વાત જન્મની જાણે,
સરજિત પાલક સહારમા, ભારે કરમી ભૂપ છે,
સમજ રાય રાવણ હદે, સ્વામી સામળના રૂપ છે. ૩૦૭ (૧૨૮)
રાવણ—મન માનીતો તુય, હું કયમ માનુ સાચુ?
તુ કરે તરણનો મેર, મારે મન સર્વે કાચુ,
સ્તુતિ કર જઈ તું સાથ, તેગ શો ઝાઝો તાડો!
બાહુ માયે બળ હોય, તો ઈહા આવી દેખાડો,
નાચે પૂત પોતા તણો, માતપિતા લે ભામણા,
બારવાટ વાજા દલે, તુચ્છ વચન ત્યમ તુજ તણા ૩૦૮ (૧૨૯)
અંગદ—માનીતો સુગ્રીવ, સન્મુખ ઉભો કર જોડી,
માનીતો પ્રહ્લાદ, પદ્દી પામ્યો જે પ્રૌઢી,
માનીતો બળિરાય, ચતુર્ભુજ ચાપ્યો ચરણે,
માનીતો ધ્રુવ ધીર, અચળ કરી રાખ્યો શરણે,
માનીતા મહારાજના, દર્શનથી તો દિલ ઠરે,
અણમાનીતો અગદો, માથાકૂટ તુજશુ કરે ૩૦૯ (૧૩૦)

રાવણ–રાવણ કહે રે મૂઢ, પહાણથી દીસે પ્રૌઢો,
મૂરખનો મહિપતિ, જગતમા નહીં તુજ જોડો,
નફટતણો નરેંદ્ર, અધિક દીસે છે અનાડી,
વખાણીને વાત, કરે કરવી હોય ચાડી,
જે ડાહ્યો હોય તે દલ ધરે, સક્ષેપે શિક્ષા લહે,
અગદ શા વગદા કરે, આટલુ કહે કેમ ઉભો રહે? ૩૧૦ (૧૩૧)

અગદ–ઉગરે કોએક જીવ, ત્યાય બોલીએ જૂઠુ,
ઉગરે કોએક જીવ, કરિએ દીઠુ અદીઠુ,
ઉગરે કોએક જીવ, અક્કન ફેલાવુ આડી,
ઉગરે કોએક જીવ, કરિયે ચોરી કે ચાડી,
હાકી કાઢે છે હડ કરી, તોય ઉભો છુ બારણે,
અગદ કહે રાવણ રક સુણ, જીવ જીવાવણ કારણે ૩૧૧ (૧૩૨)

રાવણ–ઉગારવા આવ્યો દેહે, ઉગારવા વાનર રીંછા,
તે ઉડશે આકાશ, કાગ તણાં જ્યમ પીંછા,
કોન સતી નવ થાય, પતિકો અવર મરતે,
આપ ન ભાળે ભૂખ, પારકુ ભેટ ભરતે,
પ્રાક્રમ પરમારથ તાહરુ, કુડ કપટ કરવા કામનુ,
પિતા માર્યો તે પ્રીતથી, રુડુ ચિતશે રામનુ ૩૧૨ (૧૩૩)

અગદ–ઇંદ્રજિત સરખો તન, તેહ તુજ રણ રોળાશે,
કુભકર્ણ સરખો જોધ, ચાચડવત તે ચોળાશે,
સાત લાખ પ્રૌઢા પુત્ર, કાયર થઈ કૂટાશે,
રત્ન ખાણની રીદ્ધ, લક લક્ષ્મી લૂટાશે,
તુ શિવ વરદાનથી શૂર છે, માન મગ્ન છે મનથકી,
તુજ શીશથી ઈશ અળગા થયા, સીતા હરી તે દિન થકી ૩૧૩ (૧૩૪)

રાવણ–પૂછ ઇંદ્રને વાત, હાથ દીઠા મુજ તનના,
રે'શે દામના દામ, મનોરથ તારા મનના,
બાર વર્ષ જળ અન, તજે નિદ્રા ને નારી,
ઇંદ્રજિતને જિતે તેહ, ભૂપ ભડે એહ એવો ભારી,
એકાએક કાળ હોયે નહી, ભાવ અક્ષર તુ શુ ભણ્યો?
મુજ સાથે સગ્રામે મળે, નથી જગમા જનુની જણ્યો. ૩૧૪ (૧૦૫)

અગદ-ઈશતણો એ ઈશ, એ જ બ્રહ્માનો બ્રહ્મા,
અવતારિક એ અંશ, કંઈ મનમાં તું શરમા,
લોઢે લકડ દિનરાત, હિરણ્યકશિપુ નવ મરતો,
વરદાન હતા વિપ્રીત, અહંકાર તુજ પેરે ધરતો,
તે નૃસિંહ થઈ નખે હણ્યો, તે પેરે તુજને થશે,
સામળ કહે તારા મોતની, પ્રભુએ જાગ રાખી હશે ૩૧૫ (૧૩૬)
રાવણ-રાવણ કહે રામદુવાઈ, દેઉં છું અંગદ તુજને,
પનક ટકાવે પાગ, ફરી ઉત્તર દે મુજને,
શરમ નવ રાખીશ, જરૂર કહેણું ત્યાં જઈને,
વધારજે મુજ વેર, પ્રીતથી તેનો થઈને,
જો મૂછ ધરાવે મુખ પર, નીર વધારો નામનું,
રાવણ કહે આવો અહીં, મારે કામ છે રામનું ૩૧૬ (૧૩૭)
અગદ-અંગદ કહે સાબાશ, હોડ હઠ હિમત તારી,
તુજમાં પ્રાક્રમ પ્રૌઢ, ખરી નીશા થઈ મારી;
ભલું રામશું વેર, ભલું ગંગામાં મરવું,
ભલું ગયાવન માથ, દંડ જે ભારે ભરવું,
ભલું પત્ર શિષ્ય ને વિપ્રથી, હોડે કોડે હારવું,
ભલું મોત રાવણતણું, જો રામને હાથે મરવું ૩૧૭ (૧૩૮)
રાવણ-મૂરખનો સરદાર, વિના બોલાવ્યો બોલે,
મૂરખનો સરદાર, આપથી અધિક અમોલે,
મૂરખનો સરદાર, કરે લનરી જે ઝાઝી,
મૂરખનો સરદાર, પ્રૌઢ સાથે હઠ પાજી,
આણ ન માને રામની, જાવા મન નહિ જાણિયો,
કહે રાવણ તું મૂર્ખપતિ, પૂરણ મેં પરમાણિયો. ૩૧૮ (૧૩૯)
અગદ-રામદુવાઈ ખાઉં, જો મુખ બોલું જૂઠું,
રામદુવાઈ ખાઉં, રીશે જો તુજપર રૂઠું,
રામદુવાઈ ખાઉં, વાત કહું પૂરણ પ્રીતે,
રામદુવાઈ ખાઉં, રાવણપર રીઝું રીતે,
છે રામદુવાઈ શ્રીરામની, ચિંતવી જે દિન રણ ચઢે,
મુજને નિશ્ચે છે એટલું, દશ મસ્તક પૃથ્વી પડે. ૩૧૯ (૧૪૦)

કવિત

રાવણ—નવ મળે ખોટો દામ, કામ વિવાહનુ માંડે,
ઉછીનુ ઉધાર કરી, ધધે ઘણુ ધાય છે,
ચોર કો ચોકીમા પડ્યો, અડ્યો સકટમા આવી,
છળ કરે છૂટવાનો, ચિત્ત ઘણુ ચહાય છે,
કુવારો કુવર ઘેર, પેર નહીં પલ્લા તણી,
કન્યાતણે કાજ, વેવિશાળિયો વહાય છે,
અકરમી નર નેટ, પૂરુ ન ભરાય પેટ,
અગદની પેરે પાતી, ખોટા સમ ખાય છે. ૩૨૦ (૧૪૧)

સવૈયો

અ—ચક્રવર્તી રામ ચૌદ લોકનમેં, ચિતવુ દશકધકુ ચાકરિયા,
સિહકો સિહ સુરપતકો સુર, દશકધ બાધી તુમ બાકરિયાં,
મહારાજધિરાજ શ્રીરામ મેરુપત, કિકર રાવન કાકરિયા,
કલ્પવૃક્ષ કોટિ રામ, કરુણાનિધિ લકપતિ લખ લાકરિયાં ૩૨૧

છપ્પો

રાવણ—અભાગી અગદ અજાણ, રામની આણજ લોપે,
વિદાય થતો કરે વાત, કિકર થઈ તુ ક્યમ કોપે?
મારી કાઢતા મૂઢ, વણ તેડ્યો ક્યમ આવે?
શીદ ખુવે છે જીવ, કિકરનો કિકર કહાવે'
લવરી કરે છે લક્ષગણી, બહુ સ્તુતિ કરે છે બારણે,
બળ્યા અવતાર બુદ્ધિહીણ તુજ, ફૂડા પેટને કારણે ૩૨૨

અગદ—જઉં છુ હવે જરૂર, વચન કહુ છુ એક છેલ્લુ,
ખમુ છુ તારી ગાળ, મમત તુજ સાથે મેલુ,
પૂછ ઘેર તારી નાર, મદોદરી શુભ સતીશુ,
કહો તો માડુ રાઢ, લક્ષ્મણ જોગ જતીશુ,
પૂછી આવો તમો પુરપતિ, ત્યારસુધી ઉભો રહુ,
એમ કરતા તમો ઉગરો, ઉપદેશ સત્ય સાચો કહુ ૩૨૩ (૧૪૨)

રાવણ—અગદ અકલના હીણ, વચન તુ જો વિચારી,
નવ ખડતણો નરેંદ્ર, શીખ શી દેશે નારી?
રામા વશ તે રામ, કોડ વસાએ કહાવે,
પરવશ પડી તે પાશ, ઇહા અથડાતો આવે,

નારના કહ્યાં તે નર કરે, નપુસક નારે જીતિયાં,
રામાને રાવણુ પૂછે નહીં, તે રામતણે ઘેર રીતિયા ૩૨૪ (૧૪૩)
અંગદ–રામતણી એ રીત, અધમતણો ઉદ્ધારણુ,
રામતણી એ રીત, દુષ્ટ દાનવ સધારણુ,
રામતણી એ રીત, સોગટી નામે ન મારે,
રામતણી એ રીત, હેતુ જનથી એ હારે,
રામતણી એ રીત છે, ભોગવે જે જેવુ કરે,
એટલુ કેતા નવ ઓળખે, પાપે રાવણુ તુ મરે ૩૨૫ (૧૪૪)
રાવણુ–રામતણી તુને આણુ, વદે અગદ તું વાણી,
રામતણી તુને આણુ, પલક પીવા રહે પાણી,
રામતણી તુને આણુ, હવે જો જીભ હલાવે,
રામતણી તુને આણુ, જો તુ ચરણુ ન ચલાવે,
રામ આણુથી કહે જઈતહિ,જહિં સૈન સકળ છે તમતણુ,
રાવણે કહાવ્યુ રામથી, મહિમા દેખાડ મોટમપણુ ૩૨૬ (૧૪૫)

(સીતા મેલાપ)

કવિ–ઉડ્યો સુણી આકાશ, અંગદ અતલીબળ આપે,
મહિમા વધારી માન, રામચરણુરજ પ્રતાપે,
આવ્યો જિહા અશોક, અલૌકિક જ્યા છે વાડી,
દુ ખ નવ વ્યાપે દેહ, ખરી રત્નાકર ખાડી,
બેઠી સીત સ્વરૂપ તિહા, રૂપ રઢિયાળી શુભ સતી,
પ્રદક્ષિણા દેઈ પાગે નમ્યો, મોકલ્યો છે લક્ષ્મણુ જતિ ૩૨૭ (૧૪૬)
અંગદ–સાભળજો મુજ માત, વાતમા એહ વધાઈ,
લક્ષ્મણુ સહિત શ્રીરામ, પધાર્યા ભૂપત ભાઈ,
વાનર પદ્મ અઢાર, બોતેર કોટીક સાધી,
મળ્યો વિભીષણુ ભ્રાત, પાજ સમુદ્રે બાંધી,
મેં વિવિધ પ્રકાર વિષ્ટિ કરી, ટેવ એહની ટોડિયો,
સીતા પ્રત્યે અગદ કહે, ગઢ લક વાનરે વીંટિયો ૩૨૮ (૧૪૭)
સીતા–સીતા કહે સુણુ વીર, ધીર થઈ ધીરજ ધરજો,
જોરાવર જન એહ, કામ ઘણુ પાકુ કરજો,
લલોપતો નહીં લાગ, શોભે નહીં શૂરા સાથે,

મદ્રચળ શો મેર, ઉપાડે છે એક હાથે,
કુભકર્ણ કહેવાય છે કારમો, દેખે તેટલુ ખાય છે,
એવુ જાણી ઈહા આવજો, રામ તો મોટા રાય છે ૩૨૯ (૧૪૮)
અગદ-(માજી)કહો તો મેરુ સહિત,ઉદયાચળ હુ ઉપાડુ,
કહો તો લકપર લક, અધિક અવનિમા ગાડુ,
કહો તો બાણુ ક્રોડ, જોધને બાધી જાઉ,
કહો તો ઈદ્રજિત કુભકર્ણ, દૈત્ય સર્વેને સાઉ,
મા કહો તો લકને લૂટિયે, વસુધા વિપરીત નાખિયે,
પણ હુકમ નથી હજુરનો, માટે સર્વે સાખિયે ૩૩૦ (૧૪૯)
સીતા-છાનો રે ભડ ભ્રાત, વાત શી કરવી ઝાઝી,
કરો કહ્યુ તે કામ, રામ જે વાતે રાજી,
કરતા હો જે કાલ, આજ સવેળા સાધો,
દેખશે કો એક દુષ્ટ, વાયુવત્ વેગે વાધો,
જ્યા આગન્યા માગી અગદે, જોધ જાવા લાગ્યો જવે,
રાક્ષસીએ બુમ પાડી ઘણી, જોધ તરવરી રહ્યા તવે. ૩૩૧ (૧૫૦)

(અગદ સહુ યુદ્ધ)

કવિ-માર માર કરતા મૂઢ, ધીર ધસમસતા ધાયા,
અગદકેરા ચરણ, પૂછ શત્રુએ સહાયા,
સહસ્ર લાખ કરોડ, હઠીલે હોડે હકાર્યા,
તીડાન તીડનો રાફ, વાનરપર વેદ વકાર્યા,
ત્રાસ પડ્યા ત્રહોવિધતણો, દાવાદળ બહૂ દેશમા,
દાખુ લોકો દશકધને, લગુર આવ્યો એક દેશમા ૩૩૨
મોકલ્યો એક મહીપત, એંસી લખ જોધા આદે,
બહુ વિધ મેલતો બાણ, વખાણ કરુ શા વાદે !
પ્રાક્રમ કીધુ પ્રૌઢ, અગદને મારવા મડ્યો,
રૂઠ્યો તેને રામ, દુષ્ટને દૈવે દડ્યો,
જીવતો મૂક્યો એક જન, કથન રાવણને કહ્યો,
લકા લૂટી તારી લગુરે, બળવત શુ બેશી રહ્યો ૩૩૩
કરડતો દત દશકધ, અસ્વારી આપે કીધી ?
એક પલકે અશોક, વાડી તો વીંટી લીધી,

પકડ્યો પૂછ પ્લવગ, ઝાપટી ઝાકયો જ્યારે,
સમર્યાં મન શ્રીરામ, તરત છુટ્યો કર ત્યારે,
ત્યા જુદ્ધ જોર ઝાઝુ થયુ, હઠીલો હોડે હારિયો,
એ વાત લકામા વિસ્તરી, મહીપત મોટો એ મારિયો ૩૩૪
ધરતી ડોલા ખાય, કોય વદે નહીં વાણી,
ખબર પોતી જઇ ત્યાય, રાય રાવણની રાણી,
ઉઠી કૂટતી શીશ, પૂતને તેઓ પાસે,
મંદોદરી–ક્યમ બેઠા બળવત, વિપરીત થયુ છે વાસે,
લશ્કર પેઠુ સર્વ લકમા, ભય તારો તે નવ ગણ્યો,
ઉઠય ઉઠય આળસ તજી, કહે છે તાત તારો હણ્યો ૩૩૫
કવિ–મેઘરાવણ* મહારાજ, ધજ ફરકાવી તેણે,
ઇંદ્રજિત જશ રૂપ, ઇંદ્ર જિત્યો તો જેણે,
ઢમકાવતો ઢોલ નિશાન,કૃતાત સરીખો કહાવ્યો,
પિતા પાસ તે પુત્ર, એક પલકમા આવ્યો,
એક પહોર રણજગ મચ્યો, કહી ન શકે કોયે કવી,
સહાર થાય સૃષ્ટિ તણો, શોભા લક એવી હવી ૩૩૬

(શ્રીરામની ચિંતા)

પડી લકમા બૂમ, મમત મૂકયો સૌ માતે,
રામચદ્રે તે તણો, કોલાહલ સુણિયો કાને,
રામ–રામે તેઓ હનુમત, અગદ લકામા અડિયો,
કોપ્યો દીશે દશકધ, પ્રૌઢ સકટમા હશે પડિયો,
બાળક જાણી બીવરાવશે, હાલક હુલક હલહલ હુવો,
કલેવર કળ પડતી નથી, જરૂર ખબર તેની જુવો ૩૩૭
બહુ વિધ પડે છે બુમ, બહુ વિધ બણુગા વાજે,
બહુ છૂટે છે બાણુ, ઘણાં નિશાન જ ગાજે,
ચોવિધ પડે છે ચીસ, રીશથી રણવટ બોલે,
ધ્રુજે સર્વ ધરણ, દિક્પાળ દિશા દશ ડોલે;
રખે અગદ માર્યો જતો, રામજી રોશ ધરી રટે,
હનુમત તમો બેસી રહ્યા, એ તો ગુણગણ નવ ઘટે ૩૩૮

* ઘ–મેહેરામણ

હનુમત–રઘુનાથ પ્રત્યે હાથ જોડી, બલવતો બોલ્યો,
અગદ પ્રાક્રમી અનત, ખરો પટતર બોલ્યો,
અગદ સામુ જે જુએ, અધિક દષ્ટિએ આડી,
શેર નથી ખાધી સુડ, નથી જન્મ્યો કો માડી,
શ્રીરામચદ્ર પ્રતાપથી, એ શૂર પડાવે સાખને,
દાનવ સઘળા દેહવટ કરે, દશકધ સરખા દશ લાખને   ૩૩૯
દશરથ તણા કુળ દીપ, સુણો તો કહું એક સાચુ,
સૂઝે મુજને સત્ય, કિંચિત્ માત્ર નહિ કાચુ,
અગદ ને દશકધ, વિવાદ કરતે વઢિયા,
જોરાળા મહા જોદ્ધ, પરાક્રમી પ્રાજે પડિયા,
હશે બૂમ પડાવી બહાદૂરે, ખાતર નીશે તેની ખરી,
જિત નગારા દેઇને, અગદ આવે ફોજે ફરી   ૩૪૦
કવિ–મહોકમ દીધો માર, અગદને રાયે આપે,
ન ગુણે લેખા માય, હાથ શ્રીરામ પ્રતાપે,
લાખ બોતેર હજાર, તણા તો હંસ જ હરિયા,
વાડીમા કૂપ વિશાળ, ભૂપ સહુ તેમા ભરિયા,
આફી બૂમ પાડી ગયા, ગઢ લકા ગુણ ગ્રામને,
ઉત્પાત કરીને આવિયો, શરણાગત શ્રીરામને   ૩૪૧ (૧૫૧

(અગદ પ્રત્યાગમન)

દડવત કીધા દશ વીશ, શીશ નમાવ્યું નેહે,
સુખનુ સાગર સર્વ, દૈવત પામ્યા સહુ દેહે,
શીશપર મૂક્યો હાથ, વાતો પૂછી રઘુનાથે,
રામ–વિષ્ટિની કહો વાત, રીઝ થઈ રાવણ સાથે,
સીતાને સહજે આપશે, કે કરવી પડશે ઘણી,
અગદને એમ પૂછિયુ, કોટિ બ્રહ્માડ કેરા ધણી   ૩૪૨ (૧૫૨)
અગદ–વાલીસુત કહે વાત, એની મેં કેમ કહેવાયે,
નથી સમજ્યો નરેન્દ્ર, અહકારી એવો રાયે,
સામ દામ ને ભેદ, કર્યાં તે જુગતે ઝાઝા,
જેમ પથ્થરપર નીર, માને નહિ રાવણ રાજા,
કરગરી કહ્યુ મેં કોટિધા, આચ દેખાડી આત ઘણી,
પેર પેર મેં પ્રીછવ્યો, ડગ્યો નહીં એ લકા ધણી   ૩૪૩ (૧૫૩)

એક કહિયે તો આઠ, ઠાઠમા બોલ જ બોલે,
કહે વાનરને વનચર, આપ બળ કરે અતોલે,
ભર્યા ભોજન માય, ચાર કણુ જોયા ચાપી,
અનેક કહ્યા ઉપદેશ, મન મેં જોયુ માપી,
સોઢા ઉપર લીહ જ્યમ, પટકૂળ ગાઠ જેવી પડે,
રાઢ વિના રાવણુ રીઝે નહિ, માગી સીતા તો નહિ જડે ૩૪૪ (૧૫૪)

કવિત

છત્રપતિકો છત્રપતિ, નરેન્દ્રકો નરપતિ,
રુડી કર્મરેખા રતિ, ભુપતિ મન ભાવનહેં,
નમે નિત્ય નાગપતિ, સેવે સિન્ધુ સાધુ સતી,
ખગપતિ સર્બે, ગુનીજન જશ ગાવનહે,
જગ્નજાગ કરે જતિ, આશિશ નિત્ય દે અતિ,
રતિપતિ જેસો રગ, લકપતિ (કી) લાવનહે,
જિતે નહિ કોય વાકુ, દશરથ કે નદન પાખી,
પચાશ કોટકેરો પતિ, રાજેંદ્ર એ રાવન હે ૩૪૫ (૧૫૫)

રામ-રાવણુ યુદ્ધ)

છપ્પા

મુખે ન બોલ્યા રામ, વિશ્વાસ મૂક્યો મન સાથે,
રાવણુ સરખુ રત્ન, હણવુ પડશે મુજ હાથે,
આવ્યો વિભીષણુભૂપ, આવ્યો જશ જાબુવનો,
આવ્યા નલ નીલ સુગ્રીવ, આવ્યો હઠ કર હનુમનો,
મહારાજ વિચાર મનમા કર્યો, જે ચિત્ત લહે નહીં ચાતુરી,
સૌ સેવક કહે સ્વામી સુણો, "દેવ તેવી કરો પાતરી" ૩૪૬ (૧૫૬)
દીધા દદામે ઘાવ, દેવ દાનવપર કોપ્યો,
લકા ગઢ દરબાર, રામે રણુસ્તભજ રોપ્યો,
થઈ પુષ્પની વૃષ્ટ, દેવ અમૃત ઘન વૂક્યા,
રાવણુ રોળાશે રણુ, નવ ગ્રહ બધથી છૂટ્યા,
લકા ગઢ વાનરે વીટિઓ, પોકાર પુર બાધે પડ્યો,
રાવણુ તે હૈડે હરખિયો, રણુજગ રચી જુદ્દે ચઢયો ૩૪૭
હાસક હુલક હલકાર, લકાગઢ જોરે ઝાઝા,
અનમી અહકારી અજિત, ચઢયા મહીપતની માઝા,
સૂભગ સુધર્મ સુબુદ્ધ, વીર બે જુગતે જોડા,

રામ લક્ષ્મણ લઘુવેશ, પૂર્ણ પ્રતાપિક પ્રૌઢા,
શેષ નાગ લાગ્યો સળકવા, દિગ્પાળ દશ ડોલી પડ્યા,
બ્રહ્માંડ ગડગડ્યું ધ્રુજી ધરા, રામ રાવણ જુદ્ધે ચડ્યા ૩૪૮ (૧૫૭)
થયો જવ ઉલ્કાપાત, વાત મંદોદરીએ જાણી,
સતી શિરોમણિ નાર, રાય રાવણની રાણી,
આવી ત્યાં કર જોડ, કથન કથ આગળ કહેવા,
મંદોદરી–રૂઠ્યો જ્યારે રઘુનાથ, ઠામ કીયો પછી રહેવા ?
ભૂલો છો કેમ ભૂપત થઈ ? રાય વિચારો રીતને,
રાણી કહે રીઝવો રામને, સોંપો માત સતી સીતને ૩૪૯ (૧૫૮)
રાવણ–રાણીને કહે રાય, દીસે ગતિ તારી એવી,
અગદ વિષ્ટ કાજ, પ્રીત કરવાને પેવી,
શીશ માટે એ સીત, લાવ્યો છું લક્ષવસા એ,
વગર રાઢ વઢવાડ, આપું કયમ એહ દશાએ ?
બોલ બોલ્યા જે છે રાવણે, અફળ જતે અનરથ થશે,
નિશ્ચે નાર નમતું નથી, હોનાર હશે તેવું થશે ૩૫૦ (૧૫૯
મંદોદરી–ઘેલા કંથ કુબુદ્ધ, થકી તેં એ શું કીધું !
સૂતો જગાડ્યો સિંહ, મોત વણ માગ્યું લીધું,
અજિત રામ નજિતાર, અજિત લક્ષ્મણ કહેવાયે,
દશ શીશ ભૂજ વીશ, રોળાશે રાવણ રાયે·
લંકે વિભીષણ સ્થાપશે, એટલું એને કામ છે,
રાજ રાવણ તારું ગયું, સ્વામી સામળ રામ છે ૩૫૧
રાવણ–ફટ ફટ રાવણનાર, વાત કહું છેલ્લી છાની,
આપણે બે એકાંત, મારે મન મનની માની,
પૂર્વ જન્મની વાત, સારી પેરે મુજ સૂઝે,
કોય ન જાણે અન્ય, બુદ્ધિવંતા નર બૂઝે,
દાનવ ફીટી દેવતા થશું, ઘાવ દદામે દેઇશું,
જિતશું તો જશ થશે, નહિતર વૈકુંઠ સેઇશું ૩૫૨
મંદો–સાબાશ રાવણરાય, સાબાશ એ બુદ્ધિ તારી,
સાબાશ હઠ હિમ્મત હોડ, હવે નિશા થઈ મારી;
આદ્ય અંત એવું મન, રામ હૃદેમાં રહેજો,
અહંકાર એથી લક્ષ કોડ, નરેંદ્ર નકારો કહેજો,

માનુની કહે બેસુ માળિયે, જુદ્ધ જોઉં છુ તાહરુ,
કાયર થશો મા કથડા, વચન માનો એ માહરુ ૩૫૩
કવિ-વચન ચઢાવ્યુ શીશ, ઈશ સમર્યા એક ચિત્તે,
રાવણે પેરિ માળ, રાજ રાજેશ્વર રીતે,
દાવે મોકલ્યો દૂત, પૂત દશરથના સાથે,
કાયર બેઠાછ કયમ ? લડો હેતે મુજ હાથે,
લાવ્યા લગૂર રીછ વાનરા, ક્રોડવાર શુ કહુ કથી ?
જિત્યા છે આપે અળશિયા, શેષનાગ દીઠા નથી ૩૫૪
સામસામા રણતૂર, શૂર સગ્રામે ચઢિયા,
નેવુ દિવસ નિ શક, વીર વિવાદે વઢિયા,
વરણવે શત યુગ શેષ, તોય પૂરુ નવ થાયે,
એક પાસે શ્રીરામ, બીજે શ્રીરાવણ રાયે,
રામે જાણ્યો રણજિત એ, જનુની એક રાવણ જણ્યો,
એકાણું દિવસે એક બાણથી, રામ હાથે રાવણ હણ્યો ૩૫૫
અનમિષે મૂકયો અહકાર, રામ રાવણને જોઈ,
નથી જન્મ્યો કો સૃષ્ટ, નિશા સર્વની હોઈ,
રાવણનો રણજગ, દીઠો તે અચરત અડિયો,
એ માટે અવતાર, પ્રભુને લેવો પડિયો,
ભગત શૂર ભૂમિ પતિ, બળિયો બહાદુર ઘણો,
સામળ કહે શ્રીરામજી, હઠીલો હિમ્મતે હણ્યો ૩૫૬
રાવણ પામ્યા રાજ, અવિચળ પદવી આપે,
વિભીષણ પામ્યો લક, પૂર્ણ તે પુણ્ય પ્રતાપે,
મળ્યા રામને સીત, વિજોગ ભાગ્યા તે તનના,
દુદુભિ વાગ્યા દેવ, મનોરથ પહોંચ્યા મનના
સીતા લેઈ સિધારિઆ, દર્શન અયોધ્યા ગામનુ,
જય જયકાર જગમા થયુ, રાજ થયુ શ્રીરામનુ ૩૫૭
મળ્યા માત ને ભ્રાત, મળ્યા ભરત ભાવિક ભાઈ,
વિતક વર્ષા બે બાર, તણા તે કહ્યા માઈ,
હનુમાન તણી હિમ્મત, સુણીને મોટમ મેલી,
વૂઠ્યા અમૃત મેહ, રગ રુડાની રેલી,
છત્ર ધરાવ્યુ રામજી, લક્ષ્મણ ચમર કરે જિહા,
સામળ કહે શોભા ઘણી, મેહ માગ્યા વરસે તિહા ૩૫૮

રામચરિત્ર પવિત્ર ગાય, જે નર ને નારી,
ઇકોતેર પરચા સહિત, અધિક પામે ઉદ્ધારી,
દૂધ પુત્ર ધરસૂત્ર, પુરંદર પદવી પામે,
જન્મ મરણુ જંજાળ, વેદના સઘળી વામે,
શ્રીરામચંદ્ર કૃપા કરે, ઈશ્વર પદવી આપે અતી,
સામળ કહે સેવો સહુ, રામ લક્ષ્મણુ સીતા સતી ૩૫૯

દોહરો

શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ,
સામળ કહે બોલો સજ્જન, જેજે શ્રીરણછોડ ૩૬૦

અંગદ વિષ્ટિની પૂર્તિ

વિ સ ૧૮૦૨ મા લખાયલી એક પ્રતમા નીચે પ્રમાણે કાવ્યો છે તે ઉપયોગી જણાયાથી અત્રે આપેલા છે એમા અંગદ વિષ્ટિના દુહા, ચોપાઈ, કવિત્ત, છપ્પા, ઝુલણા વગેરે મળીને ૧૬૪ નો આકડો થાય છે વ્રજભાષામા રચલો ભાગ બહુ થોડો છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે સામળભટ્ટે અંગદવિષ્ટિ પહેલા નાની અને ગુજરાતી ભાષામા રચેલી હોવી જોઈએ તે પછી રખીદાસને ઘેર ભાટ ચારણોના સમાગમમા આવ્યા પછી વીર રસના અંગ તરીકે તેમા વ્રજભાષાના કાવ્યો ઉમેરેલા હોવા જોઇએ, તેમ જ જૂની જૂની પ્રતોમા કૃત પદો-કાવ્યોનો આક જૂદો જૂદો મળી આવે છે તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પાછળના લેખકોએ પણ તેમા ઘણો ઉમેરો કર્યો હોવો જોઇએ અર્થાત્ પૂર એટલુ બધુ વધી ગયુ કે મૂળ કેટલુ, સામળનુ પોતાનુ ઉમેરણ કેટલુ, અને બીજાઓનુ ઉમેરણ કેટલું તેનો તોલ કાઢવાનુ અશક્ય બને છે

આ વિષય ઉપર સાહિત્યના અભ્યાસીઓએ લક્ષ આપવુ જોઈએ સ ૧૮૦૨ ની પ્રતમા અંગદ વિષ્ટિનુ રચ્યા વર્ષ સ ૧૭૯૯ નુ છે, એટલે કાવ્ય રચાયા પછી ૩ વર્ષના અંતરમા લખાયલી મજકૂર પ્રત છે, માટે તે વિશેષ વિશ્વાસ લાયક ગણાય આ કાવ્યમા કોસમા જે અંકો મૂકેલા છે તે ૧૮૦૨ ની પ્રત પ્રમાણે છે તેમા ઉપસંહારના પદો નીચે પ્રમાણે છે

તે જ પ્રમાણે મદોદરી સવાદ અથવા રાવણ-મદોદરી સવાદ સબધમા પણુ ઘણો પાઠ ભેદ જોવામા આવે છે, અને જૂની જૂની પ્રતો તપાસતા તેમાનો થોડો ભાગ તો મૂળ અંગદ વિષ્ટિનો ભાગ હોવો જોઇએ એવુ મારૂ માનવુ છે, અને પાછળથી તેમા કવિ સામળે કે અથવા બીજા કોઇએ થોડો ઉમેરો કરીને તેટલો ભાગ જુદો પાડેલો હોવો જોઇએ ૧૭૯૯ મા રચેલી ૧૬૪ કડીવાળી અંગદવિષ્ટિમાની ૧૬૦ મી કડીમા 'મદોદરી સવાદ" એટલા શબ્દો આવેલા છે તે ઉપરથી કવિએ પોતે એ નામનો સવાદ રચી પ્રથમ અંગદવિષ્ટિમા ઉમેરેલો હોવો જોઇએ, અને તે પછી તેણે પોતે કે અન્ય કોઇ શિષ્ય કવિએ અથવા અનુયાયીએ તેમાથી મજકૂર સવાદ જુદો પાડી તેમા પણ વધારો કરેલો હોવો જોઇએ, એવા અનુમાન થઈ શકે છે "મદોદરી સવાદ' એ નામ બદલી "રાવણ મદોદરી સવાદ" એ નામ કોઇએ પાછળથી પાડેલુ લાગે છે આ આખો પ્રશ્ન વિચારણીય છે

મદોદરી સવાદ કરી મહિપતસુ થાકી,
રીઝ્યો નહિ એહ રાય, પેર જેને મન પાકી,
રણ ચઢિયા શ્રીરામ, સ્કધ દશે રાવણના કાપ્યા,
વાસ વસ્યો વૈકુઠ, અવિચળ પદવી આપ્યા,
રાજ્ય વિભિષણકુ દીયો, સકટ તેહના ભાજ્યા,
પુષ્પવૃષ્ટિ વસુધા થઈ, દેવ દુદુભી વાજ્યા ૧૯૦

સીતા વાળી શ્રીરામ, આપ અયોધ્યા આવ્યા,
ભાવે ભેટયા ભરત, મુકતાફળ વેદ વધાવ્યા,
કરી વિનોદે વાત, માત ત્રણ હેતે મળિયા,
આનદ ઓઘ અપાર, સકટ સહુના ટળિયા,
ઘેર ઘેર વધાઈ વધામણા, કોડ દીવાળી કામના,
સામળ કહે સુખ સાગર અધિક, જ્યા રૂડા રાજ્ય શ્રીરામના ૧૯૧

શ્રીરામચરિત્ર પવિત્ર, સાભળે નરવર નારી,
મનવાચ્છિત ફળ પામે, ઉતરે ભવ જળ પારી,
ભક્તિ મુક્તિ ભરપુર, ચતુર્ધા ફળ સુખ પામે,
જન્મ મરણ જજાળ, વેદના સવળી વામે,
અષ્ટ મહા સિદ્ધ નવ નિદ્ધ, રિધવિધ વિલાસ સુખસપતિ,
સામળભટ કહે સેવ્યમા, દેહ દુખ વામે દપતિ ૧૯૨

સવત સત્તર શુભસાર, નેત જોતા નવાણુ,
વૈશાખ માસ મહા મુલ્ય, શુદ પચમી પરમાણુ,
આર્દ્રા રવિવાર, ગ્રન્થ પૂરણ એ કીધો,
શ્રીરામચદ્ર પરતાપ, સિદ્ધ શારદાએ દીધો,
શ્રીગુરૂચરણ પરતાપથી, શ્રી શિવ શક્તિ રૂદે રહે,
શ્રીગોડ માલવી વિપ્ર શુભ, વિરેશ્વર સુત શામળ કહે ૧૯૩

શ્રી ગુણ ગુર્જર ગામ, નામ નવખડે જાણે,
શ્રી શુભ સાબર તીર, મુનિવર મહિમા માણે,
વેંગણપુરમા વાસ, દાસ સહુ કવિતા જનનો,
નાનાભટનો શિશ, સેવક શ્રી શિવ મનનો,
ભક્ત સૌ બ્રાહ્મણ તણો, સુબુધિ સદગુરૂ સેવનો,
કવ સામળ કહે કરગરી, એ મહિમા શ્રી મહાદેવનો ૧૯૪

(૨)

એક બીજી પ્રત જેમા પદની સખ્યા ૩૮૪ ની છે, તેમા છેવટનો ઉપસહારવાળો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે તેમા અગદવિષ્ટિ રચ્યાનુ વર્ષ સવત્ ૧૮૦૮ આપેલુ છે અગદાવષ્ટિ ૧૭૮૯ મા રચાઈ ત્યારે તેની પદસખ્યા ૧૯૪ ની છે જ્યારે ૧૮૦૮ મા રચાઈ ત્યારે તેની પદસખ્યા વધીને ૩૮૪ થઇ છે આ બેવડાથી પણ વધારે ઉમેરણ કોણે કર્યુ હશે ? ૩૮૪ પદો (કડીઓ) વાળી અગદાવષ્ટિની પ્રત સવત્ ૧૯૪૨ મા છપાઈ છે આમાં રાવણમદોદરી સવાદની ૨૦–૨૨ કડીઓ મૂળમા દાખલ થયેલી છે

છપ્પો

શ્રી ગુર્જર ગુણ દેશ, પવિત્ર પુર સાબર તીરે,
ભરતખંડ જંબુ દ્વિપ, નિર્મળ શુભ ગંગા નીરે,
શ્રી ગાડ માળની વિપ્ર, વિશ્વેશ્વર શુભ ધામે,
લાવાજીનો બાલવ, શામળજી નિર્મળ નામે,
(વળી) પિતા પુરૂષોત્તમ તણો, સેવક શ્રી રામનો,
કર્તા હર્તા શ્રી રામજી, હુ તો કિંકર કવિ કામનો ૩૮૩

સંવત્ અઢારસો ને આઠ, આસો શુદ દશમી દીસે,
દડોવાર રવિવાર, અક્કલ આપી શ્રી ઇશે,
રામચરિત્ર રસ રૂપ, મોક્ષ તણો એ મહિમા,
ચૌદ વિદ્યા ચાર વેદ, શાસ્ત્ર તણી એ સિદ્ધા,
ત્રણસેં ચોરાશી કવિત્ત રસ, કહે શામળભટ્ટ કવિ,
(જે) રામચરિત્ર રૂદે ધરે, નવ નિદ્ધ પામો નવી નવી ૩૮૪

(દોહરો)

શ્રોતા વક્તા સાભળો, કહે કવિ કર જોડ,
શામળભટ કહે બોલજો, જે જે શ્રીરણછોડ

(૩)

આ અગદવિષ્ટિનુ કાવ્ય છાપતી વખતે નીચે લખેલી પ્રતો મારા જોવામા આવી હતી તેમાથી યોગ્ય લાગ્યો તે સુધારો કરી લીધો છે પાઠભેદ ઘણા હોવાથી તે સર્વ નોંધ્યા નથી નીચે દર્શાવેલી વિગત ઉપરથી કાવ્યમા કેમ વધારો થતો ગયો તેનો કઈક ખ્યાલ વાચનારને આવશે એમ ધારીને તે આપી છે

	રચ્યા વર્ષ	લખ્યા વર્ષ	પદ સખ્યા
(૧)	૧૭૯૯	૧૮૦૨	૧૬૪
(૨)	૧૭૯૯	૧૮૦૭-(?)	૩૧૧
(૩)	૧૮૦૮	૧૮૭૩	૩૨૭
(૪)	૧૮૦૮	નથી	૩૪૪
		છપાયા વર્ષ	
(૫)	નથી	૧૯૪૧	૩૫૪-૫૬
(૬)	૧૮૦૮	૧૯૪૨	૩૮૪

અંક બે વાળી પ્રતમા પદ સખ્યા ૩૧૧ છે તેમા નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે ૩૮૪ આંકવાળી પ્રતમા પણ શબ્દો તે જ છે, માત્ર સખ્યાદર્શક શબ્દો બદલાયલા છે

ત્રણસેં અગિયાર કવિત્ત રસ, કહે શામળભટ્ટ કવિ,
શ્રીરામચરિત્ર રૂદે ધરે, તે નવ નિધ પામે નવી

ઉમેરો કેમ થતુ આવ્યુ હશે તે આ ઉપરથી વાચનારને સહેજમા સમજાશે (ન ઈ દેશાઈ

રાવણ મંદોદરી સંવાદ

મંગલાચરણ

દોહરો

શ્રીસરસ્વતિ મતિ દેયણી, ઉત્પત ગત રતિ પક્ષ,
શ્રુતિ સ્મૃતિ અદ્ભુત ધૃતિ, દે મા રુડી મક્ષ ૧

ચોખરો

માત મયા કરો બરદ બાંહિ ધરો, સર્વ સકટ હરો ઈશ આતા,
ભોજ્યભાવે ભરો ખેલ રાખે ખરો, ઠેઠ ઠામે ઠરો સુખસાતા,
નેહ આણો નરો પલક નહિ તે પરો, એહ છે આશરો માન માતા,
સાચ સામળ ભણે વેદ વાયક તણે, આપણે એક એ દેવી દાતા ૨
પ્રેમથી પૂજીયે સ્નેહથી સુઝિયે, જોરથી ઝુઝીયે દેત દોટી,
મેરથી માણિયે અતરે આણિયે, જુગતથી જાણિયે ચિત્ત ચોટી,
પ્રીત પરમાણિયે વિશ્વ વખાણિયે, આણિયે નહિ દક્ષે ખાત ખોટી,
સામળ કહે સેવિયે દેવની દેવી એ, મો શીર ગાજતી માત મોટી ૩
ધર્મ દૃઢ ધીર તું નિર્મળો નીર તું, વીરનો વીર તુ ભોગ્ય ભારી,
શાસ્ત્રનો સાર તુ તેજ અપાર તુ, જગતનુ જોર તુ સિદ્ધ સારી,
વાણીમા વેદ તું ભ્રાતમાં ભેદ તુ, મૂળમા મેદ તુ વૃષ્ટિ વારી,
કુટવાળ કાશી તણો ભાવે સામળ ભણ્યો, જે ભૈરવાનદ આનદકારી ૪

છપ્પા

શિવ સરીખો તાત, માત ઉમિયા છે જેની,
લક્ષ લાભ શુભ સુત, રિદ્ધ સિદ્ધ તનયા તેની,
ક્ષેમ કલ્યાણુ જામાત્ર, પાત્ર અષ્ટ સિદ્ધિ દક્ષ દાસી,
ત્રિદશ આદે દેવ, શેવ નવ નિધ ઘરવાસી,
પિતા પચાનન પ્રભુ, ષડાનન વળી બધવ ભણુ,
ગજાનન ગુણ આગળો, પ્રથમ ધ્યાન ધરુ તે તણુ ૫

શ્રીગુરુ વદુ ચરણ, શરણ રહુ શુભ રીતે,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઈશ, દિગપત્ય પૂજુ પ્રીતે,
શ્રીપત્ય ગુરુપત્ય સત્ય, મનથી માન જ માગુ,
આદ્યશક્તિ ઉમયાય, પાય લક્ષ્મિવર લાગુ,
કવિ કીધા લક્ષ કોટીધા, મયા કરો માગુ મતી,
સામળ કહે સિદ્ધ પામીએ, જો કરે કરુણા સરસ્વતી ૬

ચોખરો

તીર સરયૂ તણા નિર શોભે નિર્મળા, દિવ્ય દીલિપ ગુણ ગાન ગાયો,
રઘુરાજ મહારાજ અજરાજ અજિત એ, પ્રાક્રમી પુણ્ય પ્રતાપ પાયો,
અજોધ્યાપતિ ભૂપતિ દેવ એ દશરથી, કોટિધા કોટિ કલ્યાણ કહાયો,
ત્રીલોક જન તારવા અધમ ઉદ્ધારવા,જનેતા ધન્ય જુગનાથ જાયો ૭
ઈશનો ઈશ જગદીશ એ જગતનો, ભક્ત બ્રહ્મા સમા રગ રાતા,
કોટિ બ્રહ્માંડ મડાણ સૃષ્ટિ તણો, વેદ વરણવિ ગુણ ગાન ગાતા,
લાયક લઘુ લક્ષ્મણો સત્ય સુલક્ષણો, માન મહા મૂલ્ય કૌશલ્ય માતા,
સ્વામિ સામળ તણો નામ મહિમા ઘણો, રામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા. ૮
કોટિ કદર્પ તો માન મૂકી રહ્યા, ઈશ ઉપર જાય વિશ્વ વારી,
શેષ મહેશ કો લેશ લહે નહીં, વેદ ભેદે નહીં ભરમ ભારી,
જનક ઘેર જાગમાં માગ મૂકાવિયો, પરણિયા નિર્મળાં સીત નારી,
નવ ખડના નરપતિ છેક જે છત્રપતિ, પત્ય મૂકી ગયા હોડ હારી ૯

દોહરો

આગના અપર માતકી, ગુણનિધ છોડ્યો ગામ,
સગ સીત લક્ષ્મણ લિયે, રણમા નિકસો રામ ૧૦

કવિત

શ્રી સાહેબ બડે સિધુ, બોહો ગુણશે બધુ,
અવની પત્ય ઈદુ આપ, સતી સીત સગકુ,
ધનુષબાણ પાણ લીયે, જટાજુટ મુગટ કિયે,
દિવ્ય ભક્ત દાન દિયે, આભૂષણ અગકુ,
જગતમેં લાયક જોટે, વજ્ર લગોટ કછોટે,
મોટે છોટે વીર દો, રાજસ ગુણ રગકુ,
સામળ કહે સાહક, લક્ષ્મણસેં લાયક,
નરપત્યસેં નાયક, આયે ગૌતમજી ગગકુ. ૧૧

છપ્પા

કબહુક તીરથ નાથ, કબહુક જાતર જોણે,
કબહુક તપસુ રીઝ, બીજ બૃક્ષ પુન્ય કે બોણે,
કબહુક મૃગ્યા દોરે, ઘેર આનદે આવે,
કબહુક વાદે વરત, અમૃતફળ બનમેં પાવે,
અતિ અતિ આનદ અહર્નિશા, સુખ સાગર શોભિત સહૂ,
મહારાજ મૂળ એ મોક્ષકો, ઈસબિધ દિન બીતે બહૂ ૧૨

(સુર્પનખાનુ નાક છેદન)

દોહરા

ખાત બડીસેં ખેચરી, સુર્પનખા શુભ રૂપ,
દેખી દિવ્ય દાતા બડે, ભાગ્ય નિધિસેં ભૂપ ૧૩
આઈ રૂપ સબ ફેરકે, લછનકુ રઘુરાજ,
નાક કટાયો પ્રેમસુ, લછમન બીરકે હાથ ૧૪

ચોખરો

રૂપ અતુપ સોહામણુ નીરખીને, ભામણા લેતી એ ભામિની ભેદી,
સૂર્પ-વેદ મુજને વરો નાર નિશ્ચે કરો, તો ઠરો ઠામ આ સુખ દહાડી,
રામ-રામ કહે રાડ એ કામ મારુ નહીં, લક્ષ્મણા સાથ વર વાર વેદી,
કવિ-કહે શ્રી દેખતા પ્રીછવ્યો પેખતા, નાખ્યા નાક ને કાન બે છેદી ૧૫
ચિત્તમા ચળચળી કાપતા કળકળી, ગળગળી ગાત્રમા ત્રાસ પેઠો,
રીસની રકમા નાર નિ શકમા, લાજતી લકમા દેતી દોટો,
સૂર્પ-કામનિ તુજ કારણે બળ કરી બારણે, લાવતા એહ અધિપત્સ એઠો,
તોલ તુજ શુ રહ્યુ નાક નિશ્ચે ગયુ, રાવણો રાડવો થઇને બેઠો ૧૬

દોહરો

કવિ-દેખી દશાનન દુખે હુવો, કિયો આપસેં કોપ,
રાવણ-કોણે કામ એસો કિયો, લાજ શરમક લોપ ૧૭

ચોખરો

સૂર્પ-કદર્પ કોડામણા નદ બે નાનડા, દેવ દશરથ તણા પુત્ર પ્રૌઢા,
ધનુર્ધર ધીરમા વીર અધિ વીરમા, રામ શ્રી લક્ષ્મણો જુગલ જોટા,
સુદરી સગમા રીઝતા રગમા, અગે અતિ ઉજળા ઠાઠે થોથા,
નાર એ લિજિયે ભ્રાતને દિજીયે, તે થકી તેમણે ટેક તોડા ૧૮

દોહરો

મરદ મુછ હોય મુખ પરે, તો મરદામી માણ,
સીત સ્વરૂપ સોહામણી, માનિની મદિર આણ ૧૯

નારી જાણે નેહથી, આપઘાત કરુ એન,
જાણ મુજ જનુની જણ્યો, તુ બધવ હુ બેન ૨૦

ચોખરો

કવિ–છેકથી નાગ જેમ હોય છછેડિયો, વાઘ વકારિયો ચિત્ત ચહાવુ,
હઠે જેમ હાથિયો સાઢિયો સાથિયો, ભાથિયો ભીડિયો ધીર ધાવુ,
રીસ બોહો રાખતો ભૂડુ મુખ ભાખતો, તેહને તાકતો જોરે જાવુ,
પ્રતિજ્ઞા પાકતો બળ ઘણુ બાકતો, નાર તે લકમા કાળ લાવુ ૨૧

(સીતા હરણ)

છપ્પા

માવલો એક મરિચ, લક્ષથી સાથે લીધો,
કૂડ કપટ ને કર્મે, કુરગ કનકનો કીધો,
મહિમા જોએ મૂખ, સુખ અતિ રૂપ અનેરે,
ત્રણ ચરણ એક વદન, સદન એક સન્મુખ સારે,
જ્યા સીતા સારે પાસે રમે, સારગ સમીપ આવી અડ્યો,
મોહન રૂપ મકરદ મૃગ, પ્રેમદાની દષ્ટે પડ્યો ૨૨

સીતા–રહો રઢિયાળા રામ, કામ કહુ તે કીજે,
ધનુષ બાણ ગ્રહો પાણ, પ્રાણ કુરગના લીજે,
ત્વચા તણી તરતીબ, પાગરણ પેરુ પ્રીત્યે,
કવિ–હઠ લઇ બેઠા હોડ, કોડ રામાની રીત્યે,
તવ રાજીવલોચન રામજી, કોડ વાર કહે કથી,
રામ–કુરગ કનકનો કામિની, બ્રહ્માએ સરજ્યો નથી ૨૩

દોહરો

કવિ–રામા રોયણ રીશથી, નયણે ભરિયા નીર,
રામ હૃદે રીઝ્યા ઘણુ, ધનુષ ચઢાવ્યુ ધીર ૨૪

છપ્પો

મારી આણુ એ મૃગ, કામિની પર કરુણા કીધી,
સોપ્યાં લક્ષ્મણને સીત, આણુ અવની પર દીધી,

ચાલ્યા ચતુરસુજાણ, બાણ સાંધી અતિ રીશે,
મૃગે કર્યો પોકાર, ચિત્ત અતિ નાખી ચીસે,
મૃગ–ધાઓ ધાઓરે લક્ષ્મણા, નિકટ મોત આવી મળ્યુ,
કવિ–શૂળી સમુ સંકટ થયુ, જવ સ્વર સીતાએ સાંભળ્યુ ૨૫

દોહરા

સીતા–દેવર! દીનપણુ કર્યું કે, સત્વર શૂરા થાઓ,
હૃદે નામ લઇ રામનુ, વીરા વારે ધાઓ ૨૬
લક્ષ્મણ–સીતા શે સમજો નહિ, એહ વાત નવ હોય,
રંજાડે જે રામને, જુગમા જન્મ્યો ન કોય ૨૭
કવિ–સ્ત્રી બુદ્ધે સીતા થયાં, પરઠી પાપે પેર,
સીતા–રામ રહે જો રણ વિષે, તો ધરણી રાખુ ઘેર ૨૮

ચોખરો

બોલ વાગ્યા બહુ બાણ બિહામણા, દિલ થકી દુઃખ અતિ આણી દાવો,
ધનુષ ગ્રહી ધીર ધાયો ઘણુ ધસમસ્યો, કામિની વાત થકી ક્રોધ કહાવ્યો,
દુષ્ટ રાવણ તવ દિલ થકી રીઝિયો, લાગ પામ્યો પોતે ફેર ફાવ્યો,
કુડથી કાપડી વેષ વપુએ ધર્યો, માગવા મધુકરી તરત આવ્યો. ૨૯

દોહરા

રાવણ–આપ હે ઇશ્વરી આ સમે, મધુકરી ભર ધરી પ્રેમ,
ભુખ્યો તરશ્યો વન ભમું, ઇશ્વરનો ધરુ નેમ. ૩૦
સીતા–સતી કહે જતી સુણો, પતિએ પરઠી આણ,
રતિ રતિ ચરણ ચાલે નહિ, જોગી મનમા જાણ ૩૧

ચોખરો

કહે પછી કાપડી બુદ્ધ કરી બાપડી, પાવડી ઉપર પાગ મેલો,
રા–ભુખ લાગી ઘણી આવિયો તમ ભણી, સીત સતિ શાણી તુજ વાસ વેલો;
કવિ–બાઇએ તોરણે આવવા કારણે, પારણે પોષવા પાગ મેલ્યો,
જોરથી ઝાલિયા ખંધપર ધાલિયા, રોળિયા રોષે ને રણે રેલ્યો ૩૨

છપ્પો

સીતા–હાહાકાર કરી પડી, રે પાપી રે દુષ્ટ,
સતીપર કુદૃષ્ટિ કરી, ધિક્ ધિક્ તારી બુદ્ધ;

વશ વિદારણ તુ સમો, નથી જન્મ્યો અબુધ,
જશે નિકદન તાહરુ, વાણી બોલ્યા ગૂઢ,
વલવલે વિનતા વન, મનમા દુખ ધરે છે,
ચાલ્યો લેઈ પાપિઠ ત્યા, કામ કુડુ જ કરે છે ૩૩

કવિ-પિશાચ સચ પરપચ, કરી પર નાર હરે છે,
ખાધે બેઠી બાળ, અતિ આક્રદ કરે છે,
*   *   *   *   *
*   *   *   *   *

રોતી સતી રહે નહી, મદ મતિએ હેત હર્યાં,
વક વાત અકે કરી, જઈ લકમાહે લાયક ધર્યાં ૩૪

(લકામા સીતાજી)

કવિત-દોઢ

રાવણ-સીતાજી મયાણી, રામજીકી રાણી, અધિક જોર આણી,
માનિની મદોદરી માન, કામ જોર કીનો હે,
જોરાવર જાણી, મહિપત્ત મેં માની, એસીદલ આની,
પાની અમાયો વાકે, સુખ સબ લીનો હે,
ઠાઠ એ ઠરાની, બાટ મેં બિરાની, ભાગ્યસેં ભરાની,
સરાની સાતા સખ, ચિત્ત એહ ચિન્યો હે,
ભગિનીકુ ભયાની, પેર મ પહેંચાની, અતરમેં આની,
તાનહી મલાયો તહા, ધાયો ધાયો દીનો હે ૩૫

ચોખરો

મદોદરી-પ્રેમદા પેખતા પરખ પામે ઘણો, ચેતના આણરે ચિત્ત ચાડે,
સીતા સાટે ઘણુ સાલ તુ લાવિયો, પરહિયુ પાપ તે જોર જાડે,
ત્રિલોકપતિ નાથની સાથ શત્રુ થયો, કનકનો કોટ એ સત્ય પાડે,
કહે છે મદોદરી કથ કૂડુ કર્યું, માનિની મૂળ સમૂળ કાડે. ૩૬

દોહરા

રાવણ-પ્રેમદા તુજ બુધ પાનિયે, કર કર કામિની કામ,
સત જોજન સાયર તરી, રેપ ન આવે રામ ૩૭

કવિ-શોક તજાવા સીતનો, હરખ થવા મન હામ,
મૂકયા આપ અશોકમા, નિર્મળ જેનુ નામ. ૩૮

કરૂપ ઘણું કલક્ષણી, બિહામણી બેલિ,
રાક્ષસિયો રન્જાડવા, માનિની ચોકી મેલી. ૩૯

(રામ વિલાપ)

છપ્પો

કારમો જે કુરગ, અલોપ થયો તે અગે,
શ્રીલક્ષ્મણ શ્રીરામ, સ્થાનક આવ્યા બે સગે,
કળકળતા દીઠા કાગ, બગ શોભ્યા શ્યામ સાને,
દુ ખ દાવાનલ દેહ, રમા નવ દીઠી રાને,
આકુળ વ્યાકુળ અતિ ઘણુ, પગલા જોતા પથે પળ્યા,
ચિત ચેતન ચચળ થયુ, ધરણીપત્ય ધરણી ઢળ્યા. ૪૦

દોહરો

ડગમગ કરતા ડગ ભરે, રામ લક્ષ્મણ ભડ વીર,
વિલાપ કરતા વલવલે, ધારણુ ન રહે ધીર ૪૧

ચોખરો

લ–જોગથી કહે જતી માનિયે મહિપતિ, માન મેલ્યે ક્યમ કામ થાશે ?
પાતાળમા પરવરુ સ્વર્ગમાં સાચરુ, શોધશુ સર્વ વિશ્વ વાસે,
સુરજાદમા માનવી દેવ ને દાનવી, ત્રિલોકમા તસ્કરો સર્વ ત્રાસે,
દુષ્ટ પાપિષ્ટને દડ બાહો દેઇશુ, નાર હરી કુણ નર સુખિ થાશે ? ૪૨

(સીતાની શોધ)

છપ્પો

કવિ–ધારી દઢ મન ધીર, થીર બેએ પથ લીધો,
રૂષિમુખ પર્વત તરત, સુગ્રીવ સહોદર કીધો,
વાળિ હણ્યો તત્કાળ, નાર સોંપી નર નેટે,
ચતુર નર ચાતુર માસ, ઠરી રહ્યા ત્યા ઠેઠે,
શોધ કરવા સીતાતણી, સુગ્રીવ સુભટ તે સજ થયો,
હનુમત આદિ નળ નીલને, કથન ક્રિયાએ કરિ રહ્યો ૪૩

દોહરો

સુગ્રીવ–પચાસ ક્રોડ પૃથ્વી તણી, ખોળો પૃથ્વી પીઠ,
રવિ ઉગ્યો ઢાકયો ન રહે, દેવ આપણી એ દીઠ. ૪૪

ચોખરો

કવિ–ઉત્તર દશા શત એક પ્રાક્રમી પરઠિયા, પશ્ચિમે પાચ શત ભ્રાત ભાવા,
દશ દશા દેશ વિદેશ બહુ વ્યાપરી, દક્ષણ દશાએ ઘણા દીધ દાવા,
સૂઝતા બૂઝતા પૂછતા પરવરે, મત્ર મુખ રામના ક્રોડ કહાવ્યા,
કામ કરુ હોડશુ કઠિન બહુ ક્રોડશુ, લક બળવત હનુમત આવ્યા. ૪૫

દોહરા

દેખ્યો ગઢ લકા તણો, મેહેજુત ભયે બોહો મન,
ફીસ બિધ દેખે દેશકુ, આય શકે નહી અન્ય. ૪૬
ઓર અરુણ જયુ ઉગિયો, પુજ તેજ પ્રકાશ,
કનક કોટ કો કારમો, ઊંચો અતિ આકાશ ૪૭

કવિત

સુક્ષ્મ શરીર કિયો, રામ નામ હદે લિયો,
બાકો બલવત્ત બડો, ઝુકાય દિયો ઝોકમેં,
(દર)બાર દરીખાન ઘેરે, અદકી અટારી હેરે,
ગોખ જોખ ફેર ફેરે, લહ્યો સબ લોકમેં,
પેર પેર પ્રિય પેખે, દિવ્ય રૂપ નવ્ય દેખે,
લહ્યો લક વક અક, ઠીક ઠેહુ થોકમેં,
નીસ(બાસ)આસ છાડ રહ્યો, કાયામાહિ ક્રોધ ભર્યો,
ચોહો પાસે દેખી અતે, આયો હે અશોકમેં ૪૮

(સીતાજીનો ટેક)

છપ્પા

બેઠા ત્યા સીતા માત, કષ્ટ ઘણેથી કરણી,
ટોળા વિછોહિ રણમાહિ, દીસે જેમ એકિલી હરણી,
વણ ઓપ્યુ જેમ રત્ન, જત્ન ઝાઝામા દીઠી,
અતિ દુ ખ અર્ણવ માહિ, અગન હોય જેમ અગીઠી,
વપૂ જોઈ તે વિસ્મે થયો, શકે હોય સીતા સતી,
આલોચ કરતો તે સમે, પરઠયો ત્યા લકાપતિ. ૪૯
સાઠ સહસ્ર સગીત, કરતી શ્યામા સગે,
ઉડે અબીલ ગુલાલ, રાચતો હદયા રગે;
તાતા થેઈ થેઈ તાન, ગાન ગુણ ભૂપત ભીનો,
પગ્યો પ્રાસકો સીત, ભીત ચિત્ત લાગ્યો ચીનો,
પચ ધનુષ પરો રહ્યો, કથન કુડ કામિની કહ્યો,
સિતા નામ શ્રવણે સુણી, લક્ષણ બજરગે લહ્યો ૫૦

કવિત–દોઢિયું

રાવણ–રાબન કહે સુનો સીત, મોયસો મેલાવો ચિત્ત, છાડ દૂર સબે ભીત,
પ્રીત નીત કહા તેરે રામ જેસે રકકો,

તિન લોક કરે આણુ, ચિંતામણિ રત્ન ખાણુ, બોહોલોક માન બાણુ,
જાને સુખ બોત મેરે, વૈભવ નિ શકકો,
વાકી તુ છાડ આશ, ભોગવો બિલાસબાસ, સમૃદ્ધિ સબ તેરે પાસ,
દાસી સબ દાસ તેરે, ક્યોં કર્મ અકકો,
તજે મન આપ લાજ, સુખકે સબ કરો કાજ, સતાપ શોક સબે ભાજ,
તાજ કરુ મદોરરી, રાજ્ય સોંપુ લકકો ૫૧
સીતા–ચુપ રહે મૂઢ અધ, મેં જાણુ તુ પરોબધ, લકમેં તો હુવે ધધ,
કધ દશ છેદવા હુ, એસી મન હોડ હૈ,
લુટી તેરી રમણુસેંજ, પરવાર્યો તેરો તપ તેજ, સબ ઉપરસેં છાડ હેજ,
રેજ કરો શક્ષસકુ, મહેલા એ મન મોડ હૈ,
શ્રીરામ જુ આધાર મેરો, ઉતારે અહકાર તેરો, કરે રક એ અનેરો,
હેરો કરહી કે હદ, એસો બદી છોડ હૈ,
સામળ કે માન મૂઢ, પ્રભુકો પ્રતાપ પ્રૌઢ, ગુણ જાણે નહિ ગૂઢ,
રાબન જેસે રક, રામ સમ કોડ કોડ હૈ ૫૨

દોહરો

રાવણ–અમીષ તેરો આવરુ, પ્રીછે નહિ જે પેર,
કવિ–એસી કહે કર અધિપતિ, ગયો આપકે ઘેર. ૫૩

(સીતાજીનો વિરહ)

કવિત

સીતા–સીત મન ભીત લગે, ચિંતા કર ચિત્ત માહે,
આહે અબ નાંયે રામ, કહો કહા કીજીયે,
એસી કહે આપ માહે, કેસી બીધ જીવ જાયે,
પાયે કહા પ્રીતશુ તો, બીખ બાટ પિજીયે,
પાપી કેરે પાસ પડી, દુર દેશ આય અડી,
ઘડી ઘડી દુ ખ બોહો, લાભ કાહા લીજિયે,
કેશ પાશ માત ગ્રહે, કેતે બોલ બાણુ સહે,
ગલે ફાસિ ઘાલ અબે, પ્રાન દાન દિજિયે. ૫૪

દોહરો

કવિ–નિદ્રા બસ નારી સબે, સીત કરે દેહ અત,
એસો અચરત દેખ કે, કહે બાત હનુમત. ૫૫

(સીતા હનુમાન મેળાપ)

કવિત દોહિયું

હનુમત કહે માત, મત કરો આત્મઘાત, આયે અબ રઘુનાથ,
હાથ દોઉ જોર કહુ, દુહાઈ રામ આણુકી,

મૈં હુ અજનિકો તન, જુગત પતિકો જન, વાંકે ચરણે સદા મન,
અરણુવ કે નીર તિરે, સુરત ધરે। કાનકી,
રાક્ષસિ સબ ઔર નર, નહિ મોયે કોકો ડર, દેખી લક ઘર ઘર,
ગામ ઠામ દેખ આયો, બાડી બન પાનકી,
સામળ કહે સુયેખી, રાક્ષસીમેં સીત પેખી, લાજમેં અદેખી દેખી,
મેરી તુમ માત તાત, જનક જાયા જાનકી. ૫૬
રામ નામ સુની સિત, ચિંતા તાજ ધરી ચિત્ત, ભામિની હુઇ ભયભીત,
રીત એ કાહાકી, માનવ બનચારી હૈ,
હનુ–બાત મન આપ ચીની, મુદ્રિકા લે હાથ દિનિ, પ્રણામ કર શીશલિનિ,
બીતી હે માત એ, બાત તો ભારી હૈ,
સી–તબ બચન બોલે બાઇ, તુમ સુનો જુ મેરે ભાઇ, ઉત્તમ બસ્ત કહાસે પાઈ,
આઇ જો હાથ તેરે, મેરે આગુ ડારી હૈ,
હનુ–રાવણુ હરણુ કરી લાયે, બોલતે દોબીર આયે, બેઠતે હમ પાચ ભાયે,
દીની નીસાની જાણી, અતિ શુભ સારી હૈ ૫૭
કવિ–બાનરકો બચન સુનો, સત બોલ આપ ગીનો, તાથે પ્રતિ ઉત્તર દીનો,
સીતા– બન્યો સબે કામ, રામ આયે છોટે શીરસુ,
કપી જુ સુનો બાત, કઠીન ભયે દોનુ ભ્રાત, નાયો કોય તેરે સાથ,
તાથે મે કહુ માન, આણુ જાણુ વીરસુ,
હનુ–હનુમત કહે સુનો બાની, મનમેં ગીનાન આની, સતિ સુદ્ધ નાહિ જાની,
પાનીવલ પલકમેં, આવે સબ ધીરસુ,
કો તો સબ લક જારુ, રાબનકુ ચીર ડારુ, શૂરબીર ધીર મારુ,
સારુ કહે સામળજુ, નાખુ લક નીરસુ ૫૮
કહો તો રાક્ષસીકુ રોળુ, વાકે ચાકર સબ ચોળુ, ઘડ દુર્ગકુ ઢઢોળુ,
બોલુ મેં માત બાત, વચન માનો કાનકો,
કહો તો દશ શીશ તોડું, સૂરકે સબ બધ છોડું, વાંકે નિશાન ફેડુ,
મોડું મહા માન ઠામ, ટાળુ લક ગામકો,
કહો તો મેં રાડ સાધુ, જીવતે સબ લોક બાધુ, રાવણુ જાર ખીચ રાધુ,
બાખ્યો ન જાઉં ગાજ્યો, પ્રતાપ એક નામકો,
સામળ કહે કામ સારુ, બન બાડીબાગ ચારુ, નીરકે નવાણુ પૂરુ,
તેરો બચન પાળુ, તો સેવક શ્રી રામકો ૫૯

કવિત

કવિ–જનક જાયા બાત કહે, ઘાત આપ મન લહે,
સીતા–સહે પરચડ ફડ, એકુને ન દીજીયે,
રામકો બચન નાહિ, દુ ખ સહુ દેહ માહિ,
આહી જબ આવે તાહિ, રેખકુ ન દીજીયે,
મણિકી નિશાની લીની, જાઓ બેગા શિખદીની,
બિની ફળ બાગમેંસેં, ખરે પરે લીજીયે,
સામળ કહે ખબર એસી, હનુમાન દષ્ટ પડી તેસી,
ધસી જાઓ રામ આગુ, બાત સબે કીજીયે ૬૦

છપ્પા

કવિ–ગર્ધવિયોનાં સેન, મહિ એક ગાય ગઈ છે,
કાગડી કઈ કોટીક, હસી એક હાર રહી છે,
કૌવચ કેરા વન, તુળશીદળ વહા પડી છે,
છીપો સખ્ય અસખ્ય, ઝવેર મણિ જુગત જડી છે,
તેમ રાક્ષસીઓ મહિ ઋષિ જણી, કથિર મધ્યે કાચન કથી,
સામળ કહે શ્રીરઘુનાથ વિણ, ન્યારુ કરવા કો નર નથી. ૬૧
ઝાઝા લસણુની ખાણ, બુદ બરાસ તણી છે,
મૂરખ કેરી મોટ, ભલે એક ભાવ ભણી છે,
રેણુ તણો છે રાફ, કિંતુ કસ્તુરી ભેળી,
ઝેર તણી છે ઝાળ, સીથેક માહિ સાકર ભેળી,
વાડ શૂળ કાટા તણી, ઉગી કેળ કષ્ટે થકી,
સામળ કહે શ્રી રઘુનાથ વિણ, ન્યારુ કરવા કો નર નથી ૬૨

(હનુમાનનો ઉત્પાત)

કવિત

બીર છલ્યો પાઉં પરો, ધીર મનમાહિ ધરો,
ફર્યો સબ બાગ માહે, એસો ઘાટ મનકો,
દુર્ગ પાડી કૂપ પૂરે, બેલ ફુલ ઝાડ ચૂરે,
સુરે કીએ કામ પ્રાન, હરો ચોકી જનકો,
ચપાકેરે ઝાડ ચક્યો, સબનકુ ત્રાસ પક્યો,
એસો કિયો નાદ જેસો, કાટકો જુ ઘનકો,
સામળ કહે બડાઇ, રાબનકુ રાવ થાઈ,
ભયો એસો કામ નામ, ટાર્યો અશોક વનકો. ૬૩

દશકંધ રીશે ભર્યો, ક્રોધ બોત મન ધર્યો,
કર્યો મહા કોપ, બાસી નીસીવે જાયગો,
ધાયે સૂર સીખ દિયો, કપિવર ઘેર લિયો,
કિયો ધન ઘોર સાર, બોત માર ખાયગો,
અક્ષયકુમાર રાય તન, ઓરહી પ્રધાન જન,
તન ટુક ટુક કરે, કોન સહાય થાયગો,
સામળ કહે શીખ થોડી, બાળીએ જુ બાગ તોડી,
કોડ પહોંચાય તેરો, કીયો એસો પાયગો ૬૪

હસી હનુમંત ઉઠ્યો, ગાજતો ગયદ છૂટ્યો,
ઉઠો બત્રાડી સૂરપુર, લીયો સબ અકકુ,
કોટિકુ વલુર મારે, કેતે એક ચીર ડારે,
ડારે સબ ધરનકુ, કિના છેક રકકુ,
સબકો સિરદાર જાનિ, ધસી ગ્રહે ચર્ણ પાની,
પહાણપેં પિછાર છાર, ઝીક નિ શકકુ,
સામળ કહે એક ગયો, નાસીને જો જિતો રહ્યો,
ધાઈ મળ્યો રાબનસેં, બેઠો ધડ લકકુ ૬૫

પ્રધાન પુત્ર પ્રજાળ્યો, આપ ક્રોધ ચિત્ત આણ્ય,
માનો મહા તાપ આપ, હાથ મૂછ ધાલિયે,
કહેતે ધાયે કોટી જોધ, અતર મે આનિ ક્રોધ,
શોધ લેકે ધાયે જાઓ, જીવતેકુ ઝાલિયે,
નાલ ગોલા બાન છુટે, રીશ કરી સુર રુઠે,
ઉઠે હે હનુમાન જાન, સીખ સબ આલિયે,
કહેતેમેં પકડ લીયો, રાબન હાથ જાય દિયો,
કીયો એણે કેર વેર, આપનકો વાળિયો ૬૬

દેખકે મહેજુત હુવો, કપિવરકો રૂપ દેખો,
રાવણ–સત બોલ બાત કપિ, કીનકો પઠાયો હે?
ગામ નામ ઠામ કહો, જાત ભાત બાત લહો?
લાભ કહા લેનેકુ તું, લક લગી આયો હે?
હનુ–હૂ રામકો ગુલામ ખાસો, આયો દેખને તમાસો,
નાઠો કો પતિત પાપી, સીત લેકે ધાયો હે,

સામળ કહે ઘાટ ઘડું, અન્યકી મેં ઓટ અડું,
પાડું દોઈ શીંગ વાકે, આજ ચોર પાયો હૈ ૬૭

(લંકા દહન)

દોહરા

કવિ–જુલમ કિયો હનુમાનકુ, ધાયો શીંગ બોહો તીર,
ન અડે ચીમટ આપકું, જાકે શીર રઘુવીર. ૬૮
રાવણ–લંકાપતિ બાણી કહત, કિસબિધ મરણો તોય,
જો ચાહે સુખ આપનો, તો બાત બતાવો મોય ૬૯
હનુ–બુદ્ધ હિતે બિચાર મન, બાદર કહે મોય બાનિ,
પાવક જારે સબનકુ, ચિત ચતુરાઈ આનિ ૭૦
કવિ–કપિકી બાત મનમેં બસી, અબહી મીલ્યો મેલ;
આણી વસ્ત્ર બોહો ઢગ કિયો, ઉપર છટકયો તેલ. ૭૧
લિયો પૂછ લપેટકે, બાંધ્યો બંધ અપાર,
પાવકસેં પરજાલિયો, ઉપર દીનો માર ૭૨
જ્યું છુટે દારુ દરખસેં, ગગન ગઈ ઉસ ઝાલ,
ચઢ્યો અટારી હુકકે, ફૂંક કરતો કાલ ૭૩
ઘેર ઘેર લોકા કરત, દોર દોર ફેર ફેર,
ભડક ભડક ભુવન જલે, જલી જાય ઘેર ઘેર ૭૪

(હનુમાનનુ પાછું ફરવું)

કવિત

ખરાબ કરી લંક સબે, વાળ્યો આડો અંક અબે,
તબે ધાયો આયો પાયો, મન બહોત સુખકુ;
રખે માત સીત જરે, એસો શોચ આપ કરે,
દેખ દષ્ટ પુઠ ફરે, ઝાળ લાગી મૂખકુ,
સીતાકુ કીયો જુહાર, કુદ ગયો ઓર પાર,
આયો રામ કે દરબાર, મેટ ગયો દુખકુ,
રામજી બધાઈ સુની, તબહી આશિષ દીની,
રામ–નિશાનીકુ સત ગની, ધન માત (તેરી) કુખકુ ૭૫

છપ્પો

હનુ–શ્રી લંકાગઢ માય, તહા બેઠા સિત માતા,
દિવ્ય દીઠું દર્શન, પ્રસન મુખ પામ્યો સાતા,

દુ ખ દાવાનલ દેહ, તેહનુ મન તુમ ચરણે,
નારાયણશુ નેહ, તેહ જે અશરણ શરણે,
મણિ મૂકયો મુખ આગળે, કારણ કથી માડી કહ્યુ,
કવિ–સુણિ ચિત્ત રામ લક્ષ્મણતણુ, સીત થકી શીતળ થયુ ૭૬

કવિત

હનુ–ઉઠીએ મહારાજ, કપિનાથ સબે સાથ,
કહુ વાત જોડી હાથ, કામ શિઘ્ર સિદ્ધ કીજિયે,
રામકો પ્રતાપ પ્રૌઢો, ચડો શૂર સબ આપ,
કીજે લકકુ ખરાબ, છાપ દેકે મન રીજિયે,
ઉઠીએ અબ આજ, બાધો અર્ણુનકુ પાજ,
રોળો પાપી કરો રાજ, કાજ કરી સીત લીજિયે,
કહે સામળ જું જોર, દુષ્ટ સિતાજીકો ચોર,
હનુમાન કહે મોર, (તોર) શિશ દડ દીજિયે ૭૭

દોહરો

કવિ–બચન સુન્યો હનુમાનકો, પ્રસન ભયે શ્રીરામ,
સુગ્રીવ સહિત ઉઠે સબે, કરનો ઇસબિધ કામ ૭૮

(લકાપર ચઢાઈ)

છપ્પા દુપટ

દિયો દદામે પોર, ઠૌરદે ચડે રઘુ નદન,
જે જે કરે સબ દેવ, બરખે કુસુમ ઔર ચદન,
કપિવર પદ્મ અઢાર, રીછ બોહોતેર કોડ જાની,
સુગ્રીવ આદિ સમ અર, સેના બડી બહોત બીખાની,
અબર છાયો ખેહ, ગગનમેં ધન જ્યુ દીસે,
ધસે બરાડી પૂર, સુર સામદ સહુ હીસે,
ગાજે અર્ણવ ગભીર, ધીર શ્રમ તીરે આયે,
પડાવ કિયો હનુમાન, તહા પરમ સુખ પાયે,
હુકમ કિયો કપિરાય, થયો સજ દોદશ જાયો,
ગિરિવર અષ્ટ સુજાન, પહાન ઉઠાકર લાયો,
આયો એગા પલકમેં, સેતુ પાજ્ય બાધ્યો સહી,
સામળ જુક શિર રામ જોર, ચોર રાવણ જાયે કહીં. ૭૯

કો ઉદયાચલ જાય, કો અસ્તાચલ ધાયો,
કો બધાચલ બીર, તીર હિમાચલ પાયો,
કોઉ ગોમે ગિરિ ઘેર, કો કભાગિરિ પહેંચો,
કો સુવેલુ શીગ, કો મીનકાચલ એહેંચો,
દુર્ગ અનેક ગિરિ જેહ, તેહકુ શિરપર લાયે,
રમત જુએ શ્રીરામ, કામ કર છીંણમેં આયે,
આદ્ય ઋષિયનકો શાપ, શીખ કપિયનકુ દીનો,
તાથે તારે પાહણુ, કામ કાયર યહ કીનો,
રામ નામ પરતાપ, ગિરિ સબ નાખે પળમા,
તુંબર તરે જ્યુ નીર, પાણુ તરે ત્યુ જલમા,
બાંધી પાજ વિલાસિ સબ, વિકટ અર્ણવ કે નીરકુ,
કહે સામલ કવિ સીખ દુ, બિભિષણ બડે બીરકુ ૮૦

(વિભીષણ પ્રબોધ)

કવિત

વિભિષણ–બિભિષણ કહે સુણો ભ્રાત, આયે હે શ્રીરઘુનાથ,
લક્ષ્મણ અનુજ ભ્રાત, જનમકો જતી હૈં,
આપ મન જ્ઞાન આનો, વાકો તો ગુણુ બિખાનો,
દેવનકો દેવ જાણો, ત્રિલોકકો પતિ હૈ,
જાકે નામ મુક્તિ પાવે, જઠર ફરી ન આવે,
દર્શને અઘ કોટિ જાવે, અતલિબલ અતિ હૈ;
સામળ કહે કામ કીજે, રક કેરો કહ્યો કીજે,
કર જોર સીત દીજે, શુભ શિરોમણુ સતી હૈ ૮૧

કવિ–દઢતા કર બોલ્યો ધીર, મનમા બોહો આને પીર,
રાવણુ–મેરો તુમ નાહીં બીર, (પર) કીરત બિખાની હૈ,
મોયકુ કહા ડરાવે, દોનુ શીશ વે ધરાવે,
જાવેગે કહાં વહા આયે, બનચર પિછાની હૈ,
સબકુ સત ખડ કરુ, લગુરાસેં નાહિ ડરુ,
હરુ વાકો જોર વાકી, ચોહની નિશાની હૈ,
સામળ કહે માન મેલ, આ તલમેં નાહિ તેલ,
એલ નાંહિ શિખ મેરે, પથ્થરપેં પાની હૈ. ૮૨

દોહરા

કવિ–બચન સુણ્યે લઘુવિરકા, રાવનકુ બોહો રીશ,
ઓઠ બચન એસો કિયો, છિનમેં છેદે શીશ ૮૩

વિભી–મેં કહુ રાવન રક હુઓ, મત કાઢો મમ બક,
અબ તેરી સમૃદ્ધિ ગઈ, છિન મેં લુટી લક ૮૪

(વિભીષણ શ્રીરામને શરણે)

કવિત

કવિ–બિભિષન આય મલ્યો, દુ ખ શોક શબ ટલ્યો,
પાય પરો સમજુ હૈ, ચરણ શીશ નામિયો,
લકની ખબર કહી, આદ્ય અત જેહી ભઈ,
વિભી–ગઈ વાકી સાન મૂઢ, રાવન હે કામિયો,
મહારાજ મોયે શીખ દીજે, લકકુ લપેટ લીજે,
કીજે એહ કામ રામ, દેખ દુ ખ વામિયો ૮૫
કવિ–સામળ કહે ભક્ત લહ્યો, આપ લકધીશ કહ્યો,
હુઓ હે ખુસાલ નાલ, બોત સુખ પામિયો,
પલકમેં પાજ બાંધી, રાવનસેં રાડ સાધી,
વહાંસે નીર પાર સબ, ઉતરે હે બેટકુ,
બદર વૃદ કુદે હૂકે, દોડાદોડ કરી ઢુકે,
ચુકે નાહિ ફાલ આલ, કરે નર નેટકુ,
રાવનકુ ભયે જાણ, પાણી માહિ તારે પાણ,
રામજી સુજાણ જાણ, આયે લક ઠેઠકુ,
બિભિષન મલ્યો જાણ્યો, સામળ કહે સાન આણ્યો,
માનો તબ તાપ આપ, (હોર) પહ્યો પૂર પેટકુ ૮૬

દોહરો

નિકટ આયે શ્રીરામજી, ભયો મદોદરી જાન,
જાકે રહી દશકધપેં, બોલી મુખસેં બાન ૮૭

(મદોદરીની વિનતિ)

કવિત

મદોદરી–મદોદરી કહે કર, જોરકે સુનો હો પિયા,
જિયા જો ચાહો તો આપ, મલો જાકે રામકુ,

આપકો અવગુણ જાતે, માનો તુમ કહ્યો મેરો,
તેરો તન હે આકુલ, મેં જાણ્યુ મહા કામકુ,
દેખ એક આયો દૂત, પ્રૌઢ હે અયુત જુત,
અસહ્ય અપાર માર, ગયો લક ગામકુ,
સામળ કહે એહિ કરો, રામજીકે પાય પરો,
ડરો આપ મોતસેં, જો રખા ચહો નામકુ ૮૮

કવિત–દોઢિયુ ફેર

ચડેગો શ્રી રામ, લુટેગો ગામ, ફેડે સબે ઠામ,
કરે બહુ કામ, ફેડેગો નામ, મટે દામ સબ હરેગો,
આયગો નિશક, જાની તુજવક, રાખેગો છક,
વાલ્યો હે અક, લૂટેગો લક, રક તોકુ કરેગો,
દુદુભિ બજાડે, ધડ દુર્ગ તોડ પાડે, ખેડેગો અખાડે,
સબકુ રમાડે, મન કોડકુ પહોંચાડે, આડે હાથે ફરેગો,
કહત કવિ સામળ બાની, મનમેં તો દયા આની, તોકુ તો રક જાની,
હોયેગી તોયે હાની, રાની સીત કયુ ન દિનિ, રાવણ તુ મરેગો ૮૯

કવિત

આયે હે દોનુ વીર, લછમનજી બડે ધીર,
સાયરકે નીર તીર, નિરતર ચડેગો,
બાત હે એહિ સુજાન, તેજકે કોટિક ભાન,
બોલ સુન દોનું કાન, નિશાન વાકે ઠગેગો;
સેનકે ભયે સપેટે, લક ગામકુ લપેટે,
તોરે ચાકરકુ ચપેટે, ઝપટ દેય ભડેગો,
સામળ કવિ કહે ઓટ, બાદરકી લગી ચોટ,
ઓલગે લકાકો કોટ, તેરો ઘાટ ઘડેગો. ૯૦

રાવણ–સુન મદોદરી બોલ, નાહિ કોય મેરે તોલ,
વાકુ તો મેં લેઉ મોલ, તુજે ભૂલ પરી હૈ,
દેખ જો સજાઈ, તોકુ તો કીને વાઈ,
કુભકર્ણ જેસે ભાઈ, ખાઈ સાગરસી ભરી હૈ
અગન્ય નિપાયે અન, ઇંદ્રજિત અનોપમ તન,
સદા વૃષ્ટિ કરે ઘન, જન સેવ કામ કરી હૈ,

આપકી તો એહિ રીત, હોવેગી અમારી જિત,
ભીતિ મન નાહિ ચિત્ત, જાની સીત હરી હૈ ૯૧
દશ તો હે મેરે શીશ, ભુજ તો હે બીસ,
સહાય કરનેકુ ઇશ, રીશ ક્રોધ અતિ ભર હૈ,
બિરચી તો ગુન ગાય, નવ ગ્રહ બાધિ પાય,
વજ્રકી તો મેરી કાય, સૂર મન ડર હૈ,
કોહુ ન જાને મરમ, ચોકી કરતે ધરમ,
બિષ્ણુ તો માને શરમ, કરમ પાયે પરે હૈ,
કનક કે ધર સુત, સવા લક્ષ મેરે પૂત,
દુત જેસે રામ જુથ, મોકુ કાહા કરે હૈ ૯૨

મદોદરી–કહે કથ એ સુજાન, ભયો કીયુ તુ અજાણ,
પૂછ દેખ આપ પ્રાન, પાણુ પાણિ તર્યો હૈ,
દેવનકો ઠારન એ, દૈત્યનકો મારન એ,
કારણ પ્રહલાદ કેરે, હિરણ્યકુ માર્યો હૈ,
વાકી કોન બુઝે બાત, તીયે આયે દોઉ હાથ,
બાત કે ફરુકેમેં, ત્રબક તોર ડાર્યો હૈ,
આયો તો એક લગૂર, રામજીકો દેખો નૂર,
સામળ કહે સદા શૂર, લક જીને જાર્યો હૈ ૯૩

ઝુલણા છદ

મ–ધીર મહા વીર એ, નીર અરણુવ તણા, તીર દળ ઉતર્યાં દેઇ ડકા,
કહે સતી સુણુ પતિ, દુર્મતિ માહેરા, ભોમ્ય ભારે ધણી ભયે ભકા,
સીત સતાપ મહા, પાપની છાપ છે, ત્રણ તાહરે શિરે વેદ વકા,
ઇશ અવળા હવે, શિશ તારે થકી, લક્ષ્મણે લુટી લક્ષ જાણે લકા ૯૪

રા–વેઠ ઉઠી વનિતા તણી વાતમા, પાનિએ બુદ્ધ એ જોર તારુ,
શુ કરુ પ્રિય છે, તુ ધણી પ્રેમદા, અન્ય કો હોય તેહરે ઠાર મારુ,
રીછડા વાદરાં માકડા મેલિયાં, જુદ્ધ જિત્યાતણુ સૈન્ય સારુ,
સુરજ ને ચદ્રમા દેવ સેવે સદા, છેક છોકર થકિ હુ ન હારુ ૯૫

મ–ખીજ કે રીજ પણ, કહુ તુને કથજી, આપ એ વિનતા માન માટે,
વૈમાનની સેજમા, તેજ ત્રિલોકનુ, હુશશુ હીંચિએ ખાત ખાટે;
માળિયા જાળિયા, ગોખ અટારિયા, દ્રવ્ય જાશે સર્વ બારે વાટે,
સાડ સહસ, શૃગાર શ્યામાતણા, ઉતરે એક હરિ સીત સાટે ૯૬

રા–અજોધ્યા લગે, ભુમિ ઉદ્દવસ્ત કરુ, આથ રાખુ ઘણું જોર ઝાઝુ,
દુ ખ કાયર તણી, નારી તુ અવતરી, મેલ્ય લવરી પરી હુજ લાજું,
પાતાળ ઉપર કરુ, સ્વર્ગઆણુ તળે, ખડ નવ ભોમ્યનો ભાર ભાજું,
રામ લક્ષ્મણુ લઘુ, બાળ બે બળ કશું, દળપશુ દેખતાં દેહ દાઝુ ૯૭

મ–વિનાશ કાળે તુને, બુધ્ય વિપરીત થઇ, સીત સામી કુદષ્ટે જોયુ,
હુશ થઇ વાઘનાં દૂધ ને દહિ તણી, મોતની ઘુઘરી ધ્યાન ઘોયુ,
રસ અમૃત તણી ખાણુ જાણી હરી, વિખ હલાહલ બીજ બોયુ,
કહત મદોદરી, લાભ શો કહાડિયો ? ચોકડી ચૌદનુ રાજ ખોયુ. ૯૮

રા–ક્રોડ તેત્રિશને હોડ હાકુ અમો, કહે તો ત્રિલોક આ એક કીજે,
દિગ્પાળ દશે દિશા વશ કરુ વાતમા, નાગ નગ તે તણિ લક્ષ્મી લીજે,
સાત અરણુવ તણા નીર શોષુ કહો, ભૂમિ નવ ખડનો ભાર ભજે,
ખડ નવ નૃપતણાં માન મોડુ અમો, રામની બીતિથી સીત દીજે ૯૯

મં–સીત હરી આવિયો ખઇરોગ લાવિયો, ભાવિયો નહી ભલો ચિત્ત ચાળો,
કામી અતિ અધ દશકધ આપે થયો, ધધમાં ધ્યાન એ બુદ્ધિ બાળો,
સીત દ્યો તો પછે બીત કશિ રીતની, પ્રીતશુ પરવરો પથ પાળો,
કથ તુજ કારણે જાઉં વિઘ વારણે, બારણે કળકળે કાગ કાળો ૧૦૦

રા–લુણુ હરામ કરે તું ક્યમ માહરુ, રામ લક્ષ્મણુ તણા શું જોર જાણો ?
માકડા રાકડાં રીછડાં વન તણા, તે તણા સૈન્યને શું વિખાણો ?
દશાનન તણા હાથ દીઠા નથી, ત્યા લગી મોજ મન સાથે માણો,
ફુક મારી થકી પાણુ ફાટે ઘણા, એહ અહકાર અતિ શુજ આણો ? ૧૦૧

મં–લકપુર પરવરી સીત એ સુદરી, ત્યારથી પાપ વરસાદ ઉઠ્યો,
તે તણા કરસણા ઉગશે તે જુઓ, નાઠા થકી નરપતિ નહીંરે છૂટો,
વાત વિપરીત થઇ સર્વ સમૃદ્ધિ ગઇ, રાજમહારાજ રઘુનાથ રૂઠ્યો,
કહત મંદોદરી સોંપ્ય એ સુદરી, ન તો જાણુરે કથડા કાળ ખૂટ્યો ૧૦૨

રા–કામિની કહું કરગરી સાન આણે નહિ, કુણુ વનિતા તુને વેદ વારે,
સાત સાગર તણી ખાઈ શોભે સદા, હોડ હરામ થકી કામ હારે,
વિભિષણુ જઈ રહ્યો તેહ દુશ્મન થયો, તેવુ કરજો ગમે મન તારે,
નેહ કરી દેહ આ શિશ નામુ નહિ, એહ પ્રતિજ્ઞા છે મન મારે ૧૦૩

ભાઈ જુદો થયો તેમ તુ ભામિની, કથન સભળાવિયાં કુડ કર્ણે,
માર ખાઈ મારા હાથનો તે ગયો, લાગિયો શત્રુને ચિત્ત ચર્ણે,

લડવુ લંકમા તે ઘણુ દોહલુ, આપ ઉડ્યો જશે તુચ્છ તરણે,
મહિપતિ કહે જો મંદોદરી તુ બિહે, સામળ તણા સ્વામીને જાને શરણે ૧૦૪

મ—સ્વામિ તમ આગળે સત્ય બોલુ અમો, ગાળ દેશો ઘણી વાંધ વાશે,
વિભિષણ ભ્રાત મળ્યો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચહાશે,
લંક લુટાવશે એહ આગળ રહી, ખાત અમૃત તણી એહ ખાશે,
ગૃહ સમ તેહના વાકા તમ દેહના, લંકનો અધિપતિ એહ થાશે ૧૦૫

છપ્પા

રાવણ—શી મુરખને શીખ, શી ઘેલાશુ ગોષ્ટિ !
શી અદાતાની કિરત, શી વેરીશુ વિષ્ટિ !
શી સજ્જનશુ રાડ, શી રાંકશુ રૂઠી !
શુ નગરાને જ્ઞાન, પ્રીત ત્યાં શાની પુઠી !
શી વાત વનિતા તણી, મોટા જન કેમ માનિયે,
સામળ કહે શાણી ઘણુ, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે ૧૦૬

મંદોદરી—ગોખરુ મૂળે હાથ, હેત ઘણેથી ઘાલ્યો,
મણિધર કેરી મણિ, લેવા મહિપત તુ માલ્યો,
દાવાનલ ધરી દેહ, તાડથી પાડને જીવવુ,
સીંગીયો સોમલ વચ્છનાગ, ઝેર હળાહળ પીવુ,
રાણા રાવણ ત્યમ રામશુ, અકલ ફેલાવે આડિયો,
માગ્યુ મોત સામળ કહે, સૂતો સિંહ જગાડિયો ૧૦૭

રાવણ—જાય કો પર્વત મેર, કે પાતાળે જઈ પેસે,
રહે સમુદ્રને શરણ, સુરજ મડળ જઈ બેસે,
છેક થાયે તન રક, કે લક્ષ લોકોને લૂટે,
આયુર્દા ઘડી એક, નવ્ય વધે નવ્ય ખૂટે,
લલાટે લખ્યુ મટે નહિ, તો નીચ થઈ નમવુ કશું,
કુળવતી તુજને ગમ નહી, એક હાણ બીજું હસુ ૧૦૮

મંદોદરી—જોબનમદ જરમદ, અહકાર રાખે અલેખે,
કામાતુર નર અધ, તેહ આખે નવ્ય દેખે,
સ્વજન મદ ને મદ શૂર, મૂરખ જન મમતી મોટા,
સાચા જે પ્રતિબોધ, તેહને મન સહુ ખોટા,
જે આખર આવ્યો આકનો, તે કહો ટાળ્યો કયમ ટળે,
અધો નિત્યે અથડાય છે, ત્યારપછી પાછો વળે ૧૦૯

રાવણ—કહે તુ વાર કરોડ, શીખ માનું નહિ માઠી,
કાગહુ કણુ ન રધાય, સો મણ બાળો જો કાઠી,
માખણુ ન આવે મેલ, વરસ સો વલોવે પાણી,
પત્થર ઊપર જેમ નીર, અધિક શી કહુ એંધાણી,
તને કામની કોડ વસા કહુ, મૂક તુ વનિતા વારતુ,
રાવણને રાડ રણજગમાં, રામ થકી નથી હારતુ ૧૧૦

મદોદરી—સુમન તણી સુખ સેજ, હેમ હિંચોળા ખાટે,
ચિંતામણીની ખાણ, રત્ન પરવાળી પાટે,
માગ્યા વરસે મેહ, છયે ઋતુની છાપે,
અશોક સરિખાં વન, અલખત ભોગવિયે આપે;
નવ નિદ્ધ ને રિદ્ધ સિદ્ધ, સમૃદ્ધિ સહુ જોતા જશે,
મદોદરી કહે માને નહિ, ધન તારુ ધૂળધાણી થશે ૧૧૧

રાવણ—નિત્યે નિદે જે વિપ્ર, વશ જરૂરી જાયે,
દ્રવ્ય વિના વ્યાપાર, ત્યા દેવાળુ થાયે,
કાયરમા રહે શૂર, તેહ કો વેળા નાશે,
રુડી ભુડી ખસબોઈ, પટ બેશી રહે પાસે,
જે ઘેર ચાલ ગૃહિણી તણો, કથ કામિનીનુ કહ્યુ કરે,
ગર્ધવ જાણવો તે ગૃહસ્થને, આખર અર્થ તો નવ સરે ૧૧૨

મદોદરી—પ્રમદા તે જ પ્રધાન, પ્રીત પ્રમદાની પ્રોઢી,
પ્રમદાથી શોભે પુરુષ, કહેવાય નરનારી જોડી,
પ્રમદા વડે ઘર સૂત્ર, પુત્ર પ્રમદાથી પામે,
અર્ધાંગ પુન્ય વિભાગ, દુ ખ વનિતાથી વામે,
ઘરછિદ્ર ઢકાય ગૃહિણી થકી, માન સન્માન મહિમા મળે,
શુભ ઇચ્છે ત સ્વામિતણુ, અત કાળે અગ્નિમા બળે ૧૧૩

રાવણ—કૂળ રડે ક યાય, બીજો ધણી નહી ધારે,
સિહ તણિ સોબત, ન હોયે વારે વારે,
શાહા પુરષોના બોલ, એક બોલ્યા તે બોલ્યા,
દતુસર ગજરાજ તણા, ખોલ્યા તે ખોલ્યા,
મહિપત કહે સુણ મદોદરી, રાવણે રાડ લીધી સહી,
નવ આપુ નારી જે હરી, હઠીલો હઠ મૂકે નહી. ૧૧૪

મંદોદરી–નમે સકુળની નાર, નમે ફળ ફુલે વેલી,
નમે સત્પુરુષ કો સાધ, નમે સરિતા રસ રેલી,
કદિ નમે નહિ કાઠ, નમે નહિ કુલટા કામી,
નમે નહિ કો નીચ, હઠીલો જેહ હરામી,
નમે શ્રીરામ સરીખડા, જેણે ધર્મ મન ધારિયુ,
ન નમે રાવણ નરપતિ, જેનું સુખ પરવારિયુ ૧૧૫

રાવણ–બેશી રહે બુદ્ધિ હીણ, લુણ મારુ તુ લજાવે,
પ્રગટી કાયરની કૂખ, તોલ મારુ તુ તજાવે,
વેરીના કરે વખાણ, વપુ કરે છે વાલો,
લવરી કરે લખ વાર, કુવર કથ જાણી કાલો,
તુજને પૂછી લાવ્યો નથી, જુવતી તુજ કહે તો નહીં જડે,
બેશ માનિનીને જઇ માળિયે, જો કથ તારો કેવો વઢે. ૧૧૬

મંદોદરી–રામ સગાથે રાડ, કરવા નહી સમરથ કોઇ,
નરવર તે શ્રીરામ, જોરાવરમાં કહુ જોઈ,
ધનુષ જે દઢ ધીર, વળગ્યા બોહો બળિયા બાથે,
ટચલી આગળિયે તરત, ભાગ્યુ હરિ એક હાથે,
એવા પરાક્રમ અનેકધા, રાય જોશો ઘણા રામના,
કથ કેટલુ કહું કરગરી, કથન કામિનીના કામના. ૧૧૭

રાવણ–અણ બોલી રહે અજાણ, જક મૂક તારી ઝાઝી,
નરમપણુ કા કહેનાર, રાવણ તેથી નહીં રાજી,
ભલુ ચિતવો ભાગ્ય, બોલ ભલાઇ ભાતે,
લક્ષ્મણ સરિખા લાખ, જિતવા જોર છે જાતે,
બાજી દેવા બળવતશુ, બાજીગર થઇ આવિયો,
રાવણ બીશે કેમ રામથી, લગુર ઘણેરા લાવિયો ૧૧૮

ચોખરો

મ–લકના પૂરપતિ સાભળો કહે સતિ, મહિપતિ છો ઘણુ મેટ માઝા,
લોક કહેશે કોઇ પાસે હતુ નહીં, કરગરીને કહું કથ કાજા,
સ્વજનને દુ ખ પમાડશો સહેજમા, શત્રુ થાશે તારા તરત તાજા,
શ્વાન રુએ ઘણા શેરિયે સામટા, મેડિયે બોલિયો રાત રાજા ૧૧૯

રા–શુકન અપશુકન એ સરવ છે રકને, જેહ સિએ તેને એહ ભરખે,
જગતમાં જિતનું જોર બહુ ગડગડે, હોડ હડે કરી કુણુ હરખે,
અપશકુન ઘણા છે તું જો એ રામને, નાર ખોઈ રાન વન વન ફરવે,
રાય રાવણુ રામાશુ કહે રીસથી, શુકન મેં બાધિયા પાયે સરવે ૧૨૦
મ–શીખ લાગે નહીં તેહને કો તણી, જેહને મહારાજાધિરાજ રુઠ્યો,
પુણ્ય કે પ્રીતની પેર પ્રીછે નહીં, જે શીરે પાપ વરસાદ વુઠ્યો,
હું હુ કરી ગર્વ અહકાર અદકો કરે, તેહ છત્રપતિ છેક છૂટ્યો,
નિમેષ માને નહીં કથન કહે કામિની, લખવસા કથ તુજ કાળ ખૂટ્યો ૧૨૧
રા–મોઢે ચઢાવી તમ માન માને ચડી, બોલવા માડિયા ભાવ ભારી,
હેત દેખાડિયે છે હશી વાળિયે, જાણિયે છે ઘણુ એહ નારી,
વાઘના બોલ બોલે મુજ વેરીના, ટેવ જાણે નહિ મૂળ મારી,
આગન્યા ઇષ્ટની કોડવશા કહુ, લખવશાં લોપશુ લાજ તારી. ૧૨૨
મ–એમ અહકાર કરતો હિરણ્ય હઈડે, તાહરી પેરથી તે ઘટાડો,
બળરાય બળ રાખતો વારાહ પણ વાધતો, મોક્ષો તેનો પૂર પાડો,
સહસ્રાર્જુન સારખો પ્રૌઢ જન પારખો, ઘાટ ઘડ્યો તેનો જોર ઝાડો,
એ રામ રણુ રોળશે ચાચડવત ચોળશે, કથજી દેખશો તેહ દાડો. ૧૨૩
રા–ફટરે પાપિણી અકલ જો આપણી, શત્રુ શોભાવતે હરખ હીસે,
અળશિયા સાપથી અહિ કયમ ઓસરે, આગિયા તેજે આદિત્ય બીસે !
અરણુવ તણા નીર લા બીદર કુણુ બાપડુ, રાય ઉમરાવશું ગક રીશે,
વિચાર કરજે તું વનિતા વપુ વિષે, શું લગુરા દેખી લકપતિ બીશે ? ૧૨૪
મ–શ્રીરામ મહારાજાધિરાજ ધરણીપતિ, લક્ષધા કોટિધા લક્ષ લહેરે,
સમુદ્ર સુધા તણો નામ મહિમા ઘણો, મુક્તિ દાતા મહાપુણ્ય પેરે,
તેહશું રાડ રણુજગ કેમ જિતીયે, જોર ચાલે કેમ જિત ઝેરે,
વિશ્વપતિ સાથ જો વેર વધારશો, ઉડ્યા જશો આકના તુર પેરે. ૧૨૫
મ–(આપ મત પાપથી શાપ માથે થયો, છાપ પડી તારુ છેક જાવા,
કામની માટે તુને કહું છુ કરગરી, દેવના દેવશું મેલ દાવા,
બુદ્ધ એ બાળ છે, કાળના કાળ છે, સીત સોંપિયે એના ગુણુ ગાવા,
રામ ઋષિ રૂઠશે લક ગઢ લુંટશે, નહીં રહે પડકો પાણિ પાવા.) ૧૨૬
રા–કામિની એક તું કહે તેણે શુ થશે, પાનિયે બુદ્ધ ને રાત જાયે,
પૂછ તું તાહરા તનને તરતીબે, પૂછ તું કુભને ચિત્ત ચાહે,

પૂછ તુ વરણુ અઢારના લોકને, રામના ગુણ તે કુણુ ગાયે ?
લાવિયો સીત નચિત નર ભીતરથી, જોર હશે આગમા આપ માહે ૧૨૭
ઈં-ઇદ્રજિત કહે કોટિધા ઇંદ્રને જિતીયો, આકાશ ઉડાડિયે ભોમ્ય ભારી,
પિતાતણુ પાણી જાવા નહી દીજિયે, આપિયે નહી ફરી એહ નારી,
બાપડા વાદરાથી કેમ બીજિયે, આંબળા ઉબરા એ જ આહારી,
ચોખુટમા વાત ચાલે એહ આપણી, કે રીછથી રાયજીયે હોડ હારી ૧૨૮
મ-પૃત સપૂત હુતો તુને જાણતી, પાપ બુદ્ધિ તુને આજ પરખ્યો,
ઓળખ્યો નહિ હદે રામ રઘુનાથને, નીચ દૃષ્ટિથી નરનેહ નરખ્યો,
ભારે અલખત જોઈ ભૂર ભૂલો ભલા, હાણુ હાસુ થશે હેત હરખો,
કૂખ કપૂત લજાવશો મેં લહ્યો, બીજ જેવુ તેવો બાપ સરખો ૧૨૯
કુભ-કહે પછી કુભકો કોપ અદકો કરી, ડાહ્યા ઘણુ દલ વિષે શુ જ થાવુ,
ભક્ષ કરુ સર્વની દેહ ઘડી એકમા, ઘાલી લઉ ગુજલે ખાને ખાઉ
આજની રાતમા ભો પમાડુ ઘણુ, મૂળ માકડ તણા કોડ કાઢુ,
જીવતા ઝાલીને વીંધશુ બહુ જણા, ભેટ ભાભી તણી કાલ લાવુ ૧૩૦
મ-કથેરના ઝાડે કેળા નવ ઉતરે, એહ શિરકટે નહિ ઇક્ષુ સાઠો,
બરાસ બહેકે કરી લસણુ બોઇયે બોહો, ગધ તજે નહિ એજ ગઠો,
અન્યશ્વને બાધિયે અશ્વમાહે જઈ, ભૂકતાં કાઢશે કોપ કઠો,
કહેત મદોદરી સરવ સરીખડા, કડવી તુબડીનો વેલો વઠ્યો ૧૩૧
રા-શ્યામા તમો શુ બિહો કોપ કારણુ કિયો, બીકનો બોલ એ તોલ તે શુ
નામનો નાશ એ નિસ સર્વે કહે, જગત બાધો જીવા જયોત જેશુ
આવવા દે ઇહા તુ અજોદ્ધાપતિ, જોગ જગદીશને જબાપ દેશુ,
રામની આણુ જા રામથિ રીઝિયે, લક સાટે ઘણો લાભ લેશુ ૧૩૨
મ-નાર કહે નરપતિ છળ કરે છત્રપતિ, કથન કહુ કોડથી કથ કાજા,
ભય ઘણો ભીતમા ચેત તુ ચિત્તમાં, મેટશે માન મરજાદ માઝા,
અપશુકન થાય અતિગ્રહની અવળિ ગતિ, જુલમ તુ શા કરે જુગત ઝાઝા,
સ્વાન રુવે ઘણાં સામટા શેરિયેં, મેડિયે બોલિયો ગતરાજા ૧૩૩
રા-આજ એકાંત છે ભ્રાત ભાગ્રુ ભલી, વાત વનિતા પ્રત્યે વેણુ વાસુ,
દશરથ તણા નદને આદ્ય ઓળખુ અમો, નેહશુ દેહ નહિ શીશ નામુ,
નેટ નિ શકશુ લક લગિ આવશે, સૂર સજી સહુ સેન્ય સામુ,
આજ ઇચ્છુ ઘણુ કામ હુ એટલુ, વેરભાવેથી વેકુઠ પામુ ૧૩૪

મ-સાબાશ રે સ્વામિજી સસ સ્યામા કહે, રખે હવે દીલ થકી દીન થાતો,
શૂર મહા પૂરથી સુભટ સગ્રામમા, મમત કરી માડ રણજગ માતો,
અતર બુધ એ હશે કામ નિરભે થશે, તો ટળે લોહનો પાશ તાતો,
અધિક કહું અકમા વાળિને વકમા, ચિત્ત માહે રખે લક ચહાતો. ૧૩૫

દોહરા

રાવણ-પૂછે અઢારે વરણને, કહોને સાચી વાત,
સીતા આપવી કે નહીં, ખરી બતાવો ખાત. ૧૩૬
કોની ન રગતી રાખશો, બોલી રુડી વાણ,
સત પ્રકારે સાચુ કહો, ન થાયે હાસુ કે હાણ. ૧૩૭
વેવાર વાત સહુને ગમે, એહ અક્ષર એહ આક,
રુડી કહો એ વારતા, કોય ન કાઢે વાક ૧૩૮
મન ગમતું કરજો તમે, એ વાતે નહિ રીશ,
ખરી વાતે નહિ ખરખરો, તે જાણે જગદીશ ૧૩૯
કવિ-અઢારે વરણ હવે બોલશે, પોતાને સૂઝતી પેર,
પોતે બેઠા સાભળે, તેહ ઠામ તે શેર ૧૪૦
સવાદ આ જે સાભળે, તેને પરમેશ્વર પ્રસન,
ગાય શીખે હેતે કરી, છે રેવાના દર્શન ૧૪૧
મન માન્યા માગ્યા મળે, વિધવિધ પેર વિલાસ,
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ ૧૪૨
શ્રોતા વક્તા સમજતા, કહે કવિતા કર જોડ,
સામળ કહે સહુ બોલજો, જયજય શ્રીરણછોડ ૧૪૩

વર્ણ અઢાર વખાણે છે

ચોખરો

રા-વિચાર પૂછ્યો એક વિપ્રને વિધવિધે, મહારાજ મહિમા કહો મન માની,
આપવી એ ઘટે કે નહિ આપિયે, છેક સુજને કહો વાત છાની,
વિપ્ર-મહિપતિ માન તે મૂકિયે કેમ કરી, લાજ પણ ખોઇએ હોડ હાની,
પાછી આપતામા પરાક્રમ તે કશુ, ભીખ તેને પછે ભૂખ શાની? ૧૪૪

સવૈયો

વૈશ્ય-વૈશ્ય કહે વેહેવાર એ પાખી છે, આપતે લાજ છે પરિયામા,
અથડાવા દ્યો દહાડા દશ વિશેક, હાલ બકાલ છે કરિયામા,
રાડ જુઓ એ રીંછડા કેરી, કણ એક ભાજન ભરિયામા,
કાયર કયમ થઇએ આગળથી, શુ વહાણ મૂકયુ છે દરિયામા? ૧૪૫

કણબી–કહે કણબી કેમ કામિની દીજે, જોત જોરાવર શુ એની જાણી,
પાછા જશે અથડાઇને પોતે, કે લહેર સમુદ્રની લેશે તાણી,
લકા સરિખડો કોટ લેશે કયમ, રાવણ રાય દેખિતો જે દાણી,
પૃથિવીપતિ એ પત મૂકે કેમ, છેલ્લે કયારે શું ગયુ છેજી પાણી ? ૧૪૬

ચોખરો

સઇ–ગજધર કહે દાહડા પાધરા દેસના, શિવ વરદાનની છાપ છેરે,
સાત સમુદ્રની આડ છે એટે, અધીપત રાણોજી આપ છેરે,
દેવ હીંડે છે દશો દશ નાસતા, ત્રણ લોકમા જેનો તાપ છેરે,
ભલુ લાવ્યા છો તો ભૂપતિ ભામિની, ગજે તસુ તો માફ છેરે ૧૪૭

સવૈયો

કુભાર–કહે કુભાર કરો શી વાતો, એહ તો મારગ એંડો છે,
વઢતાં કુણ જિતે કુણ હારે, મહીપતિ માની મેંઢો છે,
લેવો ગઢ લકાનો દુર્લભ, વક વોળામણ વેડો છે,
શુ ઘડો કે ઘેડ ઉતરશે, ચાક ઉપર હજુ પેંડો છે ૧૪૮

લવાર–કહે લવાર મોકલો એ કુભક, ભક્ષ કરે તો એ વાદર ખૂટે,
નહિતર જોર કરો જજાળનું, આપ અરાબા અનેકધા છૂટે,
રાક્ષસ મોકલો રીંછડા સામા, રણ વિષે વરખા જેમ પૂટે,
બળવત રાણા બેઠા જુઓ બારણે, લુહાર ને લોઢુ આફણિયે કૂટે ૧૪૯

સોની–સોની કહે લાવ્યા છો સીતાને, પ્રીતે વચન એ પળવુ છે,
ચોટ નાખી છે તો ચતા શી, રાજ્ય પદવીમા રળવુ છે,
આમે કરમ લેલાટ લખાણુ, તે શુ ટાળ્યુ ટળવુ છે,
સોનુ પહેરે જો કાન જ ત્રુટે, જતરડા વચ્ચે નીકળવુ છે ૧૫૦

ઘાચી–ઘાચી કહે ઘણુ શુ જોર એમા, માકડા કેરો એ માર જોરે,
બાળક બેહુમા બુધ છે કેટલી, ભૂપ ભારેનો એ ભાર જોરે,
નહિ ઘોડલા જોડલા હાથિયા સાથિયા, કટક કેરો તો કાર જોરે,
હડબડવુ નહીં હિમ્મત રાખવી, તેલ જો તેલની ધાર જોરે. ૧૫૧

મોચી–મોચી કહે મેં તો માકડાં દીઠડા, નાશે જેમ રણમા રોઝડારે,
કોઠા બિલાને કાજે વઢે ઘણું, તુચ્છ તરણાવત તોછડા રે,
હૂકતા કુદતાં ઢુકતાં ઝુકતા, ફોજ નહિ એ તો ફોજડા રે,
હીમત રાખીએ દલ એ દાખિયે, પાણી પહેલા શાં મોજડારે ? ૧૫૨

હજામ–નાઈ કહે છે નાત સઘળી અમને, રૈયતમા સહુ કહેછેજી રકા,
ગત જાણે કુણ ગોવિંદ કેરી, અકલિત અક્ષર એહના અકા,
સુઝ વિચારતા તો નથી સુઝતું, લગુર કેમ લેઈ શકશેજી લકા,
કોથળીમાથી સાપ જ નીસરે, વાળદના દન હોય જે વકા. ૧૫૩
રબારી–રબારી કહે શ્રીરામ આવ્યા છે, કેટલા દહાડા ઇહાં બેસી રહેશે,
ખાવા પીવા ન પામશે પૂરણ, સુખ દુ ખ કો આગળ એ કહેશે,
દશાનન સરખો દુશ્મન છે શીર, લકામા આવતા લેખા બોહો લેશે,
ઢોર ને ચોર થશે એકઠા જુઓ, ઊંટડો કુણ કિનારે બેશે? ૧૫૪
દરજી–કહે દરજી દલ જાણુ છુ હુય, ભૂપ આપણો ભોળો છે,
પહાણ તારી આવ્યો પરપચે, જનાવર સઘાતે જોરો છે,
બાળી ગયો બળવતો કોયક, ટેક ઘણેરો તોરો છે,
આરા કેડે વારો આવે, જ્યમ સોયની કેડે દોરો છે ૧૫૫
ધોબી–પરિયટ કહે હુ પ્રીછ્યો પારખુ, હાથ તારે શિર હરનો છે,
નવ ગ્રહે બાધ્યા છે નરપત, તો ભાર શો એના ડરનો છે,
હારીને જો હીંમત મૂકો, તો નામોશી નરનો છે,
ધોબી કેરો કુતરો નહિ, ઘાટ તણો નહિ ઘરનો છે ૧૫૬
ભોઈ–ભોઈ કહે ભૂપત કહુ તુજને, સીત હરી તે સાખી છે,
જોરાવર જન દીસે ઝાઝા, ભાગ્ય નિધિ શી ભાખી છે,
પચવાની નથી એહની પ્રમદા, જેવી જીવતી માખી છે,
અગદ વિષ્ટિયે આવ્યો તો તે, કણક મચ્છને નાખી છે. ૧૫૭
સલાટ–સલાટ કહે શાણા છો સઉકો, વેદ વચનની વાણી છે,
સીતાજીને સ્ત્રી જાણો પણ, રામ તણી તો રાણી છે,
એહના શાપથી ઉદવસ્ત થાશે, હુંશ થકી બહુ હાણી છે,
રકનું કહ્યું રાવણ ક્યમ માને, પત્થર ઉપર પાણી છે ૧૫૮
સાબળિયો–સાબળિયો કહે સઉ જાણો છો, જુવતી એહ લાવ્યો છે જાણી,
એહને ગમતું આપણ બોલો, વિખાણ કરો વિધવિધની વાણી,
શીખામણ દેઇને થાકી છે, રાવણની મદોદરી રાણી,
ધરમ વાતે ધીરજથી થાશે, દૂધનું દૂધ ને પાણીતું પાણી ૧૫૯
ભરવાડ–ભરવાડ કહે ભૂપત પૂછે છે, સાચી વાત કહો મન માની,
દેશ ભગ થાએ દેખતા, પરથમ તો પરજાને પાણી,

લગુરાએ લંકા બાળી, જાન સહુને પહેલી બોણી,
વઢવાડ ન થાય તો સહુને રુડું, દૂર રહે ને રહે વળી દોણી ૧૬૦

જતી–જતી કહે સહુકો સાભળજો, ભુડા લોક તો ભૂર ભમાડે,
રામચંદ્ર મોટો રિદ્ધપત રાજા, પ્રૌઢો કોટ પણ વાદર પાડે,
આપણો રાજાજી અતિ બળિયો, જિત્યા છે મલ્લ અધિક અખાડે,
એહ સાથે વઢતા નહિ વાધે, વેચવો કાશકો વરતિયા વાડે ૧૬૧

ગોલો–ગોલો કહે ગુણવતા આગળ, માહરી તે શી ચાલે મતી,
નવ ગ્રહે જિતી બાધ્યા નરપત, રાવણ રાયની મોટી રતી,
જો જિતે તો કામ જ થાશે, નહિતર પાછી આપગે સતી,
હાર જિત છે હોડે રમતુ, કયા ગોલાને ઘેર ગાયો હતી? ૧૬૨

કોળી–કોળી કહે કહું કર જોડી, દેશપતિ આવ્યો છે દાવે,
શ્કરો થઈ સીતાને લાવ્યો, તે કયમ કુડો કાયર કાવે,
જિતવુ ને વળી જશ લેવો, નીચ નિર્માલ્ય થયે તે નાવે,
કુણ જાણે કિરતાર શુ કરશે, ભીલનું ભાલોડ જો પાધરુ આવે ૧૬૩

ખતરી–ખતરી કહે હુ ખડતલ કહુ છુ, હલહલ કરના દોને હેલા,
મોટા સાથે વઢશે તે મરશે, શું ખાવા છે સાકર કેળા,
જોર હીંમત જણાશે એના, ભૂપતને કહો કરને ભેળા,
એક ઘડીમા રંગ જ હોય, તાંણો વાણો મળશે તે વેળા ૧૬૪

ચિતારો–ચિતારો કહે ચતા સુજને, અધિક વાદરા આવી અડશે,
ઘણાક જોજન છે ઘડ ઉચો, પણ ચહાય તે વેળા ઉપર ચડશે,
દેહવટ કરશે દેશ લંકનો, નિશ્ચે એ નરપતને નડશે,
શ્રીરામચંદ્ર સમજે છે સર્વે, શુ મોરના ઈંડાં ચીતરવા પડશે? ૧૬૫

બારોટ–બારોટ કહે બળવતો રાવણ, ગુણ હીણે કીધી ગાડાઈ,
રામ સઘાતે રાડ સાધવી, ખોટી જાણો એ ખાટાઈ,
એક ઘડીમા ઉદ્દવસ્ત થાશે, પ્રૌઢું રાજ્ય ને પૂર પાટાઈ,
વિખાણ કરિયે તે વાટ જ છૈડે, ભલી કેવી શી ભાટભટાઈ? ૧૬૬

કુંભાર–કહે પરજાપત સુણ રે ભૂપત, અતિશે વાંક તમારો છે આડો,
ચતુરા કેરા ચોર કહેવાણા, તેની સાથે કરો છોજી તાડો,
હઠાવે હનમતને જેહ હડોહ્યે, એવો કો તમ દાસ દેખાડો,
જગજીવન સાથે જિત કરી તમો, કાઢી ઘોઘને શુ કાદવ કાઢો? ૧૬૭

તબોલી–તબોલી કહે તમો વિચારો, ખરુ લખાણ અક્ષર ખાતુ,
ચૌદ ચોકડીનુ રાજ પામ્યાતા, શિવ પરતાપ હતુ સુખ સાતું,
અયુત ઇંદ્ર તણિ અલખત તે, જુન્નમ કરેથી દેખશો જાતુ,
સહુકો જાણે છે સુખ ભોગવિયુ, પાન ખાઇ મુખ કરિયે રાતું ૧૬૮

સોની વાણિયો—
સોની વાણિયો કહે છે સાચુ, અધિપત છે તારા મનમા આંટો,
જોરાવરસુ જુદ્ધ કરવા છે, તલપદ નહીં એ વિપરીત વાંટો,
કાળના કાળ પરબ્રહ્મ પોતે, એની સાથે વઢી શુ ખાટો,
કર્યાં કરમ ભોગવશો કુડા, રામ હાથે રથા સોનીનો કાટો ૧૬૯

વૈદ–વૈદ કહે વેરી શુ વઢીએ, તો તો એક કહુ તે કીજે,
સામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, ખરી વાતમા કોય ન ખીજે,
આમે જે લખ્યુ તે થાશે, ઘડિયે લાવો લાખેણો લીજે,
બળ દેખાડી જુઓ એ બીહે છે, પ્રથમ રેચ પછે નેપાળાનો દીજે ૧૭૦

વદિયો–વેદિયો કહે એ વેદે લખાણુ, મહા શાપ સતીના સુણવા છે,
લગુરને જે લકા લેવી, તે ડુગરા શુ ખણવા છે,
જેવુ વાવિએ તેવુ ઉગે, તેવા કણ પછે લણવા છે,
રામ રોળી નાંખે રાવણને, એમા વેદ શું ભણવા છે? ૧૭૧

ભાડભુજો–ભાડભુજો કહે ભલુ મનાવો, વિખાણ કરીને બોલો વાણી,
બાકી તો બળ એનુ શુ ચાલે, જિહા કોપી છે સીતા રાણી,
પ્રજાળી પ્લવગે લકા, જુગ બાધામા વાત તે જાણી,
ખડાશે પુવાની પેરે, રાજરિદ્ધ થશે ધુળધાણી ૧૭૨

જોશી–જોશી કહે જોશો સહુ લોકો, કરુણાનિધિ કરુણા કીધી,
રોળાશે રાવણ રણ માંહી, જો નવ્ય પાછી સીતા દીધી,
ભાઇ વિભીષણ ભૂપત થાશે, ઘડી એકમા લકા લીધી,
રામ રાજ કરશે અતિ રુડા, આગળથી જનમોતરી કીધી ૧૭૩

પડિત–પડિત કહે પ્રીછ્યા આગળથી, ગુણ હીણ મારે છે ગોથા,
જે વેળા લક્ષ્મણજી ચડશે, લકાનો ગઢ લેશે જોતા,
રાઢ વઢવાડ માડે છે રાવણ, એ તો સર્વે જાણો થોથા,
શ્રીરામને હાથે મોત રાવણનું, એ તો પુરાણ લખાણા પોથા ૧૭૪

કવિ–કવિ કહે કર્મ લખ્યુ તે થાશે, નિશ્ચે વાત ન થાયે નવી,
વૈરભાવે અધિપત અવતરિયો, તો સીતા હરવા બુધ હવી,

જદુપતિ સાથ જિતે નહિ કોઈ, જો પશ્ચિમમા ઉગે રવી,
જ્યા ગત નહિ સુરજ ચદ્રની, ત્યાસુધી ગત કરવા કવી ૧૭૫

મહેતો-મહેતો કહે મુરખ એ રાવણ, જક્ષણી કેરો એહ જણ્યો છે,
હજી હાથ દીઠા નથી હરિના, કરુણાનિધિને કાન સુણ્યો છે,
જ્યમ ખર દૂષણ ત્રિશિરા તાડ્યા, તેય લેખામા એહ ગણ્યો છે,
નાઠે નહિ મૂકે નરપતને, કોની નિશાળે એહ ભણ્યો છે? ૧૭૬

રુઇયો-રુઇયો કહે હવે રુડુ જાણો, જધડો કરતા જશ જોડાશે,
અહકારી અહકાર ન છોડે, અભિમાની કેરા માન મોડાશે,
દેવ સહુની દાઝ હોલાશે, ને નવગ્રહ બધનથી છોડાશે,
દૈયતને તો કોય ન મારે, જ્યા ત્યાથી કપાસ લોઢાશે ૧૭૭

ભવાયો-ભવાઇઓ કહે ભુડુ માનશો પણ, તોન વાત કહીશું તાનો,
સીતા આપીને પાગે લાગે, જો દશાનન હોયે દાનો,
લુટાશે સમરધ ને રિદ્ધિ બાધી, પાયૈને શુ ચડશે પાનો,
સાચુ કહેતા રીજો કે ખીજો, નાચવા બેઠા ત્યાં ઘુંઘટો શાનો? ૧૭૮

આધળો-અધો કહે આગળથી સૂઝે, કુડા કેરી શી કારસી,
રૂઠ્યો રામ રઘુનદન જેને, તેને વળતો કોણ વારસી,
દેવ આગળ ડહાપણ તે કોનુ, પડિત આગળ શી પારસી,
રુડી રીત રાવણને કહેવી, તે આધળા આગળ શી આરસી? ૧૭૯

બહેરો-બધીર કહે મારી બુદ્ધ થોડી, તોય કહુ એક રડા કાજે,
રકનું કહ્યુ રાજા નવ માને, જેને છત્ર કનકના છાજે,
અહકાર મહા લાગ્યો અતિ બળ, લક્ષવસા તે આપતા લાજે,
એહ આગળ કહેશો તે મિથ્યા, જ્યમ બેરા આગળ શખ જ વાજે ૧૮૦

ખોડો-ખોડો કહે ખડતલ છે વાતો, એને આગણે બોલ્યા કાગા,
સ્વાન રોયા શેરીમા શતધા, ધાવ હદે તે વેળા વાગા,
હીમત ખોઈ જોઈ હનુમતને, લકા સહિત મહેલ જવ લાગા,
દૈવત એહમા શુ દેખો છો, ભૂપત કેરા છે પગ ભાગા? ૧૮૧

કાણો-એક ચક્ષ તણો નર કહે છે, અધિપત છે હજુ આડામા,
ઐરાવત એણે નથી દીઠા, આક્રમ કીધુ છે પાડામા,
એ હઠીલો હિમ્મત નહિ મૂકે, ટેક રાખે છે તાડામા,
કપટ કોટિધા એના મનમાં, જ્યમ બોતેર વિદ્યા બાડામાં ૧૮૨

પાવૈ–પાવૈયો કહે પેર હું પ્રીછુ, એ રીંછ વાદરા કયમ વઢશે,
ઉઠ જોજન છે કોટ કનકનો, તેહનો પાર્ગો કેમ પડશે,
રામ રાજા ને રાવણુ રાક્ષસ, નિર્બળ કયમ નરપતને નડશે,
રીસાવી રહેશે રાવણુથી તો, શુ પાવઇને પાનો ચડશે ? ૧૮૩

જુગારી–જુગટિયો કહે જાણું છુ હું, સહુકો વાત માનો એ સાચી,
ભુડુ કામ કર્યું છે ભૂપત, લાવ્યો રામની રામા રાચી,
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર રુડા, હજુ જુએ પગ સામુ નાચી,
આખર તો જીવતો નહિ મૂકે, સોળ સોગઠી એહની કાચી ૧૮૪

કાછીઓ–કાછીઓ કહે કલ્પ્યુ મેં કોડે, દળ અતિશે હું એનુ દેખુ,
વાદર રીંછ બળવતા છે બહુ, પેર ધણીથી હુ મન પેખુ,
રુડો વખાણો છો રાવણુને, એકલો તે હું કયમ ઉવેખુ,
શ્રીરામજીની આગળ રાવણુ, તે તો મૂળાપણી શુ ઝાડમા લેખુ ? ૧૮૫

વણુઝારો–વણુઝારો કહે વારો છો એને, ગુણુ વાત કહો છો તે ઘેલી,
અગનીની આચમા આવ્યો અધિપતિ, પ્રીછ્યો પ્રીત નહીં એ પહેલી,
વઢતાં વાત થશે એ વિપરીત, સીતા આપવી તે છે સહેલી,
આપણુ શિદ આગળથી કહિયે, શુ ગુણ્ય કૂદશે બળદ પહેલી ? ૧૮૬

રોગી–રોગી એક બચારો બોલ્યો, વિખાણુ કરીને કોશુ વઢો,
સૈન્ય સજ કરાવે રાવણુ, પૂર બાધે વજડાવ્યો પડો,
કુણુ જાણે કુણુ હારે જિતે, દેશ બધા વળશે દડો,
હિમ્મત કા મૂકાવો એની, કુણુ તાવને કહેશે ચડો ? ૧૮૭

દતારો–દતારો કહે દેશપતિને, દુનિયા બાધી તો હસશે,
રંજાડ ઘણો રૈયતને થાશે, પૂર બાધુ તે પીડાશે,
દેહ પડશે દશાનન કેરો, નિર્માલ્ય થઈ આપે નાસશે,
ઘરડાની કહેવત તે સાચી, જે વધતો દાતો તે ઘાસશે ૧૮૮

નેસ્તી–નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતનો, સુરતા મને તો એક થઈ છે,
સીતાને લાવ્યો છે રાવણુ, રૌરવ રોગ ખરો એ ખઈ છે,
ઈશ શિશથી રહ્યા વેગળા, લકા કર્મે એનથી ગઈ છે,
વિચાર કરતા વાણુ વારો, નેસ્તીની મા ખાટલે સુઈ છે ૧૮૯

પસાયતો–પટેલ એક કહે પાપી એ રાવણુ, એનુ મોત થોડે દિન મળશે,
સુખ સાગરમા જુગતે ઝીલતો, વૈભવ તે વેળા તો ટળશે,

સીતા સતિનો શાપ થયો છે, તેહનુ વૃક્ષ હવે તો ફળશે,
સાચુ નવ્ય કહિયે શા માટે, શુ પસાયતા ચાંપી કળશે ? ૧૯૦

માળી–માળી કહે છે મુને ગમે નહિ, વાત કરો છો જે જે મોટી,
રાવણ રાજા છે એ ડાહ્યો, લક્ષ વસા પડશે એ લોટી,
જે કહુ છુ તે સાચુ માનો, તમો સહુ કહો છો તે ખોટી,
ઝાઝુ કરશે તો સીતા લેશે, માળી રૂઠ્યો ફુલ લેશે શુ લેશે ચોટી ? ૧૯૧

બ્રાહ્મણ–બ્રાહ્મણ કહે ભાવિક સરજ્યુ છે, રામ રાવણ વેરેથી વઢશે,
હાથ દેખાડ્યા વિના હઠરો નહિ, જ્યમ ત્યમ જાનકીજી ન જડશે,
જે વેળા લક્ષ્મણજી કોપે, ઘડી એકમા વાટ જ ઘડશે,
મેળી ધાડ બેઠો છે મહીપતિ, ભિખનાં ભાડા ક્યમ સીકે ચડશે ? ૧૯૨

કણબી–કણબી એક બેઠો તો માળે, તે કહે છે મુજને એ ભાસે,
રાવણ રાઢ કરી શકશે નહિ, નીચ નિર્માલ્ય થઇને નાશે,
એક વાત ઉકલતી છે નહીં, પડ્યો પાપ તણે એ પાસે,
સીતા માટે સર્વે સમરથ, ગોળો ગોફણ જોતામા જાશે ૧૯૩

ચોવટિયો–પટેલ એક પાદરડે બોલ્યો, રાવણની નવ્ય પોતી રળી,
સીતા વેલ એ ઝેર તણી છે, તે એહને લાગે છે ગળી,
ઇંદ્ર તણી અલખત ભોગવતો, તેહ ટેક એહની તો ટળી,
જાનકી જોખ એની લેઈ જાગે, જ્યમ પુખ ન ખાધો, હાથેલી બળી ૧૯૪

જોગી–જોગી કહે જરૂરી જાણો, દશાનન આવ્યો છે દાવે,
કુંભકરણ કુમતિ દેનારો, કૂડ કપટ જેને મન કાવે,
ઇંદ્રજિત પણ અન્યા બોલે, ભૂપતના મનમા તે ભાવે,
સૂર્પનખા શિખની દેનારી, જોગી પ્રવાન તે તુમડા વાવે ૧૯૫

પાગલ–પટેલ એક ચોરેથી ચેત્યો, બાળ પગી રાવણની બુદ્ધિ,
બહેને કહ્યુ ત્યાથી છે બહેક્યો, તે છે ગુણહિણી ને ગદ્ધી,
સૂખ શય્યા વૈમાન તજ્યા છે, રાજ પદ્મીની રીત્યો રધી,
લકામા એ લાડકવાયો, પટેલની વાડી પાદર સૂધી ૧૯૬

છીપો–છીપો કહે છાજ્યુ નહિ એને, છતનો એને છાક ચઢે છે,
જગત જનેતાને એ લાવ્યો, સામો વેરી થઇને વઢે છે,
જોરાવર ઝાડ વાવ્યા છે ઝેરના, તેના એને ફળ જડે છે,
રાવણ આખર રાક્ષસીનો તન, જાત નના શું ભાત પડે છે ? ૧૯૭

કસારો–કસારો કહે કહુ કેટલુ, રાવણુથી શુ રામ ડરે છે?
પુલ્યો ફરે છે તે સર્વે ફોકટ, પોતાને હાથે હીંમત હરે છે,
ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય તજીને, વણુ મોતેથી એ તો મરે છે,
ત્રાબા ડોળ કરે નહિ છૂટે, ફોકટ કાસાફૂટ કરે છે. ૧૯૮

કદોઇ–કદોઇ કહે કુડો એહ કપટી, બુદ્ધિહીન થયો બાડુઓ,
એહ જાણે છે ખાઇ સાગરની, રામને મન તો છે ખાડુઓ,
રાવણુ જાણે લકા કયમ લેશે, વાદરને મન ઘીનો ધાડુઓ,
લપટ લોભી સીતાને લાવ્યો, જાણે બાપનો છે લાડુઓ ૧૯૯

સ્ત્રીઓ–વાતો કરે વનિતા લકામાં, સખિયો સખિયોમા સાચલી,
કહો બાઇ કુણુ હારે જિતે, ધણીક આવી છે ધાચલી,
એક કહે એમા શુ કહેવુ, અદકી બોલી છુ આચલી,
એકાએક હઠે કેમ અત્રિપતિ, શુ પેરી બેઠો છે કાચલી? ૨૦૦

વિધવા–એક વિધવા કહે વિખાણે છે શુ, તારો બોલ ગમે નહી ગાડો,
વાર્યું નહી કરે તે હાર્યું કરશે, કહિયે સુખે રાડજ માડો,
ઘડી બેચારેક લક લૂટાગે, જેને ગમે તે ગામ જ છાડો,
સુખે રાજ કયમ રાવણુ કરશે, શુ જિતવી છે રાડીરાડો? ૨૦૧

પચ–પચ મળી પરમાણુ કર્યું છે, રાવણુ કાજળ શ્રીરામજી કેશર,
રાવણુ ખાબડો રામ ગગોદક, રામ ઐરાવત રાવણુ ભેંસર,
શ્રીરામ ધર્મી રાવણુ અધર્મી, શ્રી સામળભટ કહે કવેશ્વર,
જિતે રામ ને રાવણુ હારે, પચ તિહા પોતે પરમેશ્વર ૨૦૨

કવિ–બ્રાહ્મણુ ભાટ ચારણુ કો કવિતા, ખોડ ન દેશો રક કે રાણો,
એક તો નામ શ્રીરામજી કેરુ, બીજે અક્કલ થકી ઉખાણો,
જેને જેહ વણુજ તે સૂજે, પ્રીત થકી સહુ પચ પરમાણો,
નિશા ચર્ચા જોઇ નરપતિએ, સામળભટ કહે સમજે શાણો ૨૦૩

શ્રીગુર્જર દેશ ગુરુવો ગુણનિધિ, વિપ્ર શ્રીગોડ વેંગણુપુર વાસી,
પિતા તે પુરષોતમ કેરો, વીરેશ્વરનો પુત્ર તે વિલાસી,
સામળભટ શિવજીનો સેવક, આદ્ય શક્તિ કેરા ઉપાશી,
રામ ચારત્ર ગાતા સુણુતાં, નિત્ય પગવગ કોડવશાએ કાશી ૨૦૪

કાળિદાસ-વસાવડનો

એ કવિનાં આખ્યાન સ્ત્રીઓમાં ઘણાં પ્રિય છે

પ્રહ્લાદાખ્યાન

કડવું ૧ લું—ચાલ ચોપાયા છંદની

સમરુ શ્રીગણપતિને, ચરણે તે નામી શીશ,
સુખદુઃખદાયક સુખદુઃખનાયક, નંદન ઉમિયા ઈશ. ૧
કુંજરમુખ પ્રભુ કૃપાસાગર, સમસ્ત સુર કરે સેવ,
લમ્બોદર અતિરૂપ સુંદર, નામ દુંદાળો દેવ ૨
અરુણ અંબર અરુણ ભક્ષણ, અરુણ કુસુમની માલ,
અરુણ તન સિંદુર લેપન, અરુણ ચંદન ભાલ ૩
કર કમંડલ ચક્ર ફરશી, અખેપાત્ર અનૂપ,
ચરણે નેપૂર કનક ઘૂઘર, મહા મનોહર રૂપ ૪
મૂષકવાહન ગહન ગુણ, ગંભીર કાર્તિકસ્વામી વીર,
મોદકભક્ષણ જગતરક્ષણ, વિચક્ષણ રણધીર ૫
વિઘ્નહર્તા સિદ્ધકર્તા, વક્ર તુંડ વિઘ્નેશ,
વિશ્વવલ્લભ દેવ દુર્લભ, અકલ અદ્ભુત વેશ ૬
સર્વ પહેલો સર્વ પૂજે, ગુણ વખાણો આપ,
મુનિ માનવ ને દેવ દાનવ, જપે નિશદિન જાપ ૭
પ્રણમું હું તે માટ પહેલો, ગણપતિ ગુણવંત,
પ્રહ્લાદનું આખ્યાન કહેવા, ઉપની મનમાં ખંત ૮
શ્રી શારદાકેરે પ્રતાપે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન,
સંક્ષેપ માત્રે કરું વર્ણન, ભક્તિ શ્રીભગવાન ૯
કરી નવવિધ ભક્તિ જેણે, ધરી મનમાં ધીર,
દુષ્ટ દૈતનો દ્વેષ દેખી, સહ્યું દુઃખ શરીર ૧૦
અર્પિયું ચિત્ત પ્રભુચરણે, કર્યું સ્મરણ આપ,
મુખથકી હરિ નામકેરો, જપે નિશદિન જાપ ૧૧

તે સુણીને તાત કોપિયો, જેને વિષ્ણુ સાથે વેર,
મહેલ મારા વેરીનુ સ્મરણ, શીખવે ભલી પેર. ૧૨
ઘણી ભાતે ભોળવીને, ભણાવે ભાવે કરી,
પણ ન મૂકે મનથકી, નિત્ય સમરે શ્રીહરી. ૧૩
તાતને તવ ક્રોધ વ્યાપ્યો, દુષ્ટે કીધા દડ,
તેતણા બહુ માર દેખી, ભેદે રે બ્રહ્માડ ૧૪
તે જ વેળા કષ્ટભજન, દુષ્ટ કરવા ભગ,
સ્થભ ફ્રોડી નાથ પ્રગટ્યા, સ્વામી શ્રીનરસિંગ ૧૫
તે કથાનો અતિ મહિમા, સર્વથા બોલે સ્તુતિ,
સાભળ્યા વણ વૃથા કાયા, તે જથારથ વિનતિ ૧૬
તે જ જ્ઞાન શ્રીવેદવ્યાસે, કહ્યુ શ્રીશુકદેવને,
પરીક્ષિતને કહે શુકજી, જે ધરે કરુણા ટેવને ૧૭
પુરાણી સુતે સુણ્યુ તે, કહ્યુ નૈમિષારણ્યને વિખે,
ઋષિ સઘળા સુણી હરખ્યા, થયુ તન પાતકપખે ૧૮
સ્કધ દ્વાદશ ભાગવતે, ગ્રન્થ કેવળ જ્ઞાન,
માહી નિર્ગુણ ગુણ ભાવે, ભક્તિ શ્રીભગવાન ૧૯
તે માહી વળી તત્ત્વ ભક્તિ, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન,
સાભળે દૃઢ ભક્તિ પામે, મળે મોક્ષ નિદાન ૨૦
તે જ માટે, સરસ્વતીની, સ્તુતિ કરુ કર જોડ,
સસ્કૃતે પ્રાકૃતે કહેવા, ઉપન્યો મનમા કોડ ૨૧
સહાય થાવો સરસ્વતી મુને, માત મોટી આશ,
ચરણપકજ શિશ નામી, કહે કવિ કાળિદાસ ૨૨

પૂર્વછાયો

કહે કાળિદાસરે, શ્રીસરસ્વતીની સ્તુતિ કરી,
કરો કરુણા માતા મુજને, નમો નમો ત્રિપુરેશ્વરી. ૨૩

કડવું ૨ જુ—રાગ દેવ ગધાર

હવે કરો કૃપા ત્રિપુરેશ્વરી, મુને માત પોતાનો કરી,
નિત્ય આપ વાણી વૈખરી, ત્રૈલોકતારણ સુદરી ૧
માના મૂળપ્રણવનો મત્ર તુ, બાધા તે જગની જત્ર તુ,
નવ કોટી ચોસટ તત્ર તું, ત્રૈલોકતારણ સુદરી ૨

ઘટમા કમલ ખટ ધરણુ તુ, પચાસ ચાતુર વરણુ તુ,
અજ્ઞાન તામસ હરણુ તુ, ત્રૈલોકતારણુ સુદરી ૩
ગુણ સત્વ રાજસ તામસી, ગુણરહિતપાવનપદઅશી,
સપૂર્ણ સહુમા તુ વસી, ત્રૈનોકતારણુ સુદરી ૪
તુ સત્વ સોહભ હસમા, વ્યાપી સુરાસુર વશમા,
અવ્યક્ત પદના અશમા, ત્રૈલોકતારણુ સુદરી ૫
આ વિશ્વમા અવિનાશ તુ, પૃથ્વી પવન આકાશ તુ,
જળ જ્યોતિ પીઠ પ્રકાશ તુ, ત્રૈયોકતારણુ સુદરી ૬
નિર્ગુણ સગુણમા સત્ય તુ, આદઅત્યની ઉતપત્ય તુ,
મોહોટા મુનિની મત્ય તુ, ત્રનોકતારણુ સુંદરી ૭
તનરૂપ તારુ રસભર્યુ, અદ્‌ભુત હસ આસન કર્યું,
જપમાળ કર પુસ્તક ધર્યુ, ત્રૈલોકતારણુ સુદરી ૮
મસ્તક મુગટ મડિત તણી, ઝળકે કલા કુડળતણી,
રવી કોટિથી શોભા ઘણી, ત્રૈલોકતારણુ સુંદરી ૯
મુખ ચદ્રની કલા જેવુ, સ્વરૂપ સુદર વર્ણવુ,
ન આવે કલ્પમા એવુ, ત્રૈયોકતારણુ સુદરી ૧૦
દલકમળલોચન કામિની, છોભક્તવત્સલ ભામિની,
તન ઝળહળે જ્યમ દામિની, ત્રૈનોકતારણુ સુદરી ૧૧
નવનના ભૂષણુ ધારણી, નખશીખ શોભા તુજતણી,
નવ જાએ વાણીએ ગણી, ત્રૈલોકતારણુ સુદરી ૧૨
તુ કમળનદનનદિની, વિદ્યા સકળ સુરવદિની,
મહા દુષ્ટ દૈત્યનિકદિની, ત્રૈનોકતારણુ સુદરી ૧૩
જેને કૃપા તારી હશે, તે પરમ પદને પામશે,
તુજથી સકળ દુ ખ વામશે, ત્રૈનોકતારણુ સુદરી ૧૪
તુજ દયાએ દુરિત બળે, સઘળા પદારથ તે મળે,
સસાર દુ ખ તુજથી ટળે, ત્રૈયોકતારણુ સુદરી ૧૫
ત્રણ કાડ વિદ્યા વેદની, ઉતપત્ય ભેદાભેદની,
તુજથી પ્રગટ થઈ મેદિની, ત્રૈયોકતારણુ સુદરી. ૧૬
તું સર્વવ્યાપક સરસ્વતી, વાણી વિશ્વરૂપે થઈ છતી,
સુણુ માત મોરી વિનતિ, ત્રૈનોકતારણુ સુદરી ૧૭

છઉ ચરણ તારે શ્યામની, તુ પુરતલ મનની હામની,
મને આશા તારા નામની, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી ૧૮
તે માટે સુદરી શારદા, કહુ વિષ્ણુ લીલા સર્વદા,
કષ્ટ કાપી કર તુ મન મુદા, ત્રૈલોકતારણ સુદરી. ૧૯
પ્રહ્લાદની કહેવા કથા, અભિલાશ મુજ મન થયો યથા,
હવે સરસ્વતી તું સહાય થા, ત્રૈલોકતારણ સુન્દરી ૨૦
તારે પ્રતાપે પ્રેમદા, બોલુ પ્રભુ ગુણ સર્વદા,
અવગુણ ન ધરશો મન કદા, ત્રૈલોકતારણ સુદરી ૨૧
મુજ નામ કાળિદાસ છે, તન માહે તારો વાસ છે,
તેને એવો અભ્યાસ છે, ત્રૈલોકતારણ સુદરી. ૨૨
તારી કૃપા એથી હવે, કહુ કથા પદ નવેનવે,
બહુ રાગ કડવે જુજવે, ત્રૈલોકતારણ સુદરી. ૨૩
જગદબ એણી પેરે વિનવી, કર જોડીને બોલે કવી,
ત્યાથી કથા ચાલી નવી, ત્રૈલોકતારણ સુદરી ૨૪

પૂર્વછાયો

હવે કથા કહુ અતિ ઉત્તમ, નવનવી માહે વાણ;
સવાદ નારદ ધર્મનો, તે વદે વેદ પુરાણ ૨૫

કડવું ૩ જુ-વલણ

વેદ પુરાણે જે જે આખ્યાનજી, હરિજન સુણજો તે સહુ કાનજી,
નૌતમ જેમા તે પ્રભુજીનું ધ્યાનજી

રાગ કાફી

હવે કથા કહું ઉત્તમ નવી, જેને સુણે તે મોટા માનવી,
સહુને શિર નામુ કર જોડ, કવિજન કોય મા દેશો ખોડ ૧
સદ્ગુરુનુ મનમા ધરી ધ્યાન, ઓચરુ પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;
જેને સુણે સચિત દુ ખ ટળે, પૂર્વ જન્મના પાતિક બળે. ૨
ગગાદિક તીર્થનુ સ્નાન, તે પુણ્ય હરિગુણ સુણતા કાન;
પાપી જન તન પાવન થાય, સત એવો ન અન્ય ઉપાય. ૩
જેમ જાતા પાવકની પાસ, સદ્ય શીતનો થાએ નાશ;
જેમ રજની દિનકરથી દૂર, તેમ પાતિક હરિ ધરતા ઉર ૪

હરિગુણનો મોટો મહિમાય, ભાગ્ય વિના પ્રાપ્ત નવ થાય,
તે માટે નિશ્ચે મન કરી, સાભળજો ગુણ શ્રીનરહરી. ૫
એક સમે પાડુસુત ધર્મ, માડયુ રાજસૂય યજ્ઞનું કર્મ,
જેને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાય, મારી જરાસધ મેલાવ્યા રાય ૬
તેડી લાવ્યા પોતાને ઘેર, આદરભાવ દીધો ભલી પેર,
વળતુ વચન બોલ્યા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવ તમને કહુ છુ પ્રશ્ન ૭
વેગે કરો રાજસૂયનુ કાજ, સર્વ ભૂપતિ તમે જિત્યા આજ,
તેડી પડિત નૃપ મડપ કરો, ઘણો હુતદ્રવ્ય વાવરો ૮
ધર્મ કહે પ્રભુ તમને નમુ, થાય કારજ જે તમને ગમ્યુ,
શ્રીકૃષ્ણનું જાણ્યુ હેત, માડ્યો યજ્ઞ રાયે કહેતાં વેંત ૯
તેડાવ્યા દેશોદેશના અધીશ, જેને મુગટ મડિત મણિ શીશ,
રાજસભા મળી સઘળી સર્વ, કોઈ ન અભિમાની કોઇને નહીં ગર્વ ૧૦
રાજા યુધિષ્ઠિર જોડી હાથ, પ્રાર્થના કીધી સર્વ સાથ,
વેદવ્યાસ ઋષિ હતા પાસ, પૂછી વાત ધરી વિશ્વાસ ૧૧
કહો તેને પ્રથમ કરુ અર્ઘપાદ, ભૂપતિ કોએ ન કરે વિવાદ,
વ્યાસ મુનિ મુખ બોલ્યા વાણ, પહેલા પૂજો સારગપાણ ૧૨
ધર્મે વચન તો શિરપર ગ્રહ્યુ, વહાલુ ને વળી વેદે કહ્યુ,
વાધ્યો હરખ મન ફુલ્યા રાય, પ્રભુ પૂજાની સામગ્રી થાય. ૧૩
કનકપાટ ઢાળ્યા તત્કાલ, પ્રેમે પધરાવ્યા શ્રીગોપાલ,
કેસર ચદન પુષ્પ અનૂપ, અગરતણા ઉવેખ્યા ધૂપ ૧૪
કીધી આરતી અગર કપૂર, વાજે વાજિત્ર દુદુભિ તૂર,
બ્રાહ્મણ સર્વે ભણે સ્તુતિ સાર, જે જે શબ્દ વાછે સસાર ૧૫
એવુ દેખી ડોલ્યો શિશુપતિ, થયો મન ક્રોધાતુર અતિ,
બોલ્યો મદ મતિ ધન્ય ધન્ય ધર્મ, શી બુદ્ધિએ માડ્યુ યજ્ઞનું કર્મ! ૧૬
ધન્ય ધન્ય રાજા આહી એકઠા મળ્યા, કૃષ્ણ આગળ સહુના ગર્વ ગળ્યા;
ધિક્ ધિક્ જીવ્યુ જાણો સસાર, જેણે પ્રથમ પૂજ્યો પિડાર. ૧૭
યુધિષ્ઠિરની જો જો ગઈ મત, રાજા પહેલો પૂજ્યો પશુપત,
એવુ કહી વળિઓ પ્રભૂભણી, કૃષ્ણ વડાઈ નવ કીજે ઘણી,
જાણુ છઊં તારા સઘળા કર્મ, સભળાવુ તેનો સહુને મર્મ ૧૮

પૂર્વછાયો

મર્મ સુણાવુ સર્વને, તુ ગર્વ મેલ ગોવાળ,
અમ સમોવડ થાય ક્યમ, વન આહિર પશુપાળ. ૧૯
એ સર્વને ઓશીઆળ તારી, સહૂ રાખે મન,
હું કહું કર્તવ્ય તુજતણાં, તે સુણે સહુ રાજંન ૨૦

ઉથલો

રાજા સહુ શ્રવણે સુણે, હું કહુ તારી ખ્યાત,
ભેગા મડપમા થયા, બેઠા હારશુ હાર ૨૧
અધિકાર જેને જેવો, તેને તે કરવુ કાજ,
તું ગોવાળિઓ નહિ ચક્રવર્ત્તિ, થયો મોટો આજ. ૨૨
પાંડુસુતની પક્ષ રાખી, છલવછલની ગત ઘણી,
મત્ર કે મોહજાળ નાખી, હરી લીધી તેં રુક્મિણી. ૨૩
તેણે તુજને સહુ નમે, પણ હુ નમુ નહીં નરપતી;
આ ભૂપ સઘળા છે સભામા, તે બીહે છે તુજથી અતી. ૨૪
હુ બીહુ નહીં તુજથકી, તેં ભલા ભડ ભાળ્યા નથી,
જુદ્ધ જોઈ હિડે છે નાસતો, કહું તે તણી કરણી કથી. ૨૫

કડવું ૪ થુ–વલણ

એણે પેરે કોપ્યો તે મન શિશુપાલજી, દેવા માડી તે પ્રભુજીને ગાળજી,
કપટી કહીને બોલ્યો આળજી, લાગી રાય સૌને ઝાળજી

રાગ મારુ

અલ્યા કૃષ્ણ તુ જન્મનો કપટી, તુને ચતુરા વજાડે ચપટી;
તારુ બળીઆપણુ મેં તો જાણ્યુ, જેને સાધુએ સબળ વખાણ્યુ ૧
આવ્યો માત પિતાથી તુ નાસી, પય પિતા મારી તેં માસી,
વને નદની ધેનુ ચરાવી, ગાય દોહીને ચોરે બોલાવી. ૨
કાધે દુધની કાવડ લીધી, ચોરી છાશ ગોવાળાંની પીધી,
માથે મુકુટ ધર્યો મોર પીંછ, રાખી તનયા તે ઘરમાં રીંછ ૩
ગળે માળ ગુજાની ઘાલી, વનમાળા ઘણી તુને વાહાલી,
તારે અબળાનો રે આસગ, નોએ પુરુષ સમાગમ રંગ ૪
રચી રાસ નારીમાં નાચ્યો, વળી જુવતીને જઈ જાચ્યો,
કાઈ કામણ મોહન જાણે, તેણે વિશ્વમા તુજને વખાણે. ૫

નાઠો કાલયવનને ત્રાશે, ઉગર્યો ગયો મુચકંદ પાસે,
તુ નિત નિત ફરતો વનમા, હવે મોટમ આણેછ મનમા ૬
રાબ છાશ આહિરમા જમતો, કાધે લાકડી વનમા ભમતો,
તુને તે વાત વિસરી ભાઈ, હવે મળવા લાગીરે મીઠાઈ. ૭
પહેલા રાખતો ધાબળી કાધે, થયો બળીઓ પીતાબર બાધે,
માર્યા અઘ બક વનની વાટે, રોકી જુવતી જમના ઘાટે. ૮
ગિરિવર ગોપ મળીને ઉપાડ્યો, જળમાથી કાળીને કાઢ્યો,
એવા ગારુડી કૈંક નિહાળ્યા, ઝાલી સર્પને પેખવાવાળા. ૯
વળી માર્યો મછાસૂર મલ, કાઢ્યા હસ્તીના દતોશલ,
ખાઈ માખણને થયો માતો, તેણે હિડે છે સબળ ફુલાતો ૧૦
મારી કસને સબળ કમાણો, મામો મારી થયો તુ રાણો,
એવો ગર્વ ધરે શાને માટે? તુને કોણે બેસાડ્યોરે પાટે? ૧૧
મોટા રાજા જે કેશવ જિત્યા, કયા ચક્રવર્તી તેં જિત્યા?
રાય ન થવાએ લક્ષ્મી લાધે, બળ પામે વડાઈ ન વાધે. ૧૨
એવી સો ગાળો સભળાવી, પછે પ્રભુજીએ ભ્રુકુટી ચડાવી,
રીસે રાતાં થયા છે નેણ, કૃષ્ણે સાભળ્યા વસમા વેણ ૧૩
નાખ્યુ ચક્ર કોપ્યા અવિનાશી, છેદ્યુ મસ્તક થઓ નિરાશી,
આવ્યુ ચૈતન તનથી જે બહાર, જાણે દિનકરનો ઝળકાર ૧૪
આવ્યુ પાછુ વૈકુઠ જોઈ, તે તો દીઠુ સભા સહુ કોઈ,
વળી નિર્ખતા સર્વ નરેશ, કીધો પ્રભુજીના મનમાં પ્રવેશ ૧૫
ત્યારે વિસ્મે થયા રાજા ધર્મ, તેનો કોઈ ન જાણે મર્મ,
થયા આશ્ચર્ય મન અપાર, દેખી અકલ લીલા કિરતાર ૧૬
ત્યા નારદ મુનિ હતા પાસે, રાજા યુધિષ્ઠિર વચન પ્રકાશે,
શિશ નામી તે ઋષિને પાએ, એમ બોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાએ ૧૭
સ્વામી કારણ કહો મહારાજ, અમો વિસ્મય પામિયા આજ,
મહાપાપી હતો ભૂપાલ, કેમ મોક્ષ પામ્યો શિશુપાલ. ૧૮
તમે સકળ વિદ્યાના વેદુ, સર્વ અગમ નિગમના ભેદુ,
તેનું કારણ કહો દ્વિજ દેવ, દુષ્ટ ઓધાર્યોનો અશ્વમેવ ૧૯
એવુ સાભળી બોલ્યા મુન્ય, રાજા પુરણ તારુ પુન્ય,
પૂછી પવિત્ર કથાની વાત, મારુ મનડુ થયુ રળીઆત ૨૦

સભળાવુ તે સાંભળ રાય, જન્મો જન્મના પાતક જાય,
થાય પાવન સર્વ શરીર, જીવ ભક્તિ પામે જદુવીર ૨૧
જેમા પ્રગટ્યા પ્રભુ સાક્ષાત, જ્યારે પુત્રને પ્રભવ્યો તાત,
લીધુ નૃસિહ રૂપ વિશાલ, કીધો હિરણ્યકશિપુનો કાલ ૨૨
હિરણ્યકશિપુ ને હિરણ્યાક્ષ પાપી, બે ભાઇએ પૃથ્વી સતાપી,
શિશુપાલ તેનો અવતાર, હવે સભળાવુ કરી વિસ્તાર ૨૩

પૂર્વછાયો

સભળાવુ વિસ્તાર તેનો, સાભળ રાય સુજાણ,
મૂળ કથા માડી કહું, જેનાં વેદ કરે વખાણુ ૨૪

કડવુ ૫ મુ–વલણ

વેદ પુરાણે તે હરિગુણ ઝાઝાજી, જેને સુણુતા તે થાએ પ્રાજાજી,
નારદ બોલ્યા તે ધન ધન રાજાજી, સુણુ હરિજશ ગુણુના વાજાજી

રાગ માલવ

રાજા ધન તારો અવતાર રે, તુને વહાલા છે વિશ્વાધાર રે,
પૂછી પવિત્ર કથાની વાત રે, મારુ મનડુ થયુ રળીઆત રે ૧
શિશુપાલ પરમ ગતિ પામ્યો રે, જરા મરણતણો ભે વામ્યોરે,
આગે રાજા તે કૃષ્ણુનો દ્વેખીરે, કેમ સાયુજ્ય પદવી પેખીરે ૨
તેનો માડીને કહુ મરમરે, તમે સાભળો રાય ધરમરે,
એને આદિ અનાદિ હું જાણુરે, તેનો માડીને મહિમા વખાણુંરે ૩
એક સમે શ્રીકમળાકથરે, સુખશય્યાએ પોઢ્યા ભગવતરે,
બળ બાહુતણુ થયુ ભારીરે, જુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા ધારીરે ૪
એવે સમે શ્રીકમળા રાણીરે, આવ્યાં જુગદીશ પોઢ્યા જાણીરે,
દ્વારે જય વિજય હતા બનેરે, તેણે વાત વિચારી મનેરે ૫
જાણ્યું માતાને રાખીએ વારીરે, અમે ઇચ્છા માગુ મોરારીરે,
જોઈ માતાનું તેજ અપારરે, બોલી નવ શક્યા મૂખ છડીદારરે ૬
વિષ્ણુ પત્નિએ પ્રીછી વાતરે, આડી નજરે જોતા ગયા માતરે,
એ દુર્મતિ ન ઘટે આહીરે, જેને ભિન્નતા છે મનમાહીરે ૭
મુજ વિષ્ણુ વચ્ચે જાણે ભેદરે, એ તો પૃથ્વીમા પડશે વેદરે,
એને હરિ સાથે થાશે વેરરે, અવતરશે અસૂરને ઘેરરે. ૮

એમ માતાજી મનમા વિમાસેરે, પછી આવ્યાં પ્રભુજીની પાસેરે,
જાતા વેંત બોલ્યા વનમાળીરે, મુખથી પીતાબર પરુ ટાળીરે. ૯
હશી પૂછે છે દેવ મોરારીરે, આજ વર્તી મેં વાત તમારીરે,
આવ્યા દ્વારપાળકને પાડીરે, અણુસમજુને શિક્ષા પમાડીરે. ૧૦
એ તો ઇચ્છા તમારી થાશેરે, બને પાર્ષદ પૃથ્વિમા જાશેરે,
એવુ સાભળી કમળાજી ભાખેરે, સ્વામી કોણ જાણે તમ પાખેરે. ૧૧
જેવુ સરજ્યુ હશે તેવુ થાશેરે, બને પારસ્વદ પૃથ્વિમા જાશેરે,
તેમાં ન મળે કાંઈ ઉપાયરે, વિધિ અક મિથ્યા નવ થાયરે. ૧૨
એવી રીતે પરસ્પર જાણીરે, આદિ વિષ્ણુ ને કમળા રાણીરે,
ઇચ્છા ઉપની તે હરિની માયારે, તે તો કળી ન શકે ઋષિ મુનિ ડાહ્યારે. ૧૩

પૂર્વછાયો

એમ ઇચ્છા ઉપની, ઊપેંદ્રની એકવાર,
આગતાની અણુખતી, પૃથ્વી પડ્યા પ્રતિહાર ૧૪

કડવુ ૬ ઠ્ઠુ—વલણ

એણીપેરે બોલ્યા તે નારદ સારજી, સનક સનાતન બાંધવ ચારજી,
દર્શને આવ્યા તે પ્રભુજીને દ્વારજી, ત્યારે હવો તો હાહાકારજી ૧

ઉથલો

પ્રભુજીને દ્વાર આવ્યા, એક સમે મુનિ ચાર,
સકોમલ વપુ કમલલોચન, કમલપુત્ર કુમાર. ૨

રાગ ધોળ

એક સમે શ્રી સનત્કુમારરે, જ્યા વિષ્ણુ વસે છે,
આવ્યા બ્રહ્માના સુત ચારરે, જ્યા વિષ્ણુ વસે છે,
જેનો પચ વરસનો વેષરે, જ્યા, જેનો ચૌદભુવનમા પ્રવેશરે, જ્યા. ૩
તે તો ક્રીડા કરે દિન રાતરે, જ્યા, નિત ગાયે ગોવિદની ખ્યાતરે, જ્યા,
એના મનમા ઘણો છે મોદરે, જ્યા, માંહોમાહે કરે છે વિનોદરે, જ્યા. ૪
મૂખે ઓચરે ચારે વેદરે, જ્યા, મનમાં નહીં ભેદાભેદરે, જ્યા,
થયા કલ્પ કહેતા કઈ કાળરે, જ્યા; દીસે પચ વરસના બાળરે, જ્યા ૫
આવે વેગ ધરી વેકુઠરે, જ્યાં, હરિ મુખ જોવા ઉત્કઠરે, જ્યા;
હુતા જય વિજય છડીદારરે, જ્યા, દ્વિજ દોડીને આવ્યા દ્વારરે, જ્યા. ૬

તેણે રોક્યા છે ઋષિજનરે, જ્યા, ત્યારે ક્ષોભ પામ્યા મુનિ મનરે, જ્યા,
તેણે દીઠી નહીં દુરમીટરે, જ્યા, કોણે નવ દુભ્યા પુલની દીંટરે, જ્યા. ૭
મન ઉપન્યુ દુ ખ અપારરે, જ્યા, જેને અતિ ઘણો અધિકારરે, જ્યાં,
જેને શકર નમાવે શીશરે, જ્યા, જેને આદર દીએ છે ઈશરે, જ્યા ૮
જેને બેસાડે અજ ઉછગરે, જ્યા, જેનુ કદી નહી મન ભગરે, જ્યા,
જેનું સદા હરિસુ ચિત્તરે, જ્યાં, જપે કમળાકાતને નિત્યરે, જ્યા. ૯
જેનુ મન રહે દીન રાતરે, જ્યા, નિત્ય બોલે પ્રભુજીની ખ્યાતરે, જ્યા,
તેણે પોળીઆનાં સુણી વેણુરે, જ્યા, રીસે રાતા થયાં છે નેણુરે, જ્યાં ૧૦
લાગ્યુ મુનિતણે મન દુ ખરે, જ્યા, ઋષિ ક્રોધેથી બોલીઆ મુખરે, જ્યા,
તેને શાપ દીધો મુનિયે ત્યાહરે, જ્યા, તમે દુષ્ટ મા રહેશો આંહિરે, જ્યા,
એમ ઓચર્યા બ્રહ્મકુમારરે, જ્યા, કીધો પોળીઆને તિરસ્કારરે, જ્યા ૧૧

પૂર્વછાયો

પોળિયાનો તિરસ્કાર કીધો, ઋષિએ તતખેવ,
પણ પુત્ર બ્રહ્માતણા, તેને રજોગુણની ટેવ. ૧૨

ઉથલો

રજોગુણની ટેવ તેને, રાય સાંભળ સર્વથા,
જયવિજયને શાપ હવો, તેહની કહુ હવે કથા ૧૩

કડવુ ૭ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ મુન્યજી, સાભળ પાવન કથા રાજનજી,
ત્રણ ભુવન જેથી થાય પાવનજી ૧

રાગ રામગ્રી

ત્રણે ભુવન જેથી થાય પાવન, ટળે ત્રિવિધના તાપ,
જયવિજયનો કર્યો અનુગ્રહ, જે સનકકેરે શાપ ૨
સનકે શિર શાપ દીધો, દ્વારકેરા દાસ,
નેત્ર ભરતા દુ ખ ધરતા, આવ્યા પ્રભુજીની પાસ ૩
નિમિત્ત લેખે નિપન્યુ, તે જાણિયુ જગદીશ,
ધાઇ પ્રભુજી દ્વાર આવ્યા, સર્વ નામે શીશ ૪
પારસ્વદ વળતુ બોલિયો, તમે સાભળો મહારાજ
સનક સનકાદિક ચાર મુન્યે, શાપ દીધો આજ. ૫

વિપ્રને અમે વારિયા, તમ આજ્ઞાને અર્થ;
વારુ કહેતા થયુ વસમુ, ઉપન્યો અનર્થ ૬
બ્રહ્મશાપે પ્રજળુ ને, દુઃખ પામે દેહ,
સ્વામી તમે કરુણા કરો, તાપ નિવારો તેહ ૭
સ્તુતિ કરીને શિર નમાવે, આગળીઓ લીધી દત,
શાપકેરે તાપથી, ઉગારીએ ભગવત ૮
પૂર્વે તપ જપ ધ્યાન માહે, નાથ રાખી ન્યૂન,
તે પુણ્યે પૃથ્વી પડુ, અવતર્યા ઓછે પૂન્ય ૯
વૈકુઠમા જે આવિયા, તે જીવ બીજે ધામ,
જાએ નહી પાછો કદા, કદએ ન લોપે કામ ૧૦
શરણુ આવ્યા તણો મહિમા, થાઓ અશરણશરણ,
જન્મનું જોખમ ટળે, માથે મળે નહી મરણ ૧૧
પરમ પદ છે પ્રાણીને, વૈકુઠ કેરો વાસ,
જિહાં અજરામરપણુ, યમદૂતનો નહિ ત્રાસ ૧૨
તો અમે કેમ પડુ પૃથ્વી, કહો કમલા નાથ,
વૈકુઠવાસી શરણુ સેવક, શિર તમારો હાથ ૧૩
અવિનાશી કરો દુઃખથી, દૂર જાતા દેવ,
નેત્રમાથી જળ ઝરે, જેમ મેઘ મસ્તક નેવ. ૧૪
મહારાજની ઇચ્છા વિના, એ નિપજે કેમ કામ,
અનુગ્રહ એવો કરો, જે શીઘ્ર આવીએ ઠામ ૧૫
અધક્ષણુ અળગા મા રહેજો, હૃદેથી શ્રીરણછોડ,
એ જ માગુ તમ કને, સ્વામીને બેહુ કરજોડ ૧૬
જિહા વસુ તિહાં રાત દિવસ, ચિત્તમા રહે ચત,
બીજું અવર માગુ નહીં, બ્રહ્માડમાં ભગવત ૧૭
વળતા તે વિષ્ણુ બોલિયા, તમે મા ધરો ચિંતાય,
કરશે અનુગ્રહ તમતણો, જ્યારે સનક જ થાશે સહાય ૧૮

પૂર્વછાયો

સનક થાશે સહાયરે, શ્રીવિષ્ણુ વાણી વદે,
નિમિત્ત લેખએ નીપન્યુ, ઉચાટ મા ધરશો હૃદે ૧૯
પારસ્વદશુ બોલિયા, પરિબ્રહ્મ એણિપેરે વાણ,
પછે આદર કીધો ઋષિનો, સ્વય સારગપાણ ૨૦

ઉથલો

સ્વયં સારંગપાણુરે, આદર દીધો અતિ ઘણો,
નારદ મુનિ કહે સુણો રાજા, કહું મહિમા તે તણો ૨૧

કડવું ૮ મુ-રાગ તોટકની દેશી

મહિમા સાંભળ રાજા શ્રવણે ધરી, સંભળાવું બોલ્યા જે દેવ હરી ૧
આવ્યા સનક કુમારસું આદિઋષિ, જેના વદનમાં શારદા સહસ્ર મુખી ૨
દીઠા કમળાવરે ઋષિ ક્રોધ ધર્યા, સ્તુતિ કરી શ્રીવરે હાથ ધર્યા ૩
ઋષિ આવો પધારો બિરાજો સુખે, મારું મન દુઃખ પામે તમારે દુઃખે ૪
એવું કોણ જે દુભી શકે તમને, જેણે તમને દુભાવ્યા તેણે દુભાવ્યા અમને. ૫
મુને વિપ્ર વહાલા ઘણું પ્રાણથકી, તે તો પ્રીછજો વિષ્ણુ પુરાણથકી ૬
હું તો વિપ્રને વૈકુંઠમાંથી ભજું, દુભે વિપ્રને તો કમળાને તજું ૭
મારું સર્વસ્વ વિપ્ર છે મુજ હૃદે, જેની સાક્ષ બ્રહ્માંડમાં વેદ વદે ૮
મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે ધરણી ધરી, મારી વિપ્ર પ્રસાદે માયા પસરી ૯
મેં તો લક્ષ્મી વિપ્ર પ્રસાદે વરી, મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે સૃષ્ટિ કરી ૧૦
જય વિપ્ર પ્રસાદથી મારે સદા, ભય પ્રસાદે વિપ્ર ન લાગે કદા ૧૧
અદ્દભુત લીલા મારે આદિ થકી, તે તો વિપ્રના આશિર્વાદ થકી. ૧૨
દ્વિજ નિયમ ધરી જપતપ સાધે, મુજ મંત્રને દૈવતે મુને બાંધે. ૧૩
નિત્ય કામદૂધા વિષે ઈંદ્ર ધરે, ઋષિએ મુને રાખીઓ એણીપરે ૧૪
જેમ શીતલ જલે કરી સ્નાન કરે, શુચિભુત થઈ મારું ધ્યાન ધરે ૧૫
જપ તપ ક્રિયા કરી દેહ દમે, પંચ અક્ષ હોમી હવિષ્યાન્ન જમે ૧૬
દેવ પિત્રિ ત્રિલોક તે તૃપ્ત કરે, શાલિગ્રામ શિલાશિર તુલસી ધરે ૧૭
ત્યારે ઈંદ્ર પ્રસન્નતા મન પામે, પૃથ્વીપર મેઘનું નીર નામે ૧૮
થાએ ઔષધિ અન્ન અપાર તેથી, પામે તૃપ્ત ઘણું સંસાર એથી. ૧૯
એમ સૃષ્ટિ સદા ઉત્પન્ન થાએ, કરે વિપ્ર દુઃખ ક્રિયા વિશ્વ જાએ ૨૦
તેણે વિપ્ર વહાલા મુજ પ્રાણ થકી, તે તો પ્રીછજો વિષ્ણુ પુરાણ થકી ૨૧
ઘણું વિપ્ર વહાલા મુને મનમાંહે, જેને યજ્ઞે જગત તૃપ્ત થાએ ૨૨
ત્રિલોકના સ્થંભ તે વિપ્ર જાણું, કેટલોક મહિમા હું મન આણું ૨૩
નહિ ભિન્નતા વિપ્ર ને વિષ્ણુ વિખે, કોઈ જાણતો જૂદે રૂપે રખે ૨૪
જુગમાંહે જે દ્વેષ કરે દ્વિજનો, તે તો વેરી થાએ બાલા મૂજનો ૨૫
એમ વિષ્ણુ બોલે વિપ્ર ભણી, ત્યારે સ્તુતિ કરે છે કુમાર ઘણી. ૨૬

કર જોડીને શિશ નમાવી રહ્યા, ગુણ સ્વામી તમારા નવ જાએ કહ્યા. ૨૭
મુખ વાણી બોલે ગદ્ગદ્ ગીરા, મુનિ ક્ષોભ પામ્યા મનમાહે ખરા. ૨૮
અમે પશ્ચિમ બુદ્ધિયા વિપ્ર કહાવુ, ક્ષણમા ગુણ રાજસી મન લાવુ ૨૯
તમ સેવકને અમે શાપ દીધા, રમાનાથ ક્ષમા કરી તેજ લીધાં ૩૦
તે માટે મહારાજ અમે આજ માગુ, કર જોડી કૃપાનાથ પાએ લાગુ ૩૧
અભિલાષ થયો ગુણ કીર્તિ ગાવા, ગુણ આપજો છદ પ્રબધ થાવા. ૩૨

પૂર્વછાયો

ધરી બ્રહ્મ કૃપાએ કરી, નિશ્ચે વર્ણુવુ જુગદીશ,
અકળ લીલા ઓચરુ, ચરણે નમાવુ શીશ ૩૩
એમ સુત બ્રહ્માતણા, વરસ પચને અનુમાન,
ભક્તિ માગુ ભકતવચ્છલ, ભૂવનપતિ ભગવાન. ૩૪

કડવું ૯ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ વાણુજી, સાભળ રાજા ચતુર સુજાણુજી,
સ્તુતિ કરે છે ગત્ય ગીરવાણુજી ૧

રાગ સામેરી

સ્તુતિ કરે મુનિ સનક મનોહર, સાર સુદર વાણુ,
વેદોકત સ્વર્ગ પદ અગોચર, ગીત ગત્ય ગીરવાણુ ૨
સનક સનકાદિક સ્તવે, જયકૃત તમો અવિનાશરે,
બ્રહ્મ પુરણુ નદ માધવ, નિવારણુ ભવ ત્રાશરે. ૩
જગત મગલ કરણુ કેશવ, પ્રણુત જન પ્રતિપાલરે,
પરમ કરુણાસિધુ સાગર, શ્રીવર દીનદયાળરે. ૪
સર્વવ્યાપક સર્વથાપક, સુરાસુર સસારરે,
રૂપ નિર્ગુણ ત્રિગુણાતીત, ત્રિગુણાકારરે ૫
નિરજન ભવત્રાસભજન, દુષ્ટગજન દેવગે,
ભકતવત્સલ પદ અવિચલ, કુશલ કરુણા ટેવ રે. ૬
સનકસહાયક વિશ્વનાયક, અકલ વાયક વેદરે,
ગુણ સ્તવે મુખ ચારથી, બ્રહ્મા ન જાણે ભેદરે ૭
ગરુડ ગામી જગતસ્વામી, અલખ નામી આદરે,
ત્રિલોકવાસી રૂપરાશી, પ્રકાશી સ્વયવર નાદરે ૮

વરણ મેઘશ્યામ સુંદર, પીત પટ પરિધાનરે,
કંઠે કૌસ્તુભ ઝળહળે, તેજ કોટિ સુરજ સમાનરે ૯
રત્ન સ્ફાટિક જડિત મસ્તક, મુગટ કુંડલ કાનરે,
વદન કોટી મદન શોભા, ધરણુ શ્રી ભગવાનરે. ૧૦
ચતુરભુજ ગજ સુઢ સરિખા, દીસે શોભિત શ્રીકારરે,
બેરખા મણિ કનક વેલિયા, ચુનીના ઝલકારરે ૧૧
ઉર વિષે શ્રીવત્સલાછન, કમળનાભ મોરારરે,
મધ્ય ધમકે ગોફણી, નેપૂર ચરણ ઝમકારરે ૧૨
કરત કમળાસગ કેશવ, લલિત લીલા વિલાસરે,
નિગમ અગોચર ગુણ ગોવિંદ, જગતના તમે ઈશરે ૧૩
તમે માતા તમે પિતા, મહાવર ભગિની ભ્રાતરે,
તમે સ્વામી તમે નાયક, વિશ્વપતિ વિખ્યાતરે. ૧૪
તમથકી બ્રહ્મા, એકાદશા-રુદ્ર ને ઋષિ જનરે,
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ પણ, તમ થકી થયા ઉત્પન્નરે ૧૫
તમ થકી આ વિશ્વ બાધુ, ભુવન ચૌદ તરી અકરે,
વર્ણ બાવન વિસ્તર્યા, અધિકો નથી કોઇ અકરે ૧૬
વર્ણ ત્રેપનમો તમે, બાવનથી જે બહારરે,
પચાસ ને બે પરવર્યાં, તેના તમો આધારરે ૧૭
પામશે જે પ્રભુ તમને, વામશે દુ ખ દેહરે,
આપથી અભિમાન જાશે, મૂલ મારગ એહરે ૧૮
તેજ માટે નાથજી, અમે માગુ નિરધારરે,
ચરણ શરણે રહુ સદા, આપો એવો અધિકારરે ૧૯
અમે તમથી ઉપન્યા, આ જગત ભેલા જતરે,
અજાણે અપરાધ કીધો, ભૂલ પડી ભગવતરે ૨૦
પારસ્વદને અમે પાડીઆ, શાપ દીધો શીશરે;
હવે તેનુ જે કહો તે, કીજીએ જગદીશરે ૨૧
ઇચ્છાએ સૃષ્ટિ રચો, બેઠા ફરો કાઈ ભ્રાતરે,
શ્રુતિને સૂઝે નહીં, વિષ્ણુ તમારી વાતરે ૨૨
સુરાસુર સરજ્યા તમો, જુગતે તે કહાવો જુધરે,
જગદીશ કીધી જુજવી, જોતા તે બેહુની બુધરે. ૨૩

અમને ઋષિ કીધા તમે, જપ તપ કરવા કાજરે;
અધિકાર આપો અતિ ઘણો, મૂળથકી મહારાજરે ૨૪
વાયકસિદ્ધિ અચલ આપી, તે તમે નર્વાણરે,
વિપ્ર વાયક નવ ફરે, તમ પ્રતાપે પ્રમાણરે ૨૫
શાપ આશીર્વાદ કેરા, વિપ્ર બોલે વેણરે,
જે ઉપર ઇચ્છા તમારી, જેવી પંકજનેણરે. ૨૬
એવા વાયક વિપ્રના, તે સાભળ્યા શ્રીનાથરે,
ઋષિ પ્રત્યે બોલિયા, મનમા થયા ગળિઆતરે ૨૭
મહારાજ માગુ તમ કને, કરુણા કરો મનમાહેરે,
જયવિજયનો કરો અનુગ્રહ, જે શીઘ્ર આવે ઇહાયરે ૨૮
વળતા તે વાડવ બોલિયા, તમે સાંભળો શ્રીપત્યરે,
ભક્તિભાવે અહીં આવે, સાત જન્મે સત્યરે ૨૯
વેરભાવે આવે અહીં, ત્રણ જન્મે બેહુ જનરે,
એ વચનમાથી જે ગમે તે, વાત ધરવી મનરે. ૩૦
વળતા તે પારસ્વદ બોલિયા, મસ્તક નામી ચરણરે,
વેરભાવે અમે ભજીશુ, શિઘ્ર આવિશુ શરણરે. ૩૧

પૂર્વછાયો

શિઘ્ર જઈ આવિએ શરણ, અમે વસાવશુ જઈ વેરરે,
એમ કહી અવતાર લીધો, કશ્યપ ઋષિને ઘેરરે ૩૨
હવે તેની કહુ કથા, તે સાભળ ભુપત્યરે,
જયવિજયનો જન્મ થયો, સુણ તે તણી ઉતપત્યરે ૩૩

કડવુ ૧૦ મુ-ચલણ

પછે વળી બોલ્યા તે મુનિવર સત્યજી, સાભળ રાજા પ્રભુજીની ગત્યજી,
દેવે કીધા તે દૈત્ય ઉત્પત્યજી, શાપ પામી પડ્યા પૃથ્વીપત્યજી ૧

ઉથલો

દૈવે કીધા દૈત ઉત્પન્ન, જુદ્ધ કરવાને કાજ,
અવનિમાહે અવતાર લેવા, મન ધર્યું મહારાજ. ૨
કશ્યપ ઘેર કુવર પ્રગટિયા, દિતિસુત દુરબુદ્ધ,
સમે વનાની સતતિએ, સુર સાથ કીધુ જુદ્ધ ૩

રાગ સામેરી

એક સમે કશ્યપ ઋષિ પોતે, તે તો બ્રહ્માના પૂત્રરે,
જેને ઇંદ્ર, રવિ, મારુત સુત, મોટુ ઘણુ ઘરસૂત્રરે ૪
ધર્મ કર્મ પાળે પરિપૂરણુ, ચૂકે નહીં કોઈ કાળરે,
શિશ જટા પચકેશ વધારી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળરે. ૫
ધર્મધુરધર દેન દયાનિધિ, જ્ઞાનપણે ગભીરરે,
સ્નાન સધ્યા ખટકર્મ ઉપાસી, ધ્યાન ધરે મન ધીરરે ૬
અગ સદા શુચિભૂત રહે, સત્ય વાયક પરમ પવિત્રરે,
પ્રેમેશુ પૂરણ બ્રહ્મને પ્રણુવે, વર્ણવે વેદચરિત્રરે ૭
વેદ પુરાણુ નેયક્ષ જે જે તપ, મત્ર ભણે સ્તુતિ સ્તોત્રરે,
પાવકકુડ પ્રદીપ્ત કરીને, હોમે અગ્નિહોત્રરે ૮
દ્વાદશ નાર તેના ઘરમાહે, કામિનિ મહા કુલવતરે,
તે થકી સૃષ્ટિ સુરાસુર ઉપની, નિપન્યા રૂપ અનતરે ૯
રાક્ષસ જક્ષ પિશાચ ને પન્નગ, વાઘ વરાહ ને વૈતાળરે,
મેઘ મારુત ને ભયકર દુષ્ટો, ચેટક ને ચાડાલરે ૧૦
દ્વાદશ કામિની કશ્યપ કેરી, જોગમાયાનુ જુથરે,
એકથી ઉપજે દુષ્ટ ને દુસ્તર, એકથી ઉપજે શુદ્ધરે ૧૧
તે માટે કહુ સાભળ રાજા, વિસ્તારીને વાતરે,
એક સમે ઋષિ કશ્યપ પોતે, સધ્યા સમે વિખ્યાતરે ૧૨
પાવડીએ ચઢી દ્વાર પધાર્યા, માર્જન કરવા કાજરે,
દિતિએ ત્યા સ્વામી નિહાળ્યા, આવી માગ્યુ મહારાજરે ૧૩
પુત્રનુ દાન આપો હુને સ્વામી, ઇચ્છા ઊપની આજરે,
તે માટે તમને આ વેળા, કહુ છૌં લોપી લાજરે ૧૪
એવુ સુણી કશ્યપ બોલ્યા, સાભળ નિર્લજ નારરે,
સમે વના નવ માગિએ મુખે, મનમા વાત વિચારરે ૧૫
સમે સધ્યા પણુ થવા આવી, અગ્નિહોત્રમા દેવો હોમરે,
થાય અસુર જો આથમે સૂરજ, આવજે ઉગમતે સોમરે ૧૬
એવુ સુણીને સુદરી બોલી, સાંભળો સ્વામી વાતરે,
પ્રાણુ પાડું અગીકૃત કીધા વણુ, નાથ ન પડે રાતરે ૧૭
તે સાભળી મુનિ કશ્યપ બોલ્યા, તું કામિનિ કનેશ મૂળરે,
શા માટે ઉપજાવેછ સુદરી, પેટ વલોરીને શૂળરે? ૧૮

ઉપજશે અતિ બલવત તારા, પુત્ર વડા દુર્બુદ્ધરે,
મહોટા કુટુંબકલેશ લગાડશે, જોરે જગાડશે જુદ્ધરે ૧૯
રુદ્રતણી છે પ્રદોષ વેળા, મને રોષ ધરે જટાધારીરે,
તેમાંથી ઉત્પાત જ થાશે, નિશ્ચે તે નિરધારીરે. ૨૦
સમજાવી સમજે નહીં સુંદરી, ચડયું અંગ અભિમાનરે,
પછે ઋષિજીએ પરવશ થઇને, આપ્યું પુત્રનું દાનરે ૨૧

પૂર્વછાયો

આપ્યું પુત્રનું દાનરે, અબલા મન હરખી ઘણું,
થયા પુત્ર બે તેહને, કહું સાભળ પ્રાક્રમ તે તણું. ૨૨
જે દહાડાના ઓદર અવતર્યા, જય વિજય બે વીર,
તે દહાડાનું મેઘ મહીપર, પૂરું ન મૂકે નીર ૨૩
મંદિરમાથી ભાભરે, અર્ધ નિશાએ ધેન,
સ્વાન મુખ ઉંચે રુવે, એમ થાય છે અપચેન ૨૪
ધણધણે ધરણી એક વાયક, પડે ભાગી ભાડ,
શૈલ વાયુ ભોમ ગાજે, ખળખળે બ્રહ્માડ ૨૫
વૃક્ષ સૂકે કાને ફુકે, ધરણ ધણધણે શુન,
રુધિર વરસે સર્પ સરખુ, રહ્યા મહાજન મુન્ય ૨૬
મધ્ય રાતે વાયસ બોલે, કરે કાગારોળ,
પ્રાતરકાલે સ્વાન બોલે, હોય હાલકલોલ ૨૭
અકાલે વરસાદ વરસે, ચડી અકસ્માત,
પડે પહાણા વ્યોમથી, એમ થાએ ઉત્કાપાત ૨૮
ઓદરમાહે આવિઆ, લઈ વિષ્ણુ સાથે વેર,
એની પેરે અવનિ વિષે, થાય આગમજથી એ પેર ૨૯
દિતિ મનમા મોદ વાધ્યો, પતિએ પૂરી આશ,
સદાશિવને લોપિયા તે, કોપિયા અવિનાશ ૩૦

કડવું ૧૧ મુ–રાગ વેરાડી

દિતિ જિતી ફળ પુત્રનુ સ્વામી, પામી પરમાનદ નારી,
દહાડે દહાડે ચડતી કળા કામિની, મુખ પુનમનો ચદ નારી ૧
નેત્ર વિશાળ બે વાકી ભમરો, પ્રાણી ન આવે પાસ નારી,
મુખ જુએ તે બીહે મનમા, એમ પમાડે ત્રાસ નારી ૨

જોરે ઝઝુકે લલાટની લાવણ્, દામિની કોટ કપોલ નારી,
અંગ વાધ્યો ઉછરંગ ઘણેરો, તન દિસતી ઝાકમઝોલ નારી ૩
મચ્છર મનમા ઘણો ઘરે માનિની, બોલે બલભર્યા બોલ નારી,
ત્રણ ભુવનમા કોઈ નવ દેખે, પોતાને સમતોલ નારી ૪
ધર્મની વાતમા દ્વેષ કરે, નહી ભૂદરજીપર ભાવ નારી,
જુની પ્રકૃતિ ટળી ગઈ કામિની, નવો બન્યો દેખાવ નારી ૫
સાસરિયામા સહુને વઢે, રઢ લીએ તે ન મેલે વાત નારી,
જેમ ઘણો ઘરમાહે જગાડે, રીશ કરે દિન રાત નારી ૬
અદિતિની અણખત કરે, તે ઉપર આણે રોષ નારી,
ભૂષણ વસ્ત્ર નવાં નવાં જોઈએ, રાખે નહીં સતોષ નારી ૭
સન્મુખ કોઈ નિહાળી શકે નહીં, તેવુ થયુ છે સ્વરૂપ નારી,
બોલાવે તે બીહે મનમા, જાણે હમણા કરશે કોપ નારી. ૮
ગત્ય ધરે ગજગામિની ગર્વે, આવે આગણા બહાર નારી,
ચરણે ચાલે ને ધરણી હાલે, શિર શેષ ન ઝીલે ભાર નારી. ૯
એમ કરતા ખટ માસ જ થયા, સાતમે સકટ થાય નારી,
ઓદરમા ઉત્પાત જ માડે, અતિ ઘણુ અકળાય નારી ૧૦
દોહલા દિન પૂરા કરે કામિની, રહ્યુ ક્ષણ નવ જાય નારી,
માડ કરી દિન રાત જ કાઢે, પણ પૂરુ અન્ન ન ખાય નારી ૧૧
ત્યાં ઘણા જોશી ડાઈ ડોસી, મળી મત્રના પાણી પાય નારી,
ચકાવાની વિધિ સભળાવે, ગર્ભપીડા જેથી જાય નારી ૧૨
ગીત કથા ને કૌતક વાર્તા, સભળાવે ઋષિ જન નારી,
પડિત પુરોહિત રક્ષા બાધે, ઋષિ કરે હવન નારી ૧૩
એમ કઈ દુ ખમા દિન નિર્ગમ્યા, પૂરા થયા દશ માસ નારી,
તેવે સમે ચતુરાનન આવ્યા, કીધી વાત પ્રકાશ નારી ૧૪
કુખ વધૂતે બહુ દુ ખદાયક, ઉપન્યા ઉગ્ર અસૂર નારી,
ચૌદ ભોવનને ચાક ચડાવશે, કહાવશે કેવન ક્રૂર નારી ૧૫
પીડશે પુત્ર પ્રજા સઘળીને, આદરશે બહુ પાપ નારી,
જય વિજયનો અવતાર થયો છે, સનક ઋષિને શાપ નારી ૧૬
એવુ સુણી અબલા ભય લાગો, ભાંગો તે મનનો હરખ નારી,
ગર્ભ વિષે સુત રાખી રહી છે, સકષ્ટથી સત વર્ષ નારી ૧૭

જાણે રખે સુત જન્મ ધરે તો, પૃથ્વી પીડા થાય નારી,
મેદિનીનુ દુ ખ મનમા જાણી, પ્રસવે નહી જુગમાહ નારી. ૧૮
સુદરી સકષ્ટ ભોગવે ભારી, તે વાત જાણી ત્રિપુરાર નારી,
વેશ ધરી અબધુતજ કેરો, શકર આવ્યા દ્વાર નારી ૧૯
ચરણે લાગી ચતુરા પરિબ્રહ્મને, મહાદેવ બોલ્યા વાણ નારી,
ગર્ભ હવે પ્રસવ સતી શિઘ્રથી, વર આપુ તે જાણ નારી ૨૦
વિષ્ણુતણા એ વેરી થાશે, જિતશે બાધુ જગત નારી,
પણ એને ઘેર પુત્રરૂપે, અવતરશે એક ભક્ત નારી ૨૧
એમ કહી તત્કાલ થયા, ઉમયાવર અદષ્ટ નારી,
માનુનીએ મન ગાઢે વિચારિયુ, સરજ્યું ત્યારે સૃષ્ટ નારી. ૨૨
દિતિએ પછી પુત્ર પ્રસવ્યા, બેલડીએ બેહુ બાલ નારી,
રૂપ ભયકર ઉગ્ર મહા બલ, ભ્રુ અને મુખ કરાલ નારી ૨૩
વાજે ઢોલ નિશાન ને દુદુભિ, નાદતણા નિર્ઘોષ નારી,
ગધર્વ ચારણ જુથ બદીજન, મોતીએ પૂર્યા ચોક નારી ૨૪
દીસતી કચન જેવી કાયા, પુત્ર નિહાળે માત નારી,
વહાલ કરી બોલાવે બેને, મહા બળિયા વિખ્યાત નારી ૨૫
હરખ ધરી ધરી લાડ લડાવે, જાળવે જીવની પેર નારી,
આળવીતા ઉછાછળા કુવર, મોકલે નહીં પરઘેર નારી ૨૬
એમ કરતાં એક સવત્સર, પુત્ર રહ્યા વશ્ય માત નારી,
પછે આગણા બહાર ફરે, તે મહા બળિયા વિખ્યાત નારી ૨૭

પૂર્વછાયો

મહા બળિયા વિખ્યાતરે, બાળક બે ઉત્પન્ન થયા,
મુનિવરને માને નહીં, તેણે અધર્મી અસુર કહ્યા ૨૮
દિતિ ઓદર અવતર્યા, તેણે કહેવાણા દૈત,
અચ્યુતશુ અણુચિતપણુ, નહીં પ્રભુજીપર પ્રીત ૨૯

ઉથલો

નહીં પ્રભુપર પ્રીતરે, નારદ મુનિ વાણી વદે,
બળિઆ બાધવ ઉત્પન્ન, (થયા) તે વાત ધરજે હદે. ૩૦

કડવુ ૧૨ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે નારદ વાણજી, સાભળ રાજા તે ચતુરસુજાણજી,
દાનવ પ્રગટ્યા તે મહા જોરાણજી ૧

ઉથલો

જોરાવર જુગમાહે પ્રગટયા, કરે અસુર ઉન્માદ,
બળિયા બંધવ બે થયા, સુર સાથે કીધો વાદ ૨

રાગ સારંગ

કશ્યપને ઘેર અવતર્યા, તે ક્રૂર રૂપે કુમારરે, બલવત બહુ
હિરણ્યાક્ષ હિરણ્યકશિપુ, નામ પાડ્યા નિર્ધારરે બલવત બહુ ૩
આવી પીડે આગણે, વર્પ એકને અનુમાનરે, બલવત બહુ
સાહી લાવે ગગનમાથી, સૂરજ સહિત વિમાનરે બલવત બહુ ૪
ઉડી વળગે આભને, તારાને પમાડે ત્રાસરે, બલવત બહુ
ચદ્રમાને કર ધરે, ને ફરે ઉંચે આકાશરે બલવત બહુ ૫
નિર્ખતા દિગ્પાલ ડોલે, પાડે પર્વતશૃગરે, બલવત બહુ
ભોમ ઉપર ભાર લાગે, ખળભળે નવ ખડરે બલવત બહુ ૬
બાલપણામા બળ એવુ જે, મહી મેરે માનરે, બલવત બહુ
તેવા દાનવ થયા પ્રૌઢા, થરથરે બ્રહ્માડરે બલવત બહુ ૭
પાતાળમાહે પરવરે, દાનવ વધારે દ્વેષરે, બલવત બહુ
પુચ્છ તાણે પન્નગનુ, સૂતો જગાડે શેષરે બલવત બહુ ૮
વરુણ સાથે વઢવા માગે, ઉડાડે જલ અઘોરરે, બલવત બહુ
નીરકેરા નાથ પાસે, અસુર માગે ભોગરે બલવત બહુ ૯
અમર સાથે આથડે ને, કરે સબળો ક્રોધરે, બલવત બહુ
જગનમાહે ભાગ માગે, શીખવે પ્રબોધરે બલવત બહુ ૧૦
કરે અદાવત ઈંદ્રની સાથે, સુરશુ રાખે વેરરે, બલવત બહુ
ચૌદ ભુવનમા ગદા ગ્રહીને, ફેરવે ચારે મેરરે બલવત બહુ ૧૧
કોપવાન કુબેરશુ થઇને, રત્ન માગે રોકરે, બલવત બહુ
વાજ આણ્યુ વિશ્વ બાધુ, ત્રાહે ત્રાહે ત્રિલોકરે બલવત બહુ ૧૨
દિગ્પાલકેરા ગજકેગ જઈ, દત તાણી સહાયરે, બલવત બહુ
શુઢ સાહીને ફેરવે, વારી ન શકે કોઇરે બલવત બહુ ૧૩
કરે ક્રીડા સિંધુમાહે, રમે લાતોલાતરે, બલવત બહુ
સાત સાગર ભેળાવે ભેળા, ઉલટે ઉત્પાતરે બલવત બહુ ૧૪
ઋષિ સાથે વેર રાખે, દુર્મતિ મહાદુષ્ટરે, બલવત બહુ
વાધીઆ બ્રહ્માડ સૂધી, થયા પ્રૌઢા પુષ્ટરે બલવત બહુ ૧૫

અચલ મોટા કરે ઉંચા, ચાલવે ચોખુટરે, બલવત બહુ
આકાશ ચાટે જીભશુ, જેમ વૃક્ષને વળગે ઉંદરે બલવત બહુ ૧૬
ભય ધરે નહિ મન વિષે, અલવે વખાણે આપરે, બલવત બહુ
પુણ્યનો મારગ પરહરીને, પડે આચરે પાપરે બલવત બહુ ૧૭
નારદ મુનિ સધ્યા કરે, એક સમે ગગાતીરરે, બલવત બહુ
દત્ય હિરણ્યકશિપુ બધુ, ઉભો રહ્યો છે વીરરે બલવત બહુ ૧૮
નીર નાખે છે ઋષિ સામુ, હસે મુખથી મદરે, બલવત બહુ
ત્યારે નારદ બોલિયા, તુને મારશે ગોવિંદરે બલવત બહુ ૧૯
પછે દાનવ કહે ઋષિજી, કોણ છે એ ભૂપરે, બલવત બહુ
એને મારુ કા મરુ, તે દાખવોની ભૂપરે બલવત બહુ ૨૦
ત્યારે નારદ બોલિયા, એ છે દેવનો દેવરે, બલવત બહુ
પીડા કરીશ જો અમરને, તો આવી મળે તતખેવરે બલવત બહુ ૨૧
ત્રણ ભુવનનો ભૂપ કહાવે, સર્વનો સ્વામીનરે, બલવત બહુ
સુરાસુર બ્રહ્માડમાહે, એ જેવો નહીં અન્યરે બલવત બહુ ૨૨
એવુ સુણીને કોપિયા, દૈત થયા ક્રોધાતરે, બલવત બહુ
ગોવિંદજી વેર માડિયુ, આણવા તેનો અતરે બલવત બહુ ૨૩

પૂર્વછાયો

હુ કરુ કલ્પાતરે, દૈત મન ક્રોધ ભર્યો,
તે તણો વિસ્તારરે, શ્રીવારાહ પુરાણે વિસ્તર્યો ૨૪
વળી તેની છે કથા, શ્રી ભાગવત મોજાર,
સક્ષેપ માત્રે કહી વ્યાસે, પરીક્ષિતને સાર ૨૫
રાય સાભળ સત્યવાદી, તે તણુ આખ્યાન,
હિરણ્યાક્ષ મલ મારવા, વરાહ થયા ભગવાન ૨૬

કડવુ ૧૩ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર શુદ્ધજી, મનમા કોપ્યો તે મહા દુર્બુધજી,
દાનવ ચાલ્યો તે જોવા જોદ્ધજી ૧

ઉથલો

જોદ્ધ જોવા ચાલ્યો દાનવ, દેવને દેવા દડ,
કીહા મુજને મળે માધવ, ખોળુ તે ખડોખડ ૨

રાગ વેરાડી

હિરણ્યાક્ષ હઠે ભરાણોરે, બીજો કોણ છે મુજ સમાણોરે,
કોણ દેવનો દેવ કહાવેરે, દૈત મારવા હામ ધરાવેરે ૩
એને ખોળી કહાડું ક્ષણ માહેરે, જઈ જિતુ રહેતો જ્યાહેરે,
જાએ નાશી તો જિવતો ઝાલુરે, લાવી કારાગૃહમા ઘાલુરે ૪
એમ કહી મૂછે કર ઘાલ્યોરે, ચૌદ લોકમા ખોળતો ચાલ્યોરે,
જઈ ઇંદ્રપુરીમાં પોતોરે, દૈત હીંડે ઘરેઘર જોતોરે ૫
કોઈ માધન મુજને દેખાડોરે, પુરુષોત્તમ દ્રષ્ટે પાડોરે,
એશું ખડ્ગ વિદ્યાએ ખેલુંરે, દ્રષ્ટે દેખુ તો જાતો ન મેલુરે ૬
તમે સાભળો અમર મેરરે, રાખે દાનવ સાથે વેરરે,
કરે દેવ તમારી સારરે, તેને ખોળી કાઢુ નિર્ધારરે ૭
એ તો મૃત્યુ અસુરનુ આણેરે, તેની ત્રેવડ કરવી આ ટાણેરે,
જેને મુનિજન સર્વ સભારેરે, તેનુ મુખ જોવુ છે મહારેરે
કહાવે અમરતણો એ સ્વામીરે, બહુ વેશ ધરે બહુ નામીરે,
તમે દેખાડો એનું ઠેકાણુરે, નહિતર અત તમારો આણુરે ૯
વળતા બોલ્યા તે સર્વે સુરરે, તું તો કાંઈ નવ જાણે અસુરરે,
એ તો અખિલ જગતના વાસીરે, તુ તો જોની સઘળે તપાસીરે ૧૦
એ તો કોયથકી નવ છેટેરે, પણ ખોળ્યા વિના નવ ભેટેરે,
ઘર મૂકી વનમા જાયરે, તેને સન્મુખ દર્શન થાયરે. ૧૧
મોટા સદ્‌ગુરુ શિર થાપેરે, તે પણ એનું ઉપાસન આપેરે,
જે કોઈ નિશદિન સ્મરણ રાખેરે, તેને રૂપ રમાવર દાખેરે ૧૨
તુને વેરભાવે લાગ્યો લક્ષરે, તોએ પ્રભુ થાશે પ્રત્યક્ષરે,
એની વાત બ્રહ્મા જાણેરે, મુખથી ચારે વેદ વખાણેરે ૧૩
તુ તો બ્રહ્માને પૂછની ખ્યાતરે, જે જાણે છે એની વાતરે,
એવુ સાભળી બ્રહ્મા પાસેરે, દૈત આવ્યો છે એક શ્વાસેરે ૧૪
આવી ઉભો તે શિશ નમાવીરે, બ્રહ્મા પૂછે છે પ્રેમ જણાવીરે,
કહે પુત્ર આવ્યો છે કેમરે, કાંઈ માથ્યો છે ઉન્માદ એમરે ૧૫
બોલ્યો દૈત તે જોડી હાથરે, મારી વિનતિ સાભળો નાથરે,
મુને નારદે જે કંઈ કહ્યુરે, તે તો વચન હદે મેં ગ્રહ્યુરે ૧૬
તુને મારશે માધવ રાયરે, જેનો મોટો ઘણો મહિમાયરે,
જેણે મધુકેટભને માર્યારે, મોટા બળવત એથી હાર્યારે ૧૭

તેને જાણો તમો મહારાજરે, તેને દેખાડી દોની આજરે,
કરી જુદ્ધ ને એને ગાળુરે, દૈત સઘળાનુ દુ ખડુ ટાળુરે ૧૮
એવુ સાભળી બ્રહ્મા બોલેરે, કોઈ પુરુષ નહીં એને તોલેરે,
એ તો આદ્યપુરષ અવિનાશીરે, એની જોત જગતમા પ્રકાશીરે ૧૮
એ તો કોઇનો માર્યો નવ મરેરે, એ તો તૃણનો મેરુ કરેરે,
એને ખોળીએ જો જુગ બાધેરે, તો અદ્વૈત ભાવે નવ લાધેરે ૨૦
ઘણા દિવસ લગે તપ સાધેરે, એક ચિત્ત કરીને આરાધેરે,
એને ચરણે જે તન મન અર્પેરે, રહી ચરણુને સર્વે સમપરે ૨૧
તેને મળે મધુસુદન પોતેરે, મન હકાર સર્વે ખોતેરે,
તમો દાનવ કાંઈ નવ જાણોર, બોલો હકારે આપ વખાણોરે ૨૨
ગુપ્ત વેપાર કરો અણુલેખેરે, તે પણ દેવ અન્રીક્ષથી દેખેરે,
તેણે તમ ઉપર નિર્ધારરે, મન કોપ કરે કીર્તારરે ૨૩
સુર સઘળા મેલી અભિમાનરે, ભાવે ભક્તિ કરે ભગવાનરે,
ગુણ ગોવિદના નિત્ય ગાયેરે, તેને શ્રીહરિ થાશે સહાયેરે ૨૪
તમે ગુણ જો ગોવિદના ગાઓરે, ક્ષણમા સુર સરીખા થાઓરે,
એને સુર અસુર બે સરખારે, જેમ સઘળે વરસે વરખારે ૨૫
તમો દુ ખ દ્યો છો સુરની દેહરે, કરે સ્તુતિ પ્રભુજીની તેહરે,
સ્તુતિ સાંભળી શ્રીવર રીઝેરે, સુણી ગોવિદ તમપર ખીજેરે ૨૬
તેણે શ્રીહરિ તમને સઘારેરે, દેવ પોતાના કરિને ઉગારેરે,
તમે દૈત પોતાને પાપેરે, વળી વેર કરો છો આપેરે ૨૭
તમે સહજે કરો છો ક્રીડારે, તેમા પૃથ્વી પામે પીડારે,
તેણે તમને વિષ્ણુ વિદારેરે, તેમા કોણ પ્રભુને વારેરે ૨૮
તમને સરજાવ્યા શ્રીનાથેરે, વળી વેર કરો છો તમે હાથેરે,
વેર વિષ્ણુ સાથે જો કરશોરે, એના માર્યા તે નિશ્ચે મરશોરે ૨૯
એવુ સાભળી દાનવ હુકેરે, એના સમજો માર્યા વણ મૂકેરે,
એણે પક્ષ જો દેવની રાખીરે, અમે જુદ્ધ કરવા અભિલાખીરે ૩૦
એથી બીહીજીએ નવ નિર્વાણરે, પાડુ પૃથ્વીમા ભગાણરે,
એ તો કહાવે વિપ્રનો પતિરે, વઢે અમ સાથે અમરની વતીરે ૩૧
બધી પૃથ્વી જળમા ઝબોળુરે, વિષ્ણુ સઘાતે નિશ્ચે બોળુરે,
એમ કહીને અસુર પાછો વળિયોરે, આવ્યો અવનિ ઉપર અતિ બળિયોરે ૩૨

અવનિ બળે કરીને ચાપીરે, બાધી પૃથ્વી તે થરથર કાંપીરે,
નવ ખંડ ધરા તત્કાળરે, શેષ સહિત ચાલી રસાતાળરે,
ત્યારે સુરપતિ જોડી હાથરે, સહુ સભારે વૈકુંઠનાથરે ૩૩

પૂર્વછાયો

પૃથ્વી ચાપી ચરણશું, ડોલ્યા દશ દિગ્પાળ,
સુર બ્રહ્માદિક સ્તુતિ કરે, સર્વે દેવ દયાળ ૩૪
વહાર કરો વૈકુંઠપતિ, કમળાનાથ કૃપાળ,
સુરસહાયક જગતનાયક, ત્રણ ભુવન પ્રતિપાળ. ૩૫

કડવું ૧૪ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ સારજી, સાભળ રાજા તે ધર્મ કુમારજી,
સ્તુતિ કરે છે ઇંદ્ર અપારજી, નેતિ નેતિ તે વદે વારંવારજી ૧

ઉથલો

સાભળ રાજા વચન પાવન, સ્તુતિ કરે છે ઇંદ્ર,
તે સુણીને શિઘ્રે પ્રગટ્યા, વારાહ રૂપે ઉપેંદ્ર ૨

રાગ રામગ્રી અથવા છંદ તોટકની દેશી

ભણે ઇંદ્ર મુનીંદ્ર ઉપેંદ્ર નમો, કરુણાવર શ્રીહરિચંદ નમો,
સચ્ચિદાનંદ શ્રીઅવિનાશી નમો, કમળાવર વૈકુંઠવાસી નમો ૩
પુરુષોત્તમ પંકજનેત્ર નમો, પરિપૂરણ બ્રહ્મ પવિત્ર નમો,
રવિ કોટિકલાવર રૂપ નમો, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ નમો ૪
પરમેશ્વર પન્નગશાયી નમો, સચરાચર સંપદદાયી નમો,
શિર ચરણ કરાંબુજ સહસ્ર નમો, પરિધાન પીતાંબર વસ્ત્ર નમો ૫
કીરિટાદિક અલંકૃત ધારી નમો, મધુસૂદન દેવ મોરારી નમો,
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ પાણી નમો, ખગવાહનપુરુષ પુરાણી નમો ૬
ત્રટ નિર્ધનપાવન ચરણ નમો, જય માધવ મંગલકરણ નમો,
સુરવલ્લભ સુંદરશ્યામ નમો, જનદાયક દુર્લભ ધામ નમો ૭
નભ વાયુ હુતાશ પ્રકાશ નમો, પૃથ્વી જલજંતુ નિવાસ નમો,
ગુણવંત અચિંત્ય અનંત નમો, ભયભંજન શ્રીભગવંત નમો ૮
નિરાકાર નિરંજન દેવ નમો, શિવશંકર શાયક સેવ નમો,
શરણાગત વત્સલ નાથ નમો, નિજ ભક્ત તણા સદા તાત નમો ૯

ભૂવનેશ્વર ભૂધર વીર નમો, શુભ ધર્મધુરધર ધીર નમો,
દ્વીજપાલક દીનદયાળ નમો, જગદીશ જગતકૃપાળ નમો ૧૦
બહુ વેશ મહા બળવત નમો, ઋષિકેશ મહેશ મુકુદ નમો,
કરે વારાહ દયાનિધિ વેગે કરી, સુણુન । પ્રગટ્યા તતખેવ હરી ૧૧

પૂર્વછાયો

સુણતા પ્રગટ થયા હરિ, સુરકારણ તત્કાળ,
વરાહરૂપ ધર્યું પ્રભુજી, જે ત્રણ ભુવનપ્રતિપાળ ૧૨
રસાતાલ જાતી ધરા, દાઢાગ્રહપર ધરણ,
નિશ્વતણી વહારે ચડ્યા, સ્વામી અશરણશરણ ૧૩
દાનવ સાથે જુદ્ધ રચ્યુ, લીધો વરાહવેશ,
પ્રભુજીએ પૃથ્વી ધરી, જલમા કર્યો પ્રવેશ ૧૪
હવે તેતણી કહુ કથા, તે સાભળો રાજન,
વ્યાસસુત શુકદેવકેરા, સુણે સત્ય વચન ૧૫
હરિ હિરણ્યાક્ષ વઢે, ત્યા થયુ દારુણ યુદ્ધ,
દિગ્પાળ દશે ખળભળ્યા, ને શેષ ભૂલ્યો શુદ્ધ ૧૬
સાત સાગર ભેળા ભળ્યા, પડ્યા પર્વત શૃગ,
ખળભળે બ્રહ્માડ બાધુ, અસુર કેરે અગ ૧૭

ઉથલો

અસુરકેરે અગરે, બ્રહ્માડ બાધુ થરથરે,
ક્રોધ રૂપ થયા હરિ, તે સાથ સબળુ જુદ્ધ કરે ૧૮

કડવુ ૧૫ મુ—રાગ સિંધુડો

માડ્યુ જુદ્ધ તે દુસ્તર દારુણ હો, જેમ વડવાનલ કપ વારુણ હો,
વિશ્વ ડેલે વારાહ બલ સાયર હો, નિરખી નર થયા બહુ કાયર હો ૧
કર ગદા પરસ્પર ધારી હો, તન પ્રહાર પછાડે ભારી હો;
આયુધશુ આયુધ ઉછાળે હો, ધુરમ દઇને ઘા સભાળે હો ૨
આયુધશુ આયુધ છેદે હો, નાખતા અગ નવ ભેદે હો,
વળગીને વીર વછૂટે હો, ખેલતા તે કોઈ નવ ખૂટે હો ૩
નાખી બાથને જુગતે ઝાલે હો, કોપીને કઠે કર ઘાલે હો,
રણમાહે પરસ્પર રોળે હો, જલમાહે પડ્યા જલ ડોલે હો ૪

શત પચ સવત્સર પૂરા હો, જલમાહે વઢે બેહુ શૂરા હો,
ઢીચણુ ઢાલ બરછી કોણી હો, નર દીએ છે અન્યોન્ય બોણી હો ૫
વળતા પૃથ્વિપર આવ્યા હો, ઇંદ્રાદિકને ઘણુ અકળાવ્યા હો,
પડઘા પ્રચડ વાજે હો, નવ ખડ ગગનમા ગાજે હો ૬
ધમકારે ધરણી ધ્રુજે હો, મહા દૈત્ય દેવશુ ઝુઝે હો,
જગદીશ કરે જલક્રીડા હો, પૃથિવીમા પ્રગટી પીડા હો ૭
દશ સહસ્ત્ર વર્ષ વરાહ લડ્યા હો, પણ કોઈ જુદ્ધે નહિ પડ્યા હો,
મનમાહે મહારાજ વિચારે હો, જુદ્ધ કરતા દાનવ હારે હો ૮
વળતુ હરિ વદન વિકાશ્યુ હો, તન તીક્ષ્ણુ તેજ પ્રકાશ્યુ હો,
મુખ દાઢ કરાળ વધારી હો, રૂઠયા મનમાહે મોરારી હો ૯
દઈ દોટ પ્રબળને પાડ્યો હો, જઈ દાનવ પ્રૌઢ પછાડ્યો હો,
હિરણ્યાક્ષનું શિશ તો હાથે હો, ગ્રહી છેદ્યુ તે કમળાનાથે હો ૧૦
અતરિક્ષથી સુર નર નિરખી હો, મનમાહે રહ્યા છે હરખી હો,
મુખ જય જય શબ્દ સુણાવે હો, બહુ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરાવે હો ૧૧

પૂર્વછાયો

પુષ્પવૃષ્ટિ સુર નર કરે, દેખી દાનવ નાશ,
ઇંદ્રાદિક મુખ ઉચરે, જય જય જગન્નિવાસ ૧૨

ઉથલો

જયજય જગન્નિવાસરે, ઇન્દ્રાદિક એણીપેર સ્તવે,
રાજા સાભળ વાતરે, શુક પરીક્ષિત પ્રીછવે ૧૩
સુત સુણાવે વિપ્રને, નૈમિષારણ્યમા તેહ,
હિરણ્યાક્ષ માર્યા પછે, નિમિત્ત નિપન્યુ જેહ ૧૪

કડવુ ૧૬ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાભળ રાજા તે કહુ મહિમાયજી,
જેના જુગમા તે સહુ જશ ગાયજી, સાભળે અઘ દૂર પલાયજી ૧

ઉથલો

સાભળ રાજા કહું મહિમા, હિરણ્યાક્ષને મારિયો,
તે સુણીને હિરણ્યકશિપુ, ભ્રાત ક્રોધાતુર થયો ૨
તેણે તપ અતિ ઉગ્ર કીધુ, દુખ દીધુ દેવને,
તે કારણુ નૃસિહ પ્રગટ્યા, સુણાવુ તે અવેવરે ૩

રાગ ટોડી

હિરણ્યાક્ષ માર્યો મહારાજે, મલ્લ મહા બળવીર, દાનવ,
હિરણ્યકશિપુ નાનેરો બાંધવ, કશ્યપનો કુમાર, દાનવ ૪
તેતણા પુત્ર કલત્ર સહોદર, સર્વ કરે કલ્પાત, દાનવ,
જ્ઞાન પ્રબોધ કરી સમજાવે, કઇક દીધા દષ્ટાંત, દાનવ ૫
પછે હિરણ્યકશિપુ હોકાર્યો, કીધો મનમા ક્રોધ, દાનવ,
દેશે દેશથી દૈત્ય તેડાવ્યા, જૂથ મળ્યા બહુ સમસ્ત, દાનવ ૬
પૂરી સભામા પરીયાણ કર્યું, થયા એકઠા ભૂપ સમસ્ત, દાનવ,
દત પીશે કરપૃષ્ઠ ઘશે, વળી હેઠા પછાડે હસ્ત, દાનવ ૭
કોણ એવો મદવનમા આવી, જે વરાહ વેશ વિશાલ, દાનવ,
જેણે હણ્યો મુજ ભ્રાતલઘુને, હુ નિશ્ચે આણુ તેનો કાલ, દાનવ ૮
વળતો વિચાર કર્યો મનમાહે, ઇંદ્ર તણો ઉપકાર, દાનવ,
વૈકુંઠનાથે હણ્યો મુજ બાંધવ, નિશ્ચે ને નિર્ધાર, દાનવ ૯
તે માટે હવે નિશ્ચે મારે, દેવને દેવો દડ, દાનવ,
જોર કરે તો જીવથી મારુ, ખોળુ ખડો ખડ, દાનવ ૧૦
શત્રુ મારાને શોધી કહાડુ, જેણે વિડાર્યો વીર, દાનવ,
ભ્રાતનું વેર વાળુ જુગ માહે, ત્યારપછે પીઉં નીર, દાનવ ૧૧
એમ વિચાર કીધો મનમાહે, ધર્મનો કીજે ધ્વશ, દાનવ,
તો સહેજે શત્રુ ક્ષય પામશે, પુણ્ય પ્રભુનો અંશ, દાનવ ૧૨
ધર્મ ધરાપર જાણીએ જુગમા, એ વિષ્ણુનું મૂળ, દાનવ,
ધર્મ લોપે ધરણી પર નાશે, દૈત્યનું જાશે શૂળ, દાનવ ૧૩
એમ કરીને આજ્ઞા આપી, દોડ્યા દૈત્ય અપાર, દાનવ,
પુણ્યનો મારગ પાલટી નાખી, દેવનો કીધો સહાર, દાનવ ૧૪
ભૂપની ઇચ્છા ઉપની જાણી, ચાલીઆ ચારે મેર, દાનવ,
મેદિની માહે કોલાહલ માડ્યુ, કીધુ હલાહલ વેર, દાનવ ૧૫
વેદની ધ્રૂત સૂણે ત્યા સામટા, ધૂમ કરીને ધાય, દાનવ,
વાડવને શિર વેદના પાડે, ખડ્ગ ઊઘાડે જાય, દાનવ ૧૬
યજ્ઞશાળા મઠશાળા સઘળી, પાડી કીધા પડથાર, દાનવ,
કુડ સરોવર દેવના દેવળ, ટાળી નાખ્યા તેણી વાર, દાનવ ૧૭
શ્રાદ્ધ સમાગમ સોર પડાવે, ગાંધર્વને દીએ ગાળ, દાનવ,
ગીત કથા હરિવાર્તા હોએ, ત્યા આવી કરે આળ, દાનવ ૧૮

લેવા ન દે મુખે મેદિનીમાહે, નારાયણનું નામ, દાનવ,
વૈષ્ણવવેષ ધરી ન શકે કોય, ગોતે ગામોગામ, દાનવ ૧૯
સંધ્યા સ્નાન કરી ન શકે દ્વિજ, કરવા ન દીએ કર્મ, દાનવ,
બ્રાહ્મણને શિર ભય ઉપજાવે, ધરી નાખે ધર્મ, દાનવ ૨૦
ભક્તિ મારગ ભૂતળમાથી, ટાળી નાખ્યો તતખેવ, દાનવ,
હિરણ્યકશિપુએ સ્વર્ગે જઈને, જિત્યા સર્વે દેવ, દાનવ ૨૧
ઇંદ્ર પોતાનુ આસન છાડી, નાઠા દેખી દુર્બુદ્ધ, દાનવ,
પર્વતમા જઈ દેવતા પેઠા, આવતો જોઈ અશુદ્ધ, દાનવ ૨૨
પછે તિહાથી દૈત ઉતાવળો, જઈ પોતો વૈકુઠ, દાનવ
શ્રીહરિ સાથે જોમ ધરીને, જુદ્ધ કરવા ઉત્કઠ, દાનવ ૨૩
વળતા વિષ્ણુએ વાત વિચારી, દૈત આવ્યો છે આ કાળ, દાનવ,
જુદ્ધ નથી કરવુ એ સાથે, મારવો જઈ જનાળ, દાનવ ૨૪
એમ વિમાસી શ્રીઅવિનાશી, દેખે જેમ નહીં રૂપ, દાનવ,
વાયુવેષ ધર્યો મહારાજે, ભેદમા ભુલાવ્યો ભૂપ, દાનવ ૨૫
શ્રીવરે સૂક્ષ્મ રૂપ ધરીને, પ્રવેશ કર્યો જઈ પેટ, દાનવ,
ખોળી વળ્યો પછે ભૂપતિ બાધુ, ક્ષીર સમુદ્રનુ ક્ષેત્ર, દાનવ ૨૬

પૂર્વછાયો

ખોળી વળ્યો વૈકુઠ બાધુ, જડ્યા નહી જગદીશ,
ફરી પાછો ઘેર આવ્યો, રહી મનમા રીશ ૨૭

ઉથલો

રહી મનમા રીશરે, મતિમદ એમ ત્રેવડે,
વેરી મુજને નવ મળે, તે કો દિવસ આવી નડે ૨૮
તે માટે જઈ તપ કરુ, જે બ્રહ્મા ભય પામે ઘણુ,
ઇંદ્ર ઉપર અચલ થાપે, આપે અજરામરપણુ ૨૯

કડવુ ૧૭ મુ–વલણ

ઋષિજી બોલ્યા તે વચન પ્રમાણજી, મહાત પમાડુ તે દાનવ રાણજી,
સાભળો રાયે ચતુરસુજાણજી, અસુરે તપ આરભ્યુ નિર્વાણજી ૧

ઉથલો

સાંભળ રાજા તે ચતુર ચત, અસુરનુ તપ તેજ,
વાધિયુ બ્રહ્માડ સૂધી, મુખ વખાણુ એજ. ૨

મદરાચળમા માડિયુ, તપ અસુર આસન એક,
બ્રહ્માને મનમા ભજે, તજે નહી તે ટેક ૨

રાગ પૂર્વી

તન ટેક ન મૂકે રાજારે, મનમાથી ન ચૂકે માજારે,
એક અગુષ્ટને આધારરે, ઉભો રહ્યો છે વન મોજારરે ૪
રહ્યો તરવરની પેર સ્થભીરે, એમ ઘણા દિવસ દેહ દભીરે,
મુખ મુન્ય ગ્રહી મદવતરે, જાણે સુતો તે સર્પ એકાતરે ૫
અન ઉદક દીધા છે મેલીરે, જોઇએ જીવને વસ્તુ જે પહેલીરે,
નેત્ર ઢાળીને ધર્યુ ધ્યાનરે, કીધુ સિદ્ધ પુરુષને સમાનરે ૬
પચ કેશ જટા શિર વાધીરે, ઘણુ શોભે તે જોગ સમાધીરે,
રુધી શ્વાસ ચડાવી છે તાળીરે, લીધી દક્ષિણકર જપમાળીરે ૭
એક શત સવત્સર માડીરે, અસુરે પ્રચડ કાયા રુધીરે,
થયો રાફ ફરી વળી માટીરે, નવ દીસે ત્વચા ને નાડીરે ૮
ઉગ્યા દર્ભ તે કર્ણને દ્વારરે, કીધા સુગરીએ ઘર હારોહારરે,
જ્યારે થઈ છે અવસ્થા એમરે, ઇદ્રે જાણ્યુ રીપુ થશે ક્ષેમરે ૯
મનમાહે વિચારે વાતરે, દેવ ડાહ્યો ઘણુ વિખ્યાતરે,
એના દુષ્ટને વર કેમ આપેરે, જે કોઈ સુર નરને સન્તાપેરે ૧૦
પછે ઇદ્રે સમળ બળ કીધુરે, જઈ દાનવનુ પૂર લીધુરે,
તિહા અસુર તે કેક વિડાર્યારે, હિરણ્યકશિપુ તેણે ઠારરે ૧૧
પછે હિરણ્યકશિપુની નારીરે, માતા પ્રહ્લાદની સુખકારીરે,
તેને મેઘ મસ્તને નાથેરે, વળી ગાહી લીધી છે સાથેરે ૧૨
કીધી ઐરાવતની આગેરે, ચાલે જુવતી સકોમલ પાગેરે,
જાણી ભક્ત જનેતા માટેરે, આવ્યા નારદ અત્રિક્ષવાટેરે ૧૩
જ્યારે સુરપતિએ મુનિજન દીઠારે,ત્યારે આવ્યા વાહન થકી હેઠારે,
કર જોડી દડવત્ કીધોરે, ઋષિએ આશિર્વાદ દીધોરે ૧૪
મુનિ બોલ્યા તે મુખથકી વાણીરે, એક આ સુદરી કયાથી આણીરે,
કોઈ ભૂપતિ મનમા કોપેરે, પણ અબળાની લાજ ન લોપેરે ૧૫
તુ તો સ્વર્ગ અમરનો ઈશરે, તને આવડી નવ ઘટે રીષરે,
પછે ઇદ્ર બોલ્યા શિર નામીર, તમે વાત વિચારો સ્વામીરે ૧૬
એને ગર્ભ ઓદરમા ભાસેરે, કોઈ દાનવ પ્રૌઢ પ્રકાશેરે,
ટાણે ગર્ભ છેદન કર એનોરે, પછે નહી પરાભવ કેનોરે ૧૭

એવી સાભળી વાત જે વારેરે, હસી બાલ્યા તે મુનિ તે વારેરે,
એના ઓદરમા પ્રગટે બાળરે, તે તો પૂર્ણ ભગવત ગોપાળરે ૧૮
ભય હિરણ્યકશિપુનો મ ધરશોરે, એની ભક્તિએ તમે ઉગરશોરે,
પછે ઇંદ્ર તે આશ્ચર્ય પામેરે, ઋષિજીને ચરણ શિર નામેરે ૧૯
સુદરીને નમાવ્યુ શિશરે, તમે મનમા ન ધરશો રીશરે,
અજાણે થયો અપરાધરે, ક્ષમા કરજો જનેતા સાધરે ૨૦
કર જોડીને સુરપતિ માગેરે, ઉભા સ્તુતિ કરે ઋષિ આગેરે,
એ સુદર સ્વામીને ધામેરે, રાખો શરણ રખે દુ ખ પામેરે ૨૧
પછે માનુનિ મુનિવર વાળીરે, તેને પુત્રી કરીને પાળીરે,
આપ્યો મુનિવરે વર અતિભાવેરે, તુ તો ગર્ભ પ્રસવ પતિ આવેરે ૨૨
ઘણી જ્ઞાનની વાત સુણાવીરે, તેણે દુ ખની દાઝ સમાવીરે,
તે ગર્ભવાસમા પ્રહ્લાદરે, રસ પીધો સ્તુતિ કરી સ્વાદરે,
તેનો મર્મ મુનિજન જાણેરે, રસપાન કરે તે વખાણેરે ૨૩

પૂર્વછાયો

તે વખાણે જશ પ્રભુનો, જે કરે રસપાન,
પણ દુષ્ટ દાનવ નવ લહે, જેને અટલ છે અજ્ઞાન ૨૪

ઉથલો

અટલ છે અજ્ઞાનરે, તે નવ લહે રસ હરિતણો,
હિરણ્યકશિપુ તેમ કરે, જેમ વિષે સર્પ વાધે ઘણો ૨૫

કડવુ ૧૮ મુ—રાગ ધોળ

પછે વાધ્યો અસુર તપ તાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે,
થયો મુનિવરને સતાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે ૧
કપે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળરે, બાધા, વળી ડોલ્યા દશે દિગ્પાળરે, બાધા ૨
દેવ મેલી પોતાનુ ધામરે, બાધા, રહેવા ખોળતા હિડે ઠામરે, બાધા ૩
ચૌદ લોક ચઢ્યા ચકડોળરે, બાધા, બ્રહ્મલોકમા હાલકહોલરે, બાધા ૪
વાધ્યુ તપતણુ બહુ તેજરે, બાધા, મન ભમાની ચારે એજરે, બાધા ૫
થયો દાનવ મહા બળવાનરે, બાધા, વર આપવો જોઇએ નિદાનરે, બાધા ૬
કહિએ ચુકયો નહીં તપતાલરે, બાધા, વર આપવામા જજાલરે, બાધા ૭
એ તો તામસી છે દુર્બુદ્ધરે, બાધા, જુગ માહે જગાડશે જુદ્ધરે, બાધા ૮
એ તો દેવને દેશે દડરે, બાધા, એ તો આચરે પાપ પ્રચડરે, બાધા ૯

એમ બ્રહ્મા વિચારે વાતરે, બાધા, વર આપવા આવ્યા ખ્યાતરે, બાધા ૧૦
આવી ઉતર્યા પર્વત માંહિરે, બાધા, તપ દાનવ સાધે છે જ્યાહેરે, બાધા ૧૧
કર મૂકી કર્યો સાવધાનરે, બાધા, મુખ બોલ્યા બ્રહ્મા ભગવાનરે, બાધા ૧૨
ઊઠ પુત્ર તપસ્યાથી જાગરે, બાધા, મન ગમતો ઊઠી વર માગરે, બાધા ૧૩
એવુ સાભળી જાગ્યો ભૂપરે, બાધા, દીઠુ દેવ વિધાતાનુ રૂપરે, બાધા ૧૪
કર જોડીને લાગ્યો પાયરે, બાધા, સ્વામી થાજો હુને સહાયરે, બાધા ૧૫
જેટલા વર માગુ આજરે, બાધા, તેટલા જ આપો મહારાજરે, બાધા ૧૬
જેટલા સૃષ્ટિ તમારીના જતરે, બાધા, મારો આણી ન શકે અતરે, બાધા ૧૭
જળ ભૂતળ વાયુ પ્રકાશરે, બાધા, મારો તે ન કરી શકે નાશરે, બાધા ૧૮
શલ્યા શુષ્ક કાષ્ઠ કે દડરે, બાધા, તેણે પડે નહી મુજ પડરે બાધા, ૧૯
મત્ર જત્રને આયુધ અસ્ત્રરે, બાધા, મુને છેદે નહી કો શસ્ત્રરે, બાધા ૨૦
સાત ધાતુના ઘાટ અનેકરે, બાધા, મારુ અગ ન ભેદે એકરે, બાધા ૨૧
વનૌષધિ ભાર અઢારરે, બાધા, મારો તેથી ન થાયે સહારરે, બાધા ૨૨
ગિરિશિખર પહાણુ કોડાણુરે, બાધા, મારો પડે ન નિશ્ચે પ્રાણુરે, બાધા ૨૩
ઘર ગોખલો ને ઘરબારરે, બાધા, મારો પડ પડે ન કો ઠારરે, બાધા. ૨૪
અવનિપર અબર હેઠ્યરે, બાધા, મુજ મૃત્યુ તે નાવે નેટરે, બાધા ૨૫
દિન રેણુ સમસ્ત મોઝારરે, બાધા, મુને મારે ન મારણહારરે, બાધા ૨૬
જીવ યોની જે ચારે ખાણુરે, બાધા, તેથી નવ મરુ નિર્વાણુરે, બાધા ૨૭
એટલુ માગુ કર જોડરે, બાધા, પહોંચે મારા મનનો કોડરે, બાધા ૨૮
પછે બોલ્યા બ્રહ્મા બોલરે, બાધા, તે તો વર માગ્યા અણુતોલરે, બાધા ૨૯
નથી આપવા જેવા નિર્ધારરે, બાધા, વર દુર્લભ એજ અપારરે, બાધા ૩૦
આજલગે એવા નથી કોયરે, બાધા, જેને તારા જેવો વર હોયરે, બાધા ૩૧
પણુ જા તારા તપને ત્રાશરે, બાધા, વર આપીને પૂરુ આશરે, બાધા ૩૨
મુખે માગ્યુ તે થાશે સત્યરે, બાધા, પણ દૈત્ય તારી છે દુર્મત્યરે, બાધા ૩૩

પૂર્વછાયો

દૈત્યતણી દુર્મત્યરે, વિશ્વ વિષે નિર્ધાર,
અહકારી ઉન્મત્ત ઘણુ, કરે ભોમને ભાર ૩૪

ઉથલો

કરે ભોમને ભારરે, દાનવ દળ મેલી ઘણુ,
અચ્યુત લે અવતારરે, તો દુ ખ ભાગે સુરતણુ ૩૫

કડવું ૧૯ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે બ્રહ્મકુમારજી, લઈ વર વાધ્યો તે અસુર અહંકારજી,
સાંભળ રાજા તે કહુ વિસ્તારજી ૧

ઉથલો

સાભળ કહું વિસ્તારજી તેનો, પાડુ સુત પુણ્યવંત,
પામી વર દાનવ વધ્યો, તે ખ્યાત સુણુ મન ખંત ૨

રાગ ગોડી ગુર્જરી

વર આપી વળ્યા ચતુરાનન જો, પછે ભૂપનું ફૂલ્યુ તન મન જો,
પામ્યો વાચ્છિત વસ્તુ પદારથ જો, જાણે મન થયો કૃતારથ જો ૩
આગે દૈત્ય ને વરદાન લીધુ જો, જેમ મેગળ ને મદ પીધુ જો,
પહેલો બળિયો ને વળિ વર લીધો જો, જેમ પન્નગ પાખાળો કીધો જો ૪
હતો અસુર અતુલ બળ બળિયો જો, વર વાચ્છિત પામીને વગિયો જો,
આવ્યો અસુર પોતાને મંદિર જો, તિહાં પ્રાક્રમ દીઠુ પુરી ઇંદ્ર જો ૫
બાધુ નગર કર્યું છે સૂનુ જો, કોઈ ધામ જડે નહી જૂનુ જો,
દેખી ક્રોધ ચઢ્યો મનમાહે જો, પછે તેડાવ્યા દાનવ ડાહ્યા જો. ૬
દેશદેશના દાનવ બળિયા આવી જો, બેઠા ક્રોધમા ભ્રુકુટી ચઢાવી જો,
પ્રજા સઘળીને શિઘ્ર તેડાવી જો, આપ આપને સ્થાનક આવી જો ૭
બહુ ક્રોડ અસુર થયા ભેળા જો, દૈત્ય જાણે હવે વળી વેળા જો,
દળવાદળ સેના દીસે જો, જુદ્ધ કરવાને મન નહીં હીસે જો. ૮
વાજે દશ વીશ ક્રોડ દદામા જો, તે સુરપતિના પૂર સામા જો,
વાજે વાજિત્રના નિર્ઘોષ જો, કાને પણ સુણે ન ત્રૈલોક જો ૯
ઉછાંછળા દૈત્ય અલેખે જો, મદમાતા થઈ મન મહાલે જો,
અળવિતરા અવળા ચાલે જો, જાણી જોઇને ઝઘડો ઘાલે જો ૧૦
અવળી આળ કરે માહોમાહે જો, ખેલે ખડ્ગવિદ્યાને ધાએ જો,
અસ્ત્રશસ્ત્રની વિદ્યા સાધે જો, એક બીજાને બધન બાધે જો ૧૧
એવુ સૈન્ય મળ્યુ સર્વ રાણુ જો, બોલે હિરણ્યકશિપુ બહુ માન જો,
મુજ આગળ અમર કોણ માત્ર જો, ગજા વના કીધુ છે ગાત્ર જો ૧૨
એમ કહીને મુછે કર ઘાલ્યો જો, દળ સજ્જ કરી દાનવ ચાલ્યો જો,
આજ સ્વર્ગે જઈ વેર વાળુ જો, મારા હૃદિયાતણુ દુખ ટાળુ જો ૧૩

મળે ઇંદ્ર તો માન ઉતારુ જો, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ નામ મારુ જો,
પછે દળ લઈ દાનવ ધાયો જો, ધરા ધ્રુજી ને અમર સહાયો જો ૧૪
દીધો સ્વર્ગ નિકટ જઈ ડેરો જો, મણિ સ્ફાટિકનો ગઢ ઘેર્યો જો,
ઇંદ્રે જાણ્યુ જે દૈત્ય અભગી જો, વર પામી આવ્યો છે ઉમગી જો ૧૫
એશુ જુદ્ધ કીધુ નવ જાય જો, વૃથા કરવો તે શાને ઉપાય જો,
શલ્યા લોહ ઉપર કર હણીએ જો, દુ ખ પોતે પોતાનુ ગણીએ જો ૧૬
ક્રોધે કાળી પાણને ડશીએ જો, દત ભાગે પછે કર ઘશીએ જો,
એમ અમરપતિ મન ધારી જો, નાઠા લઇને પોતાની નારી જો ૧૭
બીજા દેવતાઓ દોદશ પળિયા જો, તજી ભુવન ને શિઘ્ર ઉચલિયા જો,
ગયા અમર સ્વર્ગથી નાશી જો, જોયુ દૈત્યે સ્થળ તે તપાસી જો ૧૮
પછે અસુર પુરીમાં પેઠો જો, સુરસ્વામીને સ્થાનકે બેઠો જો,
આવ્યો હિરણ્યકશિપુ નર ત્યાહે જો, ચડી બેઠો ઇંદ્રાસનમાહે જો ૧૯
રાજ રગ ઘણો મન જામ્યો જો, સુર ઇંદ્રતણુ સુખ પામ્યો જો,
કર જોડીને શિશ નમાવી જો, ઘણા દૈત્ય ઉભા નિજ આવી જો ૨૦
શોભા દાનવ તેજ અપાર જો, જાણે દિનકરનો ઝળકાર જો,
માથે મુગટ કનક મણિ ઓપે જો, તે તો ઇંદ્રગુણ છબી લોપે જો ૨૧
કાને કુડળ ઉર મણિ માળા જો, નેત્ર જાણે અગ્નિની જ્વાળા જો,
ધરે નવનવા વસ્ત્ર વિભાગી જો, કરે ખડ્ગ ચમર શોહાગી જો ૨૨
ક્રોધ દષ્ટે જે સામુ નિહાળે જો, તેના શરીરની શુદ્ધબુદ્ધ ટાળે જો,
શોહે સ્વર્ગ ભુવનની ધરણી જો, હેમ રત્ન વિદ્રુમની વરણી જો ૨૩
બેઠો મણિમય મડપ મધ્ય જો, જોરે હકારી લિધ રિદ્ધસિદ્ધ જો,
જોતાં પૃથ્વીમા પ્રતિબિબ દીસે જો, જેમ ભાસે તે વદન અરીસે જો ૨૪
દ્વારે મોતીના તોરણ લહેકે જો, ચરચ્યા કુકુમ કસ્તૂરી બહેકે જો,
ફરતી કલ્પ વૃક્ષની વાડી જો, વચ્ચે અગરચદનની ઝાડી જો ૨૫
વીટિ વેન તિહાં બહુ ફૂલી જો, રહ્યા કુસમ કુસુમ મધુ ઝૂની જો,
તિહા ગાન્ધર્વ અપ્સરા નાચે જો, ઉભા અનેક બદીજન જાચે જો ૨૬
દોડે જૂથ દાનવના જોમી જો, ભોગવે મોટા ભૂપતની ભોમી જો,
દૈત્ય હિરણ્યકશિપુની હાકે જો, ચૌદ લોક ચપ્યા છે ચાકે જો ૨૭
બીજા નવ દિગ્પાળ ત્યા આવ્યા જો, તે તો ભેટ ભલી ભલી લાવ્યા જો,
હય હસ્તી શિબીકા સારી જો, સિદ્ધિ લાવ્યો કૂબેર ભડારી જો ૨૮

વળી રથ રેવત ગજ ઝાઝા જો, લાવે લાખો લેખે સર્વે રાજા જો,
પોત પોતાની ભોમીની ભેટ જો, ભૂપ આવી પહોંચાડે ઠેઠ જો ૨૯
એને સેનાતણી નહીં સખ્યા જો, એથી અવનિ ને આભ તે ચમક્યા જો,
એના તનમા ત્રિગુણ નીરોગી જો, બ્રહ્મા ગુરુ હરિ શિવ જોગી જો ૩૦
એવી સપત્તિ પામ્યો અસુર જો, તેણે શશિ રવિ જિત્યા સુર જો,
પછે નારદ ઋષિ તેડી રાણી જો, આવ્યા તત્પર તુબરુ પાણી જો ૩૧
કરી પુત્રીને સાસરવાસો જો, સોંપી ભૂપને ટાળ્યો વરાસો જો,
પેર પ્રીછવી શ્રી ઋષિરાય જો, રાજા મનમા તે હરખ ન માય જો ૩૨

પૂર્વછાયો

રાજા મનમા હરખિયો, પામે પરમ ઉલાસ,
અમરાપુરી પોતે રહ્યો, દેવ રહ્યા વનવાસ ૩૩

ઉથલો

દેવ રહ્યા વનવાસરે, શ્રીપતિનુ સ્મરણ કરે,
ગગનથકી વાયક થયું, તે સુરનર શ્રવણે સુણે ૩૪
અવતરે છે ઘેર અસુરને, કુવર ભગત ભગવાન,
તે દુખ ટાળે વમતણા, લેતા નામ નિદાન ૩૫

કડવુ ૨૦ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાભળ રાજા તે ભક્તાની ખ્યાતજી,
બાળક પ્રગટ્યો તે ગુણ વિખ્યાતજી ૧

ઉથલો

સાભળ રાજા શ્રવણ સર્વે, ભક્તગુણ વિખ્યાત,
અસુરને કુળ અવતર્યો, પણ ભજે વૈકુઠનાથ ૨

રાગ માલવ ગુજરી

થયો અસુર તણે ઘેર બાળ, રૂપ મનોહર છે,
એને વહાલા ઘણુ ગોપાળ, રૂપ મનોહર છે ૩
વાજે ઢોલ નિશાન ને નાદ, રૂપ, એનુ નામ ધરાવ્યુ પ્રહ્લાદ, રૂપ ૪
વહેંચે છે શ્રીફળ ફોફળ પાન, રૂપ, ગાએ માનુની મધુરા ગાન, રૂપ ૫
મન હરખ ઘણો ઘેર ભુપ, રૂપ, એ શોભે તે સબળ સ્વરૂપ, રૂપ ૬
એમ મન વિચારે માત, રૂપ, એક પુત્રથી વાધશે ખ્યાત, રૂપ ૭

જોતા જન્માક્ષરની વાત, રૂપ, એને પ્રભુ મળે સાક્ષાત, રૂપ ૮
માતા લાડ લડાવે દિન રેણુ, રૂપ, જેમ પાપણુ પાળે નેણુ, રૂપ ૯
માથે ટોપીમા મોતીનો હાર, રૂપ, માહે ઘુઘરનો ધમકાર, રૂપ ૧૦
પહેરી ઝુલડી ઝળકતી જોત, રૂપ, જાણે અર્કતણો ઉદ્યોત, રૂપ. ૧૧
કટિ મેખલા ઘુઘરમાળ, રૂપ, થયો પાચ વરસનો બાળ, રૂપ ૧૨
પછે પિતાએ આણી પ્રીત, રૂપ, મેલ્યો શીખવા રાજની રીત, રૂપ ૧૩
જોઈ ઉત્તમ દિવસ નિર્ધાર, રૂપ, જાવા નિશાળે સજ્યો કુમાર, રૂપ ૧૪
શોહે જરકસી પાઘડી શિશ, રૂપ, જોઈ મોહી રહે અજ ઇશ, રૂપ ૧૫
કંઠે ઝળકે મોતીના હાર, રૂપ, ધર્યા વસ્ત્ર તે ઝાકઝમાળ, રૂપ ૧૬
કીધો મેગલપર અસ્વાર, રૂપ, સાથે વાજીત્રનો નહિ પાર, રૂપ. ૧૭
સુત એણીપેર મેલ્યો નિશાળ, રૂપ, સાથે સહસ્ર પાળા અસ્વાર, રૂપ ૧૮
સોંપ્યો ભૃગુ ગુરુને હાથ, રૂપ, ત્યા બોલ્યો અસુરનો નાથ, રૂપ. ૧૯
એને જાળવજો ભલી ભાત, રૂપ, રુડી વિદ્યા ભણાવો દિનરાત, રૂપ. ૨૦
પછે નિશાળિયામાં નરેશ, રૂપ, વહેંચ્યા સાકર દ્રાક્ષ વિશેષ, રૂપ ૨૧
આપ્યા ખડિયા કનકના અપાર, રૂપ, સહુને દીધી ભલામણ સાર, રૂપ. ૨૨
પછે ગુરુજીએ જાણ્યુ મન, રૂપ, પાસે બેસાડ્યો દાનવતન, રૂપ ૨૩
રૂપ મનોહર ને રઢીઆળુ, રૂપ, લાગે સર્વને શોભતુ સારુ, રૂપ ૨૪

પૂર્વછાયો

રૂપ મનોહર અતિ ઘણુ, નખ શિખ નિર્મળ તન,
કોમળ વદન વાયક મધુર, આઠે પોહોર પ્રસન ૨૫

ઉથલો

આઠે પોહોર પ્રસનરે, શ્રીગુરુજી વાણી વદે,
કહુ કથા હરિભક્તની તે, રાજા તુ સાંભળ હ્રદે ૨૬

કડવુ ૨૧ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિ નારદજી, સાંભળ રાજા તે કહુ હારદજી,
જેનો પાર ન પામે શારદજી ૧

ઉથલો

પાર જેનો ન લહે શારદા, કહુ તેનો મર્મ,
પ્રહ્લાદની દઢ ભક્તિ પૂરણ, સુણો રાજા ધર્મ. ૨

રાગ મગલાચરણ

પછે ગુરુજીએ તેઓ, રગીલા કુવર રે.
લઈ મસ્તક મૂકયો હાથ, રગીલા કુવર રે,

એવી વિદ્યા તુને શિખવુ, રગી, જેમ જિતે સભાનો સાથ, રગી 	૩
હાથ પાટી લ્યો હેમની, રગી, માહે લખ્યા મોટા મત્ર, રગી
ગુરુતણુ મન તુ રાખજે, રગી, તુને શીખવુ ઝાઝા જત્ર, રગી 	૪
પહેલી વેળા શિખો શિખવુ, રગી, પછે ભણ્યાનો જે ભેદ, રગી
બાવન અક્ષર એ વિષે, રગી, ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ, રગી 	૫
દીપતા આક ફરી લખો, રગી, લેખુ કરવાને કાજ, રગી.
સર્વ વિદ્યા તુને શિખવુ, રગી, જેમ રુડુ ચલાવે રાજ, રગી 	૬
તાતતણુ માન રાખજે, રગી, માતાને લાગજે પાય, રગી
દુર્બળ દુ ખ દેઇશ મા, રગી, રખે ગએ વેરીની સહાય, રગી 	૭
શત્રુનો સગ ન કીજીએ, રગી, મિત્રને ન દેશો છેહ, રગી
ચોરે ચોટે જઇશ મા, રગી, શઠ સાથે ન કરીએ સ્નેહ, રગી. 	૮
રાજદ્વારે કો દહાડલે, રગી, કાએ કરીશ મા હાસ, રગી
પથતણા પરીઆણુમા, રગી, વણુ તેડે મા જાજો પાસ, રગી 	૯
દ્યૂતવિદ્યા નવ ખેલીએ, રગી, હૂકી ન કીજીએ હોડ, રગી
અણુજાણે નીર ન પેશીએ, રગી, નવ બેશીએ નીચની એડ, રગી 	૧૦
ગીત કથા સવાદમા, રગી, વચ્ચે ન કરીએ વાત, રગી
અહર્નિશ ઉદ્યમ કીજીએ, રગી, કાઇક દાન દીજે વિખ્યાત, રગી 	૧૧
રમતાં રીસ નવ કીજીએ, રગી, દીન રેણુ રહિયે રળિઆત, રગી.
જમતા જોર નવ કીજીએ, રગી, ભાવતુ લીજીએ ભાત, રગી 	૧૨
સુતા તે સર્પ ન છેડીએ, રગી, વિષ સાથે ન કીજિએ વાદ, રગી.
વાપી કૂપ ન ઠેકીએ, રગી, ઉત્પાત ન કરો ઉન્માદ, રગી. 	૧૩
પાવક હાથ ન ઘાલીએ, રગી, નવ ચાલીએ સાકડી વાટ, રગી.
અજાણુ વસ્તુ ન પ્રાશીએ, રગી, નવ કુદીએ અવઘડ ઘાટ, રગી 	૧૪
એકલા ગામ નવ ચાલીએ, રગી, કામ પડે જો કોટ, રગી
લીધુ દીધુ લખાવીએ, રગી, ખાતે ન પડે ખોટ, રગી. 	૧૫
મોટ વડાઈ નવ લોપીએ, રગી, પાળિએ ઘરમા ધર્મ, રગી
દોષ કેને નવ દીજીએ, રગી, કીજીએ આપણુ કર્મ, રગી. 	૧૬

પડને પાવન રાખીએ, રગી, નાહીએ નિર્મળ નીર, રગી
મેલાં વસ્ત્ર નવ પહેરીએ, રગી, રાખીએ શુદ્ધ શરીર, રગી ૧૭
ચાપીને પાવ નવ બાધીએ, રગી, નખે ન ખણિએ ધરણ, રગી
પ્રભાતે નવ પોઢીએ, રગી, હસ્તે ન ત્રોડીએ તરણ, રગી ૧૮
છોર વિના નવ છોરીએ, રગી, કુડી ન પૂરીએ સાખ, રગી
એવી વિદ્યા મેં શીખવી, રગી, તે વાત હૃદેમા રાખ, રગી ૧૯

પૂર્વછાયો

વાત હૃદેમાં રાખજે, રુડા રાજકુમાર,
જગતમા જસ પેરવે, કૃપા કરે કિરતાર ૨૦

ઉથલો

કૃપા કરે કિરતારરે, એવુ મન નિશ્ચે ગણે,
જે વિદ્યા સકટ હરે તે વિદ્યા ભાવે ભણે ૨૧

કડવુ ૨૨ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાણજી, સાભળ રાજા તે ચતુર સુજાણજી,
કહું હરિજનની વાત વખાણજી ૧

ઉથલો

વાત વખાણુ ભક્તની, તે સાભળ ધર્મ નરેંદ્ર,
ગુરુવચન મસ્તક ધર્યું, પણ અનુભવ ઓપેંદ્ર ૨

રાગ ધનાશ્રી

ગુરજીને શિશ નમાવી કરી, કર જોડીને બોલિયો બાળ, કૃતાર્થ મને કર્યો,
સ્વામી સકળ વિદ્યા મને શીખવી, મને કરુણા કરી તત્કાળ, કૃતાર્થ ૩
હુ તો સિદ્ધો વરણ સિદ્ધ શીખિયો, તેમા ક્ષણ નવ લાગી વાર, કૃતાર્થ,
જેનો અર્થ વિચારતાં એ થયો, માહિ ક્રીડા કરે કિરતાર, કૃતાર્થ. ૪
મેં તો અક્ષર સઘળા ઓળખ્યા, મને લાધ્યો ભણ્યાનો ભેદ, કૃતાર્થ,
એથી શાસ્ત્ર સકળ મત્ર જત્ર કળા, ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ, કૃતાર્થ ૫
એના બાવન અક્ષર બીજ સદા, માહિ પૂરી રહ્યો પરિબ્રહ્મ, કૃતાર્થ,
તેને સમજે તે સુખ પામે ઘણુ, અણસમજુને પહોંચે શ્રમ, કૃતાર્થ ૬
મેં તો કક્કો તે કેશવ જાણિયો, ખખ્ખો ખગવાહન નિરધાર, કૃતાર્થ,
મેં તો ગગ્ગો તે ગોવિદ જાણિયો, ઘઘ્ઘો ઘનશ્યામ મોરાર, કૃતાર્થ ૭

મેં તો નન્નો નારાયણ લેખિયો, વળી ચચ્ચો લખિયો ચક્રપાણ, કૃતાર્થ,
મેં તો છછ્છો છબિલો જ લેખિયો, લખ્યો જજ્જો તે જીવનપ્રાણ, કૃતાર્થ ૮
મેં તો ઝઝ્ઝો ઝળકારી લખ્યો, નન્ને નિર્ગુણ નિરાકાર, કૃતાર્થ,
મેં તો ટટ્ટો તે ટેકધારી લખ્યો, લખ્યો ઠઠ્ઠો તે ઠારણહાર, કૃતાર્થ ૯
મેં તો ડડ્ડો તે ડમરધારી લખ્યો, મેં તો ઢઢ્ઢો લખ્યો જગઢાલ, કૃતાર્થ,
મેં તો ણણ્ણો નિરજન જાણિયો, તત્તો ત્રિભુવનનો પ્રતિપાળ, કૃતાર્થ ૧૦
મેં તો થથ્થો તે સ્થિરસ્થાવર લખ્યો, મે તો દદ્દો લખ્યો છે દેવેશ, કૃતાર્થ,
મેં તો ધધ્ધો તે ધરણીધર લખ્યો, મેં તો નન્નો લખ્યો છે નરેશ, કૃતાર્થ ૧૧
મેં તો પપ્પો તે પુરુષોત્તમ લખ્યો, લખ્યો ફફ્ફો તે ફળદાતાર, કૃતાર્થ,
મેં તો બબ્બો તો બહુ નામી લખ્યો, મેં તો ભભ્ભો લખ્યો ભવતાર, કૃતાર્થ ૧૨
મેં તો મમ્મો તે મધુસૂદન લખ્યો, મેં તો યય્યો લખ્યો યમૂનેશ, કૃતાર્થ,
મેં તો રર્રો તે રામ કરી લખ્યો, લખ્યો લલ્લો લીલાધર વેશ, કૃતાર્થ ૧૩
મેં તો વવ્વો તે વિષ્ણુ કરી જાણિયો, લખ્યો શશ્શો શકર્વણ ભૂપ, કૃતાર્થ,
મેં તો ષષ્ષો તે ષટ્દર્શન લખ્યો, સસ્સો તે સત્ય સ્વરૂપ, કૃતાર્થ ૧૪
મેં તો હહ્હો હરિ કરી જાણિયો, મેં તો શ્રી લખ્યો શ્રીપતિ નામ, કૃતાર્થ,
મેં તો ક્ષ લખ્યો રૂપ ક્ષમાકારી, ળ લખ્યો લક્ષ્મીપતિ ધામ, કૃતાર્થ ૧૫
મેં તો અક્ષરે અક્ષર ઓળખ્યો, એવો આદ્ય પુરુષ અવિનાશ, કૃતાર્થ,
મને કાંઈ બીજુ કહ્યુ નવ ગમે, ગુરુ સાચુ કહું તમ પાસ, કૃતાર્થ ૧૬
હુ તો હરિ હરિ મુખમાથી જપુ, દિન રેણ રહુ રળિયાત, કૃતાર્થ,
મારા મનમા ગોવિદ મુકુદ વસે, નહિ ઉચરુ અવર કાંઈ વાત, કૃતાર્થ ૧૭
મારે નામ નારાયણ રામ હૃદે, કમળાવર વૈકુઠરાય, કૃતાર્થ,
સચ્ચિદાનદ માધવ પ્રાણ પ્રભુ, તેનો ગાઉં મુખે મહિમાય, કૃતાર્થ ૧૮
હુ તો વદુ સુદર નારાયણને, દામોદર દીન દયાળ, કૃતાર્થ,
અવિનાશિ અનત અમોઘ અતિ, વળી પરણ બ્રહ્મ ગોપાળ, કૃતાર્થ ૧૯
એનું નામ ન મેલુ એક ઘડી, પિડ માહે છે જ્યા લગે પ્રાણ, કૃતાર્થ,
મારે તન મન ધન છે તેહ સદા, જગજીવન શ્યામ સુજાણ, કૃતાર્થ ૨૦
એના ભજનનો રસ જેણે અનુભવ્યો, તેને બીજી રુચે નહીં વાત, કૃતાર્થ,
તે તો ગીત કથા ગદ્ય પદ્ય કથે, દિન રેણ રહે રળિયાત, કૃતાર્થ ૨૧
જગદીશ પરમેશ્વર જગતપતિ, વળિ ઈશ્વર સત્ય સ્વરૂપ, કૃતાર્થ,
કહાવે ભક્તવત્સલ ભવસિંધુ વિષે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ, કૃતાર્થ ૨૨

હવે એક અધક્ષણ નહીંરે તજુ, ભજુ ભાવ ધરી મન માય, કૃતાર્થ,
મારે પ્રીતડી જે પેલા ભવ તણી, તેણે શ્રીવર થાશે સહાય, કૃતાર્થ ૨૩

પૂર્વછાયો

શ્રીવર થાશે સહાયરે, મને મોટો વિશ્વાસ,
કરુણાસાગર શ્રીહરિ, તે પૂરે મનની આશ ૨૪
જેણે ભજ્યા નહિ શ્રીહરિ, ભક્તવત્સલ ભગવાન,
અમૃતને અળગુ કરી, વિષમ કર્યું વિષપાન ૨૫

કડવુ ૨૩ મુ-વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર સારજી, સાભળ રાજા તે ધર્મ કુમારજી,
ગુરુએ વાર્યો તે રાજકુમારજી, ફરિ ન કરીશ એવો ઉચ્ચારજી ૧

ઉથલો

ગુરુએ વાર્યો અસુરસુતને, સુણી વિષ્ણુના વખાણ,
તુજ તાત વેરીને શુ ભજે, સુણ કુવર ચતુરસુજાણ ૨

રાગ-વણજારાનો

અપ્યારુ વળતું બોલિયો, તને વારુરે,
એવુ વળી મ બોલીશ વેણ, કુવર નહિ સારરે,
એશું તાત તારાને વેર છે, તને, સુણી રીસે રાતા થાય નેણ, કુવર ૩
એ તને કોણે શીખવ્યુ, તને, રાય સુણતા થાશે વિનાશ, કુવર,
દેસને દેવશુ વેર છે, તને, નામ લેતામા લાગે હુતાસ, કુવર ૪
જાણ્યુ અજાણ્યુ બકીશ મા, તને, ક્રોધ કરશે તારો તાત, કુવર,
આગળથી એટલુ કહી, તને, ફરી મુખથી મ કાઢીશ વાત, કુવર ૫
અસુરતણે કુળ ઉપન્યો, તને, કહેને ક્યાથી શિખ્યો પર પક્ષ, કુવર,
તાતનો શત્રુ શ્રીરામ છે, તને, તેના નામનો લીધો લક્ષ, કુવર ૬
વેરીનુ નામ ન લીજિયે, તને, શત્રુને ન નમાવવુ શીશ, કુવર,
તારો પિતા જો જાણશે, તને, તો તે રૌરવ કરશે રીશ, કુવર ૭
અજાણ્યુ કામ ન કીજિયે, તને, એથી કારમો થાશે કલેશ, કુવર,
બાપથી મનમા બીજિયે, તને, જેથી સાભળશે સર્વ દેશ, કુવર ૮
આગળથી આદર કરી, તને, હવે એનુ ન લેશો નામ, કુવર,
તાતને કોણે કહેવાય નહી, તને, જો સાભળે તો મારે ઠામ, કુવર ૯

તુ તો બાળક જાણે નહીં, તને, શા છે દૈસતણા કુળધર્મ, કુવર,
બુદ્ધિ વિના શુદ્ધિ શી પડે, તને, વણ જાણે ન કીજિયે કર્મ, કુવર ૧૦
એઠો તે શત્રુને શું ભજે, તને, તુ તો ઉપન્યો કુળ અગાર, કુવર,
કોઇ કપટિયે તને શિખવ્યુ, તને, રહ્યો એ જ કરેછ ઉચ્ચાર, કુવર ૧૧
કોઇક પાખડિયે પ્રીછવ્યો, તને, કોણ મળિયો તે લોભી લાઠ, કુવર,
દૂરથી ડુગર દાખવ્યા, તને, તેની ઝરડીને બાધી ગાઠ, કુવર ૧૨
તાતથી કો અદકુ નથી, તને, બીજુ ભજન કરે શ્યાને માટ, કુવર,
એની ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ત્રૈલોકની, તને, એથી અદકેરી ખોળછ ખાટ, કુવર ૧૩
એ મૂકી વિષ્ણુને વળગ મા, તને, જેણે માર્યો બાધવ તુજ તાત, કુવર,
તે સાથે સ્નેહ તારે ક્યમ ઘટે, તને, તને હસશે દાનવ નાત, કુવર ૧૪
એવુ જાણી એને ઓળગે, તને, બધો વશ લજાવણ વીર, કુવર,
તુજ તાત તુજપર કોપશે, તને, તારી માતા નયણે ભરે નીર, કુવર ૧૫
વેરીશુ વહાલ ન કીજિયે, તને, તેથી ગુરુજીને શિર પડે દોષ, કુવર,
બાળક જાણી વહાલ કરુ, તને, ફરી રામ કહે તો કરુ રોષ, કુવર ૧૬
પેરે પેરે કરી પ્રીછવુ, તને, એનો ફરી કરીશ મા કોડ, કુવર,
અમે કુળગુરુ તારા તાતના, તને, હવે ફરી વદીશ મા હોડ, કુવર ૧૭

પૂર્વછાયો

વિપ્રે વાર્યો કુવરને, ભજતા શ્રીભગવાન,
વળતા વચન બાળક કહે, સુધા સુધારસપાન.

કડવુ ૨૪ મું–વલણ

પછે બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે પ્રભુજીની ખ્યાતજી,
બાળક બોલ્યો તે ગુરુજી સઘાતજી, હરિ ભજતા ન વારો મહારાજજી ૧

ઉથલો

ગુરુ સાથે બાળક બોલ્યો, વચન વાર્યું નવ કરે,
અસુરને કુળ ઉપન્યો, પણ પ્રીત પ્રભુજી સાથે ધરે ૨

રાગ સારંગ

એણીપેરે ગુરુજી વિધવિધ ભાતે, વચન કહીને વારે રે,
તો પણ શિષ્યના મનમા ન આવે, ક્ષણ ક્ષણ હરિ સભારે,
પ્રભુપર પ્રેમ ધરે છે રે, અસુર કુળ ભક્ત ભણે છે રે–ટેક ૩

ભણે ભણાવે કક્કા કિકી, બારાખડી બોલાવે રે,
જેટલા અક્ષર રામ વિના તે, દેખી શિશ ડોલાવે–પ્રભુ. ૪
રામ નામ વણ અવર સુણાવે, તે ઉપર રહે રૂઠી જે,
નારાયણ વિના શબ્દ શ્રવણ પડે, કુવર જાય છે ઉઠી–પ્રભુ ૫
એક ઘડી મેલે નહી મુખથી, રગરગ રામસુ લાગો રે,
અસુર રાયની બીક ન આણે, મરણ તણો ભય ભાગો–પ્રભુ ૬
રાત દિવસ શ્રીવરને સમરે, રામ નામ એક જાણે રે,
અધ્યારની અવળી વિદ્યા, ટળતી મેલી ટાણે–પ્રભુ ૭
વળતો ગુરુજી મનમા કોપ્યો, આ બાળક મત થોડી રે,
લપટ લીધી વાત ન મૂકે, શુ કરીએ શિર ફોડી–પ્રભુ ૮
છડી ચીમટીથી નવ છળીઓ, રામતણો રગ ભીનો રે,
ભમર ચઢાવી ભય દેખાડ્યો, તોય બાળક નવ બીનો–પ્રભુ ૯
ક્ષણ બીહીજે રીઝે નહીં જઇને, સો વાતે સમજાવેરે,
અસુરતણા ગુરુની અર્ભકને, મનમા વાત ન ભાવે–પ્રભુ ૧૦
કઈ કઈ વાતે ભય ઉપજાવે, બાળક બિરદ ન ચૂકે રે,
દેહ ઉપર સુખ દુ ખ દેખે પણ મુખથી રામ ન મૂકે–પ્રભુ ૧૧
એમ કરતા કેટલા દિન વિત્યા, દૈત્યપતિએ તવ જાણ્યુરે,
કુવર નિશાળે વિદ્યા શિખ્યો, સાભળવા ચિત્ત આણ્યુ–પ્રભુ ૧૨
વળતો અનુચર એક અચાનક, આવ્યો ગુરુને દ્વારે રે,
ભરી સભામા ભૂપતિ બેઠો, તેડી પુત્ર પધારે–પ્રભુ ૧૩
તવ પ્રહ્લાદ પ્રત્યે ગુરુજી બોલ્યા, સુણ શિખામણ મારી રે,
ચાલ પિતા તેડે છે તુજને, બોલજે વાત વિચારી–પ્રભુ ૧૪
ટાણે કહુ છુ તિહા છે બાળક, સ્થાનક ચતુર થયાનુ રે,
જે વિદ્યા મુજને સભળાવી, તે નહી કામ કહ્યાનુ–પ્રભુ ૧૫
પછે બાળક ગુરુ સાથે બોલ્યો, સ્વામી કહુ છુ સાચુ રે,
મારે પ્રીત પ્રભુસુ બાંધી, જણ જણને નહીં જાચુ–પ્રભુ ૧૬
ત્યાર પછી મારગ પરવરીઆ, ગુરુજી શિષ્ય બે સાથે રે,
રાજકુવર વિચારી મનમા, હરિજન ધરીઓ હાથે–પ્રભુ. ૧૭
પથ વિષે પ્રહ્લાદે પળતા, કીર્તન કઠપ્રકાશે રે,
કેવળ નામ જપે કેશવનુ, જે સુણી અઘક નાશે–પ્રભુ ૧૮

ગરુડારૂઢ ગદાધર શ્રીવર, શંખ ચક્ર ગદાધારી રે,
દામોદર સુંદર ગુણ મંદિર, સ્વજન સંકટહારી–પ્રભુ ૧૯
માધવ મધુસૂદન મનમોહન, નારાયણ અવિનાશી રે,
જય જગદીશ જનાર્દન અચ્યુત, વિઠ્ઠલવૈકુંઠવાસી–પ્રભુ ૨૦
વાસુદેવ વિશ્વંભર વિષ્ણુ, સંકર્ષણ શુભકારી રે,
કમલાનાથ કમલદલલોચન, પૂર્ણાનંદ મોરારી–પ્રભુ ૨૧
એમ સ્તવન તુલસીવરકેરુ, પંથ વિષે પ્રકાશે રે,
ત્યારે પ્રથમ ગુરુ તેડી ગયા, બાળક માતા પાસે–પ્રભુ ૨૨
જઈ ગુરુજી બોલ્યા મુખ વાણી, રાણી પુત્ર તમારો રે,
જાણ્યું અજાણ્યું મુખથી બોલે, કાંઈક વાતે વારો–પ્રભુ ૨૩
જો રાજા એ વેણ સુણે તો, હણે અચાનક એને રે,
અમને અલવે અપજશ બેશે, કહ્યું દુઃખ કહીએ કેને–પ્રભુ ૨૪
વિધવિધ વાતે વારી રહિયે, કુંવર કહ્યું નવ માને રે,
સુતને કાંઈક દીઓ શિખામણ, માતા મારગ છાંડે–પ્રભુ ૨૫
બીજું કામ કરે નહિ કાંઈ, રામતણી રઢ લાગી રે,
પરમારથને પંથે ચાલ્યો, ત્રણે પદાર્થો ત્યાગી રે–પ્રભુ ૨૬

પૂર્વછાયો

પરમારથના પંથમાં, પરવર્યો પ્રહ્લાદ,
રઢ લાગી શ્રીરામશું, તે કરે સાર સંવાદ ૨૭

ઉથલો

કરે સાર સંવાદરે, શ્રીશુકજી વાણી વદે,
તે તુજને માંડી કહું, રાજા તે ધરજે હૃદે ૨૮

કડવું ૨૫ મું–વલણ

પછે બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાયજી,
જેને સુણતાં તે સંકટ જાયજી ૧

ઉથલો

જેને સુણતા જાય સંકટ, થાય દુઃખનો નાશ,
માતા વારે કુંવરને, તે કહું વચન પ્રકાશ ૨
કુંવર રૂપે કોડામણો, લાડકડા લઘુ વેશ,
તેને માતા પ્રીછવે, રઙ મેલવા ઉપદેશ. ૩

રાગ પૂર્વી

પછે પુત્રને માતા પ્રીછવે, તુ તો શત્રુ સમઝ્યુ શુ લવે;
એવુ વળીને બોલીશ મા હવે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૪
તુને કોણે એવુ તે શિખવ્યુ, નામ વેરીનું તુજને વહાલુ હવુ,
નથી અસુરના કુળમા કર્યા જેવુ, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૫
તારે હાથે ઘાલુ હેમસાકળા, તુને જામા પહેરાવુ જળહળા,
તારા વિઘ્ન રહેજો વીરા વેગળા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૬
તારે ભૂષણુ નિત્ય નવી ભાતનાં, જાણે રત્ન ઝબુકે રાતના,
તારે અબર જુજવી જાતના, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૭
તુને જમાડુ ખાજા જલેબી, આપુ ખાવા તે શાકર રોલડી,
તારે તબોલ નાગરવેલડી, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૮
તારે ધુજે તે વાલુ લાડવા, લીલો પોંખ મગાવુ બાડુવા,
તુને પાલખી મેલુ પહોંચાડવા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૯
તારે ચઢવાને તેજી તરવરા, રાતા ધોળા ને કાળા કાબરા,
મેઘવર્ણા પવનવેગી પાખરા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૦
તારે બેસવા મેગલ મલપતા, મેઘાડબર શિરપર ઢળકતા,
તારે તોરણુ રત્ન મોતિલતા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૧
તારે સેના તણી સખ્યા નથી, હુ તો અબળા શુ જાણુ કથી,
શત કોટિક રથના સારથિ, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૨
તારે શક્રથકી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ઘણી, તારે ન્યૂન નથી નવનિધિતણી,
તાત તારો છે સહુમા શિરોમણી, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૩
તારે રહેવાને મદિર માળિયા, રુડા રત્ન કરે અજવાળિયા,
ચોક બારી છજા ગોખ જાળિયા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૪
તારે બારણે પરજન્ય પાણી ભરે, વાયુ વાય ને વાસીદાં કરે,
અન શીજવી અગ્નિ આગળ ધરે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૫
તારે વાદ્ય અનોપમ આગણે, જેને કલ્પ તરુવર શોભણે,
એવી સુખસપત ઘેર આપણે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૬
તારે ત્રણ ભુવનનુ રાજ છે, તારે ઘેર ઘણેરા કાજ છે,
ચૌદ લોકમા તારી લાજ છે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૭
તારા તાતનો સબળો ત્રાસ છે, દિગ્પાલ તો જાણીએ દાસ છે,
તારે ત્રિભુવન ગામ ને ગ્રાસ છે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૮

તારા તાતથી દેવ નાશી છુપ્યા, ગિરિ ગહ્‌વર પર્વતમા લપ્યા,
કૈક ભૂપતિ ખડ્‌ગતળે ખપ્યા, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૧૯
રહે વૈકુંઠપતિ પણ વેગળો, ગયો ખોળવા ત્યારે ન૫ મળ્યો,
ક્ષીરસાગરમા નાસી પળ્યો, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૦
એને બ્રહ્મા ન વારી શકે મુખે, તપ કરવા ગયા તેને દુખે,
શભુ કૈલાસે સુઇ રહ્યા સુખે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૧
આજસુધી તુ પોઢતો પારણે, હમણા જાવા માણ્ડ છે બારણે,
રઢ મેલોની રાજા ઉવારણે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૨
માતા મુખ ઉપર કર ફેરવે, અજ રક્ષા કરે તારી ટેરવે,
માથે મુઠી મોતિડાની વેરવે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૩
તારા તાતની હજી લગે હાક છે, રોષ ધરણ ગગન લગે ધાક છે,
તારે અદકેરો શુ અભિલાષ છે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૪
તારે જેરે જોઇએ તે માગની, પણ નામ નારાયણ ત્યાગની,
તુ તો ગુરુજીને ચરણે લાગની, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૫
તારો તાત જો વાયક સાભળે, તો પાવકની પેરે પરજળે,
ત્યારે કુવર તમારુ કારણ ટળે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૬
જેને વૈકુઠનાથસુ વેર છે, તેની આખે હળાહળ ઝેર છે,
તારે ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સઘળી ઘેર છે, રઢ મેલોની કુવર કોડામણા ૨૭
તુને વારે વારે સુત વિનવુ, ફરી મુખ થકી બોલીશ મા એવુ,
રામ કહેતામા નીપજશે નવુ, રઢ મેનોની કુવર કોડામણા ૨૮

પૂર્વછાયો

રઢ મેલો કાલા કુવર, માતા કહે તુ માન,
દૈત્યરાય શ્રવણે સુણે તો, કોપે શત્રુ સમાન ૨૯

કડવુ ૨૬ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર દેવજી, સાંભળ રાજા તે પરમ અવેવજી,
માત વિનવે નારાયણ ન સેવજી, ભક્ત ન મૂકે ભજનની ટેવજી ૧

ઉથલો

ભક્ત ન મૂકે ટેવ ભજનની, એટલો લાગ્યો લક્ષ,
માતા સાથે પુત્ર બોલ્યો, વર્ણવે પ્રભુજીની પક્ષ ૨

રાગ સામગ્રી

પછે પુત્ર કહે કર જોડીરે મા, આગે માતુનીને મત થોડીરે મા,
એના કડવા વચન કેમ બોલોરે મા, બીજુ કોણ શ્રીરામની તોલેરે મા ૩
હુને વિષ્ણુ જેવુ કોઈનથી વહાલુરે મા, બીજુ બોલવુ ગમે નહી કાલુરે મા,
હુને તાતનો ત્રાસ દેખાડોરે મા, તેનુ સરજ્યુ તે થાશે શરાડેરે મા ૪
હુ તો જુગમાં જિહાં લગે જીવુરે મા, મારે મરણથકી નથી બીહીવુરે મા,
હુને રામતણો રગ લાગ્યોરે મા, મારે મરણતણો ભે ભાંગ્યોરે મા ૫
હુતોલીધાકરુરામનામનિર્મળારે મા, મારે એજ હીરા ને હેમસાકળારે મા,
મારે શ્રીહરી હૃદિયામારે મા, મારે એજ જળહળતા જામારે મા
હુ રામ રામ સમરુ ઘડીરે મા, મારે એજ પછેડી ને પામરીરે મા,
હુતોલક્ષ્મીપતિસુ હીંડુ લોભતોરે મા, મારે એજ મુગટ શિર શોભતોરે મા ૭
હુતોગુણગાઊંગોવિદગોપાલનારેમા, મારે એ જ મોતીડાની માળારે મા,
મારે દીનબધુ બાધી બેલડીરે મા, મારે એ જ શાકર ને શેલડીરે મા ૮
મારે નામ નારાયણ ગાવુરે મા, મારે એ જ અનોપમ ખાવુરે મા,
હુ તો રામ નામ જપુ ઝાઝારે મા, મારે એ જ ઘેવર ને ખાજારે મા ૯
હુ તો ભજનમા ભૂલ ન પાડુરે મા, મારે એ જ જલેમી ને લાડુરે મા,
મેંતોપ્રભુજીનાનામલીધાલખીરે મા, મારે એ જ કનક રથ પાલખીરે મા ૧૦
મારે જ્યા લગે શ્રીવર સાથીરે મા, મારે એજ હેમર ને હાથીરે મા,
હુ તો રામ નામ હૃદેથી નવ ટાળુરે મા, મારે એજ મેડી ગોખ જાળિયુરે મા ૧૧
હું તો રામજીનુ નામ જપુ દહાડીરે મા, મારે એજ અનોપમ વાટીરે મા,
વાટે જાતા વેહેવાર્યાને હાટેરે મા, વજ્ર માણક કોણ ખુવે કાચ સાટેરે મા ૧૨
રસ અમૃતને હાથમા ઢોળીરે મા, કોણ પીએ હળાહળ ઘોળીરે મા,
રુડા રામજીનુ નામ વિસારીરે મા, બીજી વાત ગમે નહીં સારીરે મા ૧૩
હુને રામ સઘાતે રઢ લાગીરે મા, મારો ત્રાસ ગયો છે સર્વ ભાંગીરે મા,
હુને રામ સ્વરૂપી રત્ન લાધુરે મા, તેમા નિશ્ચળ થઈ મન બાધુરે મા ૧૪
હુને નારાયણ મન લાગે પ્યારોરે મા, જેથી ભવજળનો આવે ઝટ આરોરે મા,
હુ તો રામજીનુ નામ ન મેલુરે મા, મારુ એ જ વચન છે છેલ્લુરે મા ૧૫

પૂર્વછાયો

એજ વચન છે છેલ્લુરે, માતા કહુ સાચી વાણ,
મેલુ નહીં ભગવત ભજન, અવર સુણુ નહીં કાન ૧૬

તે રસના વિષ વેલડી, જેણે ન ભજિયા રામ,
કરણ ધરણ પરસપર ધરી,વિના શ્રવણ હરિ નામ ૧૭

કડવું ૨૭ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે તુબરુ પાણજી, સાભળ રાજા તે ચતુરસુજાણજી,
પ્રહ્લાદ રટે શ્રીભગવાનજી, કહુ હરિ ભજનનાં વચન વખાણજી ૧

ઉથલો

સાભળ રાજા વચન સુદર, જે ચવે હરિ જન,
તે જ માંડી કહુ તુજને, થાય પ્રફુલ્લિત મન ૨
એવુ કહેતા ભૂપત આવ્યો, મદિરમા તત્કાલ,
દ્વાર સન્મુખ નિકટ બેઠો, દ્રષ્ટે દીઠો બાળ ૩
પાસે તેડીને હ્રદે ભિડ્યો, શિશ મેલ્યો હાથ,
વહાલી વિદ્યા શી ભણ્યો, કહે પુત્ર પૂછે તાત ૪

રાગ ચોપાઈ

પછી બોલ્યો બાળ ભુપાળ ભણી, કહુ વાત તે વાલેરી વિદ્યા તણી,
મે તો થાપિયો શિશ શ્રિરામ ધણી, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૫
મને અધ્યારુ વિદ્યા અનેક કહે, મારુ તે ભણવામા ન ચિત્ત રહે,
મારુ ચિત્ત ગોવિદના ચરણ ચહે, બીજો નહીં ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૬
મારે શરણે રહેવુ ઋષિ કેશવતણે, તરવો ભવસાગર ભક્તિપણે,
પ્રપચ વિદ્યા ભારે કોણ ભણે, બીજો નહિ ભજું વૈકુઠનાથ વિના ૭
ભણ્યામાહિ હુ તો પચભૂત ગણુ, વાળુ મિડુ તે આગળ માયાતણુ,
અવર ભણતા ભય લાગે ઘણુ, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૮
કહુ ઓગણ પડાયાનુ કર્મ કથી, જેને થાકયા મુનિવર મોટા મથી,
એનો અસુરને કુળ અધિકાર નથી, બીજો નહિ ભજું વૈકુઠનાથ વિના ૯
જે કોઇ નજો વિટાળે વિટાઈ રહ્યા, મમ્મા મોળના મોદિક તેણે સહ્યા,
તેના વેદ પુરાણમા અર્થ કહ્યા, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૦
હુ તો સૈરાણિ સ્નેહ ન રાખુ કદા, પાછી વાળી કુડાળિ ન લોપુ તદા,
ઢાણે ઢોકળે ગ્રાહી રહ્યો છુ સદા, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૧
મેં તો એન ભેન ભાયા અનેક ભણ્યા, બિજા ભયના ગુણ ન જાય કહ્યા,
થાય શત્રુ તે મિત્ર બે માય જણ્યા, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૨

મેં તો એ મૈ કે કે વાર લખ્યા, મેં તો આણુ વગડને હવે ઓળખ્યા,
એમ હરિ રચા મારી કરશે રક્ષા, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૩
લજિતર વિષ કાટેલું જેહેર જહુ, લજિ સૂતા સાપાલાથી દૂર રહુ,
શાને અગ સદા શિર ભાર વહુ, બીજો નહિ ભજું વૈકુઠનાથ વિના ૧૪
આદિ ક્ષાત વરણમાહિ એ જ વસે, વળગ્યો નથી ને અળગો ન ખસે,
એની વાત ન જાણે તે હાથ ઘસે, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૫
સસારમા સાર છે નામ હરિ, નરદેહ વિના ન જપાય ફરી,
તેણે વાત હૃદેમાહિ નિશ્ચે કરી, બીજો નહિ ભજું વૈકુઠનાથ વિના ૧૬
મારુ જીવનપ્રાણ ગોપાળ સહી, જગમાહિ જીવુ જગદીશ કહી,
નિશ્ચે તે વિણ અન્ય ગમે જ નહી, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૭
હરિનામ જપુ દિન રાત મુખે, અહિ લોક કૃતારથ થાઉ સુખે,
અવતાર ટળે નહિ તેને દુખે, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૮
પ્રભુનામતણો રસપાન કરે, અન્ન વાતમા જીવ તેનો ન ઠરે,
તેણે ચિત્ત મારુ હરિચરણે ફરે, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૧૯
મને બોલ્યુ ગોવિદ વિના ન ગમે, મારુ ચિત્ત મુકુદને ચરણે નમે,
મન સુદરશ્યામને શરણે ભમે, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૨૦
પરિબ્રહ્મશુ પૂરણ પ્રીત કરી, સમરુ પુરષોત્તમ પ્રેમ ધરી,
પડવુ ન પડે ભવમાહિ ફરી, બીજો નહિ ભજું વૈકુઠનાથ વિના ૨૧
સચ્ચિદાનદ દેવ સમસ્ત પતિ, જેને શક્ર વિરચિ ન જાણે રતિ,
તેના ચરણને શરણ છે મારી મતિ, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના ૨૨
ગુરુ તાત તમારે હુ લાગુ પાગે, ન તજુ પ્રભુને અવસાન લગે,
મારે વાર્તા એ જ પડી છે વગે, બીજો નહિ ભજુ વૈકુઠનાથ વિના. ૨૩

પૂર્વછાયો

ન ભજું વૈકુઠ નાથ વિણ, અવર પુરષનુ નામ,
એ વિણ વિદ્યા સકળ તે, કાંઈ ન આવે કામ ૨૪

કડવું ૨૮ મું-વલણ

વળી બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાભળ ધર્મકુવર વિખ્યાતજી,
કોપ્યો સુતપર અસુર અઘાતજી, મારવા મમતે ધરી વાતજી ૧

ઢાળ

કોપ્યો સુતપર અસુર અદ્ભુત, સુણી વિષ્ણુના વખાણુ,
રક્ત લોચન થયો ભૂપતિ, વચન લાગ્યાં બાણુ ૨

અધ્યારુપર કોપ કીધો, હેઠે પછાડ્યા હસ્ત,
કોણે મારા કુવરને, આ કહાવી વસ્ત સમસ્ત ૩
મળ્યો કોઇએક દુષ્ટ દુરિજન, જેને મુજપર દ્વેષ,
શિખવી આ પ્રપચ વિદ્યા, ધરી બ્રાહ્મ વેશ ૪
મૂળ એ જ સ્વભાવ બાળક, જે સુણે તે નિત્ય ગાય,
પેર કશી પ્રીછે નહીં, શો તેતણો અન્યાય ૫
વાક વાડવ તમતણો, જરૂર નહી જુગતે જતન,
જુઓ વિમાશી મન વિષે, રેહુ તે કેમ રહે રતન ૬
હવે નિશાળે જાઓ તેડી, ભણાવો બહુ ભાત,
પુત્ર સોંપુ હાથ રાખો, રખોપુ દીન રાત ૭
શીખવો વિદ્યા એહવી, જે પ્રાણ થાય પ્રસન્ન,
વિસારે હમણા કહ્યુ, જે વજ્રવેણ વચન ૮

ઉથલો

વજ્ર સરખા વેણુરે, આ બાળક બોલ્યો મુખથકી,
વળતું વૈકુઠનાથનુ, નામ ન જપે શિખવો નકી ૯
વળતા ગુરુજી હાથ ઝાલી, સાથ રાખ્યો બાળ,
આવિયા તેડી તરત, નિજ ભુવન મધ્ય નિશાળ ૧૦
ક્રોધ આણી વદે વાણી, બેસ મારી પાસ,
ભજીશ મા ભૂલ્યો થકો, હવે આજથી અવિનાશ ૧૧

ઉથલો

આજથી અવિનાશરે, ભજીશ મા ભૂલ્યો ફરી,
પછે ગુરુજીસુ બાળ બોલ્યો, આગળ કર જોડી કરી ૧૨

રાગ ચોપાઇ

પેરે પેરે વિપ્રે વાર્યો, પ્રીછવીઓ પ્રહ્લાદ,
બેહુ કર જોડી બાળક બોલ્યો, ગુરુજી સગાથે વાદ,
રુડા રામજીને મૂકીરે, બીજાને કેમ ભજીએરે—ટેક ૧૩
આ જગમા અવતરવુ મરવુ, કરવુ પુણ્ય ને પાપ,
નવા નવા દેહ નિશ્ચે ધરવા, ક્રિયા મૂળ માબાપ રુડા ૧૪
ગુરુજી વચન કરો વેગળુ, હુ પરજળુ તે દુ ખથકી,
રામ નામની રઢ મને, લાગી મનમા દઢ નકી રુડા ૧૫

જોતા જીવતણી નવ લાધે, આદિ અંત ને મધ્ય,
લક્ષ ચોરાશી ફેરા ફરતા, જુગમા જુના જંત રુડા ૧૬
નાહાના મોટા રૂપ રંગના, પશુ પક્ષી નર નાર,
જરા મરણુને કોઈ નવ જિતે, દેવતણે દરબાર રુડા ૧૭
બ્રહ્માદિકને ભુવને પહોંચે, પુણ્ય કરી નર જેહ,
પુણ્ય ઘટે પૃથિવીપર આવે, જન્મ ન છૂટે તેહ રુડા ૧૮
દેવ લોકની લક્ષ્મી લાવે, ધરણે થાએ ધનાઢ્ય,
કર્મ કરે અનેક નર તે, પડે ચઢીને પાટ રુડા ૧૯
ત્યાંથી સકળ લોકમા ભટકે, સરજે કીટ પતંગ,
દેવતણુ દર્શન પણ દુર્લભ, ભેટે નવ ભગવંત રુડા ૨૦
ઉંચા કર્મ કરે જે પ્રાણી, પામે બ્રહ્મભુવન,
મોક્ષ પદાર્થ તેને દુર્લભ, વિના ભક્તિ ભગવંત રુડા ૨૧
કાલ પડે શિર ન પડે કલક્ષણ, લક્ષણ ખુટે છે તોણ,
અંત કાળ અવસાન સમેમા, સહાય કરે તે કોણ રુડા ૨૨
ત્રિવિધ તાપો સ્વર્ગ ભોગવે, આપ આપના ભોગ,
કોઇ કોઇનો લઈ શકે નહીં, તરી માત્ર પણ રોગ રુડા ૨૩
માતા પિતા બંધવ ને બેહેની, પત્ની ને પરિવાર,
ઓષડવેષડ કરોડ કરે પણ, કર્યુ થાય કિરતાર રુડા ૨૪
અનેક પડે ને પ્રગટે, સંસારીએ કંઈ નવ છોડ્યુ,
માટીમાથી મણિ દેખાડે, બાજીગરનુ બોડું રુડા ૨૫
પવન ગગન પાવક ને પાણી, પૃથ્વી પીઠ પ્રચંડ,
અચ્યુતની ઇચ્છાએ ઉભા, ચૌદ ભુવન બ્રહ્માંડ રુડા ૨૬
પુરષોત્તમની પસરી માયા, સીધ્યા રૂપ અનંત,
જોતા પ્રથમ પ્રકૃતિ સર્વની, એ લીલા ભગવંત રુડા ૨૭
એક પરજન્યથી સઘળી માયા, અઢાર ભાર વનરાય,
તેમા સ્વાદ સર્વના ન્યારા, રામતણો મહિમાય રુડા ૨૮
શુક્રતણી જે બુંદથી પ્રગટ્યાં, પશુ પક્ષી નરનાર,
અંગ અંગના રંગ જુજવા, શ્રીવર સરજનહાર રુડા ૨૯
જઠરાગ્નિની જ્વાળામાહે, દેહ રહે દશ માસ,
ગર્ભ વાઝણી ગર્ભ ધરે, પણ ચૈતન હરિને હાથ રુડા ૩૦

જેની નાભિકમળથી પ્રગટ્યા, પ્રજાનાથ નિર્ધાર,
જેણે ઇશ્વરની ઇચ્છાથી, સર્વ રચ્યો સસાર રુડા ૩૧
બ્રહ્મા એની જ શક્તિ પ્રમાણે, સર્વ રચે બ્રહ્માડ,
રૈ રૈ ચેતન તેમાજ પ્રગટ્યુ, પૂર્ણાનદ પ્રણામ. રુડા ૩૨
ચતુરાનન આ સૃષ્ટ રચે છે, પચભૂતને સાસ,
નખ શિખ સુધી રૂપ રચીને, કોણ સમર્પે શ્વાસ રુડા ૩૩
સસાર સ્વરૂપે સર્પે ખાધો, જગત ઝેરને જોરે,
તેમાથી નર કોઇક ઉગર્યા, રામ નામને મોરે રુડા ૩૪
જળ સ્થળ સ્થાવર ને જગમ, જિહા જોઇયે ત્યા રામ,
ચૌદ ભુવનમા સઘળે ભાસે, જોતા ધામોધામ રુડા ૩૫
જન્મ જન્મના સ્થળ જુજવા, માતપિતા પરિવાર,
સઘળે નારાયણ તેનો તે છે, અવતારો અવતાર રુડા ૩૬

પૂર્વછાયો

અવતારો અવતારરે, માતપિતા પરિવાર,
નવો ન થાએ નાથરે, જો તે જોબન જુજવા ૩૭

કડવુ ૨૯ મુ-વલણ

વળતી બોલ્યા તે મુનિ તત્કાળજી, સાભળ રાજા તે વચન રસાળજી,
ગુરુજી બોલ્યા તે જાણી બાળજી, પ્રહ્‌લાદની લેવા સભાળજી ૧

ઉથલો

ગુરુજી બોલ્યા બાળક જાણી, શિખામણ મુખસુ વદે,
વારે વારે વારુ તુજને, કુવર કા ન ધરે હદે ૨

રાગ મારુ

હઠીલા કુવર કહ્યુ મારુ માનોની, વેરી શત્રુને સમરેછ શાને,
તાત તહારો રળિયાત રહે, વિદ્યા ભણાવુ તે જ ભણોને હઠીલા ૩
હુ તો તારો કુળ ગુરુ જન્મથી, કઇએ ન વાછુ નરતુ,
જનક તારાને જે ગમે તે ભણની, કરની બીજુ વિસરતુરે હઠીલા ૪
જેમ રાજા રીઝે તેમ કીજે, માન શિખામણ મારી,
ભૂપતિ દિવસની રાત કહે તો, કોણ શકે એને વારીરે હઠીલા ૫
દેશે દેશ તાત તારાની, આણ અખડિત વર્તે,
વિષ્ણુભજન કોઈ કરી નથી શકતા, દવાઈ દાનવની ફરતેરે હઠીલા ૬

વાત કહુ તે સાભળજે, તારા તાતનો વિષ્ણુ છે વેરી;
તુ તેનુ સમરણ બેઠો કરે છે, કેમ ખમે એ મન મેરીરે હઠીલા ૭
તે માટે જપ રામ જવા દે, કુપ્યો છે દાનવ ઝેરીરે;
તુજને મારતાં મેહેર કરે નહિ, શુ કરે સર્પ એ ઝેરીરે હઠીલા ૮
વારુ કહેતા તો વસમુ લાગે, રાખીશ મા મન રોષ,
આજ પછી જો ભૂપતિ ખીજે, તો મુને મ દેશો દોષ હઠીલા ૯
સારી સારી તને વિદ્યા શીખવુ, જેણેથી રીઝે રાય,
તુજને રાય સિંહાસન આપે, મુજને કોટી પસાય હઠીલા ૧૦
અસ્ત્ર ને શસ્ત્ર એના શીખવુ, જેને બળે તત્કાલ,
ત્રણ ભુવનમા ત્રાસ પમાડીશ, દીન થાશે દિગ્પાલ હઠીલા ૧૧
રામનુ નામ રહેવા દે તુ પડતુ, જપની દાનવનો જાપ,
રુડુ જાણે તેમ કરની બાળક, જેમ રીઝે માબાપ. હઠીલા ૧૨
સો વાતે તુને સમજાવુ, કાઇક હ્રદેમા રાખ,
નહિતર ભૂપતિ ખીજશે ભાઈ, સર્વ સખાની સાથ. હઠીલા. ૧૩
કહી કહીને તુને જીભડી થાકી, વારી વારી આવ્યો વાજ,
માત પિતા ગુરુના વાયક, લોપતા લપટ લાજ હઠીલા ૧૪
શિખામણ તુને કાંઈ નવ લાગી, સગે ન આવી સાન,
જેહ વચન ગ્રહ્યુ તે ગ્રહ્યુ, બીજુ કહ્યુ ન ધરે કાન હઠીલા ૧૫
સર્વ સખામા તુ શિરોમણી, ચચળ ચતુરસુજાણ,
શામાટે બીજા જોઇને બોલે, તાત વેરીના વખાણ હઠીલા ૧૬
અસુર તણે કુળ ઉપન્યો બાળક, જોની વિચારી ચત,
પોતાનુ કુળ દૈત્ત મેલી, શાને ભજે ભગવત હઠીલા. ૧૭
એમ પ્રહ્લાદને પ્રાછળ્યો, તિહા આવિયો અનુચર એક,
ચાલો ગુરુ સુત તેડી સભામા, સભારે ભૂપ વિવેક હઠીલા. ૧૮
ત્યારે ગુરુ શિષ્યને કહે સાભળ, ચાલ પિતાની પાસ,
રાજનીતિ સભળાવી કહેજે, રામ નામ ન પ્રકાશ હઠીલા ૧૯
પછે ગુરૂજી હાથ ઝાલી કરી, સાથે તેડી ગયા બાળ,
રાજસભામા ભૂપતિ પાસે, આવ્યા ગુરુ તત્કાળ હઠીલા ૨૦
ગુરુ પ્રહ્લાદને આવતા દેખી, ઉભો થયો સર્વે સાથ,
અધ્યારૂએ આશિશ દીધી, પ્રહ્લાદ શિર ધરી હાથ. હઠીલા ૨૧

નાતે તેઓ આ પુત્રને પ્રેમશું, ખોળે બેસાડ્યો બાળ,
વહાલી વિદ્યાની વાત પૂછી, સંભળાવની શ્રવણ રસાળ. હઠીલા. ૨૨

પૂર્વછાયો

ભૂપતિ પૂછે પ્રેમશું, કહે કાંઈક મુજ પુત્ર,
વહાલી વિદ્યા જે ભણ્યો, તે સંભળાવો સૂત્ર. ૨૩

કડવું ૩૦ મું–વલણ

વળી બોલ્યા તે મુનિવર એમજી, સાભળ રાજા તે ભક્તનો પ્રેમજી;
જેને સદા કુશળ ને ક્ષેમજી, રામભજન વણ બીજો ન નેમજી. ૧

ઉથલો

રામભજન વણ ન નેમ બીજો, અવર ચરચા નવ કરે,
જગદીશ નારાયણ હરિ, ગોવિંદ માધવ ઓચરે ૨
તાત સન્મુખ વાત કરતા, રામ રસનાએ રટે,
હવે તેનો કહુ મહિમા, સાભળે સંકટ ઘટે. ૩
પ્રહ્લાદ બોલ્યો પિતા સાથે, સત્ય છે શ્રીરામ;
પ્રથમ વહાલી એ જ વિદ્યા, તે ન મેલુ મુખ નામ. ૪

રાગ કલ્યાણ

મુને વહાલુ વહાલુ વહાલુ દાદા, રામજીનુ નામ;
મારે અવર વિદ્યાતણું, નથી કાંઈ કામ,
મુને વહાલુ વહાલુ વહાલુ દાદા, રામજીનું નામ —ટેક. ૫
જુવોરે પિતાજી, આણી મુજપર પ્રીત,
મારી પાટીમા લખાવો, રુડા ગોવિંદજીના ગીત. મુને૦ ૬
મારે મન માધવ, કૃષ્ણ મુકુંદ મોરાર,
ભજું મધુસૂદન, કેશવ આપે કીરતાર મુને૦ ૭
મારે દામોદર, અવિનાશીરે અનત,
મારે ભજવો છે, ભક્તવત્સલ ભગવત. મુને૦ ૮
મારે શ્રીવર, સુદર વરજો સુદાત,
મારે નારાયણ, પ્રભુ નિર્ગુણનાથ. મુને૦ ૯
મારે પુરષોત્તમ, પરિબ્રહ્મ વસુદેવ,
મુખ ભૂધર ભજવાની, પડી બહુ ટેવ મુને૦ ૧૦

હુ તો હૃદે માહે લખી રાખુ, રામ ગોવિંદ,
વળી તન મન ધન, મારે સચ્ચિદાનંદ મુને૦ ૧૧
મારા વદનમા, વસ્યો વિઠ્ઠલ વિશાળ,
તેણે વિસરતો નથી, હુને મદનગોપાળ મુને૦ ૧૨
મારે શ્રવણે, શ્રીરામનુ ગાન,
મારે રામજીનુ સ્મરણ, રામજીનું ધ્યાન મુને૦ ૧૩
મારે વિષ્ણુનુ વદન, સેવન શ્રીરામ,
મારે ધર્મ ને કર્મ, તે સાચો સુદર શ્યામ મુને૦ ૧૪
હુ તો સદા ને સર્વદા, શ્રીહરિકેરે શરણ,
કીધુ આપસમર્પણ, પ્રભુજીને ચરણ મુને૦ ૧૫
મારે ધરણીધરપર, દૃઢ થયો વિશ્વાસ,
હુ તો જન્મજન્મથકી, દેવ કેરો દાસ. મુને૦ ૧૬
મારુ જગતમા જિહા, લગી કલેવર ક્ષેમ,
મારે તપ તિરથપર, લાગ્યો પૂરણ પ્રેમ મુને૦ ૧૭
મારે નિર્ધનનુ ધન, છે સારગપાણ,
મારા મદિરમા જોતે જડી, મોતીડાની ખાણ મુને૦ ૧૮
હુ તો મૂકુ નહી મુખથી, વિષ્ણુના વખાણ,
હુ તો પૂરે પ્રેમે ભજન, કરુ પુરષપુરાણ મુને૦ ૧૯
હુ તો વિદ્યાતણુ તત્ત્વ, તપાસુ રુડી રીત,
ચારે વેદ વખાણામા, વિષ્ણુ નવનીત મુને૦ ૨૦
એ ઉંડા ભવસાગરમા, પ્રભુનામ છે નાવ,
નાવે માનવી દેહ વિના, એહેવા કેરો દાવ મુને૦ ૨૧
એવા જગજીવન, ત્રિભુવન પ્રાણ,
કોણ સિંધુ માહે કુદિ પડે, મેલી મોટા વહાણ મુને૦ ૨૨

પૂર્વછાયો

મેલી મોટા વહાણરે, સાગરમા શાને પડો,
ભવજળ તરવા પારરે, રામનામ નાવે ચડો ૨૩

કડવુ ૩૧ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા મુનિ પુણ્યનતજી, સાભળ રાજા તે એક ચતજી,
ભક્ત ન મૂકે ભજન ભગવતજી ૧

ઉથલો

ભક્ત ન મૂકે ભજન પ્રભુનું, અસુરે કીધો ક્રોધ,
શ્યામ સુંદર નામ લેતા, વધાર્યો છે વિરોધ. ૨
બેઠો વખાણે વિષ્ણુ કીર્તન, બીજી ન બોલે વાત,
શ્યામ સુંદર નામ લેતા, કોપ્યો અસુર ઉત્પાત. ૩

રાગ ધનાશ્રી–કઇક ફેર

કોપ્યો અસુર જે વારો એને કોઈ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એવો મારે કુળ બાળક ન હોય રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૪
એ કુંવરે લોપી છે મારી લાજ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એના મનમા ન આવ્યુ મારુ રાજ રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૫
જ્યારે પૂછુ ત્યારે મુખથકી બાળ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
તેની હુને લાગે હૃદયમા ઝાળ રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૬
એને સુત જાણી ચડાવ્યો મેં શિશ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
નાખીઓ ખોળેથી ખેસવી કરી રીશ રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૭
બોલ્યો દૈત્ય રાજા દાનવની સાથ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એણે મૃત્યુ માગ્યુ આપણને હાથ રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૮
એ તો ઉપન્યો છે કુલ અગાર રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એણે મુખે કરી માંગી લીધો માર રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૯
એ તો વખાણે છે મારે જેશુ વેર રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એને મારતાં હવે ન ધરવી મેર રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૧૦
ઉભા અસુર જુવો છો શાને કાજ રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
એને મારીને નિવારો દાઝ રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૧૧
એવુ સાંભળીને ઉઠ્યા દૈત્ય ક્રોડ રે, પ્રહ્લાદ સભારે શ્યામને રે,
ધસ્યા હુકડા તે કરતા કડાઝોડ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૧૨
લીધો કુડાળે ઉડાડે રહ્યા બારણે રે, પ્રહ્લાદ સભારે શ્યામને રે,
જેમ વાદળાએ વીંટી લીધો ભાણુ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૧૩
બીક દેખાડે પછાડે હેઠા પ્રહાર રે, પ્રહ્લાદ સભારે શ્યામને રે;
ખાડાં ઉઘાડા ઉગામે હથિયાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૪
દૈત્ય બોલ્યા અલ્યા શ્યાને માટ રે, સભારે બેઠો રામને રે,
તેં તો મૃત્યુ માગી લીધુ શત્રુ સાટ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૫

મૂકી દે જે મુખ લીધી તેં વાત રે, સભારે બેઠો શ્યામને રે,
નહીં તો હમણાં કરશુ તારી ઘાત રે, રટે છે બેઠો રામને રે ૧૬
તવ બાળક બોલીઓ સુણો દૂત રે, સભારુ બેઠો શ્યામને રે,
તમે કરોની તમારુ કરતૂક રે, રટુ છુ બેઠો રામને રે ૧૭
જેણે બાંધ્યો છે પ્રભુ સાથે પ્રેમ રે, સભારુ બેઠો શ્યામને રે,
તે તો મૂકે નહી જ્યાસુધી તન ક્ષેમ રે, રટુ છુ બેઠો રામને રે ૧૮
એવુ સાંભળીને કોપિયા અસુર રે, પ્રહ્‌લાદ સભારે શ્યામને રે,
જાણે કીજીએ બાળકને ચૂર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૧૯
મારે વજ્ર ગદા તોમર ત્રિશૂલ રે, પ્રહ્‌લાદ સભારે શ્યામને રે,
પડે ભક્તને શરીરે જેમ ફૂલ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૨૦
નાખે ખડ્ગ ખેડાના ઘણા ઘાય રે, પ્રહ્‌લાદ સભારે શ્યામને રે,
અગે ભક્તને તરણાવત થાય રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૨૧
સાંગ ખજર કટારી નાખે ક્રોડ રે, પ્રહ્‌લાદ સભારે શ્યામને રે,
હરિભક્તને ન લાગે તેની ચોટ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૨૨
દૈત્ય મારી મારી હાર્યો નિર્ધાર રે, પ્રહ્‌લાદ સભારે શ્યામને રે,
અગે ભક્તને જણાણુ ન લગાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે ૨૩
પછી કિકર રાજાને લાગ્યો પાય રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે,
અનેક ઘા કીધા માર્યો નવ જાય રે, એના શિરપર બિજાનુ છે રાજ રે ૨૪
એને હણી હણી થાક્યા છે હાથ રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે,
હવે જાણો તે કરોને દૈત્ય નાથ રે, એના શિરપર બીજાનુ છે રાજ રે ૨૫

પૂર્વછાયો

એને જાણો તે કરો, અવર કોઇક ઉપાય,
અર્ભક માર્યો નવ ગયો, આયુધ કેરે ઘાય ૨૬

કડવુ ૩૨ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર રાયજી, સાંભળ રાજા તે કહુ મહિમાયજી,
હિરણ્યકશિપુ બહુ બળી ગયો મનમાયજી, મારે અસુર તે અન્ય ઉપાયજી ૧

ઉથલો

મારે અસુર અન્ય રીત, ભક્ત રાજ ન હણાય,
બાળક ઉપર બળ કરે, જેમ રત્નપર ઘણુ વાય ૨

તેડાવ્યા બળવંત બળિયા, પ્રલયતણા પ્રધાન,
તેને સુત સોંપી કહ્યું, હણો તો થાઉં તુષ્ટમાન ૩
મારા તે વેરીને ભજે, દીન રેણુ સમરે રામ,
રંગીલો રઢ મૂકે નહીં, ન મૂકે મુખથી નામ ૪

રાગ મેવાડો

રંગીલો કુંવર મુખથી, રામ નામ ન મૂકે—ટેક
લાગી લગની મગ્ન થયો મનમા, હરિ ચત નવ ચૂકે,
બહુ વિધ વારી મારી જુઓ, કહી કહીને સ્વર સૂકેરે રંગી૦ ૫
દૈત્યપતિએ જમકિંકર તેડી, સાધુ સુતને સોંપ્યો,
આ બાળકનો કાળ કરોની, લપટે મુજને લોપ્યોરે રંગી૦ ૬
વળતા જમકિંકર ઉદ્યમ માડી, વિધ વિધ વાત ઉપજાવી,
ઉંડા જળમાં અગ્નિ પડે તેમ, દૈત્યે દાઝ સમાવીરે રંગી૦ ૭
સમ જ્વર ચોરાશી વાયુ, અગન અઢાર ઉવેખી,
ભક્તતણે મન તેમ થઈ લાગ્યો, જેમ જળ મસ્તક મૈક્ષીરે રંગી૦ ૮
કાલદંડ જમદંડ અખંડિત, હરિજન અંગ હુકાર્યા,
જેથી સકળ જગત લય પામે, તે પણ હઠે હાર્યારે. રંગી૦ ૯
દિનકરસુત દાનવને ત્રાશે, ક્રોડ પ્રકારે કામ્યા,
જમ કિંકરનુ જોર ન ચાલ્યુ, હોડ કરી દુ ખ પામ્યારે રંગી૦ ૧૦
વળતો ધર્મ કહે સુણ રાજા, એ સુત કોણ કહાવે,
ધર્મ કરી અધર્મશુ હણિએ, તો પણ અંત ન આવેરે રંગી૦ ૧૧
અમે અમારી શક્તિ પ્રમાણે, મણા ન મૂકી થોડી,
અંતે ઇથી વાજ આવીને, આયુધ નાખ્યા ફોડીરે રંગી૦ ૧૨
એવુ સુણીને રાજા રુઠ્યો, રહ્યો હૃદેમાં ખીજી,
બાળ ઉપર બળ કરવાને, વાત વિચારી બીજીરે રંગી૦ ૧૩
પુરોહિત રૂપ વિક્રાળ કરીને, મનમા વાત વિચારી,
તેડાવ્યા દિગ્પતિના મૈગલ, મહા બળિયા વિષ ધારીરે રંગી૦ ૧૪
આવ્યા મલ માતંગ મલપતા, અયુત જોજન ઉંચા,
ડોલે ધરણ ચરણ પ્રહારથી, પર્વત તેમના કુચારે. રંગી૦ ૧૫
બોલ્યો ભૂપતિ કહે કુંજરને, કામ કરો એક મારુ,
આ અર્ભકના પ્રાણ હરો તો, સાચુ જોર તમારુ રંગી૦ ૧૬

મેલ્યો બાળ વિશાળ વગડામા, મોટે ઘેમર ઘેર્યો,
મન રૂઠ્યો મમત્વ વછૂટ્યો, જઈ જનને ઝઝેર્યોરે. રંગી૦ ૧૭
ત્યારે કુંજરપર હરિ કોપ્યા, દીઠા મદમત્ત મતી,
નાઠા ગજ દતોશલ કાડી, મહા દુખ પામ્યા હતીરે રંગી૦ ૧૮
પછે કરીંદ્ર કહે ભૂપતને, સાંભળ રાજા સાચુ,
આ બાળકનો કાળ ન આવે, ક્રોધ કરો તે કાચુરે રંગી૦ ૧૯
એવુ સુણીને અસુરો તેડ્યા, પવન પ્રબળ બળવત,
આ અર્ભકનો નાશ કરીને, ટાળો ચિત્તની ચતરે રંગી૦ ૨૦
દૈત્ય રાજાનું કાજ વિચારી, વકર્યા મનમાં વાયુ,,
પજર માહે પ્રવેશ કર્યો, તે હરિજન હણવા આયુરે રંગી૦ ૨૧
સોશે શ્વાસ સમાસને આણી, જાણે પાડુ પીડા,
પણ હરિજનને લેશ ન લાગે, જિહા કેશવની ક્રીડારે રંગી૦ ૨૨
પવન પેટમાં પળવા લાગ્યો, ઉદરમા અગ્નિ જ્વાળે,
ભાગ્યો ભય લાગ્યો મનમાહે, બાળી માર્યો બાળેરે રંગી૦ ૨૩
મારુત જઈ ભૂપને મળિયો, એ બાળક બળ ભારી,
જોર કર્યું પણ જરા ન ચાલ્યુ, હુ આવ્યો છઉં હારીરે રંગી૦ ૨૪
એમ સુણીને અસુરે તેડ્યા, વાસુકી નાગ નમેરી,
ફેણ ફુકારે પર્વત ફાટે, ઝેર હલાહલ ઝેરીરે રંગી૦ ૨૫
સર્પ સાથે દાનવપતિ બોલ્યો, આ અર્ભકને બાળો,
કુવર સ્વરૂપે શત્રુ પ્રગટ્યો, ડશણુ કરી દુખ ટાળોરે રંગી૦ ૨૬
ગ્રાસો બાળને વ્યાલ વેગથી, એ જ આજ્ઞા મારી,
પ્રાણ ગયા વણ શાતિ ન થાશે, વારુ છઉં વિષધારીરે રંગી૦ ૨૭
એવુ સુણિને પન્નગ ઉઠ્યા, રુઠિયા વદન વિકાશી,
ક્રોડ ગરુડ નિહાળી સામા, માડ જ છૂટ્યા નાશીરે રંગી૦ ૨૮
મણિધર જઈ ભૂપતિની પાસે, બેઉ કર જોડી ઉભો,
આ બાળકનો કાળ ન આવે, દાનવ શાને દુભોરે રંગી૦ ૨૯
વળી વેણ વિષધરના સુણી, અસુર સબળ અકળાણો,
જે આવડો બાળક કોમળ કાયા, કોઇથકી ન મરાણોરે રંગી૦ ૩૦
જળમા ઝેર હલાહલ નાખી, પૂરણ પાન કરાવ્યુ,
અમૃતરૂપે અદકો ગુણ કીધો, કર્તવ્ય કામ ન આવ્યુરે રંગી૦ ૩૧

પ્રૌઢ પર્વત શૃંગ ચડાવી, ઉંચલી ફેકી દીધો,
જન જાણી જગદીશે તેને, જાતે ઝીલી લીધોરે રંગી૦ ૩૨
સાથે દાનવના કિંકર હતા, તે પણ પડે પડિયા,
ભાગ્યાં અંગ વિકટ પાણુ વાગા, રાન વગડે રડવડિયારે રંગી૦ ૩૩
પર્વત જેવડો કુંજર કરીને, સાગરમા સતાડ્યો,
કુસુમશય્યા જેવું સુખ પામ્યો, જનને આડ જગાડ્યોરે રંગી૦ ૩૪
નાગપાશ બંધનમાં બાંધી, સાગરમા સતાડ્યો,
તિહાં પણ જનને કૃપા કરીને, કમલાનાથે કહાડ્યોરે રંગી૦ ૩૫
વળી દૂત બાળકને લઈ ગયા, ભયથી ભૂપાળ પાસે,
આ બાળકનો અંત ન આવે, એણીપેર વચન પ્રકાશેરે રંગી૦ ૩૬
જળમાં બોળ્યો પાવકમા રોળ્યો, ઢોળ્યો પર્વત ઝંઘે,
એવા સંકટ બહુ દીધા પણ, આળ ન આવ્યું અંગેરે. રંગી૦ ૩૭
એવું સુણી દાનવ ભય પામ્યો, ચિત્તમા વ્યાપી ચિંતા,
આ બાળકનો નાશ કરતા, હાર્યા નર બળવંતારે રંગી૦ ૩૮
આ બાળકથી કોક દિવસ પણ, મસ્તક અમો વિવરજુ,
મનમા મુને આટલું સુઝે, સરજનહારે સરજ્યુંરે રંગી૦ ૩૯
દાનવ હોડ કરીને થાક્યો, જોર જરા પણ નવ ચાલે,
મહી ખોતરવા મહીપતિ બેઠો, નીચું મસ્તક ઘાલેરે રંગી૦ ૪૦
રાત દિવસ ચિંતામા પડિયો, જાણે જનને ચૂરું,
દહાડે દહાડે દુર્બળ થાયે, અન્ન ન ખાયે પૂરુંરે રંગી૦ ૪૧
તેવે સમે તિહાં ભૃગુજી આવ્યા, દૈત્યે આદર દીધો,
સેવકની પેરે શિશ નમાવી, કહે કૃતારથ કીધોરે રંગી૦ ૪૨
વળતા ગુરુ પૂછે કાં ભૂપતિ, દુર્બળ સરખો દેખું,
તુજને ભય ઉપજાવે જુગમા, એવો પુરુષ નવ પેખુંરે રંગી૦ ૪૩
વળતો ભૂપતિ કહે ગુરુજી સુણિયે, પુત્ર પ્રબળ થયો મારો,
શત્રુનું સ્મરણ નિત્ય રાખે, હરતલ એથી હાર્યોરે રંગી૦ ૪૪
કોઈ દિવસ એથી ભય મુજને, મોત અચાનક આણે,
તાપ લાગ્યો તેનો તનમાહે, ત્રેવડ કરવી ટાણેરે રંગી૦ ૪૫
ત્યારે ગુરુ કહે સુણ રાજા, એ શી વાત વિચારે,
કાને કઇએ સુણ્યું નહીં જગમાં, જે અજા સિંહને મારેરે રંગી૦ ૪૬

મેલ પુત્રને મારે મદિર, રાખુ નિત્ય નિશાળે,
ફરી ભણાવુ એવી વિદ્યા, જે કૃષ્ણ કહે નહી કાળેરે રગી૦ ૪૭
વરુણપાશ બધનમા બાધી, બાળકને બેસાડું,
રામ નામની રઢ મેલાવુ, વિધવિધ ભાતે વારુરે રગી૦ ૪૮
એવુ કહીને શુક્ર ઘેર પધાર્યા, શિષ્યને સાથે તેડી,
વરુણપાશ બધને બાધ્યો, થઈ બ્રહ્મની બેડીરે રગી૦ ૪૯
સખા ભણો ભણાવો એને, સર્વને રાખ્યા સગે,
જેમ પ્રહ્લાદ વચન વિસારે, તેમ લગાડો રગેરે રગી૦ ૫૦

પૂર્વછાયો

વચન પૂર્વનુ વિસરે, તેમ સમજાવો સત,
જેમ રાજા કહે તેમ ભણો, તજ ભજન ભગવત ૫૧

કડવુ ૩૩ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ ઋષિ જનજી, સાભળ રાજા તે પાડુ તનજી,
હરિ ભક્તને હરિ તન મનજી, બોલે બાળક તે પ્રેમ વચનજી ૧

ઉથલો

પછે શિષ્યને એમ પ્રીછવે, પ્રેમે કરી પ્રહ્લાદ,
હુ ભણાવુ તે ભણો, જે માહે સાર સવાદ ૨
સહુ કોઈ ભૂધરને ભજો, ભાવે કરીને ભ્રાત,
સાર નહીં સસારમા, એ વિના બીજી ન વાત ૩

રાગ સોરઠી

સહુ કોઈ ભાવે ભજો ભગવાનનેરે, મારુ કહ્યુ કરોની ભ્રાત,
એ વણ સાર નહીં સસારમારે, મન જોજો વિચારી વાત સહુકો ૪
એ તો આદ્ય નિરજન એક છેરે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ,
ભક્ત માટે ફરે બ્રહ્માડમારે, ધરે રગ દેખે તેવા રૂપ સહુકો ૫
પ્રભુ શેષશય્યાએ પોઢિયારે, શિર શેષ વદે છે વેદ,
ઇચ્છાએ ઉત્પન્ન ને પ્રલય કરેરે, તેનો કોય ન જાણે ભેદ સહુકો ૬
જેની નાભિથકી અજ ઉપન્યારે, ચતુરાનન પુણ્ય પવિત્ર,
સુદર પાયે થઈ ચારે વેદસુરે, નિત્ય વર્ણવે વિષ્ણુ ચરિત્ર સહુકો ૭
એવુ ચૈતન્ય છે ત્રૈલોકમારે, વિરચાદિક કીટ પતગ,
વ્યાપક સૂરજ કમળ જેમ વિશ્વમારે, તેમ સઘળે છે શ્રીરગ. સહુકો ૮

એનુ નામ જપે નાર જેરે, નહી નરક વાટ નિદાન,
પાપ તાપ ટળે તન માહેથીરે, જાએ આપથકી અભિમાન સહુકો ૯
જેને નામ વહાલુ જગદીશનુરે, તે તો પામે પદારથ ચાર,
તેમા સશય નહીં સસારમારે, એ તો નિશ્ચે ને નિરધાર સહુકો ૧૦
સસાર રૂપિયો સર્પ છેરે, વળી તેના ત્રણ પ્રકાર,
છે મણિ મોહોરો ને ઝેર જુજવો, તેનો ભારે વિકટ વહેવાર સહુકો ૧૧
વિષ પચ વસે તેને મુખેરે, તેણે પરભવી સૃષ્ટિ સમસ્ત,
તેમા મોહોરો મુકુદના નામનોરે, ઉગર્યો જેને આવિયો હસ્ત સહુકો ૧૨
ભય ઝેરતણુ જેનુ વામિયુરે, નિકટ આવ્યો જેને મણિ મોક્ષ,
અતર આત્મારામને ઓળખોરે, થાય પૂરણ જ્યોતિ પરોક્ષ સહુકો ૧૩
તે નિર્ગુણ બ્રહ્મને ઓળખોરે, ગુણ સગુણાતીત ગાય,
રામ ગોવિદ મુકુદ રમાપતિરે, ગરુડારૂઢ વૈકુઠરાય સહુકો ૧૪
મધુસદન માધવ માવજીરે, સુખ દાયક દીન દયાળ,
સુદરશ્યામ દામોદર શ્રીહરિરે, કમળાવર વરતુ ગોપાળ સહુકો ૧૫
જગદીશ જનાર્દન મુનિરે, અવિનાશી નિરજન નાથ,
ભૂધર મહાવર શ્રીધર શ્રીપતિરે, સચ્ચિદાનદ પોઢણ પાથ સહુકો ૧૬
વાસુદેવ નારાયણ નાથજીરે, મનમોહન દેવ મોરાર,
કેશવ કૃષ્ણ ઉપેન્દ્ર અનત છેરે, કમળાવર ને કીરતાર સહુકો ૧૭
શખ ચક્ર ગદાભુજ શોભતારે, સુરવલ્લભ સુદરશ્યામ,
ધર્મધુરધર રૂપ અમોઘ છેરે, ઋષિ નાયક પૂરણ કામ. સહુકો ૧૮
ઈશ્વર અચ્યુત સત્ય સ્વરૂપ છેરે, ભક્તવત્સલ મન્છ્કો રભ,
આદિ અનાદિ અલૌકિક પરમ છેરે, પુરુષોત્તમ પૂરણ બ્રહ્મ સહુકો ૧૯
એવા નામ થકી નિત્ય સ્નેહસુરે,મુખ ગાય ગોવિન્દના ગીત,
મનમા સત્ય જાણે શ્રીરામનેરે, તમે આણો પ્રભુપર પ્રીત સહુકો ૨૦
પ્રાણીને પાપનો તાવ લાગે નહી રે, નિત્ય જપે તે શ્રીજુગદીશ,
કેશવ કોટી અપરાધ ક્ષમા કરેરે, ક્ષણ ચરણે નમાવો શિશ સહુકો ૨૧
જીવને જન્મતણુ દુ ખ ટાળવારે, ઘણ તત્ત્વ નારાયણ નામ,
સુખ આપે અનોપજી સર્વથારે, વળી પૂરે તે મનની હામ સહુકો ૨૨
તન પાપના તાપને ટાળવારે, પ્રભુ નામરૂપ છે શીત નીર,
પ્રેમેસુ પાન કરો તેતણુરે, ઘણુ શીતલ થાયે શરીર સહુકો ૨૩

મનરૂપાશ્વરપિયુ સત્ય છેરે, માહે ભળિયુ નથી તિલ પાપ,
રામને નામે સીંચો કરી શોધિયેરે, દઈ જ્ઞાન અગ્નિનો તાપ સહુકો ૨૪
ચિત્ત ત્યારે નરડી જેવુ હશેરે, તેને કુડુ તે ન કહે કોય,
અહર્નિશ અગ્નિમા ઝીલી નીસરેરે, તોયે શ્યામ શરીર ન હોય સહુકો ૨૫
એમ અગ્નિ એક સસારનીરે, ત્રણ લોકને લોપવા જાય,
તેમાં શ્રીજગદીશના નામથીરે, મન સત સમાગમ થાય સહુકો ૨૬
તેથી મિત્ર જાણી તમને કહુરે, પરબ્રહ્મ ભજો દિનરાત,
કોઈ કામ ન આવે અત કાળમારે, વળી માત પિતા કુળ જ્ઞાત સહુકો ૨૭
રિદ્ધિ સિદ્ધિ ને સપત્તિ સર્વ છેરે, અવનિ ને અખડિત આથ,
તે પણ આવે નહિ અવસાનમારે, પ્રભુ નામ વિના કોઇ સાથ સહુકો ૨૮
ધર્મ કરી ધરાપર ખર્ચિયુરે, તેનું સહસ્રગણુ ધન થાય,
તે વળી પામવાને પર લોકમારે, અવતાર લેવાને જાય સહુકો ૨૯
કોઇ ધ્યાન કરે મનથીરે, ગણે દાતા ને ભોક્તા શ્રીરામ,
મનમાં ભક્તિ રાખે ભગવાનનીરે, તે તો પામે પૂરણ ધામ સહુકો ૩૦
એટલુ તમને કહુ આજથીરે, સુખ પામવા રાખો આશ,
મુખે નામ નારાયણ ઓચરોરે, થાઓ દીનદયાળના દાસ. સહુકો ૩૧
પૂર્ણ લગ્ન લગાડી પ્રેમસુરે, મુખ ઓચરો શ્રીઅવિનાશ,
તો દુ ખ દેખશો નહી અવતારમારે, અતકાળે વૈકુઠવાસ સહુકો ૩૨
હુને નારદ મુનિએ આપિયુરે, એવુ જ્ઞાન અનોપમ પર્મ,
વળી પામિયો માતાને પેટથીરે, તેણે ચક્ષુ ટળી ગઈ ચર્મ સહુકો ૩૩
એવુ સાભળી સર્વ વિદ્યાર્થીરે, પ્રભુ નામનો લીધો લક્ષ,
દૈત્યના વશનો માર્ગ વિસર્યારે, સહુ વર્ણવે વિષ્ણુ પક્ષ સહુકો ૩૪

પૂર્વછાયો

સર્વ સખા વર્ણ કરે, હરિકીર્તન દિન ગત,
અર્ભકે વાધ્યુ વચન, તે ન મેલે મુખથી વાત ૩૫
એ જ સ્વભાવ અર્ભક તણો, જે સુણે તે નિત્ય ગાય,
વાત ન મૂકે વદનથી, તે પથ વિષે ધરમાય ૩૬

કડવુ ૩૪ મુ–વલણ

વળતા બોલ્યા તે ઋષિ એણીપેરજી, બાળક બેઠો તે ગુરુને ઘેરજી,
હરિની હરિભક્તપર વાધી મેરજી, સમરે જેને અસુરસુ વેરજી ૧

ઉથલો

અસુર સાથે વેર જેને, બાળક ભજે તેનું નામ,
સુણી ગુરુજીને ક્રોધ વાધ્યો, આવિયા તે ઠામ ૨
પ્રહ્લાદ ઉપર ક્રોધ આણી, ગ્રહ્યો ગુરુજીએ હાથ,
સોંપુ પાછો ભૂપને, તુ ચાલ મારી સાથ ૩
એવુ કહીને અધ્યારુએ, સહાયો શિષ્યને બાહે,
તતક્ષણ તેડી આવિયા, રાજમડપમાંહે. ૪
બોલ્યા ગુરુ ભૂપાળ સાથે, સભાળ તારો બાળ,
સખા કીધા આપ સરખા, વણસાડી નિશાળ ૫
પોતે ભણે જે મુખથકી, સહુને ભણાવે તેહ,
જળવાય નહીં એ પુત્ર અમથી, એમ ઠરાવ્યુ એહ ૬
એવુ સુણીને અસુર બોલિયો, બોલ્યો બાળક ભણી,
અણખુટે માગે મૃત્યુ, કોણ છે તારો ધણી ૭
તવ બોલિયો બાળક મુખે, કા ભૂપ ભૂલો આમ,
મુજને ભય લાગે નહિ, રક્ષા કરે શ્રી રામ ૮

રાગ કાફી

વળતો બાળક મુખસુ બોલ્યો, સાભળ તુ ભૂપાળ,
દાનવ કોટી ઉપાય કરે, મારો કદીએ ન આવે કાળ,
મારે તો શ્રીરામની રક્ષા છે, હ્રદેમા શ્રીરામજી લખ્યા છે ટેક ૯
પાવક કુડમા નાખી પ્રજાળો, લીન પામે જ્યા લોહ,
મારા શરીરને નીર જેવુ લાગે, દાઝ જરા ના હોય મારે ૧૦
વાસુકી નાગનો લાગ ન લાગો, વાયુ આવ્યો છે વાજ,
નીર ગભીરમા હુ નવ બૂડ્યો, ક્રોધ કરો શાને કાજ મારે ૧૧
જમ કિકરનું જોર ન ચાલ્યુ, હારિ હાટક્યા હાથ,
મેગલ માથુ પછાડી છૂટ્યા, તુ જ દેખતા દાનવનાથ મારે ૧૨
પ્રૌઢા પર્વત શિખર ચડાવી, દોડાવી નાખ્યો દૂર,
અગ મારાને આલ ન આવ્યુ, આભથી ભેટે ભૂર મારે ૧૩
ખડ્ગ કટારી ને ખજર ખપવા, મૂક્યો બ્રહ્માડનો ભાર,
પિજરમાહી પ્રવેશ કર્યો નહી, ધારથી નહીં તલવાર. મારે ૧૪
મન માને તે પ્રકાર કરો પણ, તોય ન આવે કાળ,
ભક્ત ઉપર જો જક્ત કોપે પણ, વાકો ન થાયે વાળ મારે ૧૫

તાત તમે હને મારવા માહે, મણા ન મૂકી નેટ,
તોય પડ પ્રતીત ન આવી, હાથ પછાડ્યા જો હેઠ મારે ૧૬
શ્રીહરિને સભારતા પ્રાણી, દુ ખ ન પામે દેહ,
આ જુગમા ઉગારીઓ હને, પાધરુ પારખુ એહ મારે ૧૭
દેખી પેખીને દૈત્ય કા ભૂલો, જોની વિચારી વાત,
ક્રોડ પ્રકાર કરો મુજ ઉપર, ગાત્ર ન લાગે ઘાત મારે ૧૮
મલ્લ મોટા મને મારી શકે નહીં, તોય ન મૂકો મરોડ,
આધળાની પેઠે આખે ન દેખે, કરતા દીપક ક્રોડ મારે ૧૯
નારાયણનું નામ જ લેતા, લોપી ન શકે લોક,
વિશ્વમા વિષ્ણુભજન જ કરતા, રુદ કરે તે ફોક મારે ૨૦
વૃશ્ચિક વ્યાલ બિડાલ ને વાદર, વાઘ વરાહ ને વૈતાલ,
કોય ન લોપી શકે પ્રભુ ભજતા, દાનવ ને દિગ્પાલ મારે ૨૧
મારુ કહ્યુ માનો પિતાજી, તો હજી ભજો ભગવાન,
ક્રોડ અપરાધ ક્ષમા કરે શ્રીવર, સદા થાયે તુષ્ટમાન મારે ૨૨
રામ સાથે શી રીશ પિતાજી, એ છે સુરાસુરધીશ,
જે જેવુ કરે તે તેવુ પામે, જુજવો નહી જગદીશ મારે ૨૩
શત્રુ ગણે તેને શત્રુ છે શ્રીવર, મિત્ર ગણે તેને મિત્ર,
બધુ ગણે તેને બધુ ગદાધર, પિતૃ ગણે તેને પિત્ર્ય મારે ૨૪
જગતમા ભક્તિ વહાલી ભગવાનને, એથી આડો આક,
સહાય કરે શરણાગત કેરી, શુ રાજા શુ રાક. મારે ૨૫
બ્રહ્મા નારદ ઇંદ્ર ઉપાસન, અન્ય કરી નિત્ય ધાય,
વેદ પુરાણથી પાર ન આવે, મોટો ઘણો મહિમાય મારે ૨૬
જો રે પિતા તમે વેર વસાવ્યુ, તો પામશો પશ્ચાત્તાપ,
નાથ મારો તમને હાથ દેખાડવા, આવશે આપો આપ મારે ૨૭
ઓર કશુ જગદીશની સાથે, જોની વિચારી મૂલ,
ઓર કરે તેમ કેમ બીયેરે, શિયાળિયાથી શાર્દૂલ મારે ૨૮
એવુ સુણીને દાનવ કોપ્યો, વિક્રાળ કરડે દત,
સિહાસનથી આકળો ઉઠ્યો, અર્ભક આણવા અત. મારે ૨૯

પૂર્વછાયો

સિહાસનથી ઉઠીઓ, કોપ્યો અસુર અનત,
ઘોર વદન ગર્જના કરે, બાળકપર બળવત. ૩૦

કડવું ૩૫ મું–વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિ પુણ્યવતજી, સાંભળ રાજા તે મહિમા સતજી,
આણુવા અસુર રાયનો અતજી, રક્ષા કરવા તે શ્રીભગવતજી ૧

ઉથલો

જેમા પ્રગટ્યા શ્રીહરિ, કરુણા કરી તત્કાળ,
હિરણ્યકશિપુ ક્રોધે ભરાણો, નિકટ લીધો બાળ
સિહાસનથી શિઘ્રે ધાયો, ખડ્ગ લીધુ હાથ,
અર્ભક ઉપર ઉગામિયુ, દેખાડ વૈકુઠનાથ ૩

રાગ કલ્યાણ

બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુઠપતિ, એમ હોકારે બકારે બોલે મૂઢમતિ,
હુ તો મનમા ન રાખુ કેની બીક રતિ, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુઠપતિ ૪
હમણાં પ્રહાર કરીને તારા પ્રાણ હરુ, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ મારુ નામ ખરુ,
હુ તો બ્રહ્માડમા ભય કોનો નવ ધરુ, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુઠપતિ ૫
હુ તો વેરીતણે છળે બળે માર્યો નવ મરુ, વર બ્રહ્માએ આપ્યા તે અભિમાન ધરુ,
તેણે સકળ ભૂવનમાહે ફુલ્યો ફરુ, બાળા૦ ૬
મુને શુ કરે તારો રામ રીશ કરી, મારી સન્મુખ ન શકે ધીર ધરી,
ગયો વૈકુઠથી નાશી મારે ત્રાસે કરી, બાળા૦ ૭
વર બ્રહ્માતણો મિથ્યા કરે કોણ વળી, જેથી પ્રગટી સૃષ્ટિ વિવિધ સઘળી,
મુને સહાય થયો છે તપમારે મળી, બાળા૦ ૮
એવો દિવસ કયો જે દેખુ દેવ હરિ, જુદ્ધ કરુ તેની સાથે કર ખડ્ગ ધરી,
પહેલો એ મળે તો મેલુ બીજી વાત પરી, બાળા૦ ૯
એવુ વચન સુણીને બોલ્યો બાળ મુખે, રાજા બળ શાને કરો બેસી રહોની સુખે,
હુ તો દુબળો થાઊં છુ તમારે દુ ખે, દાદા દેખાડુ શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી.
બાધી સૃષ્ટિ સુરાસુર એણે થાપી, દાદા દેખાડુ શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી ૧૦
મારો પ્રભુજી વસે છે ત્રૈલોક વિષે, એને ન જાણતા આપણથી દૂર રખે,
નથી બ્રહ્માડ કોઈ મારા નાથ પખે, દાદા૦ ૧૧
એ તો આત્મા સ્વરૂપી સહુ માહે વસે, જેમ દર્પણ માહે પ્રતિબિબ ધસે,
તેમ સઘળે ગોવિદ અળગો ન ખસે, દાદા૦ ૧૨
ત્યારે બોલિયો અસુર મન ક્રોધ થકે, અલ્યા જાણ્યુ અજાણ્યુ કેટલુ બકે,
એક આ સ્થભથી ઠાકોર તારો પ્રગટી શકે, બાળા૦ ૧૦

એવુ સુણી બાળક કર જોડી કહે, મારા સ્વામીજી મહિમા તો સત્ય લહે,
હુમા તુમાં સ્થભ ખડ્ગ સહુમા રહે, દાદા૦ ૧૪
પછી પ્રહ્લાદ સભારે વૈકુઠધણી, નિરખી પ્રેમેશુ જોયુ ત્યા સ્થભ ભણી,
માહે દીઠા નરસિહ ત્રૈલોકધણી, દાદા૦ ૧૫
દેખી સ્થભને પ્રહ્લાદે પ્રણામ કર્યો, મન આનદ આણીને પ્રદક્ષિણા ફર્યો,
એવુ દેખીને દાનવપતિ ક્રોધે ભર્યો, બાળા૦ ૧૬
બાધો સ્થભસુ વછુટે ઉઠ્યો ખડ્ગ ધરી, દાઢી મુછ પછાડી દોડી દોટ દઈ,
ફાટો કડડડ સ્થભ ધરા ધ્રુજી રહી, બાળા૦ ૧૭
દીઠો કારમો કેસરી નર પ્રગટ થયો, રૂપ નિહાળી દાનવપતિ દૂર ગયો,
ધરી ઢાલ ખડ્ગ આવી ઉભો રહ્યો, જુઓ પિતાજી પ્રેમે મુજ વૈકુઠપતિ ૧૮

પૂર્વછાયો

ઢાલ ખડ્ગ ગ્રહી કરમા, ઉન્મત્ત ઉભો થયો,
નરખી શ્રીનરસિહને, જુદ્ધ કરવા સન્મુખ ગયો ૧૯
ઉગ્ર રૂપ નરસિહનુ, તે દેખીને દુર્બુદ્ધ,
મનમા ભય પામે નહી, ઉન્મત્ત માંડ્યુ જુદ્ધ ૨૦

કડવુ ૩૬ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ બુદ્ધિવાનજી, સાભળ રાજા તે હરિજન કાનજી,
જુદ્ધ કરે અસુરસુ ભગવાનજી, નિરખે દેવ ગગને ચઢી વિમાનજી ૧

ઉથલો

અસુરસુ નરસિહ રૂપે, જુદ્ધ કરે જગદીશ,
તે કથાનો સુણો મહિમા, રાય માનવધીશ ૨

રાગ કલ્યાણ

જોતા કડડડ સ્થભ ફાટ્યો કારમોરે, પ્રભુ પ્રગટ્યા તે નરસિહ રૂપ,
ભડડડ ભાગા ભડ ભૂપતિરે, છે ભક્તવત્સલ સ્વરૂપ,
ગમ દેવસુ જગાડ્યુ જુદ્ધ દાનવેરે ૩
ભ્રુગુટી કુટીલ બીહામણીરે, દીસે નયણામા પાવકની ઝાળ,
નાસિકા ઘોર ઘણો આકળોરે, તેણે ડોલવા લાગ્યા છે દિગ્પાળ રામ. ૪
ખાએ બગાસાં વિકાશે મુખ વેગસુરે,થાય તેમા ત્રણલોક સમાસ,
હોંકારો કરે શ્રીહરિ આકળોરે, ચૌદ ભુવનમાં થાયે તેનો વાસ રામ ૫

બેહુ હસ્ત બિરાજે બલ ભર્યારે, જેવા ઝળકે તે લાલ ગુલાલ,
તલપે વિડારે શિશુ દૈત્યનેરે, હુતા હજુરી હજારો ખવાસ. રામ ૬
અંગ ઉપરે વિકાળ રોમાવળીરે, જાણે તે કેસરીના જેવા કેશ,
વદન તેજ રવિ કોટિનુરે, ધર્યો પ્રભુજીએ વિકાળ ઘણો વેશ. રામ. ૭
ધ્રુજે ધરણી ચરણ ધમકારથીરે, ગાજે પગછડે ગગન બ્રહ્માડ,
ખળભળે શિખર શૈલ્યનારે, શેષ સળવળે ચળે નવ ખડ રામ. ૮
એવુ નિહાળી સ્વરૂપ નરસિહનુંરે, મન બીનો નહી દાનવ નાથ,
ઢાલ ખડ્ગ કરમા ગ્રહીરે, જુદ્ધ માંડયુ મધુસુદનની સાથ રામ. ૯
ત્યારે ક્રોધ કરી નરકેસરીરે, તાણ્યો તલપે કરીને તત્કાલ,
જોરાવર ઝાલિયો જીવતોર, વળી વેગથી વછૂટે વિકાળ. રામ. ૧૦
નાખી આયુધ ગગન લગે ઉછળેરે, આવે બીહાવતો દાનવ થઇ ક્રૂર,
વળગે વછૂટે રુડે રામસુરે, ઉઠે તનમાહે સમાયે નહીં શૂર રામ ૧૧
પડે લડથડે વઢે જઈ વાડસુરે, માર્યો મરે નહીં અસુર અકાલ,
ઇંદ્ર બ્રહ્મા આડા દઈ વાદળારે, જોવા આવ્યા અમર ચારે ચાલ રામ ૧૨
દળ વાદળમા વળે જેમ વિજળીરે, તેમ વિષ્ણુ સાથે દોડી મળે દૈત્ય,
ભારી ભુજ સહસ્રના પ્રહારથીરે, નવ ભાગો આયુધસહિત રામ ૧૩
ઝાલે ઝડપ નાખીને નરકેસરીરે, વળી વેગથી વછૂટી વીર જોય,
દેખીને ધ્રુજવા લાગ્યા દેવતારે, મન મુનિ ન ધરી શકે કોય રામ. ૧૪
જુદ્ધ દારુણ દેખીને વિસ્મય થયારે, ઇંદ્ર બ્રહ્મા વિચારે છે એમ,
નરહરિ આગળ જુદ્ધમારે, જાણ્યુ રખે રહેતો દાનવ ખેમ. રામ. ૧૫
થાય ઉંચો નીચો ને બેબાકળોરે, નવ ઝાલ્યો રહે નરહરિને હાથ;
ક્રીડા કરે અસુરસુ શ્રીહરિરે, ભરે સહસ્ર ભુજાતણી બાથ. રામ ૧૬
નવ જાણે સુર બેમા કોણ જિતશેરે, એવો અસુર અતુલ બળવત,
રાજ જુદ્ધ જોઇને દૈત્ય ને દેવતણુરે, વળી આગળી લઈ રહ્યા દત. રામ. ૧૭
ભોમ ભાર જજાલે પ્રહારનોરે, ભય પામ્યો ઘણુ મન ભુજંગ,
સઘળા ભેળા સપ્ત સિધુ સામટારે, પડે ખડ તાલે પર્વત શૃંગ રામ. ૧૮
મલજુદ્ધ પ્રબલને બળે કરીરે, ઘણુ શિથિલ થયો શેષ,
ગર્જનાએ ગર્ભ ઘણા ગળ્યારે, જાણ્યુ ભૂતળ વાદળ ભેળે એક રામ. ૧૯
એમ અસુર ને વિષ્ણુ વઢે વાદશુરે, તેણે સુઈ ન શકે કોઈ શેજ;
તેજ પ્રકાશ્યુ નરસિહનુંરે, તેણે નભમણિ થયા નિસ્તેજ રામ. ૨૦

એવા દિતિસુત શ્રીહરિસુ વઢેરે, જેમ ઉડી પડે પાવક પતગ,
હારે નહીં હરિતણી હાકથીરે ત્યારે કોપ્યા વળી પ્રભુ નરસિહ રામ ૨૧
મુખ ડાઢ વધારી વિક્રાળસુરે, કીધુ નરહરિ હાસ અટાટ,
કાયર થયો દેવના ત્રાસથીરે, ત્રાડે દડી પડ્યો દાનવ વેરાટ રામ ૨૨
વાગે વદનનો શબ્દ જઈ વ્યોમશુરે, જેમ ગગનમા ગડગડે મેઘ,
સાહી લીધો અસુરને અકમારે, જેમ ખગધર વિષધર વેગ રામ ૨૩
સધ્યા સમયે ગ્રહી મડપને દ્વારે, આવી ઊમરે બેઠા અવિનાશ,
ઉદર ઉખેળે નખે સ્નેહસુરે, કોઈ ઉભી ન શકે પ્રભુ પાસ રામ ૨૪
દત્ય ખોળે પડ્યો ખગપતિદેવનેરે, મન ચતવે છે મેલી નિ શ્વાસ,
મારો અતકાળ આવ્યો ગોપાળથીરે,તેને નિશ્ચે આવ્યો મન વિશ્વાસ રામ ૨૫
પહેના ઉરપર પ્રવેશ થતો નહીરે, ચક્ર ફરશી ને કઠણ કુલીશ,
નખથી જઠર કીધુ જુજવુરે, તેનો આવ્યો અવસાન સમેધીશ રામ ૨૬
પ્રભુ એણીપેરે, પ્રાજે કરે દૈત્યનેરે, મારી પાપીના કહાડ્યા પ્રાણ,
આંતરડાની માળા કઠમા ધરીરે, બેઠા સિહાસન ચડીને ચક્રપાણ રામ ૨૭
કોણ પહોંચે પ્રભુજીની ચતુરાઇનેરે, જેણે સર્વ રચ્યો સસાર,
બ્રહ્માતણા વચન ન લોપિયારે, તેમ અસુર વિડાર્યો કીરતાર. રામ ૨૮
વર બ્રહ્માતણા સત્ય કરી પાળિયારે, દુષ્ટ માર્યો સવે વિચારી પ્રદોષ,
પુષ્પવૃષ્ટિ કરે સર્વ દેવતારે, વાજે દુદુભિતણા નિર્ઘોષ રામ ૨૯
નિજ ભક્તને દુભ્યા માટે કોપિયારે, પ્રભુ સહાર્યો છે દાનવ જોધ,
રીપુ ક્ષય પામ્યા પછે નરસિહનેરે, કેમે ઉતાર્યો ઉતરે નહી ક્રોધ રામ ૩૦
આવ્યા શકર બ્રહ્મા ને શક્ર દેવતારે, રહ્યા દૂરથકી કરે છે દર્શન,
સર્વ સ્તુતિ માડી જગદીશનીરે, ગળગળ્યા પ્રભુ કરવા પ્રસન. રામ ૩૧

પૂર્વછાયો

પ્રભુજીને પ્રસન કરવા, સ્તુતિ કરે સર્વ દેવ,
કહુ તુજને તેતણો, સાભળ રાય અવેવ ૩૨
નરસિહે નખ દઈ વિડાર્યો, હિરણ્યકશિપુ ભૂપાલ,
અસુર ક્ષય પામ્યા પછી, પ્રભુ ન મૂકે વેશ વિક્રાળ ૩૩
ભક્તને જે પરભવ્યો, કોપે ચડ્યા મહારાજ,
અત આણ્યો અધર્મીનો, કર્યું અમરનુ કાજ. ૩૪

ઉથલો

કર્યું અમરનુ કાજ, અસુર સઘળા હરખે ભર્યા,
મન પામ્યા ઉલ્લાસ, શ્રીનરસિંહે નિર્ભય કર્યા ૩૫

કડવું ૩૭ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યો તે બ્રહ્મકુમારજી, સાભળ રાજા તે યશ કીરતારજી,
સ્તુતિ કરે છે અમર અપારજી ૧

ઉથલો

અમર સ્તુતિ અપાર ભાતે, કરે બેઉ કર જોડ,
રુદ્ર બ્રહ્માદિક અનેક સુરપતિ, વિનવે તેત્રીશ ક્રોડ ૨

રાગ ચોપાઈ

આવ્યા ઇંદ્ર મુનીંદ્ર આનદ ધરી, કરમણિ મુક્તાફળ પુષ્પ ધરી,
ઉભા સ્તુતિ કરે પરણામ કરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૩
પડે ભ્રુકુટી કનક જેમ ધરણે ઢળી, તેમ પ્રભુને વિનવે છે સુર મડળી,
કર જોડીને સ્તુતિ કરે છે વળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૪
સ્વામી દેવ સમસ્તનુ દુ ખ ટળ્યુ, ઘણા દિવસ પછી ગયુ રાજ મળ્યુ,
તારા ભક્તનુ સ્મરણ અમને ફળ્યુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૫
હવે સાધુ સમસ્તની વ્યાધિ ગઈ, સુખે રહેશુ તે સ્વર્ગ નિવાસ જઈ,
ત્રણ લોકની કલ્મષ વિનાશ થઈ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૬
દીઠો ભક્તનો મહિમા અપાર અમે, જેને મારી શકયો નહીં દુષ્ટ કયમે,
વળી સ્થભ ફોડી પ્રગટ્યા છો તમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૭
એમ અમર સ્તુતિ કરે દૂર થકે, કોટિ તેજથી નિકટ જઈ ન શકે,
રસના રવિ કોટિ જેવી ઝળકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૮
કર જોડીને આગળ નિ શક નમે, હવે દુ ખ અમારુ સમસ્ત શમે,
મન પ્રેમ ધરી પ્રભુને પ્રણમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૯
ઘણા દિવસ લગે દુષ્ટની વેઠ કરી, અન પૂરુ ન પામતા પેટ ભરી,
એની આજ્ઞા પાળતા ત્રાસ ધરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૧૦
થાશે જગ્ન જાગાદિક કર્મ હવે, લક્ષ સખા પચામૃત મત્ર ચવે,
કરશુ તર્પણ નિત્ય ને હોમ હવે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૧૧
વળી એમ જગદીશની સ્તુતિ કરે, ગુણ ગાયે ગોવિંદના હરખ ઘણે,
છૂટયા દુ ખથી પ્રતાપ મુકુદતણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ ૧૨

કહે નરકનાયક હાથ જોડી, સ્તુતિ શુ કરે છે મારી મત્ય થોડી,
ગરુડારુઢ છે તારી મત્ય પ્રૌઢી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૩
ભણે વરુણ વખાણુ કરે મુખથી, હવે સૃષ્ટિમા રાજ કરુ સુખથી,
મુને રાખિયો દૈત્યતણા દુ ખથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૪
કેટલા દિન દુષ્ટનુ નીર વહ્યુ, નિત્ય કાજ કર્યુ જે એણે કહ્યુ,
હવે આજથકી ઘણુ સુખ થયુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૫
વળી વાયુ સમસ્ત કરે વિનતિ, અમને ઘણી દુષ્ટની પીડા હતી,
એ નિવારણ પ્રભુ કીધી મતિ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૬
કર જોડીને જક્ષકુનર કહે, સ્વામી ઉગ્ર મહિમા તારો કોણ લહે,
સુખ પામે જે સાધક મરણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૭
અસુરે અમને ઘણુ દુ ખ દીધુ, ઉપદ્રવ કરી ઘણુ દ્રવ્ય લીધુ,
પ્રભુ તે સમે કષ્ટ વિનાશ કીધુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૮
વદે વેદ વેદાત ગોપાળ ભણી, હવે સહાય કરો એક બાળ તણી,
તમને ન ઘટે એવી રીશ ઘણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૧૯
ઘણુ તીક્ષ્ણ ક્રોધ તમારે થકે, ત્રણ લોકમા કોપ રહી ન શકે,
રખે શેષ ચળી પૃથ્વી થડકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૦
કીધો ક્રોધ તમારો તે વાર્યો ઘટે, જ્યારે મહા કલ્પાત સમે પ્રગટે,
ત્યારે વિશ્વની ઉતપાત થાતી મટે, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૧
બ્રહ્મા સ્તુતિ કરે છે ભેદ થકી, વેદ રૂગ યજુર ને સામથકી,
તારા ગુણનો પરિબ્રહ્મ પાર નથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૨
તમો આજ અલોકીક રૂપ ધર્યુ, મુનિ દેવ સમસ્તનુ દુ ખ હર્યુ,
ત્રણ લોકમા તેજ તારુ પસર્યુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૩
ઉભા ગાધર્વ સઘળા ગાન કરે, જત્ર વાસળી તુબરુ હાથ ધરે,
વદ તાલ મૃદગે તાન કરે, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૪
નાચે કિન્નર કામિની રૂપ કળા, ગુણ વર્ણવે વિષ્ણુતણા સઘળા,
મધુર સ્વરે ગાન કરે અબળા, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ. ૨૫
બોલે વાણુ બદીજન લોક વળી, અમે જાચતા દૈત્યને સર્વે મળી,
ગયુ આજથકી દુ ખ તેનુ ટળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૬
કોઈ રામનુ નામ ન લેતુ કદા, અમે બોલતા દૈત્યની કીાત સદા,
ભજશુ તમને રીપુ માર્યો તદા, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૭

એમ દેવના જયનો શબ્દ કહી, કરે વદના વદન મુનીંદ્ર સહી,
એમ ચરણ કમળભર ઉભા રહી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૮
પ્રભુ દુષ્ટ વિનાશ કર્યો પુરથી, તોય ક્રોધ હરિ ન તજે ઉરથી,
તેનો તાપ ન જાય સહ્યો સુરથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૨૯
વાધ્યો તીક્ષ્ણ તાપ પ્રતાપ ઘણો, જુગમા ન સહેવાય નરસિહતણો
જાણે લય પામે ત્રૈલોક ધણો, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૦
તેવે મહાદેવે દેવની આણી દયા, ક્ષણુમા નર શ્યામ સ્વરૂપ થયા,
નૃત્ય કરતા નરસિહ પાસે ગયા, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૧
જગદીશે દીઠુ જ્યારે રૂપ એવુ, એ કારમુ કોણ સ્વરૂપ નવુ,
એ તો નિપજ્યુ કૌતક જોવાતણુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૨
પછી ઓળખ્યો વિષ્ણુએ વશત્રદશા, શિવ શભુ અલૌકિક વિશ્વ વસ્યા;
મુખ સામુ જોઇ નરસિહ હસ્યા, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૩
જ્યારે હાસ્ય કીધુ હરિએ મુખથી, ત્યારે ક્રોધ સમસ્ત શમ્યો તનથી,
મળ્યા નરસિહ હરિ પ્રસન્ન થઈ, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૪
શિવ ભક્ત પ્રહ્લાદસુ હેત આણી, નરસિહ પ્રત્યે કહી મુખ વાણી,
એની સહાય કરો હવે સત જાણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૫
એવુ સાભળીને ત્રૈલોકનાથે, ધર્યો ભક્ત પ્રહ્લાદને આપ હાથે,
વર માગ કરી મેલ્યો હસ્ત માથે, પ્રભુ નમો નમો નરસિહ હરિ ૩૬

પૂર્વછાયો

માગ માગ વર મુખથકી, એમ કહે અવિનાશ,
તવ કર જોડી ભકતજન, બોલે વચન પ્રકાશ ૩૭

કડવુ ૩૮ મુ—વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે ઋષિરાજનજી, સાભળ રાજા તે એક મનજી,
થયુ ભક્તનુ પ્રફુલ્લિત વદનજી, બોલ્યો બાળક મધુર વચનજી ૧

ઉથલો

બાળક બોલે મધુરા વાયક, સ્તુતિ કરે નરસિહની,
હાથ જોડી નાથ સન્મુખ, કરે વાત ઉછરગની ૨

રાગ જેજેવતી

સ્વામી નમો નમો શ્રી નરસિહજી, શત્રુનો કીધો છે ભગજી,
સુરનો રાખ્યો છે રગજી, ઉગ્ર રૂપ ધારીરે સ્વામી. ૩

પ્રગટ્યા છો ફોડીને સ્થભ, દાનવનો ટાળ્યો છે દભ,
વિજળી જેવો વજ્રભ, સેવક ઉગારીરે સ્વામી ૪
કહાવો છો દેવના દેવ, અત તે સ્વયમેવ,
અધમ તાર્યાની ટેવ, છો કરુણાસિધુરે સ્વામી ૫
અહર્નિશ વખાણે વેદ, બ્રહ્મા તે નવ જાણે ભેદ,
અટલ રૂપ છો દેવ, દેવ દીનબધુરે સ્વામી ૬
હ્દે રહેજો મહારાજ, તમ કને માગુ છુ આજ,
નવધા ભક્તિનુ કાજ, દેજો અતરજામીરે સ્વામી ૭
જો મુજને થયા છો તુષ્ટમાન, આપો અભય વરદાન,
એટલું માગુ ભગવાન, ચરણ શિશ નામીરે સ્વામી ૮
ભૂલો નહી પોતાતણુ, ભક્તવત્સલપણુ,
મુખે શુ વખાણુ ઘણુ, સાચુ બિર્દ તારુરે સ્વામી ૯
વિનતિ સાભળજો કરુણ, સર્વદા રાખો શરણ,
નિશ દિન મહારાજને ચરણ, વસે ચિત્ત મારુરે સ્વામી ૧૦
અધક્ષણુ નામ તમારુ, હ્ેથી ન થાય ન્યારુ,
અહર્નિશ મનમા સભારુ, પ્રભુ વનવાસીરે સ્વામી ૧૧
પુરષોત્તમ પૂર્ણાનદ, માધવ મહાવર મુકુદ,
ગૌબ્રાહ્મણપતિ ગોવિદ, વિશ્વજન દુ ખહર્તારે સ્વામી ૧૨
દામોદર સુદરશ્યામ, વિલશો વૈકુઠધામ,
સહુ કોઈ સમરે નામ, ત્રિભુવન ભર્તારે સ્વામી ૧૩
કરતા મગળ કલ્યાણ, જગજીવન મારા પ્રાણ,
જુગમા વરતાઓ આણ, શ્રીસારગપાણીરે સ્વામી ૧૪
કૃપા કીધી અપાર, સેવકની લીધી સાર,
વિશ્વભર ચઢ્યા વાર, મહેર મનમા આણીરે સ્વામી ૧૫
લીધો છે નરહરિ વેષ, રીશ ધરી ઋષિકેશ,
તાર્યો છે દાનવરેસ, દેવ દુ ખ ટાળ્યુરે સ્વામી ૧૬
હુવો જગતમાં જયજયકાર, સહાય થયા છો સરજનહાર,
સતોષ પામ્યો સસાર, પ્રભુ વેર વાળ્યુરે સ્વામી ૧૭
હમણા જેવા થયા સહાય, તેવા જ રહેજો સદાય,
એ માગુ લાગીને પાય, પ્રભુ તમ પાસેરે સ્વામી ૧૮

અહર્નિશ ગોવિંદગુણ ગાન જ્યા સુધી આવે અવસાન,
ત્યાંસુધી તમારું નામ, હૃદેમા પ્રકાશેરે સ્વામી ૧૯
એવુ જાણી કમળાનાથ, ફરી મસ્તક મેલ્યો હાથ,
બોલ્યા છે સેવકની સાથ, સાધુજન જાણીરે સ્વામી ૨૦

પૂર્વછાયો

શ્રીમુખહરિ વાણી વદે, સાભળ ભક્ત સુજાણ,
મારે વૈષ્ણવ જગતમા, જાણુ જીવનપ્રાણ ૨૧
જે મુજને નિશદિન ભજે, તેને ભજુ સદાય,
જેણે મુજને નવ ભજ્યો, તે મ તજ્યો નવ જાય ૨૨
પરદ્રોહી પરઘાતકી, અજાણે લીએ મુજ નામ,
એકવાર જો ઓચરે, તો પામે મુજ ધામ ૨૩

કડવુ ૩૯ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર નાથજી, હરિજન ઉભો તે જોડી હાથજી,
પ્રભુજી બોલ્યા તે સેવક સાથજી ૧

ઉથલો

સેવક સાથે શ્રીહરિ, બોલ્યા વચન ઉપદેશ,
ભક્ત થાપો અભય કરી, કાપો કઠણ કનેશ ૨

રાગ ચોપાઈ

બોલ્યા નરહરિ મુખ વાત, સાધુ, મેં તો નાશ કર્યો તુજ તાત, સાધુ,
તોએ તુને ન આવ્યો અભાવ, સાધુ, એવો સુંદર તારો સ્વભાવ, સાધુ ૩
તારી ધીરજને ધન્ય ધન્ય, સાધુ, તારા પૂર્વ જન્મનુ છે પુણ્ય, સાધુ,
તુને આપુ અમે વરદાન, સાધુ, હુ તો તુ ઉપર થયો તુષ્ટમાન, સાધુ ૪
તેં તો તાતની વાત ન માની, સાધુ, મારી ભક્તિ ન રાખી છાની, સાધુ,
રાજઋદ્ધિ દેખી નવ રીઝ્યો, સાધુ, બીનો નહી દેખી દાનવ ખીજ્યો, સાધુ ૫
દૃઢ ભક્તિ કીધી બહુ ભાત, સાધુ, ભય ન ધર્યો અસુરને હાથ, સાધુ,
હવે રાજ અટલ તુને આપુ, સાધુ, ભક્ત પોતાતણો કરી થાપુ, સાધુ ૬
મારા ભક્ત ઘણા હુને વહાલા, સાધુ, બીજા ડાઠ કરે તે ઠાલા, સાધુ,
મુખે જપ કરો હરિનામ, સાધુ, તે તો પામે પૂરણ ધામ, સાધુ ૭
હુ તો ભીડ ભક્તની ભાજુ, સાધુ, મન ગર્વ કરે તેને ગાજુ, સાધુ,
થાઉં પ્રગટ તે ભક્તને કાજ, સાધુ, એની શીઘ્ર જતી રાખુ લાજ, સાધુ ૮

મારા ભક્તને દેશે દુ ખ, સાધુ, મુને તેનુ ન ગમે મૂખ, સાધુ,
હુંપર ભક્ત આણે પ્રેમ, સાધુ, તેને હુ રાખુ છુ ક્ષેમ, સાધુ ૯
તેને આપુ પદારથ ચાર, સાધુ, તેનો વેદ વદે છે વિસ્તાર, સાધુ,
જેને ભાવ જેવો મનમાહે, સાધુ, તેને તેવી પ્રાપ્તિ થાયે, સાધુ ૧૦
જેવુ વાવે ખેતરમા બીજ, સાધુ, તેવુ નીપજે નીરખતા સિદ્ધ, સાધુ,
જેણે મુજને આપ અરપ્યુ, સાધુ, તેને મેં પણ સરવ સમર્પ્યુ, સાધુ ૧૧
મુજ આગળ જેવુ કામે, સાધુ, સસારમા તેવુ પામે, સાધુ,
મારા ભજનતણો રસ પીધો, સાધુ, મુને જગતમા વશ કરી લીધો, સાધુ ૧૨
જે કોઈ પૂજન મારું કરશે, સાધુ, સુખ પોતાનું પોતે ભરશે, સાધુ,
પહેલુ સ્નાન કરે જે આપે, સાધુ, પછે મુજનેતે સન્મુખ થાપે, સાધુ ૧૩
મુને ચદન ગધ ચડાવે, સાધુ, તેનો પ્રેમલ પોતાને આવે, સાધુ,
જેનું નૈવેદ્ય કરે મુને નિત્ય, સાધુ, તેવુ પોતે પામે દિન પ્રત્ય, સાધુ ૧૪
મારુ ગાન કરી ગુણ ગાય, સાધુ, તેને અતરે આનદ થાય, સાધુ,
હુ તો પૂજાની ઇચ્છા ન રાખુ, સાધુ, પ્રેમ દેખુ ત્યા દર્શન આપુ, સાધુ ૧૫
હુ તો પૂરણ છુ સર્વે ભાત, સાધુ, મારે ન્યૂન નહી કોઇ વાત, સાધુ,
તન દીલમા અરધ નિહાળુ, સાધુ, કશુ અર્ક આગળ અજવાળુ, સાધુ, ૧૬
જેમ પૃથ્વીમા બીજ વિરાજે, સાધુ, તે પણ નાખે પોતાને કાજે, સાધુ,
ધરી આપ ઇચ્છા ન ધરાવે, સાધુ, સહુ સ્વારથે બીજ વાવે, સાધુ ૧૭
તેમ ભક્તને અનોપમ ચારે, સાધુ, પણ પોતાનો અર્થ સમારે, સાધુ,
હુ તો પ્રગટાવે પ્રગટુ પાસે, સાધુ, જેમ બહુ વિધ વહ્નિ પ્રકાશે, સાધુ ૧૮
અગ્નિ નિકટ રહે શીત ટાળે, સાધુ, જાયે બળ કરવા તેને બાળે, સાધુ,
એહેવો મારો સ્વભાવ તું જાણે, સાધુ, વળી સત્ય કરીને પ્રમાણે, સાધુ ૧૯
મારે સરખુ સહુ સાથ, સાધુ, મિત્ર શત્રુ થાય છે હાથ, સાધુ,
જેવુ જોતા તે જત્ર અરીશે, સાધુ, રગ સરખુ પ્રતિબિબ દીસે, સાધુ ૨૦
તેમ જ મુજ સાથે મન જેવુ, સાધુ, તે પ્રમાણે ફળ પામે તેવુ, સાધુ,
રજ સૂરજપર કોય નાખે, સાધુ, પાછી આવી પડે નીજ આખે, સાધુ ૨૧
ભક્ત ઇચ્છે તે ફળ ઝટ પામે, સાધુ, જે વચન મારુ પ્રમાણે, સાધુ,
તેમ હું પણ છઉં ફલદાતા, સાધુ, તે તો માનજે વચન વિધાતા, સાધુ ૨૨

પૂર્વછાયો

વચન વિધાતા તણા, જે કહ્યા શ્રીજગદીશ,
ત્યાહે થયા છે સતને, માધવે મેલી રીશ ૨૩

કેશવે કમળા તેડિયા, વિશ્વજનેતા એહ,
રાજ્યાભિષેક કરે ત્યા, શિર મોતી વરસે મેહ ૨૪
સિહાસન બેસાડિયો, છાયો રાજકુમાર,
સૂર સઘળા સતોખિયા, વરત્યો તે જેજેકાર ૨૫

કડવુ ૪૦ મુ–વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિ મહાજનજી, સાભળ રાજા ભાવ અનતજી,
પ્રભુએ સતોખ્યા સૂર સતજી, થયા સેવકને પ્રભુ પ્રસનજી ૧

ઉથલો

સેવકને પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, આપ્યુ અનોપમ રાજ,
નારાયણુ નરહરિ હુવા, તે અસૂર હરવા કાજ ૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી

નારાયણુ નરસિહ સ્વરૂપે, પ્રગટ્યા વચન વિપ્રને માટેજી,
હિરણ્યકસ્યપ દાનવને મારી, પ્રહ્લાદ બેસાડ્યો પાટેજી ૩
આપ્યુ રાજ અખિલ અવનીનું, કોએ ન શકે કોપીજી,
હરિજન સહુને સતોખીને, લાજ લગારે ન લોપીજી ૪
વૈષ્ણુવ ધર્મ વાધ્યો ઘણુ જુગમા, આણુ અનતની વરતીજી,
ત્રિલોક જાગી ગાય હરિ જશ, કીરતન હરિનુ કરતીજી ૫
ઘેર ઘેર હરિ મદીર ગુણુ સુદર, માહે દામોદર દેવજી,
ઓચ્છવ વરત આનદ અહરનિશ, કરે પ્રભુજીની સેવજી ૬
જગન જાપ જગ તપ ઋષિ સાધે, ખતે કરે નિત્ય કરમજી,
અવની સ્વસ્થ અનત આરાધે, વધ્યો ધરાપર ધરમજી ૭
અવની કામદુધા ઘેર દૂઝે, વ્યોમથી વરસે ક્ષીરજી,
દિન વરસાત મેઘ નવ સૂકે, માગ્યા તે મૂકે નીરજી ૮
સુરજ અનત તપે નહીં સઘળે, સિચે સુધા બહુ સોમજી,
ભાર અઢાર ફુલી વનસ્પતિ, ભાર ન ઝીલે ભોમજી ૯
નદી નવાણુ વિમલ જળ વાયુ, સાગર પામ્યો શાતિજી,
પાવક ચદ્ર રવિ ઊડગણુની, ઓપે અનોપમ કાતિજી ૧૦
એણીપેરે સ્વસ્થ થયુ સચરાચર, અદ્‌ભુત આનદ પામ્યાજી,
દેવ સમસ્ત વસ્યા નીજ સ્થાનક, દૈતતણા દુ ખ વામ્યાજી. ૧૧
ભાગ્યો ભય સૂર લોક સરવનો, પ્રભુ તણે પરતાપેજી,
ભક્ત ઉગાર્યા અસૂર સઘાર્યા, અવિચલ નરહરિ આપેજી ૧૨

હિરણ્યકશિપ ને હિરણ્યાક્ષ, એણીપેરે ત્રણ્યએ સધાર્યાજી,
પુનરપિ રાવણ કુંભકરણ થઈ, પૃથવીમાહે પધાર્યાજી ૧૩
તેણે નવ ખટ માસ તપ સાધી, ઈશ્વરને ઉપાસીજી,
ચોકડી ચૌદનું રાજ લઇને, લંકા કનકપુરી વાસીજી ૧૪
ગરવ કર્યો તેણે ત્રણ ભુવનમાં, સુરપતિને દંડ દીધોજી,
તેનો મદ હરવા શ્રી રામે, રઘુકુલ અવતાર લીધોજી, ૧૫
જેને દશ મસ્તક વિશ ભુજા, બળવંત એથી બીતાજી,
જેણે રામશું રાઢ લગાડી, ગ્રહી ગયો માત સીતાજી ૧૬
ત્યારે પ્રભુજીએ જળમાં શલ્યા તારી, હનુમતે લંકા પ્રજાળીજી,
રાવણના દશ મસ્તક છેદી, જનક તનયા વાળીજી ૧૭
ત્યારપછી હુવા પરજુગમાં, અંત આરંભ કળીકાળજી,
એ બેહુ દાનવ ફરી અવતર્યા, દંતવક્ર શિશુપાલજી ૧૮
પરિગ્રહ જય વિજયકેરા, મેવક ઋષિને શાપેજી,
અવતાર ત્રણે થયા જુગમાહે, સંત પિતા સંતાપેજી ૧૯
આદ્ય પ્રભુની ઇચ્છા હતી, જુદ્ધ કરવાને કાજેજી,
તે માટે પાર્ષદને પાડી, પ્રગટ થયા મહારાજજી ૨૦
શાપ દીધો મુનિવરે તેને, અવતરવું પણ સાથજી,
પેલા ભક્ત પ્રહ્લાદ થયા તે, સનક ઋષિ સાક્ષાતજી ૨૧
રાવણ બાંધવ ભક્ત વિભીષણ, તે પણ ઋષિ અવતારજી,
દ્વાપરમાં શિશુપાલની સન્મુખ, ભીમક સનતકુમારજી ૨૨
કમળાજીએ કીધો ક્રોધ લગારક, વસ્યો સેવકનો વંકજી,
તેણે અધમ અવતાર ધર્યો તે, જાનકી લઈ ગયો લંકજી ૨૩
ફરી થયો શિશુપાલ પ્રબળ નર, કીધું તે કમળાનું કોડજી,
શ્રીકૃષ્ણજીએ તેનો ગર્વ ઉતાર્યો, રુકૂમિણી સખા રણછોડજી ૨૪
તે માટે તારી સન્મુખ રાજા, શ્રીહરે માર્યો શિશુપાલજી,
ત્રણ જન્મ થયા પોળિયાને, મોક્ષ આપ્યો ગોપાલજી ૨૫
અધમ ઓધાર્યાં દેવ ઉગાર્યા, સાર્યાં તે સર્વના અર્થજી,
ભગતવચ્છલ પ્રભુ નવ ભૂલે, સરવથા સમર્થજી ૨૬
પૂરણ ભગત પ્રહ્લાદ પ્રભુનો, ભક્તિ કીધી રુડી રીતજી,
પિતાએ પ્રભવ્યો ભલી ભાતે, તોએ ન મૂકી પ્રીતજી ૨૭

ક્ષણુ રાચે નાચે નીજ લઇને, ક્ષણુ જાચે જગદીશજી,
ક્ષણુ એક રહે ક્ષણુ એક બેસે, મન પ્રેમથી રાખે પિતાજી ૨૮
શીખે ગાયે ને સાભળે કોઈ, નરસિહના ચરિત્રજી,
પૂરણુ ભક્તિ કરે પ્રભુની, થાય તે પુણ્ય પવિત્રજી ૨૯
પરમેશ્વર પોતાના જાણી, એ મુજને વિશ્વાસજી,
બેહુ કર જોડી એણીપેરે બોલ્યા, કવિ તે કાળીદાસજી ૩૦
મોટો મહિમા હરિજનકેરો, જગત સુરાસુર જાણેજી,
સક્ષેપે કહે સ્મરણુ માત્રે, બોલ્યા તે બુદ્ધ પ્રમાણેજી ૩૧
સેજે પાતિક પ્રલ્લે થાયે, ગુણ ગોવિદના ગાતાંજી,
ઘેર બેઠા જન જે પુણ્ય પામે, તે પુણ્ય તીરથ જાતાજી ૩૨

પૂર્વછાયો

તે પુણ્ય તીર્થે દઢ જાય, કરે માર્જન સ્નાન,
તે પુણ્ય ઘેર બેઠા મળે, ભજતા શ્રીભગવાન ૩૩
પ્રયાગ માહે માઘ નાહે, કોટી કલક જાય,
તે પુણ્ય તોળતા હરિ, નામ તુલ્ય નવ થાય ૩૪
ગયા શ્રાદ્ધ ભાસ પ્રભાસ પ્રાચી, પિત્રને પિડદાન,
તેને ગતિ થાય પ્રેતની, હરિ જપે મહા પુણ્યદાન ૩૫
જેણે સમસ્યા શ્રીહરિ, ભાવ રાખી મન,
તેના પૂર્વજ મોક્ષ પામે, પહોંચે સ્વર્ગ ભુવન ૩૬
કોટી સુરભિ ગ્રહણુ સમે, આપે કાશીમાહે,
દશ સહસ્ર મખ મેરુ કનકના, તે પુણ્ય નવ થાયે ૩૭
પાપ નાશે પૂર્વ કૃત્યના, બ્રહ્મહત્યાદિક જેહ,
આ ભવમા નવ લાજે પરાભવ, ભક્ત દુર્લભ દેહ ૩૮
જેણે હરિ નવ ભજ્યા, તેના ભુવનમોઝાર,
ચિતામણિ જે કર વિષે, તે નાખિયુ નીર અપાર ૩૯
મદમતિ ગોવિદને મેલી, કા મેલી કામને કાજ,
છલ વછલ નીશદીન કરે, વદતો ન આવે વાજ ૪૦
જગદીશની ઇચ્છા ન જાણે, આણે મન અભિમાન,
વિષયીને મન ભોગ વહાલા, ભક્તને ભગવાન ૪૧

ઉથલો

ભક્તને ભગવાનરે, મનમા વહાલા છે સદા,
મોહ માયા લોભ મેલી, રામ સમરો સર્વદા ૪૨

સત દેખી કનક કામિની, હરખ હારે ઉરનો,
વ્યાલને જેમ વિષ લાગે, મધુર શબ્દ મયૂરનો ૪૩
જેણે ચાખ્યો રામરસ, તેને અવર રસ અળખામણો,
સરસ મણિધર નિશા કરે, ધધો ધુમ્રવાદીતણો ૪૪
સસારમા આ સતના, મનમા વસે વિષ પાન,
જ્વર ચડે ત્યારે ઝેર લાગે, મનુષ્યને મિષ્ટાન્ન ૪૫
તેવી ભક્તિ પ્રહ્લાદજીની, સસારકેરુ સુખ,
રાજનુ કારજ કરે, પણ રામ સમરે મુખ ૪૬
તે માટે હરિભજન કરતા, તજો આળસ મન,
મનુષ્ય દેહે તુજને મળી, કરો સર્વ સાધન ૪૭
પ્રહ્લાદ નારદ પરાશર, પુડરીક ને વેદ વ્યાસ,
સનક અબરીષ નારદાદિક ને, ભીમક પ્રભુના દાસ ૪૮
રાય રુકમાગદ ને વિભીષણ, વળી ધનજય ભક્ત,
પ્રગટ થયા પૃથ્વી વિષે, જાણે સુરાસુર જગ્ત ૪૯
હનુમાન દ્રૌપદી યુધિષ્ઠિર, સુદામાદિક સત,
તે નવ મેલે મુખથકી, મહીમા ઘણો ભગવત ૫૦
ભક્ત પ્રભુના કળિ વિષે, થયા તે માનવદેહ,
દેવને દુરલભ થયા, વૈકુઠ પહોંતા તેહ ૫૧
ભજન કરતા જનતણી, જગદીશ ઝાલે બાહે,
ઇંદ્રનો અધિકાર આપે, કોમળ મહેલોમાહે ૫૨
તે માટે પ્રહ્લાદના, આખ્યાનનો અભ્યાસ,
પ્રાકૃત વાણી મન જાણી, કહ્યો કાળિદાસ ૫૩
સવત સખ્યા પુરાણે, શૃગાર ઉપર એક,
ચૈત્ર સુદ એકાદશી, થયો ગ્રથ વિષ્ણુવિવેક ૫૪
સ્નેહે ગાય ને સાભળે, પ્રહ્લાદનુ આખ્યાન,
થાય જેજેકારરે, તેની સાર લે ભગવાન ૫૫
બેહુ કર જોડી કહે કવિ, મદમતિ કાળિદાસ,
પ્રહ્લાદની સુણતા કથા, પહોંચે તે મનની આશ ૫૬

ઉથલો

પોંચે મનની આશરે, પ્રહ્લાદને નામે કરી,
સર્વ શ્રોતાજન સુણો, એકવાર બોલો જેજે હરી ૫૭

ધ્રુવાખ્યાન

ચદ્રાવળા

શ્રીગુરુ ગોવિંદને વરણવુ, પ્રેમશુ લાગુ પાય,
આરાધૂ અવિનાશી એવા, આદિ નિરજન રાય,
આદિ નિરજન અકળ સ્વરૂપ, રામે લીધા રમવા રૂપ,
સૃષ્ટિ નિપાવા થઈ મનસાય, સુભટ થઈ પોઢ્યા જળમાય જેજે વૈકુઠરાય ૧
હરિ જળમા પોઢ્યા સહિ, શેષ નાગ ઉપર તે જાય,
નારાયણના નાભિકમળથી, બ્રહ્મા પ્રગટ જ થાય,
બ્રહ્માના સ્વાયભૂ તન, તેના પાચે પુત્ર પાવન,
ત્રણ કન્યા બે પુત્ર વિખ્યાત, પ્રિયવ્રત ને ઉત્તાનપાદ જેજે ૨
ઉત્તાનપાદ નર નીપનો, રાજા પરમનિધાન,
અનુપમ બે સુદરી, તેના સુરતિ સુમતિ નામ,
સુરતિ ઉપર નહિરે માન, ધ્રુવજી તેના એક સતાન,
સુમતિ ઉપર છે ઘણુ હેત, તેનો કુવર ઉત્તમ એક જેજે ૩
ઉત્તમ ઊછગે બેસાર્યો રાયે, સભામાહિ એકવાર,
લાડ લડાવે પ્રેમશુ રાણી, હૈડે હરખ અપાર,
હરખ ન માયે હૈડામાય, ધ્રુવજી રમતા આવ્યા ત્યાય,
ઉછગ બેસવા કીધા મન, અપર મા કહે કઠણ વચન જેજે ૪
સુમતિ–અપર મા એમ બોલ્યા, ભુડા એ સુખ તુજને કયાથી
અભાગિણીના પેટતણા તુ, જાને અકરમી ઇહાથી,
ઇહાથી જઈ વનમા તપ માડ, હરિ ભજીને કાયા છાડ,
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાવીશ વીર જેજે ૫
વચનો વનિતાના સાંભળી, ઊતર્યા મોનો રગ,
સભા તે સઘળી દેખતા, ધ્રુવજી થયા મન ભગ,
મનભગ થઈ નાંખ્યો નિશ્વાસ, રોતા આવ્યા માતની પાસ,
માયે ચાપ્યા હૃદિયા સાથ, કહે કુવર કોણે દુભવ્યા આજ. જેજે ૬
ધ્રુવ–આજ સભામાં માવડિ બેઠા, ઉત્તમ રાયને ખોળે
ઉછગ બેસવા હુ ગયો ત્યારે, અપર મા એમ બોલે,

અપર કહે અભાગિણી કેરા, સુખ વાછો તો વન જાઓ સવેરા,
ફરી જનમ લે માગે શરીર, તો તને રાજ અપાવિશ વીર જેજે ૭

સુરતિ–વળતી માતા ઉચરે કુવર, હૈડે ન ધરિયે દુખ,
પૂરણ પુન્ય કીધા હશે ત્યારે, તે ભોગવે છે સૂખ,
સુખ આપણને ક્યાથી વ્હાલા, નિયમ ધર્મ કશા નથિ પાળ્યા,
નથિ સતોષ્યા જોગી જતી, તપ તિરથ વ્રત કીધા નથી જેજે ૮
નથિ સતોષ્યા સાધુને, નથિ આપ્યા વિપ્રને દાન,
ઓછા કરમ જ્યા આપણા, ત્યા ક્યાથી રાયના માન,
માન ભોગવે ઉત્તમ નિત્ય, દત્ત વિના ક્યમ પામિએ વિત્ત,
જો હોય ઇંદ્રાસનનો ખપ, તો કુવર જૈ માડો તપ જેજે ૯
તપ માડ્યો બ્રહ્માજિયે ત્યારે, પામ્યા પદ્માસન,
સેવા કિધિ મનભાવતિ ત્યારે, પ્રગટ્યા નારદ સૂત,
મુનિયે માડ્યો મોટો જાગ, તપ તીરથ વ્રત થયા સુભાગ,
જો કરિયે શ્રીહરિ પ્રસન્ન, તો અભાગિયા ટળીયે તન જેજે ૧૦

ધ્રુવ–તને અભાગિણિ હુ ટાળુ મા, છુરે તમારો તન,
વનમા જાઊં વેગે કરિને, સુખ સભારુ નહિ અન્ય,
સુખ સભારે સાલે જેહ, વિશ્વભરે પરહિયો દેહ,
હરિ મળે તો તાપ ઓલાય, નહિતર પ્રાણ તજુ વનમાય જેજે ૧૧

સુરતિ–માતાને આસુ આવીયા ને, અતર ઉપની દાઝ,
રાજાએ મને પરહરિ કુવર, તુએ કરે છે તાજ,
તૂજ વિના હુ રહીશ કેમ, ટોળા વછુટી મૃગલી જેમ,
જળ વિના જેવી માછલી, મારા પ્રાણ જશે ટળવળી જેજે ૧૨

ધ્રુવ–ટળટળ મા રે માવડિ તુ હવે, દુખનો આવ્યો અત,
બીજ રોપાવીશ સુખનુ તેને, ફળ લાગશે અનત,
અનત કરુણા કરશે હરિ, આપણિ આશા પુરશે ખરી,
એછે સાચે અનાથનો નાથ, તેને ભજવા જાઊંરે માત જેજે ૧૩

સુરતિ–વળી માતા એમ ઉચરે કુવર, પાચ વર્ષનો તન,
બીજુ બાળક એક નથી, કેમ હુ વાળુ મન,
કેમ મોકલુ વનની વાટે, કહેતા મારા હૈડા ફાટે,
આખનિ આગળ રહારે બાળ, ઘેર બેઠા ભજિયે ગોપાળ જેજે ૧૪

ધ્રુવ–ઘેર ગોપાળ ન પામિયે, મનમા મોહ ઉપજે માય ખાતા,
ખાતા પીતા પહેરતા માતા, કેમ દમાશે કાય,
કાયા દમતા સરશે કાજ, તપ કરતા મળશે મહારાજ,
વનમા જૈ વહેલો આવીશ, માતા દો મુજને આશીષ જેજે ૧૫
સુરતિ–આશિષ દે છે માવડી સુતને, હજો કુશળ કલ્યાણુ,
મસ્તકે રક્ષા માતનિ, કંઠે કૃષ્ણની રક્ષા જાણુ,
કંઠે કરજો કૃષ્ણુ રક્ષણુ, ઉરની આગળ નારાયણુ,
કટી કેશવ પુરષોત્તમ પાય, એવી આશિષ દે છે માય જેજે ૧૬
માને આસુ આવ્યા ત્યારે, થભિને રાખ્યા નીર,
મારી જીભે કેમ કહુ વળી, મનમા વિચારો વીર,
વીર વચન કોના નવ ધરશો, તપ કરતા માયા નવ કરશો,
તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી જેજે ૧૭
કવિ–ફેરા ફરિયો માતાનેરે, ફરીને લાગ્યો ચર્ણુ,
આજ્ઞા માગીને સચર્યો, વદીને શુભ શૂકન,
શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસિણી બેડુ ભરી જાય,
નરકન્યા પરણીને વળ્યા, વેદ ભણુતા વિપ્ર જ મળ્યા જેજે. ૧૮
મળ્યાં શુકન સઉ હર્ખના ધ્રુવજી, નિકળ્યા નગર બહાર,
આગળ જતા ધ્રુવજીનેરે, મળિયા બ્રહ્મકુમાર,
બ્રહ્મકુવર ભગવાનને ચાહતા, હરિગુણુ ગાતા વેણુ સુનાતા,
કરજોડી કહે છે ભુપતન, ક્ષમા કરો તમે નારદ મુન્ય. જેજે ૧૯
નારદ–નારદ કહે શીદ જાઓ છો, શુ છે તમારે કામ,
કોણુ તમારા માતાપિતા, શુ છે તમારુ નામ,
ધ્રુવ–મારુ નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને બે છે નાર,
રાવ રાણા બેઠા સઉ રગ, ઉત્તમને તેડ્યો ઉછગ જેજે ૨૦
ઉછગે બેસવા હુ ગયો મારી, ખાત હૈયાની ખોલી,
દષ્ટિએ મુજને દીઠો ત્યારે, અપર મા એમ બોલિ,
અપર કેહે અભાગિણીકેરા, જો સુખ વાછો વન જાઓ વેલા,
ફરી જનમ લે મારે પેટ, તો તને રાજ અપાવિશ નેટ જેજે ૨૧
નેટ નારદ કેમ ભાગવુ, એનું આપ્યુ ધન,
સભા સઘળી દેખતાં, મને કહ્યા કઠણુ વચન,

કઠણુ વચન તે કેમ વીસરે, લોઢા સમ હોય તો નીસરે,
ખડ્ગતણો તો સહિયે ઘાય, પણ એ બોલ સહ્યા નવ જાય જેજે ૨૨

નારદ–જારે ઘેલા અત્યારથી, તે તુ એવડો શો ધરે કાળ,
માન કુમાન શુ તારે, તુ તો પાચ વર્ષનુ બાળ,
બાળકને મા ધરવા બોલ, ખાઓ પીઓ ને કરો કલ્લોલ,
અપર માનાં એવા હેત, વિસારીને વાળો ચેત જેજે ૨૩

ધ્રુવ–ચિત્ત તે કઇપેર વાળિયે, મને બોલાવ્યો નહી બાપ,
કશાયમા લેખ્યો નહિ હુને, ઊકળુ છુ તે તાપ,

નારદ–તાપ કુવર નહી આણિએ રતી, સુખદુ ખનુ કોઈ સરિગત નથી,
હરિયે નિર્મ્યુ તેમ જ હોય, કર્યાં કરમ છોડાવે નહિ કોય જેજે ૨૪
કો કાળે વૃદ્ધિ હાણુ છે તેનો, ન ધરો હર્ખ ને શોક,
અણચિતવ્યુ જે આવી મળે, તેનો ધર સતોષ,
સતોષ કુવર ઘેર પધારો, અપર માના બોલ વિસારો,
આવ કુવર તારા બાપને કહુ, રાજ અપાવુ ને માને સહુ જેજે ૨૫

ધ્રુવ–સભામા શુ દેખાડિયે, સૌકોમા વળિ નાક,
સભામા જ્યારે શોભશુ, મન પૂરશે અભિલાખ,
લાખ લાખેણો કરશે હરિ, ત્યારે મદિર આવીશ ફરી,
તપ કરતા જો હરિ નહિ મળે, તો મુજ પ્રાણુ તજિશ બહુ બળે જેજે ૨૬

નારદ–બળ કીધે હરિ નહિ મળે, માનો મારુ વચન,
જન્મથકી જોગી દેહ દમે, સ્વપ્ને નહિ દર્શન,
દર્શન તમને કેમ આપશે, વન જઇને વિમાસણ થશે,
વાઘ વરુ વનમા બહુ હશે, તે દેખીને તન ધ્રુજશે જેજે ૨૭
જાશે ચિત્ત સસારમા ત્યારે, સાભરશે રગભોગ,
ભૂખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુવર મૂકશો જોગ,

ધ્રુવ–જોગ ઋષિ નહિ મકુ સ્વામ, મન ઇંદ્રિયો રાખીશ ઠામ,
મેરુ ચળે પણ હુ ચળુ નહીં, ઋષિજી તમ પરતાપે સહી જેજે ૨૮

નારદ–ઋષિ કહે તુ નિસર્યો ત્યારે, જાને મધુવનમાય,
જમનાજીમા નાહિને તુ, તપ આદરજે ત્યાય,
ત્યા જઈ કરજે અલ્પાશન, જળ પત્ર ને ફળ પ્રાશન,
વળિ તુ ભજજે હરિનુ નામ, સ્વરૂપ સમરજે શ્રીઘનશ્યામ જેજે ૨૯

શ્યામને શિશ મુગટ છે—કાને, કુડળ મકરાકાર,
કોટે કૌસ્તુભ કટિમેખલા, પાય નેપુર ઝણુકાર,
પાય પદ્મ શખ ચક્ર ને ગદા, એવુ સ્વરૂપ સમરજે સદા,
કાનમા અક્ષર કહુ છુ જેહ, દ્વાદશ અક્ષર ભણજો તેહ જેજે ૩૦
એ કરતા ખટ માસમા તુજને, મળશે વૈકુઠનાથ,
કવિ—આશિર્વાદ દેઈ દાસને, મસ્તક મુકયો હાથ,
હાથ જોડી ધ્રુવ લાગ્યો ચરણ, આજ્ઞા માગી વિચર્યો અરણ,
એક કથા રહી એણે ઠામ, ઋષિ પધાર્યા રાયને ગામ જેજે ૩૧
મુની આવ્યા મહારાજને જોવા, રાયતણુ સુખ મન,
માન દિધા બ્રહ્મપુત્રને, વળિ આપ્યા આસન,
આપ્યા આસન બેઠા ઋષિ, આશા ઉત્તમ તાતને વસી,
રાજા—આ શારે ઋષિ સુખનાં રાજ, ધ્રુવ વિના ચિતા અતિ આજ જેજે ૩૨
આજ સભામા ઋષિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાય,
ધ્રુવજી હોય તો આજ વધે બહુ, ઉછગની શોભાય,
ઉછગે બેસના ધ્રુવજી આવ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો,
સ્ત્રીને વરાશે વિરુર્યું બાળ, અપર માયે દીધી ગાળ જેજે ૩૩
ઋષિ એ વચને નીસરિયોરે, વીરા ગયો છે વન,
વનમા વાઘ વરુ હશે તેને, દેખી ધ્રુજશે તન,
તન ધ્રુજશે રે તડકે ટાઢે, મદિરમા માલતો લાડે,
વાયુ વૃષ્ટિ કેમ સહેશે કુમાર, એની કાયા કોમળ સાર જેજે ૩૪
કોમળ પટકુળ પહેરતો, કેમ ઓઢશે મૃગચર્મ તેહ ?
મસ્તક બાધતો મોળિયુ, કેમ જટા રાખશે, એહ ?
એહ આનદે હરતો ફરતો, ઘોડાની અસ્વારી કરતો,
કાટામા તેમ સૂરો બાળ, એની શય્યા અહિ છે સાર જેજે. ૩૫
સારા અન્ન આરોગતો તે, ફળપત્રો કેમ ખાશે ?
પાણી પીતો પળે પળે તે, જળવિણ કેમ રહેવાશે ?
તેની વતી રહેવાશે કેમ ? તેહ વિના હુ દાઝુ એમ,
સુધ વિનાનો થયો શરીર, વિસરતો નથિ તેહ જ વીર જેજે. ૩૬
વળિ વીરો અહિયા આવતો, રમતો રગ અપાર,
ભૂખ તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડિ માગતો સાર,

સાગી સુખડી સુંદર મેવા, કાલુ કાલુ બોલતો એવો,
તેણે અમને કીધા તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ? જેજે ૩૭
શું કરિયે વડિ સાહેબી? ચિત્ત ઠરતુ નથી કોઈ ઠામ,
શું કરિયે આ રાજ? અને, શું કરિયે ધન ને ધામ?
ધન ગયું અમારે આજ, પુત્ર વિના સૌ સૂનો સાજ,
પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુ:ખી, મારા પ્રાણ જશે રે ઋખી જેજે ૩૮

નારદ-ઋષિ કહે તમો મા રુવો, મને મળ્યો હતો તે બાળ,
આશિર્વાદ દેઈ મોકલ્યો, ભજવા શ્રી ગોપાળ,
ગોપાળ ભજશે દિનસ થોડે, કુંવર ઘેર પધારશે કોડે,
માંડો રાજ ને છાડો દુ:ખ, એવું કહિને વળિયા ઋખ જેજે ૩૯

કવિ-ઋષિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ, વિચર્યો વનમોઝાર,
મધુવન પોંચ્યો પ્રેમથિ કીધો, ત્યા જઈ મન વિચાર,
ત્યા જઈ માસ કિધા ઉપવાસ, બીજે માસે ફળકંદ ગ્રાસ,
ત્રીજે માસ છઠે દિન એમ, ચોથે માસે જળના નેમ જજે ૪૦
નેમ ધરીને નેહથકિ ભજે, ઈશ્વર અશરણશરણ,
પાચમે પ્રાણ જ રધિયા ધ્રુવજી, ઉભા રહ્યા એક ચરણ,
ચરણ ચતુરભુજ ચિત્તમા ધર્યા, દ્વાદશ અક્ષર મનમા ભણ્યા,
એમ કરતા વિત્યા ખટ માસ હૃદિયામા ઓળખ્યા અવિનાશ જેજે ૪૧
અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ ઉભો રાજન,
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલિયું ઈદ્રાસન,
ઈદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વૈકુંઠે ગયા,
જઈ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમા કોઈ કષ્ટે કાય જેજે ૪૨

દેવતા-કાયા કષ્ટી વશ રાખની એ, ઈદ્રી મન અચેત,
અચરત એ તો અતી ઘણું, એમ બોલ્યા અમર ધરિ હેત,
અમર કહે અમને બિક લાગી, રખે લિયે ઈદ્રાસન માગી,

વિષ્ણુ-વિષ્ણુ કહે સાભળ સુરપતિ, રાજભોગ એ ઇચ્છતો નથી જેજે ૪૩
નથી ઈચ્છતો સપત્તિને કે, નથી ઈચ્છતો સુખ તેહ,
ચરણ ધર્યા ચિત્તે મારા ક્ષણ, અળગો ન મુજથી એહ,
મૂજથકી અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પૂરણ દેહ,
સદા સ્મરણ રાખે એ મારુ, કહોનિ એને કેમ વિસારુ જેજે ૪૪

વીસાર્યો વિસરે નહિ એને, આપિશ અવિચળ અર્થ,
નામ નહી લે તે તમતણુ, કાય સિહોછો વ્યર્થ?
કવિ–ઇંદ્રતણી આસવાસના કરી, સુરસ્થાનક મોકલિયા ફરી,
ગરુડે ચડી ચાલ્યા શ્રીહરી, વનમા આવ્યા વેગે કરી જેજે. ૪૫
કર્યો નાદ જ્યારે શખનો ત્યારે, ધ્યાનમાંથી ધ્રુવ જાગ્યા,
નેત્ર ભરી નીહાળીનેરે, પ્રેમશુ પાયે લાગ્યા,
પ્રેમ કરિ પરણુામ્યા નાથ, હરિએ મેલ્યો મસ્તક હાથ,
નિર્મલ વાણી હવી પ્રકાશ, સ્તુતિ કરે કરજોડી દાસ જેજે ૪૬
ધ્રુવ–દાસ દયાળને વિનવો તમો, સર્વ જગતના ભૂપ,
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારી, અકળ તમારુ સ્વરૂપ,
સ્વરૂપ નામ તમારુ જેહ, ગણતાં પાર ન પામુ તેહ,
સવળી વાને છો તમે શ્યામ, પ્રાણીમાત્ર કરે પ્રણામ જેજે ૪૭
પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, સારગ પાણી હોય,
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કોય,
પાર ન જાણે કોય લગાર, હુ કેમ પામિશ તારો પાર?
એવુ સુણિ હરખ્યા નરહર, કુવર કઇએક માગ્ય તુ વર જેજે ૪૮
વર કેમ માગુ વિઠલા હું તો, કરિશ તમારી સેવા,
વિષયભોગ સસાર છે એ તો, સુપનાના સુખ જેવા,
સુપના જેવી કાચી કાયા, સસારની ધરવી શી માયા!
માયામા ન મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગળો જેજે ૪૯
વિષ્ણુ–વેગળો વીરા ક્ષણુ ન કરુ વળિ, તુ વહેલો આવીશ,
જે ફળ દુર્લભ દેવને મળતુ, તે ફળ તું પામીશ,
તે ફળ તુજને આપુ આજ, સસારમાં તારિ ન રહે લાજ,
લોક કહે રઝળીને મુવો, સ્વજનોમાથી પડ્યો જુજવો જેજે ૫૦
પડ્યો સ્વજનથી જુજવો ત્યારે, સુરતિને દુ ખ થાય,
ઘેર જાને વીરા તુ તારી, વાટ જુવે છે માય,
માને બાપતણા દુ ખ કાપો, ઇહાથિ જૈને સૌને સુખ આપો,
મારી આજ્ઞા પાળજ, છત્રિશ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ જેજે ૫૧
રાજ ભોગવી તુ આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન,
તેમા બેસી તુ આવજે, તારુ થશે જગતમા જાણુ,

જાણ જગતમા થાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય,
કવિ–આપી વચન વળ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમા નાખ્યો બાળ જેજે ૫૨
બાળકને મારગમા જાતા, ઉપન્યો મન વિચાર,
જે ફળ દુર્લભ દેવ ગણે તે, મને મળ્યા મોરાર,
મળ્યા મોરાર પણ હુ નહિ ફાવ્યો, હરિ તજીને માયા લાવ્યો,
આગળ ઋષિજી કહેતા એમ, તમને ત્રિકમ મળશે કેમ જેજે. ૫૩
મુજને ત્રિકમજી મળ્યા મે તો, જાવા દીધા ફોક,
ફરી જઇશુ સસારમા મને, હસશે દુરીજન લોક,
લોક કહેશે એને બુદ્ધિ થોડી, રત્ન આપી એ લાવ્યો કોડી,
પણ એક જશ હુ મોટો લાવ્યો, હરિના દર્શન કરિને આવ્યો જેજે ૫૪
લોકો–હરિ દર્શન કરિને આવ્યોરે, રાય તમારો તન,
રાજા–હુ દુખિયાને શુ હસોછોરે, તમે તે સર્વે જન?
દુખિયાને હસવા સાચા, વને ગયા કેમ આવે પાછા?
વને ગયાને થયા ખટ માસ, તે કુવરનો શો વિશ્વાસ? જેજે ૫૫
કવિ–ઉર વિશ્વાસ ન આવ્યો ત્યારે, આવ્યા નારદ મન,
નારદ–હરિ દરશન કરિને આવ્યોરે, રાય તમારો તન,
રાય તમારો તન ઘણુ જીવો, એ કુળમા પ્રગટ્યો છે દીવો,
કવિ–વચન સુણી રીઝયા નરપતિ, વળતિ વધામણી આપી અતી જેજે ૫૬
વધામણીમા આપ્યા રૂડા, રાયે એકાવળ હાર,
રથે બેસિને સાચરિયા, ને હાથે સુત બે નાર,
નારીને શિરે સુવરણ ઝારી, ભેટ ભલી લીધી છે ભારી,
રાય રથેથી ઉતર્યાં જ્યારે, પુત્રે પરણામ્યા તે વારે જેજે. ૫૭
ધ્રુવ–પ્રથમ પ્રણામ અપર માને, તેં ભેટાડ્યા શ્રીપત્ય,
સુમતિ–વળતી માતા એમ બોલ્યા તુ, વાણી બોલ્યો સત્ય,
વાણી બોલ્યો તે સત્ય કહી, આપણી આશા પૂરણ થઈ,
સુરતિ–વીરા હુ જોતી હતિ વાટ, તેં મારો ટાળ્યો ઉચ્ચાટ જેજે ૫૮
કવિ–ઉચાટ મનનો ટાળ્યો કુવર, તેઓ આનદ ભેર,
હેતના આસુ આવ્યા ત્યારે, દુવની ચાલી સેર,
સેર ચાલિ તે કુવરે પીધી, માતાએ ઘણી આશિષ દીધી,
સુરતિ–ઘણા વર્ષ જીવો તે તન, તમે કર્યા છે કુળ પાવન જેજે ૫૯

પાવન કર્યા કુળ આપણા, જશે વધાર્યાં નામ,
મહિમા વધાર્યો જગતમા તે, તેં ભજીને શ્રીરામ,
કવિ–રામ ભગત તડકામા દીઠા, ઉત્તમે ત્યા છાયડા દીધા,
બન્ને ભાઇની પોતી રળી, હેતના આસુ આવ્યા વળી જેજે ૬૦
વળિ રોપાવ્યા બારણા આગળ, કોમળ કેળના થભ,
અક્ષત અકુર કુમકુમ ને જળ, ભરી ચડાવ્યા કુભ,
કુભ ઉપર અક્ષર લખિયા જ, ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ,
ઢોલ દદામા ભેરી નાદ, ધ્રુવ પધાર્યા નિજ પ્રાસાદ. જેજે ૬૧
પ્રાસાદમાહિ પધાર્યા ત્યારે, હરખ્યો સઘળો સાથ,
ભાવતા ભોજન પીરસ્યા ત્યારે, કાઢિ વિવાહની વાત,
વિવાહ કિધો અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે,
ઇંદ્રનિ કુવરીને રાજકુમાર, ધ્રુવજી પરણ્યા બીજી નાર જેજે. ૬૨
નારી સાથે રગ રમે, સુખમા કાઢે દન,
રાજાયે વળિ તેને આપ્યુ, પોતાનુ આસન,
આસને બેઠા ધ્રુવજી જાણ, વરતાવી પોતાની આણ,
શાસ્ત્ર પ્રમાણ કરી નિર્ધાર, વરતાવે વર્ણાશ્રમ ચાર જેજે ૬૩
વર્ણાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સૂજાણ,
ધ્રુવ–આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યુ હોય ગીર્વાણ,
ગિર્વાણ શાસ્ત્ર ભણેરે બ્રહ્મ, આયુધ બાધવા ક્ષત્રી ધર્મ,
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર જેજે ૬૪
સેવા તે સઘળી વરણને, હરિ ભજોને નિત્ય,
વરણ ધર્મ સૌ પાળિયે સાચુ, બોલિયે તે શુભ રીત,
સાચુ બોલિ સતોષ વાળિયે, મોહ માયા મત્સર ટાળિયે,
ન કરો કૂડ કપટ અન્યાય, એટલિ શિખામણ દે છે રાય. જેજે ૬૫
કવિ–છત્રિશ હજાર વર્ષ વહિ ગયા ત્યારે, આવ્યુ વિમાન પાસ,
વૈમાને બેસીને સચર્યા, ધ્રુવજી ગયા આકાશ,
આકાશમા ધ્રુવ બેઠા જઈ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં,
જે ગાય ધ્રુવનુ આખ્યાન, તે તો પામે અવિચળ સ્થાન જેજે. ૬૬

દયારામ

આ કવિ રસશાસ્ત્રમા પ્રવીણ હતો એ ગુજરાતી ભાષામા સર્વોત્તમ કવિ છે. એ સ ૧૮૩૩ થી ૧૯૦૮ સુધીમા વિદ્યમાન હતો

પ્રબોધ બાવની

કુડળિયા

"શ્રીગુરૂ ગોવિદ સમરતા, સકળ મનોરથ સિદ્ધ,"
સકળ મનોરથ સિદ્ધ, થાય બુદ્ધિ શુભ પ્રકાશે,
મહા મગળ આનદ, હોય દુ ખ દુ કૃત નાસે,
જગ્ત ઉખાણે જટિત, રચિત આ મન પ્રબોધિની,
રાધાવર રતિકરણી, પ્રીત પરપચ નિરોધિની,
નિરોધ કરવા ચિત્તને, દયે કથન આ કીધ,
શ્રી ગુરૂ ગોવિદ સમરતા, સકળ મનોરથ સિદ્ધ ૧

"તરશ્યો ખોદે કૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહી ગગ",
પ્રકટ પીએ નહીં ગગ, વશ શ્રી વલ્લભ કેરો,
પ્રકટ રૂપ પરબ્રહ્મ, નિરખતા લાભ ઘણેરો,
વણ સાધન એક શરણ, જતામા અભય જ આપે,
જો સેવે શ્રી કૃષ્ણ, અચળ વૃજમડળ થાપે,
થાપે મન કુપથમા, દયો કહે દુ સગ,
તરશ્યો ખોદે કૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહી ગગ ૨

"જતુ ન જાણ્યુ નાગરી, મુશળ પુજા માય,"
મુશળ પુજા માય, અનુગ્રહ અતિશે કીધો,
ભજન માટ ભગવત, દયા મનુષ્યા દેહ દીધો,
તે તેં ખોયો વ્યર્થ, અર્થ સાચો ના સાધ્યો,
ઈંદ્રિય પોષણ કર્યુ, ન ઈશ્વર ક્ષણ આરાધ્યો,
આરાધ્યો ઈશ્વર નહી, જનમારામા કયાય,
જતુ ન જાણ્યુ નાગરી, મુશળ પુજા માય ૩

"પારસમણિને વાડકે, ભટજી માગે ભીખ,"
ભટજી માગે ભીખ, નામ ચિંતામણિ હરનુ,
સકળ મનોરથ સેં'જ, સિદ્ધ ઔષધ નથી કરિનુ,

તે તજી કૂટે કઠિણ, યોગ, તપ, વ્રત મખ દીક્ષા,
ત્યાગી નવનીત તક્ર શુકલ લે, ઉંધી પરીક્ષા,
પરીક્ષા ન પોતા કને, શ્રુતિ ન પામ્યો શીખ,
પારસમણિને વાડકે, ભટજી માગે ભીખ ૪
"ગાગડતુ જ પલાણીએ, ઉંટ તણી એ રીત,"
ઉંટ તણી એ રીત, જીવ જડ સમો ન જાણે,
પિયૂષ આવિયુ પાણ, પાનમા આળસ આણે,
માટે કશી કલેવર ભય—ધૈર્ય આળસ ખોઇ,
દયા ભજાવો (શ્રી) કૃષ્ણ, પ્રેમીતો વિરલા કોઈ,
કોઈ સમય મનથી ન રટયા, રસના હરિ ધરી પ્રીત,
ગાગડતુજ પલાણીએ, ઉંટ તણી એ રીત ૫
"મશાણ મોદકમા ક્યહા, ઇલાયચીનો સ્વાદ ?"
ઇલાયચીનો સ્વાદ, કુટુમ વો'યું દુ ખ દરિયો,
વટલ્યો ભૂખ્યો રહ્યો, અર્થ એકુ નવ સરિયો,
કલેશ કૂટ દિન જાય, પત્નક પરવાર ન લાથી,
પેટ પાપથી ભરે, ભજન સુખ તેને ક્યાથી ?
ક્યાથી સુખ સસારમા, સત્ય વચન સુખ વાદ,
(દયા) મશાણુ મોદકમા ક્યહા, ઇલાયચીનો સ્વાદ ? ૬
"લકડ લાડુ ખાય ના,—ખાય એહુ પસ્તાય,"
ખાય એહુ પસ્તાય, રહે ગૃહસ્થી પસ્તાતો,
અરે ! હાય ! શીદ પરણ્યો, નહીં તો ગોવિદ ગાતો,
પેરે કુવારો બળે, કમ્યો હુ પત્ની પામુ,
નથી કોઇનો વાક, કૃષ્ણ માયા શીર નામુ,
નામુ શીશ દયા નિધિ, ભક્તિ દ્યો સુખ થાય,
લકડ લાડુ ખાય ના—ખાય એહુ પસ્તાય ૭
"વિવેકથી બન્યો રહે, દોણીને વળી દૂધ,"
દોણીને વળી દૂધ, ઘર-ધણી ગોવિદ જાણો,
સેવો સર્વ સમરપી, જન થઈ સહુ સુખ માણો,
સહજ લાભ સતોષ, દયા સઘળે નાગરતા,
ગુરૂ સત હરિ તુલ્ય, ભજન દૃઢ આપ અકરતા,

કરતા હરી સાખી થઇ, રહો ગૃહસ્થ વિબુધ,
વિવેકથી બન્યો રહે, દોણીને વળી દૂધ ૮

"કદા બાપના બાપને, રડતા ના'વે પાર,"
રડના ના'વે પાર, કૂટય સહુ અળગી ઠેલી,
દયા સમર શ્રીકૃષ્ણ, સદા જે સાચો બેલી,
જેથી સહુ દુઃખ જાય, સકળ સુખ જેથી સુર્લભ,
બગડયુ સુધરી જાય, કામના કશી ન દુર્લભ,
દુર્લભ મનુષ્યા દેહ છે, રટ નટવર નિરધાર,
કદા બાપના બાપને, રડતા ના'વે પાર ૯

"ડાટા મારે ખાળમાં, રહે ઉઘાડા દ્વાર,'
રહે ઉઘાડા દ્વાર, ખરચ કોડી પણ લેખે,
આવરદા વહી જાય, અમૂલ્યક તે નવ દેખે,
ટળે મળે બહુ વાર, દામ મનશુ લલચાવે,
શ્યામ શ્વેત બે ચોર, ચોરશે તે નહી આવે,
આવે નહી સભાળ્ય તે, રે જડ! દયા ગમાર,
ડાટા મારે ખાળમા, રહ્યા ઉઘાડા દ્વાર ૧૦

"લકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આવ્યુ હાથ,"
મુશળ આવ્યુ હાથ, જન્મ જન હરિપદ લહિયે,
સહજ નામ શ્રીકૃષ્ણ, સમરતાં નિરભે થઇયે,
એ અવસરમાં દયા, ચામ દામે ચિત્ત જોડયુ,
સત સગત ભગવત, ભજન દુર્લભ સુખ છોડયુ,
છોડયુ હેત ન કુટુબથી, જન્મ જન્મ જે સાથ,
લકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આવ્યુ હાથ ૧૧

"કૂપે પડે મશાલચી, સહુનુ ટાળે તમ,"
સહુનુ ટાળે તમ, ગુરુ થઇ જ્ઞાન બતાવે,
યુક્તિ અર્થ ઇતિહાસ, આપ મને એક ન લાવે,
ક્ષણભગુર તન, જાગો, કહે ન તુ ખળ જાગે,
દયા શુ અમર થયો, ભર્યું રાખે મન દાગે,
દંગે ભક્ત થઇ ભવ સકળ, તુને ન તારી ગમ,
કૂપે પડે મશાલચી, સહુનુ ટાળે તમ. ૧૨

"સોમણ તલથી શુ સર્યું, રહ્યુ અધારુ ઘોર,"
રહ્યુ અધારુ ઘોર, ચતુરદશ–વિદ્યા ભણિયે,
ગાનકળા, રતિકળા, શૂર પણ તુ અગ્રણિયો,
કરણ પ્રબોધ પ્રવીણ, સકળ ગુણ સાગર ચાતુર,
રૂપવત, કવિ, અમર, દયા સહુ જેવા આતુર,
આતુર થઈ ફળ સર્વનુ ભજ્યા ન નદકિશોર,
સોમણ તલથી શુ સર્યું, રહ્યુ અધારુ ઘોર ૧૩

"રડાપણ તો રોકડુ એવાતન ઉધાર,"
એવાતન ઉધાર, તુને કદી એ ચિત્ત ચિંતા,
ક્યા ફરી સુખ આ વિષય, ભક્ત થઇશે ભગવંતા,
તે સદે'મા રાખ્ય, શિરોમણિ સહુ સુખ હરિપદ,
તે ક્યા આ તો નિદ્ય–માન સત્વળે સહજે સદ,
સદ્ય મળે સઘળે દયા, તથી હિત ધિક્કાર,
રડાપણ તો રોકડુ, એવાતન ઉધાર ૧૪

"દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયજી નામ,"
ગુલાબરાયજી નામ, ભજન લવલેશ ન કરવુ,
માનુભાવ હરિભક્ત, સમોવડ ડગલુ ભરવુ,
અતિ ઠાલો અહકાર, વિન ગુણ મનથી મોટા,
ભક્ત વેશ પાખડ, દયા સાચા કે' ખોટા,
ખોટા નિજ સમઝે નહિ, હરિ જશ ઉદ્યમ ઠામ,
દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયજી નામ ૧૫

"ઘણા ઘરાનો પ્રાણનો, ભૂખ્યો રહે નિદાન",
ભૂખ્યો રહે નિદાન, એક આશરો નહિ જેને,
ભજે દેવ દશ વિશ, અમગળ કો કે' તેને,
દયા ન આવે હેત કોઇને તેને જોઇ,
ઓળભો આસગો, તેનો સહે ન કોઈ,
કોઈ એક પણ નિશ્ચે ભજ્યો ભૂર કાહા ભગવાન,
ઘણા ઘરાનો પ્રાણનો ભૂખ્યો રહે નિદાન ૧૬

"શ્વાન પુચ્છ ગ્રહી કોઇપણ, પડિયુ સાગર પાર ?"
પડિયુ સાગર પાર, દેવ કોયક બળ હીણા,
બહુ પ્રયત્ન ફળ તુચ્છ કો રાચે રતિ ક્ષીણા,

એવ દેવ–દેવેશ દયા, ટાળે ભવ રૂજને,
શુ કરશે સુર ન્યાલ, ભીખારી હરિના તુજને,
તુજને જો અક્કન નથી, પૂછ ભના કો ચાર,
શ્વાન પુચ્છ ગ્રહી કોઈ પણ, પડિયુ સાગર પાર? ૧૭
"તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર,"
જે રચના ચિત્ત ચોર, કરે ઘે'લા ગુણ સાગર,
દયા વિચારો હ્રદે, હશે કેવા હરિ નાગર,
સર્વ તજીને પ્રીત, કરો તે સાથે સાચી,
જે ચા'શો તે થશે, વાત કઈ નહી રે' કાચી,
કાચી વસ્ત કશી જહા, સહુ જુગતીનુ જોર,
તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર ૧૮
"ઝુલે અધવચ મુમના, નહી હિદુ નહિ તર્ક,"
નહીં હિદુ નહિ તર્ક, નહી એકોમા પૂરો,
રામ ભજે રે'માન, સાકર સોમલ ચૂરો,
જગત ના ગાડે ભક્ત, પડે નહીં સુખ એકોનુ,
ફોકટ દયા ફજેત, બને કયમ તુલસી સોનુ,
સોને રોકયુ મુક્તિપદ, તુલસી રોકયુ નર્ક,
ઝુલે અધવચ મુમના, નહી હિદુ નહિ તર્ક ૧૯
"ઇંદ્રાયણુ ઉપર ભલ, ભીનર લાળા હોય,"
ભીતર લાળા હોય, દૂર દુનિયા સુખ સારૂ,
પૂછી જો'જે પણા, જો ન તુ માને મારૂ,
શોભિતો સસાર, જાણીએ મહાસુખ એને,
અતર એવી આગ, હોય કહેવાય ન કે'ને,
કે'ને કે' લાજી મરે, દયા હદેમા રોય,
ઇંદ્રવાયણુ ઉપર ભલ, ભીતર લાળા હોય. ૨૦
"ઘોડે બેશી ગાઠડી, માથે મૂકે મૂઢ,"
માથે મૂકે મૂઢ, શેઠ સમરથ શીર શ્રીજી,
શકટ શ્વાનની પેર, રહ્યો શીર ચિતા ભીજી,
તુજ કીધુ શુ થયુ? વ્યર્થ કૂટે અજ્ઞાની,
કરતા હરતા કૃષ્ણ, દુખ મિથ્યા લે માની,

માની ફરે દયા મૃષા, ગતિ સમજે નહિ ગૂઢ,
ઘોડે બેશી ગાદડી, માથે મૂકે મૂઢ ૨૧
" તાર અચાનક તૂટશે, જત્ર તણો તુ જાણ,"
જત્રતણો તુ જાણ, અચાનક થાશે જાનુ,
સદા સર્વદા સાવધ-રે, ન પડે પસ્તાવુ,
રૂકિમણી-રમણ હ્રદેમા રાખી, સુખ નામ ન મેલો,
કામ અવર બેગાર, અવશ્યક આવ્યુ ઠેલો,
ઠેલ દયા માથે પડ્યુ, હરિનણ હિત કયહુ નાણ,
તાર અચાનક તૂટશે, જત્રતણો તુ જાણ ૨૨
"રગના ચટકા હોય છે, કુડા કયહુ ન હોય,"
કુડા કયહુ ન હોય, સમઝ આણો મનમાથી,
કાલ હતું કયાં આજ? આજ તે કાલે કયાથી?
સહજ મળ્યુ સતોષ-આણી અવિનાશી ભજિયે,
ક્ષણભગુર તન દયા, મોહ માયા દુ ખ તજિયે,
તજિયે અર્ભકટેત્રને, અતિમા સુખ નહી કોય,
રગના ચટકા હોય છે, કુડા કયહુ ન હોય ૨૩
"નહી ત્રણમા નહી તેરમા, નહી છપનને મેળ,"
નહીં છપનને મેળ, હવો તુ વૃદ્ધ નકામો,
મેજે મોટો થઈ, પડે રીદ સહુના સામો,
હાકે શ્વાન સમાન, કહે ક્યા મોત અણુજને,
તદપિ નહીં વૈરાગ્ય, હરિથી હેત ન તુજને,
તુજને દયા ન તે ગણે, તારે ભાવે ભેળ,
નહીં ત્રણમાં નહી તેરમા, નહીં છપનને મેળ ૨૪
"અજગર ભાસે અળશિયુ, મરઘુ ભાસે મોર,"
મરઘુ ભાસે મોર, જોર હરિ માયા કેરૂ,
સૌ જાણે વિષ વિષય, દેહ ક્ષણભગુર ડેરૂ,
કૃષ્ણ કર્યું સહુ થાય, અહમમ મિથ્યા જાણે,
હરિ ભજને ભવતર્ણ, કથે આચરણે નાણે,
નાણે આચરણે દયા, દામોદર અકોર,
અજગર ભાસે અળશિયુ, મરઘુ ભાસે મોર ૨૫

"હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તેલ,"
પરવતને રજ તોલ, થવાનું હોય (તે) મટાડે,
ના થવાનું કરે, ઉદકથી અગ્નિ કઢાડે,
કરે ચા'ય તેવુ અસભવ, અતર્ક ને અકથ,
શરણાગતનુ ઉલટ–સુલટ કરવાને સમરથ,
સમરથ સહુ વાતે દયા, (તે) ઇશ્વર છે શ્રુતિબોલ,
હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તોલ ૨૬
"વાઢ્યા તે વહેવા ખરા, શોચે કે સતોષ,"
શોચે કે સતોષ, કરયુ ભોગવવુ સાચુ,
પુન્ય પાપ ફળ સુખ–દુ ખ થાય ન કોથી કાચુ,
હરિ ચા'ય તો શૂળી કટક, સમૂળ મટાડે,
પણ તે ત્યારે દયા, કૃષ્ણથી ચિત્ત ન કા'ડે,
કા'ડે ચિત્ત સઘળુ ખરૂ, સુકૃત કરો કે દોષ,
વાઢ્યા તે વહેવા ખરા, શોચે કે સતોષ ૨૭
" હરિ સર્વ સારૂ કરે, મરમ ન જાણે જીવ,"
મરમ ન જાણે જીવ, માટ ગુણ માને અવગુણ,
અહેવા દે નહી વ્યાળ, બાળને તુર્ત રોય પણ,
કઠ ગાંઠ થઇ કઠણ, માત સુતની ભગાવે,
પણ જ્યમ અરિ નથી અમ, સમજ વણ સુત દુ ખ લાવે,
લાવે દુ ખ ત્યમ તુ દયા, શ્રીજી ધારે શિવ
હરિ સર્વ સારૂ કરે, મરમ ન જાણે જીવ ૨૮
"વેચી ઉંઘ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઢ,"
મેળે લે શીદ મૂઢ, ચિત્ત પરપત્ની પ્રોતા,
ઢાકયુ ધીકણુ થશે, પાર નહીં આવે રોતા,
દશન સાલ જ્યમ જીભ, જીવ તેને નહિ ત્યાગે,
કરતા કોટિ પ્રયત્ન, મન માધવ નહીં લાગે,
લાગે નહી મન કોઇમા, દયા મોહ આરૂઢ,
વેચી ઉંઘ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઢ, ૨૯
"કીડી કણ સાંચ્યા કરે, તેતર તેને ખાય,"
તેતર તેને ખાય, કરી શ્રમ બહુ ધન આણે,
નવ ખરચે નવ ખાય, પ્રાણ પ્રભુ પૈસો જાણે,

પણ કહુ દયા ભવિષ્ય, જીવ જર માટે જાશે,
કે મૂકીને મરતા, જન્મ સર્પનો થાશે,
થશે સફળ હરિ સબધે, તો તો નહી પસ્તાય,
કીડી કણુ સાચ્યા કરે, તેતર તેને ખાય ૩૦

"વિના કામનુ ખરકવુ, તે ધોઓ આવે ઘેર,"
ધોઓ આવે ઘેર, લૂટ જન દેહે છૂટી,
રત્ન અમુલ્યક કૃષ્ણુ, નામશે નવ લે લૂટી,
મોઘો અવસર ફરી, દયા આ ક્યાથકી તારે,
તેહ સમે તુ કકર-વીણી શીદ ઘર મારે,
મારે ઘર મૂરખપણે, સમઝે તો સુખ લે'ર,
વિના કામનુ ખરકવુ, તે ધોઓ આવે ઘેર ૩૧

"નદી નાવ સજોગ છે, કોનુ છે નહી કોય,"
કોનુ છે નહીં કોય, કોઇ કો કયાથી આવ્યુ ?
જ્યમ આવ્યુ ત્યમ જશે, કર્મ સજોગ મળાવ્યુ,
સહુથી હળી મળી રેવુ, વેર બ્હાલ નવ કરવુ,
જન્મ મર્ણુ જજાળ, વધે તે માટે ડરવુ,
ડરવુ દયા પ્રપચથી, પ્રભુ પ્રીતે સુખ હોય
નદી નાવ સજોગ છે, કોનુ છે નહી કોય ૩૨

"હરખી અજ લીલુ ચરે, કસાઇ બાધ્યો બાર,"
કસાઇ બાધ્યો બાર, વિષય સુખ ત્યમ તુ માણે,
ગોળપાપડી ગરદનની, એ તુ નવ જાણે,
ચેત્ય દયા હરિ સમર્થ, ચાવશે કાળ પળકમાં,
મનમણિ ગુણુ ગોપાળ, પ્રોઇ લે વિદ્યુન ઝળકમા,
ઝળકારામા ઝપટ ભજ, જીવ વટલતો વાર્ય,
હરખી અજ લીલુ ચરે, કસાઇ બાધ્યો બાર ૩૩

"ખોદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત,"
સત્ય અનાદિ વાત, ઘાત નવ કોને કરિયે,
દગો કોઇનો સગો ન, પર પેલા નિજ મરિયે,
ભલુ કરે ભલુ થાય, દયા ત્યમ તે પણુ જાણો,
બધે વાત બતાવી, (હવા) મન ભાવે તે માણો,

માણો સુખ સતસગ હરિ, છાડો કર્મ કુજાત,
એહ ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત ૩૪

"ગણીએ નહી જો દુજણી, પાટુ મારે ગાય,"
પાટુ મારે ગાય, દુખે પણ સતસગ કરિયે,
પોષણ એ કલ્યાણ, કલ્પતરૂ દઢ ચિત્ત ધરિયે,
એથી અધિકુ કોઈ, નથી સાધન હરિ મળવા,
દયા ન અવર ઉપાય, ચિત્ત ચચળતા ટળવા,
ટળવા આવાગમનરૂજ, એ ઔષધ સુખદાય,
ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાટુ મારે ગાય ૩૫

"ચચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ,"
તેજ આપશે ચેણ, અવર જે ઇચ્છા તે પણ,
દયા સેવ શ્રીકૃષ્ણ, થઈ નિશ્ચત ગાની ગુણ,
વિશ્વભર વ્રજપાળ, કયમ તે દાસ દુખવશે,
જેને નહીં વિશ્વાસ, ત્રાલ દુખ તે અનુભવશે,
અનુભવશે સુખ સહુ વિધે, જેને દઢ સમજેણ,
ચચુ દીધી જે ધણી, તેજ આપશે ચેણ ૩૬

"જે ફૂલ્યુ તે ફુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ,"
સત્ય ઉખાણો એહ, ગર્વ કો વાત ન કરિયે,
રૂપ, દ્રવ્ય, ગુણ, મતિ, વિદ્યા કુળ મદ પરહરિયે,
દીનબધુ, મધુસૂદન, બર્દ એ વેદ વખાણે,
જ્યાં લગી અણુ અહકાર, દયા હરિ દયા ન આણે,
આણે કરૂણા તે સમે, નિરમળ નિસદેહ,
જે ફૂલ્યુ તે ફુલશે, સત્ય ઉખાણો એહ ૩૭

'દરમા પેસે પાધરો, વાકો સઘળે વ્યાળ,'
વાકો સઘળે વ્યાળ, હરિશુ સુધા રહિયે,
મનથી સાચો મન-સુઝો ન રહે ત્યમ લહિયે,
ટેકી ટેડા વચન કહે, પણ રક કલકા,
દયા ત્રિભગીલાલ, હ્રદે વકાથી વકા,
વકપણુ તન તો નભે, મન સુધુ ગોપાળ,
દરમા પેસે પાધરો, વાકો સઘળે વ્યાળ ૩૮

"ભેંશ કુદારા તે નભે, દઢ ખીલાનુ જોર,"

દૃઢ ખીલાનું જોર, જોળ તેની નવ કરિયે,
હરિવલ્લભથી રીત, અરીતે સબળે ડરિયે,
નૃસિંહ મેહેતા ઢેડ-સંગ બેઠા ભલી ભાતે,
ન્યાતે નિંદા કરી, ઢેડપણું પામ્યા જાતે,
જાતે ગમ્યું કરે દયા, જો વશ નંદ કિશોર,
લેશ કુદારા તે નભે, દૃઢ ખીલાનું જોર. ૩૯

"કર્યું કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય,"
વચન વડાનું સત્ય, શ્વપચ અન્ન શંકર જમિયા,
'જગન્નાથ' પંડિત, યવનજા સાથે રમિયા,
પીધું સીસું શંકરે, તે કૃતિ કો' કયા થાવી,
નાયા પંડિત બાવન સીડી, ગંગ ચઢાવી,
ચઢાવ્યે ભૃકુટી શું થયું, દયા ન સમ્રથ છત્ય,
કર્યું કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય ૪૦

"જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણ,"
ભવિષ્ય હતું એમ જાણ, શોચ કરવો નહીં તેનો,
તેની ચિંતા વ્યર્થ, ઉપાય રહ્યો નહીં જેનો,
તદપિ ફિકર ન જાય, શરણ હરીનું લે સે'લું
જાણુ અજાણે વણસ્યું, સહુ સુધરે પળ પે'લું;
પે'લું સમઝીને કર્યું, દયા તદપિ દુ ખ ના'ણ
જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણ ૪૧

"માગ્યાથી મરવું ભલું, માગ્યે મોટી હાણ,"
માગ્યે મોટી હાણ, મુરાતબ માન મટાડે,
શ્રદ્ધા પ્રીતિ જાય, સરવ ગુણમાં રજ પાડે,
દયા જદપિ દારીદ્ર, તદપિ હરિ આશે રે'વું,
હરિ પ્રેરક સહુ જગત, કોઇને પડે ન કે'વું,
કે'વું તદપિ ફળ નહિ, હરિ ઇચ્છા વશ જાણ,
માગ્યાથી મરવું ભલું, માગ્યે મોટી હાણ ૪૨

"હરિ વિશ્વાસ હજુર છે, અવિશ્વાસથી દૂર,"
અવિશ્વાસથી દૂર, દયા વિશ્વાસે રહેવું,
બદ્દ વાદ નહીં કદા, કૃષ્ણનું નિશ્ચે લહેવું,

વ્યર્થ પડયુ બ્રહ્માસ્ત્ર, નિશાચર પ્રતીત હારી,
અનાવૃષ્ટિ પણ ચાતક, વિશ્વાસે લે વારી,
વારી ચાતક જોઇને, રાખ્ય ભરોસો ઊર,
હરિ વિશ્વાસ હજુર છે, અવિશ્વાસથી દૂર ૪૩

"મંત્ર'તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવત,"
ભક્તિ વશ ભગવત, કરો સાધન કોઈ કોટિ,
હરિ નવ આવે હાથ, શક્તિ આસક્તિ મોટી,
પણ તે મળવી દુર્લભ, સુર્લભ સત સગતથી,
સુસગ પણુ ત્યા ફળે, દીનતા હોય મન સતથી,
સત્ય દયા શ્રીજી પ્રિયે શ્રુતિ સ્મૃતિ કે' સત્ય,
મત્ર તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવત ૪૪

"સુખ દુ ખ હરિના હાથમા, કે'વા માત્ર પ્રયાસ,"
કે'વા માત્ર પ્રયાસ, કોણ દુ ખ મૃત્યુ માગે,
સહજ મળે ત્યમ સુખ પણ, સમઝો ભટકણ ભાગે,
નિજ બચવા સુત હણુના, કૃત શ્રમ આડો આકો,
તે હિરણ્યકશિપુ સદા (જ)–મુઓ સુત વાળ ન વાકો,
વાકો પાયો મૂળથી, દયા ન જે હરિદાસ,
સુખ દુ ખ હરિના હાથમા, કે'વા માત્ર પ્રયાસ ૪૫

"દળતા દળતા ભુક્રિયે, તે જ લાભ પરમાણ,"
તે જ લાભ પરમાણ, દાણુ છે એમ વિચારો,
દયા થશે દઢ મન, શ્યામ સમર્થ નિસ્તારો,
તે દિન તો નથી થવો, વિષયમા ચિત્ત તો જો જાશે,
તેવામા હરિ સમર્થ, કામ તારૂ તો થાશે,
થાશે તૃપ્તિ, જો વિકળ મન–પણ જમતા, ત્યમ જાણ,
દળતા દળતા ભુક્રિયે, તે જ લાભ પરમાણ ૪૬

"જ્યહા ગોળ ત્યા ખોળને, જ્યહા ખોળ ત્યા ગોળ,"
જ્યહા ખોળ ત્યા ગોળ, સમઝ ઉંધી જડ લાવે,
કહે બ્રહ્મને જીવ, જીવને બ્રહ્મ ઠરાવે,
તેનુ કયા કલ્યાણ, સદા મન ભર્યુ ગુલામી,
તુ તો રહે હરિદાસ, દયા શ્રીજી લે સ્વામી,

સ્વામી પદ શુ જીવને, "નાતરિયામાં ધોળ,"
જ્યહા ગોળ ત્યા ખોળને, જ્યહા ખોળ ત્યા ગોળ ૪૭
"સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર,"
અચરજ મીઠી લેર, રાખ્ય સમજણ એજ વિધિ,
સ્વાભાવિક સર્વદા, જીવ સહુ દુષ્ટ દોષ નિધિ,
કિંચિત્ ક્યાએક સદ્ગુણ, ત્યા હરિ હસ્ત જાણવો,
દયા દોષ સર્વત્રજ, ત્યાં શો દોષ આણવો?
આણવો ન અવગુણ ક્યહુ, ગુણ લખી કરવી મેર,
સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર ૪૮
"ઘણુ ઘશ્યાથી નીપજે, ચદનથી પણ આગ,"
ચદનથી પણ આગ, સાર એ સમઝી લેવો,
દુર્જન હો વા સજ્જન, કોઇનો અત ન જોવો,
થોડામા છે સાર, પડે ઝાઝે પસ્તાવુ,
દયા ન સધરે બગડ્યુ, ઘરથી સમઝી જાવુ,
જાવુ હાડ ન કોઇથી, હઠ સાહસથી ભાગ,
ઘણુ ઘશ્યાથી નીકળે, ચદનથી પણ આગ ૪૯
"લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામા કહુ સાર,"
થોડામા કહુ સાર, ધર્મ-મણિ પતિવ્રત જાણો,
પ્રિત પ્રતીતિ દૈન્ય, તોષ સત્યતા પ્રમાણો,
સહેજે પરઉપકાર, દયા સહુ સુકૃત સાગર,
ભક્ત-દ્રોહ, વિશ્વાસ-ઘાત અઘ-મણિ લે નાગર,
નાગર નટવર મેળવે, સતસગત નિરધાર,
લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામા કહુ સાર ૫૦
"ગજ પગલામાં સર્વના-પગલા જાણો ગેબ,"
પગલા જાણો ગેબ, સર્વ કારણ સર્વોત્તમ,
શ્રીમદ્ ગોપીજન વલ્લભ પુરણ પુરુષોત્તમ,
નિરાકાર સાકાર, સકળ ઉપ્તત તેમાથી,
નિગમ ન પામ્યા પાર, ગતિ બીજાને ક્યાથી!
ક્યાથી ગમ્ય સમઝ દયા, એ વણ સહુમા એબ,
ગજ પગલામા સર્વનાં, પગલા જાણો ગેબ ૫૧

"ફરી ફરી એ કહુ છુ, (તને) સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ,"
સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ, સુખી કર સહુ દેહ ધારી,
દયા ભલુ જો ચાય, શીખ માની લે મારી,
બાવન કુડળીયે કરી, નિજ મન શિક્ષા દીધી,
દયારામ દ્વિજ કૃષ્ણ-દાસ આ રચના કીધી,
કીધી ગુરૂ કરૂણા થકી, પૂરણ થઈ મન-તૃષ્ણ,
ફરી ફરી એ કહુ છુ, (તને) સાચો થઈ ભજ કૃષ્ણ ૫૨

ષડ્ઋતુ વિરહ—વર્ણન

વર્ષાઋતુ

રાગ ધોળ

શ્રી ગુરૂ વલ્લભ દેવના, પદ પ્રણમુ સુરંગે,
તથા શ્રી વિઠ્ઠલ શ્રી ગોપીજન વલ્લભ સંગે ૧
દ્યો સુમનીષા શુભગિરા, અતિ આનંદકારી,
ષડ્ઋતુ વિરહ વર્ણન કરૂ, કાઇ શ્રી વૃજનારી ૨
શ્રી રાધા કહે સુણો સખી, લલિતાદિ વિશાખા,
આવી વૃષાશ્રી મૃષા હવા, અમરણ અભિલાખા ૩
આ ઋતુમાંજ કરી પરી, હરિ નંદકુમાર,
તો શી હવા હણુતા મુને, પલ મારને વાર? ૪
આવ્યુ કટક જો આ કટકટી, મનમથ પથ વ્યોમ,
સુણી ચોબદાર પોકાર એ, કેકી તેડે છે ભોમ ૫
એ ના ગગન ઘન ગડગડે, મનો ભવના નિશાણ,
ચપળા ના, જરી ધ્વજ ફરહરે, જોઇ થરહરે પ્રાણ ૬
ગાન કરે પિક અપ્સરા, દાદુર કડતાલ,
સાજ અવર દ્વિજ જે વદે, સુણો મદન ભૂપાળ. ૭
છળવા મુને સ્મર જો રચી, એ અજા વિપ્રીત,
પ્રિયતમ વર્ણ વિયત કર્યુ, જાણે ધનુ પટ પીત ૮
મુક્ત માળ બક પંકતી, અભ્ર ગો છબી લાવે,
ચાતક પિયુ પિયુ કહી સહી, મુને પ્રતિત ઉપજાવે ૯
પડી ઝડી જો આ શ્રરતણી, નોહે અબુદ ધારા,
સુસવાટા સામ એ સમીરના, લેશે વૈ અસુ મારા. ૧૦
પ્હેર્યાં નીલાંબર જો ધરા, લહી પિયુ રસ માતી,
ઇંદ્રગોપના એ ચુંદડી, ચીરમાં રંગ ગાતી ૧૧
વળગી વૃક્ષ જોની વેલડી મારી બેલડી ત્રૂટી,
કૃષ્ણ વિના લખી સુખ સખી, લીધુ કંદર્પે લૂટી ૧૨

હરિ સંગે હિંદોળે હિંચતી, સિંચતી દગ જ્યારે,
મુખથકી લેઈ સમારતા, કચ કેશવ ત્યારે ૧૩
માન્ય શિક્ષા તું, રક્ષા તજી, હેલિ! હઠ રખે લેતી,
મુજ વળ્યો વિરહ અમર થશે, માટે કહું સુણ નેતી ૧૪

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત

જાણીને ઘન ગર્જ દુઃખ મુજને, તન ત્યાગ્યું પંચાનને,
ચિત્ત પ્રચુર ચકોર ક્લેશ મહારો, આણી ઉદાશી રહે,
પાવશ પાવકથી અધિક મુજને, દે કષ્ટ વ્હાલા વિના,
નિર્દય નંદકિશોર ચોરી ચિત્તને, માણે મધુપુરીમાં ૧૫

માલિની વૃત્ત

ઘન સમ ઘનશ્યામ, બે કર્યું એક કામ,
તમ વિરહ અગાધા, મુગ્ધ કરી જગત રાધા,
નિશ દિન કો ન જાણે, ઉભય એક જ પ્રમાણે,
સખી ઇહા સમઝાવે, કોકભવને બતાવે ૧૬

શરદૃઋતુ

રાગ ધોળ

વિતી વૃષા વૃષભાનુજા, કહે શરદૃ જો આવી,
નાથ હજી ન વળ્યા સખી, (કે) પાણિ પત્રિયો ના'વી ૧
જળ વાદળ નિર્મળ થયા, પળ્યા પથી સુપથ,
ચળે ન તદપિ કંસની, કિંકરી થકી કંથ ૨
ખંજન પ્રકટ થયા ગયા, આંસુ અંજન વહીને,
રંજન મન ભંજન કર્યાં, સુખ શશિ રહ્યો દહીને! ૩
આતપ કયમ થઇ ચંદ્રિકા, આતે સોમ કે સૂર!
સુખકર વિપ્રીત પિયુ વિના, દે દુઃખ પ્રચૂર ૪
ક્યાં તે શરદૃ ક્ષપા ચંદ્રમા! ક્યાં તે ત્રિવિધિ સમીર!
ક્યાં સુખ પુંજની કુંજ! ક્યાં! તે શ્રી યમુના તીર! ૫
ક્યાં તે મોહન છબી માધુરી! વન રાસ વિલાસ,
આજ સરવ અવળાં થર્યાં, પતિ પાખે દે ત્રાસ ૬

ફૂલ્યા કમળ લખી અમળતા, રવિ મિત્ર સુરગ,
કુમળાયુ મુજ હૃદે કજતો, વિના પિયુજી પતગ ૭
વિર્ત્યા લગી ગુણ નવ નિશા, આસક્તિ ગવાશે,
પ્રભુએ તો આસક્તિ તજી, મારી શી ગતિ થાશે ૮
સીપ પપૈયા પોષિયા, સ્વાતિ જળ ધારે,
હું તો નિરાશ હજી લગી, પતિ પોષશે કયારે ૯
શોકય કામણ કરશે સખી, આજ ચૌદશ કાળી,
મૂકી એને આવશે-હવા-શીદ વૃજ વનમાળી? ૧૦
રાત દીવાળી શી વિતતી, મૂળી જાત રૂપાળી,
કામણ કામના લા સખી, છબી કામણવાળી ૧૧
પાક નાના અનકૂટ તે, કોણ ભોજન કરશે,
પ્રભુ વિના પાકારિ કોપશે, કદા, ગિરિ કોણ ધરશે ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

અમૃત ઉદધિ અનત વાળી નાખુ, રસ પ્રેમ ઉપર આણુ,
અનુભવી વેદ્ય, અવેદ્ય સર્વ કોઇને, દુર્દર્શ વસ્તુ અતિ,
બ્રહ્માનદથકી બહુ જ અધિકો, નિત્ય, અ સ્નેહ કૃષ્ણ શુ,
પ્રાણથકી પ્રિય રૂપ, નૂપ, આનદ તપત્યાગીથી વેગળો ૧૩

માલિનીવૃત્ત

શુ કહુ મમ પતિને, ગ્રહી રતિ નારતિને,
લવ ન ધવરતિને, દુષણ તે રતિને,
ધન્ય છે હર મતિને, રહે સમીપે સતીને,
ધન્ય પર પ્રકૃતિને, રહે ન સ્રી આરતિને ૧૪

હેમંતઋતુ

રાગ ધોળ

હેમત આવી ના આવીઆ, હરિ હિમત ભાગી,
અગ અનગ અગન તો, પ્રતિ રોમે જાગી, ૧
કયમ કરૂ, રે કોને કહુ, કયા જાઉં, રે સજની,
કોટિ કલ્પ મોટી પલક પા, કાઢુ કયમ દિન રજની? ૨

વૃદ્ધિ પામી રે વિભાવરી, દુર્બળ થયો દિન,
ચિંતા મુને ચક્રવાકીને, જગ જુગ સુખ પીન ૩
મનસુત ભૂત ભ્રમાવે છે, મન કાય કંપાવે,
શીત–લખી સખી સમઝતી, રખે પાવક લાવે! ૪
આજ કરૂં શું અગીઠડી, દીઠડી નથી દેહ?
અંતર આગ્ય શું નીઠડી, પ્રભુ સાંધ્યો શું નેહ? ૫
એમ કહેતાં અચેતન થઈ, હા હા કહી ઢળી ધરણી,
આવી સમીપ ધશી અલિ, ભલી ભાસે ન તરૂણી ૬
જાત ઘટિ છેક રાત જ્યમ, અર્ક કર્કે થાય,
અતિ શિથિલ પડી કાયળી, પાસળીયો ગણાય. ૭
ગોરી થઈ ઘણી ગોરટી, લાલ વિણ ઘટિ લાલી,
મેદ ન સમ ખાવા રહે, ધીરજ ક્યમ રહે ઝાલી! ૮
એવી જોઈ રોઈ સહચરી, ઉર સરશી લીધી,
અલ પ્રયત્ન વિધિ કરી, શ્યામા જાગ્રત કીધી ૯
દીર્ઘ નિશ્વાસ મુહુર્મુહુ, મૂકે હરિ વિના ખાળા,
ઉષ્ણ એવા [illegible] પ્રલયના, અગ્નિની જ્વાળા ૧૦
મધુવ્રત મન [illegible]ાં, કંજ તરણિની માયા,
ત્યમ તલખું હું [illegible]ણને, તે તો કુબ્જા લોભાયા ૧૧
'મિરચ વિના ન બરાસ રે', મિરી સુખી સદા આપે,
એકને પ્રીતિ ના એકને, ત્યમ રહે પરિતાપે ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

વૃદ્ધિ સ્નેહાન સુખ હાની કદને, પરમાર્થ હોયે કદા,
'યાથા તથ્ય અખંડ ચોલ દુકૂલે, ભાતી પટોલે યથા'
ગુણરૂપાદિક સર્વ ત્યાજ ભાસે, જ્યાં પ્રેમ સંલગ્નતા,
તે સર્વે પુર્વોક્ત રાખી પરિગ્રહ, ક્યમ ચિત્ત ત્યાંથી ચળે? ૧૩

માલિનીવૃત્ત

પતિ અવગુણ આણુ, પણ ન ઠરવા ઠેકાણું,
ઉર સુગુણ ભરાણું, ત્યાં શું નિંદું વખાણું,
જીવન જળ મકરનું, હેત શો કામ પરનું,
સ્વલ્પ શમળતાનું, તદપિ ત્યાં મિન માનું ૧૪

શિશિરઋતુ

રાગ ધોળ

શિશિર ઋતુ લખી શશિમુખી, કહે સખીશું વચન,
કજ પ્રજાળ્યા જો હીમે, કામે ત્યમ મારૂ તન ૧
સૂર્ય શીતળ શશિ સમ થયો, ગરમી ધરી શીત ત્રાસ,
આવી પળી સહુ મુજ હૃદે, લહી કુટિલ મેવાસ. ૨
શાને કપે સખી શીતથી, સેવ્ય મદિર મારૂ,
છેક સમીપ આવીશ મા, દાઝશે તનુ તારૂ ૩
આર્દ્ર અબર આ ઋતુ, ઓઢી અલિ આવે પાસ,
તદપિ તપે તન તે તણુ, થાયે સ્વેદ પ્રકાશ ૪
વિરહાનલ અનિલ સુખ સ્મૃતિ, સપત્ની સુખ ક્ષાર,
હેમ હાર માટે નહીં, દ્રવી નીસરે ધાર ૫
વિદ્રૂમ ઉર મુક્તા થયા, તરડા તડકિયા કોઈ
મલિન માલ્ય માળા થઇ, દષ્ટે અલિકર જોઈ ૬
ગગા ધર આવી ઉર્ધ્વથી, શિવ શીર રહી સમાઇ,
ત્યમ દગ ધાર ઉરજ પડી, સમી, અગ્ર ન ધાઈ ૭
સ્નાન કરૂ યમુના વિષે, તપતોદક થાય,
નીર નિમગ્ન સોપાન તે, પદ સ્પર્શી સૂકાય. ૮
મિટ પડે જ્યા જ્યા મુને, ત્યા ત્યા મોહન ભાસે,
ત્યમ ત્યમ દુ ખ અનુભવી લહે, અન્ય આશ્ચર્ય વાસે. ૯
ભાન નહીં ખાન પાનનું, નિમિષ ન નિદ્રાય,
વીતે વિચારે વાસ ક્ષપા, હા હા પ્રતિ પળ થાય ૧૦
કદા ચિત્રવત થઇ રહે, કદા ધ્રુશકે રોય,
કવાસિ કવાસિ કરી કુ લુઠે, સ્રવે પલપુટે તોયે ૧૧
વિતનુ વિડારે ઉર અતિ, કળ કયમ પળ પામે,
પિયુ હરિ હર સામા જો મળે, રતિપતિ બળ વામે. ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

પ્રલયાનલ થકી તાપ અગણિત ઘણો, વિરહાગ્નિ કેરો હિતુ,
નિશ દિન તેમમ ઉર અખડ પ્રજળે, કહે કોણ જઈ કૃષ્ણને!

મહદ્ આશ્ચર્ય મુને તથા સરવને, રહે કયમ અસુ એ દુ ખે,
પણ કારણ ભાસે મુને ટકયાનું, આશા હરિ આવવા. ૧૩

માલિનીવૃત્ત

જયમ જયમ નેહ દાઘે, ત્યમ રતિ વેલ વાધે,
મલણ પોષણ સાધે, ન્યૂનતા નિત્ય લાધે,
પણ ન સહન થાયે, ચલણ પાખે રે'વાયે,
જખમી જળજ માગે, મીચ ભયથી ન ત્યાગે. ૧૪

વસતઋતુ

રાગ ધોળ

જો વયસ્યા ! વદે રાધિકા, ઋતુ આવી વસત,
સજોગી સુખ સાગરી, વિરહી દુ ખદા અનત. ૧
ફૂલ જાસૂલનું અલિ તજ્યુ, ભજ્યુ તે મધુ પેખી,
રસિક પ્રિતમને ન સાભરે, સ્નેહ તે ઋતુ દેખી. ૨
કુસુમિત વન ઉપવન થયા, ગુજે ભૃગ મદ માતા,
મદન રતિ જાણે લગ્ન લહી, મગ્ન મગળ ગાતા ૩
કિંશુક ફૂલ પીત રક્તતા, લાગે એજ પ્રમાણે,
વિતનુ વ્યાઘ્ર વિરહી હદે, વિડાર્યું નખ જાણે ૪
ત્રિવિધ સમીર વૃદાટવી, પરભૃત કલ બોલે,
લલિત સુમન મધુકણ સ્રવે, હરિ વણ ઉર છોલે. ૫
પ્રફુલ્લિત દ્રુમ સહકારના, દ્વિજ પ્રમુદિત ઝૂમે,
અનુપમ મોરી એલચી, લચી ગોસ્તની લૂમે ૬
હા ! હા ! હીતુ રીતુ રાજમાં, ન મળ્યા વ્રજરાજ,
સાજ સુખદ સુરભી તણો, મારે આજ અકાજ ૭
ચુઆ ચદન પિચકારીઓ, ચાઉ કેસર રગ,
અબીલ ગુલાલ વિલોકતાં, દાઝે ઉલટુ અગ ૮
ઝાલ મૃદગ ડફ ઝાંઝનો, રવ કાળજ કાપે,
કૃષ્ણ કથ હોય સઘતો, સહુ આનદ આપે ૯
આજ બનસીબટ ચોકમા, હોય ધુમાર્યોની ધૂમ,
જુગલ જૂથ ચાચર મળે, થાય ઝૂમાઝૂમ ૧૦

ગાળ ગાયે રે ગોપાળજી, મીઠી અમૃત સરખી,
ક્યાં તે રસિક છબી રંગભરી, રીઝતી જેને નીરખી! ૧૧
હૈડે પ્રકટી હુતાશની, કુસુમાકરે ઝાઝી,
અનંગ અનિલ ધમે તે થકી, નખશિખ દેહ દાઝી ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

નટવર, નંદકુમાર, માર મનહર, કોટિ લલિતાકૃતી,
મોર મુકુટ, પટકેસરી, શ્રીઅંગે, રંગે ભર્યા રસ છકયા,
કર પીચકારી, ગુલાલ મુષ્ટિ મુક્કા, વાંકી કટાક્ષે લખી,
તકી ભુજ મુખ, ડશી ઓષ્ટ છાંટી, છબી તે, ખસ્તી હૃદેથી નથી ૧૩

માલિનીવૃત્ત

ક્યમ કરૂં, ક્યાં જાઉં, ભેળી ક્યા કથ થાઉં?
હવા ન અલિ જીવાશે, તરફડી જીવ જાશે,
પતિ વસત વિહારી, ભોગવે શોકય મારી,
પિયુ પણ ન વિચારે, આ (જ) સમો આજ મારે ૧૪

ગ્રીષ્મઋતુ

રાગ ધોળ

ગ્રીષ્મ વિષમ આવી અલિ, કહે પ્રભાવતી કન્યા,
નાથ ન આવ્યા, હજી હશે-મારો એવડો શો અન્યા? ૧
એક જવાળા હૃદે વિરહની, બાહ્ય આતપ બીજી,
આશા ઉગરવાની ટળી, ગઇ નખશિખ શીઝી ૨
વીજન કોટી કારજથી, મુજ તાપ ન જાય,
તપ્ત તેલ જેમ જળ મળે, ભડકો સમ થાય ૩
અપ ગુલાબ મલિયાગરે, મુને શીતળતા તેવી,
દાદુર છાયા ફણી ફણા, સુખદાયક જેવી ૪
ચંદ કિરણ ચિત્ત ના ઠરે, ચોબારૂ વિખ જવાળા,
ચક્ષુ શ્રવા સરખી સખી, ઉર પ્રસૂનની માળા. ૫
લૂ વાએ સહુ લોકો કહે, વણ જાણે મરમ,
નિશ્વાસ મૂકે કો વિરહિણી, દુ:ખ પામીને પરમ. ૬

સર્વ નવાણુ સૂકી ગયા, મુજ તાપ બળેથી,
ઉદધિ અધિક તે કારણુ કહુ, મારા અશ્રુ મળેથી ૭
વૃક્ષ વેલ સહુ શુષ્ક તે, લખી કૃશ મારૂ તન,
અર્ક જવાસા ફૂલિયા, સુખ શોકથે પ્રસન્ન ૮
કહેતા પ્રેમ સમાધિ થઈ, થયુ તદ્વત મન,
ભાવાત્મક પિયુ કૃષ્ણુનાં, થયા સ્ફૂટ દર્શન ૯
વિરલા લહે કો એ મર્મને, એ વિરહ ભિન્ન જાતી,
જેમ લુહારની સાણુશી, શીતળ ક્ષણુ તાતી ૧૦
પરમ પુનિત ત્રટ નર્મદા, ચદ્દિપુર વાસ,
જ્ઞાતિ નાગર સાઠોદરો, કવિ કૃષ્ણુનો દાસ ૧૧
દયારામ ષડ્ઋતુ કથી, શ્યામ–વિરહને વ્યાજે,
રાધા કૃષ્ણુ એક રૂપ છે, લીલા ભક્તને કાજે ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

રાધાકૃષ્ણુ સ્વરૂપ એક નિશ્ચે, સધે નથી સર્વથા,
કાયા છાયાવત્ સયોગ નિત્ય છે, ને અર્થ શબ્દે યથા
સર્વેશ્વર સર્વાત્મ તર્ક મહિમા, ક્રીડા વિચિત્રા ગતિ,
વેદાદિકને અગમ્ય રૂપ એ છે, પ્રાપ્તેક પ્રેમે કરી ૧૩

માલિનીવૃત્ત

રતિ સહ ઋતુ ગાશે, પાપ સતાપ જાશે,
સુમતી ઉર ભરાશે, કૃષ્ણુશૂ પ્રેમ થાશે,
સફળ (જે) ચિત્ત ચહાશે, વિઘ્ન સર્વે પળાશે,
પરમ હરખ છાશે, સ્નેહ રસ પીજે પાશે ૧૪

ચાતુરીનો ગરબો

સર્વ કામ છોડીને પરથમ, ગુરુગોવિંદને ભજીએજી,
સકલ કામના સિદ્ધિ જેથી, વારે તેને તજીએ શિક્ષા શાણુાને ૧
મૂળથી મ્હોટી સગત કરિયે, નીચ સગત પરહરિયેજી,
સગતને વશ મન રહે છે, જેથી તરીયે મરીયે શિક્ષા. ૨
હર પ્રકારે પ્રીત મૃદુવાણી, મ્હોટા જન તે જાણોજી,
નિર્દય આપસ્વારથી જુઠા, કપટી નીચા પરમાણો શિક્ષા ૩
ખરી મહેનતનુ દ્રવ્ય જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયેજી,
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, હાસીથી તો ડરિયે શિક્ષા ૪
સહસા કામ ન કરિયે કદાપિ, ડરિયે હરિ જગને મારેજી,
ઉતરેલુ જલ મોતીનુ તે, ન ચડે કોટી પ્રકારે શિક્ષા ૫
રીતે ચાલતા દુ ખ પડે તો, ભલુ સુખ અનીતે કુડુજી,
એશી નાવ બુડે નહીં કહેવત, તરી ઉતરો તોએ ભુડુ શિક્ષા ૬
વિના વિચારે કામ કરે, તે પાછળથી પસ્તાયેજી,
બગડી બુદ્દ હોજે ન સુધરે, મળે ન જે તક જાયે શિક્ષા ૭
કોઇનુ કાહાડીને ખરચ ન કરિયે, દાટી ના સહિયે દુ ખજી,
જેવી સપત તેવુ ભોજન, સદા પામિયે સુખ શિક્ષા ૮
પૂર્વે વૈર તાંહા સ્નેહ ન કરિયે, પુર્વ મિત્રશું વેરજી,
મિત્ર કોક દીન ગુજ પ્રકાશે, શત્રુના છૂટે ઝેહેર શિક્ષા ૯
આપ વખાણુ અવરની નિંદા, પરપત્નીશુ હાસ્યજી,
અતિ કુભાષણુ જીભ લાલચે, મ્હોટપણાનો નાશ શિક્ષા ૧૦
સુખ આવે છલકી નવ જાઇએ, દુ ખ આવે નવ ડરિયેજી,
આપણુથી અધિકાંને જોઇને, ગરવ કલેશને હરિયે શિક્ષા ૧૧
શોભીજન ધનવડે સાધિયે, ગરવી જોડી પાણીજી,
મુરખનુ મનગમતુ કરિયે, પડિત સાચી વાણી શિક્ષા ૧૨
હરિ ગુરુ સાથે સાચા રહિયે, સ્રીશુ જુઠુ કહિયેજી,
મોટા આગળ કોઈ સમે પણુ, મુખે મોટા નવ થઇયે શિક્ષા ૧૩
રીત નમે નહીં રદા કેરી, વાંસલે વરલુ થાયજી,
કરવતની કક્ષા ગ્રહી રાખો, ઉભય લોક સુખદાય શિક્ષા ૧૪

કેવળ આપ સ્વારથ કૃતિ વાંસલાની, સહુ પરમારથ રદોજી,
કરવત બેપાસ ઘટતુ છોડે, રેહે હરિ ઘેર બધો   શિક્ષા ૧૫

લાખ ગમાવા સાખ રાખજો, સાખે મળશી લાખજી,
લાખ ખરચતાં સાખ નવ મળે, સાખ ગયે સહુ ખાખ   શિક્ષા ૧૬

મળી સ્હેજ પોળી નવ તજીયે, દુર મોદક અભિલાષેજી,
ઉછગ સુત અળગો કેમ કરિયે, ઉદરગર્ભની આશે   શિક્ષા. ૧૭

સામાને શોભા આપેથી, આપણને શોભા આવેજી,
પતિસુખ શોભા સ્ત્રીને કરે, જેમ સ્ત્રી પતિને દરશાવે.   શિક્ષા ૧૮

જે કરતા પરિણામે હાણી, તે કારજ નવ કરવુજી,
આપણી પોંચ પ્રમાણે સઘળે, સમજી ડગલુ ભરવુ   શિક્ષા ૧૯

જે ઘરથી પ્રીત વધ્યાની ઇચ્છા, તે ઘેર ત્રણથી ડરિયેજી,
વાક્‌વિવાદ, ધન, પરોક્ષે વામા વાત ન કરિયે   શિક્ષા ૨૦

માત પિતાશું હેત રાખિયે, કદી ન ધરિયે દોષજી,
નાગરવેલ વણસે દળ વણસે, જે પોંચ્યુ શતકોશ   શિક્ષા ૨૧

કૃષ્ણવિના કોઈ થકી કદાપિ, જારપ્રીત નવ કરિયેજી,
ગળે પડી છૂટે નહી કેમે, પાપતાપ પચિ મરિયે   શિક્ષા ૨૨

થોડુ બોલ્યામાં સુખ શોભા છે, બહુ બોલે પત જાયેજી,
એો કોડીનો ચાહલો ભાળે, શતના પાછળ થાય   શિક્ષા ૨૩

કામ વિવેક કરિયે કદાપિ, કષ્ટ પડ્યુ તે માહેજી,
તે પછી હરિ ઇચ્છા એમ લહેવુ, હરબડવુ નહીં તાહે   શિક્ષા. ૨૪

પાણી વાણી ને દૃષ્ટિ દૃઢ, રાખી સઘળે જઇએજી,
મોહોટપ આવે માન પામિયે, કહિ દુખીયા નવ થઇયે   શિક્ષા ૨૫

જે ભાવે જે પૂછે તેને, તેહવો ઉત્તર દઇએજી,
ભાષણમા ભિતરનુ હારદ, સેંજે સમજી લઇએ   શિક્ષા ૨

જે વિના ચાલે નહી તેની, મરજી માફક રહેવુજી,
સમો આપણો સમજી લેવો, ભૂલ્યુ બગડ્યુ સહેવુ   શિક્ષા ૨૭

તન મન વ્યસનથી સુવિમળ રાખિયે, આળસ ક્રોધ ન કરવોજી,
પરદુ ખ દેખી પ્રસન ન થવુ, પાખડધર્મ ન ધરવો   શિક્ષા. ૨

મ્હોટા જનની અદબ રાખવી, બાળક શિક્ષા દેવીજી,
ગુરુજન સેવા દયા દીનશું, સ્ત્રીને વશ કરી લેવી   શિક્ષા. ૨૯

દિવસે વાત વિચારી કરિયે, નિશા વિવેક છાનીજી,
કોઈ સમે કોઈ કેવુ સાભળે, ઉપજે મ્હોટી હાની શિક્ષા. ૩૦
મ્હોટા સાથે નવ બગાડવુ, નીચ ભલાઈ ન સારીજી,
નૃપ યોગીનો નહીં આસગો, ક્ષણમા કરે ખુવારી. શિક્ષા. ૩૧
નમી ભીંત, પરનાળો, બારી, નવ ઠરવુ તે હેઠજી,
ભગ્ન ભ્રષ્ટ તત્કાળ પસ્તાવો, વણ સ્વારથની વેઠ શિક્ષા. ૩૨
જાર જુગારી તસ્કર વ્યસની, વિશ્વાસે નવ રહેવુજી,
વહેવારે વેપારે લજ્જા નવ ધરવી, ત્હા સ્ફુટ કહેવુ શિક્ષા ૩૩
હરિ વણ કયાય લુબ્ધાઈ ન જાવુ, જૂઠુ સર્વ સમજવુજી,
કાળ ઝપેટો અચક લાગશે, ભગવત ભજન નવ તજવુ શિક્ષા ૩૪
જે જે વાતે મીઠુ કડવુ, આપણને જેમ લાગેજી,
તેજ પ્રમાણે સમજી લેવુ, સહુને સુખ દુ ખ જાગે શિક્ષા. ૩૫
દપતી વચ્ચે દૂત ના થવુ, કુડી સાખ ના ભરવીજી,
ના કરીએ અરિ કેરી ચુગલી, અધરમ પક્ષ ન કરવી શિક્ષા ૩૬
માણસ જોઇને કામ પાડીએ, મૂરખ મિત્ર ન કરિયેજી,
હઠ ના કરવી ખોટી વાતે, કૂદેવ ન સમરીએ શિક્ષા ૩૭
દીન સગાને દઈ ન માગવુ, દે ઘણુ માગ્યુ વાળીજી,
દાનો દુશ્મન ગુણે મારિયે, શકે ન ઉંચુ ભાળી. શિક્ષા. ૩૮
મરમ વચન કોઇને નવ કહિએ, સુણતાં પામે સકોચજી,
વાટે જતાનુ કષ્ટ કાપિએ, જાહાલગી આપણી પોંહોંચ. શિક્ષા ૩૯
મધુરી વાણી વદિયે સહુથી, ઉદર રાખીએ ઉંડુજી,
મળ્યા મનુષ્યને પ્રાણ આપીએ, કેનું ન કરિયે ભુડુ શિક્ષા ૪૦
કૃત ઉપકાર ના ભુલી જઇએ, ગુણ સઘળેથી લેવોજી,
અનદાતાને આધીન રહેવુ, લાલચ દગો ન દેવો શિક્ષા ૪૧
મ્હા મ્હોટુ કઈ સકટ આવે, શ્રી હરિ ચરણે જાવુજી,
હીંમત રાખી ઉપાય કરવો, પ્રાણ મુક્ત નવ થાવુ શિક્ષા ૪૨
મૂરખથી કહીં મમત ન કરવો, ગાંઠ ગોદડે દેવીજી,
અણી ચુકાવી કામ કહાડવુ, આગળ બનશે કેની. શિક્ષા ૪૩
કદળી ઢોલ કુટીલજન કાપ્યા, કુટ્યા વણ ફળ નવ આપેજી,
દુષ્ટની સામા સાધુ ન થાવુ, થતા અતિ સતાપે. શિક્ષા ૪૪

કામ કપેચૂ કાઇએક આવે, ધીરા થાવુ જાણીજી,
જલદ થયાથી જોખમ લાગે, પથ્થર નિચે પાણિ. શિક્ષા ૪૫
જેવા સમો વિધિ પણ તેવી, કરતાં કારજ થાયજી,
એકે રીતે અટકી નવ રહેવુ, રોગ પ્રમાણે ઉપાય શિક્ષા ૪૬
અગમ વિચારી સરવે કરવુ, ગફલત ક્હીં ન રહેવુજી,
સહુનું વચન વિચારી જોવુ, રોમરોમ ચિત્ત દેવુ શિક્ષા ૪૭
ગુણવતની ઇતરાઈ ન કરવી, વૃદ્ધપણે લાલાઈજી,
ગુમાન ગરજ સમે નવ ધરવુ, ભાગી જાએ ભલાઈ શિક્ષા ૪૮
પરઘર જઇને દુ ખ ના રોવુ, કોઇ નવ થાય વિભાગીજી,
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, ભાર જાય સહુ ભાગી શિક્ષા ૪૯
પરઘરમા અચાનક ન જાવુ, વાત કરી નવ હસવુજી,
ગુજ કરતા હોય બે જણા ત્યા, વણુ તેડ્યા નવ ધસવુ શિક્ષા ૫૦
કૌતુકમા કુમક વણુ સજ્જન, દુરિજન સાથ નવ વઢવુજી,
ગજ ગ્રેહેવાનો સામાન લઇને, બકરી બધન ચઢવુ શિક્ષા. ૫૧
રીતે પણ ખોટાની સાથે, વાદ ન કરવો વાતેજી,
ખરાબ ઠામે પથ્થર નાખી, છટાવુ નિજ હાથે શિક્ષા. ૫૨
ઉલટી કૃતિ ઘેલાની ગ્રહિયે, દાસ દક્ષના થઇયેજી,
સર્વ ઠામથી ગુણ ગ્રહી લેવા, એમ ચતુરાઈ લહિયે શિક્ષા ૫૩
કલેશની ઉપર કલેશ રાખવો, ક્રોધની ઉપર ક્રોધજી,
મન મોહ મદ મચ્છર ના ધરવો, મનનો કરવો બોધ શિક્ષા ૫૪
આ વ્હેવાર ચાતુરીની શિક્ષા, ધરશે ઉરમા રાખીજી,
ભવસુખ હરિપદ શુભકીર્ત્તિ, આબરુના અભિલાખી. શિક્ષા ૫૫
પચીસ પચાસનું ખત ના લખિયે, અતે આવે એકજી,
ગળે પડે કોઈ ગુલામ માણુસ, હાનિ વાત વિશેક શિક્ષા ૫૬
સકળ ચાતુરિ એક વચનમાં, કહુ છુ સહુ સાંભળજોજી,
હરિ ગુરુ હરિજન સેવા સમરી, જનમ મરણથી ટળજો શિક્ષા ૫૭
આશ્રમ ચારવિષે ગૃહસ્થાશ્રમ, એક વાતથી મ્હોટોજી,
શ્રીહરિની સેવા બની આવે, માટે, નહિ તો જાણે ખોટો. શિક્ષા ૫૮
મન માને તે આશ્રમ માણો, મારે નહિ લેવા દેવાજી,
દયો કહે મારે તે મ્હોટો, જે કરે કૃષ્ણની સેવા શિક્ષા ૫૯

बृहत

કાવ્યદોહન

વિભાગ બીજો

ભાલણ

આ કવિ નરસિંહ મેહેતાનો ઉત્તરકાલીન છે, તથાપિ એની ભાષા વગેરે નરસિંહ મેહેતાથી જૂદી પડે છે એ વિ સ ૧૪૯૦ થી ૧૫૭૦ સુધીમા હૈયાત હતો એ પાટણનો રહીશ અને તરવાડી મોઢ બ્રાહ્મણ હતો એના રચેલા બે નળાખ્યાનો, ધ્રુવચરિત્ર, દશમસ્કધ, પદ્ય કાદબરી, સપ્તશતી, શિવભીલડી સવાદ વગેરે કાવ્યો પ્રસિદ્ધ છે એની કવિતા મીઠી અને રસાળી છે

શ્રી રામચરિત્ર

બાળલીલા*

પદ ૧ લુ

(રાગ–થયો અસુરને ઘેર બાળરૂપ મેનારક છે એ રાહ)

થયા મદિર તેજ પ્રકાશ, એ રૂપ કોણ કળે,
અવનિકારણ શ્રી અવિનાશ, મહારૂપ કોણ કળે ૧
કિરીટ મુકુટ શિર સાર, એ રૂપ કોણ કળે,
જાણે દિનકરનો ઝળકાર, મહારૂપ કોણ કળે ૨

* જે પ્રત ઉપરથી આ કાવ્ય છાપ્યુ છે તે પ્રત અધુરી મળી હતી એમા શ્રીરામ જન્મથી તે સીતા સ્વયવર સુધીના પદો છે ભાલણે કદાચ આખુ શ્રીરામચરિત્ર રચેલુ હશે ?

ગોભે મૃગમદ તિલક લલાટ, એ રૂપ કોણ કળે,
સુદ અષ્ટમી સોમનો ઘાટ, મહારૂપ કોણ કળે ૩
ભલી ભ્રકુટી તે ધનુષ આકાર, એ રૂપ કોણ કળે,
શોભે અબુજ નેણ વિશાળ, મહારૂપ કોણ કળે ૪
મકરાકૃત કુડળ કાન, એ રૂપ કોણ કળે,
અગ સુંદર શ્રી ભગવાન, મહારૂપ કોણ કળે ૫
નાસિકા શુદ્ધ શુકની ચચ, એ રૂપ કોણ કળે,
શોભે હીરાકણી શા દત, મહારૂપ કોણ કળે ૬
મોહે લાલ પ્રવાળી અધુર, એ રૂપ કોણ કળે,
હાસ્ય વદનમાં અમૃત પુર, મહારૂપ કોણ કળે. ૭
શુદ્ધ શખ સરીખી કોટય, એ રૂપ કોણ કળે,
જાણે અધર્મ ઉપર દોટય, મહારૂપ કોણ કળે ૮
શોભે કકણ અગદ પાણ, એ રૂપ કોણ કળે,
શખ ચક્ર ગદાબુજ જાણ, મહારૂપ કોણ કળે ૯
કોટે કૌસ્તુભ ઝાક ઝમાલ, એ રૂપ કોણ કળે,
વળી વિજયતી વનમાળ, મહારૂપ કોણ કળે ૧૦
ભ્રગુલાછન શોભે સાર, એ રૂપ કોણ કળે,
ઉર હાર સહિત શણગાર, મહારૂપ કોણ કળે ૧૧
પેટ પોયણી કેશરી લક, એ રૂપ કોણ કળે,
કશ્યા પીતાબર પીળે રગ, મહારૂપ કોણ કળે ૧૨
ઝઘા કોમળી કદળી પાય, એ રૂપ કોણ કળે,
જેમા મુનિઓના મન લલચાય, મહારૂપ કોણ કળે ૧૩
ચર્ણે ચિહ્ન પઞ્ચા સયુક્ત, એ રૂપ કોણ કળે,
ધ્વજા ચમર ને પદ્મ અકુશ, મહારૂપ કોણ કળે ૧૪
માતા દેખી થઈ દીગમૂઢ, એ રૂપ કોણ કળે,
જવ ઓળખ્યા ગરૂડારૂઢ, મહારૂપ કોણ કળે ૧૫
પ્રભુ ભાગીએ મનની ભ્રાત, એ રૂપ કોણ કળે,
લઘુ લાલ ખેલાવવાની ખાત, મહારૂપ કોણ કળે. ૧૬
તવ તુર્ત થયા શિશુ રૂપ, એ રૂપ કોણ કળે,
ધણી ભાલણના સુરભૂપ, મહારૂપ કોણ કળે. ૧૭

પદ ૨ જું

કરે સ્તુતિ કૌશલ્યા માત, આગે તપે ત્રુઠ્યા વિખ્યાત,
જય પુરણ બ્રહ્મ અખંડ, સચરાચર સકળ બ્રહ્માંડ ૧
જય ભોમીતણા ભૂપાળ, કેમ માનું હું નાનુ બાળ?
તારી માયાએ ભૂલે બ્રહ્માય, ગુણ નેતિ નેતિ કરી ગાય. ૨
શિવ સનકાદિક ધ્યાનમા ધ્યાય, જેની માયામા સહુ ભૂલાય,
મુને અચરજ અદકુ થાય, મુખડું જોઇ મન હરખાય ૩
વિશ્વ કર્ત્તાને શું ધવરાવું? જક્ત ધર્તાને શું હું લાવું?
કૃપા કરુણા સાગર દેવ, મુજ ઉપર ત્રુઠ્યા દેવ. ૪
માતા બ્રહ્માકાર થઈ જ્યારે, મેલી વૈષ્ણવી માયા ત્યારે,
ઉવા ઉવા સુણતા જાગી, ધણી ભાલણ ભ્રાંતિ ભાગી ૫

પદ ૩ જું

રાજા ઘોને વધાઈ, પ્રભુ પ્રગટીઆ ઘરમાહ ટેક
તતક્ષણ ત્રમાળુ વાગ્યાં, કાશા ને ઘડીઆળ,
ચરણા ચોળી પહેરી ચતુરા, કર મોતીની થાળ રાજા ૧
ધીનકિત ધીનકિત મૃદંગ વાજે, ગુણકા કરતી ગાન,
કનક પાત્ર મુકતાભરી આપ્યા, આપ્યા ગૌ મહી દાન રાજા ૨
કુકુમ કેરા પુર્યાં સાથીઆ, આગણે કદળી સ્તભ,
તરીઆ તોરણ બાર બધાવ્યા, થઇ રહ્યો નાટારભ રાજા ૩
પવન નિર્મળ પાવક ઉજ્વલ, દિનકર તેજ અપાર,
સુર કારણ અવતરીઆ સ્વામી, હરવાને ભૂભાર રાજા ૪
નવ પલ્લવ ફુલી રહી વસુધા, મુનિમન મોદ અપાર,
શિવ સનકાદિક શુક બ્રહ્માદિક, વેદ વદે મુખ ચાર રાજા ૫
જાણ્યા જોશી જુકતે તેડ્યા, જન્મ અક્ષર મડાય,
પળમા પ્રાક્રમ પુરણ ભાસે, તતક્ષણ ત્રિભુવનરાય રાજા ૬
ભૂપતિ કહે છે સુણો ભૂદેવો, નીરમો એનુ નામ,
રોમ રોમ વ્યાપી રહ્યો, માટે રાજીવલોચન રામ રાજા ૭
દૈવત સૌકો જોવા આવે, દશરથ કેરે દ્વાર,
આદર દઇને વેહેંચે સાકર, શણગારા છે બાળ રાજા ૮
નગરનીવાશી જોવા આવે, નાની મોટી નાર,
દશરથ બાલક સ્થજુગ પાલક, ભાલણ ભય હરનાર રાજા. ૯

પદ ૪ થું

હેલી, હીંડો હીંડો, લાડકડા લઘુ વેશ, રૂડા રામને તેડો રે ટેક
કાળો છે પણ કળ્યો ન જાએ, નૌતમ નવલે રંગ,
નીલમણિ શો શોભે, રાઘવ કૌશલ્યા ઓછંગ હેલી૦ ૧
મુખડું જોતા મોહ પામી છુ, મન ગળ્યુ છે મારૂ,
સર્વ કળાએ શોભે સુંદર, કોટી કામને વારૂ હેલી૦ ૨
બંદીજન બારણીએ બોલે, જાચક જે જે વાણુ,
લુણ ઉતારે માવડી ને, દશરથ દે છે દાન હેલી૦ ૩
મહીમંડળના મુનિયો આવ્યા, પ્રભુને નામે પાગ્ય,
રાય તો પુન્ય પૂર્ણ જ કીધા, આખી અવધ્યના ભાગ્ય હેલી૦ ૪
માનુનીઓ મોતીએ વધાવે, સજીને શણગાર,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, મુક્તિનો દાતાર, હેલી૦ ૫

પદ ૫ મું (ઢાળ—ગાવાનો ઉપર પ્રમાણે)

એવા દશરથના બાળ, લાલ પારણે ઝુને, ટેક
શ્યામ સ્વરૂપ દેખીને મારૂ મન ભૂલે એવા ૧
મૈયા હાલો હાલો મુખે હાલરુ કહે,
વળી શ્રુતિ ને વેદ જેની કંઠે રહે એવા ૨
મૈયા ઢળકતી ઢળકતી તાણે દોરી,
શિવ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક રહ્યા હેરી એવા. ૩
ખાતે ધાવે એનણી વળી પડી રહે મૂકે,
એવા રમતા રામ નામ ધ્યાન સાબ ન ચૂકે એવા. ૪
અદપણીયાળી આંખડી મીંચે ને ઉઘાડે,
બાળકોને બહાર કાઢી મૈયા પ્રભુને પોરાડે. એવા. ૫
ઝડપ નાખે ઝરમરને વળી પાયવતી તોડે,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ માહરો ભવબંધન છોડે એવા. ૬

પદ ૬ ઠું—(ઢાળ ઉપર મુજબ)

રામ રંગે રીખે, કૌશલ્યાકુમાર રામ રંગે રીખે ટેક
છબ છબ કરતા છેડા પલાળે, પાણીડા ઢોળે,
ચંચળ ચતુરા રૂદયે ચાપી, બેસારે ખોળે રામ ૧

કર ગ્રહી લાવે કૌશલ્યા, મહેલે પડશાળે,
ગોત્રજમાનો ઘૃતદીવડો, તે મુઠીમાં ઝાલે. રામ ૨
દીવડો મ્હેલાવી કૌશલ્યા, મણી કરમા આલે,
મણી લઇને મુખમા મેલે, દેવ નમે ભાળે રામ ૩
સુમિત્રા લાવે શેલડી, તે બાલકને ભાવે,
કટકા લઈ કોરાણે મૂકે, પાળી લઈ ચાવે રામ. ૪
ઘુઘરા ધમકે તેથી ચમકે, ઉતાવળા ચાલે,
કરતણી કોમલ આંગળીઓ, તે ચણીઆગે ઘાલે રામ ૫
ધૂલર ધસે ખડખડ હસે, ક્રોધ કરે માતા,
બાળપણાને બલિહારી જાય, શકર ને વિધાતા રામ. ૬
અતિ આકળી થઈ માતા, લઈ બારણીએ બેસે,
રાયતણા મસ્તાના મદગળ, વચ્ચે જઇ પેસે. રામ ૭
અતિ અડપલા કુવર આપણા, કહો દિન ક્યમ જાશે?
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજીને, બાધે પ્રેમતણે પાસે. રામ ૮

પદ ૭ મુ-(ઢાળ એજ)

દેવ ડગલા ભરે, પ્રભુ પગલા ભરે ટેક.
ડગમગ કરતા ડગલા ભરતા રમતા રાજકુમાર,
લડથડતા સિહાસન પકડે બ્હીતા અપરપાર દે૦ ૧
સિહાસન મુકાવે રાજા, છુટા રખાવે હસ્ત,
થરથરે ધ્રુજે, કાંઈ નવ સૂજે, ઝાલી રહે છે વસ્ત દેવ૦ ૨
આફણીએ વળી ઉભા થાએ, અચાનક બેસે,
વશિષ્ટ કહે છે, શું વર્ણવુ, નારાયણ નરવેશે? દેવ૦ ૩
મનમા માન્યા મસ્તાના થઇ, ઉલાળે અલકાર,
સદા રહે અર્ધાંગે કમલા, શો કરશે શણગાર? દેવ૦ ૪
સખા સહિત સોહાતા ચાલે, જમ માહાલે માતગ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, સદા રહે સતસગ દેવ૦ ૫

પદ ૮ મુ-(ઢાળ એજ)

લાલા બોલો બોલો, બછબાલા (રાધુમાલાલા) બોલો બોલો ટેક.
કર જોડીને કહે કૌશલ્યા, કાંઈ બોલાવે રામ,
એક વાર મુખ માતા કહે, તો સારૂ સઘળા કામ. લાલા ૧

ચતુરા એક ચકલુ લઈ આવી, મુખમા કરાવે સાદ,
આદિત્યવારે કર્યો ટુચકો, જય બોલે રઘુનાથ લાલા ૨
હસતે મુખે કરે હુંકારા, લખારા એહ અપાર,
શિશુપણુ સપૂરણુ દાખે, આદ્ય પુરૂષ અવતાર લાલા ૩
જ્ઞાનદષ્ટિમા ગુરૂ નમે છે, ઉત્તર અલગો આલ,
વિરચી તો વડો દીકરો, આ શા આદર્યાં ખ્યાલ ? લાલા ૪
પળમા બ્રહ્માંડ ભાગે સરજે, પાર ન પામે વેદ,
અગમને તારી ગમ નહિ, તો કોણે કળાયે ભેદ ? લાલા ૫
વશિષ્ટ સામુ વેગે જોઇને, મુખથી કહી તવ માત,
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ, તાહારી ગહનગતિ અઘાત. લાલા ૬

પદ ૯ મુ-(ઢાળ ચાલતો)

આજ વડીરે વધાઈ, આજ વડીરે વધાઇ, ટેક
મુખ માતા કહે, શ્રુતિ વેદ લહે, આજ વડીરે વધાઇ આજ ૧
હસતા માતા હર્ષ ન માહાતા, લુટાવ્યા ભડાર,
અર્થ ગર્થ સાકોને આપ્યા, તેજી ને તોખાર આજ ૨
વાજા વાગે ગુણુકા નાચે, ગુણીજન ગાએ ગાન,
વધાઇયા દશરથ ભણી દોડ્યા, બોલ્યા બાલારામ આજ ૩
વેદમય વાણી છે જેની, બોલે અમૃત સાર,
માતા મોહ પામી નવ જાણ્યા શ્રુતિના શણગાર આજ૦ ૪
સભા સરવે સામુ જુએ, શો કરશે ઉચ્ચાર।
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ માહરો, તત્ત્વ તણો વિચાર આજ૦ ૫

પદ ૧૦ મુ-(દેશી ફેર)

નાચો નાચો નિરમલ નાચ રામ લાલા, ટેક
તમે ભેગા રમોને ભૂપતિ બાલા નાચો૦ ૧
શિરપર ઘુઘરીઆળા ઘુમતા ઘુમતા કેશ ફરકે,
નાથ નાચે ને દુષ્ટોના મન થરકે નાચો૦ ૨
બને કાને મકરાકૃત કુડળો ઝળકે,
નાકે બુલાખ શોહે સુદર મોતી લટકે નાચો૦ ૩
ઉરપર ભૃગુ લાછન કૌસ્તુભ માળા,
નાચો થેઈ થેઈ થેઈ જગત પ્રતિપાળા. નાચો૦ ૪

પ્રભુ પાડે તાળી ને વળી તોતળુ બોલે,
નાનુ નાનુ નૃત્ય સાંભળી શંકર ડોલે નાચો૦ ૫
પ્રભુ ઢળી પડે ને ધરણીથી આપે ઉભા થાય,
મૈયા ચુંબન કરીને ચાપે રૂદયા માંહ્ય નાચો૦ ૬
પાયે નેપુર રમઝમ વાજે મંદિરમાં રાજે,
કટી કંદોરા મેખલાની ઘોર ગાજે નાચો૦ ૭
ચાલો ચાલો સખી રામ જોવા જઇએ,
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથને ચાપુ હઇએ નાચો૦ ૮

પદ ૧૧ મુ-(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા લાલને શણગારે, ચાલો જોવા જઇએ, ટેક
શ્યામ સ્વરૂપ દેખીને શીતળ થઇએ મૈયા૦ ૧
શીશ સાકડે રાખી મૈયા ધાલે ચદો ચાક,
વળી ધુત્તરીઆળી ગોફણીને માથે મોતીલાગ મૈયા૦ ૨
કાને મકરાકૃત કુંડળ કેરી જોડ,
નાકે બુલાખ વળી મુખમા તબોલ મૈયા૦ ૩
મૈયા મુખડુ ધોઇને, કરે કેશરની આડ,
વળી નેત્રો સમારી કરે, કાજળ ટપકુ ગાલ મૈયા૦ ૪
કોટે કૌસ્તુભ મણી ને માણુક ઓપત,
વળી ઘુઘરીઆલુ ઘુનરૂ તે કરડે છે નિજદત મૈયા૦ ૫
બાહે બાજુબધ બેરખામા સોનાની સાકળ,
વીંટી જડીયા હીરલા કાંઈ તારાનુ મડળ મૈયા૦ ૬
કટી ત્રોટી કદોરથી ઘુઘરડાના ઘોર,
કોરી પહેરી ઝાંઝરી ને પાની રાતી ચોળ મૈયા૦ ૭
રાજનીતિના રમકડામા માગે ધનુષ ને ચાપ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભજતા ટળશે તનના તાપ. મૈયા૦ ૮

પદ ૧૨ મુ-(દેશી ઉપર મુજબ)

બાઈ કોઈ બતાવો મને રામ લાલા, ટેક
હુ તો શોધી વળી સઘળા બાળા. બાઈ૦ ૧
મેં તો કેડેથી ઉતાર્યો, કશુ કામ પણુ,
મારી નજર ચુકીને, રૂડુ રતન રણુ બાઈ૦ ૨

આહા ઉઠો અનુચર, પાણી પીજો પછી,
બાઈ, બ્રહ્માડે ભરાણો એ તો ખચાખચી   બાઈ૦ ૩
મુનિ વશિષ્ટ વરણવે વેદનો વિચાર,
બાઈ, રોમ રોમ રામ રમે સકળ સસાર   બાઈ૦ ૪
જૂઓ, ઉઠો, અનુચર, જુઓ ચારે દેશ,
બાઈ, રામ તારાને શોધે શેષ ને મહેશ   બાઈ૦ ૫
રાજા રાતા નાના થાએ, કરો અરજાયુમા શોધ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા કૌશલ્યાની ગોદ   બાઈ૦ ૬

પ૦ ૧૩ મુ-(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા બાવરી થઇરે, માતા બાવરી થઈ,   ટેક
લૂગડે લપેટયો લાલ દીઠો નહિ   મૈયા૦ ૧
હેલી, ગોદમા ઘાલી ઇણે બાહાર માન્યો,
એવો ચચળ ચકોર કેમ રહ્યો છાનો?   મૈયા૦ ૨
મૈયા આશ્ચર્ય પામી કહે, કહુ છુ તુને,
આવો અકળ કુવર માહારો વરશે કુને?   મૈયા૦ ૩
હેલી, પરિબ્રહ્મમા પ્રાક્રમ નથી થોડુ,
એવુ સરજ્યુ હશે વિરચીએ વિશ્વમા જોડુ?   મૈયા૦ ૪
શિવસનકાદીક ઇમ કહે છે, વ્યાપ્યો ચૌદે લોક,
કેશ આવે નેત્ર આડે તે ઉંચા કરે કોક!   મૈયા૦ ૫
શા કીધા તપ કૌશલ્યાએ ઓછગે માહાલે?
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ, માનો પાલવડો ઝાલે   મૈયા૦ ૬

પદ ૧૪ મુ-(દેશી ફેર)

કરૂ થાપડ થાપડ પાણા, તમે જમો રઘુબા રામા   ટેક
થાપ્યા બ્રહ્મા, થાપ્યા શકર, થાપ્યા નિગમ ચાર,
વિશ્વવસુ ને વસુધા થાપી, કોઈ ન પામ્યુ પારરે   કરૂ૦ ૧
ત્રણ ભ્રાતને માત પીતા મળી રમાડે વર માહ્ય,
અગમ અગોચર અતિશે ઉડા કર્તાના ઘર ક્યાયરે!   કરૂ૦ ૨
પા પળમા પ્રગટે સધારે, તેને હુલાવે માત,
ખડ ખડ ખડ હસે બોલતા, ગતિ જેની અઘાતરે.   કરૂ૦ ૩
કાનમા પેશી કરે કરૂર, સુણે શાણા થઇને વાત,
રઘુકુળમણી ભાલણ ધણી, શીશુ રૂપ રઘુનાથરે   કરૂ૦ ૪

પદ ૧૫ મુ–(દેશી પદ ૧૩ પ્રમાણે)

હરિ પાવલા પાડે, પ્રભુ પાવલા પાડે ટેક
કૌશલ્યા હુલાવે રામને, કૈકયે લીધા ભર્થ,
સુમિત્રાએ શત્રુઘ્ન તેડ્યા, લક્ષ્મણ લોટયા તર્ત હરિ૦ ૧
માયામા બ્રહ્માડ ભમાડે, વિરચી વિસ્મે થાય,
આદ્ય પુરૂષની ઇચ્છા શક્તિનો, મોટો મહિમાય હરિ૦ ૨
કૌશલ્યાએ કરથકી કાઇ, હેઠા મેલ્યા રામ,
સુમિત્રા તો શુ હુલાવે, હુ હુલાવુ આમ હરિ૦ ૩
રમત જોઇને રાજા રીઝે, શોણુ કે આ સત્ય?
વાઝીયાને ઘેર રમે લાડકા, કીયા દેવના દત્ત? હરિ૦ ૪
શિવ સરીખા સમાધિમા શોધે, દિગબર જે દેવ,
મૃત્યુ લોકમા મા કેહેવાણી, આશ્ચર્ય અધિકુ એવ! હરિ૦ ૫
કોમળ પાનીએ ખુચ્યા વિછુવા, ટાકી પડી તે વાર,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ઉતાર્યા સાથેથી સુત ચ્યાર હરિ૦ ૬

પદ ૧૬ મુ–(દેશી એની મળતી)

આવો ઝુલડી પહેરાવુ (૨)
બાર બાર બલી જાઉં, લાલાને ઝુલડી પહેરાવુ ટેક
કરમા લીધી ઝુલડીને, પાડે કૌશલ્યા સોર,
રામ રમો રગ મોહોલમા, હુ આપુ કનકના મોર આવો૦ ૧
ઉષ્ણકાળનો ઊન્હો વાયુ, કરમાય કોમળ અગ,
પાયે પ્હેરાવુ મોજડી, પછી રમો સખાને સગ આવો૦ ૨
કશ્યપસુત તો કઠણ તપે છે, જકતને લાગે જ્વાળ,
વિષધર સરખા વિકળ થયા, તમ કોમળ કાયા, બાળ! આવો૦ ૩
ગૂઝે ઘાલુ સૂખડી ખાતે, મેવા લ્યો મ્હોમાગ્યા,
ભૂમડળના ભૂપતિ કહેશે, ન્હાના નરપતિ નાગા આવો૦ ૪
કૌશલ્યાએ કર ગ્રહીને, પહેરાવી બે બાહ્ય,
કસકસી કૌસ્તભમણી સરખી, જેમ ન ભૂલે કયાય આવો૦ ૫
ઝળકતી શી ઝુલડી પહેરાવી, માતા કરે ચુબન,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મહારાને, સોંપુ તન મન ધન આવો૦ ૬

પદ ૧૭ મુ-(દેશી એજ)

ઝુનડી કયાય વિસારી, ઝુલડી કયાંય વિસારી?
તમે કહો રઘુના રામા, છો સંત તણા સુખધામા ઝુનડી ૧
જુગતે પેરાવી ઝુલડી, મૈયા ગઈ નિજ ધામ,
અનુચર એક ઉનાનો આવ્યો, ઝુનડી શોધે રામ ઝુલડી ૨
આગળ પાછળ હીરા જડીઆ, વચ્ચે માણેક મોતી,
કરમા લીધો દીનડો ને હીડે કૌશલ્યા જોતી ઝુનડી ૩
સોના કેરી સોય મગાવુ, રૂપા કેરા ધાગા,
એ ઝુલડી શીવવાને નવ લખ દરજી લાગ્યા ઝુનડી ૪
સમજાવ્યો સમજે નહિ શામો, કહ્યુ ન માને કાલો,
રોઇ રોઇને જુલમ કરે, કોઇને જડીજ હોય તો આલો ઝુનડી ૫
રોતા રહીને કહે રાઘવજી, જોડીને એ હાથ,
રાજ્યહસને ગ્હેં હોરાડી, ઉડી ગયો આકાશ ઝુનડી ૬
ગિરિ ગહવર ગુફાઓ જોઈ, જોયો ઝાડે ઝાડ,
વશિષ્ટનો શિષ્ય લાવ્યો ઝુલડી, રામે છોડી રાહાડ ઝુલડી ૭
મુખડુ જોઇને માતા કહે છે, અકળીત આ કુમાર,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો મુકિતનો દાતાર ઝુલડી ૮

પદ ૧૮ મુ-(ઢાળ ફેર)

રઘુબા રમે રે, મારો રઘુબા રમે,
શિવ બ્રહ્માદિક પુઠે ભમે, મારો રઘુબા રમે ટેક
ઠુકે હાથે તાળી પાડે રંગે રમે ગમ,
મુક્તિની મનવાર કરે છે, છોડો ઘરનાં કામ મારો૦ ૧
ઘમક વાગે ઘુઘરાને, ઠમક મેહેને પાય,
લાલજી હીડે લટકતા તો, મસ્તીમા ન મ્હાય મારો૦ ૨
નાની સરખી ધનુષડી ને, નાના સરખાં બાણ,
રાયતણા છે બાળકા, પણ સહુને વહાલા પ્રાણ મારો૦ ૩
શરીરે તો સ્વેદ વળ્યો છે, માહ્ય ભેગો મેલ,
રાજા સરખાએ રજમાં લોટે, ખાતે કરે ખેલ મારો૦ ૪
ઘુઘરીઆળી ગોફણી, ને આંકડીઆળા કેશ,
નયણા આગળ નાગા ફરે, નારાયણ ને શેષ મારો૦ ૫

મુઠીમા છે માલપુડા, ને જોડલા ઝુટી ખાય,
બોલી બોલે કાબલી તે, સમજે એની માય   મારો૦ ૬
માતાએ તો કેડે તેડી, મુખ કર્યા ચુમન,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારાને, ભજશુ નિશદિન   મારો૦ ૭

પદ ૧૯ મુ–(ઢાળ પદ પહેલાનો)

પ્રીતે પાડે કૌશલ્યા સોર, રઘુ મારો કયાય રમે,
માહારા કોમળ બાળકીશોર, રઘુબા કયાય રમે ૧
દશે દિશ દોડાવોને દુત, રઘુ મારો કયાય રમે,
નથી લાડકડો લક્ષ્મણ સગ, રઘુ મારો કયાય રમે ૨
આનદમા ઉઘાડે અગ, રઘુમા કયાય રમે,
શકે હરી ગયો કોઈ ભુપ, રઘુબા કયાય રમે ૩
જીને હોય કુવારી કન્યાય, રઘુ મારો કયાય રમે,
માતા શોધી વળી ધામોધામ, રઘુ મારો કયાય રમે ૪
છુપ્યા ભકતોના ભીતર રામ, રઘુબા કયાય રમે,
પ્રીતી કારણ પ્રપચ થાય, રઘુબા કર્યાય રમે ૫
તમે શોધોને શિવજીના મન, રઘુ મારો કયાય રમે,
જીને લગ્ન લાગ્યુ નિશદિન, રઘુમા કયાય રમે ૬
માતા ઉભી થઇને ઢળે ધર્ણ, રઘુ મારો કયાય રમે,
રૂષિ રદયમા ખુચ્યા ચર્ણ, રઘુમા કયાય રમે ૭
ગઈ મથરા તે મહેલની માહ્ય, રઘુ મારો કયાય રમે,
પહોડ્યા પારણે પુરૂષ પુરાણ, રઘુમા કયાય રમે ૮
માહાનિદ્રામા મારો નાથ, રઘુ માહરો કયાય રમે,
ધણી ભાલણનો સુખ સાથ, રઘુમા કયાય રમે ૯

પદ ૨૦ મુ–(દેશી ફેર)

મૈયા કયાય કરો ચિંતાય, તારો પારણે રાઘવરાય   ટેક ૧
પારણીએ પોઢ્યા પુરૂષ પુરાણ, જાણે ઉદયા કોટિક ભાણ   મૈયા૦ ૨
દબાણો નીચે લક્ષ્મણ છેક, જાણે નારાયણપર શેષ   મૈયા૦ ૩
શીશે શિથળ થઇ છે વેણ, કુકુમ ખરી પડ્યા જેમ નેણ   મૈયા૦ ૪
નૈત્રો નિદ્રામા ભરપૂર, વેરી વિઘ્ન રહ્યા છે દૂર   મૈયા૦ ૫
ધુલરૂ ખુચ્યુ છે કર વામ, જાણીએ ભેટ્યા ચારે ધામ   મૈયા૦ ૬

કટી ત્રટ કદોરાની ખેલ, જાણે વિરચીએ પાડી વેલ મૈયા૦ ૭
દુશાલો ઝુની હોઢી ચર્ણ, કમળા ચાપતી હોય જેમ ચર્ણ મૈયા૦ ૮
શી કહુ સેન તણી શોભાય, ભાવે ભામણે ભાલણ જાય મૈયા૦ ૯

પદ ૨૧ મુ–(ઢાળ એજ)

બાળા વત્સ દેખાડો બાઈ, ભૂપતિ ભુવનમા આવ્યા ધાઈ ટેક ૧
કૌશલ્યા દે દાસીને માન, બાઈ તેં આપ્યા જીવતદાન બાળા૦ ૨
હસ્તા ધસ્તા દશરથ રાય, હરખે આનદે ફુલી કાય. બાળા૦ ૩
આગણીએ ભીડ થઈ છે ધામ, લાધા લાધ્યા લક્ષમણ રામ બાળા૦ ૪
આગણે વાજી રહ્યા વાજીત્ર, ગુણીજન ગાયે રામ ચરિત્ર બાળા૦ ૫
ખુમારી ખુબ બની અનુપ, પોગડા વચ્ચે ત્રિભુવન ભૂપ બાળા૦ ૬
રાયે પહોચ્યા દીઠા રામ, જાણે શેશ અને ઘનશ્યામ બાળા૦ ૭
ઉઘાડી અદપણીઆળી નેણ, ભાલણ ભવ ભન ભજશે વેણ બાળા૦ ૮

પદ ૨૨ મુ–(દેશી ઢાળ ફેર)

આજ રૂડો દહાડો, રગીલા રામે લીધો આડો ટેક
આડો કરે છે અતી ઘણોને પછાડે બે પાગ,
આકાશને ઉતરડી જનની! આદિત મુજને આપ આજ ૧
દિનકરથી આ દેહ તમારો, મહા મોટો સબધ,
સમજાવ્યો સમજે નહિ, અર્ભક વસમો કરતાં ધધ આજ ૨
દશરથ દહાડી દુ ખ ધરતા, જે બાળ વિના બળ્યુ રાજ,
આજ તો ભૂપત અતિ અકળાણા, માતા આવ્યા વાજ આજ ૩
હીરના ફેરી ગુથી ઉઢાણી, મણિ મુક્તા ચોપાસ,
કૌશલ્યાએ કરમા આલી હરીને આવ્યુ હાસ્ય. આજ ૪
આડો જોવા આદિત્ય થભ્યા, વિસ્મે પામ્યા સુર,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા, બ્રહ્માડે ભરપુર આજ ૫

પદ ૨૩ મુ–(ઢાળ એજ)

શ્રીહરિ આગણે ખેલે, શા તપ કીધા રામે જન્મ પેલે? ટેક
રમઝમ કરતા રમવા ચાલ્યા ચારે ચપળ ચકોર,
બહુ મુનિયોના ઘેરા કરતા, શ્રુતિઓના શોર શ્રીહરિ૦ ૧
સરખે સરખા સાથીડાને બોલાવે અમૃત વેણ,
જેમ તારામા ચદ્રમા, તેમ રાજે રાજીવનેણ. શ્રીહરિ૦ ૨

જોગી બેઠા જાપ જપે ને, કરતા વેદની ધુન્ય,
અજમાને જન્મ કરશોએ, માઈના મોહોટાં પુન્ય શ્રીહરિ૦ ૩
રાજ્યનીતિના રમકડાં એ, માગે ધનુપ ને ચાપ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, હરશે સૌ સંતાપ શ્રીહરિ૦ ૪

પદ ૨૪ મુ–(ઉપર પ્રમાણે બાબત ઢાળ એજ ફેર)

બાળુડા બારણે રમે, માહરુ તેજ જોવા મન ભમે ટેક ૧
ખેલે શસ્ત્રઅસ્ત્રની સાધ્ય, માહોમાહ માંડે છે વાદ બાળુડા૦ ૨
કર કાંસી ઘુઘરડા ને ગેડી, મૈયા રજ લુહે કેડે તેડી બાળુડા૦ ૩
નિરંજન નાના ને નાગા, દેખી અમર તણા ભય ભાગ્યા બાળુડા૦ ૪
આઘા લાવે ને પાછા દોડે, ફરે રવિ શશિ જેમ જોડે બાળુડા૦ ૫
રમતા આવે ને રાયને ભેટે, વાઘા વસ્ત્ર છુટે કટી હેઠે બાળુડા૦ ૬
કરે કૌતક કોટી અનત, ખેલે ભાલણ પ્રભુ ભગવત બાળુડા૦ ૭

પદ ૨૫ મુ

કૌશલ્યા લાલ લડાવે, મહામુનિઓના ધ્યાનમા નાવે. ટેક
સહસ્ર વદને વદે વેદ ધારા, રમે સબ જુગ સરજનહારા કૌ૦ ૧
પ્રભુ અકલીત અખડ પોતે, શિવ સમાધિમાહે ગોતે કૌ૦ ૨
માથે ટોપી મોતીડાની દોર, મુખ બાળક ચદ્ર ચકોર કૌ૦ ૩
કાને ઝુમખે જડીઆ મોતી, મુખ્ય જાણીએ કોટી ઉદ્યોતી કૌ૦ ૪
કઠે ઘુલરામા સિહનખ, પ્રભુ પધાર્યો અવની પખ કૌ૦ ૫
બાહે બાજુબધ ને પોહોચી, રામા મુનિ તણા મન ખુચી કૌ૦ ૬
સુર કારણ મનુષ્ય શરીર, રઘુવશ મ્હારા રણધીર કૌ૦ ૭
પાએ ઝાંઝરી કોમળ પાની, રહ્યા ભાલણ ત્યા મન માની કૌ૦ ૮

પદ ૨૬ મુ–(ઢાળ ઉપરનો)

કૌશલ્યા રામને રોકે, કુડી દૃષ્ટિ નિહાળશે કોકે ટેક
તારા છુટા બાળા કેશ, મ્હારા લાડકડા લઘુવેશ કૌ૦ ૧
માતા ઘાલે માદળીઆમા ચીઠી, જોઈ અમર હશે ઠીઠીઠીઠી કૌ૦ ૨
તારી કદર્પ કોટીક કલાય, દેખી મુનીઓનાં મન લલચાય કૌ૦ ૩
ક્રોધી કપટિ છે લકાનો ઈશ, જીને વીસ ભુજા દશ શીશ કૌ૦ ૪
જીના થાણા ફરે ઠામોઠામ, રૂષિ રોઈ છોડ્યા નિજધામ કૌ૦ ૫
કાંઈ કાલા માહારૂ કહ્યુ માનો, ભાલણ પ્રભુ ભય શાનો કૌ૦ ૬

પદ ૨૭ મુ–(ઢાળ એજ)

મેયા મુને દશાનન દાખો, મ્હારા મન તણો સદેહ ભાગો ટેક
એ તો કેવો છે, વ્રક્ષ જેવો, એને મારીને દડ દેવો મૈયા૦ ૨
જેથી પીડાય દેવ ને દુનિયા, ઉઠો લક્ષ્મણ છેદીયે પળમા મેયા૦ ૩
મારી સૂરજ વશમા સાખ, એને મારી જાળી કરુ ખાખ મૈયા૦ ૪
અમો શૂરામા વળી શૂર, ભાલણ પ્રભુ ભરપુર મૈયા૦ ૫

પદ ૨૮ મુ–(ઢાળ ઉપરનો)

બાળા મારા બોલો વિચારી, જને તપે ત્રુઠ્યા ત્રિપુરારી ટેક ૧
જને તપે ત્રુઠા છે વિધાતા, પાપી પૃથ્વીને પીડે અધાતા બાળા ૨
સુરભી સહિત ગયા સુરવીરા, ગીરા ગગન થઈ ગભીરા બાળા ૩
જેથી શક્ર સરીખે ન ચાલે, કોઈ વઢવાને હામ ન ધાલે બાળા ૪
કરશે કુળ સહિતે તેનો સધાર, ધણી ભાલણ રાજકુમાર બાળા ૫

પદ ૨૯ મુ

ઝાઝરનો ઝમકારો વાગે, નેપુરનો ઠમકારરે,
આવ્યો છે અવધ ધણી અધમ ઉધારરે ટેક
ઈંદીવર અગે સુદર ભાનુ કુળ ભુપરે,
કોટી કામ વારી નાખુ જોતા જેનુ રૂપરે આવ્યો છે ૧
મુખ જાણે કોટિ શશી, ફરકે બાળા કેશરે,
કાને કડાં ઝુમખાને હતો બાળે વેશરે આવ્યો છે ૨
ભ્રગુટીમાં બ્રહ્માડ ભાગે, નેણ બે વિશાળરે,
કંઠે ઝળકે ધુલરૂ, ગુચવાણી મોતી માળરે આવ્યો છે ૩
બોલી બોલે કાલી ને વાણી છે રસાળરે,
અધુર રગ પરવાળી શાત બોલેલા ગાલરે આવ્યો છે ૪
બાજુબધ બેરખાને, કનક કડા પાણરે,
કટીત્રટી કદોરામા, ખોશ્યા ધનુષ બાણરે આવ્યો છે ૫
પાએ પહેરી ઝાઝરીને, દડબડ દોડરે,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો ભવથકી છોડરે આવ્યો છે ૬

પદ ૩૦ મુ–(ઢાળ ફરતો ઘે.ળની દેશી)

માતા લડાવે લાલને, મુખડે કરેરે ચુબન,
સુરને શોધ્યો તે નવ જડે, ધ્યાન ધરતા મહા મુન્ય. ટેક

કૌશલ્યા કહે છે કૈકે સુણો, પ્રગટયુ પુરવનુ પુન્ય,
નાહ્યા જઇનેરે જાહન્વી, કીધા શિવ પુજન માતા ૧
સાતે સાગર મીઠા થયા, ઉગ્યો પશ્ચિમ ભાણુ,
વસુધા વાધીરે મોતીડે, ધન્ય અજોધ્યાને જાણુ માતા ૨
નેત્ર સરોજ અજાવતા દોડી દુર પ્રભુ જાય,
કાજળ ખરડી આગળી, જનની અતિ અકળાય માતા. ૩
આતા, આખ અજાવીએ, નૌતમ દુ ખ નહિ નેણુ,
આખથી આદિત્ય ઉપન્યા, માના મિથ્યા છે વેણુ માતા ૪
પાયે ઉરાડે રેણુકા, માતા મન ધરે રીશ,
એ રજ શિવજી શોધિ, સદા ચડાવે વિરચી શીશ માતા ૫
મહેલોમાહા મસ્તી કરે, કુવર દોઆ દોઆ,
હોડે પગ્યા હારે નહિ, જોવા સરખી છે જોઆ માતા ૬
ખાતે ખોળામા ખેલતા, વળી વળી કરે પયપાન,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, અતર પડી ઓળખાણુ માતા ૭

પદ ૩૧ મુ–(ઢાળ એજ)

રાજા રમાડે રામને, રમતા રવીકુળભૂપ ટેક
માયાયે માનવદેહ ધર્યો, આત્મા અકળ સ્વરૂપ. રાજા ૧
કરમા લીધો છે લાડવો, વીટીવળો છે કાગ,
સુરપતિ જુએ આકાશથી, ધનધન્ય દશરથનાં ભાગ્ય રાજા ૨
તારામા શોભે ચદ્રમા, સભામા શોભે શ્રી રામ,
મેઘમા ચમકે જેમ વીજળી, રાજે ઇન્દીવર શામ રાજા ૩
બોલી બોલે છે કાબલી, હસતા સભાનો સાથ,
લાજે જોઇ શેષ સરસ્વતી, વાણી વેદ વિખ્યાત રાજા ૪
લક્ષ્મણ નાની જામના ગણી, સેહેજમા સળકી જાય,
ભાઇઓ ભુરાટા બહુ પડે, ઝાલી લાવે રઘુરાય રાજા ૫
બાહાર ના જાશોરે બાળકા, રાક્ષસનું સબળ છે જોર,
જાગ ને જગન ઝપાઇ ગયા, મુનિને કષ્ટ કઠોર રાજા. ૬
રાક્ષસ મારાં રમકડા, મારૂ તાણી તીર,
દશશીશ દળવાને દોડશુ, ધરાવુ ધરણીને ધીર. રાજા ૭

વાણી સુણી વિસ્મે થયા, કરશે કાંઇક ધંધ,
બહુ ફળ બેઠા શેલડી, સૌને વળગ્યો સુગંધ રાજા ૮
દૂરથી આવે હરિ દોડતા, જનની બેઠી હોય જ્યાંહ,
કાજળ ભુસે છે કાચળી, પેશી ખોળાની માંહ્ય રાજા ૯
ધાવી ધરાઇ કરે કોગળા, સૌને છાટે શરીર,
એહા થઇએ જો આપણે, ધર્મ ધુરધર ધીર રાજા ૧૦
છેડો ઝાલીને માતનો, ઢોળી પાડે છે ધર્ણ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, રાખો સદા તમ શર્ણ રાજા ૧૧

પદ ૩૨ મું—(ઢાળ એજ)

રાઘવ રમતારે આગણે, કુંવર ચારેની જોડ્ય ટેક
હીંડ સખી હરખે ઉતાવળી, પહોંચે મનના કોડ રાઘવ૦ ૧
કાળા કેશ બહુ ફરફરે, શોભે સુંદર મુખ,
વળી વળી વિચ્ચારે માવડી, શા તપ સાધ્યા આ સુખ રાઘવ૦ ૨
વશિષ્ટ વર્ણવે રાયને, રાય પુરણ તમ પુન્ય,
ધાતા ધરતારે ધ્યાનમા, કરતા વેદની ધુન્ય રાઘવ૦ ૩
પાયે વાગેરે ઘુઘરા, વાગે ધમ ધમ ધમઘોર,
રમણીક રૂપ હુ શુ કહું, જોડી બાળ કીશોર રાઘવ૦ ૪
ભાથા બોસ્યા કદોરડે, નાના ધનુષને બાણ,
ચચળ નિહાળે ચોદશા, શોધે નિશિચરના પ્રાણ રાઘવ૦ ૫
કરમા લીધો ગેદીદડો, ચાલ્યા સરજ્યુની તીર,
પુઠે લક્ષ્મણજી દોડતા, ઉભા રહો રઘુવીર રાઘવ૦ ૬
જોડી મળી યુવરાજની, હીંડે હસની ચાલ,
મુખડા દેખી મુનિ ચળે, નીરખી થાયે બે હાલ રાઘવ૦ ૭
શ્યામ વર્ણ શરીરનુ, જાણે ઉદયા છે ભાણ,
આદિત્ય ઉનાળે આકરો, શ્રીવર શોભાની ખાણ રાઘવ૦ ૮
દુરથી દડુલો દોડાવીયો, જઈ પડ્યો સરજુને પાર,
અતિબળ બાહુમા ચળવળે, ઉતારવા ભૂતળનો ભાર રાઘવ૦ ૯
કોમળ વચને બહુ કરગરે, હો રૂષિ દડુલો આલ,
સ્વામી સરજ્યુનું શું ગજુ ? કરશો સાગરમાં પાલ ? રાઘવ૦ ૧૦

એક આશ્ચર્ય હુ શું કહું, ટાળશે દશશીશનો ઠામ,
ભય નહિ રાખો બ્રહ્માડમા, નીવારશે નિશિચરનુ નામ રાઘવ૦ ૧૧
માહોમાહ ઋષિ કહે, કાઢશે સરવનુ શુળ,
લઘુ લઘુ વેશે એ લાડકા, વેદ વૃક્ષનુ મુળ. રાઘવ૦ ૧૨
શાને શોધુ સમાધમા આત્મા, અકળ સ્વરૂપ,
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, રાજા રવિકુળ ભૂપ રાઘવ૦ ૧૩

પદ ૩૩ મુ–(ઢાળ જુદો)

ગુરૂ આવ્યારે, ગુરૂ આવ્યા, રૂડા રાઘવ રામ બોલાવ્યારે ૧
પુજા કીધી, પુજા કીધી, ઋષિ અવિચળ આશીશ દીધીરે ૨
પુછે રાજા, પુછે રાજા, કહો અમ સરખુ કાજરે ૩
ગુરૂ ભાખે, ગુરૂ ભાખે, નૃપ કોણ પુછે તમ પાખેરે ૪
નૃપ મોરા, નૃપ મોરા, બહુ રાક્ષસ ભય કઠોરારે ૫
યજ્ઞ ભાગે, યજ્ઞ ભાગે, તમો બાળક લઇશુ આગેરે ૬
રાજા ધ્રુજે, રાજા ધ્રુજે, મુનિ આગળ કાંઈ ન સુઝરે. ૭
ગુરૂ મારા, ગુરૂ મારા, બહુ કષ્ટે પામ્યો છુ કુમારારે ૮
રાજા બોલે, રાજા બોલે, એને દુખડે તે ડુંગર ડોલેરે ૯
ગુરૂ મોરા, ગુરૂ મોરા, સુત કોમળ વયે કીશોરારે ૧૦
અમો ચાલુ, અમો ચાલુ, તમ મખનું કરૂ રખવાળુરે ૧૧
ગુરૂ કહે છે, ગુરૂ કહે છે, ધરણીધર્મ ધુરધર એ છે રે. ૧૨
માટે માગુ, માટે માગુ, સુર સમસ્તનુ દુ ખ ભાગુ રે ૧૩
તજો ચિતા, તજો ચિતા, અમો ભણાવુ વેદની સખ્યારે ૧૪
સત્ય વાણી, સત્ય વાણી, રામ યોગ્ય લઇ આવશુ રાણીરે ૧૫
રાજા રીઝયા, રાજા રીઝયા, લ્યો બાળક આલુ બે બીજારે ૧૬
આજ્ઞા દીધી, આજ્ઞા દીધી, સુત સધાવા સામગ્રી કીધીરે. ૧૭
થયા ઉભા, થયા ઉભા, સ્વામી સભા થકી સુર સુભારે ૧૮
નહિ ઘોડા, નહિ ઘોડા, બાળા કેશ કસ્યા અબોડારે ૧૯
ચાપ ખાધે, ચાપ ખાધે, કસ કસતા ભાથા બાંધેરે ૨૦
કમર કસી, કમર કસી, મહારા મનમા એ મુરત વશીરે. ૨૧
હીંડે લટકે, હીંડે લટકે, પ્રભુ આડો પથ જોઈ અટકેરે ૨૨
શીક્ષ પુછે, શીશ પુછે, સ્વામી સુધે મારગ શું છે રે. ૨૩

સુણો બાળા, સુણો બાળા, આં રાક્ષસ ઘોર વિકરાળારે ૨૪
રણુ સુનુ, રણુ સુનુ, જોતા જન જડે નહિ જુનુરે ૨૫
જઇશુ જુદા, જઇશુ જુદા, અમો સૂરજવશી સુધારે ૨૬
નહિ વાકે, નહિ વાકે, ભૂપ ભોમીના ભય કેમ સાખેરે ૨૭
કર્યા ટકારા, કર્યા ટકારા, રડા ધસતી વદે મારો મારોરે ૨૮
તાણ્યા તીર, તાણ્યા તીર, છેદ્યા દુષ્ટ કઠોર શરીરરે ૨૯
દીવ્ય નારી, દીવ્ય નારી, ધણી ભાલણ શ્રાપ ઓધારીરે ૩૦

પદ ૩૪ મુ

પ્રભુ ત્યાથી થયારે વિદાય, પરીણુ પહેલા કર્યા,
મુનિ અગ ઉલટ ન માહાય, સગ બે બાળ ગ્રહ્યા ૧
આવ્યા આનદે આશ્રમ માહ્ય, શુદ્ધ ભોમી બ્રહ્મ સભા,
દેખી શામલ ગૌર શરીર, સહુ મુનિ થયા ઉભા ૨
મળ્યા અગ સગ રૂષિરાય, આવ્યા તે યજ્ઞ સ્થાને,
મુનિસગ શોભે બે વીર, રવિ શશી સમજાણે ૩
ભરપુર રહ્યા બ્રહ્માડ, સાક્ષ કરે સુરતણી,
મુનિ મનન કરે દિનરેણ, કીપાનાથ દિનમણી ૪
મારી સુરજવશીમા સાખ, ધાક હવે પાડુ સહી,
કરૂ નિષ્કટક નિરધાર, ભોમી ભય રાખુ નહિ ૫
હોમો હવ્ય સહિત બહુ ઘૃત, વાધો વહ્નિ ઘૃતપીધરા,
જેનો ધુમ્ર ગયો આકાશ, ધશ્યા દુષ્ટ ક્રોધે ભર્યા ૬
કરવા માડ્યો જગ્નનો ભગ, સીધ બન્યા રામ પોતે,
લેવા સુબાહુના પ્રાણુ, સુરમુનિ સર્વે જોતે ૭
કર કોમળે ગ્રહ્યા બાણુ, પ્રાણુ હર્યા પાપી તણા,
મેહેલ્યો મારીચ સાગરતીર, આગે અરિ હણુના ઘણા ૮
જય જય ભક્ત પ્રતિપાળ, બાળ કેમ માનુ હમો,
માહા માયાથી સ્વીયાખેલ, ત્રીગુણમા તત્વ તમો ૯
પ્રભુ ક્રીડા કરે દિનરેણુ, જોઈ રૂષિ રીઝે ઘણુ,
આવી કંકોતરી રૂષિ ઘેર, જનકપુર કાજ બણ્યુ ૧૦
કહે વિશ્વામિત્ર, હો રામ, કામ આજ કરવુ સહી,
કરો ત્ર્યબકના ત્રણુ ભાગ, જનકપુર જુગતે જઈ ૧૧

કસ્યુ પીતાંબર નીજ કેડ, તેડી રૂષિ પથે વળ્યા,
કોઈ વિપ્રના વર કન્યાય, શુભ શુદ્ધ શુકન મળ્યા ૧૨
જોઈ મોહ પામ્યા મુનિ મન, વન આવ્યા ગોત્તમના,
ઓપે શુક હંસ ચકોર, શુદ્ધ સરોવરના ૧૩
માંહે ભ્રમર કરે ગુંજાર, હાર શોભે કમળતણી,
મીન મકર કરે જળપાન, માલ્યુ મસ્તાન બણી ૧૪
ઉપર પુષ્પલતાની વેલ, કેળ ભારે ઝુલી રહી,
વળી ઝમરૂખ જાંબુ ને જાય, નાળ નારંગ રહી ૧૫
અખોડ બદામ ને દ્રાક્ષ, સાખ ભલી આંબા તણી,
આગણીએ છે અગ્નિહોત્ર, કુંડ પાસ મઢી બણી ૧૬
પડ્યો સરવો સાદરી સાજ, કાજ ઇનાં કુણ કરે,
પ્રભુ રમતા પેઠા માંહ્ય, શુન્ય જોઈ પાછા ફરે. ૧૭
ગુરૂ પ્રત્યે પુછે રામ, ઠામ આ કહોજી કુનો,
મારૂ મન પામે વિશ્રામ, કહો કેમ પડ્યો સુનો ૧૮
વિશ્વામિત્ર કહે સુણો તાત, વાત જે પુછો તમો,
મહા માયાથી રચીઆ ખેલ, પુછો તો કહુ છુ અમો ૧૯
અહિ રતિ ગોતમકેરી નાર, સતીમાં શીરોમણી,
જોઈ વિન્હલ થયા સુરરાય, કરી વાત છળવા તણી ૨૦
મુનિ ગયાતા ગંગા તીર, સુર્યને અર્ઘ્ય દેવા,
જેની દૃષ્ટિ તપે ત્રીકાળ, સિદ્ધમાં સનક જેવા ૨૧
મુનિ મધ્યાહ્ને આવ્યા ઘેર, પેર એને કોણ કહે,
યોગદૃષ્ટિએ જુએ છે મન, જ્ઞાનમાં સર્વ લહે ૨૨
ઇંદ્ર આવી કરી ગયો જાર, માંજારનો વેષ લીધો,
મુનીને તતક્ષણ ચડીઓ ક્રોધ, શક્રને શ્રાપ દીધો ૨૩
થયો સહસ્ર ભગ સુરરાય, શરીરની શોભા ગઈ,
અહલ્યા થઈ પડી પાષાણ, ઓધારોને આજ સહી ૨૪
પ્રભુ બાળપણાનો વેશ, ઠેસ મારી જ્યાં હતી સલ્યા,
થયું મહા મનોહર રૂપ, થઇ નાર રૂપે ઉભી અહલ્યા ૨૫
જય પુરણ બ્રહ્મ દયાળ, આળ મને અલ્પ ચડતું,
પાપી પડ થયો પાષાણ, કોણ પુન્યે ચર્ણ અડયું ૨૬

ચરણે શુક સનકાદિક ધાય, ગાય શ્રુતિ વેદ વિશે,
જોગી નિશદિન જપતા જાપ, ધ્યાનમા લોક દેખે ૨૭
ચર્ણ રેણુ તણા મહીમાય, સદાશિવ સત્ય લહે,
શેષ શારદા ન લહે પાર, ગ્રથમાં ગોતી રહે ૨૮
અમો અબળા અધમ અજાણુ, વાણુ મુજ ચાલે નહિ,
નયણે વહે છે નીર નિરધાર, કર જોડી ઉભી રહી ૨૯
સતી શાને કરો છો શોક, દોષ કાંઈ તમ તણો,
શક્ર સદાનો વ્યભિચાર, નારાયણે નીરમ્યો ભણો ૩૦
થયો સહસ્ત્ર ભગ સુરરાય, સાહ એની કોણુ કરે,
તમે બેસો જઈ નીજ ધામ, ગમ હવે નહિ જ ફરે ૩૧
અહલ્યા લળી લળી લાગે પાય, જાય નીજ ધામ ભણી,
ધણી ભાલણુના રઘુનાથ, આવ્યા લહેર ગગા તણી. ૩૨

પદ ૩૫ મુ-(ઢાળ ફરતાં)

(બજારાને મળતો)

રાઘવ રહો ઉભા, રહો ઉભા,

તમને જાણ્યા અવધ પુરી સુભા, હો રાઘવ રહો ઉભા ઉભા ટેક ૧
તમો પાષાણુની કરી નારી, અમો વાત કહુ છુ વિચારી હો રાઘવ ૨
તમો ચર્ણમા પડીયા જત્ર, મોટા મુનિ સધાવે મત્ર હો રાઘવ ૩
તમો બાળક પણ બહુ રગા, તમો ચર્ણમા પ્રગટી ગગા હો રાઘવ ૪
તમો કોમળપણુની કચ્ચા, મોહ રૂપ ધરી થયા મચ્છા હો રાઘવ. ૫
તમો પૂર્ણ માયા પરપચી, તમો નાભીથી નિરમ્યા વિરચી હો રાઘવ ૬
નાથ જાણુ નહિ કાઈ ભોળો, પૃષ્ટે મદ્રાચળ તોળો હો રાઘવ ૭
તમો કર્તા ને અકર્તા, દાઢાગ્રે ધરણી ધરતા હો રાઘવ ૮
તમો મટાડો ગર્ભનિવાસા, લે નરસઘ થૈ સ્થભ પ્રકાશા હો રાઘવ ૯
પાણી પહેલી બાધુ પાળ, છળી બળી ચાપ્યો પાતાળ હો રાઘવ ૧૦
વળી વાત કહુ છુ છેની, માતા શીરપર ફરસી મેલી. હો રાઘવ ૧૧
અમારો નિશ દિનનો વહેવાર, માહરો કેમ જીવે પરિવાર હો રાઘવ ૧૨
વાહલા વાંક નથી તમારો, આજ ફરો સિતારો અમારો. હો રાઘવ ૧૩
તમો ચર્ણામૃતનો આસક્ત, હુને જાણો પોતાનો ભક્ત હો રાઘવ ૧૪
રાઘવ કહે તમો કહો તેમ કરીએ, લાવો પાત્ર તો પગલા ધરીએ હો રાઘવ ૧૫

લાવો નાવ પોતાને હાથે, બીલે પધારવા ચર્ણ રઘુનાથ. હો રાઘવ. ૧૬
નારી નીર લઈ ચર્ણ ચોળે, પડા ચિન્હ તે તત્રને ખોળે હો રાઘવ ૧૭
પાય ધોઇને કીધા પાન, ટણુ નાવ થયુ વૈમાન હો રાઘવ ૧૮
નાથ પોચાડ્યા ગગાપાર, ધણી ભાલણુ રાજકુમાર હો રાઘવ ૧૯

પદ ૩૬ મુ–(માલવ રાગ, થયો અસુરને ઘેર સુબાળ એ રાગ)

પ્રભુ ગગાથી ઉતર્યા પાર, મિથિલાના મગળ જોવા ટેક.
ગુરૂ સગ બે રાજકુમાર, મિથિલાના મગળ જોવા ૧
એક ઇંદુ ને એક છે કામ, મિથિલાના એક ગૌર ને એક ઘનશ્યામ મિથિલા૦ ૨
પ્રભુ હીંડે છે લટકતી ચાલ્ય, મિથિલાના જોઈ સર્વે થયા બે હાલ મિથિલા૦ ૩
થઈ જનક રાયને જાણ, મિથિલાના મુનિસગ બે ભોમીના ભાણ મિથિલા૦ ૪
લઈ પુજાનો ભરી થાળ, મિથિલાના રાજા સામા આવ્યા તતકાળ મિથિલા૦ ૫
વાજે વાજીન્ત્રના નિરઘોશ, મિથિલાના રૂપ જોઈ મોહે ત્રોઇ લોક મિથિલા૦ ૬
આલ્યા ઉત્તમ અનોપમ વાસ, મિથિલાના ગુરૂ સહિત રહ્યા અવિનાશ મિથિલા૦ ૭
રાજા પુછે ને સુત સામુ જોય, મિથિલાના જોઈ જોઈ મનડુ મોહ્ય મિથિલા૦ ૮
તમો કયાંથી લાવ્યા બે બાળ ? મિથિલાના કીયા સુત કેરા ભુપાલ ? મિથિલા૦ ૯
તમો સાંભળો રાય વૈદેહ, મિથિલાના મારે દશરથ સાથે સ્નેહ મિથિલા૦ ૧૦
અમો માગી લાવ્યા બે બાળ, મિથિલાના મમ મખ કરવા રખવાળ મિથિલા૦ ૧૧
મમ જગ્ન કરાવો સપૂર્ણ, મિથિલાના ભૂમીભાર સહારનો મલવર્ણ મિથિલા૦ ૧૨
ઇના પ્રાક્રમનો નહિ પાર, મિથિલા માર્યાં રાક્ષસ ચૌદ હજાર મિથિલા૦ ૧૩
આવી કકોતરી અમ ઘેર, મિથિલા અમો નિસર્યા આનદ ભેર મિથિલા૦ ૧૪
ચર્ણ ઓધારી ગૌતમનાર, મિથિલા રામ પ્રાક્રમનો નહિ પાર મિથિલા૦ ૧૫
રાજા સુણતા થયા રળીયાત, મિથિલા જઈ સુનયનાને કહી વાત મિથિલા૦ ૧૬
આવ્યા ઇક્ષ્વાકુળ ગાદીના રાય, મિથિલા જીના ભાલણુ જનગુણ ગાય. મિથિલા૦ ૧૭

પદ ૩૭ મુ–(ઢાળ ઉપરનો)

પ્રાતસ્કાળે ઉઠ્યા રામ, સીયાજીના સ્વયવર વિશે ટેક
શુદ્ધ આચમન કીધાં તે ઠામ, સીયાજીના સ્વયવર વિશે ૧
સ્નાન ધ્યાન કર્યાં બે ભ્રાત, સીયાજી થઇ મનમા રહે રળીયાત સીયાજીના. ૨
ગુરૂ ચરણે નમાવ્યા શીશ, સીયાજી મુની અવીચળ દીધી આશીશ સીયાજીના ૩
ચાલ્યા નગ્ર જોવા રઘુનાથ, સીયાજી. લઘુ લટકાળો લક્ષ્મણ સાથ સીયાજીના. ૪
જોયો નગ્રતણો ઉજાશ, સીયાજી જાણે લક્ષ્મીએ પુર્યો વાસ. સીયાજીના. ૫

આગણે આગણે કેળના થભ, સીયાજીના જળ ભરી મેલ્યા કુભ સીયાજીના ૬
વાજે ઢોલ દદામા ને ભેર, સીયાજીના આનદ ઓછવ ઘેરે ઘેર સીયાજીના ૭
ધ્વજા પતાકા હારોહર, સીયાજીના દીપક હાડીનો નહિ પાર સીયાજીના ૮
રચ્યા છજા બારી ને ગોખ, સીયાજીના માણેક મોતીએ પુર્યા ચોક સીયાજીના ૯
કર કામની કચન થાળ, સીયાજીના ગાયે માનુની મગળ સાર સીયાજીના ૧૦
આવ્યા ધનુપતણો જ્યાં જાગ, સીયાજીના ભુપ આડે નહિ ભોમી ભાગ. સીયાજીના ૧૧
આવ્યા રઘુવશ ગાદીના રાય, સીયાજીના જોઈ નૃપ સર્વે ઉભા થાય સીયાજીના ૧૨
રાજા ઝાખા પડી ગયા એમ, સીયાજીના રવિ આગળ તારા જેમ સીયાજીના ૧૩
નીજ બાગ જોવા રઘુવીર, સીયાજીના મહા ધનુર્વિદ્યામા ધીર સીયાજીના ૧૪
સીતા કહે, હો મારી માય, સીયાજીના ગૌરી પુજ્યાનો મહીમાય સીયાજીના ૧૫
ગુથી વેણી જેમ વળગ્યો શેશ, સીયાજીના નયને કાજળ સારા રેશ સીયાજીના ૧૬
મુખ શરદ પુનમનો ચદ, સીયાજીના નાકે નથ મનમથના ફદ સીયાજીના ૧૭
કુકુમ આડ બીરાજે ભાલ, સીયાજીના શીર દામણી ઝળકે ઝાલ સીયાજીના ૧૮
વર્યા ભુષણ ભાત વિચિત્ર, સીયાજીના કન્યા વસ્ત્ર પહેર્યા પવીત્ર સીયાજીના ૧૯
કઠે ઘરેણાનો નહિ પાર, સીયાજીના પાયે ઝાંઝરનો ઝમકાર સીયાજીના ૨૦
લઇ પુજાનો ઉપહાર, સીયાજીના સતી ચાલ્યા ગૌરીને દ્વાર સીયાજીના ૨૧
ગોરી પુજા કરે ભલી ભાત, સીયાજીના વર માગવા મોટી ખાત સીયાજીના ૨૨
ધુપ દીપ ને પુષ્પના હાર, સીયાજીના ખટરસ ભોજન તાબુલ સાર સીયાજીના ૨૩
પુજી અરચીને લાગ્યા પાય, સીયાજીના દેવી ચાલે મદિરની માયે સીયાજીના ૨૪
આવ્યા રમઝમ કરતા દ્વાર, સીયાજીના સખી સહીત સીયા સુખસાર સીયાજીના ૨૫
અમા ઓટલે ઉભા સર્વ, સીયાજીના સીતા કહે મને પડીઓ ભર્મ સીયાજીના ૨૬
બેની પશ્ચિમ ઉગ્યો ભાણ, સીયાજીના મારૂ મનડુ થયુરે અજાણ સીયાજીના ૨૭
પુષ્પ લતામા ઉગ્યો સુર, સીયાજીના જેના તેજ વાધ્યા ભરપુર સીયાજીના ૨૮
બેની મા કરો સોરા સોર, સીયાજીના સીતા નિહાળે ચદ્ર ચકોર સીયાજીના ૨૯
બેની સુરજ શીના તન, સીયાજીના જેને તેડી લાવ્યા મુનિજન સીયાજીના ૩૦
રાવવ કહે છે હો રખવાળ, સીયાજીના તારા બાગમા આળ પપાળ સીયાજીના ૩૧
નથી ગિરિ ગહવર આકાશ, સીયાજીના ભાગ્યે ભાનુ થયો છે પ્રકાશ સીયાજીના ૩૨
થયો દામનીનો ચમકાર, સીયાજીના થાય આશ્ચર્ય અધિક આવાર સીયાજીના ૩૩
એ તો જનકસુતા મહારાજ, સીયાજીના દેવી પુજવા આવ્યા આજ સીયાજીના ૩૪

માહોમાહે જાણી રહ્યાં મર્મ, સીયાજીના એનો કોઈ ન જાણે ભર્મ સીયાજીના ૩૫
આવ્યા રમઝમ કરતા બહાર, સીયાજીના ધણી ભાલણ રાજકુમાર સીયાજીના. ૩૬

પદ ૩૮ મુ

(રાગ-ઢાળ હો જસોદાજી આવડો લાડકવાયો લાલ ન કીજીએ તેને મળતો)

કહો રઘુવર રામ, મહાસુખ ધામ, આવડલો અબાનો પરચો કેમ પડ્યો,
મમપ્રાણ આધાર, રાજકુમાર, આવડલો અમાનો પરચો કેમ પડ્યો ટેક
કહે વિશ્વામિત્ર પર્મ, પવિત્ર ભવાની ભરપુર રહી બ્રહ્માંડમા ઠાલો નહિ,
ઠામ ધામો ધામ, આદ્ય શક્તિ અબા સઘળે લહી. કહો૦ ૧
જેની અનત કાય, કે ન વર્ણવી જાય, જોઈ બ્રહ્માદિક ભુલા ભમે,
તતુ પટ જેમ, વ્યાપક તેમ, વિશ્વ વિશે વીલસી અબા રમે કહો૦ ૨

*   *   *   *   *

પ્રગટયા એ આપ, ભાગે શીવનુ ચાપ, વર આપે વરદાયિની સુખ દેછે સહી કહો૦ ૩
દશાનન રાય, અતી બળકાય, છપતો આવ્યો મધ નીશાયે તે સમે,
નિદ્રામા સર્વ, આણી ગર્વ, ધનુષ શાળામા પેઠે મન હરખે ભમે કહો૦ ૪

(રાગ-ઢાળ ફેર ઓખા હરણમાના)

શકર સમરીને ઘાલ્યા હાથ, સાહ્ય કરો ત્રીભુવન નાથ. ૧
ત્ર્યબક તસુ માત્ર ન હાલે, બહુ બાહુ બળે કર ઘાલે ૨
થરથર ધ્રુજે ને કોઈ ન ચાલે, પાછા ધનુષ તળે કર ઘાલે ૩
ગર્વ મેલ્યો રાવણ રાણા, ધનુષ ન ભાગ્યુ કર ચપાણા ૪
પીડા પામી ધ્રુજે કાય, પડી ભુરાઠો નાઠો જાય ૫
જાતા ભૂપતી મન વિચારે, ધનુષ ભાગે તે મુજને મારે ૬
આજ સભામા પેખુ પ્રત્યક્ષ, વેરભાવે જેને લાગ્યો લક્ષ ૭
તતક્ષણ ફેડે મુજ ઠામ, ભાલણ પ્રભુ શ્રી રામ ૮

પદ ૩૯ મું

રાયે દુત પ્રેરા તેણી વાર, તમે સૌ થાઓ તૈયાર સદાશિવનું ચાપ વધાવો ટેક
રાય સુરામા સરદાર, ઠાલી શાને લગાડો વાર સદાશિવ૦ ૧
ઇમ કહે છે રાય વૈદેહી, તમો ધનુષ ભાગોને ભાઈ સદાશિવ૦ ૨
એમ સુણતા ઉભા થયા સુર, જાણીએ સાગર વાધ્યા પુર સદાશિવ૦ ૩
વાજે ઢોલ દદામાના નાદ, સુણી સહુ પામ્યા હુલાદ. સદાશિવ૦ ૪

વાકા વરણાગીયા છે નરેશ, કીધો ધનુષ શાળામા પ્રવેશ સદાશિવ૦ ૫
જેવે ધનુષ ઉપાડવા જાય, કાયા ધ્રુજે ને લથડે રાય સદાશિવ૦ ૬
ત્યારે શિથિલ થયા તેના ગાત્ર, ચાપ હાલ્યુ નહિ તલમાત્ર સદાશિવ૦ ૭
એવો રામ તણો રે પ્રતાપ, નાશે ગરૂડ આગળ જેમ સાપ સદાશિવ૦ ૮
રાજા જનકને ચિતા હોય, નથી રાણીજાયો કોય સદાશિવ૦ ૯
સુણી નીચુ નિહાળે નરેશ, ત્યારે ધડવડી ઉઠયા શેશ સદાશિવ૦ ૧૦
રાજા શુ બોલો છો અજાણુ? પાડુ પૃથ્વીમા ભગાણુ સદાશિવ૦ ૧૧
કહો તો ઉતરડુ આકાશ, તારી સભામા પાડુ ત્રાસ સદાશિવ૦ ૧૨
તમો વિચારી કરો વાત, બેઠા દિનમણિ શ્રી રઘુનાથ. સદાશિવ૦ ૧૩
તમો ઉઠોને અશરણ શર્ણ, ભાગો ચાપ કરો પાણી ગ્રહણ સદાશિવ૦ ૧૪
કરો જનક સુતાની સાહ્ય, જેના ભાલણ જન ગુણ ગાય સદાશિવ૦ ૧૫

પદ ૪૦ મુ

(રાગ-ઢાળ પદ ૩૭ માનો)

ગુરૂ કહે છે હો રાઘવ રામ, ઉભા થાઓ અનઘ ધણી,
પુરો જનક સુતાની હામ, પધારો પ્રીત કરી ૧
તમો મહા બળીયા ભુપાળ, ઉભા રહો સતી તણી સભાળ પધારો૦ ૨
એવુ કહેતા ઉભા રઘુનદ, ઉભા જાણે તારા સમિપે ચદ પધારો૦ ૩
ગુરૂ ચરણે કર્યા પ્રણામ, ઉભા ગુરૂ મન પામ્યા વિશ્રામ પધારો૦ ૪
જેવા નગ્ર નિવાસી આવે, ઉભા પુષ્પ અક્ષત લઈ વધાવે પધારો૦ ૫
જેવા દેવ ચઢ્યા વૈમાન, ઉભા બોલે મહીજન જય જય વાણ * પધારો૦ ૬

* (અહિયાથી પ્રત અધુરી હોવાથી ભાલણના પ્રભુ રઘુનાથનુ ચરિત્ર અપૂર્ણ રહ્યુ છે)

કવિ બહદેવ

આ કવિની કવિતામા ઉંચો રસ અને ભાવ રહેલા છે તેનાં બીજા રચેલા કાવ્યો મળ્યા નથી પણ આ તેનું "ભ્રમરગીતા" નામનુ કાવ્ય તેની કીર્તિ સાચવવા બસ છે એ વિ સ ૧૬૦૯ મા હૈયાત હતો

ભ્રમરગીતા

કડવુ ૧ લુ–રાગ ધન્યાશ્રી

પ્રભુ તમ યાચુ કરિને પ્રણામજી, મોરે મુખે આવો સુદર શ્યામજી,
આશ ઘણી છે મુજને તમારીજી, રસનાએ રમોજી મુકુદ મુરારીજી ૧
હેમસુતાસુત ચરણે લાગુજી, કમળભુતનયા વાણી માગુજી,
ભ્રમરગીતાને ભાવે યાચુજી, બેહેદે કહે હરિ આપો મુને સાચુજી, ૨
સદ્દગુરુકેરા ચરણ ઉપાસીએ, હેલા હરિગુણ તો આવે હૈએ,
કાઈ એક ગોપીના વચન પ્રકાશીએ, વળતા કાઇએક ઉદ્ધવના કહીએ ૩

ઢાળ

એમ કહે કૃષ્ણજી સુણો ઉદ્ધવ, વેગે વ્રજે જાઓ તમો,
બહુ શોક ધરતી અગના, તેને તજીને આવ્યા અમો ૪
નિજ જ્ઞાન કહીને પ્રીછવો, વ્રજનાર દુખ આણે રખે,
શ્રીકૃષ્ણજીએ એમ કહાવિયુ, વેહેલા મળીશુ, હે સખે! ૫
ઉત્તમ રથ જોતરી ઉદ્ધવ, વ્રજ આવ્યા સધ્યા સમે,
પેહેલુ નદજીશુ નેહે મળ્યા, પછે યથાયોગ્ય સહુને મળે ૬
અતિ આદરે ઉદ્ધવ અરોગ્યા, પછી કૃષ્ણ કુશળ પ્રકાશીએ,
નદ યશોદા કહે હરિકનેથી આવ્યા, પ્રેમે ચરણ ઉપાશીએ. ૭

કડવુ ૨ જુ–દેશી ચાલતી (૨)

નદજી પૂછે ઉદ્ધવ ઓચ્ચરે, વાત વિમાસી અન્યો અન્ય કરે,
યશોદાને નયણે નેહે જળ ઝરે, શ્રીકૃષ્ણ કેરા ગુણ બહુ સાભરે ૧

ઢાળ

સાંભરે જે બકી પીધી, ઉદ્ધવને અરપીઉં,
શકટ તૃણાવર્ત તરુવર, વળી સર્વે સમરપીઉ. ૨

ઇંદ્રનું એણે માન મોડ્યુ, વહ્નિ પીધો વ્રજપતિ,
બહુ અસુર મોડ્યા નદ છોડ્યા, કેશી લગે કહુ વીનતી ૩
ઉદ્ધવ કહે આઇ દુઃખ નાણો, જમલે જાણો નરહરી,
ઘટ વટ માહે રહ્યો વ્યાપી, પ્રગટ પૂરણ શ્રીહરી. ૪
નિજ બુદ્ધિ દીધી નદને, જેનુ ધ્યાન યોગેશ્વર ધરે,
એણે અનુભવે હરિ મળે, નદ પૂછે ઉદ્ધવ ઓચરે

કડવુ ૩ જુ–દેશી ચાલતી

વાત કરતાં વીતી જામની, ભુવને ભુવનેથી ઊઠી ભામની,
ગાથા ગાએ ગોવિદ રામની, નયણે આસૂ ઢાળે કામની ૧

ઢાળ

કામની ગોરસ મથે તેનો, પ્રેમ ઉદ્ધવજી સુણે,
બાહેર આવ્યા રથ દીઠો, નદ કેરે આગણે ૨
આ તેહ રથ અક્રૂરનો, એ વળી શાને આવીઓ ?
એ કરો કારણ આપણુ, ઉર માસ લેવા આવીઓ ! ૩
એણે પ્રાણ તો પેહેલા હર્યા, હવે પિડ ઉપરે આદર્યુ,
તેણે સમે આવી ઉદ્ધવે, પ્રણામ તો પ્રેમે કર્યુ ૪
હરિ ગણ જાણી લજ્જા આણી, આશિષ દે સર્વ કામની,
ઉદ્ધવ કહે, કૃષ્ણજીએ મોકલ્યો, મને આવ્યા થઇ એક જામની ૫

કડવુ ૪ થુ–દેશી ચાલતી

સાભળોજી ઉદ્ધવ કહુ એક વીનતી, મળવા આવ્યા છો નદ યશોમતી,
હરિને વહાલો ગોકુળે કો નથી, સુહૃદ તમારો તે છે મહાયતી ૧

ઢાળ

યતી તે જ્યમ ગૃહસ્થ શુ, વ્યવહાર આહાર લગે કરે,
વન દહે હરણી, ફળ વિના, જ્યમ વૃક્ષ ખેચર પરહરે ૨
વાલિ તન જ્યમ જરા છાડે, પુશ્ચલી નિર્ધન તજ્યા,
વારિ વિન સર હસ છાડે, ઋત્વિજ જ્યમ દક્ષણા ગ્રહ્યા ૩
એ કરમની સ્તુતિ ત્યાં લગે, મહા પુરુષને જાણે નહી,
જ્યમ સજોગી વિદ્યા એવી રમે, કૃષ્ણજીએ કીધુ સહી ૪
ઉદ્ધવ કહે, એમ કા કરો, તમો સાભળો સર્વ યૂવતી,
સ્વદેહે કૃષ્ણજીએ કહાવીઉ, તે તમને કહુ છુ વીનતી. ૫

કડવું ૫ મુ–રાગ મારુણી (૩)

ઉદ્ધવ કહે એમ કાં કરો, તમો સાભળો મોરી માય,
સદેશો શ્રીહરિ કહાવીઓ, તે કહુ લાગીને પાય
–માઈ સાભળો એક ચત, હુ કહેવા આવ્યો સિદ્ધાત ટેક ૧
માઈ હુ સેવક શ્રીહરિ તણો, હરિ આણે મુજશુ નેહ,
પૂછી શકો તે પૂછજો, હુ કહેવા આવ્યો છુ તેહ
માઈ સા૰ હુ કહેવા૰ ૨
કાસલ કાઈ ન રાખશોરે, રહુ રાત દિવસ હરિ સાથ,
કાંઈ પૂછો, કાઈ કહો, પેલા બેહેદેના પ્રભુની વાત
માઈ સા૰ હુ કહેવા૰ ૩

દેશી ચાલતી

બેહુ કર જોડી ગોપી ઉચરે, કહોને ઉદ્ધવ હરિ ત્યા શુ કરે,
કેવારે કો વ્રજનું હરિને સાંભરે, નગરની નારી નેહ કેવો ધરે ૧

ઢાળ

ધરે કેવો નેહ નવરસ, નાર ત્યા મધુપુરતણી,
મારા બાપજીના સમ્મ જો, મુને આશ એહની છે ઘણી ૨
તમો પધાર્યા પાસે થકા, કાંઈ કહોને કૃષ્ણજીએ કહાવીઉં,
અમો દુ ખ ખમ્યુ તે મન ધર્યુ, કે હરિને હૈયે નાવીઉં ૩
વને વેણ વાઈ તેડીઆ, ઈક્ષણા એક નવ ગણી,
થયા ઘેલા ગયાં વ્હેલાં, જયમ નદી જળનિધિ ભણી ૪
પછે શ્રીકૃષ્ણે કીધુ તે, કૃષ્ણ વિના કો નવ કરે,
જળ વહે નયણે સુણો ઉદ્ધવ, બેહુ કર જોડી ગોપી ઊચરે ૫

કડવુ ૬ ઠ્ઠુ–દેશી ચાલતી

નયણે આસુ ઢાળે સુદરી, શરદ્ નિશાની ક્રીડા મુને સાભરી,
જુઓની ઉદ્ધવજી એણે જે પેર કરી, પહેલી પ્રીતે લીધુ મારૂ મન હરી. ૧

ઢાળ

મન હરી વૃદાવને તેડ્યા, પછે મૂક્યા એકલા,
અમો વ્યાકુળ થયાં વન શોધતા, કહો લક્ષણ એહ કીયા ભલા. ૨

યમુના જળમા ઝીલતા, એણે વસ્ત્ર શ્યામાના હર્યા,
જોઉં અસન પણુ આદર્યુ, જે ઉદકથી અળગા કર્યા ૩
નાના થકા મારૂ મન વેધ્યુ, યૌવન થયે યૌવન ગ્રહ્યુ,
જાતાં અમારો જીવ લીધો, કલેવર કારણ રહ્યુ ૪
ઘર લગે ધૂતારો ગયો, અવધિ આવ્યાની કરી,
નિજનેહ નિર્મળ જોયો ઉદ્ધવ, આસુ ઢાળે સુદરી ૫

કડવુ ૭ મુ–દેશી ચાલતી

બાળી બોલી બહુ રોષે ભરી, ઉદ્ધવ એણે અમો ધર્યા બાહોલા ધરી,
મધુપુર જાતા ગયા કામણ કરી, તેણે તો ન જાયેરે ક્ષણ મુને વીસરી ૧

ઢાળ

વીસરી ન જાયે નેહ, કાઈ એક વશીકરણ છે એ કને,
તમો તો છો ભ્રાત એહના, કાઈ આવડે તો કહો અમને ૨
એણે નગરમા જઈ કરીને, અસભાવ્ય કીધુ ઘણુ,
પેલી ચેરીના ચદના માટે, આપીઉં કમળાપણુ ૩
પય દધી ગ્રહે તો અમતણા, બાઈ અમે સોંપ્યો આતમા,
નદકુવર કાઈ કીધુ જાણે તો, રહે વ્રજના સાથમા ૪
અપરાધ સહ્યા અમો અતિ ઘણા, તે કયમ ગયા એને વીસરી,
ઉપ્રસે ઉરઅર જુઓની ઉદ્ધવ, બાળી બોલે બહુ રોષે ભરી ૫

કડવુ ૮ મુ–દેશી ચાલતી

વિરહની વેધી વિરહિણી ઊચરે, મનોહર વાણી ઉદ્ધવ મન ધરે,
તેણે સમે આવીને મધુકર સ્વર કરે, ચરણે ગોપીને સહજે અનુસરે ૧

ઢાળ

અનુસરે અલીઅલ ચરણે ગોપીને, ખેદ પામ્યા ત્યા થકા,
અમ અડીશ મા ભાઈ રહેને અળગો, જા તુ આવ્યો ત્યા થકા ૨
મધુપને મખાતરે, ઉદ્ધવજીને કહે અગના,
તુ સધે રહેવા આવીઓ, જા દુષ્ટ દૂત શ્રી રગના ૩
દેખાડવા તારૂ વદન રાતુ, માડ ગોકુળે મોકલ્યો,
નદનો દીકાલીઓ શુ, આજ થઇ બેઠો ભલો. ૪
મધુપ મેં સહી જાણીઓ, તારૂ વદન અતિ શોભા ધરે,
આકરા વચન સુણે ઉદ્ધવ, વિરહે વિરહિણી ઊચરે ૫

કડવુ ૯ મુ–રાગ શ્રી (૪)

માનનીએ મધુપ નયણે નિરખ્યો, હરિદૂત વિના નહિ હરિ સરખો,
હરિના સેવક હરિ સરખા હોય, રખે સદેહ મન આણુતુ કોય ૧
અમો રે અજાણ કાઈ નથી, કાઇ નાટ, તુ કાળો ભમરા કીયા દુ ખ માટ,
કાળી રે કોયલ શ્રી કહાનને વાન, કાળો રે એહેદેનો પ્રભુ માણુસ મ જાણ ૨

દેશી ચાલતી

કાળા સઘળા હોય કૂડે ભર્યા, ચપક સરખા કાળે પરહર્યા,
તમો શુ ઉદ્ધવ કાળો અનુસર્યા, આગે કાળે અમશુ છેહ કર્યા ૧

ઢાળ અથવા ડોઢ

છેહ કરીને છળ રમ્યો, પછે માડ મધુકર મોકલ્યો,
મુજ મનાવા મુખે ગાન કરતો, ચતુર ચરણે નમ્યો ભલો ૨
ઘર લગે જેના ધણી ધૂરત, ભ્રાત ક્યમ હોયે ખરા,
તારૂ વદન રાતુ ભણી એમ શુ માણે મોટમ મધુકરા ૩
મારી શોક્યને ઉરે અણુસર્યો, તારી રુચ્યે* કુકુમ લાગીઉં,
વન માળા તવ ગ્રહી, જવ આયસ આવ ન માગીઉં ૪
માળા તણો મકરદ લેતા, હવુ ભૂષણુ મધુકરા,
ગદગદ કંઠે કહે ગોપી, કાળા હોય કૂડે ભર્યા ૫

કડવું ૧૦ મુ–દેશી ચાલતી

શ્યામલડાને રખે કો વિસશે,† શ્યામલડામાં સહજે વિખવસે,
શ્યામ ભુયગમ પય પાતા ડસે, વયણુ સુણીને ઉદ્ધવ મન હસે ૧

ડોઢ

મન હસે ઉદ્ધવ મોહ પામ્યા, ભક્તિ દીઠી નારની,
જળ નયણે મૂકે વયણુ સૂકે, કરે વાત મુરારની ૨
મધુપ કેરી ગતિ એવી, કાળ કુટિલજ જાણવા,
નિજ કમળ ઉપરે નેહ ધરે, મકરદ તેનો માણવા ૩
કાળા કર્મ રહીત કાળા, નિર્ગુણ સગુણ કાઈ નવ લહે,
એનું રૂપ વિચાર કરતા, નેતિ નેતિ નિગમ કહે ૪

---

* ડાખે † વિશ્વાસ કરે

નટ વેષ વ્રજ લીલા ધરે, પરનારશું પ્રેમે હસે,
એવો આદિ અકલ જુઓ ઉદ્ધવ, શ્યામલડાને રખે કો વીસસે ૫

કડવું ૧૧ મું–દેશી ચાલતી

પ્રેમે પીડી બોલે વિરહણી, જનની એની એણે હાથે હણી,
હત્યા ન ગણી મન માતાતણી, આપણ કુશળા પૂરવ પુણ્ય ભણી ૧

ઢાળ

પૂરવ પુણ્ય ભણી ઊગર્યા તો, વીસર્યા એને કો વળી,
જોગ એવો અભ્યસ્યો, જે વાત સઘળે સાભળી ૨
વલ્કલ પેહેરી જટા ધારી, બ્રહ્મચારી વન વસ્યો,
નાક છેદ્યું નારિનું, ત્યા જોગ એવો અભ્યસ્યો ૩
સીત સરખી વન મુકી તો, આપણ શું દુઃખ આણીએ,
જે દમી આપણ દેખતા, તે બકીને રો ન જાણીએ ૪
પય પાન કરતા પ્રાણ લીધા, વિનય કીધા અતિ ઘણા,
આપણ મૂક્યા જીવતા તો, ગુણ સભારો એ તણા ૫
દૃઢ કરી વૃદા છળી, વળી વાત એની છે ઘણી,
બાધીઓ બળિ દાન દેતો, પ્રેમે પીડી બોલે વિરહિણી ૬

કડવું ૧૨ મું–દેશી ચાલતી

વળી વળી બોલે સહિયર સર્વ મળી, લક્ષણ એના કો ન શકે કળી,
શાને કહો છો સખિયો વળી વળી, ઘેલાં થાશો ગુણડા સભારી ૧

ઢાળ

ગુણ સભારી ઘેલા થશો, પછે દેહનો સાસો થશે,
એને ગુણેથી નહિ ઓસરે, તે જોગ પેહેરી વન જશે ૨
સ્વભાવ એહનો છે એવો, એના ગુણે જે લાગી રહ્યા,
પ્રિયવ્રત સરખા રાજ્ય મૂકી, યતી થઈને વન ગયા ૩
કથા મૂકો એહની તો, વિષય નાના ભોગવો,
તન ધન પતિ પરિવાર પામી, જન્મે જન્મે અનુભવો ૪
નહિ વીસરે તે જાણશે, આગળે જે થાશે વળી,
નિર્ગુણ નિર્દય એ સરખો થાશે, જે રહેશે એને મળી. ૫

કડવું ૧૩ મું–રાગ વિરાડી ૫

જદપિ જાણરે, સેવે તે સરખો થાય ટેક.
નેહ બધાણો પૂર્વ જન્મનો, તે ક્યમ મિથ્યા થાય જદપિ. ૧

તેને સગત કોની ન સોહાય, તે તો અખાડે ગવાય,
તેના બનાડા જોડાય, તેના બેહુએ વાના જાય જદિપ ૨
નદસૂનુ જેણે રૂદે ધર્યો, તેણેરે ધીવતે ઘર છાડ્યા,
ઘર થકી સનકાદિક સરખે, બાપડે ઘર ન માડ્યા જદિપ ૩
જ્યા જેવાને સેવીએરે, ત્યા તેવો ઉપકાર,
એવો ઘર ભજો બેહદેનો સ્વામી, એવુ જાણી સભાર જદિપ ૪

(દેશી ચાલતી)

સાભળોજી ઉદ્ધવ ગોપી ઊચરે, વૈરી નેહડો કયમે ન વીસરે,
એ શ્રીજીતને કો નવ સાભરે, સુન્દર નારી પામે કયહા ઠરે ૧

ઢાળ

ઠરે સુદર નારશુ, આહીરડા એને કયમ ગમે,
જે રામા સરશી રૂદે લઇને, દિવસ તેશુ નિર્ગમે ૨
જનક સ્વયવરમા જઈ, ઋષિ સાથે પોતે ગાજીઓ,
સુદરી કારણ સજ થઇને, કઠીએ કોદડ ભાજીઓ ૩
ગુણવત પામ્યો ગોરડી, તેને વને તેડી સાચર્યો
વિરહ પામી રદન કીધુ, અત દશ મુખનો કરયો ૪
પ્રિયા કારણ પ્રીતિ, વાનર રીછશુ કો નવ કરે,
એ શ્રીજીતનુ પારખુ, ઉદ્ધવ સાભળો ગોપી આચરે ૫

કડવુ ૧૪ મુ—દેશી ચાલતી

વળતી વાણી ઉદ્ધવ ઊચરે, નેહ દેખી નયણે જળ ઝરે,
વયણ રસાળા વળી વળી સાભરે, વિરહિણી કેરી પ્રશસા કરે ૧

ઢાળ

પ્રશસા કરે ને ચરણ વદે, આપણપુ નિદે ઘણુ,
ચરણ રજ તો અડે મુજને, આજ એ ગોપીતણુ ૨
ઉદ્ધવ કહે હુ વૃક્ષ વલ્લિ, વૃદાવને શે ન અવતરચો,
વ્રજનારની ચરણ રજ લાગતા, કૃષ્ણ કા અતર કરચો ૩
ગોપીકાનુ ભાગ્ય જોતા, શક્ર બ્રહ્મા તે કશા,
જે યોગીયાચે ધ્યાને નાવે, તે કૃષ્ણ પ્રીતે વ્રજવસ્યા ૪
ચરણ રજ તો જેની મુનિવર, બ્રહ્મા શકર શિર ધરે,
ઉગ્ર તપ સખિયો તમે કીધુ, વળતી વાણી ઉદ્ધવ ઊચરે ૫

કડવુ ૧૫ મુ–દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી, વિરહે વીસારી સઘળી સુદરી,
તમો શુ સખિયો કોણે વેરી કરી, નાથ નથી ગયો તમને પરહરી ૧

ઢાળ

પરહરી નથી ગયો નાથ તમને, પામવા જે પેર લહો,
પુષ્પનુ શુ કાજ ઘેલી, પ્રેમશુ પરિમળ ગ્રહો ૨
કાષ્ટ માહે વહ્નિ છે તે, મથી જોતા પરગટે
ત્યમ દેહ માંહે દેવ છે, તુ જાણુ એણે પલવટે ૩
જ્યમ દૂધ માહે ઘૃત છે, તે મથ્યા વિણ નવ નીસરે,
એણે અનુભવે હરિ મળે તો, તાપ સઘળો વીસરે. ૪
વાસનાએ વસે અછતો, માનજો સાચો કરી,
મોહ પરિચય મૂકો ઘેલી, ઉદ્ધવ બોલ્યા માધવ મન ધરી ૫

કડવુ ૧૬ મુ–દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો બાઈ વીનતી, અતર્યામી તે અળગો નથી,
રુદે કમળમા છે કમળાપતી, જેને જોતા હીડે મહા જતી ૧

ઢાળ

જતી નહિ જે દૂર પેખે, જમલેથો જાણે નહીં,
મૃગ નાભે છે કસ્તૂરિકા, પાષાણને સુધે સહી ૨
ભુવન ભૂલ્યો આપણુ, વિશ્રામ તેને ક્યાં હશે,
જળ ચદ્ર જોગે જાણુ જમલો, નાથ અળગો ક્યમ થશે ૩
ઘટ ઘટ માહે રહ્યો વ્યાપી, એક પૂરણ આતમા,
દર્પણનું શુ કાજ ઘેલી, પેખ કકણ હાથમાં ૪
ઉપાધિ મનની કલ્પના, રજ માત્ર કૃષ્ણ વિના નથી,
કૃષ્ણ કહેતાં કૃષ્ણ થાશો, કહે ઉદ્ધવ વિનતી ૫

કડવુ ૧૭ મુ–રાગ સામેરી (૬)

સુખ દુ ખ કારણ મનતણા, બાઈ અણછતો શોક ન આણુ,
તમો કહો છો મધુપુર ગયો, તે રુદે રમતો જાણુ ટેક ૧
પરહરો મોહ અજ્ઞાન, નિહાળો જમલો શ્રીભગવાન,
એવી સમજી લેજો સાન, બાઈ અણછતો શોક ન આણુ ૨

તમો કહો છો મધુપુર ગયો, તે સ્દે રમતો જાણ
બ્રહ્માંડ ક્રોડે વ્યાપી રહ્યો, તે તમારો કહાન,
ઉદ્ધવ કહે મોહ પરહરીને, નિહાળો શ્યામળ વાન. બાઈ૦
તમો કહો છો તે રુદે૦ બાઈ૦ ૩
ચૌદ લોક એણે કીધી કલ્પના, વસ્તુત અદ્વૈત,
પ્રપંચ પાર એ છે સદા, સત્યા સત્ય અતીત બાઈ૦
તમો કહો છો તે રુદે૦ બાઈ૦ ૪
તત્વ તે વારે એ કહ્યા, જે સોહ એહેદેનો રાય,
લીલાએ બ્રહ્માંડ વ્યાપી રહ્યો, તેનુ કારણ કહ્યુ ન જાય બાઈ૦
તમો કહો છો તે રુદે૦ બાઈ૦ ૫

(દેશી ચાલતી)

કનક ને કુંડળ બાઈ અંતરો, જીવેશ્વરનો એહ પટંતરો,
પાચ ઊર્ણા ત્રીશે પરહરો, પછે પ્રકાશે તે તમો દઢ કરો ૧

ઢાળ

દઢ કરી જળહળ મળ પેખો, પામશો પાસે થકો,
ભરપુર છે ક્યમ દૂર થાશે, જો દષ્ટ એક રાખી શકો ૨
જ્યમ નલી બેઠો સૂડલો, તે તેને વાકે સાહીઓ,
રજુ સર્પ જાણી ત્રાસ આણી, જીવ માયાએ વાહીઓ ૩
અણછતો સસાર ઊભો, માડ* માયા એ કરો,
કલ્પના મૂકી કૃષ્ણ કહો, સસાર જન્મ સહજે તરો. ૪
જીવ સમરથ છે ,ભલો, આધીન અજ્ઞાને કર્યો,
ઉદ્ધવ કહે એ જીવેશ્વરનો, કનક કુંડળનો અંતરો ૫

કડવું ૧૮ મુ-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો તમો સર્વ સખી, હરિ તમે રાખો હૈએ ઓળખી,
શીખ અનુપમ જે તમને દાખી, જેને પૂરે શ્રુતિ સમર્થ સાખી ૧

ઢાળ

સાખિ પૂરે વેદાંત ગીતા, કહું તમને વીનની,
ભાડ નાના પેખીએ, પણ મૃત્તિકા બીજી નથી ૨

* અમથુ, સહજ, નકામુ

દશવર્ણ ગાયો દોહી જોતા, દૂધ ભેદ તે અનુભવે,
આદિ અંત ને મધ્ય માધવ, કેમ બીજો સભવે ૩
ઉદક સૈંધવ સિદ્ધ જોતા, વિરહે કયાથી પામીએ,
એણીપેર મળીએ કૃષ્ણને, તત્ર કોટિ વેદના વામીએ ૪
અમ તમ અતર એહ અવિગત, અબળા લ્યો તમે ઓળખી,
એક થકી અનત ભાસે, કહે ઉદ્ધવ સુણો સખી ૫

કડવુ ૧૯ મુ–દેશી ચાલતી

વળી વિચારી ઉદ્ધવ એમ કહે, ગુરુ વાણી વિના કોએ નવ લહે,
જે જાણે તે સમદષ્ટે રહે, સુખદુખ પામે તે સત્રળાં સહે ૧

ઢાળ

સહે સુખ સતોષ હોયે, જો સહજનુ ઘર અનુસરે,
કૃષ્ણ વિન કાંઈ ન દીસે, મોહ સઘળો વીસરે ૨
અક્ષર* જુઓ તમ ઓળખી, ક્ષર વસ્તુ કાળે ભાજશે,
તવ તમારો કૃષ્ણજી, બ્રહ્માડ કોટિયે ગાજશે ૩
ઉત્પત્તિ સઘળી એ થકી, વળી પ્રલય થઈ માંહે ભળે,
મધ્ય માડી રમત એણે, ભરમ ભાગ્યો તેટલે ૪
મુક્તિબધન ત્યા લગે, ગુરુભાગ ગુરુ પાસે રહે,
અર્કને જ્યમ દિવસ રયણી, વસ્તુ વિચારી એમ કહે. ૫

કડવુ ૨૦ મુ–દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ ગોપી સાભળે, અક્ષર અક્ષર પય સાકર ભળે,
એણે ઉપદેશે હરિ હવડા મળે, આર્ત ભાજે જો રે બાઈ મન ગળે ૧

ઢાળ

મન ગળે ઇંદ્રિય ચળે, જો વિષય પૂંઠે ધા કરે,
મન દૂત પ્રેરીને મળે, તો વસ્તુ વિન મિથ્યા ધરે ૨
વિષયમાહે ચિત્ત પેઠુ, ચિત્તમા વિષયા વસે,
છે અન્યો અન્ય સબધ ધરતા, વિચારે અળગો થશે ૩
તે વારે શ્રીહરિ ભાસશે, આનદ થાશે અતિ ઘણો,
બાઈ તમારો કૃષ્ણજી, વિશ્રામ તો વૈષ્ણવ તણો ૪

* અવિનાશી

ભમરી દેતા પેખીએ, આ ચરાચર સહુએ ચળે,
એવો ભર્મ ભાજી બ્રહ્મ થઇએ, કહે ઉદ્ધવ ગોપી સાભળે ૫

કડવું ૨૧ મુ—રાગ રામગ્રી (૭)

દેહડી વીસરીરે, સખી એ, જાણે ચિત્રામણ લખીએ,
મૂરતિ એક હુઈ હરિ ભજતા, પૂર્વ સ્થળ પેખીએ
હરિની વિરહણિયા, વિરહણિયા, નદનદન તણિયારે, ધ્રુવપદ ૧
સત્ય વિચાર સાર જાણીને, પાછાં આવ્યાં ઠાર,
અત કરણ ઓળખ્યો અવિગત, બાહેર બુદ્ધિવિચાર
હરિની વિર નદનદન ૨
ઉદ્ધવ સાથે વચન બોલવા, બાહેર બુદ્ધિ વિચાર,
સ્નેહ પ્રેમ સભારી શ્રીહરિ, નયણે ભર્યા જળ વાર
હરિની વિર નદનદન ૩
કહોજી ઉદ્ધવ હરિ કહીંયે આવે, સાભળો વિનતિ સત્ય,
અતરયામી એ તો સુધો, પ્રપચ પચ અનિત્ય
હરિની. વિર નદનદન ૪
સત્યસ્વરૂપ હુતા હરિ અહિરે, તે કહો કેમ ન દીસે,
અવિગત સાથે કહોને ઉદ્ધવ, કેઈ પેરે રાસ રમાશે
હરિની વિર નદનદન ૫
સુરીજન તે જે સદાએ સરખો, હવે કા જોગ દેખાડે,
કૂપ માંહે ઘડો પાશી, રજુ વેરી હોય તે વાહાડે
હરિની વિર નદનદન ૬
મેઘશ્યામ મુખ શરદ નિશાયે, અધરામૃત રસ પાયા,
ઉદ્ધવ અમો એહેદેને રાયે, ઘરથી ઘઘેળાયા
હરિની વિર નદનદન ૭

(દેશી ચાલતી)

સત્યજી ઉદ્ધવ તમે કહ્યુ, અમો અમારી બુદ્ધિ સારુ લહ્યુ,
મુગ્ધપણુ તે હજીએ નવ ગયુ, નદસુતને રૂપે મારૂ મન ગ્રહ્યુ ૧

ઢાળ

ગ્રહ્યુ મન જે ગાઠ બાધી, આજ કહો ક્યમ છોડીએ,
જેને હસ કલ્પના સબળ છે, તેને અબળ કહો ક્યમ મોડીએ ૨

વ્રજનારનું મન કૃષ્ણ સરખુ, વિધાતાએ સબળ જડ્યુ,
તે રહ્યુ રૂડીપેર કરીને, ક્યમ ન જાયે ઊચડ્યુ ૩
પ્રીતિ પેલા ભવતણી, તે આજ ક્યમ અળગી થશે,
રગ એહો ચોલને, તે દેહિ સાથેથો જશે. ૪
અમને રખે તમો હસો ઉદ્ધવ, આજ અતિ રૂડુ થયુ,
અમ વિયોગણીને યોગ કહાવ્યો, વળી કહો કૃષ્ણુજીએ જે કહ્યુ ૫

કડવું ૨૨ મુ

અમ દુ ખણીશુ ઉદ્ધવ એમ ધટે, પેર ન જાણી વાણી પલવટે
આંસુ અસમર્ધા નયણે ઊલટે, મન્મથ પીડે દેહડી આવટે. ૧

ઢાળ

દેહડી આવટે કટાવ કરીને, નાથ ભલો ભવાડશુ,
પણ જોગના ઉપસ્કરણ ઉદ્ધવ, કહોને ક્યાથા કહાડશું? ૨
જે કહે તે વહે વીરા, રીત એવી જાણજો,
દડ મુદ્રા ભસ્મ શ્રિગી, વેગે શોધી આણજો ૩
મુકુદે મોકલ્યા હોય તો, આજ અમને કૃપા કરો,
ઉદ્ધવજી ઓશકતા, તમે રખે રાખો પટતરો ૪
વૈરાગ્ય ભરીઆ વિષય આવે, દિવસ દોહેલે ક્યમ વટે,
અમો સર્વસ છાડી પ્રીત માડી, તો અસ દુ ખણી શુ ઉદ્ધવ એમ ધટે ૫

કડવુ ૨૩ મુ—દેશી ચાલતી

કહોને ઉદ્ધવજી આજ, અમો ક્યમ કરૂ, હવડા પ્રપચ કેઈ પેરે પરહરૂ?
અબળા એકલડાં કહો ક્યહા નીસરૂ? ક્યા ક્યા જોઉં, કોને અનુસરૂ? ૧

ઢાળ

અનુસરૂ કોણુ દેવને, જે કર્મે અમારે હરિ લખ્યો,
છૂટશે ક્યમ છાડતાં, જે અમો આદે આળખ્યો ૨
જે લખ્યા છઠ્ઠી રાતના, તે આજ ક્યમ પાછા થશે
એના રૂપ સાથે રગે રમતા, મુક્તિ તો અમને હશે ૩
હાથમાથી હારવીને, પાસે કહો ક્યા માડીએ?
રત્ન કોટે હાર કહાનો, શે વશેખે છાડીએ? ૪
છાડતા નવ છૂટીએ, અમો સત્ય વાણી ઓચરૂ;
અવિગતની આરાધના, તે કહોને ઉદ્ધવ ક્યમ કરૂ? ૫

કડવું ૨૪ મું–દેશી ચાલતી

સુણુ અચ્યુતને તત્ક્ષણુ તન ગ્રહ્યુ, દૂષણુ ભાગી મન નિર્મળ થયુ,
તમે તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહ્યુ, મોક્ષાર્થીને મન લાગી રહ્યુ ૧

ઊઢ

રહ્યુ લાગી મન તે તો, તમે ઉદ્ધવજી સુણો,
પણ મુક્તિ પોહે ભક્તિ માહે, ભાવ વીરા છે ઘણો ૨
જ્ઞાન નહિ તે સદા ઘેલા, ભક્તિનો જે દ્રોહ કરે,
ભક્તિ નહિ તે સદા ભૂલા, જ્ઞાનદીપ નીરાકરે ૩
નિજ ભક્તિ ને જ્ઞાન બેહૂ, ઠામે એકે જ્યા વસે,
મુકુંદ પદવી તેણે પામી, સાભળી ઉદ્ધવ મન હસે ૪
મારા બાપજીના સમ જો, જાતા શ્રીકૃષ્ણે એમ કહ્યુ,
જાલચ લાગી આવવા, તેણે લોભે મન લાગી રહ્યુ ૫

કડવું ૨૫ મુ–રાગ સારગ (૮)

પ્રીત બની હૈ ઐસી નીકી ટેક.
નાહીં રી ઉધો દિવસ ચારકી,
મોહે તો પેલે ભવકી, પ્રીત બની હૈ ઐસી નીકી ૧
દિન દિન પ્રીતિ બઢી જાએ ઉધો, તિલ કયો આ તન છૂટે,
અબનિશિ ગાઠ પડી માધોસુ, નવિ છૂટે તન તૂટે
પ્રીત બની હૈ ઐસી નીકી ૨
માધો બિન મેરે હૈએ ઉધો, ઉર ના કોય સુહાયે,
બિબિધિ રૂપ છારી મેરે નયના, સ્વરૂપ શ્યામકો ચાહે
પ્રીત બની હૈ ઐસી નીકી ૩
બચન પરાયે સુનત દુખ ઉપજે, હરિલીલા બિન સોઈ,
બેહદે પ્રભુ બિનારી ઉધો, બાની સફલ ન હોઈ
પ્રીત બની હૈ ઐસી નીકી. ૪

(દેશી ચાલતી)

તમો તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહ્યુ, રખે એમ જાણો વેહેતે જળે ગયુ,
હરિના હુતાં તેમણે સર્વ લહ્યુ, ભુવને પધારો વીરા અસુર થયુ ૧

ઊઢ

અસુર થયુ અરોગવા, તમે ઘણા દિવસ ગોકુળે વસો,
અમ દુ:ખણીના કથન કાલા, રખે સભારી હસો. ૨

નિત્ય નવા નૈવેદ્ય ભોજન, સેજ આસન અતિ ધરી,
ઉદ્ધવને અચ્યુતની પ્રીતે, પ્રેમે પેખે સુંદરી ૩
પ્રાત કાળે ગોવાળ ઉદ્ધવ, વૃંદાવનમા સાચરે,
હરિક્રીડાના ઠામ દેખી, સંભારી શોચ્યા કરે ૪
ઉદ્ધવ કહે મુજ ઉગ્ર તપનું, આજ આ મેં ફળ લહ્યુ,
વ્રજ ઉપકંઠનો સંગમ પામ્યો, વિચારી ઉદ્ધવે એમ કહ્યુ ૫

કડવુ ૨૬ મું–દેશી ચાલતી

ગોપી ગોવાળા ઉદ્ધવ એમ કરે, દિન દિન ઊઠી વન વન સાચરે,
પગલે પગલે પ્રભુને પરવરે, જે પદ બ્રહ્મા શિવજી અનુસરે ૧

ઢાળ

અનુસરે જે અમરપદને, પ્રેમે પેખે સુંદરી,
આપણે કૃષ્ણે જુઓ ઉદ્ધવ, આહી જે ક્રીડા કરી ૨
બકી પીધી, શકટ મોડ્યો, તૃણાવર્ત તત્ક્ષણ હણ્યો,
વચ્છ બકનો અંત કીધો, હણ્યો ભય સેવક તણો ૩
બકાસુરની ચાંચ કાઢી, વતરડી વીડારીઓ,
ઉદરમાહે વૃદ્ધિ પામી, એમ અઘાસુર મારીઓ ૪
પછે આહી પધારીઆ તે, અમોને નવ વીસરે,
ઉદ્ધવતણે કાલે હવુ તે, હરિ વિના હવે કોણ કરે ૫

કડવુ ૨૭ મુ–દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ અમને બ્રહ્મ ગયો હરી, વચ્છ ગોવાળા સઘળા સાંભરી,
નવા નીપાર્યા એણે નરહરી, વાર ન લાગી એકે ક્ષણ ખરી ૧

ઢાળ

અર્ધક્ષણમાહે અનંતરૂપે, પ્રેમે ગોકુળ આવિયા,
અંગન મંજન તિલક અંજન, વચ્છ નાના ધાવિઆ. ૨
અમને એક વરસ રાખી, જોવા મધુવને આવીઆ,
કમલભૂને કર્મ લાગ્યુ, વનવન ભમાડીઆ ૩
વિરચી નવ ઓળખે, જે વચ્છગોપ કીયા ખરા,
કૃષ્ણકેરે ચરણે લાગી, બોલીઆ ગદગદ ગિરા ૪
પ્રજાપતિ કહે મદધી મેં, અવિદ્યા પ્રભુશુ કરી,
તુ તો એક અનેક અવિગત, બુદ્ધિ મારી માયાએ હરી ૫

કડવું ૨૮ મું-દેશી ચાલતી

અદષ્ટ વિચારેજી ઉદ્ધવ આપણા, અકલ ચરિત્ર છે નંદનંદનતણા,
ગણુના કરતા નવ લાભે ઘણાં, બ્રહ્માંડ કીધા શ્રીકૃષ્ણે અતિઘણા ૧

ઢાળ

અતિઘણા બ્રહ્માંડ કીધા, જુજુવાં જે પશુપતિ,
સકલ લોક દિગ્પાલ સરસા, મુનિ સહિતા સરસ્વતી. ૨
એકેકા વત્સગોપપ્રત્યે, એમ અહીં લીલા કરી,
હસારૂઢે એમ કહ્યુ, અદ્દ્ભુત ચરિત્ર તારા શ્રીહરિ ૩
બ્રહ્મા બહુપેરે બોલીઆ, તે તો અમને સાંભરે,
રોષ નાવે માતને, જો બાળક બહુ અન્યા કરે ૪
ઉદરમાહે માતને, નિજ બાળ દુખ દાખે ઘણુ,
અપરાધ ક્ષમા કીજે સ્વામી, હુ બાળક છોરૂ આપણુ ૫

કડવું ૨૯ મુ–રાગ કેદારો (૯)

હરિ તારા ચરણુની રેણુરે પતિતપાવન કરે, નામે અઘતણા ઓઘ ત્રાસે,
ચરણુ તજીને અવર આરાધે તો, ધાહુઆ થાય તે ઘણું અભ્યાસે તારા ૧
પશ્ચમ બુદ્ધિઆ બ્રહ્મ કહાવે સદા, બોલતા બોલતા અજ ધ્રુજે,
કૃષ્ણુ આગળ રહ્યા દોય કર જોડીને, મુકુટના મણિ વડે ચરણ પૂજે તારા ૨
કોટિ બ્રહ્માંડની સૃષ્ટિ ક્ષણુમા કરો, કોટિ બ્રહ્માડનો છે તુ રાજ,
ઘટઘટ સકળ પ્રભુ તુ જ વ્યાપી રહ્યો, સૃષ્ટિ કર્ત્તા તવ નામ સાચ તારા ૩
એમ અજે સ્તુતિ કરી પ્રસન્ન હૂઆ હરિ, આયસ દીધુ અજ ઠામ જાઓ,
બેહેદેના પ્રભુતણા ચરિત્ર ઉદ્ધવ સુણો, એહ ગોવાળીઓ પ્રેમે ગાયો તારા ૪

(દેશી ચાલતી)

મજ્જન કરતી અહીં સર્વ સુંદરી, વસ્ત્ર હરીને કદમે ચડ્યા હરિ,
વચન પ્રકાશે બોલે જળ ભરી, બાહેર તેડ્યા શ્રીકૃષ્ણે બુધ કરી ૧

ઢાળ

બુધ કરી ચાલી ચતુર બાળી, ક્રીડા સ્થાનક કર ધરી,
પછે નિરખવા મન કૃષ્ણ કહે, તમો અતિ વરાશી સુંદરી. ૨
પ્રણામ કરો તમો દોય કર જોડી, વસ્ત્રવિના જળમા ગયા,
લાજે ન સરે કાજ ઘેલી, ધૃષ્ટસો નિર્લજ થયા. ૩

ભુજ યુગ્મ જોડી નમી ચેડી, લજ્જા છોડી મોહ ગયો,
અહી દડો ગેડી કૃષ્ણ સાથે, રમતાં અતિ રગજ થયો ૪
હરિ હસે બાળી અતિ રસાળી કામના અગી કરી,
ઉદ્ધવજી આ તેહ જળ થળ, કરતા ક્રીડા કૃષ્ણ ને સુન્દરી ૫

કડવુ ૩૦ મુ–દેશી ચાલતી

જોતા જોતા વળી વનમા ગયા, બાધવ બેહુ અહીં ભૂખ્યા થયા,
ઋષિને આશ્રમે અમો ત્યા જઈ રહ્યા, હરિના સેવક તેમણે નવ લહ્યા ૧

ઢાળ

નવ લહ્યા સેવક મદધીએ, અમો પાછા આવીઆં,
ઋષિનારીએ તવ દયા કીધી, અન્ન પોતે લાવીઆં ૨
આણે ઠામ બેસી હરિ જમ્યા, અહીં જમ્યા સર્વ ગોવાળીઆ,
ઋષિનારને તવ દયા કીધી, પ્રેમે પાછા વાળીઆ ૩
એકવાર સર્વે ગોવાળ ઉદ્ધવ, તાલવનમા સાંચર્યા,
ધેનુક નામે દૈત્ય તેના, પ્રાણ બળદેવે હર્યા ૪
એકવાર આણે જળે પેશી, નાગશિર નટુવા થયા,
કાલિદી દ્રહ નિર્વિષ કીધો, કુટુબ સઘળા તળે ગયા ૫

પદ ૩૧ મુ–દેશી ચાલતી

અહિ અમો રાખ્યા સઘળા દાઝતા, ઉપર એને અમો અતિ ગાજતા,
હસવે હરિને અમો ન ભાજતાં, જીવન જમલા અતિ વિરાજતા ૧

ઢાળ

વિરાજતા ને વિચરતા, આનદ કરતા અતિ ઘણો,
એક વારનો આ ગિરિ ધરીને, ભય નિવાર્યો વ્રજતણો ૨
એક વાર કૃષ્ણે નદ છોડ્યા, વૃક્ષ મોડ્યા રીખતા,
ઉદ્ધવજી હવે અમને કાંઈ, ઉગર્યુ નહિ હરિ જતા ૩
એકવાર અમને કૃષ્ણે ઉદ્ધવ, ભાડીર વટ દેખાડીઓ,
ગોપ થઇને પ્રલબ આવ્યો, હેલાં રામે મારીઓ ૪
અહિ શખચૂડ નિપાતીઓ, સહુ ગોપિકાને હરી જતા,
અમ કાજે દવ દૃયવાગ પીધો, જાણ્યુ રખે અમારા દાઝતા ૫

કડવું ૩૨ મુ–દેશી ચાલતી

વળી એક અદ્ભુત ઉદ્ધવજી સુણો, બોલ પ્રમાણ્યો વહાલે આપણો,
શશિયર ઊગ્યો શરદ નિશાતણો, વશ વજાડી મોહ લાવ્યો ઘણો ૧

ઢાળ

વશ વાઈ મોહ લાગો, જોવા ચાલી ભામની,
વિપરીત આભર્ણ અંગે પેહેર્યા, કામવશ થઈ કામની. ૨
ઉન્મત્ત થઇને નીસરી, સ્નેહ પામી સુંદરી,
કટાક્ષ કરતા કૃષ્ણને તવ, કામના અંગીકરી ૩
રંગરેલ વહાલે બોલ બાંધે, માન અતિ અમને થયું,
ત્રૈલોક્ય સુંદર રત્ન મારૂં, કાચને સાટે ગયું ૪
તવ વિરહ પામી શોક કીધો, વિલાપ કીધો અતિ ઘણો,
તેણે કાળે જે હવું તે, તમો ઉદ્ધવજી સુણો ૫

કડવું ૩૩ મું–રાગ દેશાખ

નાથ ગયો મારો સાથ તજી મારો, પાપી પ્રાણ ન જાય હજી,
અમો સઘળી નવિ ઈશ ભજી, વૈરી રુદે ન ફાટે વજ્ર હજી ૧
વલવલતી દીસે વિરહિણી, અમો પુછણે ચાલી વૃક્ષ ભણી,
અહા વિકશી દીઠી કેલિ ઘણી, કહ્યું આ તે નારી નાથ તણી ૨
અરે આપણ સખિયો પાપણી, શે ન સરજી સઘળી સાપણી.
ગોપી લડસડતી ડગલા ભરે, તેના ઉર ભીંજે આંસૂ ઝરે ૩
મુખે હરિ હરિ એમ ઊચરે, શરીરની શુદ્ધિ નવ કરે,
હરિકેરે વિરહે જે મરે, તે ભૂતળે દેહી નવ ધરે ૪
અમો વનની માંહે રડવડી, જ્યમ વાયે વિકશી કેલિ પડી,
ત્યમ એહેદે પ્રભુ વિન દેહડી, મનસુખ નહિ ઉદ્ધવ અધ ઘડી ૫

(દેશી ચાલતી)

પછી અમો ઉદ્ધવ બહુ વિનય કર્યા, મધ્યેથી પ્રગટ્યા હરિ પ્રેમે ભર્યા,
શુદ્ધિ કરીને અમ સહુને વર્યા, તાપ અમારા પેરપેરના હર્યા ૧

ઢાળ

હર્યા તાપ અનંત રૂપે, ઘણે રંગે રમાડીઆ,
સુરનર મુનિજન માંહે ઉદ્ધવ, અમો ભલાં ભવાડીઆં ૨
તેણે કાળે જે હવું, અમો કહી ન શકું તેટલું,
મધુવન અતિ વિરાજીઉં, વૈકુંઠ કોટિપેં ભલું ૩
વળી વળી છે તે ક્યમ કહું, પછે જળતણી ક્રીડા કરી,
ભ્રહ્મરયણી વને રાખી, પ્રાતે ઘેર ગઈ સુંદરી. ૪

પ્રાકૃતની પેરે અંગે મારે, પોઢતા નિદ્રા ભર્યા,
ઉદ્ધવજી અમ સાથે કૃષ્ણજીએ, ભાવ પેરપેરના કર્યા. ૫

કડવુ ૩૪ મુ—દેશી ચાલતી

આ જુઓને ઉદ્ધવ ગતિ ગબડી તણી, ધાગડ ધૂની ખાત હુતી ઘણી,
અહિ અમો રમીઆ આંખ મીંચામણી, ભાત લઇ આવ્યા અહિ અમો હરિ ભણી. ૧

ઉાઠ

હરિ ભણી લાવ્યા કરમલો, અમ માહે બેશી જમતો,
તે મદે માતો કઠે લાતો, રંગે રાતો રમતો ૨
વળી વેણુ વાતો ગીત ગાતો, નૃત્ય કરતો માહે વળી,
મળી ભાડુ ગામડે એ, દડૂલે રમતો વળી ૩
મલ્લવિદ્યા મળી રમતો, મેઘની પેર ગાજતો,
કપિતણી પેર ફાળ ભરતો, ગોપમાહે વિરાજતો ૪
અહી બઈ ગુંજા શીશ ધરતો, થાત શોભા અતિઘણી,
નટવેશ ધરતો વિચરતો, વળી રમત એની છે ઘણી. ૫

કડવુ ૩૫ મુ—દેશી ચાલતી

તસ્કર થઇને વ્યોમ પધારીઓ, શ્રીકૃષ્ણે તે મરડી મારીઓ,
શૃંગ ધરીને અરિષ્ટ સહારીઓ, કેશી સરખો દુષ્ટ વિડારીઓ ૧

ઉાઠ

વિડારીઆ એણે દુષ્ટ કોટી, વાત મોટી હરિતણી,
દેખાડીઉ વૈકુંઠ અમને, દયા કરતો અતિઘણી ૨
મૃત્તિકામિશે વદનમાહે, ચૌદ લોક પ્રકાશતો,
એના જન્મથી જાતા લગે, અદ્દ્ભુત ઉચ્છવ અહિ હતો ૩
એકવાર નારદ આવીઆ, કાંઈ વાત હરિ સાથે કરી,
તેણે સમે તત્કાળ સાંઝે, અક્રૂર આવ્યો રથ જોતરી ૪
પ્રાણ અમારા લઈ ગયો, અમો પરવર્યા બહુ વારીઆ,
તેણે કાળે એવુ ભાખતા, અક્રૂર લેઇ પધારીઆ ૫

કડવુ ૩૬ મુ—દેશી ચાલતી

પલવટ વાળી અમો પૂઠે પળી, જીવન જાતા થઈ અતિ આકળી,
બોલ્યે પ્રભુને અમો પાછી વળી, શુદ્ધિ તો હરિની તમથી સાભળી ૧

ઢાળ

સાભળો સતોષ નોહે, મળ્યા વિન મન નવ ઠરે,
કહે ગોપી ઉદ્ધવને તવ, અસમર્થા આસૂ ખરે ૨
અક્રૂર ને તમ વચ્ચે ઉદ્ધવ, વિગત તો દેખુ ઘણી,
સગપણ છે કાંઈ વેગળુ, પણ સહજ બુદ્ધિ આપાપણી * ૩
દૃઢ બુદ્ધિ સખિયો તમતણી, હવે શીખ દ્યો મુને ચાલવા,
સમર્થ તેણે સમે ન દીસે, વદને વાણી બોલવા ૪
અતિ પ્રેમે ઉદ્ધવ પૂજીઆ, પછે નદાદિક નમીઆ વળી,
કહે ગોપી લાજ લોપી, ઉદ્ધવને પૂછે પળી ૫

કડવુ ૩૭ મુ–રાગ મેવાડો

ઉદ્ધવ સાથે એક સદેશડો, કહાવે ગોકુળનીરે નાર,
કીયા દિવસનાં શ્રીહરિ રૂશણાં, ધરી રહ્યા હ્રદય મુઝાર ૧
એકવાર આવો આણે નેસડે, ગોકુળ પોતાનુ જાણિ,
નાવો તો નદજીની આણ, વ્રજને તુ ધન ધન પ્રાણ
એકવાર આવો આણે નેસડે ૨
કોકેરારે સ્વામી અમો કોતણા, કોણ કરે અમારી સાર,
ધણી વિનારે જયમ ત્યા ધલહરા, ત્યમ તુજ વિના વ્રજનાર
એકવાર આવો ૩
વ્રજને કાજે ગિરિ તે કર ધર્યો, પાવક પીધો દ્યવાર,
એહેદેના પ્રભુને કેહજો એટલુ, ગોકુળને તારો આધાર
એકવાર આવો ૪

(દેશી ચાલતી)

ઉદ્ધવ કહેજો હરિને એટલુ, દુખ દઈ ગયા છો સાગર જેટલુ,
વળી વિનવજો જાણો તેટલું, કહેજો હરિને કીધુ અતિ ભલુ ૧

ઢાળ

ભલુ હવુ જે ભરમ ભાગ્યો, હેજ જાણ્યુ હરિ તણુ,
ઉદ્ધવજી તમો સાંભળો, એ થોડા માહે છે ઘણુ ૨
પ્રાણ અમારા હરિ કને, અમો લબ્ધ આશાએ જીવતાં,
વિસા† સો તન છૂટશે, હો ઉદ્ધવજી તમને જતાં ૩

* અર્થાત્ આપઆપણી † સો વસા

કર્મને વશ દેહિ છે તે, ભોગવ્યા વિન ક્યમ પડે,
એકવાર હરિ જો મોકલો, ઉદ્ધવજી આણે નેસડે ૪
પ્રીત હોય જ્યા જેટલી, હરિ રૂશણુ ત્યા તેટલુ,
અધક્ષણુ સુખ નહિ કૃષ્ણુ પાખે, ઉદ્ધવ કહેજો હરિને એટલુ. ૫

કડવુ ૩૮ મુ–(દેશી ચાલતી)

મધુકર મોહ્યો મધુવને શાભણી, કમલી અનુપમ વ્રજ હતી ઘણી,
પેર ન જાણી અમોએ હરિતણી, વળી વળી વિલપે વિરહે વિરહિણી ૧

ઢાલ

વિરહિણી ઉર કામ પીડે, હરજી હૈયે જાણજો,
દુખે દાધી દામણી, અમ ઉપર કરણા આણજો ૨
યૌવન જાએ જુનુ થાએ, હાણ મોટી અમને,
ઉદ્ધવજી હવે લાજ મૂકી, આજ કહુ છુ તમને ૩
યૌવન જાય ને નાથ ન મળે, તે અમો ન શકુ ખમી,
ગુણ અમારી કૂપ છાયા, કૂવામાહે વીસમી ૪
અવસર ચૂક્યો મેહુલો, તે વાત શી વૂઠ્યા તણી,
યૌવનજઈશિરશ્વેતથાયે તે વારે આવજો ગોકુળ ભણી ૫

કડવુ ૩૯ મુ–દેશી ચાલતી

રખે કાઇ કહેતાં ઉદ્ધવ વીસરે, તૃપ્તિ ન પામે નયણે જળ ઝરે,
અન્યો અન્યે મન સહેતા કરે, શુદ્ધિવિન શ્યામા સહુએ ઊચરે ૧

ઢાલ

ઉચરે જે વતી અમારી, સાંઇ દેજો નાથને,
ઉદ્ધવ નયણે નીર પૂરે, વળી નમે વ્રજ સાથને. ૨
આજ્ઞા માગી વળ્યા ઉદ્ધવ, સખી સર્વ સુની થઇ,
મધુપુરે જઈ મહારાજને, ઉદ્ધવે શુદ્ધ સઘળી કહી ૩
ઉદ્ધવ કહે મુજ એક રસના, સદ્ધી ન શકુ કહી,
ગોપિકાનો પ્રેમ કહેવા, શેષ તો સમરથ નહીં. ૪
વ્રજનારની વાણી સુણી, શ્રીકૃષ્ણ વળતા ઊચરે,
કુરુક્ષેત્રમાંહે મળશુ ઉદ્ધવ, ગોપિ કેમે ન વીસરે. ૫

કડવુ ૪૦ મુ–દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ સાથે સખિયે કહાવીઉં, શ્રીકૃષ્ણજીને મન તે ભાવીઉં,
કુરુક્ષેત્રમા લા સહુ આવીઉં, ગોપી કેરૂ મન મનાવીઉં. ૧

ઢાળ

મનાવ્યુ મન મદધીનું, રાક જે રગતા ઘણુ,
ચક્ષુરહિત અનુદિન કથા કરવા, કોડ ભ્રમરગીતા તણુ ૨
અર્થ હુ એકે ન જાણુ, પ્રભુએ કહેવરાવ્યુ તે કહ્યુ,
નર નાર ગાયે સાંભળે જે, તેનું કુળ પાવન થયુ ૩
સવત (૧૬૦૯) સોળનવોતરો, વૈશાખ શુદ એકાદશી,
સોમવારે ગ્રથ પહોત્યો, હરિકથા મેરે મન વશી ૪
કવિજન કેરૂ કષ્ટ ભાગ્યુ, ચિતામણિ કરી આપીઉં,
મહીદાસ સુત બહેદૈ કહે, કૃપા કરી શ્રીહરિ કહાવીઉં ૫

પદ રાગ વસત (૧૨)

સવાદ ગોપી ઉદ્ધવતણો, જેનુ ભાગ્ય હોય તે શે ન ભણો,
ભણો નહિ તો પ્રેમે સાભળો, સાભળતા રસ છે અતિ ઘણો,
રઢિયાળો રાસ સોહામણો, મુખ મડન શ્રીહરિતણો ૧
હીર સખર દોરી વણી, વિદ્યા મુગતે કીધી ઘણી,
વચવચમા રચના છે ઘણી, રચી રચના ભ્રમરગીતા તણી ૨
બસેં બ્યાસી પદ બાર રાગ, મૂક્યા એકાદશ જોઈ ભાગ,
ચાળીશે કડવે સમ વિભાગ, ફળ ગાતા બેહદે કહે કોટિયાગ ૩

ભ્રમરગીતા સમાપ્ત

વલ્લભ ભટ્ટ

એ કવિએ ગુજરાતી કવિતામા પહેલા ગરબા ગરબી દાખલ કીધા છે.

શણગારનો ગરબો

પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને, પાયે નમુ રે લોલ,
દીન જાણિ વાણિ દીજીએ, કહુ સમુ રે લોલ ૧
સરસ્વતી તણા ચરણ, પ્રતાપથી રે લોલ,
નવે નીધ રીધ સીધ, આપો આપથી રે લોલ ૨
કરુ ગાન ધરુ ધ્યાન, બહુચરાતણુ રે લોલ,
કરો સાર વાર વાર શુ, કહુ ઘણુ રે લોલ ૩
આજ બહુચરાજિ માત, ગરબે રમે રે લોલ,
સુરનર મુનિવરે, સર્વને ગમે રે લોલ. ૪
માજી રૂપ રાધિકાથકી, ઘણુ બણી રે લોલ,
કોટિ કામ શશિ સૂર્યની, છબી હણી રે લોલ ૫
રાત રોહિણી રન્નાદે, આદિ સુદરી રે લોલ,
પલક પલવટે ઉમા રમા, પુરદરી રે લોલ ૬
વેણુ વાસુકી સરીખી, શિશ રાજતી રે લોલ,
ક્ષુદ્ર ઘટ ગોફણા ને, મધ્ય ગાજતી રે લોલ ૭
ભરી માગ મૂગતા તે, મહા મૂલ્યની રે લોલ,
રાજે રાખડી રુડી તે, રત્ન તુલ્યની રે લોલ ૮
ફુલી એટલી સેંથો ભર્યો, સમો પર્યો રે લોલ,
ચાક ચમરીશુ ચોટલો, કટી અર્યો રે લોલ ૯
સ્વરણ સિંદૂર આકાર, સર્વ સીપના રે લોલ,
સોળ શોભિતા શણગાર, સર્વ નીપના રે લોલ ૧૦
કાને વાળિયો જડાવ, ઝાલ ઝુમખા રે લોલ,
જોતિ મોતિયે પરોવ્યા, લુબે લુમખા રે લોલ ૧૧
સોના સાકળી સરી, શિક્કા–જડામણી રે લોલ,
કોર તોરણ મોતિની, દિસે દામણી રે લોલ ૧૨
તેજ શું કહુ તાટકતણે, લોલકે રે લોલ,
કળાફુલ જડ્યા નગ, તે અમૂલકે રે લોલ ૧૩

અર્ધચંદ્રમા કપોળ, શું કહુ કથીરે લોલ,
ચૌદ ભુવનમાહી બહુચરા, સમુ નથીરે લોલ. ૧૪
ભાલ લાલ આડ કુમકુમની, રાતડીરે લોલ,
તપે ટીલડી કહી ન જાયે, વાતડીરે લોલ ૧૫
ત્રિપૂટી મધ્યે સિંદૂરની, બીંદી કરીરે લોલ,
ચોઝ્યા ચોખલા કપોળ, લોલશું ભરીરે લોલ. ૧૬
ભ્રુકુટી કમાન કાન, કોરશુ અડીરે લોલ,
કીર નાસિકા વિદેહિ, કરે તે ઘડીરે લોલ ૧૭
આંખ ઉપમાને નાવે, કોઈ પલવટેરે લોલ,
વરણુ વરણવુ જે અન્ય, ઉપમા ઘટેરે લોલ ૧૮
પદ્મ દીપક તારાના, તેજ લાં ગળ્યારે લોલ,
મીન ખજન મૃગ માન, મૂકિને પળ્યાંરે લોલ ૧૯
લક્ષ લક્ષ કાતિ તિલકની, લીલા જુવેરે લોલ,
ગોરા ગાલમા ત્રિલોક મોહ્યા, તાજુવેરે લોલ ૨૦
મોહરૂપ ધર્યું બહુચરાજિ, બાળિયેરે લોલ,
ગ્રહ ચાર રહ્યા નવેસરની, વાળિયેરે લોલ ૨૧
ગુરુ હેમ લાલ ભોમ, ભૃગુ મુક્તામારે લોલ,
શનિ કીકિયે જોતાં, જણાય જુક્તમારે લોલ ૨૨
અધર બિબ કે પ્રવાળ, લાલમા મળીરે લોલ,
દતપક્તિ જુક્તિ દાડમ, કેરી કળીરે લોલ ૨૩
ચળકે ચૂનિયો જડાવ, ભાવ રેખમાંરે લોલ,
વદન નિરખતાં ન આવે, મીન મેખમાંરે લોલ ૨૪
હાવ ભાવશું કટાક્ષ, નેન સેનતુરે લોલ,
ચિબુક ચારુ વીચ ઈંદુ, બિંદુ મેનતુરે લોલ ૨૫
કઠ કોકિલા કપોત, જોત પોતનીરે લોલ,
ભાનુ જુક્તિને પ્રમાણુ, તે ઉદ્યોતનીરે લોલ. ૨૬
કોટે ચીનમાળા ચપકળી, ચમકતીરે લોલ,
ઘણી ઘૂત્રરી અરીસે, દિસે ધમકતીરે લોલ ૨૭
ગળે ઘરેણા થા ઘણુયા, ઘચુબલેરે લોલ,
કનક સાકળી તુશી દોરે, ને ઝૂમણેરે લોલ. ૨૮

હિરા સાંકળી પોશીની, સૈર ચારનીરે લોલ,
મુક્તામાળા તે એકાવળના, હારનીરે લોલ ૨૯
બે હમેલમા હિરાના, ઝબકારડારે લોલ,
પારિજાતક મદારકેરા, હારડારે લોલ ૩૦
બાહુદડ જુગમ સુઠ, સરખા સહીરે લોલ,
હાથ હાથની હાથેળિયે, મથ્યા મહીરે લોલ ૩૧
અતિ અદ્દભુત અગૂઠા, સગ આગળીરે લોલ,
અનૂમાનમા આવે તે, મગની ફળીરે લોલ ૩૨
વીશ નખ રાત દિવસે, તારા તપેરે લોલ,
અન્ય ઉપમાને અર્થ, વ્યર્થમા ખપેરે લોલ ૩૩
બાહે બાજુબધ બેરખા ને, ફૂમતારે લોલ,
બાધ્યા બાદલા બન્યા રહ્યા, ઝૂમતારે લોલ ૩૪
પાણ ચૂડલો પ્રમાણ, ચતુર રગનોરે લોલ,
અતિ અરુણ તરુણ દત, તે મતગનોરે લોલ ૩૫
બાહૂ કોરમાં જડાવ, લાલ લકણીગે લોલ,
મધ્ય માણેક હિરાની, હાથ કકણીરે લોલ ૩૬
હાથે પોચિયો જવાળી, ભાળિ કગણીરે લોલ,
છલા છાપ આરશી, અતિ સુચગનીરે લોલ ૩૭
ઊર ઓપતું રસાળ, તે વિશાળનુરે લોલ,
કમળ કોશકુચ અગ્રમા, મરાળશુરે લોલ. ૩૮
કચુકી કનક તાર, હારશુ બનીરે લોલ,
ચુવાચદન ચરચીત, શોભે શોભતીરે લોલ ૩૯
લેંઘો લાહ્યનો પેર્યો તે, રગ જૂજવેરે લોલ,
કસબ કોર જોર સાળુ, કશુબે ચુવેરે લોલ ૪૦
પેટ પોયણી પ્રમાણ, ક્ષીણ લ્હેકણીરે લોલ,
સજી મેખળા રસાળ, કશી કિકણીરે લોલ. ૪૧
ઉદર ઉપર તે ત્રીવળી, વળી રહીરે લોલ,
ગિરિશ્વેત દેહ મધ્ય, ત્રિવેણી વહીરે લોલ ૪૨
નાભિ કોમળ કૂવો, કર્યો સુમારનોરે લોલ,
ભર્યો વારિ તે અખૂટ, ઇંદુસારનોરે લોલ. ૪૩

કઠ હેઠ ઠેઠ વાસો તે, એકત્ર છેરે લોલ,
અધો મૂખનુ અખડ, કેળ પત્ર છેરે લોલ ૪૪
કટી કેસરી હરિ, નિતબ દળારે લોલ;
જધા જુગમ તે અધો મુખે, છે કદળીરે લોલ. ૪૫
ચારુ ચરણુમા ચિત્ર લખ્યા, ચોદશારે લોલ,
પગ આગળાં વજ્યા, ચપા કળી જશારે લોલ ૪૬
ભરી જાવક કરોરિ હેમ, નાનિયોરે લોલ,
ઈદુ બિમ્બને આકારે, એડિ પાનિયોરે લોલ ૪૭
જેહર લઘર તોડાલે, ધૂઘરી તળેરે લોલ,
પાગે નેપુર ને વીછુવે, મુનિ ચળેરે લોલ ૪૮
નયણે કાજળ સાર્યો તે, કુમકુમ રોળશુરે લોલ,
મદ હાસ્ય કરે મુખ ભર્યાં, તબોળશુરે લોલ ૪૯
ઠરી ઠાઠ આઠ આઠ, સખી સગમારે લોલ,
બાળી બહુચરા કલોલ, કરે રગમારે લોલ ૫૦
કરે ગાન તાન પાન-પાત્ર હાથમારે લોલ,
રમે રમક ઝમક ઠમક, સખી સાથમાંરે લોલ ૫૧
દત ઘુઘટ ગ્રહી રહી, રસાળિયોરે લોલ,
એક એકથી લે હાથોહાથ, તાળિયોરે લોલ. ૫૨
કેશપાસ કશી વાળિયા, અબોડલારે લોલ,
ફેર ફૂદડી ફરે ને લે, હબોડલારે લોલ. ૫૩
એ અખડ ખેલ ખેલે, બાળિ બહુચરીરે લોલ,
ત્રણે દેવ લે છે વારણા, ફરી ફરીરે લોલ ૫૪
વિષ્ણુ વાસળી વગાડે, શબ્દ નાદશુરે લોલ,
ડાક વગાડે મહાદેવ, મરજાદશુરે લોલ. ૫૫
ધરી પાણિ પોથિયો, તે મહા મૂતમારે લોલ,
બ્રહ્મા વેદ ભણે મૂખ, ચારે ધુનમારે લોલ ૫૬
પુષ્પ ચદન વરસાવે, વળી દેવતારે લોલ,
અઠ્યાશી-સહસ્ર ઋષિ, ચરણુ સેવતારે લોલ ૫૭
ગિરિશ્વેત તજી સેવક, કાજે ધશીરે લોલ,
કળિ કાળમા સુવાળમાં, આવી વસીરે લોલ. ૫૮

ભૂર શું લહે ભવાનીકેરા, ભેદનેરે લોલ,
આદ્ય અંત એ અગમ્ય, વાદ વેદનેરે લોલ ૫૯
આ અખંડ ગરબો ગાય, જે કોઈ માનવીરે લોલ,
ચરણુ ચરણને ઉચારે, સ્નાન જાહ્નવીરે લોલ. ૬૦
નવે નિદ્ધ રિદ્ધ લીજીએ, ઓવારણારે લોલ,
દેવી વાજિયા બધાવે, દ્વાર પારણારે લોલ ૬૧
મન મોહ્યા ગોખ ચાચર, સોહામણેરે લોલ,
ભટ વલ્લભ મેવાડે, માને ભામણેરે લોલ ૬૨

કળિકાળનો ગરબો

પરમેશ્વરીને પાયે પડી હો બહુચરી, કહુ કળિજુગના કર્મ,
અકલ નથી કાંઈ એવડી હો બહુચરી, શક્તિ રાખજો શર્મ ૧
જીવનું જીવન તુ જડી હો બહુચરી, મૂરખ નવ લે મર્મ,
અવતારીને આ ઘડી હો બહુચરી, આઇજિયે રાખ્યા ધર્મ ૨
આ દિન દુખ દેખડાવિયા હો બહુચરી, જનમી કીધા જોખ,
સમે સરસ સપડાવિયા હો બહુચરી, ગુણવત કીધા ગોખ ૩
હવે હૈયુ નથિ ચાલતુ હો બહુચરી, કઠણુ જ આવ્યો કાળ,
તુ વિના કો નથિ ચાલતુ હો બહુચરી, પ્રજા થઈ પિડપાળ ૪
કળિજુગ આવ્યો કોપતો હો બહુચરી, કરવા શુભ સહાર,
લાજ મર્યાદા લોપતો હો બહુચરી, ભ્રષ્ટ કર્યાં આચાર ૫
દુર્મતિ દીધી દેશને હો બહુચરી, સુમતિ કરાવી તાજ,
વિપરીત ધારી વેશને હો બહુચરી, કળી કરે છે રાજ ૬
પ્રથમ પહાણુ વરસાવિયા હો બહુચરી, પછે પૃથ્વી ડુબાઈ,
કાળે દુકાળે આવિયા હો બહુચરી, પ્રજા ન પ્રીછે કાંઈ ૭
કુનારગ સૌ ઉલટે હો બહુચરી, તજી સુમારગ પથ,
રહે કુકર્મ કુળે ઘટે હો બહુચરી, અરે ન આવે અત ૮
મહાજન મોટા મહેશ્વરી હો બહુચરી, માને બધા માનત,
ત્રુઠ્યા દેખીને તપેશ્વરી હો બહુચરી, જાત ન જાણી અત ૯
ગૌબ્રાહ્મણુ સેવા તજી હો બહુચરી, જોગી જતિને ધાય,
હાણુ હોય નવ લે હજી હો બહુચરી, લક્ષ્મી લહેર જાય ૧૦
કથા કહે કુપાત્રને હો બહુચરી, ગમે જોષીના જોશ,
જોડુ તજી જાય જાતરે હો બહુચરી, દિલમા ન ગણે દોષ ૧૧

ઉંચ નીચ એકઠા મળિ હો બહુચરી, બેસે બહુ એકાત,
માને મનમાની રળિ હો બહુચરી, જાણી ન આણે ભ્રાત ૧૨
હિંદુ તરકમા એહવી હો બહુચરી, સમજ્યા સારોધાર,
જાત ન જાણી જૂજવી હો બહુચરી, વરત્યો એકાકાર ૧૩
ધર્મ ગયો ધરણી ધશી હો બહુચરી, પુણ્ય ગયુ પાતાળ,
પાપ રહ્યુ સઘળે વસી હો બહુચરી, નર નારી વૃદ્ધ બાળ ૧૪
દયા દેવ લોકે ગઈ હો બહુચરી, દિસે નહી લવલેશ,
કુડા કર્મ કરે કઈ હો બહુચરી, અવર ન દે ઉપદેશ ૧૫
સત્ય રહ્યુ સતાઇને હો બહુચરી, સુઝે નહીં સ્વલ્પ માત્ર,
ઘટમા રહ્યુ ઘુટાઇને હો બહુચરી, કળિયે કિધા કુપાત્ર ૧૬
શત્રુ સગા સસારમા હો બહુચરી, વધ્યુ વાલામાં વેર,
અવલોકો આ વારમા હો બહુચરી, કળિ કરાવે કેર ૧૭
પ્રીતની રીત બધી ઘટી હો બહુચરી, સ્વારથીયો થયો સ્નેહ,
માયા મનમાથી મટી હો બહુચરી, તુરત દગો દે તેહ ૧૮
વ્યભિચારી વાધ્યા ઘણા હો બહુચરી, કુળમા ન ગણે કોય,
માઠામા ન મુકી મણા હો બહુચરી, હદ હળાહળ હોય ૧૯
કુળવધુ કઈ કુટિલા થઈ હો બહુચરી, ગણે ન ગુરુજન લાજ,
પૈસે પરપુરુષે ગઈ હો બહુચરી, પ્રગટ પેખતા આજ ૨૦
અણઘટતુ અવલોકિયે હો બહુચરી, ઘટે તે ઘટતુ સર્વ,
કેમ કાર કોઇને ટોકિયે હો બહુચરી, પ્રજા પૂર્વનુ પર્વ ૨૧
વય વિના વનિતા વેષમા હો બહુચરી, ગર્ભ જ ધરે અનેક,
દશ દિવસ દાખ્યુ દેશમા હો બહુચરી, વાધ્યો વિષય વશેક ૨૨
લક્ષણ લઘુતાના વધ્યા હો બહુચરી, તુચ્છ તરુફળ થાય,
નદિયે નીર બધે ઘટ્યા હો બહુચરી, આયુષ્ય અલ્પ ઉપાય ૨૩
સવત સત્તર સત્યાશિએ હો બહુચરી, સૃષ્ટિ તજાવ્યુ સત્ય,
અકળાવ્યા અઠાશિયે હો બહુચરી, વિધવિધ પડી વિપત્ય ૨૪
અકરાકેર અતિ થયુ હો બહુચરી, માઠા વુઠ્યા મેહ,
દૈવત દુનિયાનું ગયુ હો બહુચરી, દુર્બળ દીસે તેહ ૨૫
વિત્ત વિના વસુધા કરી હો બહુચરી, રસ કસ ન રહ્યો રેષ,
અમૃતતા અળગી ધરી હો બહુચરી, સ્વાદ ન પામે શેષ ૨૬
અન્ન અતિ મોઘા હુવે હો બહુચરી, અધર્મ વાધ્યો અસાધ્ય,
કો કોની કરણી જુવે હો બહુચરી, એકથકી એક અગાધ ૨૭

ઉદર થકી ઉપજાવિયા હો બહુચરી, ઉભયતણો જે અંશ,
તે તન પેટ તજાવિયા હો બહુચરી, વિક્રય કીધો વંશ ૨૮
નિર્મળ જનમન નિસ્તર્યું હો બહુચરી, એજ અધિક ઉતપાત,
વિશ્વ બાધામાં વિસ્તર્યું હો બહુચરી, વિશ્વાસીશું ઘાત ૨૯
આપી થાપણુ ઓળવે હો બહુચરી, જુઠા ખાયે સમ,
ભરમે ભુરને ભોળવે હો બહુચરી, કુડા કરે સૌ કર્મ ૩૦
આપી સુકૃત આપનું હો બહુચરી, લક્ષ્મીથી લલચાય,
જે ધન જોશુ પાપનુ હો બહુચરી, તે ધન તેમ વવરાય ૩૧
જે હાકેમ રક્ષા કરે હો બહુચરી, જાય તે હાકેમ હાડ,
અવળુ આ જુગ આચરે હો બહુચરી, ખેતર ખાયે વાડ ૩૨
ચોર ચાડિયા તેવડે હો બહુચરી, નગર થયુ નિર્ધન,
ત્રાહિ ત્રાહિ તણિ પડે હો બહુચરી, રાત દિવસ અનુદીન ૩૩
માણુસ જ્યા ઘણા મુવા હો બહુચરી, પરા શહેર નદી પાર,
કહિ મદિર ખાલી હુવા હો બહુચરી, ભૂ પાસે ભયકાર ૩૪
દેહ ધારી દુખિયા થકી હો બહુચરી, દયા ન આણે મન,
દિન દિન દુકૃતતા થકી હો બહુચરી, કાષ્ઠ થયા વન વન ૩૫
છળ છળભેદ ન છુટિયે હો બહુચરી, પ્રસર્યો બહુ જ પ્રપચ,
ખૂટચામા નવ ખૂટિયે હો બહુચરી, ખરુ ન રાખ્યુ રચ ૩૬
વાક વિધાતાનો નથી હો બહુચરી, વાવ્યુ તેમ લણાય,
આપ ન જાણ્યુ આપથી હો બહુચરી, ભુડે ભલુ કેમ થાય ૩૭
નવ દીઠુ નવ સાભળ્યુ હો બહુચરી, આ દુ ખ દુનિયા માય,
પાપ પ્રજાજનનુ મળ્યુ હો બહુચરી, કહો જે કહિયે કયાય ૩૮
ભૂતળ ભુર દેવે નહી હો બહુચરી, સૂરપુર કર્યા પ્રયાણુ,
હાજરાહજુર તમે છો અહીં હો બહુચરી, પુરુષ નમ્યા પરમાણુ ૩૯
અપલક્ષણુ સસારમા હો બહુચરી, લોક વાળી લીક,
અરજ સુણી આ વારમા હો બહુચરી, બહુચર ભાગો બીક. ૪૦
ઈંદ્ર આદિ બધા દેવના હો બહુચરી, કઈ કઈ કાપ્યા કષ્ટ,
નીર મોભે ગયા નેવના હો બહુચરી, શક્તિ રાખજો સ્પષ્ટ ૪૧
મહાકાળી મહાકાળમા હો બહુચરી, સુણી કરો છો સાર,
તે બળ બહુચર બાળમા હો બહુચરી, ઉગારો આ વાર. ૪૨
હદ વળી હવે શું જુઓ હો બહુચરી, પાપે પૃથ્વી ખવાય,
સર્વનુ સોમપણુ ખુવો હો બહુચરી, પુણ્યે પાપ પળાય. ૪૩

કોઇક સાધુને સતે હો બહુચરી, શંખલપુરથી જાગ,
છેક વળે છે તું છતે હો બહુચરી, હોલવ બળતી આગ ૪૪
ત્રાણ કરો ત્રિપુરેશ્વરી હો બહુચરી, તમો તમ સામુ જોઈ,
પ્રીત કરો પરમેશ્વરી હો બહુચરી, ખરી આળસને ખોઈ ૪૫
સરજ્યા સર્વે શક્તના હો બહુચરી, સુરનર જાયા જેહ,
છોજી જનેતા જગતના હો બહુચરી, છોરુને નવ દો છેહ ૪૬
ઉછેરીને ન ઉશેટિયે હો બહુચરી, કોઈ પ્રજા હોય પેટ,
વિષમ વેળામા વેઠિયે હો બહુચરી, મા નહિ છૂટો નેટ ૪૭
પાળ્યા ત્યા લગિ પોખિએ હો બહુચરી, પેટ તણી પરજાય,
સમર્થ લગિ સતોખિયે હો બહુચરી, મહેરમા ન કરો મણાય ૪૮
ઘણી ગઈ થોડી રહી હો બહુચરી, તેમા નિત્ય ઘટાય,
બોળિયે નહિ બાહે ગ્રહી હો બહુચરી, પાર કરો પ્રભુતાય ૪૯
નજર કરો નવ્યાશિયે હો બહુચરી, નગર કરો સરદાર,
વિશ્વ અવાસે વાસિયે હો બહુચરી, પરા શહેર નદિપાર ૫૦
મ્હો માગ્યા મેહ મોકલો હો બહુચરી, ખટ રસ નાવે ખોટ,
સર્વતણા હરિ શોક લ્યો હો બહુચરી, કરુણા કીજે કોટ ૫૧
કામદુઘા થઈ દૂજિયે હો બહુચરી, સુખ પામે સસાર,
સમ ખાતામા સૂજિયે હો બહુચરી, નોધારા આધાર ૫૨
ભૂતળ ભુરને દીજિયે હો બહુચરી, ભાત ભાત રસ ભોગ,
લાડ લડાવી લીજિયે હો બહુચરી, ભલા ટળે વિજોગ ૫૩
આઈઅમિ છાટો નાખીએ હો બહુચરી, છોરુ ઢોરુ ને ગ્રામ,
ભગવતિ ભવમા ભાખિયે હો બહુચરી, સમસ્યા પૂરો કામ ૫૪
નેઉવેથકી નારાયણી હો બહુચરી, દેશમાં દો નવનિદ્ધ,
દેવી સદા દુખદાયિણી હો બહુચરી, પરમેશ્વરી પ્રસિદ્ધ. ૫૫
ગરબો સુણી કળિકાળનો હો બહુચરી, જથા શક્તિ દે દાન,
પરતો બહુચર બાળનો હો બહુચરી, પામે ધન સતાન ૫૬
વરણુ અધિકાર વેદમાં હો બહુચરી, ભગવતિ બ્રહ્માણિ એક,
ઉચ્ચર્યો અધિક ઉમેદમા હો બહુચરી, ત્રિપુરા ન તજો ટેક. ૫૭
તમે છો ત્રિભુવનના પતિ હો બહુચરી, સૂર સુરેશ સમાન,
વલ્લભ ગુલામની વિનતિ હો બહુચરી, સુણજો સઘળી કાન. ૫૮

રત્નો

—⊰⊞⊞⊞⊞⊱—

આ ભાવસાર ખેડાનો હતો-એની કવિતા રત્ન જેવી ઝબકારો મારી રહી છે

—⊰⊞⊞⊞⊱—

મહિના

સાખી

કારતક રસની કુપળી, નયણામા ઝળકાય,
અગ સમારે રાધિકા, મન્મથ રહ્યો શોભાય ૧
કારતકે કથ મેલી ગયા, સાંભળ સૈયર વાત,
ગોકુળનીરે ગોવાલણી, ઘસવા લાગીરે હાથ ૨
વાયદા ઉપર વધતા ગયા, દિવસ ગણુતારે માસ,
અમોરે વિશ્વાસે વળગી રહ્યા, મોહન મળવાની આશ ૩
સગારે સહોદર છે ઘણા, નાથવિનારે શી નાર?
બળરે કરી નવ બોલિયે, મસ્તક નહિરે મોરાર ૪
અમોરે મળતા શુ મળી ગયા, બાકી રાખ્યુ ન કાય,
કહેવા સરખુ રહ્યુ નહી, જાણે જાદવરાય ૫
પૂર્વનિ પ્રીત સભારિયે, જાણિ પોતાની દાસ,
રત્નના સ્વામીરે શામળા, પૂગે અબળાની આશ ૬
ઓધવજીરે સદેશડો, કહેજો મથુરા મોઝાર,
જેરે દહાડાના ગયા નાથજી, ઝુરે વ્રજની નાર ઓધવજીરે ૭

સાખી

માગશર મન મેગળ થયો, ઉપર નહી ભરથાર,
મધુપુરમા વાસો વસ્યો, અકુશનો દેનાર ૧
માગશર મહિનો આવિયો, નાવ્યા નદકુમાર,
સભારતા સાસો પડે, આખે આસુની ધાર ૨
આશા ઉમેદે અવતર્યા, અબળાનો અવતાર,
કહોને અમે કેમ કીજિયે, મેલી ગયારે મોરાર ૩

પ્રથમ તો મધુકર મોકલ્યો, વ્હાલે કાવ્યો છે જોગ,
આપણુ અબળાને એ ઘટે, જો જો કરમના ભોગ ૪
ઘરમા તે હળવી હુ પડી, બહાર નવ રે બોલાય,
કૂવા તે કેરી છાયડી, કુવામા રે સમાય ૫
મળતા મોટમ નવ રાખિયે, આવો શ્રી ભગવાન,
રત્નાના સ્વામી રે શામળા, દોને દરશન દાન ઓધવજીરે ૬

સાખી

પોષે તો પરવશ પડી, નેહ વ્યાપ્યો અતિ અગ,
ઓષડ ગુણુ લાગ્યો નહી, ડશિયો શ્યામ ભૂજગ ૧
પોષે તે પહેલા પૂરમા, જોબન બાળેરે વેષ,
પૂરણુ પાપ તેના મળ્યા, જેનો પિયુ પરદેશ ૨
આછી પટોળીરે ઓઢવા, શિયાળાનીરે ટાઢ,
પાચ પહોરની રાતડી, વ્હાલે કીધી છે રાઢ ૩
સાજ સજોગે સૌ મળ્યાં, જુવે વાલાની વાટ,
વિસાર્યા કેમ વિસરે, ઉભા જમુનાને ઘાટ ૪
ઘણુરે ગાઢુ કરી રાખિયે, હૈડુ નવ રહે હાથ,
પ્રીત કરી કેમ પરહર્યાં, નાવ્યા નગણા રે નાથ ૫
બળતી બોલુ છુ હુ હવે, રખે રાખતા રીશ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, પાયે નામુ છુ શીશ ઓધવજીરે ૬

સાખી

મહા મહીને મન માહરુ, આકુળ વ્યાકુળ થાય,
રુવે વિજોગણુ રાધિકા, એકે ન સૂઝે ઉપાય. ૧
હરિ હરિ શે નવ આવિયા, આવ્યો મક્કર માસ,
ભાગ્ય વિના કેમ પામિયે, વ્હાલાજીનો વિલાસ. ૨
કુબજા સરખી કામિની, આવિ હરિનેરે હાથ,
આપ કાળા ને એ કૂબડી, ભલી ભજિ છેરે ભાત. ૩
સરખા સરખી સાહેલડી, જમુના નહાવારે જાય,
પૂજીને માગે રે પ્રેમદા, મળજો જાદવરાય ૪
એક દુખે અમો દાઝિયે, બીજુ કુબજાનું શૂળ,
નિર્ગુણુ જોગ વળી લખે, દાઝ્યા ઉપર લૂણ. ૫

દયારે દામોદર દિલ ધરી, ભેટો શ્રી ભગવાન,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, કયારે મળશોરે કહાન ઓધવજીરે ૬

સાખી

ફાગણ આવ્યો હે સખી, કેશુ ફુલ્યા રસાળ,
હૃદે ન ફુલી રાધિકા, ભમર કનૈયોલાલ ૧
સઘળો શિયાળો વાહ ગયો, આવ્યો ફાગણ માસ,
અતરમા અતિ ઉપજે, હોળી રમવાની આશ ૨
વસત વધાવવાને હુ જતી, કુમકુમ ભરીને કચોળ,
કેસરી સાળુરે પહેરવા, મુખ ભરીને તબોળ ૩
અબિલ ગુલાલ ઉડે ઘણા, વાગે તાલ મૃદગ,
કોકિલ શબ્દ સોહામણા, કપે અબળાનું અગ ૪
તરુવર આબો મ્હોરિયો, ફુલ્યા કેસુડા વન,
અમો અબળાને એ ઘટતુ, મરવુ મુઝાઈ મન ૫
વેરી વિધાતાએ લખ્યો, વ્હાલાતણો રે વિજોગ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી કરોરે સજોગ ઓધવજીરે ૬

સાખી

ચૈત્રે ચતુરા સચરી, ઉભી જમુનાને તીર,
પથ ન્યાળતી પ્રેમદા, રડતા ભીજે ચીર ૧
ચૈતર માસનો ચાદલો, રુડી નિર્મળ રાત,
સ્વપનામા સ્વામી રમી ગયા, હુ થઈ રળિયાત ૨
જાગીને જોતા દીસે નહી, ફાળ પડી છે પેટ,
બોલાવ્યા બોલે નહી, નાશી પેઠા રે નેટ ૩
કોમળ કર ધરિ દીવડો, ચતુરા ન્યાળે ચોપાસ,
ખોળતા ખુટીરે રાતડી, ન મળ્યા શ્રી અવિનાશ ૪
પાછલી રાત પરોઢિયુ, ઉઠી પ્રાત કાળ,
જોશીડા જોશ સભાળજે, આ શુ આળપપાળ ૫
સૂખ સ્વમાનુ સાભરે, ભીતર ભડકારે થાય
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી મળે તો ઓલાય ઓધવજીરે ૬

સાખી

વૈશાખ આવ્યોરે સખી, વહી ગયા ખટમાસ,
હજી સદેશો નાવિયો, કાગળની શી આશ ૧

વૈશાખે વાયારે વાયલો, પાક્યાં દાડમ દ્રાખ,
પાકી તે રાયણ આંબલી, ગળી આંબાની સાખ ૨
લુકના લહેરા લાગે ઘણા, બહાર નવ નીસરાય,
ધરતી ધખે ને રવિ તપે, કોમળ મુખ કરમાય ૩
ફુલડાની સેજ સમારિયે, બ્હેકે ચંપો ને જાય,
વ્હાલાજિ કેરે વીંઝણે, કેને ઢોળુરે વાય ૪
માંગ સમારુ રે મોતીએ, સેંથે ભરુરે સિંદુર,
નાથજિ લ્હાવો લીજિયે, જોબન જાય ભરપૂર ૫
ગ્રીષ્મ ઋતુ અતિ દોહેલી, વ્હાલા વિચારો મન,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, સોંપ્યુ તન મન ધન ઓધવજીરે ૬

સાખી

જેઠે જોડી સોગઠી, પાસા લીધા હાથ,
જાણ્યુ પડશે પાધરા, અવળા પડિયા નાથ ૧
જેઠ લગી જોઈ વાટડી, કોઈ આવે ને જાય,
કાગળ કટકો મળ્યો નહી, લખવા જાદવરાય ૨
મરવુ તે મુખથી કેમ કહુ, મરણ હરિને હાથ,
પ્રીતમ ગત મૃત્યુ થઈ રહી, જાણે વૈકુંઠનાથ ૩
સગપણ સારું સૌ કહે, પ્રીત પીતળ ફોક,
એરે ઉખાણો સાચો મળ્યો, ભલા હસાવ્યા લોક ૪
દોષ અમારા અદૃષ્ટનો, વાલાજીનો શો વાક,
સુખ દુખ સરજ્યુ દેહને, મારી વિધાતાએ ટાંક ૫
ચતુર થઈ નવ ચૂકિયે, જાણો અબળાનો ધર્મ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, વળતી બેસશે કર્મ ઓધવજીરે ૬

સાખી

આષાડ આવ્યો હે સખી, કેમ કરિ કાઢુ દન,
નાથ નમેરા થઈ રહ્યા, હ્રદે પડિયારે રતન ૧
આષાડોરે ઘન ઉલટ્યો, માગ્યા વરસેરે મેહ,
વીજલરી ચમકાર કરે, વ્હાલે દીધોરે છેહ ૨
મોરના સોર સોહામણા, દાદુર બોલેરે જોર,
કોયલડી ટૌકા કરે, નાવ્યા નંદકિશોર. ૩
રાત અંધારિ ઊડે આગિયા, દેખી ઝબકેરે મન,
દીવડો દીસે બિહામણો, નાવ્યા જગના જીવન ૪

લીલા ચરણા અગ્નિએ ધર્યાં, તરુવર ગેરગભીર,
પખીડે માળારે ઘાલિયા, જ્યા ત્યા ભરિયારે નીર ૫
જોગીડા પણ પથ પરહરી, બેઠા એક આસન,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવો જગના જીવન ઓધવજીરે ૬

સાખી

શ્રાવણ માસે સજ થઈ, દરપણુ ન્યાળે અગ,
તતક્ષણુ તે ધરણી ઢળી, જાણે ડસ્યો ભુજગ ૧
શ્રાવણુ માસ સોહામણો, હિંડોળાના રે દન,
હિંચે તે ગોરી રાધિકા, ઘણુ પીડે અનગ ૨
સખિરે સાહેલી સૌ મળી, જમુના નાવારે જાય,
કેસરી તિલક સોહામણાં, કોમળ રગ્યારે પાય ૩
ગૌરી પૂજે સાહેલડી, કરમા પુષ્પની માળ,
બીજા તે કરમા ડુકાવટી, મુખે શ્રીગોપાળ ૪
ચાર પહોર જાગરણુ કરે, ગોરી ગરબા રે ગાય,
રાત થોડી ને રમત ઘણી, રખે વહાણુ રે વાય ૫
શ્રાવણે પાકયો આમલો, કોને કરિયે ભેટ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આડો જમુનાનો બેટ ઓધવજીરે ૬

સાખી

ભાદરવે ભવન પાચમે, ખલકે હિંડોળાખાટ,
પુષ્પને પખે પદ્મણી, જુવે વ્હાલાની વાટ ૧
ભાદરવો ભરપૂરમા, ભલુ જણાયે જોર,
ગગન વિષે કરે કાટકા, નાચ્યા નદકિશોર ૨
ઉત્તર દેશથી ઉલટ્યો, થયો ઘોર અધાર,
વીજલડી ચમકા કરે, નાચ્યા નદકિશોર ૩
પચરગના આભમા, મોટા તાણ્યા રે મચ્છ,
ચપક વરણી રે રાધિકા, ચીર ભીંજાયે સ્વચ્છ ૪
નદિએ નીર ભર્યાં ઘણા, નવ દીસે ઉતાર,
વેરણુ જમુના પૂરે ચઢી, પીયુડો પેલેરે પાર ૫
બાળ્ય બધુ સુખ દેહનુ, જેનો નાથ નઠોર,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, બળતી બોલુ છુ જોર ઓધવજીરે ૬

સાખી

આસોએ આશા હતી, મળવાની મનમાય,
ઓધવજી ભલે આવિયા, વીરા થાઓ વિદાય ૧

દુ ખનારે દહાડા વહી ગયા, આવ્યો આસોરે માસ,
સૌકો સપરમે દહાડલે, વસે પોતાને વાસ ૨
નવરે દહાડા ગયા નોરતા, નાવ્યા દશેરા રે માય,
મોટો ઓચ્છવ દીવાળીનો, આવી કરજો ઇહાય ૩
સખી સાહેલી સૌ મળી, હરિને લેવાને જાય,
આણે મારગ હરી આવશે, ઉલટ અગ ન માય ૪
ધનતેરશે ધન ધોઇને, સજ્યા સોળ શણગાર,
નયણે તે કાજળ સારિયા, મળવા નદકુમાર ૫
કોમળ કરમાંરે દીવડો, હઇડે હરખ અપાર,
હરિને નિહાળવા નીસરી, ઉભી આગણા બહાર ૬
મનના મનોરથ વહી ગયા, એકે સિધ્યુ નહિ કાજ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, દોહેલુ કીધુ છે રાજ ઓધવજીરે ૭

સાખી

અધિક માસ વળિ આવિયો, તેથી ઉપજ્યો ત્રાસ,
વળિ એ કેવો વિતશે, વીત્યા બારે માસ ૧
બારે માસ તો વહી ગયા, તેરમાની શી પેર,
પુરુષોત્તમ પહેલો નથી, કોણે કીધો છે કેર ૨
બાર રવિ બાર પર્વણી, અધિક ઓછુ ન થાય,
આધક માસ કર્મે કર્યા લખ્યો, ઘણો થયો દુ ખદાય. ૩
વર્ષ પછવાડે વાછરુ, મુકયો છે મળમાસ,
રખે વળી ચૌદમો કરે, એનો શો વિશ્વાસ ૪
રાધાને લલિતા ચદ્રાવળી, ભામા આદ્યે જે વામ,
સૌકોના મન મનાવિયા, આવ્યો સુદર સ્યામ ૫
તેરે માસ પૂરણ થયા, જે કો પ્રેમે તે ગાય,
સાભળતા સુખ ઉપજે, બેહુ વૈકુઠ જાય ૬
પદ ઓગણોતેર રાગ સોરઠી, બતરીસો રે બધ,
ગુણીજન મન વિચારજો, એ છે રસનો રે કદ ૭
સવત સત્તર પચાણુઓ, માસ માગશર સાર.
પ્રથમ પક્ષ એકાદશી, ઉત્તમ ચદ્ર વાર ૮
મન કર્મ વચન શુધે કરી, રચ્યા ત્રયોદશ માસ,
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, પ્રીતે પૂરજો આશ. ઓધવજીરે. ૯

જીવરામ ભટ્ટ

પ્રેમાનંદ ભટના વિવેકવણજારાની નકલ કીધી છે

જીવરાજ શેઠની મુસાફરી

હીરછંદની ચાલ

શિવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમા કહી સુકાજને,
જાઓ મૃત્યુ લોકમા ગુમાસ્તા લેઇને, માલ વોરજોજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઈને ૧
સાથ રાખજો દલાલ સત કોઇને, લેવરાવશે સુમાલ સારો જોઈને,
આગવો સુસગ લેઈ રાખજો કને, ધીંગશો મા કામ ક્રોધ લોભ ચોરને ૨
મૂકજો કુસગ ફાસિયાતણી પુરી, આવશે અપાર મોહિની નદી ખરી,
બેસજો વૈરાગ્ય નાવમાં ફરી ફરી, ચાલજો સુવાટ પેલી પાર ઊતરી ૩
વિકટ છે અવાટ બીજી વાટ ચૂકશો, જાણુ દેશ રહી જશે અજાણમા જશો,
વિષય ધૂર્ત મધ્ય જાળમાંહિ ડુબશો, કામરૂપ દભ ત્યા વિવેક ભૂલશો ૪
પરખ્યા વિના પ્રપચ માલ વોરશો, લાભ કાળ વહિ જશે દિવાળુ ફુકશો,
તો ત્રસાળે ખોટ દેખી પોક મૂકશો, કોઈ ધીરશે નહી વિદેશ શુ કરશો ? ૫
દેશ દેશ કાઢજો દુકાનો ધર્મની, છાડજો પ્રપચ વાત ક્રૂર કર્મની,
ધારશો ન કર્ણ વાત વિષય ધાતની, કાવજો ભલાઈ આપ સારી વાતની ૬
યત્ન રાખજો શરીર વાટ ઘાટમા, તાપમાં ન ચાલશો કુકર્મ સાથમા,
જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જો ગમે તને, ખોટ લાભ પૂછજો ને વોરજો તમે ૭
એટલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશો, તો ભવાટવી તરી સ્વપૂર આવશો,
એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઈ આવશો, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ બેસશો ૮
શીખ લેઈ શેઠજી પ્રદેશ સચર્યા, નાત જાત નગર લોક સર્વને મળ્યા,
નગર શેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામ રામ જેગોપાળ શબ્દ કહી વળ્યા ૯
જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતા પિતાએ નેત્ર નીર ખેરિયા,
ત્યા કુટુબ નાત લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ ત્યા થકી વિદા થયા ૧૦
શહેર બહાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શિવરાજ શેઠ ત્યા વળાવવા ગયો,
પુત્રને વળાવી શિવરાજ ત્યા રહ્યો, જીવરાજ ત્યાં થકી વિદેશમા ગયો ૧૧
જીવરાજ વ્યસનના તરગમા ઝક્યો, મનોવેધ તુર્ત મૃત્યુલોકમા પડ્યો,
કર્મયોગ ત્યા ભવાબ્ધિ પાર ના જડ્યો, ધણિકવાર જીવરાજ તીર્થ આથડ્યો ૧૨

દૈવયોગ એક દેહ નાવ સાપડ્યુ, દ્વારસપ્ત ઉર્ધ્વ કાળ શિલ્પિનુ ઘડ્યુ,
પચ પાટિયા પ્રપચ લોહનુ જડ્યુ, જૈ ભવાબ્ધિ નીલ પકજાળમા પડ્યુ ૧૩
સ્ત્રી જુવાન એક બેઠી દીઠી નાવમા, બુદ્ધિ આગળી સ્વરૂપ હાવભાવમા,
મદ હાસ્ય ચતુર છે વિચાર વેણુમા, મધુરી વાણીમા અને મૃગાક્ષિ નેણુમા ૧૪
શેઠ પાસ આવી વાત પૂછી સાનમા, કોણ માત તાત કોણ નાત જાતમા,
કોણ નામ ઠામ વાસ કોણ દેશમા, કેમ છો ઉદાસિ આ વિચિત્ર વેશમા ૧૫
સ્વસ્થ ચિત્તે શેઠજી કહે વિચારીવાત, કોટિ લક્ષ જન્મ કોટિ લક્ષ માત તાત,
કોટિ લક્ષ નામ કોટિ લક્ષ નાત જાત, મૂળ નામ એક છે સુણો પિતાની વાત ૧૬
શિવરાજ છે વિદેહી નગર શેઠિયો, પુત્ર તેમનો હુ જીવરાજ વેઠિયો,
ઉદ્યમાર્થ અર્થ મૃત્યુ લોક આવિયો, ભૂલમા હું આ ભવાબ્ધિ મધ્ય ભટકિયો ૧૭
પાર ના જડિયો હુ દેખતો જ આધળો, ભૂલમા ભમ્યો હુ ચાલતો જ પાગળો,
જાત નાત તાતથી થયો હુ વેગળો, તાત છે સમીપ તેમને હુ ના મળ્યો ૧૮
આશરા વિના થયો ઘણો હુ આકળો, વાટ ઠામ તુ મળી થયો હુ મોકળો,
ઘણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો, દુ ખ સોચના થકી થયો હુ દૂબળો ૧૯
નવ મટે થનાર વાત કર્મની લખી, આજ દુ ખ વિસર્યું થયો ઘણો સુખી,
ગુહ્ય વાત મેં કહી તને ન ઓળખી, મેં કહ્યુ તને, તમે મને કહો સખી ૨૦
તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે કથી, ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી,
મન પિતા સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિ માતથી, ત્રણ બેન નિપની બને ન મૂળથી ૨૧
મન પિતાનુ હેત ઝાઝુ મા કુબુદ્ધિથી, મારી મા સગી સુબુદ્ધિ તે થકી નથી,
હું નિવૃત્તિને તમે સ્વયવરે હરી, શેઠ જે વિદેહ નામ શહેર જઈ વરી ૨૨
માત તાત પાસ હુ નિવૃત્તિને ધરી, નાથ મૃત્યુલોકમાં ગયા તમે ફરી,
ત્યા ગયા પછી પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિને વર્યા, તેમનુ સ્વરૂપ જોઇને તમે ઠર્યા ૨૩
લપટિ કુબુદ્ધિ સાસુના કલાગરા, મૂળથી ખરી સુબુદ્ધિ સાસુ વિસર્યા,
તવ સુબુદ્ધિ માત મારિ પાસે આવિયા, માત દિકરી વિદેહ શહેરમા રહ્યા ૨૪
શિવરાજ સ્વસુર આશરે સુખી થયા, સ્વસુર સાસુના પવિત્ર ચરણ સેવિયા,
ત્યા તમારિ શાત મા રડી રડી મરે, શિવરાજ તાત તે ઉદાસમા ફરે ૨૫
દેહ વસ્તુ સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે, રોજગાર ના કરી વૈરાગ્ય આદરે,
સમર્પણ ધર્યું હશે નવુ ન સઘરે, આગલી કમાઈ સતને મુખે ધરે ૨૬
ગૂણથી અતીત પથ એકલો ફરે, ખાય ના પિયે ના પુત્ર પુત્ર ઉચરે,
એકવાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા, સ્વસુરજી અમારિ પાસ ગળગળા થયા ૨૭

કહે વહૂજિ તમ પતિ વિદેશમા ગયા, કોટિ કલ્પ વહિ ગયા હજૂ ન આવિયા,
ક્યમ થયુ હશે મળ્યા શુ વિષયિ ફાસિયા, કામ ક્રોધ લોભ તસ્કરે શુ લૂટિયા ૨૮
કે શુ લેવુ દેવુ અધિક નૃ-યથી રહ્યા, કે કુસગ ધૂર્ત સગથી વહી ગયા,
જા વહૂ નિવૃત્તિ બાપ મૃત્યુલોકમે, વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસગ સાથ લો તમે ૨૯
સાથ લો દયા સખીથી વાટ નિર્ગમે, તુ ગયા વિના ન થાય અર્થ આ સમે,
લેઈ આજ્ઞા થયા સવાર તે સમે, આ દયા સખી સુસગ સાથ બે અમે ૩૦
મૃત્યુલોક આવિયા ભવાબ્ધિ તીરમે, દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહીં તમે,
વણીકવાર ખોળિ ખોળિ થાકિયા અમે, ઠાલુ નાવ દેખિયુ ભવાબ્ધિ નાળમે ૩૧
પૂછિયુ ન કોઇને હુ બેઠી આ સમે, તેટલે જ શેઠ દષ્ટિએ પડ્યા તમે,
ઓળખુ તમોને મને ન ઓળખી તમે, શીદ ઓળખો ગરીબ નાર છુ અમે ૩૨
હુ વિના અનેક નાર ઇશકિને ગમે, આજ કાળ ભ્રાતિ નારમાં રમો તમે,
ક્યા ગઈ પ્રવૃત્તિ વ્હાલી નાર આ સમે, માત તાત વિસર્યા પ્રવૃત્તિ નારમે ૩૩
હુ નિવૃત્તિ વીસરી ભલી જ ભ્રાંતિમે, આવડા અજાણ શેઠ ક્યમ થયા તમે
એમ જેની દયાની વાત કાનમા ધરો, મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસગનુ કહ્યુ કરો ૩૪
પૂર્વ નાર હુ નિવૃત્તિ ચિત્તમા ધરો, શિવરાજ શાતિ માની સેવના કરો,
ભ્રાતિ પ્રવૃત્તિ નારિ વેગળી કરો, તો ભવાબ્ધિ આ શરીર નાવથી તરો ૩૫
ઘાટ ઘાટ ફેરવો સુમાલથી ભરો, વસ્તુ સારી લેઇને સ્વદેશ સચરો,
છેલુ છેલુ શેઠજી ચડો શરીર વ્હાણ, હુ નિવૃત્તિ નાર હાથમા ગ્રહુ સુકાન ૩૬
આગુવા ભલા દયા સુસગ છે પ્રમાણ, પૂર્વદેશ જાતા વાટ રોકનાર કોણ,
જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી, હાથ સાહી નારને ચડ્યા સુમાનથી ૩૭
પચ માસનુ કળેવ વ્હાણ નાળથી, હાલતુ થયુ તથાપિ નીકળતુ નથી,
જીવરાજ ફેરવે ઘણુ ઘણુ મથી, નાળ સાકડથિ લાગ લાગતો નથી ૩૮
તે સમે અનેક બદગી કરે કથી, કાઢ વ્હાણ, કાઢ વ્હાણ નાથ નાળથી,
વ્હાણ નીકળ્યા પછી છ માસ દૂધ પીશ, ચાર પાચ વર્ષ પાઘડી વિના ફરીશ ૩૯
વર્ષ એક બે મુનિવૃત્તને ધરીશ, કાઢ વ્હાણ, કાઢ વ્હાણ હે કૃપાળ ઈશ,
મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસગનુ કહ્યુ કરીશ, મનસ્વસુરથકી સુબુદ્ધિ સાસુ મેળવીશ ૪૦
શ્રી નિવૃત્તિ સગ પતિવ્રત આચરીશ, શિવરાજ શાત માનિ સેવના કરીશ,
આ દયા સખીની વાત કાનમા ધરીશ, મનસ્વસુર થકી કુબુદ્ધિ સાસુ પરહરીશ ૪૧
ભ્રાતિ ને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળી કરીશ, આજથી પરાગનાને દૂરથી તજીશ,
એકવાર વ્હાણ સાથ બહાર નીકળીશ, તો ફરીથી રોજગાર વ્હાણનો તજીશ ૪૨
દૂરથકી કુસગ ફાશિયાથકી ડરીશ, કામ ક્રોધ લોભ ચોર વેગળા કરીશ,
એ પ્રકારે જીવરાજ બદગી કરે, શ્રી નિવૃત્તિ સાથ ભક્તિ ભાવને ધરે ૪૩

તે સમે પ્રસૂતિ કાળ વાયુ સચરે, દેહ વ્હાણુ નાળમા અહીં તહીં ફરે,
નાળમા નવેક માસ એકલુ ખડયુ, સુતિકા પ્રચડ વાયુ ડોલમા પડયુ ૪૪
ત્યાથકી મહા ભવાબ્ધિ પૂરમાં પડયુ, મોકલુ થયુ અનેક ખડકે આથડયુ,
પૂર્વના ગુમાસ્તા શીવરાજના હતા, એ નવાણુ શેઠજીની ખબર પૂછતા ૪૫
જીવરાજ કહે હુ ઓળખુ છુ લૈ જતા, નિર્વિકારને લેઈ વિકાર મૂકતા,
ગુહ્ય અર્થ સમજીયા વિવેકિ રિઝિયા, દેહ સાધના કરી વિદેહમા ગયા ૪૬
બુદ્ધિહીન મૂર્ખલોક તે ન સમજિયા, વિષય તુચ્છ લોભથી ભવાબ્ધિમા વહ્યા,
એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા, મૃત્યુલોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા ૪૭
કેટલેક માસ વ્હાણુ ચાલતુ કરે, બાર વર્ષ બાળપણુમા જઈ ફરે,
તે પછી પલાણુ જોબન અશ્વનુ કરે, નવનવા પોશાક ખાન પાન શુ ભરે ૪૮
કારમો કુસગ મિત્ર સાથે સચરે, તેની વાતચિત્ત કર્ણ દેશમા કરે,
ભ્રાતિ ને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમા વસે, મનસ્વસુર કુબુદ્ધિ સાસુથી ઘણુ હશે ૪૯
વ્હાણ ફેરવે જુવાનિ અશ્વ ખેલવે, ઘાટ ઘાટથી પ્રપચ દ્રવ્ય મેળવે,
દેશ દેશમા નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યા મુનિમ છે ઘણા હીસાબ ચૂકવે ૫૦
નાત શેઠ પારકી લડાઈ શીખવે, કારમુ કુટુબ માત તાત રીઝવે,
મુખ્ય સાહુકાર લાખે લેખુ લેખવે, અન્યની હુડિ પાછી નવ ફરે ૫૧
દેશપાળ હાથમા દિવાન જઈ નમે, અમલનો છકેલો સર્વ લોકને દમે,
કીર્તિ લોભિયાની વાત આપને ગમે, દ્રવ્યને મદેથી સાધુ સતને દમે ૫૨
ઉદ્યમે અજાણુ પનક નિર્ગમે વૃથા, ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણની કથા,
દામ સાહેબીનુ અભિમાન સર્વથા, સ્વાર્થમા ખુશાલ પરમાર્થમા વૃથા ૫૩
નવનવી મિઠાઈ દૂધ કૂરશુ જમે, રગ મહેલમા પ્રવૃત્તિ નારિશુ રમે,
લોભ લાભ પુત્ર પાસ લેઇને ભમે, ભાવહીન આપ કીત સર્વથા ગમે ૫૪
જરકશી પોશાક કીનખાબ ખોળિયા, પામરી રુમાલ રગચોળ મોળિયા,
વેઢ વાકડા અમુલ્ય કર્ણ ચોકડાં, હીમરુ ગલેચા શેઠ ગાદિએ પડ્યા ૫૫
રગ તાન નાચ થાય છે ખડા ખડા, થયા ભાઈ સાહેબ તો અમલથી બડા,
વેર તાયફા અખડ નાચતા વડા, પ્રેમથી વેંચાય રોજ પાનના પડા ૫૬
ચૌદ માળની હવેલી ખુબ બગલા, હીંચકો પનગ ત્યા સુવર્ણ સાકળ્યા,
ભાગ્ય પાશરેથિ સર્વ વૈભવો મળ્યા, વાકુ થતા જ વૈભવોથકી ટળ્યા ૫૭
દૈવ કોપતા જ દેશપાળ કોપિયો, સેજ વાકમા અનત માલ લૂટિયો,
દેશ દેશની દુકાન સર્વ અટકિયો, માલ ખોટ જોઈ જીવરાજ પટકિયો ૫૮

ઉન્નરાણિ બધ કરજ તો ખરુ થયુ, કોઈ ધીરનાર નહીં કામ ડુબીયું,
કરજદારે ઘેરિયો દીવાળુ ફુકિયુ, એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય વ્યસ્ત થઈ ગયુ. ૫૯
હાય દૈવ હાય દૈવ કાંઈ નવ રહ્યુ, છપ્પન ઉપર ભેરતાન ભુગળુ ગયુ,
નાત શેઠ તે હવે ન કો કરે કહ્યુ, બ્રહ્મભોજ્ય દાન પુન્ય કાંઈ ના થયુ ૬૦
ભાગતી દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામા આહાર ચોગણો થયો,
બહૂ ખરાબદસ્ત કારભાર ના રહ્યો, માનહીન બાપડો ફરે વહ્યો વહ્યો ૬૧
એ સ્થિતિમા જુવાની ઘોડિ ગુજરી, સ્રી પ્રવૃત્તિએ જણી ખરાબી દીકરી,
લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, દુ ખમાહી સાભર્યો જ શ્રીહરી ૬૨
કાળ પેંગડેથિ વૃદ્ધ ઘોડલે ચડ્યો, ટેક લાકડી લગામ શ્વેત કાઠડો,
વેગહીન ચાલતો તે જો કદી પડ્યો, માર ચાબખાનિ ચોપથી કરે ખડો ૬૩
કાળનુ ભરેલ દેહબ્હાણુ પૂરિયુ, આ ભવાબ્ધિ તીર નામ નર્મદા ગયુ,
ચક્રપાણુ ઓરસત્ર ઘાટ છીપીયુ, શ્રીકુબેર સોમનાથ ભેટવુ થયુ ૬૪
તીર્થવાસી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઈ, તેમને સમાગમે કથા રુચી થઈ,
તે સમે સુસગ મિત્ર તે મળ્યો જહી, ભેટતા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ વેગળી રહી ૬૫
વરણુ વેષ ફેરવ્યો નવો ધર્યો તહી, વૃદ્ધ જ્યેષ્ઠ જોઈ લાજપૂરમા વહી,
તે વહ્યા પછી પટતરો રહ્યો નહી, તે પછી સુસગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી ૬૬
ઓળખ્યા પછી ફરી વળ્યો હસીધસી, ભેદ ભાગતા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ ગઈ ખશી,
પૂર્વની વિવેક વાવ ચિત્તમા વસી, સાભરી નિવૃત્તિ નારને થયો ખુશી ૬૭
મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે, શીવરાજ શાતિ માત ભેટવો તમે,
દેહમાથી લઈ જશો વિદેહમા કયમે, તો તમારો પાડ ખુબ માનશુ અમે ૬૮
એ પ્રકારે જીવરાજની ફરી મતી, તે સમે સુસગ તે થયો દયાપતી,
સુણિ બોધ જીવરાજને થઈ ગતી, બ્રહ્મભાવથી જડી પ્રકાશ પદ્ધતી ૬૯
મનસ્વસુર સુબુદ્ધિ સાસુ એકઠા કર્યા, પૂર્વની નિવૃત્તિ રાણી ચિત્તમા ધર્યા,
કોટિ વર્ષના વિયોગ રુશણા હર્યા, અસલનું મળ્યુ કુટુબ દુ ખ નિસર્યા ૭૦
નિવૃત્તિ નાર સગ પ્રિતડી થઈ ઘણી, જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ધણી,
પ્રથમ ભક્તિ દીકરી નિવૃત્તિયે જણી, જીવરાજ વશ્ર શેઠને ગઈ વધામણી ૭૧
તે સમે આનદી ચિત્ત શેઠનુ થયુ, કાંઈ ન રાખિયુ કને સહ સમર્પીયુ,
નવ પ્રકાર ભક્તિનું સ્વરૂપ સાધિયુ, તે સ્વરૂપ જોઈ પ્રેમરૂપ વાધિયુ ૭૨
પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાચતો ફરે, રોમહર્ષ થાય ગાય ગદગદ સ્વરે,
પાય ઘુઘરા સતોજ વાજતા ફરે, સપ્તસ્વર ભલાથી તાન ગાન ઉચરે ૭૩

ભક્તિ પાચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે, સ્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે
હર્ષનો ભર્યો વધાઈ મસ્તકે ધરે, વણ્ સુસગ વાત ચિત્ત કાઈ ના કરે ૭૪
જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગઈ વધામણી વિવેક શેઠની કને,
સમર્પણ કર્યું સહુ તદા વિવેકને, વિધિ નિષેધના વિવેકની થઈ બને ૭૫
જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમા ધરે, સ્રી નિવૃત્તિ ભક્તિપુત્રિ સાથ સચરે,
યોગમાર્ગમા સુસગ આગુવો કરે, લિગ દેહ ત્યાગિને વિદેહ પરવરે ૭૬
ત્યા સ્વધર્મમા ગયા પછી ધર્યો વળી, જીવરાજ શીવરાજમા ગયો મળી,
પરમશાતિ માત આવિ તે સમે વળી, શોક મોહ જન્મમરણની પિડા ટળી ૭૭
જીવરામ–ભટ્ટ નામ ગામ ધોળકુ, ટોળક દ્વીજાત બામણોાનનુ પખુ,
તે નરે વિવેક વાત જોઇને લખ્યુ, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખુ ૭૮
આ વળી નવીન ગ્રથથી વિચારજો, ઘણીક વાતનો પટતરો ખુલી જજો,
લિગદેહ જીવને વણિક પ્રમાણજો, શેઠ ને વણિક વિષે ન ભેદ આણજો. ૭૯
ધામ વૈકુઠ પૂર્વ જે દેશ જાણજો, શીવરાજ નામ વિષ્ણુ દેહ માનજો,
જીવરાજ તેજ લિંગ દેહ માનજો, શાતિ માત તેજ મુક્તિ દેહ જાણજો ૮૦
મન મળે કુબુદ્ધિ માત દામલીન થાય, મન મલિનમા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ જે ભરાય,
તે પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિથી કુકર્મ કાઈ કરાય, ને કુકર્મ બાધિ જીવ દેહમા ભરાય ૮૧
ભ્રાંતિ તામસીથિ ભ્રમણતા અજાણ થાય, રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમા પડાય,
મન મળે સુબુદ્ધિમાં ન દામલીન થાય, નિર્મળી નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જણાય ૮૨
પ્રથમ મુખ્ય મુખ્ય તીર્થ સેવના હજો, તીર્થ સેવતા કથાતણી રુચી થજો,
કથા રુચી થતાં સુસગ મિત્ર ભેટજો, મિત્ર ભેટતાં પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ છાંડજો ૮૩
પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખજો, નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખે ભક્તિ સ્વાદ ચાખશો,
ભક્તિને નવે પ્રકારમા રમાડજો, તે રમાડતાં પ્રભૂથી પ્રેમ આણજો ૮૪
પ્રેમ આણતા વૈરાગ્ય તુર્ત ભાવશે, તે સમે પ્રપચ વાત તુચ્છ લાગશે,
જ્ઞાન આવતે વૈરાગ્યમા ઠરી જશે, તે સમે વિવેક સત્પદાર્થનો થશે. ૮૫
વિધિ નિષેધના બધા અનિત્ય જાણશો, તે સમે સમાધિ યોગ માર્ગ ઝાલશો,
યોગમાર્ગ ઝાલી લિગ દેહ ત્યાગશો, લિંગ દેહ ત્યાગે જીવ શીવ થઈ જશો ૮૬
સવત અઢાર પડવો પોષ માસનો, આ નવીન ગ્રથ પૂર્ણ તે સમે બન્યો,
હુ કવિ અજાણ દોષ હ્રસ્વ દીર્ઘનો, જાણતો નથી સુધારજો કવીજનો. ૮૭

પ્રીતમદાસ

એની કવિતા વેદાંત તથા વૈરાગ્યમાં સરસ છે

કક્કો ૧ લો

છપાયા છંદ

કક્કા કર સદગુરુનો સંગ, હ્રદે કમળમાં લાગે રંગ,
અંતરમાં અજવાળું થાય, માયા મનથી દૂર પળાય,
લિંગ વાસના હોએ ભંગ, કક્કા કર સદગુરુનો સંગ ૧

ખખ્ખા ખરેખરી છે વાત, તે શ્રીમુખે કહી સાક્ષાત,
જ્ઞાની મૂની જોગી જતી, ગુરુ કૃપા વણ સિદ્ધિ નથી,
જન્મ મરણની મટશે ધાત, ખખ્ખા ખરેખરી છે વાત ૨

ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો, પરનિંદા પરધન પરહરો,
પ્રપંચ તે પડવાનો ઠામ, સાચે ગાયે સીતારામ,
એ શીખામણ ચિતમાં ધરો, ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો ૩

ઘઘ્ઘા ઘણું કહે શું થાય, ભવ તરવાનો એ જ ઉપાય,
સમજીને સંશય ટાળવા, બાહ્યાભ્યંતર હરિ ભાળવા,
જોતાં જીવ દશા તો જાય, ઘઘ્ઘા ઘણું કહે શું થાય ૪

નન્ના નિર્મળ તેની દશા, જેને હરિ હ્રદયામાં વસ્યા,
પોતાના અવગુણને હણે, પરના તો હ્રદયે નવ ગણે,
કોના દોષ ન દેખે કશા, નન્ના નિર્મળ તેની દશા ૫

ચચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે, માથે મરણ તણો છે ભે,
કાયા ઉપર તાકે કાળ, મોહ પારધિયે માંડી જાળ,
તેમાં હરિ રાખે તો રહે, ચચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે ૬

છછ્છા છે માયા ગુણમયી, બળવતી પણ દીસે નહી,
દાવન માનવ ને દેવતા, અધીન થઇ સૌએ સેવતા,
હરિજન આગે હારી રહી, છછ્છા છે માયા ગુણમયી ૭

જજ્જા વિરલા જાણે ભેદ, માયા પ્રપચ વિધિ નિષેધ,
તે માયાનું તજવુ માન, માયાપતિ ભજવા ભગવાન,
અતરમા ઉપજે નિર્વેદ, જજ્જા વિરલા જાણે ભેદ ૮
ઝઝ્ઝા ઝાખી જોને જેહ, વણુ વાદળ જ્યા વરસે મેહ,
વિના સરોવર અબુજ સાર, વિના ભમર ઉઠે ગુજાર,
વિના અર્ક અજવાળુ જેહ, ઝઝ્ઝા ઝાખી જોને તેહ ૯
નન્ના નામ નાવ છે સાર, જે બેસે તે ઉતરે પાર,
કાળ કર્મ નહિ લાગે લેશ, છે આનદી હરિનો દેશ,
તે પદ પામે નિરધાર, નન્ના નામ નાવ છે સાર ૧૦
ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે, અતરજામી ઘટમા મળે,
નાના મોટા હરિના ઘાટ, કાઈ સૂક્ષ્મ ને કાઈ વૈરાટ,
હરિને ભજતા હુપદ ગળે, ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે ૧૧
ઠઠ્ઠા ઠેકાણુ છે ઠીક, જ્યા ન મળે બીજાની બીક,
નિર્ભય નારાયણનો વાસ, પ્રેમ ધરીને રાખે પાસ,
સમજુ માની લેને શીખ, ઠઠ્ઠા ઠેકાણુ છે ઠીક ૧૨
ડડ્ડા ડાહપણુ મૂકી દે, સતગુરુને શરણે જે રહે,
વચનતણો રાખી વિશ્વાસ, કુકલ્પનાનો કરજે નાશ,
ઉપાધિથી અલગો રહે, ડડ્ડા ડાહપણ મૂકી દે ૧૩
ઢઢ્ઢા ઢોલ વગાડી કહ્યુ, રુડા પુરુષને હ્રદયે રહ્યુ,
સમજ્યા તેણે લીધો સાર, ગાફલ નર તો ખાશે માર,
જોતામા જોબન તો ગયુ, ઢઢ્ઢા ઢોલ વગાડી કહ્યુ ૧૪
રેણા રણુ ચોરાશીતણુ, તેનુ વ્યાજ વધે છે ઘણુ,
દાણીગણુમા ડુલી ગયો, દેવાળુ કાઢીને રહ્યો,
જમકિકર કરશે તાપણુ, રેણા રણુ ચોરાશીતણુ ૧૫
તત્તા તારુ આપ તપાશ, કયાથી આવ્યો કયા તું જાશ;
ખેપ કરીને ખોળી કાઢ, હરિફ હોય તો લાગે હાડ,
મૂરખના મનમાં નહિ ત્રાસ, તત્તા તારુ આપ તપાશ. ૧૬
થથ્થા થિર તો રહેવુ નથી, કોણુ રક કોણુ પૃથ્વીપતી,
આજ કાલમાં જાવુ સહી, કોટિ ઉપાયે રહેવુ નહી,
ભાવ ધરી ભજ કમળાપતી, થથ્થા થિર તો રહેવુ નથી. ૧૭

દદ્દા દેહ દેવળમા દેવ, સેવક થઇને કરની સેવ,
પ્રેમ પુષ્પ ને ચદન હાર, જ્ઞાન દીપક ઘટમા અજવાળ,
અતરનો ટાળે અહમેવ, દદા દેહ દેવળમા દેવ ૧૮
ધધ્ધા ધરજે ધારણુ ધીર, વાચ કાછ રાખે વીર,
શબ્દતણી ગ્રહજે સમશેર, શત્રુ દળમા પાડે મેર,
સદ્ગુરુ બક્તર પ્હેર શરીર, ધધ્ધા ધારણુ ધરજે ધીર ૧૯
નન્ના નિશાન ગુરુનું છેય, ધીર વીર પગ રોપી રેય,
કાયર નરનુ નહિ ત્યા કામ, શૂરવીરનો સાચો સગ્રામ,
જિત્યા નિરગુણુ જગમા જેય, નન્ના નિશાન ગુરુનું છેય ૨૦
પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત, મેરુ ચળે પણુ ન ચળે ચિત્ત,
ધ્રુવની પેરે અવિચળ રહે, સ્તુતિ નિદા ને સુખદુખ સહે,
નારાયણને નિરખે નીત, પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત ૨૧
ફફ્ફા ફોગટ તે કોણુ ફરે, સચેત થઇ હરિ સ્મરણુ કરે,
જન્મ મરણુમા આવે નહીં, જેનું મન વસિયુ હરિમહી,
જઠરાવાસ ન નિશ્ચે કરે, ફફ્ફા ફોગટ તે કોણુ ફરે ૨૨
બબ્બા બોલે તેને જાણુ, મૂકી દેને મનની તાણુ,
હુ મારુ હદિયાથી ટાળ, પરમારથમા પિડજ ગાળ,
દયા દીનતા મનમાં આણુ, બબ્બા બોલે તેને જાણુ ૨૩
ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે, નિશ્ચય કાલ કરાળ ન ગળે,
ભેખ ધરે જો સિદ્ધિ થાય, ભાડ ભવૈયા વૈકુઠ જાય,
જેવો ભાવ તેવા હરિ ફળે, ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે ૨૪
મમ્મા માયા મનની જાણુ, મારુ તારુ ખેંચાતાણુ,
સઘળે સરખો આત્મારામ, સાધા વાધા ધનનું કામ,
માટે મન હરિ ચરણે આણુ, મમ્મા માયા મનની જાણુ ૨૫
યય્યા ઓળખ નહિ જેહને, સશય શોક સદા તેહને,
આત્મબુદ્ધિ ન ઉપજે કદા, આશા તૃષ્ણા બહુ આપદા;
દેહ ધરિશ દેખે દેહને, યય્યા ઓળખ નહિ જેહને ૨૬
રર્રા રામ ભજનમા રહે, બીજું બકવુ મુકી દે,
વળતો શીદ વદે છે વાદ, નીર વલોવે ન આવે સ્વાદ,
હરિનુ હારદ હેતે રહે, રર્રા રામ ભજનમાં રહે. ૨૭

લલ્લા લેતુ આતમ લાવ, ફરી ફરી નહીં આવે દાવ,
જીતી બાજી હારિશ નહીં, સમજીને શીખામણ કહી,
હવે ન ચુકીશ આવો દાવ, લલ્લા લે તું આતમ લાવ ૨૮
વવ્વા વેદ વચન નિરધાર, જે પ્રીછે તે પામે પાર,
ઉંચ નીચનો અતર નથી, સમજ્યા તે પામ્યા સદ્દગતી,
સશય સૌ તજવો અહકાર, વવ્વા વેદ વચન નિરધાર. ૨૯
શશ્શા સાધન સર્વે થયુ, જેનુ ચિત્ત હરિ શરણે રહ્યું,
હરતા ફરતા હરિનું ધ્યાન, તપ તીરથ તેને બહુ દામ,
કોટિ વિઘન ભય દુકૃત ગયુ, શશ્શા સાધન સર્વે થયુ ૩૦
ખખ્ખા ખાડનાં બીમાં ભરે, કોયલ કાગડો કુજન કરે,
મીન મગર બહુ જળચર જાત, જેવુ બીજુ તેવી ભાત,
મિસકિ જોતા તો મન હરે, ખખ્ખા ખાડનાં બીમા ભરે ૩૧
સસ્સા સઘળે સુદર શ્યામ, હરી વિના નહિ ઠાલો ઠામ,
અનેક રૂપે એના નામ, આદે અતે એક જ રામ,
જો સમજે તો પૂરણ કામ, સસ્સા સઘળે સુદર શ્યામ ૩૨
હહ્હા હરિ ભાળો ભરપૂર, દોષ કર્મ તો રહેશે દૂર,
રવિને રજની નહિ કો કાળ, તેમ આતમા પૂરણ ભાળ,
નિર્મળ નયણે નિરખો નૂર, હહ્હા હરિ ભાળો ભરપૂર ૩૩
સૌ અક્ષર સપૂરણ થયા, હરિ ગુરુ સતે કીધી દયા,
અક્ષર અક્ષર આતમ બોધ, જો સમજે તો ટળે વિરોધ;
કક્કામા કહ્યુ કપરુ જ્ઞાન, માને મન તો ચિતમાં આણ. ૩૪
સવત અઢાર બત્રીની સાલ, ચૈત્ર સુદી સાતમ સોમવાર,
સધેસર સાધુનુ ધામ, ઠાકોર કુજબિહારી નામ,
પ્રીતમ પ્રેમે અક્ષર કહ્યા, હરિ ગુરુ સતે કીધી મયા. ૩૫

કક્કો ૨ જો
(રાગ ધોળ)

કરિયે કૃષ્ણ ઉપાસના, ધરિયે રુદયામાં ધ્યાન,
ફરિયે નહિ ગર્ભવાસમા, ઠરિયે ઠીક નિદાન કરિયે ૧
ખોટા ખેલ સસારનો, આતસબાજીનો રગ,
કરતા વર્ષ વિત્યાં ઘણાં, ક્ષણમા થાશે તે ભગ કરિયે. ૨

ગુરુગમ માઇયે ગોવિંદને, જીવનું જોખમ જાય,
દયા દાન ને દીનતા, તે તરવાનો ઉપાય કરિયે ૩
ઘટ ઘટ પ્રત્યે રચના ઘણી, ભરિયા રત્ન ભંડાર,
હીરા મોતીની હાટડી, સદ્‌ગુરુ ખોળણહાર કરિયે ૪
નિર્મળ નામ નારાયણનું, જુગતે જપશે જે કોય,
અવિચળ પદવી તે પામશે, આવાગમન ન હોય કરિયે. ૫
ચિંતવન કરિયે ચિદરૂપનું, ઈશ્વર બોલે છે આપ,
એને સમર્પે સુખ ઉપજે, ટળશે ત્રિવિધના તાપ કરિયે ૬
છે છતિ વસ્તુ દેખે નહીં, જીવનું જોને અજ્ઞાન,
માયા પડ્યો મધ્યે પડ્યો, ભૂલવણીનું એ ભાન કરિયે. ૭
જન્મ મરણતણી આપદા, નથી કંઈ સંકટસેલ,
ધંધો કરતાં હળી પડ્યો, જેમ કોઈ ઘાણીનો બેલ. કરિયે ૮
ઝાઝે લોભે લાગી રહ્યો, માયાની મધલાળ,
તેમ તેમ તૃષ્ણા વધે ઘણી, કૂટાયો કષ્ટક કાળ કરિયે. ૯
નૌતમ દેહ દુર્લભ દેવને, આણી પામ્યો છુ તેહ,
હીરો નીછારે નાખીયો, એમા ન રહે સંદેહ કરિયે ૧૦
ટેક ધરીએ નિજ નામની, સેવા સમરણ ધ્યાન,
તે હરિરસ પીજીએ, મૂકી માન ગુમાન. કરિયે ૧૧
ઠીક ઠરીને રે બેસીએ, રાખીને રે વિશ્વાસ,
જઠરામા જેણે જાળવ્યો, પરહર પારકી આશ કરિયે ૧૨
ડગમગ ડાલી શાને કરે, તારુ ધાર્યું નહિ થાય,
ગમતુ થાશે ગોવિંદનુ, કોઇનું જાણ્યુ નહિ જાય કરિયે ૧૩
ઢાંકયો પાવક ધૂમરે, ઢાંકયો વાદળે સૂર,
માયાયે ઢાંકયો આતમા, સમજણ રહિ ગઈ છે દૂર કરિયે ૧૪
રણ સમયે આવી મળ્યા, સુત વિત દારા ને દેહ,
લેવાં દેવા જ્યારે મટે, મારગ લાગશે તેહ કરિયે ૧૫
તોળ્યું તત્વ ત્રિલોકમા, નહિ હરિ સમાન નામ,
બીજું સરવે એ બાદલુ, અંતે આવે નહિ કામ કરિયે ૧૬
થિરતા કરિને તુ ન્યાળજે, હદે કમળમા રૂપ,
બાહ્યાભ્યંતર ભાળજે, હરિનુ અકળ સ્વરૂપ. કરિયે ૧૭

દેહતણું ફળ એહ છે, ભાવે ભજીયે ભગવાન,
બીજા સાધન સંસારના, નહી હરિ નામ સમાન કરિયે ૧૮
ધ્યાન ધરજે પરિબ્રહ્મનું, જેમ કોઈ લોભીને ધન,
કામીને જેમ કામિની, એવુ કરિયે ચિંતવન કરિયે ૧૯
નિશ્ચે જાણો રહેવું નથી, જૂઠો જગત વિલાસ,
એથી રહેજે તું અળગો, આઠે પહોર ઉદાસ કરિયે ૨૦
પ્રીત નિરંતર કિજીએ, સદ્‌ગુરુ સંતની હાથ,
રખે ઢોળી તું નાંખતો, અમૃત આવ્યું છે સાથ કરિયે. ૨૧
ફોગટ ફંદ સંસારનો, સ્વારથનો તે સનેહ,
અંતે કોઈ કોઇનું નથી, તું તો તેનો રે તેહ કરિયે ૨૨
બાવન ઉપનિષદ વેદના, તેનું તત્ત્વ વિચાર,
તતપદ ત્વંપદ ત્યાગીને, અસિપદમા ચિત્ત ધાર કરિયે ૨૩
ભારે ભેદ ગુરુદેવનો, કો ન પામે રે પાર,
શિવ વિરંચી ને સારદા, સેવે પદરજ સાર કરિયે ૨૪
માયા મૂળ વની વરખડી, મોરી ત્રિભુવન માંય,
નિત્ય નૌતમ ફૂલે ફળે, તાતી શીતળ છાય કરિયે ૨૫
જીવ અનેક નીપજાવતી, સેવે સુરનર વૃંદ,
અણુની આદ્યે અજા ઇશ, સૌને સરખો આનંદ. કરિયે. ૨૬
રહિયે ઇશ્વરને આશરે, ધારણ ધારીને ધીર,
સુખદુખ એણીપેરે આવશે, જેમ કાંઈનાળિયેરમા નીર કરિયે. ૨૭
લીલા કોઇએ લેતું નથી, એની ભૂલવણિ સોય,
નટ જેમ નજર બંધ કરે, કળી શકે નહિ કોય કરિયે ૨૮
વિશ્વ રહ્યું સઉ મોહીને, જૂઠી ઠુંબાજીને જોઈ,
તેનો કરતા કોરે રહ્યો, જાણે તે જન કોય કરિયે ૨૯
શશા શોધ સ્વરૂપને, તેને સમજે સુખ થાય,
નિદ્રા માહી દુ:ખ ભોગવે, તો તો જાગ્યેથી જાય. કરિયે ૩૦
ખોળે ખોટું સરવે પડે, નજરે નામ ને રૂપ,
બાધી રુધી ઉભું કર્યું, જેવું કાષ્ટ સ્વરૂપ. કરિયે. ૩૧
સંશય તેને શાનો રહ્યો, જેને બ્રહ્મ-વિચાર,
અગ્નિને ઉધેઈ અડે નહીં, રવિને નહિ અંધકાર. કરિયે. ૩૨

હરિનો મહિમા અપાર છે, નિગમ નિરતર ગાય,
અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, નિશ્વિદિન ધ્યાનમા ધાય. કરિયે ૩૩
પ્રેમ પયોદ્ધિએ ઝીલીએ, સદ્દગુરુ સતોને સગ;
પ્રીતમ તમને તે થકી, પ્રગટે પૂરણ રગ કરિયે. ૩૪

—ccccccccc—

ગુરુમહિમા

સાખિયો

પ્રથમ નમુ ગુરુ દેવને, જેણે આપ્યુ જ્ઞાન,
જ્ઞાને ગોવિદ ઓળખ્યા, ટળ્યુ દેહાભિમાન ૧
તત્ત્વ સાર ત્રિલોકમા, ગુરુ ગોવિદજ રૂપ,
આદ્ય અત્ત મધ્ય એહ છે, હરિગુણ સત સ્વરૂપ ૨

મોતીદામછદની ચાલ

હરિ ગુરુ સત સદા પદ સેવુ, જેનું નિત્ય નામ નિરતર લેવુ,
ગુરુ ગોવિંદ એક રૂપ જાણુ, રખે ભિન્ન ભાવ હ્રદેમા આણુ ૩
ગુરુ ગોવિદથકી છે અધિક, જેની પરમારથ કારણ શીખ,
ગોવિદના સરજ્યા પડ્યા જિવ જાળ, ગુરુ તેની મુક્તિ કરે તતકાળ ૪
એવા ગુરુ પૂરણ પ્રેમ દયાળ, પોતાનો જાણીને કરે પ્રતિપાળ,
ગુરુતણું જ્ઞાન ગ્રહ્યુ શુકદેવ, સસાર સમુદ્ર તર્યા તતખેવ ૫
મળ્યા ગુરુ નારદને સુખ રાશિ, તો ટાળિ તતક્ષણ માયા ચોરાશિ,
ગુરુ વિના કોઈ ના પામે પાર, જેના જશ ગાય ઉમા ત્રિપુરાર. ૬
વિરચી વ્યાસ વદે ગુરુ ઇષ્ટ, ન જાણે મહીમા પ્રાણિ પાપિષ્ટ,
તેને ગુરુ દ્રોહિ કૃતઘ્ની કહીયે, જેણે ગુરુ જ્ઞાન ધર્યું નહિ હૈયે ૭
ગુરુને આપ બરાબર જાણે, તેને જમ દૂત વૈતરણિમા તાણે,
ગુરુને ગાળ કાઢે તે કપૂત, તેનું મુખ સૂળે ભરે જમ દૂત ૮
ગુરુની સેવામા ચૂક પડાવે, તેને હરિ ચક્રનિ ધારે ચઢાવે,
ગુરુની નિદા સુણે નિરધાર, સિસુ ગાળિ રેડે તે શ્રવણ મોઝાર ૯
ગુરુને ચરણે નમાવે ન શીશ, તેને શત્રુ રૂપે ગણે જગદીશ,
ગુરુની સેજે જે પગ ધારે, તેને ત્રિલોકમાં કોણ ઉગારે ૧૦
ગુરુ મરજાદ ન રાખે કોય, તે તો નર રણમા રાક્ષસ હોય,
ગુરુ વિના ચાકટ જેવો સાપ, જેનુ મુખ દીઠે ચઢે બહુ પાપ. ૧૧

ગુરુ વિના નગરો ફરે જન જેહ, મુવા પછિ ઢોર અવતરે તેહ,
એવુ ગુરુ ગીતામા કહે શિવરાય, જેને વેદ શાસ્ત્ર નિરતર ગાય. ૧૨
ગુરુ બ્રહ્મ કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ, જેને હ્રદે આતમ તત્ત્વ અનૂપ,
છે તત્ત્વમસિમા અખડ આનદ, ત્રિગુણાતીત ટાળે ભવફદ ૧૩
એવા ગુરુ પ્રેમે કરી જે જે, તેના ઘટ માહિ ત્રિભુવન સૂજે,
ગુરુનુ પ્રેમે ચરણોદક પીધુ, તેણે ત્રિલોકનુ તીરથ કીધુ. ૧૪
પામે પરસાદ ગુરુનો પ્રીતે, જાણે તેણે જગ્ત કર્યા લક્ષ નીત્યે,
ગુરુને પ્રેમ સતોષ પમાડ્યા, જાણે તેણે ચૌદ લોક જમાડ્યા ૧૫
ગુરુને પ્રક્રમા કરી લાગે પાય, તેને સહુ સાધન સેજે થાય,
એવા ગુરુ જાણિને આવ્યો શરણુ, નિવારો નાથ જન્મ ને મરણુ ૧૬
ધરિ દેહ પામ્યો મહા દુખ, હવે હરિ આપો અવિચળ સૂખ,
પિડાયો પાર વિના મહારાજ, હવે હરિ બાહ ગ્રહ્યાની લાજ ૧૭
જોશો અપરાધ અમારા ઈશ, ત્યારે કોઈ કાળે હુ કેમ તરીશ ?
જ્યારે નિજ માત બાળકને મારે, ત્યારે તેને બીજુ તે કોણ ઉગારે ? ૧૮
અભય પદ બિરદ તમારુ હોય, આવે શરણે તેને હણે ન કોય,
તમ ગુણ ગાયે જો કર્મ ન નાસે, ત્યારે કોણ ચરણ તમારા ઉપાસે ? ૧૯
રવિને ઉગે રહે અધકાર, ત્યારે તેને શીદ ઇચ્છે સસાર ?
અમૃતને પીધે જો રોગ ન જાય, ત્યારે શો અમૃતનો મહિમાય ? ૨૦
સુરતરુ સેવે ન ભાગે ભૂખ, ત્યારે તેને કોણ કહે સુર વૃક્ષ ?
ગગાજી નહાયે ન જાયે પાપ, ત્યારે શો ગગાજીનો પરતાપ ? ૨૧
પારસને પરશે ન હોય હેમ, ત્યારે તેને પારસ કહિયે કેમ ?
સિહને શરણે જાબુક ખાય, ત્યારે સિહ શરણે ગયો શુ થાય ? ૨૨
રામ નામ લીધે દમે અજ્ઞાન, ત્યારે કોણ કહેશે ભલા ભગવાન ?
કામ ક્રોધ લોભ લુટે જ્યારે ચોર, ત્યારે શુ નાથ તમારુ જોર ? ૨૩
ધણીમા જ્યારે મળે નહિ ઢગ, તેની ત્રીયા ફરે ઉઘાડે અગ,
પતિવ્રતા નારિ પતિને લાજ, જુવો મન માંહી તમે મહારાજ ૨૪
પિડા પામે દાસ પ્રભુને ઓટ, અમોપર કાળ ચલાવે ચોટ,
પ્રભુનું ભજન કરે તે પિડાય, તેનો તમને બટ્ટો છે જદુરાય ૨૫
આપો નિજ ભક્તિ સધ ઉમરાવ, હ્રદે ખેડુ ઉજડ ફેર વસાવ,
એસારોને ખેરખ નામ તમારુ, તેણે કરી કારજ થાય અમારુ ૨૬

ત્યારે ફરિ નગર ન લૂટે કોય, જ્યારે રખવાળુ હરિનું હોય,
આવી પ્રભુ કરો હૃદેમા વાસ, ત્યારે સહુ થાય અવિદ્યા નાશ ૨૭
વરતાવોને એક તમારી આણ, ઉધાડોને રામ ગતનની ખાણ,
દીનપણુ દૂર કરો જદુનાથ, હવે હરિ હેત કરી ઝાલો હાથ ૨૮
બોલાવી પાસ બેસાડો બાપ, પમાડો શીદ હવે પરિતાપ,
ભમાવો શીદ હવે ભગવાન, દયા કરિ દીજે અક્ષયપદ દાન ૨૯
નાઠે નહિ છૂટો ત્રિભુવન નાથ, ન મૂકુ શ્યામ તમારો સાથ,
વેરી મેઘ બિંદુ બરાબર હોય, તમારો સગ ન મૂકુ તોય. ૩૦
માયાને વારો તમો રામરાય, નથી મુને જપવા દેતી જરાય,
કરે છે સાધા વાધા બહુ જોર, એવુ એનું કારમુ કામ કઠોર ૩૧
હરિ ગુરુ સતમા અતર પાડે, જીવને લાલચ લોભ દેખાડે,
એને કોઈ જિતે મહાશૂર વીર, ડગે નહિ ધર્મ ધુરધર ધીર ૩૨
સાગર સાત તે અજલિ નીર, ગોપદ ભૂમી ગગન સમીર,
શૂન્ય પૂરણ દેખે સોય, મૃત્યુ તેને અમૃતનું ફળ હોય ૩૩
રિદ્ધિ સિદ્ધિ મારે ન જોઈયે મુક્તિ, ન માગુ જોગ સિદ્ધિની જુક્તિ,
ન માગુ એક છત્ર-સમ રાજ, ઈંદ્રતણા આસનનું શુ કાજ ૩૪
ઇચ્છુ નહિ અજપદ ને કૈલાસ, ન માગુ ગૌલોક વૈકુંઠ વાસ,
પદરજ એક ચડાવુ શીશ, તમારી મહેર માયાને અધીશ. ૩૫
ઇચ્છુ નહિ અન્ય પદારથ કાંઈ, રાખો નિજ ચરણ કમળની છાંઈ,
માગુ પ્રેમ ભકિત સત સગ સાર, માગુ જશ ગાવા લીલા અવતાર ૩૬
માગુ હરિ પદરજ ચઢે મુજ શીશ, એ માગુ પ્રભુ દો આશીશ,
નડે નહિ કોઈ મને સસાર, રહુ નિજ નામ તણો આધાર ૩૭
પ્રીતમ પતિ ઉધારણ નામ, તાર્યા કઈ કોટી પામ્યા નિજ ધામ.

સાખી

સત્ય નામ પ્રભુ તમ તણું, સત્ય સત પુરુષ વિચાર,
કહે પ્રીતમ શુભ ભાવશુ, દીજે નિત્ય દેદાર ૧
ગાય શીખે ને સાભળે, ધરે નિરતર ધ્યાન,
કહે પ્રીતમ નર નારમા, નહિ કો તેજ સમાન ૨

જ્ઞાનમાસ

સાખી

સદ્દગુરુને ચરણે નમુ, માગુ પ્રેમ પ્રસાદ,
દયા કરિને દિજિયે, હરિ રસ અમૃત સ્વાદ ૧
વાણી શકે ન વરણવી, સદ્દગુરુતણુ સ્વરૂપ,
બુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં, ઉપમા રહિત અનૂપ ૨
પરથમ પૂરણ પ્રેમશુ, વદુ સદ્દગુરુ ચર્ણ,
તાપ ટળે સસારના, મટે જન્મ ને મર્ણ ૩

(રાગ સોરઠ–રત્નાના મહીનાનો)

સાભળ શુદ્ધ ચિત્તે કરી, હરિના ગુણ ગાન,
પ્રાત સહિત નિત નાથનું, હૃદયે ધર ધ્યાન ૪
ગુરુપદ પકજ પૂજતા, ચૌદ લોક પૂજાય,
શિવ વિરચિ ને સારદા, ગુરુના જશ ગાય ૫
અત કરણ હોય ઉજળા, જડ તિમર ટળી જાય,
સરવે લાગે સુજવા, પદરજ મહિમાય
જપ તપ તીરથ જોગનુ, ફળ જે કહેવાય,
પ્રીતમ સદ્દગુરુ સેવતા, તે તો સરવે થાય સાભળ ૭

સાખી

સદ્દગુરુની કરણા થકી, ઉપજે નિરમળ ગાન,
શુદ્ધ ચૈતન્ય તુરિયા પદે, રહે નિરતર ધ્યાન ૧
કારતકે ચિત્ત ચેત્યા નહી, ઘડી લાખેણી જાય,
વળતી વિસારીશ જીવડા, પછેથી પસ્તાય ૨
જો જાણે તો બાધજે, પાણી પહેલી પાળ,
નીર ગયે નહીં નીપજે, શીર તાકે છે કાળ ૩
કાયા કુસુમ છે કારમુ, વેગે વણસી રે જાય,
અમર થાય જેમ આતમા, એવો કરજે ઉપાય. ૪
કહે પ્રીતમ તુ પ્રીછજે, ઇચ્છજે કલ્યાણ,
સત સમાગમ કીજિયે, મૂકી મનની રે તાણ. સાભળ. ૫

સાખી

મનના પ્રપચ મૂકજે, કરજે તત્ત્વ વિચાર,
રત્ન પદાર્થ જન્મ છે, નાવે વારવાર. ૧

માગસર માથા ઉપર, મોટુ મરણનુ સાલ,
મારગ વહે છે ઉતાવળો, કોઈ આજ ને કાલ. ૨
અંતે કોઈ કોઇનુ નહી, રામનુ લેને નામ,
એક ઘડી ન વિસારિયે, સૂખ સાગર શ્યામ ૩
જુઠી બાજી જોઇને, મનમાં આવી ભુલ,
રુડા રંગે રળિયામણા, સિમળાના ફૂલ ૪
સુત વિત મંદિર સુંદરી, સૂખ સુપન વિચાર,
કહે પ્રીતમ સહુ કારમુ, દીસે છે દિન ચાર સાંભળ ૫

સાખી

મોતી સૌ ઉદકતણાં, તેના હાર ન થાય,
મિથ્યા મન મોદક કરે, તેણે ભૂખ ન જાય ૧
પોસે તે પ્રાણી પ્રીછજે, જેને ગુરુગમ હોય,
પરમારથ પારકુ રત્ન છે, જત્ન કરશે જે કોય ૨
અણચર્તું આપુ માનીને, દુ ખ પામે અપાર,
શ્વાન સમાન આ જીવ છે, વહે શકટનો ભાર ૩
સામગ્રી સર્વે હરિતણી, ભોગવે સંસાર,
મારુ મારુ તે કરી રહ્યા, તેણે ખાય છે માર ૪
તન મન જેણે સોંપિયુ, શ્રીહરિનેરે હાથ,
કહે પ્રીતમ તે પામિયા, વૈકુંઠનો સાથ સાંભળ. ૫

સાખી

તજશે આપે આપદા, ભજશે પૂરણ બ્રહ્મ,
પલકમાંહિ પ્રલયજ થશે, કોટી જન્મના કર્મ ૧
માહ મહિને માયાતણો, મર્મ જાણે જેહ,
ભૂલવણીમાં ભૂલે નહીં, તરે ભવજળ તેહ. ૨
બાજીગરનો બાળકો, ગ્રહે હાથ ભુજંગ,
ઔષધ બુટ્ટીને ઓળખે, વીષ વ્યાપે ન અંગ ૩
નામ અમૃત જન જે પિયે, તે તો અમર થાય,
જનમ મરણની આપદા, તેની તતક્ષણ જાય ૪
અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, જપે નિશદિન જેહ,
અનંત કોટી ગૃહી ઓધાર્યા, પ્રીછે પ્રીતમ તેહ. સાંભળ ૫

સાખી

સદ્દગુરુ સત કૃપા કરે, પ્રગટે નિરમળ જ્ઞાન,
રવિ ઉદયે રજની ટળે, રહે નિરતર ધ્યાન ૧
ફાગણ ફુલ્યો સોહામણો, ફુલી જુજવી જાત,
જોયાની રચના ઘણી, રગ જૂજવી ભાત ૨
વિધ વિધ પેરની વાસના, ઉઠે અનત અપાર,
મન ભમરો ભોગી થયો, રહ્યો વનમોઝાર. ૩
ડારે ડારે દ્રુમ ઢાકિયા, આશા અમરવેલ,
નવપલ્લવ નૌતમ સદા, કોકિલ કરે કેળ ૪
લીલા લલિત સોહામણી, શોભાનો નહીં પાર,
જન પ્રીતમ એવુ જોઇને, રીઝયા હૃદયમોઝાર સાભળ ૫

સાખી

નિરમળ નયણે નિરખતા, દરશે નિજ દેદાર,
સાગરમા સૌ ઉપજે, લહરી લોઢ અપાર ૧
ચૈતરે ચિત્ત ચિદ્દરૂપમા, થઈ રહ્યુ તલ્લીન,
નિમિષ માત્ર ન્યારુ નહીં, જેવુ જળનુરે મીન ૨
ચૈતન્ય સિધુ ઝીલતા, થયુ શુદ્ધ શરીર,
સૌ ઈશ્વર સૌને વિષે, જેમ મણિકામા હીર. ૩
એને આધારે સૌ રહ્યુ, પિડ ને બ્રહ્માડ,
સચરાચર શોભી રહ્યો, અવિનાશી અખડ ૪
બ્રહ્મ જથારથ ભાળતા, ભાગે મનનીરે ભ્રાત,
પ્રીતમ પ્રીછે પાધરુ, થાય સમજે તે શાત. સાંભળ ૫

સાખી

સદચિત-આનદ સરવમા, ભરી રહ્યો ભરપૂર,
દિન રજની રહે રગમાં, નિરમળ વર્ષે નૂર ૧
વૈશાખે જોતા વેદમા, મહા વાચક જ્ઞાન,
તત્ત્વમસિ તે તુજ છુ, અળગો નહિ આન ૨
વાયુને ખોળે વટોળિયો, એમ ઈશ્વર જીવ,
વસ્તુ વિચારતા એક છે, શ્યામ-સૂત્ર સદીવ, ૩
અરસ પરસ છે એકમા, જેમ તરણીમા તેજ,
ભિન્ન નહીં એમ બ્રહ્મથી, ઓળખે પદ એજ. ૪

સરિતા સાગરમા રહે, સાકર માહે મીઠાઈ,
પ્રીતમ પુષ્પમા વાસના, એવી ગુરુગમ પાઈ સાભળ. ૫

સાખી

પટ તતુ ન્યારો નહી, જયમ હાટકને હાર.
જડ ચૈતન જગદીશમા, તેજ પુજ એક તાર ૧
જેણે જનમ સફળ થયો, જાણ્યા જગદીશ,
અખિલ ભુવનનો આત્મા, ગુણ માયાનો ઈશ ૨
વિશ્વ વિચિત્ર છે જેવડે, કરે રક કલ્લોલ,
થભ વિના થભાવિયુ બ્રહ્માડનુ ગોળ ૩
રમવાને બાજી રચી, ધરી નવનવા સ્વરૂપ,
સશય શોક સ્વભાવથી, થયો જીવ સ્વરૂપ ૪
વિષય વૃત્તિને આતરે, અવરાયો અનીત,
પ્રીતમ પોતાને વિસર્યો, કરે પરશુ પ્રીત સાંભળ ૫

સાખી

અતરજામી આતમા, માનો મિથ્યા ગર્વ,
માયાને પડદે રહી, મોહ પમાડ્યુ સર્વ. ૧
આશાડે અમરિતતણા, વરસ્યા વરસાદ,
હરિ હરિ સઘળે થૈ રહ્યુ, થાવર જગમ જાત ૨
ચિત ચાતક રગે રટે, બોલે મન મોર,
જ્યા ત્યા ચૈતન-બ્રહ્મના, ઊગતા અંકોર ૩
સુખ સાગર સેજે ઉછળ્યો, સરિતા શુભસાર,
બ્રહ્મ નિરતર જળ ભર્યાં, કોઈ ન પામે પાર ૪
માણે મત્સ મગન થઈ, મરજીવા સત,
પ્રીતમ પલક ન્યારા નહીં, રસિયા રસવત. સાંભળ ૫

સાખી

મહા સુગટ જાણે જગત, જે આપે અદ્વીત,
અણલિંગી આકાશવત, સ્વયપદ શબ્દાતીત. ૧
શ્રાવણ સાધન શુ કરુ, સમરણ ને ધ્યાન,
અહકર્તા ઉડી ગયો, ગયુ સરવ સમાન. ૨
પચ કોશપદ હુ નહીં, નહીં અત કરણ,
ઈદ્રી અવસ્થા ઉર્મિ નહીં, નહિ વેષ ને વર્ણ ૩

જીવ નહીં ઈશ્વર નહીં, નહિ માયા ને જ્ઞાન,
ત્રિધાવૃત્તિ ત્રિગુણ નહીં, નહિ જ્ઞાતા ને જ્ઞાત ૪
સહુ પ્રકાશિત સરવનો, સાક્ષી શુદ્ધ સ્વરૂપ,
પ્રીતમ તે પરમાતમા, એ તો અકળ અનૂપ સાંભળ. ૫

સાખી

ચેન ચરિત્ર જેને નહીં, સૌમા વ્યાપક સોય,
પ્રીતમ તેને પ્રીછતા, આવાગમન ન હોય. ૧
ભાદરવે એક રસ ભર્યો, સચરાચરમાય,
પ્રલય સમે પાણી વિના, દીસે નહિ કાંય ૨
કોર કિનારો પાળી નહીં, નહિ આવરણ ને આડ,
એક ચિદાનદ જોઇને, છળ-વિદ્યા છાડ. ૩
સ્વતતર અતર નહીં, બાહ્યાભ્યતર બ્રહ્મ,
એમ જાણે તે ઉપાસના, એ વિના મોટો ભ્રમ ૪
બ્રહ્મનિષ્ઠા પણ નવ ચળે, અનન્યતા એહ,
પ્રીતમ પૂરણ બ્રહ્મશું, જેને સાચો સ્નેહ સાંભળ ૫

સાખી

દૃષ્ટ પદારથ જેટલુ, તેનો થયો અભાવ,
તનમય તન તુરિયા તણો, તેશું બન્યો બનાવ ૧
આસો લીલા અખડ છે, નીરખી નિરધાર,
ઓઘ વળ્યા આનદના, સૂખ સિન્ધુ અપાર ૨
ઇચ્છા ટળી ઇંદ્રલોકની, અજપદ કૈલાસ,
નહિ વૈકુઠની વાસના, ભાળ્યો બ્રહ્મવિલાસ ૩
અધિકારીને આવશે, સમજણ ને સાન;
મુક્ત થઈ તે માનશે, મૂકી દેહાભિમાન. ૪
સદ્દ્ગુરુની કીરપાથકી, ઉપનો આનદ,
પ્રીતમ તે પદ પામીઆ, નહીં શૂર ને ચદ સાંભળ ૫

સાખી

જાણવુતુ તે જાણિયુ, નથી જાણવુ કાય;
પોતે પોતામા ભળ્યો, જયમ પ્યાલો પાણીમાય ૧
ઉત્તરસદે આદર કર્યો, રમ્યા દ્વાદશ માસ,
ખુટજે પ્રેમે પૂરા કર્યો, આણી અગે ઉલાસ ૨

સોરઠ રાગ સોહામણો, સુંદર શુભ સાર,
અક્ષરે અક્ષરે અતિઘણો, અનુભવ ભંડાર ૩
સવંત અઢાર આડત્રીશે, કીધો એ વિચાર,
ચૈત્ર વદી તીથી સપ્તમી, ઉત્તમ ગુરુવાર ૪
ગાશે સાંભળશે શીખશે, કરશે હૃદયે વિચાર,
કહે પ્રીતમ પદ પામશે, નહીં સંશય લગાર. સાંભળ ૫

જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ

પદ ૧ લું

રામજી સત્ય છે સાંભળ સાચું કહું તુજને, એક વાતડલી ચિત ધરજેરે.
જો સુખ ઇચ્છે આપણું, તો સંત સમાગમ કરજેરે ૧
સતસંગે સુખ છે ઘણું, દુ:ખ કોટિ જનમનું કાપેરે,
જીવતણી બુદ્ધિ પાલટે, સુખ જ્ઞાન જથારથ આપેરે ૨
શીતલ નિરમલ સંતને, કાંઈ વદન સરોજની વાણીરે,
સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે પ્રેમે સારંગપાણીરે ૩
શબ્દે સંસાર છૂટીયે, જમકિંકરનો ભે ભાગેરે,
નૌકાસ્વરૂપી સંત છે, ભવ તરતાં વાર ન લાગેરે ૪
એહવી સંગત્ય સંતની, તનમનના તાપ નિવારેરે,
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, સુખસાગર સ્નેહ વધારેરે. ૫

પદ ૨ જું

સંત વિના સંસારમાં, કો હરિનો ભરમ ન જાણેરે,
શ્રીમુખ મહીમા સંતનો, પ્રભુ પૂરણ પ્રીતે વખાણેરે. ૧
નારદ પ્રત્યે નાથજી, તે સંત તણા જશ ભાખેરે,
સંત મને વહાલા ઘણા, નીત રૂપ હૃદયામાં રાખેરે ૨
સંત સદા સુખધામ છે, માહરે રે'વાનું નિરધારરે,
સંતની રક્ષા કારણે, ધરું અવનીમાં અવતારરે. ૩
અરસ પરસ રહું એકમાં, જેમ સાકરમાં મીઠાઇરે,
પુષ્પ મધ્યે જ્યમ વાસના, તેમ સંતમાં સહુ સમાઇરે ૪
તરણી તેજ ન્યારું નહીં, કનક કુંડળ ભીન રૂપરે;
જલ તરંગ નહીં જુજવા, એમ સંત તે માહારું સ્વરૂપરે. ૫

સંત ચરણ રજ વદશે, તે સર્વ શિરોમણિ થાશેરે,
શિવ વિરચિ સારદા, તે સતતણા ગુણ ગાશેરે. ૬
મૂલે પાણી સિચતા, ફલફૂલ પાદડે ફરશેરે,
જે સતોખે સતને, તેહનાં સઘળા કારજ સરશેરે ૭
સત તણો મહીમા ઘણો, તે કોઈ વીરલા જન જાણેરે,
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશુ, પ્રભુ સતનો સુજશ વખાણેરે ૮

પદ ૩ જુ

સત તે તીરથ રૂપ છે, માહે રામ સુધાજલ ભર્યુરે,
વચન લેઈ આનદમાં, તન પરસે પાતક હર્યુરે. ૧
સાધુ ચદન બાવના, સેવે તે શીતલ થાયરે,
તાપ પાપ ભવ આપદા, સૌ દુકીત દૂર પળાયરે. ૨
કામધેનુ ચિન્તામણિ, મનકામના પૂરણ થાયરે,
હ્રદે કોમળ નવનીતથી, પરતાપે ઓગળી જાયરે. ૩
સત સજીવન ઔષધિ, ભવ રોગોનો તાપ નિવારેરે,
સસાર અપાર સમુદ્ર છે, એક પલકમા પાર ઉતારેરે. ૪
સત વચન બિંદુ સ્વાતિનું, મન છીપમા મુક્તા થાયરે,
પ્રીત સહીત ચિત્ત પ્રોઈ લે, તેનુ જનમતણુ દુઃખ જાયરે. ૫
જે જાણે સુખ સતનુ, તે પળભર સગ ન છાડેરે,
પ્રીતમ પૂરણ પ્રીતડી, તે મન ક્રમ વચને માડેરે. ૬

પદ ૪ થુ

પ્રીત વિના પ્રભુ દૂર છે, તમે જો જો જુક્ત કરીનેરે,
શુદ્ધ પ્રેમ જેને પ્રગટે, તે ભાવે ભેટે હરિનેરે ૧
પ્રીત જુઓ વ્રજનારની, જેણે વશ કીધા વનમાળીરે,
તન મન સદા વિસારિયા, લોકલાજ મરજાદા ટાળીરે ૨
સાચી પ્રીત એક મીનની, તે નીર વિના નવ જીવેરે,
જુઓ પ્રીત પતગની, તે દેહ દહન કરે દીવેરે ૩
ચિત્ત ચોટયુ ચકોરનુ ચદશુ, તે પ્રીતે પાવક પ્રાશેરે,
રવિ રહે લખ જોજને, જળ મધ્યે કમળ પ્રકાશેરે. ૪
પય ને પાણીની પ્રીતડી, એકમેક થઇને જાયરે,
આપ બળે પય ઉગરે, તે સાચો સ્નેહ કહેવાયરે. ૫

પ્રીત જુઓ પખી તણી, જળ ચાતક ચચ ન બોળેરે,
અબુ પીએ આકાશનુ, અવનીનુ નીર ન ડોળેરે. ૬
નર માદા મોતી જુઓ, સત જોજનપર વેંચાયરે,
આવી મળે તે એકઠાં, અધક્ષણ અળગા નવ થાયરે ૭
પ્રીતમ એવી પ્રીતડી, ગુરુ સતની સાથે સાચીરે,
તે પૂરણ પદ પામિયા, કાંઈ કહેણી ન રહી કાચીરે ૮

પદ ૫ મુ–રાગ બીજો

ગુરુ ગમે ઘટમા જોયોરે, સશય સરવ ટળ્યો,
અવિનાશી ચૈતન્ય રે, શબ્દાતીત મળ્યો ૧
ચતુર દલ ચીતવી રે, ખટ દલ માહે ખળ્યો,
દશ દલમા દીઠો રે, દ્વાદશ દલમા મળ્યો ૨
ષોડશ દલ ખુપ્યો રે, દ્વિ દલમાં દરસો,
સહસ્ર દલ ચઢ્યો રે, પખી થઈ પરસો ૩
નહીં નાદ ને વાણી રે, રવિ શશી જોસ રહી,
શુદ્ધ સ્વય પ્રકાશી રે, દુનિયા ભાસ નહીં ૪
નહીં અભ્ર એ ઉરમી રે, નહીં માયા મમતા,
પ્રીતમ સ્વયે પોતે રે, શૂન્ય શિખર સમતા ૫

પદ ૬ ઠ્ઠુ

આ તનમાં તીરથરે, તત્ત્વ વિચારતણુ, ચૈતન્યસાગરમાંરે, નહાવાનું ફળ છે ઘણુ,
ગલકીમાં ઝીલોરે, નિરમલ નીરવડે, ગગા ને જમુનારે, સરસ્વતી પૂર ચઢે ૧
પરભાતમાં પ્રાગેરે, તાહા થાયે તરવેણુ, મરજીવા જોગીરે, ઝીલે દીન રેણુ,
કાયા કાશીમારે, વિશ્વના નાથ વસે, પ્રીતમ પદ પરસેરે, તે તદરૂપ થશે ૨

પદ ૭ મુ

સદ્ગુરુને શબ્દેરે, સઉ તીરથ તેહને, પડમાં છે પોતેરે, જિતી ફરે જેહને,
ગુરુદેવ દયા કરેરે, તેહને સઉ સૂઝે, બોલે બહુનામીરે, બીજો શું બૂઝે ૧
અતરગત્ય ઈશ્વરરે, આપે અવિનાશી, પોતાની ભૂલેરે, ભમે લખ ચોરાશી,
છે શ્રીમત સુખિયોરે, રાંક થઈ રઝળ્યો, માયાને સગેરે, ત્રિવિધિ તાપે બળ્યો ૨
સદ્ગુરુને સેવેરે, તો નીજ રૂપ જડે, તનમાહે તપાસેરે, પોતે પોતાવડે,
નખશિખ લગી ન્યાળોરે, ન મળે કોઈ બીજો, પ્રીતમ એક અદ્વીતરે, જોઈ હૃદયે રીઝો ૩

પદ ૮ મું

પુરણાનંદ પોતેરે, પરપંચ પરહરતા,
કારણનું કારજરે, લઈ અલગુ કરતા ૧
નભ પવન નહીંરે, નહીં અણુ અવની,
પંચ વીસે ચતુષ્ટીરે, નહીં સુક્ષમ નવની ૨
દશે ઈંદ્રિ અવસ્થારે, નહીં સ્થલનુ ઠેકાણુ,
સુરજ જેમ સાક્ષીરે, એમ આતમા જાણુ. ૩
અન્વય વ્યતિરેકેરે, જયમ છે સમ જોયુ,
પ્રીતમ છે સ્વરૂપેરે, નહિ પામ્યો નહિ ખોયુ. ૪

પદ ૯ મું

ભૂલ ઘણી ભાગીરે, બ્રહ્માનંદ ભાસ્યો,
શુદ્ધ ચૈતન્ય સાક્ષીરે, સઘળે પ્રકાશ્યો ૧
ટળ્યુ તિમિર ત્રિગુણનુરે, તુરિયા તેજ ઘણુ,
અખંડ અજવાળુરે, નિરમળ નામતણુ. ૨
એકરસ અવિનાશીરે, શુદ્ધ રૂપ સ્વેજોતી,
તરવેણી તારેરે, પ્રોયુ મન મોતી ૩
હરિ હાર હીરાનોરે, પહેરો પ્રીત ધરી,
થઈ પ્રેમ સોહાગનરે, પૂરણ મન મોદભરી ૪
પામી અચળ એવાતણુરે, અખંડ વર વરતા,
પ્રીતમના સ્વામીરે, સંગ આનંદ ધરતા. ૫

પદ ૧૦ મુ

જગતનુ સુખ ઝાકળનું છે પાણી રે, જાણી લે,
વણશી જાતા વાર નહીં સત વાણી રે, જાણી લે ૧
સીસાબાજી સંસારનો છે ખેલ રે, જાણી લે,
એ વિચારી અહંકાર તું મેલ રે, જાણી લે ૨
જોતા જોતા જાવુ છે તતકાળ રે, જાણી લે,
રેંહેંટ તણી ગેડ્યો જેવી ઘટમાળ રે, જાણી લે. ૩
એક ભરાયે એક ઠાલી થાય રે, જાણી લે,
એક અવતરે એક મરીને જાય રે, જાણી લે. ૪
પરમારથને પંથે પગલા માંડ રે, જાણી લે,
કુડ કપટ ને છળવિદ્યા તું છાંડ રે, જાણી લે. ૫

પાપ પુણ્યનો ઉત્તર દેવો પડશે રે, જાણી લે,
જમ કિંકર જ્યારે આવી પડશે રે, જાણી લે ૬
માટે ગરવ તજી ગોવિંદ ગુણ ગાજે રે, જાણી લે,
પ્રીતમ પ્રભુને ભજીને પાવન થાજે રે, જાણી લે ૭

પદ ૧૧ મું

મિથ્યા માયામાં શું મોહ્યો મૂઢ રે, ચેતી લે,
હું હું કરતો શું હિંડે છે હૂડ રે, ચેતી લે ૧
કુબુદ્ધિથી તાહરું કર્તવ્ય કાંઈ ન ચાલે રે, ચેતી લે,
હરિના હુકમ વિના તો તરણું ન હાલે રે, ચેતી લે ૨
મુરખ મિથ્યા મમત કરિયે શું થાય રે, ચેતી લે,
તુજથી ત્રુટો વાળ નવ સધાય રે, ચેતી લે ૩
મહારું મહારું કરતો જો સમરીને રે, ચેતી લે,
મનુષા દેહ તે મળ્યો નથી હરિને રે, ચેતી લે ૪
મલીન માયા મૃગ તૃષ્ણાનું તોય રે, ચેતી લે,
ઓસાતણા મોતીના હાર ન હોય રે, ચેતી લે ૫
અંજલિનું જળ ક્ષણ ક્ષણ ઓછું થાય રે, ચેતી લે,
એણીપેરે આવરદા તાહરો જાય રે, ચેતી લે ૬
આવો બનાવ બને નહી બીજીવાર રે, ચેતી લે,
પ્રીતમ પ્રભુને ભજતા ભવનો પાર રે, ચેતી લે ૭

પદ ૧૨ મું

હું માહરું તે સંસારનું છે મૂળ રે, સમજી લે,
ક્ષણ ક્ષણ સાલે સશે રૂપી શૂળ રે, સમજી લે ૧
માહરું તાહરું મટતાં ભવનો અંત રે, સમજી લે,
સૌ શાસ્ત્ર પોકારી કહે છે સંત રે, સમજી લે ૨
દ્રુમ તણે દૃષ્ટાંતે આ વૈરાટ રે, સમજી લે,
પત્ર તણી પેરે આવે જાયે ઘાટ રે, સમજી લે ૩
કનકકુટ જેમ ઘાટ ઘડીને ભાળે રે, સમજી લે,
એમ એને પ્રલ્હાડની વાર ન લાગે રે, સમજી લે. ૪
ઈંદ્રજાળ જ્યમ બાજીગરનો ખેલ રે, સમજી લે,
કમર કોકડા ગુંચાયા ઉકેલ રે, સમજી લે. ૫

શુ સુતો છે અચેત આલસ આણી રે, સમજી લે,
આયુષ્ય તાહરુ ઓસતણુ છે પાણી રે, સમજી લે. ૬
સસાર સુખથી રહેજે સદા ઉદાસ રે, સમજી લે,
જ્યમ મધુકર ન કરે ચપક વનવાસ રે, સમજી લે ૭
શ્વાસે શ્વાસે સ્મરણુ કરજે સાર રે, સમજી લે,
રખે ધરતો તુ દેહ તણો અહકાર રે, સમજી લે. ૮
હરિ નામ હીરો હ્રદયામા રાખે રે, સમજી લે,
પ્રીતમ પ્રેમે પ્રેમ સુધારસ ચાખે રે, સમજી લે. ૯

પદ ૧૩ મુ

રામ રસાયણુ પ્રેમ ધરી જે પીશે રે, માણી લે,
તેહને અખિલ લોકોનુ દૈવત દીસે રે, માણી લે ૧
અમર થાય તે મરે નહીં કોઈ કાળ રે, માણી લે,
અપાર હિત થઈ આપોપુ સભાળ રે, માણી લે ૨
અજર પ્યાલો અધર ફરે છે જેહ રે, માણી લે;
મરજીવા હોય તે મુખમાડી લેહ રે, માણી લે. ૩
આળસ નિદ્રા ભુખ તરસ સઉ ભાગે રે, માણી લે,
ત્રિભોવન પતીશુ તનમાં તાળી લાગે રે, માણી લે ૪
અખડ બ્રહ્મ જીુએ એક મેક થઈ જાય રે, માણી લે,
સાગર નીર ભળ્યું ન્યારુ નવ થાય રે, માણી લે. ૫
તેહના સુખને અવર ન જાણે કોય રે, માણી લે;
અમૃતપાન કરી અતિ આનદ હોય રે, માણી લે. ૬
મહા મગન થઈ મુગો મીસરી ખાય રે, માણી લે,
પતિનું સુખ સુંદરીયે કયમ કહેવાય રે, માણી લે ૭
શુદ્ધ વિચાર કરી સુખ માહે સમાયો રે, માણી લે,
કહે પ્રીતમ તે રગમાંહે રગાયો રે, માણી લે. ૮

પદ ૧૪ મું—રાગ કોલેરો

જાણે નહીં જગજીવન અભાગી, મરણુ તણો ભય મોટોરે;
કાચા કુભ બરાબર કાયા, જેવો જળ પરપોટોરે. જાણે ૧
કૌરવ, કસ, જરાસધ, રાવણુ, દંતવક્ત્ર શિશુપાલરે,
એહવા ગયા તેહની નહીં ગણુતી, દેતા સાગર ફાળરે. જાણે. ૨

મણિધરના મુખ માંહિ, મીડકી માખ્યને મારેરે,
એહવો આ સસારખેલ છે, વીરલા જ્ઞાન વિચારેરે જાણે. ૩
જગત જીવ ચતુરાનું ચવણુ, કે ખાધા ને કે ખાશેરે,
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, તે નર નીરભે થાશેરે જાણે ૪

પદ ૧૫ મુ

સાકુટ નરનો સગ ન કરીએ, મરીયે મહા વિખ ખાઇરે,
પરવત ચઢી પડીયે પાવકમાં, તેથી દુષ્ટ દુખદાઇરે સાકુટ. ૧
લેઈ સાણુસા અગ મરોડે, વીંછી તોડે તનરે,
સિંહ ખાયે ભાવે વસિયે ભુજગમા,પણ મળશો નહીં દુરિજનરે સાકુટ ૨
નર તે કેહને કહિયે, જેહને હૈયે દ્વેષ ઘણોરે,
હરિગુરુ સતની કરે અવગણુના, શત્રુ સઉ જુગ જીવ તણોરે સાકુટ ૩
નહીં આધીન ગુરુ ગોવિદનો, જ્ઞાન હીણુને ઘણુ ગુમાનરે,
કહે પ્રીતમ તેને પરહરીએ, જયમ ખર સુકર શ્વાન સમાનરે સાકુટ ૪

પદ ૧૬ મું

સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણુ નામ છે, જે જન જુગતે ચાખેરે,
પ્રીત સહિત નિત્ય નેહ ધરિ, હરિરૂપ હ્રદયામા રાખેરે. સત્ય ૧
કોય કહે સુધા રહે સિંધુમા, કોય કહે શશિમા છે સહીરે,
કો કહે વનિતા વદન રહે, જ્યમ કહે છે ત્યમ વાત નહીરે સત્ય ૨
સાગરમાં હોતે તો નોય ખારો, શશિકલા કયમ ઝાખી હોયરે,
પીયુ પ્રેમદાને વદન વસે તો, પતિ પોતાનો નાશ ન હોયરે સત્ય ૩
પ્રેમ પીયુખ મુખ વસે વૈષ્ણુવને, પ્રેમ ધરે તેહને રસ પાયરે,
કહે પ્રીતમ પીતા હોય અમર, જનમ મરણુનું જોખમ જાયરે સત્ય ૪

પદ ૧૭ મુ

કુરમ કહીપેરે અગ સમેટે, ઉપર દીસે નહીં આકારરે,
જીવ જત જોઇને વળે પાછો, તેહને એ ન મળે સસારરે કુરમ ૧
ઇન્દ્રિય દેવ વિષે ગુણુ વરતી, સરવ સકોચ ન કીજેરે,
મોતી કાજ્ય પડે મરજીવા, એમ અમીરસ પીજેરે કુરમ ૨
જોગીનો જીવ જડે નહીં જમને, કાલ રહે શીર કુટીનેરે,
અમૃત પાન કોટિ થયા અમર, શુ કરે રવિસુત રુઠીનેરે. કુરમ ૩
રવિના કીરણુ રહે જયમ રવિમા, સરિતા સાયરમાહે રહેરે,
કહે પ્રીતમ એમ હરિમા હરિજન, નિમિષ માત્ર તે ન્યારા ન રહેરે કુરમ. ૪

પદ ૧૮ મું

કાયારે તાહરી કામ ન આવે, જો કરે કોટી ઉપાયરે,
વણશી જાતાં વાર નહીં લાગે, જો કુદન કાપીને ખાયરે. કાયારે ૧
દેહીનાં સ્નેહી સકળ સ્વારથિયા, અત્યે અળગા રહેશેરે,
એક ઘડી ઘરમા નહી રાખે, કાઢો કાઢો કહેશેરે કાયારે. ૨
પાચ સાત દિન કોયક સભારશે, વળતી મૂકશે વિસારીરે,
પોતે પોતાને મારગ લાગશે, કોણ પુરૂષ કોણ નારીરે. કાયારે ૩
સુપનાનુ ધન જોયા સૂધી, તેણે કાંઈ કારજ નવ થાયરે,
પ્રીતમ પ્રભુનુ ભજન કરી લે, અમુલખ અવસર જાયરે. કાયારે ૪

પદ ૧૯ મુ

જે જને હરિનું નામ ન જાણ્યુ, તે પસ્તાયા પ્રાણીરે;
વેઠ વેળુ દળી તે પુરુષે, મૃગજળ માયા માણીરે જે જને. ૧
ધન દારા સુત કુટુબ કબીલો, મૂઢમતિ શું મોહ્યોરે,
ચિતામણિ પામ્યો મનુષ્યા દેહ, તે ખડભડમા ખોયોરે જે જને ૨
જનમ ધરી જુગદીશ ન જાણ્યા, હરિ રસ અમલ ન પીધોરે,
કહે પ્રીતમ એળે ગયો અવસર, એકે અરથ ન સીધોરે. જે જને. ૩

પદ ૨૦ મું

આનદકારી અચલ વિહારી, ગિરિવરધારી ગોકુળચદરે;
સુખ સાગર નાગર ગુણઆગળ, ગોપીવર ગોવિંદરે આ ાદ ૧
ઈદ્ર કમળ ભૂ શેષ સનકાદિક, નિગમ નિરતર ગાયરે,
અગમ અપાર હરિનો મહિમા, કોણે કળ્યો નવ જાયરે આનદ ૨
ચિતામણી સુરધેનુ કલ્પતરુ, જે સેવે શુદ્ધ ચિત્તે સારરે,
રિદ્ધ સિદ્ધ મુક્ત ચતુરધા દાસી, સુખરાશિ હરિનામ ઉદારરે આનદ ૩
પાપ તાપ દીનના ટાળે, અખંડ અભેપદ પામેરે,
કહે પ્રીતમ પ્રભુનામ સમરતા, અનેક આપદા વામેરે. આનદ. ૪

પદ ૨૧ મુ

માયા સહુને મોહ પમાડે, હરિજનથી રહી હારીરે,
જેહનો ધણી જોરાવર કહાવે, તેણે કાઢી નારીરે. માયા ૧
બાજીગરની બાજી માંહે, જમુરો સઉ જાણેરે,
નાડિનો નાગ કરી દેખાડે, ભેદી ભેદ નવ્ય આણેરે માયા ૨

પીછા કેરુ કરે કબુતર, જોઈ જગત મોહ પામેરે,
ધુળનુ ધન કરી દેખાડે, સેવક ન ભૂલે ભામેરે માયા. ૩
હરિરસ અમલ અખડ ખુમારી, જે પ્રેમે કરી પીશેરે,
કહે પ્રીતમ કારજ સર્યું જેહનુ, કયમ બીજાથી બીહીશેરે. માયા ૪

પદ ૨૨ મુ

કાયા કલ્પદ્રુમ સમ જાણો, શોભા વરણી ન જાયરે,
કર્મના મૂળ અનાદિ ઉંડા, ફૂલે ફળે સદાયરે કાયા ૧
શત શાખા શાખા ડાળ દ્વાદશ, પત્ર છત્રીશ હજારરે,
આશા વેલ રહે નવપલ્લવ, પુષ્પ તણો નહી પારરે કાયા ૨
જીવ ઇશ્વર પખી બેઉ બેઠા, એક જોગી એક ભોગીરે,
જોગી જોગ જોગતે શુ જીવે, ભોગી તે અતિ રોગીરે કાયા ૩
કાળ કુજર કરે ધ્વસ દ્રુમનો, ચૈતન્ય ચોકી રહેનેરે,
જન પ્રીતમ એહવુ જાણીને, નામ અમર ફળ લેનેરે કાયા ૪

પદ ૨૩ મુ—રાગ કાનડો

નિરમળ નામ નિરતર લેરે, ટેક
રામ અનત મુકદ મોરારી, શ્રીગિરિવર ધારી ગોવિંદ તેહરે, નિરમળ
કેશવ કૃષ્ણુ કૃપાનિધિ માધવ, સભારે સઉ શોક હરેરે, નિરમળ ૧
શ્રીવર સુદર શ્યામ મનોહર, રૂપ અનેક થઇને રમેરે, નિરમળ
નારાયણ મધુસૂદન મોહન, ત્રિભુવન તારણ ત્રીકમ છેરે, નિરમળ
પ્રીતમ પ્રીત સહિત મન ભાવે, રાત દિવસ હરિ રગમાં રહેશેરે, નિરમળ

પદ ૨૪ મુ

નામ વિના ગતિ મુક્તિ નહીરે, ટેક
સહસાનન ચતુરાનન શકર, સાખ્ય સત શ્રુતિ અગમ કહીરે, નામ
અજામેલ ગજ ગીધ વ્યાધ્ર કપિ, ગુણિકા વિમાન ચઢિ ગગન્ ગઇરે, નામ
નામ આધાર તરે જળધર મહીધર, મૂઢમતિ મન સમજ સઇરે, નામ
તપ તીરથ વ્રત દાન જજ્ઞ ફળ, નામ સમોવડ નાવે એહીરે, નામ
રામનામ સઉ માંહે શિરોમણુ, ભજ્ય પ્રીતમ રસ રૂપ થઇરે, નામ.

પદ ૨૫ મુ

રામ સુધારસ જે જન પીવે, ટેક
અદ્યાપિ સિદ્ધ નવનિદ્ધ મુક્તિ, ચતુરધા ચાર પદારથકુ નહીં છીવે, રામ

બ્રહ્મપ્રકાશ હોય ઘટ ભીતર, તિમિર ટળી જાય અમીરસ દીવે, રામ
જરા ન જપે કાળ ન વ્યાપે, અમર જુગો જુગ તે નર જીવે, રામ.
ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, નારદ, સનકાદિક, અજર પીયાલો પીધો શિવે, રામ
કહે પ્રીતમ થયા તે તદવત્, જમકિંકરથી કો નવ બીવે, રામ

પદ ૨૬ મુ

તું તારુ તન દેખ તપાસી, ટેક
મટે મોહ મમતા મદ માયા, તો કાયામા કેદાર ને કાશી, તુ તારુ
જાગ્રત સ્વપન સુષુપ્તિ તુરીયા, રોમ્ય રોમ્ય રહ્યો પ્રકાશી, તું તારુ
તું છે સુક્ષ્મ કારણનો દ્રષ્ટા, આનદરૂપ અખિલ અવિનાશી, તુ તારુ
ઉઠ પીઠકુ લાટક સાહાટક, ભમર ગુફા ભ્રમરધ વિનાશી, તુ તારુ
આઠે પહોર રહે એ સુખમાં, પ્રીતમ તેહની ટળી ચોરાશી, તુ તારુ

પદ ૨૭ મુ

તુ તો રામ રટણુ કર રગમા, અગમા, ઉપજે આનદ,
ગોવિદ ભજ ભાવશું.
પરમારથ અરથ વિચારીએ, તજ સ્વારથ માયાનો ફદ, ગોવિદ
કહીએ કાયા તે તારી કારમી, તેને વણસતા નહીં લાગે વાર, ગોવિદ
ઓસ ઉદક બીડી બરાસની, તેને ઉડતણો આતબાર, ગોવિદ.
મૃગ તૃષ્ણાજળ જાસક ભર્યાં, એવો જાણો સકળ સસાર, ગોવિંદ
ગુંજા વહ્નિ તે મરકટે માનિયો, તેણે ટાઢ ટળે નહીં લગાર, ગોવિદ.
સુપનામા સમૃધિરે પામિયો, જાગી જોતા મળે નહીં જરાય, ગોવિંદ
ધુમરના તે ઢગ સોહામણા, તુજ મૂઠીમાં ન ભરાય, ગોવિંદ.
સાચી સગત સદ્‌ગુરુ સતની, જેણે જીવપણુ ટળી જાય, ગોવિંદ.
કહે પ્રીતમ પ્રભુને સભારતા, મહા પાપી પાવન થાય, ગોવિંદ.

પદ ૨૮ મુ

સત પારસ ચદન બાવના, કામધેનુ કલ્પદ્રુમ સાર, સમાગમ સતનો.
પ્રેમ સમજાણો અતર ઘણો, તરુ પારસ ત્રણ પ્રકાર, સમાગમ.
એક પારસથી પારસ બને, એક પારસથી બંને હેમ, સમાગમ.
એક પારસ લોહ કુદન કરે, સો વસા એમનું એમ, સમાગમ.
એક ચદનથી વિષ ઉતરે, એક ચદને અગ્નિ ઓળખાય, સમાગમ.
એક તલભાર તેલમાં જો પડે, ફરી તાતું ક્યારે નવ્ય થાય, સમાગમ.

સૌ ગજ શિર મોતી ન નીપજે, સઉ નાર્ય સતી નવ હોય, સમાગમ.
સૌ સૈના શૂરી નવ જાણીએ, એવી જ્યુગત વિચારી જોય, સમાગમ.
જ્ઞાન હીણુ ગુરુ નવ કીજીએ, વાઝ ગાય સેવ્યે શુ થાય, સમાગમ.
કહે પ્રીતમ બ્રહ્મવિદ ભેટતા, ભવ રોગ સમૂળો જાય, સમાગમ.

પદ ૨૯ મુ

સત લક્ષણુ ત્રીસ સોહામણા, જેહની ચિત્ત થઈ વૃત્તિ શાંત,
એવા જન હરિતણા.
બ્રહ્માનદ બ્રહ્મરસ ભોગિયા, જીવ ઈશ્વિર ભાગી ભ્રાંત્ય, એવા.
દયા દાન દાસીત્વ અતિ ઘણા, જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ, એવા.
ક્ષમાવત તપે નહીં તાપમાં, આશા રહિત અમલ અનુરાગ, એવા.
અક્રોધ ઇંદ્રીજિત અનુભવી, કવિ કોમળ શીલ સતોખ, એવા
આશા રહિત અમૃત વાણી વદે, સેહેજાનદ આનદ કોશ, એવા
શુદ્ધ સ્નેહી સવારથ નવ મળે, પરમારથ ઉપર પ્રીત, એવા
શશિ સુરજવત સાક્ષી રહે, ઉદાર અરણ્યવની રીત, એવા
હરખ શોક વિષે ડોલે નહી, અર્ધ નિમિષ તજે નહીં નામ, એવા
સુરતરુ સુરધેનુ ચિતામણી, મળતાં પહોંચે મન કામ, એવા.
પરિપૂરણ વળણુ સતનાં, બતરીશમા ઓછા બે, એવા
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સતને, સઉ સોંપીને શરણે રહે, એવા.

પદ ૩૦ મુ

સદ્ગુરુના તે શબ્દ વિચારતા, મટે માયા મોહ વિકાર, હરિરસ પીજીયે.
બાળી ભસ્મ કરે બીજી વાસના, ઉર પ્રગટે પ્રેમ અપાર, હરિરસ.
એવો અજર અમીરસ જે પીયે, તેહના નેણુ વેણુ પલટાય, હરિરસ
લાગી બ્રહ્મ ખુમારી નવ ઉતરે, સુખ મુખે કહ્યુ નવ જાય, હરિરસ.
તેને સભવ નથીરે શરીરનો, થયો આતમ દષ્ટે ઉઘાડ, હરિરસ.
મરજીવો થઈ હરિને મળે, ગળે જ્ઞાન હિમાળે હાડ, હરિરસ.
બ્રહ્મ ધ્યાને ગગનવત્ થૈ રહે, જ્યમ કુભ મહાજળ માંઈ, હરિરસ.
કૃષ્ણુ પોતામા પોતે કૃષ્ણુમા, કૃષ્ણુ વિના ન દિસે કાઈ, હરિરસ.
જે સરિતા સાગરમાં ભળે, તેહનું નામ નદી ટળી જાય, હરિરસ.
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સેવતા, ટળે અતર એકરસ થાય, હરિરસ.

પદ ૩૧ મુ

કાયા બનીરે તાહરી કારમીરે, તાહારો અમર નથી અવતારરે,
હરિનું ધ્યાન ધરજે.

કાચો તે કુભ જળે ભર્યોરે, તેહને ભાગતા કેટલી વારરે, હરિનુ
તરુવરથી ફળ છુટીયુરે, તે ફરી ન ચોટે ડાળરે, હરિનુ.
ગયો અવસર આવે નહીંરે, બાધ પાણી પહેલી પાળરે, હરિનુ.
નદી યોગે હેરી નાવ જર જડીરે, માહે બેઠા મૂઢ ગમારરે, હરિનુ
ખોટો છે માહે ખારુઓરે, તે તો હોડીનો હાકણહારરે, હરિનુ
કર્મ વા આવી આફળેરે, માહે મોહના મોજા થાયરે, હરિનું
તટ ન સૂઝે તેહનીરે, તેહનો કરવો કોણ ઉપાયરે, હરિનું
સદ્ગુરુ શબ્દ વિચારિયેરે, જો કરીએ સદા સતસગરે; હરિનુ.
તો સહેજે પાર પામીએ, કહે પ્રીતમ પ્રગટે રગરે, હરિનુ

પદ ૩૨ મુ

મનમાં જાણે છે મરવુ નથીરે, દેહને, અભિમાને બહુ ગોઠવણ કરતો ગમારરે, દેહને.
મારા મદિર મારા મળીયારે, દેહને, કહે મારા પુત્ર વારવારરે, દેહને
મારી જગ્યારે મારી જુવતીરે, દેહને, ઉઠી ચાલવુ છે આજકાલરે, દેહને.
જમદૂત વરાતી આવશેરે, દેહને, ઉઠી ચાલવુ છે આજકાલરે, દેહને.
કાળે ગ્રહ્યા કેશ તારારે, દેહને, તે તો કરશે ઘડીમા ઘાતરે, દેહને.
વળતી વિચારીશ જીવડારે, દેહને, ઘણુ ઘસવા પડશે હાથરે, દેહને.
વાત, પીત, કફ આવી કઠ રુધશેરે, દેહને, નહી આવે ઉપર લવલેશરે, દેહને
મનનુ ધાર્યું રહેશે મનમારે, દેહને, પ્રાણી પામશે કષ્ટ કલેશરે, દેહને.
કર્મ પ્રધાન છે જીવનેરે, દેહને, ફળ શુભ અશુભ દેનારરે, દેહને.
જેવાં કર્યાં તેવા ભોગવેરે, દેહને, ધરે ઉચ નીચ અવતારરે, દેહને.
પડે પશુ પખી જાતમારે, દેહને, ચાર ખાણુ ચોરાશી લક્ષરે, દેહને
દુ ખનો અત આવે નહીંરે, દેહને, કહે નિગમ પુરાણુ પ્રત્યક્ષરે, દેહને.
ગુરુ ગોવિદ સેવ્યા નહીંરે, દેહને, કેઈ પેર કર્મનો નાશરે, દેહને.
વાસના બીજ બળ્યુ નહીરે, દેહને, ત્યાં લગી ઉગરવાની શી આશરે, દેહને
મોહ માયાના મોટા મોરચારે, દેહને, જાતરૂપ જુવતીનું જેરરે, દેહને.
કહે પ્રીતમ કોયક જિતશેરે, દેહને, જેહને સદ્ગુરુ શબ્દ અકોરરે, દેહને.

પદ ૩૩ મું

જત્ન કર્યે જીવવુ નથીરે, ચિત્તમા, ચેત્ય ચોંપે, તજ દેહપણું અભિમાનરે, ચિત્તમા.
સો વરસ જીવ્યો તો શું થયુંરે, ચિત્તમા, સરવાલે મરણુ નિદાનરે, ચિત્તમા
આયુષ નિરતર અજલિરે, ચિત્તમા, તે ટપકે સાસ ઉસાસરે, ચિત્તમા.
દુરમતિશે નથી દેખતોરે, ચિત્તમા, આગ્યો આગળ થયા નર નાશરે, ચિત્તમા.

દિન દશ પાંચ મુકામ છેરે, ચિત્તમા, પછે કુચનાં નગારા કહેવાયરે, ચિત્તમા
સેનાપતિ ચઢી ચાલશેરે, ચિત્તમા, ત્યાં પાણી પીવા નહીં રહેવાયરે, ચિત્તમા
તુ તારુ સજી બેસજેરે, ચિત્તમા, પ્રાણી પછે પસ્તાવો ન થાયરે, ચિત્તમા
પુણ્ય કર્યુ તે પલ્લે બાધીયુરે, ચિત્તમાં, કને ખરચી વિના શુ ખાયરે, ચિત્તમા.
શૂરાને શી શોચનારે, ચિત્તમા, સતીને કોહોનો સઘાતરે, ચિત્તમા
એક ધણી શ્રી રગ રાખજેરે, ચિત્તમા, કહે પ્રીતમ પ્રેમની વાતરે, ચિત્તમા

પદ ૩૪ મુ–રાગ ધોળ

હરિનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોને,
પરથમ પહેલુ મસ્તક મૂકી, વળતી લેવુ નામ જોને ૧
સુત વિત દારા શિશ સમરપે, તે પામે રસ પીવા જોને,
સિધુ મધ્યે મોતી લેવા, માહિ પડ્યા મરજીવા જોને ૨
મરણ આગમે તે ભરે મૂઠી, દિલની દુગ્ધા વામે જોને,
તીરે ઉભો જુવે તમાસો, તે કોડી નવ પામે જોને ૩
પ્રેમ પથ પાવકની જ્વાલા, ભાળી પાછા ભાગે જોને,
માહી પડ્યા તે મહા સુખ માણે, દેખનારા દાઝે જોને ૪
માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ, સાંપડવી નહીં સ્હેલ જોને,
મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોને ૫
રામ અમલમા રાતા માતા, પૂરા પ્રેમી પરખે જોને,
પ્રીતમના સ્વામીની લીલા, તે રજની દન નરખે જોને ૬

પદ ૩૫ મુ

સત સમાગમ જે જન કરશે, તેને પ્રગટે પ્રેમ જોને,
જે ધાતુને પારસ પરશે, તે તો હોયે હેમ જોને ૧
કથીર કાસુ હેમ ન હોયે, કોટી પારસ પરસે જોને,
શૂન્ય છીપ તે ઉપર નાવે, સોમણુ સ્વાતિ વરસે જોને ૨
અચેતને ઉપદેશ ન લાગે, શિવ બ્રહ્મા સમજાવે જોને,
જેના અવળા અત કરણો, તેને સમજણ નાવે જોને ૩
કુબુદ્ધિ કાળપ જેને હૃદયે, તેને ન લાગે રગ જોને,
અડદ ઉજળા કયમે ન થાયે, જઈ ઝબોળે ગગ જોને ૪
કુશકા કૂટેથી શું થાય, કણ ન જડે તેમાથી જોને,
મદ અભાગી મૂરખ નરને, સમજણ આવે ક્યાથી જોને ૫

પાપીને પરબોધ ન કરિયે, મુન્ય ગ્રહીને રહિયે જોને,
કહે પ્રીતમ તુલસી દલ તોડી, પ્રેત ન પુજવા જઇયે જોને ૬

પદ ૩૬ મુ

હરિ મહિમા મોટા જન જાણે, સનકાદિક શુકદેવ જોને,
અજતનયા ઉમયાપતિ વદે, કરે કમળા પદ સેવ જોને ૧
વેદ વિરચી વ્યાસ વખાણે, અપાર લીલા એની જોને,
નાથ વિના બીજો નહિ બળિયો, જોયુ ચિત્તમાં ચેની જોને ૨
માટે મારુ મનડુ મોહ્યુ, રસિક વરને રગે જોને,
સદા સરવદા સુખમાં ઝીલુ, સુદર વરને સગે જોને ૩
અમૃતકેરા સાગરમાહે, મગન થયુ મન મીન જોને,
એક નિમિષ ન્યારુ નવ થાયે, રહ્યુ તે રસમા લીન જોને ૪
અગરચદનનાં વનમા જઇને, ભોગી ભમરો બેઠો જોને,
ઉડીને અળગો નવ થાયે, સ્વાદ સુખમા પેઠો જોને ૫
કમળનેનની સુદર શોભા, નિરખુ નિત્યે નિત્ય જોને;
પ્રીતમના સ્વામીની સાથે, બાધી પૂરણ પ્રીત જોને ૬

પદ ૩૭ મું

સત કૃપાથી છૂટે માયા, કાયા નિર્મળ થાય જોને,
શ્વાસોચ્છ્વાસે સમરણ કરતા, પાચે પાતક જાય જોને ૧
કેસરીકેરે નાદે નાસે, કોટી કુજર જૂથ જોને,
હિમત હોય તો પોતે પામે, સઘળી વાતે સૂથ જોને ૨
અગનીને ઊધઈ ન લાગે, મહામણિને મેલ જોને,
અપાર સિંધુ મહાજળ ઉંડા, મરમીને મન સહેલ જોને ૩
બાજીગરની બાજી તે તો, જબુરો સઉ જાણે જોને,
હારની માયા બહુ બળવતી, સત નજરમા નાણે જોને ૪
સત સેવતા સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જોને,
પ્રીતમના સ્વામીને ભજતા, આવે અખડ રાજ જોને

પદ ૩૮ મુ

જા સદ્દગુરુને શરણેરે, સૌ સશય હરશે,
જીવ દશાને ટાળીરે, હરિ સરખો કરશે ૧
ઉગ્ર દશા અનુભવીરે, છે સમજણ મોટી,
મન કચનને કસવારે, ગુરુ જ્ઞાન કસોટી. ૨

હોય હેમ લોહ કેરુરે, જેને પારસ પરશે,
થાય મહા મુક્તાફળરે, જળ સ્વાતિ વરસે ૩
છીપ રહે સાગરમારે, માંય મોતી નિપજે,
જ્ઞાન મીનકા પરસેરે, તેને ઋતુ ઉપજે ૪
સતસગે નર સમજેરે, સૌ દુગ્ધા જાશે,
પ્રીતમ તે પ્રાણીનુંરે, સૌ કારજ થાશે ૫

પદ ૩૯ મુ–ધોળનો રાગ બીજો

સખી આજ આનદ રગ અગમા, નેહે નિરખ્યા શ્રીનદ કિશોર,
આ તન રગ અગમા
હરિને મસ્તક મુગટ સોહામણો, તે પર ચમકે છે ચદ્રિકા મોર, આ૦ ૧
હરિને લિલવટ તિલક કેસરતણું, બહુ કુડળ ઝળકે છે કાન, આ૦ ૨
નાકે નિર્મળ મોતી મકરાતણુ, સુદર લોચન કમળ સમાન, આ૦ ૩
ઓપે અધર અરુણ પરવાળા શા, મુખ સુન્દર રૂપ રસાળ, આ૦ ૪
કણ્ઠે હીરા મોતીના રે હારડા, કળી કુસુમ ગુજા મણિમાળ, આ૦ ૫
ભુજ ભૂષણ રતન જડાવના, પોંચી મુદ્રિકા વેઢ વિશાળ, આ૦ ૬
નાભિ અગમ ઉદર રેખા ત્રિવલ્લી, કેડે કંદોરો મણિકૃતમાલ, આ૦ ૭
પગ પલ્લવ પકજ પાખડી, નખ ચદ્ર છટા છબી જોર, આ૦ ૮
ઝમકે ઝાઝર ઘમકે રે ઘુઘરી, શબ્દ સગીત નાદના ઠોર, આ૦ ૯
પેર્યું પીતાબર દ્યુતી દામની, તન નવ–ઘન તરુણ–તમાલ, આ૦ ૧૦
સ્વામી પ્રીતમનાની શોભા ઘણી, સદા સેવકનો પ્રતિપાળ, આ૦ ૧૧

પદ ૪૦ મુ–રાગ ગરબી

શુ કર્યું ગીતા ગાઇને રે, તેં શુ કર્યું ગીતા ગાઇને, ટેક
ભણ્યો ગણ્યો પણ ભેદ ન જાણ્યો, ધિક પડ્યો પડિતાઇનેરે, તેં શુ
પોથી વાચીને પરમારથ ન કીધો, કુટુબ પોખ્યુ કમાઇનેરે, તેં શુ.
ભાગવત ભાખ્યુ હેત હદે ન રાખ્યુ, રહ્યો આપ સ્વારથ સાઇનેરે, તેં શું.
શેષને માથે મણિ છે તોયપણ, જીવે છે જીવ ખાઇને રે, તેં શું
કહે પ્રીતમ પોતાના ડહાપણથી, ગયો ચોરાશિમા વહેંચાઇનેરે, તેં શું.

રેવાશંકર

આ નાગર કવિએ કૃષ્ણલીલા વગેરે ચંદ્રાવળામાં બહુ કવિતા લખેલી છે

બાળલીલા

છંદ ચંદ્રાવળા

મહા મંગળમા મુખ્ય મનાયે, ગુણનિધિ ગણપતિ દેવ,
સિદ્ધિ બુદ્ધિ દાયક સિદ્ધિ બુદ્ધિ નાયક, ઉત્તમ સર્વ અવેવ,
ઉત્તમ સર્વ અવેવ તે એના, જશ પ્રસિદ્ધ જગતમા જેના,
પગરણમાહી પ્રથમ પુજાયે, મહા મંગળમા મુખ્ય મનાયે ૧

શારદ હારદ કોડે કહું છુ, હેતે જોડી હાથ,
હરિગુણ ગાવા હરખ થયો, તે ગરવી આપો ગાથ,
ગરવી આપો ગાથ તો ગાઉં, કિરતન કરી કૃતારથ થાઉં,
શરણ તારે તે સારુ કહું છુ, શારદ હારદ કોડે કહું છુ ૨

રમણ દ્વિપ રણછોડ બિરાજે, સકળ સુરાસુર ભૂપ,
અમર ચમર કરમા લૈ ઉભા, કોટિક સમર સ્વરૂપ,
કોટિક સમર સ્વરૂપ તે શોભે, લોચન લાવણ્ય જોઇને લોભે,
ત્રિવિધ વિવિધ શૃગાર તન સાજે, રમણદ્વિપ રણછોડ બિરાજે ૩

શ્રીરણછોડને શરણે રહેતાં, અકૃત જાય અઘોર,
રેવાશંકર ભૂપ ભયંકર, જમકિંકરનું જોર,
જમ કિંકરનું જોર જ નાસે, દર્શન કરતા અઘ દૂર થાશે,
કરે કૃતારથ કીર્તન કેતા, શ્રીરણછોડને શરણે રેતાં. ૪

જય રણછોડ જદુકુળ નાયક, જગપતિ જગદીશ,
અજ ઇંદ્રાદિક અમર ઓળખે, ઈશ નમાવે શીશ,
ઈશ નમાવે શિશ આનંદે, પ્રભુપદ પૂરણ પ્રતિ શુ વદે,
વરણવે વેદ ભેદ વર લાયક, જય રણછોડ જદુકુળ નાયક. ૫

પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર, ડાકોર ડાકોર દેવ,

બિર્દ રાખ્યુ બોડાણકેરુ, સહજ માનિ લૈ સેવ,
સહજ માનિ લૈ સેવ સબધે, પ્રગટ પધાર્યા પ્રેમ પ્રબધે,
સુણિ શરણે થયો રેવાશકર, પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર. ૬

દર્શન કીધે દુકૃત જાયે, દુર્મતિ થાયે દુર,
ડાકોર ઠાકોર દેવ શિરોમણિ, ભક્તિ આપો ભરપૂર,
ભક્તિ આપો ભરપૂર પ્રાણીને, કૃપા નિજ જન જાણીને,
મહિમાહિ મોટો મહિમાયે, દર્શન કીધે દુકૃત જાએ ૭

જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણુ, નથી અભ્યાસ અનુપ્રાસ,
મૂઢમતિ અતિ ગૂઢમતિમા, કવિ કોવિદનો દાસ,
કવિ કોવિદનો દાસ કહેવાણી, ચદ્રાવળા કરવા ચિત્ત ચાહુ,
જ્યમ ત્યમ જડતા અક્ષર આણુ, જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણુ ૮

શ્રાવણમાસ મહા સુખકારી, કૃષ્ણાષ્ટમિ મધરાત,
રોહિણી શુદ્ધ બુદ્ધ જોગ શુભ સુદર, કરણ બાળવ વિખ્યાત;
કરણ બાળવ વિખ્યાત તે વારે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રતણે અનુસારે,
મહર ઘેર સુતજન્મ દુ ખહારી, શ્રાવણ માસ મહા સુખકારી ૯

પુત્ર પ્રગટ થયો સાભળિ કાને, ગુરુજી ગર્ગાચાર,
મદ નિલય આનદથી આવ્યા, આશીર્વાદ ઉચાર,
આશીર્વાદ ઉચાર તે કીધો, આઘેથી અતિ આદર દીધો,
સનમુખ જઈ લાવ્યા સનમાને, પુત્ર પ્રગટ થયો સાભળી કાને. ૧૦

પ્રોહિતને પધરાવી પાટે, પ્રેમે જોડી પાણ,
કેવો કુવર થાશે કુલ દીપક, કહો ગુરુજી ગુણ જાણ,
કહો ગુરુજી ગુણ જાણ તે જોઈ, સાભળી સુખ પામે સૌ કોઈ,
લખીયા શા શુભ લેખ લલાટે, પ્રોહિતને પધરાવી પાટે ૧૧

ગ્રહ સઘળા સેવા સુખ લેવા, આવ્યા શુભ આગાર,
પૂર્ણબ્રહ્મ પૂરણ પુરુષોત્તમ, પણ સસાર વિહાર,
પણ સસાર વિહારની રીતે, જન્મપત્રિ લખી પ્રોહિત પ્રીતે,
દાસ થઈ મગળ ફળ દેવા, ગ્રહ સઘળા સેવા સુખ લેવા. ૧૨

ગુરુજી—વૃષભલગ્ન મધ્ય વિધુ વિરાજે, અરુણ ઇંદુ—સુત ચાર,
શત્રુસ્થાને શુકર શનિ કેતુ, અમર—ગુરુ અગિયાર;
અમર—ગુરુ અગિયાર આગારે, રાહૂ બળવત બેઠો બારે,
ભાગ્ય ભુવન ભુવિનદન ભ્રાજે, વૃષભલગ્ન મધ્ય વિધુ વિરાજે. ૧૩

ગ્રહ ગુણ જોઈ ગુરુજી બોલે, બાલક બહુ બળવાન,
સુર સમૂહની સહાય કરશે, અસુર અધમ અભિમાન,
અસુર અધમ અભિમાન ઉતરશે, પ્રૌઢ પરાક્રમ પૃથ્વીમા કરશે,
ત્રણ લોકમા નહીં કોઈ તોલે, ગ્રહ ગુણ જોઈ ગુરુજી બોલે ૧૪
દીર્ઘાયુ ઇંદિરા અખડિત, અતુલ્ય પ્રતાપ અવનીશ,
અજ ઇંદ્રાદિ અમર ઓળગશે, અહોનિશ ધ્યાને ઈશ,
અહોનિશ ધ્યાને ઈશ તે ધરશે, વિપુલ વિશ્વમા જશ વિસ્તરશે,
પ્રણય પ્રણામ કરશે મહા પડિત, દીર્ઘાયુ ઇંદિરા અખડિત. ૧૫
કેકતણા કલ્યાણ એ કરશે, હરશે ભૂમી-ભાર,
આદિ પુરુષ અવિનાશી પોતે, ઉદર ધર્યો અવતાર,
ઉદર ધર્યો અવતાર તે ધારી, વ્રજવાસીની વાત વધારી,
ગ્વાલ ગોધન લૈ વનમા ફરશે, કૈકતણાં કલ્યાણ એ કરશે ૧૬
કવિ-ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણ, ચોદશ છાર્યા ચીર,
ઢોલ નિશાન નફેરી નોબત, વાજે સ્વર ગભીર,
વાજે સ્વર ગભીર તે ગાજે, મગળ કળશ માનની સાજે,
ત્રણે વેદ રસ ભીના બ્રાહ્મણ, ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણ ૧૭
ધામ ધામથી ધાઈ ધસમસતી, અગે ઉમગ અપાર,
કુમકુમ આડ લલાટ લટકાળી, શોભતા સેજ શૃગાર,
શોભતા સેજ શૃગાર શરીરે, અતિ અરૂપ ને રૂપ રુચીરે,
હરણ નેણિ હસતી મસમસતી, ધામધામથી ધાઈ ધસમસતી ૧૮
નદને ઘેર શેહેર સહુ મળિયુ, ફળીયુ ઝાક ઝમાલ,
મગળ ગીત પ્રીતથી ગાયો, ગાયો લઈ ગોવાળ;
ગાયો લઈ ગોવાળ તે ગર્વે, વાગે વાજિત્ર સામટા સર્વે,
ગાજિ રહ્યુ બાધુ ગોકળિયુ, નદને ઘેર શહેર સહુ મળિયુ. ૧૯
ગોપિ તનિયા ટોપી લઇને, ગોપ ગોરસને ઘૃત,
દૂધ દધી દધિજાત દિશોદિશ, નદ નિકેતે નૃત,
નદ-નિકેતે નૃત તે કરતા, ગાય ગોકુળ ગલિયે ગલી ફરતા,
એમ ઉભા આંગણામા જઇને, ગોપી તનિયા ટોપી લઇને. ૨૦
નદ નિલય આનદથી આવી, ઉભા અજિર મોઝાર,
જાત કર્મ કરવા કુશ કર લઈ, ઝાઝ ઝાલર ઝણકાર.

ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર તે થાયે, પૂરણ પ્રેમે પિતૃ પુજાયે,
ભર્યાં ભંડાર દિધા લુટાવી, નંદ નિલય આનંદથી આવી. ૨૧
દિવ્યદંતિ ગુણવંતી ગાયે, દ્વિજને દીધાં દાન,
ભાત ભાતના ભુષણ ભાવે, પેર પેરના પરિધાન,
પેર પેરના પરિધાન પેરાવે, માગતા માગણની મેહેર આવે,
તોય નૃપતિને તૃપ્તિ નવ થાયે, દિવ્યદંતી ગુણવંતી ગાયે. ૨૨
સાત શૈલ તિલના તે ટાણે, રત્ન મેળવી માંહે,
સ્વસ્તિવાચન કરી વિપ્રને આપ્યા, અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે,
અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે તે ઉરથી, પુષ્પ વૃષ્ટિ થાય સુરપુરથી,
વ્રજવાસીનાં ભાગ્ય વખાણે, સાત શૈલ તિલના તે ટાણે ૨૩
અસન વસન અતિ ઓપતા અંગે, આપ્યા એમ અનેક,
સુંદરિયો સહુને શણગારી, વંદિને વિનય વિવેક,
વંદિને વિનય વિવેક કરીને, જશોમતિ કહે જુવતીને હરીને,
દ્યો આશિષ ઉછરંગ ઉમંગે, અશનવસન અતિ અંગે ૨૪
એક અબધૂત વિભૂત તન ધારી, અશ્રુત ઉજ્જવલ અંગ,
અકલ અરૂપ સકળ સુર સેવે, અદ્રિસુતા અરધંગ,
અદ્રિસુતા અરધંગ તે આણી, ડમરુ ડાક પિનાક છે પાણી,
રેવાશંકર શુભકારી, એક અબધૂત વિભૂત તન ધારી ૨૫
આંગણે આવી અલક જગાવી, કીધો શિંગી સોર,
નંદરાણી ગભરાણી ઘરમાં, ગોપમાં વાયો હોર,
ગોપમાં વાયો હોર તે જઇને, માતા મનમાં વિસ્મય થઇને,
સુતને લીધો હ્રદય લગાવી, આંગણે આવી અલક જગાવી ૨૬
જશોદા—જશોદા જોગીરાજને નીરખી, ભાવ ભરી ભરપૂર,
લ્યો ભિક્ષા રક્ષા કરો સુતની, દૃષ્ટિ પડે રહો દૂર,
દૃષ્ટિ પડે રહો દુર દિગંબર, પેરો તો આપુ પટ અંબર,
હર ઉત્તર હવે દે છે હરખી, જશોદા જોગીરાજને નીરખી ૨૭
શિવજી—આદ્ય પુરુષ ને અલખ નિરંજન, જે અનંત અવિનાશ,
રોમ રોમ બ્રહ્માંડ ભમે તે, પડખામાં લેઈ પાસ,
પડખામાં લેઈ પાસ પલંગે, અર્ભક જાણીને ઉછરંગે,
અનુજ આંખે આંજતી અંજન, આદ્ય પુરુષને અલખ નિરંજન ૨૮

કવિ–શ્રવણુ સુણિ શુભ વેણુ શકરના, વાધ્યો ચિત્ત વિચાર,
કારમો કેમ લઈ જાઉં કુવરને, સર્વાંગે સુકુમાર,
સર્વાંગે સુકુમાર શરીરે, શિશુ સકુચાયે શીત સમીરે,
વચન જાય કેમ જોગેશ્વરના,શ્રવણુ સુણી શુભ વેણુ શકરના. ૨૯

શિવજી–જશોમતી બીજું કાંઈ ન જાચુ, સાચુ કહુ સુણુ વેણુ,
અતરમા અભિલાષા એવી, નદ કુવરને નેણુ,
નદ કુવરને નેણુ નિહાળી, પુત્ર પધરાવ વચન પ્રતિપાળી,
રૂપ જોઈ હૃદયામા રાચુ, જશોમતી બીજું કાઈ ન જાચુ ૩૦

કવિ–જત્ન કરી જશોદા મહતારી, બાળક લાવી બહાર,
દર્શન કરી દિગબર રીઝ્યા, ઉમગ્યા ઉર અપાર,
ઉમગ્યા ઉર અપાર અવિનાશી, કર્યું કુતુહલ કૈલાસ વાસી,
તાડવ નૃત્ય કર્યું ત્રિપુરારી, જત્ન કરી જશોદા મહતારી ૩૧

પરસ્પરે પ્રભુતાયે પરખ્યા, રીઝ્યા હૃદય મોઝાર,
અદ્ભુત અવિગતિની ગતિ દેખી, તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર,
તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર તે ટાણે, અન્યો અન્ય બન્યો મન જાણે,
હસિયા હરિ હર હર્ષે હરખ્યા, પરસ્પરે પ્રભુતાને પરખ્યા. ૩૨

શિવજી–પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ, કસ કેસિનો કાળ,
લીલા કરવા લઘુવેશ ધર્યો, દેવના દેવ દયાળ,
દેવના દેવ દયાળ દુ ખ હર્તા, સર્વ સૃષ્ટિને મહા સુખ કર્તા,
કોક અવતારની કૂળી કમાઈ, પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ ૩૩

ત્રણે લોકતણો જે ત્રાતા, શ્રુતિ શાસ્ત્રનુ સાર,
પુત્ર થઈને પારણે પોઢ્યો, ઉદર ધરી અવતાર,
ઉદર ધરી અવતાર તે આપે, જે જોગીને જડે ન જાપે,
લાડ લડાવી લાવો લે માતા, ત્રણે લોકતણો જે ત્રાતા. ૩૪

કવિ–શ્રીધર શશિધર રમા ઉમાવર, શિવ કેશવ બળદેવ,
ગોધર ગગાધર ને નગધર, પન્નગધરની સેવ,
પન્નગધરની સેવ જે કરશે, પ્રૌઢ પાપ પરિતાપને હરશે,
હેતે કરીને ભજો હરિહર, શ્રીધર શશિધર રમા ઉમાવર. ૩૫

શિશ નામી આશીષ દઈને, ઈશ પામ્યા આનદ,
ધન્ય વસુધા વ્રજવાસી વનિતા, ધન્ય જશોદા નદ,

ધન્ય જશોદા નંદ નરનારી, વિશ્વમાં ખ્યાત વિખ્યાત વધારી,
પછે પધાર્યા પ્રસન્ન થઇને, શિશ નામી આશીષ દઇને. ૩૬

નાગદમણ—વળી વિવેક કરી વખાણ, પ્રભુએ પ્રાક્રમ કીધ,
હાથથકી હળવે હરજીએ, દડો દોડાવી દીધ,
દડો દોડાવી દીધ તે દડિયો, જલ કાલિંદી દ્રોહમા પડિયો,
ઇચ્છા ઓળખી સહુ અકલાણુ, વળી વિવેક કરી વખાણુ ૩૭
પાછળથકી પધાર્યાં પોતે, પાણીમા કરી પ્રવેશ,
નાગણના ગણુ નયણે નરખી, કરતી ઘણો કલેશ,
કરતી ઘણો કલેશ કળકળતી, ગદગદ કંઠે થઈ ગળગળતી,
મોહ પામી મુખ સુખમા જોને, પાછળ થકી પધાર્યા પોતે ૩૮
કોમળ કમળ કુસુમસમ કાયા, સર્વાંગે સુકુમાર,
કયમ આવ્યો કહે કેનો કુવર, નામ દેને નિર્ધાર,
નામ દેને નિર્ધાર તે મુખે, મૃત્યુ માગી લીધુ શે દુ ખે ?
માત તાતે ઉતારી માયા, કોમળ કમળ કુસુમ સમ કાયા ૩૯

કૃષ્ણ—નાગણી નીર ભરો કા નેણે, નિશ્ચે કહું છુ નામ,
કહાન કુવર હુ નંદજીકેરો, ગોકુળ મારુ ગામ,
ગોકુળ મારુ ગામ તે ગમતું, દુષ્ટ દુર્મતિ કોય નથી દમતુ,
નિર્વિષ નીર કરવુ કહું વેણે, નાગણી નીર ભરો કા નેણે ૪૦

નાગણી—વપૂ ચિત્તને વચે વિચારે, વદને વદને વાત,
સુણશે સર્પ તો દર્પ ઉતારશે, કરશે કાળી ઘાત,
કરશે કાળી ઘાત તે તારી, માટે માન શિખામણ મારી,
પ્રથમ કહુ પરિણામ પ્રચારી, વપૂ ચિત્ત ને વચે વિચારી ૪૧

કૃષ્ણ—કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાણીં, નાગણી નિશ્ચે જાણુ,
નાક ચીરીને નાથ લે ઘાલું, ઝાલુ હાથ નિરવાણુ,
ઝાલુ હાથ નિરવાણુ ઝડપથી, અહિં આવ્યો છુ એ જ અડપથી,
કમળ કસને કાજ લેઈ જાણીં, કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાણીં ૪૨

કવિ—વિષમ વેણુ લાગ્યાં વિષધરને, કારમો કીધો ક્રોધ,
બળ કરી બળમધુને બાઝ્યો, વાધ્યો ઘણો વિરોધ,
વાધ્યો ઘણો વિરોધ તે વળગ્યો, પગથી અહિ નવ થાયે અળગો,
સહજ ક્રીડા સરખુ શ્રીવરને, વિષમ વેણુ વાગ્યાં વિષધરને ૪૩

પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને, એવુ વધાર્યું આપ,
કધ કુટે પણ બધ ન છુટે, સઘથી તૂટે સાપ,
સઘથી તૂટે સાપ સકળાણો, આરતથી અહિપતિ અકળાણો,
ઉભી નાગણી નમન કરીને, પ્રભુયે પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને ૪૪
નાક ચીરીને નાથ લેઈ ધાલી, નાચે નદકુમાર,
નદને મન આનદ થયો નરખી, હરખી જશોદા નાર,
હરખી જશોદા નાર મળતા, ગોપમા થયો સતોષ સાભળતા,
ચોદશથી સહુ આવ્યુ ચાલી, નાક ચીરીને નાથ લેઈ ધાલી. ૪૫
પરસ્પરે પરિયાણુ કરીને, પુતના પાપણુ નાર,
તેડી કહ્યુ તતક્ષણુ તુ જા, શિશુનો કર સહાર,
શિશુનો કર સહાર સધાવી, ગોકુળ મહરતણે ઘેર આવી,
હળવે હળવે લઈ હરીને, પરસ્પરે પરિયાણુ કરીને ૪૬
ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી, કપટ કરીને કહાન,
પરપચે પ્રભુને પોઢાડી, ઓઢાડી પરિધાન,
ઓઢાડી પરિધાન તે અગે, અબળા બોલે ઉર ઉછગે,
વળગતા વનિતાને વહવરાવી, ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી ૪૭
પ્રાણુ લીધો પયપાન કરતા, પુતના પામી પીડ,
બાળકમા આવડુ બળ ક્યાથી, રીસમા પાડે રીડ,
રીસમા પાડે રીડ તે રોતે, જનુની ગતિ દીધી જગ જોતે,
વાર ન થઈ વૈકુઠ વરતા, પ્રાણુ લીધો પયપાન કરતા ૪૮
પ્રબળ પ્રલબ ધેનુકને ઢાળ્યો, અઘ બગ આદિ અસૂર,
વિકટ શકટ સૂતા સહાર્યો, ચરણે કીધો ચૂર,
ચરણે કીધો ચૂર વિચાર્યો, તતક્ષણુ તરણાવૃતને તાર્યો,
દભ દાવાનલ દૂરથી વાળ્યો, પ્રબળ પ્રલબ ધેનુકને ટાળ્યો. ૪૯
એમ અનેક અસુર ઉડાડ્યા, વ્રજની કીધી વાર,
જન આરત હરવા અવતરિયા, ભૂમિ ઊતારણુ ભાર,
ભૂમિ ઉતારણુ ભાર ભૂતળમાં, થઈ ગોવાળ ફર્યા ગોકુળમા,
સુત જાણિ રાણિયે રમાડ્યા, એમ અનેક અસુર ઉડાડ્યા ૫૦
ગોપિયો–કેસ ત્રોડે ને વસ્ત્ર વછોડે, ફોડે માખણ માટ,
ઠામ ઢાળે ને ધામ ઢઢોળે, ખખોળે છે ખાટ;

ખખોળે છે ખાટ તે ખાંતે, આવી આળ કરે એકાંતે,
કરગરાટ કરતો કર જોડે, કેસ ત્રોડે ને વચ્છ વછોડે ૫૧
ઘેર ધણી થૈ ઘરમાં પેસે, ગોતે ગોરસ ઘૃત,
સુખથી સહુના મુખમાં મેલે, દુઃખ દે છે દિન પ્રત,
દુઃખ દે છે દિન પ્રત તે દહાડે, તાણીને તાળાં ઊઘાડે,
બાળક થઇને બારણે બેસે, ઘેર ધણી થૈ ઘરમાં પેસે ૫૨
મારગમાં મટુકી ઉઘાડી, દહાડી માગે દાણ,
વગડે પણ ઝગડે જુવતિને, જનની જીવન પ્રાણ,
જનની જીવન પ્રાણ તે જાણી, સુતને દ્યો શિખામણ રાણી,
કંસને કહું તો મુકશે કાઢી, મારગમાં મટુકી ઉઘાડી ૫૩
શણગટ પનઘટ માંહે સાહે, અણખટ કરે અપાર,
વારે વારે વારે તો નવ, હારે નંદ કુમાર,
હારે નંદકુમાર ન જાણે, છેડ કરે ને છેડલો તાણે,
વળગે ને વળી વાસળી વાહે, શણગટ પનવટ માહે સાહે ૫૪
નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે, વળી કરે વણસાડ,
ચિર ચોરીને ચતુરા કેરા, ચડે જઇને ઝાડ,
ચડે જઇને ઝાડ તે લાડે, એમ ઉદકમાં અંગ ઉઘાડે,
નિર્લજ નીચો વળી નિહાળે, નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે. ૫૫
પ્રસન્ન થઇને વસન ન આપે, વૃક્ષે કરી વિલાસ,
નિરમા નગ્ન શરીર સહૂના, અબળા અતિ ઉદાસ,
અબળા અતિ ઉદાસ ઉઘાડે, દુરથી લઈ દુકૂલ દેખાડે,
સુંદરીને સેહેજે સતાપે, પ્રસન્ન થઇને વસન ન આપે ૫૬
જસોદા—કોણ કહે કાનુડો કુડો, બેહેકયું બોલ ન બાળ,
શું સમજે સુત શિશુ સકોમલ, અબળા આપો આળ,
અબળા આપો આળ તે આવી, બાંહ્ય ઝાલીને દિયો બતાવી,
રાણીએ ઉત્તર દીધો રુડો, કોણ કહે કાનુડો કુડો ૫૭
કવિ—અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો, કીધા અપરંપાર,
શ્રીકૃષ્ણ રાધાજીકેરો, વ્રજવધુ સહિત વિહાર,
વ્રજવધુ સહિત વિહાર વ્રજમાંયે, અખંડ લીલા અવનીપર થાયે,
ગાય સુણેથી થાય પવિત્રો, અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો. ૫૮

વ્રજમા વ્રજવાસી વધૂ સગે, વ્રજવનમાંય વિહાર,
વૃદાવનમા રાસ રમ્યા અતિ, નાગરિ નદકુમાર;
નાગરિ નદકુમાર તે પ્રેમે, સદા સમરુ હુ સ્નેહે ક્રેમે,
રેવાશકર ભજે ઉમગે, વ્રજમા વ્રજવાસી વધૂ સંગે. ૫૯

રાસ રમણ ને મૃત્તિકા પ્રાશન, અવર ચરિત્ર અનેક,
કળિમાહી કીધા ઘણાં કૃષ્ણે, વરણવુ શો વિવેક,
વરણવુ શો વિવેક વાણિયે, આગળ શાસ્ત્રે જાણ્યુ પ્રાણિયે,
પ્રગટ્યા પ્રભુ નિવારણ ત્રાશન, રાસ રમણ તે મૃત્તિકા પ્રાશન. ૬૦

ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો, સહાર્યો શકટાસૂર,
કસ માર્યો તરણાવૃત તાર્યો, ચૂર કીધો ચાણૂર,
ચૂર કીધો ચાણૂર ચપટિયે, કીધી કોટી કળા કપટિયે,
નાગ નાથીને દોષ નિવાર્યો, ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો. ૬૧

રાધિકાનુ રુશણુ—કૌસ્તુભ કઠે હરિયે ધરી, જોઈ પોતાની ઝાય,
સેહેજે સોકયતણે સદેહે, માન ધર્યું મનમાય,
માન ધર્યું મનમાય મુઝાણી, ઉઠી રુઠી અતિ અકળાણી,
કહ્યુ લહ્યુ નહિ કાને કરી, કૌસ્તુભ કઠે હરિયે ધરી ૬૨

આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયુ, માનવેલીનું મૂળ,
અગ અગ ઉરઝી અબળાને, આભ્રણ દિવ્ય દુકૂળ,
આભ્રણ દિવ્ય દુકૂળ દેખાણી, પ્રતિપાળી પાઇ મદ પાણી,
સર્વ શરીર શ્યામથી સજિયુ, આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયુ. ૬૩

રાધારાણી રિસાણી જાણી, જોઈ નદ કુમાર,
મનમાહે મુઝાઇ ઉઠ્યા, તેડાવવા તૈયાર,
તેડાવવા તૈયાર તે થયા, દૂતી તેડી સમાચાર કહ્યા,
શ્રીમુખ બોલે મૃદુલતા વાણી, રાધારાણી રિસાણી જાણી ૬૪

સખી સયાણી મોકલી શ્યામે, શ્યામાને સમજાવ,
જેમ તેમ કરી જઇ જુવતીને, તતક્ષણુ તેડી લાવ;
તતક્ષણુ તેડી લાવ તે ટાણે, સુરજન દુર્જન કોય ન જાણે,
અલ્પ કલ્પના કીધી આ મેં, સખી સયાણી મોકલી શ્યામે. ૬૫

મનની વાત મોહનની જાણી, ચાલી ચચલ નાર,
ચડવડ ચડવડ ચરણે ચોંપે, જ્યા વૃષભાન કુમાર;

જ્યાં વૃષભાન કુમાર ત્યાં ગઈ, કર જોડીને ઉભી રહી,
મુખથી બોલી મધુરી વાણી, મનની વાત મોહનની જાણી. ૬૬

સખી–પ્રમદા તું કાં પીઠ દઇને, પોઢી રહી પલંગ,
કરગરી ક્યારની કહું છું કામની, ઉઠ આળસ તજી અંગ,
ઉઠ આળસ તજી અંગ અજ્ઞાની, તું મોહનના મનમાં માની,
પ્રીત રીતથી જીત જઇને, પ્રમદા તું કાં પીઠ દઇને. ૬૭

હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી, સજી સહજ શૃંગાર,
જુક્તિ જાણુ તો માણુ મોહનશું, તાણુમાં હાણુ અપાર,
તાણુમાં હાણુ અપાર તે પામે, ભુલ્યમાં અજાણુ માનની ભામે,
મુખથી બોલ મરજાદા મેલી, હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી ૬૮

હરી વારીને હરિનેણી, મૂકતી નથી મરોડ,
લાડથી લીધી વાત ન મેલી, કીધી કળા કરોડ,
કીધી કળા કરોડ હો કામા, સામા ન ઉત્તર દીધા સામા,
એવી ન દીઠી એકલવેણી, હરી વારીને હરિનેણી ૬૯

વનિતા વિનય વિવેક કરીને, વિનવી વારવાર,
અક્ષર એક ન લાગ્યો અંગે, એવડો શો અહંકાર,
એવડો શો અહંકાર ઉરમાહે, વાતમાં રાત જઈ વહાણુ વાહે,
હવે હેત નહિ રહે હરિને, વનિતા વિનય વિવેક કરીને. ૭૦

મેલ રીશ કહુ રિષ નમાની, નેહ નિપુણ સુણુ નાર,
વાલમ વિરહ વ્યથા હરવાને કરવા વિવિધ વિહાર,
કરવા વિવિધ વિહાર તે વનમાં, મેહેર આણુ મારી તું મનમાં,
સમય જોઈ દે સ્મર સમાવી, મેલ રીસ કહુ શિષ નમાવી ૭૧

હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા, ચેત ચતુર ચિત્તમાય,
ઓળખે નહિ અવસર આગળથી, પાછળથી પસ્તાય,
પાછળથી પસ્તાય તે પોતે, પુનર જવાળ જડે નહિ જોતે,
ભરમમાં ભાવ સરવ સંભળાવ્યા, હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા ૭૨

સોળ સહસ્ર સુશિલ છે શ્યામા, બીજી વળિ બહુ બાળ,
હાથ મારે હરિણાક્ષી હમણાં, તેડાવું તતકાળ,
તેડાવું તતકાળ તે તરુણી, ચતુર શિરોમણિ ચંપકવરણી,
સમજી ક્લેશ કલેશ તજ કામા, સોળ સહસ્ર સુશિલ છે શ્યામા. ૭૩

સુંદરી સાંભળ શ્રવણુ દઇને, કહું કહાનની વાત,
તું સરખી તરુણી ઘણી તેને, રંગ રમે દિનરાત;

રંગ રમે દિનરાત તે સાથે, માટે વાંકનું લેતા માથે,
માન મેલી વેલી મળ જઇને, સુંદરી સાંભળ શ્રવણુ દઇને ૭૪
દૂતી કહે સુતી શુ સજ્જા, રોતી રહિ કાં આમ,
ક્રોધ કીચમાં છકી ગઈ તું, ભરમાવી ગઈ ભામ,
ભરમાવી ગઈ ભામ કે બીજી, તેણે તરુણિ તું મુજને ખીજી,
એવી કયમ થઈ તું નિર્લજ્જા, દુતી કહે સૂતિ શું સજ્જા ૭૫
ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે, શોધથી વધે વિરોધ,
જોધ જુવતી ઝાઝો નવ કીજે, મેલ અહપદ બોધ,
મેલ અહપદ બોધ જે લીધી, ક્રૂર કઠિન કોણે કરી દીધી,
કહ્યા વિના કયમ સદેહ ભાગે, ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે. ૭૬
રાધા–કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી, લાજતી નથી લગાર,
ભ્રમર પેર પરઘરનો ભોગી, વનિતા કાં નવ વાર,
વનિતા કાં નવ વાર વિચારી, આહિ વદે તું વધૂ વધારી,
વચલી વાત મેં વેણુમાં વરતી, કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી. ૭૭
સખી–વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં, રહી રંગ મોઝાર,
નંદલાલને નેહે નિરખી, થાશે હરખ અપાર,
થાશે હરખ અપાર ને તુંને, એટલું મન નિશ્ચે છે હુંને,
તરુણિ તૃપ્ત થૈ રહીશ તું તનમાં, વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં ૭૮
રાધે રોષ રસિયા શું છોડી, વિલસે વસંત વનમાંહ,
સઘન કુંજ તરણી તનયા તટ, ખેલને અતિ ઉત્સાહ,
ખેલને અતિ ઉત્સાહ ભરીને, રસભરી રમી રિઝવ તું હરીને,
હવે હઠીલી હઠ દે ત્રોડી, રાધે રોષ રસિયા શું છોડી ૭૯
ખટ્ ઋતૂ માંહી વસંત ઋતુ રુડી, કલરવ કોકિલ કીર,
વન વેલી અલબેલી સર્વે, સુંદર શીત સમીર,
સુંદર શીત સમીર તે વહે, ઉન્મદ મધુપ મંડળી રહે,
કાનનમાંહે ફુલી કેસુડી, ખટ્ ઋતુમાંહી વસંત ઋતુ રુડી ૮૦
અલબેલી ઉભી કાં અળગી, રસમય આ ઋતુરાજ,
સજની સજ શૃંગાર સોહતા, તજની લૌકિક લાજ,
તજની લૌકિક લાજ તે સર્વે, ગુણુ ગુણવંત અનંત નહિ ગર્વે,
કર વિહાર વાલમ કર વળગી, અલબેલી ઉભી કાં અળગી ૮૧
કવિ–રોમ રોમ રસ થયો રાધાને, હૃદે રહ્યો નહિ રોષ,
સહી વાયક સુખ દાયક શ્રવણે, સુણતા થયો સંતોષ,

સુણતાં થયો સંતોષ શરીરે, તરુણી ચાલી તરણિજા તીરે,
ખોલી બાળ તજી બાધાને, રોમ રોમ રસ થયો રાધાને. ૮૨
પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સભળાવો, સોંપ્યાં સમીર સુજાણ,
પૃથ્વીપર પળમાં પહોંચાડે, જુવતી જનને જાણ,
જુવતી જનને જાણ જે કરવું, આજ્ઞા આપી ત્યમ અનુસરવું,
સમય તજીને શરણે મુજ આવો, પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સભળાવો ૮૩
આલ તુ આગળ કાગલ આવી, વાંચે વિવિધ વિહંગ,
ચક્રવરતી થયો ચોદશ ચતુરા, અવનીમાંહી અનંગ,
અવનીમાંહી અનંગ અહંકારી, રમશે ગમશે જે નરનારી,
રહીશ મા હવે હૃદય રીસાવી, આલ તુ આગળ કાગળ આવી ૮૪
રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો, અધિકો અંગ અનંગ,
સખિ વાયક શ્રવણે અધિકેરુ, સુણી માન કર્યું ભંગ,
સુણી માન કર્યું ભંગ નિજ પ્રિયથી, સુખ સંવત જાણ્યું ઘણું જિયથી,
ખેલ કરવા કલેશ તજી બાધો, રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો ૮૫
ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી, ખાંતે કરવા ખેલ,
કર ચામીકરની પિચકારી, શિર કેશરની હેલ;
શિર કેશરની હેલ ભરીને, જિતવા જતી ઈશ અરીને,
શ્રમજળ સબળ વહે ભાલેથી, ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી ૮૬
ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે, રતિપતિ પાસ પ્રધાન,
સંજોગી ભોગી સુખદાયક, માનવતિનું માન,
માનવતીનું માન મૂકાવે, લોક લાજ ચરચા ચૂકાવે,
વિલસે હસે વિરોધ ન વાધે, ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે. ૮૭
ચડ્યો મેંન લેઈ સેન સપરાણું, પાંચ બાણ લૈ પાણ,
નાંત જોગી તપસી સન્યાસી, ભેખમાં પણ ભગાણ,
ભેખમાં પણ ભગાણ તે ભાગ્યા, નગન પગે નીસર્યા નાગા,
ગિરિ ગહ્‌વર આપ્યું ઠેકાણું, ચડ્યો મેંન લઈ સેન સપરાણું. ૮૮
સંજોગી ભોગીને આપે, મહા સુખ થઈ સહાય,
હાસ વિલાસ વિવિધ વિધકેરા, રાત દિવસ ઋતુરાય;
રાત દિવસ ઋતુરાય રસ રીતે, પ્રસન્ન પુરુષે પ્રેમાનંદની પ્રીતે,
સ્તંભ દંભ ને બહુ સતાપે, સંજોગી ભોગીને આપે. ૮૯
મંત્ર મૂકિયા મહા મુનિ મારે, આપ્યો એ ઉપદેશ,
વિષય વિલાસ વિદ્યા વિધિકેરા, અબળાનો આવેશ;

અબળાનો આવેશ તે આવે, અંગો અંગ ઉછરંગ ઉપજાવે,
આસન કરીને ઉર આગારે, મંત્ર મૂકિયો મહા મુનિ મારે ૯૦
નૂતન પલ્લવ નયણે નિરખી, હરખી હઇયા માય,
વ્રજ વનિતા વન માટે વેગે, જમુના ઘાટે જાય,
જમુના ઘાટે જાય ઉમંગે, રમવાને સુંદર વર સંગે,
સુંદરી સર્વે સરખા સરખી, નૂતન પલ્લવ નયણે નરખી ૯૧
મતુ કરીને માનિની મનમા, આભરણ સજિયા અંગ,
સાડી સોંધે ભરી સુગંધિત, કંચુકિ કેસર રંગ,
કંચુકિ કેસર રંગ તે રુડી, ઝળકે ઝાલ ને ચળકે ચુડી,
ઉદિયો અનંગ તતક્ષણ તનમા, મતુ કરીને માનિની મનમા. ૯૨
પ્રફુલિત લલતિ લતા રહી લેહેકી, માંહિ બેહકી રહ્યા મોર,
મધુકર નિકર ચકોર ચાતક, પિક શુક સારસના સોર,
શુક સારસના સોર સુહાવે, ઉરમાંહી ઉત્સાહ ઉપજાવે,
બાળ દેખિ બહુ બોલતિ બેહેકી, પ્રફુલિત લલિત રહી લેહેકી. ૯૩
કુંદિ કોમળ કમળ ને કરણી, કેતકી ને કણવીર,
સુમન સુગંધિત સહજ સુશીતળ, સુંદરવહે સમીર,
સુંદર વહે સમીર સુખકારી, વય વનિતાનો વિરહ વિચારી,
ચોંપે ચાલતી ચંપકવરણી, કુંદી કોમળ કમળ ને કરણી. ૯૪
લાડલિ લેહેકતિ લઘુ વેષે, રાધિકાજી રસ રાસ,
હરિનું મન હરિને હરિનેણી, હળવે કરતી હાસ,
હળવે કરતી હાસ તે હેતે, ભામિની ભેળી થઈ સંકેતે,
વાક વિદગ્ધ ને છાક અશેષે, લાડલિ લેહેકતિ લઘુ વષે. ૯૫
આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને, રોપીને રિપુ રાજ,
છળ બળ કળથી સકળ અકળ રહી, કરવુ છે એક કાજ,
કરવુ છે એક કાજ તે કરિયે, ભોળવીને ભૂધરને ભરિયે,
કેલિમાં શું કરે કહાન કોપીને, આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને ૯૬
ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ, ચક્ષુયે કરતી ચેન,
પળમાહી પ્રભુ પાસે પહોંચી, વાસે વનિતા વહેન,
વાસે વનિતા વહેન તે વહેતું, લોક લજ્યાને કોઈ નથી લેતું,
શ્યામે વરત્યો સાનમાં સચળ, ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ ૯૭

કૃષ્ણરામ*

કળિકાળનું વર્ણન

ગરબા છંદ

કેશવ કૃપા નિધાન, અરજી ઉરમાં આણો,
ભક્ત પ્રિય ભગવાન, જીવ દયા મન જાણો ૧
પુરુષોત્તમ પ્રતિપાલ, આ અવસર તો આવ્યો,
કુટિલ કર્મથી કાલ, કેટલોક તો કાપ્યો ૨
હજી રહ્યો અવશેષ, જકડ કરેજો જાશે,
રીઝ કરો ઋષિકેશ, સફળ તમારી થાશે ૩
બાળક દેખે બાઉ, પ્રીતે ફરે તે પૂઠે,
હઠે બતાવે હાઉ, છાતીમાં છળિ ઉઠે ૪
એમ હુ અતર્યામી, હેત દેખાડો હરખુ,
ગોવિંદ ગરુડાગામ, થોડા દુખથી થરકુ ૫
સેવકને સનમાન, કરીને સોંપો કામુ,
દાસ હુ ઠરી દુકાન, નિત્ય લખુ નિજ નામુ ૬
ઉઘરાણી ઘરઘર, કરવી ન મુજથી સાધે,
મન ધ્રુજે થરથર, બોલ લોકના બાધે ૭
ત્રિકમ ન રહ્યો તાલ, અર્થ નથી કઈ સરતો,
કળિનો આવ્યો કાળ, કડકડાટ બહુ કરતો ૮
વિમળ મતિ વિપરીત, વહેવા લાગી સહુની,
પરમારથની પ્રીત, બહાર ખસી ગઈ બહુની ૯
ઉત્તમ ચારે વરણ, ઉત્તમતાને મૂકી,
કરે અધર્માચરણ, ચિંતન હરિનું ચૂકી ૧૦
વાડવ વિદ્યાવાન થઈ, પણ ઘર ઘર ડોલે,
શૂદ્રતણા સનમાન નહિ, પણ આશિષ બોલે ૧૧
વિદ્યા ભણીને વાદ, પડિત કરે પરસ્પર,
શિશ્નોદરના સ્વાદ, ફરે શોધતા સત્વર ૧૨

---

* આ કવિનો જન્મ સ ૧૮૨૪ મા થયો હતો તેઓ ભટ્ટ મેવાડા જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ હતા અમદાવાદના વતની હતા અને દયારામના સમકાલિન પ્રતિસ્પર્ધી હતા તેઓ ૧૮૯૬ મા ભાદ્રપદ શુકલ છઠને દિવસે બ્રહ્મભાવને પામ્યા

વાચે જે વેદાંત, કણુ લોભે કઈ ઘરમા,
સમજે નહિ સિદ્ધાંત, ભટકે ભવસાગરમા ૧૩
વિપ્ર પરસ્પર વેર, કામ કામણે કરતા,
જરને માટે ઝેર, મમતામા નિત્ય મરતા ૧૪
વિદ્દવત થઇને વ્યાજ, ગરીબ કેરૂ ગમિયુ,
કરે અઘટતાં કાજ, ભ્રાતે મનડુ ભમિયુ ૧૫
શાસ્ત્રતણી નહિ સાન, વામ મારગે ચાલે,
કરીને મદિરાપાન, મોટા થઇને મ્હાલે ૧૬
મારણ મોહન જાર, ઉચ્ચાટન આરાધે,
ઉત્તમ થઈ અભિચાર, સુવરણ માટે સાધે ૧૭
ઉર્ણા અડદ ઉપાન, મધુ મહિષી ને મહિનુ,
દારુણ લે છે દાન, કાળ સમે કઇ કઇનુ ૧૮
શૂદ્રાદિકને ઘેર, શાસ્ત્ર શિખાડે જઇને,
પરમ ધર્મની પેર, વિપ્રતણી ગઇ વહિને ૧૯
એકાદશાનુ અન્ન, બ્રાહ્મણને પણ ભાવે,
ધણીને નોય જો ધન, ઘર ઘરેણુ વેચાવે ૨૦
મસ લઘુશકા લીંટ, દેખતા જ્યાં દીસે,
એ ઠેકાણે ઇંટ, માડી પત્રાળી પીરસે ૨૧
રામા કરે રુદન, હાથ વાળતી હઇયે,
આરોગે ત્યાં અન્ન, કોણ કોણને કહિયે ૨૨
રડતા રાજદ્વાર, પડિત થઇને પક્કા,
દેવડીએ છડીદાર, સહિ લે તેના ધક્કા ૨૩
તો પણ નાવે લાજ, કિંકર મૂકે કાઢી;
વર્ષાસનને કાજ, દરબારે જાય દહાડી ૨૪
નાત નાતની નિત્ય, બદી કરે બડબડતા,
વર્ષા ઉષ્ણ ને શીત, વેઠી વાટે વઢતા ૨૫
અન્નતણો મુખ ગ્રાસ, તો પણ બોલે ગાળા,
દામતણા થઈ દાસ, પેટે મારે પાળા ૨૬
વૈશ્વદેવ નૈવેદ, બ્રહ્મયજ્ઞ કે તર્પણ,
ભૂત બળીનો ભેદ, જાણે નહિ બ્રહ્માર્પણ ૨૭

સસરા કહીને ગાળ, પુત્ર પૌત્રને દેતા,
એળે ચડાવી આળ, લાચ પટેલ થૈ લેતા. ૨૮
એક નોતરે ચાર, જમવા કાજે જાતા,
ન જુવે વરણાચાર, સાને ઘેર ઘેર ખાતા ૨૯
ગ્રીવા લગણુ ભરાઈ, પરનુ આવે પ્રાશી,
રાત બધી રગડાઈ, ન્હાણે નાખે વાશી ૩૦
પલાડુ લસણુ કલીંગ, મધુ-પુષ્પ ને ગાજર,
અફીણુ તમાકુ ભગ, વ્યસન કર્યાંમા હાજર. ૩૧
બેઠા નિત્ય બજાર, બ્રાહ્મણુ નિંદા સાધે,
સગા સગામાં ખાર, કલહ કરીને બાધે ૩૨
પરનાતિની રાડ, નિજ નાતોમાં ઘાલે,
દામે ડળફી ડાઢ, મનને માને ચાલે ૩૩
ઘરમા ક્ષિપ્રા ખાય, સરખા થઈ સબધી,
કુલીન જમવા જાય, સાહ ધાકની બધી ૩૪
તજી સ્નાન સધ્યાય, ભાવે ભાવ્યુ ભમવુ,
ચિત્તમા નિત્ય ચહાય, પૂર્વજિયાનુ જમવુ. ૩૫
વાટે વાટે વ્યાસ, થઇને માણુ વજાડે,
પાચે બેઠા પાસ, તેહ તાળિયો પાડે. ૩૬
શ્રુતિ સ્મૃતિની વાત, કાળ જીવ ઈશ્વરની,
જાણે નહિ કાઈ જાત, રાગ તાળ કે સ્વરની ૩૭
પિંગળ રીતે છદ, કવિતા કરી ન જાણે,
પોતાતણા પ્રબધ, રચી રાગડા તાણે ૩૮
નાતરિયાની વાત, કેરી ને રેંટીડા,
ગાતા સ્યામા સાથ, કરે કટાક્ષે ક્રીડા. ૩૯
અગુળિયે અગૂડ, બધી ગાય ઉછળતા,
મોટા થાય તો મૂઢ, બીજા મરે છે બળતા. ૪૦
જજમાનોથી રીસ, કરીને દાપુ લેતા,
નહિતર ફાડી શિષ, રુધિરે હાથ દેતા ૪૧
કઈ ધન કાજે થાય, વોહોરાના વાણોતર;
કઈ કાસદિયે જાય, કઈ ભીખતા ઘર ઘર ૪૨

કઇક નાખતા ટેલ, કઈ વિટણિયો વીટે,
કઇક હાકતા બેલ, શકટ ભરીને ઈટે ૪૩
કઇક કરતા રાસ, નારી રૂપ થઇ નાચે,
મશ્કરિયોથી હાસ, કઇક કરતા સાચે ૪૪
કઈક પાણી ભરનાર, કઇક રસોઈ કરતા,
કઈ હોય નાદાર, કઇક કરોડો ફરતા ૪૫
કઈ લે ભરીને દામ, સરપણુ શકટ ઇજારે,
કઈ શેઠોના કામ, બેઠા કરે બજારે. ૪૬
એક નાતમા નાત, કલ્પિત બીજી કીધી,
ગૃહસ્થ ભિક્ષુક જાત, દીકરિયો નવ દીધી ૪૭
નમસ્કારની રીત, તજી સલામો કરતા,
પરનાતિની પ્રીત, મનમા કદી ન ધરતા ૪૮
વાડવ થયા વકીલ, ઘરઘર કેરા ઠાકર,
દિવ્ય વધારે દીલ, યવનતણા થઈ ચાકર ૪૯
ફારશિયોના હરફ, વસ્યા વિપ્રની વાણે,
ગજલ રેખતા તરફ, ગમતા દીઠા ગાણે. ૫૦
દીકરિયોના દામ, હૃદયે લાગ્યા રશિયા,
કરે કારમા કામ, કેશ ધરે કાનશિયા ૫૧
બેસે બનીને બેશ, ચકલે ડભર હાકે,
અગ્ઘ ઉઘાડે કેશ, તારુણિયોને તાકે ૫૨
કઇકે કીધા કામ, વેળા જોઇને વઠી,
નીચ જનોને નામ, આપી બાધે કઠી ૫૩
કઇક પૂજતા પીર, અવલોકે જઈ ઓરસ,
પયમા નાખી નીર, કઈ વેચતા ગોરસ ૫૪
કઈ પરણેલી નાર, પ્રહાર કરે ત્યાં પેખી,
કઈ કરે વ્યભિચાર, દાર પારકી દેખી ૫૫
સાઠે વર્ષે સાન, કઈક મૂકી ધરેણે,
વારુ થઇ વિદ્વાન, ફરી ફરીને પરણે ૫૬
નાથે કાઢ્યો નરક, પોતે પાછો પેસે,
ગદ્ધાઇમાં ગરક, બાધા થઇને બેસે. ૫૭

વાડવ ઉપર વેર, આવડુ તે કયમ આણ્યું,
કળિએ કીધો કેર, કારણ કાંઈ નવ જાણ્યુ. ૫૮
ભલા તમે ભગવાન, હરિ ઉઠાવો હાની,
ગોવિંદ આપો જ્ઞાન, મુખ્ય બ્રાહ્મણને માની ૫૯
આ અવસર અલોપ, થઈ જળમા કયમ ઝીલો,
કરીને કરડો કોપ, કળિયે લીધો કીલ્લો. ૬૦
નરપતિ થઇને ન્યાય, પૂછી જોઇ ન પ્રીછે,
ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કઇનો ઇચ્છે. ૬૧
વિપ્રને વપુનો દંડ, દેતા દયા ન આવે,
પેખે પણ પાખડ, લાચો લઈ લલચાવે ૬૨
કઇક વધારી કર, રાંક લોકને રગડે,
જ્યા જ્યાં દેખે જર, બુદ્ધિ ત્યા ત્યા બગડે ૬૩
પરદારાનો સંગ, રાતે તેથી રમતા,
ધારી નવ જુવે ઢંગ, દક્ષ જનોને દમતા. ૬૪
કૂડી ધરતા કાન, ચુગલ જનોની ચાડી,
ઘટવા લાગ્યુ જ્ઞાન, દબી સઞે દહાડી. ૬૫
વેદ શાસ્ત્રની વાત, કદી ધરે નહિ કાને,
રાજી રહે દિન રાત, ગુણિકાકેરે ગાને ૬૬
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ, કદી કરે નહિ કૂડા,
રાખે નહિ સભાળ, ભક્ત જનોની ભુડા. ૬૭
શાક ભાજિયો ફળ, એ પર્યંત ઇજારા,
વળી બતાવે બળ, ઝોળીવાળા ન્યારા ૬૮
કાષ્ટ શકટથી કાઢ, કેટલાક તો કાઢી,
કડકા ભાગે સાઠ, દરવાનાદિક દહાડી ૬૯
વર્ષે વર્ષે સવાઇ, ઇજારદારિ વધારે,
રઇયત રુવે રગડાઈ, કો આગળ પોકારે ૭૦
ચૌટે જણાવે તોર, દોડાવીને ઘોડા,
રાતે આવે ચોર, ઘર ઘર પડે દરોડા ૭૧
ચોરોના અસવાર, બાન પકડતા લૂટે;
દરવાજેથી બહાર, વહાર કરે નહિ પૂંઠે ૭૨

દરવાજે દરવાન, રાક જનોને રોકે;
કોઈ ધરે નહિ કાન, રડે બિચારા પોકે ૭૩
અન્યાયોના દામ, લેઈ ઠરાવે સાચા,
ન્યાયીના લે જો નામ, તો તો હણે તમાચા ૭૪
રાજ્યતણાં સંતાન, રાય આપણને માને;
દુશ્મન થઈ દીવાન, કેદ કરે રાજાને ૭૫
થોડો જોઈ અપરાધ, મરી રહ્યાં ને મારે,
બળવંતોનો બાધ, કરી શકે નહિ ક્યારે ૭૬
વરતાવે નહિ ધર્મ, રઇયત જનનો રીતે,
પોતે પણ સત્કર્મ, કદી કરે નહિ પ્રીતે. ૭૭
ઉત્તમ જનને આય, વિષયી નિત્યે દમતા,
વર્ષ ચાર કે પાચ, એટલામા આથમતા ૭૮
કળિયે કીધા કેર, જેમ ગળે શશિને રાહૂ,
માધવ કરિયે મહેર, જોઈ પોતાના બાહૂ ૭૯
વૈશ્ય કરે વિપરીત, તોલ ન સાચા તોળે,
પરમારથની પ્રીત, મૂકી મગદળ ચોળે ૮૦
બાર પાણનો માલ, વીશ પાણે વેચતા,
દોડાદોડ દલાલ, કળહળ કૈંક કરતા ૮૧
કહે ધર્મના સમ, ધર્મ ધસરડે ધૂળે,
તોયે ત્યમનું ત્યમ, મરદી નાખે મૂળે. ૮૨
હેતસ્વી થઈ હાણ, કરે ન લેજો તશીયો,
વદે પરસ્પર વાણ, પોતાની પારશિયો ૮૩
દમડી માટે ગાળ, મુખથી માને દેતા,
એક એકની આળ, જઈ દરબારે કહેતા ૮૪
શાણા થઇને શેઠ, પાન તમાકૂ ચાવે,
વાડવ પાસે વેઠ, કાયાતણી કરાવે. ૮૫
લેઈ આપ્યાની આશ, મનમાં કદી ન રાખે,
દામતણા થઈ દાસ, મુખથી ભુંડું ભાખે ૮૬
જતિ ગુરુ બ્રાહ્મણ દેવ, ગોસાઈ વિધવાના ધન,
સંઘરવાની ટેવ, અતે ઓળબ્યાનું મન. ૮૭

ચાર રામની ધર, થઇને કરતા કાણુ,
જિરવી કઇના જર, દેખાડે દેવાણુ ૮૮
મનમા રાખે મેલ, મૂખ જણાયે મીઠા,
ઘૃતમાં ઘાલી તેલ, દેતા કઇને દીઠા ૮૯
કહી બતાવે કાય, આપે વસ્તુ બીજી,
મગન થયે મનમાંય, તાળી આપે રીજી ૯૦
વૈષ્ણવ થઇને વેષ, અબળાને આરાધે,
કરે ધર્મનો દ્વેષ, શિવની નિંદા સાધે ૯૧
સમર્પણી થઈ સ્વાદ, શીરા પૂરી જમતા,
ગુરુનો લેઈ પ્રસાદ, રામા સગે રમતા ૯૨
વિપ્ર અડે જો અગ, છુવાઈ જઇને થૂકે,
ઉરમા અતિ અનગ, માની જણી ન મૂકે ૯૩
સાચા મનથી તરણ, ગુરુ ચરણે ન રહેતા,
કરે અધર્માચરણુ, કલ્પી કંઈ મત કહેતા ૯૪
અજા મૂકાવી ધન, હિસકને ચવરાવે,
માણસ લાયક અન્ન, શ્વાનોને ખવરાવે ૯૫
જીવ દયા પ્રતિપાળ, થઇને કરે ઈજારા,
કઇનો આણે કાળ, શ્રાવક થઇને સારા ૯૬
ધર્મ એટલો લાભ, બોલે પણ નવ પાળે,
ગર્ભિણિયોના ગાભ, ઔષધ આપી ગાળે ૯૭
પરધનથી પરતત્ર, સમજે નહીં શીખામણુ,
જપે મુઠના મત્ર, કઇને કરતા કામણુ ૯૮
પરનારીને સગ, પ્રીતિ મનમા પેસે,
અલકારથી અગ, સરસ સમારી બેસે ૯૯
વેદ વિનાના ધર્મ, વાચે નિત્ય વખાણે,
કૃષ્ણચદ્રના કર્મ, જીવ સરીખા જાણે ૧૦૦
કળિ એમ કચ્ચરઘાણુ, કરીને પીડે પ્રાણી,
કૃષ્ણ કરે કલ્યાણ, ઊર આપણા જાણી ૧૦૧
દળી જનનો દાસ, થઇને શીશ નમાવે,
વિઠ્ઠલતણો વિશ્વાસ, શૂદ્રોને મન ભાવે. ૧૦૨

ઉત્તમના આચરણ, કનિષ્ઠ થઇને કરતા,
સજ્જન જનનુ શરણ, ઓળખિ નવ આચરતા ૧૦૩
રાજસેવાની રીત, જાણે નહીં પણ રાખે,
મુખમાહેથી નિત્ય, મમો ચચ્ચો ભાખે ૧૦૪
દેખે પરની નાર, રૂપાળી મનમાની,
દામ ભરી દરબાર, તે છડાવે છાની ૧૦૫
સતાનોના સહિત, અષ્ટ મગળે આણે,
નારી પામે નીત, જગ જિત્યો એમ જાણે ૧૦૬
ગરીબ કેરુ ઘર, ઉલાળીલે એળે,
છતનો વાધે છર, મેલા થાયે મેલે ૧૦૭
નવ ઠેકાણે જઈ, આવે દશમે દ્વારે,
કાતા તેને કહી, સુવરણથી શણગારે ૧૦૮
પાયે પડ પ્રણામ, બ્રાહ્મણને નવ કરતા,
દુખે જોડી દામ, દરબારોમા ભરતા. ૧૦૯
લેખી ન જુવે લેશ, નિર્મળ જનને નાગા;
નિત્ય બનાવે વેશ, દેવ મદિરે વાગા ૧૧૦
જાત્રા જાતાં સગ, જબરા બેલ જોડાવે,
જ્યમ વળગ્યુ હોય વગ, ત્યમ ગાડી દોડાવે. ૧૧૧
મલીન મેલુ મન, સત સગતિ નવ સૂજે,
કલ્પિત ગાય કીર્તન, જાત જાતને પૂજે ૧૧૨
ગૌ બ્રાહ્મણને દાસ, કરીને ધર્મે ધાવે,
સેવા બ્રાહ્મણ પાસ, કણબી થઈ કરાવે ૧૧૩
ઝાઝુ હોય જો જર, તો તો તાણા તણાવે,
વળી ઘણેરાં ઘર, ચાનક કરી ચણાવે ૧૧૪
શુદ્ધ ધર્મની વાત, હઠથી ઘાલી હેઠે,
જમે જમાડે જાત, જણ્યા જમાઈ તેડે ૧૧૫
કૌતુક સરખુ કામ, કળિમે કીધુ ભારી,
રક્ષા કરજો રામ, પ્રજા પોતાની ધારી. ૧૧૬
કડિયા સુતાર મજૂર, વચન પ્રમાણે ન ચાલે,
જોખમ કરે જરૂર, ઘર કરતા ઘર ઘાલે. ૧૧૭

સોની દઈ વિશ્વાસ, કાનને વાયદે ફૂનું,
આપે આઠે માસ, સોનાનુ કરી સૂનુ. ૧૧૮
ધોબી સાળવિ સઈ, ફાટા વસ્તર સાધે,
રોક મજુરી લઈ, પણ પોતાનુ રાંધે ૧૧૯
વૈદ થયા વાળદ, શાસ્ત્ર-વાત સતાણી;
સઇયદ કરી સણદ, પાય મત્રીને પાણી ૧૨૦
બ્રાહ્મણ વિના અનત, ગૃહસ્થ થઇને ભીખે,
શેરિયે શેરિયે સત, ટેલ નાખવી શીખે. ૧૨૧
વૈરાગી ગોસાઈ, શસ્ત્ર અગપર ધરતા,
મારે માહોમાઈ, મમતા માની મરતા ૧૨૨
અતરમાં અભિમાન, બાનુ હરિનુ બણિને,
દ્વિજનું મોડે માન, બ્રાહ્મણ પાસે ભણીને ૧૨૩
ઉલટી વરણ અઢાર, વેરાગીને વેષે,
ગામ ગામને બહાર, બાવા થઇને બેસે ૧૨૪
કરીને ચારે ધામ, પૂજા કરે પૂજારી,
દેવતણા લેઈ દામ, નિકળી જાય લે નારી ૧૨૫
દેઈ બ્રાહ્મણને ધન, ભારે વિદ્યા ભણતા,
વળતા વ્યાસાસન, બેસે સિદ્ધ જ બણતા ૧૨૬
તિલક છાપ ને માળ, ધરીને કરથી ખેંચે,
કણીક ચોખા દાળ, કઇના લાવી વેચે ૧૨૭
કરમાં લે નહિ દામ, મોટમ રાખે માઝા,
લઈ પુસ્તકનું નામ, જર લે કઇના ઝાઝા ૧૨૮
માંડીને ઘરબાર, લોટ માગતા વહાણે,
લાવી લાકડા ચાર, જમી આવે જ્યાં જાણે ૧૨૯
વિઠ્ઠલજીનો વેષ, હીંડે વિકળ વગોતા,
મુડાવીને કેશ, જરને હીંડે જોતા. ૧૩૦
ફકીર થઇને ફગ, ભાલાનું કર પકડે,
પૈસા લે કરી બળ, રાંક જનોને રગડે ૧૩૧
ગૌ બ્રાહ્મણને ત્રાસ, વધતો દિનથી વાધે,
રુડી વસ્તુની આશ, સાસે સાતે સાધે. ૧૩૨

અણુ વરસે અલ્પ, તે પણ નહી મુખ માગ્યુ,
સત્ય રહ્યુ છે સ્વલ્પ, તે પણ જાવા લાગ્યુ ૧૩૩
ભલા પુરુષને ભાડ, ભાવે ભવાઈ કેરા,
ડાહ્યા જન તે ડાડ, થઇને કરે અનેરા ૧૩૪
પૃથ્વી પણ ગળી જાય, ધન દાટ્યુ કર નાવે,
રગડે નિત્યે રાય, જ્યમ જે જનથી ફાવે ૧૩૫
પિતા પુત્રમા વેર, ભાઈ ભાઇને ભાડે,
જાત જાતમાં ઝેર, મુખ કે કોથી ન માડે ૧૩૬
સગા સહોદર સાથ, વાધે વેર વધારે,
નર થઈ નારી હાથ, માત પિતાને મારે ૧૩૭
પૂરણુ પાપે તન, આ અવરસમા આવે,
લેઈ તાતનું ધન, અતે બહુ અથડાવે ૧૩૮
લાગે નરને અગ, કામિનિયોના કામણુ,
માને મન થઈ દગ, સાળાની શીખામણુ ૧૩૯
સ્નેહી સગા સમસ્ત, કટ કાળજુ કોરે,
દાવે દેખી વસ્ત, આપ આપમા ચોરે ૧૪૦
મુખ તબોળે લાલ, પહેરે જામા નીચા,
જુઠો જકડી માલ, સત્ય કરાવે વીમા ૧૪૧
રાખીને વેવાર, ગાળી નાખે નાણુ,
માગે જો દેનાર, જુવે ન તેના સામુ ૧૪૨
કરનુ આપ્યુ રોક, નાણુ તે પણ નાપે,
સમજે કરવુ શોક, વળી ઉલટુ શાપે ૧૪૩
મેળે ખેળે જાય, ડાહ્યા કામને દરદે,
કામિનિયોની કાય, પણ મદિરમા મરદે ૧૪૪
પીતળના શણુગાર, સુવરણ સરખા કરિને,
વેચે મધ્ય બજાર, ધન લઈ જાય હરિને ૧૪૫
રૂપૈયામા રોળ, ત્રાણુ ઘાલે પેખી,
કોરી ભરતા તોલ, મારે ઉપર મેખી ૧૪૬
દામે ડળકે ડાઢ, મનુષ્ય મનુષ્યને મારે,
ખોદી ઘાલે ખાડ, અલકાર ઉતારે. ૧૪૭

માત પિતાનું ધન, મૂકયુ ચોરી જાતા,
માનિનિ કરી મગ્નન, ખાંતે ખાવુ ખાતા ૧૪૮
ગમે ગરોડા જોશ, પોમલિયો કરજોતી,
નિર્મળ જનનો દોષ, કળ્યો ન જાયે કોથી ૧૪૯
દુનિયા સઘળી ડાહી, પોતપોતાના મનથી,
સત રહ્યા સતાઈ, ઝેર ભરેલા જનથી. ૧૫૦
કળિ કરે કલ્પાત, કૃપણ જનોને કરડે,
સધાય નહિ સિદ્ધાત, સર્વ શ્રાવેલાં ભરડે ૧૫૧
પતિવ્રતાની પેર, નારી જનની નાઠી,
મરદાઈ ગઈ મહેર, માનિનિયો થઈ માઠી ૧૫૨
દશ એકાદશ બાર, વર્ષે ગર્ભજ ધરતી,
વિહ્વલ થઈ વ્યભિચાર, કામિનિયો બહુ કરતી ૧૫૩
થયા વામણા વેષ, આઠ હાથની સાડી,
લાજ રહી નહિ લેશ, તરુણી ઉઠે તાડી ૧૫૪
ઠરી ન બેસે ઠામ, ઘરેઘરે અથડાતી,
દીલમા ધારી દામ, પર પુરુષોને ચહાતી ૧૫૫
જીભે ભરિયુ ઝેર, બકોર કરતી બોલે,
વરથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોલે ૧૫૬
સાસુને કહે સોક, વહુ સામી રહી વઢતી,
પછી મૂકતી પોક, રાક સરખી રડતી ૧૫૭
માગે જો ભરતાર, સામુ બોલે સડર્તુ,
ખરો ધરીને ખાર, કૂવે મૂકે જઈ પડતુ ૧૫૮
સાસુ પણ વહુ સાથ, કહે બાપની બઇયર,
લામા કરીને હાથ, સુણતા સઘળી સઇયર. ૧૫૯
નાગી થઇને નહાય, વિખાણુ ત્યા પણ વાચે,
શૌચ જવાને જાય, એક કળશિયે પાચે ૧૬૦
મળી કોયને કોક, ત્યા પણ બડબડ કરતી,
જેમ સાભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી ૧૬૧
વાટે કરતી વાત, કઇ મળીને કળવળ,
જાણી જાયે ન જાત, ખસે ન કરતી ખળભળ ૧૬૨

કલ્પિત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાના,
નારીયે લીધાં નેમ, પરવ દિવસ રોવાના. ૧૬૩
કરે કમોતે મરણ, જો દિલમા એ રૂઠે,
બ્યડળ સરખા વરણ, પુરુષ પોકારે પૂઠે ૧૬૪
એક એકથી એક, આગળ, પડે ઉઝાતી;
અબળા મળી અનેક, પ્રૌઢ પરજિયા ગાતી. ૧૬૫
કૂટે કઈ કપાળ, મૂકી ઊર ઉધાડા,
જણાય નહિ જજાળ, શા ધટ પેઠા ગાડા ૧૬૬
સાય પ્રાત કાળ, મુખ વાળીને રડતી,
લીંટ આંસુ ને લાળ, દેઈ જીવોને નડતી ૧૬૭
સૌંજ સ્વારથ કાજ, પતિ પુત્રોને મારે,
દિલમા રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે ૧૬૮
અપરમાત થઇ આપ, દાસ પુત્રને દમતી,
પ્રૌઢ થાય જયાં પાપ, ત્યા જઈ છાની જમતી ૧૬૯
ખાય શેર બેયેક, તોય કહે નવ ભાવે,
લડે તજીને ટેક, પોળો ચાર જગાવે ૧૭૦
તેલ સરસિયું રાઈ, ખાતી એઠું ટાઢુ,
શિક્ષાથી રીસાઈ, અબળા બોલે આડુ ૧૭૧
છાની લેઈ જાય વસ્ત, મહિયરમા મનમાની,
માંડે જુદ્ધ થઈ મસ્ત, પાછી ન ધરે પાની ૧૭૨
કાંઇને શાટે કાંઇ, વસ્તુ બતાવે બીજી,
ઘરના જન ઘરમાંઇ, ખરુ કહેતા રહે ખીજી. ૧૭૩
પીટ્યા કહિને ગાળ, શિશુને દેઈ પછાડે,
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પણ ત્રાડે. ૧૭૪
નગ્ન નદીને તીર, નરને તનુ નિરખાવે,
પતિને નિજ મદિર, નિત્ય કરડવા ધાવે ૧૭૫
હાય હાય કહી આદ્ય, વાત કરે વિસ્તારી,
મૂકી નિજ મર્યાદ, નિર્લજ થઇ કુળનારી. ૧૭૬
વિવાહ મગળ દિન, ભૂડું ગાતી ભામા,
જાત જાતના જન, સાભળવા રહે સામા. ૧૭૭

હોળીની પણ ઘેર, હડી ખસે જમ હારી,
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર, નરને સુણતા નારી ૧૭૮
નિરધન ને ધનપાત્ર, સુભાગ્યવતી કે રાડી,
મળી માનિની માત્ર, કાંતે ચરખા માંડી ૧૭૯
શેરિયે કરતી સોર, શ્યામા શરમ ન આણે,
દિવસ ચડે જ્યા પહોર, ઘરમાં ઘટી તાણે ૧૮૦
ઘરમા હોય જો દુ ખ, ગમતા ન મળે ઘરેણા,
મરડીને કહે મુખ, પાપે તમને પરણા ૧૮૧
છડે ન વીણે ધોય, તરત ન દેતી તડકા,
રસોઇમાં પણ હોય, કોયલાકેરા કડકા ૧૮૨
ચકલે ચકલે ગાય, ગરબા મળિને ધણિયો,
જાર જોવાને જાય, ભામા એવુ ભણિયો ૧૮૩
સાસુ વહુને શીશ, પ્રથમ પેરાવે વાડી,
અતે કરતી રીશ, કહે ઘોડાની લાડી ૧૮૪
સાસુ જોઇને સુખ, વહુકેરુ મન ખીજે,
વહુનું જોઇને દુ ખ, સાસુનુ મન રીઝે ૧૮૫
અપરમાત કે માત, સુતના ઘરમા આવી,
જે કાંઈ આવે હાથ, તે તે જાય સધાવી ૧૮૬
દીકરિયો થઇ દૂત, ફોસલાવી લે માનુ,
શળી ન પામે સૂત, કરવા કાર્ય પીતાનુ ૧૮૭
મરે જિવે ભરથાર, વગોવી વનિતા વરને,
નીકળી જાય કુળનાર, લેઇ પારકા નરને ૧૮૮
શ્યામા સુતને કાજ, વીર્ય ધરે કઇ કઇનું,
મૂકે કુળની લાજ, જ્યમ પાસુ હોય ક્ષયનું ૧૮૯
પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠે,
ચડે ઘડી દિન ચાર, આખ ચોળતી ઉઠે ૧૯૦
પિતાનુ કરે ન માન, માનિનિયો મન માન્યુ,
સ્વારથની રહી સાન, કળિમાં સગુ કલ્લાનુ ૧૯૧
કથ પાસ બહુ કામ, ઘરનાં નિત્ય કરાવે,
ઘરનો કરી ગુલામ, અહરનિશ અથડાવે. ૧૯૨

વિધવા પણ જણિ બાળ, જઈ ટાંકામાં નાખે,
ગુણવતી થઈ ગાળ, સર્વ જનોની સાખે ૧૯૩
પરપુરષોથી વાત, હસિ હસિ વાટે કરતી,
ઉઠી અરધી રાત, અબળા નવ ઓસરતી ૧૯૪
દેવ મદિરે જાય, નિત્યે રઝળતી રામા,
અન્ય પુરુષ અથડાય, સુદરિયોના સામા ૧૯૫
ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની,
વાત કરે વ્યભિચાર, કાતા જન કામિની ૧૯૬
ભાગે પર ઘરસૂત્ર, તેવી વાતો ચણતી,
થાય પુત્રને પુત્ર, તો પણ પોતે જણતી ૧૯૭
બાળા યુવતી વૃદ્ધ, ચડભડતી નવ ચૂકે,
બડબડ કરતી બોધ, મમતા મનથી ન મૂકે ૧૯૮
સાચી જૂઠી વાત, સુણી લડાઈ લડતી,
સમ ખાતી સાક્ષાત, રગડે રામા રડતી ૧૯૯
વાધા પાડી વિશેક, સવળે અવળુ સમજે,
એક એકથી એક, ટક્કર લેવી ન તજે ૨૦૦
જબા જાય સા જાન, પરનુ થતુ ન જાણે,
કરી એકઠુ ધાન, છાડે શરમ ન આણે ૨૦૧
કૃષ્ણ–કથામા વાત, એક એકથી કરતી,
કરે આપની ઘાત, કાન કથા નવ ધરતી ૨૦૨
મનમા જાણે ડહાઈ, વરણન નિજનુ ભાવે,
રુડુ કહે રિસાઈ, જાય કથામા નાવે ૨૦૩
તીર્થ તણા જે તર, રાજ્ય રહ્યા ત્યા ખોટા,
બધા બિદર, મ્લેચ્છ રાજ્યથી મોટા ૨૦૪
કેટલા કરુ વિખાણ, કળિના જનના કંઠે,
ભજન પડે ભગાણ, વાણી વળતી વંઠે ૨૦૫
સર્વ જનોને સાથ, નમસ્કાર છે મારો,
જોડીને કહું હાથ, હુ છુ દાસ તમારો ૨૦૬
કરશો કોઇ નહિ રોષ, સૌથી હું બહુ પાપી,
સૌના ગાવા દોષ, વાણી જ્યારે વ્યાપી ૨૦૭
કળિમા છે બે ગુણ, દોષ તણા નિર્દોલક,
કળી શકે તે કૃષ્ણ, પોતાના પ્રતિપાલક ૨૦૮

મન ચિંતવ્યા સત્કર્મ, શીઘ્ર સફળ તે થાશે,
અકે કર્યે અધર્મ, મનન કર્યે મરદાશે ૨૦૯
કૃષ્ણુતણા કીર્તન, ગાવા સુણવા ગમશે,
થાશે પાપ પતન, સકટ સઘળા સમશે ૨૧૦
માટે શ્રીમહારાજ, મુજ સામુ કાઈ જોઇયે,
અન્નાદિકને કાજ, ખોટી થવુ તે ખોઇયે ૨૧૧
નાથ દાસને નીત, આ અથડામણુ ન ઘટે,
પ્રભુ કરો તો પ્રીત, સાચી મનમા પ્રગટે ૨૧૨
કોને કહુ કિરતાર, આતુર થયો અતિશે,
શ્રીધર કીજે સાર, દિલ મારા જ્યમ દિશે ૨૧૩
નરતનુ કેરુ નૂર, વહી જાય વિશ્વભર,
હરિજી રાખો હજૂર, અથડાવો મા ઈશ્વર. ૨૧૪
દેવ ન જોઇયે દોષ, દાસતણા મન ધારી,
રક ઉપર શો રોષ, મહેર કરો મોરારી ૨૧૫
અન્ય જનોની આશ, કરવી લાગે કરડી,
જોઇયે જગત નિવાસ, પ્રભુજી પાસુ મરડી. ૨૧૬
પતિત પાવન નાથ, શરણાગતના વત્સલ,
મેં માન્યુ મન સાથ, બિરદ તમારાનુ બળ ૨૧૭
સત્ય સચ્ચિદાનદ, વચન તમારુ જાણી,
આવ્યો ધરી આનદ, શરણે સારગપાણી. ૨૧૮
વિટંબણાની વાત, દૂર કરો દામોદર,
જદુપતિ જાણો જાત, સકટ કાપો સત્વર ૨૧૯
પ્રભુજી રુડી પેર, ડગતુ મન સ્થિર કરિયે,
માધવ કરિયે મહેર, અરજી ઉરે ધરિયે ૨૨૦
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ, આશરે રાખો અમને,
કૃષ્ણુરામ કગાલ, ચરણ શરણ છે તમને ૨૨૧
ફાલ્ગુન શુકલ પાચમ, સવત અઢાર ચુમોત્તર,
કલિ કરમ જ્યમત્યમ, પૂર્ણ લખ્યા બુધવાસર ૨૨૨

દોહરો

બસો બાવિસ તુકથી, કહ્યાં કલિના કર્મ,
કૃષ્ણુરામની કૃષ્ણુથી, રાખ્યે રેહેશે શર્મ. ૨૨૩

દેવીદાસ

નાનો ઈશ્વરવિવાહ

રાગ ધોળ

શંકર શારદાને શિશ નામુરે, ગરુવા ગણપતિ જુવો મુજ સામુરે,
સમરુ શારદા સમરથ જાણીરે, અંબા આપો અવિચળ વાણીરે ૧
પરમોદીને પૂછે છે વાતરે, કેમ પરણ્યા તે શંભુનાથરે,
વિવાહ વૈકુંઠનાથે વખાણ્યોરે, એવો દેવીદાસે ન જાણ્યોરે
પ્રભુજીનું નામ પ્રિછવુરે, વિવાહ વિગતે કરીને ગાઊંરે ૨

ઢાળ

વિવાહ વીગતે વરણવુ, મારી માતાજી કરોને મયાય,
દીન વચન દેવીદાસના, સેવકને કરોને દયાય ૩
એક સમે નારદ આવિયા, જ્યા હતા શંભુનાથ,
પ્રિતેશુ પ્રભુજીને પ્રીછવી, કહે ઋષિ આગળ તે વાત ૪
નારદ કહે નયણે નીરખતા, એવી કન્યા ન જાણુ કોય,
સમોવડ શંભુનાથની, સરખા તે સરખી હોય ૫

રાગ પ્રથમનો

વળતી ઋષિયે માંડી છે વાતરે, તમે સાંભળો શંભુનાથરે,
અહીંથી દૂર ઘણી ભૂમિ થાયરે, તહીં રહે છે હિમાચલ રાયરે ૬
તેને ઘેર છે મેના નારીરે, તેને કૂળ છે કન્યા કુંવારીરે,
કોડે શોભા તેની ઘણી કહાવીરે, મહા રૂપ અનુપમ લાવીરે ૭
દિસે દેવીતણો અવતારરે, શોભા કહેતા ન આવે પારરે,
હિંડે હંસતણી ગતિ ધરતીરે, ભૂમિ ઉપર ડગલા ભરતીરે ૮
કટિ જાણિયે કેસરી લંકરે, અવની પર આડો અંકરે,
વેણે વાસુકી નાગ લજાયરે, દિસે કંચન સરખી કાયરે ૯
ચરણ કદળી સ્થંભશા જાણુરે, તપે ઋષિથી અધિક વખાણુરે,
બેઠી છે તે બાળકુંવારીરે, શ્યામા શોધે છે વરને વિચારીરે ૧૦
કહે નારદ નયણે મેં નરખીરે, દેવ કન્યા છે શંભુ સરખીરે,
શંભુ કહે તમે નારદ જાઓરે, ઋષિ વાયુથી વેલા આવોરે. ૧૧

શુભ કામ કરો શ્રમ આણીરે, ઋષિ ચાલ્યા સુણી એવી વાણીરે,
એમ કહીને ત્યા નારદ આવ્યારે, મહાદેવના માગા લાવ્યારે ૧૨
જેથી માત પિતા મન મોહેરે, એવો વર કન્યાને સોહેરે,
વર્ણતિ ઋષિયે માંડી છે વાતરે, વર સારો છે શભુનાથરે ૧૩
જેને સુરવર મુનિવર જાણેરે, જેને વેદ રુડા તે વખાણેરે,
ત્યારે બોલિયા મેના માયરે, કોણ ખડનો છે વરરાયરે ૧૪
એનું કુળ છે કેવી જાતેરે, એ તો વર કેવી છે નાતેરે,
કહે નારદ સાભળો બાઇરે, એને કુળ છે આદ્ય વડાઇરે ૧૫
એનું સુદર કુળ બહુ સારરે, દેખી મન માને છે મારુરે,
જો કોઈ અણજુગતું કહે તમનેરે, તેની ખોટ વરધ છે અમનેરે ૧૬
ઇશ્વરજી છે વિવાહ સગ્યારે, એવા વચન સુણી રાય હરખ્યારે,
જોયા વિના અજોયુ કીધુરે, શભુનાથનુ શ્રીફળ દીધુરે ૧૭

ઢાળ

રાય કહે ઋષિ સાભળો, જુકતે શું લાવો જાન,
મોટા તે મહિપતિ આવશે, રુડી પેરે વધરો માન ૧૮

રાગ પ્રથમનો

નારદ કહે તમે સાંભળો રાયરે, કહુ મહાદેવનો મહિમાયરે,
બ્રહ્માદિક ને શ્રી ભગવાનરે, સાથે આવશે સરવે સમાનરે ૧૯
એવા વચન કહી ઋષિ વળિયારે, શભુજીને પથે પળિયારે,
મહાદેવને મદિર આવ્યારે, ઋષિ રુડા સમાચાર લાવ્યારે ૨૦
હિમાચળે તે કન્યા દીધીરે, શભુનાથની સગાઈ કીધીરે,
એવી વાત કહી છે વ્હાલીરે, શિવે હસીને દીધી છે તાળીરે ૨૧
ચાલો જગદીશ પાસે જઇયેરે, વિવાહ વૈકુઠનાથને કહિયેરે,
લક્ષ્મિ-વરને તેડી લીજેરે, પરિયાણ પ્રભુજીસુ કીજેરે ૨૨
હિમાચળને હરખ ન માયરે, મહા મડપ રચ્યો ત્યાયરે,
તેડ્યા સલાટ સુતાર સોનારરે, તેડ્યા કારીગરો તે ઠારરે ૨૩
બ્રહ્માજીએ મુહૂર્ત સારુ સાધીરે, દિશા જોઇને દોરડી બાધીરે,
ભૂમિ ચાર જોજન ભરી લીધારે, પરવાળાની પૂરણી કીધીરે ૨૪
મણિ જડિત્ર મોડ ઘડાવ્યારે, ત્યા બ્રાહ્મણો સરવે આવ્યારે,
ભુમિ ઉંચા ભવન આકાશેરે, માહિ જડિત્ર જ્યોતિ પ્રકાશેરે,
માહિ જુક્તિતણી ગતિ જાણીરે, નવરગની રચના આણીરે ૨૫

ઢાળ

રંગની રચના આદરી, જુજવી જુજવી જાત,
મેઘમાળા ને ચિત્રશાળા, ભલી ઓપે છે ભાત ૨૬
મેરુ પર્વત પખી પ્રગટ્યા, ફૂલ વેલ સુખકાર,
નયણેથી તે નીરખતા, કહેતા ન આવે પાર ૨૭

રાગ પ્રથમનો

એવી મડપ રચના માડીરે, ચતુરાઈથી ચિત્રી જ કાઢીરે,
માંહિ ભેદ ભૂલવણી ભારીરે, માહિ બાજીગર રચના ન્યારીરે ૨૮
માહિ વેદ ભણતા જોશીરે, માહિ વણજ કરતા દોશીરે,
માહિ મનમોજી મન ગમતારે, ભાટ ચારણ રમતા ને ભમતારે ૨૯
માહિ ગોપ વાસળિયોવાળારે, ત્યા તો ચાલતા મારગ ટાળ્યારે,
કોઈ ઘોડે ચઢ્યા અસવારરે, બકતર પાખરનો નહિ પારરે ૩૦
માહિ મત્ત મેગળ મદ ઝરતારે, માહોમાહિ લડિ મસ્તાઈ કરતારે,
શુઢ વાળાને સાકળો છાજેરે, ગળે બાધ્યા તે હયવર ગાજેરે ૩૧
માહિ મલ્લ પ્રતિજ્ઞા કરતારે, માહિ ગાધર્વ ગાન ઉચરતારે,
ત્યાહા આનદ ઓચ્છવ થાયરે, એવુ લખિયુ છે મડપ માયરે ૩૨
બીજી નાટક વાત જાણુરે, વનસ્પતિ શુ મુખથી વખાણુરે,
માંહિ અનુપમ આબા ફળિયારે, જોવા જેવા જાબૂડા ગળિયારે ૩૩
ગળ્યા ખારેક ને ખજૂરરે, ફળ ફોફળ ને નાળિયેરરે,
લીલી કેળો ને કર્મદી પાકીરે, બોરડિયે રહ્યા બોર બાઝીરે ૩૪
વળી બદામો ને બીલીરે, તે તો દીસે છે નવરગ લીલીરે,
નવરગી તે નાગરવેલીરે, શોભા વૈકુઠની લાવી મેલીરે ૩૫
વનસ્પતિ તે ભાર અઢારરે, માહિ પખિતણો નહિ પારરે,
જ્યારે મધ્ય મડપમાં આવ્યારે, ત્યારે હરખે શુ હસ લખાવ્યારે ૩૬
માંહિ મોર મધૂરા બોલેરે, જોતા નાવે કોયલડી તોલેરે,
માહિ નવરગ સારસ રુડારે, માહિ કાબેર ચકલી ને સૂડારે ૩૭
માહિ પાર વના પોપટ પઢતારે, ત્યાં તો કુરગી કૂકડા વઢતારે,
મેના બોલે છે શબ્દો મીઠારે, બગ ધ્યાન ધરીને બેઠારે ૩૮
પર ભૂમિતણા જે પખીરે, તેની જાત લખી છે અસખીરે,
એવી મડપ રચના કહાવેરે, કવિ જાન શભુનાથ લાવેરે ૩૯

મઠી આગળ માડવા ઘાલ્યારે, શભુનાથ પરણુવા ચાલ્યારે,
શિવે જુગતે શુ જટા બાંધીરે, પહેરી ફાટેલી કથા સાધીરે ૪૦
ભાર ભાગ ધતુરાનો આણ્યોરે, મહાદેવે પોઠીડો પલ્યાણ્યોરે,
ગળે પેરી છે રૂઢની માળારે, અગે લપેટ્યા છે ભોરિંગ કાળારે ૪૧
શભુનાથ સમાચાર કહાવેરે, એવો વેષ ધરી વર આવેરે,
નવ જોમની નેણુ સમારીરે, સામૈયે આવી સુન્દર નારીરે ૪૨
જોવા ગયા છે જાન જમાઇરે, પછા મેના ત્યા મૂર્ચ્છા ખાઇરે,
ભુશો બ્રાહ્મણ ભુંડો જાણ્યોરે, અણુગમતો આગણિયે આણ્યોરે ૪૩
એવા વચન કહી સહુ જાયરે, જઇને કહ્યુ હિમાચલ રાયરે,
માતા કુવરીને એમ કહાવેરે, તારો બળદે ચડી વર આવેરે,
કુવરી કહે કર્મની વાતરે, વર પામી હુ શભુનાથરે ૪૪

ઢાળ

મેનાનુ મન માને નહીં, તેના કઇક અવગુણ ગાય,
પેરે પેરે કરી પ્રીછવે, આધીન થઈ ઉમિયાય ૪૫
જનમ આપે જનેતા, પણ કર્મ ન આપે કોય,
પાણી પીને ઘર પૂછિયુ, તેની જાત ભાત શી જોય ૪૬
આગણે આવ્યો વર આશાકારી તે, વર્યા વિના કેમ જાય,
કરમ બધન કીજિયે તો, દોષ લાગે મોરી માય ૪૭

રાગ પ્રથમનો

જે મને ઋષિયે વર આપ્યોરે, તે મેં સત્ય કરીને થાપ્યોરે,
વણુ લોકમા તપ મેં કીધુરે, શભુનાથનુ સગપણુ લીધુરે ૪૮
એવા વચન કહી કરી વાતરે, મુખથી બોલ્યાં મેનામાતરે,
આ તો પુત્રી મેં કયાથકી જાઇરે, વિષની ગળથુથી કાં ન પાઇરે. ૪૯
વણુ દીઠે શુ વરને વખાણોરે, હસ કાગને કોટે બધાણોરે,
પહેલા પોખવા જે કોઈ જાશેરે, તેને સર્પ તે કરડી ખાશેરે ૫૦
એમ મેના તે મનમા વિમાસેરે, કોણુ જાય તે જોગી પાસેરે,
દેવકન્યા એને કેમ દીજેરે, માટે રુડુ ગમે તેમ કીજેરે ૫૧
સહુ હાસી કરે એને દેખીરે, કન્યા કેમ દીજે દેખી દેખીરે,
જો જો કુળવતો જમાઇરે, દેખી નારી પડી મૂર્છા ખાઇરે. ૫૨

ઢાળ

મેનાનું મન માને નહીં, એને આગળે ઉભા ઈશ,
પારવતીનો પ્રેમ જોઇ, રૂપ પ્રગટ્યુ ઉમિયાધીશ ૫૩
સૂર્ય સમોવડ વદન ઝળકે, કળા કોટી પ્રકાશ;
જોતામા ખામી નહિ જરા, તે તો કહું શો તાસ ૫૪
હવે હરખ્યા શ્રીહરિ ને, અગે વધ્યો ઉછરગ;
શણગાર સજી સહુ સુદરી, બહુ નારી બની નવરગ. ૫૫
ધૂશળ મૂશળ કર ધરી, મલપતિ મગળ ગાય,
પોંખી કરી પધરાવિયા, મહાદેવ મડપમાય ૫૬

રાગ પ્રથમનો

વર મડપમા પધરાવ્યારે, ત્યા તો મોટા મુનીન્દ્રજી આવ્યારે;
બ્રહ્મા સાથે સોહે બ્રહ્માણીરે, ઇંદ્ર સાથે સોહે ઇંદ્રાણીરે ૫૭
રવિ સાથે તે રાદલ જાણીરે, ચદ્ર સાથે છે રોહિણી રાણીરે,
હિમાચળની સાથે છે મેનારે, વળી કરુ વખાણ કેના કેનારે. ૫૮
શિવ બેઠા પલાઠી વાળીરે, મધુપર્કમા કાસાની થાળીરે,
લક્ષ્મી શિવને લૂણ ઉતારેરે, સત્યભામા તે સહુને વારેરે. ૫૯
સહુ નાટક બોલે છે બોલરે, નાવે જાબુવતીને તોલરે,
રુખમણિ એણીપેરે ગાયરે, રાધિકાજી તે વારણે જાયરે. ૬૦
સહુ બોલે શભુજીની પક્ષેરે, જળ આવ્યા મેનાને ચક્ષેરે,
અતિ આનદે પરણ્યા ઈશરે, સાથે જાનૈયા શ્રીજગદીશરે ૬૧
કન્યાદાન દે હિમાચલ રાયરે, મળી માનિની મગળ ગાયરે,
ધન્ય ધન્ય થયો અવતારરે, વાજા વાગે દુદુભિ અપારરે ૬૨
બ્રહ્મા શાશ્વતુ મુહૂરત સાધીરે, લીલા વાસની ચોરી બાધીરે,
સુદર મગળ વરત્યા છે ચારરે, શિવજી આરોગ્યા કસારરે. ૬૩
શિવને હાથ ગ્રહણુ ત્યા થાયરે, દાન આપે હિમાચલ રાયરે,
રાયે હસ્તિ આપ્યા શણગારીરે, ઉપર અકુશ ને અમાડીરે ૬૪
લાબી ડોકના સાઢિયા સારરે, ગાયો ભેંસોના ટોળા અપારરે,
રાયે રથ આપ્યા છે ક્રોડરે, સાથે ધોળા ધોરીની જોડરે ૬૫
પ્રભુને પેરામણી ઘણી કીધીરે, સહસ્ર દાસી સેવામાં દીધીરે,
ઘેડ બધ દિસે ઘરચોળારે, ઘણા લાબા પનાદાર પોળારે ૬૬

ભરજરિયા જામા મન ભાવેરે, મન ગમતા મસરુ મગાવેરે,
વળી લાવે બીજા નવરંગીરે, જાન માંડવે અતિ ઉછરંગીરે ૬૭
ઘણી જુકતે જમાડી છે જાનરે, આપ્યા જાવત્રી ફોફળ પાનરે,
ગાય ગંધર્વ અપ્સરા ગાનરે, છૂટયા બંધથકી બંધીવાનરે ૬૮
શંભુ પરણીને ચાલ્યા કૈલાસરે, મૃત્યુલોક મેંટયો દેવીદાસરે,
વાસાવડમાં વાસો વસેછેરે, અતિ આનંદે વિવાહ કહેછેરે ૬૯
જે કોઈ ઈશ્વર–વિવાહ ગાશેરે, તેના પાતિક પ્રલ્લે થાશેરે,
જે કોઈ સાંભળશે નર નારીરે, તેની આશા પૂરે ત્રિપુરારીરે ૭૦
વિવાહ સાંભળી ધરશે ધ્યાનરે, તેને રીઝે તે શ્રીભગવાનરે,
તેને કૃપા કરે શંભુનાથરે, ઝાલે સંકટ વેળાએ હાથરે
ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવારરે, આપે પારવતી ભરથારરે ૭૧

ઢાળ

પ્રીતે શું આપે શ્રીહરિ, તેના મનની તે પૂરે આશ,
શ્રોતાજન સૌ સાંભળી તે, બોલો શ્રીઅવિનાશ. ૭૨

રણછોડ ભકત

રાધા વિવાહ

ધોળ ૧

શ્રી ગુરુ શારદા વરણવુ, પ્રેમે લાગુ પાય,
વિવાહ ગાઉં રાધે કૃષ્ણનો, હઇડે હરખ ન માય,
વર રે વિઠ્ઠલ કન્યા રાધિકા ૧
વ્રજના મદિર અતિ શોભતા, રુડુ બરસાણુ ગામ,
આહિર સઉકો રે ત્યા વસે, અધિપતિ વૃષભાન વર રે ૨
તેને રે એક પુત્રી થઇ, પાડ્યુ રાધિકા નામ,
કાલુ ને ઘેલુ બોલતી, લાગે તે વ્હાલી ઠામ વર રે ૩
સાત વરસ થવા આવિયા, આવ્યોરે કન્યા કાળ,
માત પિતા સહુ હરખિયા, ધાલિયે હવે વરમાળ વર રે ૪
એમ કરતા ટોળે સૌ મળ્યા, રમવા સયરનો સાથ,
વીંટાઇવનિતા સઉ મળી, ઝાલી એક એકનો હાથ વર રે ૫
સર્વે મળીને વિચારિયુ, ન જાણે રાધાની માત,
ઉપવન રમવા આપણુ જઈ, રમિયે રાધાની સાથ વર રે ૬
કંઠે બાયલડી કર ગ્રહી, રમવા ચાલ્યા જિવન,
વનને વિષે રે શોભા ઘણી, સઉકો કહે ધન્ય ધન્ય વર રે. ૭
ઉપવન અતિ રળિયામણુ, ઝાડી ઓળારે ઓળ,
લવિંગ લતા ને કેતકી, પક્ષી કરે બહુ કલ્લોલ વર રે ૮
મોર બપૈયા ને કોકિલા, કરે સારસ ઉચ્ચાર,
પખિડાં રાધે રાધે રટે, કહેતા આવે ન પાર વર રે ૯
રમત રુડી રમવા તણી, કરે અન્યો અન્ય ખ્યાલ,
શોભા તે સમે શી વર્ણવુ, રમે વ્રજની રે બાળ વર રે ૧૦
ગોવાળની મડળી લેઈ, નિસર્યાં દીન દયાળ,
પુષ્પતણા હાર પેરિ, દૂર રમે નંદનો લાલ વર રે ૧૧
હરખ ધરીને ખોળે લિધા, વૃષભાન કુમાર,
પેરિયાં વસ્ત્ર વિવેકથી, શોભિતા શણુગાર. વર રે. ૧૨

પુલના ચરણા પુલની ઓઢણી, પુલના સૌ શણગાર,
પુષ્પની ચોળિયો શોભતી, શોભા બનિ રે અપાર. વર રે ૧૩

ભુજગીની ચાલ

રમે રાધિકા રંગથી રૂપ રાતી, કરે કામિની કેલ જોબનમાતી,
સહૂ સુદરી એકઠી ઠામ પામી, મળ્યો મોહનો સુદરીનો જ સ્વામી ૧૪

રાગ પ્રથમનો

ગેડી દડે રમે કાનજી, રમતા ચાલ્યા જિવન,
દડો લીધો છે દામોદરે, રમવા જગજિવન વર રે ૧૫
દડો દામોદરે નાખિયો, પોંચ્યો રાધાની પાસ,
મોહને વળતો માગિયો, આણિ મનમા હુલાસ વર રે ૧૬
હરખે રાધા લેઈ આવિયા, દડો પોતાને હાથ,
સ્નેહ કરી પછી સોંપિયો, બોલ્યા દીનો રે નાથ વર રે ૧૭
આવો અહીયાંરે રાધિકા, રમિયે તે રંગે રાસ,
હાથ પકડી તેડિયા, રાધા થયાં હુલાસ વર રે ૧૮
કૃષ્ણ સગે બેઠા રાધિકા, શોભિ બન્નેની જોડ,
તે સમે શોભા શી વરણવુ, નહીં ખાપણ કે ખોડ વર રે ૧૯
બોલ મેળાપ જ ત્યા થયો, લીધા શ્રીફળ હાથ,
પીઠી તે પ્રભુજીને ચડે, બેઠારે દીનોનાથ વર રે. ૨૦
વનને વિષે રે ઓચ્છવ થયો, ગોરડિ મળી સહુ ગાય,
વર તમે થાવ રે વિઠ્ઠલા, કન્યા રાધિકા થાય વર રે ૨૧
આંખ આંજી અબળા મળી, રીઝ્યા શ્રીનદલાલ,
ગાળો તે દે સઉ ગોપિકા, એ તો ગાયનો ગોવાળ વર રે ૨૨
એક કદમને રે છાયડે, હરીને તે જ ઠાર,
પેર કરી પરણાવવા, હર્ખ વાધ્યો અપાર વર રે ૨૩
હસ્ત મેળાપ કીધો હરિ, ગીત ગોપિકા ગાય,
છાસ પિનારો એ છોકરો, રુડી રાધા ચોરી જાય વર રે ૨૪

ભુજગીની ચાલ

સહૂ સુદરી ગાય છે શર્મ તોડી, શું જાણે ગોવાળો વળી જાન જોડી,
કહે ગોપિયો કેહમા બુદ્ધિ થોડી, જુવો ઓઢણી લેઇને માથે ઓઢી ૨૫

રાગ પ્રથમનો

ચતુરાએ ચોરી રચી, કીધી સઘળારે રીત,
મંગળ ફેરા લઈ ફર્યાં, કરી પૂરણ પ્રીત વર રે ૨૬
ગોવાળિયા સહુ આવિયા, પાસે બેઠાજી તર્ત,
હાસ્ય વિનોદ જ સહુ કરે, અગ્નિમા હોમ્યા ઘૃત વર રે ૨૭
સતિ રે શિરોમણિ રાધિકા, બીડી લીધી રે હાથ,
લેઈને મેલી મુખમા પ્રીતે, દગિયા તે દીનોનાથ વર રે. ૨૮
આજ્ઞા માગે પ્રભુજી દેવની, પેસ્યા કંકણ હાથ,
છોડ્યા ને છોડો દોરડા, તેડાવો નંદ તાત વર રે ૨૯
પરણિને ઉઠ્યા રાધિકા, ગયા પોતાને ઘેર,
માતાએ આવી જાણીને, પૂછી પુત્રીને પેર વર રે. ૩૦
ઘેર આવ્યાં છે રાધિકા, કોઈ જાણે ન વાત,
ઘુઘટ રાધાએ કર ગ્રહ્યો, પૂછે કીર્તિજી માત વર રે. ૩૧
કાં લાજે તુ દીકરી, શાને ઘુઘટ ખેંચે વળી,
અસુર કા તુને હવુ, સૈયર સૌ તુને હળીમળી વર રે ૩૨
સાસુ તે મારી જશોમતી, સસરો તે નંદરાજ,
કૃષ્ણજી કથ કોડામણો, પરણી હુ તેને આજ વર રે ૩૩
આડોશી પાડોશી સઉ મળ્યા, તાલી લે છે રે હાથ,
કોઇયે ન અડશો રાધાને, પરણી કાળાને સાથ વર રે ૩૪
કાળો કાળો કરશો નહીં, કાળો છે ત્રિભુવન નાથ,
ભવોભવ મારે એ હજો, ઝાલ્યો હરજીએ હાથ વર રે ૩૫
ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામને, ધન્ય વૃન્દા રે વન,
ધન્ય રે આહિરની ગોપિકા, નિરખ્યા જગજીવન વર રે ૦૬
જેરે ગાય ને જે સાભળે, તેનો વૈકુંઠ વાસ,
વિવાહ ગાયો રાધે કૃષ્ણનો, કહે ગણછોડદાસ વર રે ૩૭

નરભેરામ

નીતિ પ્રેમ વિષે

છપ્પા

નથી નિપજતો પ્રેમ, વાડીમાં પાણી પાતા,
નથી નિપજતો પ્રેમ, તેલ ચોળ્યાથી તાતાં,
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ગાંધી દોશીને હાટે,
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ખોળતા વાટે ઘાટે,
નથી મળતો પ્રેમ તપાસતા, ગુજરી ગામો ગામની,
કહે નરભો પ્રેમ પૂરો મળે, કૃપા હોય શ્રીરામની ૧

મળ્યો પ્રેમ વ્રજનાર, મગન થઈ મનમાં ફૂલી,
કહાન કહાન કહિ ફરી, ભાન ગઈ દેહનું ભૂલી,
પ્રેમિ વિદુરની નાર, નાહતાં નાગી ધાઈ,
એ લક્ષણ પ્રેમનુ, જઈ ભેટી જદુરાઈ,
તે ગર્ભને કાઢી નાખતી, છોડા મુખે ધરાય છે,
કહે નરભો પ્રેમનુ પારખુ, છબિલો છોડા ખાય છે ૨

જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, તુલસીના દળથી રાજી,
જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, ખાધી ખિચડી ને ભાજી,
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, પ્રેમને તે નર જાણે,
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, તેહને વેદ વખાણે,
મનમા જો પ્રેમ પ્રગટ થયો, એક રતીભર જેહને,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, નિત્ય બલિહારી તેહને ૩

કરીને યજ્ઞ અનેક, વ્રત વિધિ બહુ પાળે,
વળી આપે ગૌદાન, હાડ હિમાળે ગાળે,
ગીત વેદનાં ગાય, તિર્થ પણ બહુ ફરિ આવે,
દધી દૂધ ઘૃત ખાડ, વિપ્ર પોષે મન ભાવે,
એવા સુકૃત કીધા ઘણા, શુ આપુ જીભે ગણી,
કહે નરભેરામ એ સર્વથી, જ્ઞાન દાન શિરોમણી ૪

ખારાં જળનો જીવ, મિઠા જળમાંહી મરે છે,
મિસરી મીઠી ઘણી, ગધાના પ્રાણ હરે છે,
સિહણકેરુ દૂધ, કનકને પાત્રે જામે,
બીજી ધાતુ બહૂ, માહી વિરામ ન પામે;
છે એમ હરિ રસ આકરો, પ્રેમથી દિલ બહુ ઠરે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, દુરજનને વિસ્મય કરે ૫

નથી મૃત્તિકામા પ્રભુ, નથી પિત્તળમાં પેઠો,
કનકની મૂર્ત્તિ કરે, નથી ઈશ્વર મહિ બેઠો,
નથી ધોરોમા પીર, નથી જૈનોને દેરે,
અસલ જુને નહિ કોય, સઉ નકલોને હેરે,
છે રામ નામ અક્ષર અસલ, બીજું નકલ કહેવાય છે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, પ્રેમે પ્રગટ જ થાય છે. ૬

શાસ્ત્ર પુરાણો વેદ, કમાવા કારણ શીખે,
આઠ પહોર દિન રાત, જઈને ઝિકણું ઝીકે,
વાણી મધુરી વદે, મોરના જેવી કહિયે,
સર્પ વિછીને ખાયે, ઝેર એવુ છે હૈયે,
જો રામ રટણ કાંઈ નહિ કર્યું, તે ગવાર છે તેડિયા,
કહે નરભો ખરને લાભ શો, મિસરી ભર કે મેડિયા ૭

જુવતી જળને કાજ, જુવો પનઘટપર જાએ,
જેને જેવો અર્થ, તેટલુ તે જઈ લાવે,
ભાણે ભર્યાં પકવાન, ભૂખ સમ ભોગ કરે છે,
હદ આવી જે વાર, હાથ આડા જ ધરે છે,
ભાગવત પકવાન પણ ભટ કહે, અક્ષર એક જેથી પળે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, સત્ય વસ્તુ તેને મળે ૮

પ્રજાપતિની ઘોડિ, રાડ શિદ દુરીજન જાયો,
પેટ ભરે કરી વિષય, એહમા શુ એ કમાયો ?
નિદ્રા મૈથુન આહાર માંહિ, તુ શુ થયો રાજી ?
એ પ્રાણી સર્વને, વિચારી જોને પાજી,
જો રામ રટણ કાંઇ નવ કર્યું, અતે કારજ શા સર્યાં ?
કહે નરભો પેટ સર્વે ભરે, ગધા બિનાડાં કૂતરા. ૯

મેગળ નિસરી બ્હાર, ચાલતો મહાસુખ માણે,
નહિ શત્રુ નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખુ જાણે;
પૂઠે ભસે બહુ શ્વાન, કેટલા બેસી રહે છે,
મેગળને મન નહીં, માન અપમાન જ દે છે,
એમ હરિજન મેગળ રૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે,
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, દુરિજન સઘળા શ્વાન છે. ૧૦

ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જેની પરનારે પ્રીતી,
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જેહની ચાલ અનીતી,
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, હરિ ગુણ ગાતા લાજે,
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, પરાયાં સુખ જોઈ દાઝે,
વળિ ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જે મોહ્યો મોટમ માનને,
કહે નરભેરામ રટ્યા નહીં, શીદ વણુસાડ્યુ ધાનને. ૧૧

ધાન ખાધુ તે ધૂળ, નહીં વહાલા રઘુરાય,
ધાન ખાધુ તે ધૂળ, વળી જે વિષયી થાય,
ધાન ખાધુ તે ધૂળ, પાપ કરી પેટ ભરે છે,
ધાન ખાધુ તે ધૂળ, ઘાત વિશ્વાસ કરે છે,
સામાનું સુખ જોઇ દાઝતો, નરકે જશે નિદાનરે,
કહે નરભો ફૂટ ગધેડીના, શિદ વણુસાડ્યુ ધાનરે ૧૨

કર જોડી કહુ કૃષ્ણ, સાભળો અક્ષર મારો,
મનુષ્ય દેહ દઈ ભલે, શીદ બ્રાહ્મણ અવતાર્યો,
અણુસમજુને એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો મોટો,
મુજને ભાસે એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો ખોટો;
જે જમે ઊધાર સાથે થયુ, તેનો ધરુ છુ શોકરે,
કહે નરભો હાથ ધરી સહુ, સાધન સોંપ્યુ લોકને ૧૩

કોઈ કહેશે રે એમ, હાથ તો શિદને ધરિયે,
હાથ ધર્યે જીવાય, નહીં તો પેટ ન ભરિયે,
ધરિયે નહીં જો હાથ, નવસ્રા કેમ ફરાય,
હાથ ધર્યા પરતાપ, ટાઢ તડકો તે જાય,
જે હાથ ધર્યા વણુ મ્હેનતે, જીવવુ તે તો ઠીક છે,
જન નરભે તો નિશ્ચય કર્યુ, હાથ ધર્યામા ધીક છે. ૧૪

વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા,
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા સાંઢો જેવા;
જીવે પારકું ખાઇ, એહ અવતાર ન સારો,
જોતો નથી વિચારી, લાભ લૂટાયે મારો,

જે માલ પારકો ખાઇને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે,
કહે નરભો લાભ બધો ખુવે, નાગો શું લૂટાય છે. ૧૫

ખાતરવિન ભૂમિમા, સહસ્ર મણ બાજરી વાવી,
ખાર બધું ખાઈ ગયો, પાછી પાશેર ન આવી,
વિવેક સમજ્યો નહીં, પાત્ર કૂપાત્ર ન જોયું,
ખાધું તેને ના પચ્યું, ખવરાવ્યું તેણે ના ખોયું,

સઘળી ભૂમિ સરખી નથી, કઈ છાયા કઈ તાપની,
કહે નરભો કુપાત્ર થાય તો, દસુદ આવે પાપની. ૧૬

જાચક જીવન ધીક, વગર મહેનત જે જીવે,
જાન જાચકે થાય, જુવો દેખાડું દીવે;
માગે સાકર ગોળ, તનુજને ટપલી મારે,
જાચકને નોતરી, જમાડે ઘીની ધારે,

જાચક તો તે નથી જાણતો, જાન અતિશે થાય છે,
કહે છે નરભો મોટમપણે, લાખો જર લૂટાય છે ૧૭

રઘુનાથદાસ

આ ગરબીઓ ગુજરાતમાં અતિ ઘણી પ્રસિદ્ધ છે

ઓધવજીનો સન્દેશો

ગરબી ૧ લી

ઓધવજી આવ્યારે વેગે વ્રજમા, મથૂરાંથી મોકલીયા છે એમ જો,
વાલાને વાલારે વ્રજ આહિરડા, ગોપિ જનનો જોવા કારણ પ્રેમ જો ઓ૦
ગોકુળની શોભારે સુંદર શી કહુ, નેહે આવ્યા નંદજિને ભોવન જો,
પુરુષોત્તમ જાણીને મળિયા પ્રેમશુ, પ્રીત કરીને કરાવીયા ભોજન જો ઓ૦
કુશળતા પૂછીરે વાસુદેવની, કુવરના સભારી સઘળા કામ જો,
જશોદા રુવે ને સુખડા સાભરે, સૌ કો કહે કેમ નાવ્યા સુદર શ્યામ જો ઓ૦
વાસળિયો ને વલોણાં વાગે ઘણા, ઘેર ઘેર ગાય ગોકુળિયામા ગીત જો,
આ મગળ કીધારે દશ દિશાતણા, ત્રણ લોકમા કરે છે પુન્ય નિત્ય જો ઓ૦
આગણિયે આવીરે સરવે ગોપિયો, રથ કાંઈ છુટ્યો દીઠો નદને દ્વાર જો,
અધર્મી અક્રૂર ફરી આવ્યો હશે, એ જ ઘોડા ને એ જ દિસે અશ્વાર જો ઓ૦
આપણા સ્વામીને એ તેડી ગયો, ત્યા જઈ એણે મરાવ્યો છે કસ જો,
પ્રાણ લેઇને પાછો કેમ આવ્યો હશે, માસીસો કરવાને લેશે માસ જો ઓ૦
જમનાજીમા નાહિને એટલે આવિયા, જુવતિયે તો જાણ્યા શ્રીભગવાન જો,
રઘુનાથના સ્વામીના સેવક ઓળખ્યા, અરસ પરસ ત્યા દીધા ઝાઝા માન જો. ઓ૦

ગરબી ૨ જી

ઓધવજી અમ સાથે રસીયો રૂશણે, રીસાયા કેમ કહોને દીલની વાત જો,
આટી ને ઘૂટી તો નવ અમે જાણીએ, મોહનજીના મનમા મોટી ઘાત જો ઓ૦
લક્ષણ સૌ જાણ્યારે લોભી લાલના, ગુણવત છે પણ ગાયોનો ગોવાળ જો,
આહિરડો શુ સમજે રસની રીતમા, કાનુડો કાંઈ કુડા ચઢાવે આળ જો. ઓ૦
જીવન સગે રમવા જોબન જાળવ્યા, બાળપણામા ખાતે કરતા ખેલ જો,
મનડાની વાતોરે સૌ મનમાં રહી, મેલી ગયા કાંઈ દુ ખડા કેરી હેલ જો ઓ૦
વચને અમને વાલારે એ વિઠ્ઠલે, જાતા જાતા જૂઠો દીધો કોલ જો,
છોકરડા સરખેરે અમને છેતર્યાં, તજી ગયો એ તસ્કરનો શો તોલ જો. ઓ૦

મહિયરિયે જાઉં તો મુજને ખીજવે, સાસરિયામા સાસુનો સતાપ જો,
નહાની તે નણદલરે બાળે બોલડે, પૂરણ લાગ્યા પાડોશણના પાપ જો ઓ૦ ૫
દુખડાની વેળાયેરે સુખડા સાભરે, અત સમે તો કોય ન આવે કામ જો,
સગપણ તો સોનુંરે પીતળ પ્રીતડી, વાલપણાંમા વેર કરી ગયા શ્યામ જો ઓ૦ ૬
દયા નવ આવીરે દિલથી ઉતર્યાં, દાસીનો તો દોષ ન જાણ્યો કાય જો,
પરમેશ્વર જાણીને પ્રીતે પૂજતા, હરિજીને અમે હાથે કરતાં છાય જો. ઓ૦ ૭
ભણકારા વાગે છે ભોજન પીરસતા, જમણ કરીને જોઇએ હરિની વાટ જો,
સાસુજી પૂછેરે વહુ તમે સાભળો, રસોઈ કરતા આવડો શો ઉચાટ જો ઓ૦ ૮
અવગુણને ગુણ શારે અબળા રાકના, વાક ઘણો પણ વનિતા સગશુ વેર જો,
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલુ, ધણી થઈ હવે પ્રભુ પધારો ઘેર જો ઓ૦ ૯

ગરબી ૩ જી

ઓધવજી માધવરે મેલી કેમ ગયા, કહોને વીરા શો છે અમારો વાક જો,
નમેરા થયારે નદના લાલજી, રણ વગડામા રોતા મૂક્યા રાક જો ઓ૦ ૧
ધીરજની વાતોરે ધરથી સાભળો, પહેલી પ્રીતે હર્યા અમારા પ્રાણ જો;
કાળજડાં છેદ્યા રે ભીતર ભેદિયા, મરમ કરીને માર્યા મોહના બાણ જો ઓ૦ ૨
ખાધા ને પીધારે ખરચ્યાં વાપર્યાં, એને અમારે અણવેચી મીરાત જો,
લજ્જાતો લોપીરે દુરિજન લોકની, મોહન માટે તજ્યાં કુટબ ને જાત જો ઓ૦ ૩
વલોણુ વલોવતી હું તો ત્યા જઈ, કહેતી હુ તો જાગો જશોદા માત જો,
મહિડાને મશે મળતી મહારાજને, તેને મશે કરતી વળી હુ તો વાત જો ઓ૦ ૪
પરભાતે પાણીરે જમુના હું જતી, શેરડિયોમા સામા મળતા શ્યામ જો,
અલબેલો કરતો અમશુ અતીઘણા, જૂઠા ઝગડા જોતુ બાધુ ગામ જો ઓ૦ ૫
ઉઘાડો રમતોરે મારે આગણે, છોકરડામા માગી પોતે છાશ જો,
માખણને મશેરે મચકે નાચતો, અલબેલાની મોટી અમને આશ જો ઓ૦ ૬
મેળાવો કરતોરે ઝાઝા માકડા, સૂના ઘરમા જઇને કરતો સાન જો,
બાળકડા બીજા એ અવસર આવતા, દહીં ગોરસડા પાતો સઉને કાન જો. ઓ૦ ૭
મોભારે ચડતોરે માખણ ચોરવા, રાડ લેઇને કરતો રસની રેલ જો,
લાખેણી લીલારે એવી લાલની, ખાત કરીને કરતો નવલા ખેલ જો. ઓ૦ ૮
વિસ્તારી વાતોરે કીજે કેટલી, સાભરતામા થાય ઘણો સતાપ જો,
રઘુનાથના સ્વામીને સરવે સાભરે, તમે તમારુ જુવો વિચારી આપ જો. ઓ૦ ૯

ગરબી ૪ થી

ઓધવજી સદેશો કહેજો શ્યામને, મારા સમ જો મૂકી મનનો મેલ જો,
કાનુડો કપટીરે આવડો કેમ થયો, છળ કરીને છેતરિયે નહિ છેલ જો ઓ૦ ૧
આટલા દિવસરે આવુ નવ જાણુતી, ઘરથી ન જાણ્યા ધુતારાના ઢગ જો,
પાણીડા પીનેરે ઘર શું પૂછિયે, બાળપણામાં કીધો એશુ સગ જો ઓ૦ ૨
અણુતેડ્યા જાતારે નદને આગણે, વણુ કરાવ્યા કરતા ઘરના કામ જો,
એવે રે મિશે જઈ મળતા માવને, પલકે પલકે કરતી હુ પરણામ જો ઓ૦ ૩
દીવડિયા મિશેરે દૂરથકી આવતિ, વડો કરીને વળતી વારવાર જો,
મોહનના મુખનારે લેતી મીઠડાં, જશોદા મુજને કહેતાં નિર્લજ નાર જો ઓ૦ ૪
માડીથી છાના રે મેવા લાવતા, વાટકડીમા દોવા ગૌરી ગાય જો,
દૂધને દહિયેરે હરિને સિચતા, મેં જાણ્યુ જે જીવન મોટા થાય જો ઓ૦ ૫
વેરીડાં કીધાં રે વ્રજનાં લોકને, વાલા કીધા ગોપી ગિરિધર લાલ જો,
ફુલડિયે પાખડિયે હુ નહિ ફૂબતી, કેમ વિસાર્યું વિઠ્ઠલજીયે વ્હાલ જો ઓ૦ ૬
જમાડી જમતારે જીવન પ્રાણને, પવન કરીને પોઢાડતી પર્યંક જો,
એવાંરે સુખડા તો સુપને વહી ગયા, વેરી વિધાતાયે અવળા લખિયા અક જો ઓ૦ ૭
આભૂષણ ધરતાંરે હરિને અતિ ઘણાં, મોર મુગટ ને કુડળ ઝળકે કાન જો,
રાજની રીતિએ મોહન માલતા, નિત્ય નિત્ય નિરખી જોતી નવલે વાન જો ઓ૦ ૮
વાસીદુ વાળતા ધરતી માતનુ, રખે રજ ઉડે રસિયાને અગ જો,
આંખડલી આગળથી હરિ નવ મૂકતી, શા માટે હરિ તજ્યો અમારો સગ જો ઓ૦ ૯
દુ ખડાની વાતોરે કયા જઈ દાખવુ, કહિયે છિયે પણ કહ્યુ ન માને કોય જો,
કુવાની છાયડી તે કુવામાં સમે, તસ્કરની મા કોઠીમા પેશી રોય જો ઓ૦૧૦
અમારા અવગુણરે હરિના ગુણ ઘણા, જોઈ નવ કરિયે વડા સધાતે વેર જો,
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલુ, મળવા આવો મનમાં રાખી મહેર જો ઓ૦૧૧

ગરબી ૫ મી

ઓધવજી અબળા તે સાધન શું કરે, વાલા વિના તો નેહની પ્રગટી આગ જો,
સદેશો લાવ્યારે ભુડા જોગનો, નથી ખમાતો દાઝયા ઉપર ડાગ જો, ઓ૦ ૧
જોગીડા થયે તો જગમા લાજીયે, ભોગીડા કયમ ધરિયે ભગવો ભેખ જો,
વિશ્વાસે વસુ છુ વાલમ આવશે, અગ માહિથી ઉપની રગની રેખ જો ઓ૦ ૨
જગમની જુગતી તો સર્વે જાણિયે,સમીપ રહે પણ શરીરનો નહીં સગ જો,
એકાંતે વસવુરે એક જ આસને, ભેદ પડે તો પડે ભજનમાં ભગ જો ઓ૦ ૩

ફકીરી સાખ્યાનુ તો ફળ પામિયે, દમન તજીને દીલ કરિયે દરવેશજો,
દેવને દેખેરે દીલ દેદારમા, પોકારિયે શુ પ્રભુ નથી પરદેશજો. ઓ૦ ૪
સન્યાસી થઇએ તો સુખદુ ખ સાભરે, વસ્ત્ર તજીને વનમા કરિયે વાસજો,
પૂરણ પ્રીત વિના તો પ્રભુજી નહીં મળે, દેહ દમનમા દુ ખડાં બારે માસજો ઓ૦ ૫
જૈની તો જાણેરે જ્યા ત્યા જીવને, જતિ ખરા જે જાણે જીવની જાતજો,
અલબેલો મેલીને નહિ થાઉં આરજા, ભુલુ નહીં કાંઈ દેખીને વળિ ભાતજો ઓ૦ ૬
બ્રાહ્મણ તે જાણેરે સાચા બ્રહ્મને, વિપ્ર વિવેકી વેદ તણો લે સારજો,
ઋષિપત્નિ રીઝીરે હરિના રગમા, પ્રેમ કરીને પુજ્યા નદકુમારજો ઓ૦ ૭
ખટદર્શનવાળાને તો દુ ખડા ખરા, બાધ્યુ મારુ મોહન સાથે મનજો,
જ્ઞાન ગૂઢારથ તો મનમા ગમતુ નથી, સુદર વરને સોંપ્યા તન મન ધનજો ઓ૦ ૮
આસારુ જાણો તો શે નથી રાખતા, જપતપ સાધન જગત માહિનું કામજો,
વહોરતિયા વિના તો વસ્તુ નહી મળે, મધુકર એનો તો ન્યારો છે ઠામજો ઓ૦ ૯
હરિ પાસે હતું તે અમને આપિયુ, અમ પાસેથી ભરી પ્રેમની પોઠજો,
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલુ, હેત હતુ તે આવ્યુ હૈયાનુ હોઠજો. ઓ૦ ૧૦

નિષ્કુલાનંદ*

વૈરાગ્ય વિષે

પદ ૧ લુ—રાગ જંગલો

જનની જીવોરે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેર્યો વૈરાગજી,
ઉપદેશ આપ્યો એણીપેરે, લાગ્યો સંસારિડો આગજી   જનની ૧
ધન્ય ધન્ય માતારે ધ્રુવતણી, કહ્યા કઠણ વચનજી,
રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેગે ચાલિયા વનજી   જનની. ૨
ઉડી ન શકે રે ઉંટિયો, બહુ બોલાવ્યો બાજંદજી,
તેને રે દેખા ત્રાસ ઉપનો, લીધી ફકિરી છોડ્યો ફંદજી   જનની ૩
ભલોરે ત્યાગ ભરથરીતણો, તજી સોળસે નારજી,
મંદિર ઝરુખા મેલી કરી, આસન કીધલા બહારજી   જનની ૪
એ વૈરાગવંતને જાઉ વારણે, બીજા ગયારે અનેકજી,
ભલારે ભુંડા અવની ઉપરે, ગણતા નાવે છેકજી   જનની ૫

* આ કવિનો જન્મ સંવત ૧૮૨૨ મા હાલાર દેશમા, શેખપાટ ગામમા, વિશ્વકર્મા (ગુર્જર સુતાર) જ્ઞાતિમા, પિતા રામભાઇ અને માતા અમૃતાબાને પેટ થયો હતો કવિએ શ્રી સ્વામીનારાયણ પાસે દીક્ષા લીવી હતી પોતે તીવ્ર વૈરાગી હતા પોતે વૈરાગ્ય શા માટે લીધો હતો તે વિષે એક કાવ્ય રચ્યુ છે અને તે આ ભાગમા આપેલુ છે એમણે પોતાના તમામ કાવ્યો ગૂર્જરગીરામા રચ્યા છે તે સર્વ પ્રસિદ્ધ થયા નથી તેમને હિન્દી અને કચ્છી ભાષા સારી રીતે અવગત હતી તેમના રચેલા કાવ્યો અને કીર્તનો પુષ્કળ છે તેઓની પોતાના સ્વકર્મમા નિપુણતા વિસ્મય પમાડે તેવી હતી સ્વામીએ પોતાના કાવ્યોમા વૈરાગ્યનુ અને તદુપયોગી સાધનનું વિશેષ સચોટ વર્ણન આપ્યુ છે, તેથી ગુજરાતી ભાષામા વૈરાગ્ય તો આજ કવિનો સર્વોપરી મનાય છે તેઓ ૮૨ વર્ષની પુખ્ત ઉમરે સંવત ૧૯૦૪ મા ધોલેરામા અક્ષરધામવાસી થયા હતા સ્વામીએ જુદા જુદા વિષયો ઉપર નીચે પ્રમાણે ગ્રન્થો રચેલા છે (૧) ભક્તચિંતામણી (૨) યમદંડ (૩) સારસિદ્ધિ (૪) વચનવિધિ (૫) હરિબળ ગીતા (૬) ધીરજાખ્યાન (૭) સ્નેહગીતા (૮) પુરુષોત્તમ પ્રકાશ (૯) ભક્તિનિધિ (૧૦) હૃદયપ્રકાશ (૧૧) કલ્યાણનિર્ણય (૧૨) મનગંજન (૧૩) ગુણગ્રાહક (૧૪) ચોસઠપદી (૧૫) હરિવિચરણ (૧૬) હરિસ્મૃતિ (૧૭) અરજી વિનય (૧૮) અવતાર ચિંતામણી (૧૯) ચિન્હચિંતામણી (૨૦) પુષ્પચિંતામણી (૨૧) લગ્ન શકુનાવલિ (૨૨) વૃત્તિવિવાહ (૨૩) શિક્ષાપત્રી અને (૨૪) આસરે ૩૦૦૦ કીર્તનો.

ક્યા ગયુ કુળ રાવણુતણુ, સગરસુત સાઠ હજારજી;
ન રહ્યુ તે નાણુ રાજા નંદનું, સર્વ સુપન વેવારજી. જનની ૬
છત્રપતિ ચાલી ગયા, રાજ મૂકી રાજનજી,
દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણો સુપનજી. જનની ૭
સમજી મૂકો તો સારુ ઘણુ, જરૂર મૂકાવશે જમજી,
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ મટે, સાચુ કહું બાઈ સમજી જનની. ૮

પદ ૨ જુ

જંગલ વસાવ્યું રે જોગિયે, તજી તનડાની આશજી,
વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આઠે પહોર ઉદાસજી જંગલ. ૧
સેજ પલંગરે પોઢતા, મંદિર ઝરુખા માંયજી,
તેને નહિ તૃણ સાથરો, રહેતા તરુતળ છાંયજી જંગલ. ૨
શાલ દુશાલા ઓઢતા, ઝીણા જરકશી જામજી,
તેણે રે રાખી કંથા ગોદડી, સહે શિર શીત ઘામજી જંગલ ૩
ભાવતા ભોજન જમતા, અનેક વિધિના અન્નજી,
તેણે રે માગવા લાગ્યા ટુકડા, ભીક્ષા ભવને ભવનજી જંગલ ૪
હાજી કહેતા હજારો ઉઠતા, ચાલતા લશ્કર લાવજી,
તે નર ચાલ્યારે એકલા, નહી પેંજાર પાવજી જંગલ ૫
રહો તો રાજા રસોઈ કરુ, જમતા જાઓ જોગીરાજજી,
ખીર નિપજાવુ ક્ષણ એકમાં, તે તો ભિક્ષાને કાજજી જંગલ ૬
આહાર કારણ ઉભો રહે, એકની કરી આશજી,
તે જોગી નહીં ભોગી જાણવો, અંતે થાય છે વિનાશજી જંગલ. ૭
રાજ સાજ સુખ પરહરી, જે જન લેશે રે જોગજી,
તે ધન દારામા નહિ ધશે, રોગ સમ જાણે ભોગજી. જંગલ ૮
ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને, તજી તનડાની આશજી,
કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા, તેનું કુળ અવિનાશજી જંગલ ૯

પદ ૩ જુ

હું બલિહારી એ વૈરાગને, ઉપનો જેને અંગજી,
ચૌદ લોકને ચતુરધા, ગમે સુખનો સંગજી હુ બલિ. ૧
સુખ ન ઇચ્છે સંસારનાં, સમજે સુપન સમાનજી,
વાત ગમે એક વૈરાગની, તન સુખ ત્યાગવા તાનજી હું બલિ. ૨

દુ ખારે દેખે આ દેહને, રહે રાજી તે મનજી,
અનરથનું આગાર છે, જાણી ન કરે જતનજી હું બલિ. ૩
રાતદિવસ હૃદિયા વિષે, વરતે એમ વિચારજી,
આ હુરે કોણુ ને જઇશ ક્યા, કરુ તેનો નિર્ધારજી હુ બલિ ૪
કરુ ઉપાય હવે એહનો, ડોળી દીશ વિદીશજી,
કોયરે ઉગારે મને કાળથી, સોંપુ તેને જે શિશજી હું બલિ ૫
રહે આતુરતા અતરે, દેખી દેહ અનિત્યજી,
સુખ ન માને આ સસારમાં, ન કરે કોઇશુ પ્રીતજી હુ બલિ ૬
એવી દશા આવ્યા વિના, ન હોય તનસુખ ત્યાગજી,
ઉપરનો લાગેરે લજામણો, વગોણા સરખો વૈરાગજી હુ બલિ ૭
હરિગુરુ દેવ દયા કરે, આપે એહ વિચારજી,
નિષ્કુલાનદ નિશ્શક થઈ, સેજે તારે સસારજી હુ બલિ ૮

પદ ૪ થુ

ત્યાગ ન ટકેરે રાગ વિના, કરિયે કોટિ ઉપાયજી,
અતર ઉડી ઇચ્છા રહે, તે કેમ કરીને તજાયજી ત્યાગ ૧
વેષ લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂરજી,
ઉપર વેષ આછો બન્યો, માહિ મોહ ભરપૂરજી ત્યાગ ૨
કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, જ્યા લગી મૂળ ન જાયજી,
સગ પ્રસગે પાગરે, જોગ ભોગનો થાયજી ત્યાગ ૩
ઉષ્ણરતે અવની વિષે, બીજ નવ દિશે બહારજી,
ઘન વરસે વન પાગરે, ઇદ્રિ વિષય આકારજી ત્યાગ ૪
ચમક દેખીને લોહ ચળે, ઇંદ્રિ વિષય સજોગજી,
અણભેટેરે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગજી ત્યાગ ૫
ઉપર તજે ને અતર ભજે, એમ ન સરે અરથજી,
વણસ્યોરે વર્ણાશ્રમથકી, અતે કરશે અનરથજી ત્યાગ ૬
ભ્રષ્ટ થયો જોગ ભોગથી, જેમ બગડ્યુ દૂધજી,
ગયુ ઘૃત મહિ માખણથકી, આપે થયુ રે અશુદ્ધજી ત્યાગ. ૭
પળમા જોગીરે ભોગી પળમા, પળમા ગૃહીને ત્યાગજી,
નિષ્કુલાનદ એ નરનો, વણ સમજે વૈરાગજી ત્યાગ ૮

પદ ૫ મુ

અમેરે જડ ભરતિ જોગીયા, ઇચ્છુ નહિ વૈભોગજી,
જગત પદારથ જીવને, રુચે નહિ જેમ રોગજી અમેરે. ૧

ખટરસ ખાવા નહિ ખોળિયે, જમશું જે મળશે અન્નજી,
નિરમાને દિન નિર્ગમશું, રેશુ મનમા મગનજી અમેરે ૨
જુના પુરાણા પટ પેરશું, નહિ ઇચ્છુ નવીનજી,
શીત ઉષ્ણ શિર સહિ રેશું, રાખી કથા કોપીનજી અમેરે ૩
પ્રીત સૌશું પરહરી, કરશું કૃષ્ણ ભજનજી,
મોહ અમારા મનમા, મને કરવું વિઘનજી અમેરે ૪
હરખ શોક હાણ વૃદ્ધિને, સહેશું દુ ખ તનજી,
નિષ્કુનાનદ કહે નહિ દૈયે, નિજ કુળને લાછનજી અમેરે ૫

પદ ૬ ઠ્ઠું

ઋષભકુવરની રીતને, સુણો સત સુજાણજી,
સમરથ ભરત નામે કરી, પાળ્યો પડ પ્રમાણજી ઋષભ ૧
રાજ તજી તપ આદર્યું, તજી સૌ શુ સનેહજી,
દયામાથી દુ ખ ઉપનુ, થયો મૃગસુ સનેહજી ઋષભ ૨
તેને કરી તન ધારિયુ, રહ્યુ જ્ઞાન અભગજી,
અગિરા કુલમાં ઉપના, રહ્યા સૌથી અસગજી. ઋષભ ૩
મા બાપ મેલી મરી ગયા, રહ્યા ભાઈ ભોજાઇજી,
જડ જાણીને જેવુ તેવુ, અન્ન આપે ખાયજી. ઋષભ. ૪
ટોવા સારુ ખેતર મોકલ્યા, ચોર લૈ ગયા સાયજી,
દેતા બલિદાન દેવિયે, કરી આવીને સાયજી ઋષભ. ૫
ત્યાથી જડભરતને છોડિયા, રાયે દઈ શિક્ષાયજી,
નિષ્કુલાનદ કહે એ નૃપને, કર્યો સુખનો ઉપાયજી ઋષભ. ૬

પદ ૭ મું

જડરે ભરતની જાતના, જોગી જે જગમાયજી,
ઇંદ્રિય મનની ઉપરે, રહે શત્રુ સદાયજી જડરે. ૧
વિકળ ન થાયે વિષયમા, રહે પરવત માયજી,
ધરમ ધીરજ મૂકે નહિ, મર મુસ્તક જાયજી. જડરે ૨
આઠે પહોરમા એક ઘડી, નવ માને નીજ દેહજી,
તેનારે સુખ સારુ શુ કરે, ઉપાય ન કરે એહજી જડરે ૩
હરિ ઇચ્છાએ હરે ફરે, કરે જીવના ઉદ્ધારજી,
જેને મળે એવા જોગીયા, પામે તે ભવ પારજી. જડરે ૪

એવા જોગીને આવી મળે, જાણે અજાણે જનજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરને, પળમાં કરે પાવનજી જડરે. ૫

પદ ૮ મું

જોગી જીવેરે એવા જગતમાં, સગા સૌના સોહાયજી,
શત્રુ શોધતાં સંસારમાં, જેને નવ જડે કોયજી જોગી. ૧
સ્થાવર જંગમ સ્થૂળ સૂક્ષ્મ, ચરાચર જે જનજી,
મન કર્મ વચને દૂભે નહિ, દયા દિલે અનંતજી જોગી ૨
નિશ્ચે એવાને નિરખીને, દયા દુષ્ટને નોયજી,
બીજા તે સર્વે દયા કરે, જ્યારે એવાને જોયજી જોગી ૩
દેહદર્શી દુઃખ ભોગવે, કરે સુખને ઉપાયજી,
આત્મદર્શી આનંદમાં, રહે સુખમાં સદાયજી જોગી ૪
ભૂલ્યે પોતાનું ભાસે નહિ, ત્રણ કાળમાં તનજી,
નિષ્કુલાનંદ એમ સમજી, જોગી ન કરે જતનજી જોગી ૫

પદ ૯ મું

પ્રથમ વૈરાગ્ય જેને પ્રગટે, તજે સકળ સંસારજી,
રાજસાજ સુખ સંપતિ, મેલે માલ ભંડારજી પ્રથમ ૧
આસન વસન ભૂષણ સજ્યાં, એથી ઉતારે મનજી,
અંતર વૈરાગ્ય જ્યાં ઉપને, તજી ભુવન ઇચ્છે વનજી પ્રથમ ૨
સત્ય ધાતુ સોવ્રણ લગે, વાંછે નહીં વાસણજી,
ગામ ભોગ તે ગમે નહી, ઇચ્છે અરણ્યમાં આસનજી પ્રથમ ૩
માતા તાત સુત સંબંધી, તજે ભગિની ભાઇજી
નારી ન ગમે દીઠે નૈણે, તોડે સૌ શું સગાઇજી પ્રથમ ૪
એટલાં તજી નર નિસરે, વળતો લિયે વેશજી,
સુખ દુઃખ સહે શરીરને, દેખી દેશ વિદેશજી પ્રથમ ૫
પછે બેસે કોઇ થાનકે, જોઇ સુંદર જાગજી,
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરનો, વળતો ન રહે વૈરાગજી. પ્રથમ. ૬

પદ ૧૦ મું

વૈરાગને વિઘન ઘણાં, તાસી રહ્યાં તૈયારજી,
માન મોટાઇ છે મારવા, ઢોળાવવા ધન નારજી વૈરાગ. ૧
ઉપરથી અભાવથી, ટકે નહિ કદિ ટેકજી,
પાંચ વેરી પ્રચંડ છે, અધિક એકથી એકજી વૈરાગ ૨

ખાતા પિતા સુતા જાગતાં, વસવુ વેરીને વાસજી,
જમતાં સુણતાં બોલતા, તેનો કરવો તપાસજી. વૈરાગ ૩
તપાસ વિના જે ત્યાગિયુ, હોડે કરી હૈયાજોરજી,
તે કોઈ દહાડે કચવાઈને, કઇક ભાગશે ભૂરજી. વૈરાગ. ૪
અંતર ઉંડા અભાવથી, કરિયે તનમન ત્યાગજી;
વિષયને વિષ કરી જાણિયે, રાખિયે નહિ રાગજી વૈરાગ ૫
સાચે કારજ સર્વે સરે, કાચે રાચે નહિ રાગજી,
નિષ્કુલાનદ કહે નકિ જીવ, અણસમજુ બેફાગજી વૈરાગ ૬

પદ ૧૧ મુ

વૈરાગ્ય વિણ એ વાણી વદે, સમજ્યો નહીં લેશજી,
મોટા સતની સેવા ક્યા મળે, એમ આપે ઉપદેશજી. વૈરાગ્ય ૧
તન ધન સંત વડે કરી, સેવા સાધુની કીજેજી,
વિધ વિધના વિજનશું, રુડી રસોઇઓ દિજેજી વૈરાગ્ય. ૨
આગ્યે સાધુને અર્પિયાં, સૂત વિત ધરબારજી,
એવા ભક્ત લખાયા ભક્તમાળમાં, દેખો દીલના ઉદારજી વૈરાગ્ય. ૩
આજ સાધુને આપતા, કયારે મુઝાયે મનજી,
સૂત કલત્રને કારણે, દોડી ખરચો છો ધનજી વૈરાગ્ય ૪
અમેરે ત્યાગી સર્વે સાગિયુ, ત્યાગ્યા રાજ ને પાટજી,
તમારા કલ્યાણને કારણે, સત વરતાવે વાટજી વૈરાગ્ય ૫
એ વણુ શા વૈરાગ્યની વાતડી, સૂણજો નર નારજી;
નિષ્કુલાનદ કહે એ નરનુ, કેમ પડશે પારજી. વૈરાગ્ય. ૬

પદ ૧૨ મુ

જેનુરે મન વનશુ વર્તતુ, અતિ રહેતા ઉદાસજી,
તો તાકયા વસ્તીએ વસવા, બાંધી સૌ સાથ આશજી જેનુરે. ૧
જેને ગમતી જીર્ણકથા, જેવુ તેવુ જળ ઠામજી,
તેણે રગ્યા રુડા તુબડા, વસ્ત્ર માગે ગામો ગામજી જેનુરે ૨
રસે રહિત અન્ન જમતા, દેવા દેવને દડજી,
તેનેરે જોઇયે તીખા તમતમા, ખાવા ખીર ને ખડજી જેનુરે. ૩
જેનેરે જાગ્યા આગ લાગતી, ગમતુ નહિ સજ્યા ને ઘરજી,
તેનેરે આસનથી ઉઠાડતા, જગાડવો મણિધરજી. જેનુરે ૪

પોતાનો પરિવાર પરહરી, ચાલ્યા એકલા આપજી,
તેનેરે સ્નેહ બાધ્યો શિષ્યશુ, લીધો પરનો સતાપજી. જેનુરે ૫
ઓછી સમજ એ જે આદરે, કાચો થકો કોયજી,
નિષ્કુલાનંદ કહે તે નરને, અતે એમ હોયજી જેનુરે. ૬

પદ ૧૩ મુ

વાય વાય જો કુમતિ મતિ તારીરે, મેલિ મોહન વદન જોઈ નાગીરે,
હાર્યો હેવાન કુબુદ્ધિ જીતી બાજીરે, લાગી પેજાર ન આવી લાજ પાજીરે ૧
તેં તો ખારી બલાને ખોળિ લીધીરે, તેં તો વાધણીસુ વાલપ કીધીરે,
તજી મહા રસના પ્રભુ મેવારે, જાણિ ઝેરનુ જાય પારખુ લેવારે ૨
તેં તો સ્નેહ કીધો સર્પણિ સાથેરે, માગી લીધુ મૂરખ દુ ખ માથેરે,
ઘણી ઘાત થઈ છે ઘરમાઈરે, તેનો તુજને વિચાર નહી કાઈરે ૩
તારુ વિષય સગાતે ચિત્ત બાધ્યુરે, આબ તજીને આક ફળ ખાધુરે,
તેં તો વણસાડ્યુ છે કાજ તારુરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે સારુરે ૪

પદ ૧૪ મુ

ધિક ધિક તારો જો અવતારરે, તેં તો ન કર્યો નર જો વિચારરે,
ચૌદ લોકને ગઈ છે તારી ચાવીરે, તુને તેની પ્રતીત કેમ આવીરે ૧
બ્રહ્મા સરખાને જેણે જો ભોળાવ્યારે, શિવ સરખાને જેણે જો ડોલાવ્યારે,
જેણે એકલશૃગીને અધ કીધોરે, જેણે પરાશર પકડીને લીધોરે ૨
કીધુ નારદતણુ તે મુખ કાળુરે, ઋષિ શૌભરિતણુ તે તપ ટાળ્યુરે;
જેણે અધ તે અસૂર કુળ કીધુરે, કહિ અમૃત ને જો વિખ દીધુરે ૩
જેણે રાવણતણુ કુળ ખોયુરે, ત્યા તારુ તે મન કેમ મોહ્યુરે,
લિધુ દુ ખ તે અલ્પ સુખ સાટેરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે માટેરે ૪

પદ ૧૫ મુ

બળો બળો કુમતિ મતિ તારીરે, તેં તો વાત કાય ન જોઈ વિચારીરે,
કા ગઈ તારી અકલ અભાગીરે, તજી સુખ દુ ખ મુખ લીધુ માગીરે ૧
તુને વિષય મોદિક કેમ ભાવેરે, થાવા હડકાયાની હોંસ કેમ આવેરે,
તારુ ધન દારા દેખી દિલ ડોલેરે, થૈ બાવરો ને હક બક બોલેરે ૨
તારુ અસત્ય ધધે તે મન લાગ્યુરે, સુતા સિહને ઉઠાડી વિખ માગ્યુરે,
મન ગમતી ખાધી તેં ઠગ મૂળીરે, તજી સુખસેજ સૂતો જઈ શૂળીરે ૩
ફટફટ કુમતિ મતિ તારીરે, તજી મહિ ને વલોયુ જઈ વારીરે,
કહે નિષ્કુલાનંદ નર તુનેરે, વળી કહીશ કહ્યુ નહીં સુનેરે ૪

પદ ૧૬ મુ

એક અચબો આવે છે અતિ ભારીરે, તુને લાજ નથી આવતી લગારીરે,
લખ ચોર્યાશી કુટુબ કુળ તારુરે, ખર શૂકરમા કેને કુણ સારુરે ૧
અડ ઉદ્‌ભિજ ને સ્વેદ જરાયુરે, વાર અનેક તુ ઉપજ્યો મરાયુરે,
ઉંચ નીચમા લીધા તેં અવતારરે, આદ્યે શ્વપચ દઈ વર્ણ અઢારરે ૨
એક એકને ઉદર નર આવ્યોરે, તુ તો સરવે તણો સુત કહાવ્યોરે,
તેની લાજ તુને ન આવી લેશરે, હવે આપિયે તે કિયો ઉપદેશરે ૩
દીઠો નહિં તુજ જેવો કોય ડાહ્યોરે, તુ તો ભુખ ને દુ ખથી નકાયોરે,
કહે નિષ્કુલાનદ તુને કેટલુરે, માન તજી હજી માને તો છે ભલુરે ૪

પદ ૧૭ મુ

સત વાત એક સાભળોને સારીરે, જો જો જન મન વાત એ વિચારીરે,
આવી મનુષ્યા દેહ તે શ્યા માટેરે, આવ્યો કુણ કામ ચાલ્યો કુણ વાટેરે ૧
તેની સતને ન પૂછી વાત સાચીરે, તુ તો આપણે ડહાપણે રિયો રાચીરે,
કરે સુખના સમાજ કાજ કામરે, તારુ મન મોહ્યુ દામ વામ ધામરે ૨
કરે મનોરથ મન નિત્ય નવારે, વિષે સુખ વળી ભોગ જે ભોગવારે,
આજ સુધી તેનો અભાવ ન આવેરે, કેમ ધતુરાના ડોંડા ભુડા ભાવેરે ૩
ભખ્યો ભોયગ ને લાગે લિબ મીઠોરે, કરી કમાણી ને હાલ્યો નર હિઠોરે,
શી અકલ લીધી છે નર તે શિખીરે, કહે નિષ્કુલાનદ નર દેખીરે ૪

પદ ૧૮ મુ

એક વાત વળી સાભળી છે સારીરે, કહુ વિવિધ પ્રકાર જો વિચારીરે,
એક બાવરો બેસાર્યો વળી વહાણેરે, માન્યુ સુરખ પડ્યો હુ બધિખાનેરે ૧
ચઢયો ફેરને દીઠુ છે સર્વે ફરતુરે, માન્યુ મનમા જે પામ્યો હવે મરતુરે,
થયો આકળો અભાગી લાગી લેરીરે, ખરા ખારવા વિશેષે જાણ્યા વેરીરે ૨
ચડી દોલ ને દીઠુ છે દુ ખદાઇરે, મારી ઠેક છેક પડ્યો પાણિ માઇરે,
એમાં દોષ કોહો કેને હવે દઇયેરે, મળ્યો સત્સગ તરી તજી જઇયેરે ૩
તજી સુખ પડ્યો દધિ દુ ખ માઇરે, એ પ્રકારમા ન જાય કયાઇરે,
સર્વે સુખ દુ ખ વાહાણનુ જો સહિયેરે, કહે નિષ્કુલાનદ પાર થઇયેરે ૪

પદ ૧૯ મું

એક મૂરખને હાથ મણિ મળિરે, જોઈ ચાખી સૂઘી ન લાગી ગળીરે,
હતો વેવલો ને કાવતો વિવેકીરે, જોઇ ત્રોડી ફોડિ નાખ્યુ નરે ફેંકીરે ૧

તેમ સત્સંગ મળ્યો શિરોમણિરે, હતિ બાળ બુદ્ધિ કુબુદ્ધિને ધણીરે,
તેણે સતસંગ રંગ અંગ ત્યાગ્યોરે, કાળા કામળાને કસુબો ન લાગ્યોરે ૨
રહે પથ્થર કોરો જો પાણી માંઇરે, જેમ જળ મળે જવાસો સુકાઇરે,
મળિ મરકટ ને રાજ સાજ સિદ્ધિરે, દેખી ટોપરું ને તરત ટેક દિધિરે ૩
મળિ અલ્પમતિને વાત મોટીરે, કરે અનમાન જ્ઞાન કહે ખોટીરે,
મળિ અનુપમ મોજ તેજ સાગીરે, કહે નિષ્કુળાનંદ એ અભાગીરે ૪

પદ ૨૦ મું

જેમ સર્પને પાળીને દુધ પાયરે, તે તો ધરના પન્નાને ખિજ્યો ખાયરે,
જેમ વેરીને શિખવે વિદ્યા વિધિરે, કરે દાવ ધાવ પાછો પરસિદ્ધરે ૧
દેખે દિનમાં અંધારું ખાતે ખોળીરે, એવા અંધ નર ઉલુકની ટોળીરે,
એવો નર કોઈ દિઠો ન નઠારોરે, મળ્યું કલ્પવૃક્ષ માગ્યો છે કુઠારોરે ૨
પણ અવળું ન સૂઝે બીજું સાજરે, રિઝ્યા રાજ પાસ માગી છે પિયાજરે,
કરિ કલ્પવૃક્ષ સમ કહાવેરે, મળે તેને તેવું જેને જેવું ભાવેરે ૩
કેશે દેવનો ચોર મેલું દેખીરે, પણ અંતરની ઇચ્છા ન ઉવેખીરે,
પડી જન્માંતરે વાત પાછીરે, કહે નિષ્કુળાનંદ એ સાચીરે ૪

પદ ૨૧ મું–સાચી વાર્તા

સંતો સાંભળો સાચી વારતા, નથી લીધો આ ભુખ્યે ભેખરે,
જનુનીનો જાયો કહું છું અવશ્ય હતો હું એકરે. સંતો ૧
ગાડું બળદ ગાય ને ઘોડી, ડોબાં હતાં દશ બારરે,
પાંચ મળીને પુછતા મુને, કરતો હું કારભારરે સંતો. ૨
અન્ન ધન ધામ ને ધરણી, પરણી હતી ઘેરરે,
છોટા છોટાં છોકરાં હતાં, હતી માતાજીની મ્હેરરે. સંતો ૩
ખાવા પીવાનું ખૂબ જડતું, વસ્ત્રનો નહિ પારરે,
જોઇએ તેવા જોડા જડતા, તકે તકે તૈયારરે સંતો. ૪
જ્ઞાન વૈરાગ્યે ગળે ઝાલ્યો, કાંઈ ન ચોંટયું ચિત્તરે,
નિષ્કુળાનંદ કહે નહિ કહું, તો જોડશે મારું ગીતરે. સંતો. ૫

બ્રહ્માનંદ

એ જાતનો ચારણ હતો, એની કવિત્વ શક્તિ મોટી અને તાત્કાલિક હતી

શૃંગારના પદો

પદ ૧ લુ–રાગ ધનાશ્રી

છેલા ચાલતા ગજ ચાલ, આવો મારે આગણે,
હુ તો મોહિ છુ મોહનલાલ, તોરે ફુલડાંતણે–ટેક. આવો. ૧
પ્રીતમ પેર્યા પ્રેમથી, તમે સોનેરી સુરવાળ,
જરકસિયા જામાતણી, મારા ચિતડામા ખુતી ચાળ. આવો. ૨
રૂપાળો રતને જડ્યો, કાજુ શોભે કમર કટાર;
ગુણિયલ ગજમોતિતણો, રાજે હૈડા ઉપર હાર આવો ૩
સુદર મુખ સોહામણુ, જોઇ લાજે શશિયર ક્રોડ,
બ્રહ્માનદના વાલમા, તારા મોળિડાનો અજબ મરોડ. આવો ૪

પદ ૨ જુ

ઓરા આવોને પ્રાણ આધાર, વાલા મારે ઓરડે,
હુ તો મોહિ છુ નદકુમાર, બાજુકેરે બોરડે –ટેક વાલા. ૧
સોનાકેરા સાકળા, પેર્યા રસિયા જાદવરાય,
હરિવર બટકા હાથનાં, મારે અટકયા અતરમાય વાલા. ૨
અજબ અલૌકિક અગુળી, રાજે નખ મણી–લાલ સમાન,
શોભા વિટી વેઢની, કાજુ રાજે છે રસિયા કાન વાલા ૩
અગ અગ પ્રતિ ઓપતા, શોભે સુદરવર શણગાર,
બ્રહ્માનદના વાલમા, તારી બાનકની બલહાર. વાલા. ૪

પદ ૩ જુ

વાલી લાગે છે વ્રજચદ, પ્યારા તારી પાઘડી,
મરમાળા બાળમુકુદ, જીવડલામા જડી.–ટેક. પ્યારા. ૧

ફુંદડો ઉછાળતા, જ્યારે સામા આવો છો સેણ,
જાદવ સામુ જોઇને, મારા નાથ ઠરે છે નેણ પ્યારા. ૨
અતિ મરમાળી આંખડી, કાંયક સુંદર રાતી કોર,
આડી નજરે હેરતા, કાળુ લાગો છો નંદકિશોર પ્યારા. ૩
આંટો ઉપરણીતણો ભાળી, વાધે છે મનમા ભાવ,
બ્રહ્માનંદ જાય વારણે, તારા મુખડા ઉપર માવ પ્યારા ૪

પદ ૪ થુ

રુડી લાગે છે વ્રજરાજ, છબી તારી શામળા,
કાના મનડુ લેવા કાજ, ચાલો છો ઉતાવળા –ટેક છબી ૧
આવીશ હુ અલબેલડા, વારિ ગિરિધર તારી ગેલ,
કબુદ્ધિડા નિંદા કરી, છોને મૂરખ ઘોતા મેલ છબી ૨
રસિયા તારા રંગની, લાગી ચટકી ચિત્તડામાય,
શંકા તજી સગ ડોલશુ, હવે જગથી ડરેરે બલાય છબી ૩
અચળ તમારો આશરો, મારે નહીં બિજાની આશ,
બ્રહ્માનંદ કહે રાજના, અમે દામ વિનાના દાસ છબી ૪

પદ ૫ મુ

હેલિ જોને આ નંદકુમાર, સલુણો શોભતા,
ચાલે મદઝર ગજની ચાલ, રસિક ચિત્ત લોભતા ૧
પ્યારી લાલ સુરંગી પાઘ, અલૌકિક બાંધણિ,
છુટા પેચ ઝુકયા ચહુકોર, અધિક શોભા બણી ૨
રુડી રાજે છે નલવટ રેખ, મનોહર માવને,
જોતા કેસર તિલક અનુપ, વધારે ભાવને ૩
ઉભા અલવ કરે અલબેલ, સખાના સંગમે,
ખેલે બ્રહ્માનંદનો નાથ, રાજેસર રંગમે ૪

પદ ૬ ઠું

શોભે નટવરજીને શિશ, કલગી વાંકડી,
પુખરાજ પીરોજા લાલ, મોતિડેથી જડી ૧
તોરો ફુલતણો નવરંગ, મોલિડા ઉપરે,
જોઇને કાનકુવરનુ રૂપ, મારા નેણા ઠરે. ૨
સખિ આંટાદાર અનૂપ, પિયાજીની પાઘડી,
તે તો નહિ વિસરે પળ એક, જીવડામા જડી ૩

લલકે કુંડલ કાનુ માહિ, કે મોંઘા મૂલના,
બાંધ્યા બ્રહ્માનંદના નાથે, કે બાજુ ફૂલના. ૪

પદ ૭ મું

આંખડલિ શરદ સરોજ, રસિલા લાલની,
દેખિ મનડું પામે મોહ, તિલક છબિ ભાલની ૧
નાસા સુંદર દીપ સમાન, અતિ શોભી રઈ,
સુખ નિરખીને શશિયર જોત, ગગનમા ઝાખી થઈ ૨
લીધી લટકાળ નંદલાલ, કે હાથ કબાણને,
એનિ ચટક રંગીલિ ચાલ, હરે મન પ્રાણને. ૩
કાજુ મોતિડે જડિત્ર કટાર, કમર કશી લીધલો,
નિરખી બ્રહ્માનંદ કહે જન્મ, સુફલ મારો કીધલો. ૪

પદ ૮ મુ

સખિ કેસર ભીનો કાન, ઠરે જોઈ છાતડી,
રુડિ આંખડલિમે રેખ, મનોહર રાતડી ૧
એનિ સાંભળતાં ગુલતાન, થઈ એના ગીતમે,
રસિયા વર કેરો રંગ, ચડ્યો મારા ચિત્તમે ૨
સમઝાવી મુજને શાન, નેણું કેરિ સાનમે,
મુને મગન કરી મસ્તાન, અમૃત રસ પાનમે ૩
કાજુ રાજે જે ગૌર કપોલ, સુભગ તિલ ત્રાજવી,
શોભે બ્રહ્માનંદનો નાથ, રસિલો રાજવી ૪

પદ ૯ મું

લટકાળા તારે લટકેરે, લેરખડા હુ લોભાણી,
વાસલડી કેરે કટકેરે, ચિતડાને લીધુ તાણી. ૧
છોગલિયુ તારુ છેલારે, આવી અટકયુ અતરમા,
વણુ દીઠે રંગના રેલારે, બેઠી અકળાણી ઘરમાં. ૨
રાતી આંખલડીની રેખુરે, મનડામે ખુતી મારે,
ડોલરીઆ હું નવ દેખુરે, જપ નથી થાતો જ્યારે ૩
મરમાળી મૂર્તિ તારીરે, વાલમ મારે ચિત્ત ચડી,
બ્રહ્માનંદના હાર હજારીરે, કેમ કરી મેલુ એક ઘડી. ૪

પદ ૧૦ મુ

રુડું ભાળ તિલક રૂપાળુરે, કાડે કીધુ કેસરનુ,
ભાવે હુ સુદર ભાળુરે, કામડલુ મેલી ધરનુ. ૧
વાંકી ભ્રુકુટિ જોઇ વનમાળીરે, મારુ લોભાણુ મનડું,
મોહન નાસા વનમાળીરે, દોયલી વેળાનું ધનડું ૨
તારાં લોચનીયા નદલાલારે, રગભીના રગ ભરિયા,
વ્રજજીવન નટવર વાલારે, ગુણિયલ અતરમે ગરિયા ૩
લટકાળા મોહની લાગીરે, ભાવે મુખડું ભાળીને,
બ્રહ્માનદના શ્રામ સુહાગીરે, બેઠી જગભય ટાળીને ૪

પદ ૧૧ મુ

માણીગર મોલિડુ તારુરે, સુદર ફુલડેથી છાયુ,
મોહન તેમા મન મારુ રે, ઠીક કરીને ઠેરાયુ ૧
રૂપાળુ રગનુ ભરીયુરે, શોભે કાસ્યુ સોનેરી,
છોગલિયુ નૌત્તમ ધરિયુરે, લાડકડા વાલમ લેરી ૨
કાજુ નવલ કલગી નિખ્રિરે, ચિતડામા લાગી ચટકી,
થઈ ગઇ દીવાની સરખીરે, લોક લજ્યા સર્વે પટકી ૩
બહુ અતરમા રસ બસિયુરે, ગરક કસુબી મોલીડું,
બ્રહ્માનદના મનમા વસિયુરે, મોહન તારુ મોલીડું ૪

પદ ૧૨ મુ

વ્રજ જીવન શ્રામ વિહારીરે, લાવણુમાં હું લેવાણી,
મેં તો મેલ્યો જગ વિસારીરે, કાનુડા તારી કેવાણી ૧
સુદર વર રગડો ચડીયોરે, મરમાળા મોહન તારો,
જગ તૃણુ સરખો ત્રેવડિયોરે, કુણુ માને એનો ડારો. ૨
તમ સાથે પ્રીતિ બાધીરે, કોઇની શ્રકા કેમ ધરુ,
ચિન્તામણિ સુદર લાધીરે રાક થઇને શીદ ફરુ ૩
તમ સાથે રગના ભીનારે, દિલડું માન્યુ ડોલરિયા,
બ્રહ્માનદના નાથ નવિનારે, વાલમ અમે તમને વરિયા. ૪

પદ ૧૩ મું—રાગ ગરબી

ચાલો ચાલો સૈયરનો સાથ, વૃન્દાવન જાઇએરે,
સખી છેલ છબીલાને સગ, હળી મળી ગાઇએરે. ૧

વહાલો જુવે છે આપણી વાટ, ઉભા છે વનમારે,
સખી આપણે સાથ એકાત, મળ્યાનુ છે મનમારે ૨
વ્હાલે મોરલી લીધી છે હાથ, વજાડે છે ઘેરીરે,
આવી ઉભા છે જમુનાને તીર, પિતાબર પેરીરે ૩
વાલે પેર્યા છે ફુલડાંના હાર, બાધ્યા છે બાજુરે;
એને લ્હેકે છે કાનો માઈ, કુડલિયા કાજુરે ૪
વાલે મૃગલાં પમાર્યા મોહ, બસીને નાદેરે,
હરિ ગાય છે સુદર ગીત, મધુરે સાદેરે ૫
હરિને હેતે કરીને હાથ, ઝાલ્યાનો હેવારે,
સખી બ્રહ્માનદનો નાથ, રમવા જેવારે ૬

પદ ૧૪ મુ

જોને જોને સખી એનુ રૂપ, મનોહર રાજેરે,
મુખ લાવણ્યતા જોઈ કામ, કે કોટિક લાજેરે ૧
જેને ફુલડાનો તોરો શિશ, સુદર શોભેરે,
જોઈ લાલ સુરગી પાધ, મનડુ લોભેરે ૨
વ્હાલો નેણે જણાવે છે નેહ, હેતે હેરેરે,
મુને ન્યાલ કરી નદલાલ, બાજુને ફેરેરે ૩
પેરી શોભીતા શણગાર, રુડા લાગે રમતારે,
વાલો વ્રજ નારીને ચિત્ત, ગિરિધર ગમતારે ૪
મારા લોચનિયાં લોભાય, નટવર નિરખીરે,
હુ તો મગન થઈ મનમાંય, દિવાની સરખીરે. ૫
ઉભા ગીત મધુરાં ગાય, ગોપીજન સગેરે,
વ્હાલો બ્રહ્માનદનો નાથ, રમે રસ રગેરે ૬

પદ ૧૫ મુ

આવો આવોને નદજીના લાલ, આપણ રમીએરે,
રુડા ભોજનીઆ બહુ ભાત, જમાડુ તે જમીએરે ૧
વારી શામળીયા તમ સાથ, લાગી પ્રીતિરે,
હવે શું કહેશે સસાર, કોઇથી નથી બીતીરે ૨
મારા હેતુ છો હેડાના હાર, તમપર વારીરે;
તમ કાજ કોડીલા કાન, મેં સેજ સમારીરે. ૩

મારે તમથી જગમા કોય, બીજું નથી વાલુરે,
જે જે જોઇયે તે જાદવરાય, આણી આણી આલુરે ૪
લઈ સરવસ સુદર શ્યામ, તુજપર વારુરે,
તારા છોગલિયામા શ્યામ, મોહ્યુ મન મારરે ૫
બ્રહ્માનદના વ્હાલા ગુણવાન, પધારોને પ્યારારે,
તમને એક ઘડી અલબેલ, નહિ મેલુ ન્યારારે ૬

પદ ૧૬ મુ

તારી આંખલડી અલબેલ, અતિ અણિયાળી રે,
હુ તો ગરક થઈ ગુલતાન, કે ભૂધર ભાળી રે ૧
માથે લાલ કસુબી પાઘ, તોરો લટકે રે,
છબી જોઇને સુદર શ્યામ, મન મારુ અટકે રે ૨
રુડી કેસર કેરી આડ, કે ભાલ વિરાજે રે,
જોઈ મુખની શોભા માત્ર, પૂરણ શશી લાજે રે ૩
શોભે ઘુઘરડીનો ઘોર, કેડે કદોરો રે,
ગળે મોતીડાની માળ, ચિતડુ ચોરો રે ૪
શોભે સુથણુલી સોરમ, રૂપાળો રેંટો રે,
વ્હાલા પેરીને પ્રાણ આધાર, ભાવેસુ ભેટો રે ૫
વ્હાલા બ્રહ્માનદના નાથ, આવી સુખ આપોરે,
મુને મ્હેર કરી મોરાર, પોતાની કરી થાપોરે ૬

પદ ૧૭ મુ

સખી નન્દતણે દરબાર, માહા રગ રેલે રે,
વ્હાલો ગોવાળાની સાથ, ખાંતીલો ખેલે રે ૧
મુને કાનુડાના કોડ, ગઇતી જોવા રે,
વ્હાલે કીધો અલૌકીક ખ્યાલ, મારુ મન મ્હોવા રે ૨
કાને ગોપી ગોવાળાને ઘેર, ગોપ જમાડ્યા રે,
રુડા લટકા કરી નદલાલ, કે ખૂબ રમાડ્યા રે. ૩
હસી હેત કરી હરિ રાય, ઝાલી મુને હાથે રે,
વ્હાલે દુધતણી લૈ હેલ, ઢોળી મારે માથે રે ૪
મુને કીધી રસબસ કાન, ભીજી મારી સાડી રે,
મુને ચસકો લાગ્યો એ સાથ, જઇશ હુ તો દહાડીરે. ૫

વ્હાલો ડોલે ગોવાળીડા સંગ, બોલે સારુ સારુરે,
હેલી બ્રહ્માનન્દને નાથ, મોહ્યું મન મારુરે. ૬

પદ ૧૮ મું

ઓરા આવોને સુંદર શ્યામ, એકાંતે મળીયેરે,
વ્હાલા દિન જાણીને દયાળ, અઢળક ઢળીયેરે ૧
વારી મુરતી તમારી માવ, વસી દિલ મોરેરે,
હું તો જોઇને થઈ ગુલતાન, ફુલો ફરે તોરેરે. ૨
વ્હાલા તમને મળ્યાના છે કોડ, કરિયે વાતુરે,
વાલા તમ વિના પળ એક, નથી રેવાતુરે ૩
તમે દીલડાના દરીઆવ, કે છેલ છોગાળારે,
મારા મનમાં માન્યા મોરાર, છો મરમાળારે ૪
આવી તમ સાથે અલબેલ, પ્રીત બંધાણીરે,
સુખ લાવણ્યતા જોઈ માવ, હું લોભાણીરે ૫
તમે મોટા થઈ મહારાજ, શું લલચાવોરે,
વાલા બ્રહ્માનંદના નાથ, હસિને બોલાવોરે ૬

ઇશ્વરને ભજવા વિષે

પદ ૧૯ મું–રાગ ગરબી

પ્રભુ સાથે કરને રે નર તું પ્રીતડીરે, મેલિ મોહ મત્સર અભિમાનરે,
દિન ઝાઝા રહેવું નથીરે આ દેહમાંરે, હૈયાફુટા શાને થાય છે હેરાનરે–પ્રભુ. ૧
સમજીને શરણું તું લેને સાચા સંતનુંરે, જાય તારા અનંત જનમનો રોગરે,
દુર્લભ મનુષ્યજનમ ભરતખંડમાંરે, વારે વારે એવો મળે નહિ જોગરે–પ્રભુ ૨
સમજી વિચારીને જોને તું કોણ છેરે, ક્યાંથી તું આવ્યો ને જઇશ કેને ઘેરરે,
ચારને દિવસરે રહેવું આ સંસારમાંરે, અમૃત તજીને ખાય છે ઝેરરે–પ્રભુ ૩
મમતાને માહીંરે માયા લગી ખુતિયોરે, મારુ મારુ કરી રહ્યો મદરે,
કહેને તારુ હરિ વિનારે સગું કોણ છેરે, માટે સત્ય કહે છે બ્રહ્માનંદરે–પ્રભુ ૪

પદ ૨૦ મું

શરણું તું તો લેનેરે સુંદર શ્યામનુંરે, તજી તેને મુરખ ઠાલી તાણુંરે;
વારિને વલોવેરે ઘૃત નવ નીકળેરે, તેવું છે આ જગનું ડહાપણ જાણુંરે–શરણું ૧

કુબુદ્ધિને મેલીનેરે જતન કર જીવનુરે, જોને તારિ ઉમર બુડી જાયરે,
પ્રભુના ભજનરે વિના તને પ્રાણીયારે, કોઈ દિન સુખ સુપને નહીં થાયરે–શરણુ ૨
મોટેરો થઇનેરે ફરે અભિમાનમારે, જાણે હુ જીનાડુ પરિવારરે,
શકટને હેઠેરે શ્વાન જેમ ચાલતુરે, માને સર્વે પોતાને શિર ભારરે–શરણુ ૩
ભરણુ ને પોષણુરે, સહુનું હરિ કરેરે, સુખ દુ ખ સઉનુ હરિને હાથરે,
એવું તુ જાણીને તજ અહકારનેરે, ભજી લેને બ્રહ્માનદનો નાથરે–શરણુ. ૪

પદ ૨૧ મુ

માનિલે શિખામણુરે ડહાપણુ તારુ મેલિનેરે, ધનતન જોબન સુપનું જાણુરે,
ચાર તે દિવસનારે જીવતર કારણેરે, ભટકીશ પરવશ ચારે ખાણુરે–માનિલે. ૧
મનમા વિચારિરે જોને તુ તો મૂરખારે, નથિ આહિ રહેવાનુ નિદાનરે,
મહેલ બગિચોરે મદિર માળિયારે, મેલિ દેઇને વસવુ છે મેદાનરે–માનિલે ૨
સગાં ને કુટુબીરે રહેશે રોઈ કળકળી, દાટ્યા સર્વે રહેશે ધરમા દામરે,
અતકાલે ઠાલે હાથે જાવુ પ્રાણી એકલારે, કોઈ નહિ આવે તારા જીવને કામરે–મા ૩
શરીર સાચવીયુરે જ્યા ન કીધુ જીવનુરે, સાચો કીધો નરક ચોરાશીનો લેખરે,
બ્રહ્માનદ કહેરે બુઓ જમપુરમારે, દિલમા સમજી વિચારીને તુ દેખરે–માનિલે ૪

પદ ૨૨ મુ

વિષયમા વળુધ્યોરે હરિને વિસારીનેરે, ફરે મરડાતો અતિ મનમા ફુલરે,
જેના વડિયે જીવેરે તેને નથી જાણતોરે, મનમા તારે આઠ પાચશેરીની ભૂલરે–વિ ૧
તોલ્યા વિના ખર થઈને ભાર તાણુતોરે, હાકતા સૌ કહી તને હાડહાડરે,
મટાડી પશુરે કીધો તને માનવીરે, પ્રભુનો કાંઈ નથી જાણતો પાડરે–વિ ૨
જઠરાગ્નિથીરે રાખ્યો તને જાળવીરે, સુદર દીધો તનનો સાજરે,
અન્ન જળ હમણારે તેનુ દીધુ ખાયછેરે, તેનુ નામ લેતાં આવે છે લાજરે–વિ ૩
ભુડપ કેરુરે ભાતું તેં તો બાધિયુરે, સાથે લીધો મમતા કેરો બોજરે,
બ્રહ્માનદ કહેરે હરિ નવ ઓળખ્યારે, ફરતો ડોલે જેવો વનનો રોઝરે–વિ ૪

પદ ૨૩ મુ

રે લગની તો હરિવરથી લાગી, મેં તન ધનની આશા ત્યાગી, લગની – ટેક
રે વાત કહુ સુણુ સાહેલી, રે બળિયોજી કીધા બેલી,
માથુ પેલુ પાસગમા મેલી, રે લગની ૧
રે ન ડરુ હું લોકતણી લાજે, રે શિર ઉપર ગિરિધર ગાજે,
આ દેહ ધર્યો નટવર કાજે, રે લગની. ૨

રે શિરપર જો બીજો ધારુ, રે તો બગડે જીવતર મારુ,
હુ જીતી બાજી તે કેમ હારુ, રે લગની ૩
રે હરિ વિના બીજાને વરવુ, રે ગજ તજી ખર ચડીને ફરવુ,
રે જીવ્યાથી રુડુ મરવુ, રે લગની ૪
રે મરજાદા જગની મોટી, રે બાધી પ્રેમતણી પેટી,
બ્રહ્માનદનો વ્હાલો ભેટી, રે લગની ૫

પદ ૨૪ મું

રે શિર સાટે નટવરને વરિયે, રે પાછાં તે પગલાં નવ ભરિયે, રે શિર —ટેક
રે અતર દૃષ્ટિ કરી ખોળ્યુ, રે ડહાપણુ ઝાઝુ નવ ડોળ્યુ,
એ હરિ સારુ માથુ ગોળ્યુ, રે શિર ૧
રે સમજ્યા વિના નવ નિસરિયે, રે રણુ મધ્યે જઇને નવ ડરિયે,
ત્યા મુખ પાણી રાખી મરિયે, રે શિર ૨
રે પ્રથમ ચડે શૂરો થઇને, રે ભાગો પાછો રણુમા જઇને,
તે શુ જીવે ભુડુ મુખ લઇને, રે શિર ૩
રે પેહુ જ મનમા ત્રેવડિયે, રે હોરે વારે જુદ્ધે નવ ચડિયે,
જો ચડિયે તો કટકા થઈ પડિયે, રે શિર ૪
રે રગ સહિત હરિને રટિયે, રે હાક વાગે પાછા નવ હઠિયે,
બ્રહ્માનદ કહે તા મરી મટિયે, રે શિર ૫

પદ ૨૫ મુ

રે ધરિયા અતર ગિરિધારી, શુ કરશે ધોળ્યા હવે સસારી, રે ધરિયા —ટેક
રે હુ કોઇની ન રહું ઝાલી, રે વહાલાને ધાવા મ્હાલી,
રે શિર કરમા લઇને ચાલી, રે ધરિયા ૧
રે જેમ ગજ જાય બજારે ખુશી, રે શ્વાન મરે બહુ ભસીરે ભસી,
તે હાથીને નહીં શકા કશી, રે ધરિયા ૨
રે બળવા ગઈ જો સતી સાચી, રે રોમ રોમ પીયા સગ રાચી,
તે પડમાં જાય ન વળે પાછી, રે ધરિયા ૩
રે જો પડથી પાછી આવે, રે લાજ તજી મન લલચાવે,
તે સતી મટી કુત્તી કહાવે, રે ધરિયા ૪
રે બ્રહ્માનદ એમ વિચારી, રે બીક સર્વે કાઢી બારી,
રે મળીયા મોહન સુખકારી, રે ધરિયા. ૫

દેવાનંદ

એના પદમાં બોધ સાથે સપાટા છે

પ્રભુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે

પદ ૧ લુ–રાગ ગરબી

કર પ્રભુ સગાથે દ્રઢ પ્રીતડીરે, મરી જાવુ મેલી ધનમાલ,
અતકાળે સગુ નહિ કોઇનુંરે –ટેક
સસ્કારે સબધી સર્વે મળ્યાંરે, એ છે જુઠી માયા કેરી ઝાળ અત
મારુ મારુ કરીને ધન મેળવ્યુરે, તેમા તારુ નથી તલભાર અત.
સુખ સ્વપ્ના જેવુ છે સસારનુરે, તેને જાતા ન લાગે વાર અત
માટે સેવજે તુ સાચા સતનેરે, તારા ટળશે ત્રિવિધના તાપ અત
અતિ મોટા પુરુષના આશરેરે, બળે પૂર્વ જનમના પાપ અત
એવુ સમજીને ભજ ભગવાનનેરે, સુખકારી સદા ઘનશ્યામ અત
દેવાનદનો વ્હાલો દુ ખ કાપશેરે, મન વાછિત પૂરણ કામ અત

પદ ૨ જુ

મળ્યો મનુષ્યનો દેહ ચિતામણિરે, તારા અગમા છે રોગ અસાધ્ય,
નથી લેતો નારાયણ નામનેરે –ટેક
માથે જનમ મરણ મોટુ દુ ખ છેરે, તારા અતરમા હરિને આરાધ્ય. નથી
ઘણુ સુજે છે કામ સસારનુંરે, કરે સગાનુ બહુ સનમાન નથી.
હેત કરતો નથી હરિદાસમારે, હઇયા ફુટા તું લૂણહરામ નથી.
પરનારી સગાતે કરે પ્રીતડીરે, તારો એળે ગયો અવતાર નથી
બહુ નામીની બીક નથી રાખતોરે, ખરે ખાતે મળીશ તેમ ખુવાર નથી.
અતિ કઠણ વેળા છે અતકાળનીરે, પછી થાશે તુને પસ્તાવ નથી.
દેવાનદની શિખામણ માનજેરે, તારા અતરમા કરીને ઉચ્છાવ. નથી

પદ ૩ જુ

તારા મનમાં જાણે છે મરવુ નથીરે, એવો નિશ્ચય કર્યો નિરધાર,
તેમા ભૂલી ગયો ભગવાનનેરે –ટેક

ધન દોલત નારી ને ઘણા દીકરારે, ખેતિવાડી ઘોડી ને ઘરબાર તેમાં૦
મેડી મહીર જરુખા ને માળિયારે, સુખદાયક સોનેરી સેજ તેમા૦
ગાદિ તકિયા ને ગાલમશુરીયારે, અતિ આડ કરે છે એજ તેમા૦
નિચિ ખાધ કરીને નમતો નથીરે, એવુ સાધુ સગાતે અભિમાન તેમા૦
મરમાળી મોહનજીની મૂર્તિરે, તેની સાથે ન લાગેલ તાન તેમા૦
પાપ અનેક જન્મના આવી મળ્યાંરે, તારી મતિ મલિન થઈ મદ તેમા૦
દેવાનન્દના વ્હાલાને વિસરી ગયોરે, તારે પડ્યો ગળે જેમ ફદ તેમાં૦

પદ ૪ થુ

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનારે, નથી એક ઘડીનો નિર્ધાર,
તોય જાણ્યા નહિ જગદીશનેરે —ટેક
મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા, જેને જાતા ન લાગી વાર તોય૦
તારુ જોબન ગયુ જખ મારતુરે, માથે કાળા મટી ગયા કેશ. તોય૦
અતકાળે લેવાને જમ આવિયારે, તેનો ભાળી ભયકર વેશ તોય૦
રોમ કોટી વીછુતણી વેદનારે, દુ ખ પામ્યો તુ દૈવના ચોર તોય૦
સગા સ્વારથી મળ્યાં સર્વે લુટવારે, તેને જરાએ ન ચાલે જોર તોય૦
જીભ ટુકી પડી ને તૂટી નાડિયોરે, થયું દેહ તજ્યાનુ તતકાલ તોય૦
દેવાનદ કહે નવ જાણ્યા મારા નાથનેરે, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિશાળ. તોય૦

માયાની મોહિનીમાં ઈશ્વરને ભૂલી ગયો

પદ ૫ મુ

ભજ્યો નહિ ભગવાનનો, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ,
પ્રીત કરિ પરનારશું, નીચ સોબત સ્નેહ. ભજ્યો —ટેક
મિથ્યા માયાના જોરમા, થયો અધ અજાણ,
લાજે વિટાણો લોકની, કરે આપ વખાણ ભજ્યો
ચિંતા ઘણી ચિત્તમાં ભરિ, હાલ ભુડા હેરાન;
પુટેલ હૈયુ ને ફેલ આવડે, મિથ્યા મોટપનુ માન ભજ્યો
જુઠા બોલો નથી જાણતો, માથે મરવાની ઘાત,
દેવાનદ કહે જમ આવશે, માર મુરખ ખાત ભજ્યો

પદ ૬ ઠુ

ભવસાગરનો પાર ન આવે પ્રભુ વિનારે,।તપ તીરથ કરિયે કોટી ઉપાયરે,
પુન્ય કરી અમરાપુરનું સુખ પામીયેરે, અતે પાછો ફોગટ ફેરો થાયરે—ભવ ૧

માયાની મોટપ તે મિથ્યા જાણજોરે, નદીએ આવ્યુ જેમ પાણીનું પૂરરે,
તેની પેઠે ધન જોબન ને જીવવુરે, આકતણા જેમ ઉડી જાએ તૂરરે–ભવ ૨
સગા કુટુબ મેલિને મરવુ એકલુરે, લખ ચોરાશી ફરવુ વારવારરે,
પાપતણાં ફળ આગળ તારે આવશેરે, કર્મ કરીને ભરિયા તેં કોઠારરે–ભવ. ૩
આજ અમુલખ માણુસનુ તન આવિયુંરે, ભજવા સારુ ભાવ કરી ભગવાનરે,
દેવાનદ કહે માન તજીને માનજેરે, વાત વિચારી ચતુર સારી ચતુર સુજાણરે–ભવ ૪

પદ ૭ મુ

સગપણ સાચુ જાણે શ્રી ઘનશ્યામનુ, કેવળ બીજુ માન કુડાકુટરે,
સગાં સબધી સ્વાર્થ કેરા સોબતીરે, મેલી જાશે મુખમા નાખી ધૂડરે–સગ ૧
દેશ વિદેશે ડોલે ધનને કારણેરે, પ્રભુ વિસારી લાલચમા લપટાયરે,
ભાગ્ય વિનાનો ભટકે પામર પ્રાણીઓરે, જોને તારુ જોબન એળે જાયરે–સગ ૨
કાળ અચાનક મોજુ આવે કારમોરે, ઘેરી લેશે ત્રાટે ઘરનુ બારરે,
નાડી તુટી આખ્યુ બારે નિસરીરે, તે ટાણે શામળિયો કરતલ સારરે–સગ ૨
અટલા સારુ કરજે એનો આશરોરે, માથે પડતો મટરો જમના મારરે,
દેવાનન્દ કહે દાસપણામા લાભ છેરે, પ્રેમ કરીને રાખો મનમા પ્યારરે–સગ. ૪

પદ ૮ મુ

દેખ વિચારી દિલમા તારા દેહનેરે, નથી રહ્યાનો એક ઘડી નિરધારરે,
મમતા મોટી ખોટી બાજી ખેલછેરે, ભુડપ કેરો માથે લે મા ભારરે–દેખ ટેક ૧
વરણાગીમા વડ પેપાની હારનોરે, ઉપરાતો માતો રગનો છેલરે,
ભિતર કાચો ભેખ ધરીને ભોળવેરે, ફોગટ ફરતો કરતો કુડા ફેલરે–દેખ. ૨
આતમ સાધન કાય ન કીધુ આળસુરે, વિષયમા વિટાણો બારે માસરે,
હરિજન સાથે હેત ન કરતા આવડ્યુરે, કપટી તારો કોણ કરે વિશ્વાસરે–દેખ. ૩
સુમ થયો ધન સચીને ભેળુ કર્યુરે, મરતાં સુધી ન ખરચ્યુ ન ખાયરે,
દેવાનદ કહે મધમાખી લૂટાય છેરે, હાથ ઘસીને પામર તુ પસ્તાયરે–દેખ ૪

ઈશ્વરને ઓળખવા વિષે

પદ ૯ મુ

આવો રુડો અવસરરે, ઓળખવા એક હરિ,
મોંઘુ મનુષ્ય તનરે, નાવે તારે ફરી ફરી આવો ૧
ધન જોબન તન રગ પતગી, વણસે વારવાર,
તે સારુ જતન કરે છે, સપનુ આ સસાર,
મેલી એને મરવુરે, કરવુ દિલ દોષ ધરી. આવો. ૨

વાસ કરે નિત વૈષ્ણવ જનમા, મનમા માને વાત,
દાસપણુ દેવતાને દુર્લભ, ભજેથી જન્મ દુ ખ જાત,
ભક્તિ કરજ્જે ભાવેરે, ધર્મની ટેક ધરી. આવે ૩
સૌમ્ય સ્વભાવ પરમ સુખ સપત્તિ, એહિ પામ્યાનો ઉપાય,
પ્રગટ સ્વરૂપ ઓળખજે એવુ, દુર્લભ દેવ ગવાય,
એવુ તન આવ્યુ રે, લેજે વ્રજરાજ વરી આવો. ૪
માયાની મોટમ મિથ્યા, નથી ઘડીનો નિરધાર,
દેવાનદ કહે ભજ દુ ખભજન, કરુણાનિધિ કિરતાર,
કઠણ વેળામરિ, રહેશે તારા કારજ સરી. આવો. ૫

પદ ૧૦ મુ

કાયા માયા કુડીરે, રાખી તારી રહેશે નહીં,
જોને તુ વિચારીરે, ઘેલા કેમ અક્કલ ગઈ કાયા.-ટેક.
નદ રાજાને અળગળ નાણુ, ભરી સચી ભડાર,
કોડી અતે કામ ન આવી, જાતા ન લાગી વાર,
ન ખાધી ન ખરચીરે, વેઠ મુવો ભાર વહી કાયા ૨
રાવણ રિધસિધ પૂરણ પામ્યો, ઇદ્ર અધિક અભિમાન,
આજ્ઞાને અવરાણુ અત, ભૂલિ ગયો પ્રભુ ભાન,
વાદળની છાયારે જોતા, જોતા છેટે ગઈ કાયા ૩
ભજ ભગવાન માન તન મેલી, બેલી કર બળવીર,
લાલચ રાખે લક્ષ્મીવરની, ધરજે મનમા ધીર,
અધમ ઉધારણરે, અભેદ આપે સહી. કાયા. ૪
મૃગ જળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સસાર,
વાત વિચારી પાછો વળજે, પામ્યા નથી કોઈ પાર,
દેવાનન્દ કહે દેખીરે, વિવેકની વાત કહી કાયા ૫

પદ ૧૧ મુ

કાળ તારી કેડેરે, આયુષ્યને ઓછી કરે,
મમતામા મૂરખરે, ખુતો તોએ ખબર ન રહે કાળ-ટેક ૧
બાળપણુ જોબન ગયુ જોતા, ઘરડો થયો તુ ગમાર;
આજ કાલ આવ્યો તારો વાયદો, માથે જમનો માર,
વાર નથી ઝાઝીરે, દીલમા હજી ન ડરે કાળ ૨

લવ નિમેષ ઘડી મુરત માપે, પોહોર દિવસ પરમાણ,
બાર માસે કરી વરસ કહાવે, સઇકે જુગ સુજાણ,
માથે તારે મોટુરે, ફરતુ એવુ ચક્ર ફરે કાળ ૩
ચાર જુગની એક ચોકડી, એકોતેર અલપાય,
ઈંદ્ર પડે અધિકારથી, ત્યારે તું કોણુ માત્ર કહેવાય,
ચોર્યાસીનું લગડુરે, માગી શીદ માથે ધરે કાળ ૪
કર કર સત સમાગમ સાચો, અવસર આવ્યો અમૂલ,
દેવાનન્દ કહે દેખ વિચારી અંત કરણુ અકૂલ,
ભજ્યા વિના ભૂધરરે, જીવ બહુ જનમ ધરે કાળ. ૫

પદ ૧૨ મુ

પ્રભુ ભજ પ્રાણીરે, કે કીધી નર દેહ દયા,
હરી હેતકારીરે, તારે સારુ પ્રગટ થયા –પ્રભુ–ટેક ૧
કલ્પતરુ કરુણાનિધિ કેશવ, મન વાંચ્છિત ફળ દેત,
એ મૂર્તિ અંગમા ધરતા, લાભ અલૌકિક લેત,
અગણિત આગળરે, જેને જગ જીતી ગયા પ્રભુ ૨
ભક્તાધીન નિગમ નેતિ ગાવત, આવત અવની માય,
અકળ રૂપ ઓળખજે એવા, કરવુ રહે નહી કાય,
જાણ્યા વિના જગમારે, વહેતે પૂરે જાશો વહ્યા પ્રભુ ૩
રાખો ધરમ રમાપતિ રીઝે, કીજે સુક્રિત કાજ,
માન બડાઈ મોટપ મેલી, ફોકટ ફેલી ટળ આજ,
નરભેની નોબતરે, વાગી પછે કુશળ કાયા પ્રભુ ૪
નાખ્ય ખજાનો નિરખી નાણુ, કર ગોવિંદ ગુણ ગાન,
દેવાનંદ કહે દોષ નિવારણ, ભવતારણ ભગવાન,
કરુણાના સાગરરે, વાલાજીને વેદે કહ્યા પ્રભુ ૫

પ્રેમાનંદ

આ કવિનું બીજુ નામ પ્રેમ સખી હતું. વિજોગની ગરબી જ્યારે
કવિએ ગાઈ, ત્યારે શ્રોતાઓની આંખમાંથી આંસુ વહ્યાં હતાં
આ કવિ વિ. સં. ૧૮૩૫થી ૧૯૧૧ સુધીમાં હૈયાત હતો

સ્વામીનારાયણનો વિજોગ

પદ ૧ લુ—રાગ ગરબી

સજની શ્રીજી મુજને સાભરિયારે, હૈડે હરખ રહ્યો ઉભરાય,
નેણે આંસુની ધાર વહેરે, વિરહે મનડું વ્યાકુળ થાય સજની ૧
સુદર સુરતિ શ્રી મહારાજનીરે, સુદર કમળ સરીખા નેણ,
સુદર કરતી લટકા હાથનારે, સુદર અમૃત સરખા વેણ સજની ૨
શી કહુ શોભા અગો અગ તણિરે, નિર્ખી લાજે કોટિક કામ,
હસતા હસતા હેત વધારતારે, એવા સુખનિધિ શ્રીઘનશ્યામ સજની. ૩
સદા શ્વેતાંબર શ્રીજી ધારતારે, અબર જરકસિયા કોઇવાર,
ગુચ્છ કલગી તોરો ખોસતારે, ગજરા બાજુ ગુલાબી હાર સજની ૪
એ છબી જોવા તલખે આખડીરે, મધુરા વચન સાભળવા કાન,
એ હરિ મળવાને હૈડુ તપેરે, પ્રેમાનદના જીવનપ્રાણ સજની ૫

પદ ૨ જુ

મનડુ મુર્ત્તિમા વળગી રહ્યુરે, ચિંતવન કરવા ચિત્ત આતૂર,
તરુણ મનોહર મુર્ત્તિ નાથનીરે, રાજીવ લોચન જોબન પૂર મનડુ ૧
સોળે ચિહ્‌ન સહિત અતિ શોભતારે, સુદર ચરણકમળની જોડ,
હળવિ રહીને હેતે ચાપતીરે, કયારે હવે પૂરશે મનનાં કોડ મનડુ ૨
પિંડી જાનુ નિત્યે નિરખતીરે, રુડિ સાથળ ચિહ્‌ન સહિત,
શ્યામ કટિ જોઉં જાદવરાયનીરે, નિત નિત નૌતમ ઉપજે પ્રિત મનડુ. ૩
ઉડી નાભિ કમળ સરીખડીરે, ત્રીવલ્લી નિરખી ઉદર માય,
છાતી ઉપડતી અતિ ઓપતીરે, હવે કયારે ભુજ ગ્રહી બાથ ભરાય મનડુ ૪

મુખની શોભા જોઈ મહારાજનીરે, લાજે પંકજ પૂરણ ચંદ,
નાસા નેણ ભ્રકુટી જોઈ ભાળનેરે, જાઉં બલિહારી પ્રેમાનંદ. મનડું ૫

પદ ૩ જુ

સજની નીમખ ન વિસરે નાથજીરે, નિત્ય નવા તરુણપણાના ખેલ,
આ ઓસરિયે આવી બેસતારે, આ ઢોલિડે નટવર છેલ સજની. ૧
આ તકિયે તે વાસો મેલતારે, માળા આ ફેરવતા શ્યામ,
ગાતા ગોઠિડાના સાથમારે, ધિરે સાદે પૂરણ કામ સજની. ૨
આ મોજડિયુ વ્હાલો પેરતારે, આ છડી લેતા કર વર માય,
આ પાદુકા પેરી આવતારે, મારે મંદિર મુનિના રાય સજની ૩
આ ફળીયામા ઘોડા ફેરવતારે, માણકી મતવાલી મહારાજ,
સતની સભા કરી હ્યા બેસતારે, શ્રીહરિ શુરનર મુનિ શિરતાજ સજની. ૪
કિરતન મુનિવરને ગવરાવતારે, ભેળા ગાતા સહેજાનંદ,
એવા ધરમ કુવર હરિ ઉપરેરે, તન મન વારી પ્રેમાનંદ સજની. ૫

પદ ૪ થુ

લટકા લટકાળા ધનશ્યામનારે, ખટકે ઉંડા અંતર માય,
પ્રીત કરી મુજને બોલાવતારે, તે સભારી બહુ દુ ખ થાય લટકા ૧
આ સજ્યા તે શ્રી મહારાજતણીરે, આ બાજઠે બેસતા લાલ,
આ ઠેકાણે નાતા નટવરજીરે, લુતા અંગ કર લઈ રુમાલ. લટકા. ૨
આ ઠેકાણે જમવા બેસતારે, જમતા વિધવિધના પકવાન,
સુંદર શાક કરી વતાકનારે, જમીને દેતા પ્રસાદી કાન લટકા. ૩
આ ખળખળિયે નહાતા નાથજીરે, નાઈને હરિજન મુનિ લઈ સાથ,
આવતા માણકચોકમા મલપતારે, પુરજન થતા જોઈ સનાથ. લટકા ૪
વાલો બેસતા જઈ ફુલ બાગમારે, પેરતા ગજરા ગુલાબિ હાર,
જેમ જેમ સાંભરે તેમ થાય વેદનારે, પ્રેમાનંદના પ્રાણ આધાર લટકા. ૫

સહજાનંદ અંગ વર્ણન

પદ ૫ મુ–રાગ ગરબી.

શોભા શી કહુ રે રુડી, વરણન કરતા જાય ચિત્ત બુડી;
હરિવર જોયારે રંગમાં, મોહિ હુ તો રસિયાજીના અંગમા. ૧

ઉદર અનોપમરે નિરખી, ઉપમા પિપળ પાનના સરખી,
ત્રિવલ્લી સુદરરે શોભે, જોઈ જોઈ ચિતડુ મારુ લોભે. ૨
નાભિ ઉંડીરે રૂપાળી, બ્રહ્મા બેસે તે આસન વાળી,
કટિ લક જોઇનેરે મનમા, મૃગપતિ લાજી રહ્યો મહા વનમા ૩
હરિએ ઉપવિતરે ધારી, મુનિના મનને આનદકારી,
નિરખી આનદરે પામી, આવ્યા રુડા પ્રેમ સખીના સ્વામી. ૪

પદ ૬ ઠ્ઠુ

હરિને નિરખ્યારે તેણે, વાલાને વર્ણવુ સુદર વેણે,
શ્યામ શરીરેરે શોભે, અજાનબાહુ ચિતડુ લોભે ૧
મૂર્તિ ઉચીરે વખાણુ, સેવા ચોસઠ તણુ પરમાણું,
જાડા સુદરરે શરીરે, પિતપટ પેર્યા છે બળવીરે ૨
ઘેરે સાદેરે ગાજે, સાભળી મેઘ નગારા લાજે,
હસતા આવેરે પાસે, કેસર સરખો સુગધ શ્વાસે ૩
કુતૂહલનારે પૂરિઆ, જોગ કળાના પૂરણુ દરિયા
બ્રહ્મ વિદ્યાનારે સ્વામી, આવા રુડા પ્રેમ સખી વર પામી. ૪

પદ ૭ મુ

રગનો ભીનોરે જોઇ, હરિના જુગલ ચરણુપર મોહી,
રુડા સાથળરે કેવા, નિરખી મનમા રાખ્યા જેવા. ૧
ગોળ છે જાડારે સ્વરૂપે, ઉપમા કદળી સ્થભની ઓપે,
શોભિત શોભારે ધામ, વ્રજ વનિતાના પૂરણુ કામ. ૨
સુદર શોભેરે જાનું, નિરખી, ધન્ય ભાગ્ય કરી માનું;
જઘા જુગલનેરે નિરખી, ચદન ચરચિત મનમા હરખી. ૩
ઘુટી અનુપમગે પાની, નિરખી મનમા રાખુ છાની,
એ પદ ઉર મારે ધારી, પૂજી પ્રેમ સખી બલિહારી. ૪

પદ ૮ મુ

ચરણુ હરિનારે શોભે, જોઇ જોઇ મુનિ મન મધુકર લોભે,
છબી અલૌકિકરે ન્યારી, સોળે ચિહ્ન તણી બલિહારી ૧
મચ્છ તે મહા સુખ આપે, ત્રિગુણુ ગોપદ દુ ખડા કાપે,
કળશ ધનુષનેરે ધારે, ચોમ તે તાપ હૈયાનાં ટાળે ૨

અર્ધચંદ્ર ઉગ્યારે ભારી, સ્વસ્તિ અષ્ટકુણ મંગળકારી,
જવ ને જાંબુરે રાજે, વજ્ર ધ્વજ અંકુશ અતિશે છાજે ૩
અંબુજ શોભારે સારી, લાગે ઉર્ધરેખા અતિ પ્યારી,
શુક જેવા જોગીરે વિચારે, નિત્ય ઉઠી પ્રેમ સખી ઉર ધારે ૪

પદ ૯ મું

એ ચરણનારે ભોગી, શિવ સનકાદિક શુક જેવા જોગી,
મનમા વિચારીરે પ્રિતે, તેણે કરી કામાદિક રીપુ જિતે ૧
ધ્યાનમા નખમણિરે દેખે, ઝીણિ ઝીણિ આંગળીયુની રેખે,
જોવે ચિહ્ન જમણેરે અંગુઠે, બીજે ન રાચે ભામે જુઠે ૨
ઋષિગણ પૂજેરે આનંદે, ભવ બ્રહ્માદિક નિત્ય ઉઠી વંદે,
શેષ સભારેરે મનમા, પૂજે ગોવાળ વૃંદાવનમા. ૩
કુચને કુમકુમરે સમારી, ઉરપર રાખે વ્રજની નારી,
ઉપનિષદનોરે સાર, પ્રેમ સખી કરી રાખે ઉર હાર ૪

પદ ૧૦ મું

સુંદર શોભેરે રસિયો, વાલો મારે હૃદે કમળમા વસિયો;
રૂપ અનોપમરે જોઇ, ઉપમા તુલ્ય ન આવે કોઇ ૧
નિત્ય ઉઠી નારદરે ગાવે, શેષ સહસ્ર મુખ પાર ન પાવે,
શ્રી નારાયણરે સ્વામી, હુ તો જોઇને આનંદ પામી. ૨
નખશિખ શોભારે વખાણી, સફળ કરુ છુ મારી વાણી,
અંગોઅંગનેરે ગાઉં, હવે હુ તો ભવમા પાછી નાઉં ૩
હવે હુ તો થઈ છુ રે માતી, હરિના ગુણ સાગરમા નહાતી,
વ્હાલો મુને ઝાલીરે હાથે, રસિયે પ્રેમ સખીને નાથે. ૪

શૃંગારના પદ

પદ ૧૧ મું

હુ તો વારીરે ગિરિધરલાલ, મોળીડે તારેરે,
આવી અટકયા છો અલબેલ, ચિતડે મારેરે ૧
તમે રાજી થઇને મહારાજ, મારે ઘેર આવોરે,
હુ તો તલખુ તમારે કાજ, હસિને બોલાવોરે. ૨

મારુ મદિરિયુ મહારાજ, પાવન કરવારે;
આવો અલબેલા આધાર, ચિત મારુ હરવારે ૩
તમે આવતા અલબેલ, બીક મા આણોરે,
મારે મદિરિયે મહારાજ, ગમતુ માણોરે. ૪
તારુ મુખડુ જોવા નાથ, થઇ છુ ઘેલીરે,
આવો પ્રેમાનદના પ્રાણુ, છોગલાં મેલીરે. ૫

પદ ૧૨ મું

મારી પ્રીતિ પ્રાણુ આધાર, તમ સગ લાગીરે,
મેં તો અસત્ય જગતથી નાથ, આશા ત્યાગીરે ૧
એક તમે તમારા જન, તે મને પ્યારારે
મારા જીવલડાથી નાથ, ન રહો ન્યારારે ૨
વ્હાલા તમથી વિમુખ નર નાર, પશુવત્ દિસેરે,
તમ વિના તે બીજે કયાંય, મન નવ હિસેરે. ૩
વાલા કલ્પતરુ તમે શ્યામ, સુંદર છેલારે,
ચિતામણિ ચતુર સુજાણુ, છો અલબેલારે ૪
બીજું તમ વિના શ્યામ, સિન્ધુ ખારોરે,
મારે પ્રેમાનદના નાથ, ભરોસો તારોરે ૫

પદ ૧૩ મુ

નહી મેલુરે સુદર શ્યામ, કુંજબિહારીરે,
હું તો દામ વિનાની નાથ, દાસી તમારીરે ૧
તમે ગુણવત સુખના ધામ, સારગપાણીરે,
હુ તો હાથે તમારે નાથ-જી વેચાણીરે. ૨
જેમ રાખો તેમ રહું નાથ, એક પગે ઉભીરે;
નહીં વરતુ કોઈ દિન નાથ, તમને દૂભીરે. ૩
તારાં ચરણુતણી રજ શ્યામ, થઇને ચાલુરે,
કહો તો વ્રત રાખુ વ્રજરાજ, તમને વ્હાલુંરે. ૪
જે કહેવુ ઘટે તે કાન, સુજને કહેજોરે;
વ્હાલા પ્રેમાનદપર નાથ, રાજી રહેજોરે. ૫

ધીરોભકત

કાફીનાં પદ તે ધીરાનાં જ ગણાય છે. એ કવિ જ્ઞાની
વૈરાગી સાથે બાઘડ તથા મશ્કરો હતો

આત્મજ્ઞાન વિષે

પદ ૧ લુ–રાગ કાફી

આત્માતત્ત્વ શોધોરે, જ્ઞાનીજન ગોતો ઘરમા,
બોલે તે નહિ બીજોરે, ઓળખી લેજો અનતરમા આત્મા -ટેક.
વિશ્વભર દરિયો સભર ભરિયો, માહે રવિશશિ તેજની જ્યોતિ,
શૂરાપૂરા તારા એ જળમા ઝપલાવે, કોઈ મરજીવા લાવે મોની,
કોઈ પહેરે પનોતિરે, અખડ ચુડીલો કરમા આત્મા. ૨
કાગડા બાગલા હોલા કાઢે, હરિયો તો જડે નહિ આરે,
માન સરોવર માહે મુક્તાફળ, કોઈ હસ ચરે તેને ચારે,
ખીર ને નીર ભેળારે, જુજવા કરી પીએ પળમાં આત્મા ૩
સદ્‌ગુરુ સગતમાં જે જન સમજે, તેનુ નિશ્ચે થાશે કાજ,
દર્પણમા તન દરશે પોતાનુ, એમ માહેથી મળે મહારાજ,
પોતાને પોતે પરખોરે, ભરો સભરા ભરમા આત્મા. ૪
સોહ હરિ ગુરુ સુસ્થિર રૂપતે, જત્ર વાજિત્ર બજાવે,
શબ્દ ઘટા વિલક્ષણી મધ્ય ડોલે, હરિનાદે નામ તે ઘર આવે,
ધીર સુખ સાગરરે, નિરખો નિજ અતરમા આત્મા ૫

પદ ૨ જુ

સત મળે સાચા રે, અગમની તે ખબર કરે,
ભાવે ભેટુ તેને રે, સરવે મારુ કાજ સરે સત –ટેક ૧
ઉલટી સરિતા પડે ગગનપર, વિના વાદળ વરસાય,
વિના આભ વિજળી ચમકે, ગેબી ગરજના થાય;
ધીરે ધીરે વરસે રે, વરસીને અમર ભરે સત ૨

તેતરડે સિંચાણો પકડ્યો, શશે સપડાવ્યો સિંહ,
કાયર ખડ્ગ કહાડીને દોડ્યો, ત્યારે શૂરે પાડી ચીહુ,
મઝારી ચૂવે મારીરે, રૈયતથી રાજા ડરે સત ૩
વિના વાજિંત્રી વાજા વાજે, વિના કંઠ હોય ગાન,
દો કર વિના તાળી વાજે છે, તોલ વિના જડે માન,
વિના વાડી પુષ્પ જરે, પદ્મ વિના ભ્રમર ફરે સત ૪
વિદેહની વારતા મરજીવા, માની માની હરખાય,
ગુરુ ગમવાળા સત મળે તો, તેને લળીલળી લાગુ પાય,
દાસ ધીરો કહે છે રે, ત્યારે તો મારુ મનડું ઠરે સત ૫

પદ ૩ જુ

તરણા ઓથે ડુંગરરે, ડુંગર કોઈ દેખે નહીં,
અજા જુથ માહેરે, સમરથ ગાજે સહીં તરણા—ટેક ૧
સિંહ અજામા કરે ગર્જના, કસ્તુરી મૃગ રાજન,
તલને ઓથે જેમ તેલ રહ્યુ છે, કાષ્ઠમા હુતાશન,
દધિ ઓથે ધૃત જ રે, વસ્તુ એમ છૂપી રહી તરણા ૨
કોને કહું ને કોણ સાભળશે, અગમ ખેલ અપાર,
અગમકેરી ગમ નહીરે, વાણિ ન પહોચે વિસ્તાર,
એક દેશ એવો રે, બુદ્ધિ થાકી રહે તહીં તરણા ૩
મન પવનની ગતિ ન પહોચે, છે અવિનાશી અખડ,
રહ્યો સચરાચર ભર્યો બ્રહ્મપૂરણ, જેણે રચ્યા બ્રહ્માડ,
ઠામ નહિ કો ઠાલોરે, એક અણુ માત્ર કહીં તરણા ૪
સદ્ગુરુજી કૃપા કરી ત્યારે, આપ થયારે પ્રકાશ,
શા શાં દોડી સાધન સાધે, પોતે પોતાની પાસ,
દાસ ધીરો કહે છે રે, જ્યા જોઉં ત્યા તુહી તુહી. તરણા ૫

પદ ૪ થુ

મન તુહી તુહી બોલેરે, આ સુપના જેવુ તન તારુ,
અચાનક ઉડી જાશેરે, જેમ દેવતામા દારુ—મન ૧
ઝાકળ જળ પળમા વળિ જાશે, જેમ કાગળ ને પાણી,
કાયાવાડી તારી એમ કરમાશે, થઈ જાશે ધુળધાણી,
પાછળથી પસ્તાશેરે, મિથ્યા કરી મારુ મારુ.—મન ૨

કાચનો કૂપો કાયા તારી, વણસતાં ન લાગે વાર,
જીવ કાયાને સગાઈ કેટલી, મૂકી ચાલે વનમોઝાર,
ફોગટ ફુલ્યા ફરવુરે, ઓચિતું થાશે અંધારુ–મન. ૩
જાયુ તે તો સરવે જાવાનું, ઉગરવાનો ઉધારો,
દેવ ગાંધર્વ રાક્ષસ ને માણુસ, સઉને મરણનો મારો,
આશાનો મેહલ ઉંચોરે, નિચુ આ કાચુ કારભારુ–મન ૪
ચચલ ચિતમા ચેતીને ચાલો, ઝાલો હરિનું નામ,
પરમારથ જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ,
ધીરો ધરાધરથી રે, નથી કોઈ રહેનારુ.–મન. ૫

પદ ૫ મુ

અતે સતને તેડાવેરે, હરિનું ભજન કરવા,
કરમાં માળા ઝાલીરે, મુરખ જ્યારે સુતો મરવા –અતે–ટેક. ૧
નાનપણે ઘરધધામા ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય,
ઘર લાગ્યુ ત્યારે કુવો ખોદાવે, એ અગ્નિ કેમ ઓલવાય,
જીતી બાજી હાર્યોરે, પથ્થરને નાવે બેઠો તરવા.–અતે ૨
અતસમે છાપ તિલક બનાવે, ભૂલી ગયો જ્યારે ભાન,
એરણની ચોરી સોયનુ દાન, એમ કેમ આવે વૈમાન,
ગુરુ જ્ઞાન નાવ્યુ રે, બુદ્ધિ તારી ગઈ ચરવા –અતે. ૩
જુવતી તારીને જેવી પુરુષની આશા, એમ હરિ ભજે ફળ થાય;
વૃદ્ધ નારીને નહીં પુત્રની આશા, એનો એળે જન્મ વહી જાય;
હરિને બેઠો ઠગવારે, એંસી વરસે વર વરવા.–અતે. ૪
વિશ વર્ષે વિશ્વભર મળે, ભકિત કરે ભૂખ જાય,
હરિશું ધાયા તે બહુ કમાવા, તેને મળિયા નિરજન રાય,
દાસ ધીરો કહે છેરે, મટ્યા ચોરાશી ફરવા –અતે. ૫

પદ ૬ ઠુ

ખબરદાર મનસુબાજી, ખાડાની ધારે ચડવુ છે,
હિમત હથિયાર બાધીરે, સત્ય લડાઇયે લડવુ છે –ખબરદાર–ટેક. ૧
એક ઉમરાવને બાર પટાવત, એક એક નીચે ત્રીસ ત્રીસ,
એક ધણિને એક એક ધણિયાણી, એમ વિગતે સાત ને વીસ,
સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે, તેને જીતી પાર પડવુ છે.–ખબરદાર. ૨

પાંચ પ્યાદલ તારી પુઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ,
લોભ મોહ ને માયા મમતા, એવા જુલમી જોરાવર જોધ,
અતિ બળીષ્ટ સ્વારી રે, એ સાથે આખડવું છે-ખબરદાર ૩
પ્રેમ-પલાણ ધરી જ્ઞાન-ઘોડે ચઢી, સદ્‌ગુરુ શબ્દ લગામ,
શીલ સતોષ ને ક્ષમા ખડ્ગ ધરી, ભજન ભડાકે રામ,
ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્ભે નિશાને ચઢવું છે-ખબરદાર ૪
સુરત નુરત ને ઇડા પિંગળા, સુષુમણા ગગાસ્નાન કીજે,
મન પવનથી ગગનમડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીજે,
રાજ ધણુ રીઝે રે, ભજનવડે ભડવુ છે-ખબરદાર ૫

પદ ૭ મુ

મુનિજન મોહ્યા રે, મહામસ્તાની માયા,
બધને બધાયા રે, રક ને રાણી જાયા-મુનિ૰ ટેક. ૧
મોટા મોટા નર વિંધાણા, ધીર વીર સમરથ શૂર,
જોગી જગમ જતિ શેવડા, ચોળી કર્યા ચકચૂર,
સન્યાસી ને સ્વામી રે, લાલચમા લપટાયા-મુનિ ૨
ખેપ કરીને ક્ષત્રી રે ખાધા, બ્રાહ્મણ શૂદ્ર ને વૈશ્ય,
નાથી ભેદી પડિત પુરાણી, પછાડ્યા પરમહસ,
વિવેકના સાગર રે, વિષયમા બહુ વિટાયા.-મુનિ. ૩
પારાશર સૌભરી પુરદર, નારદને વશ કીધ,
ચદ્રમા ચિતમા લલચાયા, લક્ષણવતા લુટી લીધ,
એકલશૃગી ઋષિ રે, ઓળમા અટવાયા-મુનિ. ૪
વિશ્વ બધુ છે એના વશમાં, મોહ્યા ચૌદે લોક,
બ્રહ્મા શિવ સનકાદિક મોહ્યા, એની આગળ ડહાપણ ફોક,
દાસ ધીરો કહે છે રે, કોણ માનવ કાયા-મુનિ- ૫

પદ ૮ મું

થાણદાર થયા રે, થાણાને રાખો ઠેકાણે,
મોજદુર્લભ દેહ નગરી રે, માહિ બેઠો માણે-થાણદાર ટેક
કુડા પાચ પચીશ ઠગારા, રઇયતને રજાડે,
ચચળ ચોર કરે માહિ ચોરી, ભવન બહુ ભજાડે,
ધરપત ન ધારે રે, ધરાયો નહિ ભરે ભાણે.-થાણદાર. ૧

સત્ય ધરમ રૂપી પટાવાળા, હુકમ કરો તો બાંધી આણે,
તસ્કર સઘળાને વશ કરીને, નાખોને બધી ખાણે,
દડ દઈ તેનેરે, ઘાલો અવળે ઘાણે—થાણુદાર ૨
છુપિ રહ્યા છે દોતિયા બે રુડા, તેને તું નવ જાણે,
જે જે કર્મ કરો છો પ્રતિદિન, તે લખી લેશે તે ટાણે,
દફતર દેશે ધણીનેરે, હિસાબ લેશે દાણેદાણે—થાણુદાર. ૩
પાંચ પ્રકૃતિના કર શુભ બાંધી, વૃત્તિ રાખો થિર થાણે,
ધીંગા ધણી છે દાસ ધીરાનો, એને ઓળખી લેજો એંધાણે,
આવચળ ગાદી આપેરે, આપ રૂપ પરમાણે—થાણુદાર. ૪

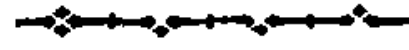
પદ ૯ મું—રાગ ધનાશ્રી

જગજીવન મને મોહન મળિયારે, જન્મ મર્ણના મારા ફેરા ટળિયારે—ટેક.
આપે ગુરુ આપે શિષ્ય, જોયા મેં તે જગદીશ,
અતરજામી ઈશના ઈશ, બ્રહ્મો બ્રહ્મ ભાળયારે. જગ ૧
મલચક્રથી આગે ચઢિયા, ગનીચક્રે આવી અડિયા,
વેંકુડની પારે પાડયા, વિષ્ણુવેણે પળિયારે જગ ૨
કૈલાસ માહે કલ્લોલ, આત્મારામ ઝાકમઝોળ,
ત્રિવેણી માહે જો ફ્રોલ, ફેરા મારા ફળિયારે જગ ૩
ખટસેં એકવીશ હજાર, ઉર્ધ્વમુખે સધાધાર,
અખડ ઇટની પાળ, બળવતા બળિયારે રીગ ૪
સેનશિખરપર, અમરઅજરનર, પરમ પ્રભુ વિશ્વભર,
ધીર ધણી ધરણીધર, અઢળક ઢળયારે જગ ૫

પદ ૧૦ મું—રાગ ધોળ

આજ સાહેલી અમર વર પામી, સાચો સ્વામી અતરજામીરે, અમર
પૂર્વની પ્રીતે પિયુડો મદિરીએ આવ્યા, મોટે મોટે મોતીડે વધાવ્યારે, અમર
જ્યાતે જ્યોતે જગજીવન જડી આવ્યા, તેમાં રામ દૃષ્ટે પાડ્યારે, અમર
આજ આનદ મારા અગમા વાધ્યો, હારહીરો હાથે લાધ્યોરે, અમર
સુતી જોવુ તો મારી સેજમા દીઠા, બેઠા જોવુ તો પાસે બેઠારે, અમર.
રાત દિવસ વસે પાસે પિયુડો, પહેર્યો આવચળ ચૂડોરે, અમર
સાસુ મારી સૂક્ષ્મણા શાણી, નણદી નિવૃત્તિ નાણીરે, અમર
દયા દાતા દેવબાઈ દેરાણી, પ્રેમકુવર જેઠાણીરે, અમર
સસરો અમારો સત્યધર્મસગી, પરણ્યો આત્મારામ રગીરે, અમર
રસ બસ કીધી રસીએ રગરચી, છેલ છબીલે છકાવીરે, અમર.
દાસ ધીરાના સ્વામી અઢળક ઢળિયા, મનુષ્યના ફેરા મારા ફળિયારે, અમર.

મંજુકેશાનંદ

અજ્ઞાની નરને શિખામણ

પદ ૧ લુ—રાગ સોરઠ

નર અજ્ઞાની, સાંભળને શિખામણ મૂરખ મારી,
કહું હેત કરી, સત્ય માની અતરમા લેજે ધારી—ટેક
તુ મહા દુ ખ પામીશ મૂઢ મરી, નર અજ્ઞાની ૧
પ્રભુ નવ ભજ્યા નર દેહ ધરી, આણી ખોટામા પરતીત ખરી,
સુત નારી કુટુબી જે કહાવે, તે તારા ભેળાં નહિ આવે,
તોય મૂરખ તારે મન ભાવે, નર અજ્ઞાની ૨
તુ ઘર દોલત સાચાં જાણી, તેમા બધાણો અતિશે પ્રાણી,
માટે નવ ઓળખ્યા સારગપાણિ, નર અજ્ઞાની ૩
તારુ ધન જોબન સર્વે કાચુ, જમ લઈ જાશે કરડી ડાચુ,
કહે મજુકેશાનદ સાચુ, નર અજ્ઞાની ૪

પદ ૨ જુ

શુ સમજીને, મુખથી વેણુ બોલે ચાવી ચાવી,
વળી જ્ઞાન કરે, ભોળા જનને ખોટી સાખ્ય બતાવી—ટેક ૧
તુ ખોટા ગુરુને સાચા જાણે, તેના દોષ હૈયામા નવ આણે,
તને પડશે ખબર મરવા ટાણે, શુ સમજીને ૨
બાવળમા આબબુદ્ધિ લાવે, તેને કેરી કેદીએ નવ આવે,
તેની શૂળ વાગી પીડા પાવે, શુ સમજીને ૩
વળી નપુસકની નારી કહાવે, તેને પુત્રતણુ સુખ નવ આવે,
તેને રાત દિવસ દુ ખમાં જાવે, શુ સમજીને. ૪
તેમ ખોટા ગુરુને શરણે જાય, તેનું કલ્યાણ ક્યારે નવ થાય,
મજુકેશાનદ એ સત્ય ગાય, શુ સમજીને, ૫

પદ ૩ જુ

જોને જાગીને, અતરમા અધારુ મૂરખ તારે,
સાચા સત હરિ, ઓળખીને તુ હૈડામાં નવ ધારે—ટેક. ૧

તુ દેહમાયે પ્રભુને શોધે, તે કપટી ગુરુ કેરે બાધે,
તેમા તારુ મનડુ નવ રોધે, જોને જાગીને ૨
નાગર્પાચમ આવે જ્યારે, કરી સર્પ લિટો પૂજે ત્યારે,
સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને ૩
જેમ ઘુડ રવિને નવ દેખે, તેમ અજ્ઞાતી પ્રભુ નવ પેખે,
તેનો મનુષ્યા દેહ જાય અલેખે, જોને જાગીને ૪
તને જમડા લઇ જશે તાણી, મુખથી ન બોલાય વાણી,
મજુકેશાનદ કહે સત્ય વાણી, જોને જાગીને. ૫

પદ ૪ થુ

નર તન પામી, હાર્યો જીતી બાજી મૂઢ અજ્ઞાની,
ખોટા સત તણી શિખામણ, તેં અતરમા સત્ય માની–ટેક ૧
કામી ક્રોધી ગુરુ તુને એમ કહે છે, તારો દેહમાથી જ પ્રભુ રહે છે,
તુ બહાર તે શું શોધે છે, નર તન પામી ૨
એમ કહી પરનારી સગ કરે, કરી ચેલા તેનું દ્રવ્ય હરે,
તેનુ પાપ હૈયામા નવ ધરે, નર તન પામી ૩
કોઈ કહે છે મન મારો ભાઈ, કોણુ છે ભગિની પુત્રી માઈ,
તેનો સગ કરે મહાતમ ગાઈ, નર તન પામી ૪
એમ દૈત્ય ગુરુ શિક્ષા દે છે, તેને મૂરખ સત્ય માની લે છે,
મજુકેશાનદ સાચુ કહે છે, નર તન પામી ૫

પદ ૫ મુ–રાગ કાફી

સારને અસારરે, વિવેક જે કોય ન કરે,
એવા અજ્ઞાનીરે, લખ ચોર્યાશી ફરે, ટેક. ૧
બાનુ બતાવે ભોળા જનનુ, ધર્મ ન પાળે લેશ,
ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ કરે મનુષ્યને, આપી અસત્ય ઉપદેશ,
એવાને અસત્યેરે, જનમે ન મરે, સારને ૨
જે નર ધન ત્રિયાના ત્યાગી, તેને સગે રાખે રોષ,
નારીથી ભાગે તો ક્યાથકી આવ્યા, એવો દેખાડી દોષ,
પોતે પરનારીરે, સગે ફરે હરે, સારને. ૩
કાચા હોય તે નારીથી ભાગે, પાકા ન ભાગે કેથે સાર,
બતાવે જનને નિશ્ચે કરે મનમાં, કરે કુકર્મ અપાર,
એવા ખળ અજ્ઞાનીરે, ભવજળ નહીં તરે, સારને. ૪

અગ્નિ પાસે બેસે ને તાપ ન લાગે, જળમાં શીતળ ન હોય,
મણુકેશાનંદ કહે નારી પાસે, વિકાર કદી ન જોય,
એ તો વાત ખોટી રે, જે જન ઉર ધરે, સારને૦ ૫

પદ ૬ ઠ્ઠુ

નામ તો બતાવે રે, રામને નવ જાણે,
દેહ અભિમાની રે, ઉર તૃષ્ણા આણે ટેક. ૧
દશરથ કેરા પુત્ર રામને, નવ માને મતિમંદ,
ભેખ ધરીને જગ ભરમાવે, તેને સેવે સૌ જન,
બહુ દુઃખ સેવે રે, જીવ મરવા ટાણે નામ૦ ૨
પ્રગટ રામનુ ભજન કરીને, તર્યાં જીવ અનેક,
ર ને મ બે અક્ષર જપીને, તર્યો ન દીઠો એક,
પ્રગટ રામ મૂકી રે, ન તરે રામ બાને, નામ૦ ૩
વાલ્મિક સવરી વાનર આદિક, ભજી પ્રગટ શ્રીરામ,
વૈકુંઠમા નિવાસ જઈ પામ્યા, તે વિભીક્ષણ લૈ નામ,
રામને ઉચારી રે, પડી ગયા કે ઠેકાણે નામ૦ ૪
તેમ જ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ ભજીને, ગોપી ગોવાળ સુજાણ,
પાંડવ ઉદ્ધવ ઋષિ પત્ની, આદિક ભક્ત પામ્યા જ્ઞાન,
મણુકેશાનંદ કહે, ગૌલોક જૈ સુખ માણે; નામ૦ ૫

પદ ૭ મુ

મુખે બ્રહ્મ ભાખે રે, જીવ સમ વર્તે છે,
વિષયને ચાખે રે, મોટાની ઓથ લે છે ટેક ૧
બ્રહ્મ રૂપ પોતાને માની, નારીને કહે તું બ્રહ્મ,
પાપ કયા છે, જમપુરી કયા છે, કયા છે ધર્મ ને કર્મ,
એવા અસુર રે, ભવમા ભટકે છે. મુખે૦ ૨
શુક નારદ નવ યોગી પોતે, વર્ત્યાં બ્રહ્મ સમાન,
ચરાચરમા બોલ્યા શુકજી, તોયે ભજ્યા ભગવાન,
અધુની અજ્ઞાની રે, એવાને પણ લજવે છે. મુખે૦ ૩
વેદ પુરાણને કલ્પિત કહીને, ધર્મ ન પાળે એક,
હરિઅવતારને ખોટા કરે, એ અચળ ઉર ટેક,
બીજાને પણ એવો રે, નિત્ય ઉપદેશ દે છે. મુખે૦ ૪

સત્પુરુષ સત્શાસ્ત્ર પ્રમાણે, વરતે વરતાવે આપ,
મજુકેશાનંદ કહે એવાને શરણે, જઇએ તો મીટે સૌ સંતાપ,
એવા સત મુકી રે, અસત પાસે શીદ રહે છે મુખે૦ ૫

પદ ૮ મુ

કાયાથી જીવ ન્યારો રે, તેને આત્મા કહીએ,
એને બ્રહ્મ માની રે, હરિને શરણે જૈએ ટેક. ૧
ચિદાકાશમાં તેજ પુર મધ્યે, રહે સદા ભગવાન,
એ જ પ્રભુએ કરી કીપા, પધાર્યાં ભોમીપર સુખધામ,
એવા તો શ્રીહરિના રે, ભજનમા ઝુકી રહીએ કાયાથી૦ ૨
અનત બ્રહ્માડમા વ્યાપક થૈને, ન્યારા રહે પ્રભુ આપ,
એવા નિરંજન શ્રીકૃષ્ણ ભજીએ, તો મીટે સૌ સતાપ,
માટે નારાયણનું રે, નામ સહજ તો લૈએ કાયાથી૦ ૩
બ્રહ્મરૂપને જાણ્યાવિના, કહે જગત છે બ્રહ્મ,
જીવ ઈશ્વર ને પુરુષોત્તમનો, મૂઢ ન જાણે મર્મ,
માટે ઉપમા રે, પામરને શી દઇએ કાયાથી૦ ૪
અનત બ્રહ્માડને સમજાવે, પ્રલે નાશ કરે પ્રભુ એક,
મજુકેશાનદ કહે માટે, કરવો સત વિવેક,
પ્રભુ ભજીને રે, પરમ આનન્દ પામે કાયાથી૦ ૫

ભોજો ભક્ત*

જ્ઞાનના ચાબકા

પદ ૧ લુ

દેસિ સતતણી લાવીરે, ભેળા ફરે બાવો ને બાવી –ટેક ૧
મોટાં કપાળે ટિલાં કરે ને, વળી ટોપી પટકાવી,
કઠો ને ખલતો માળા ગળામા, કાને મુદ્રા લટકાવીરે દેસિ ૨
સત સેવામા સુખ ઘણુને, કરે સેવા મન ભાવી,
તન મન ધન સોંપો એ સતને, પ્રીતિયો લગાવીરે. દેસિ ૩
એવુ ને એવુ જ્ઞાન દિયે, બહુ હેતે બોલાવી,
ભોજો ભગત કહે રાખ્યા ચાહુમા ભેખે ભરમાવીરે દેસિ ૪

પદ ૨ જુ

ભેખ તો ભાવર થકી ભુડારે, મેલા અતરમા ઉડા —ટેક ૧
ટકા પૈસો ટેલ ગામ ગામ નાખે,વળી ખેતર ખેતર કુડા,
જેની વાસે ધાય તેનો કેડો ન મેલે, જેમ કટકના લુડારે ભેખ૦ ૨
ત્રાબિયા સારુ ત્રાગુ કરે ને વળી, કામ ક્રોધના ઉંડા,
ધન ધુતવા દેશ દેશમા ફરે, જેમ મલકમા મુડારે ભેખ૦ ૩
ગામ બધાની ચાકરી કરેને, ઘેર રાખે અમન કુડા,
ભોજો ભગત કહે કર્મની કોટી, પાપતણા જુંડારે ભેખ૦ ૪

પદ ૩ જુ

જોઈ લો જગતમા બાવારે, ધર્યો ભેખ ધુતિને ખાવા —ટેક ૧
જ્યાં પ્રેમદા ઘણી પાણી ભરે, ત્યા જાય નિત નિત નાવા,
રાડી છોડી નારનો નર ઘર ન હોય ત્યારે,બાવોજી બેસે ગાવારે જોઈ લો ૨
લોકના છોકરાને તેડી રમાડે, વળી પરાણે પ્રીત થાવા,
ગૃહસ્થની સ્ત્રી રીસાવી જાય ત્યારે,બાવોજી જાય મનાવારે જોઈ લો૦ ૩
રૂપ કરે ને બાવો ધ્યાન ધરે, ભોળા લોકને ભરમાવા,
ભોજો ભગત કહે બાવેસુ સેવે એને, જમપુરીએ જાવારે જોઈ લો૦ ૪

---

* [આ કવિના સબધમા મળેલી વિગત અને જીવનચરિત્ર બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૮ મામા સંપૂર્ણ આપ્યા છે]

પદ ૪ થું

ભરમાવી દુનિયા ભોળીરે, બાવો ચાલ્યો ભભુતી ચોળી –ટેક ૧
દોરા ધાગા ને વળી ચીઠ્ઠી કરીને, આપે ગણકારુ ગોળી,
જીવને હણુતા દયા ન આણે, જેમ ભીલ કાફર કોળીરે ભરમાવી ૨
નિત નિત દર્શન નીમ ધરાવે, ઘેર આવે ત્રિયા ટોળી,
માઈ માઈ કરીને બાવો બોલાવે, હૈયે કામનાની હોળીરે ભરમાવી ૩
સઘળા શિષ્યને ભેળાં કરી ખાય, ખીર ખાડ ને પોળી,
ભોજો ભગત કહે ભવસાગરમા, બાવે માર્યાં બોળીરે ભરમાવી. ૪

પદ ૫ મું

મૂરખો રળી રળી કમાણો રે, માથે મેલસે મોટો પાણો –ટેક ૧
ખાઈ ધુતીને ધન ભેળુ કીધુ, કોટિધ્વજ કહેવાણો,
પુણ્યને નામે પા જૈ ન વાવર્યો, અધવચથી લૂટાણોરે મૂરખો. ૨
ભર્યા કોઠાર તારા ભર્યાં રહેશે, નહિ આવે સાથે એક દાણો,
મસાણની રાખમાં રોળાઈ ગયા કઇક,કોણ રકને કોણ રાણોરે મૂરખો ૩
મદિર માળિયા મેલી કરીને, નીચે જઇ દટાણો,
ભોજો ભગત કહે સુવા પુઠ જીવ, ઘણો ઘણો પસ્તાણોરે મૂરખો ૪

પદ ૬ ઠું

મૂરખો માની રહ્યો મારુરે, તેમા કાઇયે નથી તારુ –ટેક ૧
સાત સાયર જેની ચોકી કરતા, ફરતુ નીર ખારુ,
ચૌદચોકડીતું રાજ્ય ચાલ્યુ ગયુ, રાવણાદિક વાળુરે મૂરખો ૨
દુખને તો કોઈ દેખે નહીં, ને સુખ લાગે સારુ,
વેળા વેળાની છાંયડી તારી, વળિ જાશે વારુ રે મૂરખો ૩
હરિ ભજનમા હેતજ રાખો, સ્મરણ કરો સારુ,
ભોજો ભગત કહે રાખો હૃદયમા, પ્રભુનું ભજન પ્યારુરે મૂરખો. ૪

પદ ૭ મું

દૂનિયા દીવાની કહેવાશે રે, ભુડી ભિતોમાં ભટકાશે ટેક. ૧
પાપ જ્યારે એનુ પ્રગટ થશે ત્યારે, ભૂવા જતિ ઘેર જાશે,
ધુણી ધુણી એની ડોક જ દુખશે, ને લેનારો લેઈ ખાશે રે દૂનયા૦ ૨
સ્વર્ગમા નથી સૂપડું ને, નથી ખાડણિયો ને ઘટી,
દુધ ચોખાના જમનારા તમે, કેમ કરી જમશો બટી રે દૂનિયા૦ ૩
ઢોંગ કરી ને ધુતવાને આવે ત્યારે, હાથ બતાવા સૌ જાશે,
કયારે આના કર્મનુ પાનું રે ફરશે, અને ક્યારે પુત્ર જ થાશે રે. દૂનિયા૦ ૪
કીમિયાગર કોઈ આવી મળે ત્યારે, ધનને વાસ્તે ધાશે,
ભોજો ભગત કહે ભમણામા ભમતાં, ગાઠની મૂડિ ગમાશે રે દૂનિયા૦ ૫

રામકૃષ્ણ ભક્ત

કૃષ્ણલીલાનાં પદ

પદ ૧ લુ-રાગ બિલાવલ

પહેરોને પિતામ્બર લાલ, પલવટડી તમે વાલોજી,
જુવતિ જનને મોહ્યારે લાલ, લડસડતી ગતે ચાલોજી ૧
અમલ કલમ દલ લોચન લાલ, ભવમોચન ભવ ભાવોજી,
કંઠડે કોકીલ લાજેરે લાલ, ઝીણે સાદે બોલાવોજી ૨
દીઠડે દુ ખડા નાસેરે લાલ, મીઠડારે લીજે મુખનાજી,
રામકૃષ્ણ (કૃપા) રસ પીતારે લાલ, લેખા શા રહે સુખનાજી ૩

પદ ૨ જુ

સુદર કાઈ ન દેખુરે લાલ, તમ સરખુ શામળિયાજી,
અમસુ સુકૃત સાધ્યુરે લાલ, મહી વેચતા મળિયાજી ૧
સુર નરને નહિ સુણોરે લાલ, જોગીને નહિ જોતાજી,
ઘેર અમારે આવોરે લાલ, લાજો નહિ ગણિ દોતાજી ૨
વૃદાવનમા વસતારે લાલ, સગપણ થયુ છે સાચુજી,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિયારે લાલ, નામે તમારે નાચુજી ૩

પદ ૩ જુ

નામ તમારુ સુણતારે લાલ, તાન જ આવે તનમાજી,
રૂપ તમારુ રુડુંરે લાલ, વારુ વસિયુ મનમાજી. ૧
લોક કહે છે ઘેલીરે લાલ, વનમા દોડુ એકેલીજી,
મોહન મુખડું જોતારે લાલ, આનદની થાય હેલીજી ૨
કણકણતી ને કાલીરે લાલ, વહાલાને છુ વહાલીજી,
રામકૃષ્ણ રસ ભીનીરે લાલ, અલિયે બાથે ઘાલીજી ૩

પદ ૪ થુ

ટેવ પડી છે તમનેરે લાલ, ભામનીઓ બહુ ભાવેજી,
બાહે ગ્રહી બોલાવોરે લાલ, અમને અચરજ આવેજી ૧
રસિયા ને રગીલારે લાલ, વહાલ ભર્યા નેણુ વારુજી,
મુખ દેખી મલકાઉરે લાલ, લાજ કરો શા સારુજી ૨

રંગભર રમશું તમશું રે લાલ, નેહ ધરીને નમશુંજી,
રામકૃષ્ણ રસમાતારે લાલ, આળ કરો તે ખમશુંજી ૩

પદ ૫ મુ—રાગ રામગ્રી

નિરખતા નાથને મારી, આંખ થઈ છે ટાઢીરે,
નિત નિત નવલા સુખ મુજને, દામોદર દે છે દાઢીરે નિરખતા ૧
છેલ છબીલા કહાનજીનુ મુખ, જોતાં તૃપ્ત ન થઇએરે,
ભાવે પૂરણ ભાળી એના, ભામલડાં તો લઇયેરે. નિરખતા ૨
જસોદાનો સુત જીવણજી, સહુ સહીયરને સુખદાઇરે,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પામિયા, કાંઈ પૂરણ પુન્યે બાઇરે નિરખતાં. ૩

પદ ૬ ઠું

સ્નેહે બાંધી સુંદરી, સુંદર વર જોવા જાયરે,
મોહનજીને મરકલડે, કઇ ઉલટ અંગ ન માયરે. સ્નેહે. ૧
કોની અચલે ચુંદડી ને, કોની લલકે ફૂલીરે,
મુખડું જોતા માવનું હું તો, મચકો ગઈ છુ ભૂલીરે સ્નેહે. ૨
એક વધાવે ફુલડે, એક ફરી ફરી આશિષ બોલેરે,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પેખતા, કાંઈ દેવાંગના શી ડોલેરે. સ્નેહે. ૩

પદ ૭ મુ

મહારા કહાનજી તમને કામલડી, તે કેવી સારી દીપેરે,
મોર પીછ ને મુંજના ગેડીએ, માનુનીનાં મન હિસેરે મહારા ૧
ધર્મ પનોતા પાતળીઆ તમો, જે પહેરો તે ગોઠેરે,
ચાલ તણી ચતુરાઈ જોતા, લક્ષ્મી ચરણે લોટેરે મહારા ૨
અણીયાળીશી આંખડલી તે, જોગ ભોગનુ જામણુરે,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા, કાંઈ કીકીમાંહે કામણુરે મહારા. ૩

પદ ૮ મું

વહાલા વિઠ્ઠલજી રે હો, દુર્લભ દીઠલાજીરે હો—ટેક.
તમ માટે ટીલડી કરુરે, પહેરુ પટોળી હો,
નેન અમારુ નિરમળા, નીત નવલ રંગ ચોળી હો વહાલા. ૧
અબળાને ઉજમ ઘણોરે, તમશુ રમવા હો,
કાને સુણુતા વાંસલડી ઘેરે, ન રહી જમવા હો. વહાલા. ૨
એવા લાડ લડાવીએ, કાંઈ અમને વહાલા હો,
રામકૃષ્ણ રસ ઘેલડા, હું ચર્ણે રહી બાલા હો વહાલા ૩

પદ ૯ મું

મુજને તુજવીણુ ન ગમે હો, વેરી વિરહ દમે છે હો—ટેક. ૧
તુજ માટે મચકો કરીને, આવુ તીરે હો,
અણદીઠે મન અણમણુ, તો સુખ ન શરીરે હો મુજને ૨
મનડું હર્યુ માહેરુ તે, કહીએ કેવુ હો,
નરનારી છે અતિ ઘણા, કો ન મળે એહવુ હો મુજને ૩
પહેરુ ઓઢુ પાતળી તે, કાંઈ એક સારુ હો,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નથી અળગા, તન મન સોંપ્યાં વારુ હો મુજને ૪

પદ ૧૦ મુ

નદના છૈઆ છોજી હો, લક્ષણે લૈઆ છોજી હો—ટેક ૧
ઘણા દિવસ તમો અમશુ, કાંઈ કાંઈ ટળતા ચાલો હો,
હવડા સહુ સહીઅર મળીને, હલકે હાલો હો નદના ૨
મહિ વેચંતા માવજી તમે, પકડી પાડી હો,
બાથ લઈ ખેંચી મુજને, ઢોળી પાડી હો નદના ૩
એ રસ લીલા લાડવી, કહો કલ્યા રમાશે હો,
રામકૃષ્ણ જન રસ ભર્યો, જુગ જુગ જશ ગાશે હો નદના ૪

પદ ૧૧ મું

પ્રેમ પુષ્ટ કર્યાં છો હો, વલ્લભ મન વર્યાં છો હો—ટેક ૧
ગોકુળમા રાખી રહ્યા, અમો અતિ અન્યાઇ હો,
પાડ માનો અમતણો, તમો કુવર કનાઇ હો પ્રેમ. ૨
પ્રેમે ગોરસ મારા ઘર તણા, ખોળીને પિધાં હો,
જે દિન ગોરસ નવ લુટ્યા, ત્યારે હૈડા દાઝ્યા હો પ્રેમ ૩
ઝઘડો કરતા ઝટકે, ઊરમાળા તુટી હો,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાખીએ, છીએ બાંધી મુઠી હો પ્રેમ ૪

પદ ૧૨ મું

ગોપી ઘેલી દીસે હો, મુજપર દત પીસે હો—ટેક ૧
તે નર હુ હો નહિ, તુ જ હાથે આવુ હો,
ખ્યાત ઘણી છે તુજને, તે સૌ સમાવુ હો ગોપી ૨
તુએ છે ધુતારડી, હુ એ પણ નથી ઓછો હો,
ઘણુ દોહ્યલે જાણજે, મુજને જડવો છોછો હો ગોપી. ૩

તે દિન દાણુ માગતા, આવી અમર્શું બાથે હો,
રામકૃષ્ણુ પ્રભુ રુડુ થયુ, હુ તો નાગર સાથે હો. ગોપી ૪

પદ ૧૩ મુ–રાગ સારગ દેશી

આવ હરિ વહાલા આવરે, આવ હરિ વહાલા,
મનની ગમતી વાત કીજીએ, છબીલારે છોગાલા. આવ ૧
તુજ મળતા મન મહારુ, હીસે આનદ પામેરે,
રજની આખી રગભેર રમીએ, તો રસ બહુ જામેરે. આવ ૨
એ સુખ કાંઈ કહ્યુ ન જાયે, કહાનડ કાલારે,
રામકૃષ્ણુ પ્રભુ અનુભવ કીજે, અતિ છો વહાલારે આવ ૩

પદ ૧૪ મુ–રાગ ગરબી

નદજીનો કુવર કોડામણો, સાહેલીરે, ગોવરધન મન ભાવનો સાહેલીરે
ગોકુળિયુ રળીઆમણુ, સાહેલીરે, જમુના તટ સોહામણુ, સાહેલીરે.
વ્રજ સુદરીના સગમા, સાહેલીરે, રાસ રમે વહાલો રગમા, સાહેલીરે
પ્રેમ તે સીધુ સુખપુજમા, સાહેલીરે, વૃદા તે વનના કુજમા, સાહેલીરે,
રાસ રમે સાહેલડી, સાહેલીરે, થઈ વહાલાને કઠે બેલડી, સાહેલીરે
સુદરીને રગની રેલડી, સાહેલીરે, મુરલીને નાદે થઈ ઘેલડી, સાહેલીરે
રમતા રમતાં રાતલડી, સાહેલીરે, કહી નવ જાએ વાતલડી, સાહેલીરે
પહોર્યાં તે બેઉ સુખ સેજમા, સાહેલીરે, શ્યામ શામાજી બહુ હેજમા, સાહેલીરે
નીરખી સખી વૃદમા, સાહેલીરે, રામકૃષ્ણુ પ્રભુ નાચે આનદમા, સાહેલીરે

પદ ૧૫ મુ

પહેલે તે મોહન મીઠડો, સાહેલીરે, અહિયા ઉભો મેં દીઠડો, સાહેલીરે
તે છબી મન ગોઠી ગઈ, સાહેલીરે, શિર બેડુ ને ઉભી રહી, સાહેલીરે
ગોઠ કરે કોસુ ઘણી, સાહેલીરે, દષ્ટિ તે ફેરવે મુજ ભણી, સાહેલીરે
કુવર હશે એ કેહનો, સાહેલીરે, મારે છે માર એ મોહનો, સાહેલીરે
સાચા તે બાપનો બેટડો, સાહેલીરે, મોલીડુ તે ભારે મરોડતો, સાહેલીરે
ઉભા રહ્યાની શી હોણુ છે, સાહેલીરે, એવુ તે સુદર કોણ છે, સાહેલીરે
કોણ તે દેશનો કહાનો, સાહેલીરે, ન હોય તે આપણા હ્યાનો, સાહેલીરે
ઝાઝી વાર ત્યા ઉભી રહી, સાહેલીરે, મન પાખી અદિરિયે ગઈ, સાહેલીરે
રામકૃષ્ણુ પ્રભુ મન હર્યું, સાહેલીરે, તે દિનથી કાંઈ કામણુ કર્યું, સાહેલીરે

પદ ૧૬ મુ

ધુતારા ધરણીધર તારી વાસળીરે લોલ,
વાસળીયે કઈ ઘેલુ કીધુ ગામ જો—ધુતારા—ટેક ૧

સખી નહાતા ધોતા દહોતાં વલોવતા નીસર્યારે લોલ,
ઢળતા પડતાં રડતા મૂકયા બાળ જો ધુતારા. ૨
સખી સાસુ સસરો જેઠ જેઠાણી નવ લહ્યારે લોલ,
કથજીને ચ્હડતી મુકી રીસ જો ધુતારા ૩
સખી મધ્યાહ્ને મોહનજી બેઠા કદમ ચડીરે લોલ,
ગોપીજનના હરિયા છે કઈ ચીર જો ધુતારા. ૪
સખી અવળાં વસ્ત્ર ને અવળા આભ્રણ પહેરીયારે લોલ,
કાન તણાં લઈ કેડે ઘાલ્યા કોટે જો ધુતારા ૫
સખી રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યાં શેરીએરે લોલ,
ગોપીજનની પૂરી છે કઈ આશ જો ધુતારા ૬

પદ ૧૭ મુ

હસવા સરિખી હરિસુ મારે ગોઠડીરે લોલ,
હસવા સરખુ બ્રિજમંડલ શુભ ધામ જો. હસવા –ટેક ૧
સખી નાહતા ને ગાતારે ગુણ ગોવિંદનારે લોલ,
વસવા સરખુ વૃંદાવન શુભ ગામજો હસવા ૨
તીરથ મારે કીરત કેશવરામનું રે લોલ,
પીવુ મારે પ્રેમતણુ રસપાનજો હસવા ૩
નાત હમારી નિરમળ નંદકુવર શુ રે લોલ,
ભાત હમારી ભુધરજી શુ ભળતી જો હસવા ૪
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભને પધાર્યા શેરીયેરે લોલ,
ગોપી સઘળી ગુણ તમારા ગાયજો હસવા ૫

પદ ૧૮ મુ

નહીં જાઉં તે જમના પાણીરે મા, હુને, ખીજવે તે સૈયર સમાણીરે મા
મુને કુવારી કુનારી સહુ કહેછેરે મા, મારી સૈયરો તે મેણા દેછેરે મા
જળ જમનાજીને ઘાટેરે મા, હુને કાહનજી કાદવડે છાંટેરે મા.
વ્હાલો કરે નેણાના ચાળારે મા, મેં તો કહાનવર સાંભળ્યા કુવારારે મા
હુને કહાન વરને પરણાવોરે મા, મારી વ્રજમા તે વાત વખણાવોરે મા
મળે સરખા તે સરખી જોડરે મા, તુને પોંખતા તે પહોંચશે કોડરે મા
હેવા રામકૃષ્ણ વર રુડારે મા, હુને અખડ પહેરાવો ચુડારે મા
હેવા રામકૃષ્ણ વર રંગીરે મા, મારા જનમ જનમના સગીરે મા

રાજે

કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે

પદ ૧ લુ

હરિ મેં હાવે ક્યમ રહેવાયે, દુપણુ આ તે ક્યમ સહેવાયે,
એ તો અધ થઇને તાણે, પ્રેમની વાતો પશુ શુ જાણે ૧
આવી અમથાં ખુદી મારે, સાચો શબ્દ કોઈ ન ધારે,
મોહન વાત તુ સાભળી મારી, હુ તો બેઠી સહુથી હારી ૨
દુરિજન દે છે મુને મેહણાં, મારાં તમશુ લાગા નેણા,
વહાલા વેરી વાકુ બોલે, તે તો પડશે તેને ખોલે ૩
હાવે જે બોલે તે સહીએ, મનની વાતો કોને કહીએ,
સઉકો બોલે છે આકુ આડું, વાક હુ કોનો કહાડું ૪
એ તો શિખામણ છે જાણો, મનમા દુભણુ કાઈ ન આણો,
રસીઆ રાજેના વાલા, ભગતતારણ છો નદલાલા ૫

પદ ૨ જુ

ત તો ઘેલુ કીધુ ગામ, કાને હાથ ન લાગે કામ,
જેને મળીઓ તુ મોરાર, તેને મૂકાવ્યા ઘર બાર ૧
હાવો કોનો કાઢુ વાક, ત્રીકમ તમથી આડો આક,
રસીઆ રગ રમાડ્યા એમ, વળતાં તે વિસાર્યાં કેમ ૨
જે કો જળ ભરવાને જાએ, તે તો વાટે ખોટી થાએ,
કોનુ ચોરી લીધુ ચત, એવો કામણગારો કથ ૩
વિઠ્ઠલ વહાલા તારાં વેણુ, મ્હારા તમશુ લાગ્યાં નેણુ,
મારે તમશુ લાગ્યો નેહ, તમને સોંપી સુંદર દેહ. ૪
ઘરના છો ધૂતારા કાહાન, મનમા મૂકાવો છો માન,
રસીઆ છો રાજેના નાથ, સર્વે સોંપ્યુ તમારે હાથ. ૫

પદ ૩ જુ

વહાલા વાટે તે વાત ન થાય, તમે જાણો છો જાદવરાય,
કુકુ કાઈ લીએ સસાર, અમો અબલાનો અવતાર. ૧

ઉભા રહીએ ધોળે દિસ, વળતા વેરી કાઢે વેશ,
ત્રીકમ તમારૂ કઈ ન જાય, વળતી અમને દુભણુ થાય. ૨
વહાલા ચઢ્યાં ન ઉતરે આળ, જુગમા રહેવુ મહા જજાળ,
મોહન મળવુ તે એકાંત, એવી મનની વિચારો ભ્રાત. ૩
માહારે સાસુડીનું સાલ, જોતાં જેઠાણી દે ગાળ,
જમ કોઈ મીન રહે જળમાંહે, પાણી પીવુ તે કહો કાંહે. ૪
વહાલા વાત સાંભળો એક, વિઠ્ઠલ વારૂ કોઈ વિવેક,
દુરીજન દેખે ઠામો ઠામ, શાને મેલાવો છો મામ. ૫
મારે અતર ઉપને દુખ, તમો માનો શાનુ સુખ,
રસીઆ છો રાજેના નાથ, તાહારા નેનમા છે કોઈ ભ્રાત ૬

પદ ૪ થુ

મારા મન ગમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવોને,
હું તો તલસું તમારે કાજ, હસીને બોલાવોને—ટેક.
વિલંબ ન કરીએ વિઠ્ઠલારે, આવોને અમ ઘેર આજ,
પેર પેરનાં પકવાન બનાવુ, ત્રિકમ તમારે કાજ મારા ૧
મનમા હતુ તે માવજીરે, મુખડે કેમ કહેવાય,
આવી શકો તો આવજો, મારુ જોતાં જોબન જાય. મારા ૨
આ જોને આગણિયે ઉભો, રગીલો રણછોડ,
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અતરજામી, પૂરો મારા મનના કોડ. મારા. ૩

પદ ૫ મુ

કુણ બોલે તમારી સાથ, જાદવજી જાણ્યારે,
આ તો નોહે મોટાની રીત, પરઘેર માંણ્યારે—ટેક
વાટ જોતા રજની વીતી, આવ્યા ઉગમતે સૂર,
કામણગારા કાનજીરે, વાલે અમને વિસાર્યાં દૂર. જીવણ ૧
પરનારીની પ્રીતડી તમે, કરી આવો ઠામો ઠામ,
અહીંઆ આવીને શું કરો, જેનો ઘેર ઘેર હોય વિશ્રામ જીવણ. ૨
કોને તે મદિર તમે કાનજી, કરી આવ્યા લીલા લેર;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અતરજામી, કોણ જાણે તમારી પેર જીવણ ૩

પદ ૬ ઠું

જેનો પીયુડો તે પરઘેર જાય, સખી હવે શુ કરીએરે,
એકલડા નવ રહેવાય, ઝુરી ઝુરી મરીએરે. સખી. ૧

રૂપ જોવતા રસીઓ વાલો, પરાણે કરે છે પ્રીત,
વણ તેઓ પરમદિર જાઓ, એહેવી છે એની રીત સખી ૨
સમજાવ્યો સમજે નહિરે, કહો હવે કરીએ કેમ,
શેરડીએ સામો મળે, ત્યારે ઢાળે નીચા નેણ સખી ૩
છળભેદ છાનો રમેરે વાલો, વાતોમા મને વાય,
રાજેનાસ્વામીપ્રભુ અતરજામી, એ તો અરથ પઓ ઓળખાય સખી ૪

પદ ૭ મુ–રાગ ગરબી

કાગળ મોકલુરે, વહાલા વાચો હેત કરી,
એકવાર આવજોરે, નીરખુ મુખડા મૂછ ભરી ૧
વિનતા વ્રેહે તણીરે, લખતા લોચન ચાલે નીર,
અબળા અવતર્યારે, વાલા કહો કેમ ધરીએ ધીર ૨
બાળે વેશમારે, લાગી પરણ્યા પહેલી પ્રીત,
વર વિઠ્ઠલ વર્યારે, અવર વરવાની શી રીત ૩
ત્રિકમ તમ વિનારે, સુકા સહુ વાડીના વન,
લીલા કેમ રહેરે, વહાલા પલ્લવ છો આ વન ૪
સહુ અળખામણુરે, સુજને કુટુબતણો પરિવાર,
વહાલા વીખે ભર્યારે, વેરી બાળે સહુ સસાર ૫
અન્ન પાણી તજ્યારે, હવે પડશે પાપી પ્રાણ,
સુનુ તમ વિનારે, વહાલા લાગે છે ઉજ્જાડ ૬
જાહા હરિ રગે રમ્યારે, તે મને જાગી ખાવા ધાય,
તે સુખ સાભરેરે, તમ તમ હઇડે હોળી થાય ૭
રહેવાતુ નથીરે, વહાલા કહુ છુ મૂકી લાજ,
મળજો દયા કરીરે, રસિયા રાજેના મહારાજ ૮

પદ ૮ મુ

ઉગો શરદ પુનમનો ચદ, મહારે ઉપનોરે આનદ,
ગોરી ગરબે રમવા આવે, રમશે ગોપી ગોવાળ માંહે ૧
રમવા ભૂધર સાથે ભાવ, આપણે આવ્યો છે આ દાવ,
મળીએ સરવે સરખી નાર, સજીએ શોભીતા શણગાર. ૨
ઠમઠમ વીછીવાનો ઠમકાર, ઝમઝમ ઝાંઝરનો ઝમકાર,
ઓઢો આપે એવાં ચીર, આપણે જાવુ જમનાં તીર ૩

ચોળી ચપક વરણી પેહેર, આપણે કરવી લીલા લેહેર,
જ્યમ કાઈ વશીયેર માડે ફેણ, એવી ગુથાવોની વેણ ૪
લેહેકે હૈડા ઉપર હાર, નૈણે નીરખોને મોરાર,
રસિયા છો રાજેના નાથ, અમને રગે રમાડો રાત ૫

પદ ૯ મું

આજની ઘડીરે રળિયામણી
હારે મ્હારા વ્હાલાજી આવ્યાની વધામણી જીરે, આજની –ટેક
હારે સોહાસેણુ પૂરેની સાથીયા,
હારે ઘેર મલપતા આવે તે હરિ હાથીયા જીરે, આજની ૧
હારે સખી આલેરા વાસ અણાવીએ,
હારે મારા વ્હાલાજીને મડપ રચાવીએ જીરે, આજની ૨
હારે સોહાસેણુ ચાર તેડાવીએ,
હારે મ્હારા વાલાજીને મોતીડે વધાવીએ જીરે, આજની ૩
હારે સોહાસેણુ મળશે જે ઘડી,
હારે મ્હારા પ્રભુજી પધારે તે ઘડી જીરે, આજની ૪
હારે મલ્યા દાસ રાજના સ્વામી ફાકડા,
હારે હુ તો મોહી રહી મુછના આકડા જીરે, આજની ૫

પદ ૧૦ મું

આવોની લાલ વરણાગીયા
હારે ઘેર આવોની શ્યામ સવાદીયા જીરે, આવોની –ટેક
હારે કહાના આવો તો શીખવુ ચાતુરી,
હારે આપણ રમીએ તે રગભર રાતડી જીરે, આવોની ૧
હરિ ચાલો જઇએ જમનાજીના ઘાટમા,
હારે પેલા દુરિજન લોક દેખે વાટમા જીરે, આવોની ૨
હરિ રુડા દાસ રાજેના સ્વામી વાકડા,
હારે હુ તો મોહી રહી મુછના આકડા જીરે, આવોની ૩

પદ ૧૧ મુ

આજને આવ્યારે હરિ દાવમા
હારે ભોળા ભાવમારે, ભોળાભાવમા, તે ભૂધરને ભેટીએ જીરે, આજને.–ટેક
દાવ પડે ત્યારે લાજ ઘટેરે,
હારે ત્યારે સુપડે સરવ સાભેટીએ જીરે, આજને. ૧

પુલડાની સેહેજ વહાલા મેરે સમારી,
હારે ત્યારે સાથરે તે શીદને આળોટીએ જીરે, આજને. ૨
માહારારે મનમા એવુ આવે છે,
હારે એવા વહાલમા તે લાલને લપેટીએ જીરે; આજને ૩
દાસ રાજેના સ્વામી તમેરે મળ્યા છો,
હારે ત્યારે દોહીલા તે દિન શીદ ગાળીએ જીરે, આજને. ૪

રાધિકાજી સ્વપ્નામાં પરણ્યાં તે વિષે

પદ ૧૨ મુ—રાગ પરજ

ઉગતે વ્હાણે રાધાની માડી જાગી, એના ચિત્તમા ચટકી લાગીરે,
આ શુ રે કીધુ—ટેક
કુવરી મારે દુખના દરિયા આજ રેલ્યા, તેં કુળના મારગ મેલ્યારે, આ શુ રે
કુવરી મારા કયા વેરીએ વેર સાધ્યા, તેં મીંઢલ કોનાં બાધ્યાંરે, આ શુ રે
કુવરી તારો કેઇ નગરીમા દાત વહેર્યો, તેં ચૂડો કેનો પહેર્યોરે, આ શુ રે.
કુવરી તેં તો જીવડો લીધો મારો ઝાલી, વરમાળા કેની ઘાલીરે, આ શુ રે
કુવરી તેં તો ઉપરણી કેની ઓઢી, તારે કીયા વરની જોડીરે, આ શું રે
કુવરી તારો માડવડો કયા રોપ્યો, તારા વરને કોણે પોંખ્યોરે આ શું રે
કુવરી ત્યા તો કયા ગુરુદેવ આવ્યા, ત્યા કોણે વેદ ભણાવ્યારે, આ શું રે
કુવરી તમને કેણે રગ રમાડ્યા, ત્યા કસાર, કેણે જમાડ્યારે, આ શું રે.
કુવરી તેં તો કુળમા લગાડી ખામી, તને મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે, આ શું રે.

પદ ૧૩ મું

એટલે ત્યા તો બોલ્યા છે રાધા વાત, તુ સાભળ મારી માતરે,
મેં બહુ સારુ કીધુ—ટેક
માતારે મારી દુખના દરિયા નથી રેલ્યા, નથી કુળના મારગ મેલ્યારે, મેં બહુ.
માતા મારી શિશ તમારા નથી વહેર્યા, પાનેતર પ્રભુનાં પેર્યાંરે, મેં બહુ
માતારે નથી વેરીએ વેર સાધ્યા, મીંઢળ મોહનના બાધ્યાંરે, મેં બહુ.
માતા મારી મથુરા નગરીમા દાત વહેર્યો, મેં ચૂડો અવિચળ પેર્યોરે, મેં બહુ.
માતા તારો જીવડો લીધો નથી ઝાલી, વરમાળ વિઠ્ઠલની ઘાલીરે, મેં બહુ
માતા મેં તો હરખે ઉપરણી ઓઢી, મારે અખડ વરની જોડીરે, મેં બહુ.

માતા મારો માડવડો મનમા રોપ્યો, ઉમાયે વરને પોંખ્યોરે, મેં બહુ
માતા ત્યા તો તેત્રીશ ક્રોડ દેવ આવ્યા, બ્રહ્માએ વેદ ભણાવ્યારે, મેં બહુ
માતા મારી કૃષ્ણ-ચરણામૃત મેં પીધાં, ત્યા શિવે કન્યાદાન દીધારે, મેં બહુ
માતા મારી બ્રહ્માયે રગ રમાડ્યાં, કસાર ઉમાએ જમાડ્યારે, મેં બહુ
માતા મેં તો શિવને ચઢાવ્યા ફુલગજરા, વાસુદેવ સરખા સસરારે, મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચડાવ્યા જાસુ, દેવકીજી સરખા સાસુરે, મેં બહુ
માતા મેં તો શિવને ચડાવી છે હલદી, સુભદ્રા સરખી નણદીરે, મેં બહુ
માતા મેં તો શિવને ધરાવેલા હાર, મને મળ્યા કૃષ્ણ ભરથારરે, મેં બહુ
માતા મારી કુલમા લગાડી નથી ખામી, મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે, મેં બહુ

પદ ૧૪ મું

એટલે વળતી માતા બોલ્યા છે વાણી, તુ તો સાભળ પુત્રી શાણીરે, આ શુરે કીધુ
કુવરી એ તો કૃષ્ણ કહેવાયો કાળો, તે ક્યા શોધ્યો ગોવાળીઓરે, આ શુરે કીધુ
કુવરી એ તો કાનુડો કામણગારો, એ ધીંગડમલ્લ ધૂતારોરે, આ શુરે કીધુ
કુવરી એમાં ચાદાસૂરજની સાખ્યો, એને જશોદાજીએ રાખ્યોરે, આ શુરે કીધુ
કુવરી એ તો ગાયો ચારીને પેટ ભરતો, પરનારી પાછળ ફરતોરે, આ શુરે કીધુ
કુવરી તારો તાત આ વાત જો જાણે, તે કઢે પ્રાણજ આણેરે, આ શુરે કીધુ.
કુવરી તેં તો નવ કરવાના કામ કીધાં, અમને દુખડા બહુ દીધારે, આ શુરે કીધુ

પદ ૧૫ મું

માતા મારી કૃષ્ણને એમ નવ કહિયે, એને ચરણે જૈને રહિયેરે, તુ સાભળ માડી
માતા એ તો ચૌદભુવનનો છે વાસી, એને ચરણે કોટિક કાશીરે, તુ સાભળ માડી.
માતા હવે પરણ્યા તે ફોક કેમ થાશે, જો સૂરજ પશ્ચિમ જાશેરે, તુ સાભળ માડી
માતા તારે કરવુ હોય તે કરજે, તારે મરવુ હોય તો મરજેરે, તુ સાભળ માડી
માતા હુ તો પૂરણપદને પામી, મને મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે, તુ સાભળ માડી.

ભૂખણુ ભક્ત

ઇશ્વરને ભજવા વિશે

અષ્ટક ૧ લુ—છંદ ભુજંગીની ચાલ

કશી વાતનો ખરખરો મન નાણો, સુખ દુ ખ તે દેહના ધર્મ જાણો,
કરોને તમે કોટી લક્ષ પ્રકાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૧
હરિશ્ચન્દ્ર રાજા મહા પુણ્યવાન, નહી કોય સસારમા એ સમાન,
તેણે નીચ ઘેર વહ્યો નીર ભાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૨
સતી મુખ્ય કહાવે અહલ્યાજી જેહ, જેના નામથી થાય નિષ્પાપ દેહ,
તેણે ઇન્દ્ર સાથે કર્યો વ્યભિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૩
જુવો જાનકીજી પડ્યા દુષ્ટ હાથ, જેના સ્વામિ છે કોટિ બ્રહ્માડ નાથ,
આપોઆપ લક્ષ્મીતણો અવતાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૪
વળી પાડવોની કહુ એક વાત, જેના સારથિ નિત્ય વૈકુઠનાથ,
હાર્યો રાજ રિદ્ધિ તથા નીજ નાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૫
મહા પુણ્યકારી જેને સિદ્ધ નાથ, ચાલી નીસર્યો નારી લઈ વન સાથ,
બહુ કષ્ટ વેઠતુ તેણે વર્ષ બાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૬
શા માટે તમે ભાર માથે ધરો છો, વળી હુ કરુ, હુ કરુ એ કહો છો,
કરોને તમે ચિત્ત સાથે ઠરાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૭
કરી વિનતિ સર્વને હુ કહુ સત્ય વાત, રચ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક સાત,
ઘણુ સાભળ્યા જોગ સાધૂ વિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર ૮

અષ્ટક—નવપદી ૨ જુ

પિતા માત સતાન ને મિત્ર ભ્રાત, એ તો સર્વ છે આળપપાળ વાત,
એમા અતકાળે નાવે કોય કામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૧
ઘડીમા ઘટી જાય આયુષ્ય અલ્પ, ભમતા ભમતાં થયા કોટિ કલ્પ,
માથે મર્ણ કેરી મહા એક ભામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૨
ઘણીવાર સસાર માહી ફર્યો છો, પશુ પક્ષી યોની વિષે અવતર્યો છો,
હવે આ સમો છે તર્યાનો જ ઠામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૩

કરો છો બીજી અલ્પ વસ્તુનુ યત્ન, તજો છો હરિ નામ જેવુ જ રત્ન,
નથી બેસતું મૂલ્ય એક બદામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૪
જરાયે ઘણો દેહ તો જીર્ણુ થાશે, શરીરે થકી સર્વ સામર્થ્ય જાશે,
થશે રોગ પીડા જશે સર્વ હામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૫
જેને સેવતા કોટી કલ્યાણુ થાય, બહુ જન્મનુ પાપ તો સદ્ય જાય,
વળી પામિયે જે થકી સિદ્ધ ધામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૬
જવુ એકલાં ત્યા નહીં કોય સાહ્ય, વળી જીવને દુ ખ અત્યત થાય,
તેણીવાર રક્ષા કરો મેઘશ્યામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૭
જે કો જાનકીનાથના હોય દાસ, ન પામે કદી તે ફરી ગર્ભ વાસ,
કરે લોક આ સર્વ તેને પ્રણામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ ૮
રચ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક આઠ, હેતે સાભળે ને કરે નિત્ય પાઠ,
થશે તેથકી દુ ખકેરો વિરામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ. ૯

અષ્ટક—અગિયારપદી–૩ જુ

ઘણા પૂન્યના ભાવથી દેહ પામ્યા, હસતા રમતા સુખે દીન વામ્યા,
ગયા નાથનું નામ તો સદ્ય ચૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૧
ભણ્યા શાસ્ત્ર સિદ્ધાતની સર્વ વાત, નથી ઓળખ્યા શ્રી તમે પ્રાણુનાથ,
વિવેકી થઈ કા કરો બુદ્ધિ ટુકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૨
પરસ્ત્રી પરદ્રવ્યનો ત્યાગ આણી, હ્રદેમા ધરોને તમો ચક્રપાણી,
એ તો દુષ્ટ માયાતણી સર્વ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૩
મદે અધ દૃષ્ટિ થયાથી ન દીઠુ, કુસસારનુ સૂખ લાગે છે મીઠુ,
જરા આવશે આ થશે દેહ સૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૪
ઘણા જત્નથી દેહને સુખ દીધુ, ઘણા ભેદથી સર્વનુ દ્રવ્ય લીધુ,
જવુ એકલાં સર્વ સપત્તિ મૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૫
ઘણા રમ્ય વૈભોગથી દેહ પોખ્યો, કરી તીર્થ જાત્રા કદાપી ન સોખ્યો,
મળી મિત્ર ટોળે દેશે સર્વ ફુકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૬
જદા આવિને જીવને મૃત્યુ ગ્રેશે, તદા સર્વ સબધી ત્યા જોઈ રેશે,
ન રક્ષા કરે વૈદ્ય કે કવાથ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૭
કફે વ્યાધિએ કઠનો રોધ થાશે, હ્રદેમા થકી જ્ઞાન તો સર્વ જાશે,
તદા જીવ જીહ્વા થશે સદ્ય ટ્રકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૮
નથી જાણુતા ધર્મની રીત ઠીક, નથી રાખતા મરણુની મન બીક;
ગુમાને ભર્યા ચાલ ચાલો છો ઝૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૯

જમકિંકરા મારશે દુષ્ટ મારે, તદા નાથ પાખે નહીં કોય તારે,
જુવો મૃત્યુ માથે રહે નીત ઝૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી ૧૦
સદા રૈકવજ્ઞાતિ મહા રંક કહાવે, કથા રામની તો જેને મન ભાવે,
રચી ભૂખણે તે સુણો જ્ઞાન કૂચી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી. ૧૧

અષ્ટક—નવપદી–૪ થુ

તમે અવતર્યા લક્ષચોરાશિવાર, નથી પામિયા તોય સંસાર પાર,
માટે આ સમે જાપમાળા ધરીને, ભજો ભક્ત ભાવે સદા શ્રીહરિને ૧
ઉદરમા અધો મસ્તકે જ્યા રહ્યાતા, ઘણા વ્યાકુળ તો તમે ત્યા થયાતા,
હવે તે સમો કા ગયો વિસરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૨
સચ્યુ દ્રવ્ય તો દ્રવ્યને ઠામ રહેશે, સગા મિત્ર સસારની રીત કહેશે,
જોતામા જશે પ્રાણ તો નિસરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને ૩
એ તો દેહ સબધી જાણો અનિત્ય, પ્રભુનાથનુ નામ તો એક સત્ય,
નાવે જેથકી ગર્ભવાસે ફરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને ૪
અભિમાન આડે નથી કાઈ જોતા, કદાપિ નથી કૃષ્ણનું નામ લેતા,
અરે મૂઢ લોકો જવુ છે મરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૫
કહ્યુ માનજો સર્વથા એક માર, નથી કોઈ સસારમાહી તમારુ,
માટે સગ માયાતણો પરહરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને. ૬
કળિકાળમા જન્મ મિથ્યા વગોયો, મહારત્નને કાચને મૂલ ખોયો,
ધરો ધ્યાન ગોવિંદનુ આદરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને ૭
જેણે ગોપિકા નાથનુ નામ લીધુ, તેણે જન્મ પામ્યાતણુ સાર્થ કીધુ,
ગયા તે તો સસાર સેજે તરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને ૮
એ તો વિષ્ણુ ભક્તિતણો છે પ્રબોધ, સુણીને રખે આણતા મન ક્રોધ,
કહ્યુ ભૂખણે શ્લોક આઠે કરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને ૯

અષ્ટક—બારપદી–૫ મુ

રમ્યા રગ તે ગોપિકા સગ રાસ, ઘણે પ્રીતિભાવે કરીને વિલાસ,
કહાવે તથાપિ સદા બ્રહ્મચારી, ભજો દુ ખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૧
આવી ગોકુળે કામ અત્યત કીધૂ, પિતા માતને સુખ સપૂર્ણ દીધુ,
એ તો નદનો નદ આનદકારી, ભજો દુ ખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૨
ઘણા દુષ્ટ મારી હર્યો ભૂમિ ભાર, કૃપાયે કરી ભક્ત તાર્યાં અપાર,
જેણે નદની ધેનુ નવલક્ષ ચારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૩

સુદામાતણી સાર અત્યત કીધી, મુઠી તાદુળામા નવેનિધ દીધી,
કૃપાનાથ સાધુતણા હિતકારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૪
જમ–કિંકરે દુ ખ અત્યત દીધુ, ત્યારે નારાયણ પુત્રનું નામ લીધુ
એવામા અજામેળ લીધો ઉગારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૫
સ્તુતિ સાભળી ભક્તની ભીડ જાણી, આવ્યા સદ્ય વૈકુઠથી ચક્રપાણી,
મૂકાવ્યો ગજ ગ્રાહ નાંખ્યો વિદારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૬
અરે બુદ્ધિહીણા ન જાણો હરિને, તેણે આવશો ગર્ભ વાસે ફરીને,
જુવોને તમે જ્ઞાન દષ્ટે વિચારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૭
હરિભક્તિ પાખે વૃથા જન્મ જાશે, પછી અતકાળે ઘણુ કષ્ટ થાશે,
તે માટે તમે વાત બીજી વિસારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૮
વિષય વિષરૂપી તેને શુ વખાણો, આ સસાર તે સ્વપ્નને તુલ્ય જાણો,
વિવેક કરી મોહ માયા નિવારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૯
ચતુર્ભૂજ શ્રીનાથ છે સત્ય શર્ણુ, મહાલક્ષ્મી સેવે જેના નિત્ય ચર્ણ,
એ તો શખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૧૦
તેણે શુ થયું જે ઘણુ એક ડાહ્યા, તેણે શુ થયુ દ્રવ્ય ઝાઝુ કમાયા,
તેણે શુ થયુ જે રમ્યા રગ નારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૧
પ્રભુનાથ પોતે દિસે છે દયાળ, કરે નિત્ય ભક્તોતણી પ્રતિપાળ,
તેને જો ભજો તો ગતિ થાય સારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી ૧૨
સદા ગામ વેલાલ મધ્યે નિવાસ, પ્રભુજીતણો નિત્ય દાસાનુદાસ,
રચી ભૂખણે તે સુણો મોક્ષબારી, ભજો દુ ખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૩

શાંતિદાસ

આ કવિના પદ સ્ત્રીઓમાં બહુ ગવાય છે

કાનુડાની બાળલીલા વિષે

પદ ૧ લુ

કોઈયે દીઠડો કાન કોડામણોરે, સખી જોને, દીઠડો કાન કોડામણો.—ટેક.
છેલ છબીલો ને છોગાવાળો, રુડો ને ખૂબ રળિયામણોરે, કોઈયે
મહિ છળવાની વાલો બુદ્ધિ નિપાવે, શામળિયો સોહામણોરે, કોઈયે
શાતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, પોતે થઈ ગયો વામણોરે, કોઈયે

પદ ૨ જુ

જુઠડાને ક્યા ઝાલુ, જુવોને સખિ, જુઠડાને ક્યા ઝાલુ—ટેક.
વચન મોહનના લાગે છે મીઠડા, કેનુ બોલે છે કાલુ કાલુ, જુવો
એકવાર વાલોજી ઓરા આવે તો, ઘેરીને ઘરમા ઘાલુ, જુવો
શાતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, એથકી બીતી હુ ચાલુ, જુવો

પદ ૩ જુ

કોઈ કન્યા નહિ આપે, કુવરને, કોઈ કન્યા નહિ આપે—ટેક.
સારા ન લક્ષણ કુવરજીકેરા, નિત ઉઠીને સતાપે, કુવરને.
રુડો તે વર શોધીને કાઢ્યો, રાધિકાજીને બાપે, કુવરને
શાતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, કુનારો રહેશે એને પાપે, કુવરને

પદ ૪ થુ

કાનુડો કાળજાની કોર છે, એની મારે, કાનુડો કાળજાની કોર છે—ટેક
અટપટી પાઘ ને કેસરિયો વાવો, માથે કળાયલ મોર છે, એની
વૃદાવનમા વાલે વાસળી વજાડી, મોરલીનો સ્વર જોર છે, એની
શાતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, ગોપી સગ પાધરો દોર છે, એની

પદ ૫ મુ

કાનુડે કામણ કીધલા, ઓ એની પેલે, કાનુડે કામણ કીધલા—ટેક
કામિનિયોના કાળજા કોરવા, બાણુ જ માર્યા સીધલા, ઓ એની
લવિગ સોપારી ને પાનના બીડલા, અમને કાઈ એક દીધલા, ઓ એની

શુય કર્યું ને વાલો શુ વળિ કરશે, એવુ જાણીને બહુ બીધલા, ઓ બેની.
શાતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, આપે અમીરસ પીધલાં, ઓ બેની

પદ ૬ ઠ્ઠુ

જાને ગોવાલણી જૂઠી, અહીંથકી, જાને ગોવાલણી જૂઠી.—ટેક
મહિ વેચવાને તું કાલે આવીતી, આગળિયે પેરીને અગુઠી, અહીં.
જુઠા બોલ તુ શાને બોલે છે, મહિની મટુકિ ક્યારે ફૂટી અહીં.
હસતા આળ ચઢાવે રે બેઠી, મારુ ગેડી ને કરુ ઠૂઠી, અહીં.
શાતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, માલ તારામાં નથી મૂઠી, અહીં.

પદ ૭ મું

મનડા વ્યાકુળ હરિ આવતા, જોને બેની, મનડા વ્યાકુળ હરિ આવતા —ટેક
પારણિયા પરશાળે મૂક્યા છે, બાળક મૂક્યાં છે ધાવતા, જોને બેની
સાદ કરતા સામા મળિયા, સ્વામિ પેલા ભોજન પાવતાં, જોને બેની
વલોણુ તાણુતા બાઝતા મોહન, માખણુ ખાતા ઘી તાવતાં, જોને બેની
શાતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ ગુણુ ગાવતા, જોને બેની

પદ ૮ મુ

મન માને ત્યા જાઓછોજી, તમારુ મન, માને ત્યાં જાઓછો.—ટેક.
આવા રુડાં ભોજન મેલીને, કોદરાને શીદ ખાઓછોજી, તમારુ
આવાં રુડા તીરથ મેલીને, ખાબોચિયામા શીદ ન્હાઓછોજી, તમારુ.
નાના હતા ત્યારે ઢોરા ચરાવતા, હમણા મોટેરા થાઓછોજી, તમારુ.
શાતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, અમને વાયદા વાઓછોજી, તમારુ

પદ ૯ મું

વારો જશોદા માવડી, કુવરને, વારો જશોદા માવડી —ટેક.
વાછડા છોડીને વાલો વનમાં પધારે, હાથે ગેડી ને પગે પાવડી, કુવરને
નિત્યનિત્ય ઉઠી વાલો વનમાં સધારે, ગોવિંદ ચરાવે ગાવડી, કુવરને
મોળિયુ મરડીને બાધે મારો વાલો, બાંધણી એ કેઈ પેરે આવડી, કુવરને.
કોણુ જાણે શું ખાઇને જનમિયો, કાધે છે ભાતની કાવડી, કુવરને
શાતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, શીખ શી દેઈ મૂકી આવડી, કુવરને.

પદ ૧૦ મું

જળ ભરવાને કેમ જાઉં, જશોદા મા, જળ ભરવાને કેમ જાઉં—ટેક.
વાટે જતા વાલો પાણી માગે છે, માણુસમા કેમ પાઉં, જશોદા.

નાથજી નિર્લજ થઇને બેઠા, હુંય નિર્લજ કેમ થાઊં, જશોદા.
સોના રૂપાનો મારો ધાટઘડૂલો, ઊઢાણી રત્ન જડાઊં, જશોદા.
આણી તીરે ગગા ને પેલી તીરે જમુના, વચ્ચે સરસ્વતી નાઊં, જશોદા
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ ગુણ ગાઊં, જશોદા

પદ ૧૧ મુ

આવો મારે ઘેર માણુવા, હોજી રાજ, આવો મારે ઘેર માણુવા —ટેક.
સરવેથી સારુ ગોરસ મારુ, હીરને તાતણે તાણુવા, હોજીરાજ.
સો સૌને ઘર ઘરે લાગ્યા, પુરુષના વચન પ્રમાણુવા, હોજીરાજ.
કહેશે તેને ઉત્તર દેઇશું, ઉત્તર બીજેથી નથી આણુવા, હોજીરાજ.
પાતળિયાજી મારે ઘેર પધારો, નથી બેઠુ કોઈ જાણુવા, હોજીરાજ
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, માગે તારા ગુણ વખાણુવા, હોજીરાજ

પદ ૧૨ મુ

ક્યારે મળશે કહાન, જોશીડા, જોશી જુઓને --ટેક
સાત સોપારી ને પાનનુ બીડું, જાઊંરે જોશીડાને ધામ, જોશીડા
દુખે તારે હમે દુબળારે, જાણે પાકૂ પાન, જોશીડા.
દુખડું તો રે ડુંગર થઈ બેઠું, સુખડું સ્વર્ગ સમાન, જોશીડા.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, ઘેરી રહ્યો સારુ ગામ, જોશીડા.

પદ ૧૩ મુ

માછીડારે હોડી હલકાર, મન છે મળવાનું —ટેક
તારીરે હોડીએ હીરલા જડાવુ, ફરતી મુકાવુ ઘુઘરમાળ, મન છે.
સુનાબી દઉંગી ને રૂપાબી દઉંગી, દઉંગી ગલનકો હાર, મન છે.
આણી તીરે ગગા ને પેલી તીરે જમના, બીચમે ખડો રે નદલાલ, મન છે
મન કરુ મછુવો ને તન કરુ તછુઓ, જીવ મુકુરે રખવાળ, મન છે.
શાંતિદાસનો સ્વામા રસિક શિરોમણિ, કૃષ્ણુજી ઉતારે પેલે પાર, મન છે

થોભણદાસ

રાધિકાના રોષ વિષે

પદ ૧ લું

રંગ ભેર રમતા રાસમાંરે, હાંહાંરે રંગ જામ્યો છે ઢગલે,
કુમકુમની ઢગો પડેરે, હાંહાંરે પાતળીઆને પગલે. ૧
ફર ફર ફરતા ફુદડીરે, હાંહાંરે પાયે ઘુઘરે ઘમકે,
મેઘ સમો મારો વાલમોરે, હાંહાંરે ગોપી વિજળી ચમકે. ૨
ફર ફર ફરતા જે ફરેરે, હાંહાંરે તેનો કર સાહી રાખે,
હસી હસીને ચુંબન કરેરે, હાંહાંરે કંઠે બાંહડી નાખે. ૩
મસ્તક મુગટ સોહામણોરે, હાંહાંરે માંહી મુગતા બિરાજે;
સામા ઉભાં તે રાધિકારે, હાંહાંરે તેનુ પ્રતિબિંબ નાચે ૪
સોળ વરસની સુંદરીરે, હાંહાંરે તેની દ્રષ્ટિ આવી,
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહાંરે રાધે ચાલી રીસાવી. ૫

પદ ૨ જું

રુસણું મુકોને રાધિકારે, હાંહાંરે ઘેલી હઠ ના કીજે,
મુખથી બોલો બોલડારે, હાંહાંરે મુનિવ્રત ના લીજે ૧
વાલો વન ચરાવે ગાવડીરે, હાંહાંરે ઉભા જમુના આરે,
મોરલી તે કેરા નાદમાંરે, હાંહાંરે રાધે રાધે પોકારે. ૨
વાલા એક ઘડી નવ મૂકતારે, હાંહાંરે રહેતા શામા સંજોગે,
દિવસ રેણી કેમ જાય છેરે, હાંહાંરે મારા વાલા વિજોગે ૩
સુંદરીનો સોહામણોરે, હાંહાંરે શામળો સુખકારી;
એરે વહાલો કયમ વિસરેરે, હાંહાંરે કુટ નાર ધુતારી. ૪
કહ્યું ન માન્યુ કામિનીરે, હાંહાંરે દુતી પાછી તે આવી;
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહાંરે નહિ સમજી સમજાવી. ૫

કૃષ્ણવિરહના મહિના

કારતક માસે મેલી ચાલ્યા કંતરે, વહાલાજી,
પ્રીતલડી તોડીને આણ્યો અંત, મારા વહાલાજી

પિયુજી મારા શું ચાલ્યા પરદેશરે, વ મદરિયામા મેલ્યા બાળે વેશ, મા.
ભર દરિયામાં મેલી સુજને વહેતીરે, વ આનડલી ધાતો તે હું નવ લેતી, મા
હું તો જાણુતી ઉજળુ એટલું દુધરે, વ જાવાને દીવસડે માડયુ જુદ્ધ, મા.
સાગરિયા તમે શીદ થયા છો ખારારે, વ કો આગળ જૈ કરિયે કષ્ટવિસારા, મા
તમે અમારાં દુ ખડાના છો જાણરે, વ. પ્રીતલડી ઉપર બધાણા પ્રાણ, મા
થોડેને દીવસડે અમને મળજોરે, વ શોભણના સ્વામીજી વહેલા વળજો, મા.
માગસર મહિને મદીર ખાવા ધાયરે, વ એકલડી દાસીના દિન કેમ જાય, મા.
શરીર મારુ સર્પતણો છે ભારોરે, વ ઉગરવાનો નથી એકે આરો, મા.
જાય મારુ જોબનિયુ ભરપૂરરે, વ આવે દિવસે કથ ગયા કેમ દૂર, મા.
નાગરવેલ તો નીર વિના સૂકાયરે, વ મૂળમાથી ઉપજી વેહની લાય, મા.
વાલા તમારી વાઢિયો વણથી જાયરે, વ ટોયા વગર તો પખી બેઠા ખાય, મા.
ધણી વિના તો નીધણિયા લૂટાયરે, વ ગોકુળમા કેની ઓથે રહેવાય, મા.
પિયુજી મારા પૂરણ કિરપા કરજોરે, વ શોભણના સ્વામીજી વહેલા વળજો, મા.
પોષ માસે પડિયો અમને શોષરે, વ તેડાવો જોશીડા જુવે જોષ, મા
શા કારણથી નાઠ્યા સુંદર શ્યામરે, વ તરછોડીને ચાલ્યા ગોકુળગામ, મા.
બેઉ બધવના લખજો કુશળ ક્ષેમરે, વ વધામણી વાચતા વાધે પ્રેમ, મા.
હૈયામાથી નથી ભૂલાતો ખટકોરે, વ કાગળિયો લખી મોકલજો કટકો, મા.
સાહી વીના તે હરતાળો દેવાયરે, વ ભૂધરજી તમે કેમ ભૂલ્યા ચતુરાઈ, મા
ચતુર હોય તેને ચારે દશે કૂમરે, વ શામળિયા સાભળજો મારી બૂમ, મા
ઘડી ગણતા માસ ગયા છે ત્રણેરે, વ શોભણના સ્વામીજી રાખો શરણે, મા.
માહ મહિનાની સેજલડી છે સૂનીરે, વ ગાતરની ધાટડિયો ભીડું કેની, મા.
બાહલડી તે કેની કંઠે નાંખુરે, વ હઇયાના હીંડોળા મનમા રાખુ, મા.
વાવલિયા તે ઠડા શીતળ વાયરે, વ. હીમાળો હાલ્યો તે કેમ સ્હેવાય; મા.
અમ ઉપર તે દુ ખનો ડુંગર વાળ્યોરે, વ શા માટે શિયાળો ઘેર ન ગાળ્યો, મા
તેજ અમારી આખતણા તો ઉલ્યારે, વ હમણાનુ હસવુ રમવુ ભૂલ્યા, મા
દેહતણા તે દુ ખડા કોને કહિયેરે, વ આસૂડા ગાળીને થાકયાં રહિયે, મા.
ઓચિંતા આવીને પડ્યા દુ ખડારે, વ શોભણના સ્વામીજી આપો સુખડા, મા.

ફાગણ મહિને ફુલ્યાં સુંદર ફૂલરે, વ. એ દેખી અંતરમાં ઉપજે શૂળ, મા.
વસંત ઋતુમાં વિરહ ઉઠે છે ભારીરે, વ જાતા ઝેર દઇને કેમ ન મારી, મા.
પેલા આહિરડા ખેલે હોળીરે, વ. સરખી સૈયરની મળી છે ટોળી, મા
ચૂવાચંદન ઉડે અબીલ ગુલાલરે, વ ભેરભુગરળ ને વાગે મૃદંગ તાલ, મા.
જોરે બની છે ઘેરૈયાની ટોળીરે, વ એ પેલી પડોશણ રંગમાં રોળી, મા.
હરિ અમારે હૈયે હરખ ન માયરે, વ. ગોકુળની ગોપીઓ તમને ગાય, મા.
આ વેળા તમે આકાશથી ઉતરજોરે, વ થોભણના સ્વામીજી વારે ચઢજો, મા.
ચઇતર માસે મહોટી તારી વાડીરે, વ કરમાણાતા તેણે કુંપળ કાઢી, મા.
વૃન્દાવનમાં ભારે દાડમ ફાલ્યાંરે, વ. ભીતરિયામાં ભારે દુ ખડા સાલ્યા, મા.
ભાત ભાતના ફુલડા ફુલ્યા બોળારે, વ લીલાં ને પીળાં ને રાતા ધોળા, મા
કાળી કોયલ બોલે મધુરા મોરરે, વ ભમરા ગુંજારવના ઉડે સોર, મા.
ડમરો મરવો ગુલાબ ને ગુલનોરારે, વ છોગલડા મુકાવાને આવો ઓરા, મા.
અગર ચંદનની શોભા નથી અધૂરીરે, વ તેને તળે તો બેસો સભા પૂરી, મા.
જળ જમુનાના છાંટણિયા છંટાવુરે, વ થોભણના સ્વામીજી તમને ભાવુ, મા

વૈશાખ માસે વાટ તમારી ન્યાળુરે, વ આંખલડી ઉંવાડી ચોદશ ભાળુ, મા.
ઝખનામાં તો જાય છે આઠે પહોરરે, વ મંદિરયામાં નથી વેંતુ સોર, મા
જીવ અમારો આકુળવ્યાકુળ થાયરે, વ. ઘડી એકમાં તો જન્મારો વહિ જાય, મા.
દુ ખડાંમાંથી સુખનો લેતા લાભરે, વ ઓચિતો અમ ઉપર પાડ્યો આભ, મા
જળનાં જીવડાં દળવાદળ કેમ સહેશેરે, વ. તરણા ઉપર કેમ મેરુ રહેશેરે, મા
કીડી ઉપર કટક ચડાવી લાવ્યારે, વ. વાલપણામાં વિખના છોડ વાવ્યા, મા.
શું નાખો છો તાણી ને તરછોડીરે, વ થોભણના સ્વામીને કહુ કરજોડી, મા.
જેઠ માસે જોઈ રહી છુ ઠેઠરે, વ. ઉનાળો ઉલ્યો પણ નવ થૈ ભેટ, મા.
ઘડી ગણતાં માસ ગયા છે આઠરે, વ. આગળ આવ્યા અષાડાના ઘાટ, મા.
જીવનજી તમને બહુ ઘણી લૂ વાશેરે, વ ઉનાળાની આંચે દેહ કરમાશે, મા.
પિયુડા તારી કુમકુમ વરણી મોળરે, વ મંદિરિયે આવીને ચંદન ચોળ, મા.
વીંઝણિયે તે વાવલિયા ઢોળાવુંરે, વ. શીતળ જળ ઝારિયો આગળ લાવુ, મા.
તારે અર્થે આગણું સ્વચ્છ કરાવુરે, વ શીતળ વા સગાતે રીસ સમાવુ; મા.
જાદવ તમને ઝીણા વસ્ત્ર પેરાવુરે, વ થોભણના સ્વામી લાડ લડાવુ, મા.
આષાઢ માસે આવી મેઘ ધડૂકેરે, વ વીજળિયો ચમકે ને જોર ઝબૂકે, મા.
અવધ ઉપર સૈંયે આવી ઉભુરે, વ. શામળિયાજી કોની જોડે શોભુ, મા

ઘેર વળ્યા જે ગયા હતા પરદેશરે, વ પિઉજી મારાં કોનાં ઓઢા લેશ, મા.
આ ચોઘડિયે એવો ઉપનો નેહરે, વ પ્રાણ તજું કે પાડું મારો દેહ, મા
કાં જાણું જે ભેરવ જપ જૈ ખાવુંરે, વ કાશીએ જૈને કરવત મૂકાવુ, મા.
કાં જાણું જે જોગ ધરીને જાઉંરે, વ તારેને વિજોગે ચોદશ ધાઉં, મા
જોયા વિના તે જપ જ નથી વળતારે, વ શોભણનાસ્વામીજી શે નથી મળતા, મા
શ્રાવણ માસે સરવડિયાની ઝડિયોરે, વ હેલીની નથી ઉઘડતી ઘડિયો, મા
વા વાદળ ને વાય છે બહુ સોરરે, વ નાની મોટી નદીએ આવ્યા પૂર, મા.
કથ વિના કામનિયે કેમ ખમાશેરે, વ પરદેશી પિયુની પ્રીત જણાશે, મા
જે કાનૂડે કસનું કર્યું નિધનરે, વ તે કાનૂડો કોનુ ઠારે મન, મા
આ વાલાનો અધૂરો ઘરવાસરે, વ માસી મારી તેનો શો વિશ્વાસ, મા
ઢોર ચાર્યાં તેનો શો તોલરે, વ વાટે ને ઘાટે દો જૂઠા કોલ, મા
ભૂધરજી તમે ભરવાડા વટ રાખીરે, વ શોભણના સ્વામી જૂવો ઝાખી, મા
ભાદરવે ભર નિદ્રા લાગી મીઠીરે, વ સ્વપ્નામા તો તારી મૂર્તી દીઠી, મા
માથે મૂગટ પીતાબર છે પેર્યાંરે, વ તિલક છાપ ને ટપકા કેસર કેરા, મા.
પાતળિયાનો પટકો જોઇને અટકીરે, વ તે વેળાએ હુ ખડાં ચાલ્યા છટકી, મા
કાને કુડળ કોટે મોતીહારરે, વ જરકશીને જામે ઝળકે તાર, મા
વાસલડીની વરણાગી શી કહીયેરે, વ ઘૂઘરિયો દેખીને ઘેલા થઇયે, મા.
વધામણી તો આવે વારવારરે, વ શોભણના સ્વામી મળિયા મોરાર, મા
આસો માસે આવી વાયસ બોલેરે, વ ચોકમાં આવીને ચાસ ડોલે, મા
વધામણી કોઈ લાવે આણી વારરે, વ કંઠેથી આલુ એકાવળ હાર, મા
તરિયા તોરણ બાધુ મારે દ્વારરે, વ. ઘરમા ઘાલુ કુમકુમ વરણી ગાર, મા
સોનાને શ્રીફળે પૂરુ થાળરે, વ ભે ભુગળ વજડાવુ મૃદગ તાલ, મા
ચાલો સજની વૈકુઠનાથ વધાવારે, વ શોભણના સ્વામીજી મદિર આવ્યા, મા
બારે માસે આવી ઝાલ્યો હાથરે, વ મોતીડે વધાવ્યા વૈકુઠનાથ, મા
પુરુષોત્તમજી પુરુષોત્તમ મસવાડોરે, વ દયા કરી તે દીવાળીનો દહાડો, મા
હરિ અમારે આનન્દ ઓછવ થાયરે, વ માનિનિયો મળીને મગળ ગાય, મા.
સેવક સરવે આરતિયો ઉતારેરે, વ અલબેલાજી ઉપર તનમન વારે, મા
ખાનપાન પકવાન મીઠા મેવારે, વ જમુનાંજળ ઝારીયો આચમન લેવા, મા
લવિગ સોપારી એલચી આદરમાનરે, વ વાળિ આપુ બિડલે બાસઠ પાન, મા.
સુખ શજ્યામાં પોઢાડું નદલાલરે, વ શોભણના પ્રભુ નિર્ખિને થાઉં ન્યાલ, મા.

મીરાંબાઈ*

ગુજરાતી ભાષામાં સ્ત્રી કવિમાં પહેલી મીરાંબાઈ પટરાણી શોહે છે. એની કવિતામાં ભક્તિ ભાવનો પ્રેમરસ ઝળહળે છે

સતભામાનું રુશણુ

જાણ્યુ જાણ્યુ હેત તમારુ જાદવારે લોલ, હેત જ હોય તો હેડામા વરતાયજો,
અમે તમારી આખડિયે અળખામણુંરે લોલ, વાલ હોય તો નયણામા ઝળકાયજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ. ૧

પારિજાતકનુ ફુલરે નારદ લાવિયારે લોલ, જૈ સોપ્યુ રાણી રુકમિણીને દરબારજો,
એકે પાંખડલી મારે મદિર ન મોકલીરે લોલ, કીધી મુજથી એ અદકેરી નારજો,
જાણ્યુ જાણ્યું ૨

અચરત પામ્યાં ને આનદ ઉતર્યોરે લોલ, જાઓ જાઓ નહિ બોલુ સુંદરશ્યામજો,
રુકમિણીને મદિર જૈને રગે રમોરે લોલ, હવે તમારે અમસાથે શુ કામજો,
જાણ્યુ જાણ્યું. ૩

અળગા રહો અલબેલા મને અડશો નહીંરે લોલ, તમ સાથે નહિ બોલું નદકુમારજો,
મોલે તો પધારો માનીતી તણેરે લોલ, આજ પછી નવ આવશો મારે દ્વારજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૪

નારદે કહ્યુ સતભામા સાભળોરે લોલ, એ નિર્લજને નથી તમારુ કામજો,
કાલા ને વાલા કરતો તે આવશેરે લોલ, મોટા કુળની મૂકશો મા તમે મામજો,
જાણ્યું જાણ્યુ ૫

ઉતાર્યાં આભ્રણરે સર્વે અગથકીરે લોલ, લો શામળિયા તમારો શણગારજો,
મારા રે મેયરની ઓઢુ ઓઢણીરે લોલ, બીજું આપો માનીતીને દરબારજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૬

ચરણા ચીર ઉતારી ચોળી ચુદડીરે લોલ, ઉરથકી ઉતાર્યો નવસર હારજો,
કંબી ને કડલાંરે ત્રોટી દામણીરે લોલ, સર્વ સભાળી લેજો નદકુમારજો,
જાણ્યું જાણ્યુ ૭

---

* મીરાબાઇનું સપ્રમાણ જીવનચરિત્ર બૃહત્ કાવ્યદોહનના સાતમાં ભાગમા આપેલ છે, તે જોવુ

આગળથી નવ જાણ્યુ મેં તો એવડુંરે લોલ, ધરથિ ન જાણ્યો ધુતારાનો ઢગજો,
બાળપણાની પ્રીત અમારી પાલટીરે લોલ, એ નિર્લજને શાનો દીજે રગજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ. ૮

ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહીંરે લોલ, પ્રીત કરીને પરવશ કીધા પ્રાણજો,
કાળજડા કોરીને ભીંતર ભેદિયારે લોલ, મીટડલીમાં માર્યાં મોહનાં બાણજો,
જાણ્યું જાણ્યું. ૯

પ્રીત કરી પરહરવુ નોતું પાધરુરે લોલ, થોડાં દિવસમા શુ દીધા મને સુખજો,
સ્વમાનાં સુખડારે સ્વપ્ને વહી ગયારે લોલ, દેહલડીમાં પ્રગટ્યાં દારુણ દુ ખજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૧૦

પૂરણ પાપ મળ્યારે એ અબળાતણારે લોલ, જેનો પરણ્યો પરઘેર રમવા જાયજો,
અબોલડા લીધારે બાળે વેષથીરે લોલ, તે નારીનું જોબન ઝોલા ખાયજો;
જાણ્યુ જાણ્યુ ૧૧

પાણીડા પીનેરે ઘર શું પૂછિયેરે લોલ, વેરી પિતાએ પૂરણ સાધ્યા વેરજો,
ઉછેરી આપીરે એના હાથમાંરે લોલ, ગળથુથીમા ઘોળિ ન પાયાં ઝેરજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૧૨

શોકલડીના વેણુ મને બહુ સાંભરેરે લોલ, નયણામાથી છૂટે જળની ધારજો;
હૈડું ન ફાટયુરે હજુયે અમતણુરે લોલ, ઉર ઉપર કાંઈ ઉઠ્યા મેઘ મલારજો,
જાણ્યુ જાણ્યું ૧૩

એવા તે મેણાં શુ બોલો મુખથકીરે લોલ, ભોળાં મનની શુ આણો છો ભ્રાંતજો,
નારી મત શુ રાખો નારદને કહેરે લોલ, કુળવતી તમે કેમ કરો કલ્પાતજો;
જાણ્યુ જાણ્યું. ૧૪

પટરાણી તમથી બીજી પ્યારી નથીરે લોલ, શુ સતભામા કુડો આવ્યો ક્રોધજો,
કપટી નારદિયાના કેહેણુ ન માનિયેરે લોલ, ઘણો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ. ૧૫

સાચુ જો કહું તો તમે નવ સાભળોરે લોલ, કહો સતભામા ખાઉં તમ આગળ સમજો;
કાળુડા નાગને આપુ આગળીરે લોલ, તો એ તમારુ મન નવ માને ક્યમજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૧૬

મોહનજી કહેરે સતી તમે સાંભળોરે લોલ, કહોતો મગાવુ પારિજાતનુ ઝાડજો,
આણીને રોપવુ તમારે આગણેરે લોલ, રાણી રોષ તજીને મૂકો રાડજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ. ૧૭

હરખીને બોલ્યારે હરિથી હેતશુંરે લોલ, સતભામાને સૌકો લાગ્યા પાયજો,
વાજા ને વાગેરે વાંસળીરે લોલ, ગીત ગાન ને નૌતમ ઉચ્છવ થાયજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ. ૧૮
કુમકુમ ને કસ્તૂરી બહેકે કેવડોરે લોલ, ચૂવાચદન ઉડે અબિલ ગુલાલજો,
આનદ ઓછવરે થાય અતિ ઘણોરે લોલ, ભેરભુગળ ને વાજે મૃદગ તાલજો,
જાણ્યુ જાણ્યું ૧૯
રુસણું ગાયુરે રુડી રીતશુંરે લોલ, સતભામાના મનાવ્યા છે મનજો;
મીરાંનો સ્વામીરે મોલ પધારિયારે લોલ, સતભામાના જીવન કીધા ધન્યજો,
જાણ્યુ જાણ્યુ ૨૦

કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ

પદ ૧ લુ—રાગ પ્રભાત

મુજ અબળાને મોટી મીરાત બાઈ, શામળો ઘરેણું મારે સાચુરે —ટેક ૧
વાળી ઘડાવુ વિઠ્ઠલ વરકેરી, હાર હરિનો મારે હઇયેરે,
ચિત્તમાળા ચતુરભુજ ચૂડલો, શીદ સોની ઘેર જઇયેરે મુજ. ૨
ઝાંઝરિયા જગજીવનકેરા, કૃષ્ણજી કલ્લા ને કાબીરે,
વિંછુવા ઘુઘરા રામ નારાયણના, અણુવટ અતરજામીરે મુજ. ૩
પેટી ઘડાવુ પુરુષોત્તમકેરી, ત્રિકમ નામનું તાળુરે,
કુચી કરાવુ કરુણાનદકેરી, તેમા ઘરેણું મારુ ઘાલુરે મુજ ૪
સાસરવાસો સજિને બેઠી, હવે નથી કાઈ કાચુરે,
મીરાબાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હરિને ચરણે જાચુરે મુજ. ૫

પદ ૨ જુ

ક્યા ગયોરે પેલો મોરલીવાળો, અમારા ઘુઘટ ખોલીરે,
ક્યાં ગયોરે પેલો વાંસળીવાળો, અમને રગમા રોળીરે —ટેક ૧
હમણા વેણો ગુથી હતી, પે'રી કસુબલ ચોળીરે,
માત જસોદા સાખ પૂરે છે, કેસર છાટ્યાં ઘોળીરે ક્યાં. ૨
જળ જમુનાના ભરવા ગયાતાં, બેડુ નાખ્યુ ઢોળીરે,
પાતળિયો પરપચે ભરિયો, અમે તે અબળા ભોળીરે. ક્યા. ૩
પ્રેમતણી પ્રેમદાને અતર, ગેમની મારી ગોળીરે,
મીરાબાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણકમળ ચિત્ત ચોળીરે. ક્યા ૪

પદ ૩ જુ

બોલ મા બોલ મા બોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બોલ મા —ટેક ૧
સાકર સેરડીનો સવાદ તજીને, કડવો લીમડો ઘોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ ૨
ચાંદા સૂરજનું તેજ તજીને, આગીયા સગાતે પ્રીત જોડ મા રે, રાધાકૃષ્ણ ૩
હીરા રે માણેક ઝવેર તજીને, કથીર સગાતે મણિ તોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૪
મીરા કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શરીર આપ્યુ સમતોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૫

પદ ૪ થુ

પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની —ટેક, ૧
જળ જમનામા ભરવા ગયાંતા, હતી ગાગર માથે હેમનીરે મને ૨
કાચે તે તાતણે હરિજીયે બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે મને ૩
મીરા કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શામળી સુરત શુભ એમનીરે મને ૪

પદ ૫ મું

લેહ લાગી મને તારી, અલ્યાજી લેહ લાગી મને તારી –ટેક ૧
કામકાજ મૂકયુ ને ધામજ મૂકયુ, મનમા ચાહું છુ મોરારી અલ્યાજી. ૨
ખભે છે કાંમળી ને હાથમા છે વાસળી, ગોકુળમા ગાયો ચારી અલ્યાજી ૩
સોળ સહસ્ર ગોપિયોને તમે વરિયા, તોય તમે બાળબ્રહ્મચારી અલ્યાજી ૪
મીરા કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણ કમળ બલિહારી અલ્યાજી ૫

પદ ૬ ઠું

કાલે પરણાવશું ગોપી, કુવરને કાલે પરણાવશું ગોપી,
લાજ મરજાદ સર્વ લોપી, કુવરને કાલે પરણાવશુ ગોપી —ટેક ૧
કાનવર મારો ઘોડે ચડશે, માથે મુગટ આરોપી કુવરને ૨
રાધિકા જ્યારે મદિર પધારશે, મદિર રહેશે ઓપી કુવરને ૩
મીરા કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, લીલા વાઘા ને પીળી ટોપી કુવરને. ૪

પદ ૭ મુ

હારે કોઈ માધવ લ્યો માધવ લ્યો, વેચતી વ્રજનારીરે હારે ૧
માધવને મટુકીમા ઘાલી, ગોપી લટકે લટકે ચાલીરે. હારે ૨
હારે ગોપી ઘેલુ શુ બોલતી જાય, મટુકીમા ન સમાયરે હારે ૩
નવ માનો તો જુવો ઉતારી, માહી જુવે તો કુજબિહારીરે હારે. ૪
વૃદાવનમા જાતા દહાડી, વાલો ગૌ ચારે છે ગિરિધારીરે હારે ૫

ગોપી ચાલી વૃંદાવન વાટે, સૌ વૃજની ગોપીઓ સાથેરે હારે ૬
મીરા કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, જેના ચરણ કમળ સુખસાગરરે. હારે ૭

પદ ૮ મું

થનક થિનક તાથઇરે, નાચે નાચે નંદનો નાનડીયો -ટેક ૧
તાળબંધ તાળી વાગે ઘુઘરુ ઘમકે, હારે લાલ મોરલી બજાવે લઇરે. નાચે ૨
નારદ નૃત્ય કરતારે આગે, હારે વળી સાથ રાધાને લઈ લઇરે નાચે ૩
બ્રહ્મા વેદ ભણતારે આગે, હારે ત્યા તો સૂરજ રહ્યો મોહી મોહીરે નાચે. ૪
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હારે ત્યા તો કૃષ્ણજીએ મોરલી બજાઈ નાચે ૫

પદ ૯ મુ—રાગ પરજ

ગોવિંદો પ્રાણ અમારો રે, મને જગ લાગ્યો ખારો રે,
મને મારો રામજી ભાવેરે, બીજો મારી નજરે ન આવેરે -ટેક. ૧
મીરાબાઇના મહેલમા રે, હરિ સતનનો વાસ,
કપટીથી હરિ દૂર વસે, મારા સતનકેરી પાસ ગોવિંદો ૨
રાણોજી કાગળ મોકલે રે, દે રાણી મીરાને હાથ,
સાધુની સગત છોડી દ્યો, તમ વસોને અમારે સાથ ગોવિંદો ૩
મીરાબાઈ કાગળ મોકલે રે, દેજો રાણાજીને હાથ,
રાજપાટ તમે છોડી રાણાજી, વસો સાધુને સાથ ગોવિંદો. ૪
વિષનો પ્યાલો રાણે મોકલ્યો રે, દેજો મીરાને હાથ,
અમૃત જાણી મીરા પી ગયા જેને, સહાય શ્રીવિશ્વનો નાથ. ગોવિંદો. ૫
સાઢવાળા સાઢ શણગારજે રે, જાવુ સો સો રે કોશ,
રાણાજીના દેશમા મારે, જળરે પીવાનો દોષ ગોવિંદો ૬
ડાબો મેલ્યો મેવાડ રે, મીરા ગઈ પશ્ચિમમાય,
સરવ છોડી મીરા નીસર્યા જેનુ, માયામા મનડુ ન કાય ગોવિંદો ૭
સાસુ અમારી સુષુમણા રે, સસરો પ્રેમ સતોષ,
જેઠ જગજીવન જગતમાં મારો, નાવલિયો નિર્દોષ ગોવિંદો. ૮
ચુંદડી ઓઢુ ત્યારે રગ ચુવે રે, રગ બેરંગી હોય,
ઓઢુ હુ કાળો કાબળો, દુજો દાગ ન લાગે કોય ગોવિંદો. ૯
મીરા હરિની લાડણી રે, રહેતી સત હજૂર,
સાધુ સઘાતે સ્નેહ ઘણો પેલા, કપટીથી દીલ દૂર ગોવિંદો ૧૦

કૃષ્ણાબાઇ

આ નાગર સ્ત્રીનાં ગીતો ગુજરાતમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે

સીતાજીની કાચળી

શ્રી રામજી કેરે ચરણે નમીને, સીતા કાંચળી પ્રીતેરે,
શ્રી રામ લક્ષ્મણનું વદન કરીને, ગાવું છું નૌતમ, હો રમતા રઢ લાગી રાણીને ૧

દશરથસુતે આજ્ઞા પાળી, ઘર તજી ચાલ્યા વનરે,
લક્ષ્મણ બંધવ જોડે લીધો, સ્નેહ ગાવું ધન ધન હો રમતા. ૩
પંચવટીમાં નિવાસ કરીને, આનંદ બહુ ઉપજાવેરે,
દિન પ્રત્યે ચોપટ બહુ ખેલે, જાનકીને મન ભાવે હો રમતા ૩
પર્ણકુટીમાં સરોવર પાસે, જ્યાં ખેલે સીતારામરે,
કનકતણો કુરંગ દીઠો એક, આવ્યો તેણે ઠામ હો રમતા. ૪
સોનાનાં શીંગ ને ત્વચા કનકની, નાભિયે કસ્તુરી મ્હેકેરે,
ડમરો ચરતા દીઠો જાનકિયે, નાચે નૌતમ લેહેકે હો રમતા ૫
સીતા–તે દેખી સીતાને રઢ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવોરે,
આપણે જ્યારે અજોધ્યા જઇશું, કાચલડી શીવડાવો હો રમતાં. ૬
રામ–સરોવર તીરે મૃગલો ઉભો, દીસતો ઘણો રુડોરે,
ઘેલી સીતા ઘેલું શું બોલો, મૃગ છે હૈયાનો કુડો હો રમતા. ૭
બ્રહ્માએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે, સોનાનો નથી નિપજાવ્યોરે,
નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાભળ્યો, કોઇક કારમો આવ્યો હો રમતા ૮
સીતા–પ્રત્યક્ષ પારખું મારા પીયુજી, સાચો હશે તો સહાશેરે,
કુડ કપટથી આવ્યો હશે તો, હમણાં ફીટી જાશે હો રમતાં. ૯
રામ–સાચો હોય તેને કયમ હણિયે, કયાં ગયું તમારું જ્ઞાનરે,
પોતાના સ્વારથને માટે, લ્યો છો પશુના પ્રાણ. હો રમતાં. ૧૦
સીતા–સીતા કહે સાભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચીરે,
ઉજાતો મારિ લાવો મૃગને, તો જાણું વિદ્યા સાચી હો રમતા. ૧૧

રામ—બીજા વિદ્યાનાં કામ ઘણાં છે, શાખા પત્ર ફળ ફૂલરે,
પોતાનો સ્વારથ સરતો હોય તો, પાપ ન કરિયે મૂળ હો રમતાં ૧૨
સીતા—સીતા કહે એક મૃગને હણતાં, શાનું બેસે કર્મરે,
મહારાજાને મૃગયા રમવી, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ હો રમતા ૧૩
રામ—મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા, અમને શાની આશરે,
જ્યાં જેવે આશ્રમે રહેવું, ત્યાં તેવો અભ્યાસ. હો રમતાં. ૧૪
સીતા—સાધુપણાં જ્યારે એવાં આદર્યાં, ધનુષબાણ શાને ઝાલોરે,
સાધુ થઇને રહો એકાંતે, ધર્મ પોતાનો પાળો હો રમતા. ૧૫
રામ—રામ કહે એ રાજપુત્રને, લખિયા છે એંધાણરે,
કદાપિ કોઈ બળિયો દુઃખ દે તો, તેના લેવા પ્રાણ હો રમતા. ૧૬
સીતા—શૂર્પનખા ભગિની રાવણની, તેનો શો હતો વાંકરે,
વણ અપરાધે તે અબળાના, છેદ્યાં કર્ણ ને નાક હો રમતાં ૧૭
રામ—શૂર્પનખા કહે મુજને પરણો, તે મારે મન નવ ભાવેરે,
એકથકી અમે વાજ આવ્યા તો, બીજીને કોણ લાવે હો રમતાં. ૧૮
સીતા—સંસારમાં જ્યારે રહેવું કંથજી, કાયર થયે કેમ ચાલેરે;
સંસારનો લાવો મારા કંથજી, નારિ માગે તે આલે હો રમતા ૧૯
રામ—ઘેર બેઠાં માગો તે આલું, કાયર ન થાઉં કયમરે,
વનમાં આવીને લેવા રુષણાં, નહીં સતીનો ધર્મ. હો રમતા. ૨૦
સીતા—એવો કમખો મેં નથી પેર્યો, કોટિ ઉપાયે કંથરે,
જાત ભલી ને ભાત અનોપમ, ઉજ્જવલ અંગ અનંત હો રમતા. ૨૧
રામ—એથી રુડો કમખો શીવડાવું, સોનાના તાર નખાવુંરે,
વારુ ફુલ ઉપર વેલ ફરતી, વચ્ચે મોતી ટંકાવું હો રમતા. ૨૨
સીતા—નિપજાવી જે વસ્તુ નીપજે, તેમાં તે શી વડાઇરે,
અણનિપજી ને અમુલ્યક જેની, જગમાં દિસે જુગતાઇ હો રમતા. ૨૩
રામ—એવા સ્વાદ હતા જ્યારે તમને, શિદ આવ્યાં છો સાથેરે,
ઘેર બેઠાં નવ રહીરે ઘેલી, ઓઢત પહેરત ખાતે હો રમતા. ૨૪
સીતા—પતિવ્રત મારું વ્રત પાળવું, પ્રિય વિના કેમ રહેવાયરે,
એક ઘડી નવ દેખું તો, બ્રહ્માંડ વહીને જાય. હો રમતાં ૨૫
રામ—પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા, પિયુનું માને વચનરે,
મૂખે ન માગે હૈયામાં દાઝે, ધીરજ રાખે મન હો રમતા ૨૬

સીતા–દેખ્યા પાખે શાનુ દાઝે, નજર પડે મોહ લાગ્યોરે,
થોડું કામ ને આળસ કરવુ, હજી નથિ ગયો આઘો હો રમતા ૨૭
રામ–એ અણુસરજ્યુ દુ ખ કોણુ ભોગવે, થોડા સુખને વાસ્તેરે,
વ્યાજ વધારતા જાય સમૂળમાં, ત્યારે રહિયે હાથ ઘસતે હો રમતા ૨૮
સીતા–વસ્તુ રાખીને દામ આપિયે, ત્યારે જાયે કયમરે,
રળિયે તો મળિયે મોહનજી, નિષ્ફળ ન હોય ઉદ્યમ હો રમતા ૨૯
રામ–ઓછુ હોય તે ઉદ્યમ માડે, આપણે સરવે સૂખરે,
જળ કાઠે રહીને જે કૂવો, ખોદે તે મૂરખ હો રમતા ૩૦
સીતા–સરિતાના જળ હોય ભારે ને, કૂપના ઉત્તમ કારીરે,
મહા જોગીયે મૃગત્વચા ગ્રહી, જો દીઠી કાંઈ સારી હો રમતા ૩૧
રામ–તેને તે વસ્તુ વારુ વિનતા, જેને જે આવે ભોગ્યરે,
ગૃહસ્થને રાજરિદ્ધિ રુડી ને, જોગીને રુડો જોગ હો રમતા ૩૨
સીતા–ભલી ભુડી અમારે ભાગ્યે તે, જેવી શરીરે સોહિયેરે,
એવી કચુકી આજ ન મળે, તે માટે મન મોહિયે હો રમતા ૩૩
રામ–એવડો મોહ ન ધરિયે માનિની, મનમા સતોષ સાહિયે,
જ્યારે જેવુ મળે તે અનુભવિયે, ઝાઝાને નવ ધાઇયે હો રમતા ૩૪
સીતા–સીતા કહે શા માટે ન કરિયે, સ્વાદ નવો નવો લેવારે,
જોબનનો લાવો જુગજીવન, દિવસ ચારનો એ મેવો હો રમતા ૩૫
રામ–અવસર કાંઈ ઓળખતી નથી, જેવો વેષ તેવુ રમવુરે,
આપણે રાજ્યની રિદ્ધિ તજીને, આજે વનમા ભમવુ હો રમતા ૩૬
સીતા–દુ ખના દિવસ કાલે વહી જશે, વહાણે પામશો રાજ્યરે,
સવેળાનુ સઘરયુ હોય તો, અવસરે આવે કાજ હો રમતા ૩૭
રામ–રાજ્ય બેસીશુ ત્યારે મળશે, જેવી જોઇએ તેવી જાતરે,
ચૌદ વરસ વનમાં ભમવુ તો, રાત આડીની શી વાત હો રમતા ૩૮
સીતા–સીતા કહે શા માટે ન માગુ, તમ સરખો પિયુ જ્યારેરે,
લક્ષ્મણ સરખા દિયરજી મારે, લાડ કરુ પછી ક્યારે હો રમતા ૩૯
રામ–રામ કહે તને એ શી લલુતા, અબળાનો અવતારરે,
વનમા રહીને જે લોભ કરવો, ન હોય એ ધર્મ લગાર હો રમતા. ૪૦
સીતા–સીતા કહે સાભળો મારા પિયુજી, ઝાઝુ કહે શુ થાયરે,
જે સ્રીને નહિ માન પિયુનું, તે વાયે લીધી જાય. હો રમતા. ૪૧

રામ—રામ કહે તું વહાલી ન હોય તો, શિવનું ધનુષ સાને ભાજ્યુંરે,
ફરશુરામ સાથે જુધ કરીને, અયોધ્યામા ગાજ્યું હો રમતા ૪૨
સીતા—મનસા વાચાએ વહાલી હુઈ તો, કહ્યું કરો મુજ કથરે,
ઘડી અધઘડી જો વિલંબ કરશો તો, પ્રાણનો આણિશ અંત હો રમતા ૪૩
રામ—રામ કહે હૈયે નવ હારો, આટલો દી રમી જઇશરે,
તમને જ્યારે તેડી લાવ્યો, જે કહેશો તે સહીશ હો રમતાં ૪૪
સીતા—એ સોગટડે હવે કાલે રમાશે, હુ નહિ ઢાળુ પાસારે,
ધાડ અધધાડનો વિલંબ કરશો તો, કાંઇક જોશો તમાસા હો રમતા ૪૫
રામ—પાસા પછાડીને ધરણીપર ઉઠ્યા, ભાઇને ભળાવી નારીરે,
લક્ષ્મણ બાપ તુ મઢિયે રહેજે, મૃગને લાવુ મારી હો રમતા. ૪૬
પંડિતા—ધનુષ લેઈ ધાયા ધરણીધર, કુરંગ ઉપર ડાઢ પીસેરે,
જેમ જેમ ઢુંકા જાય જગજીવન, તેમ તેમ વેગળો દીસે હો રમતાં. ૪૭
ચાપ ચડાવી મૃગલો માર્યો, મેલ્યુ કસીને બાણરે,
મરતા મૃગલે ચીસ નાખી જે, લક્ષ્મણ જાએ પ્રાણ હો રમતાં. ૪૮
શબ્દ સીતાએ સાંભળ્યો લક્ષ્મણ, રામ તેડે છે તમારેરારે;
હરણને હણતા કષ્ટ પણ છે, શીઘ્ર થઇને સધારો હો રમતા. ૪૯
લક્ષ્મણ—લક્ષ્મણ કહે એક હરણને હણતા, કષ્ટ પડે તે શાનુરે,
રઘુ સરખા ચીસ નાખે તે, વાત તો હુ નવ માનુ હો રમતાં. ૫૦
સીતા—દક્ષિણ દિશે દિયરિયા મારા, ઝાઝુ રાક્ષસ દળ છેરે,
એકલડા જાણીને જાઓ, એએ બાવીશનું બળ છે. હો રમતા. ૫૧
લક્ષ્મણ—એક જ બાણે ચૌદ સહસ્રને, મારે એવો મુજ ભ્રાતરે,
ચૌદ સહસ્ર ચડીને આવે તો, નવ હારે રઘુનાથ. હો રમતા ૫૨
સીતા—વેળા વેળાના ફળ છે દીયરિયા, એવડો ગરવ નવ ધરિયેરે,
કયારે હારિયે ને કયારે જિતિયે, તે માટે સચરિયે હો રમતાં ૫૩
લક્ષ્મણ—લક્ષ્મણ કહે ભાભિ લખ્યુ હશે તો, બ્રહ્માએ પાછુ ન થાયરે,
તમને વનમા એકલા મેલીને, ડગલુ નહી ભરાય. હો રમતા. ૫૪
સીતા—સીતા કહે તને શાનું દાઝે, જુજવી માતા માટેરે,
સગો ભ્રાત શત્રુઘ્ન હોય તો, હમણાં દોડે ઉચાટે. હો રમતાં. ૫૫
લક્ષ્મણ—મુજને રામજી વહાલા ન હોય તો, શીદ આવુ હું સાથરે,
ભોળે ભાવે ભક્તિ કરુ છુ, જાણીને જ્યેષ્ઠ જ ભ્રાત. હો રમતા. ૫૬

સીતા—ભક્તિ કરો તે મુજને ન ભાવે, મીઠું બોલ્યે નહિ મીઠુંરે,
તુજ દુષ્ટનો વિશ્વાસ ન કરિયે, આજ પારખું દીઠું હો રમતાં ૫૭
લક્ષ્મણ—ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવો પ્રમાણ્યોરે,
રાત દિવસ મેં સેવા કીધી, એકે ગુણ નવ જાણ્યોરે હો રમતા ૫૮
સીતા—સીતા કહે તારા ગુણનું લક્ષણ, પડી વેળા પરમાણ્યુંરે,
સાદ સાંભળીને સાંસો કીધો, ત્યારે હેત જણાણું હો રમતાં ૫૯
દિયરિયા તુંને શાનું દાઝે, વહાલા નહીં શ્રીરામરે,
બંધવ હોય તો રણમાં દોડે, કરવાને સંગ્રામ હો રમતા ૬૦
લક્ષ્મણ—તમને અહિયાં કો સારુ મેલું, સાંસો કરું છું તેણેરે,
તમને જો લાછન લાગે તો, વળતા મરિયે મેહેણે હો રમતા ૬૧
સીતા—તેવા ભોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વસિયા મહારાજરે,
અવર પુરુષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ. હો રમતાં ૬૨
લક્ષ્મણ—કેટલું બળ તમ અબળાકેરું, તનક તાલ ને હેલારે,
રાખ્યું ધાન ને પ્રેમદા સરખી, વણસતા નહીં વેળા હો રમતાં ૬૩
સીતા—સીતા કહે તું શું સમજાવે, સાસુતણા સુત કાલારે,
એકલો ઉજડમાં શાને જાએ, પ્રાણ તને તારા વહાલા. હો રમતાં ૬૪
લક્ષ્મણ—મુજને પ્રાણ જો વહાલા હોય તો, શીદ જાઉં હું વનરે,
વન ફળ મેવા વિણી લાવું છું, બેઠા કરો છો ભોજન હો રમતા. ૬૫
સીતા—સીતા કહે તું શું દિયરિયા, મુજને રાખે વારીરે,
તું જાણે છે રામ પડે તો, હું ભોગવું આ નારી. હો રમતા. ૬૬
લક્ષ્મણ—ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહિયેરે,
એક દહાડે હસ્યો હઉં તો, સર્વે સાચું લહિયે હો રમતા ૬૭
સીતા—કપટી હોય તે કોઇથી હસે નહિ, રાખે મનમાં જાણીરે,
જળ કાંઠે બગ ધ્યાન ધરે તે, મચ્છને લેવા તાણી હો રમતાં ૬૮
પંડિતા—વચન બાણ વાગ્યા લક્ષ્મણને, તાપ ઉપન્યો તનમાંરે,
બહુએ પેર પડી લક્ષ્મણને, ઝુરણ લાગી મનમાં. હો રમતા ૬૯
શિલિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણરે,
કૂડે કપટે જો કોઈ આવે, તેના જાજો પ્રાણ. હો રમતાં ૭૦
એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારુણીને લાગ્યો તાપરે,
કઠણ વચન કહ્યા દીયરને, તેનું લાગ્યું પાપ. હો રમતા ૭૧

લાગ જોઈ લંકાપતિ આવ્યો, પાપિયે ચલાવ્યાં ચરણુરે,
પરદારાને હરવા કારણુ, માથે લાવ્યો મરણુ. હો રમતા. ૭૨
ભગવા વસ્ત્ર ને ભેખ સન્યાસી, કરમા કમડળ ધાર્યુંરે,
ક્ષુધાર્થિને ભિક્ષા આપો, આવી એમ ઉચાર્યું હો રમતા ૭૩
આવો પ્રભુજી, બેસો ઋષિજી, અમૃત બોલ્યાં વાણીરે,
ઉઠીને આસન ત્યા આપ્યુ, ગૃહસ્થાશ્રમધર્મ જાણી હો રમતાં. ૭૪

રાવણુ—કોણુ પિતા, કોને ઘેર પરણ્યાં, કોણુ તમારો કથરે ?
ઉજડમા એકલડાં મેલીને, ક્યાહા ગયા બળવત હો રમતાં ૭૫

સીતા—જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાજી સાસુજી,
તાતતણા વચન પાળવાને, અમે ત્રણે થઈ વન વાસ્યુ હો રમતા ૭૬
સોનાના શિંગનો મૃગ આવ્યો, તો કચુકિની થઈ અભિલાખારે,
મૃગલો મારવા પિયુજી ગયા છે, કરીને શિલિમુખ રેખા હો રમતા ૭૭

પડિતા—શિલિમુખ રેખા ઉપર મેલી પાવડી, પાપી બોલે મર્મરે,
એપર પગ મેલી દો ભિક્ષા, રહેશે તમારો ધર્મ. હો રમતા. ૭૮
પાપીનો પ્રપચ ન પ્રીછ્યો, ભામિની થઈ હઇયે ભોળીરે,
પોતાની વાત જે પરને કહેશે, તે રહેશે આખો ચોળી હો રમતાં ૭૯
સીતાએ સીતાફળ આપ્યા, પગ પાવડિયે ધરિયોરે,
ઉપાડી લીધી અબળાને, હરણ કરીને સચરિયો હો રમતા ૮૦
ત્યારે તારુણિને ત્રાસ જ પડિયો, ધાજો લક્ષ્મણ રામરે,
આ પાપી કોઈ હરી જાય છે, કરીને દુષ્ટનુ કામ હો રમતા ૮૧
તે શબ્દ સાભળી પખી આવ્યો, દશરથનો જે મિત્રરે,
સીતાને મૂકાવા કારણ, માડ્યુ જુદ્ધ વિચિત્ર. હો રમતા. ૮૨
રાવણે એક કપટ જ કીધુ, પર્વત પાછળ રહીનેરે,
રુધિરાળા પાષાણ ગળાવ્યા, ભારે પડિયો થઇને. હો રમતા. ૮૩
ત્યાથી રાવણ લેઇને ગયો, લકાના ગઢમાયરે,
મૃગ મારીને રામજી વળિયા, જે જે રાઘવરાય હો રમતા ૮૪
નથિરે સીતા, નથિરે સીતા, નથિરે મઢુલી માંયરે,
કાગારોળ ત્યા થઈ રહ્યો છે, ચકડોળ વાતે ત્યાય હો રમતા ૮૫
પગલે પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બેહુએ ભાઇરે,
ઋષ્યમૂક પર્વતમાહિ પહોંચ્યા, જ્યા છે વાદરાનો રાય. હો રમતા. ૮૬

સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાળીને નાંખ્યો મારીરે,
વાળીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યુ, ઉપર આલી નારી હો રમતાં ૮૭
નર વાનર એકઠા કરીને, સાગર બાંધી પાજ્યરે,
રાવણને મારી કરીને, વિભિષણને આપ્યુ રાજ્ય હો રમતાં. ૮૮
જુદ્ધ કરી સીતાને લાવ્યા, ઢોલ નિશાન વજડાવીરે,
સીતાજીના લાડ પાળ્યા ને, કાચલડી શીવડાવી હો રમતાં ૮૯
સ્વામી આજ્ઞા ઓળગીને, મમત ધર્યો બહુ મનમારે,
સતી સીતાને દુ ખ ઉપનું, તાપ વ્યાપિયો તનમા. હો રમતા ૯૦
પહેલે સીતાવિવાહ ગાયો, રુકૂમિણીહરણ રુડુરે,
સીતાકચુકી શોભે વરણવ્યો, કૃષ્ણ વિના સૌ કૂડુ. હો રમતા ૯૧
સતીગુણ કૃષ્ણાબાઈ ગાવે, વડનગરમા વાસરે,
રામલક્ષ્મણ જાનકીનો જય, સાથે હનુમત દાસ હો રમતા. ૯૨
જે જન હરિગુણ ગાય સાભળે, તેહતણા દુ ખ વામેરે,
ધર્મ અર્થ ને કામ મુકિત ફળ, ચાર પદારથ પામે. હો રમતાં. ૯૩

પુરીબાઇ

—:○:—

તળ ગુજરાતની સ્ત્રી કવિ તે માત્ર એ જ છે

સીતામંગળ

—:○:—

કડવુ ૧ લુ—રાગ ધોળ

સતી સીતાને ચરણે લાગુજી, નિર્મળ વાણીને શુદ્ધ બુદ્ધ માગુજી,

ઢાળ

માગુ છુરે શુદ્ધ બુદ્ધ મનોહર, સ્વામી સારગપાણ,
ગુણ વરણુવુરે હુ તાહરા, મને આપ અવિચળ વાણ ૧
સિવરા મડપ રચ્યો જ્યારે ને, તેડાવ્યા ભૂપ,
ઋષિ સાથે રાઘવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ ૨
પાતાળનારે પન્નગ તેવ્યા ને, આવ્યા ગગન મુનિ દેવ,
રાવણ કહે હુ ધનુષ ભાગુ ને, કન્યા વરુ તતખેવ. ૩
સતી જાનકિયે સામુ જોયુ ને, દીઠા શ્રીમહારાજ,
સ્વામી ભવોભવ હુ પદસેવક, કેમ વિસારી આજ. ૪
સતી તે કેરા વચન સુણીને, હસ્યા શ્રીરઘુવીર,
ક્ષણમાં રે વરુ હું જાનકી, તુ રાખ મનમા ધીર ૫
કરજોડી પૂરી ભણે જેનો, અમરાપૂરીમા વાસ;
સ્વામી સૌ સતની દાસ છુ, રઘુનાથ રાખો પાસ ૬

કડવુ ૨ જુ—ઢાળ

રતનાળિ સીતાજીએ વેણ વછોડી, શેષ નાગ સળકી રહ્યા કરજોડી,
પુખની છબિ અતિ બુદ્ધિ શોઇયેજિમાહી, રોહિણી પતિ દરશને આવ્યા બાઇ ૧
નાસિકા શુકચચુ અધરરસ સોહે, દત દેખીને માનવીના મન મોહે,
શણગાર સજે રાજા જનકકુવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી. ૨
કર કોમળ ને રાતા કુમકુમ જેવા, ચુડલો રતનાળો બાજુબધ તેવા,
કોદડને ભાગતા હાથ ચપાણા, મોટા ભૂપતિ માય પડ્યા ખશિયાણા,
સ્વામિ આજ તમે મને કેમરે વિસારી, જુગજુગ માહી હું તો હતીરે તમારી ૩

ત્યાં તો ધનુષ ભાગિને શતખડ કર્યોરે, પછી જનકની કુવરીને રામ વર્યારે,
ત્યારે ચૌદ લોક માહિ ચાલી વધાઈ, કર જોડીને એમ કહે પુરીબાઈ. ૪

કડવુ ૩ જુ—ઢાળ

જાન લઈ આવ્યારે દશરથરાય, હસ્તી ઘોડા બહુ કહ્યા નવ જાય;
કાળા કાબરા ને રાતારે ઘણા, સુંદર તે મહારાજારે તણા ૧
લીલા પીળા ને ઘોળા જેહ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેહ,
રથ સુખપાલોનિ રચનારે બણી, જાન વખાણુરે રાઘવતણી ૨
ભારે શેષ પાતાળે ગયા, રજે સૂરજ ઝાંખારે થયા,
ભેર ભૂગળ બહુ નાદ જ થાય, જાનની શોભા કહી નવ જાય. ૩
ક્ષણમા પહોંચ્યારે દશરથરાય, સામૈયે રાજા જનકજી જાય,
ભેટ્યા વેવાઇને મળિયા મન, રાજા જનક કહે દિવસ ધનધન ૪
એલચિએ વાસ્યારે જળ આણી, ખાડ ઘોળીને પાયારે પાણી,
જાન જોઇને રાજા જનકજી હસ્યા, એ આગળ આપણ રાજાને કશ્યા ૫
ચદનના ઓરડારે ઉઘાડ્યા, દશરથ રાયને ત્યારે ઉતાર્યા,
પાલખડી મેલોરે પરશાળ, જોતા સામી દીસેરે રસાળ ૬
જાનેરડિઓનીરે જુક્તિ જ બણી, પાથરણારે આપ્યા પાથરી,
ઘોડાનીરે ઘોડારો ઘણી, વળી વિધ કરી રુડી માફ્રાતણી ૭
આવી જનકજી બોલ્યા વાયકા, કલુઓ લઈ ચાલો નાયકા,
નાગરી સઉ મળી નારી જેહ, કલુવો લઇને ચાલી તેહ ૮
ગાતી ને વાતી જાનિવાસે જાય, ઘણુ સતોષ્યારે રાઘવરાય,
કૌશલ્યા બાઇયેરે દીધા માન, સઉકોને આપ્યા ફોફળ પાન. ૯
જનક રાજાની જે વહુ દીકરી, તેને તેને તે ફોફળ આપ્યા ફરી,
માતા તે નયણે અજન કરે, કકુ ચદન રઘુપતિને ધરે ૧૦
માતા તે મનમા એવુ ભણે, રખે કુવર કોની દષ્ટે પડે,
ભરત શત્રુઘન લક્ષ્મણ ધીર, વર પાસે બેઠા ત્રણ વીર ૧૧
માતાજી ચિતા ન કરશો તમો, રક્ષા કરીશુરે રાઘવ અમો;
એ તો કહિયેરે કારણ રૂપ, સૂરજવશમા મોટો ;ભૂપ. ૧૨
ધનુષ તો એણે ભાંગિયુ, ઘણા અસુરનુ કુળ લાજિયુ;
તોરણે ને છજે નાચે મોર, મડપમા દીસે ઘનઘોર ૧૩
મડપમારે ઊભા મહામતી, તેણે નવરાવ્યાં મહાસતી,
ગોત્ર જ આગળ બેઠા સીત, રાઘવજી શુ પૂરણ પ્રીત ૧૪

ગોત્ર જ માય જીયાવર આવિયા, હદે કમળમા તે ભાવિયા,
દશરથના દદામા ગડગડ્યા, રઘુનદન વરઘોડે ચડ્યા,
કર જોડીને કહે પૂરીબાઈ, લગન સાધવાની વેળા થાઈ ૧૫

કડવુ ૪ થુ–ઢાળ

ચચળ અશ્વ ચઢ્યા રઘુનદન, દોલ દદામા ગાજેજી,
સીતાનો વર શોભે તોરણ, જોઈ કોટી કામ લાજેજી. ૧
કટી કોમળ ત્યા મેખલા સોહિયે, પાયે નેપૂર વાજેજી,
બાહે બાજુબધ બાંધ્યા છે, કોટે કૌસ્તુભમણિ છાજેજી ૨
જાનરડી વરની માડી સગાતે, ગીત મધુરા ગાયેજી,
સાસુ પ્રેમે પનોતી ધાઈ, વરને પોંખવા જાયેજી ૩

કડવુ ૫ મું–ઢાળ

નાક સાહિને નિરખ્યા અતરજામી, મારી લાડકવાઈ રુડો વર પામી,
એની ચોરિયે ચોતરફ હિરની દોરી, રાજા જનક કહે સીતા રામથી ગોરી ૧
ત્યારે મધુરી શી વાણી કૌશલ્યા બોલે, ત્રિલોકમા નહિ મારા રામને તોલે,
સીતા પહેલુ મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યા તો મધુપર્કકેરા દાન અપાય ૨
સીતા બીજુ મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યા તો મુદ્રિકા કેરાં દાન અપાય,
સીતા ત્રીજા મગળ રામની સાથ કીધાં, ત્યારે જનકરાયે મહાદાન દીધા ૩
સીતા ચોથુ મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યા તો કન્યાકેરા દાન અપાય,
ત્યાં બરાનપુરની બાજોઠી મગાવો, ત્યા વીસલનગરની થાળી અણાવો ૪
ત્યાં ડુગરપુરની ઝારીરે આણી, કસાર પીરસે રાજા જનકની રાણી,
કસાર પીરસ્યો તે રુડીરે રીતે, સીતા રામ જમ્યા તે પૂરણ પ્રીતે ૫
ત્યા પાન સોપારીની છાબ જ છોડી, સીતા રામ રહ્યા છે બેઉ કર જોડી,
કર જોડી પૂરી કહે જે જેરે કીજે, ત્યા કન્યા સજોડાના ભામણા લીજે ૬

કડવુ ૬ ઠુ–ઢાળ

ઉત્તમ જળ ઉષ્ણોદક મેલ્યા તે, કોણુને નાવણુ કાજેજી,
પીટ પીરોજાને સોના આડણિયો, તે જાનને આસન દીજેજી ૧
વીસલનગરની થાળિયો અણાવો, ને ડુંગરપુરની ઝારીજી,
વાટકડા વીજાપુરી મેલો તો, સુવરણ લોટા શુભકારીજી. ૨
કાઢા ઘઉંની લાપશિ પિરસો તો, માંહે માળવિયો ગોળજી,
ઘી તો ગવરી ગાયના પિરસો ને, દહિ દુધ કરી છોળજી ૩

શાક તો સૂરણનાં પિરસો તો, રાઇતાનો નહી પારજી,
દાળ ચપાના છોડશિ પિરસો ને, વિધ વિધ માહી વધારજી ૪
શેવ સુવાળી સુંદર પિરસો ને, પાપડ પુનમ ચાંદજી,
ભાત કમોદતણો પિરસો તો, ઊપર પીરસો ખાંડજી ૫
ભોજન રુડાં ભાવથી કીધાં, સતોકી સર્વે જાનજી,
શુદ્ધાચમન લેઈ બાર પધાર્યાં ને, આપ્યા ફોફળ પાનજી ૬
પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી લ્યો જે જોઇયેજી,
દશરથરાયને સોનાનું ટીલું તો, રઘુનંદનને જનોઈજી. ૭
પાંચે વસ્ત્ર આપ્યાં રઘુનંદનને, રંગ કસૂંબે બોળીજી,
ઘરશાડી ઘરચોળાં અણાવો ને, પાટણની જ પટોળીજી ૮
જાનરડીને ઝુલતી સાડી ને, માંડવે આવીને પેરેજી,
ઝાલ ઝુમણાં ને નાકે વેસર, સીતાબાઈ કેરેજી ૯
સીતાબાઈ સાસરે ચાલ્યાં ને, દાદાના દેશ મૂકયાજી,
સીતા વિના તો સુનું લાગે ને, તુલસીના કયારા સૂકયાજી ૧૦
પાછું વાળી જુવે સીતા પનોતાં ને, દાદાને આશિષ દેયજી,
ઘણું જીવજો દાદાજી મોરા ને, રાજ અવિચળ રહેયજી ૧૧
ઘણું જીવજો વીરાજી મોરા ને, ભાભીના નવરંગ ઘાટજી,
સીતાબાઇને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માતજી ૧૨
ગદગદ કંઠે થયા જનકજી ને, આંસુડાં ઢોળે માયજી,
મારી સીતાને તમો સુખ દેજો ને, ચૌદ ભુવનના રાયજી ૧૩
લાડકી સીતા કહ્યું કરજે તું, લાજ વધારજે તારીજી,
રમકડાં રળિયામણાં આલ્યાં ને, દીધી શિખામણ સારીજી ૧૪
સીતાબાઈ સહિયરોને મળીને, પછી સાસરિયે જાયજી,
પૂરીબાઈ કહે છ કડવાં તે, પ્રીતે પૂરણ થાયજી ૧૫
ગાય શિખે ને સાભળે, તેનો વૈકુંઠ થાયે વાસજી,
અડસઠ તીરથનું ફળ મળશે, પાપ થશે સૌ નાશજી ૧૬

ગવરીબાઇ

ગીરપુરની આ નાગરણ બ્રહ્મજ્ઞાની હતી

પદ ૧ લું

સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ, સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ—ટેક
પંચ કોસકો તું સાખીરે, ચૈતન્ય સમજી લે એ ભ્રમ, સોહં.
જન્મ જરા મૃત્યુ નહીં તોકું, નહીં તો એ કાલની ક્રમ, સોહં
નહીં તું શ્વેત પીત ને રક્ત, નહીં તું શીતળ અમ, સોહં.
નહીં તું બંધ્ય, નહીં તું મુક્ત, નહીં તું એ દેહનો ધર્મ, સોહં.
નહીં તું દીર્ઘ, નહીં તું સૂક્ષ્મ, ગવરી સ્વતંત્ર બ્રહ્મ, સોહં.

પદ ૨ જું—રાગ મલાર

પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો, અખંડ એક સ્વામી—ટેક ૧
ચૌદ ભોવન વ્યાપી, રહ્યો હરિ ત્યાંહી,
બાહીર ભીતર જ્યાંહી, તુંહી સોહં નામી, પૂર્ણ ૨
ચંદમેં તું ચૈતન્ય તું, સુરજ મેં તું તેજ,
નાહક ભજે તું વિના, દસોદીશ જામી, પૂર્ણ ૨
રૂપ નહી, રંગ નહીં, વર્ણ નહીં વિભૂ,
નિરંજન નિરાકાર, નહીં માયા કામી, પૂર્ણ ૩
ગવરિ ગુરુ જ્ઞાન પ્રકાશ, તિમિર ભયોરિ નાશ,
ભાગ્યો બ્રહ્મ ચિદ વિલાસ, પૂર્ણપદ પામી, પૂર્ણ. ૪

પદ ૩ જું

જયજય દીન દયાળ, હરિ હવા કરો હમારી સાર—ટેક
કાલના કાલરે કહાવો, ભવ પાસ છોડાવાને આવો, જયજય.
કરુણાકારી આરત બંધુ, હરિ તમો દયાના છો સિંધુ, જયજય.
તારા ચરણ હરિ ના સેવે, તે સુખ પરમ કયાંથી લેહે, જયજય.
પૂર્ણ બ્રહ્મ સનાતન સ્વામી, અખંડાનંદ તું બહુ નામી, જયજય.
ધાવધાવ રઘુપત રાયા, હરિ હું પડું તારે પાયા, જયજય
દીન દયાળ દયા કીજે, બુડતા ઉગારીરે લીજે, જયજય.

બિંબ પ્રતિબિંબથી રે ન્યારા, આત્મારામ અવિનાશી મારા, જયજય
નિસ સેંત અનતરે સચરાચર, જોગી ધ્યાન ધરે નહિ ક્ષણભર, જયજય
બ્રહ્મ અગ્નિ મેં કરને બાલી, દશમે દ્વારે જોએ તને ન્યાળી, જયજય.
શિવ બ્રહ્માદિક ભેદ ન જાણે, હરિ તુને વેદ પુરાણ વખાણે, જયજય.
સૂક્ષ્મ પરમાણુ ન થાય, હરિ વેદ નિરતર ગાય, જયજય.
મન વાણીથીરે અપાર, કોઈ ન જાણે તારો પાર, જયજય.
આદ્ય ને અત નહી તારો છેડો, હરિ તું નજીક થકી છે નેડો, જયજય
કાલજા કારણ ન મલે લેશ, હરિ તુ નેતિ નેતિનો શેશ, જયજય
મોહના પાશ સર્વેરે કાપ, ટાળો ત્રિવિધના સૌ તાપ, જયજય.
ભક્તવત્સલરે પ્રતિપાળ, આવો ગવરીના ગોપાળ, જયજય

પદ ૪ થુ–રાગ કાફી

હરિનામ બીનારે ઓર બોલના કયા, કથા બીના ઓર સુનના કયા,–ટેક ૧
સુખ સાગર સામલીઓ ત્યાગી, કુપ ડાબમે ડોલના કયા, હરિ ૨
ઘટ ગિરિધર ગિરિધારી પાયા, બાહેરદ્રીગ અબ ખોલના કયા, હરિ ૩
આત્મા અખડ આવે ન જાવે, જન્મ નહીં તો ફીર મરના કયા, હરિ. ૪
ગવરી બ્રહ્મ સકળ મેં જાન્યા, જાન્યા તો જદ બોલના કયા, હરિ ૫

પદ ૫ મુ–ગરબી

આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાણીને સુખ ન થાએરે,
આત્મજ્ઞાન વિના મન વિશ્રામ ન પાએરે ૧
આત્મજ્ઞાન વિના કોઇ સાધે જોગની જુગતીરે,
આત્મજ્ઞાન વિચાર વિના ન પાવે મુક્તિરે ૨
આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ કોઈ અડસઠ તીર્થ નાહેરે,
કામ ક્રોધ કેરા ન રહ્યા કે મુક્તિ ન પાએરે ૩
આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ ઘર તજી વન ખડ જાયેરે,
ફલ ફુલ વિણીને ખાએ કે મુક્તિ ન પાએરે. ૪
આત્મજ્ઞાન વિના પવન સાધે કે ગુફા સમારેરે,
આત્મજ્ઞાન વિના ન ચડે રગ કરારેરે. ૫
આત્મજ્ઞાન વિના મુનિ મતબાળા ફરેરે,
ઉપર રાતા ને ભીતર કાચા કે મુક્તિ ના મીલેરે ૬
આત્મજ્ઞાન વિના જટા વધારે જોગીરે,
નોકી તૃષ્ણા નાંહી બુઝી કે જ્યાનો રોગીરે. ૭

આત્મજ્ઞાન વિના કોઇએ પચાગ્નિમે તાપેરે,
કઇ ઊંધે મસ્તક ઝૂલે મુક્તિ ન આપેરે. ૮
આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમેં સેવ્યા અતર જામીરે,
ગવરી પરમાત્મા પૂર્ણ બ્રહ્મને પ્રેમે પામીરે ૯

પદ ૬ ઠ્ઠુ—રાગ કલ્યાણ

બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન અનુભવી, ભેદ જાણ્યા વિના ભ્રમણા ન જાવે,
ભ્રમણા ગયા વિના કરમ કહો કેમ ગળે, કર્મ ગયા વિના મરમ ન પાવે બ્રહ્મ. ૧
મરમ લહ્યા વિના સશય ન ટળે, સશય ટળ્યા વિના સર્વ કાચુ,
કથની કથે અર્થ બહુ અનુભવે, રહેણી વિના પદ કેમ પામે સાચુ બ્રહ્મ ૨
સાચું સિદ્ધાતનું રહસ્ય સમજે નહીં, ન સમજ્યે અરથ કશું ન સરે,
અનાત્મા સુઆત્મા બુદ્ધિ જોએ, તેણે કરી વાસનાનુ લિગ ન ગળે બ્રહ્મ ૩
અણલિંગીને અનુભવી જાણજો, તે જ તત્ત્વદર્શી રહે જોઈ,
ગવરી આત્મા પરમાત્મા એક ભયે, દ્વૈત ભાવ ન છોસે કોઇ બ્રહ્મ. ૪

પદ ૭ મુ

પ્રથમે પચમ ભાગથી, પિડ રચ્યો તુ જાણ,
આઠ અવયવમાંહિ મેળવ્યા, પીછે અત વેશ પ્રમાણ. ૧
બીજે તે બીજો બોલે નહીં રહે, મેં તો જોયો વિવેક વિચાર,
પાંચ પચીસમાં પોતે રમે, જેમ છે તેમ એ સાર ૨
ત્રીજે તે તિમિર ટળ્યાંરે, માહે ઉગ્યો ભાણુ ઉજાસ,
કમળ ફુલ્યા સોહામણા, જ્યા ભમર લેવે વાસ ૩
ચોથે તે ચિત્ત ચોંપે ચણુ, આવી અનુભવ અગે પાખ,
ચિદાકાશમાં ઉડે સદા, જીણે જરુખે ઝાંખ ૪
પાંચમે પ્રભુજી પ્રગટ્યા, મારા હૃદયા કદરી માહ,
અણુછતું આવરણુ ટળી ગયુ, કલહ કલ્પના મોટાય. ૫
છઠ્ઠે તે સ્વરગ વેકુઠની, મને વાત ન સોહાય,
નિર્ગુણ સગુણથી ન્યારો સદા, લખ્ય લખ્ય માંહે સમાય. ૬
સાતમે કોનું સાધન કરવુ, નથી બીજો કોઈ પરિગ્રહ,
બીજો કહેશે ત્યા લાગે બધન, એમ વેદ વદે છે મર્મ ૭
આઠમે આત્મા એક છે, એક ઉદક એક પાણુ,
વા બીજ મેં જેમ વિસ્તરો, તેની અન્ય ચાલે વહાણુ. ૮

નામે નિરાંજન તુંહી, જાણે તત્ત્વદરશિ સંત,
ઘટ ઘટમેં વ્યાપી રહ્યો, જેમ માળા વિષે તંત ૯
દશમે દશ દિશા માંહે, ઓજી અંતર દષ્ટ દેખ,
હરિ વિના અન્ય કો નથી, સંચય કલ્પના તું છેક. ૧૦
એકાદશી અદ્વૈત કરી, જ્યાં દ્વૈત નહીં કો લાલ,
વરતું વિચારે સંસાર સુપન, વધ્યા સૂતનો પરિવાર ૧૧
બારસે બીજ બળી ગયાં, ફેલી અગન ન પાય,
સદ્દગુરુની કૃપાથી, અણુલિંગી ખગવૃત થાય. ૧૨
તેરસે ત્રિગુણુ નીદ્રા ટાળી, કોઈ જાગ્યા મહાજન,
તમપદનો લેખ લખી, વાચી લેને ધન્ય ૧૩
ચતુરદશીએ ઉપમા તરે, તુરીયા અજિત તું જાણુ,
બાહીર ભીતર બ્રહ્મ માયાને, વિભુ સભી પરમાન ૧૪
પૂરણુ છો પરમાત્મા, સદચિદ્દ આનંદ ઘન,
ગવરી સ્વપદ પાઇઆ, ઉદ અસ્ત નહીં રહેણી દન ૧૫
સોળે કળા સંપૂર્ણ થઈ, નીજ ધામ કૈવલ્ય એક,
કે બાદ બી ઉપજે ખમે, ખણુ ખગ તેમનું તેમ ૧૬

પદ ૮ મું

આદ અનાદિનો એક છે, એક પૂર્ણ પરિબ્રહ્મ,
બીજું તેનું જાણજે, મિથ્યા કલ્પિત ભરમ. ૧
સોમ સમાધિ માંહે રહે છે, અણુલિંગી આસે,
મીટવા એક જાળ, સકળ સાધન નાસે ૨
મંગળ વર તે માંહે, આત્મ સ્વેપ્રકાશે,
નાહી વિધિની સેહ, પાપ પુનકો આશે ૩
બુધ થકી વ્યતિરેક છે, ગુણુ ઈંદ્રી રહી તે,
રવિ શશી જો નહીં, નહી ત્યાં દિન રજની સહી તે. ૪
ગુરુ અકીની મહેર, મીટયું દેહજો ભાને,
સુકૃત દુષ્કૃત કમ ઝાલ્યા, બ્રહ્મ અગ્નિ માંહે ૫
શની સ્કંધ થયો નિરાશ, નહીં ત્યા ધુમર તો ધર્મે,
સ્થાવર જંગમ માંહે, વિલાસો પૂર્ણ પરિબ્રહ્મ ૬
છે એ સ્વતંત્ર ગવરી અણુછતો, નામે નહી દ્વૈત;
કો કાળ એને જાણુવો, અખંડ એક અદ્વૈત. ૭

પદ ૯ મુ–રાગ પ્રભાતી

સુખ સાગર શિવરાજ સદાએ, સુખ સાગર શિવરાજ,
વનેશ્વર વિશ્વમા વિલસ્યા, જેમ ફુલનમેં બાસ. સુખ. ૧
વગડે વાસ પુરોરે વનેશ્વર, ગેબ સાગર ગગપાસ,
નરનારી મીલ દર્શન આવે, પૂરો સબનકી આસ. સુખ ૨
ઓરકુતો રિદ્ધ સિદ્ધ બક્ષિશ દેવે, ખાનપાન મીઠાસ,
આપકુ તો આક ધતુરે, ભાંગ અગ ભભૂતિ ઉજાસ સુખ ૩
શિવ હરિમે ભેદ નહીરે, વેદવાણી ઉચરે સાચ,
દાસ ગવરી સદાશિવ ચરણે, ટાળો મોહનો પાસ સુખ ૪

પદ ૧૦ મુ

માયા તણી શોભા જોઇને, ન પામો મોહ, માયા
ભુખા ભમોરે જગ વિશે, તે મોટીરે હાણ, માયા
આપ વિચારો મન વિશે, કોણ વ્યાપ્ત એક, માયા
જુઓરે તમે છે એક જે, પરિપૂર્ણ બ્રહ્મ, માયા
રૂપ રેખ તે નવ મળે, એવો સ્વામી એક, માયા
સર્વ હૃદયમા વ્યાપ્ત છે, અવિનાશિ તું જાણ, માયા.
મદ મોહને તેં ત્યાગીને, મન ધીર ધાર, માયા
ન જોઇશ તુ રગને, એ તો મિથ્યા માન, માયા
જરા મરણ ત્યાગીને, બુદ્ધિ નિશ્ચે ધાર, માયા
ગવરી કહે અનહદ જો, મન શાન્ત થાય, માયા

પદ ૧૧ મુ

માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચય ધારો,
એકહી વ્યાપક આતમા, દુજો નાહી પ્રમાણો માયા ૧
જહાં દેખો ત્યા વહી રહ્યો, મન નિશ્ચલ જાણો,
આવાગમન સશય છાડી કે, મન માહી વિચારો માયા ૨
રાગ દ્વેષકો ત્યાગહી, મન માંહી કરી લેનો,
અહત્વકો ત્યાગજો, મન નિશ્ચલકો ધારો માયા ૩
ગવરી કહે સુંદરકુ નિશ્ચલ, એક બ્રહ્મ જાણો,
માયા મોહકો છાડી કે, મન નિશ્ચલ ધારો. માયા. ૪

જૈન કવિ

ઉદયરત્ન

સ્ત્રીઓને શિખામણની સઝઝાય (સ્વાધ્યાય)

એક અનૂપમ શીખામણ ખરી, સમજી લેજોરે સઘળી સુંદરી.

ત્રુટક

સુંદરી સેજે હૃદય હેજે, પરસંગે નવિ બેસિયે,
ચિત્તથકી ચુકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે
બહુ ઘેર હિંડે નારિ નિર્લજ, શાસ્ત્ર પણ તજવી કહી,
જેમ પ્રેત દૃષ્ટે પશ્યુ ભોજન, જમવું પણ જુગતું નહીં

ઢાળ

પરશું મસ નવિ બોલીયે, દંત દેખાડીરે ગુઝ નહિરે ખોલિયે.

ત્રુટક

ગુઝ ઘરનો પરની આગળ, કહો કેમ પ્રકાશીયે,
વળી વાત જે વિપરીત ભાખે, તેથી દૂરે નાશીયે
અસુર સવારે અને ગોચર, એકલાં નવિ જાઇયે,
સહુ સાતકારે કામ કરતા, સહજે શીળ ગમાઇયે

ઢાળ

નટ વિટ નરશુંરે નયણ ન જોડીયે, મારગ જાતારે આધુ ઓઢીયે.

ત્રુટક

આધુ ઓઢીયે વાત કરતા, ઘણુ જ રુડા શોભીયે,
સાસુ અને માના જાણ્યાવિણુ, પલક પાસ ન થોભીયે
સુખ દુ ખ સરજ્યુ પામિયે, પણ કુલાચાર ન મૂકીયે,
પરવશે વસતા પ્રાણ તોપણ, શીળથી નવી ચૂકીયે.

ઢાળ

વ્યસનીની સાથેરે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથેરે તાળી ન લીજીએ

ત્રુટક

તાળિ ન લીજે નજર ન દીજે, ચચળ ચાલે ન ચાલીયે,
વિષય બુદ્ધે વસ્તુ કેની, હાથે પણ નવિ ઝાલિયે
કોટિ કદર્પ રૂપ સુદર, પુરુષ પેખી ન મોહિયે,
તણખલાને ગણો તોલે, ફરિ પાછો નવ જોઇયે.

ઢાળ

પુરુષ પરાયોરે વળી ન વખાણીયે, વૃદ્ધ તે પિતા સરીખો જાણીયે

ત્રુટક

જાણિયે પિયુવિણુ પુરુષ સઘળા, સહોદર સમોવડે,
પતિવ્રતાનો ધર્મ જોતા, નાવે કોઇ તડોવડે
કુરૂપ કુષ્ટિ કૂબડો ને, દુષ્ટ દુર્બલ નિર્ગુણો,
ભરથાર પામી ભામિની તમે, ઇંદ્રથી અદકો ગણો

ઢાળ

અમર કુમારેરે તજિ સુરસુદરી, પવન કુમારેરે અજની પરિહરી.

ત્રુટક

પરિહરી સીતા રામે વનમા, નળે દમયતી વળી,
મહા સતી નિર્મળ કષ્ટ પામ્યે, શિયળથી તે નવિ ચળી.
કસોટીયે જિમ સુવર્ણ કસતા, કતશુ વિછડે તહી,
તન મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણો સહી.

ઢાળ

રૂપ દેખાડીરે પુરુષ ન પાડીએ, નિર્લજ થઇનેરે મન ન બિગાડીયે.

ત્રુટક

મન ન બિગાડીયે પુરુષપરનું, જોગ જોતા નવિ મળે;
કલક માથે ચડે કુડા, સગા સઉ દૂર ટળે
અણુસરજ્યો ઉચ્ચાટ થાયે, પ્રાણ તિહા લાગી રહે,
આ લોક પામે આપદા, પરલોકે બહુ પીડા સહે

ઢાળ

રામને રૂપેરે સૂર્પણખા મોહી, કામ ન સિધ્યુ અને ઇજત ખોઇ

ત્રુટક

ધ્રુજત જોઈ દેખિ અભિયા, શેઠ સુદર્શન નવિ ચળ્યો,
ભરથાર આગળ પડી ભુંડી, અપવાદ સઘળે ઉછળ્યો.
કામની બુદ્ધે કામિનીએ, વકચુલી વાહ્યો ઘણું,
પણ શીળથી ચૂકયો નહી, દષ્ટાંત એમ કહેતા ભણુ

ઢાળ

શીળ પ્રભાવેરે, જુઓ સોલે સતી, ત્રિભુવનમાહી તે થઈ છતી

ત્રુટક

છતી થઈ જે શીળ રાખ્યુ, કલ્પના કીધી નહી,
તે નામ તેહના જગત જાણે, વિશ્વમા ઉગી રહી
વિવધ રત્ને જડીત ભૂષણ, રૂપ સુંદર કિન્નરી,
પણ શીળ વણુ શોભે નહીં, તે સત્ય ગણજો સુદરી

ઢાળ

શીળે સુરનર સઉ સેવા કરે, નવે વાડુ રે નિશ્ચળ જે ધરે.

ત્રુટક

ધરે નિર્મળ શીળ ઉજ્જવલ, તાસ કિરતી જળહળે,
મન કામના તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દૂરે ટળે.
ધન્ય ધન્ય તે જાણો ધરા, જ્યા શિયળ ચોખુ આદરે,
આનદના તે ઓઘ પામે, ઉદયરત્ન જશ વિસ્તરે

સોળ સતી–ચોપાઈ

ઉઠરે પ્રાણી સુતો જાગ, ધર્મતણે મારગ તું લાગ,
સોળ સતીના લીજે નામ, જ્યમ પામી જે ઉત્તમ ઠામ. ૧
પહેલી સમરુ બ્રાહ્મી સતી, ચદનબાળા બીજી ભાગવતી,
રાજેમતિ જાણો મનરગ, ચોથી દ્રૌપદી શીળ સુચગ. ૨
કૌશલ્યા ને મૃગાવતી, સુલભા સીતા વહુ ગુણવતી,
સુભદ્રા ને શિવા સુજાણ, કુતા શીળવતી મન આણ ૩
નળ દમયતી મહા ગુણયુતી, પુષ્પચુલા ને પ્રભાવતી,
પદ્માવતી પ્રમુખ સુદરી, સોળ સતી જાણો ગુણભરી. ૪
સોળ સતી જગમાં અભિરામ, કર જોડીને કરુ પ્રણામ,
ઉદયરત્ન મુનિવર એમ ભણે, સતી નામે નવનિધ આગણે. ૫

કુમુદચંદ્ર

પુરુષને શિખામણની સઝ્ઝાય (સ્વાધ્યાય)

સુણ સુણ કંથરે શીખ સોહામણી, પ્રીત, ન કીજે પરનારીતણી.

ત્રુટક

પરનારી સાથે પ્રીત પીયુડા, કહો કોઈ પેર કીજીએ;
એક ઉંઘ વેચી આપણી, ઉજાગરો કેમ લીજીએ
કાછડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ;
કુળવિખે ખાંપણ નિખર લાગે, સગામાં કેમ ગાજીએ

ઢાળ

પ્રીત કરતાંરે પહેલાં બીજીએ, રખે કોઈ જાણેરે મનમાં ધ્રુજીએ.

ત્રુટક

ધ્રુજીએ મનશું ઝુરિયે, પણ જોગ મળવો છે નહીં
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવટાઈ મળવું છે સહી
નિજ નારિથી સંતોષ ન વળ્યો, પરનારીથી શું હશે!
જો ભર્યે ભાણે તૃપ્ત ન વળ્યો, એંઠું ચાટે શું થશે!

ઢાળ

મૃગતૃષ્ણાથીરે નહીં ટળે, વેળુ પીલ્યેરે તેલ ન નીકળે.

ત્રુટક

નવ નીકળે પાણી વિલોવતાં, લેશ માખણ તો વળી,
બુડતાં બાચકો ભર્યો શીણે, તર્યો વાત ન સાંભળી
તેમ નારી રમતાં પરતણી, સંતોષ ન વળે એક ઘડી,
ચિત્ત ચટપટી ઉચાટ લાગે, નેણે નાવે નિંદડી.

ઢાળ

જેવો ચટકોરે રંગ પતંગનો, તેવો લટકો પરસ્ત્રી સંગનો.

ત્રુટક

પરસ્ત્રી કેરો સંગ પિયુડા, રખે મન જાણો ખરો,
દિન ચાર રહેશે રંગ રુડો, પછી રહે નહિ નિરધારો.

જે ઘણા સાથે પ્રીત માડે, છાડે તે શું વાતડી,
એમ જાણી નવિ કર નાવલા, પરનારી સાથે પીતડી

ઢાળ

જે પતિ વહાલોરે છાડી પાપિણી, પરશું પ્રેમેરે રાચે સાપણી

ત્રુટક

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે,
નયણ લટકે મુખને મટકે, દેવ દાનવને છળે
મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીઠી શેલડી,
સાંભળી ભોળા રખે ભૂલો, જાણજો વિષ વેલડી

ઢાળ

સગ નિવારોરે પરરામાતણો, શોક ન કીજેરે, મન મળવાતણો.

ત્રુટક

શોક શાને કરો ફોગટ, દેખવો પણ દોહલો.
ક્ષણ મેડિયે ક્ષણ શેરિયે, ભમતાં તે લાગે સોહલો.
ઉસાસને ને નીસાસ આવે, અગ ભાગે મન ભમે,
વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે, અન્ન દીઠું નવ ગમે

ઢાળ

એકલડો થઈ મન શું કળપવે, ઉન્મત્ત થઇનેરે વળી અફળ લવે.

ત્રુટક

લવે એલફેલ એમ અજાણે, મોહે ઘેલો મન રડે,
મદન વેદન કઠિણ જાણે, મરણ વારુ ત્રેવડે.
દશ અવસ્થા કામકેરી, કથ કાયા તે દહે,
એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે

ઢાળ

પરનારીનારે પરભવ સાભળો, કથા કીજેરે ભાવશું નિર્મળા.

ત્રુટક

નિર્મળે ભાવે નેહે સમજી, પરવધુ સગ પરિહરો,
ચાપીયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેઠે સાભળ્યો.
રણ પડ્યા રાવણ દશે, મસ્તક રવડતાં અથે કલા,
મુજપતિ અતિ દુ ખ પામ્યો, અપજશ જગમાહે રહ્યાં

ઢાળ

શીળ સલૂણારે માનવ સોહીએ, વિણુ આભરણેરે જગ મન મોહીએ

ત્રુટક

મોહિયે સુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત–સાગર ભરે,
કેસરીસિંહ વિશાળ થાયે, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે
સાપ થાયે ફુલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે,
પરનારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ વધુ હેલા વરે.

ઢાળ

તે માટે હુંરે વાલમ વીનવુ, પાયે લાગીરે મધુર વચન કહું

ત્રુટક

વચન મારુ માનજો, પરનારીથી રહો વેગળા,
અપવાદ માથે ચડે કુડા, નરકે થાયે દોહિલા.
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઉજળો,
તે પામશે જશ જગતમાહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજલો.

ઉપદેશનું પદ

બ્હેરાં પાસે દુ:ખ જઈ ગાઇએ, નહિ સાંભળે શું કરીએ ?
કાને સરવા નહિ સાંભળે, તો તેને પણ શું કરીએ ? ૧
મુગા સાથે વાતું કરીએ, નહિ બોલશે શું કરીએ ?
બહુ બોલકા નહિ બોલશે, તો તેને પણ શું કરીએ ? ૨
અણુસમજુને સમજાવ્યાની ઠાલી મહેનેત શું કરીએ ?
સમજુ સમજાવ્યા નહિ સમજે, તો તેને પણ શું કરીએ ? ૩
દુરાગ્રહી આગ્રહ નહિ છોડે, તે છોડાવી શું કરીએ ?
ભણેલને ભૂલાવે ભાવી, તો તેને પણ શું કરીએ ? ૪
પરાધિન જે હોય હમેશા, તે ન મળે તો શું કરીએ ?
સ્વાધિન હોય તથાપિ, ન મળે તો તેને પણ શું કરીએ ? ૫

આંખે અંધા હોય એટલે પડે ખાડમા શું કરીએ?
દીવો લઇને પડે ખાડમાં, તો તેને પણ શુ કરીએ? ૬
નીશો કરીને સુવે હમેશા, તે નવ જાગે શુ કરીએ?
કદી જાગતો નહિ જાગશે, તો તેને પણ શુ કરીએ? ૭
લેણા દેવી હોય નહિ, ને નહિ મળે તે શુ કરીએ?
દેઈ હાથમા લેઈ લે પાછુ, તો તેને પણ શુ કરીએ? ૮
બીજા પાસે જઇને ડાહ્યું આપણુ ડાહપણુ શું કરીએ?
ચબકલાલ કહે હરિ ભજવા, અતર બાહેર એ કરીએ? ૯

સવૈયો

કવિતાવનમાં વિચરી પ્રેમે, સગ્રહ કીધાં સુમન અનેક,
તેતણી માલ રચિ અતિ સુદર, કઠ ધરો સજ્જન સવિવેક;
શીતળ તેમ સુવાસિત સ્નેહવધારણ છે વસુધાતલ છેક,
તે સજશે પરિપૂરણ પ્રેમે, જેહ રસજ્ઞ હશે નર નેક.

કઠણ શબ્દનો કોશ

અકૃત-પાપ, નઠારું કૃત
અક્રૂર-દયાળુ
અખિલ-સઘળુ
અખેપાત્ર-જેમા રાખેલુ ખૂટે નહીં તેવુ વાસણ
અગમ-પુરાણ, ભવિષ્ય, હોનાર
અગવો-આગેવાન, ભોમિયો
અગાધ-ઉંડુ, પારવનાનુ
અગોચર-દેખાય નહીં તેવુ
અગ્ર-આગળ, અણી, મુખ્ય
અગ્રજા-પહેલી
અગ્રિમ-આગળનુ
અઘ-પાપ, પાતક
અઘોર-ભય ભરેલું, ભયકર
અચર-એમે નહીં તેવુ
અચ્યુતાનદ-સદા આનદ
અજા-અજ-બકરો, બ્રહ્મા
અજર-જરા ન આવે તે આનાકાની
અજીર-પરસાળ
અટાટ-ઘણુ સાર વિનાનુ
અટન-ફરવુ, ભ્રમણ, પ્રવાસ
અડકટાહ-બ્રહ્માડ, તાળવુ
અઢળક-ઘણુ
અણમિલ-મળે નહીં તે
અણરાગ-અણબનાવ
અણગાર-નિયમ
અણલિંગી-વિદેહી, મુક્ત
અણિમાદિક-યોગની આઠ સિદ્ધિમાની એક
અતિથિ-પરોણો, અભ્યાગત
અતીત-વૈરાગી
અતિમાત્રા-ઘણુ ખાવુ
અદભદ-અદ્‌ભુત, અપૂર્ણું
અદીઠ-ન દેખાય તેવુ

અદ્રિસુતા-પાર્વતી
અધર-હોઠ
અધવધરો-મધ્યમ જાતિનો
અધ્યયન-ભણવુ
અધ્યાપન-ભણાવવુ
અધ્યાપક-ભણાવનાર
અધ્યારોપ-વૃથા ભાસવુ
અધ્યાસ-ખોટુ ભાસવુ
અધિષ્ઠાન-ઉપરીપણુ, સત્તા
અધોમુખ-ઉંધુ મોહડુ
અનન્ય-એના જેવો બીજો નહીં
અનલ-અગ્નિ
અનહદ-હદવગરનુ
અનિત્ય-નિત્ય રહે નહીં તે, ક્ષણભગુર
અનિલ-વાયુ, પવન
અનિઠ-અપાર
અનુચર-સેવક, ચાકર
અનુચિત-અયોગ્ય
અનુદિત-હમેશા, દરરોજ
અનુપ-ઉપમા ન અપાય એવુ
અનુપ્રાસ-મળતા અક્ષર લાવવા તે
અનુરાગ-પ્રીતિ
અનુસગ-સાથે જોડેલુ, સાવેલું
અનગ-કામદેવ
અનગળ-અગણિત
અનેરુ-જુદી તરેહનુ
અપ-જળ
અપથ્ય-કુપથ્ય, કરી ન પાળવી
અપૂર્વ-પ્રથમજ, જેની પહેલા કાઈ ન હોય તે.
અબધુત-જોગી
અભ્ર-વાદળા
અભિચાર-મત્રની સાધના

અભિધાન–નામ
અમર–દેવતા, મરે નહીં તે
અમિત–અપાર
અમિ–અમૃત
અમોઘ–ફળદાયક, લાભકારી
અયુત–દશ હજાર
અરણવ–દરિયો, સમુદ્ર
અરવિંદ કમળ
અર્ક–સૂર્ય, આકડો
અવાગના–સ્વપત્ની, સ્ત્રી
અર્ભક–બાળક
અરુણ–સૂર્ય, રાતુ
અલક–ચોટલો
અલકાપુરી–કુબેરનુ શહેર
અલખ–જોવામા ન આવે તે
અલખત–વૈભવ
અલવણ–મીઠા વગરનુ
અલી–ભમરો
અવલોકન–જોવુ
અવ્યક્ત–સભળાય–સમજાય નહીં તેવુ
અવિદ્યા–અજ્ઞાન
અસિ–તરવાર
અશાત–પીડા
અસ્ત–હાડકા
અશ્વત્થ–પીપળો
અશ્વિની એક નક્ષત્ર છે, ઘોડી
અષ્ટમાસિદ્ધિ–અષ્ટમહાસિદ્ધિ, અણિમા, મહિમા [વગેરે આઠ
અહિપતિ–શેષનાગ
અહોનિશ–દિવસ રાત
અક્ષરબ્રહ્મ–અવિનાશી, બ્રહ્મ
અક્ષરાતીત–આત્માથી જુદો પરમેશ્વર
આગાર–ઘર
આગમાપાઇી–ઉત્પત્તિ, નાશવાન્
આઘરી–આઘી, દૂર
આજ્ય–ઘી

આઠોઠમ–વ્યાપક, ભરેલો
આડબર–ખોટો ડોળ
આદુલમાન–પ્રસન્ન
આઢ્ય–પુજી
આદર્શ–આરસી
આધિ–મનની વ્યથા
આભ–આકાશ
આભરણ–ઘરેણા
આભા–શોભા
આભાસ–પ્રકાશ
આમિલ–માસ
આરટવુ–અટવાવવુ
આવસત–રોજ ત્રણ વખત કુડમા હોમ કરે છે તે
આયાસ–શ્રમ, મહેનત
આયુધ–હથિયાર
આલિંગન–બાથમા લેવુ
આવરવુ–ઢાકી દેવુ, ફેલાવવુ
આવિર્ભાવ–હોવાપણુ
આરત–આરતી, પીડા
આરોપવુ–મૂકવુ
આરોહ–ચઢવુ
આવરણ–આડે આવવુ
આવાગમન–ચાલવુ ને જવુ
અશન–જમવુ, ખાવુ
આળવાળ–કયારો
આવિર્ભાવ–પ્રકટ થવુ
આળાપવુ–ગાવુ
આળીગાળો–અટકચાળો
ઇચ્છાચારી–મરજી પ્રમાણે વર્તનાર
ઇડા–એક નાડી
ઇન્દ્રિય–આખ, કાન, નાક વગેરે
ઇન્દિરા–લક્ષ્મી
ઇન્દુ–ચદ્રમા
ઇન્દુસુત–બુધ
ઇન્ધણવેરી–ઠોઠ

ઇષણા—ઇચ્છા
ઇક્ષુ—શેરડી
ઉક્તિ—વાણી
ઉખાણો—કહેવત
ઉગ્ર—મોટુ
ઉછંગ—ખોળો
ઉઠ—સાડા ત્રણ હાથ
ઉડગણ—તારા
ઉદ્વસ્ત—ઉજડ
ઉદધિ—સમુદ્ર
ઉધડકી—ઝપકી
ઉપરછળા—ઉપરચોટીયા
ઉપરતિ—વિરામ, વૈરાગ્ય
ઉપાગે—ઉપાય
ઉમરેણ—ઉમેરો, ભરતી
ઉલસે—પ્રકાશી રહે
ઉલકાપાત—ઉત્પાત
ઉલુક—ઘુવડ
ઉરણનાભ—કરોળિયો
ઉર્મિ—મોજા, તરગ
ઉણાઈ—ઉન
ઉસરણ—કાઢી લેવાનુ
એંધાણ—નિશાની
એકાવળ—એકસેર
એળે—અમથો, ફોકટ
ઓઘ—ઢગલો
ઓઘો—ઘાસની ગજી
ઓજ—તેજ, પ્રકાશ
ઓછાયો—પડછાયો
અકુર—ફણગો
અગજા—પુત્રી, દીકરી
અત પુર—જનાનખાનુ.
અતરપટ—પડદો
અતરીક્ષ—આકાશ.
કટી—કેડ, કમર
કટુતા—કડવાસ
કણચકા—વણુ ઝીણુ
કતાળ—ક્લેશ
કદળી—કેળ
કપિ—વાદરો
કપોળ—ગાલ
કમઠ—કાચબો
કમળા—લક્ષ્મી
કરસણી—કૃષીવિદ્યા, ખેતીવિદ્યા
કરાળ—ભયકર
કરિણી—હાથિણી
કરુણાકર—દયાની ખાણ
કલત્ર—સ્ત્રી
કલ્પદ્રુમ—દેવનુ ઝાડ
કલરવ—હસના બચ્ચાનો અવાજ
કવરુ—દુ ખ લગાડનારુ
કકોડા—એક જાતનુ ફળ
કડુ—ખરજ, ચળ
કદર્પ—કામ
કવી—કહેલુ
ક્લીબ—નપુસક
કૃતાત—યમ
કૃશાનુ—અગ્નિ
કાકવધ્યા—કાગડાની પેઠે એકવાર વિયાય તે
કાછ—કાછડી
કાત—સ્વામી
કાતા—પોતાની સ્ત્રી
કામ—કામદેવ, કાર્ય, ઇચ્છા
કામદુઘા—દેવતાની ગાય
કામ્યકર્મ—સુખની ઇચ્છાએ કર્મ કરવા તે
કાયકલેશ—કાયાનો કલેશ
કાર્મુક—બાણ
કાયાકલેશ—શરીરદમન
કારાગ્રહ—બધીખાનુ
કિંકર—સેવક, ચાકર

કિન્નર—દેવની એક જાત
કિશોર—બાળક
કિલ્બિષ—પાપ
કુક્કુટ—કુકડો
કુચ—સ્તન
કૂટજ્ઞાની—ખોટો જ્ઞાની
કુતર્ક—ખોટો વિચાર
કુતૂહળ—કૌતક
કુરંગ—હરણ
કુસુમ—ફૂલ
કુશ—દર્ભ
કુશીલ—નઠારા સ્વભાવનો
કેતકી કેવડાનુ ઝાડ
કેશપાશ ચોટલો
કૈવલ્ય—મોક્ષ
કોકિલા—કોયલ
કોડામણો—હસિલો
કોદંડ—ધનુષ
કોવિદ—વિદ્વાન્
કૌસ્તુભ—એક મણિ
ખ—આકાશ
ખગ—પક્ષી
ખગવાહન—વિષ્ણુ
ખગેશ—પક્ષીઓનો રાજા, ગરુડ
ખટદર્શન—છ શાસ્ત્ર
ખટરસ ૭ રસ
ખદ્યોત—આગિયા—પતગિયા
ખાટ—લાભ
ખાધાવેધ—એક બીજાનુ ભુડું
ખાડુ—તલવાર
ખેચરી—પક્ષિણી
ખેચર—પક્ષી
ખોડ—મોટુ ઝાડ
ખોહ—ગુફા
ખ્યાત—કીર્તિ
ખંજન—એક જાતનું પક્ષી
ગગન—આકાશ
ગજ—હાથી
ગજગામા—હાથિણીની માફક ચાલનારી સ્ત્રી
ગણ—સમૂહ, ટોળી
ગર્થ—નાણુ
ગર્દભ—ગવેડો
ગર્ભાધાન—સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે તે
ગરુડગામી—વિષ્ણુ
ગયણ—આકાશ
ગયવર—મોટો હાથી
ગવાનિક—ગાયને માટે કાઢેલુ અન્ન—ગોગ્રાસ
ગામોટ—ગામનો ગોર
ગિરિ—પર્વત
ગીરા—વાણી
ગીર્વાણ—સસ્કૃત વાણી
ગુંજ—ચણોઠી
ગુંજાર—ભમરાનો ગણગણાટ
ગુણાતીત—ત્રણ ગુણથી ન્યારો
ગુદરુ—માફ કરુ છુ
ગુહ્ય—ગૂઢ—છાનુ
ગહ—ઘર
ગોખર—ગાયમા ઉછરેલો ગોવો
ગોતવુ—શોધવુ
ગોપદ—ગાયનુ પગલુ
ગોમય—છાણ
ગૌરી—પાર્વતી
ગૌરીપુત્ર—ગણપતિ
ઘટ—ઘડો, શરીર
ઘન—વરસાદ
ઘાતક—મારનાર
ઘારણ—ઉંઘમા ઘેરાવુ
ઘોષ—અવાજ

ચક્રપાણ-ણિ-વિષ્ણુ
ચખહીણ-આંધળો
ચતુરધા-ચાર પ્રકારની મુક્તિ
ચતુષ્ટય-ચારનો જથો.
ચપલા-વિજળી
ચરણો-ચોરણો-ઘાઘરો.
ચરણોદક-પગ ધોયેલું પાણી [ઉદ્ભિજ્જ
ચારખાણ-સ્વેદજ, અંડજ, જરાયુજ, અને
ચાર પદાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ
ચિદ્ઘન-બ્રહ્મ
ચિનવુ-જાણવુ
ચૈતન્ય-જીવ
ચૈલ-વસ્ત્ર
છછોરી-હલકી
છર-અસ્ત્રના ચપકા
છાર-રાખ
છિદ્ર-કાણું
છિલર-નાનુ તળાવ
છેહ-અંત
જગતી-પૃથ્વી
જઘ્ની-મારનાર
જડી-મૂલી, બુટી.
જનની-મા
જલ્પવુ-બકવુ
જહદાજહદ-જડ ચૈતન્ય
જાડ્ય-જાડાપણું, મૂર્ખાઈ
જાનુ-ગોઠણ, ઢીંચણ
જાતકર્મ-જન્મ સમયની ક્રિયા
જામ-પ્રહર, પહોર
જામિની-રાત્રિ
જાહ્નવી-ગંગા. [જીવ તે બ્રહ્મજ્ઞાન થવુ તે.
જીવન્મુક્ત-જન્મ મરણથી, ત્રિવિધ તાપથી છૂટેલો
જીવાતક-પારધી
જુગલ-બે
જુવતી-જુવાન્ સ્ત્રી.
જ્યેષ્ઠ-મોટો
જ્યેષ્ઠિકા-લાકડી.
જોજન-યોજન (ચાર ગાઉ)
જોષિતા-સ્ત્રી [જોગી
જંગમ-હરી ફરી શકે તેવી વસ્તુ એક ધર્મનો
જંઘા-જાંઘ
જંબુક-શિયાળ
ઝમક-યમક, કવિતામા વારેવારે આવતા શબ્દો
ઝામર ઝોળ-ખોટો ડોળ
ઝામણ-દહીંને આખકવા માટે દહી મેળવણી
ઝુઝાર-લડાઈ કરનાર
ટાળી-વગર.
ટીકી-ટપકુ
ટેઢી-વાંકી.
ઠાણ-સ્થાન [છે તે
ડેરો-હરેડી, તોફાની ગાયને ગળે લાકડું બાંધે
ડમરુ-વાજુ
ડાકડમાલ-ડોળ, આડંબર
ડબર-ડોલા.
તક્ર-છાસ
તત્પદ-ઈશ્વરપદ
તત્ક્ષણ-તે વખતે, તરત
ત્રિઠ-પીડા
ત્રિધાવૃત્તિ-ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિ
ત્રિપુંડ્ર-આડું ટીલું, શૈવી કરે છે તે
તમ-અંધારુ
તમાલ-તમાલના પાંદડા.
તનયા-દીકરી
તરણી-સૂર્ય [હોય તે.
તરપેટ-ત્રિપેટ, ત્રણ ગામની સીમ એકઠી થતી
તજ્ઞ-ડાહ્યો
તાત્પર્ય-સાર, મતલબ
તાપસ-તપ કરનાર, તપસી
તામ-તમોગુણી
તાસ-સ્વાદ, લ્હેજત

ત્રાણ–રક્ષણ
ત્રાવડ–તાવડું
ત્રિગુણાત્મક–રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ [ગુણોને જીવાડનાર
ત્રિગુણાતીત–રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ [ગુણોથી ન્યારો
ત્રિપુરારી–શિવ
ત્રિયા–સ્ત્રી
ત્રિવેણી–ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રણ નદીઓ, ત્રણ નદી એકઠી થાય તે જગા
ત્રિવિધતાપ–અધિભૂત, અધિદૈવ અને અધ્યાત્મક, એ ત્રણ જાતના દુઃખ
તિમિંગળ–મગર
તિમિર–અંધારું
તુલા–તોળવાનો કાંટો, એક રાશિ છે
તુષ–સાળના ફોતરાં
તોય–પાણી
તોરારો–તે–પાઘડીનો
તૃણચર–ઘાસ ખાનાર
દગ્ધ–દાઝેલું
દત્ત–આપેલું હોય તે
દદામા–નગારાં
દધિજા–લક્ષ્મી
દનુજ–રાક્ષસ, દૈત્ય
–અભિમાન
દરી–ગુફા
દશાનન–રાવણ, દશમુખ
દળ–પાદળું, લશ્કર
દક્ષ–ડાહ્યો
દાદુર–દેડકો
દામણા–દોરડાં
દામિની–વિજળી
દારા–સ્ત્રી
દારુણ–વિકરાલ, ભયંકર
દાસિત્વ–દાસપણું
દિગ્પાળ–દિગ્રાય–દિશાનો દેવ
દિગંબર–દિશા છે વસ્ત્ર જેના એવો નગ્ન.
દિવ્ય–તેજસ્વી, ભભકાદાર
દીક્ષિત–દીક્ષા દીધેલું એવું, બ્રાહ્મણોમાં એક [અટક છે
દીર્ઘાયુ–લાંબા આયુષવાળો
દુકૂલ–વસ્ત્ર
દુવા–દુઆતી
દુર્ગ–કોટ, કિલ્લો
દુરિત–પાપ
દુર્ભિક્ષ–દુકાળ
દુલારી–દીકરી
દેવાંગના–દેવતાની સ્ત્રી
દેહદર્શી–શરીરને પોતાનું જાણનાર
દોહન–દોહવું, સાર
દોહગ દોષ
દૃગ–આંખ
દ્યુત–જુગાર
દ્રવવું–ગળવું
દ્રવતિ–વિરહથી ગળતી
દ્યુતિ–કાંતિ
દંતી–હાથી
દંપતી–સ્ત્રી અને પુરુષ
ધડકણ–બીકણ, ડરકણ
ધનદ–કુબેર
ધનિક–પૈસાવાળો
ધરણી–પૃથ્વી
ધરાધર–ધરા–પૃથ્વી, ધર–ધરનાર, પૃથ્વીને ધર- [નારા–શેષ
ધાતા–બ્રહ્મા
ધૂર્ત–ધૂતારો
ધૂમ્ર–ધૂમાડો
ધેનુ–ગાય
ધ્યેય–ધ્યાન કરવા યોગ્ય પદાર્થ
ધ્વનિ–શબ્દ, સ્વર
ધ્વજ–ધજા

ન–નિષેધમા વપરાય છે–નહીં
નગ–પર્વત
નગદ–રોકડું [નારો, શ્રીકૃષ્ણ
નટવર–નટ–નાચનારા–વર–શ્રેષ્ઠ, સારો નાચ
નફેરી–એક જાતનુ વાજુ
નભ–આકાશ
નરતો–નરસ્યો
નરહરિ–નરસિંહ
નરેડાટ–ઉજ્જડ, વેરાન
નર્તન–નાચવુ તે, નાચ
નવનીત–માખણ
નવનિધ–નવ પ્રકારની નિધિ
નષા–નષ
નષ્ટ–નાશ પામેલુ
નાગર–ચતુર
નાટકી–નાટક કરનાર
નાથ–ધણી
નાદ–સ્વર
નાદી–તોરી
નાપિક–હજામ, વાળદ
નાયક–ઉપરી, આગેવાન
નારકી–નરકવાસી
નાગગોળે–તોપને ગાળે
નિકટ–પાસે, ઢુકડું
નિકર–સમુદાય
નિકેત–ઘર
નિગમ–વેદ
નિત્ય–નૈમિત્તિક–નિત્યના સ્નાન સંધ્યા અને કંઈ [નિમિત્તે કરવાની ક્રિયા, એકાદશાહ દ્વાદ [શાહાદિ શ્રાદ્ધ
નિદાન–કારણ
નિધન–મોત
નિધાન–ભંડાર
નિપટ–નફટ, બેશરમ
નિધિ–ભંડાર
નિપાત–મરણ, નાશ.
નિપુણ–કુશળ, પ્રવીણ
નિભ્રછા–તુચ્છકારવુ–નિંદવુ
નિમિષ–થોડો વખત, આખ ઉઘાડ મીંચ કરતા [જે વખત લાગે છે તે
નિમત્રણ–નોતરુ
નિર્ઘોષ–અવાજ, શબ્દનો ઘોર
નિર્મિત–ઠેરવેલુ
નિર્વાણ–છેલ્લુ, મોક્ષ, મુક્તિ
નિર્વેદ–કટાળો, ઇચ્છા, આતુરતા, નમ્રતા
નિશા–નિશ–નિશી–રાત્રિ
નિષેધ–વારવુ, મના કરવી
નિષ્કટક–કાટા વિનાનુ
નીક–પ્રવાહ
નીલ–કાળુ, ભુરુ
નીલકઠ–નિળવટ–મહાદેવ
નૂતન–નવુ
ન્યૂન–ઓછુ
નૃપતિ–નૃપ, રાજા
નેડો–સ્નેહ, પ્રેમ
નેતિ–અપાર
નેપૂર–નેહેરી–નૂપુર–ઝાઝર
નૈષ્ઠિક–આસ્થિક
પખાલવુ–ધોવુ
પગરણ–અવસર, રુડો દિવસ
પટ–પટકુલ, લુગડું, વસ્ત્ર
પટોળુ–એક જાતનુ રેશમી લુગડું
પડો–ઢોલ–પડાદાર–ઢોલ વગાડનાર
પતિત–પડેલુ, પાપી
પતાકા–ધજા
પદ્ધતિ–બાધેલુ ધોરણ
પયોધર–દરિયો, વાદળ, સ્તન
પરાગ–ફૂલમાની ઝીણી રજ
પરાત્પર–માયાથી જુદો
પરજન્ય–વરસાદ

પરા-શ્રેષ્ઠ
પરિગ્રહ-દાન લેવુ
પરિધાન-પહેરવુ
પર્ણકુટી-પાદડાથી છાયલી ઝુપડી
પર્વણી-પર્વ
પરિવ-ફરતો ઘેર, ઘેરાવો
પરિધાન-પટકુલ
પરિમાણુ-પ્રમાણુ, માપ
પરોક્ષ-નજરે ન પડે તેમ, પુઠપાછળ
પલાશ-ખાખરો
પલ્લવ-પાદડા
પલાડુ ડુગલી, કાદા
પશુપતિ-શિવ, સિંહ
પસાય-પ્રસાદ, કૃપા
પળવુ-નાસવુ, ભાગી જવુ
પાખર-ઘોડાનુ બખતર
પાઘ-પાઘ-પાઘડી, (૨) પગ
પાગરવુ-ખીલવુ
પાડુર-ફીકુ
પાણિગ્રહણુ-પરણવુ
પાતક-પાપ
પાતાજલિ-એક મુનિ, જેણે યોગશાસ્ત્ર રચેલુ છે
પાદોદક-પગ ધોયેલુ પાણી
પાય-પગ
પાયકા-માળા
પાર્થ-અર્જુન
પારદ-પારો
પારધી-શિકારી
પારો-માળાનો મણકો, એ નામની એક ધાતુ
પાવક-અગ્નિ
પાવન-પવિત્ર
પાહિ-પાળવુ
પિક-કોયલ
પિનાક-શિવનું ધનુષ
પિપાસા-તૃષા
પિશાચી-ડાકણુ
પિશુન-ચાડિયો
પિષ્ટ-આટો
પીંગાણી-ધ્રુપેલની વાડકી
પીત-પીળુ
પીન-કઠણુ
પીયાવો-ઢોરને પાણી પીવાનો કર
પુદ્ગલ-શરીર
પુણ્યશ્લોક-જેના નામ સ્મરણથી પુણ્ય થાય એવો
પુનરપિ-ફરીને પણ
પુનિત-પવિત્ર
પુર-શહેર
પુરિષ-વિષ્ટા
પુરન્દર-ઇન્દ્ર
પુરન્દરી-ઇન્દ્રાણી
પુરી-નગરી, ખાવાની પુરી
પુશ્ચલી-ગુણકા, વેશ્યા
પુષ્પિત-પુષ્પાળ, ફળેલુ
પૂજ્ય-પૂજવા યોગ્ય
પૂર્વપક્ષ-વાદી, પહેલુ પખવાડિયુ
પેય-પીવાનો પદાર્થ
પેંજાર-ખાસડું
પેશકશી-એવે નામે લેવાતો એક કર.
પોત-વહાણ
પેક્રમા-પ્રદક્ષિણા
પ્રચડ-મોટુ, ભયકર.
પ્રચારવુ-ટોકવુ
પ્રજાપતિ-કુભાર, રાજા, બ્રહ્મા
પ્રણવ-ૐકાર
પ્રણય-નમ્રતા
પ્રણિપત-સ્તુતિ
પ્રતિકાર-ના કહેવી
પ્રતિબોધ-ધીરજ
પ્રત્યવાય-દોષ, હરકત
પ્રત્યક્ષ-પ્રગટ

પ્રથક-જૂદુ
પ્રબળ-વધારે બળવાન
પ્રબંધ-કવિતા, ભાષણ ઇત્યાદિનો સમૂહ, નિબંધ
પ્રભા-પ્રકાશ, કાંતિ
પ્રભાવ-મહિમા, પરાક્રમ, સામર્થ્ય
પ્રમથવુ-વલોવવું
પ્રમાદ-આળસ, બેદરકારી
પ્રમદા-પ્રેમદા-સ્ત્રી
પ્રલંબ-લાંબુ.
પ્રવૃત્તિ-ઉદ્યોગ
પ્રશમ-શમતા, શાંતિ
પ્રશસ્ત-મોટું, મોકળું મન
પ્રસૂતા-માતા.
પ્રસૂતિકાળ-જન્મ સમય
પ્રસ્થાન-પ્રદેશ જવા ઘેરથી નિકળવું તે વેળા સુકન [જોવાને કંઇક વસ્તુ અગાડીથી [મૂકી આવવી તે
પ્રહાર-માર
પ્રક્ષાલન-ધોવું
પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ
પ્રાશન-ખાવું
પ્રાસાદ-મહેલ, હવેલી
પ્રજ્ઞવુ-સમજવું, જાણવું
પ્રેરવું-મોકલવું, ઉશ્કેરવું
પ્રોહિત-પુરોહિત, ગોર
ફ્નો-સમૂલો નાશ, પાયમાલ
ફાળ-જોરમાં દોડવું, ચમકી જવું, ત્રાસ, (૨) લુગડાના ફાળ, એકફાળ, ત્રિફાળ, ચોફાળ
ફાલુ-ફાઉડી
ફીલ-દરિયાનું ફીણ
ફુટડિયા-શોભતા, ફુટડા
ફોફળ-ળી-સોપારી, તેનું ઝાડ
બગ-અગલો
બડી-નિંદા
બદ્રિ-બોરડીનું ઝાડ
બળ-જોર, કૌવત
બળબંધુ-બળદેવનો ભાઈ, કૃષ્ણ.

બહુલતા-બહુ
બાપડા-બિચારા
બાનક-બાઘણી
બાવના ચંદન-એક જાતનું ચંદન
બાહ્યાભ્યંતર-બહાર તથા અંદર
બાહુ-હાથ
બાળાબંધ-બાળકને માથે બાંધવાનો ફેંટો
બિંદુ-શૂન, મીંડું, ટપકું
બિંબ-પ્રતિબિંબ, ઘિલોડું (એક ફળ)
બિરદ-પણ, પ્રતિજ્ઞા
બુદબુદા-પાણીના પરપોટા
બુબારવ-ગોંઘાટ, હોકારા
બુસઠિયો-શ્રીમંત વખતે ભાભીને તેનો દિયર [કંકુવાળા હાથ કરી તમાચો મારનાર
બુહારવું-ઝાડવું
બેબાકળી-ગાભરી, ઉશ્કેરાયલી
બેલડી-જોડી
બ્રહ્મકન્યા-સરસ્વતી, બ્રહ્માની દીકરી
બ્રહ્મવેત્તા-બ્રહ્મને-પરમેશ્વરને જાણનાર
બંદીજન-ભાટ, ચારણ
બંધુ-ભાઈ
ભખવું-ભક્ષ કરવું, ખાવું
ભગિની-બહેન
ભડવું-લડવું
ભણે-કહે
ભર્તા-ધણી, પાળનાર
ભરમ્યા-ભમાવ્યા
ભવ-સંસાર, જન્મારો, શિવ
ભવન-ઘર
ભવાટવિ-સંસારરૂપી વન
ભવાબ્ધિ-ભવસાગર
ભવ્ય-પ્રૌઢ, સુંદર, શોભતું
ભક્ષ-ખાણું
ભાખવું-બોલવું
ભાગીરથી-ગંગા.

ભાજન–વાસણ
ભાનુ–સૂરજ
ભામની–ભામિની–ભામ–ભામા–સ્ત્રી
ભામો–ભ્રમ, વહેમ
ભારતી–સરસ્વતી
ભાલ–કપાળ
ભાવન–ભાવતુ
ભિન્ન– તૂટ
ભીતિ–ભય
ભીર–સહાયતા
ભુક્તા–ખાનાર
ભુક્તિ–ઉપયાગ
ભુજ–હાથ
ભુજગ–સર્પ
ભુવન–જગત્, લોક, ઘર
ભુસો–બગાડતુ, ચહેરતુ [મહાભૂત) પિશાચ
ભૂત–પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, (પચ
ભૂતબલી–ધર્મની એક જાતની ક્રિયા
ભૂતળ–પૃથ્વી ઉપર
ભૂધર–શેષનાગ, પર્વત
ભૂતિ–ઘણુ, આબાદી
ભૂના–પૃથ્વીના, મટાડીના
ભૂવિનદન–ભૂવિ–પૃથ્વી, નદન–છોકરો પૃથ્વીને
ભૂષણ–ઘરેણુ [છોકરો–મગળ
ભ્રકુટી–ભમર
ભૃગુ–શુક્ર
ભૃગ–ભમરો
ભેક–દેડકો
ભેર–ભેરી
ભેવ–ભેદ, મર્મ
ભેષજ–ઓસડ
ભેળ–ભેગુ, લુટ, ખેતરમા ઢોર પેસાડી ખવ
ભેંસર–પાડો [રાવી દેવુ તે
ભોક્તા–ભોગવનાર
ભોગાસક્ત–ભોગવવાની ઇચ્છાવાળો
ભોમ–મગળ
ભોર–સવાર, પ્રભાત
ભૌતિક–પાચે ભૂતોમાથી થયલુ તે
મકરાકર–મગરના આકારનુ
મગ્ગ–માર્ગ
મગ્ન–ગરક થયેલુ, પ્રસન્ન
મઘવા–ઇદ્ર
મજ્જા–ચરબી
મત્સર–અદેખાઈ
મદગર–મગદળિયા
મદન–કામદેવ
મધુકર–ભમરો
મધુપર્ક–દહી, દૂધ, મધ, વિગેરેથી પૂજન કરવુ તે
મધુરભાષિણી–મીઠુ બોલનારી
મધુવન–વૃદાવન
મધુસૂદન–વિષ્ણુ, મધુ નામના દૈત્યને મારનાર
મનન–વિચાર
મનમથ–કામ
મનસા–મનથી, મનવડે
મયણુ–કામદેવ
માયા–દયા, માયા
મરાલ–હસ
મરકટ–વાનર
મર્દની–મારનારી, મર્દન કરનારી
મરજીવો–સમુદ્રમાથી મોતી કાઢનાર
મહતારી–ચાકરડીની વરણની
મહાભૂત–પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ.
મહાવાક્ય–વેદાન્તનુ એક વાક્ય છે
મહિધર–પર્વત, શેષ, વિષ્ણુ
મહિષ–પાડો
મહિષી–રાણી, ભેંસ
મહુઅર–વાદીની વાસળી
મશકલો મ્હોરો દેવાનુ હથિયાર
મા–લક્ષ્મી, માતા
માગધ–વેહીવચા

માણવુ–ભોગવવુ
માતગ–હાથી
માર્ત્તંડ–સુરજ
માદક–કફી
માધવ–વિષ્ણુ
માનિનતા–અભિમાનપણુ
મામ–મમત્વ
માયા–હેત, પ્રિત
માયીક–માયીક–માયામાથી થયેલુ
માર–કામ.
મારુત–પવન, વાયુ
મીટ–દૃષ્ટિ, નજર
મીન–માછલુ ૨ બાર રાશિમાની એક
મીરાત–મીલક્ત
મીમાસા–છ શાસ્ત્રમાનું એક શાસ્ત્ર
મિશ્ર–મળેલુ, શેળભેળ
મીસરી–ખાડ
મુક્તા–મોતી
મુક્તિપૂરી–અયોધ્યા, મથુરા, માયા, કાશી, કાચી, [અવન્તિકા, અને દ્વારિકા, એ [સાત છે
મજુલ–સુદર
મથન–વલોવવુ
મુગ્ધા–અજ્ઞાની, થોડી સમજણવાળી
મુડ–માથુ
મુદા–આનદ
મુદ્રા–છાપ
મુદિત–આનદી
મુદ્રિકા–વીંટી
મુન્ય–મુનિ
મુમુક્ષુ–મોક્ષની ઇચ્છા રાખનાર
મૂશળ–સાબેલુ
મૂષક–ઊંદર
મેખલા–કદોરો
મેગળ–હાથી.
મેઘાડબર–વરસાદના જેવો ડોળ
મેદ–ચરબી
મેન–કામ
મેરુ–એક પર્વત, માળાનો ઉપરનો મણકો
મેટ મોટાઈ
મોડવુ–ભાગવુ, મરડવુ
મોદવર્ધન–હર્ષ ઉપજાવનારી
મોરારિ–વિષ્ણુ, મુરારિ
મેવાસ–ચોરને રહેવાની ઝાડી
મેષોન્મેષ–આખ ઉઘાડવી ને મીચવી
મેહેરામણ–સમુદ્ર
મેક્ષણ–ક્સાર હલાવવાનો ચાટવો
મોદ–આનદ
મ્હોર–છાપ
મોચન–છુટકો
મોલીડુ–ફેંટો–માથે બાધવાનો
મોહકમ–ઘણો છૂપો
મૃગ–હરિણ
મૃગજળ–ઝાઝવા
મૃગયા–શિકાર
મૃગાક્ષિ–હરણના જેવી આખવાળી સ્ત્રી
મૃત્તિકા–માટી
મૃદુલ–કોમલ
મગલ કલ્યાણ, એક ગ્રહ
મજન–માજવુ, નહાવુ
મદાર–દેવતાનુ ઝાડ
મદ્રાચળ–એક મોટો પર્વત છે
યક્ષકર્દમ–શરીરે ચોળવાની એક જાતની પીઠી
યજન–હોમ કરવો
યજવુ–પૂજવુ
યથા–જેમ
યવન–મુસલમાન
યાજન–પૂજા
યુવા–જુવાન
યુકા–જુ
યોગમાર્ગ–યોગીનો માર્ગ
યોજના–ગોઠવણ

યોધો–લડવૈયો
રક્ત–રાતુ લોહી.
રજની–રાત
રજો–રજોગુણ
રટવુ–બોલવુ
રણ–રેતીનુ મેદાન, કરજ, યુદ્ધ સગ્રામ
રણકાર–અવાજ
રતિ–પ્રીતિ, કામદેવની સ્ત્રી
રતિભોગ–ઇશક
રદ–દાંત
રસકૂપિકા–જેના પાણીથી લોઢાનું સોનુ થાય [એવી વાવ
રમણીદ્વીપ–દ્વારકાનો બેટ
રમણી–સ્ત્રી
રમ્ય–સુદર
રમા–લક્ષ્મી
રવિનદ–યમરાજ
રસિક–રસવાળું, રસ સમજનાર
રસના–જીભ
રહસ્ય–છાનુ, ગુહ્ય, મર્મ
રહેણી–રહેવાની રીત, ક્રિયા
રાજીવ–કમલ
રાવણુ–સભા, રાજમડળ
રાસભ–ગધેડો
રાશી–જથો
રિદ્ધિ–પૈસા
રિપુ–શત્રુ
રીડ–બૂમાટ
રુચિર–ગમતુ, ભાવતુ
રુડમાળ–માણસના માથાની માળ
ઋતુરાજ–વસત
ઋતુવતી–અડકાયલી, રજસ્વલા
રુદે–હૃદય, અત કરણ
રુદ્રાણી–પાર્વતી
રુધન–રોકવુ
રોધ–અટકાવવુ
રેણુ–રજ
રૈન–રાત્રિ
રૈવત–ઘોડો
રૈક્વ–રાયકવાળ બ્રાહ્મણ
રોમહર્ષ, રોમાંચિત } રુવાટા ઉભા થાય તે
રોમાવલિ–રુવાટાની હાર
રોહિણી–ચદ્રની સ્ત્રી, એક નક્ષત્ર
રૌરવ–નરકનો કુડ છે
રનાદે–સૂરજની સ્ત્રી
રભા–એ નામની એક અપ્સરા
લખ–લાખ
લગડુ–ઝાલ્કુ
લઘુ–નાનુ
લલાવવી–ચચલાઈ
લાછ–લક્ષ્મી
લતા–વેલ
લભ્ય–મળે એવુ
નલિત–સુદર
લલુતા–તૃષ્ણા
લક્ષ–ધ્યાન, લાખ
લાઘવ–લઘુતા, ચતુરાઈ
લાધવુ–જડવુ
લાવણ્ય–મધુરતા, વાણીની મીઠાસ
લિગદેહ–સૂક્ષ્મ શરીર
લીટ–હદ
લિલવટ–કપાળ
લીલા–ખેલ
લૂબો–ઝુમખા
લોકોત્તર–સાધારણ લોકના વિચારથી પર, પરલોક
લોચન–આખ
લોલ–ચચળ
વક્ત્ર–બોલનાર
વક્ત્ર–મોઢુ

વગળવશી–ભેગવાળો, વર્ણસંકર
વછોડી–છુટ્ટુ મૂકવુ
વજ્ર–ઇન્દ્રનુ હથિયાર
વણ–વિના, કપાસ
વણસવુ–નાશ પામવુ
વણસાડ–બગાડ
વતા–હજામત
વત્સ–બાળક, વાછરડો
વત્સલ–પાળનાર
વદન–મુખ
વદવુ–કહેવુ, બોલવુ
વધુ–વહુ, વધારે
વનકુળ–ઝાડના પાતરાના વસ્ત્ર
વનચર–વનમા ફરનારા જાનવર
વનમાળી–વિષ્ણુ
વનરાય–સિંહ, વનસ્પતિ
વહ્નિ–અગ્નિ
વપન–હજામત
વપુ–શરીર
વમન–ઉલટી
વયણ–વચન
વર્તિક–શ્રાવકોના જતિ
વર્ધન–વધારનાર
વરચવુ–કટાળવુ
વરજવુ–તજી દેવુ
વરવુ–ઉઝરડવુ
વરત–રેંટ અથવા કોશનુ દોરડું
વરતિ–શ્રાવકોના જતિ
વરાસે–ભરુસે
વરાહ–ભૂંડ
વરિષ્ટ–મોટી, મોટુ
વરુ–નાહર નામનુ જાનવર
વલુધ્યો–ગુચવાયલો, પેઠ્યો
વલો–છાસમાથી માખણનુ વિખરઈ જવુ
વલોણુ–દહીંને રવાઇયે હલાવવુ તે
વસન–વસ્ત્ર
વસત–વાસવ–ફાગણ તથા ચૈત્રની ઋતુ
વહવરાવવુ–વહી જવુ
વહાયા–ખેંચાયા
વહુવર–મોટી વહુ
વાક્–વાણી
વાક્‌વિદગ્ધ–વાણીમા ચતુરાઈ દેખાડવી
વાગલા–ફાંફા
વાઘાબર–વાઘના ચામડાના વસ્ત્ર
વાચ–વાણી, વાચા
વાછવુ–ઇચ્છવુ
વાજ–તોબા પામવુ, કંટાળવુ
વાજી–ઘોડો
વાટિકા–વાડી
વાડવ–બ્રાહ્મણ
વાન–શરીરનો રગ
વાપી–વાવ
વામ–શિવ, ડાબુ અગ
વામણુ–ઠીંગણુ
વામા–સ્ત્રી
વાય–કાગડો
વાયુચર–પવન ખાઈ જીવે તે
વારાગના–વેશ્યા
વારિ–પાણી
વારિધિ–સમુદ્ર
વારિનિધિ–પાણીનો ભડાર, દરિયો
વારુણિ–દારુ
વાસક–દિવસ
વાસુકી–નાગની એક જાત
વાસનિક–વાસનાવાળો
વાસવ–ઇદ્ર
વિકટ–ભયકર, મુશ્કેલ
વિક્રય–વેચાણ
વિકલ્પ–શક, સદેહ, વેમ
વિકલ–ચેન વિનાનુ, આકળું

વિકાસવુ-ફુલવુ, ખીલવુ
વિખિયા-સ્ત્રી, ચદ્રહાસની સ્ત્રીનુ નામ
વિગય-ખાવાના રસ
વિઘટવુ-ઘટવુ
વિચરવુ-જવુ
વિજયા-ભાગ
વિટવરાહ-ભૂડ
વિતડ-પાખડ
વિત્ત-દ્રવ્ય, પૈસા.
વિદગ્ધ-ડાહ્યો
વિદ્યુત-વિજળી
વિદ્વત-વિદ્વાન
વિદળ-દળ્યા વગરનું, આખુ અન્ન
વિદારવુ-ફાડવુ
વિદ્રુમ-રાતો મણિ.
વિદેહ-દેહથી જૂદો આત્મા
વિદેહી-શરીરનુ ભાન નહીં હોય તે.
વિધાતા-બ્રહ્મા
વિધાત્રી-બ્રહ્માની સ્ત્રી
વિધિ-બ્રહ્મા
વિધિનિષેધ-કરવુ ન કરવુ
વિધુ-ચદ્ર
વિનય-નમ્રતા
વિનોદ આનદ
વિપર્યય-નાશ
વિપાક-પરિણામ
વિપિન-વન
વિપુલ-મોહોટુ
વિભૂતિ-રાખોડી, ઐશ્વર્ય
વિમુખ-ઉલટુ, અવળુ
વિરચિ-બ્રહ્મા
વિરજ-વીર્ય, ધાતુ
વિરલા-જવલા, કોઈ એક
વિરહ-વિરહ-વિયોગ
વિરહીણી-વિજોગણી
વિરાધવુ-વિરોધ થવો.
વિલાસ-સુખ, આનદ
વિલાસવુ-શોભવુ
વિવર-પોલાણ, દર
વિશદ-ધોળુ
વિશાળ-પહોળુ
વિષય-શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગધ.
વિષાદ-ખેદ, દિલગિરી
વિષધર-નાગ
વિષમ-બરાબર નહી તે
વિષ્ટિ-સુલેહ
વિસ્તરવુ-વિસ્તાર કરવો, વધવુ
વિસ્તીર્ણ-વિસ્તારવાળુ
વિસ્મય-અચરત, હેરત
વિહગ-વિહગ-પક્ષી
વિહાર-આનદ કરવા માટે અહીં તહીં ફરવુ
વિહિન-વિના
વિજ્ઞાન-સવિસ્તર જ્ઞાન, અનુભવ જ્ઞાન
વીર-બહાદૂર
વીરક્ષેત્ર-બહાદુર જગો, વડોદરુ
વીણાપાણિ-નારદમુનિ
વુઠવુ-જવુ
વૃદ-ટોળુ
વૃદ્ધા-ડોસી
વૃદ્ધિ-વધારો
વૃશ્ચિક-વિછિ
વૃષભ-બળદ
વૃષ્ટિ-વરસાદ
વેણ-ચોટલો
વૈતરો-વહેનારો
વેદાત-એક શાસ્ત્ર છે
વેસર-નાકનુ ઘરેણુ, બુલાક
વેળુ-રેતી
વૈતરણી-વૈખરી-નરકની નદી.
વૈદેહી-સીતા, દમયતી

વૈરાટ–મ્હોટું, બ્રહ્માંડ.
વૈશેષિક–એક શાસ્ત્ર છે
વૈષ્ણવી–લક્ષ્મી
વૈશ્વદેવ–શુદ્ધિ વાસ્તે હોમ
વગ–ગાડું, વાકા
વચક–ઠગ, વિદૂષક
વ્યક્ત–આકાર, ગુણ જાણી શકાય તે
વ્યજન–વિઝણો
વ્યઢળ–નપુસક
વ્યતિરેક–જૂદુ
વ્યથા–પીડા
વ્યાધ–શિકારી
વ્યોમ–આકાશ
વ્યોમચર–પક્ષી
શકટ–ગાડું
શકરખોર–શાકરનો જીવડો
શકે–રખેને
શક્ર–ઇંદ્ર
શચી–ઇંદ્રાણી
શણગટ–સણકો, સાડીનો છેડો જે કમરમા [ખોસે છે તે
શતશાખી–સો ડાળીવાળું
શનિ–હળવે, ધીમે
શબ–શવ–મુડદુ
શબ્દાતીત–શબ્દથી જૂદો
શબ્દવેધી–શબ્દ સાભળીને નિશાન મારનાર
શમ–ઇન્દ્રિયો નિયમમા રાખવી
શયન–સુવુ
શર–બાણ
શરણાગત–આશ્રે આવેલો
શરદ–છમાની એક ઋતુ, ભાદરવો, આસો
શરદેંદુ–શરદ ઋતુનો ચદ્ર
શરાસન–બાણનુ આસન–ધનુષ
શર્વરી–રાત્રિ
શર્વરીપતિ–ચદ્ર
શરવો–તુરત સાભળનાર
૫૬

શલભ–તીડ
શશિ–ચદ્ર
શશિધર–મહાદેવ.
શાખા–ડાળ
શામળ–કાળું
શામા–સ્ત્રી
શાભવી–શિવની સ્ત્રી
શારદ–સારદ, સરસ્વતી
શિખ–શિખામણ, રજા
શિખા–ચોટલી
શિબિકા–પાલખી
શિબિર–તબુ
શિલિમુખ–બાણ, ભ્રમર
શિલ્પિ–શિલ્પનુ કામ કરનાર, કારીગર
શિવ–મહાદેવ, કલ્યાણ
શિશિર–એક ઋતુ, પાૈષ તથા માઘ
શિશુ–બાલક
શિશ્નોદર–ઉપસ્થ અને પેટ
શિચાણો–બાજ, એક જાતનુ પક્ષી
શીઘ્ર–જલદી
શીત–ટહાડ, ઠંડું
શીર્ષ–માથુ
શીમળો–એક જાતનુ ઝાડ, જેના ફુલ દેખાવે સારા હોય છે પણ કંઈ કામમા આવતા નથી.
શુક–પોપટ
શુકર–ભૂડ, ભૂડણી
શુદ્ધાચમન–જમીને આચમન કરવુ તે
શૂન્ય–મીંડું, ઉજડ
શુભટ–શૂરો
શેજ–પથારી
શેણ–નજર
શેષ–શેષનાગ
શૈલ–પર્વત
શોણિત–લોહી

શૃંગી-શીંગડું, એ નામના એક ઋષિ
શ્રમજળ-પરસેવો, ઘામ
શ્રવણ-કાન
શ્રીધર-લક્ષ્મીને ધરનાર, વિષ્ણુ
શ્રીપાત-સન્યાસી
શ્રીમત્-શોભાવાળું
શ્રીમુખ-શોભીતું મુખ
શ્રીરંગ-પરમેશ્વર
શ્રીવત્સ-વિષ્ણુના હૃદયમા ચિહ્ન છે તે
શ્રુતિ-વેદ
શ્રોતા-સાભળનાર
શ્લેષ-બીજો અર્થ
શ્વસુર-સસરો
શકરત્રણ-પરમેશ્વર
સકટ-ગાડું
સકોચાવુ-સકોચ પામવો
સખા-મિત્ર
સચરાચર-સ્થિર અને અસ્થિર
સત્યાનૃત્ય-સાચુ ખોટુ
સત્વ-ત્રણ ગુણમાનો એક
સત્વર-તરત
સણગટ-ઘુમટો-લાજ
સદન-ઘર
સદ્ય-તરત
સદચણુ-નક્કી ભાવ
સદળી-જાડી
સદૈવ-હમેશા
સદોદિત-હમેશા
સનાતન-અનાદિ
સપરાણુ-ઉપરાણું
સમક્તિ-ધર્મનો સાચો રસ્તો
સમર-કામદેવ
સમર્પણ-સોંપવુ
સમવિત-સરખા જાણનાર
સમાજ-સભા, મડળી
સમીપ-પાસે.
સમીર-વાયુ
સમુદાય-જથો
સમુર્છિત-જૈનના મત પ્રમાણે ઝીણા જીવ થાય છે તે
સમૂહ-જથો.
સમોવડ-બરાબરીયુ
સરવો-ઉદાર
સરોડો-સર્વાવાસ, સર્પ વસે તે
સર્વાંગ-આખુ શરીર
સર્વાતીત-સર્વથી જૂદો
સરિતા-નદી
સલિતા-નદી
સળકવુ-આમ તેમ હાલવુ
સલિલ-પાણી
સલુણુ-સરસ
સવત્સ-વાછડાવાળી ગાય
સવ્ય-સવળું
સહકાર-આબો
સહજાનદ-નિરતર આનદ
સહસ્રશીર્ષા-હજાર માથાનો
સહિષ્ણુ-સાખી રહેવુ
સહોદર-એક માબાપના છોકરા
સાઈ-ભેટવુ
સાકટ-અધર્મી
સાખ્ય-એક શાસ્ત્ર છે
સાત્વિક-સત્વ ગુણવાળો
સાદર-આદરભાવ-અઘરણીવાળી સ્ત્રીને તેના ધણી તરફના લાડ
સાધક-ભક્ત
સાનુકૂળ-મદદગાર
સાધ્ય-બની શકે તેવુ
સાધ્વી-સારા આચરણવાળી સ્ત્રી
સાથરો-સાદડી કે કામળો.
સામદ-સરદાર
સામરો-સમા કરવા
સાયર-સાગર

સારગ-બાણ.
સારગપાણિ-વિષ્ણુ
સારથિ-ગાડીવાન
સારિકા-મેના
સાવજ-સિંહ
સાવિત્રી-બ્રહ્માણી
સિદ્ધ-જોગી.
સિંધુ-સમુદ્ર
સિંહિકા-રાહુની મા [શરુઆતનો પાઠ
સિંધો વરણે-જુના વખતમા અભ્યાસ કરવાની
સીમા-સીમાડો
સીમત-અધરણી
સુકર-સહેલુ
સુચી-સોય દરજીની
સુખમા-શોભા
સુત-દીકરો, એક પુરાણી, ગાડીવાન
સુતા-દીકરી
સુડો-પોપટ
સુદર્શન-વિષ્ણુનુ ચક્ર
સુધા-અમૃત
સુધાકર-ચદ્ર
સુમન-ફુલ
સુર-દેવ.
સુરગુરુ-બૃહસ્પતિ
સુરત-ચહેરો, નજર
સુરતરુ-દેવનું ઝાડ
સુરદ્રુમ-કલ્પવૃક્ષ.
સુરધેનુ-કામદુધા
સુષુમ્ણા-શરીરની ત્રણ નાડીમાની એક
સૂક્ષ્મ-ઝીણુ
સૂતિકા-સુવાવડી [ઉલટી થઈ જાય
સૂર-સૂરજ. [તો તેને પચે, નહીં તો
સોવો-પડો પાનડી [જો ખરો બ્રાહ્મણ હોય
સોમવલ્લી-એક જાતનો વેલો, એવુ કહેવાય છે કે
સોહાગ-રુડુ ભાગ્ય

સોવણકાર-સોની
સૌમ્ય-નરમ, માયાળુ
સકલ્પ-વિચાર
સકર્ષણ-બળદેવ, શેષ
સક્રમ-વ્યાપવુ
સકેત-ઠરાવ, સિચિત, એકઠુ કરેલુ
સજયની-યમપુરી
સતતિ-પરિવાર
સદરણો-ઉપદેશ
સના-ભાવના.
સપ્રષ્ટ-જોરથી બધ કરવુ
સમાર્જની-સાવરણી
સયમ-મન નિયમમા રાખવુ
સવત્સર-વર્ષ
સ્તભ-થાભલો
સ્તભતીર્થ-ખભાત
સ્થૂલ-જાડુ
સ્તવન-સ્તુતિ
સ્ફટિક-એક જાતનો મણિ
સ્માર્ત-સ્મૃતિ પ્રમાણે ચાલનાર
સ્મિત-મલકાવુ
સ્મૃતિ-ધર્મ શાસ્ત્ર
સ્વત સિદ્ધ-પોતાની મેળે બનેલું
સ્વછદ-સ્વતત્ર.
સ્વર્ણાગાર-સોનાનુ ઘર
સ્વય-પોતે, સ્વેચ્છાથી
સ્વયવર-પોતાની ઇચ્છાયે પરણનાર કન્યા
સ્વસ્તિવાચન-આશીર્વાદના વચન
સ્વેદ-પરસેવો
હણવુ-મારવુ
હર્મ્ય-હવેલી
હલક્ષ-હય, ઘોડો
હરિણાક્ષિ-હરણના જેવી આખોવાળી
હરિવદની-ચદ્ર જેવા મોહોવાળી
હવિષાન્ન-જવ, ડાગર, હોમવાનુ અન્ન.

હલેતું–હળવુ અથવા ધીમુ
હસ્તામલ–હથેલીમા આમળું હોય તે
હળધર–બળદેવ.
હાટક–સોનુ
હારણુ–કાયર, ધીરજ
હારદ–સારાશ
હારી–હરનાર
હાવભાવ–કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી ચેષ્ટા
હળાહળ–ઝેર
હિક્કનાદ–હૈયામા નાદ ઉઠે તે
હિર–સાર
હિરણ્યગર્ભ–બ્રહ્મા, સૂર્ય, ઈશ્વર
હિંસક–હિંસા કરનાર
હિમરુ–હીરાગળ.
હીસવુ–હરખવુ
હેસારવ–હણહણાટ
હુતદ્રવ્ય–અગ્નિમા હોમવાની સામગ્રી
હુતાશન–હુતાશ, અગ્નિ
હેજે–સ્નેહ, હેત
હેડો–હળી જવુ
હેદળ–ઘોડાનું ટોળું
હેમ–સોનુ
હેરવુ–જોવુ
હેલ–બેડું, ઘડો અને ગાગર, ભાર
હેલી–સખી
હેલો–ઝપાટો.
હ્રદ–પાણીનો ઝરો
ક્ષત–ઘા વાગવાથી પડેલો ખાડો
ક્ષમ–તરત
ક્ષમા–માફ
ક્ષર–નાશવત વસ્તુ
ક્ષિતિ–પૃથ્વી
ક્ષિપ્રા–ખીચડી
ક્ષીણુ–ઓછું
ક્ષીર–દુધ
ક્ષુદ્ર–હલકો
ક્ષુદ્રઘટા–ઘુઘરી
ક્ષુદ્રઘટાળી–ઘુઘરીવાળો કન્દોરો.
ક્ષુધા–ભુખ
ક્ષુધાર્તિ–ભુખથી પીડાયલો
ક્ષુધિત–ભુખ્યો
ક્ષોણી–અક્ષોહિણી, હાથીઓ, પેદળ, પાળા,
[રથ વિગેરેથી મુકરર કરેલું લશ્કર

